

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 04571

MEMUAREN FUN A
REVOLUTSYONER

Petr Alekseevich Kropotkin

*Permanent preservation of this book was made possible
Sally & Erwin Greenberg
in honor of
their children and grandchildren*

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

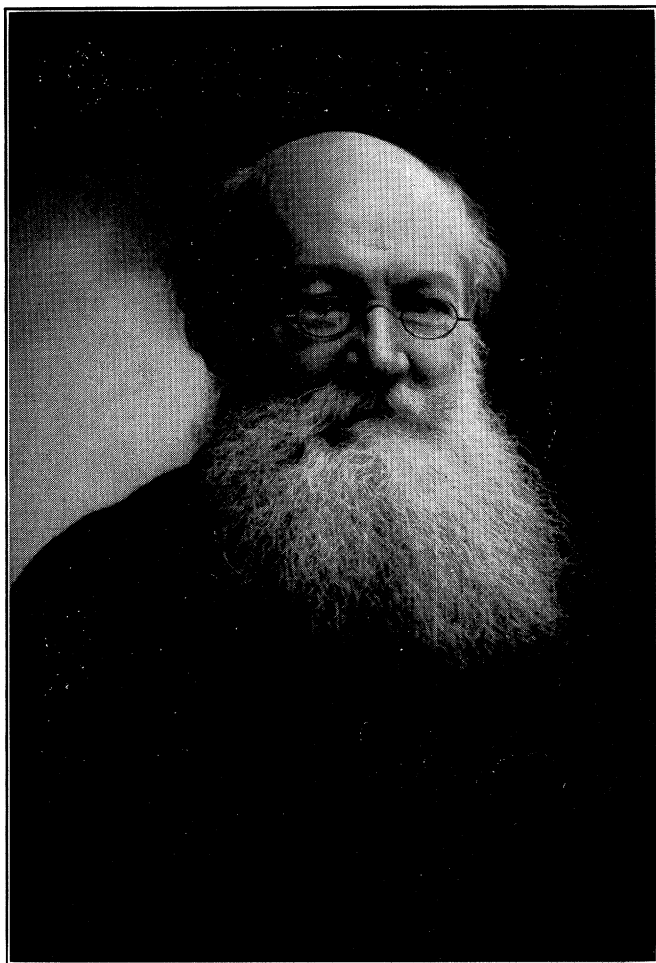
Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

פעטער קראָפּאָטקין
1842—1912

מעמארען פון א רעוואלוציאנער

— פון —

פעטער קראפאטקין

איבערזעצט פון ג. דייוויד.
(אונטער דער רעדאקציע פון דר. י. א. מעריסאן)

יובילעאום אויסגאבע

ארויסגעגעבען פון דעם
פעטער קראפאטקין יובילעאום קאמיטעט.
ניו יארק, 1912.

אינהאלט

- פון די ארויסגעבער.
 פארווארט פון געאָרג בראַנדעס.
 ערשמער טייל: קינדהייט.
 צווייטער טייל: דער פאזשען-קאָרפּוס.
 דריטער טייל: סיביר.
 פערטער טייל: פעטערבורג; ערשטע רייזע נאָך מערבֿ-אייראָפּא.
 פינפטער טייל: די פעסטונג; דאָס ענטלויפּען.
 זעקסטער טייל: מערבֿ-אייראָפּא.

אויפּמערקזאָמ

עס זיינען פּערביטען געווארען די ציפּער פּון די
 זייטען 96 און 98 לעזט נאָך דער זייט 95 די זייט 98
 דערנאָך—97, 96, 99 און ווייטער כּסדר

מעמארען פון א רעוואלוציאָנער

פון די ארויסגעבער

מיט דער ערשיינונג פון גענ. פ. קראָפּאָטקין'ס בוך, „די מעמואַרען פון אַ רעוואָלוציאָנער“, וואָס ליענט דאָ פאַר'ן לעזער, איז ערפילט געוואָרן דער דער אָנהויב פון אַ צווייענדיגער אויפגאַבע. אַ דאַנק דער איניציאַטיווע פון די היגע פּעדערירטע אַנאַרכיסטישע גרופּען האָט זיך געגרינדעט אַ קאָמיטעט אַרויסצוגעבען אַלע ווערק פון פעטער קראָפּאָטקין אין אידיש: ערשטענס, אַלס אויסדרוק פון ליעבע און אַכטונג צום פּערפּאַסער, ביי דער געלעגנהייט פון זיין זיעבעציג יעהריגען יובילעאום; און צווייטענס, כדי אַריינצוברענגען זיינע ווערק אין דער אידישער ליטעראַטור און דערמיט העלפען פּערשפּרייטען זיינע געדאַנקען צווישען די אידישע לעזער.

די „מעמואַרען“ זיינען אויסגעקליבען געוואָרען אַלס דאָס ערשטע בוך, ווייל עס גיט דעם בעסטען בעגריף פון קראָפּאָטקין דעם מענשען און דענקער, און קען דיענען אַלס די פּאַסענדסטע איינלייטונג צו זיינע ווייטערדיגע ווערק אויף די פּערשיידענע געביטען פון וויסענשאַפּטליכער פּאַרשונג. און אַבוואוייל דאָס בוך איז אַ געוויסע צייט פריהער שוין אַרויסגעגעבען געוואָרען אונטער דעם נאָמען „קראָפּאָטקין'ס לעבענסבעשריי-בונג“, האָבען מיר דאָך געפונען פאַר נויטיג אַנצוהויבען מיט איהם אונזער אַרבייט, ערשטענס, ווייל יענע אויסגאַבע איז שוין לאַנג אַרויס פון צירקר לאַציאָן, און צווייטענס, ווייל זי איז געווען טיילווייז פּערקירצט און פּעהר לערהאַפּטיג אין מעהרערע הינזיכטען.

די איצטיגע אויסגאַבע איז אַזוי געטריי צום ענגלישען טעקסט ווי נור מעגליך, און די גרעסטע מיה איז אָנגעווענדעט געוואָרען, אַז די איבערזעצונג זאָל זיין ווערטה דעם בוך. די אַרבייט איז געטהאָן געוואָרען איינגאַנצען אונגעטעגליך, און דער קאָמיטעט דריקט היערמיט אויס זיין פּערפליכטונג צום איבערזעצער און זיינע העלפּער פאַר זייערע געטרייע אַרבייט.

די מיטלען אַרויסצוגעבען דעם בוך זיינען געזאַמעלט געוואָרען פון פּרייוויליגע בייטרעגע און אונטערנעהמונגען, מיט דער הילף פון די ניו יאָרקער גרופּען, „אַנאַרכיע“, „אַרבייטער פּריינד“, „ברויט און פּרייהייט“; די „ראַדיקאַל לייברערי“ פון פּילאַדעלפּיאַ, זעלכסטבילדונגס פּעראַיין,

באָסטאָן, גרופע „פראַנגרעס“, נואַרק, גרופע „פרייהייט“ פון מאַנטרעאַל, „קראַפּאַטקין יובילעאום קאָמיטעט“, וויניפעג. דער קאָמיטעט דריקט אויך אויס זיין דאָנקבאַרקייט דעם „אַרבייטער רינג“ פאַר זיין מאַראַלע און פינאַנציעלע שטיצע, און דערהויפּט זיינע צאָהלרייכע ברענטשעס, וועלכע האָבען זיך אזוי פריינדליך אָבגערוּפּען אויף אונזער אויפרוּף און זיך אַבאַ-נירט אויפ'ן בוך אין זייערע מאַסען.

די אייננאַהמע פון דעם פּערקויף פון די „מעמואַרען“ און פון אַנדערע מעגליכע קוועלען וועט צוזאַמענשטעלען אַ פּאָנר פאַר די ווייטערדיגע אויסגאַבען. מיר האָפּען צו קענען אַרויסגעבען אין ניכען דאָס נעקסטע בוך, „די נענענזויטיגע הילף אלס אַ פּאַקטאָר פון עוואָלוציאָן“, נאָך וועלכען עס זאָלען קומען „פעלדער, פאַבריקען און ווערק הייזער“, „די רוסישע ליטע-ראַטור“, „רוסישע און פּראַנצויזישע טורמעס“ און אַנדערע פון קראַפּאַט-קין'ס גרעסערע ווערק איבער סאָציאַלע פּראַגען.

פאַר דעם געזונדען וואַקס פון דער ראַדיקאַלער פרייהייטס-בעוועגונג איז פון דער גרעסטער וויכטיגקייט צוצוגעבען צו איהר יוגענדליכער שפייז פון אַגיטאַציאָנס- און בראַשורען-ליטעראַטור וואָס מעהר סאָלידע נאַהרונג אין דער פּאַרס פון ערנסטע, אויפקלערונגס ווערק און וויסענ-שאַפטליכע אָבאַהאַנדלונגען איבער אַלערליי געזעלשאַפטליכע פּראַגען. אונזער בעוועגונג ליידיט פון דעם מאַנגעל אין אַ וויסענשאַפטליכער ליטע-ראַטור: קאָמיר, אַלזאָ, האָפּען אַז די אונטערנעמונג צו שאַפּען אַזאַ ליטעראַטור וועט אַרויסרוּפּען די סימפּאַטיע און מיטוויקונג פון די גענאָסען און פריינד.

דער פעטער קראַפּאַטקין

יובילעאום קאָמיטעט.

ניו יאָרק, דעצעמבער, 1912.

פארווארט

די אויטאָביאָגראַפיעס, וועלכע מיר האָבען צו פּערזאָנקען די גרויסע גייסטער, זיינען אין כלל גענומען געווען געשריבען אין איינער פון די דריי פּאָלגענדע פּאַרמען: „ביז דאָן האָב איך געבליאָנדזשעט, — אויף דעם אופן האָב איך געפונען דעם דרך הישר“ (סט. אויגוסטין); אָדער, „אזוי שלעכט בין איך געווען, — ווער קען אָבער האָבען די העזה צו בעטראַכטען זיך פאַר בעסער?“ (רוסאָ); אָדער, „דאָס איז דער וועג ווי אזוי אַ זשעניע האָט זיך לאַנגזאַם ענטוויקעלט פון זיך און דורך גינסטיגע אומשטענדען“ (געטע). אין אַט די אלע פּאַרמען פון זעלבסטפּאַרשטעלען זיך איז דעה פּערפאַסער הויפּטזעכליך פּערנומען מיט זיך אַליין.

אין דעם ניינצעהנטען יאָהרהונדערט זיינען די ביאָגראַפיעס פון מערקווירדיגע מענשען גאַנץ אָפט געשריבען געוואָרען אין די פּאָלגענדע שטריכען: „אזוי טאַלאַנטפול און אַנציהענד בין איך געווען, אזא אַנערקעט נונג און בעוואַנדערונג האָב איך מיך ערוואָרבען!“ (יאָהאַנעס לואיזע העיבערג, „אַ לעבען גאָד אַמאַל איבערגעלעבט אין עראַינרונגען“); אָדער, „איך בין געווען אזוי טאַלאַנטפול און ווערטאָ צו זיין בעליעבט, און דאָך בין איך ניט אַנערקענט געוואָרען; איך האָב געמוזט דורכמאַכען אַט די שווערע קעמפּע, איידער איך האָב ערוואָרבען די קרוין פון בעריהמטקייט“ (האַנס כריסטיאַן אַנדערסען, „די געשיכטע פון מיין לעבען“). אין אַט די צוויי קלאַסען פון לעבענס-בעשרייבונגען איז דער פּערפאַסער פּערנומען נור מיט דאָס, וואָס זיינע מיטמענשען האָבען געדענקט און גערעדט וועגען איהם.

דער פּערפאַסער פון דער אויטאָביאָגראַפיע, וואָס מיר האָבען דאָ פאַר זיך, איז ניט אויסען צו דערצעהלען זיינע אייגענע פעהיגקייטען, און פּאָלג-ליך בעשרייבט ער ניט קיין קאַמפּף וואָס ער האָט אָנגעפיהרט כדי צו געווינען אַנערקענונג. נאָך וועניגער קימערט ער זיך אום די מיינונגען וועגען איהם אַליין; דאָס וואָס אַנדערע האָבען געדענקט פון איהם, דערי-מאָנט ער נור איין מאָל מיט איין איינציגען וואָרט.

אין אַט דעם ווערק איז ניטאָ קיין פּערקוקען זיך אויף דער אייגענער געשטאַלט. דער פּערפאַסער איז ניט איינער פון יענע וואָס רעדען גערען פון זיך אַליין; ווען ער רעדט וועגען זיך, איז עס ניטזוילענדיג און מיט אַ געוויסער צוריקגעהאַלטענקייט. דאָ איז ניטאָ קיין ודוי וואָס דעקט אויף

דעם אינערליכען איד, קיין סענטימענטאליטעט און קיין ציניזם. דער פערפאסער רעדט ניט פון זיינע עבירות און ניט פון זיינע גוטע מדות; ער לאָזט זיך ניט אַרײַן מיט'ן לעזער אין קיין וואלגאַרער פערטרויליכקייט. ער זאָגט ניט ווען ער האָט זיך פערליעבט, און ער בעריהרט אַזוי וועניג וועגען זיין פעהרעלטעניס צום צווייטען געשלעכט, אַז ער פערפעהלט אפילו צו דערמאָנען זיין הייראַט. נור צופעליג דערוויסען מיר זיך גאָר אין גאַנצען אַז ער איז פעהרהיראַט. אַז ער איז אַ פאָטער, און אַ זעהר לייעבענ-דער, געפינט ער קוים צייט איין מאָל צו דערמאָנען אין זיין געשווינדען איבערבליק פון די לעצטע זעכצעהן יאָהר פון זיין לעבען.

ער זאָרגט זיך מעהר איבערצוגעבען די פסיכאָלאָגיע פון זיינע צייט-גענאָסען, איידער פון זיך אַליין. מען קען אין זיין בוך געפינען די פסיכאָ-לאָגיע פון דער אָפיציעלער רוסלאַנד און די מאַסען פון אונטען; פון דער פאָרווערטס קעמפפּענדער רוסלאַנד און פון רוסלאַנד וואָס שטעהט אויף איין אָרט. און ער גיט זיך די מיה בעסער צו דערצעהלען די געשיכטע פון זיינע צייטגענאָסען, איידער זיין אייגענע געשיכטע. פאָלגליך, ענטהאַלט די בעשרייבונג פון זיין לעבען די געשיכטע פון רוסלאַנד פאַר זיין לעבענס-צייט, אַזוי גוט ווי פון דער אַרבייטער-בעוועגונג פאַר דעם לעצטען האַלבן יאָהרהנדערט. ווען ער פערטויכט זיך אין זיין אייגענער אינערער וועלט, זעהען מיר די אויסרעד וועלט זיך אַבשפיעגלען אין איהר.

דענאָך איז אין אָט דעם בוך פאַראַן, עהנליך צו דעם, וואָס געמעה האָט בעצוועקט אין „דיכטונג און וואַהרהייט“, די פאָרשטעלונג ווי אַזוי אַ מערקווירדיגער גייסט האָט זיך געשטאַלטעט; און עהנליך צו די „קאָנפּעסיאָנען“ פון סט. אויגוסטין, האָבען מיר דאָ די געשיכטע פון אַן אינערליכען קריזיס, וועלכער שטימט מיט דעם וואָס מען האָט אין די אַלטע צייטען גערופען „בעקעהרונג“ („קאָנווערסיאָן“). דער דאָזיגער אינער-ליכער קריזיס איז, טהאַטזעכליך, דער ווענד-פונקט און דער תּמצית פונ'ם בוך.

אין דעם איצטיגען מאָמענט* זיינען דאָ נור צוויי רוסען, וועלכע דענקען פאַר'ן רוסישען פאָלק, און וועמעס געדאַנקען עס געהערען צו דער מענשהייט — לעאָ טאַלסטאָי און פעטער קראָפאָטקין. טאַלסטאָי האָט אונז אָפט דערצעהלט, אין אַ פאָעטישער פאָרם, שטיקלעך פון זיין לעבען. קראָפאָטקין גיט אונז דאָ, צום ערשטען מאָל, אָהן וועלכער עס איז פאָעטי-שער איבערשמעלצונג, אַ געשווינדען איבערבליק פון זיין גאַנצער קאַריערע.

* דיעזער פאָרוואָרט איז געשריעבען געוואָרען אין 1899, ווען טאַלסטאָי האָט נאָך געלעבט. — איב.

ווי גרונד־פערשיידען די צוויי מענער זאלען נײַט זײן, קען מען דאָך געפֿינען אײן פֿונקט, אין וועלכען זײער לעבען און זײערע אַנזײכטען אױפֿ'ן לעבען זײנען עהנליך אײנע צו די אַנדערע. טאָלסטאָי אױז אַ קײנסטלער, קראָפֿאָטקין אױז אַ וױסענשאַפֿטס־מאַן; קײנער אָבער פֿון זײ האָט, אין אַ געוױסען פֿעריאָד פֿון זײן לעבען, נײַט געקענט געפֿינען קײן רוה אין דער וױטערער פֿאַרטזעצונג פֿון זײן אַרבייט, פֿאַר וועלכער ער האָט געהאַט גרויסע אײנגעבאַרענע פֿעהיגקײטען. רעליגיעזע אױבערלעגונגען האָבען געפֿיהרט טאָלסטאָי'ען, געזעלשאַפֿטליכע אױסרעכענונגען האָבען געפֿיהרט קראָפֿאָטקין'ען, צו פֿערלאָזען די וועגען, וועלכע זײ האָבען פֿריהער גענומען.

ביידע זײנען פֿול מיט לײבע פֿאַר דער מענשהייט; און זײ שטימען בײדע אײן אין דער שטרענגקײט מיט וועלכער זײ פֿערדאַמען די גלײכ־גילטיגקײט, נײַט־נאָכדענקלײכקײט, רויהקײט און טהיערשיקײט פֿון די העכערע קלאַסען, ווי אױף אין דער צונויגונג וואָס זײ בײדע פֿיהלען צו דעם לעבען פֿון דעם נײַעדערגעטרעטענעם און מיסברױכטען פֿאַלקס־מענש. בײדע זעהען אין דער וועלט מעהר פֿייגהייט ווי דומהייט. בײדע זײנען אױדעאליסטען און בײדע האָבען דעם רעפֿאַרמאַטאָרישען טעמפֿעראַמענט. בײדע זײנען פֿרײעדענסלײבענדע נאַטורען, און קראָפֿאָטקין אױז דער פֿרײעדלײכסטער פֿון בײדען — כאָטש טאָלסטאָי האָט שטענדיג געפֿערדיגט פֿרײעדען און פֿערדאַמט די וואָס געהמען דאָס רעכט אין זײערע אײגענע הענד און ווענדען זיך צו געוואַלד, בעת קראָפֿאָטקין בערעכטיגט אַזעלכע האַנדלונגען, און אױז געווען אין פֿרײנדלײכע בעציהונגען מיט די טעראָר־ריסטען. דער פֿונקט אין וועלכען זײ אונטערשיידען זיך אַם מײסטען, אױז אין זײער שטעלונג צו דעם אײנמעליגענמען געבילדעטען מענשען און צו דער וױסענשאַפֿט אין אַלגעמײנעם. טאָלסטאָי, אין זײן רעליגיעזער לײדענ־שאַפט, פֿעראַכטעט און פֿערשפּאַטעט דעם מענשען צוגלײך מיט דער זאַך, וועהרענד קראָפֿאָטקין האַלט בײדען הויך געאַכטעט, אָבוואויל ער פֿער־דאַמט די וױסענשאַפֿטס־מענער פֿאַר וואָס זײ פֿערגעסען דאָס פּאָלק און דעם עלענד פֿון די מאַסען.

פֿיעל מענער און פֿיעל פֿרויען האָבען אױסגעפֿיהרט אַ גרויס לעבענס־ווערק נײַט האָבענדיג געלעבט קײן גרויס לעבען. פֿיעלע מענשען זײנען אײנ־טערעסאַנט, כאָטש זײערע לעבענס־האַבען געמעגט זײן גאַנץ אונבעדייטענד און אַלטעגלייך. קראָפֿאָטקין'ס לעבען אױז גראָד אױ גרויס, אױ אײנטערעסאַנט. אין דײעזען בוך וועט דער לעזער געפֿינען אַ פֿעראײניגונג פֿון אַלע עלעמענטען, פֿון וועלכע אַ שטאַרקער, פּאַסירונגס־רײכער לעבען אױז צוזאַמענגעשטעלט — אױדילײע און טראַגעדיע, דראַמאַ און ראַמאַן. די

קינדהייט אין מאַסקווע און אויפ'ן לאַנד, די בילדער פון זיין מוטער, שוועסטער און לעהרער, אָדער פון די אלטע און געטרייע דיענער, צוזאַמען מיט די פיעלע בילדער פון פאַטריאַרכאַלען לעבען, זיינען געשאַפּען אזוי מיסטערהאַפּט, אַז יעדעס האַרץ מוז ווערען געריהרט פון זיי. די לאַנד-שאַפּטען, די געשיכטע פון דער אויסעראַרדענטליך שטאַרקער ליבע צווישען די צוויי ברידער — דאָס אלעס איז ריינע אידיליע. זייט ביי זייט דערמיט איז דאָ ליידער פאַראַן גענוג טרויער און ליידען: די גראַבקיט אין דעם פאַמיליען-לעבען, די גרויזאמע בעהאַנדלונג פון די לייבאייגענע, און די שמאַלנייטיגקייט, וועלכע זיינען די הערשענדע שטערען פון די מענשליכע שיקזאַלען.

עס זיינען דאָ פאַראַן וואַריאַטעט און דראַמאַטישע קאַמאַסטראַפּען: דאָס לעבען אין הויף און דאָס לעבען אין געפענגניס; דאָס לעבען אין דער העכסטער רוסישער געזעלשאַפּט, ביי דער זייט פון קעניגע און גרויס-פירסטען, און דאָס לעבען אין אַרעמקייט, מיט דעם אַרבייטענדען פּראָלע-טאַריאַט, אין לאַנדאָן און אין דער שווייץ. איהר האָט דאָ אַ קאַסטיומען איבערבייט פונקט ווי אין אַ דראַמאַ; דער הויפּט-אַקטאָר דאַרף ערשיי-נען ביימאָג אין אַ פיינעם אָנצוג אין ווינטער-פּאַלאַץ, און אין אבענד אין פויערען-קליידער אין די פאַרשמערט, אַלס אַ פּרעדיגער פון רעוואָלוציאָן. און דאָ איז אויך פאַראַן אַ סענזאַציאָנעלער עלעמענט, וואָס געהערט צו דער נאָוועלע. אַבוואויל קיינער קען ניט זיין איינפאַכער אין טאָן און אין סטיל ווי קראַפּאַטקין, דאָך זיינען טיילען פון זיין ערצעהלונג, צוליב דעם סאַמע כאַראַקטער פון די פּאַסירונגען וואָס ער האָט אונז איבערצוגעבען, מעהר שפּאַנענד אידער וועלכער עס איז טייל פון די נאָוועלען, וואָס זוכען נור צו זיין סענזאַציאָנעל. עס פּערשאַפּט איינפאַך דער אַטהעם ווען מען לעזט וועגען די פאַרבערייטונגען אויף צו ענטלויפען פון שפיטאַל פון דער פּעטראָפּאָולאָווסקער פּעסטונג, און די געוואַנטע דורכפיהרונג פון דעם פּלאַן.

ניט פיעל מענשען האָבען אזוי פיעל פּערקעהרט אין אַלע קלאַסען פון דער געזעלשאַפּט ווי קראַפּאַטקין; וועניגע קענען אָט די אַלע קלאַסען אזוי ווי ער. שטעלט זיך פאַר אַ בילד! קראַפּאַטקין אַלס אַ קליינער אינגעל מיט געקרויזטע האַר, אין אַ פאַנטאַסטישען קאַסטיום, שטעהענדיג נעבען דעם קייזער ניקאָליי, אָדער נאָכלויפּענדיג אַלעקסאַנדער דעם צווייטען אַלס זיין פּאַזש, מיט דעם געדאַנק איהם צו בעשיצען. און דאָן דאָס אַנדער בילד — קראַפּאַטקין אין דער שרעקליכער טורמע, שיקט אַוועק פון זיך דעם גרויס-פירסט ניקאָליי, אָדער דאָס בילד ווי ער הערט זיך צו צו דער שטייגענדער

משוגעת פון א פויער, וואָס איז פערשפארט אין א צעלע הארט אונטער זיינע פיס.

ער האָט געפיהרט א לעבען פון אן אריסטאָקראַט און פון אן ארכיבייטער; ער איז געווען דעם קייזער'ס א פאזש און א פעראַרעמטער שרייבער. ער האָט געלעבט דאָס לעבען פון א סטודענט, פון אן אָפיציר, פון א וויסענשאַפטס-מאַן, פון אן אויספאָרשער פון אונבעקאַנטע לענדער, פון אן אויפזעהער און פון א געיאָנטען רעוואָלוציאָנער. אין דער פרעמד איז איהם צייטגענווייז אויסגעקומען צו לעבען אויף ברויט מיט טהעע ווי א רוישער פויער; און מען האָט איהם נאָכגעשפּיאַנירט און געמאַכט פער-שווערונגען אויף זיין לעבען, ווי ער וואָלט געווען א רוישער קייזער.

ניט פיעל מענשען האָבען געהאַט אזא ברייטען פעלד פון ערפאָהרונגען ווי קראָפּאָטקין. פונקט ווי אלס געאָלאָג נעהמט ער אַרום מיט זיין בליק די פאָרגעשיכטליכע ענטוויקלונג פאַר הונדערטע טויזענדער פערגאַנגענע יאָהרען, אזוי האָט ער אויך אומגעפאַסט די גאַנצע געשיכטליכע ענטוויקלונג פון זיין אייגענער צייט. צו דער ליטעראַרישער און וויסענשאַפט-ליכער בילדונג, וועלכע מען ערווערבת זיך אין דער סטודיאָ און אין אוניווערויטעט (ווי די קענשאַפט פון שפראַכען, בעלעטריסטיק, פילאָזאָפיע און העכערע מאַטעמאַטיק), האָט ער צוגעלעגט, ווען ער איז נאָך געווען נאָר יונג, די בילדונג וועלכע מען ערווערבת אין ווערקשטאַט, אין דער לאַבאָראַט-טאָריע און אין פרייען פעלד — נאַטורוויסענשאַפט, מיליטערישע און בעפעסטיונגנס-וויסענשאַפטען, די קענטנים פון מעכאַנישע און אינדוסט-ריעלע פראָצעסען. זיין גייסטיגע אויסשטאַטונג איז אן אוניווערזאַלע.

וויפיעל האָט דיעזער אַקטיווער גייסט געמוזט ליידען, ווען ער איז פעראַורטיילט געוואָרען צו דער אונטהעטיגקייט פון געפענגניס-לעבען! וואָס פאַר א פראַבע פון אויסדויער און וואָס פאַר אן איבונג אין סטאַאיציזם! קראָפּאָטקין זאָגט ערגעצוואו, אז א מאַראַלישע ענטוויקעלטע פערזענליכקייט מוז זיין דער יסוד פון יעדער אָרגאַניזאַציע. דאָס פאַסט זיך צו איהם. דאָס לעבען האָט פון איהם געמאַכט איינעם פון די ווינקעל-שטיינער פאַר דעם בנין פון דער צוקונפט.

דער קריזיס אין קראָפּאָטקין'ס לעבען האָט צוויי ווענדער-פונקטען, וועלכע מוזען דערמאָנט ווערען.

ער דערגרייכט דעם דרייסיגסטען יאָהר פון זיין עלטער — דער ענט-שיידענדער יאָהר אין א מענשענ'ס לעבען. ער איז מיט לייב און לעבען א מאַן פון וויסענשאַפט; ער האָט געמאַכט א וויכטיגע וויסענשאַפטליכע ענטדעקונג. ער האָט אויסגעפונען אז די לאַנדקארטען פון צפון-אזיע זיינען ניט ריכטיג; אז ניט נאָר די אַלטע אויפפאַסונגען פון דער געאָגראַפיע פון

אזיע זיינען פאלש, נאָר אויך אז די טהעאָריעס פון הומבאָלדט זיינען אין ווידערשפרוך מיט די פאקטען. מעהר ווי צוויי יאָהר אז ער האָט זיך אַרייַנגעוואָרפֿען אין אַ מיהוצאמער פאָרשונג. דאָן פּלוצלינג, אין אַ געוויסען טאָג, ווערט פאָר איהם קלאָר די ווירקליכע שייכות פון די פאקטען; ער פער-שטעהט אז די הויפט סטרוקור־ליניען אין אזיע זיינען ניט פון צפון צו דרום אָדער פון מערב צו מזרח, נור פון דרום־מערב צו צפון־מזרח. ער אונטערוואַרפט זיין ענטדעקונג אונטער אַ פּראָבע, ער ווענדעט איהר אָן אויף מעהרערע אָבגעזונדערטע פאקטען, און—זי האַלט אויס. ער דערפיהלט די פרייד פון וויסענשאַפטליכער אָפּענבאַרונג אין איהר העכסטער און ריינסטער פאָרם, ער פיהלט ווי ערהויבענד איהר ווירקונג איז אויפ'ן גייסט. דאָן קומט דער קריזיס. דער געדאַנק אז דער גורל פון די דאָזיגע פריידען איז בלוז פאָר יחידי סגולה, ערפילט איהם מיט ערגערניס. ער פרעגט זיך צי ער האָט דאָס רעכט צו געניסען דיעזע ערקענטניס אַליין — פאָר זיך. ער פיהלט אז עס איז דאָ אַ העכערע פליכט פאָר איהם — ביי צוטראַגען זיין חלק כדי בעקאַנט צו מאַכען די מאַסען פון פאָלק מיט די ידיעות וואָס זיינען שוין עראַבערט געוואָרען, איידער צו אַרבייטען אויף נייע ערפינדונגען.

איך פערזענליך דענק ניט אז ער איז געווען גערעכט. מיט אזעלכע אַנזיכטען וואָלט פאסעטור*) ניט געקענט ווערען דער וואוילטהעטער פון דער מענשהייט וואָס ער איז געווען. נאָך אַלעמען, איז אַלעס, מיט דער צייט, פאָר דעם וואויל פון די פאָלקס־מאַסען. איך דענק אז אַ מענש טהוט דאָס גרעסטע פאָר דעם וואוילזיין פון אַלעמען, ווען ער גיט דער וועלט די העכסטע שאַפונג אויף וועלכער ער איז פעהיג. אָבער אָט דער פונדאַמענט־טאַלער בעגריף איז כאַראַקטעריסטיש פאָר קראַפּאָטקייט/ען; ער ענטהאַלט זיין סאַמע וועזען.

און אָט דער געדאַנקענגאַנג טראַגט איהם אַוועק ווייטער. אין פינלאַנד, וואו ער געהט מאַכען אַ נייע וויסענשאַפטליכע ענטדעקונג, ווען ער קומט צו דער אידעע — וועלכע איז געווען אַ שטיק אפיקורסות צו יענער צייט — אז אין פאָרגעשיכטליכע צייטען איז גאַנץ צפון־איראָפּאַ געווען בעגראָבען אונטער אייז, איז ער אַזוי דורכגענומען מיט מיטלייד פאָר די אַרעמע, די ליידענדע, וועלכע הונגערען אָפט אין זייער קאַמפּף פאָר ברויט, אז ער בעטראַכט עס פאָר זיין העכסטע, אַבסאָלוטע פליכט צו ווערען אַ לעהרער און אַ העלפער פון די גרויסע אַרבייטענדע און הילפלאָזע מאַסען. באַלד נאָכדעם עפענט זיך פאָר איהם אַ נייע וועלט — דאָס לעבען

*) אַ בערוהמטער פּראַנצויזישער כעמיקער־ביאָלאָג, געבאָרען אין 1822.

פון די ארבייטענדע קלאסען — און ער לערענט פון די, וועמען ער האט ברעה צו לערנען.

פינף אָדער זעקס יאָהר שפעטער ערײַנט דער דאָזיגער קרויס אין זײַן צווייטער פּאָזע. דאָס פּאַסירט אין דער שווייץ. נאָך דעמאָלט ווען ער איז דאָרט געווען דאָס ערשטע מאָל האָט ער שוין פּערלאָזען די גרופּע פון שטאַאַט־סאָציאַליסטען, אויס מורא פאַר אַן עקאָנאָמישען דעספּאָטיזם, אויס שנאה צום צענטראַליזם, אויס ליעבע צו דער פּרייהייט פון דעם יחיד און דער קאָמונע. איצט אָבער, נאָך זײַן לאַנגער געפּאַנגענשאַפט אין רוסלאַנד, פּערברענגענדיג צום צווייטען מאָל צווישען די אינטעליגענטע אַרבייטער פון מערב־שווייץ, האָט דער בעגריף פון אַ נייעם געבוי פון דער געזעלשאַפט, וועלכער האָט פּריהער געשוועבט פאַר זײַנע אויגען, איצט זיך דיימליכער אויפגעטויכט פאַר איהם אין דער געשטאַלט פון פּעדערירמע אַסאָציאַציאָנען, צוזאַמענװירקענדיג אויף דעם זעלבען אופן ווי די באַהן־געזעלשאַפטען, אָדער ווי די פּאַסט־דעפּאַרטמענטען פון בעזונדערע לענדער. ער ווייס אז ער קען ניט דיקטירען דער צוקונפט דעם מאַרשרוט וועלכען זי וועט מוזען נאָכפּאַלגען; ער איז איבערצייגט אז אַלעס וועט מוזען אַרויס־וואַקסען פון דער קאָנסטרוקטיווער טהעטיגקייט פון די מאַסען, נאָר כּדי עס צו בעווייזען, פּערגלייכט ער דעם קומענדיגען בנין מיט די גילדען און די גענענזייטיגע בעציהונגען, וועלכע האָבען עקזיסטירט אין מיטעלאַלטער, און זײַנען אַרויסגעוואַקסען פון אונטען. ער גלויבט ניט אין דעם אונטער־שייד צווישען פּיהרער און געפּיהרטע; איך מוז אָבער מודה זײַן אז איך בין אַלטמאָדיש גענוג זיך צו פּיהלען צופּריעדען ווען קראַפּאָטקין, דורף אַ קליינער ניט־אויסגעהאַלטענעקייט, זאָגט אַמאָל אין די שבּחים פון אַ פּריינד, אז ער איז געווען „אַ געבאָרענער פּיהרער“.

דער פּערפּאַסער בעשרייבט זיך אַלס אַ רעוואָלוציאָנער, און ער איז זיכער גערעכט ווען ער טהוט עס. אָבער זעלטען האָט עס געגעבען אזא הומאַנער און מילדער רעוואָלוציאָנער. מען פּיהלט ערשטוינט לעזענדיג אין אַ געוויסען זאַץ, — וועגען דער מעגליכקייט פון אַ בעוואַפענטען צוזאַמענ־שטויס מיט דער שווייצאַרישער פּאָליציי, — וואו עס בעווייזט זיך אין זײַן כאַראַקטער דער קעמפּענדער אינסטינקט, וועלכער געפּינט זיך ביי אונז אַלעמען. ער קען ניט זאָגען גענוי, צי ער און זײַנע פּריינד האָבען זיך געפּיהלט דערלייכערט ווען זיי זײַנען אויסגעקומען אָהן דעם קאַמפּף, צי עס האָט זיי פּערדראָסען וואָס דער צוזאַמענשטויס איז ניט פּאַרנעקור מען. דער דאָזיגער אויסדרוק פון געפּיהלען איז אַן איין־איינציגער. ער איז קיינמאָל ניט געווען קיין בעל־נוקם, ער איז אָבער שטענדיג געווען אַ מאַרטירער.

ער וואָרפֿט נײַט אַרױף אױף אַנדערע דעם חוב צו ברענגען קרכנות;
 ער ברענגט זײ אַלײן. זײן גאַנצען לעבען האָט ער זײַך מקריב געווען, אָבער
 עפעס קומט עס אױס אַזױ, ווי ער וואָלט גאָר נײַט געליטען דערבײַ, אַזאַ
 קלײנעם וועזען מאַכט ער פֿון דעם. און מיט זײן גאַנצער ענערגיע איז ער
 דאָך אַזױ וױט נײַט קײן נוקם ונוטר, אַז אַלץ וואָס ער בעמערקט וועגען אַן
 עקעלאָפּטען געפענגניס־דאָקטאָר איז בלױז: „וואָס וועניגער געזאָגט
 וועגען אױהם, אַלץ בעסער“.

ער איז אַ רעוואָלוציאָנער אָהן שטאַרקע ווערטער און אָהן עמבלעמען.
 ער לאַכט פֿון די שבועות און צערעמאָניעס מיט וועלכע קאָנספּיראַטאָרס
 שווערען טרױהײט אין דראַמאַס און אָפּעראַס. דיעזער מאַן איז די פּער־
 קערפּערטע אײנפאַכקײט. אין כאַראַקטער וועט ער זײך קענען פּערגלײכען
 מיט וועלכען עס איז פֿון די קעמפּפּער פּאַר פּרױהײט אין אַלע לענדער.
 קײנער איז נײַט געווען מעהר אונאַײַגענוצײג ווי ער, קײנער האָט נײַט
 געלײעבט די מענשהײט מעהר ווי ער.

אָבער ער וואָלט מיר נײַט ערלױבט צו זאָגען אין דעם פּאַרוואָרט צו
 זײן בוך די אַלע גוטע זאַכען וואָס אײך דענק פֿון אױהם, און ווען אײך זאָל
 עס זאָגען, וואָלטען מײנע ווערטער אַרױבערלױפּען די גרענעצען פֿון אַ
 געוועהנליכען פּאַרוואָרט.

געאָרַג בראַנדעס.

ערשטער טײל.

קינד היים

מאסקווע איז אן אלטע שטאָדט וואָס איז אויפגעוואקסען לאַנגזאַם, און איהרע פערשיידענע טיילען האָבען ביז אויף היינטיגען טאָג וואונדער-באַר גוט אויפגעהאַלטען די כאַראַקטער־צייכענס וואָס זיינען אויף זיי אָבגעשטעמפּעלט געוואָרען אין דעם לאַנגזאַמען גאַנג פון דער געשיכטע. דער טראַנס־מאָסקווער טייך־געגענד, מיט זיינע ברייטע, שלעפעריגע גאַסען און מיט זיינע מאַנאָטאָנע גרוי־געפאַרבטע, ניעדעריג־דאַכיגע הייזער, אין וועלכע די אַריינגאַנגס־טויערען בלייבען פעסט פּערריגעלט בייטאָג און ביינאַכט, איז שמענדיג געווען דער אָבגעשלאָסענער וואויך אָרט פון דעם סוחרים־קלאַס, און די פעסטונג פון די אויסערליך שטרענגע, פאַרמאַליסטישע און דעספּאָטישע נאַנקאַמפּאַריסטען פון „אַלטען גלויבען“ (סאַראַיאַ וויעראַ). דער ציטאַדעל, אָדער קרעמל איז נאָך אַלץ די פעסטונג פון קירכע און שטאַט; און דער אונגעהייערער פלאַץ פון פאַרענט, בעדעקט מיט טויענדער קראַמען און סקלאַדען, איז פאַר הונדערטער יאָהרען געווען אַ געדיכטער ביהנשטאַק פון האַנדעל און איז נאָך אַלץ געבליבען דאָס האַרץ פון אַ גרויסען אינלאַנדישען מסחר, וועלכער פּערשפּרייט זיך איבער דער גאַנצער אויבערפלעכע פון דער אונגעהייערער אימפּעריע. די טווערסקאַיאַ און דער שמיעדען־בריק זיינען פאַר הונדערטער יאָהרען געווען די הויפּט־צענטערס פאַר די מאָדישע קראַמען; בעת די אַרבייטער קוואַרטאַלען, די פלושיכאַ און די דאָראַנאַמילאָווקאַ, האָבען אויפגעהאַלטען פונקט דיזעלבע צייכענס, וועלכע האָבען כאַראַקטעריזירט זייערע רודעריגע בעפעלקערונגען אין די צייטען פון די מאָסקווער צאַרען. יעדער קוואַרטאַל איז אַ קליינע וועלט פאַר זיך; יעדער האָט זיך זיין אייגענע פיזיאָנאָמיע, און לעבט זיך זיין אייגען לעבען. אפילו די אייזענ־באַהנען, ווען זיי האָבען זיך אַריינגעריסען אין דער אַלטער הויפּטשטאָדט, האָבען גרופּירט זייערע מאַנאָזינען און מאַשין־פאַבריקען מיט זייערע שווער אָנגעלאָדענע וואַנאָנעס און לאַקאָמאָטיווען אין בעזונדערע און ספּעציעלע צענטערס אויף די ברעגעס פון דער אַלטער שטאָדט.

מעמארען פון א רעוואָלוציאָנער

אָבער פון אלע טיילען פון מאַסקווע איז פיליכט קיינער ניט אזוי טיפיש ווי דער דאָזיגער לאַבירינט פון ריינע, שטילע, געדעהטע גאסען און געסלעך, וועלכע ליגען הינטערן קרעמל, צווישען צוויי גרויסע הויפט־גאסען, די אַרבאט און די פּרעמשיסטענקא, און ווערט נאָך עד היום גערופען דער שטאַלמיסטער־סקוואַרטאַל — די סטאַראַיאַ קאָניושעננאַיאַ.

אַן ערך פּופציג יאָהר צוריק האָט געלעבט אין אָט דעם קוואַרטאַל, און איז לאַנגזאַם אויסגעשטאַרבען, דער אַלטער מאַסקווער אַדעל, וועמעס נעמען עס זיינען אזוי אָפט דערמאָנט געוואָרען אין די בלעטער פון דער רוסישער געשיכטע פאר דער צייט פון פּיאָטר דעם 1טען. אָט דער אַדעל איז דערנאָך פּערשוואַונדען כדי צו מאַכען פּלאַץ פאר די ניי־געקומענע, — „די מענשען פון אלע שטאַנדען“ — אַרויסגערופען אין דיענסט פון דעם גרינדער פון דעם רוסישען שטאַט. פיהלענדיג זיך פּערשטוימען פון דעם פעטערבורגער הויף, האָבען זיך די דאָזיגע אַדעל־לייט פון אַלטען־לאַנגער צוריקגעצויגען אָדער אין דער אַלטער קאָניושעננאַיאַ אין מאַסקווע, אָדער אויף זייערע ראָמאַנטישע גיטער אויפ'ן לאַנד ארום דער הויפטשטאָרט. זיי האָבען געקוקט מיט אַ מין פּעראַכטונג און געהיימער אייפּערזוכטיגקייט אויף דעם פּערשיידענאַרטיגען געזעמעל פון פּאַמיליען, וועלכע זיינען געקומען „פון קיינער ווייס ניט פון וואַנען“ צו פּערנעהמען די העכסטע רעגירונגס־שטעלען אין דער נייער הויפטשטאָרט אויף די ברעגעס פון דער געוואַ.

אין זייערע אינגערע יאָהרען האָבען די מייסטע פון זיי פרובירט זייער מזל אין דיענסט פונ'ם שטאַט, הויפטזעכליך אין דער אַרמעע; אָבער צוליב אַ וועלכער־עס־איז אורזאָך האָבען זיי עס גיך אויפגעגעבען, ניט האָבענדיג דערגרייכט צו קיין הויכען ראַנג. די מעהר ערפּאָלגרייכע האָבען געקראָגען דוהיגע, כמעט עהרענהאַפטע שטעלען אין זייער מוטער־שטאָרט — מיין פּאַטער איז געווען איינער פון זיי — בעת דאָס רוב פון די אנדערע האָבען זיך איינפאַך צוריקגעצויגען פון אַקטיווען דיענסט. אָבער וואוהין איבער דער ברייטער אויבערפלעך פון רוסלאַנד מען זאָל זיי ניט האָבען פונאַנדערגעשיקט, אין דער צייט פון זייער דיענסט, האָבען זיי שמענדיג אויסגעפיהרט צו פּערברענגען זייער עלטער אין זייערע אייגענע הייזער אין דעם אַלטען שטאַלמיסטער־סקוואַרטאַל, אונטער דעם שאַמען פון דער קירכע וואו מען האָט זיי גע'טובל'ט, און וואו מען האָט געזאָגט די לעצטע תּפּלות צו די קבורות פון זייערע עלטערען.

נייע צווייגען האָבען אַרויסגעשפּראַצט פון די אַלטע שטאַמען. מאַנכע פון זיי האָבען זיך מעהר אָדער וועניגער אויסגעצייכענט אין פּערשיידענע טיילען פון רוסלאַנד; מאַנכע האָבען אָנגעהאַלטען רייכע הייזער אויף דעם

נייעם שטייגער אין מאַסקווע אָדער פעטערבורג; דער צווייג אָבער וואָס איז געבליבען וואוינען אין דעם אַלטען שטאַלמייסטער'ס קוואַרטאַל, וואו עס איז נאָהענט צו דער גרינער, געלער, ראָזער, אָדער ברוינער קירכע וועלכע איז שטאַרק בעליעבט געוואָרען דורך פאַמיליען־פּערבינדונגען, איז בעטראַכט געוואָרען אַלס דער אמת'ער פּערטרעטער פון דער פאַמיליע, ניט אַכטענדיג אויף דער פּאָזיציע וואָס ער האָט פּערנומען אין דעם אַלטען פאַמיליען־שטאַם. דער אַלט־מאָדישער פּאַרשטעהער (פון דער פאַמיליע) איז בעהאַנדעלט געוואָרען, איך מוז צוגעבען, ניט אין גאַנצען פריי פון אַ געוויסער איראָניע, מיט גרויס כבוד, אפילו פון יענע אינגערע פּערטרעטער פונ'ם אַלטען שטאַם, וואָס האָבען פּערלאָזען זייער מוטער־שטאַדט צוליעב אַ ברייאַנטענער קארירערע אין די פעטערבורגער גוואַרדיעס אָדער אין די הויף־קרייזען. ער האָט פּערזאָניפּיצירט, פאַר זיי, די אַלטקייט פון דער פאַמיליע און איהרע טראַדיציעס.

אין דיעזע שטילע גאַסען, ווייט אַוועק פון דעם ליאַרם און גערויש פון דער קאַמערציעלער מאַסקווע, האָבען אַלע הייזער געהאַט דעם זעלבען אויסזעהן. מייסטענמאָלס זיינען זיי געווען געבויט פון האַלץ, מיט העל־גרינע בלעכענע דעכער, פון דרויסען בעגיפסט און בעפוצט מיט זיילען און גאַלערייען; אַלע זיינען געווען געפאַרבט מיט שרייעדיגע קאָלירען. כמעט אַלע הייזער האָבען געהאַט ניט מעהר ווי איין עטאַזש, מיט זיעבען אָדער נייען גרויסע, מונטערע פענסטער אַרויסקוקענדיג אין גאַס. אַ צווייטען עטאַזש האָט מען זיך ערלויבט נאָר אין הינטערסטען טייל פון הויז, וועלכער האָט אַרויסגעקוקט אויף אַ גערוימיגען הויף, אַרומגערינגעלט מיט אַ סך קליינע געביידעס, וועלכע האָבען געדיענט פאַר קיכען, שטאַלען, קעלערען, וועגען־שטאַלען, און פאַר דירות פאַר די לאַקטען און משרתים. אַ ברייטער טויער האָט געפיהרט צו דעם הויף, און אַ מעשענע פלאַטע אויף איהם האָט געטראָגען דעם אויפשריפט, „דאָס הויז פון דעם־און־דעם, לייטנאַנט אָדער פּאָלקאָוניק און קאַמאַנדיר“ — זעהר זעלטען „גענעראַל־מאַיאָר“ אָדער אַן אַנדערער עהנליכער ציוויל־ראַנג. ווען אין איינער פון די דאָזיגע גאַסען האָט זיך דורכגעוואָרפען אַ רייכערעס הויז, בעפוצט מיט בעגילטע אייזערנע גראַטעס און אַן אייזערנעם טויער, האָט מען געקענט זיין זיכער אַז די מעשענע פלאַטע וועט טראָגען דעם נאָמען דער־און־דער „קאַמערץ־קאַנסול“ אָדער אַז־און־אָזאַ „געאַכטעטער בירגער“. דאָס זיינען געווען די „פרעמדע“, וואָס זיינען געקומען ווי אונגעבעטענע געסט זיך צו בעזעצען אין דעם דאָזיגען קוואַרטאַל, און דערפאַר זיינען זיי אינגאָרירט געוואָרען פון זייערע שכנים.

קיין קראַמען זיינען אין די דאָזיגע אויסגעוועהלטע גאַסען ניט געווען

מעמווארען פון א רעוואָלוציאָנער

ערלויבט, אחוץ א קליין שפייז אָדער גרינצייג־קרעמעל, וואָס מען האָט געקענט אַנטרעפּען אין א וועלכען עס איז קליין, הילצערען הייזעל, וואָס האָט געהערט צו דער בעצירק־קירך. דערפאַר איז אויפ'ן אַנטקעגנדיגן ווינקעל געשטאַנען דעם פּאָליציסט'ס בודקע, פון וועלכער דער פּאָליציסט, בעוואָפּענט מיט א האַלעבאַרדע, פלעגט דורכ'ן טאָג זיך בעווייזען פאַר דער טהיר צו סאַלוטירען מיט זיין אונשעדליכען כל־זין די פערבייגע־הענדע אָפיצירען, און ווי עס איז געוואָרען טונקעל פלעגט ער זיך צוריקציהען אינוועניג, זיך צו פערנעהמען מיט זיין מלאכה פון פערלאַטען אַלטע שיד, אָדער ער פלעגט פאַבריצירען א ספעציעלען סאַרט שמעקט־אַבאַק, אויף וועלכען עס זיינען געווען בעלנים די עלטערע משרתים פון דער נאַכבאַרשאַפט.

דאָס לעבען איז זיך געפלאַסען שטיל און רוהיג — אַלענפאַלס האָט עס אזוי אויסגעזעהן פאַר דער דרויסען־וועלט — אין דעם דאָזיגן מאַסקווער „פּאַבורג סענט־זשערמען“. אין דער פריה האָט זיך קיינער ניט געזעהן אין די גאַסען. אַרום מיטאַנצייט האָבען זיך בעווייזען די קינדער אונטער דער אויפזיכט פון פראַנצויזישע גאַווערנארען און דייטשע ניאַנקעס, וועלכע האָבען זיי אַרויסגענומען פאַר א שפּאַציר אויף די שנעע־בעדקעטע בולוואָרען. שפעטער אַביסעל האָט מען געקענט זעהן די דאַמען אין זייערע צוויי־פּערדיגע שליטענס, מיט א קאַמער־דיענער שטעהענדיג פון הינטען אויף א קליין ברעטעל צוגעפּעסטיגט צו די גליטשערס; אָדער איינגעזעצט אין אַן אַלטי־מאָדישער קאַרעטע, גרויס און הויך, געבויט אויף גרויסע געבויגענע ספרוזשינעס און געשלעפט פון פיער פּערד, מיט א פּאַסטילאָן פון פאַרענט און צוויי קאַמער־דיענער שטעהענדיג פון הינטען. אין אבענד זיינען די מייסטע הייזער געווען העל בעלויכטען און אזוי ווי די פאַרהאַנגען זיינען ניט געווען אַרונטערגעצויגען, האָבען די פּערביי־געהער געקענט בעוואונדערען די קאַרטען־שפיעלער אָדער וואַל־טענצער אין די זאַלען. „אידען“ זיינען דאָן ניט געווען אין דער מאָדע, און מיר זיינען נאָך געווען ווייט פון די יאָהרען, ווען אין יעדער פון די דאָזיגע הייזער האָט זיך אָנגעהויבען א קאַמפּר צווישען די „פּאַטערס און זיהן“ — א קאַמפּר וועלכער האָט זיך געוועהנליך געענדיגט מיט א פּאַמיליען־טראַגעדיע אָדער מיט א ביינאַכטיגען בעזוך פון דער שטאַט־פּאָליציי. פּופציג יאָהר צוריק האָט מען פון אַזעלכע זאַכען גאָר ניט געדענקט; אַלעס איז געווען רוהיג און גלאַט — וועניגסטענס אויף דער אויבערפלאַכע.

אין דעם דאָזיגן אַלטען שטאַלמייסטער־סוואַרטאַל בין איך געבאָ־רען געוואָרען אין 1842, און דאָ האָב איך פּערבראַכט די ערשטע פּופצען יאָהר פון מיין לעבען. אפילו דערנאָך, ווען אונזער פּאַטער האָט פּערקויפט

דאָס הויז אין וועלכען אונזער מוטער איז געשטאָרבן, און האָט געקויפט אַן אנדערס, און ווען ער האָט דאָס הויז וויעדער פּערקויפט, און מיר האָבען פּערבראַכט אייניגע ווינטערס אין געדונגענע הייזער, ביז וואָנען ער האָט געפונען אַ דריטעס נאָך זיין גוסט, ניט ווייט פון דער קירכע וואו ער איז געטויפט געוואָרען, זיינען מיר אלץ פּערבליבען אין דעם אלטען שטאָל-מייסטער'ס־קוואַרטאַל, פּערלאָזענדיג איהם כלווי דורך די זומער־מאַנאַטען, אַריבערצופּאָהרען אויף אונזער לאַנד־גוט.

II

אַ הויכער, גערוימיגער שלאָפּצימער, דער ווינקעל־צימער פון אונזער הויז, מיט אַ ברייטער בעט אויף וועלכער עס ליגט אונזער מוטער, אונזערע קינדער־שטוהלען און טישען שטעהען האַרט נעבען איהר, די נעט־סערווירטע טישען, אָנגעשטעלט מיט צוקערקעס און איינגעמאַכען אין שעהנע גלעזערנע כלים — אַ צימער אין וועלכען מיר קינדער ווערען אַריינגעבראַכט אין אַ זאָנדערבאַרער שטונדע — דאָס איז די ערשטע האַלב־קלאָרע עראינערונג פון מיין לעבען.

אונזער מוטער האָט געהאַלטען ביין שטאָרבן פון שווינדזוכט; זי איז אלט געווען ניט מעהר ווי פינף־און־דרייסיג יאָהר. איידער זי האָט זיך געשיידט מיט אונז אויף אייביג, האָט זי געוואונשען אונז צו האָבען נעבען זיך, אונז צו לאָשטשען, זיך צו פיהלען גליקליך פאַר אַ ווילע אין אונזערע פריידען, און זי האָט געלאָזט צוגרייטען די דאָזיגע קליינע סעודה נעבען איהר בעט, וועלכע זי האָט מעהר ניט געקענט פּערלאָזען. איך געדענק איהר בלייבן מאָגערען פנים, איהרע גרויסע טונקעל־ברוינע אויגען. זי האָט געקוקט אויף אונז מיט ליעבע, און האָט אונז איינגעלאָרען צו עסען, צו קריכען אויף איהר בעט; דאן האָט זי פּלוצלינג אויסגעבראַכען אין אַ געווייזן און אָנגעהויבען צו הוסטען, און אונז האָט מען געהייסען געהן.

אַ שטיקעל צייט שפּעטער, האָט מען אונז קינדער — דאָס הייסט, מיין ברודער אלעקסאַנדער און מיך — אַריבערגעפיהרט פון דעם גרויסען הויז אין אַ קליין זייטען־שטיבעל אויפ'ן הויף. די אפּריל־זון האָט אָנגעפילט די קליינע צימערלעך מיט איהרע שטראַהלען, אָבער אונזער דייטשע גאָווערנאַנטין, מאַדאַם בורמאַן און אונזער רוסישע ניאַניאַ, יוליאַנאַ, האָבען אונז געהייסען געהן צו בעט. מיט פנים'ער נאָס פון טרערען, האָבען זיי פאַר אונז גענעהט שוואַרצע העמדלעך בעזוימט מיט ברייטע ווייסע קוטאַסען. מיר האָבען ניט געקענט שלאָפּען; דאָס אונבעקאַנטע האָט אונז

געשראָקען, און מיר האָבען זיך צוגעהערט צו זייער איינגעהאלטענעם געשפרעך. זיי האָבען עפעס גערעדט וועגען אונזער מוטער וואָס מיר האָבען ניט געקענט פערשטעהן. מיר זיינען אַרויסגעשפרונגען פון אונזערע בעמען, פרעגענדיג, „וואו איז מאַמא? וואו איז מאַמא?“

ביידע האָבען אַרויסגעפלאַצט אין אַ געוויין, און האָבען אָנגעהויבען גלעמען אונזערע געקרויזטע קעפלעך, רופענדיג אונז, „אַרעמע יתומים'לעך“, ביז יוליאַנאַ האָט לענגער ניט געקענט אויסהאלטען, און האָט געזאָגט, „אייער מאַמא איז אוועק דאָרט — צום הימעל, צו די מלאכים.“

„ווי אזוי צום הימעל? וואָרום?“ האָט אונזער קינדערשע פאָר-שטעלונג אומזיסט געפרעגט.

דאָס איז געווען אין אַפּריל 1846. איך בין אַלט געווען בלויז דריי און אַ האַלב יאָהר, און מיין ברודער סאַשא נאָך ניט קיין פינף. וואו אונזער עלטערער ברודער, ניקאָליי, און אונזער שוועסטער, העלענאַ, זיינען געווען אוועק, ווייס איך ניט: פיליכט זיינען זיי שוין געווען אין דער שולע. ניקאָליי איז אַלט געווען צוועלף יאָהר, העלענאַ איז געווען עלף; זיי האָבען זיך געהאלטען צוזאַמען, און מיר האָבען זיי גאַנץ וועניג געקענט. אזוי זיינען מיר געבליבען, אַלעקסאַנדער און איך, אין דאָס דאָזיגע קליין שטיבעל, אונטער דער אויפזיכט פון מאַדאַם בורמאַן און יוליאַנאַ. די גוטע אַלטע דייטשע פרוי, היימלאַז און גאַנץ אַליין אין דער ברייטער וועלט, האָט פאַר אונז פערנומען די שטעלע פון אונזער מוטער. זי האָט אונז ערצויגען אזוי גוט ווי זי האָט געקענט, קויפענדיג אונז פון צייט צו צייט מאַנכע איינפאַכע שפיעלצייג, און איבערקאַרמענענדיג אונז מיט אינגבער-קיכלעך יעדעס מאָל ווען אַ געוויסער אַלטער דייטש, וועלכער פלעגט פער-קויפען די דאָזיגע קיכלעך — וואַהרשיינליך אויך אזא איינזאַמער און היימלאַזער ווי זי — האָט אָבגעשטאַט אַ וויזיט אין אונזער הויז. אונזער פאָטער האָבען מיר געזעהן זעלטען, און די נעקסטע צוויי יאָהר זיינען אַריבער, ניט איבערלאָזענדיג קיין איינדרוק אויף מיין זכרון.

III

אונזער פאָטער האָט זעהר שטאַלצירט מיט דעם יחוס פון זיין משפּחה, און פלעגט פייערליך אָנווייזען אויף אַ שטיק פאַרמענט, וואָס איז געהאַנגען אויפ'ן וואַנד פון זיין שטודיר-צימער. דאָס פאַרמענט איז געווען בעפּוצט מיט אונזער הערב — די קריעגס-וואַפען פון דעם פירסטענטום פון סמאָלענסק, בעדעקט מיט דעם הערמעלין-מאַנטעל און דער קרוין פון די

מאָנאָמאָכען — און עס איז דאָרט געווען אָנגעשריבען, און בעשטעטיגט פונ'ם הערב'דעפארטאמענט, אז אונזער פאמיליע פאנגט זיך אָן מיט אַן אייניקעל פון ראָסטיסלאָוו מסטיסלאָוויטש דעם דרייטען (א נאָמען וואָס איז בעקאנט אין דער רוסישער געשיכטע פון אַ גרויספירסט פון קיעוו), און אז אונזערע אור-עלטרען זיינען געווען גרויספירסטען פון סמאָלענסק. „עס קאָסט מיר דריי הונדערט רובעל צו קריגען דאָס דאָזיגע פארמענט“, פלעגט אונזער פאָטער זאָגען. אזוי ווי דאָס רוב מענשען פון זיין דור, איז ער ניט געווען שטארק בעהאווענט אין רוסישער געשיכטע, און ער האָט געשעצט דאָס פארמענט מעהר צוליעב דעם וואָס עס האָט געקאָסט, איידער צוליעב זיינע היסטאָרישע זכרונות.

עס איז אַ פאָקט, אז אונזער פאמיליע האָט ווירקליך אַ נאָנץ אלטע אַכטצוואַנציג; אָבער, אזוי ווי די מייסטע פאמיליען וואָס האָבען אָנגעד- שטאַמט פון רוריק, און קענען בעטראַכט ווערען אַלס די פאָרשטעהער פון דער פעאָדאלער פעריאָדע פון דער רוסישער געשיכטע, אזוי איז זי אויך פערדרענגט געוואָרען אין הינטערגרונד, ווען די דאָזיגע פעריאָדע האָט זיך געענדיגט, און די ראָמאַנאָווס, געקרוינט אין מאָסקווע, האָבען אָנגעהויבען די אַרבייט פון קאָנסאָלידירען די רוסישע מלוכה. קיינער פון די קראָפאָטינס האָט אין די נייערע צייטען ניט געהאַט, ווי עס ווייזט אויס, קיין בעזונדערע נייגונג צו פערנעהמען שטאַט-עמטער. אונזער עלטער- זיידע און אונזער זיידע האָבען זיך צוריקגעצויגען פון מיליטערייענסט ווען זיי זיינען געווען נאָך גאָר יונגע לייט, און האָבען זיך שנעל צוריק געקעהרט צו זייערע פאמיליען-גיטער. מען מעג זאָגען אז די הויפט-הוט פון דייעזע גיטער, אורוסאָוואָ, וועלכע ליגט אין ריאָזאַנער גובערניע, אויף אַ הויכען באַרג ביים ראַנד פון פרוכטבאַרע פעלדער, האָט טאַקע געקענט צוציהען יעדען איינעם מיט דער שעהנקייט פון איהרע שאַטענדיגע וועלדער, איהרע שלענגעלדיגע טייכען, און איהרע אונענדליכע לאַנקעס. אונזער זיידע איז געווען נישט מעהר ווי אַ לייטנאַנט, ווען ער איז אַרויס פון דייענסט און האָט זיך צוריקגעצויגען אין אורוסאָוואָ, אין גאַנצען זיך אָבעבענדיג מיט זיין אימעניע, און אויפקויפּענדיג אַנדערע גיטער אין די בענאַכבאַרטע פראָווינצען.

אונזער דור וואָלט וואַהרשיינליך געטהאָן דאָס זעלבע; אָבער אונזער זיידע האָט געהייראַט אַ פרינצעסין גאַנאַרין, וועלכע האָט געהערט צו אַ גאַנץ אַנדער משפּחה. איהר ברודער איז געווען בעקאַנט אַלס אַ ליידענדי- שאַפטליכער ליעבהאָבער פון דער ביהנע. ער האָט געהאַלטען אַן אייגענעם פּרווואַט טהעאַטער, און איז אזוי ווייט אַוועק אין זיין ליידענשאַפט אז ער האָט חתונה געהאַט, צו דער שאַנדע פון אַלע זיינע קרובים, מיט אַ לייב-

אייגענע — די געניצאלע אקטריסע סעמיאָנאווא, וועלכע איז געווען איינע פון די בעשאפער פון דער דראַמאטישער קונסט אין רוסלאַנד, און אָהן צווייפֿעל איינע פון איהרע סימפּאטישסטע פיגורען. צו דעם שוידער פון „נאַנץ מאַסקווע“, האָט זי פּאַרטנגעזעצט צו ערשיינען אויף דער ביהנע. איך ווייס ניט צי אונזער באַבע האָט געהאַט דיזעלבע אַרטיסטישע און ליטעראַרישע נייגונגען ווי איהר ברודער — איך געדענק איהר ווען זי איז שוין געווען פּאַראַליזירט און האָט בלויז געקענט רעדען גאַנץ שטיל; עס איז אָבער זיכער, אַז אין דעם נעקסטען דור איז אַ נייגונג צו ליטעראַטור געוואָרען אַ כאַראַקטעריסטישער צייכען פון אונזער פּאַמיליע. איינער פון די פּרינציפּעלן גאַגאַרין'ס זיהן איז געווען אַ רוסישער פּאַעט, און האָט אַרויסגעגעבען אַ בוך פון פּאַעמען — אַ פּאַקט מיט וועלכען מײן פּאַטער האָט זיך געשעהמט און האָט שטענדיג אויסגעמיידט צו דערמאָנען. אין אונזער אייגענעם דור האָבען מעהרערע פון אונזערע שוועסטערקינדער, אַזוי גוט ווי איך מיט מײן ברודער, בייגעטראָגען מעהר אָדער וועניגער צו דער ליטעראַטור פון אונזער צייט.

אונזער פּאַטער איז געווען אַ טיפּישער אָפיציר פון ניקאָליי דעם ערשטענ'ס צייטען. מען קען ניט זאָגען אַז ער איז געווען דורכגעדרונגען פון אַ קריעגערישען גייסט אָדער שטאַרק פּערליעבט אין דעם סאָלאַטסקען לעבען; איך צווייפֿעל צי ער האָט פּערבראַכט איין איינציגע נאַכט פון זיין לעבען ביי אַ וואַך-נאַכט-פּייער, אָדער האָט אַנטייל גענומען אין איין שלאַכט. אָבער אונטער ניקאָליי דעם 1טען איז דאָס דוקא גאָר ניט געווען אַזוי וויכטיג. דער ריכטיגער מיליטער-מאַן פון יענע צייטען איז געווען דער אָפיציר, וואָס איז געוון איינגעליעבט אין דעם מיליטערישען מונדיר און האָט אין גאַנצען ממאַס געווען אַלע אַנדערע סאַרטען קליידונג; וועמעס סאָלאַטען זיינען געווען געלערענט צו בעווייזען כמעט איבערמענשליכע קונצען מיט זייערע פיס און ביקסען (צו צוברעכען די האַלץ פון ביקס אין שטיקלעך „אָבגעבענדיג טשעסט“ איז געווען איינער פון יענע בעריהמטע קונצען); און ווער עס האָט געקענט צייגען אויף אַ פּאַראַד אַ רייהע סאָלאַטען וואָס זאָלען זיין אַזוי פּאַלקאַם גלייך אויסגעשטעלט און אונטער בעוועגליך, פונקט ווי אַ שורה שפּיעלס-אָלאַטלעך. „זעהר גוט“, האָט אַמאָל דער גרויספירסט מיכאַיל געזאָגט וועגען אַ רעגמענט, נאָכדעם ווי ער האָט איהם אָבגעהאַלטען פאַר אַ שעה אונטער'ן ביקס — „נאָר זיי ערפילען אַט דעם אָנגענומענעם בעגריף וועגען אַ מיליטער-מאַן. אמת, ער האָט אַנטייל גענומען אין דער טערקישער מלחמה פון 1828; ער האָט אָבער אויסגעמאַרקירט צו בלייבען די גאַנצע צייט אין

שטאב פון הויפט־קאָמאָנדר; און ווען מיר קינדער, בענוצענדיג זיך מיט אַ מאַמענט ווען ער איז געווען בעזאָנדערס גוט אויפגעלעגט, האָבען איהם געבעטען ער זאָל אונז דערצעהלען עפעס פון דער מלחמה, האָט ער קיין אַנדער זאך ניט געהאָט אונז צו דערצעהלען ווי נאָר פון אַ שרעקליכען אַנגריף פון הונדערטער טערקישע הינד, וועלכע זיינען איין נאכט בעפאלען איהם און זיין טרייען דיענער, פראָל, רייטענדיג מיט דעפעשען דורף אַ פערוויסטען טערקישען דאָרף. זיי האָבען געמוזט געברויכען די שווערדען זיך צו בעפרייען פון די הונגערדיגע בעסטיעס. באַנדעס טערקען וואָלמען אודאי בעסער צופרידענגעשמעלט אונזער פאָרשטעלונג, מיר האָבען אָבער זיך בענוגענט מיט די הינד. נור, ווען דער פאָטער, געצוואונגען דורך אונזערע פראַגען, האָט אונז דערצעהלט ווי אזוי ער האָט געוואונען דעם קרייז פון דער הייליגער אַננא, „פאַר העלדישקייט“, און דעם גאָלדענעם שווערד, וואָס ער האָט געטראָגען, מוז איך מודה זיין אַז מיר האָבען זיך ווירקליך געפיהלט ענטוישט. די מעשה איז פאָזיטיוו געווען צוואַכענדיג. אין דעם טערקישען דאָרף וואו די אָפיצירען פון גענעראַל שטאב האָבען געהאַלטען קוואַרטיר, האָט אויסגעבראָכען אַ פייער. די הייזער זיינען אין איין מינוט איינגעוויקעלט געוואָרען אין פלאַמען, און אין איין הויז איז איבערגעבליבען אַ קינד. די מוטער פון קינד האָט געשריען מיט פערצוויי פּעלטע קולות. פראָל, וועלכער האָט שטענדיג בעגלייט זיין בעל־הבית, האָט זיך אַריינגוואָרפען אין די פלאַמען און אַרויסגעראַטעוועט דאָס קינד. דער הויפט־קאָמאָנדר, וועלכער האָט דאָס צוגעזעהן, האָט גלייך דערויף געגעבען דעם פאָטער דעם קרייז פאַר העלדישקייט.

„אָבער, פאָטער“, האָבען מיר אויסגעשריען, „דאָס האָט דאָך פראָל נאָר געראַטעוועט דאָס קינד!“

„איז וואָס?“ האָט ער געענטפערט אויפ'ן נאַיווסטען אופן. „איז ער דען ניט געווען מיין מענש? ס'איז אַליץ איינס.“

ער האָט אויך טיילגענומען אין דער שלאכט פון 1831, אין דער צייט פון פּוילישען אויפשטאַנד, און אין וואַרשאַ האָט ער זיך בעקענט מיט דער אינגסטער טאָכטער פון אַ קאַרפּוס־קאָמאָנדר, גענעראַל סוליאַמא, און האָט זיך אין איהר פּערליעבט. די חתונה איז געפיערט געוואָרען מיט גרויס פאַראַד אין לאַזיענקי פּאַלאַץ; דער וויצע־גובערנאַטאָר, גראַף פאַס־קייעוויטש, איז געווען אונטערפיהרער פון חתן'ס צד. „אָבער אייער מוטער“, פלעגט אונזער פאָטער צולעגען, „האָט מיר קיין שום עשירות ניט געבראַכט.“ דאָס איז געווען אמת. איהר פאָטער, ניקאָליי סעמיאָנאוויטש סוליאַמא, איז ניט געווען בעהאווענט אין דער קונסט פון מאַכען אַ קאַריערע אָדער אַנקלייבען אַ פּערמעגען. ער האָט געמוזט האָבען אין זיך צופיעל בלוט פון

יענע קאָזאקען אַרום דניעפער, וועלכע האָבען געוואוסט ווי צו שלאָגען די גוט־געוואָפּענטע, קריענערישע פּאָליאַקען אָדער אַרמעען פון טערקען, דריי מאָל אַזוי פּיעל ווי זיי, אָבער האָבען וועניג פּערשטאַנען ווי אויסצומיידען די נעצען פון דער מאַסקווער דיפּלאָמאַטיע, און, נאָכדעם ווי זיי האָבען געקעמפּט געגען די פּאָלאַקען אין דעם שרעקליכען אויפשטאַנד פון 1648, וועלכער איז געווען דער אָנהויב פון סוף פון דער פּוילישער רעפּובליק, האָבען זיי פּערלאָרען אַלע זייערע פּרייהייטען, אַרונטערפּאַלערדיג אונטער דער הערשאַפּט פון די רוסישע צאַרען. אין סוליאַ איז געפּאַנען געוואָרען פון די פּאָלאַקען און געפּייניגט געוואָרען צו טויט אין וואַרשאַ, אָבער די אַנדערע „פּאָלקאוויקעס“ פון דעם זעלבען שטאַם האָבען דערפּאַר נאָך ביטערער געקעמפּט, און פּוילען האָט פּערלאָרען קליין־רוסלאַנד. וואָס איז שייך אונזער זיידען, האָט ער מיט זיין רעגיימענט קוראַסירען, אין דער צייט פון נאַפּאָלאָען דעם 1טענ'ס בעלאַגערונג, זיך אַריינגעריסען אין אַ פּראַנצויזישען אינפּאַנטעריע־סקאַדראַן, וואָס איז געווען אָנגעפּיקעט מיט באַיאָנעמען, און נאָכדעם ווי מען האָט איהם איבערגעלאָזט אויפ'ן שלאַכט־פּעלד, ווי אַ טויטען, האָט ער זיך צוריקגעקעהרט מיט אַ טיעפען שניט אין קאָפּ. ער האָט אָבער ניט געקענט ווערען קיין קאַמעראַדיענער ביי אַלעקסאַנדער דעם 1טענ'ס ליעבלינג, ביי דעם אַלמעכטיגען אַראַקטשעו, און מען האָט איהם פּאָלגליך אַוועקגעשיקט אין אַ מין עהרענשאַפּטען גלות, צוערשט אַלס גענעראַל־גובערנאַטאָר פון מערב־סיביר, און שפעטער פון מזרח־סיביר. אין יענע צייטען איז אַזאַ שטעלע בעטראַכט געוואָרען איינ־טרעגליכער ווי אַ גאָלד־מינע, אָבער אונזער זיידע האָט זיך אומגעקעהרט פון סיביר אַזוי אַרעם ווי ער איז אַוועק, און האָט איבערגעלאָזט אַ גאַנץ קליינעם פּערמעגען פאַר זיינע דריי זיהן און דריי טעכטער. ווען איך בין געווען אין סיביר, אין 1862, האָב איך אָפּט געהערט דערמאָנען זיין נאָמען מיט אַכטונג. ער איז געווען אויסער זיך פון די גרויסע גנבות וואָס זיינען אָנגעגאַנגען אין יענע פּראָווינצען, ער איז אָבער ניט געווען ביכולת זיי צו אונטערדריקען.

אונזער מוטער איז בלי ספּק געווען אַ מערקווירדיגע פּרוי פאַר די צייטען אין וועלכע זי האָט געלעבט. פּיעלע יאָהרען נאָך איהר טויט האָב איך אויסגעפונען, אין אַ ווינקעל פון אַ פּראָוויאַנט־צימער פון אונזער לאַנד־הויז, אַ גאַנצען פּאַק פּאַפּירען בעשריבען מיט איהר פּעסטער אָבער שעהנער האַנדשריפט: טאַגעביכער אין וועלכע זי האָט מיט ענטזיקונג געשריבען פון דער לאַנדשאַפּט אין דייטשלאַנד, און האָט גערעדט פון איהרע ליידען און איהר דורשט נאָך גליק; ביכער וועלכע זי האָט אָנגעפּילט מיט רוסישע פּערזען פּערבאַמען פון דער צענזור — צווישען זיי די שעהנע

היסטאָרישע באַלאַדען פון רילעעה, דעם פּאָעט, וועמען ניקאָליי דער 1טער האָט אויפגעהאַנגען אין 1826; אנדערע ביכער האָבען ענטהאַלטען מוזיק, פראַנצויזישע דראַמען, פּערזען פון לאַמאַרטין, און בייראָן'ס פּאָעמען וואָס זי האָט קאָפּירט; און אַ גרויסע צאָהל וואַסער־קאָליר בילדער.

הויך, שלאַנק, בעצערט מיט אַ מאַסע טונקעלע קאַשטאַנען־האַר, מיט טונקעל־ברוינע אויגען און אַ קליינעם מויל, זעהט זי אויס אזוי ווי לעבעדיג אויף אַן אויל־פּאַרטערט וואָס איז געמאַלט געוואָרען „מיט ליעבע“ פון אַ גוטען אַרטיסט. שטענדיג מונטער און אָפט זאָרגלאָז, האָט זי ליעב געהאַט צו טאַנצען, און די פּויערטעס אין אונזער דאָרף פלעגען אונז דערצעהלען ווי זי פלעגט פון אַ באַלקאָן בעוואונדערען זייערע רינגיטעניג — צוריק־געהאַלטען און פול מיט גראַציע — און ווי לסוף פלעגט זי אַליין אויך זיך אָנשליסען אין זיי. זי האָט געהאַט די נאַטור פון אַ קינסטלער. איינמאַל אויף אַ באַל האָט זי זיך פּערקיהלט און געקראָגען די לונגען־קראַנקהייט, וואָס האָט איהר געטריבען אין קבר.

אַלע וואָס האָבען זי געקענט האָבען איהר געליעבט. די דיענערשאַפט האָט פּערגעטערט איהר געדעכטניס. אין איהר נאָמען האָט מאַדאַם בורמאַ אויף אונז אויפגעפאַסט, און אין איהר נאָמען האָט די רוסישע ניאַניאַ אונז געשאַנקען איהר ליעבע. קעמענדיג אונז די האָר, אָדער איבער'צלם־ענדיג אונז אין אונזערע בעטלעך, פלעגט יוליאַנאַ אָפט זאָגען, „און אייער מאַמאַ מוז איצט אַראַבקוקען אויף אייך פון די הימלען, און פּערגיסען טרערען זעהענדיג אייך, אָרעמע יתומים“. אונזער גאַנצע קינדהייט איז בעשטראַהלט פון איהר עראינערונג. ווי אָפט, ווען קיינער האָט ניט בעמערקט, פלעגט די האַנד פון אַ דיענער אַלעקסאַנדער'ן אָדער מיך לאַסצענדיג אַ גלעט טהאָן; אָדער אַ פּויערטע, בעגעגענענדיג אונז אין פּעלך, פלעגט אַ פּרעג טהאָן, „וועט איהר אויך זיין אזוי גוט ווי אייער מאַמע איז געווען? זי האָט אויף אונז רחמנות געהאַט. אודאַי וועט איהר אויך רחמנות האָבען“. דער „אונז“ האָט געהייסען, פּערשטעהט זיך, די לייבאייגענע. איך ווייס ניט וואָס פון אונז וואָלט געוואָרען ווען מיר וואָלטען אין אונזער הויז ניט געפונען, צווישען די לייבאייגענע דיענער, די אַטמאַספּערע פון ליעבע וועלכע קינדער מוזען אַרום זיך האָבען. מיר זיינען געווען איהרע קינדער, מיר האָבען געהאַט איהר אָנבלויק, און זיי האָבען פּערשווענדעט זייער גאַנצע זאָרג אויף אונז, אָפטמאַל אויף אַ גאַנץ געפיהלפולען אופן, ווי מיר וועלען זעהן שפּעטער.

מענשען זוכען ליידענשאַפטליך צו לעבען נאָכ'ן טויט, זיי שטאַרבן אָבער גאַנץ אָפט אוועק ניט בעמערקענדיג דעם פּאַקט, אַז דער אַנדענקען פון אַ ווירקליך גוטער פּערזאָן לעבט שטענדיג. עס לאָזט אַן איינדרוק

אויפ'ן נעקסטען דור, און עס ווערט איבערגעגעבען בירושה צו די קינדער. איז דאָס ניט אַן אונשמערבליכקייט, וואָס איז ווערטה צו שטרעבען דערצו?

IV

צוויי יאהר נאָך דעם טויט פון אונזער מוטער האָט אונזער פאָטער ווידער חתונה געהאַט. ער האָט שוין געהאַט געוואָרפען אַן אויג אויף אַ שעהנער יונגער פּערזאָן, וואָס האָט געהערט צו אַ רייכער משפּחה, נאָר דער מזל האָט אַנדערס ענטשידען. איין פּריהמאָרגען, ווען ער איז נאָך געווען אין שלאָפֿראַק, האָבען די דיענער זיך ווילד אַריינגעריסען אין זיין צימער, אָנזאָגענדיג דאָס אַנקומען פון גענעראַל טימאָפעעף, דעם קאָמאַנדיר פון זעקסטען קאָרפּוס, צו וועלכען אונזער פאָטער האָט בעלאַנגט. דער דאָזיגער ליבעלינג פון ניקאָליי דעם 1טען איז געווען אַ שרעקליכער מענש. ער האָט געקענט הייסען שמייסען אַ סאָלדאַט כמעט ביז צו טויט פאַר אַ קליינעם מעות וואָס דער סאָלדאַט האָט געמאַכט אויף אַ פאַראַד, אָדער ער האָט געקענט אַרונטערזעצען אַן אָפיציר און איהם אוועקשיקען אַלס איינ-פאַכען סאָלדאַט אין סיביר, דערפאַר וואָס ער האָט איהם בעגעגענט אין גאַס מיט די העלעך פון זיין הויכען, שטייפֿען קאַלנער פּונאַנדערגעשפּיר לעט. גענעראַל טימאָפעעף'ס וואָרט איז ביי ניקאָלייען געווען אַלמעכטיג. דער גענעראַל, וועלכער איז קיינמאָל פּריהער ניט געווען אין אונזער הויז, איז געקומען פאַרשלאָגען אונזער פאָטער חתונה צו האָבען מיט זיין ווייב'ס אַ פּלעמעניצע, מאַדמאַזעל עליאַבעט קאַראַנדינאַ, איינע פון די פּיעלע טעכטער פון אַן אַדמיראַל פון דער שוואַרצע-ריים-פּלאַטע — אַ יונגע דאַמע מיט אַ קלאַסיש גריכישען פּראָפּיל, אויף וועלכער מען האָט געזאָגט אַז זי איז געווען זעהר אַ שעהנע. דער פאָטער האָט צוגעשטימט, און זיין צווייטע חתונה, אַזוי ווי די ערשטע, איז געפּיערט געוואָרען מיט גרויס פאַראַד.

„איהר יונגע לייט פּערשטעהט נאָר ניט אַזאַ מין זאָך“, פּלענט ער ענדיגען נאָכדעם ווי ער האָט מיר דערזעהלט די געשיכטע מעהר ווי איין מאָל, מיט אַ זעהר פּיינעם הומאָר וועלכען איך וועל ניט פּראָבירען איבערנעבען. „ווייסטו אָבער וואָס עס האָט געמיינט אין יענער צייט, אַז אַ קאָרפּוסנער קאָמאַנדיר — איבערהויפּט נאָך, דער איין-אויגיגער טיוועל, ווי מיר פּלעגען איהם רופּען — קומט אַליין ריידען אַ שידוך? פּערשטעהט זיך, קיין נדן האָט זי ניט געהאַט; אַחוץ אַ גרויסען קופּערט מיט ווייבערשע

פּוֹדֵזאַכען, און מאַרטחא, איהר איינציגע שקלאַפּין, שוואַרץ ווי אַ צייגניערקע, זיצענדיג אויף איהם".

איך געדענק לחלוטין גאָר ניט פון יענער פּאַסירונג. איך דערמאָן מיך בלויז אַ גרויסען גאַסט־צימער אין אַ רייך־מעבלירטען הויז, און אין דעם דאָזיגען צימער אַ יונגע דאַמע, אָנציהענד אָבער מיט אַביסעל אַ צו־שאַרפען זידליכען בליק, שפּאַסענדיג מיט אונז, און זאָגענדיג, „איהר זעהט וואָס פאַר אַ לוסטיגע מאַמא איהר וועט האָבען"; אויף וואָס סאַשא און איך, קוקענדיג ברוגז אויף איהר, האָבען געענטפּערט, „אונזער מאַמא איז אַוועקגעפּלויגען אין הימעל". אזוי פּיעל לוסטיגקייט האָבען מיר בעטראַכט מיט חשד.

עס איז געקומען ווינטער, און אַ ניי לעבען האָט זיך אָנגעפּאַנגען פאַר אונז. אונזער הויז האָט מען פּערקויפט; מיר האָבען געקויפט אַן אַנדערעס און עס אויסמעבלירט אין גאַנצען פון דאָס ניי. אַלץ וואָס עס האָט געקענט טראָגען אַ זכר פון אונזער מוטער איז פּערשוואַונדען — איהרע פאַר־טרעטען, איהרע מאַלערייען, איהרע שטיקערייען. אומזיסט האָט זיך מאַדאַם בורמאַ געבעטען מען זאָל איהר לאָזען בלייבען אין אונזער הויז, און האָט צוגעזאָגט זיך אָבצוגעבען צום קינד, וואָס אונזער שטיפּמוטער האָט ערוואַרטעט, ווי צו אַן אייגענעם: מען האָט זי אַוועקגעשיקט. „קיין זאך ניט מעהר פון די סוליאַמס אין מיין הויז", האָט מען איהר געזאָגט. אַלע פּערבינדונגען מיט אונזערע פּעטערס און מוהמעס און אונזער באָבען זיינען אָבעגעשניטען געוואָרען. יוליאַנאַ'ן האָט מען חתונה געמאַכט מיט פּראָל'ן, וועלכער איז געוואָרען „הויז־מאַיאָר", און איהר האָט מען געמאַכט פאַר הויז־האַלטערקע. פאַר אונזער ערציהונג האָט מען אַנגאַזשירט אַ רייך־בעצאַהלטען פּראַנצויזישען לעהרער, מ. פּאָולין, און אַ שלעכט־בעצאַהלטען רוסישען סטודענט, נ. פ. סמירנאָוו.

פּיעלע זיהן פון די מאַסקווער אַדעל־לייט זיינען צו יענער צייט ערצויגען געוואָרען פון פּראַנצויזען, וועלכע האָבען מיט זיך פּאַרגעשטעלט דעם אָבפּאַל פון נאַפּאָלעאָנ'ס „גראַנד־אַרמעע". מ. פּאָולין איז געווען איינער פון זיי. ער האָט נאָר־וואָס געהאַט געענדיגט די ערציהונג פון דעם נאָוועליסט זאַנאַסקין'ס אינגסטען זוהן; און זיין תּלמיד, סערנעי, האָט אין דעם אַלמען שטאַלמייסטער־סקוואַרטאַל געהאַט אַ שם פאַר אַזאַ גוט־ערצויגענעם בחור, אַז אונזער פּאַטער האָט זיך ניט אָבגעשטעלט צו אַנגאַזשירען מ. פּאָולין פאַר דער בעדייטענדער סומע פון זעקס הונדערט רובעל אַ יאָהר.

מ. פּאָולין האָט מיטגעבראַכט מיט זיך זיין פּויגעל־יעגער, טרעזאָר, זיין קאַפּע־קאַן נאַפּאָלעאָן, און זיינע פּראַנצויזישע טעקסט־ביכער, און ער

מעמוארען פון א רעוואלוציאנער

האָט אָנגעהויבען צו הערשען איבער אונז און דעם קנעכט מאַטוועי, וועל-
כער איז אָנגעשטעלט געוואָרען אין אונזער דיענסט.

זיין פלאַן פון ערציהונג איז געווען זעהר איינפאך. נאָכדעם ווי ער האָט
אונז אויפגעוועקט האָט ער בעזאָרגט זיין קאָפּע, וועלכען ער פלעגט
טרינקען אין צימער. אין דער צייט וואָס מיר האָבען זיך צוגעגרייט צו
אונזער מאָרגען־לעקציאָן האָט ער געמאכט זיין טואַלעט מיט זאָרנפעל-
טיגער פינקטליכקייט: ער האָט געריבען און געוואשען זיינע גרויע האָר
כדי צו פערדעקען זיין וואַקסענרען פליך, האָט אָנגעטראָגן זיין פראַק, זיך
בעשפּריצט און איינגעוואשען מיט אַרדעיקאַלאָן, און דאָן האָט ער אונז
אַרונטערבענגלייט צו זאָגען גוט־מאָרגען אונזערע עלטערען. מיר פלעגען
געפינען אונזער פּאָטער און שטיפּמוטער ביין פריהשטיק, און צוקומענדיג
צו זיי האָבען מיר רעציטירט אויף אַ העכסט צערעמאָניעלען אופן: „גוט־
מאָרגען, מיין טהייערער פּאָטער“, און „גוט־מאָרגען, מיין טהייערער
מוטער“, און געקושט זייערע הענד. מ. פּאָליין האָט געמאכט אַ זעהר
קאָמפּליצירטען און עלעגאַנטען קניקס, אַרויסרעדענדיג די ווערטער, „גוט־
מאָרגען, הערר פּרינץ“, און „גוט־מאָרגען, מאַדאַם פּרינצעסין“, און דער-
נאָך האָט די פּראָצעסיע זיך באַלד צוריקגעצויגען און זיך אומגעקעהרט
צוריק אויפ'ן אויבערשטען עטאַזש. די דאָזיגע צערעמאָניע פלעגט
זיך ווידערהאַלען יעדען פריהמאָרגען.

דאָן פלעגט זיך אָנפאַנגען אונזער אַרבייט. מ. פּאָליין האָט אומגע-
ביטען זיין פראַק אויף אַ ראַק, האָט צוגעדעקט דעם קאָפּ מיט אַ לעדערנער
היטעל, און זיך אַריינװאַרפענדיג אין פּאָטעל אַ זאָג געטהאָן: „רעציטירט
אייער לעקציאָן“.

מיר האָבען רעציטירט אויף „אויסוועניג“ פון איין צייכען, וואָס איז
געמאכט געוואָרען מיט'ן נאָגעל אין בוך, ביז'ן צווייטען צייכען. מ.
פּאָליין האָט מיטגעבראַכט מיט זיך די גראַמאַטיק פון נאָעל און שאַפּסאַל,
וועלכע איז געבליבען אין זכרון מעהר ווי ביי איין דור רוסישע אינגלעך
און מיידלעך; אַ בוך פון פּראַנצויזישע דיאַלאָגען (צוויי־געשפּרעכען);
אַ וועלט־געשיכטע, אין איין באַנד; און אַן אַלגעמיינע געאָגראַפיע, אויך
אין איין באַנד. מיר האָבען געדאַרפט אויסלערנען אויף אויסוועניג די
גראַמאַטיק, די דיאַלאָגען, די געשיכטע, און די געאָגראַפיע.

די גראַמאַטיק, מיט איהרע נוט־בעקאַנטע וועצע, „וואָס איז אַ גראַ-
מאַטיק?“, די קונסט פון ריידען און שרייבען ריכטיג, איז געגאַנגען גוט.
אַבער דאָס געשיכטע־בוך, האָט צום אונגליק געהאַט אַ הקדמה, וועלכע
האָט ענטהאַלטען אַן אויסרעכענונג פון אַלע נוצען וואָס מען קען האָבען
פון וויסען היסטאָריע. מיט'ן ערשטען זאַץ איז נאָך די זאך געגאַנגען

גלאַטיג. מיר האָבען רעציטירט: „דער פּרינץ געפינט אין איהר גרויס-מוטהיגע ביישפיעלע ווי צו רעניערען זיינע אונטערטאנען; דער מיליטער-רישער קאָמאַנדיר לערענט פון איהר די נאָבעלע קונסט פון קריענס-פיהרונג“. אין דער מינוט אָבער וואָס מיר זיינען געקומען צו געזעץ, איז אַלץ געגאַנגען קאַפּויר. „דער יוריסקאָנסולט (געזעץ-קענער) בעגעגענט אין איהר“ — אָבער וואָס דער געלערענטער אַדוואָקאַט בעגעגענט אין דער געשיכטע, האָבען מיר זיך קיינמאַל ניט דערוואוסט. אָט דער שוידער-האַפטער וואָרט „יוריסקאָנסולט“ האָט איבערגעפיהרט די גאַנצע שפּיעל. אזוי גיך ווי מיר זיינען צוגעקומען צו איהם זיינען מיר געבליבען שטעהן. „אויף די קניע, גראָבער פּוה!“ האָט אויסגעשריען פּאָליין. (דאָס איז געווען געמיינט פאַר מיר). „אויף די קניע, גרויסער בייבאַק!“ (דאָס איז געווען פאַר מיין ברודער). און מיר האָבען געקניעט, גיסענדיג מיט טרערען און מאַטערענדיג זיך אומזיסט אויסצולערנען אַלץ וועגען דעם יוריסקאָנסולט.

גענוג יסורים האָט זי אונז געקאָסט די דאָזיגע הקדמה! מיר האָבען שוין געלערענט וועגען די רוימער, און מיר פלעגען אַרויפלעגען אונזערע שטעקענס אויף יוליאַנאַ'ס וואָגשאַלען, בעת זי האָט געוואויגען ריין, „פּונקט ווי ברעניוס“; מיר האָבען געשפּרונגען פון אונזער טיש און אנדרע אָבגורנדען, כדי צו ראַטעווען אונזער לאַנד, נאָכמאַכענדיג קורטיוס'ען; אָבער מ. פּאָליין פלעגט נאָך אַלץ פון צייט צו צייט זיך אומקעהרען צו דער הקדמה, און וויעדער אונז שטעלען אויף די קניע צוליעב דעמעלבען יוריסקאָנסולט. איז עס אַ וואונדער וואָס שפעטער איז ביי אונז ביידען, ביי מיר און מיין ברודער, געבליבען אַן אָפענע פּעראַכ-טונג צו יוריספּרודענץ?

איך זוייס ניט וואָס עס וואָלט פּאַסירט מיט דער געאַגראַפיע ווען פּאָליין'ס בוך וואָלט געהאַט אַ הקדמה. אָבער גליקליכער ווייזע זיינען די ערשטע צוואַנציג זייטען פון בוך געווען אויסגעריסען (סערגעני זאַגאַסקין, רעכען איך, האָט אונז די דאָזיגע גרויסע פּערדיענסט געלייס-טעט), און אזוי האָט זיך אונזער לעקציע אָנגעפאַנגען מיט דער איין-און-צוואַנציגסטער זייט, וועלכע האָט זיך אָנגעהויבען, „פון די טייכען וועלכע בעוואַסערען פּראַנקרייך“.

מען מוז מודה זיין אז ניט אַלע מאָל האָט מען יוצא געווען מיט שטעהן אויף די קניע. אין קלאַס-צימער זיינען געווען בעריאָזענע ריטער, און מ. פּאָליין פלעגט זיך בענוצען מיט זיי ווען עס האָט ניט אויסגעזעהן אז מיר מאַכען פּאַרטשריט מיט דער הקדמה אָדער מיט עפעס אַ דיאַלאָג איבער טונענד און אנשטענדיגקייט. אָבער איין מאָל איז אונזער שוועס-

טער העלענא, וועלכע האָט ביי דער צייט פּערלאָזען דעם „קאטהערינא אינסטיטוט פאַר פּריילינגס“, און האָט פּערנומען א צימער אונטער אונזערע זעצען, דערהערענדיג אונזערע געשרייען, אריינגעלאָפּען א וויינענדיגע אין אונזער פּאָטער'ס שטודיר-צימער, און האָט איהם מיט ביטערקייט פּאַרנע-וואָרפּען אז ער האָט אונז איבערגעגעבען צו אונזער שטימפּוטער, וועלכע האָט אונז איבערגעלאָזט צו „אן אויסגעדיענטען פּראַנצויזישען פּייקלער“. „פּערשטעהט זיך“, האָט זי געוויינט, „עס איז ניטאָ קיינער וואָס זאָל זיך אָננעהמען פאַר זיי, אָבער איך קען ניט צוועהן ווי מייע ברידער ווערען אויף אזא אופן בעהאַנדעלט פון א פּייקלער!“

הערענדיג אזא אונגעריכטע טענה, האָט אונזער פּאָטער ניט געהאַט אָן וואָס זיך אָנצוכאַפּען. ער האָט אָנגעהויבען זידלען העלענע, אָבער אויסגעלאָזט האָט זיך דערמיט וואָס איהם איז געפּעלען געווען איהר איבערגעבענקייט צו איהרע ברידער. פון דעמאָלט אָן האָט מען געהאַלטען די בעריאָזענע ריטער אויף צו לערנען די דינים פון אנשמענדיגקייט מיט'ן יאַכט'הונד, טרעזאָר.

קוים האָט מ. פּאָליין זיך בעפּרייט פון זיינע שווערע ערציהונגס-פּפּליכטען, איז ער גלייך געוואָרען גאָר אַן אַנדער מענש — פון א גרוי-זאַמען לעהרער איז ער געוואָרען א פּרעהליכער חבר. נאָכ'ן צובייסען האָט ער אונז ארויסגענומען אויף א שפּאַציר, און זיינע מעשה'לעך האָבען זיך נאָר ניט אויסגעשעפּט: מיר האָבען געפּלאַפּעלט ווי פּוינלען. און כאָטש מיר זיינען קיינמאָל מיט איהם ניט אַוועק ווייטער ווי די ערשטע בלעטער פון סינטאַקס, האָבען מיר זיך, פון דעסטוועגען, גיך אויסגעלערענט „רעדען קאַרעקט“; מיר פּלעגען דענקען אין פּראַנצויזיש; און ווען ער האָט מיט אונז דורכדיקטירט די העלפט פון א מיטהאַלאָגישען בוך, פּער-ריכטענדיג אונזערע גרייזען נאָכ'ן בוך נאָך, קיינמאָל גאָר ניט פרובירענדיג אונז ערקלערען פאַר וואָס א וואָרט מוז געשריבען ווערען אין א געוויסען אופן, האָבען מיר זיך שוין אויסגעלערענט „שרייבען קאַרעקט“. נאָכמיטאָג האָבען מיר געהאַט אונזער לעקציע מיט'ן רוסישען לעהרער, א סטודענט פון יוריספּרודענץ אין דער מאַסקווער אוניווערזי-טעט. ער האָט אונז געלערענט אלע „רוסישע“ געגענשאַטאַנדען — גראַ-מאַטיק, אריפּמעטיק, היסטאָריע א. ז. ו. אָבער אין יענע יאָהרען האָט זיך נאָך קיין ערנסטער אונטערריכט ניט געהאַט אָנגעפּאַנגען. אין דער-זעלבער צייט האָט ער אונז דיקטירט יעדען טאַג א זייטעל היסטאָריע און אויף דעם דאָזיגען אופן האָבען מיר זיך גיך אויסגעלערענט צו שרייבען רוסיש גאַנץ קאַרעקט.

אונזער בעסטע צייט איז געווען די זונטאָגס, ווען די גאַנצע פּאַמיליע,

אויסער אונז קינדער, איז אוועק אויף א מיטאָג צו דער מאַדאָם גענעראַלשע טימאָפּעפּע. אַמאָל פּלעגט אויף טרעפּען אַז אי מ. פּאָוליוו, אי נ. פ. סמירנאָף, האָבען געקראָגען די ערלויבנים אוועקצוגעהן פון הויז, און דאָן זיינען מיר געבליבען אונטער דער אויפזיכט פון יוליאַנאַ. אויף שנעל אָבעסענדיג דעם מיטאָג פּלעגען מיר אוועקלויפּען אין גרויסען זאַל, וואוהיין די אינגערע הויזמיידלעך זיינען באַלד אָנגעקומען. עס האָט זיך אָנגעד הויבען א גאַנג פון אַלערליי שפּיעלען — אין בלענדעניס, קאָרשון און הינדעלעך א. ז. וו.; דאָן, פּלוצלינג, פּלעגט טיכאָן, דער הויזמענס, זיך בעווייזען מיט אַ פּידעל. עס פּלעגען אוועקגעהן טעניז; ניט יענע אָבנע מאַסטענע, לאַנגווייליגע טעניז, אונטער דער אויפזיכט פון אַ פּראַנצוויר שען טאַנץ־מייסטער „אויף גומענע פּיס“, וואָס איז געווען אַ טייל פון אונזער ערציהונג, נאָר פּרייע טעניז, וואָס זיינען ניט געווען קיין לעקציע, נאָר אַ פּאָר צעהנדליג פּאָרלעך האָבען זיך אַרומגעדריעהט ווי זייער האַרץ האָט געגלוסט; און דאָס איז אויף נור געווען ניט מעהר ווי אַ פּאָרבּעריי־טונג צו דעם פּיעל לעבעדיגערען און פּיעל מעהר ווילדען קאָזאַקען־טאַנץ. טיכאָן פּלעגט דאָן זיין פּידעל איבערגעבען צו איינעם פון די עלטערע און פּלעגט אָנהויבען בעווייזען מיט זיינע פּיס אַזעלכע קונצען, אַז די טהירען וואָס האָבען געפּיהרט אין זאַל פּלעגען באַלד פּול ווערען מיט די קוכערס און אפילו די קוטשערס, וועלכע זיינען געקומען זעהן דעם טאַנץ וואָס איז אַזוי ליעב דער רוסישער האַרץ.

אַרום ניין אַ זייגער פּלעגט מען שיקען די גרויסע קאַרעטע אָבצור ברענגען די פּאַמיליע אַהיים. טיכאָן, מיט דער באַרשט אין האַנד, פּלעגט אַרומקריכען איבער די דיעלען, און זיי מאַכען גלאַנצען מיט דעם פּריהער־דיגען גלאַנץ, און אין הויז האָט וויעדער געהערשט פּאָלשטענדיגע אָרדנונג. אויף מאַרגען, אויב מען האָט אונז ביידען געשטעלט אונטער דעם שטרענג־סטען קרייץ־פּערהער, האָבען מיר קיין איין וואָרט ניט אַרויסגעלאָזט וועגען דער נעכטיגער אונטערהאַלטונג. מיר וואָלטען קיינמאָל ניט פּעראַטשהן וועמען־עס־איז פון אונזערע דיענער, און זיי וואָלטען אונז קיינמאָל ניט פּעראַטשהן. איין זונטאָג, זיך שפּיעלענדיג אין ברייטען קאָרידאָר, האָבען מיר זיך אָנגעשטויסען אַן אַ געשטעל אויף וועלכען עס האָט זיך געהאַלטען אַ טהייערער לאַמפּ. דער לאַמפּ איז צובראַכען געוואָרען אויף פּיצלעך. גלויך זיינען אַלע דיענער זיך צונויפּגעקומען אָבצוהאַלטען אַ בעראַטהונג. קיינער האָט אונז ניט געמאַכט קיין פּאַרוורפע; עס איז אָבער בעשלאָסען געוואָרען, אַז מאַרגען גאַנץ פּריה זאַל זיך טיכאָן אויף זיין אייגענער ריזיקע און געפּאָהר אַרויס'גנב'ענען פון הויז און זיך אַריבערכאַפּען צום שמייעד־בריק, אָבצוקויפּען אַן אַנדער לאַמפּ פון דעם אייגענעם פּאַסאָן.

דאָס האָט געקאָסט פופּעהן רובעל — אן אונגעהויערע סומע פאַר די דיענער; זיי האָבען עס דאָך געקויפט, און קיינער האָט אונז קיינמאָל ניט אויסגערעדט דערפאַר.

ווען איך דענק וועגען דעם איצטער, און די אַלע סצענעס לעבען וויעדער אָב אין מיין זכרון, דערמאָן איך זיך אז מיר האָבען קיינמאָל ניט געהערט קיין גראָבע רייד, בעת יענע שפּיעלערייען, און האָבען אין די מעניץ קיינמאָל ניט געזעהן עפעס עהנליכעס צו יענעם מין טאַנצען, וואָס מען פיהרט היינטיגע צייטען קינדער אין טהעאַטער צו בעוואונדערען. אין הויז פון די דיענערס, צווישען זיך, האָבען זיי זיכער געברויכט גראָבע אויסדריקע; אָבער מיר זיינען געווען קינדער — א י ה ר ע קינדער — און דאָס האָט אונז געשיצט פון דעם דאָזיגען סאָרט זאַכען.

אין יענע צייטען האָט מען קינדער ניט צובאַלעוועט מיט א סך שפּיעלצייג, ווי מען טהוט עס היינט. מיר האָבען כמעט קיינע שפּיעלצייג געהאַט, און מיר זיינען דעריבער געווען געצוואונגען אַליין עפעס צו ערפינדען. אויסער דעם האָבען מיר ביידע פריה ערוואָרבען א געשמאַק פאַר טהעאַטער. די ניעדעריגע קאַרניוואַל-טהעאַטערען, מיט די פאַרשטע-לונגען פון נכבות און געפעכטען, האָבען ניט געמאַכט אויף אונז קיין דויערהאַפטען איינדרוק: מיר אַליין האָבען זיך גענוג אָנגעשפּיעלט אין רויבער און סאָלדאַטען. אָבער דער גרויסער שטערען פון באַלעט, פּאַני עלסלער, איז געקומען אין מאַסקווע, און מיר האָבען זי געזעהן. ווען דער פּאַטער האָט גענומען אַ לאָזשע אין טהעאַטער, האָט ער זיך שטענדיג בעזאָרגט מיט איינע פון די בעסטע, און גוט בעצאָהלט פאַר דעם; דער פאַר אָבער האָט ער געוואָלט ניט אַנדערש אז אַלע מיטגליעדער פון דער פּאַמיליע זאָלען פון דעם געניסען וויפיעל עס איז ווערטה געווען. ווי קליין איך בין דעמאָלט געווען, האָט פּאַני עלסלער אויף מיר איבערגעלאָזט דעם איינדרוק פון אַ וועזען וואָס איז אזוי פול פון גראַציע, אזוי גרינג, און אזוי אַרטיסטיש אין אַלע איהרע בעוועגונגען, אז זייט דעמאָלט האָב איך מעהר ניט געקענט פיהלען די קלענסע אינטערעסע אין אַ טאַנץ וואָס האָט מעהר געהערט צו דעם געביעט פון גימנאַסטיק, איידער צו דעם געביעט פון קונסט.

עס פּערשטעהט זיך, אז דעם באַלעט וואָס מיר האָבען געזעהן — ניטאַנא, די שפּאַנישע ציגיינערין — האָבען מיר געמוזט ווידערהאַלען אין דערהיים; ניט דאָס טאַנצען, נאָר דעם אינהאַלט. אזוי ווי דער דורכ-נאַנג פון אונזער שלאָפּצימער אין קלאַס-צימער האָט געהאַט אַ פאַרהאַנג אָנשטאַט אַ טהיר, האָבען מיר געהאַט אַ פּאַרטיגע ביהנע. אייניגע שטוד-לען אויסגעשטעלט אין אַ האַלבען קרייז פון פאַרענט פון פאַרהאַנג, מיט

א פאטעל פאר מ. פאָליין, איז געוואָרען דער זאָל און די קעניגליכע לאָזשע, און א פובליקום האָט מען גאַנץ גרינג געקענט צונויפשמעלען פון דעם רוסישען לעהרער, יוליאַנאַ און א פאָר מיידלעך פון די דיענער'ס צימערען.

צוויי סצענען פונ'ם באַלעט האָבען געדארפֿט פאָרגעשטעלט ווערען אויף וועלכען עס איז אופן: איינע וואו די ציגיינער ברענגען די קליינע גיטאַנאַ צו זיך אין לאַגער אויף א שטופֿוועגעל, און די אַנדערע אין וועלכער גיטאַנאַ מאַכט איהר ערשטען אויפֿטריט אויף דער ביהנע, אַרונטערקומענדיג פון א באַרג און אַריבערגעהענדיג א בריק איבער א טייכעל אין וועלכען עס שפּיגעלט זיך אַב איהר געשטאַלט. ביי דיעזען פונקט האָט דאָס פובליקום אויסגעבראַכען אין שטורמדיגע אַפּלאָדיסמענטען, און די בעגריסונגען זיינען בעשיינפֿערליך אַרויסערופֿען געוואָרען — אזוי, וועניגסטענס, האָבען מיר געדענקט — פון דער אַבשפּיגלונג אין טייכעל. אונזער גיטאַנאַ האָבען מיר געפונען אין איינע פון די אינגסטע מיידלעך אין דעם צימער פון די דיענסטען. איהר שטאַרק אַבגעטראַגען בלויע קאַרטונען קליידעל האָט ניט געשמערט איהר פּערזאָניפּיצירונג פון פּאַני עלסלער. אַן איבערגעקעהרטער שמוהל, האָט גאַנץ נוט געדיענט פאַר א שטופֿוועגעל. אָבער דער טייכעל! צוויי בענקלעך און אַנדערע דעם שניידער'ס לאַנגע פּרעס־ברעט האָבען געמאַכט דעם בריק, און א שטיק בלויע קאַרטון האָט געמאַכט דעם טייכעל. אָבער דאָס געשטאַלט אין טייכעל איז ניט ערשינען אין פּולער גרויס, וויפּיעל מען האָט זיך ניט געמאַטערט מיט פּאָליין'ס קליינעם ראַזיר־שפּיגעל. נאָך עטליכע ניט־ערפּאָלגרייכע אַנשטרענגונגען האָבען מיר עס געמוזט אויפּגעבען, אָבער מיר האָבען אונטערנעקויפֿט יוליאַנאַ', זי זאָל זיך פּערהאַלטען אזוי ווי זי וואָלט געזעהן דאָס געשטאַלט, און ביי דיעזער סצענע זאָל זי הויך אַפּלאָדירען, ביז לסוף האָבען מיר אַנגעהויבען גלויבען אז אפּשר קען זיך טאַקע עפּעס זעהן.

ראַסעין'ס „פּהעדערע“, אָדער וועניגסטענס דער לעצטער אַקט פון דעם, איז אויך אַבגעגאַנגען גאַנץ נישקשהדיג; דאָס הייסט, סאַשאַ האָט שעהן דעקלאַמירט די מעלאָדישע פּערזען און אידן בין געזעסען פּאַלשמענד דיג אונבעוועגליך און גלייכגילטיג דורך דער גאַנצער צייט פון דעם טראַגישען מאַנאָלאָג, וועלכער האָט מיר געזאָלט אַנזאָגען דעם טויט פון מיין זוהן, ביז צו דער שטעלע וואו, לויט נאָכ'ן בוך, האָב איר געדארפֿט אויסרופֿען, „אַ, דיעו!“ (אַ, גאָט!).

אָבער וואָס מיר זאָלען ניט האָבען פאָרגעשטעלט, אַלע אונזערע פּאַר־שמעלונגען האָבען זיך תמיד געענדיגט מיט'ן גיהנום. אַלע ליכט אויסער

אינע זיינען אויסגעלאָשען געוואָרען, און די דאָזיגע איינציגע האָט מען אוועקגעשטעלט הינטער א דורכזיכטיגען פּאַפּיר נאָכצומאַכען פּלאַמען, בעת איך מיט מיין ברודער, פּערשטעקט ערגעץ אין א ווינקעל, האָבען געוואוינט אויף דעם מורא'דיגסטען אופן ווי די געפייניגטע. יוליאַנאַ, וועלכע האָט ניט ליעב געהאַט קיין אַנדייטונג וועגען דעם „ניט-גוטען“ פּאַר'ן שלאַף, האָט אויסגעזעהן א דערשראָקענע. איך פּרעג איצט זיך אַליין, צי די דאָזיגע העכסט מגושם'דיגע פּאַרשטעלונג פון גיהנום, מיט א ליכט און בויגען פּאַפּיר, האָט ניט בייגעטראָגען צו בעפרייען אונז ביי דען יונגער הייט פון דער מורא פאַר די אייביגע פּלאַמען. אונזער בעגריף וועגען דעם איז געווען צו רעאַליסטיש ניט צו צוויפלען דעריין.

איך האָב נאָך געמוזט זיין נאָך אין גאַנצען א קינד ווען איך האָב געזעהן די גרויסע מאַסקווער אַקטיאָרען: שעפּקין, סאַדאַווסקי, און שומסקי, אין גאַנאַל'ס „רעוויזאָר“ און נאָך א קאָמעדיע; דאָך, געדענק איך ניט נאָך די הויפּט-סצענעס פון די צוויי טהעאַטער-שטיקער, נאָך אפילו די פּאַזעס און אויסדריקע פון די דאָזיגע גרויסע אַקטיאָרען פון דער רעאַליסטישער שולע, וועלכע איז איצט אַזוי וואונדערבאַר פּערטראָמען פון דווע. איך האָב זיי אַזוי נוט געדענקט, אַז ווען איך האָב דיזעלכע שטיקער געזעהן אויפגעפיהרט אין פּעטערבורג פון דער פּראַנצויזישער דעקלאַמאַטאָרישער שולע, האָב איך קיין פּערנעניגען ניט געפונען אין זייער שפּיעלען, פּערגלייכענדיג זיי שטענדיג מיט שעפּקין און סאַדאַווסקי, וועלכע האָבען אויף אימער בעאיינפלוסט מיין געשמאַק אין דער דראַמאַ-טישער קונסט.

דאָס מאַכט מיך דענקען, אַז עלטערען, וועלכע ווילען ענטוויקלען אין זייערע קינדער אַן עסטעטישען געשמאַק, דאַרפען זיי אָפּטמאַל נעהמען צו ווירקליך גוט-געשפּיעלטע גוטע שטיקער, אַנשטאַט זיי צו שפּייזען מיט א סך אַזוי גערופּענע „קינדערשע פּאַנטאַמינעס“.

IV.

ווען מיר איז געגאנגען דער אכטער יאהר, האָט דער נעקסטער שריט אין מיין קאָרעקטור אָנגענומען אַן אונערװאַרטעטע װענדונג. איך װײס ניט גענוי בײַ װאַס פֿאַר אַ געלעגעהײט דאָס האָט פֿאַסירט, נאָר עס איז װאַהרשײנליך געװען צו דעם פּינף-און-צװאַנציגסטן יאהרעס־פּעסט פֿון נײַקאַלי דעם 1טענ'ס הערשאַפֿט, װען עס זײנען פֿאַרבערײט געװאָרען גרויסע פּײערליכקײטען אין מאַסקװע. די קײזערליכע פֿאַמיליע האָט געזאָלט קומען אין דער אַלמער הױפּטשטאָרט, און דער מאַסקװער אַדעל האָט זיך געקליבען צו פּײערען די דאָזיגע עראײגניס מיט אַ קאָסטיום־באַל אין װעלכען קינדער האָבען געזאָלט געהמען אַ װיכטיגען אַנטייל. עס איז בעשלאָסען געװאָרען אַז דער גאַנצער פּערשיידענאַרטײגער געזעמעל פֿון נאַציאָנאַלאַטיטעטען, פֿון װעלכע די בעפֿעלקערונג פֿון דער רוסישער אײמ פּעריע איז צוזאַמענגעשטעלט, זאָל זײן פּערטראָטען אויף דעם דאָזיגען באַל צו בעגריסען דעם מאָנאַרך. גרויסע חכנות זײנען געמאַכט געװאָרען אין אונזער הויז, אַזוי גוט װי אין די אַלע אַנדערע הײזער פֿון אונזער נאַכבאַרשאַפֿט. אונזער שטיפּמוטער האָט זיך געלאָזט מאַכען אַ מערק־װירדיגען קאָסטיום. אונזער פֿאָטער, אַלס מיליטער־מענש, האָט געדאַרפֿט ערשײנען, פּערשטעהט זיך, אין זײן מונדיר; אָבער יענע קרובים אונזערע, װעלכע זײנען ניט געװען אין מיליטער־דיענסט, זײנען געװען פּערגומען מיט זײערע רוסישע, גריכישע, קאַוקאַזישע און מאָנגאָלישע קאָסטיומען, פּונקט אַזוי װי די פּרויען. װען די מאַסקװער אַדעללייט גיבען אַ באַל פֿאַר דער קײזערליכער פֿאַמיליע, מוז עס זײן עטװאַס אויסערגעװעהנליכעס. מײן ברודער אַלעקסאַנדער און מײך האָט מען בעטראַכט פֿאַר צװונג אַנטייל צו געהמען אין אַזאַ װיכטיגער צערעמאָניע.

און דאָך, נאָך אַלעמען, האָב איך יא גענומען אַן אַנטייל אין דעם. אונזער מוטער איז געװען אַן אינטימע פּרײנדין פֿון מאַדאַם נאַזימאָף, די פּרוי פֿון דעם גענעראַל, װעלכער איז געװען גובערנאַטאָר אין װילנאַ, װען מען האָט אָנגעהויבען צו רעדען װעגען דער בעפּרייאונג פֿון די לײב־אײגע. מאַדאַם נאַזימאָף, װעלכע איז געװען אַ זעלטען־שעהנע פּרוי, האָט געדאַרפֿט ערשײנען אויפֿ'ן באַל מיט איהר קינד, װאַס איז געװען אַרום צעהן יאָהר אַלט, אָנגעטהאָן אין עפּעס אַ װאַונדערליכען קאָסטיום פֿון אַ פּערזישער פּרינצעסין, און דער זװן אין אַן עהנליכען קאָסטיום פֿון אַ פּערזישען פּרינץ, אויסגעהמליך רייך, מיט אַ נאַרטעל בעדעקט מיט

מעמארען פון א רעוואלוציאנער

דימענטען. גראָד דעמאָלט אָבער איז דער אינגעל קראַנק געוואָרען, און מאַדאָם נאַזימאָף האָט געדענקט אז איינער פון איהר בעסטער פריינדלי'ס קינדער וואָלט געווען א נומער שטעל־פערטרעטער פאַר איהר אייגען קינד. מען האָט מיך און אַלעקסאַנדער'ן געבראַכט צו איהר אין הויז אָנצופאַסען דעם קאָסטיום. ס'האָט זיך אַרויסגעשטעלט אז דער קאָסטיום איז געווען צו קורץ פאַר אַלעקסאַנדער'ן, וועלכער איז געווען א סך העכער פאַר מיר, אָבער מיר האָט ער געפאַסט אַקוראַט, און עס איז דעריבער בעשלאָסען געוואָרען אז איך זאָל פאַרשטעלען דעם פערזישען פרינץ.

דער אונגענהייער גרויסער זאַל אין דעם הויז פון דעם מאָסקווער אַדעל איז געווען געפאַקט מיט געסט. יעדער פון די קינדער האָט געקראָגען א פּאַהן וועלכע האָט געטראָגען אויפ'ן שפיץ דעם וואַפען־הערב פון איינער פון די זעכציג פּראָווינצען פון דער רוסישער אימפעריע. איך האָב געהאַט אן אַדלער וואָס האָט געשוועבט איבער אַ בלויען ים, וועלכער האָט פאַר־געשטעלט, ווי איך האָב שפעטער ערפאַהרען, דעם וואַפען־הערב פון דער אַסטראַכאַנער גובערניע, ביים קאַספישען מער. מען האָט אונז אויסגע־שטעלט אין דער הינטער־זייט פון גרויסען זאַל, און מיר האָבען לאַנגזאַם מאַרשירט אין אַ דאָפּעלטער רייהע צו דער אויפגעהויבענער פּלאַטפאָרמע, אויף וועלכער דער קייזער און זיין פאַמיליע זיינען געשטאַנען. צוקומענדיג צו דער פּלאַטפאָרמע זיינען מיר זיך פונאַנדער אויף רעכטס און אויף לינקס, און אזוי זיינען מיר געשטאַנען אויסגעשטעלט אין איין רייהע פאַר דער פּלאַטפאָרמע. לויט אַ געגעבענעם סיגנאַל האָבען זיך אַלע פּאַהנען אַרונטערגעלאָזט פאַר'ן קייזער. די פערנגעטערונג פון דער אויטאָקראַטיע איז געמאַכט געוואָרען העכסט איינדרוקספול: ניקאָליי איז געווען ענט־ציקט. אַלע גובערניעס פון דער אימפעריע האָבען אָבעגעבען כבוד דעם אַלערהעכסטען הערשער. דאָן האָבען מיר קינדער זיך צוריקגעצויגען אין הינטערסטען טייל פון זאַל.

אָבער דאָ איז פאַרגעקומען אַ קליינער טומעל. קאַמערעדרען אין זייערע גאָלד־געשטיקטע מונדירען האָבען גענומען אַרומלויפּען, און מען האָט מיך אַרויסגענומען פון די רייהען; מיין פעטער, פרינץ נאַנאַריי, פּערקליידט אַלס אַ טונגוז (איך בין געווען איבערראַשט מיט בעוואַונדער־רונג פון זיין שעהנעם לעדערנעם מאַנטעל, זיין בויגען, און זיין קיווער פול מיט פּיילען), האָט מיך אויפגעהויבען אין זיינע אַרעמס, און האָט מיך אוועקגעשטעלט אויף דער קייזערליכער פּלאַטפאָרמע.

צי דערפאַך ווייל איך בין געווען דער קלענסטער אין דער גאַנצער רייהע אינגלעך, אָדער ווייל מיין רונד פנים'ל, איינגעראַמט אין קרייזלעך, האָט אויסגעזעהן מאַדנע קאָמיש אונטער דער הויכער אַסטראַכאַן־

פוטערנע היטעל וואָס איך האָב געטראָגען, ווייס איך ניט. אָבער ניקאָליי האָט מיך געוואָלט האָבען אויף דער פּלאַטפאָרמע; און איך בין דאָרט געשטאַנען צווישען גענעראַלען און דאַמען, וועלכע האָבען אויף מיר אַרָאָב־געקוקט מיט ניגירינקייט. שפּעטער האָט מען מיך דערצעהלט, אַז ניקאָליי דער אַטער, וועלכער האָט שטענדיג ליעב געהאַט קאַזאַרמען־וויצען, האָט מיך אָנגענומען פאַר'ן אָרעם און, צופיהרענדיג צו מאַריאַ אַלעקסאַנד־ראָוונאַ (די פּרוי פון דעם קרוין־פּרינץ), וועלכע האָט זיך געריכט אויף איהר דריטעם קינד, האָט ער געזאָגט אויף זיין מיליטערישען שטייגער, „אַט אַזאַ אינגעל מוזטו מיר האָבען“ — אַ ווייץ פון וועלכען זי איז שטאַרק רויט געוואָרען. יעדענפאַלס געדענק איך גוט, ווי ניקאָליי האָט מיך געפּרעגט צי איך וויל צוקערקעס; איך האָב איהם געענטפּערט, אַז איך וואָלט געוואָלט האָבען די קלייניקע קיכעלעך וועלכע מען האָט סערווירט מיט טהעע (אין דערהיים האָט מען אונז קיינמאַל ניט איבערגעקאַרמעט), און ער האָט צוגערופּען אַ קעלנער און האָט אויסגעליידיגט אַ פּולען טאַץ אין מיין הויבען הוט אַרײַן. „איך וועל זיי אוועקטראָגען פאַר אַ סאַשאַן“, האָב איך צו איהם געזאָגט.

ניקאָליי'ס סאָלדאַטשקער ברודער, מיכאַיל, וועלכער האָט גע'ש'מ'ט פאַר אַ וויצלײַנג, האָט דאָך בעוווּזען מיך צו מאַכען וויינען. „ביזטו אַ גוטער אינגעל“, האָט ער געזאָגט, „בענעהט מען זיך מיט דיר אַזוי“, און ער האָט אַ פּאָהר געטהאָן מיט זיין גרויסער האַנד איבער מיין פנים אַרונטער; „ביזטו אָבער אַ שלעכטער, טהוט מען אַט אַזוי“, און ער האָט אַ פּאָהר געטהאָן מיט דער האַנד אַרויף, פּעררייסענדיג מיין געזעל, וועלכער האָט שוין אַזוי אויך געהאַט די טבע צו וואַקסען אין דער דאָזיגער ריכטונג. טרערען, וועלכע איך האָב זיך אומזיסט פּרובירט איינצוהאַלטען, האָבען זיך בעוווּזען אין מינע אויגען. די דאַמען האָבען זיך אויפ'ן שטעל פאַר מיר אָנגענומען, און די גוטטהעריגע מאַריאַ אַלעקסאַנדראָוונאַ האָט מיך גענומען אונטער איהר שוץ. זי האָט מיך אוועקגעזעצט נעבען זיך, אין אַ הויבען סאַמעטענעם שטוהל בעגולט פון הינטען, און ווי אונזערע האָבען מיר דערנאָך דערצעהלט, האָב איך אין אַ וויילע אַרום אוועקגעלעגט מיין קאָפּ ביי איהר אויפ'ן שוים און בין איינגעשלאָפּען. פאַר דער גאַנצער צײַט וואָס דער באל האָט אָנגעהאַלטען, האָט זי זיך ניט אויפּגעהויבען פון שטוהל.

איך געדענק אויך, אַז בעת מיר האָבען געוואַרט אויף אונזער קאַרעטע, האָבען מיר אונזערע קרובים געגלעט און געקושט, זאָגענדיג „פעטיאַ, מען האָט דיך געמאַכט פאַר אַ פּאַזש“; איך האָב אָבער געענטפּערט, „איך בין ניט קײַן פּאַזש; איך וויל געהן אַהײַם“, און איך בין געווען שטאַרק

מעמוארען פון א רעוואלוציאָנער

בעזאָרגט וועגען מיין הוט וואו עס זיינען געווען די שעהניקע קלייניקע קיבעלעך, וועלכע איך האָב געטראָגען פאַר סאַשאַן.

איך ווייס ניט צי סאַשאַן איז אָנגעקומען אַ סך פון די דאָזיגע קיבעלעך, איך עראינער מיך אָבער ווי שטאַרק ער האָט מיך אַרומגענומען ווען ער האָט זיך דערוואוסט ווי בעזאָרגט איך בין געווען וועגען דעם הוט. זיין פערשריבען אַלס אַ קאַנדידאַט פאַר'ן פאַזשען-קאַרפּוס איז דעמאָלט געווען אַ גרויסע עהרע, וועלכע ניקאָליי האָט זעלטען צוגעמייַלט דעם מאַסקווער אַדעל. מיין פּאָטער איז געווען מלאַ שמחה, און האָט שוין געטרוימט וועגען אַ ברייאַנטענער הויף-קאַריערע פאַר זיין זוהן. אונזער שטימפּוטער, יעדעס מאָל ווען זי האָט דערזעהלט די געשיכטע, האָט זי קיינמאָל ניט פּערגעסען צוצולעגען, „דאָס איז אַלץ דערפאַר וואָס איך האָב איהם געגעבען מיין ברכה איידער ער איז געגאַנגען צום באַל“.

אויך מאַדאַם נאַזימאַף איז געווען פול פּרייד, און האָט ניט אַנדערש געוואָלט אַז אויף איהר פּאַרטנער אין דעם קאַסטיום אין וועלכען זי האָט אַזוי שעהן אויסגעזעהן, זאָל איך שטעהן ביי איהר זייט.

מיין ברודער אַלעקסאַנדער'ס שיקזאַל איז אויך בעשטימט געוואָרען דעם נעקסטען יאָהר. דער יובילעאום פון דעם איזמאַילאַווסיץ'ן פּאַלק, צו וועלכען מיין פּאָטער האָט געהערט אין זיין יוגענד, איז געפּיערט געוואָרען אַרום דערזעלבער צייט אין פעטערבורג. איין נאַכט, ווען דאָס גאַנצע הויז איז געווען פּערזונקען אין טיעפען שלאָף, האָט זיך אָבגעשטעלט אַ קאַרעמע געשפּאַנט מיט דריי פּערד, און קלינגענדיג מיט גלעקלעך, נעבען אונזער טויער. אַ מאָן איז פון איהר אַרויסגעשפּרונגען, הויך אויסשרייענדיג, „עפענט, אַ בעפעהל פון זיין מאַיעסטעט דעם קייזער!“

מען קען זיך לייכט פּאַרשטעלען דעם שרעק וואָס דער דאָזיגער ביי-נאַכטיגער בעזוך האָט פּערשפּרייט איבער'ן הויז. מיין פּאָטער, ציטערענדיג ווי אַ בלאַט, איז אַרונטער אין זיין קאַבינעט. „קריעגס-געריכט און דעגראַ-דירונג“, זיינען געווען ווערטער וועלכע האָבען דעמאָלט געקלונגען אין די אויערן פון יעדען מיליטער-מענש. ס'איז געווען אַ שרעקליכע עפּאַכע. אָבער דאָס מאָל האָט ניקאָליי פּשוט געוואָלט האָבען די נעמען פון די זיהן פון אַלע אַפּיצירען וואָס האָבען געהערט צום רעגיימענט, כדי צו שיקען אין מיליטער-שולען די וואָס זיינען נאָך דאָרטען ניט געווען פּערשריבען. אַ ספּעציעלער שליח איז צוליעב דעם דאָזיגען צוועק אַרויסגעשיקט געוואָרען פון פעטערבורג אין מאַסקווע, און ער האָט עס בעזוכט בייטאָג און ביינאַכט די הייזער פון די געוועזענע איזמאַילאַווסיקע אַפּיצירען.

מיט אַ ציטערדיגער האַנד האָט מיין פּאָטער אָנגעשריבען אַז זיין

עלטסטער זוהן, ניקאליי, איז שוין אין דעם ערשטען קאדעטען קאָרפּוס אין מאַסקױע; אַז זײַן אײַנגסטער זוהן, פעטער, איז אַ קאַנדידאַט פאַר'ן פּאַזשען קאָרפּוס; און אַז געבליבען איז בלוז זײַן צווייטער זוהן, אַלעקסאַנדער, וועלכער איז נאָך נײַט אַרײַנגעטרעטען אין דער מיליטערי־שער שולע. אין עטליכע וואָכען אַרום איז אָנגעקומען אַ פּאַפּיר וואָס האָט בעקאַנט געמאַכט דעם פּאַטער דעם „מאַנאַרד'ס גאַדע“. אַלעקסאַנדער האָט געקראָגען דעם בעפעהל אַרײַנצוטרעטען אין אַ קאדעטען קאָרפּוס אין אַריאַל, אַ קליינע פּראָווינץ שטאָדט. עס האָט געקאָסט דעם פּאַטער אַ רעכט ביסעל מײַה און געלד צו פּועל'ן אַז אַלעקסאַנדער זאָל דיענען אין אַ קאדעטען קאָרפּוס אין מאַסקױע. מען האָט גע'פּועל'ט די דאָזיגע נײַע „גאַדע“ נור צוליבע דעם פּאַקט וואָס דער עלטערער ברודער איז געווען אין יענעם קאָרפּוס.

און אַט אזוי, צו פּערדאַנקען דעם ווילען פון ניקאליי דעם 1טען, האָבען מיר בײַדע געמוזט קריגען אַ מיליטערישע ערציהונג, כאָטש אײדער מיר זײנען מיט עטליכע יאָהר עלטער געוואָרען, האָבען מיר אײַנפאַך געהאַסט די מיליטערישע קאַריערע פאַר אײַהר אונזיניגקײַט. אָבער ניקאליי דער 1טער האָט שטאַרק אויפגעפאַסט אַז קײנער פון די זײַהן פון דעם אַדעל זאָלען זיך נײַט אָבגעבען מיט קײַן אַנדער פּראָפּעסיאָן אויסער דער מיליטערישער, סײַדען זײַ זײנען געווען שוואַך אין געזונד; און אזוי האָבען מיר אַלע דריי געמוזט זײַן אָפּיצירען, צו דער גרויסער צופרידענהײַט פון מײַן פּאַטער.

IV.

אין יענער צײַט פלעגט מען מעסטען רײַכקײַט לױט דער צאָהל „זעלען“ וואָס אַ לאַנד־אײַגענטימער האָט פּערמאַנט. אזוי פּיעל „זעלען“ האָט געהײסען אזוי פּיעל מענליכע לײַבאײַגענע: פּרויען זײנען נײַט אַרײַן אין חשבון. מײַן פּאַטער, וועלכער האָט פּערמאַנט גענויע צוועלף הונדערט זעלען, איז דריי פּערשיידענע פּראָווינצען, און אחוץ דאָס לאַנד וואָס די פּויערים האָבען געהאַלטען, האָט ער נאָך געהאַט גרויסע שטרעקען לאַנד וואָס די דאָזיגע פּויערים האָבען פאַר אײַהם בעאַרבייט, איז פּעררעכענט געוואָרען פאַר אַ רײַכען מאַן. ער האָט געלעבט ברייטליך ווי זײַן רעפּורטאַציע האָט געפאַדערט, דאָס האָט געמײנט אַן אָפּען הויז פאַר וויפּיעל געסט עס זאָלען נײַט קומען און אַ זעהר גרויסע ווירטשאַפּט.

מיר זײנען געווען אַ פּאַמיליע פון אַכט, אַמאָל פון צעהן אַדער צוועלף; אָבער מען האָט נײַט געדענקט אַז פּופּציג דיענער אין מאַסקױע, און נאָך אַ

העלפט אזוי פיעל אויפ'ן לאנד, איז געווען צופיעל. פיער קומשערס אויפ'ן צופאסען אויף א טויז פערד, דריי קוכערס פאר די בעלי-בתים און נאך צוויי פאר די דיענער, א טויז מענשען אונז צו בעדיענען ביים מיטאג (א מאן, מיט א טעלער אין האנד, שטעהענדיג הינטער יעדער פערזאן וואס איז געזעסען ביים טיש) און מיידלעך אהן א צאהל אין צימער פון די דיענסטמיידלעך — ווי אזוי האט מען געקענט אויסקומען מיט וועניגער? אחוץ דעם, האט יעדער לאנד-אייגענטימער געהאט די אמביציע, אז אלץ וואס איז נויטיג פאר זיין ווירטשאפט זאל געמאכט ווערען אין דער-היים פון זיינע אייגענע מענשען.

„ווי שעהן אייער קלאוויר איז שטענדיג געטאנט! איז הערר שימעל אייער קלאוויר-שטימער?“ — האט א גאסט אמאל געקענט מאכען א בעמערקונג.

צו זיין אימשטאנד צו ענטפערען, „איך האב מיין אייגענעם קלאוויר שטימער“, איז דעמאלט געווען די ריכטיגע זאך. „וואס פאר פראכטפאלע פאשטעמען!“ פלעגען די געסט אויסשרייען, ווען א קונציג שטיקעל ארבייט, צוזאמענגעשטעלט פון געפרארען שמאנט און צוקער-געבעק, האט זיך בעוויזען צום סוף פון מאלצייט. „זייט זיך מודה, פרינץ, אז דאס קומט פון טרעמלע“ (דער מאדישער פאשטעמען בעקער).

„דאס האט געמאכט מיין אייגענער צוקערניק, א תלמיד פון טרעמלע, וועמען איך האב ערלויבט צו ווייזען וואס ער קען“, איז געווען אן ענטפער וואס האט ארויסגערופען אלגעמיינע בעוואונדערונג.

צו האבען שטיקערייען, געשפאנען, מעבעל — טהאטזעכליך, אלציינג — געמאכט פון אייגענע מענשען, איז געווען דער אידעאל פון דעם רייכען און געאכטעמען לאנד-אייגענטימער. אזוי גיך ווי קינדער פון די דיענער האבען דערגרייכט דעם עלטער פון צעהן יאהר, האט מען זיי אוועקגעשיקט אלס לעהרלינגס אין די מאדישע ווערקשטאטען, וואו זיי זיינען געווען געצוואונגען צו פערברענגען פינף אדער זיעבען יאהר הויפטזעכליך אין טהאן די הויז-ארבייט, קריגען געשלאגען אהן א שיעור, און ארומלויפען איבער'ן שטאדט פאר אלערליי שליחות'ן. איך מוז אבער מודה זיין, אז וועניגע פון זיי זיינען געווארען מייסטערס פון זייער פאך. די שניידער און שוסטער האבען זיך נור אויסגעלערענט צו נעהן קליידער אדער שיד פאר די דיענער, און ווען מען האט געדארפט א ריכטיג גוטען פאשטעט צו א מיטאג, האט מען עס טאקע בעשטעלט ביי טרעמלע, וועהרענד אונזער אייגענער צוקערניק האט געפייקעלט אין דער מוזיקאפעליע.

די דאזיגע קאפעליע איז געווען נאך איינע פון מיין פאטער'ס

אמביציעס, און כמעט יעדער איינער פון זיינע דיענער, אלס צוגאב צו די אנדערע אומנות'ן, איז געווען א באס־פּיאָל אָדער א טרומיטער אין דער קאפעליע. מאקאר, דער קלאוויר־שטימער, זאָנסט אונטער־קעלנער, איז אויך געווען א פלייסיסט; אנדרעי, דער שניידער, האָט געשפּיעלט דעם פראַנצויזישען האָרן; דער צוקערניק איז תּחילת אָנגעשטעלט געוואָרען אלס פּייקלער, ער האָט אָבער אזוי מיסברויכט דעם אינסטרומענט און אלעמען טויב געמאַכט מיט זיינע קלעפּ אויפ'ן פּויק, אז מען האָט געקויפט פאר איהם א גרויסען טראָמיט, מיט דער האָפענונג אז זיינע לונגען וועלען ניט זיין אזוי שטאַרק צו מאַכען אזא טומעל ווי זיינע הענד; אָבער ווען מען האָט די דאָזיגע האָפענונג אויך געמוזט אויפגעבען, האָט מען איהם נאָר אָנגעגעבען פאר א סאָלדאַט. דער „געשטופעלער טיכאָן“, האָט צו זיינע פּיעלע עובדות אין דער ווירטשאַפט אלס לאָמפּען־פּוצער, דיעלעך פּאָלירער און לאָקיי, זיך אויך ניצלויך געמאַכט אין דער קאפעליע — היינט אלס א טרובאַטש, מאָרגען אלס א באַסאָן, און ביי געלעגענהייט אלס צווייטע פּירעל.

די צוויי ערשטע פּירלעך זיינען געווען די איינציגע אויסנאַהמע פון דער רעגל: זיי זיינען געווען „פּירלעך“ און ווייטער גאָרנישט. מיין פּאָטער האָט זיי געקויפט, מיטזייערע גרויסע פאַמיליעס, פאַראַ היבשע סומע געלד, פון זיין שוועסטער (ער האָט קיינמאָל ניט געקויפט קיין שקלאַפּען פון פּרעמדע און האָט זיי אויך קיינמאָל ניט פּערקויפט צו פּרעמדע). אין די אַבענדען ווען ער איז ניט געגאַנגען אין קלוב, אָדער ווען עס איז געווען א מיטאָג אָדער אָבענד־געזעלשאַפט אין אונזער הויז, האָט ער צוזאַמענגע־רופען די קאפעליע פון צוועלף ביז פּופּצעהן מאַן. זיי האָבען זעהר שעהן געשפּיעלט, און עס איז געווען א גרויסע נאָכפּראַגע אויף זיי פאר די טאַנץ־אונטערהאַלטונגען אין דער נאַכבאַרשאַפט; דערהויפּט ווען מיר זיינען געווען אויפ'ן לאַנד. פאַר מיין פּאָטער איז, פּערשטעהט זיך, דאָס געווען א שטענדיגער קוואַל פון פּערגעניגען, דען מען האָט ביי איהם געמוזט בעמען ערלויבנים צו קריגען די הילף פון זיין קאפעליע.

ווירקליך, קיין זאך האָט איהם ניט פּערשאַפט אזוי פּיעל פּערגעניגען ווי דאָס בעמען ביי איהם. הילף פאַר אזוינע זאַכען אָדער פאַר אנדערע, ווי צום ביישפּיעל, צו קריגען פּרייע בילדונג פאַר א אינגעל, אָדער ארויסצו־ראַטעווען אימיצען פון א שטראָף, צו וועלכער דאָס געריכט האָט איהם פּער'משפּט. אָבוואויל ער פלעגט אָפט אַריינפאַלען אין א שטאַרקען אויס־ברוך פון צאָרן, האָט ער דאָך אַהן צווייפּעל געהאַט א נאַטירליכען אינס־טינקט פאַר מילדקייט, און ווען מען האָט זיך צו איהם געווענדעט נאָך שוין, פלעגט ער שרייבען צעהנדליגע בריף אין אַלע מעגליכע ריכטונגען, צו

אלערליי הויך־געשטעלטע פערזאנען, כדי א טובה צו טהאן דעם וואָס ער האָט מקרב געווען. אין אזעלכע צייטען, פלעגט זיין קאָרעספּאָנדענץ, וועלכע איז שטענדיג געווען א שווערע, נאָך שווערער ווערען מיט א האַלבען טויז ספעציעלע בריעה, געשריבען אין א העכסט אַריגינעלען, האַלבי אַפּיציעלען און האַלבי־הומאָריסטישען סטיל; יעדער פון זיי פערזיענעלט, פערשטעהט זיך, מיט זיין וואַפּען־הערב, אין א גרויסען פיערקאַנטיגען קאַנווערט, וועלכער האָט געקלאַפּערט ווי א קינדער־קלאַפּער צוליב דער היבש ביסעל זאַמד וואָס האָט זיך אין איהם געפונען — פון קיין קלעק פאַפּיר האָט מען נאָך דעמאָלט ניט געוואוסט. וואָס שווערער עס איז געווען דער פאַל, אַלץ מעהר ענערגיע האָט ער אַרויסגעוויזען, ביז ער איז געווען זיכער מיט דער טובה וואָס ער האָט פערלאַנגט פאַר זיין בעשיצטען, וועמען ער האָט אין מעהרערע פעלע גאָר אין די אורגען ניט געזעהן.

מיין פאָטער האָט ליעב געהאַט צו האַבען א סך געסט אין זיין הויז. אונזער מיטאָג־שטונדע איז געווען פיער א זייגער, און אום זיעבען האָט זיך די פאַמיליע פערזאַמעלט אַרום דעם סאַמאָואַר צו טרינקען טהעע. יעדערער וואָס האָט געהערט צו אונזער קרייז האָט געקענט אַריינקומען צו דיעזער שטונדע, און זינט מיין שוועסטער העלענע האָט וויעדער געוואוינט מיט אונז, איז ניט געווען קיין מאַנגעל אין געסט, יונגע און אַלטע, וואָס האַבען זיך בענוצט מיט דער פּריווילעגיע. ווען די פענסטער צום גאַס האַבען געוויזען א העלע ליכטיגקייט אינוועניו, האַבען אַלע מענשען געוואוסט אז די פאַמיליע איז אין דערהיים, און אז פּריינד וועלען זיין ווילקאָמען.

כמעט יעדע נאַכט האַבען מיר געהאַט געסט. די גרינע טישען אין זאַל האָט מען געעפענט פאַר די קאָרטען־שפּיעלער, וועהרענד די דאַמען און דאָס יונגוואָרג זיינען פערבליבען אין גאַסט־צימער אָדער אַרום העלענאַ'ס פּיאַנאָ. ווען די דאַמען זיינען שוין געווען אוועק, איז דער קאָרטען־שפּיעל נאָך אַנגעגאַנגען אַפּטמאָל ביז שפּעט פאַרטאָג, און גאַנץ היבשע סומען געלד האַבען געביטען הענד אונטער דער צייט. דער פאָטער האָט שטענדיג פערלאָרען. אָבער אין דערהיים איז דאָס נאָך קיין סכנה ניט געווען, די הויפּט־געפּאָהר איז געווען אין ענגלישען קלוב, וואו די איינ־שטעלען זיינען געווען א סך העכער ווי אין א פּריוואַט־הויז, און איבער־הויפט ווען עס איז איהם אויסגעקומען זיך אַנצושליסען א געזעלשאַפט פון „זעהר בכבוד־ע“ אַדעללייט, אין איינע פון די אַריסטאָקראַטישע הייזער פון דעם אַלטען שטאַלמייסטער־ס־קוואַרטאַל, וואו דער קאָרטען־שפּיעל האָט אַנגעהאַלטען די גאַנצע נאַכט. ביי אזא געלעגענהייט איז שוין געווען זיכער אז ער וועט פערלירען שווער.

טאנץ־פארטיעס זיינען ניט געווען קיין זעלטענהייט, שוין ניט צו רעדען פון א פאָר בעלער יעדען ווינטער וועלכע מען האָט געמוזט געבען. דעם פאָטער'ס שטייגער אין אזעלכע פעלע איז געווען איינצואַרדנען אַלץ אויפ'ן גרויסען אופן, וויפיעל עס זאָל ניט קאָסטען. אין דערזעלבער צייט אָבער איז אין אונזער הויז אין טעגליכען לעבען אָנגעגאנגען אזא מין קאָרנשאַפט, אז ווען איך זאָל עס דערצעהלען, וואָלט מען מיך זיכער בעשולדיגט אין איבערטרייבען. מען דערצעהלט וועגען אַ פאַמיליע וואָס האָט געהאַט פּרעטענזיעס אויפ'ן פּראַנציוזישען טראַקן, און איז געווען בעריהמט פאַר איהרע אמת־קעניגליכע יאָגד־פאַרטיעס, אז אין זייער הויז־לעבען האָבען זיי געפיהרט אַ גענויעם השבון אפילו פון די חלְב־נע ליכט. דערזעלבער מין גיציגע עקאָנאָמיע אין אַלץ האָט געהערשט אין אונזער הויז, און אויף אונז קינדער האָט עס געהאַט אזא ווירקונג, אז ווען מיר זיינען אויפגעוואַקסען האָבען מיר אמת געהאַסט יעדען שפּאַרען און השבונ'ען. אין דעם אַלטען שטאַלמייסטערס־קוואַרטאַל אָבער האָט אזא פאַרמע פון לעבען גראָד דערהויבען מיין פאָטער אין אַלעמענס אויגען. „דער אַלטער פּרינץ“ פלעגט מען זאָגען, „איז הפנים שטייף אויפ'ן גראָשען אין דערהיים; אָבער ער ווייס ווי אַן אַדעלמאַן בעדאַרף צו לעבען“.

אין אונזערע שטילע און ריינע געסלעך האָט מען פונקט אזא אַרט לעבען אַם מייסטען רעספּעקטירט. איינער פון אונזערע שכנים, גענעראַל ד—, האָט געפיהרט זיין הויז גאָר אויף אַ גרויסאַרטיגען שטייגער; און דאָך זיינען יעדען פריהמאָרגען פאַרגעקומען די קאָמישסטע סצענעס צווישען איהם און זיין קובער. נאָכ'ן פריהשטיק פלעגט דער אַלטער גענע־ראַל, רויכערענדיג זיין פיפקע, אַליין בעשטעלען דעם מיטאַג.

„נו, מיין יונג“, פלעגט ער זאָגען צום קובער, וועלכער פלעגט אַרייַן־קומען אין אַ שנעע־ווייסען אָנצוג, „היינט וועלען מיר ניט האָבען פיעל פּרעמדע מענשען: נאָר אַ פאַר געסט. דו וועסט אונז מאַכען אַ זוף, דו ווייסט דאָך, מיט אַביסעל פריהלינג־נאַשערייען — גרינע אַרבעס, פּראַנט צוויישע בעבלעך, און אזוי ווייטער. דו האָסט דאָס אונז נאָך ניט געגעבען, און די מאַדאַם, דו ווייסט דאָך, האָט לייעב אַ גוטען פּראַנציוזישען פריהלינג־זוף“.

„יא, מיין הער.“

„דאַן, קענסטו מאַכען וואָס דיר געפעלט פאַר אַ פאַרשפּייז.“

„יא, מיין הער.“

„פּערשטעהט זיך, שפּאַרגעל איז נאָך ניט אין סעזאָן, אָבער איך האָב נעכטען געזעהן אזעלכע שענהע בינטלעך אין די קראַמען.“

„יא, מיין הער; פיער רובעל אַ בינטעל.“

מעמוארען פון א רעוואָלוציאָנער

„גאנץ ריכטיג! אָבער, דייע געבראַטענע היהנער און אינדיקעס האָבען זיך אונז שוין צוגעגעסען; דו האָסט געדאַרפט קריגען עפעס פאַר אַן איבערבייט.“

„פילייכט יאָגד־פלייש, מיין הערר?“

„יא, יא, עפעס וואָס פאַר אַן איבערבייט.“

און ווען זיי האָבען שוין איינגעשטימט אויף די זעקס געריכטען פון מיטאָג, פלעגט דער אַלטער גענעראַל פרעגען, „נו, איז וויפיעל זאָל איך דיר געבען פאַר'ן טאָג הוצאות? דריי רובעל וועט זיין גענוג, וואָס?“

„זעהן רובעל, מיין הערר.“

„עט, נאַרישקייט, מיין יונג! דאָ האָסטו דריי רובעל; איך פערזיכער דיר אַז עס איז גאנץ גענוג.“

„פיער רובעל פאַר שפאַרגעל, צוויי און אַ פערטעל פאַר גרינצייג.“
 „אָבער, מיין לעבער יונג, הער נאָר אויס, זיי דאָך פערנינפטיג. איך וועל געהן אזוי הויך ווי דריי פינף־און־זיעבעציג, און דו מוזט זיין עקאָנאָמיש.“

און דאָס דינגען זיך פלעגט אָנהאַלטען פאַר אַ האַלבע שעה, ביז ביידע פלעגען זיך אויסגלייכען אויף זיעבען רובעל מיט אַ פערטעל, מיט דעם בעדינג אַז דער מאָרגענדיגער מיטאָג וועט ניט קאָסטען מעהר ווי אַנדערט־האַלב רובעל. גלייך דערויף, צופריעדען וואָס ער האָט געכאַפט אַזאַ מציאה, פלעגט דער גענעראַל זיך אַרײַנוצען אין זיין שליטען, אַרומפאַהרען די מאָדער־קראָמען, און זיך אומקעהרען מלאַ שמחה, ברענגענדיג פאַר זיין פרוי אַ פלעשעל אויסגעצייכענטען פערפיום, פאַר וועלכען ער האָט בעצאָהלט אַ קנאַקעדיגען פרייז, און אַנזאָגען זיין בתי־חידה, אַז נאָכ־מיטאָג וועט מען איהר ברענגען אַנצופאַסען אַ נייעם סאַמעטענעם מאַנטעל — „עטוואָס גאנץ איינפאַכעס“, און זעהר אַ טהייערען.

אַלע אונזערע קרובים, וועלכע מיר האָבען געהאַט אַ סך פון פאַטער'ס צד, האָבען געלעבט פונקט אויף דעם זעלבען אופן. אויב עס האָט זיך ווען־עס־איז בעוויזען צווישען זיי אַ נייער גייסט, האָט ער געוועהנליך אָנגע־נומען די פאַרמע פון עפעס אַ רעליגיעזער ליידענשאַפט. אזוי האָט זיך אַ פרינץ גאַנצאַרין אָנגעשלאָסען דעם יעזואיטען אָרדען, וויעדער צו דער שאַנדע פון „גאַנץ מאַסווע“; אַן אַנדער יונגער פרינץ איז אַריין אין אַ מאַנאַסטיר, וועהרענד עטליכע דאַמען זיינען געוואָרען שטאַרקע רעליגיעזע פאַנאַטיקער.

עס איז געווען איין איינציגע אויסנאַהמע. איינער פון אונזערע געהנטסטע קרובים, פרינץ — לאַמיך איהם רופען מירסקי — האָט פער־

בראכט זיין יוגענד אין פעטערבורג אלס אן אפיציר פון דער נוארדיע. ער האָט ניט געהאָט קיין אינמערעסע צו האַלטען זיינע אייגענע שניידערס און סמאָלערס, ווייל זיין הויז איז געווען אויסמעכלירט אויף אַ גרויסארטיגען מאָדערנעם אופן, און די קליידער וואָס ער האָט געטראָגען זיינען אַלע געמאַכט געוואָרען אין די בעסטע פעטערבורגער קראַמען. צו קאָרטען שפּיעל האָט ער קיין נייגונג ניט געהאַט — ער האָט נאָר געשפּיעלט ווען ער איז געווען אין דער געזעלשאַפט פון דאַמען; אָבער זיין שוואַכער פונקט איז געווען זיין מיטאַגטיש, אויף וועלכען ער האָט אויסגעבראַכט אונגלויבליכע סומען געלד.

„פאַסט־צייט“ און פסח זיינען געווען די הויפּט־צייטען פון פּערשווענ־דעריי. ווען עס איז געקומען די פאַסט־צייט, ווען עס וואָלט ניט געווען שעה צו עסען פלייש, סמעטענע, אָדער פוטער, האָט ער אַריינגעכאַפט די געלעגענהייט אויסצוקלערען אַלערליי מינים לעקער־ביסען געמאַכט פון פיש. ער האָט צו דעם צוועק דורכגענישטערט די בעסטע קראַמען פון די ביידע הויפּטשטעדט; ספּעציעלע אַגענטען פלעגען אַרויסגעשיקט ווערען פון זיין הויף צו דער וואָלאַגע־עפּענונג, כדי צו ברענגען פון דאָרט אויף פאַסטשטאָווע פּערד (קיין באַהנען זיינען נאָך דעמאָלט ניט געווען) אַ גרויסען שטער־פּיש אָדער וועלכע עס איז אויסערגעווענהעליכע געטריקענטע פיש. און ווען פסח איז געקומען, האָבען זיינע ערפינדונגען נאָך קיין ברענג ניט געהאַט.

פסח, אין רוסלאַנד, איז דער הייליגסטער און אויך דער לוסטיגסטער פון די יעהרליכע ימים־טובים. עס איז דער יום־טוב פון פרייהלינג. די אונגעהייערע בערג שנעע, וועלכע זיינען דעם גאַנצען ווינטער געלעגען אין די גאַסען, הויבען געשווינד אָן צו שמעלצען און רוישענדע שטראַמען לויפּען אַרונטער די גאַסען; ניט ווי אַ גנב וואָס שלייכט זיך אַריין ביסלעכ־ווייז אונבעמערקטערהייט, נאָר פּראַנק און פריי קומט דער פרייהלינג — מיטברענגענדיג מיט זיך יעדען טאָג אַן אומענדערונג אין דעם צושטאַנד פון דעם שנעע און אין דעם פאַרטשריט פון די קנאַספּען אויף די בוימער; די ביינאַכטיגע פּרעסטלעך האַלטען נור אָב דאָס שמעלצען פון דעם שנעע. די לעצטע וואָך פון דער גרויסער פאַסט־צייט, די ליידען־וואָך, פלעגט מען אין מיין קינדערהייט־צייט האַלטען אין מאַסקווע זעהר פייערליך; עס איז געווען אַ צייט פון אַלגעמיינעם טרויער, און מאַסען מענשען זיינען גענאַנגען אין די קירכען זיך צוהערען צו דעם איינדרוקספולען פאַרלעזען פון יענע פּסוקים פון די עוואַנגעליען, וועלכע דערצעהלען די ליידען פון קריסטוס. ניט נאָר האָט מען ניט געגעסען קיין פלייש, אייער אָדער פוטער, נאָר אפילו פון פיש האָט מען זיך אָבגעזאַגט; אַנדערע פון די נאָר פרומע

האָבען אין גאַנצען ניט געגעסען אום גוט־פרייטאָג. דערפאַר איז געווען שטאַרקער דער קאָנטראַסט ווען פסח איז געקומען.

שבת איז יעדערער געגאַנגען אין דער קירכע צום נאַכט־געבעט, וואָס האָט זיך אָנגעהויבען אויף אַ טרויעריגען שטייגע. פּלוצלינג אָבער, פּונקט צו האַלבע נאַכט, פּלעגט פּערקינדיגט ווערען די נייעס פּון אויפּערשטעהונג. אַלע קירכען פּלעגען מיט אַמאָל אילומינירט ווערען, און לוסטיגע גלאַקען־קלאַנגען האָבען אָבגעקלונגען פּון הונדערטער גלאַקען־טהורעמס. אַן אַלגע־מיינע שמחה האָט זיך אָנגעפּאָנגען. אַלע האָבען גענומען קושען איינער דעם אַנדערען אויף די באַקען, צו דריי מאָל, איבערזאָגענדיג די ווערטער „קריסטוס איז אויפגעשטאַנען“, און די קירכען, וואָס זיינען פּערפּלייצט געוואָרען מיט ליכט, האָבען געשיינט מיט די פּרעכטיגע טואַלעטען פּון די דאַמען. די אָרעמסטע פּרוי האָט געטראָגען אַ נייע קלייד; אויב זי האָט געהאַט נור איין קלייד אַ יאָהר, פּלעגט זי זיך דאָס מאַכען פאַר דער דאָזיגער נאַכט.

אזוי אויך איז פסח אַלע מאָל געווען, און איז נאָך איצט אויך, די צייט פאַר אַריינטהאָן זיך אין דער אכילה. ספּעציעלע פסח־דיגע שמאַנט־קעז (פּאַסכאַ) און פסח־ברויט (קוליטש) ווערט צוגעגרייט; און יעדערער, ווי אָרעם ער אָדער זי זאָלען ניט זיין, מוז האָבען אַ קליינעם פּאַסכאַ אָדער קוליטש, מיט וועניסמענס איין רויט־געפּאַרטע איי, וואָס ווערט געהייליגט דורך דער קירכע, און וואָס ווערט געברויכט אויף אָבצופּאַסטען. ביי די מייסטע אַלטע רוסען, פּלעגט דאָס עסען זיך אָנפּאַנגען ביינאַכט, נאָך אַ קורצע פסח־מעסע, באַלד ווי מען פּלעגט ברענגען די געהייליגטע שפּיז פּון דער קירכע. אין די הייזער פּון דעם אַדעל פּלעגט די צערעמאָניע זיך אָנפּאַנגען זונטאָג אין דער פּריה, ווען מען האָט געגרייט אַ טיש מיט אַלערליי זאָרטען פּלייש, קעז, און געבעקס, און אַלע דינער זיינען געקומען זיך צוקושען מיט זייערע בעלי־בתים דריי מאָל און בייטען זיך מיט אַ רויט־געפּאַרטער איי. דורך דער גאַנצער פסח־וואָך איז אין גרויסען זאָל געשטאַנען אַ טיש געדעקט מיט פסח־שפּיז, און יעדער גאַספּ איז געווען איינגעלאָדען עפעס צו פּערזוכען.

ביי דער דאָזיגער געלעגענהייט האָט פּרינץ מירסקי זיך אַליין איבער־געטראָפען. צי ער איז געווען אין פעטערבורג אָדער אין מאַסקווע, פּלעגען שלוחים ברענגען פּון זיין גוט צו איהם אין הויז, אַ ספּעציעל צוגעפּערטיגט־טען שמאַנט־קעז פאַר דער פּאַסכאַ, און זיין קוכער האָט שוין דערפּון אויסגעמאַכט אַ שטיק קינצליכע צוקער־געבעקס. אַנדערע שלוחים זיינען אוועקגעשיקט געוואָרען אין נאָוואָגאָראָדער גובערניע צו קריגען אַ פּאָלקע פּון אַ בער, וועלכע איז צוגעריכט געוואָרען פאַר דעם פּרינץ'ס פסח־טיש.

און בשעת די פרינצעסין, מיט איהרע צוויי טעכטער, האָט בעזוכט די שטרענגסטע מאָנאַסטרען, אין וועלכע דער נאַכט־דיענסט פלעגט אָנהאַל־טען דריי אָדער פיער שעה כסדר, און פערבראַכט די גאַנצע ליידען־וואָך אין אַ העכסט טרויעריגען גייסטעס־צושטאַנד, עסענדיג בלויז אַ שטיקעל טרוקען ברויט צווישען די בעזוכען וואָס זי האָט אָבגעשטאַט צו די רוסישע, קאַטוילישע און פראַטעסטאַנטישע פּרעדיגער, האָט איהר מאַן יעדען מאָרגען געמאַכט וויזיטען אין די וואויל־בעקאַנטע מיליוטין־קראַמען אין פעטערבורג, וואוהין אַלע מעגליכע דעליקאַטעסענס ווערען געבראַכט פון אַלע עקען וועלט. דאָרטען פלעגט ער אויסקלייבען די טהייערסטע נאַשע־רייען פאַר זיין פּסח־טיש. הונדערטער געסט פלעגען קומען צו איהם אין הויז, און יעדער איינער האָט „געמוזט פּערוזוכען“ איין זעלטענעם מאכל נאָך דעם אַנדערען.

דער סוף פון דעם איז געווען, אז דער פרינץ האָט בוכשטעבליך בעוויזען אויפצועסען אַ גאַנצן היבשען פערמעגען. זיין רייך־מעבלירטעס הויז און שעהנער גוט זיינען אויספערקויפט געוואָרען, און אויף דער עלטער איז פאַר איהם קיין זאָך ניט געבליבען, אפילו ניט קיין אייגענע היים, און ער און זיין פרוי זיינען געווען געצוואונגען צו וואוינען ביי די קינדער.

עס איז דעריבער קיין וואונדער ניט, וואָס בעת עס איז געקומען די בעפרייאונג פון די לייבאייגענע, זיינען אָט די אַלע פאַמיליען פון דעם אַלטען שטאַלמייסטער־סקווארטאַל כמעט רואינירט געוואָרען. לאַמפּיך אָבער ניט פּערבאַפען פּאַראויס.

VII

אויסצוהאַלטען אזאַ גרויסע צאָהל בעדיענער, ווי מיר האָבען געהאַט אין אונזער הויז, וואָלט געווען רואינירענד ווען מיר וואָלטען פּראָוויאַנטען געדאַרפט קויפען אין מאַסקווע; אין יענע צייטען אָבער פון לייבאייגענטום האָט מען אזוינע זאַכען איינגעאַרדענט זעהר איינפאַך. כאַלד ווי דער ווינטער איז אָנגעקומען, פלעגט דער פּאָטער זיך אוועקזעצען ביין טיש און אַנשרייבען ווי פּאָלגט:

„צו דעם פּערוואַלטער פון מיין גוט, ניקאַלסקאַע, וואָס געפינט זיך אין דער קאַלוגער גובערניע, מעשאַווסקער אויעזד, ביי דעם טייך סירענאַ, פון דעם פרינץ אַלעקסעי פּעטראַוויטש קראַפּאָטקין, פּאָלסקאַוויק און קאַמאַנדיר פון פּערשיידענע אָרדענס.
„ווען דו וועסט ערהאַלטען דעם בריף, און אזוי גיך ווי דער אַגענ וועט

זיך שטעלען, ביזמו בעפוילען צו שיקען צו מיין הויז, וואָס געפינט זיך אין דער שטאָרט מאַסקווע, פינף-און-צוואַנציג פויערשע שליטענס, צו צוויי פערד איינגעשפּאַנט אין יעדען שליטען — אין פערד פון יעדען הויז, און איין שליטען און איין מאַן פון יעדען צווייטען הויז — און זיי אַנלאָדען מיט (אזוי פיעל) פערטעל האָבער, (אזוי פיעל) ווייץ, און (אזוי פיעל) קאָרן, ווי אויך מיט גאָר די היהנער, גענו און ענטלעך, גוט געפראָרען, וועלכע דארפען געשאַכטען ווערען פאר'ן ווינטער, גוט געפאַקט און בעגלייט מיט אַן אויספיהרליכער רשימה, אונטער דער השגחה פון א ריכטיגען מענשען. און אזוי איז עס געגאַנגען ווייטער אויף א פאָר זייטען, ביז עס איז געקומען צום נעקסטען אָבשטעל. דערנאָך איז געקומען אַ צעטעל פון בעשטראָפונגען וואָס וועלען אַרויפגעלעגט ווערען אין פאַל די פּראָוויאַנט וועט ניט אַנקומען צו דעם הויז וואָס געפינט זיך אין דער-און-דער גאַס, דעם-און-דעם נומער, צו דער בעשטימטער צייט און אין גוטען צושטאַנד.

אַ געוויסע צייט פאַר קריסטמעס (ראָזשדעסטוואָ) זיינען טאַקע פינף-און-צוואַנציג פויערשע שליטענס אַריינגעפאַהרען אין אונזערע טויערען, און האָבען פערשטעלט דעם גאַנצען ברייטען הויף.

„פּראָל!“ האָט אויסגעשריען מיין פאָטער, אזוי גיך ווי דער בעריכט פון דער דאָזיגער גרויסער פאַסירונג איז אַנגעקומען צו איהם. „קירושקא! יענאַרקא! וואו זיינען זיי? מען וועט אַלצדינג צו'ננב'ענען! פּראָל, געה און נעהם-אַב דעם האָבער! יוליאַנאַ, געה און נעהם-אַב די עופות! קירושקא, רוף די פרינצעסין!“

דאָס גאַנצע הויזגעזינד איז געווען אין אַן אויפריהר, די דיענער זיינען ווילד געלאָפּען אין אַלע ריכטונגען, פון פאָרהויז אויפ'ן הויף, און פון הויף אין פאָרהויז, אָבער איבערהויפּט אין צימער פון די דיענסט מיידלעך, איבערצוגעבען די נייעס פון ניקאָלסקאַע: פאַשאַ געהט חתונה האָבען נאָך קריסטמעס. מוהמע אַננאַ האָט איבערגעגעבען איהר נשמה צו גאָט און אזוי ווייטער. בריף זיינען אויך אַנגעקומען פון דער פּראָווינץ, און אין אַ וויילע אַרום פלעגט זיך איינע פון די מיידלעך אַרויפ'ננב'ענען אויבען צו מיר אין צימער.

„ביזט אַליין? דער לעהרער איז ניטאָ?“

„ניין, ער איז אין דער אוניווערזיטעט.“

„אויב אזוי, זיי אזוי גוט און לייען מיר דעם בריף פון דער מאמען.“
און אויך פלעג איהר לייענען דעם נאָאיווען בריף, וועלכער האָט זיך תמיד אַנגעהויבען מיט די ווערטער: „טאַטע און מאמע שיקען דיר זייער ברכה אויף דורידורות, עד לאין סוף.“ נאָכדעם איז געקומען די נייעס: „די מוהמע אופראַשקאַ לינט קראַנק, אַלע איהרע ביינער טהוען איהר וועה;“

און דיין שוועסטערקינד איז נאָך ניט פּערהייראַט, אָבער ער האָפּט תּוּנָה צו האָבען נאָך פּסח; און דער מוהמע סטעפּאַנידאָ'ס קוה איז געפּאַלען אין דעם טאָג פּון „אַלע הייליגע“. נאָך די נייעס זיינען געקומען די גרוסען, אויף גאַנצע צוויי זייטלעך: „ברודער פּאַוועל שיקט דיר זיינע גרוסען, און די שוועסטערס מאַריאַ און דאַריאַ לאָזען דיר גרויסען, און דער פעטער דמיטרי שיקט דיר אַ סך גרוסען“, און אזוי ווייטער. יעדענפּאַלס, ניט אַכטענדיג אויף דער איינטאָניגקייט פּון אויסרעכענען די אַלע גרוסען, האָט יעדער נאָמען אַרויסגערוּפּען עפּעס אַ בעמערקונג: „אויב אזוי, לעבט זי נאָך, די אַרעמע נשמה, אַז זי לאָזט גרויסען; שוין ניין יאָהר ווי זי ליגט ניט־דיהרענדיג־זיך“, אָדער, „אַה, ער האָט מיך ניט פּערגעסען; הייסט עס, ער האָט געמוזט צוריקקומען אויף קריסטמעס; אַזאַ שענהער בחור. דו וועסט שרייבען פּאַר מיר אַ בריף, וועסטו ניט? און איך טאָר איהם טאַקע ניט פּערגעסען.“ פּערשטעהט זיך, איך האָב צוגעזאָגט, און ווען לי צייט איז געקומען, האָב איך געשריבען פּונקט אין דעם זעלבען נוסח.

ווען די שליטענס זיינען געווען אויסגעלאָדען, איז דער פּאַרהויז אָנגעפּילט געוואָרען מיט פּויערים. איבער זייערע שעפּסען־פעלצען האָבען זיי געטראָגען זייערע בעסטע בנדים און האָבען געוואַרט ביז דער פּאַטער וועט זיי אַריינרוּפּען אין זיין צימער זיך דורכריידען וועגען דעם שנעע און די אויסזיכטען אויף די קומענדע גערעמענים. זיי האָבען קוים געוואַגט צו געהן מיט זייערע שווערע שטיוועל איבער די פּאָלירטע דיעלען. אייניגע האָבען זיך אָנגענומען מוטה צוצוועצען זיך אויפ'ן ברעג פּון אַ דעמבאָווען באַנק; זיי האָבען זיך אויסדריקליך ענטזאָגט זיך צו זעצען אויף שטוהלען. און אזוי האָבען זיי אָבגעוואַרט שעה'ען־לאַנג, קוקענדיג מיט אונרוה אויף יעדען איינציגען וואָס איז אַריין אין פּאַטער'ס צימער אָדער וואָס איז אַרויס פּון דאָרטען.

אַ שטיקעל צייט שפּעטער, געוועהנליך דעם נעקסטען מאָרגען, פּלעגט איינער פּון די דיענער בננבה זיך אַרויפּכאַפּען אין קלאַס־צימער.

„ביזטו אַליין?“

„אַ.“

„טאָ געה געשווינד אין פּאַרהויז. די פּויערים ווילען דיך זעהן; זיי האָבען עפּעס פּון דיין ניאַניאַ.“

ווען איך בין אַרונטער אין פּאַרהויז, האָט איינער פּון די פּויערים מיר איבערגעגעבען אַ קליין פעקעל אין וועלכען עס האָט זיך געקענט געפינען עטליכע קאָרן־לעקעכלעך, אַ האַלב טויז האַרט־געקאָכטע אייער, און עטליכע עפעל, פּערבונדען אין אַ קאָלירטע קאַרטונגע פּאַטשיילאַקע. „געהם דאָס:

דאָס איז פון דיין ניאָניאַ, וואַסיליאָ, וואָס שיקט עס דיר. זעה צי די עפעל זיינען ניט פערפראָרען. איך האָף אז ניט: דעם גאַנצען וועג האָב איך זיי געהאַלטען אויפ'ן האַרצען. אזא מורא'דיגע פראַסט האָבען מיר געהאַט. און דער ברייטער, בעבאָרדיגטער פנים, צוביסען פון קעלט, האָט ליכטיג געשמיכעלט, אַרויסווייזענדיג צוויי שורות פראַכטפאָל ווייסע צייהן פון אונטער אַ גאַנצען וואַלד האָר.

„און דאָס איז פאַר דיין ברודער, פון זיין ניאָניאַ אַנאַ“, פלעגט אַן אַנדער פויער אַ זאָג טהאָן. „אַרעם קינד“, זאָגט זי, „ער קען קיינמאָל ניט האָבען גענוג אין דער שולע.“

פערשעהמט און ניט וויסענדיג וואָס צו זאָגען, פלעג איך ענדליך אַרויסמורמלען, „זאָג וואַסיליאָ אַז איך קוש איהר, און אַנאַ אַויך, פאַר מיין ברודער.“ פון וואָס אַלע פנים'ער פלעגען ווערען נאָך ליכטיגער. „יא, געוויס, איך וועל עס.“

דאָן פלעגט קיריאָ, וועלכער האָט געוואַכט ביים פאַטער'ס טהיר, פלוצלינג אַ שעפּטשע טהאָן, „לויף געשווינד אַרויף; דיין טאַטע קען יעדע מינוט אַרויסקומען. פערגעס ניט די פאַטשיילקע, זיי ווילען עס קריגען צוריק.“

צונויפֿלעגענדיג פאַרזיכטיג די אַבגעניצטע פאַטשיילקע, האָט זיך מיר שטאַרק געוואַלט עפעס שיקען וואַסיליאָ אַן, אָבער איך האָב גאַרנישט געהאַט צו שיקען, אפילו ניט קיין צאַצקע, און קיין טאַשען-געלד האָבען מיר קיינמאָל ניט געהאַט.

די בעסטע צייט איז פאַר אונז געווען די צייט, וואָס מיר האָבען פערבראַכט אויפ'ן לאַנד. ווי נור פּסח און די שבועות-וואָך זיינען פאַריבער, זיינען אַלע אונזערע געדאַנקען געווען געריכטעט אויף ניקאַלסקאַע. אָבער, די צייט איז זיך געלאָפֿען — די סירען האָט שוין געמוזט אָבבליהען אין ניקאַלסקאַע — און דער פאַטער האָט נאָך אַלץ געהאַט טויזענדער עסקים וואָס האָבען איהם געהאַלטען אין שטאַרט. ענדליך זיינען אַריינגעפאַהרען פינף אָדער זעקס פויערשע וועגען אין אונזער הויז: זיי זיינען געקומען געהמען אַלערליי זאַכען וואָס האָבען געדאַרפט אָבגעפיהרט ווערען צו אונזער לאַנד-הויז. מען האָט אַרויסגעפיהרט די גרויסע אַלטע קאַרעטע און די אַנדערע קאַרעטען, אין וועלכע מיר האָבען געדאַרפט מאַכען אונזער נסיעה, און זיי נאָך אַמאָל בעקוט. מען האָט אָנגעהויבען פאַקען די קאַסטענעס. אונזערע לעקציעס האָבען זיך געשלעפּט לאַנגווייליג; אַלע וויילע פלעגען מיר פרעגען אונזערע לעהרער, צי מיר זאָלען מיטנעהמען דעם אָדער יענעם בוך, און פריהער ווי אַלע אַנדערע האָבען מיר אָנגעהויבען

פאקען אונזערע ביכער, אונזערע טאָולען, און אונזערע שפיעלצייג, וועלכע מיר האָבען אַליין געמאכט.

אַלצדינג איז געווען גרייט: די פויערשע וועגען זיינען געשטאנען שווער אָנגעלאָדען מיט מעבעל פאר'ן לאַנד-הויז, מיט קאסטענס אָנגעפילט מיט קיך-געשיר, און כמעט ניט צום איבערצעהלען לעדיגע גלעזערנע סלאָיעס, וועלכע האָבען געזאָלט צוריקגעבראַכט ווערען אין הערבסט אָנגעפילט מיט אַלערליי קאָנסערווען. די פויערים האָבען יעדען מאָרגען געוואָרט שעה'ן לאַנג אין פאָרהויז; אָבער דער בעפעהל אָבצופאָהר רען איז ניט געקומען. דער פאָטער האָט דעם גאַנצען פרייהמאָרגען געהאַלטען אין איין שרייבען, און ביינאַכט איז ער פערשוואַנדען. ענדליך האָט זיך די שטיפמוטער אַריינגעמישט, דען איהר דיענסט האָט זיך גענומען דעם מוטה איהר צו דערצעהלען, אַז די פויערים זיינען זעהר אונגעדולדיג צו פאָהרען צוריק, אַזוי ווי די צייט פון היי־שניט קומט באַלד אָן.

דעם נעקסטען נאַכמיטאָג האָט מען אַריינגערופען צום פאָטער אין קאַבינעט פראָל, דעם הויז-מאַיאָר, און מיכאַיל אַלעעה, דעם ערשטען פירעל. אַ זעקעל מיט „שפייז-געלד“ — דאָס הייסט עטליכע קאָפּיקעס אַ טאָג — פאַר יעדען פון די פערציג אָדער פופציג נפשות וואָס האָבען געזאָלט בעגלייטען דאָס באַלעבאַטישקייט נאָך ניקאָלסקאָע, איז איבערגעגעבען געוואָרען פראָל'ן, מיט אַ צעטעל. אין דעם דאָזיגען צעטעל זיינען אַלע געווען אויסגערעכענט: די גאַנצע קאַפעליע; דערנאָך די קוכערס און די אונטער-מוכערס; די וועשערקעס, די אונטער-וועשערקע, וועלכע איז געווען געבענשט מיט אַ פאַמיליע פון זעקס פּיצלעך, „פאַלקא קאַסאַקע“, „דאַמנא די גרויסע“, „דאַמנא די קליינע“ און אַלע איבעריגע זייערע.

דער ערשטער פירעל האָט געקראָגען אַ „בעפעהל צו מאַרשירען“. איך האָב עס גוט געוואוסט, וואָרים דער פאָטער, זעהענדיג אַז ער וועט קיינמאָל ניט ווערען פאַרטיג, האָט מיך גערופען איך זאָל קאָפּירען דעם בעפעהל אין אַ בוך, אין וועלכען ער פלעגט קאָפּירען אַלע „אַרויסגעהענדיגע פאַפּירען“:

„צו מיין הויז-דיענער, מיכאַיל אַלעעה, פון פרינץ אַלעקסעי פערטראָ-וויטש קראָפּאַטקיין, פאַלקאָוויניק און קאַמאַנדיר.

„דו ביזט בעפולען, דעם 29סטען מאי, אום 6 אין דער פריה, אַרויס-צומאַרשירען מיט מיינע לאָדונגען, פון דער שטאָרט מאַסקווע, נאָך מיין גוט, וואָס געפינט זיך אין דער קאַלוגער גובערניע, מעשאַווסקער אויער, ביי דעם טייך סירענאַ, וואָס שטעלט פאַר אַ שטרעקע פון איין הונדערט און זעכציג מייל פון דעם דאָזיגען הויז; אויפצופאַסען אויף דער גוטער אויפפיהרונג פון די מענשען וואָס זיינען דיר אָנגעטרויט, און אויב איינער

פון זיי צייגט זיך ארויס צו זיין שולדיג אין א שלעכטער אויפפיהרונג, אָדער אין שכרות, אָדער ניט־געהאָרכזאמקייט, צו ברענגען דעם דאָזיגען מענשען פאַר דעם קאָמאָנדיר פון דער גארריוואָן־אַבטיילונג פון די בעזונדערע קאָרפּוסען פון די אינערליכע פעסטונגען, מיט דעם איינגעשלאָסענעם צירקולאַר־בריוו, און פּערלאַנגען מען זאָל איהם בעשטראַפּען מיט שמיץ (דער ערשטער פּידעל האָט געוואוסט וועמען מען מיינט), פאַר אַ ביישפּיעל פאַר די אַנדערע.

„דו ביזט אויך בעפוילען, אכטונג צו געבען ספּעציעל אויף די גאַנצ־קייט פון די זאַכען וואָס זיינען אָנגעטרויט צו דיין השגחה, און צו מאַר־שירען נאָך דעם פּאָלגענדען סדר: דעם ערשטען טאָג, שטעל זיך אָב אין דעם־אונדעם דאָרף, צו פיטערען די פּערד; דעם צווייטען טאָג, שטעל זיך אָב איבער־נאַכט אין דער שטאָרט פּאַראַלסק;“ און אזוי ווייטער פאַר די אַלע זיעבען טעג וואָס די נסיעה האָט געזאָלט געדויערען.

דעם נעקסטען טאָג, אום צעהן אַ זייגער אָנשטאַט זעקס — פינקט־ליכקייט איז ניט קיין רוסישע טוגענד („געלויבט דער אויבערשטער, מיר זיינען ניט קיין דייטשען“, פּלעגען די ריכטיגע רוסען זאָגען), האָבען די וועגען פּערלאַזען דאָס הויז. די דיענער האָבען געדאַרפט מאַכען די ריזע צופּוס, בלויז די קינדער האָט מען בעזאָרגט מיט אַ פּלאַץ צו זיצען אין אַ פעסעל אָדער אַ קאַרב, אין דער־הויך אויף אַן אָנגעלאָדענעם וואָגען, און אייניגע פּרויען האָבען זיך געמעגט פון צייט־צורייט אָבזוכען אַן אָרט אויף אַ ברעג פון אַ וואָגען. די איבעריגע האָבען אַלע געמוזט געהן די גאַנצע הונדערט און זעכציג מייל. אזוי לאַנג ווי זיי האָבען מאַרשירט דורך מאַסקווע, איז די דיסציפּלין אָבגעהיט געוואָרען: עס איז געווען שטרענג פּערבאַטען צו טראָגען הויכע שטיוועל אָדער זיך אָנצוטהאַן אַ גאַרטעל אויף דעם מאַנטעל. ווען זיי זיינען אָבער געווען אין וועג, און מיר האָבען זיי אַ פאַר טעג שפּעטער אַריבערגעיאָגט, און בעזאָנדערס ווען מען האָט געוואוסט אַז דער פּאָטער וועט בלייבען אַ פאַר טעג שפּעטער אין מאַסקווע, האָבען די מענער און די פּרויען — אָנגעטהאַן אין אַלערליי זאָרטען אונט־מעגליכע בנדים, פּערגאַרטעלט מיט קאַרטונענע פּאַטשיילעקעס, פּערברענט פון זון אָדער ווייקענדיג זיך אין רעגען, זיך אונטערהעלפּענדיג מיט שטעקענס, אויסגעשניטען אין די וועלדער — זיכער אויסגעזעהן מעהר ווי אַ וואַנדערערנע באַנדע ציגיינער, איידער דאָס הויזגעזינד פון אַ רייכען לאַנד־אייגענטימער. עהנליכע וואַנדערונגען האָבען געמאַכט אַלע הויזגע־זינדען אין יענע צייטען, און ווען מיר האָבען געזעהן אַ רייהע דיענער מאַרשירענדיג איבער איינע פון אונזערע גאַסען, האָבען מיר גלייך געוואוסט אַז דאָס וואַנדערען די אַפּוכטינס אָדער די פּריאַנשינקאַפּס.

די וועגען זיינען שוין געווען אוועק, דאך די פאמיליע האָט זיך נאָך ניט געריהרט. עס איז שוין אלעמען מיאוס געוואָרען וואַרטענדיג; אָבער דער פּאָטער האָט נאָך אַלץ געהאַלטען אין שרייבען זיינע אונגענדליכע בעפעהלען צו די פּערוואַלטער פון זיינע גיטער, און איך האָב זיי פלייסג קאָפּירט אין דעם גרויסען „אַרויסגאַנגבוך“. ענדליך איז געגעבען געוואָרען דער בעפעהל זיך צו ריהרען. מען האָט אונז אַרונטערגערופּען אונטען. מיין פּאָטער האָט געלייענט אויפ'ן קול דעם סדר פון מאַרשרוט, געווענדט צו דער „פּרינצעסין קראָפּאַטקין, די פרוי פון פּרינץ אַלעקסעי פּעטראָוויטש קראָפּאַטקין, פּאָלקאוויק און קאָמאַנדיר“, אין וועלכען די אָבשטעל-פלעצער דורך דער פינף-טעגיקער רייזע זיינען געווען גענוי אויסגערעכענט. אמת, דער בעפעהל איז געווען געשריבען פאַר מאי דעם 30סטען, און דער אָבפּאַהר איז געווען בעשטימט פאַר ניין אין דער פּריה, דאָך איז שוין מאי געווען אַריבער און דאָס אָבפּאַהרען איז אַרויסגעקומען נאָכמיטאָג: דאָס האָט צומישט אַלע השּבּונות. אָבער, אזוי ווי געוועהנליך אין מיליטע-רישע מאַרשרוט-בעפעהלען, איז דיעזער אומשטאַנד פאַראַוויסגעזעהן און בעוואָרענט געוואָרען אין דעם פּאָלגענדען פאַראַגראַף:

„אויב, אָבער, גענען די ערוואַרטונגען, וועט דאָס אָבפּאַהרען פון אייער דורכלויכט ניט צושטאַנד קומען אין דעם דערמאָנטען טאָג און שעה, זייט איהר געבעטען צו האַנדלען אַמבעסטען ווי איהר פּערשטעהט, כדי דורכצופיהרען די רייזע צו איהר בעסטען אויסגאַנג.“

דאָן האָבען זיך אַלע אַנוועזענדע, די פּאמיליע און דיענער, אַנידער-געזעצט פאַר אַ רגע, זיך איבערגע'צל'ס'ט, און זיך געזעגענט מיט'ן פּאָטער. „איך בעט דיך, אַלעקסעי, געה ניט אין קלוב“, האָט אונזער שטיפּמוטער צו איהם געשעפּטשעט. די גרויסע קאַרעמע, איינגעשפּאַנט מיט פיער פּערד, מיט אַ פּאָסטיליאָן, מיט אַ צונויפגעלעגטען לייטער אויף אַריינצוקריכען אין דער קאַרעמע, איז געשטאַנען פאַר'ן טהיר; די איבעריגע קאַרעמעס זיינען דאָרט אויך געווען. אונזערע ערטער צו זיצען זיינען געווען אויסגע-רעכענט אין דעם מאַרש-בעפעהל, אָבער אונזער שטיפּמוטער האָט געדאַרפט אויסאיבען „איהר בעסטע פּערשטענדנים“ שוין גלייך אין אָנהויב פון דער רייזע, און מיר האָבען זיך געריהרט אין וועג צו דער גרויסער צופרידענהייט פון אונז אַלעמען.

די רייזע איז פאַר אונז קינדער געווען אַן אונערשעפּליכער קוואַל פון פּערגעניגען. די סטאַנציעס זיינען געווען קורצע, און צוויי מאָל אַ טאָג האָבען מיר זיך אָבגעשטעלט פיטערען די פּערד. אזוי ווי די דאַמען פּלעגען זיך צושרייען יעדעס מאָל וואו דער וועג איז געווען ניט-גלאַטיג, פּלעגען זיי בעסער אַרויסקריכען ביי יעדען באַרג-אַרויף אָדער באַרג-אַראָב, וואָס

מעמארען פון א רעוואלוציאנער

עס פלעגט פארקומען נאכאנאנד, און מיר פלעגען זיך בענוצען דערמיט צו כאפען א קוק אין די וועלדער וואָס האָבען זיך געצויגען ביין וועג, אָדער זיך דורכלויפען פערביי עפעס אַ קריסטאָלענעם טייכעל. דער פראַכטפאָלער שאַסע פון מאַסקווע נאָך וואַרשאָ, אויף וועלכען מיר זיינען געפאָהרען אַ געוויסע שטרעקע, איז, אויסער דעם, געווען בעדעקט מיט פערשיידענע אינטערעסאַנטע זאַכען: מיט רייהען געלאָדענע וועגען, גרופעס וואַנדערער, און אַלערליי זאָרטען מענשען. צוויי מאָל אַ טאָג האָבן מיר זיך אָנגע-שמעלט אין גרויסע, רוישיגע דערפער, און נאָך אַ היבש ביסעל דינגען זיך וועגען די פרייזען וואָס מען האָט גערעכענט פאַר היי און האָבער און פאַר די סאַמאָוואַרען, זיינען מיר אַרונטערגעשטיגען ביי די טויערען פון אַן אכסניה. דער קוכער אַנדרעי האָט געקויפט אַ הוהן און געקאָכט אַ זופ, בעת מיר זיינען אונטער דער צייט אַוועקגעלאָפּען אין אַ דערבייאַגען וואַלד, אָדער אַרומגעקוקט דעם הויף פון דער גרויסער אכסניה.

אין מאַלאַיאַראַסלאַוועץ, וואו אַ שלאַכט איז געפאָכטען געוואָרען אין 1812, בעת די רוסישע אַרמעע האָט אומזיסט געפרובירט אָבהאַלטען נאַפּאָלעאָנען אין זיין צוריקציהען זיך פון מאַסקווע, פלעגען מיר געווענהליך איבערנעכטיגען. מ. פּאָליין, וועלכער איז פּערוואַנדעט געוואָרען אין דעם שפּאַנישען קריעג, האָט געוואוסט, אָדער האָט בעהוויפטעט אַז ער ווייס, אַלעס וועגען דער שלאַכט ביי מאַלאַיאַראַסלאַוועץ. ער האָט אונז גענומען צום שלאַכטפּעלד, און ערקלערט ווי אַזוי די רוסען האָבען פּרובירט אָבשמעלען נאַפּאָלעאָנ'ס פּאַרווערטס-גאַנג, און ווי אַזוי די „גראַנד אַרמעע“ האָט זיי צושלאָגען און זיך געמאַכט אַ וועג דורך די רוסישע רייהען. ער האָט עס אַזוי גוט געשילדערט פּונקט ווי ער אַליין וואָלט זיך בעטייליגט אין דער מלחמה. דאָ האָבען די קאָזאַקען פּרובירט אַ געוויסען גאַנג, אָבער דאַוואו, אָדער אַן אַנדער מאַרשאַל, האָט זיי צוקלאַפּט און זיי נאָכגעיאָגט ביז הינטער אַט די בערג רעכטס. דאָרטען האָט נאַפּאָ-לעאָנ'ס לינקער פּליגעל צוקלאַפּט די רוסישע אינפאַנטעריע, און דאָ האָט נאַפּאָלעאָן אַליין, אַן דער שפיץ פון דער אַלטער גוואַרדיע, אָנגעגריפען קוטוואַה'ס מיטעלפּונקט, און געוואונען פאַר זיך און פאַר זיין גוואַרדיע אונשטערבליכע בעריהמטקייט.

אין מאָל זיינען מיר געפאָהרען מיט'ן אַלטען קאַלוגער וועג, און זיך אָבענשטעלט אין טאַרוטינאָ; אָבער דאָ איז מ. פּאָליין שוין געווען אַ סך וועניגער שעהרדעדעוודיג. וואָרים דאָס איז געווען דער אָרט, וואו נאַפּאָלעאָן, וועלכער האָט גערעכענט זיך צוריקציהען אויף אַ דרום-וועג, איז געווען געצוואונגען, נאָך אַ בלוטיגער שלאַכט, אויפצוגעבען זיין פּלאַן, און האָט געמוזט נעחמען דעם סמאָלענסק'ער וועג, וועלכען זיין אַרמעע

האָט פּערױסט מאַרשירענדיג אויף מאַסקױע. יעדענפּאַלס, נאָך מ. פּאָליין'ס ספור המעשה, האָט נאַפּאָלעאָן די שלאַכט ניט פּערלאָרען: נישט מעהר װאָס זיינע מאַרשאַלען האָבען איהם פּערראַטהען; אַז ניט װאָלט ער מאַרשירט גלייך אויף קיעף און אָדעס, און זיינע אָדלערס װאָל-טען געפּלאַטערט איבער'ן שװאַרצען ים.

הינטער קאַלוגאַ האָבען מיר געהאַט דורכצופּאָהרען, אויף אַ שטרעקע פון פינף מייל, אַ פּראַכטפּאָלען סאַסנע-װאַלד, װעלכער בלייבט פּערבונדען אין מיין זכרון מיט איינע פון די גליקליכסטע עראינערונגען פון מיין קינדהייט. דער זאַמך אין דעם דאָזיגען װאַלד איז געװען אזוי טיעף װי אין אַן אַפּריקאַנער מדבר, און מיר זיינען דעם גאַנצען װעג געבאַנגען צופּוס, בעת די פּערד האָבען, אָבשטעלענדיג זיך אַלע װיילע, לאַנגזאַם געשלעפּט די קאַרעטען דורכ'ן זאַמך. װען איך בין אַלט געװען אַריבער צעהן יאָהר פּלעג איך האָבען אַ פּערגעניגען איבערצולאָזען די פּאַמיליע פון הינטען, און אזױעקשפּאַצירען די גאַנצע שטרעקע איינער אַליין. אונגעהייערע רױטע סאַסנעס, הונדערטער יאָהרען אַלט, האָבען זיך אויפּגעהויבען אויף אַלע זייטען, און קיין קלאַנג ניט געגרייכט דעם אויער אַחוץ דער קלאַנג פון די הויכע, שטאַלצע בױמער. אין אַ קליינעם ראַי האָט געמור-מעלט אַ פּרישער קריסטאָלענער קװאַל, און אַ פּערבייגעהער האָט אַמאָל דאָרט איבערגעלאָזט, פאַר די װאָס װעלען קומען נאָך איהם, אַ קליינעם שפּיל-פּעפּל געמאַכט פון בעריאָזענע קאַרע װאָס האָט אויסגעזעהן װי אַ לייקע, מיט אַן איינגעשפּאַלטענעם שטעקעל פאַר אַ הענטעל. אַ װעװערקע איז שטיל אַרױפּגעלאָפּען אויף אַ בױם, און די קוסטעס זיינען געװען אזוי פול מיט סודות װי די בױמער. אין דעם דאָזיגען װאַלד איז געבאַרען געװאָר-רען מיין ערשטע ליעבע צו דער נאַטור און מיין ערשטער ניט-קלאָרער בעגריף פון איהר אונאויפּהערליכען לעבען.

הינטער דעם װאַלד, און הינטער דעם פּאַראַם װאָס האָט אונז אַריבערגעפּיהרט די אורגאַ, האָבען מיר פּערלאָזען דעם ברייטען װעג און זיך פּערגנומען אויף די שמאַלע דאָרף-װעגלעך, װאוּ די גרינע קאַרן-זאַנגען האָבען זיך געבױגען צו אונזערע קאַרעטען, און די פּערד, לױפּענדיג שטאַרק צוגעדריקט איינער צום אַנדערען אויף דעם שמאַלען װעג, האָבען בעװיזען צו כאַפּען פּולע מױלעך גראָז פון ביידע זייטען. ענדליך האָבען מיר דער-זעהן די װערבעס, װעלכע האָבען אונז אָנגעװיזען אַז מיר זיינען שױן ניט װײט פון אונזער דאָרף, און פּלוצלינג האָט זיך בעװיזען דער ציערליכע גלאַקען-טהורעם פון דער ניקאָלסקאַער קירכע.

ניקאָלסקאַע איז געװען אויסגעצייכענט צוגעפּאַסט פאַר דעם שטילען

לעבען פון די לאַנד־אייגענטימער פון יענע צייטען. עס איז דאָרטען גאָר־נישט ניט געווען פון דעם לוקסוס וואָס געפינט זיך אין די רייכע מאַיאָנטקעס; עס האָט זיך אָנגעזעהן אַ קינסטלערישע האַנד אין דעם פלאַן פון די בנינים און גערטנער, און אין דער איינאַרדנונג פון די זאַכען בכלל. אַחוץ דאָס הויפּט־הויז, וואָס דער פּאָטער האָט ניט לאַנג געהאַט אויס־געבויט, האָבען זיך דאָרט געפונען, אַרום אַ גערוימיגען און גוטאויפגעפּאַסטען הויף, עטליכע קלענערע הייזלעך, וועלכע האָבען געגעבען זייערע איינוואוינער מעהר זעלבסטשטענדיגקייט, ניט שטערענדיג דעם נאָהענטען פּערקעהר פון פּאַמיליען־לעבען. אַ זעהר גרויסער „אויבער־גאַרטען“ איז געווען אָבעגעבען פאַר פּרוכט־בוימער, און דורך איהם האָט מען געקענט צוקומען צו דער קירכע. דער דרום־דיגער שטיק לאַנד וואָס האָט זיך געצויגען באַרג־אַרונטער און געפיהרט צום טייך, איז אין גאַנצען אוועקגעגעבען געוואָרען פאַר אַ לוסט־גאַרטען, וואו בלומען־בייטען זיינען געווען דורגעמישט מיט אַלעען פון לינדען־בוימער, סירענען און אַקאַציען. פון דעם באַלאַקאָן פון דעם הויפּט־הויז האָט מען פאַר זיך געהאַט אַ פּראַכט־פּאַלעס אַנזיכט פון דעם טייך סירענאַ, מיט די רואינען פון אַן אַלטער ערדענער פעסטונג, וואו די רוסען האָבען אַרויסגעוויזען אַ האַרטגעקייגען ווידערשטאַנד אין דער צייט פון דעם איינדריינגען פון די מאָנגאָלען; און אַביסעל ווייטער — אַ גרויסע שטרעקע פון געלע תבואה־פּעלדער, בעגרע־נעצט רונד אַרום פון וועלדער.

אין די פריהערע יאָהרען פון מיין קינדהייט האָבען מיר מיט פּאָליין'ען פּערנומען איינע פון די הייזלעך אין גאַנצען פאַר זיך; און נאָכדעם ווי זיין ערציהונגס־מעטאָדע איז געוואָרען אַביסעל ווייכער דורך דעם אַריינמישען זיך פון אונזער שוועסטער העלענאַ, זיינען מיר מיט איהם אויסגעקומען אויפ'ן בעסטען אופן. דער פּאָטער איז שמענדיג געווען אוועק פון דערהיים פאַר'ן זומער, וועלכען ער האָט פּערבראַכט אין מיליטע־רישע אינספּעקציעס, און אונזער שטיפּמוטער האָט זיך וועגען אונז ניט פיעל געקומערט, איבערהויפּט נאָכדעם ווי איהר אייגען קינד, פּאָלינאַ, איז געבאָרען געוואָרען. מיר זיינען אויף אַזאַ אופן שטענדיג געווען מיט מ. פּאָליין, וועלכער האָט אַליין הנאה געהאַט פון לעבען אויפ'ן דאָרף און האָט אונז געלאָזט הנאה האָבען. די וועלדער, די שפּאַציר־גענג ביין טייך, דאָס קלעמערען איבער די בערג צו דער אַלטער פעסטונג, וועלכע מ. פּאָליין האָט לעבעדיג געמאַכט פאַר אונז, דערצעהלענדיג ווי די רוסען האָבען זי פּערטיידיגט, און ווי אזוי זי איז איינגענומען געוואָרען פון די טאַרטאַרען; די קליינע ריזיקאַלישע אונטערנעהמונגען, ווען ער איז איינ־מאָל געוואָרען אונזער העלד, ראַטעווענדיג אַלעקסאַנדער'ען פון דער־

טרונקען ווערען; א צופעליגע בעגענענים מיט וועלף — מיט איין וואָרט, עם האָט אונז קיינמאָל ניט געפעהלט קיין נייע און אנגענעהמע איינדריקע. מיר פלעגען אויך צונויפקומען אין גרויסע קאָמפּאָניעס, אין וועלכע די גאַנצע פּאַמיליע האָט זיך בעטייליגט, אָפּט צו קלייבען שוועמלעך אין וואַלד און טרינקען טהעע אין מיטען וואַלד, וואו אַ הונדערט־יעהריגער אַלטעמסקער האָט געוואוינט איינער אַליין מיט זיין קליינעם אייניקעל, אַכטונגנעבענדיג אויף די ביהנען. אַן אַנדערש מאָל זיינען מיר געגאַנגען אין איינעם פון דעם פּאַטער'ס דערפער, וואו עם איז געווען אַן אויסגע־גראָבענער טייך, אין וועלכען מען פלעגט כאַפּען גאַלד־קאַרפּען אין די טוויזענדער — אַ טייל דערפון פלעגט געהן פאַר'ן פּרייז און די איבעריגע פלעגט מען צוטיילען צווישען די פּויערים. מיין געוועזענע ניאַניאַ, וואַס־ליסאַ, האָט געוואוינט אין דעם דאָזיגען דאָרף. איהר פּאַמיליע איז געווען איינע פון די אַרעמסטע. אַחוץ איהר מאַן, האָט זי נאָר געהאַט אַ קליין אינגעל אויף צו העלפּען איהר, און אַ מיידעל, מיין מילך־שוועסטער, וועלכע איז שפעטער געוואָרען אַ פרעדיגעריין און אַ „יונגפּרוי“ אין דער נאָנקאַנט־פּאַרמיסטען־סעקטע צו וועלכער זיי האָבען געהערט. ס'איז גאָר קיין גרענעץ ניט געווען צו איהר שמחה ווען איך בין געקומען זי זעהן. שמאַנט, אייער, עפעל און האָניג איז געווען אַלץ מיט וואָס זי האָט מיר געקענט אויפּנעהן מען; אָבער דער אופן ווי אזוי זי האָט מיר מיט דעם מכבד געווען, אין זויבערע האַלצערנע טעלער, אויף אַ טיש בעדעקט מיט אַ פיינעם אַליין־געמאַטען שנעע־ווייסען טישטוך (ביי די נאָנקאַמפּאַרמיסטען איז אַבסאָל־לוטע ריינליכקייט אַ רעליגיאָנס־זאַך), און די ליעבע ווערטער וואָס זי האָט גערעדט צו מיר, בעהאַנדלענדיג מיך ווי אַן אייגען קינד, האָט איבערגע־לאָזט די וואַרעמסטע געפיהלען אין מיין האַרצען. דאָס זעלבע מוז איך זאָגען וועגען די ניאַניאַס פון מיינע עלטערע ברודער, ניקאָליי און אַלעק־סאַנדער, וועלכע האָבען געהערט צו פּראָמינענטע פּאַמיליעס פון צוויי אַנדערע נאָנקאַמפּאַרמיסטען־סעקטעס אין ניקאָלסקאָע. ניט פיעל פון אונז ווייסען וואָס פאַר אַוצרות פון גוטסקייט עם געפינען זיך אין די הערצער פון רוסישע פּויערים, אפילו נאָך יאָהרהונדערטע פון דער גרויזאַמסטער אונטערדריקונג, וואָס האָט געקענט זיי גענוג פּעריטיערען.

אין רעגענדיגע טעג האָט מ. פּאָליין געהאַט אונז צו דערצעהלען גאַנצע פעק מעשה'לעך, איבערהויפּט וועגען דעם שפּאַנישען קריעג. אָבער און וועדער פלעגען מיר איהם איינבעטען אונז צו דערצעהלען ווי אזוי ער איז פּערוואַנדעט געוואָרען אין אַ שלאַכט, און יעדעס מאָל וואָס ער איז געקומען צו דעם פונקט ווען ער האָט דערפיהלט וואַרעם בלוט שטראָמענדיג

אין זיין שטיוועל, זיינען מיר אויפגעשפרונגען איהם קושען און האָבען איהם געגעבען אַלערליי ליעבלינגס־געמען.

עס האָט אויסגעזעהן ווי יעדע זאך וואָלט געדיענט אונז צוצוגריימען צו דער מיליטערישער קאריערע: די פאָרליעבע פון אונזער פאָטער (די איינציגע שפיעלצייג וואָס איך געדענק ער האָט געקויפט פאר אונז איז געווען אַ ביקס און אַן אמת'ע וואַך־שטיבעל); די מלחמה־מעשה'לעך פון מ. פאָולין, און אפילו די ביבליאָטעק צו וועלכער מיר האָבען געהאט אַ צוטריט. די דאָזיגע ביבליאָטעק, וועלכע האָט אַמאָל געהערט צו גענעראַל ראַפנינסקי, אונזער מוטער'ס זיידע, אַ געלעהרענטער מיליטער־מאַן פון אַכטצעהנטען יאָרהונדערט, איז בעשטאַנען אויסשליסליך פון ביכער וועגען מיליטערישער קריענס־פיהרונג, בעציערט מיט רייכע בילדער און פראַכטפאָל געבונדען אין לעדער. אונזער בעסטער פערגעניגען, אין רעגענ־דיגע טעג, איז געווען דורכצוקוקען די בילדער פון די דאָזיגע ביכער, וועלכע האָבען פאָרגעשטעלט די כלי־זין זינט די צייטען פון די העברעער, און האָבען בעשריבען די פלענער פון אַלע שלאַכטען וואָס זיינען געפאָכטען געוואָרען זינט אַלקסנדר מוקדון. די שווערע ביכער האָבען אויך געדיענט אויסגעצייכענט אויף צו בויען פון זיי שטאַרקע פעסטונגען וועלכע וואָלטען געקענט פאַר אַ היבשע צייט אויסהאַלטען די קלעפּ פון אַ שטורם־באַק און די שטיינער פון אַן ארכימעדישען שטיין־שליידערער. (די שטיינער האָבען אָבער געהאַלטען אין איין פאלען אין די פענסטער און די שפיעל איז דעריבער באַלד פערבאָטען געוואָרען.) דאָך אָבער זיינען ניט אַלעקסאַנדער און ניט איך ניט געוואָרען קיין מיליטער־לייט. די ליטעראַטור פון די זעכציגער יאָהרען האָט אויסגעמעקט די לעהרען פון אונזער קינדהייט.

מ. פאָולין'ס מיינונגען וועגען רעוואָלוציאָנען האָט ער געשעפט פון דער אַרלעאַניסטישער צייטשריפט „אילוטראַסיאַן פראַנסעז“, פון וועל־כער ער פלעגט קריגען אַלטע נומערען, און מיר האָבען געוואוסט יעדען בילדעל אין זיי. פאַר אַ לאַנגער צייט האָב איך זיך ניט געקענט פאָרשטע־לען אַ רעוואָלוציע אַנדערס ווי אין דער געשטאַלט פון דעם טויט רייטענדיג אויף אַ פערד, די רויטע פאָהן אין איין האַנד און אַ קאָסע אין דער אַנדערער, מיט וועלכער ער האָט געשניטען רעכטס און לינקס. אזוי איז עס געווען געמאָלט אין דער „אילוטראַסיאַן“. איצטער דוכט מיר אָבער, אַז מ. פאָולין האָט נור געהאַסט דעם אויפשטאַנד פון 1848, וואָרים איינע פון זיינע מעשה'לעך וועגען דער רעוואָלוציאָן פון 1879 האָט גראַד געמאַכט אַ טיעפען איינדרוק אויף מיינ געדאַנק.

דעם טיטעל פרינץ האָט מען געברויכט אין אונזער הויז ווען מען האָט געדאַרפט און ווען מען האָט ניט געדאַרפט. מ. פאָולין'ען האָט עס

געמוזט ערגערען, וואָרעם איינמאָל האָט ער אונז אָנגעהויבען דערצעהלען וואָס ער האָט געוואוסט פון דער גרויסער רעוואָלוציאָן. אייַן קען מיר איצט ניט דערמאָנען וואָס ער האָט געזאָגט, אָבער איין זאך געדענק איך, און דאָס איז, אז „גראַף מיראַבאָ“ און אַנדערע אַדעללייט האָבען זיך איין טאָג ענטזאָגט פון זייערע טיטלען, און כּדי צו צייגען זיין פּעראַכטונג צו אַריסטאָקראַטישע פּרעטענזיעס, האָט גראַף מיראַבאָ געפּענט אַ קראַם בעפּוצט מיט אַ שילד וועלכער האָט געטראָגען דעם אויפּשריפט „מיראַבאָ, שניידער“. (איך דערצעהל די געשיכטע ווי איך האָב עס געהערט פון מ. פּאָליין.) אַ לאַנגע צייט דערנאָך האָב איך זיך געמאַטערט קלערענדיג וואָס פאַר אַ מלאכה איך זאָל אויפּנעהמען, כּדי צו קענען אויפּשרייבען „קראַף פּאָטקין, אַזאַ-אין-אַזאַ בעל-מלאכה“. שפּעטער, האָט מיין רוסישער לעהרער, ניקאָליי פּאַוולאָוויטש סמירנאָוו, און דער אַלגעמיינער רעפּובלי-קאַנישער טאָן פון דער רוסישער ליטעראַטור מיך בעאיינפּלוסט אויף דעם זעלבען אופּן; און ווען איך האָב אָנגעהויבען צו שרייבען נאָוועלען — דאָס הייסט אין מיין צוועלפטען יאָהר — האָב איך אָנגענומען דעם אונטערשריפט פ. קראַפּאָטקין, וועלכען איך האָב זייט דאָן קיינמאָל ניט געביטען, ניט קוקענדיג אויף די פּאַרווירפּע פון מינע עלטסטע, ווען איך בין געווען אין מיליטערישענסט.

VIII

אין הערבסט פון 1852 האָט מען מיין ברודער אַלעקסאַנדער אַוועק געשיקט אין קאַדעטען-קאַרפּוס, און דאָן פּלעגען מיר זיך זעהן נור אין די פייערטעג און אַמאָל אויך זונטאָג. דער קאַדעטען קאַרפּוס איז געווען אַ מייל זעקס פון אונזער הויז, און כאַטש מיר האָבען געהאט אַ טויז פּערד, האָט עס שטענדיג פּאַסירט אז ווען עס איז געקומען די צייט צו שיקען אַ שלימען צום קאַרפּוס איז קיין איין פּערד ניט געווען פּריי. מיין עלטערער ברודער, ניקאָליי, איז געקומען אַהיים זעהר זעלמען. די פּערהעלטינס-מעסיגע פּרייהייט וואָס אַלעקסאַנדער האָט געפונען אין דער שולע, און איבערהויפּט דער איינפּלוס פון צוויי פון זיינע לעהרער אין ליטעראַטור, האָבען ענטוויקעלט זיין פּערשטאַנד זעהר גיך, און אייַן וועל שפּעטער האָבען גענוג געלענעהייט צו רעדען וועגען דעם גינסטאָגען איינפּלוס, וואָס ער האָט אויסגעאייבט אויף מיין אייגענער ענטוויקלונג. עס איז אַ גרויסע פּריווילעגיע צו האָבען געהאַט אַ ליעבענדען, אינמעליגענטען עלטערען ברודער.

דערוויילע בין איך געבליבען דערהיים. איך האָב געדארפט וואַרטען ביז מיין רייע אַריינצוטראַמען אין פּאַזשען קאַרפּוס וועט אָנקומען, און דאָס האָט ניט פּאַסירט ביז וואַנען איך בין שוין באַלד אַלט געווען פּופּצעהן יאָהר. מ. פּאָליין האָט מען אַוועקגעשיקט, און אָנשטאַט איהם האָט מען אָנגעשטעלט אַ דייטשען לעהרער. ער איז געווען איינער פון יענע אירעאַ-ליסטישע מענשען וואָס זיינען ניט קיין זעלטענהייט ביי די דייטשען, אָבער איבערהויפּט גערענק איך איהם פאַר דעם ענטהוויאַזם מיט וועלכען ער פלעגט דעקלאַמירען שיללער'ס פּאַעזיע, בעגלייטענדיג עס מיט אַ זעהר נאַיווער מימיק, פון וועלכער איך בין געווען ענטזיקט. ער איז פּערבליבען ביי אונז ניט מעהר ווי איין ווינטער.

דעם נעקסטען ווינטער האָט מען מיך געשיקט אין אַ מאַסקווער גימנאַזיום; און ענדליך בין איך פּערבליבען מיט אונזער רוסישען לעהרער, סמירנאַף. מיר זיינען גיך געוואָרען פּריינד, איבערהויפּט נאָכדעם ווי מיין פּאַטער האָט אונז ביידען גענומען אויף אַ רייזע נאָך זיין ריאַזאַנער אימעניע. אין דער צייט פון דער דאָזיגער רייזע האָבען מיר זיך אָבגעגעבען מיט אַלערליי צייטפּערטרייבונגען, און מיר פלעגען אויסטראַכטען הומאַ-ריסטישע מעשה'לעך אין פּערבינדונג מיט די מענשען און זאַכען וואָס מיר האָבען געזעהן; בעת דער איינדרוק וואָס דאָס פּאַהרען איבער די בערגיגע טראַקטען האָט אויף מיר געמאַכט האָט צוגעגעבען אייניגע נייע און עדעלע שטריכען צו מיין וואַקסענדער לייעבע פאַר דער נאַטור. אונטער דער אָנרעגונג וואָס איך האָב געקראָגען פון סמירנאַף'ן, האָבען אויך מיינע ליטעראַרישע נייגונגען אָנגעהויבען צו וואַקסען, און פאַר די יאָהרען פון 1854 ביז 1857 האָב איך געהאַט די פּולע געלעגענהייט זיי צו ענטוויקלען. מיין לעהרער, וועלכער האָט צו דער צייט געהאַט געענדיגט זיינע סטודיען אין דער אַוניווערזיטעט, האָט געקראָגען אַ קליינע שרייבער-שטעלע אין אַ געריכט און האָט דאָרט פּערבראַכט זיינע פּריהמאַרגענס. איך בין אויף דעם אופן געבליבען אונטער מיין אייגענער השגחה ביז מיטאַג-צייט, און נאָכדעם ווי איך האָב פּאַרטיג געמאַכט מיינע לעקציעס און גענומען אַ שפּאַציר, האָב איך געהאַט גענוג פּרייע צייט פאַר לעזען און שרייבען. אין הערבסט, ווען מיין לעהרער האָט זיך אומגעקעהרט צו זיין אַמט אין מאַסקווע, בעת מיר זיינען פּערבליבען אויפ'ן לאַנד, בין איך וויעדער געבליבען אַליין פאַר זיך, און כאַטש איך בין כּסדר געווען צוזאַמען מיט דער פּאַמיליע, און האָב פּערבראַכט אַ טייל פון טאָג אין שפּיעלען זיך מיט מיין שוועסטער'ל פּאָלינאַ, האָב איך פּונדעסמוועגען געקענט פּערווענדען מיין צייט ווי איך האָב געוואָלט.

די לייבאייגענשאפט האָט דאָן דערשלעפט די לעצטע יאָהרען פון איהר עקזיסטענץ. די געשיכטע איז נאָך פריש — דוכט זיך ווי דאָס וואָלט געווען ערשט נעכטען; און דאָך, אפילו אין רוסלאַנד, בעגרייפֿען זעהר וועניגע וואָס לייבאייגענשאפט איז געווען אין דער ווירקליכקייט. מיר שטעלען זיך פֿאַר ווי ניט איז אַז די אומשטענדען וואָס די לייב־אייגענשאפט האָט געשאַפען זיינען געווען זעהר שלעכטע; אָבער ווי אַזוי די דאָזיגע אומשטענדען האָבען געווירקט אויף מענשליכע וועזענס קערפערליך און גייסטיג ווערט קוים פערשטאַנען. עס איז ווירקליך צום ערשטווינען, ווען מען זעהט ווי גיך אַן אינסטיטוציע און איהרע סאָציאלע פּאָלגען ווערען פּערגעסען ווען די אינסטיטוציע האָט אויפגעהערט צו עקזיסטירען, און מיט וואָס פֿאַר אַ געשווינדקייט מענשען און זאָכען ענדערען זיך דערנאָך. איך וועל פּרוּבירען צוריקרופֿען די צושטענדען פון לייבאייגענשאפט, דערצעהלענדיג ניט דאָס וואָס איך האָב געהערט, נאָר וואָס איך האָב געזעהן.

יוליאַנאַ, די הויזהאַלטערקע, שמעהט אין קאָרידאָר וואָס פיהרט צום פּאָטער'ס צימער און צל'מ'ט זיך; זי וואַגט ניט געהן ווייטער, ניט געהן צוריק. ענדליך, נאָכדעם ווי זי האָט אָבגעזאָגט אַ תּפּלה, געהט זי אַריין אין צימער און מעלדעט, מיט אַ שטימע וואָס מען הערט קוים, אַז דער טהעע־זאפּאַס האָלט ביין אויסגעהן, אַז עס איז מעהר ניט געבליבען ווי צוואַנציג פונט צוקער, און אַז די אַנדערע פּראָוויאַנטען וועלען באַלד אויסגעהן.

„גנבים, רויבערס!“ שרייט מיין פּאָטער, „און דו, דו ביזט אויך מיט זיי אין חברותא!“ זיין קול דונערט איבער'ן גאַנצען הויז. די שטיפּמוטער לאָזט יוליאַנאַ'ן בעגעגענען דעם שטורעם. אָבער דער פּאָטער שרייט, „פּראָך, רופּ די פּרינצעסין! וואו איז זי?“ און ווען זי קומט אַריין, קריגט זי דעם זעלבען קבלת פנים.

„דו ביזט אויך אין חברותא מיט די דאָזיגע בני חם; דו שטעלסט זיך איין פֿאַר זיי!“ און אַזוי ווייטער, פֿאַר אַ האַלבער שעה אָדער מעהר. דאָן הויבט ער אָן נאָכצוזעהן די השּבונות. פֿאַר איין גאַנג מראַכט ער שוין וועגען די היי. ער שיקט פּראָל'ן איבערוועגען וואָס עס איז געבליבען, און הייסט די שטיפּמוטער זי זאָל שמעהן דערביי ווי ער וועגט, בעת ער השּבונ'ט וויפּיעל עס דאַרף נאָך זיין אין שיער. עס שטעלט זיך אַרויס אַז אַ היבש ביסעל היי פעהלט, און יוליאַנאַ קען ניט אָנווייזען וואו עס איז אַהינגעקומען עטליכע פונט פון אַ געוויסען אַרטיקעל. דעם פּאָטער'ס קול ווערט אַלץ מעהר און מעהר דראָהענדיג; יוליאַנאַ ציטערט; דאָן קומט אַריין דער קוטשער און דער בעל־הבית הויבט אָן שטורעמען

מעמארען פון א רעוואָלוציאָנער

אויף איהם. דער פאָטער פאלט אויף איהם אָן, שלאָגט איהם, אָבער ער האַלט אין איין ווידערהוילען; „איינער הויכקייט האָט געמוזט האָבען אַ מעות“.

דער פאָטער רעכענט נאָך אַמאָל איבער די חשבונות, און דאָס מאָל שטעלט זיך אַרויס אַז אין שיינער איז דאָ מעהר היי וויפיעל עס האָט געדארפט זיין. ער שרייט ווייטער; איצט זידעלט ער דעם קוטשער פאַר ניט געבען די פערד יעדען טאָג זייערע פולע פאָרציעס; אָבער דער קוטשער רופט אַלע הייליגע זיי זאָלען זיין עדות אַז ער האָט געגעבען די פערד וויפיעל עס קומט זיי, און פראָל רופט די „הייליגע יונגפרוי“ זי זאָל בעשטעטיגען דעם קוטשער'ס בקשה.

אָבער דער פאָטער וויל זיך ניט בערוהיגען. ער רופט אַריין מאַקאַר'ן, דעם פיאַנאַ-שטימער און אונטער-קעלנער, און רעכענט איהם אויס אַלע זיינע לעצטע טאָים. לעצטע וואָך איז ער געווען שכור, און נעכטען האָט ער אויך געמוזט זיין בעמרונקען, וואָרים ער האָט צובראָכען אַ האַלבען טויז טעלער. די טהאַטזאָך איז, אַז די צובראָכענע טעלער איז געווען די אמת'ע אורזאָך פון דעם גאַנצען אויפרוהר: די שטיפמוטער האָט דער-צעהלט די געשיכטע דעם פאָטער אין דער פריה, און דעריבער האָט עס יוליאַנאַ געקראָגען אַזאַ חלק, דעריבער האָט מען זיך גענומען איבערוועגען די היי, און דערפאַר האָט עס דער פאָטער איצט געהאַלטען אין איין ליאַרעמען אַז „די דאָזיגע בני חם“ פערדיענען אַלע שטראָפען אויף דער וועלט.

פלוצלינג ווערט דער שטורעם איינגעשטילט. מיין פאָטער זעצט זיך אויף זיין פלאַץ ביין טיש און שרייבט אַ צעטעל. „נעהמט מאַקאַר'ן מיט דעם דאָזיגען צעטעל אין דער פאָליציי, און זאָל מען איהם דאָרט געבען הונדערט שמיץ מיט בעריאָזענע ריטער“.

אין הויז הערשט אַן אימה און אַן אַבסאָלומע שטילקייט.

דער זייגער האָט געשלאָגען פיער, און מיר אַלע געהען אַרונטער צו מיטאַג; אָבער קיינער האָט ניט קיין אַפעטיט, און די זופ בלייבט אין די טעלער ניטגעריהרט. מיר זיינען צעהן ביין טיש, און הינטער יעדען איינעם פון אונז שטעהט אַ פירלער אָדער אַ טרומפייט-שפיעלער, מיט אַ ריינעם טעלער אין דער לינקער האַנד, אָבער מאַקאַר איז ניטאָ צווישען זיי. „וואו איז מאַקאַר?“ פּרעגט די שטיפמוטער. „רופט איהם אַריין.“

מאַקאַר בעווייזט זיך ניט, און דער בעפעהל ווערט ווידערהוילט. ענדליך קומט ער אַריין, בלייך, מיט אַ צוקרימטען פנים, פערשעהמט, זיינע אויגען אַרונטערגעלאָזט. דער פאָטער קוקט פערטיעפט אין זיין

טעלער, און די שטיפמוטער, זעהענדיג אז קיינער האָט זיך ניט צוגעריהרט צו דער זוף, פרובירט אונז צוגעבען מוטה.
 „וואָס זאָגט איהר, קינדער“, רופט זי זיך אָן, „איז ניט די זוף זעהר געשמאַק?“

טרעהרען שטיקען מיך, און גלייך ווי דער מיטאָג האָט זיך געענדיגט לויף איך אַרויס, כאָפּ מאַקאַר'ן אין אַ טונקעלען קאַרידאָר און פרוביר איהם קושען די האַנד; אָבער ער רייסט זי אַרויס, און זאָגט, צי אַלס פאַרוואַרף אָדער אַלס פראַגע, „לאָז מיך געמאַך; דו אויך, ווען דו וועסט אויפּוואַקסען, וועסטו ניט זיין פונקט אזוי?“
 „ניין, ניין, קיינמאָל ניט!“

און דאָך איז דער פּאָטער ניט געווען פון די ערנסטע פּריציים. פּער-קעהרט, די דיענער און די פּויערים האָבען איהם גערעכענט פאַר איינעם פון די בעסטע. דאָס וואָס מיר האָבען צוגעזעהן אין אונזער הויז איז פאַר געקומען אומעטום, אָפטמאָל נאָך אויף אַ סך גרויזאָמערע אופנים. שמייסען די לייבאייגענע איז געווען אַ רעגעלמעסיגער טייל פון די פּפליכטען פון דער פּאָליציי און פון דער פייער-בריגאָדע.

אַ לאַנדאייגענטימער האָט אַמאָל בעמערקט צו אַ צווייטען, „ווי קומט דאָס, גענעראַל, וואָס די צאָהל נפשות אויף אייער אימעניע פּערמעהרט זיך אזוי לאַנגזאַם? מסתמא גיט איהר ניט אַכטונג אויף זייערע חתונות.“
 אין עטליכע טעג אַרום האָט דער גענעראַל בעפוילען אז מען זאָל איהם ברענגען אַ צעמל פון אַלע איינוואוינער אין זיין דאָרף. ער האָט פון דאָרטען אַרויסגעקליבען די נעמען פון די כּתורים וואָס זיינען שוין געוואָרען אַכטזעהן יאָהר, און פון די מיידלעך וואָס זיינען נאָר-וואָס געוואָרען זעכצעהן — דאָס איז אין רוסלאַנד דער געזעצליכער עלטער יוען מען מעג חתונה האָבען. דאָן האָט ער אָנגעשריבען: „איוואן זאָל חתונה האָבען מיט אַננאַ'ן, פּאוועל — מיט פּאַראַשקאַ'ן, און אזוי ווייטער, ביז פינף פּאַרלעך. די פינף חתונות, האָט ער צוגעשריבען, מוזען פאַרקומען אין צייט פון צעהן טעג, פון נעקסטען זונטאָג אָן.

אַן אַלגעמיינער פּערצווייפלונגס-געשריי האָט זיך אויפגעהויבען אין דאָרף. פּרויען, יונג און אַלט, האָבען געוויינט אין יעדען הויז. אַננאַ האָט געהאַפּט חתונה צו האָבען פאַר גרישאָ'ן; פּאוועל'ס עלטערען האָבען שוין געהאַט גערערט מיט די פּעדאָטאָפּס וועגען זייער מיידעל, וועלכע האָט באלד געדאַרפט ווערען פּול-יעהריג. נאָך מעהר, עס איז גאָר געווען דער סעזאָן פאַר אַקערען, ניט פאַר חתונות; און וואָס פאַר אַ חתונה קען מען צוגרייטען אין צעהן טעג? טוצענדער פּויערים זיינען געקומען זעהן דעם

פרייז; פויערטעס זיינען געשטאנען גרופעס-ווייז ביי דעם הינטערסטען אריינגאנג פון הויף, מיט שטיקלעך געבליצטע לייזענע פאר דער פריצ'טע, אויסצואווירקען אז זי זאל זיך אריינמישען. עס האט קיין זאך ניט געהאלפֿען. דער פרייז האט געזאגט אז די חתונות זאלען זיין אין דעם טאג, און אזוי מוז עס זיין.

אין דעם בעשטימטען טאג, זיינען די חופה-פראצעסיעס, דאס מאָל מעהר עהנליך צו לויה-פראצעסיעס, געגאנגען אין דער קירכע. די פרויען האָבען געוויינט אויפ'ן קול, ווי זיי זיינען געוועהנט צו קלאָגען ביי לויזות. א קאמערדיענער האָט מען געשיקט אין דער קירכע, צו מעלדען דעם פרייז אזוי גיך ווי די חתונה-צערעמאָניעס וועלען זיין פאָראַיבער; ער איז אָבער באלד געקומען צו לויפֿען צוריק, מיט'ן היטעל אין האַנד, א בלאַסער און פערצאָגטער.

„פאראשקא“, האָט ער געזאָגט, „האָט זיך איינגעשפארט; זי ענטז זאָגט זיך חתונה צו האָבען מיט פאוועל'ן. דער פאָטער (דאָס הייסט, דער גלח) האָט איהר געפרעגט: „שטימסטו איין?“ אָבער זי האָט געענטפערט אויפ'ן קול: „ניין, איך שטים ניט איין.“

דער פרייז איז געוואָרען מלא חמה. „געה און זאָג דעם קודלעוואַטען שכור“ (דאָס האָט ער געמיינט דעם גלח; די רוסישע גלחים טראָגען לאַנגע האָר) „אז אויב פאראשקא וועט ניט האָבען חתונה די מינוט, וועל איך שרייבען דעם ארכעריי א רעפארט אז ער איז א שכור. ווי אונטערשטעהט ער, דער גלח'שער שמויז, מיר ניט צו פאָלגען? זאָג איהם אז ער וועט ביי מיר פוילען אין א מאָנאסטיר, און פאראשקא'ס גאנצע משפחה וועל איך פערשיקען אין די סטעפעס.“

דער קאמערדיענער האָט איבערגעגעבען די שליחות. פאראשקא'ס קרובים און דער גלח האָבען אַרומגערינגעלט דאָס מיידעל; איהר מוטער, וויינענדיג, איז געפאלען פאר איהר אויף די קניע, בעטענדיג זי זאל ניט אונגליקליך מאַכען די גאנצע פאמיליע. דאָס מיידעל האָט געהאלטען אין איין זאָגען „כ'וועל ניט“, אָבער אלץ שוואַכער און שוואַכער, ביז וואָנען זי איז געבליבען שטעהן שטיל. מען האָט איהר אָנגעטהאָן די חופה-קרין אויפ'ן קאָפּ; זי האָט זיך ניט געשטעלט אַנטקעגען, און דער קאמערדיענער איז געפלויען אין פולען גאלאָפּ אַנצוזאָגען אין הויף, אז „מען האָט זיי חתונה געמאַכט.“

א האַלבע שעה שפעטער, האָט זיך דערהערט דאָס קלינגען פון די גלעקלעך פון דער חתונה-פראַצעסיע פאר'ן טויער פון הויף. די פינף פאָרלעך זיינען אַרויסגעשטיגען פון די וועגען, אַריבערגעגאָנגען דעם נעהעפט און זיינען אַריין אין זאָל. דער פרייז האָט זיי אויפגענומען,

הָאָט זיי מכבד געווען מיט גלעזלעך וויין, בעת די עלטערען, שמעהענדיג הינטער די וויינענדיגע טעכטער, האָבען זיי געהייסען זיך בוקען ביז צו דער ערד פאר זייער האַרד.

חתונות אויף בעפעהל זיינען געווען אזא געוועהנליכע זאך, אז יעדעס מאָל ווען אַ יונג פּאַרעל פון אונזערע דיענער האָט פּאַראַויסגעזעהן אַז מען וועט זיי הייסען חתונה האָבען, כאָטש זיי האָבען גאָר קיין נייגונג ניט איינע צו די אַנדערע, פּלעגען זיי זיך בעוואַרענען אַנטקעגען דעם זוכענדיג צו זיין צוזאַמען טויה-פּאַטער און טויה-מוטער פון אַ קינד אין איינער פון די פּויעריס-פּאַמיליעס. לויט די דינים פון דער רוסישער קירכע האָבען זיי דאָן ניט געטאָרט חתונה האָבען איינע מיט די אַנדערע. געוועהנליך פּלעגט דער דאָזיגער קונץ אַבגילטען, איין מאָל אָבער האָט זיך עס געענדיגט מיט אַ טראַגעדיע. אַנדרעי, דער שניידער, האָט זיך פּערליעבט אין אַ מיידעל וואָס האָט געהערט צו איינעם פון אונזערע שכנים. ער האָט געהאַפּט אַז מיין פּאַטער וועט איהם ערלויבען צו ווערען פּריי, אַלס אַ שניידער, זיך אויסקויפּענדיג פאַר אַ געוויסע יעהרליכע אָבצאָהלונג, און אַז אַרבייטענדיג שווער ביי זיין מלאכה וועט ער אימשטאַנד זיין אוועקצולעגען אַביסעל געלד אָן אַ זייט און קויפּען די פּרייהייט אויך פון דער מיידעל. אין דעם אַנדערען פּאַל וואָלט זי, חתונה האָבענדיג מיט איינעם פון מיין פּאַטער'ס לייבאייגענע, געוואָרען די שקלאַפּין פון איהר מאַן'ס האַרד. יעדענפאַלס, אזוי ווי אַנדריי און איינע פון די מיידלעך פון אונזער הויזגעזינד האָבען פּאַראַויסגעזעהן אַז עס קען זיין אַז מען וועט זיי הייסען חתונה האָבען, האָבען זיי אָבגעמאַכט אָנצונעהמען צוזאַמען קוואַטערשאַפּט ביי דעם טויפּען פון אַ קינד. און אָט דאָס פאַר וואָס זיי האָבען זיך געשראַקען האָט טאַקע פּאַסירט: איין טאָג האָט מען זיי גערופּען צום בעל-הבית, און דער בעפעהל פאַר וועלכען זיי האָבען מורא געהאַט איז געגעבען געוואָרען.

„מיר זיינען שמענדיג געהאַרכזאַם אייער ווילען“, האָבען זיי געענט-פּערט, „אָבער מיט עמליכע וואַכען צוריק זיינען מיר געווען צוזאַמען קוואַטערס ביי אַ טויפּונג.“ אַנדריי האָט אויך ערקלערט זיינע פּערלאַנגען און אַבזיכטען. דער רעזולטאַט איז געווען אַז מען האָט איהם געשיקט צום רעקרוטען-בעאַמטען, און איהם אָבגעגעבען פאַר אַ סאָלדאַט.

פאַר ניקאָליי דעם 1טען איז די מיליטער-דיענסט ניט געווען קיין חוב פאַר אַלעמען גלייך, ווי עס איז איצט. דער אַדעל און דער סוחרים-קלאַס זיינען געווען בעפּרייט פון דעם חוב, און ווען עס פּלעגט אַרויס אָן אַקאָז אָבצוגעבען נייע רעקרוטען, האָבען די פּריצים געדאַרפּט צושטעלען אַ געוויסע צאָהל מענשען פון זייערע לייבאייגענע. די פּויערים, אין זייערע דאַרף-קאָמונען, פּלעגען געוועהנליך בעשטימען צווישען זיך, ווער פון זיי

זאָל אָבערגעבען ווערען, אָבער די הויזדיענער זיינען אין גאַנצען אָבער-האַנגען פון דעם גוטען ווילען פון זייער האַרר, און מיט וועמען ער איז געווען אונצופריעדען, דעם פלעגט ער אַוועקשיקען אין די רעקרומען קאַנצעלאַריע און אַרויסנעהמען פאַר איהם אַ קוויטאַנציע, וועלכע האָט געהאַט אַ בעדייטענדע געלד-ווערדע, וואָרים אַזאַ קוויטאַנציע איז געווען עובר לסוחר פאַר יעדען וואָס האָט זיך געוואָלט אויסקויפען פון צו געהן אין סאָלאַטען.

דער מיליטערידיענסט איז יענע צייטען איז געווען שרעקליך. מען האָט געפאָדערט פון אַ מענשען אָבצודיענען פינף-און-צוואַנציג יאָהר אונטער דער פּאַה, און דאָס לעבען פון אַ סאָלאַט איז געווען שווער אויפ'ן העכסטען גראַד. ווערען אַ סאָלאַט האָט געהייסען, אַוועקנעריסען ווערען אויף אייביג פון דעם דאָרף און דער סביבה וואו מען איז געבאָרען געוואָרען, און צו זיין אָבהענגיג פון דעם ווילען פון אַזוינע אָפיצירען ווי טימאָפעף, וועמען איך האָב שוין דערמאָנט. קריגען קלעפּ פון די עלטסטע, שמיץ מיט בעריאָזענע ריטער און שטעקענס פאַר דעם קלענסטען פער-זעהן, זיינען געווען גאַנץ געוועהנליכע זאַכען. די גרויזאַמקייט וואָס זיי זיינען בעגאַנגען האָט איבערגעשטייגט אַלע פאַרשטעלונגען. אפילו אין די קאַדעמען קאַרפּוסען, וואו בלויז די קינדער פון די אַדעללייט זיינען ערצוי-גען געוואָרען, פלעגט מען אָפטמאָל איינטיילען אַ טויווענד שמיץ מיט בעריאָזענע ריטער, אין דער אַנוועזענהייט פון גאַנצען קאַרפּוס, צוליב אַ פאַפּיראַסעל — דער דאָקטאָר פלעגט שטעהן נעבען דעם געפייניגטען אינגעל, און הייסען אויפהערען די שטראַף נור דאָן ווען ער האָט אויסגע-פונען אַז דער פּולס האַלט ביין אויפהערען צו שלאָגען. דעם בלוטענדיגען קרבן האָט מען אַוועקגעטראָגען אַ בעוואוסטלאָזען אין שפיטאַל. דער גרויספירסט מיכאַיל, דער קאָמאַנדיר פון די מיליטערישע שולען, וואָלט גלייך אָבעזאָגט דעם דירעקטאָר פון אַ קאַרפּוס אין וועלכען עס וואָלט ניט געהאַט פאַסירט אַ פאַר אַזוינע בעשטראָפונגען יעדען יאָהר. „עס איז קיין דיכציפּלין ניטאָ“, וואָלט ער געזאָגט.

מיט פּראַסטע סאָלאַטען איז געווען נאָך אַ סך ערגער. ווען איינער פון זיי איז ערשינען פאַר אַ קריעגס-געריכט, איז דער ארטייל געווען, אויסצושטעלען טויווענד סאָלאַטען אין צוויי שורות איינער אַנקענען דעם אַנדערען, יעדער בעוואָפענט מיט אַ שטעקען אַזוי דיק ווי דער קליינער פינגער (די דאָזיגע שטעקענס זיינען געווען בעקאַנט אונטער זייער דייטשען נאָמען „שפיטצרוטהען“), און דער פּעראורטיילטער זאָל דורכ-געפיהרט ווערען דריי, פיער, פינף און זיעבען מאָל צווישען די צוויי שורות, און יעדער סאָלאַט זאָל איהם געבען אַ שמיץ מיט'ן רוט. וואָכ-

מייסטערס זיינען נאָכגעגאָנגען אויפצופאַסען, אז די קלעפּ זאָלען געגעבען ווערען מיט'ן גאַנצען כח. נאָכדעם ווי מען האָט איהם געגעבען אַ טויזענד אָדער צוויי טויזענד קלעפּ איז דער קרבן, שפּייענדיג מיט בלוט, אַוועק געפיהרט געוואָרען אין שפּיטאַל, איהם אַביסעל צוצוזעהן, כדי די פּולע שטראָף זאָל קענען געענדיגט ווערען אַזוי גיך ווי ער האָט זיך מעהר אָדער וועניגער ערהאַלט פון דער ווירקונג פון דעם ערשטען טייל פון דער שטראָף. אויב ער איז געשטאַרבן פון די יסורים, פלעגט די אויספיהרונג פון דעם אורטייל דורכגעפיהרט ווערען אויפ'ן טויטען קערפּער. ניקאָלי דער 1טער און זיין ברודער מיכאַיל זיינען געווען אונדערבאַרעמליך; קיין פּערגרינ גערונג פון דער שטראָף איז ניט געווען מעגליך. „איך וועל דיך שיקען דורכ'ן „סטראָף“; דו וועסט אָבגעשונדען ווערען אונטער די שמעקענס“, זיינען געווען סטראַשונקעס וואָס מען פלעגט אָפט געברויכען אין דער טעגליכער שפּראַך.

אַ פינסטערער פּחד פלעגט זיך פּערשפּרייטען איבער אונזער הויז, ווען עס איז געוואָרען בעוואוסט אז איינער פון די דיענער וועט אַוועקגע- שיקט ווערען אין רעקרוטען-אַמט. מען פלעגט דעם מענשען אָנטהאַן קיימען און שמעלען אונטער אַ וואַך אין קאַנטאָר צו פּערהיימען ער זאָל ניט בעגעהן זעלבסטמאָרד. אַ פּויערשער וואָגען פלעגט צוגעפיהרט ווערען פאַר דער טהיר פון קאַנטאָר, און דער פּער'משפּט'ער איז אַרויסגעפיהרט געוואָ- רען צווישען צוויי שומרים. אַלע דיענער האָבען איהם אַרומגערינגעלט. ער האָט זיך טיעף פּערבוויגען, בעטענדיג יעדען איינציגען איהם צו פּערגעבען זיינע זינד וואָס ער האָט געמאַכן בשונג אָדער במזיד. אויב זיין פּאָטער אָדער מוטער האָבען געוואוינט אין אונזער דאָרף, זיינען זיי איהם געקומען בעגלייטען. ער האָט זיך געבוקט פאַר זיי ביז צו דער ערד, און זיין מוטער און די איבעריגע קרוב'טעס האָבען אָנגעהויבען אַרויסצווינגען אויפ'ן קול זייערע קלאַגליעדער — אַ מין האַלב-געזאַנג און האַלב-דעקלאַמאַציע: „אויף וועמען לאָזטו אונז איבער? ווער וועט אויף דיר אויפפאַסען אין די פּרעמדע מדינות? ווער וועט מיר בעשיצען פון די גרויזאמע מענשען?“ — פונקט אויף דעם זעלבען אופן ווי זיי האָבען געזונגען זייערע קלאַג- ליעדער אויף אַ לויה, און מיט דיזעלבע ווערטער.

אָט אַזוי האָט איצט אַנדערע געדאַרפט בעגעגענען פאַר פינף-אויף צוואַנציג יאָהר דעם שרעקליכען גורל פון אַ סאָלאַט: אַלע זיינע פלענער פון גליק האָבען זיך אויסגעלאָזט מיט אַ שרעקליכען סוף.

דער שיקזאַל פון איינער פון די מיידלעך, פּאָלינאַ, אָדער פּאָליאַ, ווי מען פלעגט איהר רופען, איז געווען זאָנאַר נאָך טראַגישער. מען האָט

מעמוזארען פון א רעוואלוציאנער

איהר געהאט אוועקגעגעבען אויף דער לעהרע ביי שטיקעריי, און זי איז געווען א קינסטלערין ביי דער ארבייט. אין ניקאלסקאע איז איהר שטיקערייראם געשטאנען אין שוועסטער העלענא'ס צימער, און זי האָט אָפּט זיך בעטייליגט אין די געשפרעכען וואָס זיינען פאַרנגעקומען צווישען אונזער שוועסטער און אונזער שטיפּמוטער'ס אַ שוועסטער, וועלכע איז איינגעשטאנען מיט העלענא'ן. אין אלגעמיין גענומען, מיט איהר בענעהמען און רייד האָט פּאָליאַ גיכער געפּאַסט צו זיין אַ געבילדעטע יונגע פּערזאָן, איידער אַ הויזמיידעל.

האָט איהר פּאַסירט אַן אונגליק: זי האָט דערשפּירט אַז זי וועט אין גיכען ווערען אַ מוטער. זי האָט אַלצדינג דערצעהלט אונזער שטיפּמוטער, וועלכע האָט אַרויסגעפּלאַצט מיט זלולים: „איך וויל מעהר די דאָזיגע בעשעפענים ניט האָבען אין מיין הויז! איך וועל אַזאַ שאַנדע אין מיין הויז ניט ערלויבען! אַה, דו אונפּערשעהמטע בריאה!“ און אַזוי ווייטער. העלענא'ס טרערען האָבען גאַרנישט געקענט ענדערען. פּאָליאַ'ן האָט מען אָבגעשאַרען די האָר, און פּערשיקט אַרבייטען אויפ'ן פּאַכט. אָבער אַזוי ווי זי האָט גראָד געהאַלטען אין בעפּוצען אַ טהייער קלייד, האָט זי עס געדאַרפט ענדיגען אויפ'ן פּאַכט, אין אַ שמוציגער הייזעל, ביי אַ פּיצניקען פענסטערעל. זי האָט די קלייד געענדיגט, און האָט געמאַכט מעהרערע שעהנע שטיקערייען, אַלץ מיט דער האָפּענונג צו קריגען איהר בעגנאַרדיגונג. אָבער קיין בעגנאַרדיגונג איז ניט געקומען.

דער פּאַטער פון איהר קינד, אַ דיענער פון איינעם פון אונזערע שכנים, האָט געבעטען ערלויבנים חתונה צו האָבען מיט איהר; אָבער אַזוי ווי ער האָט קיין געלד ניט געהאַט זי אויסצוקויפען, האָט מען איהם אָבגע-זאָגט אין זיין בקשה. פּאָליאַ'ס „צו-קאַמערפּריליכע מאַנערען“ זיינען בעמראַכט געוואָרען פאַר אַ פּערברעכען, און אַ העכסט ביטערער שיקזאַל איז געווען אָנגעגרייט פאַר איהר. אין אונזער באַלעבאַטישקייט איז געווען אַ מאַן וועלכער איז געווען בעשעפּטיגט אַלס פּאַסטילאָן, צוליבע זיין קליינעם וואַקס; ער איז געגאַנגען אונטער'ן נאָמען „קרום-פיסיגער פּילקאַ“. ווען ער איז געווען אַ אינגעל האָט איהם אַ פּערד שוידערליך צובריקט, און ער איז מעהר ניט געוואַקסען. זיינע פּיס זיינען געווען אויס-געקרימט, און די פּוס-טריט זיינען געווען פּערדרעהט אויף אינוועניג; זיין נאָז איז געווען צובראַכען און פּערדרעהט אויף אַ זייט, זיין קינבאַק איז געווען ענטפּאַרמט. צו דעם דאָזיגען פּערזעהענים האָט מען דאָס בעשלאָ-סען חתונה צו מאַכען פּאָליאַ'ן — און איבערגעוואַלט האָט מען זי חתונה געמאַכט. דאָס פּאַרעל האָט מען אוועקגעשיקט אַלס ערד-פּויערים אויף מיין פּאַטער'ס זוט אין ריזאַן.

אז ליבאייגענע קענען האָבען מענשליכע געפיהלען האָט מען דאָן ניט אנערקענט, און ניט פערדעכטיגט אפילו. ווען טורגעניעה האָט פערעפענט ליכט זיין קליינע ערצעהלונג „מומו“, און גריגאָראָוויטש האָט אנגעהויבען אַרויסגעבען זיינע אויפשוידערענדע נאָוועלען, אין וועלכע ער האָט געמאַכט זיינע לעזער וויינען איבער דעם אונגליקליכען לעבען פון די ליבאייגענע, איז דאָס פאַר אַ גרויסער צאָהל מענשען געווען אַן ערשטער נענדע ענטפלעקונג. „זיי לייעבען נאָר ווי מיר — איז דאָס מעגליך?“ האָבען אויסגערופען די סענטימענטאַלע דאַמען וועלכע האָבען ניט געקענט לייענען אַ פראַנצויזישען ראָמאַן ניט פערגיסענדיג טרעהרען אויף די צרות פון די נאָבעלע העלדען אָדער העלדינען.

די בילדונג וואָס די אייגענטימער האָבען געגעבען זייערע ליב-אייגענע, איז נאָר געווען נאָך אַ סוואַל פון אונגליקען פאַר די לעצטע מיין פאָטער האָט אַמאָל אויסגעקליבען אין אַ פויערען הויז אַ קלוגען אינגעל, און נאָך עטליכע יאָהר לערנען האָט ער געמאַכט אַ שטאַרקען ערפאָלג. ווען ער איז צוריקגעקומען אַהיים, האָט מיין פאָטער געקויפט אַלעס וואָס עס איז געווען נויטיג פאַר אַ נוט אויסגעשטאַטעמער פרויער אַפטייק, וועלכע איז זעהר שעהן איינגעאַרדענט געוואָרען אין איינע פון די זייטען שטיבלעך אין ניקאָלסקאַע. זומער-צייט איז „סאַשאַ דער דאָקטאָר“ — אזוי האָט מען איהם פאַמיליאַר גערופען אין הויז — געווען פערטהאָן אין צונויפקליבען און פערפערטיגען אַלערליי מינים מעדיצינישע קרויטעכער, און אין אַ קורצער צייט איז ער געוואָרען שטאַרק בעליעכט אין דעם געגענד אַרום ניקאָלסקאַע. די קראַנקע צווישען די פויערים פון די אַרומיגע דערפער פלעגען קומען צו איהם, און מיין פאָטער איז געווען שטאַלץ מיט דעם ערפאָלג פון זיין פרויער אַפטייק. אָבער לאַנג האָט דער דאָזיגער צו-שטאַנד ניט אָנגעהאַלטען. איין ווינטער איז מיין פאָטער געקומען אין ניקאָלסקאַע, האָט דאָרט פערוויילט עטליכע טעג, און איז אוועקגעפאָהרען. אין דערזעלבער נאַכט האָט „סאַשאַ דער דאָקטאָר“ זיך דערשאַסען — דורך אַ סבה, האָט מען געזאָגט; הינטער דעם איז אָבער געווען אַ לייעבעס-געשיכטע. ער איז געווען פערליעכט אין אַ מיידעל מיט וועלכער ער האָט ניט געקענט הייראַטהען, ווייל זי האָט געהערט צו אַן אַנדער פרוי.

דער פאַל פון אַן אַנדער יונגען מאַן, געראַסיס קרוגלאַף, וועמען מיין פאָטער האָט געלאָזט לערנען אין דעם מאַסקווער לאַנדווירטשאַפט אינס-טיטוט, איז געווען כמעט פונקט אזוי טרויעריג. ער איז דורכגעגאַנגען זיינע עקזאַמענס העכסט גלענצענד, קריגענדיג אַ גאַלדענעם מעדאַל, און דער דירעקטאָר פון אינסטיטוט האָט געמאַכט אַלע מעגליכע אַנשטרענג-ונגען צו פועל'ן ביי מיין פאָטער ער זאָל איהם בעפרייען און לאָזען געהן

אין דער אוניווערזיטעט — לייבאייגענע איז ניט ערלויבט געווען דאָרט אַריינצוקומען. „ער וועט זיכער ווערען אַ מערקווירדיגער מענש“, האָט דער דירעקטאָר געזאָגט, „פילייכט איינער פון רוסלאַנד'ס בעריהמטהייטען, און עס וועט זיין אַן עהרע פאַר אייך צו האָבען אַנערקענט זיינע פעהיג-קייטען און צו האָבען געגעבען אַזאַ מאַן פאַר דער רוסישער וויסענשאַפֿט.“

„איך דאַרף איהם פאַר מיינע אייגענע הויפֿען“, האָט מײן פּאָטער געענטפערט אויף די פיעלע בקשות וואָס זיינען געמאַכט געוואָרען צו גונסטען פון דעם יונגען מאַן. אין דער ווירקליכקייט אָבער, איז מיט די פרימיטיווע מעטאָדען פון אַגריקולטור, וועלכע זיינען דאָן בענוצט געוואָרען, און פון וועלכע מײן פּאָטער וואָלט זיך קיינמאָל ניט געשיידט, געראַסים קונגלאָף געווען אין גאַנצען נוצלאָז. ער האָט אויסגעמאַסטען און אַראַבגענומען אַ פּלאַן פון דער אימעניע, ווען ער איז אָבער געווען פאַרטיג דערמיט האָט מען איהם בעפּוילען צו זיצען אין צימער פון דער דיענער-שאַפֿט און צו שמעהן מיט אַ טעלער ביין טיש אין דער צייט פון מיטאַג. פערשטעהט זיך, געראַסים'ען האָט דאָס זעהר שטאַרק פערדראָסען; זיינע טרויערן האָבען איהם געמראָגען אין דער אוניווערזיטעט, צו דער וויסענ-שאַפֿטליכער אַרבייט. זיינע בליקען האָבען פערראַטהען זיין אונזופריע-דענהייט, און די שטיפּמוטער האָט ווי עס שיינט געהאַט אַ בעזונדערען פערגעניגען איהם צו בעליידיגען ביי יעדער געלעגענהייט. איין טאָג אין הערבסט, האָט אַ שטויס פון ווינד געעפענט דעם אַריינגאַנגס-טויער, האָט זי אויסגעשריען צו איהם, „געראַשקאַ, געה און פערמאַך דעם טויער.“

דאָס איז געווען דער לעצטער קלאַפּ. ער האָט געענטפערט, „דערצו האָט איהר אַ שוויצער“, און איז זיך געגאַנגען זיין וועג.

מײן שטיפּמוטער איז אַריינגעלאָפֿען אין פּאָטער'ס צימער, וויינענדיג, „ריינע דיענער בעליידיגען מיך אין דיין הויז!“

געראַסים איז גלייך געשטעלט געוואָרען אונטער אַרעסט, און מען האָט איהם אָנגעטהאָן קייטען, אַוועקצושיקען איהם פאַר אַ סאָלאַט. דער שוידען זיך פון זיין פּאָטער און מוטער מיט איהם איז געווען איינע פון די הערצרייסענדסטע סצענעס וואָס איך האָב ווען געזעהן.

דאָס מאָל, אָבער, האָט דער שיקזאַל גענומען זיין נקמה. ניקאָליי דער 1טער איז געשטאַרבען, און דער מיליטער-דיענסט איז געוואָרען ערטער-ליכער. געראַסים'ס גרויסע פעהיגקייטען זיינען באַלד בעמערקט געוואָרען, און אין עטליכע יאָהר אַרום איז ער געווען איינער פון די הויפט געהילפֿען, און די ווירקליכע אַרבייטענדע קראַפֿט אין איינעם פון די דעפּאַרטמענטען פון קריענס-מיניסטעריום. מײן פּאָטער, וועלכער איז געווען אַבסאָלוט עהרליך, און אין אַ צייט וואָס כמעט יעדער איינער האָט גענומען שוחד און

געמאכט גאלד, האָט ער זיך קיינמאָל ניט געלאָזט אונטערקויפֿען, האָט אונטער דער צייט איינמאָל אָבגעטרעטען פון די שטרענגע רעגעלען פון דיענסט כדי אַ טובה צוטהאָן דעם קאָמאָנדיר פון קאַרפּוס צו וועלכען ער האָט געהערט, און האָט איינגעשטימט צו לאָזען דורכגעהן עפעס אַ געוויסע אונרעגעלמעסיגקייט. דאָס האָט איהם שיער ניט געקאָסט זיין ערהויבונג צו דעם ראַנג פון אַ גענעראַל; דער איינציגער ציעל פון זיין פינף-אונד-דרייסיג יאָרהיגען דיענסט אין דער אַרמעע האָט געהאלטען ביין פּער-שוויגערען. מיין שטיפּמוטער איז געפּאָהרען אין פּעטערבורג צו בעזייטיגען די שוועריגקייט, און מען האָט איהר געזאָגט אז דער איינציגער וועג ווי אזוי צו דערנרייכען וואָס זי וויל, איז צו ווענדען זיך צו אַ געוויסען געהילף אין אַ געוויסען דעפּארטמענט פון מיניסטעריום. כאָטש ער איז נישט מעהר געווען ווי אַ געהילף, איז ער אָבער געווען דער קאָפּ פון זיינע עלטסטע, און האָט געקענט טהאָן אַלעס. דער נאָמען פון דעם דאָזיגען מענטש איז געווען געראַסיס איוואַנאָוויטש קרוגלאָף.

„שטעל זיך פאַר, אונזער געראַשקא!“ האָט זי צו מיר דערנאָך געזאָגט. „איך האָב אַלע מאָל געוואוסט אז ער האָט גרויסע פּעהיגקייטען. איך בין נעגאָנגען צו איהם, און האָב גערעדט צו איהם וועגען דער אנגע-לעגענהייט, און ער האָט געזאָגט: „איך האָב גאַרנישט געגען דעם אַלטען פרינץ, און איך וועל טהאָן אַלץ וואָס איך קען פאַר איהם.“

געראַסיס האָט געהאלטען זיין וואָרט: ער האָט געמאכט אַ גינסטיגען רעפּאָרט, און מיין פּאָטער האָט געקראָגען זיין ערהעבונג. ענדליך האָט ער געקענט אַנטהאָן די לאַנגגעגלוסטע רויטע הויזען און דעם רויט-אונטער געשלאַגענעם מאַנטעל, און האָט געקענט טראָגען די פּעדערען אויף זיין העלמעט.

דאָס זיינען זאַכען וועלכע איך האָב אַליין צוגעזעהן אין מיין קינד-הייט. ווען איך זאָל אָבער דערצעהלען וואָס איך האָב זיך אָנגעהערט אין יענע יאָהרען, וואָלט עס געווען אַ סך אַ גרויזאָמערע ערצעהלונג: געשיכ-טעס פון מענער און פרויען אוועקגעריסען פון זייערע פּאַמיליעס און זייערע דערפּער און פּערקויפט אָדער פּערלאָרען אין שפּיעל, אָדער אויס-געביטען אויף אַ פּאַר יאָנד-הינט און דאָן טראַנספּאָרטירט אין עפעס אַ פּערוואָרפּענעם ווינקעל פון רוסלאַנד, כדי צו שאַפּען אַ נייע אימעניע; פון קינדער אוועקגענומען פון זייערע עלטערען און פּערקויפט צו גרויזאָמע אָדער שאַרלאַטאַנישע בעלי-בתים; פון דעם שמייסען „אין די שטאַלען“, וואָס איז פּאַרגעקומען יעדען מאָג מיט אַן אונערהערטער גרויזאָמקייט; פון אַ מיידעל וועלכע האָט געפונען איהר איינציגען גליק אין דערטרינקען זיך; פון אַן אַלטען מאַן וואָס איז גרוי געוואָרען דיענענדיג זיין האַר, און

צום סוף האָט ער זיך אויפגעהאנגען אונטער זיין בעל־הבית'ס פענסטער ; און פון אויפשטענדע פון לייבאייגענע, וועלכע זיינען אונטערדריקט געוואָרען פון ניקאָליי דעם I טענ'ס גענעראַלען, פערשמייסענדיג צום טויט יעדען צעהנטען אָדער פופצעהנטען ארויסגענומען פון דער רייהע, און פערוויסמענדיג דעם דאָרף, וועמעס איינוואוינער, נאָך דער מיליטערישער עקזעקוציע, זיינען אַרומגעגאַנגען בעמלענדיג ברויט אין די אַרומיגע גובערניעס, אַזוי ווי זיי וואָלטען געווען די קרבנות פון אַ שריפה. וואָס איז שייך דער אַרעמקייט וואָס איך האָב צוגעזעהן אין דער צייט פון אונזערע ריזעס אין געוויסע דערפער, איבערהויפט אין יענע וואָס האָבען געהערט צו דער קייזערליכער פאַמיליע, וואָלט מען ניט געקענט געפינען קיין ריכטיגע ווערטער צו בעשרייבען דעם עלענד פאַר מענשען וואָס האָבען עס ניט געזעהן.

צו ווערען פריי איז געווען דער שטענדיגער טרוים פון די לייבאייגענע — אַ חלום וואָס האָט זיך ניט לייכט פערוויקליכט, וואָרים עס האָט זיך געפאָרט אַ שווערע סומע געלד צו בעוועגען אַ פרויז ער זאָל זיך שיידען מיט אַ לייבאייגענעם. „ווייסטו“, האָט מיין פאָטער צו מיר אַמאָל געזאָגט, „אַז דיין מוטער האָט זיך צו מיר בעוויזען נאָך איהר טויט? איהר יונגע לייט גלויבט ניט אין אַזעלכע זאַכען, אָבער אַזוי איז עס געווען. איין נאַכט בין איך געזעסען גאַנץ שפעט אין אָט דעם שטוהל, לעבען מיין שרייביש, און האָב געדערעמעלט, ווען איך האָב איהר געזעהן אַריינקומען פון הינטען, אין גאַנצען אין ווייסען, זעהר בלייך, און מיט גליהענדע אויגען. ווען זי האָט געהאַלטען ביים שטאַרבען האָט זי מיר געבעטען איך זאָל איהר צוואַנגען אַז איך וועל געבען פרייהייט איהר דיענסט, מאַשא, און איך האָב איהר צוגעזאָגט ; אָבער זייענדיג פערנומען מיט דאָס און יענס, איז דער ווייל אריבער כמעט אַ גאַנץ יאָהר און איך האָב ניט מקיים געווען מיין צוואַנג. דאָן האָט זי זיך בעוויזען, און האָט צו מיר געזאָגט מיט אַ ניעדע־ריגען קול, „אַלעקסיי, דו האָסט מיר צוגעזאָגט צו געבען מאַשא'ן פרייהייט: האָסטו עס פערגעסען?“ איך בין געווען גאַנץ פערציטערט: איך בין אויפ־געשפרונגען פון מיין שטוהל, אָבער זי איז שוין פערשוואונדען. איך האָב גערופען די דיענער, אָבער קיינער האָט גאַרנישט ניט געזעהן. דעם נעקסטען פריהמאָרגען בין איך געגאַנגען אויף איהר קבר, האָב געלעאָזט זינגען אַ תפלה, און גלייך בעפרייט מאַשא'ן.“

ווען מיין פאָטער איז געשטאַרבען, איז מאַשא געקומען צו זיין בעערדיגונג, און איך האָב גערעדט מיט איהר. זי איז געווען פערהייראַט, און גאַנץ גליקליך אין איהר פאַמיליע־לעבען. מיין ברודער אַלעקסאַנדער

האָט איהר דערצעהלט, אויף זיין שפּאַסיגען שטייגער, וואָס מיין פּאָטער
האָט געזאָגט, און מיר האָבען איהר געפרעגט וואָס זי ווייס וועגען דעם.
„די דאָזיגע זאַכען“, האָט זי געענטפּערט, „האָבען פּאַסירט אַ לאַנגע
צייט צוריק, מעג איך אייך שוין דערצעהלען דעם אמת. איך האָב געזעהן
אַז אייער פּאָטער האָט גאַנץ פּערגעסען זיין צוואַנג, האָב איך מיך אָנגעהאַן
אין ווייסען און האָב גערעדט צו איהם אַזוי ווי אייער מוטער. איך האָב
איהם דערמאָנט אָן זיין פּערשפרעכען וואָס ער האָט איהר געגעבען — איהר
וועט דאָך ניט זיין ברוגז אויף מיר דערפאַר, וועט איהר?“
„אודאי ניט!“

צעהן אָדער צוועלף יאָהר נאָך די סצענעס וואָס זיינען בעשריבען אין
אָנהויב פון דעם קאַפיטעל, בין איך איין נאַכט געזעסען אין מיין פּאָטער'ס
צימער, און מיר האָבען גערעדט פון אַמאָליגע זאַכען. לייבאייגענטום איז
שוין געווען אָבגעשאַפט, און מיין פּאָטער האָט זיך לייכט בעקלאָגט אויף
די נייע אומשטענדען; ער האָט זיי אָנגענומען ניט פיעל ערגערנדיג זיך.
„דו מוזט דאָך צוגעבען, פּאָטער, האָב איך געזאָגט, „אַז דו האָסט
אָפט בעשטראָפּט דייע דיענער גרויזאַם, און אָהן וועלכען גרונד.“
„עס איז אונמעגליך געווען מיט די מענשען זיך אַנדערס צו בעגעהן“,
האָט ער געענטפּערט; און זיך אָנלעהנענדיג אַהינטער אין זיין פּאָטעל,
האָט ער זיך פּערטיעפּט אין געדאַנקען. „אָבער דאָס וואָס איך האָב געטראָגן
איז גאָר ניט ווערטע צו רעדען דערפון“, האָט ער געזאָגט נאָך אַ לאַנגער
פּויוזע. „נעהם אָט דעם אייגענעם סאַבלעף: ער קוקט אויס אַזוי מילד, און
רעדט מיט אַזאַ ווייכען קול; אָבער ער איז זיך ווירקליך שוידערליך
בעגאַנגען מיט זיינע לייבאייגענע. וויפיעל מאָל האָבען זיי געפלאַנעוועט
איהם צו טויטען! איך האָב, לכל הפחות, ניט מיסברויכט מייע דיענסט-
מיידלעך, וועהרענד דער אַלטער טיפּעל טיכאָנאַף איז זיך מיט זיי
בעגאַנגען אויף אַזאַ אופן, אַז די פּויערטעס האָבען זיך געקליבען אָבצורע-
כענען מיט איהם אויף אַ שוידערליכען שטייגער... זיי מיר געזונד; אַ
גוטע נאַכט!“

IX

איך געדענק גוט די קרימער מלחמה. אין מאַסקווע האָט זי אפילו
וועניג מענשען אָנגעריהרט, דאָך האָט מען אין יעדען הויז ביי אבענד-
פּאַרטיעס געזעסען און געמאַכט קאָרפּע און באַנדאַזשען פאַר די פּער-

וואונדערטע: ניט פיעל אָבער איז אָנגעקומען צו די רוסישע אַרמעען, אונגעהייערע מאַסען האָט מען גע'ננב'עט און פערקויפט צו די אַרמעען פון דעם שונא. מיין שוועסטער העלענא און אַנדערע יונגע דאַמען האָבען געזונגען פאַטריאָטישע ליעדער, אָבער דער אַלגעמיינער טאָן פון לעבען אין דער געזעלשאַפט איז קוים בעאיינפלוסט געוואָרען פון דעם גרויסען קאַמפף וואָס איז פאַרגעקומען. דערפאַר אָבער, אין דער פּראָווינץ, האָט די מלחמה פּעראורזאַכט א סך טרויער. די פאַדערונגען נאָך רעקרוטען זיינען געקומען גיך איינער נאָכ'ן אַנדערען, און כסדר האָבען מיר געהערט די פויערטעס זינגענדיג זייערע לוידינגונים. דאָס רוסישע פּאַלק קוסט אויף מלחמה ווי אויף אַן אונגליק וואָס איז אויף זיי געשיקט געוואָרען פון דער השגחה עליונה, און זיי האָבען די מלחמה מקבל געווען מיט אַן עהרפאַרכ טיגקייט וואָס איז געווען אין אַ זאָנדערבאַרען ווידערשפּרוך מיט דער לייכטזיניגקייט וואָס איך האָב געזעהן אַנדערסוואו אונטער עהנליכע אומד שמענדען. ווי יונג איך בין געווען, האָב איך בעגריפען דעם דאָזיגען געפיהל פון רוהיגען אונטערוואַרפען זיך צום שיקזאַל, וועלכער האָט דורכגענומען אונזערע דערפער.

מיין ברודער ניקאָליי איז געווען פּערכאַפט ווי פיעלע אַנדערע פון דעם מלחמה פיבער, און איידער ער האָט געהאַט געענדיגט זיין קורס אין קאַרפּוס האָט ער זיך אָנגעשלאָסען אַן דער קאווקאַזער אַרמעע. מעהר האָב איך איהם שוין קיינמאַל ניט געזעהן.

אין הערבסט פון 1854 איז אונזער פאַמיליע פּערנרעסערט געוואָרען דורך דעם אָנקומען פון אונזער שטיפּמוטער'ס צוויי שוועסטער. זיי האָבען געהאַט זייער אייגען הויז און אייגענע וויינגערטלעך אין סעוואַסטאָפּאָל, אָבער איצט זיינען זיי געווען היימלאָז, און זיינען געקומען וואוינען מיט אונז. ווען די פּעראייניגטע מחנות זיינען אָנגעקומען אין דער קרים, האָט מען די איינוואוינער פון סעוואַסטאָפּאָל געזאָגט, אַז זיי דאַרפען זיך ניט שרעקען, און מעגען גאַנץ רוהיג בלייבען וואו זיי זיינען; אָבער נאָך דער ניעדערלאַגע ביי אַלמאַ, האָט מען זיי בעפוילען אָבצופאַהרען וואָס אַמגיסטען, וואָרים די שטאָדט וועט אַרומגערינגעלט ווערען אין צייט פון עטליכע טעג. עס זיינען געווען זעהר וועניג טראַנספּאָרטמיטלען, און עס איז געווען אונמעגליך צו פאַהרען אויף די וועגען אַנטקעגען דעם היל וואָס האָט מאַרשירט דרום-צו. דינגען אַ וואָגען איז געווען כמעט אונמעגליך, און די דאַמען, איבערלאָזענדיג אַלץ וואָס זיי האָבען געהאַט, אויפ'ן וועג, האָבען דורכגעמאַכט אַ שווער שטיקעל צייט איידער זיי האָבען דערגרייכט מאַסקווע.

איך בין גיך בעפריינדעט געוואָרען מיט דעה אינגערער פון די צוויי

שוועסטער, א דאָמע אָן ערן אַ יאָהר דרייסיג, וועלכע פלעגט רויכערען איין פאָפּיראָס נאָך דעם אַנדערען, און מיר דערצעהלען די אַלע שרעקען פון זייער ריזע. זי האָט גערעדט מיט טרעהרען אין די אויגען וועגען די פראַכטפאָלע קריגע־שיפען וועלכע האָבען געמוזט פּערוזנקען ווערען אין דעם אַריינגאַנג פון האַפען פון סעוואַסטאָפּאָל, און זי האָט זיך גאָר ניט געקענט פאַרשטעלען ווי אַזוי די רוסען וועלען זיין בכה צו פּערטיידיגען סעוואַסטאָפּאָל פון דער יבשה זייט; עס איז אפילו ניט געווען קיין שוין־וואַנד וואָס זאָל האָבען אַ ווערטאָ.

מיר איז געגאַנגען דער דרייצעהנטער יאָהר ווען ניקאָליי דער 1טער איז געשטאַרבּען, עס איז געווען שפּעט נאַכמיטאַג דעם 18טען פעברואַר (2טען מערץ), ווען אַ פּאָליציסט האָט פּונאַנדערנעמיילט אין אַלע הייזער פון מאַסקווע אַ בולעטין וועגען דער קראַנקהייט פּונ'ם צאַר, און האָט איינ־געלאָרען די בירגער צו בעטען אין די קירכען פאַר זיין געזונדהייט. אין אמת'ן איז ער דעמאָלט שוין געווען טויט, און די בעאַמטע האָבען עס געוואוסט, אַזוי ווי עס איז שוין דאָן געווען טעלעגראַפישע פּערבינדונגען צווישען מאַסקווע און פעטערבורג; אָבער אַזוי ווי מען האָט פּריהער ניט דערצעהלט אַ וואָרט וועגען זיין קראַנקהייט, האָבען זיי געדענקט אַז דאָס פּאָלק מוז שטופּענווייז צוגעגרייט ווערען פאַר דער בעקאַנטמאַכונג פון זיין טויט. מיר זיינען אַלע געגאַנגען אין דער קירכע און האָבען פייערליך מתפלל געווען.

דעם נעקסטען טאָג, שבת, האָט מען געטהאָן דאָס אייגענע, און אפילו זונטאָג אין דער פּריה זיינען נאָך פּערטיילט געוואָרען בולעטינען וועגען דעם צאַר'ס געזונדהייט. די נייעס פון ניקאָליי'ס טויט האָט אונז דער־גרייכט ערשט אַרום מיטען טאָג, דורך אייניגע דיענער וואָס זיינען געווען אויפ'ן מאַרק. אַן אמת'ער פּחד האָט געהערשט אין אונזער הויז און אין די הייזער פון אונזערע קרובים, ווען די נאַכריכט האָט זיך פּערשפּרייט. מען האָט גערעדט אַז די מענשען אויפ'ן מאַרק האָבען זיך אויפגעפיהרט אויף אַ זאָנדערבאַרען אופן, ניט אַרויסווייזענדיג קיין בעדויערען, זיך אָבגעבענדיג מיט געפּעהרליכע רייד. דערוואַקסענע מענשען האָבען גערעדט שטילערהייט, און אונזער שטיפּמוטער האָט געהאַלטען אין איין וויעדער־הוילען, „רעדט ניט אַז די מענער זאָלען הערען“; די דיענער האָבען געמורמעלט צווישען זיך, וואַהרשיינליך וועגען דער קומענדער „פּרייהייט“. דער אַדעל האָט יעדע מינוט ערוואַרטעט אַן אויפשטאַנד פון די לייב־אייגענע — אַ נייעם פּונאַמשאַווסקען אויפשטאַנד.

אין פעטערבורג האָבען מענער פון די געבילדעטע קלאַסען, איבער־געבענדיג די נייעס איינער דעם אַנדערען, זיך אומגעאַרעמט אין די גאַסען.

יעדער איינער האָט געפיהלט אז דער סוף פון דער מלחמה און דער סוף צו די שוידערליכע צושטענדען וואָס האָבען געהערשט אונטער דעם „אייזערנעם דעספאָט“ איז געווען נאָר נאָהענט. מען האָט גערעדט וועגען אַ פּערגיפּטונג, דערהויפּט ווייל דעם צאַר'ס קערפּער האָט שנעל אָנגע-פּאַנגען צו פּוילען; אָבער די אמת'ע אורזאכע איז אַרויסגעקומען אַ צייט שפּעטער: עס איז געווען אַ צושטאַרקע דאָזע פּון אַ מעדיצין צום קרעפּ-טיגען, וואָס ניקאָליי האָט איינגענומען.

אויפ'ן לאַנד, אין דעם זומער פון 1855, האָט מען נאָכגעפּאַלגט דעם העלדישען קאַמפּף, וואָס איז פּאַרגעקומען אין סעוואַסטאָפּאָל פאַר יעדען אייל ערד און פאַר יעדער ברעקעל אַרונטערגעריסענע פעסטונג, מיט אַן ערנסטער אינטערעסע. רעגעלמעסיג צוויי מאָל אַ וואָך פּלעגט מען שיקען אַ שליה אין דער אויעזד-שטאָרט צו קריגען די צייטונגען; און ווען ער איז צוריקגעקומען, נאָך איידער ער איז אַרונטער פון פּערד, האָט מען די צייטונגען אַרויסגעכאַפּט פון זיינע הענד און פּונאַנדערגעגעפּענט. העלענאַ אָדער איד האָבען זיי געלעזען אין דער הויף פאַר דער פּאַמיליע, און די נייעס איז באַלד איבערגעגעבען געוואָרען אין צימער פון די דיענסטען, דערנאָך אין קיך, אין קאַנטאַר, אין גלח'ס הויז, און אין די שטיבלעך פון די פּויערים. די בעריכטען וועלכע זיינען געקומען פון די לעצטע טעג אין סעוואַסטאָפּאָל, פון דער שרעקליכער באַמבאַרדירונג, און ענדליך די נייעס אז אונזער אַרמעע האָט פּערלאָזען די שטאָרט, זיינען אויפגענומען געוואָ-רען מיט טרעהרען. אין יעדען הויז אויפ'ן לאַנד אַרום און אַרום, האָט מען געטרויערט איבער דעם פּערלוסט פון סעוואַסטאָפּאָל מיט אַזוי פּיעל וועהטאָג, אַזוי ווי מען וואָלט פּערלאָרען אַ נאָהענטען קרוב, כאָטש יעדער איינער האָט פּערשטאַנען אז די שרעקליכע מלחמה מוז איצט קומען צו אַ סוף.

X

עס איז געווען אין אויגוסט 1857, בעת איד בין באַלד געוואָרען פּופּצעהן יאָהר, ווען עס איז אָנגעקומען מיין רייהע אַריינצוטערעמען אין פּאַזשען-קאַרפּוס, און מען האָט מיך גענומען אין פעטערבורג. ווען איד האָב פּערלאָזען די היים בין איד נאָך געווען אַ קינד; אָבער דער מענש-ליכער כאַראַקטער אייגענטליך בילדעט זיך אויס אין זיין בעשטימטע פּאַרם פּיעל פּריהער ווי עס ווערט געוועהנליך אָנגענומען, און עס איז פאַר מיר קלאָר, אז אונטער מיין קינדערשען אויסזעהן איז שוין געווען פּערבאַרגען

זעהר פיעל פון דעם וואָס איך האָב געזאָלט ווערען שפעטער. מייענ געשמאַקען, מייענע נייגונגען, זיינען שוין געווען בעשטימט.

דעם ערשטען אָנשטויס צו מיין אינטעלעקטועלער ענטוויקלונג האָט מיר געגעבען, ווי איך האָב געזאָגט, מיין רוסישער לעהרער. עס איז אַן אויסגעצייכענטער מנהג אין רוסישע פּאַמיליעס — אַ מנהג וואָס, אונגליק־ליכער ווייזע, האָלט איצט ביים פּערשווינדען — צו האָבען אין הויז אַ סטודענט וואָס העלפט די אינגלעך און מיידלעך מיט זייערע לעקציעס, אפילו ווען זיי זיינען אין גימנאַזיע. כדי זיי זאָלען בעסער פּערנעהמען דאָס וואָס זיי לערנען אין דער שולע, און פאַר דער אויסכרייטונג פון זייערע בעגריפע וועגען דעם וואָס זיי לערנען, איז זיין הילף ניט אַבצורשאַצען. נאָכמעהר, ער ברענגט אַרײַן אַן אינטעלעקטועלען עלעמענט אין דער פּאַמיליע און ווערט אַן עלטערער ברודער פאַר דער יונגוואַרג — אַפּטמאַל נאָך עטוואָס בעסער ווי אַן עלטערער ברודער, וואָרים דער סטאַר דענט האָט אַ געוויסע פּעראַנטוואָרטליכקייט פאַר דעם פּאַרטשריט פון זיינע שילער; און אזוי ווי די מעטאָדען פון לערנען ענדערען זיך געשווינד, פון איין דור צו דעם אַנדערען, קען ער העלפען זיינע שילער אַ סך בעסער ווי די בעסטע געבילדעטע עלטערען.

ניקאָליי פּאַולאָוויטש סמירנאָוו האָט געהאַט אַ ליטעראַרישען געשמאַק. צו יענער צייט, אונטער דער ווילדער צענזור פון ניקאָליי דעם 1טען, האָבען פיעלע גאַנץ אונשעדליכע ווערק פון אונזערע בעסטע שריי־בער ניט געקענט פּובליצירט ווערען; אַנדערע זיינען אזוי צוקאַליע־טשעט געוואָרען, אַז פיעלע שטעלען זיינען געבליבען אונפּערשטענדליך. אין דער געניאלער קאָמעדיע פון גריבאָיעדאָוו, „גאַרע אַט אומאַ“, וועלכע פּערגלייבט זיך מיט די בעסטע קאָמעדיעס פון מאָליער, האָט מען געמוזט פּערבייטען דעם נאָמען „פּאַלקאָוויניק סקאַלאָזוב“ אויף „הערד סקאַלאָזוב“, וואָס האָט געשאַרט דעם זין און אפילו די פּערזען, ווייל פּאַרשטעלען אַ פּאַלקאָוויניק אין אַ קאָמישען ליכט וואָלט געקענט בעטראַכט ווערען פאַר אַ בעליידיגונג געגען דער אַרמעע. פון אזאַ אונשעדליכען בוך ווי גאַנאָל'ס „טויטע נשמות“ איז דער צווייטער טייל אין גאַנצען פּערבאָטען געוואָרען, און אפילו דעם ערשטען טייל האָט מען ניט ערלויבט איבערצודרוקען, כאָטש ער איז שוין געווען לאַנג אַרויס פון דרוק. צאָהלרייכע פּערזען פון פּושקין, לערמאַנטאָף, א. ק. טאָלסטאָי, רילעעף און אַנדערע פּאָעמען זיינען ניט ערלויבט געוואָרען צו זעהן די ליכט; גאַר ניט רעדענדיג פון אזעלכע פּערזען וואָס האָבען אַ וועלכע עס איז פּאַליטישע מינונג אָדער האָבען ענטהאַלמען אַ קריטיק אויף די הערשענדע צושטענדען. די אַלע ווערק האָבען צירקולירט אין מאַנסקריפּט, און מיין לעהרער פּלעגט קאָפּירען

נאָנצע ביכער פון גאַנגאַל און פּושקין פאַר זיך און פאַר זיינע פּריינד, — אַן אַרבייט אין וועלכער איך האָב איהם צופעליג מיטגעהאַלפּען. אַלס אַן אמת'ער קינד פון מאַסקווע איז ער אויך געווען דורכגעדרונגען מיט דער טיפעסטער פּערעהרונג פאַר יענע פון אונזערע שרייבער וועלכע האָבען געלעבט אין מאַסקווע — אייניגע פון זיי אין דעם אַלטען שטאַלמייסטערס' קוואַרטאַל. מיט אַכטונג האָט ער מיר אָנגעוויזען אויף דאָס הויז פון דער גרעפּין סאַליאַס (יעווגעניע טאַָר), וועלכע איז געווען אונזער נאָהענטע שכנ'טע, בעת דאָס הויז פון דעם בעוואוסטען פּערשיקטען אַלעקסאַנדער הערצען איז שטענדיג געווען פּערבונדען מיט אַ געוויסען מיסטיריעזען געפיהל פון רעספּעקט און עהרפּורכט. דאָס הויז וואו גאַנגאַל האָט געוואוינט איז פאַר אונז געווען אַ געגענשטאַנד פון טיעפען רעספּעקט, און כאַטש איך בין אַלט געווען ניט מעהר ווי ניין יאָהר ווען ער איז געשטאַרבען (אין 1851), און האָב ניט געהאַט געלעזען קיין איינעם פון זיינע ווערק, גערענט איך גאַנץ גוט דעם טרויער וואָס זיין טויט האָט אַרויסגערופּען אין מאַסקווע. טורגעניעו האָט זעהר גוט אויסגעדריקט דעם דאָזיגען געפיהל אין אַ בעמערקונג, פאַר וועלכע ניקאָליי דער 1טער האָט בעפוילען איהם צו אַרעסטירען און פּערשיקען אויף זיין אימעניע.

פּושקין'ס גרויסע פּאָעמאַ „יעווגעני אָניעגין“ האָט אויף מיר געמאַכט אַ שוואַכען איינדרוק, און אפילו איצט בעוואונדער איך מעהר די זעלמענע איינפאַכקייט פון זיין סטיל אין דער פּאָעמאַ, ווי איהר אינהאַלט. אָבער גאַנגאַל'ס ווערק, וועלכע איך האָב געלייענט ווען איך בין אַלט געווען אַ יאָהר עלף אָדער צוועלף, האָבען געהאַט אַ מעכטיגע ווירקונג אויף מיין געדאַנק, און מיינע ערשטע ליטעראַרישע פּראָבע-אַבאַהאַנדלונגען זיינען געווען אַ נאָכאַהמונג פון זיין הומאַריסטישען סטיל. אַ היסטאָרישע נאָוועלע פון זאַנגאַסקין, „יוראי מילאַסלאַווסקי“, וועגען די צייטען פון דעם גרויסען אויפשטאַנד אין 1612; פּושקין'ס „דעם קאַפיטאַן'ס טאַכטער“, וואָס בעשרייבט דעם פּונאַטשאַוור-אויפשטאַנד; און דומאַ'ס „קעניגין מאַרגאַריט“ האָבען דערוועקט אין מיר אַ הויערהאַפּטע אינטערעסע פאַר געשיכטע. די אַנדערע פּראַנציוזישע נאָוועלען האָב איך ערשט אָנגעהויבען לעזען זינט דאָדע און זאַלאַ האָבען אָנגעהויבען צו שפּיעלען אַ ראַלע. נעקראַסאָה'ס פּאָעזיע איז געווען מיין ליבעלינג פון מיינע פּריעהסטע יאָהרען: פּיעלע פון זיינע פּערזען האָב איך געוואוסט אויסוועניג.

ניקאָליי פּאַוולאָוויטש סמירנאָף האָט מיך בעוואויגען אַנצוהויבען צו שרייבען גאַנץ פּריה, און מיט זיין הילף האָב איך געשריבען אַ לאַנגע „געשיכטע פון אַ 25-קאַפיטענעם“, פאַר וועלכער מיר האָבען ערפונדען

אלערליי סאָרטען כאַראַקטערען, אין וועמעס בעזיץ די משכּע איז אַרייַן געפּאלען.

מיין ברודער אלעקסאַנדער האָט צו דער צייט געהאַט אַ פּיעל פּאָעטי־שערע ווענדונג פּון געדאַנק. ער האָט געשריעבען העכסט ראָמאַנטישע ערצעהלונגען, און האָט פּריה אָנגעהויבען מאַכען פּערזען, וועלכע ער האָט פּערפּאַסט מיט אַ וואַנדערבאַרער לייכטקייט און אין אַ העכסט מוזיקאַלי־שען און גרינגען סטיל. ווען זיין געדאַנק וואָלט דערנאָך ניט פּערנומען געוואָרען מיט נאַטור־געשיכטע און פּילאָזאָפּישע סטודיען וואָלט ער בלי ספּק געוואָרען אַן אויסגעצייכענטער פּאָעט. אין יענע יאָהרען איז זיין ליעבלינגס פּלאַ וואו צו קריגען פּאָעטישע בעגייסטערונג געווען דער ניט שטאַרק משופּע־דיגער דאָך אונטער אונזער פּענסטער. דאָס האָט אַרויסגע־רופּען אין מיר אַ שטענדיגען חשק זיך צו רייצען מיט איהם. „דאָרטען זיצט דער פּאָעט אונטערן קווימען, פּרוּבירענדיג שרייבען זיינע פּערזען“, פּלעג איך זאָגען; און דער רייצען זיך האָט זיך געענדיגט מיט אַ ווילדער רייסעריי, וואָס פּלעגט אַרייַנברענגען אונזער שוועסטער העלענאַ אין אַ צושטאַנד פּון פּערצווייפלונג. אָבער אלעקסאַנדער איז געווען אזוי פּרעמד פּון געפּיהל פּון נקמה, אַז מיר פּלעגען באַלד וויעדער שליסען שלום, און מיר האָבען איינער דעם אַנדערען זעהר שטאַרק ליעב געהאַט. עס זעהט אויס, אַז צווישען אינגלעך, געהען קריגעריי און ליעבע האַנד אין האַנד.

שוין דאָן האָב איך זיך גענומען פאַר זשורנאַליזם. אויפ'ן צוועלפטען יאָהר האָב איך אָנגעפּאַנגען רעדאַקטירען אַ טעגליכע צייטונג. פּאַפּיר האָט מען אין אונזער הויז ניט געקענט קריגען וויפּיעל מען האָט געוואָלט, און דער פּאַרמאַט פּון מיין צייטונג איז געווען קליין. אזוי ווי די קרימער קריעג האָט נאָך ניט געהאַט אויסגעבראָכען, און די איינציגע צייטונג וואָס מיין פּאָטער פּלעגט קריגען איז געווען די „מאַסקווער פּאָליציי גאַזעטע“, האָב איך ניט געהאַט קיין גרויסען אויסוואַהל פּון מאָדעלען. דער דעזולטאַט איז געווען אַז מיין אייגענע גאַזעטע איז אין גאַנצען בעשטאַנען פּון קורצע פּאַראַגראַפען בעקאַנט מאַכענדיג די נייעס פּון טאַג: ווי „אַרויסגעגאַנגען אין וואַלד. נ. פ. סמירנאַף האָט געשאַסען צוויי דראַסלען“, און ד. גל.

זעהר גיך האָט דאָס אויפּגעהערט מיך צופּריעדענצושטעלען, און אין 1855 האָב איך זיך גענומען פאַר אַ מאַנאַטליכער צייטשריפט, וועלכע האָט ענטהאַלטען אלעקסאַנדער'ס פּאָעזיען, מייע גאַוועלען, און עפעס אַ מיין „פּערשיידענעס“. די מאַטעריעלע עקזיסטענץ פּון דער דאָזיגער צייט־שריפט איז געווען פּאָלשטענדיג געזיכערט, וואָרים זי האָט געהאַט אַבאָד גענטען; דאָס הייסט, דער רעדאַקטאָר אַליין און סמירנאַף, וועלכער האָט

רעגעלמעסיג געצאהלט זיין אבאנאמענט, מיט א געוויסער צאהל בויגען פאפיר, אפילו נאכדעם ווי ער האט פערלאזען אונזער הויז. דערפאר האב איך פינקטליך איבערגעשריבען א צווייטע קאפיע פאר מיין געטרייען אבאנענט.

ווען סמירנאף האט אונז פערלאזען און א מעדיצינישער סטודענט, מ. נ. פאוולאף, האט פערנומען זיין פלאץ, האט דער לעצטער מיר געהאלטן פון אין מיינע רעדאקציאנעלע פפליכטען. ער האט געקראגען פאר דעם זשורנאל א פאעמא ביי איינעם פון זיינע פריינד, און — וואָס נאָך מעהר וויכטיג — די איינלייטונגס לעקציע איבער פיזישער געאָגראַפיע פון איינעם פון די מאַסקווער פּראָפּעסאָרען. עס פערשמעהט זיך אז די דאָזיגע לעקציע איז פריהער אין ערגעץ ניט געווען גערוקט: אן איבערגעדרוקטע זאך וואָלט קיינמאל ניט געקענט געפינען קיין פלאץ אין אזא ערנסטען זשורנאל.

אלעקסאנדער, דאָס דאַרף איך ניט דערצעהלען, האָט גענומען א לעבעדיגען אינטערעס אין דער צייטשריפט, און זי האָט גיך געקראָגען א שם אין דעם קאָדעטען קאַרפּוס. אייניגע יונגע שרייבער, וואָס זיינען שוין געווען אויפ'ן וועג צו בעריהמטקייט, האָבען אונטערנומען די אַרויסגאַבע פון א קאָנקורענץ־שריפט. דער עסק איז געוואָרען ערנסט: מילא אין פּאָעמען און נאָוועלען האָבען מיר נאָך אונזער שטעדטעל געקענט בעשטעהן; זיי האָבען אָבער געהאַט א „קריטיקער“, און א „קריטיקער“ וואָס שרייבט, אין פערבינדונגען מיט די כאַראַקטערע פון עפעס אַ נייער נאָוועלע, פערשיידענע בעטראַכטונגען וועגען די אומשטענדען פון לעבען, און ריהרט אָן טויזענדער פּראָגען וועלכע קענען ניט בעריהרט ווערען ערגעץ אַנדערסוואו, שאַפט די נשמה פון אַ רוסישער צייטשריפט. זיי האָבען געהאַט אַ קריטיקער, און מיר ניט! גליקליכער־ווייזע איז דער אַרטיקעל וואָס איז אָנגעשריבען געוואָרען פון דעם קריטיקער פּאַר'ן ערשטען נומער אָנגעקומען צו מיין ברודער. עס איז אפילו געווען אָנגעשריבען מיט פּרע־טענויעס, עס איז אָבער געווען שוואַך, און אַלעקסאַנדער האָט גלייך אָנגעד שריבען אַ געגען־קריטיק, וואָס האָט געמאַכט חוּק און פּערניכטעט דעם קריטיקער אויף אַ שרעקליכען אופן. ווען זיי האָבען זיך דערוואוסט אין געגענרישען לאַגער, אַז די געגען־קריטיק וועט ערשיינען אין אונזער נעקסטער אויסגאַבע, זיינען זיי געוואָרען פּערציטערטע; זיי האָבען אויפ־געגעבען די אַרויסגאַבע פון דעם זשורנאַל און זייערע בעסטע שרייבער זיינען אַריין צו אונז אַלס מיטאַרבייטער. מיט טריאומף האָבען מיר בעקאַנט געמאַכט די צוקינפטיגע „אויסשליסליכע מיטאַרבייטערשאַפט“ פון אזוי פיעל אויסגעצייכענטע שרייבער.

אין אויגוסט 1857 האָט די צייטשריפט, נאָך אַ כמעט צוויי־יאָהריגער
 עקזיסטענץ, געמוזט אויפגעגעבען ווערען. אַ נייע סביבה און אַ גאַנץ נייער
 לעבען איז געשטאַנען פאַר מיר. איך בין אַוועק פֿון דער היים ניט ווילענדיג,
 און נאָך מעהר האָט מיר פערדראָסען וואָס די גאַנצע שטרעקע פֿון מאָסקווע
 ביז פעטערבורג וועט זיין צווישען מיר און אלעקסאַנדער, און איך האָב
 שוין דאַן בעטראַכט פאַר אַן אונגליק דאָס וואָס איך האָב געמוזט אַרייַנד
 טרעטען אין אַ מיליטערישער שולע.

צווייטער טייל.
דער פאזשען קארפוס

I

עם איז אַלזאָ פּערווירקליכט געוואָרען מיין פּאָטער'ס לאַנג-געהאַפּטע אַמביציע. עס איז געווען אַ וואַקאַנציע אין פּאַזשען קאַרפּוס, וואָס איך האָב געקענט אויספילען. וואַרטען לענגער האָב איך ניט געקענט, ווייל באלד וואָלט איך געוואָרען אַריבער די יאָהרען, האָט מען מיך אַוועקגעפיהרט אין פּעטערבורג און אַריינגעגעבען אין דער שולע. ניט מעהר ווי הונדערט-און-פּופּציג אינגלעך — מייסטענס קינדער פון דעם אַדעל וואָס האָט געהערט צום הויף — האָבען געקראָגען זייער בילדונג אין דעם דאָזיגען פּרווילע-גירמען קאַרפּוס, וועלכער האָט געטראָגען דעם כאַראַקטער פון אַ מילי-טערישער שולע מיט בעזונדערע רעכטען און פון אַ הויף-אינסטיטוציע וואָס איז געווען איבערגעבען דער קייזערליכער פּאַמיליע. אַבווייענדיג פיער אָדער פינף יאָהר אין דעם פּאַזשען קאַרפּוס, זיינען די וואָס האָבען אויס-געהאַלטען די לעצטע עקזאַמענס אויפגענומען געוואָרען אַלס אַפיצירען אין אירגענד וועלכען רעגimענט פון דער גוואַרדיע אָדער פון דער אַרמעע וואָס זיי האָבען זיך אויסגעקליבען, ניט קוקענדיג אויף דער צאָהל לעדיגע פּלעצער אין דעם רעגimענט; און יעדען יאָהר זיינען די ערשטע זעכצעהן שילער פון דעם העכסטען קלאַס ערנאַנט געוואָרען אַלס „פּאַזש דע שאַמ-בערס“ (הויף-פּאַזשען): דאָס הייסט, זיי זיינען פּערזענליך איבערגעגע-בען געוואָרען צו פּערשיידענע מיטגליעדער פון דער קייזערליכער פּאַמיליע — דעם קייזער, די קייזערין, די גרויספירסטען און גרויספירסטיןס. פּער-שטעהט זיך, אַז דאָס איז בעטראַכט געוואָרען פאַר אַ גרויסען כּבוד; און, אַחוץ דעם, די יונגע לייט וואָס זיינען בעשאַנקען געוואָרען מיט דער דאָזיגער עהרע זיינען בעקאַנט געוואָרען אין הויף, און האָבען דערנאָך געהאַט אַלע געלעגענהייטען ערנאַנט צו ווערען פאַר אַדיוטאַנטען פון קייזער אָדער פון איינעם פון די גרויספירסטען, און דורכדעם — אויף אַלע מעגליכקייטען צו מאַכען ברייאַנטענע קאַריערעס אין די עננסט פון דעם שטאַאַט. פּאָטערס און מוטערס האָבען דעריבער גוט אַכטונג געגעבען אַז זייערע זיהן זאָלען ניט פּערפעהלען אַריינצוטרעמען אין דעם פּאַזשען קאַרפּוס, ווען אפילו דער אַריינטריט האָט געדאַרפט ערוואָרבען ווערען אויף די קאַסטען פון אַנדערע קאַנדידאַטען, וועלכע האָבען קיינמאָל ניט געזעהן קיין לעדיגען פּלאַץ וואָס זאָל זיין אָפּען פאַר זיי. איצט אַז איך

בין שוין געווען אין דעם אויסערוועהלמען קארפוס האָט מיין פאָטער געדענקט לאָזען זיינע אַמביציעזע חלומות זיך פריי פונאַנדערשפיעלען. דער קארפוס איז געווען איינגעטיילט אין פינף קלאַסען, פון וועלכע דער העכסטער איז געווען דער ערשטער, און דער נידעריגסטער דער פינפטער, און די אויסזיכט איז געווען אז אַיך זאָל אַריינקומען אין פיערטען קלאַס. אָבער, אזוי ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזען ביי די עקזאַמענעס, אז אַיך בין ניט געווען גענוג בעקאַנט מיט דעצימאַל דראָב, און אזוי ווי אין פיערטען קלאַס זיינען שוין דעם יאָהר געווען איבער פערציג שילער, בעת אין דעם פינפטען איז ניט מעהר געווען ווי צוועלף, בין אַיך פערשריבען געוואָרען אין דעם לעצטען.

אַיך האָב זיך געפיהלט זעהר שטאַרק גערנערט פון דעם דאָזיגען בעשלוס. אַריינגעטראָטען אין דער מיליטער־שולע בין אַיך געגען מיין ווילען, און איצט זאָל אַיך נאָך דאָרט דאַרפען בלייבען פינף אָנשטאַט פיער יאָהר. וואָס וועל אַיך דאָרט טהאַן אין דעם פינפטען קלאַס, ווען אַיך ווייסן שוין אַלצדינג וואָס מען וועט דאָרט לערנען? מיט טרעהרען אין די אויגען האָב אַיך וועגען דעם גערעדט צום אינספּעקטאָר (דער פאַרשטעהער פון בילדונגס דעפּאַרטמענט), אָבער ער האָט מיר געענטפערט מיט אַ שפּאַס. „דו ווייסט דאָך“, מאַכט ער צו מיר, „וואָס צעוואַר האָט געוואָנט — עס איז בעסער צו זיין דער ערשטער אין אַ דאָרף איידער דער צווייטער אין רוים“. אויף וואָס אַיך האָב איהם היציג געענטפערט, אז אַיך וואָלט בעסער געוואָלט זיין נאָר דער לעצטער אבי אַיך זאָל קענען פערלאָזען די מיליטער שולע אזוי גיך ווי מעגליך. „אפשר, שפּעטער אַהין, וועט דיר די שולע געפּלען“, האָט ער בעמערקט, און פון דעם טאָג אָן איז ער געוואָרען פריינדליך צו מיר.

דעם לעהרער פון אַריפּמעטיק, וועלכער האָט אויך געזוכט מיר צו טרייסטען, האָב אַיך געגעבען מיין עהרען־וואָרט אז אַיך וועל קיינמאָל ניט אַריינקומען אין זיין טעקסט־בוך; „און פונדעסטוועגען“, האָב אַיך איהם געוואָנט, „וועט איהר מיר מוזען געבען די העכסטע קען־צייכענס“. אַיך האָב מיין וואָרט געהאַלטען; אָבער דענקענדיג איצט פון דער סצענע, רעכען אַיך אז דער שילער איז ניט געווען איבעריגס געהאַרצואַם. און דאָך, ווען אַיך בליק צוריק אויף דער זויטער פּערגאַנגענהייט, קען אַיך נאָר זיין דאַנקבאַר פאַר וואָס מען האָט מיר אַריינגעזעצט אין דעם נידעריגסטען קלאַס. האָבענדיג פאַר דעם ערשטען יאָהר ניט מעהר ווי איבערצו־חזר'ן דאָס וואָס אַיך האָב שוין געוואוסט, האָב אַיך מיך צונעוועהנט אויסצולערנען מיינע לעקציעס נאָר צוהערענדיג זיך צו וואָס דער לעהרער האָט געוואָנט אין קלאַס; און, אָבגע־פּטר'ט די לעקציעס,

האָב איך געהאַט גענוג צייט צו ליענען און צו שרייבען וואָס מיין האַרץ האָט געגלוסט. איך האָב זיך קיינמאָל ניט צוגעגרייט צו די עקזאמענס, און פלעג פערברענגען די צייט, וואָס איז אויף דעם געגעבען געוואָרען, אין פאַרלעזען פאַר עטליכע פריינד די דראַמאַס פון שעקספיער און אַסטראָרו סקי. ווען איך בין אָנגעקומען אין די העכערע „ספעציעלע“ קלאַסען, בין איך אויך געווען בעסער צוגעגרייט צו בעהערשען די אַלערליי גענענ-שמענדען וואָס מיר האָבען געהאַט צו שטודירען. אויסערדעם, האָב איך מעהר ווי אַ העלפט פון דעם ערשטען ווינטער פערבראַכט אין שפיטאַל. אזוי ווי אַלע קינדער וואָס זיינען ניט געבאָרען אין פעטערבורג, האָב איך געהאַט צו בעצאָהלען אַ שווערען ציגן צו „דער הויפטשטאָרט אויף די זומפען פון פינלאַנד“ אין דער פאַרם פון עטליכע אָנגריפען פון דער אַרטיגער כאַלערע, און צום סוף בין איך געלעגען אויף אַ טיפוס־פּיכער.

בעת איך בין אָנגעקומען אין דעם פאזשען־קארפוס, איז פאַרגעקומען אין זיין אינערליכען לעבען אַ גרינדליכע ענדערונג. גאַנץ רוסלאַנד האָט אין יענער צייט ערוואַכט פון דעם שווערען שלומער און דעם שרעקליכען קאָשמאַר פון ניקאָליי דעם 1טענ'ס הערשאַפט. אונזער שולע האָט אויך געפיהלט די ווירקונג פון דער דאָזיגער וויעדער־אויפֿלעבונג. איך ווייס ווירקליך ניט וואָס עס וואָלט פון מיר געוואָרען, ווען איך וואָלט אַרייַנגעקומען אין פאזשען קארפוס מיט אַ יאָהר אָדער צוויי פריעהר. אָדער מיין ווילען וואָלט אין גאַנצען געבראַכען געוואָרען, אָדער מען וואָלט מיך אַרויסגעטריבען פון דער שולע, ווער ווייס מיט וואָסערע פאַלגען. צום גליק איז די איבערגאַנגס־פּעריאָדע אין יאָהר 1857 שוין געווען אין פולען גאַנג.

דער דירעקטאָר פון קארפוס איז געווען אַן אויסגעצייכענטער אַלטער מאַן, גענעראַל זשעלמטובין. ער איז אָבער געווען דירעקטאָר נאָר אין נאָמען. דער אמת'ער בעל־הבית אין דער שולע איז געווען „דער פאַלקאוויק“ — זשיראַרדאָ, אַ פראַנצויז אין רוסישען דיענסט. מענשען האָבען געזאָגט אז ער איז געווען אַ יעזואַיט, און איך גלויב אז ער איז דאָס טאַקע געווען. זיינע גענג, יעדענפאַלס, זיינען געווען דורך־אין־דורך דורכגעזאַפט מיט די לעהרען פון לאַיאָלאַ, און זיינע בילדונגס מעטאָדען זיינען געווען דיזעלבע ווי פון די פראַנצויזישע יעזואַיטישע הויכשולען.

שמעלט זיך פאַר אַ נייעדעריגען, גאַנץ מאָגערען מענשען, מיט טונקעלע, דורכשמעכענדיגע אויגען, מיט קורץ אונטערנעהאַקטע וואַנציעס, וואָס גיבען איהם דעם אויסזעהן פון אַ קאַץ; זעהר שטיל און שמרענג; ניט צופיעל אינטעליגענט, אָבער העכסט שלוי; אַ דעספּאָט פון טיעפען האַרצען אויס, וועלכער איז געווען פעהיג צו האַסען — שטאַרק האַסען —

דעם אינגעל וואָס האָט זיך ניט אונטערגעגעבען אונטער זיין איינפלוס, און וואָס האָט אַרויסגעוויזען זיין האַס, ניט מיט קליינליכע פערפֿאַלגונגען, נאָר אונאויפהערליך מיט זיין גאַנצער בענעהמונג — אָפּטמאָל מיט אַ שטאַכווערטעל, אָדער מיט אַ געוויסער מינע, מיט אַ שמייכלע, אָדער מיט אַ בייסיגען אויסרוף. זיין גאַנג איז געווען אזוי ווי ער וואָלט זיך פערבייגעגלייטשט, און זיינע פאָרשענדע בליקען וואָס ער האָט געוואָרפען אויף אַלע זייטען ניט אַ דרעה געבענדיג דעם קאָפּ, האָט פערפֿאַלקאָמט די אירלויזיע פון זיין עהנליכקייט צו אַ קאַץ. אַן אויסדרוק פון טרוקענער קאַלט־קייט איז געווען אַבגעשטעמפעלט אויף זיינע ליפּען, אפילו דעמאָלט ווען ער האָט פּרוּבירט אויסקוקען גוט אויפגעלעגט, און נאָך שטרענגער איז דער אויסדרוק געוואָרען ווען זיין מויל האָט זיך צוזאַמענגעצויגען אין אַ שמייכל פון אונזופריעדענקייט אָדער פּעראַכטונג. מיט דעם אַלעמען איז אויף איהם ניט געווען קענטיג דער קאַמאָנדיר; אויפ'ן ערשטען בליק וואָלט איהר איהם גיכער געקענט נעהמען פאַר אַ וואָילטעהעטיגען פּאַטער, וועלכער רעדט צו זיינע קינדער אזוי ווי זיי וואָלטען געווען דערוואַקסענע מענשען. און דאָך, האָט איהר באַלד דערפיהלט אַז יעדערער און אַלץ מוז זיך בויען פאַר זיין ווילען. וועה צו דעם אינגעל, וועלכער וואָלט זיך ניט געפיהלט גליקליך אָדער אונגליקליך לויט דעם גראַד פון גוטער לוינע, וואָס דער פּאַלקאָוויניק האָט צו איהם אַרויסגעוויזען.

די ווערטער „דער פּאַלקאָוויניק“ זיינען כסדר געווען אויף אַלעמענס ליפּען. אַנדערע בעאַמטע האָבען געהאַט זייערע צוגעמען, אָבער קיינער וואָלט ניט געוואָגט צו געבען אַ צונאָמען זשיראַרדאָף. אַ מין מיסטעריע איז געהאַנגען איבער איהם, אזוי ווי ער וואָלט געווען אַללויסענד און אַל־וועזענד. ריכטיג, ער האָט פּעבראַכט דעם גאַנצען טאַג און אַ טייל פון דער נאַכט אין דער שולע. אפילו ווען מיר זיינען געווען אין די קלאַסען איז ער אַרומגעקראַכען, זוכענדיג אין אונזערע מישיקעסטלעך, וועלכע ער פלעגט עפענען מיט זיינע אייגענע שליסלען. די נעכט האָט ער אַבגעגעבען צו דער אַרבייט פון פּערשרייבען אין קליינע ביכלעך — פון וועלכע ער האָט געהאַט אַ גאַנצע ביבליאָטעק — אין בעזונדערע שפּאַלטען, מיט בעזונדערע צייכענס און מיט פּערשיידענע קאָלירען טינט, אַלע חסרונות און מעלות פון יעדען אינגעל.

שפּיעלען, געלעכטערס און געשפּרעכען האָבען אויפגעהערט, ווען מיר האָבען איהם דערזעהן לאַנגזאַם שלייכענדיג איבער אונזערע גערוימיגע צימערען, האַנד אין האַנד מיט איינעם פון זיינע ליבעלינגע, באַלאַנסיר־דענדיג זיין קערפּער פּאַרווערטס און ריקווערטס; שמייכלענדיג צו איין אינגעל, שאַרף אַריינקוקענדיג אין די אויגען פון אַ צווייטען, וואָרפענדיג

א גלייכניגטיגען בליק אויף א דריטען, און געבענדיג א לייכטען קרים מיט די ליפען געהענדיג פערביי א פיערטען: און פון די דאזיגע בליקען האָט יעדערער געוואוסט, אז דעם ערשטען אינגעל האָט ער ליעב, אז צו דעם צווייטען איז ער גלייכניגטיג, אז ער האָט אַבזיכטליך ניט בעמערקט דעם דריטען, און אז ער איז ניט צופריעדען פון דעם פיערטען. די דאזיגע אונז צופריעדענהייט איז געווען גענוג צו מאַכען פערציטערען די מייסטע פון זיינע קרבנות — איבערהויפט דעמאָלט ווען מען האָט זיך ניט געקענט אָבגעבען קיין אורזאָך דערפאר. עמפּינדליכע קינדער זיינען געבראכט געוואָרען צו פּערצווייפלונג דורך אַט דער שטומער, שטענדיגער אַרויס-געוויזענער בייזקייט און דורך אַט די פּערדעכטיגע בליקען; אויף אנדערע האָט עס געווירקט אין גאַנצען צו פּערניכטען זייער ווילען, ווי איינער פון די טאַלסמאַים — טהעאָדאָר, אויך זשיראַרדאָ'ס אַ שילער — האָט עס בעוויזען אין זיין אויטאָביאָגראַפישער נאָוועלע, די „קראַנקהייטען פון דעם ווילען“.

דאָס אינערליכע לעבען פון דעם קאַרפּום איז געווען אַ טרויעריגעס אונטער דער הערשאַפט פון אַט דעם פאַלקאָוויניק. אין אַלע קעסמ־שולען זיינען די נייאָנגעקומענע קינדער אונטערוואָרפען אונטער קליינע פּער-פאַלגונגען. די „גרינהאַרנס“ ווערען אויף אזא אופן געשטעלט צו פּראָבען פון וואָס פאַר אַ טויג זיינען זיי געקנאַטען? צי וועלען זיי אָפּטמאַל ניט ווערען „אונטערלעקער“? און אויסער דעם האָבען די „אַלטע הענד“ ליעב צו וויזען די פּרישע דעם פאַרצוג פון איינגעפיהרטער ברידערליכקייט. אזוי איז עס אין אַלע שולען און אויך אין געפּענגניסען. אונטער זשיראַרד-דאָ'ס הערשאַפט אָבער האָבען די דאָזיגע פּערפאַלגונגען אָנגענומען אַ פּיעל ערגערען אויסזעהן, און געקומען זיינען זיי ניט פון די חברים פון דעם זעלבען קלאַס, נאָר פון דעם ערשטען קלאַס — די פּאָזש דע שאַמבערס, וועלכע זיינען געווען אונטער-אַפיצירען, און וועלכע זשיראַרדאָ האָט אַוועקגעשטעלט אין אַ גאַנץ אויסנעמליכער, העכערער לאַגע. זיין סיסטעם איז געווען זיי צו געבען אונבעשרענקטע מאַכט, זיך מאַכענדיג ניט וויסענדיג אפילו פון די שוידערליכע מעשים וואָס זיי האָבען אָבגעטראָגן; און דורך זיי אויפּהאַלטען אַ שטרענגע דיסציפּלינע. צו ענטפּערען אויף אַ קלאַפּ וואָס מען האָט געקראָגען פון אַ פּאָזש דע שאַמבער וואָלט געמיינט, אין די צייטען פון ניקאָליי דעם I טען, פּערשיקט צו ווערען אין אַ באַטאַ-ליאָן פון סאַלדאַטסקע קינדער, ווען מען זאָל זיך דערפון דערוויסען; און צו רעוואָלטירען אויף וועלכען עס איז אופן געגען אַן איינפאַכען קאַפּריז פון אַ פּאָזש דע שאַמבער האָט געהייסען, אז די צוואַנציג יונגען פון דעם ערשטען קלאַס, בעוואַפּענט מיט זייערע שווערע דובאַווע ליניעס, וועלען

מעמארען פון א רעוואָלוציאָנער

זיך צוזאמענקלייבען אין א צימער, און, מיט זשירארדאָ'ס שטילער צושטיי-
מונג, וועלען זיי גוט דורכברעכען די ביינער דעם אינגעל וואָס האָט אַרויס-
געוויזען אזא גייסט פון ווידערשפעניגקייט.

אויף דעם סמך האָבען די שילער פון ערשטען קלאַס געטהאָן וואָס
זיי האָבען געוואָלט, און ניט לענגער צוריק ווי דעם פּערגאַנגענעם ווינטער
איז איינער פון זייערע בעסטע שפּיעלען געווען, צונויפצונעהמען די
„גרינהאַרנס“ ביינאַכט אין א צימער, אין זייערע נאַכט-העמדער, און זיי
הייסען לויפען אין א רינג, אזוי ווי פּערד אין א צירק, בעת די פּאָזש דע
שאַמבערס, בעוואַפענט מיט גומעלאַסטיקענע בייטשען, אַנדערע שטעהענ-
דיג אין מיטען און אַנדערע פון אויסענוועניג, האָבען אונ'ברחמנות'דיג
די אינגלעך געשמיסען. געוועהנליך האָט זיך דער צירק געענדיגט אויף
אַן אַרײַנטאַלישען שטייגער, אויף אַן אַבשייליכען אָפּן. די מאַראַל-
בעגריפען וואָס האָבען געהערשט צו יענער צײַט, און די מיאָוס'ע רײַד
וואָס זײַנען אַרומגעגאַנגען אין דער שולע מכה דאָס וואָס עס פּלעגט
פּאַרקומען בײַנאַכט נאָך דעם צירק, זײַנען געווען אַזעלכע, אַז וואָס
וועניגער גערעדט וועגען זײ, אַלץ בעסער.

דער פּאַלקאָוויניק האָט דאָס אַלץ געוואוסט. ער האָט געהאַט אַ
פּאַלקאָמען אָרגאַניזירטע סיסטעמע פון שפּיאָנעריי, און קײן נאָך האָט פון
איהם ניט געקענט בעהאַלטען ווערען. אָבער אזוי לאַנג ווי מען האָט ניט
געוואוסט אַז ער ווייס דערפון, האָט עס ניט אויסגעמאַכט. צו פּערמאַכען
די אויגען אויף דאָס וואָס דער ערשטער קלאַס פּלעגט אַבטהאָן, איז
געווען דער יסוד פון זײן סיסטעמע פון אויפהאַלטען דיסציפּלין.

אַ נײַער גײסט האָט אָבער ערוואַכט אין דער שולע, און בלױז
עטליכע מאָנאַט פּריהער איידער איך בין דאָרט אַרײַנגעטראָטען איז
פּאַרגעקומען אַ רעוואָלוציע. אין דעם יאָהר איז דער דריטער קלאַס געווען
אַנדערס איידער ער איז געווען ביז אַהער. ער האָט אין זיך ענטהאַלטען אַ
צאָהל יונגע לײט וואָס האָבען ווירקליך שטודירט, און אַ היבש ביסעל
געלײענט; אײַניגע פון זײ זײַנען שפּעטער געוואָרען בעדייטענדע מענער.
ביי דער ערשטער בעקאַנטשאַפט וואָס איך האָב געמאַכט מיט אײַנעם פון
זײ — לאָמיק איהם אַנרופען פּאָן שאַף — האָב איך איהם געמאַרפּען
לעזענדיג קאַנט'ס „קריטיק פון דער רײַנער פּערננפּט“. אַחוץ דעם, האָבען
זײ צווישען זיך געהאַט עטליכע פּאָן די שטאַרקסטע יונגע לײט פון דער
שולע. דער העכסטער מיטגליעד פון קאַרפּוס איז געווען אין דעם קלאַס,
ווי אויך אַ זעהר קרעפטיגער יונגער מאַן, קאַשטאַף, אַ שטאַרקער פּרײַנד
פון פּאָן שאַף.

דער דאזיגער דריטער קלאס האָט שוין ניט געטראָגען דעם יאָך פון די פּאָזש דע שאַמבערס מיט דער זעלבער געהאַרכזאמקייט ווי זיינע פּאַרנהעהער. עס האָט זיי געעקעלט פון דאָס וואָס פלעגט פאַרקומען, און נאָך אַ געוויסען פּאַרפאַל, וועלכען איך וויל בעסער ניט בעשרייבען, האָט שטאַמגעפונען אַ געשלעג צווישען דריטען און ערשטען קלאַס, וועלכער האָט זיך געענדיגט דערמיט וואָס די פּאָזש דע שאַמבערס האָבען געקראָגען גוט צובראַכען די זייטען פון זייערע אונטערגעאַרדענטע. זשיראַרדאָ האָט די געשיכטע פּערשטיקט, אָבער די אויטאָריטעט פון דעם ערשטען קלאַס איז געווען געבראַכען. די גומעלאַסטיקענע בייטשען זיינען געבליבען, אָבער זיי זיינען שוין מעהר ניט געברויכט געוואָרען.

דאָס ביסעל האָט מען געוואונען; אָבער דער ניעדעריגסטער קלאַס, דער פינפטער, וואָס איז געווען צוזאַמענגעשטעלט כמעט דורכאויס פון גאַנץ יונגע אינגלעך, נאָר-וואָס אָנגעקומענע אין דער שולע, האָט נאָך אַלץ געמוזט אויסשטעהן די קליינליכע קאַפּריזען פון די פּאָזש דע שאַמבערס. מיר האָבען געהאַט אַ פּראַכטפּאָלען גאַרטען, פול מיט אַלטע בוימער, אָבער די אינגלעך פון פינפטען קלאַס האָבען איהם וועניג געקענט געניסען; זיי זיינען געווען געצוואונגען אַרומצולויפּען אין אַ רינג, בעת די בחורים פון ערשטען קלאַס זיינען געזעסען אינעוועניג און געפּלירערט, אָדער זיי האָבען געמוזט צוריקוואַרפּען די באַלען, ווען די דאָזיגע אַדעללייט האָבען געשפּיעלט קעגעל. אַ פּאָר טעג נאָך מייז אָנקור מען אין דער שולע, זעהענדיג וואָס עס קומט פּאָר אין גאַרטען, בין איך דאָרט ניט געגאַנגען און בין געבליבען אויבען אין צימער. איך האָב געהאַלטען אין לעזען, ווען אַ פּאָזש דע שאַמבער, מיט רויטע האַר און אַ פנים בעדעקט מיט שפּריינקלעך, איז צוגעקומען צו מיר און האָט מיר בעפוילען גלייך געהן אין גאַרטען און לויפּען אין רינג.

„איך וועל ניט געהן; זעהסט דאָך אז איך לייען“, איז געווען מיין ענטפּער.

זיין פנים, וואָס איז קיינמאָל ניט געווען קיין צוילעבליכער, איז פון כעס נאָך מעהר ענטשטעלט געוואָרען. ער איז געווען גרייט זיך אַרויפצוואַרפּען אויף מיר. איך האָב זיך ניט געלאָזען. ער האָט פּרוּבירט מיר שלאָגען איבער'ן געזיכט מיט זיין היטעל. איך האָב זיך בעשיצט אזוי גוט ווי איך האָב געקענט. ער האָט דאָן אַ וואָרף געמאַהן זיין היטעל אויף דער ערד.

„העב עם אויף!“

„העב עם אליין אויף.“

אזאַ אַקט פון ניט-געהאַרכזאמקייט איז נאָך אין דער שולע ניט

און ער האָט דאָס אונז ניט געקענט מוחל זיין. ער האָט געקוקט אויף אונזער קלאַס, איבערהויפט אויף מיר, מיט גרויס פיינדשאַפט (ער האָט געקראָנען צו וויסען די געשיכטע פון מיין אַבזאָגען זיך צו לויפען אין רינג), און ער האָט עס אַרויסגעוויזען ביי יעדער געלעגענהייט.

דעם ערשטען ווינטער בין איך געווען אן אָפטער נאָסט אין שפיטאָל. נאָכ'ן איבערקומען אַ טיפּוס־פּיבער, בעת וועלכער צייט דער דירעקטאָר און דער דאָקטאָר האָבען מיך בעהאַנדעלט מיט אמת פּאָטערליכער זאָרג, האָב איך געליטען מיט זעהר העפטיגע און אָפטע מאָגען־שמערצען. זשיראַרדאָ, זעהענדיג מיך אַזוי אָפט אין שפיטאָל, וואו ער פלעגט מאַכען זיינע טעגליכע רעוויזיעס, האָט אָנגעהויבען זאָגען צו מיר יעדען אין דער פריה, האַלב־שפּאַסיג, אין פּראַנצויז, „אַט האָט איהר אַ יונגען מאַן וואָס איז אַזוי געזונד ווי דער נייער בריק, און וואַלגערט זיך אַרום אין שפיטאָל“. איינמאָל אָדער צוויי מאָל האָב איך געענטפּערט אויף שפּאַס, אָבער ענדליך, דערשפּירענדיג אַ רשעות אין די דאָזיגע שטענדיגע בעמער־קונגען, האָב איך פּערלאָרען די געדולד און געוואָרען זעהר בייז.

„ווי ערלויבט איהר זיך דאָס צו זאָגען?“ האָב איך אויסגערופּען. איך וועל בעמען דעם דאָקטאָר ער זאָל אייך פּערבאָטען אַריינצוקומען אין דעם צימער“, און אַזוי ווייטער.

זשיראַרדאָ איז אָבגעשפּרונגען אַ פּאָר טריט; זיינע אויגען האָבען געפּונקעלט, זיינע דינע ליפען זיינען נאָך דינער געוואָרען. ענדליך האָט ער אַרויסגערעדט, „איך האָב אייך בעליידיגט, האָ ? זעהר גוט, אין קאָרידאָר שטעהען צוויי אַרטילעריע ביקסען: זאָלען מיר געהן אויף אַ דועל ?“

„איך מאַך ניט קיין שפּאַסען, און איך זאָג אייך, אַז איך וועל מעהר ניט ליידען פון אייערע אינסינואַציעס“, האָב איך ווייטער גערעדט. מעהר האָט ער דעם שפּאַס ניט איבערגע'חזר'ט, אָבער ער האָט אויף מיר געקוקט מיט נאָך מעהר פיינדשאַפט ווי פריהער.

גליקליכער־ווייזע זיינען געווען וועניג געלעגענהייטען מיך צו בעשטראַפען. איך האָב ניט גערויכערט; מיינע קליידער זיינען שטענדיג געווען פּערקעפּעלט און פּערקעפּעלט, און ריכטיג צונויפגעלעגט ביינאָכט. איך האָב האַלט געהאַט אַלע זאָרטען שפּיעלען, אָבער, אַזוי ווי איך בין געווען פּערטראָן אין לעזען און קאָרעספּאַנדירען מיט מיין ברודער, האָב איך קוים געקענט געפינען צייט צו שפּיעלען אַ „לאַפּטאַ“־פּאַרטיע (אַ מין באַלען שפּיעל) אין גאָרטען, און בין שטענדיג געלאָפען צוריק צו מיינע ביכער. אָבער ווען מען האָט מיך געכאַפט ביי אַ פּעהלער, האָט זשיראַרדאָ בעשטראַפט ניט מיך, נאָר דעם פּאַזש דע שאַמבער וואָס איז

ווייל די פאזש דע שאמבערס האָבען זיך ניט פּערהאַלטען צו די איבעריגע ווי חברים.

די רייהע צו האַלטען וואָך די נאַכט איז אויסגעפּאַלען אויף פּרינץ שאַכאווסקי'ן, אַ געניטער יונג, און אויף סעלאַנאַף, אַ פּרישער, אַ העכסט שרעקעדיגער אינגעל, וועלכער האָט אפילו גערעדט מיט אַ מיידעלשען קול. שאַכאווסקי'ן האָט מען גערופּען צוערשט, ער האָט זיך אָבער ענטזאָגט צו געהן, און מען האָט איהם צורוה געלאָזט. דאָן זיינען צוויי פּאָזש דע שאַמבערס צוגעקומען צום פּרישען, שרעקעדיגען, וועלכער איז שוין געלעגען אין בעט; און אזוי ווי ער האָט זיך אויך ענטזאָגט צו פּאָלגען, האָבען זיי איהם אָנגעהויבען ברוטאַל צו שמיסען מיט שווערע לערערנע שלייקעס. שאַכאווסקי האָט אויפגעוועקט עטליכע חברים וואָס זיינען געלעגען דערביי, און זיי זיינען אַלע געלאָפּען זוכען זשיראַרדאָן.

איך בין אויך שוין געווען געלעגען אין בעט ווען צוויי זייערע זיינען צוגעקומען צו מיר און האָבען מיך געהייסען געהן אויף דער וואָך. איך האָב זיך ענטזאָגט. זיי האָבען גלייך געכאַפּט צוויי פּאַר שלייקעס — מיר פלעגען אַלע מאָל צינויפלעגען אונזערע זאַכען אין אַ פּאַלקאַמענער אָרדנונג אויף אַ בענקעל נעבען בעט, די שלייקעס פון אויבען, און דעם האַלזטוך איבער זיי — און אָנגעהויבען מיך צו שלאָגען. זיך אויפגעצענדיג אין בעט, האָב איך מיך פּערשטעלט מיט די הענד, און איך האָב שוין געהאַט אַריינגעכאַפּט עטליכע שווערע קלעפּ, ווען עס האָט זיך דערהערט אַ קאַמאַנדע, „דער ערשטער קלאַס צום פּאַלקאַוויניק!“ די ווילדע שלענער זיינען מיט אַמאָל געוואָרען מילד, און אויף גיך געבראַכט מיינע זאַכען אין אָרדנונג.

„זאָג גאָר נישט“, האָבען זיי געשעפּטשעמט.

„דעם האַלזטוך אַריבער, אין גוטער אָרדנונג“, האָב איך צו זיי געזאָגט, בעת מיינע פלייצעס און די אַרעמס האָבען געברענט פון די קלעפּ. וואָס זשיראַרדאָן האָט געזאָגט צו דעם ערשטען קלאַס, האָבען מיר ניט געוואוסט; אָבער אויף מאָרגען, אזוי ווי מיר זיינען געשטאַנען אין דער רייהע פּאַר'ן אַרונטערגעהן אונטען אין עס־צימער, האָט ער אונז אַדרעסירט אין אַ ניעדעריגען טאָן, זאָגענדיג ווי טרויעריג עס איז, אז פּאָזש דע שאַמבערס זאָלען בעפּאַלען שלאָגען אַ אינגעל וועלכער איז געווען גערעכט אין זיין ענטזאָגען זיך. און וועמען? אַ פּרישען און אזא שרעקעדיגען אינגעל ווי שעלאַנאַף איז. אַלעמען האָט געעקעלט פון דער דאָזיגער יעוואיטישער רעדע.

דאָס איז זיכער אויך געווען אַ קלאַפּ פּאַר זשיראַרדאָן'ס אויטאָריטעט,

מעמארען פון א רעוואלוציאָנער

געהערט געוואָרען. פאַר וואָס ער האָט מיך ניט אָהן רחמנות דערשלאָגען אויפ'ן אָרט, ווייס איך ניט. ער איז געווען א סך עלטער און שטארקער פון מיר.

אויף מאָרגען און די ווייטערדיגע טעג האָב איך ווידער געקראָגען אַזעלכע בעפעהלע, אָבער אויף להכעיס בין איך געבליבען אויבען. דאָן האָבען זיך אָנגעהויבען די פערביטערסטע קליינליכע פערפאַלגונגען אויף יעדען טריט, וואָס קענען ברענגען אַ קינד צו פערצווייפלונג. גליקליכער־ווייזע בין איך אַלע מאָל געווען אַ לוסטיגער, און איך פלעג זיי ענטפערן מיט אַ שפּאַס, אָדער גאָר אין גאַנצען זיך וועניג אומגעקוקט אויף זיי.

אויסער דעם, איז אין גיכען צו דעם אַלעמען געקומען אַ סוף. דער וועטער איז געוואָרען רעגענדיג, און מיר האָבען סיי־וויססי די מייסטע צייט פערבראַכט אין הויז. אין גאָרטען פלעגט דער ערשטער קלאַס רויכערען גאַנץ פריי, זייענדיג אין הויז אָבער, איז דער רויכערען־קלוב געווען אין „טהורעם“. דאָס איז געווען אַ פראַכטפאַל ריינער צימער, און דער אויווען האָט דאָרט שטענדיג געברענט. די פּאַזש דע שאַמבערס פלעגען שטענדיג בעשטראָפּען יעדען אינגעל וואָס זיי האָבען געפאַקט רויכערענדיג, זיי אַליין אָבער זיינען כסדר געוועסען לעבען פייער פלוידער־רענדיג און רויכערענדיג פּאַפּיראַסען. זייער בעסטע רויכער־צייט איז געווען נאָך צעהן אַ זייגער בינאַכט, ווען עס האָט געהייסען אַז אַלע זיינען שוין געגאַנגען שלאָפּען; זיי פלעגען אָנהאַלטען דעם קלוב ביז האַלב נאָך עלף, און, כדי זיך צו בעוואָרענען פון אַ ניט־ערוואַרטעטער איבערראַשונג פון זשיראַרדאָן, האָבען זיי אונז בעפּוילען צו האַלטען וואָך. זיי פלעגען אַרויסשלעפען די קלענערע אינגלעך פון פינפטען קלאַס פון די בעטען נאָך דער רייהע, צו צוויי אויף אַמאָל, און זיי האָבען זיך געמוזט אַרומדרעהען אויף די שטיגען ביז האַלב־נאָך־עלף, צו לאָזען וויסען אויב דער פּאַל־קאָוניק געהט.

מיר האָבען בעשלאָסען צו מאַכען אַ סוף צו די דאָזיגע נאַכט־וואַכען. עס זיינען געווען לאַנגע דיסקוסיאָנען וועגען דעם, און מען האָט אָנגער־פרעגט די העכערע קלאַסען וואָס צו טהאָן. ענדליך איז דער בעשלוס געקומען: „ענטזאָגט זיך, אַלע, צו האַלטען וואָך; און ווען זיי וועלען אייך אָנהויבען צו שלאָגען, וואָס זיי וועלען זיכער טהאָן, געהט, אזוי פיעל וויפיעל איהר קענט, אַלע צוזאַמען, און רופט אַרין זשיראַרדאָן. ער ווייס אפילו פון אַליי, אָבער ער וועט דאָן זיין געצוואונגען דאָס אָבצור־שטעלען.“ די פּראָגע צי דאָס וועט ניט הייסען קיין „מסירה“ איז פון עקספּערטען אין עהרע־אַנגעלעגענהייטען ענטשיידען געוואָרען אויף ניט:

געווען מיין עלטסטער. איינמאל, צום ביישפיעל, ביים מיטאג, האָב איך געמאכט אַ פיזיקאָלישע ענטדעקונג: איך האָב בעמערקט אַז דער קלאַנג, וואָס אַ גלעזערנע כלי גיט אַרויס, הענגט אָב אָן דער מאָס וואָסער וואָס געפינט זיך אין איהר, און באַלד האָב איך פרובירט אַרויסברענגען אַן אַקארד מיט פיער גלעזער. הינטער מיר אָבער איז געשטאַנען זשיראַרדאָ, און ניט זאָגענדיג אַ וואָרט צו מיר, האָט ער גלייך געשטעלט מיין פּאָזש דע שאַמבער אונטער אַרעסט. עס איז גראָד אויסגעקומען אַז דער יונגער מאַן איז געווען אַן אויסגעצייכענטע פּערזאָן, מיינער אַ גליעדשוועסטער-קינד, וועלכער האָט אפילו ניט געוואָלט אויסהערען מיינע ענטשולדיגונגען, און האָט מיר געזאָגט: „נישקשה, איך ווייס אַז ער האָט דיך גענוג, פיינט.“ זיינע חברים, פונדעסטוועגען, האָבען מיך געוואָרענט. „פאַס אויף דו, שלעכטער יונג; מיר וועלען זיך ניט לאָזען בעשטראַפען צוליבע דיר“, האָבען זיי געזאָגט; און ווען איך וואָלט ניט פּערבראַכט שטענדיג מיין צייט אין לעזען, וואָלטען זיי מיך אודאי געלאָזט טהייער בעצאָהלען פאַר מיין פיזיקאָלישען עקספּערימענט.

יעדער איינער האָט גערעדט וועגען זשיראַרדאָ'ס פיינדשאַפט צו מיר, נאָך איך האָב ניט געצאָהלט קיין אויפּמערקזאַמקייט דערצו, און האָב נאָך הפנים די פיינדשאַפט פּערשטאַרקט דורך מיין גלייכגילטיגקייט. גאַנצע אַכטצעהן מאָנאַטען האָט ער זיך ענטזאַגט מיר צו געבען די עפּאָ-לעטען, וועלכע די ניי-אַנגעקומענע אינגלעך פלעגען געוועהנליך בעקומען נאָך זייער אָבזיין אַ מאָנאַט אָדער צוויי אין דער שולע און האָבענדיג זיך אַביסעל אויסגעלערענט די ערשטע רעגעלען פון מיליטערישען מושטיר. איך האָב מיך אָבער געפיהלט גאַנץ צופריעדען אָהן דער דאָזיגער מיליטערישער דעקאָראַציע. ענדליך, האָט אַן אָפיציר — דער בעסטער מושטיר לעהרער אין דער שולע, אַ מענש וועלכער איז איינפאַך פּערליעבט געווען אין מושטיר — זיך פרייוויליג אָנגענומען מיך צו לערנען; און ווען ער האָט מיך געזעהן מאַכענדיג אַלע קונצען צו זיין העכסטער צופריעדענ-הייט, האָט ער זיך אונטערנומען צו רעדען וועגען מיר מיט זשיראַרדאָ. דער פּאָלקאָוויק האָט זיך וויעדער צוויי מאל כסדר ענטזאַגט, אַזוי אַז דער אָפיציר האָט עס אָנגענומען פאַר אַ פּערזענליכע בעלידיגונג; און ווען דער דירעקטאָר פון קאַרפּוס האָט איהם איינמאל געפּרעגט פאַר וואָס איך האָב נאָך ניט קיין עפּאָלעטען, האָט ער פּלומפּ געענטפּערט, „עס איז ניט דעם אינגעל'ס שולד; דער פּאָלקאָוויק וויל איהם ניט.“ דערנאָך, וואָהרשיינליך נאָך אַן אויסרייד פון דירעקטאָר, האָט זשיראַרדאָ אַליין געבעטען מיך עקזאַמענירען, און מיר געגעבען די עפּאָלעטען גלייך דעם זעלבען טאָג.

אָבער דעם פּאָלקאָוויניק'ס איינפלוס האָט אָנגעהויבען צו פּערשווייך
דען. דער גאַנצער כאַראַקטער פון דער שולע האָט זיך געענדערט. פאַר
צוואַנציג יאָהר האָט זשיראַרדאָ דורכגעפיהרט זיין אידעאַל, וועלכער איז
געווען צו האַלטען די אינגלעך שעהן געקעמט, געקרייזעלט די האָר, זיי
זאָלען האָבען אַ מיידעלשען אויסזעהן, און שיקען אין הויף אַזוינע פּער-
צערטעלטע פּאַזשען, ווי די הויפּלייט פון לואיס דעם 14טען. צי זיי האָבען
עפּעס געלערענט אָדער ניט, האָט איהם וועניג געקומען; זיינע ליעב-
לינגען זיינען געווען די, וועמעס קליידער־קאַסטענעס זיינען געווען גוט
אָנגעפילט מיט נעגעליבערשטלעך און פּערפיוס־פּלעשלעך, וועמעס
„פּרוואַט“ מונדיר (וועלכען מען האָט געקענט אָנטהאַן געהענדיג
אַהיים אום זונטאָג) איז געווען פון בעסטען שניט, און ווער עס האָט
געוואוסט ווי צו מאַכען דעם עלעגאַנטסטען קניקס. פּריהערדיגע צייטען,
ווען זשיראַרדאָ פּלעגט אָבהאַלטען רעפּעטיציעס פון הויפּצערעמאַניעס,
אינהילענדיג אַ פּאַזש אין אַ רויט־געשטרייפטע באַוועלנע דעקע, וואָס
מען האָט אַראָבגענומען פון איינער פון אונזערע בעמען, פּאַרשטעלענדיג
מיט זיך די קייזערין בעת מען „קושט איהר די האַנד“, זיינען די אינגלעך
צוגעטראַטען צו דער פּאַרגעשטעלטער קייזערין מיט כמעט אַ רעליגיעזען
געפיהל, האָבען ערנסט דורכגעפיהרט די צערעמאָניע פון קושען די האַנד,
אין זיך צוריקגעצויגען מיט אַ העכסט עלעגאַנטער זיימען־פּערנייגונג.
איצטיגע צייט, פלעגען זיי אין הויף טאַקע זיין זעהר עלעגאַנט, אָבער אויף
די רעפּיטיציעס פלעגען זיי מאַכען אַזעלכע בערישע קניקסען, אַז אַלע
האַבען געקייכט פון געלעכטער און זשיראַרדאָ איז שוואַט געווען אַן אויפֿ-
געקאַכטער. אַמאָליגע צייטען, אַז די אינגערע אינגלעך זיינען געגאַנגען
צו אַ הויפּ־אויפנאַהמע, און מען פלעגט זיי צוליעב דעם אָנקרייזלעך די
האַר, פלעגען זיי היטען זייערע לאַקען אַזוי לאַנג ווי זיי האָבען זיך נאָר
געקענט האַלטען; איצט, צוריקקומענדיג פון פּאַלאַץ, האָבען זיי זיך
געאיילט אונטערצושטעלען זייערע קעפּ אונטער'ן קאַלטען וואַסער־קראַן,
כדי גיכער פטור צו ווערען פון די לאַקען. פון אַ מיידעלשען אויסזעהן
האַט מען זיך אויסגעלאַכט. צו דאַרפּען געהן צו אַ הויפּ־אויפנאַהמע און
שמען דאַרטען אַלס דעקאָראַציע, איז איצט גיכער בעטראַכט געוואָרען
פאַר אַן אָבקומעניש איידער אַ כבוד. און ווען די קליינע אינגלעך, וואָס
פלעגען פון צייט צו צייט גענומען ווערען אין פּאַלאַץ צו שפּיעלען זיך
מיט די קליינע פּרינצען האָבען בעמערקט אַז איינער פון זיי פלעגט שפּיע-
לענדיג אַ געוויסען שפּיעל צוזאַמענדרעהען זיין פאַמאָזילקע ווי אַ בייטש
און שלאָגען דערמיט גאַנץ פּריי, האָט איינער פון אונזערע אינגלעך דאָס
זעלבע געמאַהן, און האָט דעם פּרינצעל אַזוי אַריינגעשמיסען אַז ער האָט

זיך צואוויינט. זשירארדאָ אין געווען אַ פּערציטערטער, אָבער דער אַלמער סעוואַסטאָפּאָלער אַדמיראַל, וואָס אין געווען דעם גרויספּירסט'ס לעהרער, האָט דוקא געלויבט אונזער אינגעל דערפאַר.

אַ נייער גייסט, אַ גייסט פון פּלייסיגקייט און ערנסטקייט האָט זיך ענטוויקעלט אין קאַרפּוס, אזוי ווי אין אַלע אַנדערע שולען. אין די אַמאָ-ליגע יאָהרען, וויסענדיג זיכער אז זיי וועלען סייוויסיי קריגען די נויטיגע צייכענס צו קענען ווערען אָפיצירען אין דער גוואַרדיע, האָבען די פּאזשען פּערבראַכט די ערשטע יאָהרען אין דער שולע כמעט גאָר ניט לערנענדיג, און האָבען אָנגעהויבען שטודירען וויפּיעל ניט אין די לעצטע צוויי קלאַסען; איצט האָבען די ניעדעריגע קלאַסען זיך געלערענט זעהר גוט. דער מאַראַלישער טאָן איז אויך געוואָרען אַ גאנץ אַנדערער איידער דער וואָס ער איז געווען מיט עטליכע יאָהר צוריק. אויף „אַריענטאַלישע אונטער-האַלטונגען“ האָט מען געקוקט מיט פּעראַכטונג, און אַ פּאָר פּערזונען וואָס זיינען געמאַכט געוואָרען צו ברענגען צוריק די אַלטע מנהגים האָבען זיך אויסגעלאָזט מיט סקאַנדאַלען, וועלכע האָבען דערגרייכט די פעטער-בורגער סאַלאָנען. זשירארדאָ'ן האָט מען אָבגעזאָגט פון זיין שטעל. מען האָט איהם נאָר ערלויבט צו בלייבען וואוינען אין זיין צימער אין דער קאַרפּוס געביידע, און מיר האָבען איהם דערנאָך אָפּט געזעהן, איינגעהי-לעט אין זיין לאַנגען מיליטערישען מאַנטעל, אַרומגעהענדיג, פּערטיעפּט אין געדאַנקען — טרויעריגע געדאַנקען, ווי אײַך שטעל מיר פּאָר, דען ער האָט אַנדערס ניט געקענט ווי נור פּערדאַמען דעם גייעם גייסט, וואָס האָט זיך שנעל ענטוויקעלט אין דעם פּאזשען-קאַרפּוס.

II

איבער גאַנץ רוסלאַנד האָבען מענשען גערעדט פון בילדונג. אזוי גיך ווי פּריעדען איז געשלאָסען געוואָרען אין פּאַריז און די שטרענגקייט פון דער צענזור האָט אַ האַרעלע נאַכגעלאָזט, האָט מען אָנגעהויבען לעבעדיג צו דיסקוטירען וועגען בילדונגס-אַנגעלעגענהייטען. די אונטערזעהייט פון די פּאָלקס-מאַסען, די שטערונגען וואָס זיינען ביז אַהער געלעגט געוואָרען אויפ'ן וועג פון די וואָס האָבען געוואָלט לערנען, די אַבוועזענהייט פון שולען אויף דער פּראָוויניץ, די פּערעלטערטע מעטאָדען פון לערנען, און די מיטלען ווי צו העלפען די דאָזיגע איבלען זיינען געוואָרען די בעליעבט סטע ענינים פאַר דיסקוסיאָנען אין די געבילדעטע קרייזען, אין דער פּרעסע, און אפילו אין די סאַלאָנען פון דער אַריסטאָקראַטיע. די ערשטע

גימנאזיעס פאר מיידלעך זיינען געעפענט געוואָרען אין יאָהר 1857, מיט אן אויסגעצייכענטען פּלאַן און מיט אַ גרויסאַרטיגען שטאַב פון לעהרער. אזוי ווי דורך אַ כּשוף זיינען אַרויסגעטראָטען פּאַראַוויס אַ מאַסע מענער און פּרויען, וועלכע האָבען ניט נאָר געווידמעט זייער לעבען צו בילדונג, נאָר זיי האָבען זיך אויך אַרויסגעצייגט אַלס אויסגעצייכענטע פּראַקטישע פּעדאַגאָגען: זייערע שריפטען וואָלטען פּערנומען אַ בכבוד'ען פּלאַץ אין יעדער ציוויליזירטער ליטעראַטור, ווען זיי וואָלטען בעקאַנט געוואָרען אין אויסלאַנד.

דער פּאַזשען-קאַרפּוס האָט אויך געפּיהלט די ווירקונג פון אַט דעם אויפּלעבען. מיט זעהר וועניג אויסנאַהמען, איז די אַלגעמיינע טענדענץ פון די דריי אינגערע קלאַסען געווען צו נעהמען זיך פאַר לערנען. דער קאַפּ פון דעם בילדונגס-דעפּאַרטמענט, דער אינספּעקטאָר ווינקלער, וועלכער איז געווען אַ וואויל-געבילדעטער אַרטילעריע-פּאַלקאָוויק, אַ גוטער מאַטעמאַטיקער און אַ מענש מיט פּראָגרעסיווע אידעען, איז געפּאַלען אויף אַן אויסגעצייכענטען פּלאַן ווי אזוי אַנצורענען דעם נייעם גייסט. אַנשטאַט די מיטעלמעסיגע לעהרער וואָס פּלעגען פּריהער אונטער-ריכטען די נייערע קלאַסען, האָט ער זיך געגעבען די מיה צו קריגען די בעסטע. לויט זיין מיינונג איז קיין פּראָפּעסאָר ניט צוגוט געווען צו לערנען מיט די אינגערע קינדער די גאַנץ ערשטע למודים פון אַ געגענ-שטאַנד. דערפאַר האָט ער איינגעלאָדען אַן ערשטען קלאַס מאַטעמאַטיקער און אַ געבאָרענעם לעהרער, קאַפיטאַן סוכאַנין, צו אונטערריכטען דעם פּיערטען קלאַס אין די ערשטע כללים פון אַלגעבראַ, און דער קלאַס האָט זיך גלייך גענומען צו מאַטעמאַטיק. אַגב, האָט גראָד פּאַסירט, אַז דער קאַפיטאַן איז אויך געווען אַ לעהרער פון דעם נאַסליעדניק (ניקאָליי אַלעקסאַנדראָוויטש, וועלכער איז געשטאַרבן אין עלטער פון צוויי-און-צוואַנציג יאָהר), און דער יורש-עצר פּלעגט קומען איין מאָל אַ וואָך אין פּאַזשען קאַרפּוס בייצואוואוינען די אַלגעבראַ לעקציעס פון קאַפיטאַן סוכאַנין. די קיזערין מאַריאַ אַלעקסאַנדראָוונאַ, וועלכע איז געווען אַ געבילדעטע פּרוי, האָט גערעכענט אַז דאָס צוזאַמענקומען זיך מיט די פּליסיגע קינדער פון קאַרפּוס וועט אפּשר צוגעבען איהר זוהן השק צום לערנען. ער איז געזעסען צווישען אונז, און האָט געמוזט ענטפּערען אויף פּראַגען אזוי ווי אַלע אַנדערע. מעהרסטענטיילס אָבער פּלעגט ער, בעת דער לעהרער האָט גערעדט, זיצען און מאָלען בילדלעך, אָדער אַריינשוש-קען אין אויער אַלערליי קאָמישע זאַכען צו זיינע שכנים. ער איז געווען גוטערציג און זעהר איידעל אין זיינע בענעהמונגען, אָבער אויבער-פלעכליך אין לערנען, און נאָך אויבערפלעכליכער אין זיינע געפּיהלען.

פאר דעם פינפטען קלאס האָט דער אינספעקטאָר געקראָגען צוויי אויסגעצייכענטע מענער. איין טאָג איז ער אַריינגעקומען אין אונזער קלאַס שטראַהלענדיג פון צופריעדענהייט, און האָט אונז אָנגעזאָגט די בשורה, אַז מיר וועלען האָבען אַ זעלטענע געלעגעהייט. פּראָפעסאָר קלאַסאָוסקי, אַ גרויסער קלאַסישער געלעהרטער און אַן עקספּערט אין רוסישער ליטעראַטור, האָט איינגעווייליגט צו לערנען מיט אונז רוסישע גראַמאַטיק און וועט מיט אונז דורכגעהן אַלע פינף קלאַסען כּסדר, אַרי-בערגעהענדיג מיט אונז יעדען יאָהר פון איין קלאַס אין דעם אַנדערען. אַ צווייטער אוניווערזיטעט-פּראָפעסאָר, הערר בעקער, דער ביבליאָטעקאַר פון דער קייזערליכער (נאַציאָנאַלער) ביבליאָטעק, וועט דאָס אייגענע טהאַן מיט דייטש. פּראָפעסאָר קלאַסאָוסקי, האָט ער צוגעגעבען, איז שוואַך אין געוונד דעם ווינטער, אָבער דער אינספעקטאָר איז זיכער, אַז מיר וועלען זיך רוהיג אויפּפיהרען אין זיין קלאַס. די געלעגעהייט צו האָבען אַזאַ לעהרער איז געווען צורגוט מיר זאָלען עס פּערביילאָזען.

זיין אויסרעכענונג האָט געשטימט. מיר זיינען געווען זעהר שטאַלץ וואָס מיר קריגען אוניווערזיטעט-פּראָפעסאָרען פאַר לעהרער, און כאָטש עס האָבען זיך געלאָזט הערען שטימען פון דער „קאמטשאַטקאַ“ (אין רוסלאַנד רופט מען די הינטערסטע ביינק פון יעדען קלאַס מיט דעם נאָמען פון אַט דער פּערוואָרפענער און אונציוויליזירטער האַלב-אינזעל) אַז דער „וואורשמעל-מאַכער“ — דאָס הייסט דער דייטש — מוז יעדענ-פאַלס געהאַלטען ווערען אין צויב, איז דאָך די עפענטליכע מיינונג אין אונזער קלאַס געווען צו גונסטען פון די פּראָפעסאָרען.

„דער וואורשמעל-מאַכער“ האָט באַלד געוואונען אונזער רעספּעקט. אַ הויכער מאַן, מיט אַ גרויסען שטערען און זעהר גוטע, אינטעליגענטע אויגען, אַביסעל פּערשמעלט פון זיינע ברילען, איז אַריינגעקומען אין אונזער קלאַס, און האָט אונז געזאָגט אין אַ גאַנץ גוטען רוסיש, אַז ער האָט בדעה איינצומיילען אונזער קלאַס אין דריי סעקציעס. די ערשטע סעקציע וועט בעשטעהן פון דייטשען, וואָס קענען שוין די שפּראַך, און פון וועמען ער וועט פּאָדערען ערנסטערע אַרבייט; מיט דער צווייטער סעקציע וועט ער לערנען גראַמאַטיק, און שפּעטער אויך דייטשע ליטעראַטור, אין איינ-קלאַנג מיט די אָנגענומענע פּראָגראַמען; און די דריטע סעקציע, האָט ער געענדיגט מיט אַ ליעבליכען שמייכעל, וועט זיין די „קאמטשאַטקאַ“. „פון אייך“, האָט ער געזאָגט, „וועל איך נאָר פּערלאַנגען, אַז ביי יעדער לעקציע זאָלט איהר איבערשרייבען פיער שורות, וועלכע איך וועל פאַר אייך אויס-קלייבען פון אַ בוך. האָבענדיג איבערגעשריבען די פיער שורות, קענט איהר טהאַן וואָס איהר ווילט, נאָר ניט שטערען די איבעריגע. און איך

פערשפרעך אייך אז אין פינף יאָהר צייט וועט איהר זיך אויסלערנען אביסעל דייטש און דייטשע ליטעראַטור. איצט, ווער שמעהט צו צו די דייטשען? דו, שטאַכעלבערג? דו, לאַמסדאָרף? אפשר אימיצער פון די רוסען? און ווער שליסט זיך אָן אין דער „קאָמטשאַטקאַ“? פינף אָדער זעקס אינגלעך, וועלכע האָבען ניט געקענט ניט אַ וואָרט דייטש, האָבען זיך בעזעצט אין דער „האַלב־אינוועל“. זיי האָבען גאַנץ געוויסענהאַפּט קאָפּירט די פיער שורות — אַ צוועלף אָדער צוואַנציג שורות אין די העכערע קלאַסען — און בעקער האָט די שורות אזוי גוט אויסגעקליבען, און האָט די קינדער געשאַנקען אזוי פיעל אויפּמערקזאַמקייט, אז צום סוף פון די פינף יאָהר האָבען זיי ווירקליך עטוואָס געוואוסט פון דער שפראַך און איהר ליטעראַטור.

איך בין צוגעשטאַנען צו די דייטשען. מיין ברודער אַלעקסאַנדער האָט מיר אזוי שטאַרק צוגערעדט אין זיינע בריעף זיך אויסצולערנען די דייטשע שפראַך, וועלכע פערמאָגט אזא רייכע ליטעראַטור און אין וועלכער יעדער ווערטפּולער בוך איז איבערזעצט, אז איך האָב זיך גענומען פלייסיק זי צו דערלערנען. איך האָב איבערזעצט און העכסט גרינדליך דורכגעשמודירט אַ זייטעל פון אַ שווערליכער פּאָעטישער בעשרייבונג פון אַ שטורם־געווייטער; איך האָב זיך אויסגעלערענט אויף אויסוועניג, ווי דער פּראָפּעסאָר האָט מיר געראַטהען, די בינד־ווערטער, די בעשטימונגס־ווערטער, און די פּאַר־ווערטער — און אָנגעהויבען לעזען. דאָס איז אַן אויסגעצייכענטע מעטאָדע ווי צו לערנען שפּראַכען. בעקער האָט מיך, אויסער דעם, געראַטהען זיך צו אַבאָנירען אויף אַן אילוסטרירטער וועכענטליכער צייטונג, און איהרע אילוסטראַציעס און קורצע ערצעה־לונגען האָבען מיר שטענדיג פּעראַינטערעסירט צו ליענען עטליכע שורות אָדער אַ קאָלומן. איך האָב גיך אויסגעלערענט די שפּראַך.

צום סוף ווינטער האָב איך געבעטען העררען בעקער מיר צו לייהען געהע'ס „פּאָוסט“; איך האָב עס געהאַט געלעזען אין אַ רוסישער איבער־זעצונג; איך האָב אויך געהאַט געלעזען טורגעניעף'ס פּראַכטפּאַלע נאָוועלע „פּאָוסט“; און איצט האָב איך געגאָרט צו לעזען דאָס גרויסע מייסטער־ווערק אין אַריגינאַל. „דו וועסט גאַרנישט ניט פּערשטעהן; עס איז צו פּיל־אַזאַפּיש“, האָט בעקער געזאָגט מיט אַ זאַנפמען שמייכעל; נאָר פּונ־דעם־טוועגען האָט ער מיר געבראַכט אַ פיערקאַנטיג ביכעל, מיט אַלמע פּערגעלמע בלעטער, וועלכע האָבען ענטהאַלמען די אונשמערבליכע דראַמאַ. ער האָט וועניג געוואוסט וואָס פאַר אַ ניט־אויסשעפּליכען פּערגעניגען דאָס קליין פיער־עקיג ביכעל האָט מיר פּערשאַפּט. איך האָב אַריינגעטרוניק קען דעם זין און די מוזיק פון יעדער שורה, אָנהויבענדיג מיט די סאַמע

ערשטע פערזען פון דער הערליך שעהנער ווידמונג, און אין גיכען האָב איך געוואוסט גאַנצע בלעטער אויף אויסוועניג. פאוסט'ס מאָנאָלאָג אין וואָרד, און איבערהויפט די שורות, אין וועלכע ער רעדט פון זיין פערשטעהן די נאַטור, —

ניכט

קאַלט שטוינענדען בעזוך ערלויבסטו נור,

פּערגינסטו מיר אין איהר טועפע ברוסט

ווי אין דעם בוזעם איינעם פריינדס צו שויען.

האָט מיך איינפאך געבראַכט אין עקסטאַז, און נאָך איצט האָט דער מאָנאָלאָג ניט פּערלאָרען זיין קראַפט איבער מיר. יעדער פּערז איז ביס-לעכווייז געוואָרען אַ טהיייערער פריינד. און צי גיט עס דען אַ העכערער עסטעטישער פּערגעניגען ווי צו לעזען פּאָעזיע אין אַ שפּראַך וועלכע מען פּערשטעהט נאָך ניט גאַנץ גרינדליך? דאָס גאַנצע איז איינגעהילט אין אַ מין לייכטען נעבעל, וועלכער פּאַסט אויסגעצייכענט פאַר פּאָעזיע. ווערטער האַלטען נור אין זייער איידעלען, ערהאַבענעם זין — פאַר דעם וואָס רעדט אויף דער שפּראַך, שטערט גאָר אָפטמאָל דער באַנאַלער זין פון די ווערטער דאָס פּאָעטישע בילד, וואָס זיי דאַרפען איבערגעבען — בעת די מוזיק פון דער פּאָעזיע מאַכט אַלץ שטאַרקער דעם איינדרוק אויפ'ן אויער.

פּראָפּעסאָר קלאַסאָווסקי'ס ערשטע לעקציע איז פאַר אונז געווען אַן ענטפּלעקונג. ער איז געווען אַ קליין-געוויקסיגער, אַן ערך פּופּציג יאָהר אַלט, זעהר געשווינד אין זיינע בעוועגונגען, מיט ליכטיגע, אינטעליגענטע אויגען, אַ לייכטען סאַרקאַסטישען אויסדרוק, און מיט אַ הויכען שטערען ווי פון אַ פּאָעט. ווען ער איז אַריינגעקומען אונז געבען די ערשטע לעקציע, האָט ער מיט אַ שוואַכער שטימע געזאָגט אַז, אַזוי ווי ער ליידט פון אַ פּערלענגערטער קראַנקהייט, קען ער ניט רעדען גענוג הויך, און דעריבער בעט ער אונז זיך זעצען נעהנטער צו איהם. ער האָט אַוועקגעשטעלט זיין שטוהל נעבען דער ערשטער רייהע טישלעך, און מיר האָבען זיך אַרומגע-קליבען אַרום איהם ווי אַ מחנה ביהנען.

ער האָט מיט אונז געזאָלט לערנען רוסישע גראַמאַטיק; אָבער אַנשטאַט דער טרוקענער גראַמאַטיק-לעקציע, אויף וועלכע מיר האָבען זיך געריכט, האָבען מיר געהערט עפעס גאָר אַן אַנדער זאַך. עס איז געווען גראַמאַטיק: אָבער אין דעם איז אַריינגעקומען אַ פּערגלייך צווישען אַן אַלטען רוסישען פּאָלקלאָר-אויסדרוק מיט אַ שורה פון האָמער אָדער פון דעם סאַנסקריטישען מאַהאַבאַ האַראַטאַ, די שעהנקייט פון וועלכע ער האָט

איבערגעגעבען אין רוסישע ווערטער; דאָ האָט ער אַריינגעבראַכט שיללער'ס אַ פּערז, נאָך וועלכען עס האָט געפּאָלגט אַ סאַרקאַסטישע בעמערקונג וועגען עפעס אַ פּאַראָרטייל פּון דער מאָדערנער געזעלשאַפט; דאָן צוריק ערנסטע גראַמאַטיק, און דערנאָך וויעדער אַ ברייטע פּאָעטישע אָדער פּילאָזאָפּישע גענעראַליזאַציע.

פּערשטעהט זיך, אַז עס איז געווען אַ סך זאַכען אין דער לעקציע וואָס מיר האָבען ניט פּערשטאַנען, אָדער וואָס מיר האָבען ניט געקענט כאַפּען זייער טיעפע בעדייטונג. אָבער ליעגט דען ניט די בעצויבערענדע קראַפט פּון אַלע שטודיען אין דעם וואָס זיי עפענען פאַר אונז אויף כּסדר נייע און ניט־ערוואַרטעטע האַריוואַנטען וועלכע מיר פּערשטעהען נאָך ניט, וואָס רייצען אונז אַלץ ווייטער און ווייטער דורכצודרינגען דאָס וואָס ערשיינט אויפ'ן ערשטען בליק נאָר ווי אַן אונקלאַרע צייכונג? אייניגע מיט די הענד אָנגעשפּאַרט אויף דעם אַנדערענ'ס פּלייצעס, אַנדערע אַרײַ בערבויענדיג זיך איבער די טישלעך פּון דער ערשטער רייע, און אַנדערע שטעהענדיג הינטער קלאַסאָווסקי'ן, האָבען מיר אַלע געשלאָנגען זיינע ווערטער. וואָס שוואַכער זיין קול איז געוואָרען צום סוף פּון דער שטונדע, אַלץ אַטהעמלאָזער האָבען מיר זיך איינגעהערט. דער אינספּעקטאָר האָט געעפענט די טהיר פּון קלאַס־צימער, אַ קוק צו טהאָן ווי עס געהט צו ביי אונז מיט דעם נייעם לעהרער; דערוועגנדיג אָבער די אונבעוועגליכע מחנה, האָט ער זיך צוריקגעצויגען אויף די שפיץ־פינגער. אפילו דער אונט־רוהיגער דאָרף, האָט געקוקט אויף קלאַסאָווסקי'ן אַזוי ווי ער וואָלט זאָגען, „אַט אַזאַ מין מענש ביזטו?“ אפילו פּאָן קליינאָוו, אַ האַפּענונגס־לאָזער ניט־איבערגעשפיצטער טשערקעס מיט אַ דייטשען נאָמען, איז געזעסען אונבעוועגליך. אין די מייסטע איבעריגע האָט עטוואָס גוטעס און דערהויבענדעס געשימערט טיעף אין זייערע הערצער, אַזוי ווי אַ פּאַנטאַזיע פּון אַ ניט־פּערדעכטיגטער וועלט וואָלט זיך אויפגעטהאָן פאַר זיי. אויף מיר האָט קלאַסאָווסקי געהאַט אַן אונגעהייערען איינפּלוס, וועלכער איז נאָך גרעסער געוואַקסען אין די שפּעטיגערע יאָהרען. ווינקלער'ס נביאות, אַז נאָך אַלעמען קען איך נאָך די שולע ליעב קריגען, איז מקוים געוואָרען. אָט דער זאָרט לעהרער ווי עס ווייזט אויס איז אין מערב־איראָפּאַ, און וואַהרשיינליך אין אַמעריקאַ, בכלל ניט בעקאַנט; אין רוסלאַנד אָבער איז ניטאָ אַ מאַן אָדער פּרוי פּון בעדייטונג אין דער ליטעראַטור אָדער אין פּאָליטישען לעבען, וועלכע זיינען ניט פּערפּליכטעט פאַר דעם ערשט־מען אַנשטויס צו אַ העכערער ענטוויקלונג צו זייער לעהרער פּון ליטעראַטור. יעדע שולע אין דער וועלט האָט געדאַרפט האָבען אַזאַ לעהרער. יעדער לעהרער אין אַ שולע האָט זיין אייגענעם געגענשטאַנד, און עס איז

ניטאָ קיין צוזאָמענהאַנג צווישען די פּערשיידענע געגענשאַפֿטענדען. נור דער ליטעראַטור-לעהרער, נאָכגעהענדיג די אַלגעמיינע אָנצייכנונגען פֿון דער פֿראַגראַם, אָבער זייענדיג פֿריי צו בעהאַנדלען זי ווי איהם געפֿעלט, קען צוזאָמענבינדען די בעזונדערע היסטאָרישע און הומאַניטערע וויסענשאַפֿט־טען, פּעראַייניגען זיי דורך אַ ברייטען פֿילאָזאָפֿישען און הומאַנעם בעגריף, און אויפֿוועקען העכערע אידעען און אינספּיראַציעס אין די מוחות און הערצער פֿון די יונגע מענשען. אין רוסיאַנד פֿאַלט אָט די נויטיגע לאַסט גאַנץ נאַטירליך אויף דעם לעהרער פֿון רוסישער ליטעראַטור. ווען ער רעדט פֿון דער ענטוויקלונג פֿון דער שפּראַך, פֿון דעם אינהאַלט פֿון דער פֿריה־צייטיגער עפּישער פּאָעזיע, פֿון פּאָלקסליערער און מוזיק, און שפּעטער־צו, פֿון דער מאָדערנער דיכטונג, פֿון דער וויסענשאַפֿטליכער, פּאָליטישער און פֿילאָזאָפֿישער ליטעראַטור פֿון זיין אייגען לאַנד, און די פּערשיידענע עטישע און פֿילאָזאָפֿישע שטרעמונגען וואָס שפּיעגלען זיך אָב אין איהר, דאַן מוז ער אַריינברענגען דעם אַלגעמיינעם בעגריף פֿון דער ענטוויקלונג פֿון דעם מענשליכען געדאַנק, וועלכער ליגט אויסער דעם קרייז פֿון די געגענשאַפֿטענדען וואָס ווערען געלערענט בעזונדער.

דאָס אייגענע האָט אויך געדאַרפֿט געטהאָן ווערען פֿאַר דער וויסענ־שאַפֿט. עס איז ניט גענוג צו לערנען פיזיק און כעמיע, אַסטראָנאָמיע און מעטעאָראָלאָגיע, זאָאָלאָגיע און באַטאַניק. די פֿילאָזאָפֿיע פֿון די אַלע נאַטור־וויסענשאַפֿטען — אַן אַלגעמיינער בליק אויף דער נאַטור אַלס גאַנצעס, עטוואָס אויף דעם שטייגער פֿון דעם ערשטען באַנד פֿון הומבאָלדט'ס „קאָסמאָס“ — מוז איבערגעגעבען ווערען צו די שילער און סטודענטען, ווי פּיעל אָדער וועניג מען זאָל זיך ניט אָבגעבען מיט דעם שטודיום פֿון די נאַטור־וויסענשאַפֿטען און אין דער שולע. די פֿילאָזאָפֿיע און פּאָעזיע פֿון דער נאַטור, די מעטאָדען פֿון די אַלע פינקטליכע וויסענ־שאַפֿטען, און אַ בענייטערטע אויפֿפאַסונג פֿון דעם לעבען פֿון דער נאַטור מוז ווערען אַ טייל פֿון דער בילדונג. דער לעהרער פֿון געאָגראַפֿיע וואָלט אפּשר געקענט אויף אַ וויילע איבערנעהמען די דאָזיגע אויפֿגאַבע; אָבער דאַן וואָלטען מיר געדאַרפֿט האָבען אַ גאַנץ אַנדער רייע לעהרער פֿאַר דעם געגענשאַפֿט און אַ פּערשיידענע רייע פּראָפּעסאָרען פֿון געאָגראַפֿיע וואָלט נויטיג געווען פֿאַר די אוניווערזיטעטען. דאָס וואָס מען לערענט איצט אונטער דעם נאָמען געאָגראַפֿיע, איז אַלעס וואָס איהר ווילט, אָבער ניט קיין געאָגראַפֿיע.

אַ צווייטער לעהרער האָט בעויענט אונזער היבש רודערדיגען קלאַס אויף אַ גאַנץ אַנדער אופן. דאָס איז געווען דער לעהרער פֿון שרייבען, דער

לעצטער פון דעם לעהרער-שטאָב. אויב די „געצענדינער“ — דאָס הייסט די דייטשע און פראַנצויזישע לעהרער — האָבען פון אונז גענאָסען וועניג כבוד, איז דער לעהרער פון שרייבען, עבערט, אַ דייטשער איד, געווען אַן אמת'ער מאַרטירער. צו זיין חוצפה'דיג צו איהם האָט זיך גערעכענט פאַר אַ מין געשייטקייט ביי די פּאַזשען. די איינציגע אורזאַך וואָרום ער האָט אָנגעהאַלטען זיין לעקציע אין קאַרפּוס האָט געמוזט זיין די אַרעמקייט זיינע. די אַלטע הענד, וועלכע זיינען אָבגעווען צוויי אָדער דריי יאָהר אין פינפטען קלאַס ניט ריהרענדיג זיך העכער ארויף, האָבען איהם בעהאַנדלעט זעהר שלעכט; אָבער ער האָט וויעס-איז געמאַכט מיט זיי אַן אַבמאַך: „אין שפיצעל ביי יעדער לעקציע, אָבער ניט מעהר“ — אַן אַבמאַך וועלכער, איד האָב מורא, איז ניט שטרענג-אַרענטליך געהאַלטען געוואָרען פון אונזער צד.

איין טאָג האָט אַן איינוואוינער פון „פּערזאָרפּענעם האַלב-אינזעל“ אָנגעזאָפּט די טאָוועל-שוואַם מיט טינט און קרייד און אַ וואָרף געטהאָן אויף דעם קאַליגראַפיע-מאַרטירער. „כאַפּט עס, עבערט!“ האָט ער אַ געשריי געטהאָן מיט אַ נאַרישען שמייכל. די שוואַם האָט געטראָפּען עבערט'ן אין שולטער, די שוואַרצע טינט האָט איהם פּערשפּריצט דעם פנים און זיך אַראָבגעגאַסען אויף דער ווייסער העמד.

מיר זיינען געווען זיכער אַז דעם מאָל וועט עבערט פּערלאָזען דעם צימער און דערצעהלען די מעשה דעם אינספּעקטאָר. אָבער, אַרויסגעהיירט מענדיג זיין קאַרטונענע פּאַטשיילקע און זיך ווישענדיג דעם פנים, האָט ער נאָר אויסגערופּען, „מיינע העררען, איין שפיצעל — ניט מעהר היינט! דאָס העמד איז איבערגעפיהרט“, האָט ער צוגעגעבען אין אַן אונטערדריקטען טון קול, און האָט ווייטער פּערריכט אימיצענס אַ כּוּך.

מיר זיינען געבליבען ערשטוינט און פּערשעחמט. וואָס הייסט, אַנשטאַט צו דערצעהלען אויף אונז, האָט ער גלייך געדענקט וועגען דעם אַבמאַך! די געפיהלען פון דעם גאַנצען קלאַס האָבען זיך געענדערט צו זיין גונסטען. „דאָס וואָס דו האָסט געטהאָן איז נאַריש“, האָבען מיר פּאַרגעד-וואָרפען אונזער חבר. „ער איז אַן אַרעמער מענש, און דו האָסט איבער-געפיהרט זיין העמד! אַ שאַנדע!“ האָט אימיצער אויסגעשריען.

דער פּערברעכער איז גלייך צוגעגאַנגען זיך ענטשולדיגען. „מען מוז לערנען, מיין הערר“, איז געווען אַלץ וואָס עבערט האָט געזאָגט אַלס ענטפּער, און אַן אומעט האָט זיך געהערט אין זיין קול.

אַלע זיינען נאָך דער מעשה געוואָרען שטיל, און צו דער נעקסטער לעקציע, אַזוי ווי מיר וואָלטען זיך פּריהער צונויפּגערעדט, האָבען די מייסטע פון אונז געשריבען מיט די בעסטע האַנדשריפטען און צוגעטראָץ

נען אונזערע ביכער צו עבערטען ער זאל זיי פערריכטען. ער האָט געשיינט; ער האָט זיך געפיהלט גליקליך דעם טאָג.

דער דאָזיגער פאָסט האָט אויף מיר געמאַכט אַ טיעפען איינדרוק, און ער איז קיינמאָל נישט אָבגעווישט געוואָרען פון מיין זכרון. עד היום פיהל איך דאָנקבאַרקייט צו דעם מערקווירדיגען מענשען פאַר זיין לעקציע. מיט אונזער לעהרער פון צייכען, וועמען מען האָט גערופען נאָנו, זיינען מיר קיינמאָל נישט דערגאַנגען צו לעבען בשלום. ער האָט כסדר רעפּאָרטירט די וואָס האָבען זיך געשפּיעלט אין זיין קלאַס. דאָס האָט ער, לויט אונזער מיינונג, נישט געהאַט קיין רעכט צו טהאָן, ווייל ער איז געווען נישט מעהר ווי אַ לעהרער פון צייכען, און דערהויפּט אָבער ווייל ער איז נישט געווען קיין עהרליכער מענש. אין קלאַס האָט ער זעהר וועניג אויפֿ- מערקזאַמקייט געצאָהלט צו די מייסטע פון אונז, און האָט פּערבראַכט זיין צייט אין אויסבעסערען די צייכנונגען פון די וואָס האָבען ביי איהם גענומען פּריוואַט לעקציעס, אָדער האָבען איהם געצאָהלט פאַר'ן ווייזען אויף די עקזאַמענס אַ גוטע צייכנונג און קריגען דערפאַר אַ גוטען מערק- צייכען. אויף די חברים וואָס האָבען דאָס געטהאָן האָט אונז נישט פּערדראָ- סען. פּערקעהרט, מיר האָבען עס געהאַלטען פאַר רעכט אַז די וואָס האָבען נישט געהאַט קיין פּעהיגקייטען פאַר מאַטעמאַטיק, אָדער קיין זכרון פאַר געאָגראַפיע, זאָלען זיך אַרויסהעלפּען און פּערגרעסערען דעם סך-הכל פון זייערע מערק-צייכענס בעשטעלענדיג ביי אַ צייכנער אַ גוטע צייכנונג אָדער אַ טאָפּאָגראַפישע קאַרטע, פאַר וועלכע זיי וועלען קריגען „אַ גאַנצען צוועלף“. נאָר פאַר די ערשטע צוויי שילער פון קלאַס וואָלט געווען נישט אַנשטענדיג זיך צו בענוצען מיט אַזעלכע מיטלען, וועהרענדר די איבעריגע האָבען עס געמעגט טהאָן מיט אַ רוהיגען געוויסען. עס איז אָבער נישט געווען דעם לעהרער'ס עסק צו מאַכען צייכנונגען אויף בעשטעלונג; און אויב ער האָט שוין יאָ געוואָלט אַזוי האַנדלען, האָט ער געדאַרפט פּער- טראָגען געלאַסען דעם טומעל און שפּיצלעך פון זיינע שילער. אַזוי איז געווען אונזער יושר. אַנשטאַט דעם, איז קיין לעקציע נישט אַריבער וואָס ער זאָל נישט אָנגעבען קיין קלאַגען, און וואָס ווייטער איז ער אַלץ געוואָרען מעהר חוצפּה'דיג.

אַזוי גיך ווי מיר זיינען אַריבער אין פּיערטען קלאַס און האָבען זיך געפּיהלט פאַר בעזעסענע בירגער פון קאַרפּוס, האָבען מיר בעשלאָסען איהם איינצוצאַמען אַביסעל שטאַרקער. „עס איז אייער אייגענע שולד“, האָבען די עלטערע חברים אונז געזאָגט, „וואָס ער מאַכט אַזעלכע אַנשטע- לען מיט אייך; מיר האָבען איהם געהאַלטען אין צוויק“. מיר האָבען בעשלאָסען איהם איינצוהאַמעווען.

איין טאָג זיינען צוויי אויסגעצייכענטע חברים פון אונזער קלאָס צוגעקומען צו גאָנז'ן מיט פּאַפּיראַסען אין די מיילער, און איהם געבעטען ער זאָל אזוי גוט זיין זיי געבען פייער. פּערשטעהט זיך, דאָס איז געווען ניט מעהר ווי אויף שפּאַס — עס איז נאָך קיינעם ניט איינגעפּאַלען צו רויכערען אין קלאָס־צימער — און, לויט אונזערע געזעצען פון אַנשטענד־דיגקייט, האָט זיי גאָנז נאָך געדאַרפט הייסען אַוועקנעהן; ער האָט זיי אָבער פּערשריבען אין טאָג־בוך, און זיי האָבען געקראָגען א שטרענגען פּסק. דאָס איז געווען דער לעצטער פּונקט. מיר האָבען בעשלאָסען איהם צו געבען א „בענעפיס־אַבענד“. דאָס האָט געהייסען, אז איין טאָג זאָל דער גאַנצער קלאָס, בעזאָרגט מיט געבאָרגטע ווירעס פון די העכערע קלאָסען, אויפהויבען א געוואַלדיגען טומעל, קלאָפּענדיג מיט די ווירעס אויף די טישלעך, און אַרויסשיקען דעם לעהרער פון קלאָס. אָבער די פּערשווערונג האָט זיך געהאַט צו רעכענען מיט א סך שוועריגקייטען. מיר האָבען געהאַט אין אונזער קלאָס א היבש ביסעל „גומינקע“ קינדערלעך, וועלכע וואָלטען צוגעזאָגט זיך אַנצושליסען אין דער דעמאָנסטראַציע, נאָך אין דער לעצטער מינוט וואָלטען זיי ווערען גערוועזן און זיך צוריקציהען, און דאָן וואָלט דער לעהרער געקענט אָנגעבען די נעמען פון די איבעריגע. אין אזא אונטערנעהמונג איז אַהדות די ערשטע זאָך וואָס איז נויטיג, וואָרעם די שטראָף וואָס עס זאָל ניט זיין, איז שטענדיג לייכטער ווען זי פּאַלט אויפ'ן גאַנצען קלאָס אַנשטאָט אויף עטליכע.

די שוועריגקייטען זיינען בייגעקומען געוואָרען מיט אַן אמת מאַקיאַד־וועלישער (שטאַטס־מאַן'ס) געשיקטקייט. אויף א געגעבענעם סיגנאַל האָבען זיך אַלע געזאָלט אומקעהרען מיט די רוקענס צו גאָנז'ן, און דאָן מיט די ווירעס וואָס זיינען געלעגען גרייט אויף די שרייבטישלעך פון דער נעקסטער רייהע, זאָלען זיי אָנמאַכען דעם געווינשטען טומעל. אויף דעם אויפן וועלען די „גומינקע“ קינדערלעך ניט צושראַקען ווערען ווען גאַנז וועט אויף זיי אויסשטעלען זיינע אויגען. אָבער דער סיגנאַל? פייפען, אזוי ווי אין די רויבער־געשיכטען, שרייען, אָדער אפילו א ניס טהאַן וואָלט ניט געטויגט: גאַנז וואָלט געקענט אָנגעבען אימיצען אַלס דעם פייפער אָדער ניסער. דער סיגנאַל האָט געמוזט זיין א שטילער. איינער פון אונז וועלכער האָט שעהן געצייכענט, האָט געזאָלט צוטראָגען וויזען זיין צייכנונג צו גאָנז'ן, און דער מאַמענט וואָס ער וועט צוריק קומען און פּערנעהמען זיין פּלאַץ, האָט געזאָלט זיין די צייט אַנצופּאַנגען.

אַלעס איז געגאַנגען אויסגעצייכענט. נעסאַדאַף האָט אַוועקגעטראָגען זיין צייכנונג, און גאַנז האָט איהר אויסגעבעסערט אין אייניגע מינוטען, וועלכע האָבען זיך אויסגעוויזען פאַר אונז אַן אייביגקייט. ענדליך איז ער

צוריקגעקומען צו זיין זיין, איז געבליבען שטעהן פאר א סעקונדע, אָנקור קענדיג אונז, ער האָט זיך אַניערדערגעזעצט... דער גאַנצער קלאַס האָט זיך פּלוצלינג אומגעקעהרט אויף די ביינקלעך, און די ווירעס האָבען פרעה-ליך געקלאָפּערט אין די שרייבטוישלאַעך, בעת עמליכע פון אונז האָבען אין מיטען דעם טומעל געשריען, „גאַנז אַרויס! ניעדער מיט איהם!“ דער גערויש איז געווען אַ פּערטויבענדער; אַלע קלאַסען האָבען געוואוסט אז דאָס האָט גאַנז געקראָגען זיין „בענעפיס-אַבענד“. ער איז אַ וויילע געבליבען שטעהן, געשעפטשעט עטוואָס, און ענדליך איז ער אַרויס. אַן אָפיציר איז אַריינגעלאָפּען — דער טומעל האָט אָנגעהאַלטען; דאָן איז געקומען צו פּליהען דער אונטער-אינספּעקטאָר, און נאָך איהם דער אינ-ספּעקטאָר. דער טומעל האָט גלייך אויפגעהערט.

„דער עלטסטער גלייך אונטער אַרעסט!“ האָט דער אינספּעקטאָר קאָמאַנדירט; און אײך, וועלכער בין געווען דער ערשטער אין קלאַס, און דערפאַר אויף דער עלטסטער, האָב אַוועקגעמאַרשירט צו דער שוואַרצער צעלע. דאָס האָט מיר פּערשפּאַרט צוצוועהן וואָס עס האָט דערנאָך געפאַלגט. דער דירעקטאָר איז געקומען. מען האָט געפרעגט גאַנז ווער עס זיינען געווען די אָנפיהרער, אָבער ער האָט קיין נעמען ניט געקענט געבען. „זיי האָבען זיך אַלע אויסגעדריעהט מיט די רוקענס צו מיר, און האָבען אָנגעהויבען דעם טומעל“, איז געווען זיין ענטפּער. גלייך דערויף האָט מען דעם גאַנצען קלאַס אַרונטערגעפיהרט, און כאַטש מען האָט שוין אין גאַנצען געהאַט אויפגעהערט צו שמייסען ביי אונז אין דער שולע, האָט מען דעם מאָל די צוויי, וואָס זיינען רעפּאָרטירט געוואָרען פאַר'ן פּער-לאַנגען פייער, געשמיסען מיט בעריאָזענע ריטער, אונטער דעם אויסרייד אז דער „בענעפיס-אַבענד“ איז געווען אַן אַברעכענונג פאַר זייער שטראַף. דערוואוסט האָב אײך זיך דערפון מיט צעהן טעג שפּעטער, ווען מען האָט מיר ערלויבט זיך אומצוקעהרען אין קלאַס. מיין נאָמען, וועלכער איז געווען אויפגעשריבען אין קלאַס אויפ'ן רויטען טאַוועל, איז געווען אָבגע-ווישט. צו דעם בין אײך געווען גלייכגילטיג; אײך מוז אָבער מודה זיין אז די צעהן טעג אין דער צעלע, אָהן ביכער, האָבען מיר געשיינט צו זיין אביסעל צו לאַנג, צוליעב וואָס אײך האָב פּערפאַסט (אין שוידערליכע פּערזען) אַ פּאַעמאַ, אין וועלכער די טהאַטען פון דעם פּיערטען קלאַס זיינען פּעהרעליכט געוואָרען ווי עס געהער צו זיין.

עס פּערשטעהט זיך אז די שילער פון אונזער קלאַס זיינען איצט געוואָרען די העלדען פון דער שולע. פאַר אַ חודש אָדער מעהר האָבען מיר געמוזט האַלטען אין איין דערצעהלען און איבערדערצעלען פאַר די איבעריגע קלאַסען די גאַנצע געשיכטע, און מען האָט אונז שטאַרק געלויבט פאַר דורכ-

פיהרען די אונטערנעהמונג מיט אזא אהדות, אז קיינער איז ניט געכאפט געדוואָרען בעזונדער. און דאָן זיינען געקומען די זונטאָנס — אַלע זונטאָנס ביז צו פסח — וואָס דער קלאַס האָט געמוזט בלייבען אין דער שולע, ניט קריי-גענדיג קיין ערלויבניס צו געהן אַהיים. פּערהאַלטענע אין דער שולע אַלע צוזאַמען, האָבען מיר די זונטאָנס פּערבראַכט גאַנץ לעבעדיג. די „גוטינקע“ קינדערלעך'ס מאַמעס האָבען זיי געבראַכט גאַנצע הויפּענס צוקערקעס; די וואָס האָבען געהאַט עטוואָס געלד האָבען דאָס אויסגעגעבען אויף איינצור-קויפּען גאַנצע בערג צוקער-געבעקס — זעמיגענדע אויף פּאַרמיטאַג, און זיסע אויף נאַכמיטאַג — בעת די פּריינד פון די אַנדערע קלאַסען פּלעגען אין אַבענד אַרײַנשמוגלען צו היבשע ביסלעך פּרוכט פאַר דעם בראַווען פּיערטען קלאַס.

גאָט האָט מעהר קיינעם ניט פּערשריבען; אָבער די לעקציע פון צײַכנען איז געווען אין גאַנצען פּערלאָרען פאַר אונז. קיינער האָט מעהר ניט געוואָלט זיך לערנען צײַכנען פון דעם מענשען וואָס פּערקויפט זיך פאַר געלד.

III

מיין ברודער אַלעקסאַנדער איז אין דער צײַט געווען אין מאַסקווע, אין אַ קאַדעטען קאַרפּוס, און מיר האָבען אָנגעהאַלטען אַ לעבעדיגע קאַרעספּאַנדענץ. אזוי לאַנג ווי איך בין געווען דערהיים איז דאָס געווען אונמעגליך, וואָרים אונזער פּאַטער האָט גערעכענט פאַר זיין פּרווילעגיע צו לײענען אַלע בריעף וואָס זיינען אָנגעקומען אין אונזער הויז, און ער וואָלט גיך אַ סוף געמאַכט צו אַ קאַרעספּאַנדענציע וואָס האָט צו טהאָן ניט מיט אַלטעגליכע זאַכען. איצטער זיינען מיר געווען פּריי צו דיסקוטיר-רען אין אונזערע בריעף וואָס נאָר מיר האָבען געוואָלט. די איינציגע שוועריגקייט איז געווען ווי צו קריגען געלד אויף מאַרקעס; אָבער מיר האָבען זיך גיך אויסגעלערענט שרייבען מיט אַזעלכע קליינע אותיות אז מיר האָבען געקענט אָנשרייבען אין יעדען בריעף אזוי פּיעל אז עס איז שווער זיך פאַרצושטעלען. אַלעקסאַנדער, וועמעס האַנדשריפט עס איז געווען אַ וואַונדער-שעהנע, פּלעגט קענען אַרײַנקריגען פּיער געדרוקטע זײטען אויף איין בלעטעל שרייב-פּאַפּיר, און זיינע מיטקאַספּאַשיע שורות זיינען געווען אזוי לעזבאַר, ווי די בעסטע קליינע דרוק-שריפט. עס איז אַ שאָד וואָס די דאָזיגע בריעף, וועלכע ער האָט געהאַלטען ווי טהייערע אָנדענקונגען, זיינען גענאַגען פּערלאָרען. די זשאַנדאַרמען, אין

איינעם פון זייערע איבערפאלען, האָבען ביי איהם אוועקגערויבט אפילו אַט דעם אונשולדיגען אוצר.

אונזערע ערשטע בריעה זיינען מייסטענס געווען וועגען די קליינע איינצעלהייטען פון מיין נייער סביבה, אָבער אונזער קאָרעספּאָנדענץ האָט נאָר גיך אָנגענומען אַ מעהר ערנסטען כאַראַקטער. מיין ברודער האָט ניט געקענט שרייבען וועגען קלייניגקייטען. אפילו אין געזעלשאַפט פלעגט ער נאָר דאָן ווערען לֵעבעדיג, ווען מען איז געווען פּערטהאָן אין עפעס אַן ערנ־סטע דיסקוסיע, און פלעגט זיך בעקלאָגען אויף „אַ טעמפען וועהטאָג אין די געהירען“ — אַ פיזישען וועהטאָג, ווי ער פלעגט זאָגען — ווען ער איז געווען מיט מענשען וועלכע האָבען זיך אינטערעסירט נאָר מיט קלייניג־קייטען. ער איז געווען אַ סך פּאַרטמעגשריטענער פּאַר מיר אין זיין אינטע־לעקטועלער ענטוויקלונג און האָט מיר געטריבען פּאַרווערטס, אויפהויבענ־דיג נייע וויסענשאַפטליכע און פּילאָזאָפּישע פּראָגען איינע נאָך די אַנדערע, און ראַטהענדיג מיר וואָס איך זאָל לעזען אָדער שטודירען. וואָס פּאַר אַ גליק דאָס איז געווען פּאַר מיר צו האָבען אזאַ ברודער! — אַ ברודער וועלכער, אחוץ אַלעמען, האָט מיך ליידענשאַפטליך לייעב געהאַט. איהם האָב איך צו פּערדאַנקען דעם בעסטען טייל פון מיין ענטוויקלונג.

מאַנכעסמאָל פלעגט ער מיר ראַטהען צו לייענען פּאָעזיע, און ער פלעגט מיר שיקען אין זיינע בריעה מאַסען פּערזען און גאַנצע פּאָעמען, וועלכע ער האָט געשריבען פון זכרון. „לייען פּאָעזיע“, האָט ער געשריבען: „פּאָעזיע מאַכט דעם מענשען בעסער“. ווי אָפט האָב איך אין מיין שפּע־טערען לעבען איינגעזעהן די וואַהרהייט פון אַט דער בעמערקונג זיינער! לייען פּאָעזיע: זי מאַכט דעם מענשען בעסער! ער אַליין איז געווען אַ פּאָעט, און האָט געהאַט אַ וואַונדערבאַרע פּעהיגקייט צו שרייבען העכסט מוזיקאַלע פּערזען; ווירקליך, איך האַלט עס פּאַר אַ גרויסען שאַדען וואָס ער האָט די פּאָעזיע אויפגעגעבען. אָבער די רעאַקציע געגען קונסט, וועלכע איז ענטשטאַנען אין די ערשע זעכציגער יאָהרען אונטער דער רוסישער יוגענד, און וועלכע טורגעניעה האָט געשילדערט אין „באַזאַראַף“ („פּאָטערס און זיהן“), האָט איהם געבראַכט דערצו אז ער זאָל קוקען אויף זיינע פּערזען מיט פּעראַכטונג, און זיך אַריינוואַרפען מיט לייב און לעבען אין דער נאַטור־וויסענשאַפט. איך מוז אָבער זאָגען, אז מיין לייעבלינגס פּאָעט איז ניט געווען קיינער פון די וועמען זיין פּאָעטישע בעגאַבמקייט, מוזיקאַלישער אויער, און זיין פּילאָזאָפּישער געדאַנקען־גאַנג האָבען איהם געמאַכט לייעב האָבען אַמבעסטען. זיין בעליעבטסטער רוסישער פּאָעט איז געווען ווענעוויטינאַף, וועהרענד מיינער איז געווען נעקראַסאָף, וועמעס פּערזען זיינען אָפט ניט־מוזיקאַליש, אָבער האָבען שטאַרק אַפּעלירט צו

מיין האַרצען מיט זייער סימפאטיע פאַר „די אונטערדריקטע און מיס־האַנדעלטע“.

„מען מוז האָבען אַ בעשטימטען צוועק אין לעבען“, האָט ער מיר איינמאָל געשריבען. „אַהן אַ ציעל, אָהן אַ צוועק, איז לעבען קיין לעבען ניט“. און ער האָט מיר געראַטהען זיך צו שאַפען אַ צוועק אין מיין לעבען, פאַר וועלכען עס זאָל ווערטן זיין צו לעבען. איך בין נאָך דעמאָלט געווען צווינגט צו געפינען אזא צוועק; אָבער עטוואָס אונבעשטימטעס, אונקלאַר־רעם, אינגאַנצען „גוטעס“, איז שוין געוואַקסען אונטער אַט דעם אַפיעל, ווען אפילו איך האָב נאָך ניט געקענט זאָגען וואָס דאָס דאָזיגע „גוטע“ וועט זיין.

אונזער פאָטער האָט אונז געגעבען זעהר וועניג טאַשען־געלד, און איך האָב קיינמאָל ניט געהאַט מיט וואָס אַ בוך צו קויפען. אָבער ווען אַלעקסאַנדער האָט געקראָגען עמליכע רובעל פון אַ וועלכער עס איז מוהמע, האָט ער קיינמאָל פון דעם אַ קאָפּיקע ניט אויסגעגעבען אויף פער־געניגען, נור ער פלעגט קויפען אַ בוך און שיקען צו מיר. ער איז אפילו געווען אַ געגנער פון סתם לייענען. „מען מוז האָבען עפעס אַ פראַגע צו שמעלען“, האָט ער מיר געשריבען, „דעם בוך וואָס מען נעהמט לייענען“. איך האָב אָבער דעמאָלט ניט געוואוסט ווי אַבצושאַצען די דאָזיגע בעמער־קונג, און איך קען היינט ניט דענקען אָהן שטוינען וועגען דער צאָהל ביכער, אָפטמאָל פון אַ גאַנץ ספּעציעלען כאַראַקטער, וואָס איך האָב געלעזען, אין אַלע צווייגען פון דער ליטעראַטור, הויפטזעכליך אָבער אויף דעם געביעט פון געשיכטע. אויף פראַנצויזישע ראַמאַנען האָב איך מיין צייט ניט פערבראַכט, זינט אַלעקסאַנדער, מיט יאָהרען פריהער, האָט זיי כאַראַקטעריזירט אין איין האַרבען זאַץ: „זיי זיינען נאַריש און פול מיט נבול־פה“.

די גרויסע פראַגען וועגען דעם בעגריף וואָס מיר זאָלען זיך פאַרמירען פון דעם אוניווערום — אונזער „וועלטאַנשוואַנג“, ווי די דייטשען זאָגען — זיינען, פערשטעט זיך, געווען די הויפט ענינים אין אונזער קאַרעספּאַנדענץ. אין אונזער קינדהייט זיינען מיר קיינמאָל ניט געווען רעליגיעז. מען האָט אונז געפיהרט אין קירכע; אָבער אין אַ רוסישער קירכע, אין אַ קליינער געמיינדע אָדער אַ דערפעל, איז דער ערנסטער פּערהאַלטען זיך פון די מענשען אַ סך איינדרוקספולער ווי די מעסע גופא. פון אַלעס וואָס איך האָב ווען־עס־איז געהערט אין דער קירכע האָבען צוויי זאַכען נאָר געמאַכט אויף מיר אַן איינדרוק: די צוועלף פּסוקים פון די עוואַנגעליען וועגען די ליידען פון קריסטוס, וועלכע ווערען אין רוסלאַנד געלעזען ביי דער נאַכט־געבעט ערב גוט־פרייטאָג, און די קורצע תּפּילה וואָס פּערהאַמט דעם נייסט פון הערשאַפט, וועלכע ווערט פאַרגעטראַגען

אין דער צייט פון „גרויסען פאסט“, און איז ווירקליך ערהאבען צוליב איהרע איינפאכע, בעשיידענע ווערטער און געפיהלען. פושקין האָט איהר איבערזעצט אין רוסישע פערזען.

שפעטערצו, אין פעטערבורג, בין איך געגאנגען מעהרערע מאל אין א רוימיש קאטוילישער קירכע, אָבער דער מהעאטראלער כאראקטער פון דעם נאָטעס־דיענסט און די אַבוועזענהייט דערביי פון אמת'ן געפיהל האָט מיך שאַקירט. און דערהויפּט ווען איך האָב געזעהן מיט וואָס פאַר אַן איינפאַכער אמונה אַן אויסגעדיענטער פּוילישער סאָלדאַט אָדער אַ פּויערטע האָבען מתפלל געווען אין אַ פּערוואָרפענעם ווינקעל. איך בין אויך געגאנגען אין אַ פּראָטעסטאַנטישער קירכע; אָבער אַרויסקומענדיג פון דאָרטען האָב איך מיך אַליין געפאַקט שפּעטשענדיג געהעס ווערטער: אָבער קיינמאַל וועסטו הערצער צוזאַמענבינדען, סיידען דער באַנד קומט אַרויס פון דיין אייגען האַרץ.

אונזער שוועסטער העלענאַ, וועלכע איז שוין דעמאָלט געווען פּער־היראַט, האָט געוואוינט אין פעטערבורג, און יעדען שבת־צוראַכט פלעג איך געהן צו איהר צו נאַסט. איהר מאַן האָט געהאַט אַ גוטע ביבליאָטעק, אין וועלכער די פּראַנצויזישע פּילאָזאָפּען פון לעצטען יאָרהונדערט און די מאָדערנע פּראַנצויזישע היסטאָריקער זיינען געווען זעהר גוט פּער־טראַטען, און איך האָב זיך אַריינגעטהאָן אין זיי מיט גרויס חשק. אַזעלכע ביכער זיינען געווען פּערבאַטען אין רוסלאַנד, און עס פּערשטעהט זיך אַז אין דער שולע האָט מען זיי ניט געקענט מיטגעהמען; איך האָב דעריבער דעם גרעסטען טייל פון דער נאַכט, יעדען שבת, פּערבראַכט אין לייענען די ווערק פון די ענציקלאָפּעדיסטען, וואָלטער'ס „פּילאָזאָפּישען ווערטער־בוך“, די שריפטען פון די סטאָיקער, איבערהויפּט מאַרקוס אורעליוס און אַזוי ווייטער. די אונגענדליכע גרויסקייט פון דעם אוניווערזום, די גרויס־קייט פון דער נאַטור, איהר פּאַעזיע, איהר אייביג שלאָגענדיג לעבען האָט אויף מיר געמאַכט אַלץ מעהר און מעהר איינדרוק. דאָס קיינמאַל ניט אויפהערענדיג לעבען האָט מיר געגעבען דעם עקסטאַז פון בעוואונדערונג, נאָך וועלכען די יונגע נשמה גאַרט, בעת מיינע לייעבלינגס פּאַעטען האָבען מיר בעזאָרגט מיט אַן אויסדרוק אין ווערטער פון יענער ערוואַכענדער לייעבע צו דער מענשהייט און גלויבען אין איהר פּראָגרעס, וועלכע שטעלען צוזאַמען דעם בעסטען טייל פון דער יוגענד און בעאיינפלוסען דעם מענ־שען פאַר זיין לעבען לאַנג.

אין דער צייט איז שוין אַלעקסאַנדער ביסלעכווייז געקומען צו אַ קאַנטישען אַנגאַסטיציזם, און די אויסדריקען „רעלאַטיוויטעט פון

בעגריפע, „בעגריפע אין צייט און רוים, און צייט אליין“, און אזוי ווייטער, האָבען פערנומען בויגענס און בויגענס פאפיר אין אונזערע בריעה, פון וועלכע די שריפט איז געוואָרען אלץ קלענער און קלענער וואָס וויכטיגער עס זיינען געוואָרען די ענינים איבער וועלכע מיר האָבען דיסקוטירט. אָבער ניט דאָן און ניט שפעטער, ווען מיר פלעגען פערברענגען שמונדען און שמונדען דיסקוטירענדיג קאנט'ס פילאָזאָפיע, האָט מיר מיין ברודער געקענט בעקעהרען צו ווערען א נאָכפאלגער פון דעם קעניגס-בערגער פילאָזאָף.

נאטור-וויסענשאפטען — דאָס הייסט, מאטעמאטיק, פיזיק און אסטראָנאָמיע — זיינען געווען מיינע הויפט-שטודיען. אין יאָהר 1858, איידער דאָרוויין האָט אַרויסגעבראַכט זיין אונשטערבליכעס ווערק, האָט אַ פראָפּעסאָר פון זאָלאָגניע אין דער מאַסקווער אוניווערזיטעט, רוליע, פערפענטליכט דריי לעקציעס איבער טראַנספּאָרמיזם (אומגעשטאַלמונג, פערענדערונג), און מיין ברודער האָט באַלד אויפגענומען זיינע אידעען וועגען דער פערענדערליכקייט פון די מינים. ער איז אָבער ניט געווען צופרידען מיט נאָר השערה-בעווייזען, און האָט אָנגעהויבען צו שטודירען אַ מאַסע ספעציעלע ביכער וועגען פערעברונג און עהנליכע שטודיען, איבערגעבענדיג מיר אין זיינע בריעה די הויפט-פּאַקטען, ווי אויך זיינע אייגענע אידעען און צווייפלען. די ערשיינונג פון דאָרוויינ'ס „דער אור-שפּרונג פון די מינים“ האָט זיינע צווייפלען אין פערשיידענע געוויסע פונקטען ניט בעזייטיגט, עס האָט נור אויפגעהויבען פאַר איהם נייע פראַגען און איהם געגעבען אַן אַנשטויס צו ווייטערע שטודיען. מיר האָבען דערנאָך דיסקוטירט — און די דיסקוסיאָן האָט אָנגעהאַלטען פיעלע יאָהרען — פערשיידענע פראַגען אין שייכות צו דעם אורשפּרונג פון די פערענדערונגען, זייערע שאַנסען צו ווערען איבערגעגעבען און פער-שטאַרקט; אין קורצען, יענע פראַגען וואָס זיינען נאָר אין דער לעצטער צייט אויפגעהויבען געוואָרען אין דער וויסמאַן-ספּענסער דעבאַטע, אין גאַלטאַן'ס פאַרשונגען, און אין די ווערק פון די מאָדערנע נעאָ-לאַמאַרקיאַנער. אַ דאַנק זיין פילאָזאָפישען און קריטיקירענדען גייסט, האָט אַלעסאַנדער גלייך בעמערקט די פונדאַמענטאַלע וויכטיגקייט פון די דאָזיגע פראַגען פאַר דער טעאָריע פון דער פערענדערונג פון די מינים, אַבוואַוירט זיי זיינען דאָן פערזעהן געוואָרען פון פיעלע נאַטורפּאָרשער.

איך מוז אויך דערמאָנען אונזער פערנעהמען זיך אַ קליינע צייט אויף דעם פעלד פון פּאַליטישער עקאָנאָמיע. אין די יאָהרען 1858 און 1859 האָט אין רוסלאַנד יעדער איינער גערעדט פון פּאַליטישער עקאָנאָ-מיע. פאַרטרגע איבער פרייהאַנדעל און שווי-צאַלל האָבען צוגעצויגען מאַסען מענשען, און מיין ברודער, וועלכער איז נאָך ניט געווען פערטיעפט

אין דער פראגע פון דער פערענדערונג פון די מינים, האָט גענומען, אָב וואויל נאָר פאַר אַ קורצער צייט, אַ לעכהאַפּטען אינטערעס אין עקאָנאָמישע מישע אַנגעלעגענהייטען, צושיקענדיג מיר צו ליינען די „פּאָליטישע עקאָנאָמיע“ פון זשאַן באַפּטיסט סיי. איך האָב געלייענט ניט מעהר ווי עטליכע קאָפיטלען: טאַריפען און באַנקאַפּעראַציעס האָבען מיך ניט אַנגעהויבען צו קימערען; אַלעקסאַנדער אָבער האָט די דאָזיגע פראַגען אויפגענומען אזוי ליידענשאַפטליך, אז ער האָט אפילו געשריבען בריעף צו אונזער שטימפוטער, זוכענדיג איהר צו פּעראַינטערעסירען אין די פּלאַנטערס פון די איינפּוהר-אַבצאָהלונגען. שפּעטער-צו, אין סיביר, ווען מיר פלעגען איבערלייענען אייניגע בריעף פון יענער צייט, האָבען מיר געלאַכט ווי קינדער, ווען עס איז אונז אַריינגעפאַלען אין די הענד איינער פון זיינע בריעף, אין וועלכען ער האָט זיך בעקלאַנט אויף אונזער שטימפוטער'ס אונפעהיגקייט צו פּעראַינטערעסירען זיך אפילו אין אַזעלכע ברענענדיגע פראַגען, און האָט זיך געבייזערט אויף אַ גרינס-הענדלער, וועמען ער האָט געפאַקט אויף דער גאַס, וועלכער, „וואָלסטו דאָס גלויב-בען“, האָט ער געשריבען מיט אויסרופונגס-צייכענס, „דאַכט זיך אַ סוחר, און ווייזט אַרויס אזא נאַרישעוואַטע גלייכגילטיגקייט צו טאַריפּפראַגען!“

יערען זומער פלעגט מען אַרויסנעהמען אונגעפעהר אַ האַלבען קאַרפּוס אין אַ לאַגער אין פעטעהאַף. די ניעדעריגע קלאַסען אָבער זיינען געווען פריי פון אַנשליסען זיך אין לאַגער, און איך האָב פּערבראַכט די ערשטע צוויי זומערען אין ניקאָלסקאַע. פּערלאָזען די שוהלע, נעהמען די באַהן נאָך מאַסקווע, און דאָרטען בעגענענען אַלעקסאַנדער'ן איז געווען אזא גליקליכע אויסזיכט, אז איך פלעג צעהלען די טעג וואָס דאַרפען פּערבייגען ביז אַט דער הערליכער טאָג וועט אַנקומען. אָבער איינמאָל האָט מיר ערוואַרט אין מאַסקווע אַ גרויסע ענטווישונג. אַלעקסאַנדער האָט ניט אויסגעהאַלטען זיינע עקזאַמענס, און ער איז געבליבען פאַר נאָך אַ יאָהר אין דעם זעלביגען קלאַס. ער איז איינגענטליך געווען צויונג אַריינ-צוטרעטען אין די ספּעציעלע קלאַסען, אָבער אונזער פּאַטער איז, פּונד דעסטוועגען, געווען זעהר ברונג אויף איהם, און האָט אונז ניט ערלויבט זיך צו זעהן. איך האָב זיך געפיהלט זעהר ניעדערשלאָגען. מיר זיינען שוין מעהר ניט געווען קיין קינדער, און מיר האָבען אזוי פיעל געהאַט זיך צו זאָגען איינער דעם אַנדערען. איך האָב פּרובירט קריגען די ערלויבניס צו געהן צו אונזער מוהמע סולימאַ, וואו איך וואָלט זיך פילייכט געקענט צוזאַמענטרעפען מיט אַלעקסאַנדער'ן, אָבער דאָס האָט דער פּאַטער מיר

אבסאָלוט ענטזאָגט. זינט ער האָט וויעדער געהיראָט האָט מען אונז קיינמאָל ניט ערלויבט צו זעהן אונזער מוטער'ס קרובים. יענעם פריהלינג איז אונזער הויז אין מאַסקווע געווען פול מיט געסט. יעדע נאָכט זיינען די אויפנאָהמס-צימערען געווען פערפלייצט מיט ליכט, די קאָפּעליע האָט געשפּיעלט, דער צוקערניק איז געווען פערנומען מיט מאַכען אייזיקרעם און פאשטעטען, און אין גרויסען זאָל האָט מען געשפּיעלט אין קאָרטען ביז שפעט אין דער נאָכט. איך האָב זיך אַרומגע-דרעהט איבער די העל-בעלויכטענע צימערען אָהן אַ ציעל, און זיך געפיהלט אונגליקליך.

איין נאָכט, נאָך צעהן, האָט מיר אַ דיענער צוגעוואונקען, איך זאָל אַרויסקומען אין קאָרידאָר. איך בין געגאנגען. „קום אַריבער ביי די קוטשערס אין הויז“, האָט מיר דער אַלטער הויזמאָיאָר פּראָל איינגע-רוימט. „אַלעקסאַנדער אַלעקסעוויטש איז דאָ“.

איך האָב זיך אַ יאָג געטהאָן איבער'ן הויף, אַרויפגעפלויען די טרע-פען וואָס האָבען געפיהרט צום הויז פון די קוטשערס, און אַריין אין אַ ברייטען, האַלב-פינסטערען צימער, וואו איך האָב, ביי דעם גרויסען עס-טיש פון דער דיענערשאַפט, דערזעהן אַלעקסאַנדער'ן.

„סאַשא, טהייערער, ווי אזוי ביזטו געקומען?“ און אין אַ סעקונדע זיינען מיר אַריינגעפאלען איינער אין דעם אַנדערענ'ס אַרעמס, זיך שטאַרק דריקענדיג איינער צום אַנדערען, און ניט קענענדיג אַרויסרעדען אַ וואָרט פון צופיעל אויפּרעגונג.

„שא, שא! זיי קענען אייך נאָך דערהערען“, האָט אַ זאָג געטהאָן די קוכאַרקע פאַר די דיענסטען, פּראַסקאָוויאַ, אויסווישענדיג זיך די טרעהרען מיט'ן פאַרטוף. „אַרעמע יתומים'לעך! ווען אייער מאַמע וואָלט נאָר געלעבט —“

דער אַלטער פּראָל איז געשטאַנען, דעם קאָפּ טיעף אַרונטערגעבויען, צוקענדיג מיט די אויגען.

„דער אויס, פעמיא, ניט אַ וואָרט צו קיינעם; צו קיינעם ניט“, האָט ער געזאָגט, בעת פּראַסקאָוויאַ האָט אַרויפגעשטעלט אויפ'ן טיש אַ ליימע-נעם מעפעל מיט קאַשע פאַר אַלעקסאַנדער'ן.

אַלעקסאַנדער, אַ געזונטער, אַ שטאַרקער, אין זיין קאַדעטען-מונדיר, האָט שוין געהאַט אָנגעהויבען רעדען פון פערשיידענערליי זאַכען, בעת ער האָט אין דער גיך אויסגעלעדיגט דאָס קאַשע-מעפעל. עס איז מיר אָנגעקומען שווער צו פועל'ן ביי איהם ער זאָל מיר דערצעהלען ווי אזוי ער איז אַהער געקומען אזוי שפעט. מיר האָבען דאָן געוואוינט נעבען סמאָלענסקי בלוואַר, מיט אַ שטיין צו דערוואַרפען פון דער הויז

וואו אונזער מוטער איז געשטאָרבען, און דער קאָדעמען קארפוס האָט זיך געפונען אויפ'ן צווייטען ברעג מאַסקווע, פולע פינף מייל אוועק.

ער האָט געמאַכט אַ פופע פון בעטגעוואַנד, אַריינגעלעגט עס אין בעט און אַריבערגעדעקט מיט דער קאָלדערע; דאָן איז ער אוועק צום טהורעם, זיך אַרונטערגעלָאָזט דורך אַ פענסטער, אַרויסגעגאַנגען אונבעמערקט, און געגאַנגען צופוס דעם גאַנצען מהלך.

„האַסטו גאָר קיין מורא ניט געהאַט ביינאַכט אין די פוסטע פעלדער אַרום דיין קאַרפוס?“ האָב איך געפרעגט.

„וואָס האָב איך געהאַט זיך צו שרעקען? נור אַ סך הינד זיינען אויף מיר אָנגעפאלען; איך האָב זיי אַליין אָנגערייצט. מאַרגען וועל איך מיטנעהמען מיין שווערד מיט זיך.“

די קומשערס און אַנדערע דיענער זיינען אַריין און אַרויס; זיי האָבען געזיפצט קוקענדיג אויף אונז, און האָבען זיך אויסגעזעצט פון דער ווייטענס, אַרום די ווענד, רעדענדיג צווישען זיך אין דער שטייל כּדי אונז ניט צו שטערען; בעת מיר ביידע, איינער אין דעם אַנדערענס אַרעמס, זיינען דאָרט אוועקגעזעסען ביז מיטען נאַכט, רעדענדיג וועגען די נעבעל־פּלעקען און לַאפּלאַס'עם היפּאָטעזע, וועגען דעם געבוי פון מאַטעריע, וועגען די קעמפּע פון פּאַפּסטטהום אונטער באַניפּאַץ דעם 8טען מיט דער קייזערליכער מאַכט, און אַזוי ווייטער.

פון צייט צו צייט פּלעגט איינער פון די דיענער אַריינלויפּען, זאָגענדיג, „פּעטינקאַ, געה ווייז זיך דאָרטען אין זאַל; זיי קענען זיך נאָך אַ פרעג טהאָן אויף דיר.“

איך האָב זיך געבעטען ביי סאַשאַן'ן ער זאָל ניט קומען די מאַרגענדיגע נאַכט; ער איז אָבער פּאַרט געקומען — און האָט זיך ניט אויסגעדערעהט אַהן אַ געשלעג מיט די הינד, געגען וועמען ער האָט געהאַט מיטגענומען זיין שווערד. מיט האַסט האָב איך זיך אָבגערוּפּען, ווען מען האָט מיר גערופּען נאָך אַמאָל, פּריהער ווי די פּאַריגע נאַכט, צו די קומשערס אין הויז. אַלעקסאַנדער איז אַ טייל וועג געפּאַהרען אין אַ דראַשקע. די פּריהער־דיגע נאַכט האָט איינער פון די דיענער איהם געבראַכט דאָס וואָס ער האָט צונויפּגעקראָגען פון די קאַרטען־שפּיעלער און איהם געבעטען ער זאָל דאָס נעהמען. ער האָט גענומען עטליכע קליינע מטבעות צו דינגען אַ דראַשקע, און דערפּאַר איז ער געקומען פּריהער ווי דעם ערשטען מאָל.

ער האָט גערעכענט צו קומען די נעקסטע נאַכט אויך, נאָר צוליב אַ געוויסער אורזאַך וואָלט עס געווען געפּעהרליך פּאַר די דיענער, און מיר האָבען בעשלאָסען זיך צו שיידען ביז הערבסט. אַ קורצער „אַפיציעלער“ צעטעלע האָט מיר געגעבען צו פּערשטעהן דעם נעקסטען טאָג אַז זיינע

נאכטיגע פליטה'ס זיינען אַריבער ניט־בעמערקט. ווי שרעקליך וואָלט געווען די שטראָף ווען זיי וואָלטען ענטדעקט געוואָרען. עס איז שרעקליך צו דענקען וועגען דעם: שמייסען פאַר די אויגען פון גאַנצען קאָרפּוס ביז מען וואָלט איהם אַוועקגעטראָגען אין אַ לייַלעך, און דערנאָך דעגראַדירט ווערען אין אַ באַטאָליאַן פון סאַלדאַטסקע זיהן — אַלץ איז מעגליך געווען אין יענע צייטען.

וואָס אונזערע דיענער וואָלטען געהאַט צו לייַדען פאַר'ן בעהאַלטען אונז, ווען אַ מסירה וועגען דער אַנגעלעגענהייט וואָלט דערגרייכט אונזער פאַטער'ס אויערען, וואָלט געווען פונקט אזוי שרעקליך; אָבער זיי האָבען געוואוסט ווי צו האַלטען אַ סעקרעט און ניט פּערראַטהען איינער דעם אנדערען. זיי האָבען אַלע געוואוסט פון אַלעקסאַנדער'ס בעזוכען, אָבער קיינער האָט אפילו מיט אַ וואָרט זיך ניט אַרויסגערעדט פאַר אימיצען פון דער פאַמיליע. זיי און איהן זיינען געווען די איינציגע אין הויז וואָס האָבען דערפון געוואוסט.

IV

דעם זעלבען יאָהר האָב איך געמאַכט מיין ערשטען אַרויסטרעט אַלס פאַרשער פון פּאָלקס־לעבען. אַט די קליינע אַרבייט האָט מיך געבראַכט אַ טריט נעהנטער צו אונזערע פּויערים, און האָט מיך געהאַלפּען זיי צו זעהן אין אַ נייעם ליכט; שפעטער האָט דאָס מיך אויך זעהר פּיעל געהאַלפּען אין סיביר.

יעדען יאָהר, אין יולי, אין דעם טאָג פון „די הייליגע יונגפרוי פון קאַזאַן“, וועלכער איז געווען דער פייערטאָג פון אונזער קירכע, איז אין ניקאָלסקאָע אָבגעהאַלטען געוואָרען אַ נישקשה'דיג גרויסער יאַרד. סוחרים זיינען געקומען פון די דערבייאַגע שטעדט, און טויזענדער פּויערים זיינען זיך צונויפגעקומען פון דרויסן מייל אַרום אין אונזער דאָרה, וועלכער האָט פאַר אַ פאַר טעג אויסגעקוקט זעהר שטאַרק בעלעבט. אַן אויסגעציי־כענטע בעשרייבונג פון די דאָרה־יאַרדען אין דרום־רוסלאַנד איז פונקט יענעם יאָהר פּערעפענטליכט געוואָרען פון דעם סלאַוואַפּיל אַקסאַקאָוו, און מיין ברודער, וועלכער איז דאָן געווען אויף דער העכסטער שטופּע פון זיין פּאָליטיש־עקאָנאָמישען ענטהוויאָזם, האָט מיר געראַטהען צו מאַכען אַ סטאַטיסטישע בעשרייבונג פון אונזער יאַרד, און פּעסעצושטעלען דעם אומזאַץ פון סוחרות וואָס זיינען אַריינגעבראַכט און פּערקויפט געוואָרען. איך האָב געפּאָלגט זיין עצה, און צו מיין גרעסטען ערשטוינען האָט זיך

דער פאזשען קארפום

121

עס מיר ווירקליך איינגעגעבען: מײן אַבשאַצען פון דעם אומזאַץ, אַזוי ווייט ווי אײך קען איצט אורטיילען, איז געווען ניט וועניגער צופערלעסיג איידער אַ סך עהנליכע אַבשאַצונגען אין סטאַטיסטישע ביכער.

אונזער יאָריד האָט אָנגעהאַלטען עטוואָס מעהר ווי אַ מעת-לעת. ערב דעם יאָריד, איז דער גרויסער אָפענער פּלאַץ וואָס איז געווען אָבגעגעבען פאַר'ן מאַרק געווען פול מיט לעבען און בעוועגונג. לאַנגע שורות פון ביידלעך, וואו עס האָט געוואָלט פּערקויפט ווערען קאַרטונען, שטענגעס, און אַלערליי פּוּד-זאַכען פאַר די פּויערטעס, זיינען אין איילענים אויפגע- שטעלט געוואָרען. דער רעסטמאַרן, אַ שטאַרקע שטיינערנע געביידע, איז געווען אָנגעשטעלט מיט טישען, שטוהלען און ביינק, און די פּאַדלאַגע איז געווען אויסגעשטאַמען מיט ליכטיגען געלען זאַמד. דריי שענקען זיינען אויפ- געשטעלט געוואָרען אין דריי פּערשיידענע פּלעצער, און פּריש אָנגעשניט טענע בעזימער, אַרויפגעשטעקט אויף הויכע שטאַנגען, האָבען זיך אויפ- געהויבען הויך אין דער לופט כדי צוצוּציהען די פּויערים פון דער ווייטענס. שורות און שורות פון בויד-קראַמען אויף צו פּערקויפען ליימענע כלים, שייך, שטיין-געשיר, האָניג-לעקעך און אַלערליי קלייניגקייטען, זיינען געוואַקסען ווי מיט כּושר; בעת אין אַ בעזונדערען ווינקעל פון מאַרק האָט מען אויסגעגראָבען גריבער אין דר'ערד אויף אַריינצושטעלען אונגעהויער גרויסע קעסלען אין וועלכע מען האָט געקאָכט שעפּלען הירז און רעטשקע און גאַנצע שעפּסען, כדי צו בעזאַרגען די טויענדער געסט מיט הייסען „סטשי“ (אַזאַ זוף) און „קאַשאַ“. נאַכמיטאָג זיינען די פיער וועגען וואָס האָבען געפיהרט צום מאַרק געווען פּערשטעלט מיט הונדערטער פּוהרען, מיט בהמות, תּבוואה, פּעסלעך שמאַלע, און גאַנצע בערג ליימענע כלים זיינען געווען אויסגעשטעלט ביי די זייטען וועג.

דאָס ביינאַכטיגע גאַמעס-דיענסט ערב דעם פּויערטאָג איז אָבגעהאַל- טען געוואָרען אין אונזער קירכע מיט גרויס ערנסט. אַ האַלבער טוּג גלחים און דיאַקאָנס פון די דערבייאַיגע דערפּער האָבען זיך אין דעם בעטייליגט, און זייערע קירכען-זינגער, פּערשטאַרקט מיט די יונגע סוחרים, האָבען געזונגען אין כאָר מיט אַזעלכע בעגלייטונגען וואָס מען האָט געקענט הערען נאָר ביי דעם בישאָף אין קאַלוגאַ. די קירכע איז געווען געפאַקט; אַלע האָבען מתפלל געווען פּייערליך. די סוחרים האָבען איינער דעם אַנדער רען איבערגעשטייגט מיט דער צאָהל און די גרויס פון די וואַקסענע ליכט וואָס זיי האָבען אָנגעצונדען פאַר די הייליגע בילדער (איקאָנעס), אַלס קרבנות פאַר די אַרטיגע הייליגע, כדי זיי, די סוחרים, זאָלען מצליח זיין אין זייערע געשעפטען; און דער עולם איז געווען אַזוי געריכט, אַז די וואָס האָבען זיך פּערשפּעטיגט האָבען ניט געקענט צוקומען צום אַלמאַר.

אָלערליי ליכט — דיקע און דינע, ווייסע און געלע, לויט דער פערמעגן ליכקייט פון דעם מנדב — זיינען איבערגעגעבען געוואָרען פון איינעם צום אנדערען דורכ'ן געדיכטען עולם מיט שעפטשערייען: „צו דער הייליגער גער יונגפרוי פון קאזאן, אונזער בעשיצערקע“, „צו ניקאָליי דעם בעליעב-מען“, „צו פראָל און לאור“ (די פערד-הייליגע — דאָס איז געקומען פון די וואָס האָבען געהאט פערד צו פערקויפֿען), אָדער פשוט צו „די הייליגע“, ניט בעשטימענדיג פאר וועמען.

גלייך ווי די נאכט-פֿלֿות זיינען געווען פאָראַיבער, האָט זיך דער „פאָריאָרד“ אָנגעהויבען, און ניט מאַכענדיג קיין שהות האָב איך זיך געמוזט אַריינשוואַרען אין מיין אַרבייט, אויספֿרעגענדיג הונדערטער מענ-שען וואָס עס איז געווען דער ווערט פון זייערע סחורות וואָס זיי האָבען אַריינגעבראַכט. צו מיין גרויסען שטוינען איז מיין אַרבייט געגאַנגען אויס-געצייכענט. פֿערשטעהט זיך, אז מיר האָט מען אויך געשטעלט פֿראַגעס: „צו וואָס טהוּסט דאָס?“, „איז דאָס אַקאַרשט ניט פֿאַר'ן אַלטען פֿרינץ, וועלכער האָט ברעה צו פֿערגרעסערען די מאַרק-אַבצאַהלונגען?“ אָבער די פֿערזיכערונג אז דער „אַלטער פֿרינץ“ ווייס ניט און וועט גאָר ניט וויסן דערפֿון (ער וואָלט דאָס געפונען פֿאַר אַן ערניעדעריגעדע בעשעפֿטיגונג) האָט גלייך אָבגעהאַקט אַלע פֿראַגעס. איך האָב באַלד געכאַפט דעם ריכט-טיגען שניט ווי די פֿראַגעס צו פֿרעגען, און נאָכדעם ווי איך האָב אויסגע-טרונקען אַ האַלב טויז גלעזער טהעע מיט עטליכע סחורים (ווי שרעקליך דאָס וואָלט געווען, ווען מיין פֿאַטער דערוויסט זיך דערפֿון!) איז אַלעס געגאַנגען כשורה. וואַסילי אינאָנאַף, דער עלטסטער (סטאַראַסטאַ) פון ניקאָלסקע, אַ שעהנער יונגער פֿויער מיט אַן איידעלען אינטעליגענטען פנים און אַ זיידענעם בלאַנדען באָרד, האָט גענומען אַן אינטערעסע אין מיין אַרבייט. „גוט, אויב דו האָסט עס נויטיג פֿאַר דיין לערנען, נעהם זיך דערצו; שפעטער-צו וועסטו אונז דערצעהלען וואָס דו האָסט אויסגעפֿר-נען“ — איז געווען זיין ענטשיידונג, און ער האָט געזאָגט פֿאַר עטליכע מענשען, אז עס איז זיך ניטאָ פֿאַר וואָס צו שרעקען. פֿאַר מיילען און מיילען אַרום האָבען איהם אַלע געקענט, און זיין וואָרט האָט זיך פֿונאַנדער-געטראָגען איבער'ן יאָרד אַז עס וועט קיינעם פון די פֿויערים קיין ביינ ניט געשהן ווען זיי וועלען מיר געבען די אויסקינפֿטען.

אין קורצען, די „אַריינגעבראַכטע“ סחורות זיינען בעשטימט געוואָר-דען זעהר גוט. אָבער אויף מאַרנען, האָבען זיך אַרויסגעצייגט שוועריגקיי-טען מיט די „אַבגעזעצטע“ וואַארען, איבערהויפט מיט די גאַלאַנטער-די סחורים, וועלכע האָבען נאָך אַליין ניט געוואוסט וויפֿיעל זיי האָבען געלייזט. אין דעם טאָג פון יאָרד האָבען די יונגע פֿויערמעס איינפֿאַך

צוטראָגען די קראַמען. יעדערע האָט געהאַט פערקויפט אַביסעל אייגען-געוועבטע לייווענט און איצט האָבען זיי זיך געלאָזט איינקויפּען אַביסעל קארטון אויף אַ קלייד און אַ העלע קאָפּטיכעל פאַר זיך, אַ קאַלירטע נאָז טיכעל פאַר'ן מאַן, אפּשר אַביסעל שפּיצען פאַר'ן האַלז, אַ פּאַר שטענגעס, און עטליכע קליינע מתנות פאַר דער באַבען, פאַר'ן זיידען, און פאַר די קינדער וואָס זיינען געבליבען דערהיים. וואָס אָנבעלאַנגט די פּויערים וואָס האָבען פערקויפט לייווענע כלים, האָנגי-לעקעך, בהמות און פּלאַקס, האָבען זיי גלייך אָנגעגעבען זייער לייוונג, איבערהויפט די עלטערע פּרויען. „אַ גוטער יאָריד, באַבינקע?“ פּלעג איך אַ פּרעג טהאָן. „ניטאָ זיך וואָס צו בעקלאָגען, מיין זוהן. וואָס זאָל איך זיך איינרייסען מיט גאָט? כמעט אלץ פערקויפט.“ און פון זייערע קליינע סומעס זיינען אויסגעוואַקסען אין מיין נאָטיץ-ביכעל צעהנדליגע טויזענדער רובעלס. אין פונקט נאָר איז געבלי-בען ניט בעשטימט. אַ ברייטער פּלאַץ איז געווען אָבגעגעבען פאַר די הונד-דערטער און הונדערטער פּויערטעס וואָס זיינען געשטאַנען אין דער ברע-נענדיגער זון, יעדערע מיט איהר שטיק האַנד-געוועבטע לייווענט, מאַנכעס-מאָל זעהר דינע, וואָס זי האָט געבראַכט צו פערקויפּען. צעהנדליגע קונים, מיט ציגיינערשע פנים'ער און בייטעל-שניידערשע בליקען האָבען זיך אַרומגעדריעהט צווישען עולם און געקויפט. פערשטעהט זיך אַז פון די דאָזיגע מסחרים האָט מען קיין גענויע אַבשאַצונג ניט געקענט מאַכען.

איך האָב זיך דעמאָלט גאָר ניט אַריינגעטראַכט אין אָט דער נייער ערפּאהרונג מיינער; איך בין איינפאַך געווען אַ גליקליכער זעהענדיג אַז זי איז ניט קיין דורכפאַל. אָבער דער ערנסטער גוטער שכל און געזונדער אורטייל פון די רוסישע פּויערים וואָס איך האָב בעמערקט אין יענע פּאַר טעג, האָבען איבערגעלאָזט אויף מיר אַ דויערהאַפטען איינדרוק. שפעטער, ווען מיר פּלעגען מאַכען סאָציאַליסטישע פּראָפּאַגאַנדאַ אונטער די פּויערים איז מיר איינפאַך געווען אַ וואונדער וואָרום אייניגע פּריינד מיינע, וועלכע האָבען לפנים געקראָגען אַ סך אַ דעמאָקראַטישערע בילדונג ווי איך, האָבען ניט געוואוסט ווי אזוי צו רעדען צו די פּויערים אָדער פּאַבריק-אַרבייטער פון דער פּראָווינץ. זיי האָבען פּרוּבירט נאָכמאַכען דעם „פּויער-שען לשון“, אַרייננעהמענדיג אין איהם אַ סך אזוי גערופענע „פּאַלקס-פּראַזען“ און האָבען איהם דערמיט געמאַכט נאָך אונפערשטענדליכער.

סיי אין רעדען צו די פּויערים און סיי אין שרייבען פאַר זיי, איז אַזאַ זאַך ניט נויטיג. דער גרויס-רוסלענדישער פּויער פערשטעהט פּאַל-שמענדיג גוט די רייד פון דעם געבילדעטען מענשען, אזוי לאַנג ווי זיי זיינען ניט פול מיט ווערטער פון אויסלענדישע שפּראַכען. וואָס דער פּויער פערשטעהט ניט, איז אַבסטראַקטע בעגריפּען ווען זיי ווערען ניט ערקלערט

מיט ממשות'דיגע ביישפיעלען. אָבער ווען איהר רעדט צו דעם רוסישען פויער איינפאך, און הויבט אָן פון ממשות'דיגע פאקטען — און דאָס אייגענע איז אויך דער פאל מיט די דאָרפס־לייט פון אלע נאַציאָנאַליטעט טען — איז מײן ערפאַהרונג, אַז עס גיט ניט קיין גענעראַליזאַציע (אַלגע־מיינער געדאַנק) אין דער וועלט פון סאַציאַלע און נאַטור־וויסענשאַפטען, וואָס מען זאָל ניט קענען איבערגעבען צו דעם דורכשניטליך אינטעליגענט־מען מענשען, אויב איהר אַליין פערשטעהט עס נאָר גרינדליך. דער הויפט־אונטערשייד צווישען דעם געבילדעטען און ניט־געבילדעטען מענשען איז, אזוי וואָלט איך געזאָגט, אין דעם וואָס דער לעצטער איז ניט פעהיג נאָכ־צופאַלגען אַ רייע פון שלוספאַלגערונגען. ער בעגרייפט די ערשטע, און אפשר אויך די צווייטע, אָבער ער ווערט מיעד ביי דער דריטער, אויב ער זעהט ניט וואָס איהר ווילט אַרויסברענגען. ווי אָפט אָבער בעגעגענען מיר דיוועלבע שוועריגקייט אויך ביי געבילדעטע מענשען!

נאָך אַ בעגריף האָב איך אַרויסגעטראָגען פון אָט דער אַרבייט אין מײן יוגענד — אַ בעגריף וועלכען איך האָב ערשט פאַרמולירט שפּעטער־צו, און וועלכער וועט פּיליכט ערשטוינען פּיעלע לעזער. דאָס איז דער גייסט פון גלייכהייט וועלכער איז שטאַרק ענטוויקעלט ביי די רוסישע פּויערים און, טהאַטזעכליך, ביי דער דאָרפס־בעפעלקערונג איבעראַל. דער רוסישער פּויער איז פעהיג צו זיין שטאַרק קנעכטיש געהאַרכזאַם צום פּריי אָדער פּאַליציי־בעאַמטען; ער וועט זיך בויגען פאַר זייער ווילען אויף אַ שקלאַפּישען שטייגער; ער וועט זיי אָבער ניט בעטראַכטען פאַר העכערע מענשען, און ווען אין אַ ווילע אַרום זאָל דער זעלבער פּריי אָדער בעאַמטער רעדען צו דעם זעלביגען פּויער וועגען היי אָדער ענטלעך, וועט דער פּויער רעדען צו זיי ווי צו זיין גלייכען. איך האָב קיינמאַל ניט בעמערקט אין דעם רוסישען פּויער די קנעכטישקייט, וואָס איז געוואָרען אַ צווייטע נאַטור, מיט וועלכער עס רעדט אַ ניעדעריגער בעאַמטער צו אַ העכערען פאַר איהם, אָדער אַ לאַקיי צו זיין בעל־הבית. דער פּויער וואַרפט זיך נאַנץ גרינג אונטער דער מאַכט, אָבער ער פּערנעטערט זי ניט.

יענעם זומער בין איך צוריקגעפאַהרען פון ניקאָלסקאַע אין מאַסקווע אויף אַ נייעם אופן. אזוי ווי קיין באַהן צווישען קאַלוגאַ און מאַסקווע איז נאָך דעמאָלט ניט געווען, האָט אַ געוויסער מאַן, מיט'ן נאָמען בוק, אָנגע־האַלטען עפעס אַ מיין דעליזשאַנס, וואָס איז געלאָפען צווישען די ביידע שטעט. אונזערע מענשען איז גאָר קיינמאַל ניט איינגעפאַלען צו פאַהרען אויף אזאַ אופן; נאָר אזוי ווי מײן פּאַטער, כּרי איינצושפּאַרען די שטיפ־מוטער אַ דאָפּעלטע נסיעה, האָט מיר האַלב אויף שפּאַס פאַרגעלעגט צו

פאָהרען מיט דעם דאָזיגען דעליוזשאַנס, האָב איך זיין אָנבאָט מיט פּערנע-
ניגען אָנגענומען.

א סוחר'ס א פרוי, אן אלטע און זעהר דיקע, און איך אויף דעם הינד
טערסטען זעסעל, און א הענדלער אָדער בעל־מלאכה אויפ'ן פאָדערסטען
זעסעל, זיינען געווען די איינציגע פאסאזשירען אין דער קארעטע. מיר איז
די ריזיגע זעהר געפעלען געוואָרען — פריהער ווי אלץ ווייל דאָס איז געווען
דאָס ערשטע מאָל וואָס איך האָב גערייזט אַליין (איך בין נאָך ניט אַלט
געווען קיין זעכצעהן יאָהר), און צווייטענס ווייל די אלטע דאמע, וועלכע
האָט געהאָט מיטגענומען מיט זיך פאר דער דרייטאָגדיגער נסיעה א
גרויסען קאָרב פול מיט פראָוויאַנט, האָט מיר מכבד געווען מיט אַלערליי
הימישע נאשערען. די גאַנצע אומגעבונג פאר דער צייט פון דער ריזיגע
איז געווען פראַכטפאָל. איין אבענד איבערהויפט איז נאָך היינט לעבעדיג
אין מיין זכרון. מיר זיינען אָנגעקומען ביינאַכט אין א גרויסען דאָרף און
האָבען זיך אָנגעשטעלט ביי אן אכסניה. די אלטע דאמע האָט פאר זיך
בעשטעלט א סאַמאָוואַר, בעת איך בין אַרויס אין גאַס, זיך אביסעל דורכ-
שפּאַצירען. א קליינע „ווייסע קרעטשמע“ וואו מען קריגט נאָר צו עסען,
אָבער ניט צו טרינקען, האָט צוגעצויגען מיין אויפּמערזאַמקייט און איך
בין דאָרט אַריין. מאַסען פּויערים זיינען געזעסען אַרום די קליינע מישלעך,
בעדעקט מיט ווייסע סערוועטקעס, און געטרונקען טהעע. איך האָב דאָס
זעלבע געמאָהן.

אַלצדינג איז פאר מיר געווען אזוי ניי אין דער דאָזיגער אומגעבונג.
דאָס איז געווען א דאָרף פון „קרוין־פּויערים“ — דאָס הייסט, פּויערים
וואָס זיינען ניט געווען קיין לייבאייגענע און האָבען געלעבט פּערהעלטניס-
מעסיג בהרחבה, וואָהרשיינליך דורך די לייווענט־זועבעריי וואָס זיי האָבען
אָנגעפיהרט אַלס א הויז־אינדוסטריע. לאַנגזאַמע, ערנסטע געשפּרעכען,
פון צייט צו צייט דורכגעוואָרפען מיט א געלעכטער, זיינען אָנגעגאַנגען
אַרום די טישלעך, און נאָך די געוועהנליכע פראַגען פון אן ערשטער
בעקאַנטשאַפט, האָבען א טויז פּויערים פּערבונדען מיט מיר א געשפּרעך
וועגען דעם גערעטענים אין אונזער נאַכבאַרשאַפט, און איך האָב זיי
געענטפּערט אויף אַלערליי פראַגעס. זיי האָבען געוואָלט אַלעס וויסען
וועגען פּעטערבורג, און מעהר פאר אַלץ וועגען די קלאַנגען מכה דער
קומענדער אַבשאַפונג פון לייבאייגענשאַפט. א געפיהל פון איינפאַכקייט
און פון נאַטירליכע גליכהייטס בעציהונגען, ווי אויך א געפיהל פון האַר-
ציגער צונויגונג, וואָס איך האָב תמיד געפיהלט שפּעטער זייענדיג צווישען
פּויערים אָדער ביי זיי אין די הייזער, האָט מיך אַרומגענומען אין דער
דאָזיגער אכסניה. קיין אויסערגעווענהליכעס האָט יענע נאַכט ניט פאַסירט,

איך בין אפילו מסופק צי איז נאָר אן גאַנצען די דאָזיגע פּאַסירונג ווערט צו דערמאָנען; און דאָך — יענע וואַרעמע, טונקעלע נאַכט אין דאָרה, יענע קליינע קרעטשמע, יענער געשפרעך מיט די פּויערים און די שטאַרקע אינטערעסע, וואָס זיי האָבען גענומען אין הונדערטער זאַכען, וועלכע זיינען געלעגען ווייט אַוועק פון זייער געבירטיגער אומגעבונג, — דאָס אַלעס האָט געמאַכט אויף מיר אַזאַן איינדרוק, אז פון דאָן אָן איז אן אַרעמע „ווייסע קרעטשמע“ פיעל מעהר צוציהענד פאַר מיר, איידער דער בעסטער רעסטאָראַן אין דער וועלט.

IV

שטורעמדיגע צייטען האָבען זיך אָנגעהויבען אין דעם לעבען פון אונזער קאָרפּוס. ווען זשיראַרדאָ איז ענטלאָסען געוואָרען, האָט זיין פּלאַץ פּערנומען איינער פון אונזערע אָפיצירען, קאַפיטאַן —. בטבע איז ער גיכער געווען אַ גוטער מענש, נאָר ער האָט זיך אַריינגענומען אין קאַפּ, אַז מיר בעהאַנדלען איהם ניט מיט דעם נויטיגען רעספּעקט, וואָס פּאַסט זיך פאַר דער הויכער שטעלע וועלכע ער פּערנעהמט, און ער האָט געזוכט צו פּערשטאַרקען אונזער אָבשיי און רעספּעקט פאַר איהם. ער האָט אָנגע-הויבען זיך אַרומקריעגען וועגען אַלערליי קלייניגקייטען מיט דעם העכערען קלאַס, און — וואָס איז געווען נאָך ערגער — ער האָט פרובירט אָבשאַפען אונזערע „פּרייהייטען“, וועלכע האָבען אָבגעשטאַמט פון „ששת ימי בראשית“ און, אָבוואויל זיי זיינען פאַר-זיך געווען אונבעדייטענד, זיינען זיי אפשר טאַקע צוליעב דעם גופא געווען פאַר אונז נאָך טהייערער.

דער רעזולטאַט דערפון איז געווען אַז די שולע איז אַרויסגעטראָמט פאַר עטליכע טעג אין אַן אָפּענעם אויפשטאַנד, וועלכער האָט זיך געענדיגט מיט אַן אַלגעמיינער בעשטראָפונג און צוויי פון אונזערע בעליעבטע פּאַזשען זיינען אויסגעשלאָסען געוואָרען פון קאָרפּוס.

דאָן האָט דער זעלבער קאַפיטאַן אָנגעהויבען אַריינצוקומען ניט-געבעטענערהייט אין אונזערע קלאַס-צימערען, וואו מיר פלעגען פּערברענגן גען אַ שטונדע יעדען פּריהמאָרגען אין צוגרייטען אונזערע לעקציעס איידער די קלאַסען האָבען זיך אָנגעפאַנגען. עס האָט געהייסען אַז אין קלאַס-צימער זיינען מיר אונטער דער אויפזיכט פון אונזערע לעהרער, און מיר האָבען זיך געפיהלט גליקליך וואָס מיר האָבען דאָרט גאָרנישט צו טהאָן מיט אונזערע מיליטערישע עלטסטע. די דאָזיגע ניט-געבעטענע בעזוכען האָבען אונז זעהר שטאַרק פּערדראָסען, און איין טאָג האָב איך אין דער

הויך איינגעדריקט אונזער אונצופריעדענהייט, זאגענדיג צו דעם קאפיטאן, אז דא איז דער פלאץ פאר דעם אינספעקטאָר פון די קלאסען, ניט פאר איהם. וואָכען און וואָכען האָב איך פערבראכט אונטער אַרעסט פאר דער דאָזיגער אָפּענהערציגקייט, און איך וואָלט אפשר אויך אויסגעשלאָסען געוואָרען פון דער שולע, ווען ניט דער פּאַקט וואָס דער אינספעקטאָר פון די קלאַסען, זיין געהילף, און אפילו דער אַלטער דירעקטאָר, האָבען געאורט טיילט אז נאָך אַלעמען האָב איך ניט מעהר ווי אַרויסגערעדט אין דעה הויך דאָס וואָס זיי אַלע האָבען אַליין געטראַכט.

קוים זיינען מיר איבערגעקומען אָט די אַלע צרות, האָט זיך געמאַכט אז די קייווערין־אַלמנה — ניקאָליי דעם 1טענ'ס אַלמנה — איז אוועק־געשטאַרבען, און דאָס האָט מיטגעבראַכט אַ נייע אונטערברעכונג אין אונזער אַרבייט.

די בערדריגונג פון די געקרוינטע קעפּ ווערט אַלע מאָל אזוי איינ־געאַרדענט אז עס זאָל מאַכען אַ טיעפען רושם אויפ'ן עולם; און מען מוז צוגעבען אז דער צוועק ווערט עררייכט. דער קייווערין'ס קערפּער איז געבראַכט געוואָרען פון צאַרסקאָע סעלאָ וואו זי איז געשטאַרבען, קיין פעטערבורג. נאָך דער לוייה זיינען נאָכגעגאַנגען די קייוערליכע פּאַמיליע, אַלע הויכווירדיגע פון שטאָדט, צעהנדליגע טויזענדער בעאַמטע און געזעלשאַפּטען, און פּאַראַוים זיינען געגאַנגען הונדערטע גייסטליכע און כאָרען, און די פּראָצעסיע האָט זיך געצויגען פון וואָקזאַל דורך די הויפט־גאַסען צו דער פעסטונג, וואו דער אַרון האָט געזאָלט בלייבען ליגען אין פּאַראַד פאר עטליכע וואָכען. אַ הונדערט־טויזענד גוואַרדיע־לייט זיינען אויסגעשטעלט געוואָרען איבער די גאַסען, און טויזענדער מענשען, אָנגעד־טהאָן אין די פּרעכטיגסטע מונדירען, האָבען בעגלייט דעם אַרון. ביי יעדען ווינקעל וואו די גאַסען האָבען זיך דורכגעקרייצט האָט מען געזונגען תּפּילות, און די גלאַקען־קלאַנגען פון די קירכען־טהורעמס, די קולות פון אונגעהייערע כאָרען און די מוזיק פון די מיליטערישע קאַפּעליעס האָבען זיך צוזאַמענגעגאַסען אויף אַ העכסט איינדרוקספולען אופן — אַלץ כדי צו מאַכען דעם איינדרוק אז די גרויסע מאַסען טרויערען ווירקליך אויף דעם פּערל־סט פון דער קייוועריןע.

די גאַנצע צייט וואָס דער קערפּער איז געלעגען אין קירכע פון פעסטונג, האָבען די פּאָזשען, צווישען אַנדערע, געמוזט האַלטען וואָך ביי־טאָג און ביינאַכט. דריי פּאָזשען און דריי עהרענ־דאַמען זיינען שטענדיג געשטאַנען גאַנץ נאָהענט נעבען אַרון, וועלכער איז געווען אַרויפגעשטעלט אויף אַ הויכען פּעדעסטאַל, און אַן ערך צוואַנציג פּאָזשען זיינען געווען פּונאַנדערגעשטעלט אויף דער פּלאַטפּאָרמע, אויף וועלכער מען האָט

געזונגען תפלות צוויי מאל א טאָג, אין דער אַנוועזענהייט פון דעם קייזער און זיין פאמיליע. צוליב דעם האָט מען יעדע וואָך אַוועקגענומען כמעט אַ העלפט פון קאַרפּוס נאָך דער רייע נאָך אין פעסטונג, דאָרטען צו לאָזשירען. אַלע צוויי שעה האָט מען אונז איבערגעביטען, און בייטאָג איז אונזער דיענסט געווען ניט שווער; אָבער ווען מיר האָבען געמוזט אויפֿ-שטעהן ביינאַכט, זיך אַנטהאַן אין אונזערע הויפֿ-מונדירען, און מאַרשירען דורך די פינסטערע און אומעטיגע אינוועניגסטע קאַרידאָרען פון פעסטונג צו דער קירכע, אונטער דעם טרויעריגען קלאַנג פון די פעסטונגס-גלאַקען, האָט מיר אַ קאַלטער שוידער אַרומגעכאַפט ביי דעם געדאַנק וועגען די געפאַנגענע, וועלכע ליגען איינגעמויערט ערגעץ-וואו אין דער דאָזיגער רוסישער באַסמיליע. „ווער ווייס“, האָב איך געטראַכט, „צי עס וועט אויך מיין רייע ניט קומען ווען עס איז צו זיין צוזאַמען מיט זיי?“

ביי דער בעערדיגונג האָט פאַסירט אַ סכּה וועלכע האָט געקענט האָבען ערנסטע פּאָלגען. אַן אונגעהויער גרויסע חופּה איז אויפגעשטעלט געוואָרען אונטער דעם געוועלכ פון דער קירכע איבער דעם אַרון. אַ גרויסע בעגולטע קרוין האָט זיך ערהויבען איבער דער חופּה, און פון דער דאָזיגער קרוין איז אַרונטערגעהאַנגען אַ גרויסער פּורפּורנער מאַנטעל, אונטער-געשלאָגען מיט ערמעלין-פּוטר, איבער די פיער דיקע פיערקאַנטיגע זיילען וואָס האָבען אונטערגעהאַלטען דעם געוועלכ פון דער קירכע. עס איז געווען איינדרוקספּול, אָבער מיר חברה האָבען גיך אויסגעפונען אז די קרוין איז געווען געמאַכט פון בעגולטען טאַקטור און האַלץ, דער מאַנטעל איז געווען פון סאַמעט נור ביי די ברעגעס, און העכער אַרויף איז געווען רויטער באַוועל-צייג, און אז דער ערמעלין-אונטערשלאַק איז געווען איינ-פאַכער מולטען אָדער קאַטון-פלאַנעל מיט צוגענעהטע שוואַרצע עקלעך פון וועווערקעס. דער הערבען-שילד וועלכער האָט פאַרגעשטעלט די וואַפּען פון רוסלאַנד, איינגעהילט מיט שוואַרצען קרעפ, איז געווען פשוט'ער טאַקטור. אָבער די מאַסען וועלכע מען האָט ערלויבט אין געוויסע שטונדען ביינאַכט פערבייצוגעהן דעם אַרון, און אין איילענים אַ קוש טהאַן די גאָלדענע בראַקאַט וואָס האָבען איהם צוגעדעקט, האָבען זיכער קיין צייט ניט געהאַט גענוי צו אונטערזוכען דעם פלאַנעל-ערמעלין אָדער די טאַק-טורנע הערבען-שילדען, און דער געוויינטלעך טהעאַטראַלער עפעקט איז אויסגעפיהרט געוואָרען אפילו מיט אַזעלכע ביליגע מיטלען.

אין רוסלאַנד בעת מען זינגט די תּפּלה פאַר'ן טויטען, האַלטען אַלע אַנוועזנדע ברענענדיגע וועקסענע ליכט, וועלכע דאַרפען אויסגעלאָשען ווערען גלייך ווי מען ענדיגט אַ געוויסען געבעט. די קייזערליכע פאַמיליע האָט אויך געהאַלטען אַזוינע ליכט, און איין מאל האָט דער יונגער זוהן

פון דעם גרויספירסט קאנסטאנטין, זעהענדיג אז אלע אנדערע לעשען אויס זייערע ליכט איבערדרעהענדיג זיי מיט'ן פלאם ארונטער, האָט ער אויך אזוי געמאָהן. דער שוואַרצער טול וואָס איז הינטער איהם אַרונטער-געהאַנגען פון אַ הערבען שילד האָט זיך אָנגעצונדען, און אין אַ סעקונדע איז דער הערבען-שילד און די באַוועל-צייג געווען אין פלאַמען. אַ גרויסע פייערדיגע צונג האָט זיך געריסען אַרויף דורך די שווערע פאַלבען פון דעם פאַלשען ערמעלין-מאַנטעל.

דאָס געבעט איז געווען געשטערט. אַלעמענס בליקען זיינען געווען געווענדעט מיט שרעק צו דער פייער-צונג וועלכע איז געקראַכען העכער און העכער צו דער טאַקטורענער קרוין און די האַלץ-אַרבייט וואָס האָט אויפ-געהאַלטען די גאַנצע געביידע. שטיקלעך ברענגענדיגע מאַטעריע האָבען אָנגעהויבען אַרונטערצופאַלען, וואָס האָט געקענט אָנצינדען די שוואַרצע טולענע וואַואַלען פון די דאַמען וואָס זיינען דאָרט געשטאַנען.

אַלעקסאַנדער דער צווייטער האָט זיך פערלאָרען, אָבער נאָר אויף אַ פאַר סעקונדען. ער איז באלד געקומען צוריק און מיט אַ רוהיגער שטימע האָט ער אַ זאָג געמאָהן: „דער ארון מוז אוועקגענומען ווערען!“ די פאזשען האָבען דעם ארון גלייך איבערגעדעקט מיט דעם שווערען בראַקאט, און מיר האָבען זיך אלע אַ לאָז געמאָהן אויפהויבען דעם שווערען ארון; אָבער צו דער זעלבער צייט האָט דער גרויסער פייער-צונג זיך פונד-אַנדערגעבראַכען אין עטליכע קלענערע, וועלכע האָבען לאַנגזאַם געסמאַר-ליעט די לייכטע באַוועל-צייג פון אויבען און, טרעפּענדיג אלץ מעהר שטויב און סאַזשע אין העכערען טייל פון דער געביידע, זיינען זיי ביס-לעכווייז פערשטיקט געוואָרען אין די פאַלבען.

איך קען ניט זאָגען אויף וואָס איך האָב מעהר געקוקט: צי אויף דעם קריכענדיגען פייער אָדער אויף די שטאַמע שלאַנקע פיגורען פון די דריי דאַמען וואָס זיינען געשטאַנען נעבען ארון, מיט די לאַנגע שלעפּעס פון זייערע שוואַרצע קליידער זיך פונדאָנדערשפרייטענדיג איבער די טרעפּ וואָס האָבען געפיהרט צו דער אויבערשטער פלאַטפאָרמע, און מיט די שוואַרצע געשטיקטע וואַואַלען אַרונטערהענגענדיג פון זייערע שולטערען. קיינע פון זיי האָט ניט געמאַכט די קלענסטע בעוועגונג: זיי זיינען געשטאַנען אזוי ווי דריי שעה-געשניצטע פיגורען. נאָר אין די טונקלע אויגען פון איינע פון זיי, מאַדמואַזעל גאַמאַלעיאַ, האָבען געבליסטשעט טרעהרען ווי פערעל. זי איז געווען אַ טאַכטער פון דרום-רוסלאַנד, און זי איז געווען די איינ-ציגע ווירקליך שעהנע דאַמע צווישען די עהרענדאַמען פון הויף. אין קאַרפוס איז דערווילע אלעס געגאַנגען מיט קאָפּ אַראָב. די קלאַסען זיינען געווען אונטעבראַכען; דער טייל וואָס איז צוריקגעקומען

פון פעסטונג האָט געוואוינט אין דערוויליגע קווארטירען און, ניט האָבענדיג וואָס צו טהאָן, האָבען מיר פערבראכט גאנצע טעג אין אַלערליי שטיפעררייען. איין טאָג האָט זיך אונז איינגעגעבען אויפצופענען א שאַפע וואָס איז געשטאנען אין צימער, אין וועלכער עס האָט זיך געפונען אַן אויסגעצייכענטע זאַמלונג פון מאָדעלען פון אַלערליי חיות אויף צו לערנען נאַטורגעשיכטע. דאָס איז געווען דער אָפיציעלער צוועק; אָבער מען האָט די דאָזיגע מאָדעלען אונז קיינמאָל אפילו ניט געוויזען, און איצט אַז מיר האָבען זיי געקראָגען אין די הענד אַרײַן האָבען מיר פון זיי געמאַכט געברויך אויף אונזער אייגענעם שטייגער. מיט דעם מענשליכען שאַרבען וועלכער איז געווען אַ מײַל פון דער קאָלעקציע, האָבען מיר געמאַכט אַ גײסט־פּיגור, מיט וואָס צו שרעקען ביינאַכט די איבעריגע חברים און די אָפיצירען. די חיות האָבען מיר אויסגעשטעלט אין די משונה'דיגסטע פּאָזיציעס און גרופּען: מאַלפּעס זײנען געריטען אויף לײבען, שעפּסען האָבען זיך געשפּיעלט מיט לעמפּערטען, די זשיראַף האָט געטאַנצט מיט אַן עלפּאַנט א. א. וו. דאָס ערגסטע איז געווען מיט עטליכע טעג שפּעטער, ווען איינער פון די פּרייסישע פּרינצען וועלכער איז געקומען זיך בעמײליגען אין דער בערדיגונגס־צערעמאָניע (איך דענק אַז דאָס איז געווען דער, וועלכער איז שפּעטער געוואָרען קײזער פּריעדריך) האָט בעזוכט אונזער שולע, און מען האָט איהם געוויזען אַלעס וואָס האָט געהאַט אַ שייכות מיט אונזער בילדונג. אונזער דירעקטאָר האָט ניט פּערפּעהלט צו בעריהמען זיך מיט די אויסגעצייכענטע בילדונגס־מיטלען וואָס מיר האָבען געהאַט אין אונזער שולע, און האָט איהם צוגעפיהרט צו דער דאָזיגער אונגליקליכער שאַפע. ווען דער דײַטשער פּרינץ האָט אַ בלייַש געטהאָן אויף אונזער זאָאָלאָגישער קלאַסיפיקאַציע, האָט ער געמאַכט אַ זויערען פנים און האָט זיך געשווינד אַבגעקעהרט. אונזער אַלטער דירעקטאָר האָט אויסגעזעהן שרעקליך; ער האָט פּערלאָרען דעם כּח־הדבור, און האָט נאָר געהאַלטען אין אײַן ווײזען מיט דער האַנד אויף עפעס אַ שטערען־פּיש, וואָס האָט זיך געפונען אין אַ גלעזערנע קעסטעל אויפ'ן וואַנד נעבען דער שאַפע. דעם פּרינץ'ס בעגלייטער האָבען פרובירט מאַכען אַן אָנשטעל אַזוי ווי זיי וואָלטען גאָרנישט בעמערקט, און נאָר געוואָרפּען פּער'גאַנבעטע בליקען אויף דאָס וואָס עס האָט פּעראַוואַכט אַזוי פּיעל אונאַנגענעםמקייט, בעת מיר צולאָזענע חברה האָבען געמאַכט אַלערליי פנים'ער איינהאַלטענדיג זיך ניט אַרויסצופלאַצען מיט אַ וואַלעכטער.

VI

די שול-יאָהרען פון אַ רוסישען יונגען-מאַן זיינען אויף אזוי פיעל אנדערס פון דער אייגענער פּעריאָדע אין די וועסט-אייראָפּעאישע שולען, אַז אײַך מוז זיך אַביסעל לענגער אַבשמעלען אויף מײַן שול-לעבען. רוסישע יונגע לײַט נעהמען בדרך כלל אַן אינטערעס אין אַ ברייטען קרייז פון סאַציאַלע, פּאָליטישע און פּילאָזאָפּישע ענינים, ווען זיי געהען נאָך אין אַ ליצעאום אָדער אין אַ מיליטער-שולע. עס איז אמת אַז דער פּאָזשען קארפּוס איז פון אלע שולען געווען אַם וועניגסטען מסוגל פאַר אַזאַ ענטוויקלונג; אָבער אין יענע יאָהרען פון אַלגעמיינעם אויפּלעבען האָבען ברייטערע אידעען אַרײַנגעדורנגען אפילו דאָרטען און האָבען מיט-גערײַסען אײַניגע פון אונז אין אַלגעמיינעם שטראַם, — ניט שטערענדיג אונז, פון דעסטוועגען, פון אַנטיילנעהמען אין „בענעפיס-אַבענדען“ און אַלערליי זאָרטען שטיפּערייען.

זײַענדיג אין פּיערטען קלאַס האָב אײַך גענומען אַן אינטערעס אין היסטאָריע, און שטיצענדיג זיך אויף די נאָטיצען וואָס אײַך האָב געמאַכט אין דער צײַט פון די לעקציעס — אײַך האָב געוואוסט אַז אזוי טהוען די סטודענטען פון די אוניווערזיטעטען — און זיך צוהעלפענדיג מיט'ן לעזען, האָב אײַך אָנגעשריבען אַ גאַנצען קורס פון אָנפאַנגס-געשיכטע פון מיטעל-אַלטער פאַר מײַן אייגענעם געברויך. דעם נעקסטען יאָהר האָט דער קאַמפּף צווישען פּאַפּסט באָניפּאַצ דעם 8טען און דער קײַזערליכער מאַכט צוגע-צויגען מײַן בעזונדערע אויפּמערקזאַמקײַט, און עס איז געוואָרען מײַן אַמביציע צו קריגען אַ צוטריט צו דער קײַזערליכער ביבליאָטעק אַלס אַ לעזער, כדי צו קענען גרינדליך שטודירען דעם דאָזיגען קאַמפּף. דאָס איז געווען געגען די רעזעלען פון דער ביבליאָטעק: שילער פון מיטעל-שולען זײַנען דאָרט ניט צוגעלאָזען געוואָרען. אָבער דער גוטער הערר בעקער האָט שוין ווי עס איז פּערגלעט דעם עסק, און אײַן שעהנעם טאָג האָב אײַך געקראָגען די ערלויבניס אַרײַנצוקומען אין היכל און פּערנעהמען אַ פּלאַץ בײַ אײַנעם פון די קלײַנע לעזער'ס-טישלעך, אויף אײַנער פון די רױט-סאַמעטענע זאָפקעס מיט וועלכע דער לעזע-צימער איז דעמאָלט געווען אויסגעמעבלירט.

פון פּערשיידענע טעקסט-ביכער און אײַניגע ביכער פון אונזער אײַגע-נער ביבליאָטעק, האָב אײַך גיך זיך דערשלאָגען צו די קוועלען. ניט קענענ-דיג קײַן לאַטיין, האָב אײַך פון דעסטוועגען ענדעקט אַ רײַכען אוצר פון

אַריגינעלע קוועלען אין אַלט־טויטאָניש און אַלט־פראַנצויזיש, און האָב געפונען אַ גרויסען עסטעטישען גענוס אין דעם אייגענאַרטיגען געבוי און אין דער אויסדרוקספּולקייט פון אַלט־פראַנצויזיש אין די כראָניקען. אַ גאַנץ נייער געזעלשאַפטס געבוי און אַ גאַנצע וועלט פון קאָמפּליצירטע פּערהעלטניסען האָבען זיך אויפגעעפּענט פאַר מיר; און פון דער צייט אָן האָב איך געלערענט צו שעצען פּיעל מעהר די אַריגינעלע קוועלען פון געשיכטע איידער די ווערק פון די מאָדערנע גענעראַליזאַציעס, אין וועלכע די פאַראורטיילע פון דער מאָדערנער פּאָליטיק, אָדער די פּשוט'ע אָנגנו- מענע פאַרמולעס ווערען אוועקגעשעטעלט אַנשטאָט דעם ווירקליכען לעבען פון דער בעטרעפּענדער פּעריאָדע. קיין זאָך גיט ניט אזא אַנשטויס דעם מענשענס אינטעלעקטועלער ענטוויקלונג ווי אַ וואַסערע עס איז זעלבסט- שטענדיגע פאַרשונג, און אָט די שטודיען מיינע האָבען מיר שפּעטער זעהר פּיעל געהאַלפּען.

צום אונגליק האָב איך זיי געמוזט אויפגעבען ווען מיר האָבען דער- גרייכט דעם צווייטען קלאַס (איינעם פאַר'ן לעצטען). די פּאַזשען האָבען געמוזט דורכגעהן אין די לעצטע צוויי יאָהר כמעט אלץ וואָס מען האָט געלערענט אין אַנדערע מיליטערישע שולען אין דריי „ספּעציעלע“ קלאַסען, און מיר האָבען דעריבער געהאַט פּיעל אַרבייט צו טהאָן. נאַטורלייסיג-ענ- שאַפט, מאַטעמאַטיק און מיליטערישע וויסענשאַפטען האָבען נויטווענ- דיגער ווייזע אָבגעשטופּט היסטאָריע אין הינטערגרונד.

אין דעם צווייטען קלאַס האָבען מיר אָנגעהויבען ערנסט צו שטודירען פיזיק. מיר האָבען געהאַט אַן אויסגעצייכענטען לעהרער — אַ זעהר אינ- טעליגענטען מענשען מיט אַ סאַרקאַסטישען געדאַנקען-גאַנג, וועלכער האָט געהאַט די מעטאָדע פון איינ'חזר'ען די למודים, און אַנשטאָט אויסצו- לערנען אונז די טרוקענע פאַקטען, האָט זיך איהם איינגעגעבען צו מאַכען אונז דענקען. ער איז געווען אַ גוטער מאַטעמאַטיקער, און האָט מיט אונז געלערענט פיזיק אויף אַ מאַטעמאַטישען באַזיס, ערקלערענדיג אויסגעצייכענט אין דער זעלבער צייט אי די הויפּט-אידעען פון פיזישער פאַרשונג, אי די פיזישע אַפּאַראַטען. אַ טייל פון זיינע פּראַגען זיינען געווען אזוי אַריגינעל און זיינע ערקלערונגען זיינען געווען אזוי גוט, אז זיי האָבען זיך אויף אייביג איינגעקריצט אין מיין זכרון.

אונזער טעקסט-בוך פון פיזיק איז ניט געווען קיין שלעכטער (דאָס רוב טעקסט-ביכער פאַר די מיליטערישע שולען זיינען געווען געשריבען פון די בעסטע פאַך-מענשען פון יענער צייט); עס איז אָבער געווען אַביסעל אַלמלעך, און אונזער לעהרער, וועלכער האָט זיך געהאַלטען ביי זיין אייגע-

נעם סיסטעם, האָט אָנגעהויבען צוגריימען אַ קורצע רעזומע פון זיינע לעקציעס — אַ מין געהילף פאַר'ן זכרון — פאַר דעם געברויך פון אונזער קלאַס. אין עטליכע וואָכען אַרום איז אַזוי אויסגעקומען אַז די אַרבייט פון אָנשרייבען די דאָזיגע רעזומע איז געפאַלען אויף מיר, און ווי אַן אַמת'ער פּעדאַגאָג האָט אונזער לעהרער אין גאַנצען מיר אָנגעטרויט די אַרבייט און ער האָט נור געלעזען די קאָרעקטורען. ווען מיר זיינען געקומן צו די קאַפיטלען וועגען היץ, עלעקטריציטעט און מאַנגעטיזם, איז אויסגעקומען זיי צו שרייבען אין גאַנצען פון דאָס ניי, וואָס איך האָב אויך געטהאָן, פּערפאַרטיגענדיג אויף אַזא אופן כמעט אַ פּאַלשמענדיגען טעקסט-בוך איבער פיזיק, וועלכעס איז אָבגעדרוקט געוואָרען פאַר דעם געברויך פון דער שולע.

אין דעם צווייטען קלאַס האָבען מיר אויך אָנגעהויבען שטודירען כעמיע, און אויף דעם האָבען מיר אויך געהאַט אַן ערשטע-קלאַסע לעהרער — אַ ליידענשאַפּטליכער ליכעהאַבער פון דעם געגענשאַטאַנד, וועלכער האָט אַליין געמאַכט ווערטהאַלע אַריגינעלע פאַרשונגען. די יאָהרען 61—1859 זיינען געווען יאָהרען פון אַן אַלגעמיינער אויפּלעבונג צו שטודירען די עקזאַקטע וויסענשאַפטען: גראַוו, קלאַוויום, זשאָול און סעגוויין האָבען בעוויזען אַז היץ און אַלע פיזישע קרעפטען זיינען ניט מעהר ווי פּערשיידענע פאַרמען פון בעוועגונג; העלמהאַלץ האָט אַרום דער צייט אָנגעהויבן בען זיינע עפּאַכע-מאַכענדע פאַרשונגען וועגען קלאַנג; און מינדאַל האָט דורך זיינע פּאַפּולערע לעקציעס געמאַכט מעגליך פאַר'ן לעזער אָנצו טאַפען, אַזוי צו זאָגען, די סאַמע אַטאָמען און מאָלעקולען. גערהאַרדט און אוואָגאַדראַ האָבען אַריינגעבראַכט די טהעאָריע פון סובסטאַנציאַן*.) און מענדעלעעף, קאָטהאַר מייער און נילאַנדס האָבען ענטדעקט דאָס פּעריאָדישע געזעץ פון עלעמענטען; דאַרוויין, מיט זיין „אַבשטאַמונג פון די מינים“, האָט רעוואָלוציאָנירט אַלע ביאָלאָגישע וויסענשאַפטען; וועהרענד קאַרל פּאָנט און מאָלעשאַמ, נאַכפּאַלגענדיג קלאַוד בערנאַרד, האָבען אוועקגעלעגט דעם פונדאַמענט פון אַן אַמת'ער פּסיכאָלאָגיע אין דער פיזיאָלאָגיע. עס איז געווען אַ צייט פון וויסענשאַפטליכען ערוואַכען, און דער שטראָם וואָס האָט געפיהרט די מענשליכע מוחות צו דער נאַטור-וויסענשאַפט איז געווען אַנווערערשטעהליך. מאַסען אויסגעצייכענטע ביכער זיינען פּובליצירט געוואָרען צו יענער צייט אין רוסישע איבערזע-

* אומזעצונג, דאָס איבערבוטען פון איין כעמישען עלעמענט אין אַ געוויסער צוזאַמענזעצונג אויף אַן אַנדערען, וואָס רופט אַרויס אַן אַנדער ערשיי-
נונג, — איב.

צונגען, און איך האָב באלד בעגריפען אז וואָס עס זאָל ניט זיין איינעם'ס ווייטערדיגע שטודיען, מוז ער אָבער אַלס יסוד גרינדליך קענען די נאַטור-וויסענשאַפטען און זיין בעקאַנט מיט זייערע מעטאָדען.

פינף אָדער זעקס אונזערע האָבען זיך צוזאַמענגענומען זיך איינצורשאַפען אַ שטיקעל לאַבאָראַטאָריע פאַר זיך. מיט די עלעמענטאַרע אַפּאַראַטען וואָס ווערען רעקאָמענדירט פאַר אָנפאַנגער אין סטאָקהאַרדט'ס טעקסט-בוך האָבען מיר אָנגעפאַנגען אונזער לאַבאָראַטאָריע אין אַ קליינעם שלאָפּצימער פון אונזערע צוויי חברים, די ברידער זאַסעטסקי. זייער פּאַטער, אַן אַלטער צוריקגעצויגענער אַדמיראַל, איז געווען מלאַ שמחה צו זעהן זיינע קינדער זיך אָבערבענדיג מיט אַזאַ ניצליכע בעשעפטיגונג, און ער האָט נאָך ניט געהאַט דאַגעגען אונזער צוזאַמענקומען זיך זונטאַגס און אַנדערע פייערטעג אין יענעם קליינעם צימער, וואָס איז געווען נעבען זיין אייגענעם שלאָפּצימער. מיט סטאָקהאַרדט'ס בוך אַלס וועגווייזער, האָבען מיר סיסטעמאַטיש געמאַכט אַלע עקספּערימענטען. איך מוז דאָ דערצעהלען, אז איינמאָל האָבען מיר שיער ניט אונטערגעצונדען דאָס הוי, און מעהר ווי איינמאָל האָבען מיר פּערגיפּטעט אַלע צימערען מיט כלאָרין און עהנליכע שטאָפּען. אָבער דער אַלטער אַדמיראַל, ווען מיר האָבען איהם ביים מיטאָג דערצעהלט אונזער ערפאַהרונג, האָט עס אויפֿגענומען גאַנץ גוטמוטהיג, און האָט אונז דערצעהלט ווי אַזוי ער און זיינע חברים האָבען אויך שיער ניט אונטערגעצונדען אַ הויז ביי דער אַ סך וועניגער ניצליכע אַרבייט פון מאַכען פּונש; בעת די מוטער, אין מיטען פון איהרע הוסטערספּאַזמען, פלעגט נאָך זאָגען: „פּערשטעהט זיך, אויב עס איז נויטיג פאַר אייערע למוּדים צו פּערנעהמען זיך מיט אַזוינע עקעלאָפּט ריבענדע שטאָפּען, קען מען זיך נאָך ניט העלפען!“

נאָכ'ן מיטאָג פלעגט זי געוועהנליך זיך אַוועקזעצען ביי דער פּיאַנאָ, און ביז שפּעט אין דער נאַכט פלעגען מיר האַלטען אין איין זינגען דועטען, מערצעטען און כאָרען פון די אָפּעראַס. אָדער מיר פלעגען נעהמען אַ וועלכע עס איז גאַנצע איטאַליענישע אָדער רוסישע אָפּעראַ און איהר דורכגעהן פון אָנהויב ביז'ן סוף, מיט די דעקלאַמאַציעס מיט אַלעמען — די מוטער און טאָכטער נעהמענדיג די ראָלען פון דער „פּרימאַדאָנאַ“, בעת מיר האָבען מיט מעהר אָדער וועניגער ערפּאָלג דורכגעפיהרט אַלע איבע-ריגע ראָלען. כעמיע און מוזיק זיינען אויף אַזאַ אופן געגאַנגען האַנד אין האַנד.

די העכערע מאַטעמאַטיק האָט אויך אַוועקגענומען זעהר פּיעל פון מיין צייט. עטליכע אונזערע האָבען שוין געהאַט בעשלאָסען ניט אַרייַנ-

צוטערמען אין דער גווארדיע, וואו אונזער גאנצע צייט וואָלט געווען פערנומען מיט מיליטערישע מושטירען און פאררעדן, און מיר האָבען געהאט בדעה, נאָך דעם ווי מיר וועלען דורכגעהן די עקזאמענס, אַריינצורטרעטען אין איינע פון די מיליטערישע אַקאדעמיעס — אַרטילעריע אָדער אינוזשעניר-אַרבייט. כדי דאָס צו קענען דורכפיהרען האָבען מיר זיך געמוזט פערפערטיגען אין העכערער געאָמעטריע, אין דיפערענציאַל- און אָנפאַנג פון אינטעגראַל-אויסרעכנונגס מעטאָדען, און מיר האָבען גענומען פריי-וואַטע לעקציעס פאַר דעם צוועק. אין דער זעלבער צייט, אַזוי ווי מען האָט מיט אונז געלערענט עלעמענטארע אַסטראָנאָמיע אונטער דעם נאָמען פון מאַטעמאַטישע געאָגראַפיע, האָב איך מיך פערטיעפט אין אַסטראָנאָמישע ביכער, איבערהויפט אין דעם לעצטען יאָהר וואָס איך בין געווען אין דער שולע. דאָס קיינמאָל-ניט-אויפהערענדיגע לעבען פון דעם אוניווערזום, וועלכעס איך האָב בעגריפען אַלס ל ע ב ע ן און עוואָלוציאָן, איז געוואָרען פאַר מיר אַן אונאויסשעפליכער קוואַל פון העכערען פּאָעטישען געדאַנק. און שטופענווייז איז דער זין פון דעם מענשענ'ס איינהייט מיט דער נאַטור, דער בעלעבטער ווי דער ניט-בעלעבטער — די פּאָעזיע פון דער נאַטור — געוואָרען די פּילאָזאָפיע פון מיין לעבען.

ווען דאָס לערנען אין אונזער שולע וואָלט געווען בעשרענקט נור אויף די געגענשטענדען וואָס איך האָב דאָ דערמאָנט, וואָלט שוין אויך אונזער צייט געווען גאַנץ גענוג פערנומען. אָבער מיר האָבען אויך געמוזט שטורדירען די הומאַניטערע וויסענשאַפטען: היסטאָריע, געזעץ (דאָס הייסט, די הויפט-שטריכען פון רוסישען געזעץ) און די הויפט-וויכטיגסטע פרינציפּען פון פּאָליטישער עקאָנאָמיע, אַריינגערעכענט אַ קורס פון פערגלייך-כענער סטאַטיסטיק; און מיר האָבען געמוזט גוט אויסלערנען שרעקליך-גרויסע קורסען פון מיליטער-וויסענשאַפטען: טאַקטיק, מיליטערישע געשיכטע (די מלחמות פון 1812 און 1815 מיט אַלע זייערע איינצעלע-היינ-טען), אַרטילעריע און פעלד-בעפעסטיונגען. צוריק-בליקענדיג איצט אויף דער דאָזיגער בילדונג דענק איך, אַז אַחוץ די ענינים וואָס האָבען אַ שייכות צו מיליטערישער קריענס-פיהרונג, וועלכע וואָלטען מיט מעהר נוצען געקענט פערביטען ווערען אויף מעהר דעמאָלע שטודיען אין די עקזאַקטע וויסענשאַפטען, איז די גאַנצע מאַסע געגענשטאַנדען ניט געווען איבער די פערהיגקייטען פון דעם דורכשניטליכען יונגען-מאַן. אַ דאַנק דער נישקשה'דיגער בעקאַנטשאַפט פון עלעמענטאַרער מאַטעמאַטיק און פיזיק, וואָס מיר האָבען זיך ערוואָרבען אין די ניעדעריגערע קלאַסען, זיינען מיר כמעט אַלע געווען ביכולת צו בעהערשען אַט די אַלע ענינים. די מייסטע פון אונז האָבען אייניגע למודים פערנאַכלעסיגט, איבערהויפט

מעמארען פון א רעוואָלוציאָנער

געזעץ און מאָדערנע געשיכטע, פאר וועלכע מיר האָבען צום אונגליק געהאט אַן אַלטען אויסגעדיענטען לעהרער, וועמען מען האָט געהאלטען אויף דער שטעלע כרי צו ענדיגען זיין טערמין און בעקומען אַ פולע פענ-סיע אויף דער עלטער. אויסער דעם האָבען מיר געהאט אַ געוויסע פרייהייט אויסצוקלייבען די געגענשטענדען וואָס זיינען אונז בעסער געפעלען, און, בעת מיר האָבען געהאט דורכצומאכען אַ שטארקען עקזאמען אין די אויס-געקליבענע געגענשטענדען, האָט מען אונז בעהאַנדעלט מיילד אין די איבעריגע. די הויפט-אורזאך אָבער פון דעם פּערהעלטניסמעסיגען ערפּאָלג וואָס מיר האָבען געמאַכט אין דער שולע איז געווען דאָס, וואָס די למודים זיינען געווען אזוי קאָנקרעט ווי נאָר מעגליך. אזוי שנעל ווי מיר האָבען אויסגעלערענט עלעמענטאַרע געאָמעטריע אויפ'ן פּאַפּיר, האָבען מיר דאָס איבערגעלערענט אויפ'ן פעלד מיט שטאַנגען און מיט דעם ערדמעסטער'ס קייט, און דערנאָך מיט דעם אַסטראָלאַב, מיט'ן קאָמפּאַס און דעם קאָמאַר-ניקטיש. נאָך אזאָ קאָנקרעטען אונטערריכט, איז עלעמענטאַרע אַסטראָ-נאָמיע ניט געפּאַלען שווער, בעת די אויסמעסטונגען גופא זיינען פאַר אונז געווען אַן אונענדליכער קוואַל פון פּערגעניגען.

דיזעלכע מעטאָדע פון קאָנקרעטען אונטערריכט איז אויך אָנגעווענדט דעם געוואָרען אין בעזוג צו פּערפעסטיגונגען. אין ווינטער פּלעגען מיר לעזען אַזעלכע פּראָבלעמען ווי, צום ביישפּיעל, די פּאָלגענדע: „האָבענדיג פאַר זיך אַ טויענד מענשען און צוויי וואַכען צייט, בויט אויס די שטאַרק סטע פעסטונג וואָס איהר קענט אויסבויען צו בעשיצען דעם בריק פאַר דער צוריקציהענדער אַרמעע“; און מיר האָבען הייס דיסקוטירט מיט די לעהרער אינזערע פּלענער, ווען זיי האָבען זיי קריטיקירט. זומער האָבען מיר אָנגע-ווענדעט די דאָזיגע קענטעניס אויפ'ן פעלד. צו אַט די פּראַקטישע און קאָנקרעטע איבונגען שרייב איך אין גאַנצען צו די גרינגקייט מיט וועלכער די מייסטע פון אונז האָבען געקענט אויפּנעהמען אזוי פיעל פּערשיידענע למודים אין דעם עלטער פון זיעבעצעהן אָדער אַכטצעהן יאָהר.

צו אַלעם דעם, האָבען מיר געהאט גענוג צייט אויך פאַר אונטערהאַל-טונגען און אַלערליי שפּיעלערייען. אונזער בעסטע צייט אין געווען נאָך די עקזאַמענס, ווען מיר האָבען געהאט דריי אָדער פּיער וואַכען אינגאַנצען פרייע איידער מיר זיינען געגאַנגען אין לאַגער; אָדער ווען מיר זיינען צוריקגעקומען פון לאַגער, און האָבען וויעדער געהאט דריי פרייע וואַכען איידער די לעקציעס האָבען זיך אָנגעפּאַנגען.

די עטליכע אונזערע וואָס זיינען אין דער צייט פון וואַקאַציע געבלי-בען אין דער שולע, האָבען געהאט די ערלייבניס צו געהן וואוהין זיי האָבען געוואָלט, שטענדיג געפּינענדיג וואו צו שלאָפּען און וואָס צו עסען אין

דער שולע. איך האָב געארבייט אין דער ביבליאָטעק, אָדער האָב בעזוכט די בילדער-גאלערעען פון ערמיטאזש, שטודירענדיג איינציגווייז די בעסטע בילדער פון יעדער שולע בעזונדער; אָדער איך בין געגאנגען אין די קרוין-פאבריקען און ווערקשטאמען וואו מען האָט אויסגעארבייט שפיעל-קארטען, באוועל-צייג, אייזען, פּאַרצעליי און גלאָז, וועלכע זיינען געווען אָפּען פאַר'ן פּובליקום. אָפּטמאָל פלעגען מיר אַוועק זיך שיפּען אויף דער נעוואַ, פערברענגענדיג די גאַנצע נאַכט אויפ'ן טייך, מאַנכעסמאָל אין פינלאַנדי-דישען אויסגוס מיט די פּישער — אַ מעלאַנכאָלישע צפון-נאַכט, אין וועלכער די מאַרגען-דעמערונג בעגעגענט דעם נאַכגלאַנץ פון דער אונטער-געהענדיגער זון, און מען קען לייענען אַ בוך אין דער פּרייער לופט אין מיטען דער נאַכט. מיר האָבען געפונען גענוג צייט פאַר אַט די אַלע זאַכען. נאָך יענע בעזוכען אין די פּאַבריקען האָב איך לייעב געקראָגען די שטאַרקע און פּאַלקאַמענע מאַשינערייען. זעהענדיג ווי אַ גיגאַנטישע לאַפּע קומט אַרויס פון אַ ביידעל, גיט אַ פּאַק אַ שווימענדיגען קלאַץ אויף דער נעוואַ, שלעפט איהם אַרײַן אינוועניג, און לעגט איהם אַרונטער אונטער די זעגען, וועלכע צושניידען איהם אין ברעטער; אָדער ווי אַן אונגע-הייערער רויט-הייסער אייזען ווערט פּערוואַנדעלט אין אַ רעלסע, נאַכדעם ווי ער איז דורכגעגאַנגען צווישען צוויי צילינדערס — האָב איך פּער-שטאַנען די פּאַעזיע פון מאַשינעריי. אין אונזערע היינטיגע פּאַבריקען איז די מאַשין-אַרבייט אַ הויגה פאַר דעם אַרבייטער, ווייל ער ווערט אַ לעבענסלענגליכער שקלאַף צו אַ געוויסער מאַשין און מעהר גאַרנישט. אָבער אין דעם איז שולדיג די שלעכטע אָרגאַניזאַציע, און האָט גאַרנישט צו טהאָן מיט דער מאַשין גופאַ. צופיעל און מאַנאַטאַנע אַרבייט לעבענס-לענגליך זיינען פונקט אזוי שלעכט, צי עס ווערט געטהאָן מיט די הענד, מיט איינפאַכע געצייג, אָדער מיט אַ מאַשין. אָבגעזעהן אָבער פון אַט די איבלען, בעגרייף איך גאַנץ גוט דעם פּערגעניגען וואָס אַ מענש קען האָבען פון דעם בעוואוסטזיין פון דער מעכטיגקייט פון זיין מאַשין, דער שכל'־דיגקייט פון איהר אַרבייט, פון די הערליכקייט פון איהרע בעוועגונגען און דער פינקטליכקייט פון דעם וואָס זי טהוט; און איך דענק, אַז וויליאַם מאַריס'עס פּינדשאַפּט צו די מאַשינען בעווייזט נאָר, אַז דער בעגרייף וועגען דער מעכטיגקייט און הערליכקייט פון דער מאַשין האָט געפּעהלט אין זיין גרויסען פּאַעטישען זשעניע.

מוזיק האָט אויך געשפּיעלט אַ זעהר גרויסע ראָלע אין מיין ענט-וויקלונג. פון איהר האָב איך אַרויסגעקראָגען נאָך מעהר פּרייד און ענטהער-זיאָם ווי פון דער פּאַעזיע. די רוסישע אָפּעראַ האָט צו יענער צייט נאָך קוים עקזיסטירט; אָבער די איטאַליענישע אָפּעראַ, וועלכע האָט פּערמאַנאַט

א היבשע צאָהל גרויסע קינסטלער, איז געווען די פּאָפּולערסטע אינסטי-
טוציע אין פעטערבורג. ווען די פּרימאָדאָנא באַסיאָ איז קראַנק געוואָרען,
זיינען טויזענדער מענשען, איבערהויפט פון דער יונגער, געשטאַנען ביז
שפעט אין דער נאַכט ביי דער טהיר פון איהר האַטעל, וואַרטענדיג אויף
נייעס וועגען איהר. זי איז ניט געווען קיין שעהנדיג, אָבער ווען זי האָט
געזונגען איז זי געווען אזוי שעהן, אַז די יונגע לייט, וואָס זיינען געווען
פערליעבט אין איהר ביז צו משוגעת, האָט מען געקענט צעהלען אין די
הונדערטער. און ווען זי איז געשטאַרבען האָט זי געהאַט אזא לויב, וואָס
קיינער האָט נאָך אין פעטערבורג ניט געהאַט. „גאַנץ פעטערבורג“ איז
דעמאָלט געווען צוטיילט אין צוויי לאַגערען: די פערעהרער פון דער
איטאַליענישער אָפּעראַ און די פערעהרער פון דער פראַנצויזישער ביהנע,
וועלכע האָט שוין דעמאָלט אַרויסגעוויזען די סמנים פון דעם פערדאָרבע-
נעם אָפּענבאַכישען שטראָם, וואָס האָט מיט עטליכע יאָהר שפעטער אָנגע-
שטעקט גאַנץ אייראָפּא. אונזער קלאַס איז אויך געווען צוטיילט, האַלב
אויף האַלב צווישען די דאָזיגע צוויי שטראָמען, און איך האָב געהערט צו
דעם ערשטען. צו געהן אין פאַרטער אָדער אויף דער גאַליאַרקע איז אונז
געווען פערבאַטען, וועהרענד די לאָזשעס אין דער איטאַליענישער אָפּעראַ
זיינען אַלע שטענדיג געווען פערבאַטען פון אַבאַנאַמענטען מיט מאָנאַטען
פאַראַוים, און אין אייניגע פאַמיליעס זיינען זיי זאָגאַר איבערגעגאַנגען פון
איינער צו דער אַנדערער ווי אַ ירושה־אייגענטום. אָבער אַ שבת־צירנאַכט
פלעגען מיר זיך ווי־עס־איז אַריינכאַפּען אין די דורכגענג פון דער
גאַליאַרקע און פלעגען דאָרט שטעהן אין אַן אַטמאָספּערע פון אַ טערקישער
באָד; און כדי צו פערדעקען אונזערע שרייענדיגע מונדירען, פלעגען מיר
טראָגען אין דער דאָזיגער היטץ אונזערע שוואַרצע מאַנטלען, אונטערגע-
שלאָגען מיט וואַטע און מיט פוטערנע קאָלנערס, פעסט פערקנעפּעלט. עס
איז אַ וואונדער וואָס מיר האָבען קיינער ניט געקראָגען קיין לונגען־
ענטצינדונגען אויף דעם אופן, איבערהויפט ווען מיר פלעגען אַרויסקומען
צוהיצטע פון די אַוואַציעס וואָס מיר האָבען געמאַכט פאַר אונזערע
בעליעבטע זינגער, און שטעהן דערנאָך ביי דער טהיר צו כאַפּען נאָך אַמאָל
אַ בליק אויף אונזערע ליעבלינגס און זיי בעגריסען. די איטאַליענישע
אָפּעראַ איז עפעס אין יענע יאָהרען אויף אַ זאָנדערבאַרען אופן געווען
אינמיט פערבונדען מיט דער ראַדיקאַלער בעוועגונג. די רעוואָלוציאָנערע
רעציטאַטיווען אין „ווילהעלם טעלל“ און „די פּיורטאַנער“ זיינען שטענדיג
בעגעגענט געוואָרען מיט שטורעמדיגע אַפּלאַדיסמענטען און אויסגעשרייען,
וועלכע האָבען געשטאַכען אַלעקסאַנדער דעם 2טען אין האַרצען; בעת אין
די אויבערשטע גאַליאַרקעס, ווי אויך אין די רויכער־צימערען פון דער

אָפּעראַ און ביי דער ביהנע־טהיר איז דער בעסטער טייל פון דער פעטער־בורגער יוגענד זיך צוזאַמעננעקומען אין אַן אידעעלער פּערגעטערונג פון דער נאַבעלער קונסט. דאָס אַלץ מעג זיך אויסווייזען קינדערש; אָבער פיעלע העכערע אידעאלען און ריינע בעגייסטערונג זיינען אָנגעצונדען געוואָרען אין אונז דורך דער דאָזיגער פּערגעטערונג פון אונזערע בעליעבטע קינסטלער.

VII

יערען זומער זיינען מיר אַרויס לאַגערען אין פעטערהאַף, מיט די אַנדערע מיליטערישע שולען פון פעטערבורגער בעצירק. אין אַלגעמיין איז אונזער לעבען דאָרט געווען גאַנץ אַנגענעהם, און אודאי גוט פאַר'ן געזונד: מיר פלעגען שלאָפּען אין גערוימיגע פּאַלאַטקעס, מיר האָבען זיך געבאָדען אין ים, און האָבען פּערבראַכט די גאַנצע זעקס וואָכען אין איבונגען אויף דער פריער לופט.

דער הויפט־צוועק פון לאַגער־לעבען אין מיליטערישע שולען איז, פּערשטעהט זיך, געווען דער מיליטערישער מושטיר, וועלכען מיר האָבען אַלע שטאַרק פיינד געהאַט; נור אָפּטמאַל פלעגען מיר פּערטרייבען די לאַנגווייליגקייט געהענדיג אַנטייל אין די מאַנעווערס. איין נאַכט, ווען מיר האָבען שוין געהאַלטען ביין געהן שלאָפּען, האָט אַלעקסאַנדער דער צווייטער אויפגערודערט דעם לאַגער לאָזענדיג שלאָגען טרעוואָגע. אין אַ פּאָר מינוטען איז דער גאַנצער לאַגער געווען וואַך — עטליכע טויזענד אינגלעך האָבען זיך צונויפגעקליבען אַרום זייערע פּאָהנען, און די האַר־מאַטען פון דער אַרטילעריע־שולע האָבען געקראַכט אין דער שטילקייט פון דער נאַכט. דאָס גאַנצע מיליטערישע פעטערהאַף האָט גאַלאַפּירט צו אונזער לאַגער, אָבער צוליב אַ געוויסע מיספּערשטענדנים איז דער קייוער געבליבען צופום. אונטעראַפיצירען זיינען פּונאַנדערגעשיקט געוואָרען אין אַלע ריכטונגען צו געפינען אַ פּערד פאַר איהם, אָבער מען האָט ניט געקענט קריגען, און אַזוי ווי ער איז ניט געווען קיין גוטער רייטער, האָט ער ניט געוואָלט רייטען אויף קיין אַנדער פּערד סידען נאָך אויף זיינעם אַן אייגענעם. אַלעקסאַנדער דער 2טער איז געווען זעהר בייז, און האָט זיין כּעס ניט בעהאַלטען. „שוטה (דוראַק), האָב אײך ניט מעהר ווי איין פּערד?“ האָב אײך איהם געהערט שרייענדיג אויף אַן אונטעראַפיציר, וועלכער האָט איהם געלאָזט וויסען אַז זיין פּערד איז אין אַן אַנדער לאַגער. וואָס מעהר עס איז געוואַקסען די פינסטערנים, דאָס קראַכען פון די

האַרמאַטען און דער גערויש פון דער קאָוואַלערע, אַלץ מעהר איז געוואָקסן די אויפֿרעגונג ביי אונז אינגלעך, און ווען אַלעקסאַנדער האָט געגעבען דעם בעפעהל אָנצוגרייפֿען, האָט אונזער קאָלאָנע זיך אַ לאַז געטהאָן גלייך אויף איהם. ענג צוזאַמענגעפאַסט אין די רייהען, מיט אַרונטערגעלאָזטע באַיאָנעטען, האָבען מיר געמוזט האָבען אַ דראָהענדען אויסזעהן, וואָרים איך האָב געזעהן ווי אַלעקסאַנדער דער 2טער, וועלכער איז נאָך אַלץ געווען אַהן אַ פֿערד, האָט פֿריי געמאַכט דעם וועג פֿאַר אונזער קאָלאָנע מיט דריי מוראָדיגע שפּרונגען. איך האָב דעמאָלט בעגריפֿען די בעדייטונג פֿון אַ קאָלאָנע וואָס מאַרשירט אין געשלאָסענע רייהען אונטער דער אויפֿרעגונג פֿון דער מוזיק און דעם מאַרש גופּא. אַט איז דאָרט געשטאַנען פֿאַר אונז דער קיזער — אונזער קאָמאַנדיר, וועמען מיר האָבען אַלע שטאַרק פֿער־נעטערט; אָבער איך האָב געפֿיהלט אז פֿון דער גאַנצער בעוועגליכער מאַסע וואָלט זיך ניט איין איינציגער פּאַזש אָדער קאַדעט אָבגערוקט אויף איין צאָל אָן־אַ־זייט, אָדער זיך אויף אַ סעקונדע אָבגעשטעלט, צו מאַכען פּלאַץ פֿאַר איהם. מיר זיינען געווען די מאַרשירענדע קאָלאָנע — ער איז געווען ניט מעהר ווי אַ שטערונג — און די קאָלאָנע וואָלט געמאַרשירט איבער איהם. „וואַרום זאָל ער אונז שטעהן אין וועג?“ האָבען די פּאַזשען געזאַגט דערנאָך. קינדער, מיט ביקסען אין די הענד, זיינען אין אַזעלכע פֿעלען נאָך שרעקליכער איידער אַלטע סאָלדאַטען.

דעם נעקסטען יאָהר, ווען מיר האָבען גענומען אַנטייל אין אַ גרויסער מאַנעווערע פֿון דעם פֿעטערבורגער גאַרניזאָן, האָב איך געהאַט די געלעגענ־הייט אַריינצובליקען אין די שאַטען־זייטען פֿון קריעג. צוויי טעג כּסדר האָבען מיר ניט געטהאָן קיין אַנדער זאַך ווי נאָר געמאַרשירט היין און צוריק אויף אַ שטח פֿון וואַסערע צוואַנציג מייל, ניט האָבענדיג דעם קלענסטען בעגריף וואָס עס טהוט זיך אַרום אונז, אָדער צו וואָס פֿאַר אַ צוועק מיר מאַרשירען. האַרמאַטען האָבען געקראַכט דאָ נעבען אונז און דאָ ווייט אוועק: אַ שטאַרקע שיסעריי פֿון מוסקעטען האָט זיך געהערט וואָר עס־איז אין די בערג און די וועלדער; אונטערפּאַפיצירען האָבען גאַלאַפּירט היין און צוריק ברענגענדיג בעפעהלען דאָ צו געהן פֿאַראַויס און דאָ זיך צוריקצוציהען — און מיר האָבען מאַרשירט און מאַרשירט, ניט זעהענדיג קיין זין אין די אַלע בעוועגונגען און קאָנטער־בעוועגונגען. מאַסען קאָוואַל־לעריע זיינען דורכגעגאַנגען איבער דעם אייגענעם וועג און האָבען געמאַכט פֿון איהם אַ טיעפע בעט פֿון בעוועגליכען זאַמד. מיר האָבען געמוזט געהן פֿאַראַויס און צוריקציהען זיך עטליכע מאָל אויף דעם אייגענעם וועג, ביז צום סוף האָט אונזער קאָלאָנע געבראַכען די גאַנצע דיסציפּלין און האָט מיט זיך גיכער פֿאַרגעשטעלט אַ צוואַוואַרפֿענע חברותא עול־ירגל איידער אַ מיליטערישע איינהייט. נאָר די פּאָהנענטרעגער זיינען געגאַנגען אויפֿן

וועג, די איבעריגע זיינען לאנגזאם געקראכען ביי די זייטען וועג, אין די וועלדער. די בעפעהלען און די געבעט פון די אפיצירען זיינען געווען ארויס-געוואָרפען.

פלוצלינג האָט זיך דערהערט אַ געשריי פון הינטען: „דער קייזער קומט! דער קייזער!“ די אפיצירען זיינען אַרומגעלאָפֿען און זיך געבעטען ביי אונז אַריינגעהן אין די רייהען: קיינער האָט זיי ניט געהערט. דער קייזער איז געקומען און האָט געגעבען אַ בעפעהל זיך נאָכאַמאָל צו ציהען צוריק — „קעהרט זיך אום!“ האָבען אָבגעקלונגען די ווערטער פון בעפעהל. „דער קייזער איז הינטער אונז, זייט אזוי גוט, קעהרט זיך אום“, האָבען די אפיצירען געשעפטשעט; אָבער דער באַטאָליאָן האָט זיך אפילו ניט איינגעהערט צום בעפעהל, און האָט זיך גאַנץ וועניג געקומערט זאָס דער קייזער איז דאָ. צום גליק איז אַלעקסאַנדער דער 2טער ניט געווען קיין פּאַנאַטיקער פון מיליטאַריזם, און נאָכדעם ווי ער האָט אונז געזאָגט עטליכע ערמונטערענדיגע ווערטער מיט אַ צוואַנג אויף רוה, האָט ער אוועקגעגאַלאָפֿירט.

איך האָב דעמאָלט פּערשטאַנען וויפּיעל עס הענגט אָב אין אַ מלחמה אָן דעם גייסטיגען צושטאַנד פון די סאָלדאַטען, און ווי וועניג מען קען אויפטהאָן מיט דער דיסציפּלינע אליין, ווען עס פּאַדערט זיך פון די סאָלדאַטען מעהר ווי אַ געוועהנליכע אָנשטרענגונג. וואָס קען העלפֿען די דיסציפּלין ווען פּערמאַטערטע היל דאַרפען מאַכען די העכסטע אָנשטרענגונג צו דערגרייכען די שלאַכטפֿעלד צו אַ בעשטימטער שעה? זי איז אַבסאָלוט אָנהעמעכטיג. נאָר ענטהוויאָזום און פּערטרויען קענען אין אזעלכע מאָמענטען בעוועגען די סאָלדאַטען צו טהאָן „דאָס אונמעגליכע“ — און עס איז שטענדיג דאָס אונמעגליכע וואָס מוז דורכגעפיהרט ווערען כדי צו זיין זיכער מיט ערפּאָלג. ווי אַפט האָב איך שפּעטער, זייענדיג אין סיביר, צוריקגערופֿען אין מיין זכרון אַט דעם מוסר השכל, ווען אויך מיר האָבען געמוזט טהאָן דאָס אונמעגליכע אין דער צייט פון אונזערע וויסענשאַפטליכע עקספּעדיציעס!

דאָך איז פּערהעלטניסמעסיג וועניג צייט פּערווענדט געוואָרען אין לאַגער אויף מיליטערישען מושטיר און מאַנעווערעס. אַ סך צייט איז אָבער געגעבען געוואָרען פאַר פּראַקטישע איבונגען אין מעסטונגען און אין פעסטונג-בויעריי. נאָך עטליכע איינלייטונגס-איבונגען האָט מען אונז געגעבען אַ רעפּלעקצאַנס-קאָמפּאַס און געזאָגט: „געהט מאַכט אַ פּלאַן פון אַט דער אַזערע, לאָמיר זאָגען, אַדער פון יענע וועגען, אַדער פון יענעם פּאַרק, אויסמעסטענדיג די ווינקלען מיט'ן קאָמפּאַס און דעם שטח

מיט די פוס-טריט". גאנץ פריה, אריינכאפּענדיג אויף-גיך דעם אָנבייסען, פלעגט דער אינגעל אָנשטאָפּען זיינע גרויסע מיליטערישע קעשענעס מיט שטיקער קאָרן-ברויט, און זיך אַרויסלאָזען אויף פיער אָדער פינף שעה יעדען טאָג אין די פּאַרקס, מיילען אַוועק, אויסצייכענענדיג מיט זיין קאָמפּאַס און טריט די פּראַכטפולע שאַטענדיגע וועגען, די טייכלעך און די אָזערעס. זיין אַרבייט איז דערנאָך פּערגליכען געוואָרען מיט ריכטיגע לאַנד-קארטען, און מען פלעגט אויסטיילען בעלוינונגען פון אָפּטישער און צייכען-אינסטרומענטען, ווי ווער עס האָט זיך אויסגעקליבען. פאַר מיר זיינען די דאָזיגע אויסמעסטונגען געווען אַ טיעפער קוואַל פון פּערגעניגען. דאָס אַרבייטען זעלבסטשטענדיג, דאָס זיין אַליין אונטער די אַלטע הונדערט-יעהריגע בוימער, דאָס וואַלד-לעבען וואָס איך האָב געקענט געניסען אונגעשטערט, האָבענדיג צו גלייכער צייט אַן אינטערעסע אין דער אַרבייט — דאָס אַלעס האָט איבערגעלאָזט טיעפע שפורען אין מיין זכרון; און ווען איך בין שפּעטער געוואָרען אַ פּאַרשער אין סיביר און אַ סך פון מיינע חברים זיינען געוואָרען פּאַרשער אין צענטראַל-אַזיע, איז דער באַדען דערפאַר צוגעגרייט געוואָרען אין די דאָזיגע אויסמעסטונגען. און צולעצט, אין דעם לעצטען קלאַס פלעגט מען יעדען צווייטען טאָג אַוועקנעהמען גרופּעס פון פיער אינגלעך אין פּערשיידענע דערפער, אַ היבשע שטרעקע ווייט אַוועק פון לאַגער, און דאָרט האָבען זיי געדאַרפט מאַכען גענויע אויסמעסטונגען פון שעהנע עטליכע קוואַדראַט מיילען מיט דער הילף פונ'ם ערדמעסטער'ס טישעל און אַ טעלעסקאָפּישען ליניער. אָפיצירען פון גענעראַל-שטאַב זיינען פון צייט צו צייט אַרויסגעקומען נאָכצוזעהן זייער אַרבייט און זיי אַרויסהעלפּען. אַט דאָס דאָזיגע לעבען צווישען די פּויערים אין די דערפער האָט געהאַט די בעסטע ווירקונג אויף דער אינטעלעקטועלער און מאַראַלער ענטוויקלונג פון די אינגלעך. אין דער זעלבער צייט פלעגען מיר אויך האָבען איבונגען אין בויען צווערג-טיילען פון פעסטונגען אין דער נאַטירליכער גרויס. אַן אָפיציר פלעגט אונז אַרויספיהרען אויפ'ן פרייען פעלד, און דאָרט האָבען מיר געדאַרפט אויפבויען אַ זייט פון אַ פעסטונגס-וואַנד אָדער פון אַ קאָמפּ-ליצירטען בריק-קאַפּ, צוזאַמענשלאָגענדיג שטאַנגען און קווער-שטיקער, פונקט אויף דעם זעלבען אופן ווי די באַהן-אינזשענירען טהוען ווען זיי לעגען אויס אַן אייזענבאַהן. ווען עס איז געקומען צו די שייפּענסטערלעך און די וואַלען, האָבען מיר געהאַט אַ סך צו חשבונ'ען כדי אַרויסצוקריגען די לויף-ליניען (ווי די קויל וועט לויפּען) פון די פּערשיידענע פלעכען. נאָך אַזעלכע איבונגען איז געאַמעטריע מעהר ניט געווען שווער צו פּערשטעהן. מיר האָבען געהאַט פּערגעניגען פון אזא אַרבייט, און איינמאָל, אין שטאַדט, געפינענדיג אין אונזער גאַרטען אַ בערגעל ליים און קליינע

שטינדלעך, האָבען מיר גלייך אָנגעהויבען בויען אַן אמת'ע פעסטונג אויף אַ פּערקלענערטען מאַסשטאַב, מיט גוט אויסגערעכענטע גלייכע און שיעפע שייס־פּענסטערלעך און וואַלען. אַלעס איז געמאַכט געוואָרען זעהר נעט, און אונזער אַמביציע איז איצט געווען צו קריגען עטליכע ברעטער פון וואָס צו מאַכען פּלאַטפּאָרמעס פאַר די האַרמאָטען, און אַרויפּשטעלען אויף זיי די מאָדעל־האַרמאָטען וועלכע מיר האָבען געהאַט אין אונזער שולע. אָבער אַ צרה! אונזערע הויזען האָבען אויסגעזעהן שרעקליך. „וואָס טהוּט איהר דאָרטען?“ האָט אונזער קאַפיטאַן אויסגעשריען. „גיט נור אַ קוק אויף זיך! איהר זעהט דאָך אויס ווי גרעבערס“ (מיר האָבען גראָד דערמיט שטאַלצירט). „וואָס וועט זיין אַז דער גרויספירסט וועט אָנקומען און וועט אייך געפינען אין אַזאַ צושטאַנד!“

„מיר וועלען איהם ווייזען אונזער פעסטונג און בעטען ביי איהם געצייג און ברעטער פאַר די פּלאַטפּאָרמעס.“

אַלע אונזערע פּראָטעסטען זיינען געווען אומזיסט. אַ צעהנדליג אַרבייטער זיינען אויפ'ן צווייטען טאַג אָנגעקומען אַוועקצוראַמען אונזער פּראַכטפולע אַרבייט, פונקט ווי עס וואָלט געווען אַן איינפאַכער בערגעל מיסט!

איך דערמאָן עס, כדי צו ווייזען ווי קינדער און יונגע מענשען גארען אָנצואווענדען אין דער ווירקליכקייט דאָס וואָס זיי לערנען אין דער שולע אין דער טעאָריע, און ווי נאַריש עס זיינען די ערציהער וועלכע קענען ניט איינזעהן וואָס פאַר אַ מעכטיגע שטיצע זיי וואָלטען געקענט געפינען אין די קאָנקרעטע אָנווענדונגען צו העלפען זייערע שילער בעגרייפען דעם ווירקליכען זין פון די זאַכען וואָס זיי לערנען.

אַלעס אין אונזער שולע האָט געהאַט דעם צוועק צו ערציהען אונז אויף צו פיהרען מלחמות. מיר וואָלטען אָבער געאַרבייט מיט דעם זעלבען ענטהוויאָום ביי אויסלעגען אַן אייזענבאַהן, ביי בויען אַ הילצערנעם הויז, אָדער אין גאָרטען און פעלד. נאָר אָט דער גאַנצער גארען פון קינדער און יונגע לייט נאָך ווירקליכע אַרבייט געהט אין ניוועז פשוט דער־פאַר, וואָס אונזער אידעע פון דער שולע איז נאָך אַליץ דער מיטעלאַטער־ליכער סכאָלאַסטיציזם און דער מיטעלאַטערליכער מאָנאַסמיר!

VIII

די יאָהרען 61—1857 זיינען געווען יאָהרען פון אַ רייכען וואַקסען פון די אינטעליגענטע קרעפטען אין רוסלאַנד. אַליץ וואָס איז גערעדט געוואָרען אין די לעצטע צעהן יאָהר אין דער שטיק, בעהאַלטענערהייט אויף פריינד־

ליכע פערזאמלונגען, פון דעם דור וואָס איז געווען פערטראָמען אין דער רוסישער ליטעראַטור דורך טורגעניעף, טאַלסטאָי, הערצען, באַקונין, אַנאַריאָף, קאַוועלין, דאָסטאַיעווסקי, גרינאַראָוויטש, אַסטראָווסקי און נעקראַסאָף, האָט איצט אָנגעהויבען אַרויסקומען אין דער פרעסע. די צענזור איז נאָך אַלץ געווען זעהר שטרענג; אָבער דאָס וואָס עס האָט ניט געקענט געזאָגט ווערען אָפּען אין פּאָליטישע אַרטיקלען איז אַריינגעשמור געלט געוואָרען אונטער דער פּאָרמע פון נאָוועלען, הומאָריסטישע סקיצען, אָדער פּערשטעלטע קאָמענטאַרען אויף מערבֿ־אײראָפּעאישע פּאַסירונגען, און יעדער אײנער האָט געלייענט צווישען די שורות און פּערשטאַנען.

ניט האָבענדיג קיינע בעקאַנטשאַפטען אין פעטערבורג אויסער אין דער שולע און אין אַן ענגען קרייז פון קרובים, בין אײַך געשטאַנען פון דרויסען פון דער ראַדיקאַלער בעוועגונג פון יענע יאָהרען — טהאַטזעכליך, מײלען ווייט פון אײהר. דאָך, די בעוועגונג האָט געהאַט די קראַפט — און דאָס אַפּשר איז געווען אײהר הויפט כאַראַקטערי־צוג — אַריינצודרינגען אין אַזאַ בכבוד'ער שולע ווי אונזער קאָרפּוס איז געווען, און צו געפינען אַן אָבסאָלאַט אין אַזאַ קרייז ווי בײַ מײנע מאַסקווער קרובים.

צו יענער צײט פלעג אײך פּערברענגען מײנע זונטאָנס און ימים טובים אין דעם הויז פון מײן מוהמע, וועלכע אײך האָב דערמאָנט אין אַ פּריהערדיגען קאַפיטעל אונטער דעם נאָמען פּרינצעסין מירסקי. פּרינץ מירסקי האָט נאָר געדענקט וועגען אויסערגעווענהליכע צובײסענס און מיטאַנס, בעת זײן ווייב און זײער יונגע טאָכטער האָבען געפיהרט אַ זעהר לוסטיגען לעבען. מײן שוועסטערקינד איז געווען אַ שעהע נײנצעהר יעהריגע מײדעל, און כמעט אַלע אײהרע בחורים־שוועסטערקינדער זײנען געווען שטאַרק פּערליעבט אין אײהר. זי, פון אײהר זײט, האָט זיך פּער־ליעבט אין אײנעם פון זײ, און האָט געוואָלט חתונה האָבען מיט אײהם. אָבער חתונה האָבען מיט אַ שוועסטערקינד ווערט בעטראַכט בײַ דער רוסישער קירכע פאַר אַ גרויסע זינד, און די אַלע אָנשמרענגונגען פון דער אַלטער פּרינצעסין אַרויסצוקריגען אַ ספּעציעלע ערלויבנים פון די העכערע קירכע־בעאַמטע זײנען געווען אומזיסט. זי האָט דאָן אײהר טאָכטער געבראַכט אין פעטערבורג, האָפּענדיג אַז זי וועט זיך אַפּשר אויסקלױבען פון אײהרע פּיעלע פּערעהרער אַ מעהר פּאַסענדען מאָן אײדער אײהר אײגענער שוועסטערקינד. דאָס איז געווען אַרויסגעוואָרפענע אַרכײט, מוז אײך צוגעבען; אָבער זײער עלעגאַנטע וואוינונג איז געווען פּול מיט גלענצענדע יונגע לײט פון דער גוואַרדיע און פון דיפּלאָמאַטישען שטאַב. ווער וואָלט קענען דענקען אַז אַזאַ הויז זאָל האָבען אַ שײכות מיט רעוואָלוציאָנערע אידעען; און דאָך איז עס געוועזען אין דעם דאָזיגען

הויז וואו איך האָב געמאַכט מיין ערשטע בעקאַנטשאַפט מיט דער רעוואָלוציאָנערער ליטעראַטור פון יענער צייט. דער „גרויסער ענטרוגענער“, הערצען, האָט נאָרוואַס אָנגעהויבען אַרויסגעבען אין לאַנדאָן זיין צייט־שריפט, „דער פּאָלאַר־שטערען“, וועלכער האָט געמאַכט אַן אויפרוהר אין רוסלאַנד, אפילו אין די פּאָלאַר־קרייזען, און איז געווען אין געהיים ווייט פּערשפּרייט אין פעטערבורג. מיין קווינע האָט געקראָגען ערגעץ־וואו די צייטשריפט, און מיר פלעגען זי צוזאַמען לייענען. איהר האַרץ האָט רעבעלירט אַנטקעגען די שטערונגען וואָס זיינען געלענט געוואָרען אויפ'ן זועג צו איהר גליק, איז איהר געדאַנק אויך פרייער געוואָרען צו פּערנעהמען די מעכטיגע קריטיק, וואָס דער גרויסער שרייבער האָט פּערעפענטליכט געגען דער רוסישער אויטאָקראַטיע און געגען דעם גאַנצען פּערפּוילמען סיסטעם פון דער רעגירונג. מיט אַ געהייל כּמעט פון פּער געטערונג פלעג איך קוקען אויף דעם מעדאַליאָן, וואָס איז געווען געדרוקט אויפ'ן פּאַפּיר־אומשלאַג פון „פּאָלאַר־שטערען“, וועלכער האָט פּאַרגעשטעלט די נאָבעלע קעפּ פון די פינף „דעקאַבריסטען“ וועמען ניקאָליי דער 1טער האָט אויפּגעהאַנגען נאָך דעם אויפשטאַנד פון 14טען דעצעמבער, 1825 — בעסטוּזשע, קאַהאַווסקי, פעסטעל, רילעעה און מוראַוויאָף־אַפּאַסטאָל. די שעהנקייט פון הערצענ'ס סטיל — וועגען וועמען טורגעניעה האָט מיט רעכט געזאָגט, אז ער האָט געשריבען מיט טרעהרען און בלוט, און אז קיין אַנדער רוסישער שרייבער האָט ווען עס איז אזוי געשריבען — די ברייטקייט פון זיינע אירעען און זיין טיעפע לייעבע צו רוסלאַנד האָט מיך אין גאַנצען בעהערשט, און איך פלעג לייענען און איבערלייענען יענע זייטען, — הגם מיט מעהר האַרץ איידער מיט קאָפּ.

אין 1859, אָדער אין אָנהויב פון 1860, האָב איך אָנגעהויבען רעדאַקטירען מיין ערשטע רעוואָלוציאָנערע צייטונג. אין יענעם עלטער האָב איך, פּערשטעהט זיך, ניט געקענט זיין עפעס אַנדערס אויסער אַ קאָנסטיטוציאָנאַליסט — און מיין צייטונג האָט פּערטיידיגט די נויט־זענדיגקייט פון אַ קאָנסטיטוציע פאַר רוסלאַנד. איך האָב געשריבען וועגען די נאַרישע אויסגאַבען פון הויה, וועגען די סומען געלד וואָס זיינען פּערשווענדעט געוואָרען אין ניצע אויפצוהאַלטען אַ גאַנצען סקאַדראָן פון דער פּלאַטע אין דיענסט פון דער קייזערין־אַלמנה, וואָס איז געשטאַרבען אין 1860; איך האָב דערמאָנט די מיסעאַנדלונגען פון די טשינאַוויקעס, וועגען וועלכע איך האָב כּסדר געהערט רעדענדיג, און האָב בעמאָנט די נויטזענדיגקייט פון אַ קאָנסטיטוציאָנעלע רעגירונג. איך האָב אָנגעשריבן בען דריי עקזעמפּלאַרען פון מיין צייטונג, און האָב זיי אַריינגעוואָרפּען אין די שרייב־טישעלעך פון די דריי חברים פון די העכערע קלאַסען, וואָס

איך האָב גערעכענט אז זיי וועלען זיך אינטערעסירען מיט עפענטליכע אנגעלעגנהייטען. איך האָב געבעטען מיינע לעזער איבערצולאָזען זייערע בעמערקונגען הינטער דעם שאַטלענדישען וואַנד-זייגער אין אונזער ביבליאָטעק.

מיט אַ קלאַפּענדען האַרצען בין איך אויפ'ן צווייטען טאָג געגאנגען זעהן אויב עס איז עפעס פאַראַן פאַר מיר הינטער'ן זייגער. צוויי צעמער-לעך זיינען דאָרט ווירקליך געווען, צוויי חברים האָבען געשריבען, אַז זיי שטימען אין גאַנצען אין מיט מין צייטונג, נאָר זיי ראַטען מיר איך זאָל ניט צורפיעל ריזיקירען. איך האָב אָנגעשריבען מין צווייטען נומער, נאָך שטאַרקער בעשטעהענדיג אויף דער נויטווענדיגקייט צו פּעראַייניגען אלע כחות אין דעם נאָמען פון פּרייהייט. דאָס מאַל איז שוין אָבער קיין ענט-פּער הינטער'ן זייגער ניט געווען. אָנשטאַט דעם זיינען די צוויי חברים אַליין געקומען צו מיר.

„מיר זיינען זיכער“, האָבען זיי געזאָגט, “אז דאָס ביזטו דער אַרויס-געבער פון דער צייטונג, און מיר ווילען וועגען דעם רעדען. מיר זיינען גאַנץ איינשטימיג מיט דיר, און מיר זיינען דיר געקומען זאָגען, „לאָמיר זיין פּריינד“. דיין צייטונג האָט געטהאָן איהר אַרבייט — זי האָט אונז צוזאַמענגעבראַכט; עס איז אָבער ניטאָ קיין נויטווענדיגקייט איהר פאַרט צוועצען. אין דער גאַנצער שולע זיינען מעהר ניטאָ ווי נאָך צוויי וואָס וועלען נעהמען וועלכען עס איז אינטערעס אין אַזעלכע זאַכען, בעת אויב מען זאָל זיך דערוויסען אַז דאָ איז דאָ אַזאַ מין צייטונג, וועלען די פּאָלגען זיין שרעקליך פאַר אונז אַלעמען. לאָמיר פאַרמירען אַ קרוזשאַק און רעדען וועגען אַלץ; אפשר וועלען מיר עפעס אַריינברענגען אין די קעפּ פון נאָך עטליכע“.

דאָס איז געווען אַזוי פּערנינפטיג, אַז איך האָב געמוזט איינשטימען, און מיר האָבען פּערזיגעלט אונזער פּעראַייניגונג מיט אַ הערצליכען האַטער-דרוק. פון דער צייט אָן זיינען מיר דריי געוואָרען שטאַרקע פּריינד, און פּלעגען לייענען זעהר פּיעל צוזאַמען און דיסקוטירען אַלערליי סאַרטען זאַכען.

די אַבשאַפונג פון לייבאייגענשאַפט איז דעמאָלט געווען די פּראַגע וואָס האָט געצויגען אויף זיך די אויפּמערקזאַמקייט פון אַלע דענקענדע מענשען.

די רעוואָלוציע פון 1848 האָט פון ווייטען אָבגעקלאַנגען אין די הערצען פון די רוסישע פּויערים, און זייט דעם יאָהר 1850 האָבען די אויפּשטענדען פון די רעבעלירענדע לייבאייגענע אָנגעהויבען אָנעהמען

ערנסטע פארמען. ווען די קרימער מלחמה האָט אויסגבראָכען, און מען האָט פּערגרעסערט דעם „נאָבאָר“ פון סאַלדאַטען איבער'ן גאַנצען לאַנד, האָבען זיך די דאָזיגע אויפשטאַנדען פּערשפּרייט מיט אַן אונערהערטער געוואָלדיגקייט. אייניגע פּריצים זיינען געטויטעט געוואָרען פון זייערע לייבאייגענע, און די פּויעריס־אויפשטאַנדען זיינען געוואָרען אזוי ערנסט, אַז גאַנצע רעגירעמענטען מיט אַרמילעריע זיינען געשיקט געוואָרען זיי צו אונטערדריקען, בעת אין די פּריהערדיגע צייטען וואָלטען עטליכע ראַטעס סאַלדאַטען גענוג געווען איינצושרעקען די פּויערים זיי זאָלען זיך אונטערגעבען.

אַט די אויפשטאַנדען פון איין זייט, און פון דער אַנדער זייט די טיעפע פּעראַכטונג צו לייבאייגענשאַפט, וועלכע איז אויסגעוואַקסען אין דעם דור וואָס איז אַרויסגעטראַטען פאַראַויס מיט דעם אַרױפּשטייגען פון אַלעקסאַנדער דעם 2טען אויפ'ן טראָהן, האָבען געמאַכט די בעפּרייאַונג פון די פּויערים אַלץ מעהר און מעהר פאַר אַ מוז. דער קייזער, אַליין אַ געגנער פון לייבאייגענשאַפט, און אונטערשטיצט, אָדער ריכטיגער בעאיינפלוסט, אין זיין פאַמיליע פון זיין פרוי, זיין ברודער קאַנסטאַנטין און די גרויספירסטין העלענאַ פאַולאָוונאַ, האָט געמאַכט דעם ערשטען שריט אין דער ריכטונג. זיין אַבזיכט איז געווען אַז די אינציאַטיווע פאַר דער רעפּאָרמע זאָל קומען פון דעם אַדעל, פון די לייבאייגענטימער גופאַ. אָבער אין קיין רוסישער גובערניע האָט זיך דער אַדעל נישט געלאָזט בעוועגען צו שיקען אַזאַ מין פעטיציע צום צאַר. אין מערץ 1856 האָט דער קייזער אַליין אַדרעסירט דעם מאַסקווער אַדעל וועגען דער נויטוועג־דיגקייט פון אַזאַ שריט; אָבער אַ האַרטגעקױגע שטילקױט איז געווען דער איינציגער ענטפּער אויף זיין רעדע. אַלעקסאַנדער דער 2טער, ווערענדיג גאַנץ בייז, האָט געענדיגט זיין רעדע מיט יענע אונפּערנעסליכע ווערטער פון אַלעקסאַנדער הערצען: „עס איז בעסער, מיינע העררען, אַז עס זאָל קומען פון אויבען אידער צו וואַרטען ביז עס קומט פון אונטען.“ אפילו די דאָזיגע ווערטער האָבען קיין ווירקונג נישט געהאַט, און מען האָט זיך געמוזט ווענדען צו די גובערניעס פון אַלמ־פוילען — גראָדנאַ, ווילנאַ און קאַוונאַ — וואו נאַפּאָלעאָן דער 1טער האָט שוין געהאַט אָבגעשאַפט די לייבאייגענשאַפט (אויפ'ן פּאַפיר) אין 1812. דעם גענעראַל־גובערנאַטאָר פון יענע גובערניעס, נאַזימאָף, האָט זיך איינגעגעבען אַרויסצוקריגען די געווינשטע פעטיציע פון דעם פּוילישען אַדעל. אין נאָוועמבער 1857 איז אַרויסגעשיקט געוואָרען דער בעריהמטער „רעסקריפּט“ צו דעם גענעראַל־גובערנאַטאָר פון די ליטווישע גובערניעס, וועלכער האָט בעקאַנט געמאַכט די אַבזיכט פון דעם קייזער אָבצושאַפען לייבאייגענשאַפט, און מיט

טרעהרען אין די אויגען האָבען מיר געלייענט הערצענ'ס פראַכטפאָלען אַרטיקעל, „דו האָסט געזיגען, גאַלילעער“, אין וועלכען די פליכטלינגע אין לאַנדאָן האָבען ערקלערט, אז זיי וועלען מעהר ניט בעטראַכטען אַלעקסאַנדער דעם 2טען פאַר אַ שונא, נאָר זיי וועלען איהם אונערשטיצען אין דער גרויסער אַרבייט פון בעפרייאַונג.

די שטעלונג פון די פויערים איז געווען אַ גאַנץ מערקווירדיגע. אזוי געשווינד ווי עס האָט זיך פערשפרייט די נייעס אז די לאַנג אויסגעקומטע בעפרייאַונג קומט, האָבען די אויפשטאַנדען כמעט אויפגעהערט. די פויערים האָבען איצט געוואַרט, און בעת דער ריזיע וואָס אַלעקסאַנדער האָט געמאַכט אין מיטל-רוסלאַנד האָבען זיי זיך אַרומגעקליבען אַרום איהם, וואו ער איז נאָר דורכגעפאָהרען, בעטענדיג איהם זיי צו געבען פרייהייט — אַ ביטע וועלכע, יעדענפאַלס, אַלעקסאַנדער האָט אויפגע- נומען זעהר ניט-גערען. עס איז העכסט מערקווירדיג — אזוי שטאַרק איז די קראַפט פון דער טראַדיציע — וואָס עס האָט זיך אַרומגעטראָגען אַ קלאַנג צווישען די פויערים, אז נאַפאָליאָן דער 3טער האָט דאָס געפאָ- דערט פון צאַר, אין דעם פריעדענס-אַבמאַך, אז די פויערים זאָלען בעפרייט ווערען. איך האָב אָפט געהערט אזוינע רייד; און נאָר קורץ פאַר דער בעפרייאַונג האָבען די פויערים נאָך אַלץ געצווייפעלט צי די בעפריי- אונג וועט קומען אָהן דעם דרוק פון אויסלאַנד. „עס וועט נאָרנישט ניט זיין, סיידען גאַריבאַלדי וועט קומען“, איז געווען דער ענטפער וואָס אַ פויער אין פעטערבורג האָט געגעבען מיינעם אַ חבר, וועלכער האָט צו איהם גערעדט מכה דער „קומענדר פרייהייט“.

אַבער נאָך די דאָזיגע מאַמענטען פון אַלגעמיינער שמחה זיינען געקומען יאָהרען פון ניט-זיכערקייט און אונרוהיגקייט. ספעציעל-ערנאַנטע קאָמיטעטען אין די פראַווינצען און אין פעטערבורג האָבען דיסקוטירט די פאָרגעשלאָגענע בעפרייאַונג פון די לייבאייגענע, אַלעקסאַנדער דער 2טער אַבער אַליון, ווי עס שיינט, איז ניט געווען ענטשלאָסען. די פרעסע האָט מען כסדר געהאַלטען אין צוים, כדי זי זאָל ניט קענען דיסקוטירען קיין איינצעלהייטען. אונגנעסטיגע קלאַנגען האָבען זיך אַרומגעטראָגען אין פעטערבורג און האָבען דערגרייכט אונזער קאָרפּוס.

קיין מאַנגעל אין יונגע מענשען אונטער דעם אַדעל, וואָס האָבען ערנסט געאַרבייט פאַר אַ גרינדליכער אַכשאַפונג פון דער אַלטער לייב- אייגענשאַפט איז ניט געווען; אַבער די לייבאייגענטום-פאַרטיי האָט זיך אַלץ ענגער און ענגער אַרומגעקליבען אַרום דעם קיזער און האָט געקראָגען די אויבערמאַכט אויף זיין ווילען. זיי האָבען איהם אין דער שטיל געסטראַשעט, אז אין דעם טאָג וואָס די לייבאייגענשאַפט וועט זיין

אָבגעשאַפט וועלען די פויערע אָנהויבען אַן אַלגעמיינע אויסשלאַכטונג פון אַלע פּריצים, און רוסלאַנד וועט דערלעבען אַ נייעם פּונאַטשאָוו־אויפשטאַנד, פיעל שרעקליכער ווי דער אויפשטאַנד פון 1773. אַלעקסאַנדער, וועלכער איז געווען אַ מענש מיט אַ שוואַכען כאַראַקטער, האָט זיך געלאָזט לייכט איינשרעקען פון אַזעלכע פּאַראַויסזאָגונגען. אָבער די גרויסע מאַשין, וואָס האָט געזאָלט אויסאַרבייטען די בעפּרייאַונגס־געזעצען, האָט זיך שוין געהאַט גענומען צו דער אַרבייט. די קאָמיטעטען האָבען אָבגעהאַלטען זייערע זיצונגען; צעהנדליגער בעפּרייאַונגס־פלענער, וואָס זיינען אַדרעסירט געווען צום קייזער, האָבען צירקולירט אין מאַנר־סקריפט אָדער זיינען אָבגעדרוקט געוואָרען אין לאַנדאָן. הערצען, אונטערשיצט פון טורגעניעף, וועלכער האָט איהם געהאַלטען גוט אינ־פּאַרמירט וועגען אַלעס וואָס איז פּאַרגעקומען אין די רעגירונגס־קרייזען, האָט אין זיין „קאָלאָקאַל“ („גלאַקס“) און אין זיין „פּאַלאַר־שטערען“ דיסקר־טירט די איינצעלהייטען פון די פּערשיידענע פּלענער, און טשערנישעווסקי האָט דאָס זעלבע געטאָהן אין „סאָוורעמעניק“. די סלאַוואָפּילען, בעזאָג־דערס אַסאַקאָף און בעליאַעף, האָבען אויסגענוצט דעם ערשטען מאַמענט פון דער פּעהלעלטניסמעסיגער פּרייהייט וואָס איז ערלויבט געוואָרען דער פּרעסע, אַרויסצוברענגען די אַנגעלעגענהייט פאַר דער ברייטער עפענטליכקייט אין רוסלאַנד, און צו דיסקוטירען די פּאַרמען פון דער בעפּרייאַונג מיט אַ גרינדליכער קענטעניס פון זייערע טעכנישע אויס־זיכטען. דאָס גאַנצע אינטעלעקטועלע פעטערבורג איז געווען מיט הערצען, און בעזאָנדרעס מיט טשערנישעווסקי'ן. און איך געדענק ווי די אָפיצירען פון דער רייט־גוואַרדיע, וועמען איך האָב געטראָפּען זונטאָג נאָך דער קירכען־פּאַראַד אין דער היים פון מיין שוועסטערקינד (דמיטרי ניקאָליעוויטש קראַפּאַטקי), וועלכער איז געווען אַן אַדיוטאַנט אין דעם רעגיימענט און אַן אַדיוטאַנט פון קייזער), פּלעגען האַלטען מיט טשערני־שעווסקי'ן, דעם פיהרער פון דער פּאַרטגעשריטענער פּאַרטיי אין דעם בעפּרייאַונגס־קאַמפּף. די האַלטונג פון גאַנץ פעטערבורג, אין די סאַלאָנען און אויף דער גאַס, איז געווען, אַז צוריקגעהן איז אונגעגלייך. די בעפּרייאַונג פון די לייבאייגענע האָט געמוזט דורכגעפיהרט ווערען; און נאָך אַ וויכטיגער פּונקט איז געוואונען געוואָרען — די בעפּרייטע לייבאייגענע האָבען געזאָלט קריגען פאַר זיך, אַחוץ זייערע היימען, אויף דאָס לאַנד וואָס זיי האָבען ביז אַהער בעאַרבייט.

אָבער — די פּאַרטיי פון דעם אַלטען אַדעל איז ניט געווען ענט־מוטחיגט. זיי האָבען קאָנצענטרירט אַלע זייערע כחות צו פּועל'ן מען זאָל אָבלעגען די רעפּאַרם, פּערקלענערען די חלקים צוגעמיילטע לאַנד,

און מען זאָל אַרויפלעגען אויף די בעפרייטע לייבאייגענע אַזעלכע הויכע אויסקווי־צינען פאַר דאָס לאַנד, אַז די גאַנצע עקאָנאָמישע בעפרייאונג וואָלט געוואָרען ניט מעהר ווי אַ חלום. און דאָס האָט זיך זיי פאַלשטענדיג איינגעגעבען. אַלעקסאַנדער דער 2טער האָט אָבגעזאָגט פון זיין אַמט ניקאָליי מיליוטין (א ברודער פון דעם קריענס־מיניסטער), וועלכער איז געווען די נשמה פון דער בעוועגונג, זאָגענדיג צו איהם, „מיר טהוט אַזוי לייך זיך צו שידען מיט אייך, אָבער איך מוז: דער אַדעל בעצייכענט אייך אַלס איינעם פון די רויטע“. די ערשטע קאָמיטעטען, וועלכע האָבען געהאַט אויסגעאַרבייט די פֿלענער פון דער בעפרייאונג, זיינען אויך ענטלאָסען געוואָרען, און נייע קאָמיטעטען האָבען די גאַנצע אַרבייט רעווידירט צו גונסטען פון די אינטערעסען פון די לייבאייגענטימער; די פּרעסע האָט מען וויעדער אָנגעטהאָן אַ מויל־קאַרב.

דער עסק האָט אָנגענומען אַ זעהר טרויעריגען אויסזעהן. מען האָט זיך געשטעלט די פּראָגע צי די בעפרייאונג וועט גאָר אין גאַנצען צו־שטאַנדקומען. פיבערהאַפט האָב איך נאָכגעפּאָלגט דעם קאַמפּף, און יעדען זונטאָג, ווען מיינע חברים זיינען צוריקגעקומען פון דער היים, האָב איך זיי געפרעגט וואָס זייערע עלטערען זאָגען. ביין סוף פון 1860 זיינען די ידיעות געוואָרען ערגער און ערגער: „די וואַליווע פּאַרטיי האָט געקראָגען די אויבערהאַנד“, „די קרובים פון פּרינצעסין „עקס“ (א פּריינדין פון צאַר) אַרבייטען שווער איבער איהם“. „די בעפרייאונג וועט ווערען אָבער־לעגט: זיי האָבען מורא פאַר אַ רעוואָלוציע“.

אין יאַנואַר 1861 האָבען זיך אָנגעהויבען אַרומטראָגען בעסערע קלאַנגען, און אַלע האָבען געהאַפט, אַז עפעס וועגען די בעפרייאונג וועט זיך לאָזען הערען אין דעם טאָג פון דעם קייזער'ס אויפשטייגען אויפ'ן טראָהן, דעם 19טען פֿעברואַר.

דער 19טער פֿעברואַר איז געקומען, אָבער ער האָט גאָרנישט מיט־געבראַכט מיט זיך. יענעם טאָג בין איך געווען אין פּאַלאַץ. קיין גרויסע „הויף־אויפנאַהמען“ זיינען ניט געווען, בלויז קליינע; און די פּאַזשען פון צווייטען קלאַס זיינען געשיקט געוואָרען צו אַזעלכע „אויפנאַהמען“, כדי זיי זאָלען זיך צוגעוועהנען צו די מאַנערען פון פּאַלאַץ. דעם טאָג איז געווען מיין רייהע. אַרויסבעגלייטענדיג איינע פון די גרויספירסטניען, וועלכע איז געקומען אין פּאַלאַץ בייצואוואוינען די מעסע, האָבען מיר ניט דערווייט איהר מאַן און איך בין געגאַנגען איהם ברענגען. מען האָט איהם אַרויסגערופען פון צאַר'ס קאַבינעט, און איך האָב איהם האַלב־שפּאַסיג דערצעהלט וועגען זיין פּרוי'ס פּערלעגענהייט, ניט האָבענדיג דעם

קלענסטען פערדאכט וועגען די וויכטיגע אנגעלעגנהייטען וואָס זיינען בעת מעשה בעשפראכען געוואָרען אין קאבינעט. אחוץ עטליכע אָנפער-טרויטע פערזאָנען, האָט נאָר קיינער אין פאלאץ ניט פערדעכטיגט, אַז דער מאַניפעסט אין אונטערגעשריבען געוואָרען דעם 19טען פעברואַר, און ער איז צוריקגעהאַלטען געוואָרען אויף צוויי וואָכען נאָר צוליעב דעם, ווייל דעם נעקסטען זונטאָג, דעם 26טען, האָט זיך אָנגעהויבען די קארנאַ-וואַל-וואָך, און מען האָט מורא געהאַט, אַז צוליעב די שכרות וואָס קומט פאָר אין די דערפער אין דער צייט פון קארנאַוואַל וועלען אפשר אויס-ברעכען פויערים-אויפשטאַנדען. אפילו דער קארנאַוואַל-יאַריד, וועלכער פלעגט אָבגעהאַלטען ווערען אין פעטערבורג אויפ'ן גרויסען פלאַץ נעבען דעם ווינטער-פאלאץ, איז דעם יאָהר אַריבערגעטראָגען געוואָרען אויף אַן אַנדער אָרט, אויס מורא פאַר אַ פּאָלקס-אויפשטאַנד אין דער הויפט-שטאָרט. העכסט בלוטיגע פעראַרדנונגען זיינען אַרויסגעגעבען געוואָרען צו דער אַרמעע ווי אזוי צו אונטערדריקען פויערשע אויפשטאַנדען.

צוויי וואָכען שפעטער, דעם לעצטען זונטאָג פון קארנאַוואַל (דעם 5טען מערץ, אָדער ריכטיגער דעם 17טען מערץ, לויט דעם נייעם סטיל), בין איך געווען אין קאַרפוס, ווייל איך האָב געדאַרפט אַנטייל נעהמען אין אַ מיליטערישען פאַראַד אין דער רייט-שולע. איך בין נאָך געווען אין בעט, ווען מיין דענשטשיק, איוואַנאָף, איז אַריינגעפאלען מיט'ן טהעע-טאַץ, אויסרופענדיג: „פריינד, פרייהייט! דער מאַניפעסט איז אויפגע-קלעפט אויפ'ן גאַסטינאָי דוואַר“.

„האַסטו עס אַליין געזעהן?“

„יא. מענשען שמעהן אַרום; איינער ליענט, די איבעריגע הערען.

עס איז פרייהייט!“

אין אַ פאָר מינוט בין איך שוין געווען אַן אָנגעטהאַנענער און אויפ'ן

גאַס. אַ חבר איז אין דער מינוט אַריינגעקומען.

„קראַפּאַטקין, פרייהייט!“ האָט ער אַ געשריי געטהאָן. „אַט איז דער

מאַניפעסט. מיין פעטער האָט זיך נעכטען ביינאַכט דערוואוסט אַז ער וועט פאַרגעלייענט ווערען ביי דער ערשמער מעסע אין דער אַיסאַק-קאַטעדראַל; זיינען מיר דאָרטען אַוועק. קיין סך מענשען זיינען דאָרטען ניט געווען; ניט מעהר ווי פויערים. דעם מאַניפעסט האָט מען געלייענט און פערטיילט נאָך דער מעסע. זיי האָבען גוט פערשטאַנען זיין בעדיי-טונג: ווען איך בין אַרויסגעגאַנגען פון דער קירכע האָבען צוויי פויערים, וועלכע זיינען געשמאַנען אין טויער, אַ זאָג געטהאָן צו מיר אויף עפעס אזא מאַדנעם אופן, „נון, הערר? איצט? — איז שוין אויס?“ און ער האָט

נאָכגעמאַכט ווי זיי האָבען איהם געגעבען דעם וועג. יאָהרען פון ערוואַר-
טונגען איז געלעגען אין דער דאָזיגער מינע פון אוועקשיקען זייער הערר.
איך האָב דעם מאַניפעסט געלייענט און ווידער-געלייענט. ער איז
געווען געשריבען אין א דערהויבענעם סטיל, פון דעם אַלטען מאַסקווער
מעטראָפאָפּאָליט, פילאַרעט, אָבער מיט אַ נוצלאָזען געמיש פון רוסיש און
אַלט-סלאָוואַניש, וואָס האָט פערטונקעלט דעם זין. ס'איז געווען פריי-
הייט; אָבער ס'איז נאָך ניט געווען קיין פרייהייט. די פויערים האָבען
געמוזט בלייבען קנעכט פאַר נאָך צוויי יאָהר, ביז דעם 19טען פעברואַר
1863. ניט קוקענדיג אויף דאָס אַלעס, איז איין זאָך געווען קלאַר: לייב-
אינגענשאַפט איז געווען אָנגעשאַפט, און די בעפרייטע קנעכט וועלען
קריגען די לאַנד און זייערע היימען. זיי וועלען האָבען צו בעצאָהלען
דערפאַר, אָבער דער אַלטער פלעק פון שקלאַפּעריי איז געווען בעזייטיגט.
זיי וועלען מעהר קיין שקלאַפּען ניט זיין; די רעאַקציע האָט ניט
געקראָגען די אויבערהאַנד.

מיר זיינען אוועק צום פאַראַד. ווען אַלע מיליטערישע צערעמאָניעס
זיינען געווען אַריבער, האָט אַלעקסאַנדער דער 2טער, רייטענדיג אויפ'ן
פערד, הויך אויסגערופען, „די אָפיצירען צו מיר!“ זיי האָבען זיך אַרומ-
געקליבען אַרום איהם און מיט אַ הויכער שטימע האָט ער אָנגעהויבען אַ
רעדע מכה דער גרויסער געשעהעניש פון טאָג.

„די אָפיצירען... די פערטרעטער פון דעם אַדעל אין דער אַרמעע“ —
די דאָזיגע שטיקלעך זאָצען האָבען דערגרייכט צו אונזערע אויערען —
„א סוף איז געמאַכט געוואָרען צו יאָהרהונדערטער פון אונגערעכטיג-
קייט... איך ערוואַרט אָפּפער פון דעם אַדעל... דער לאַיאַלער אַדעל וועט
זיך אַרומקלייבען אַרום טראָהן“.... און אזוי ווייטער. ענטהוויאָסטישע
הוראַ-געשרייען האָבען אָנגעקלונגען צווישען די אָפיצירען ווען ער האָט
געענדיגט.

מיר זיינען גיכער געלאָפּען איידער געמאַרשירט אויף אונזער וועג
צוריק אין קאַרפּוס — איילענדיג זיך צו זיין אין צייט פאַר דער איטאַ-
ליענישער אָפּעראַ, פון וועלכער די לעצטע פאַרשטעלונג פון סעזאַן איז
געגעבען געוואָרען דעם נאָכמיטאָג. ס'איז געווען זיכער אז עס וועלען דאָרט
פאַרקומען דעמאָנסטראַציעס. אין גרויס איילענים האָבען מיר אַרונטער-
געוואָרפען פון זיך די מיליטערישע מונדירען, און עטליכע אונזערע האָבען
זיך פלינט אַ לאָז געטהאָן צו דער גאַליאַרקע אויפ'ן וועקסטען עטאָזש.
דאָס הויז איז געווען געפאַקט.

אין דער צייט פון ערשטען אַנטראַקט איז דער רויכער-צימער פון
דער אָפּעראַ געווען פול מיט אויפגערעגטע יונגע לייט, וועלכע האָבען

גערעדט איינער צום אנדערען, סיי צו בעקאנטע סיי צו ניט־בעקאנטע. מיר האָבען באַלד געמאכט אַ פּלאַן צוריקצוגעהן אין זאַל און זינגען מיט'ן גאַנצען עולם אין אַ מאַסען־כּאָר, די הימנע „נאָט בעשיץ דעם צאַר“.

אַבער — מיר האָבען דערהערט די קלאַנגען פון דער מוזיק, און מיר זיינען געשווינד אַריין אין זאַל. די קאַפעליע פון דער אָפּעראַ האָט שוין געשפּיעלט די הימנע, וועלכע איז באַלד פּערטרונקען געוואָרען אין די ענטהוויאַסטישע הורא־געשרייען וואָס זיינען געקומען פון די גאַלערעען, פון די לאַזשעס, פון פּאַרטער. איך האָב געזעהן דעם קאַפּעל־מייסטער, באַווערי, מאַכענדיג מיט'ן שטעקעל, אַבער קיין איינציגער קלאַנג פון דער שטאַרקער קאַפעליע האָט זיך ניט געהערט. באַווערי האָט זיך אָנגע־שטעלט, אַבער די הורא־געשרייען זיינען פּאַרמגעזעצט געוואָרען. איך האָב וויעדער געזעהן דעם שטעקעל זיך בעוועגען אין דער לופט; איך האָב געזעהן די בויגענס פון די פּידלען זיך בעוועגענדיג און די מוזיקער בלאַזענדיג אין די מעשענע אינסטרומענטען, אַבער דער קלאַנג פון די קולות האָט אַריבערגעשטיגען די קאַפעליע. באַווערי האָט וויעדער אַמאָל אָנגעהויבען צו לייטען די הימנע, און ערשט נאָך דער דריטער וויעדערהוילונג האָבען זיך איינציגע קלאַנגען פון די מעשענע אינסטרומענטען דורכגעשניטען דורך דעם ליאַרם פון די מענשליכע קולות.

דער זעלבער ענטהוויאַזם איז געווען אין די גאַסען. געזעמלען פון פּויערים און געבילדעטע מענשען זיינען גשטאַנען פּאַר'ן פּאַלאַץ, שרייענדיג די הורא, און ווען דער צאַר האָט זיך נור בעוויזען, איז ער נאָכגעפּאַלגט געוואָרען פון דעמאָנסטרירענדע מאַסען וואָס זיינען נאָכגעלאָפּען זיין קאַרעטע. הערצען איז געווען גערעכט, ווען ער האָט געשריבען מיט צוויי יאָהר שפּעטער, בעת אַלעקסאַנדער האָט דערטרונקען דעם פּוילישען אויפ־שטאַנד אין בלוט, און „מוראַוויאַף דער תּליון“ האָט דעם אויפשטאַנד דערוואָרען אויף דער תּליה — „אַלעקסאַנדער ניקאָליעוויטש, פּאַר וואָס ביזטו ניט געשטאַרבען אין יענעם טאַג? דיין נאָמען וואָלט דאָן אַריבער־געגאַנגען אין דער געשיכטע אַלס דער נאָמען פון אַ העלד“.

וואו זיינען געווען די אויפשטאַנדען, וואָס די פּערטיידיגער פון שקלאַפּעריי האָבען פּאַראַויסגעזאָגט? קיין אונבעשטימטערע בעדינגונדיגען ווי יענע וואָס זיינען געשאַפען געוואָרען פון דער „פּאַלאַזשעניע“ (די בעפּרייאונגס־געזעצען) האָט מען ניט געקענט אויסטראַכטען. אויב עפעס וואָלט געקענט אַרויסרופּען רעוואָלמען, איז דאָס געווען אַקוראַט אָט די פּערפּלאַנטערטע אונקלאַרקייט פון די בעדינגונגען, וואָס זיינען געשאַ־פען געוואָרען דורך דאָס נייע געזעץ. און דאָך — אַחוץ אין צוויי פעלע

וואו עס זיינען געווען אויפשטאנדען, און זעהר וועניג אנדערע ערטער וואו קליינע אונרוהען, וואָס זיינען אין גאַנצען אַרויסגערופען געוואָרען דורך מיספערשטענדניסען און זיינען באַלד איינגעשטילט געוואָרען — איז רוסלאַנד געבליבען רוהיג, נאָך רוהיגער ווי ווען עס איז. מיט זייער געוועהנליכען גוטען פערשטאנד האָבען די פויערים בעגריפען, אז לייב-אייגענטום איז אָסגעשאַפט, אז „פרייהייט איז געקומען“, און זיי האָבען אָנגענומען די בעדינגונגען וואָס זיינען אויף זיי אַרויפגעצוואונגען געוואָרען, כאַטש די דאָזיגע בעדינגונגען זיינען געווען זעהר שווערע.

איך בין געווען אין ניקאָלסקאָע אין אויגוסט 1861, און אַ צווייטען מאָל אין זומער פון 1862, און איך בין ערשטוינט געווען פון דעם רוהיגען און אינטעליגענטען אופן אין וועלכען די פויערים האָבען אויפגענומען די נייע בעדינגונגען. זיי האָבען זעהר גוט געוואוסט ווי שווער עס וועט זיי אָנקומען צו צאָהלען די אויסקויף-ציניזען פאַר'ן לאַנד, וועלכע זיינען אין דער ווירקליכקייט געווען אַ שאַדען-ערזאָץ פאַר דעם אַדעל. אָבער די אַבשאַפונג פון זייער פערזענליכער פערשקלאַפונג איז געווען פאַר זיי אַזוי פיעל ווערטה, אז זיי האָבען אָנגענומען די רואינירענדע פרייזען — ניט מיט צופריעדענהייט, נאָר אַלס אַ שווערע נויטווענדיגקייט — אין דעם מאַמענט וואָס זיי האָבען זייער פערזענליכער פרייהייט געקראָגען. פאַר די ערשטע מאָנאַטען האָבען זיי געהאַלטען צוויי יום-טובים אַ וואָך, זאָגענדיג אז עס איז אַ זינד צו אַרבייטען אַם פרייטאָג; ווען עס איז אָבער געקומען דער זומער האָבען זיי זיך צוריקגענומען צו דער אַרבייט נאָך מיט מעהר ענערגיע ווי פריהער.

ווען איך האָב געזעהן אונזערע ניקאָלסקאָער פויערים מיט 15 חרשים נאָך דער בעפרייאונג, האָב איך זיך גאָר ניט געקענט אָבוואונדערען. זייער איינגעבאָרענע גוטסקייט און מילדקייט איז ביי זיי פערבליבען, אָבער יעדער שפּור פון קנעכטישקייט איז פערשוואונדען. זיי האָבען גערעדט צו זייערע בעליבתיים אַזוי ווי גלייכע מענשען רעדען צווישען זיך, אַזוי ווי זיי וואָלטען גאָר קיינמאָל ניט געשטאַנען אין אַנדערע בעזיר-הונגען. אַחוץ דעם האָבען זיך בעוויזען צווישען זיי אַזעלכע מענשען, וואָס האָבען געקענט פערטיידיגען זייערע רעכטען. די „פאַלאַזשעניע“ איז געווען אַ גרויסער און האַמעטנער בוך, וועלכער האָט ביי מיר אַוועקגענומען אַ היבש ביסעל צייט איהם צו פערשטעהן; אָבער ווען וואַסילי אַיוואַנאָפּא, דער עלטסטער (סטאַראַסטאַ) פון ניקאָלסקאָע, איז איינמאָל צו מיר געקור-מען בעמען איך זאָל איהם ערקלערען עפעס וואָס דאַרטען איז געווען קשה'דיג, האָב איך אויסגעפונען, אז כאַטש ער איז אַפילו ניט געווען קיין פליסיגער לעזער, האָט ער פון דעסטוועגען אויסגעצייכענט גוט געפונען

א וועג צווישען די פלאַנטערס פון די קאפיטלען און פאראגראפן פון דעם געזעץ.

ערגער פאר אלעמען זיינען ארויסגעקומען די „הויזדיענער“. זיי האָבען קיין לאַנד נישט געקראָגען, און זיי וואָלטען גאָר נישט געוואוסט וואָס צו טהאָן מיט'ן לאַנד ווען זיי וואָלטען עס יאָ בעקומען. זיי האָבען געקראָך גען פרייהייט, און מעהר גאָרנישט. אין אונזער נאכבאָרשאַפט זיינען זיי כמעט אַלע אַוועק פון זייערע בעלי־בתים; קיינער, למשל, איז נישט געבליבן בען אין מיין פּאָטער'ס באַלעבאָמישקייט. זיי זיינען אַוועק זוכען שטעלען ערגעץ אנדערסוואו, און א סך פון זיי האָבען באַלד געפונען בעשעפטיגונג ביי דעם סוחרים־קלאָס, וועלכע זיינען שטאַלץ געווען צו האָבען דעם־אויב־דעם פריניץ'ס א קוטשער, אָדער דעם־אויב־דעם גענעראַל'ס א קוכער. די וואָס האָבען געקענט א מלאכה האָבען געפונען אַרבייט אין די שטעדט: צום ביישפּיעל, מיין פּאָטער'ס קאפּעלע איז געבליבען א קאפּעלע, און האָט געמאַכט אַן אַנשטענדיגען לעבען אין קאַלוגאַ, און איז פערבליבען אין פריינדליכער בעציהונג מיט אונז. אָבער די וואָס האָבען קיין מלאכה נישט געקענט, האָבען געהאַט דורכצוקומען שווערע צייטען; און דאָך איז דאָס גרעסטע טייל פון זיי צופריעדען געווען צו לעבען אַכט־וויי איידער צו פערבליבען מיט זייערע אַלטע בעלי־בתים.

וואָס אָנבעלאַנגט די פריצים, איז בעת די גרויסע האָבען געמאַכט אַלערליי אָנשטרענגונגען אין פעטערבורג איינצופיהרען צוריק די אַלטע בעדינגונגען אונטער אַן אנדער נאָמען (אויף א געוויסען גראַד איז עס זיי געלונגען אונטער אַלעקסאַנדער דעם 3טען), האָבען זיך די גרעסטע צאָהל אונטערוואָרפען דער אָבשאַפונג פון לייבאייגענשאַפט ווי אונטער אַ מין אונפערמיידליכען אונגליק. דער יונגער דור האָט רוסלאַנד געגעבען יענעם מערקווירדיגען שמאַב פון „פריעדענס־דענקער“ און פריעדענס־ריכטער, וועלכע האָבען אַזוי פיעל בייגעטראָגען צו דעם פריעדליכען אויסגאַנג פון דער בעפרייאונג. וואָס אָנבעלאַנגט דעם אַלטען דור, האָבען די מייסטע פון זיי שוין דיסקאַנטירט די בעדייטענדע סומעס געלד וואָס זיי וועלען אַריינקריגען פון די פויערים פאר דאָס לאַנד וואָס איז בעשטימט געוואָרען פאר די בעפרייטע לייבאייגענע, וועלכע איז געשאַצט געוואָרען אַ סך מעהר ווי דער מאַרק־פרייז; זיי האָבען געמאַכט פלענער ווי אַזוי זיי וועלען די דאָזיגע געלדער פערשווענדען אין די רעסטאָראַנען פון דער הויפטשטאָרט, אָדער ביי די גרינע טישלעך אין קאַרטען־שפּיעל. און פער־שווענדעט האָבען זיי עס, כמעט אַלע, אַזוי געשווינד ווי זיי האָבען עס געקראָגען.

פאר אַ סך פריצים איז די בעפרייאונג פון די לייבאייגענע געווען

אן אויסגעצייכענטער געלד-עסק. אזוי, צ. ב. ש., איז דאָס לאַנד, וואָס מיין פאָטער, זיך ריכטענדיג אויף דער בעפרייאונג, האָט פערקויפט אין שטרי-קער צו 11 רובעל אַן אַקער, איצטער די פויערעס גערעכענט געוואָרען 40 רובעל — דאָס הייסט, דריי און אַ האַלב מאָל איבער דעם מאַרק-פרייז — און אזוי איז עס געווען ביי אַלעמען אין אונזער נאַכבאַרשאַפט; בעת אויף מיין פאָטער'ס טאַמבאָווער אימעניע, ביי די סטעפעס, האָט דער „מיר“ — דאָס הייסט, די דאָרף-קאָמונע — אָבעדונגען זיין גאַנצע לאַנד אויף צוועלף יאָהר פאַר אַ פרייז וואָס האָט בעטראַפּען צוויי מאָל אזוי פיעל וויפיעל ער פלעגט אַרויסקריגען פון דער ערד, בעאַרבייטענדיג איהר דורך קנעכט-אַרבייט.

עלף יאָהר נאָך יענער ניט-פּערגעסליכער צייט בין איך אַריבערגע-פּאָהרען אויף דער טאַמבאָווער אימעניע, וועלכע איך האָב גע'ירש'ה'ט פון מיין פאָטער. איך בין דאָרטען פּערבליבען אויף עטליכע וואָכען און דעם אָבענד פאַר מיין אָבפּאָהרען איז אונזער דאָרף-גלח — אַן אינטעליגענטער מענש מיט זעלבסטענדיגע מיינונגען, ווי מען בענגענעט אָפטמאָל אין אונזערע דרום-פּראָווינצען — אַרויסגעגאַנגען אויף אַ שפּאַציר אַרום דאָרף. דער זון-אונטערגאַנג איז געווען אַ הערליכער; אַ באַלאַזאַם-לופט האָט געוועהט פון די סטעפעס. ער האָט געטראַפּען אַ מיטעל-יאָהריגען פויער — אַנטאָן סאַוועליעף — זיצענדיג אויף אַ קליינעם בערגעל אויסער'ן דאָרף און לייענענדיג פון אַ תּהלים. דער פויער האָט קוים געוואוסט ווי אויס-צולעגען אין אַלט-סלאַוואַניש, און אָפטמאָל פלעגט ער לייענען אַ בוך פון לעצטען בלאַט, מישענדיג די בלעטער אויף צוריק; אַזאַ מין לייענען איז איהם בעסער געפעלען, און דאָן פלעגט ער זיך אַנשטויסען אויף אַ וואָרט און מיט גרויס הנאה איהם איבער'חזר'ן. איצטער האָט ער געלייענט אַ מזמור, פון וועלכען יעדער פּערז האָט זיך אָנגעהויבען מיט דעם וואָרט „פּרעהט-זיך“.

„וואָס לייענסטו?“ האָט דער גלח איהם געפּרעגט.
 „גוט, פאָטער'ס, איך וועל דיר זאָגען“, איז געווען זיין ענטפּער.
 „מיט פּערצעהן יאָהר צוריק איז דאָ געקומען דער אַלטער פּרינץ. דאָס איז געווען אין ווינטער. איך בין נאָר-וואָס צוריקגעקומען אַהיים, אין גאַנצען דורכגעפּראָדען. עס האָט געבושעוועט אַ שנעע-שטורעם. איך האָב נאָך ניט אוספּייעט זיך אָנצוהויבען אויסטהאַן, ווען מיר האָבען דערהערט אַ קלאַפּ אין פענסטער: דאָס איז געווען דער סטאַראַסטאַ, וועלכער האָט אַ געשריי געטהאַן, „געה צום פּרינץ! ער דאַרף דיך!“ מיר אַלע — מיין ווייב און די קינדער — זיינען געווען ווי פון אַ דונער דערשלאָגען. „וואָס

קען ער פאָרט וועלען פון דיר? "האָט מיין ווייב געוויינט אַ דערשראָקענע. איך האָב מיך איבערגע'צלם'ט און בין געגאָנגען. דער שנעע־שטורם האָט מיך שיער ניט בלינד געמאַכט, אַריבערגעהענדיג דעם בריק. נון, עס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט חסד. דער אַלטער פרינץ האָט זיך געהאַט צוגעלענט פאַר זיין געווענהליכען נאַכמיטאַג־שלאָף, און ווען ער איז אויפגעשטאַנען האָט ער מיך געפרענט צי איך קען טינקעווען, און האָט מיר נאָר געזאָגט, „קום מאַרגען פּערריכטען דעם טינק פון אַט דעם צימער". איך בין געגאַנגען גען אַהיים העכסט גליקליך, און ווען איך בין צוגעקומען צום בריק האָב איך דאָרט געפונען מיין ווייב שטעהענדיג. די גאַנצע צייט איז זי דאָרט געשטאַנען אין שנעע־שטורעם, מיט דעם עופה'לע אין די אַרעמס, וואָר־טענדיג אויף מיר. „וואָס האָט פּאַסירט, סאַוועליטש?" האָט זי געפרענט אַ וויינענדיגע. „גאַרנישט, קיין בייז; ער האָט מיר נאָר געהייסען קומען עפעס פּערריכטען". אַט אַזוי, פּאַטער'ל, איז געווען אונטער דעם אַלטען פרינץ. און איצטער, איז דאָ יענעם טאַג געקומען דער יונגער פרינץ. איך בין אַריבער איהם זעהן, און האָב איהם געטראָפּען אין גאַרטען ביים טהעע־טיש, אין שאָטען פון הויז; דו, פּאַטער'ל, ביזט געזעסען מיט איהם, און דער סטאַרשינאַ פון וואָלאָסט מיט דער בירגערמייסטערשער קייט אויף דער ברוסט. „וועסטו טרינקען טהעע, סאַוועליטש", פרעגט ער מיך. „נעהם אַ שטוהל. פעטער גריגאָריעף — דאָס זאָגט ער צום אַלטען — גיב אונז נאָך אַ שטוהל". און פעטער גריגאָריעף — דו ווייסט דאָך וואָס פאַר אַ גולן ער איז געווען אויף אונז ווען ער איז געווען דער אויפזעהער פאַר'ן אַלטען פרינץ — האָט געבראַכט דעם שטוהל, און מיר אַלע זיינען געזעסען אַרום דעם טהעע־טיש, רעדענדיג, און ער אַליין האָט איינגעגאַסען טהעע פאַר אונז אַלעמען. און איצטער, פּאַטער'ל, דער אָבענד איז אַזוי שעהן, דער באַלאַם וועהט פון דער סטעפע, און איך זיץ און לייען, „פרעהט־זיך! פרעהט־זיך!"

אַט דאָס איז וואָס די אָבשאַפונג פון לייבאייגענשאַפט האָט געמיינט פאַר די פּויערים.

IX

אין יוני 1861 בין איך ערנאַנט געוואָרען אַלס וואָד־מייסטער פון פּאזשען־קארפום. אייניגע פון אינוערע אָפיצירען מוז איך זאָגען, זיינען נאָר ניט געווען צופריעדען דערמיט און האָבען געזאָגט אז ווען איך וועל זיין וואָד־מייסטער וועט ניט זיין קיין דיסציפּלין; אָבער מען האָט נאָר־

מעמארען פון א רעוואלוציאָנער

נישט געקענט העלפֿען. עס איז געווען איינגעפיהרט אז דער ערשטער שילער פון העכערען קלאַס זאָל ערנאָנט ווערען וואָך־מייסטער, און איך בין געווען דער ערשטער אין אונזער קלאַס עטליכע יאָהר כסדר. די דאָזיגע שטעלע האָט מען בעטראַכט פאר א זעהר געהויבענע זאָך, ניט אזוי צוליעב דעם וואָס דער וואָך־מייסטער האָט פערנומען א פרווילע־גירטע שטעלע אין דער שולע און איז בעהאַנדעלט געוואָרען ווי אן אָפיציר, נאָר איבערהויפט דערפאר, וואָס ער איז אויך פאר דער צייט געווען דעם קייוזער'ס הויף־פּאַזש; און צו זיין פערזענליך בעקאָנט דעם קייוזער איז, פערשטעהט זיך, בעטראַכט געוואָרען פאר א טרעפ צו שטייגען העכער. פאר מיר אָבער איז די הויפט וויכטיגקייט בעשטאַנען אין דעם, וואָס איך בין דורכדעם בעפרייט געוואָרען פון די אַלטענליכע אַרבייט פון דער שולע, וועלכע איז געפאַלען אויף די פּאַזשען, און וואָס איך וועל האָבען א בעזונדער צימער פאר מיינע שטודיען, וואו איך וועל קענען זיך אָב־זונדערען פון דעם טומעל פון דער שולע. אמת, דערמיט איז אויך געווען פערבונדען א וויכטיגע אונבעקוועמליכקייט: איך האָב שטענדיג געהאַל־טען פאר אן אַבקומעניש צו געהן טריט ביי טריט אַרויף און אַראָב, עטליכע מאָל דורכ'ן מאָג, איבער דער נאַנצער לענג פון אונזערע צימערען, און איך פלעג דעריבער לויפען די שטרעקע פולען גאַלאַפּ, וואָס איז געווען שטרענג פערבאַטען; און איצטער וועל איך מוזען געהן מיט א זעהר ערנסטע מינע, מיט'ן דיענסט־בוך אונטער'ן אָרעם, אָנשטאַט צו לויפען! איך האָב זיך אפילו מיט געווען מיט עטליכע פון מיינע פריינד מכה דער דאָזיגער וויכטיגער אַנגעלעגענהייט, און עס איז בעשלאָסען געוואָרען, אז פון צייט צו צייט וועל איך דאָך קענען געפינען געלעגענהייטען זיך דורכצולויפען. וואָס אָנבעלאַנגט מיינע בעציהונגען מיט די איבעריגע שילער, איז עס אין נאַנצען געווען געווענדט אַן מיר צו שטעהן מיט זיי אין פריינדליכע בעציהונגען, און דאָס האָב איך געטהאָן.

די קאַמער־פּאַזשען האָבען אָפט געמוזט זיין אין פּאַלאַץ צו בעדיענען ביי די גרויסע און קליינע הויף־צערעמאָניעס, די בעלער, די געסט־אויפגעהמונגען, די גאַלאַ־מיטאַגען און אזוי ווייטער. דורך די וואָכען פון ווייהנאַכט, ניי־יאָהר און פסח זיינען מיר גערופען געוואָרען אין פּאַלאַץ כמעט יעדען טאָג, און אָפטמאָל צוויי מאָל א טאָג. אחוץ דעם, האָב איך נאָך צוליעב מיין מיליטערישען אַמט פון וואָך־מייסטער געמוזט יעדען זונטאָג רעפּאַרטירען צום קייוזער, ביי דעם פּאַראַד אין דער רייט־שולע, אז „אַלעס איז אין אָרדנונג אין פּאַזשען־קאַרפּוס“, אפילו ווען א דריטעל פון דער שולע זאָל קראַנק זיין אויף עפעס אַן אָנשטעקענדיגע קראַנקהייט. „זאָל איך היינט ניט רעפּאַרטירען אז ניט אַלעס איז אין בעסטען אָרד־

נונג? "האָב איך געפרעגט דעם פּאָלקאָוויק ביי אַזאַ געלעגנהייט. „זאָל
דיך גאָט אויסהיטען,“ איז געווען זיין ענטפער, „אַזוי וואָס דאַרפסטו
זאָגען נאָר ווען דאָרטען זאָל זיין אַן אויפשטאַנד!“

דאָס הויף־לעבען האָט אָהן צווייפעל אַ סך רייצענדעס און שעהנעס
אין זיך. די עלעגאַנט־ראַפּינירטע מאַניערען, — ווי אויבערפלעכליך דאָס
זאָל ניט זיין — די שטרענגע עטיקעט, און די ברייליאַנטע אומגעבונג,
האָט זיכער דעם צוועק צו זיין איינדרוקספול. אַ גרויסע „הויף־אויפנאַהמע“
איז אַ שעהנער פאַראַד, און אפילו די איינפאַכע אויפנאַהמע פון עטליכע
דאַמען ביי דער קייזערין איז אויך אַנדערס איידער אַ געוועהנליכער
בעזוך, ווען דאָס קומט פאַר אין רייך־פּערפּוצטען עמפּפּאַנגס־צימער אין
פּאַלאַץ — די געסט ווערען אַריינגעפיהרט פון קאַמער־העררען אין גאָלד־
געשטיקטע מונדירען, די גאַסט־ווירטין ווערט בעגלייט פון ברייליאַנט־
געקליידטע פּאָזשען און אַ סוויטע פון דאַמען, און אַלעס געהט־צו מיט אַ
מערווירדיגער ערנסטקייט. צו בעטייליגען זיך אין די הויף־צערעמאָניעס,
צו בעדיענען די העכסטע פּערזענליכקייטען, האָט גהייסען עטוואָס מעהר
ווי איינפאַכע נייגיריגקייטס־אינטערעסע פאַר אַ אינגעל אין מיינע יאָהרען.
אויסער דעם האָב איך דעמאָלט געקוקט אויף אַלעקסאַנדער דעם 2טען
ווי אויף אַ מין העלד; אַ מענש וועלכער האָט ניט געלעגט קיין וויכטיג־
קייט אויף די הויף־צערעמאָניעס, וועלכער האָט אָבער, אין יענער צייט
פון זיין רעגירונג, אָנגעהויבען זיין אַרבייטס־טאַג זעקס אַ זייגער אין
דער פריה, און איז געווען פּערנומען אין אַ קאַמפּף מיט אַ מעכטיגער
רעאַציאָנערער פּאַרטיי כדי דורכצופיהרען אַ רייהע פון רעפּאָרמען, אין
וועלכע די אָבשאַפונג פון לייבאַייגעשאַפט איז געווען ניט מעהר ווי דער
ערשטער שריט.

אָבער ביסלעכווייז, צוועהענדיג אַלץ מעהר די ספּעקטאַקעל־זייט פון
הויף־לעבען, און כאַפּענדיג פון צייט צו צייט אַ בליק אויף דאָס, וואָס איז
פאַרגעקומען הינטער דער סצענע, האָב איך בעגריפען ניט נאָר די פּוסט־
קייט פון די דאָזיגע פאַרשטעלונגען און פון די זאַכען וואָס זיי האָבען
געזאָלט פּערדעקען, זאָנדרען אויך אַז אַט די קלייניגקייטען האָבען אויף
אַזוי פיעל פּערשלונגען דעם הויף. אַז ער האָט זיך מעהר ניט געקענט
אַבגעבען מיט פיעל וויכטיגערע זאַכען. די ווירקליכקייטען האָבען זיך אָפט
פּערלאָרען אין די שווישפּיעלערייען. און דאָן איז די שטראַהלעך־קרין פון
אַלעקסאַנדער דעם 2טען אַליין, מיט וועלכער מיינ פאַרשטעלונג האָט איהם
איינגעהילט, ביסלעכווייז פּערשוואַונדען; אַזוי דאָס צום סוף פון יאָהר,
אויב איך וואָלט זיך אפילו פון אָנהויב אַרומגעטראָגען מיט וועלכע פאַר־

טאָזיעס מכה דער ניצליכער טהעטיגקייט אין די נאָהענטסטע הויף־
 קרייזען, וואָלטען זיי אויך ביי מיר ניט געבליבען.
 אין יעדען וויכטיגען יום־טוב, ווי אויך אין די געבורטסטעג און
 „נאָמען־טעג“ פון דעם קיזער און די קיזערין, אין די קרוינונגס־טעג און
 ביי אנדערע עהנליכע געלעגעהייטען, איז אָבגעהאלטען געוואָרען אין
 פאלאץ א גרויסע „הויף־צערעמאָניע“. טויזענדער גענעראלען און אָפיציר־
 רען פון אלע ראַנגען, ביז אַרונטער צו אַ קאָפיטאַן, אזוי גוט ווי די הויכע
 בעאמטע פון ציוויל־דיענסט, זיינען געווען אויסגעשטעלט אין שורות אין
 די אונגעהייערע גרויסע זאַלען פון פאלאץ, כדי זיך צו בוקען בעת עס
 וועלען פערבייגעהן דער קיזער און זיין פאַמיליע אין אַ פייערליכער
 פראָצעסיע אין קירכע. אלע מיטגלידער פון דער קיזערליכער פאַמיליע
 זיינען אין אזעלכע טעג געקומען אין פאלאץ, זיך צונויפצוטראַפּען אין אַן
 עמפאַנגס־צימער און פרעהליך פלאַלען ביז עס וועט אַנקומען דער
 מאַמענט פון אַנטהאַן די מאַסקע פון ערנסטקייט. דאַן האָט זיך פאַרמירט
 די קאָלאָנע. דער קיזער, דערלאַנגענדיג זיין האַנד דער קיזערין, האָט
 געעפּענט דעם מאַרש. ער איז געווען בעגלייט פון זיין קאַמער־פּאַזש, און
 נאָך דעם פּאַזש איז געקומען דער גענעראַל אַדוואַנט, דער אַדוואַנט
 וואָס איז דעם טאָג אין די ענסט, און דער מיניסטער פון קיזערליכען
 הויף; בעת די קיזערין, אַדער ריכטיגער די אונגעהייערע שלעפע פון
 איהר קלייד, איז געווען בעגלייט פון איהרע צוויי קאַמער־פּאַזשען, וועלכע
 האָבען געדאַרפט אונטערהויבען די שלעפע ביים פערקירעווען זיך און
 איהר דערנאָך צוריק פונאַנדערשפּרייטען אין איהר פולער פראַכט. דער
 טראָהן־פּאַלנער, וועלכער איז געווען אַ יונגער מאַן פון אַ יאַהר אַכטצעהן,
 און אַלע אנדערע גרויספירסטען און פירסטנים זיינען געקומען דערנאָך,
 לויט דעם סדר פון זייערע רעכטען אויפ'ן טראָהן — יעדער גרויספירסטין
 בעגלייט פון איהר קאַמער־פּאַזש; דאַן איז געקומען אַ לאַנגע פראָצעסיע
 פון הויפּדאַמען, אַלטע און יונגע, אלע אָנגעטהאַן אין דעם אזוי גערופּענעם
 רוסישען קאַסטיום — דאָס הייסט, אַזאַ מין באַליקלייד, וואָס האָט געזאָלט
 אויסעהן עהנליך צו דעם קאַסטיום, וואָס די פרויען פון אַלט־רוסלאַנד
 האָבען געטראָגען.

ווען די פראָצעסיע איז פערבייגעגאַנגען האָב איך געקענט זעהן ווי
 יעדערער פון די עלטסטע מיליטערישע און ציווילנע בעאמטע איידער ער
 האָט זיך פערבוקט, האָט זיך בעמיהט צו בעגעגענען דעם קיזער'ס בליק,
 און אויב דאָס האָט זיך איהם איינגעגעבען און דער צאר האָט געענטפּערט
 אויף זיין פערנייגונג מיט אַ שמיכעלדיגען בליק, מיט אַ קוים בעמערקבאַ־
 רען שאַקעל מיט'ן קאַפּ, אַדער גאָר מיט אַ וואָרט, פלעגט ער זיך מיט

גרויס שטאַלץ אַרומקוקען אויף זיינע שכנים, ערוואַרטענדיג זיי זאָלען איהם גראַטולירען.

פון דער קירכע האָט זיך די פּראָצעסיע אומגעקעהרט אויף דעם זעלבען שטייגער, און יעדער איז זיך געלאָפּען צוריק צו זיינע אייגענע עסקים. אַחוץ עטליכע פּאַנאַטיקער און אייניגע יונגע דאַמען, האָט ניט איינער פון צעהן, וואָס פלעגען ביי וואוינען די דאָזיגע צערעמאָניעס, געקוקט אויף דעם אַנדערס ווי אויף אַ לאַנגווייליגער פליכט.

צוויי מאָל אָדער דריי מאָל דורכ'ן ווינטער זיינען אין פּאַלאַץ געגען בען געוואָרען גרויסע בעלער, און טויזענדער מענשען פלעגען איינגעלאָרען ווערען. נאָכדעם ווי דער קייזער האָט געעפענט די טעניז מיט אַ פּאַלאַנעזש, איז יעדער איינער געווען פּריי צו פּערברענגען די צייט ווי איהם געפעלט. ס'איז געווען גענוג פּלאַץ אין די גרויסע העל־בעלויכטענע זאַלען, וואו יונגע מיידלעך האָבען זיך לייכט אַרויסגעדערעהט פון די וואַכזאַמע אויגען פון זייערע עלטערען און מוהמעס, און פיעלע האָבען ווירקליך גוט פּער־בראַכט ביי די טעניז און דעם מאָלצייט, בעת די יונגוואַרג האָט אויסגע־מאַרקירט צו בלייבען אַליין.

מייענע פליכטען אויף די דאָזיגע בעלער זיינען געווען נאָר ניט קיין לייכטע. אַלעקסאַנדער דער צווייטער האָט ניט געמאַנצט, ער איז אויך ניט געזעסען אויף איין אָרט, ער האָט די גאַנצע צייט געהאַלטען אין איין אַרומדרעהען זיך צווישען זיינע געסט. זיין קאַמער־פּאַזש האָט איהם געמוזט נאָכגעהן פון דער ווייטענס, אַזוי אַז ער זאָל ניט זיין צרווייט ווען דער קייזער וועט איהם דאַרפּען, און דאָך זאָל ער ניט זיין צורנאָהענט, אַז ער זאָל איהם זיין איבעריג. אַזא מין קאָמבינאַציע פון זיין דערביי און זיין אוועק, איז געווען ניט קיין גרינגע זאַך דורכצופיהרען, און דער קייזער האָט דאָס נאָר ניט געפּאָדערט אויך: אַם ליעבסטען וואָלט פאַר איהם געווען ווען מען לאָזט איהם נאָר ציררוה; אָבער אַזוי איז געווען די טראַדיציע, און ער האָט זיך איהר געמוזט אונטערוואַרפּען. דאָס ערנסטע איז געווען ווען ער איז אַריין אין דעם געדיכטען געזעמעל פון דאַמען, וואָס זיינען געשטאַנען אַרום דעם קרייז וואו די גרויספירסטען האָבען געמאַנצט, און האָט זיך לאַנגזאַם אַרומגעדערעהט צווישען זיי. ס'איז נאָר ניט געווען אַזוי גרינג זיך דורכצושלאָגען אַ וועג אין דעם דאָזיגען לעבעדיגען נאָרטען, וועלכער האָט זיך געעפענט פאַר'ן קייזער דורכצוגעהן, און באַלד אָבער זיך פּערשלאָסען הינטער איהם. אַנשטאַט אַליין צו טאַג־צען, זיינען הונדערטער דאַמען און פּרייליינס דאַרטען געשטאַנען, שטאַרק צוזאַמענגעדריקט, יעדע מיט דער האַפּענונג אַז איינער פון די גרויס־פירסטען וועט איהר אפּשר בעמערקען און איהר איינלאָרען צו טאַנצען אַ

וואַלץ אָדער אַ פּאַלקע. דער איינפלוס פון דעם הויף אויף דער פעטער-בורגער געזעלשאַפט איז געווען אַזעלכער, אַז ווען איינער פון די גרויס-פירסטען האָט געוואָרפען אַן אויג אויף אַ מיידעל, האָבען די עלטערען געטהאָן אַלץ וואָס איז געווען אין זייערע כחות, זי זאָל זיך שטאַרק פּער-ליעבען אין דער הויכער פּערזענליכקייט, אפילו דאָן ווען זיי האָבען גאַנץ גוט געוואוסט אַז קיין חתונה קען דערפון ניט אַרויסקומען — די רוסישע גרויספירסטען איז ניט ערלויבט צו הייראַטען דעם צאַר'ס "אונטער-טהאַנען". די געשפּרעכען וואָס איך האָב אַמאָל געהערט אין אַ „רעספּעקט-טאַבלעטער" פּאַמיליע, וואָס איז געווען פּערבונדען מיט'ן הויף, נאָכדעם ווי דער קרוין-פּרינץ האָט געטאַנצט צוויי אָדער דריי מאָל מיט אַ זיעכצעצהן-יאָהרהיגער מיידעל, און די האָפּענונגען וואָס איהרע עלטערען האָבען אויף דעם געלעגט, — האָבען איבערשטייגט אַלץ וואָס איך האָב זיך ווען עס איז געקענט פּאַרשטעלען.

יעדעס מאָל וואָס מיר זיינען געווען אין פּאַלאַץ האָבען מיר דאָרט צוגעביסען אָדער געגעסען אַ מיטאָג, און די לאַקייען פּלעגען אונז אין דער שטיף איבערגעבען שטיקלעך נייעס פון דער סקאַנדאַלען-כראַניק פון פּאַלאַץ, צי מיר האָבען זיך געקומערט וועגען דעם, צי ניט. זיי האָבען געוואוסט אַלצדינג וואָס עס איז פּאַרגעקומען אין די פּערשיידענע פּאַלאַ-צען — דאָס איז געווען זייער געביעט. למען האמת מוז איך אָבער זאָגען, אַז פאַר דעם יאָהר, פון וועלכען איך רעד דאָ, איז די כראַניק ניט געווען אַזוי רייך אין פּאַסינגען ווי עס איז געוואָרען אין די זיעכעציגער יאָהרען. דעם צאַר'ס ברידער האָבען נאָרוואָס געהאַט געהייראַט, און זיינע זיהן זיינען נאָך געווען גאַנץ יונג. אָבער די בעציהונגען פון דעם קיזער אַליין צו דער פּרינצעסין „עקס", וועמען טורגעניעף האָט אַזוי וואונדערליך געשילדערט אין „רויך" („דים") אונטער דעם נאָמען איר ענע, האָבען געגעבען דער דינערשאַפט גענוג וועגען וואָס צו רעדען, נאָך מעהר ווי דער פעטערבורגער געזעלשאַפט. איין טאָג אָבער, ווען מיר זיינען אַריינגעקומען אין צימער וואו מיר פּלעגען זיך איבערטהאָן, האָט מען אונז אָנגעזאָגט, „די „עקס" האָט היינט געקראָגען איהר ענטלאַסונג — טאַקע אויף-צו'ן-אמת'ן דאָס מאָל". אַ האַלבע שעה שפּעטער האָבען מיר די דאָזיגע דאַמע געזעהן אַריינקומענדיג אין דער קירכע מיט געשוואַלענע אויגען פון וויינען, און שליינגענדיג די טרעהרען אין דער צייט פון די תּפלות, בעת די איבעריגע דאַמען האָבען אויסגעמאַרקירט צו שטעהן אַביסעל אָבגערוקט פון איהר, כדי מען זאָל זי בעסער קענען אַרויסזעהן. די לאַקייען האָבען שוין געהאַט געוואוסט וועגען דעם, און האָבען דערויף געמאַכט פּירושים אויף זייער אייגענעם שטויגער. ס'איז ווירקליך געווען

עטוואָס עקעלהאפטעס אין די געשפרעכען פון די דאָזיגע מענשען, וועלכע וואָלטען מיט אַ טאָג פריהער געקראַכען אויף אלע פיער פאַר דער אייגענער דאַמע.

דער סיסטעם פון שפּיאַנאַזש, וואָס ווערט אויסגעאיבט אין פּאַלאַז, איבערהויפט אויף דעם קייזער גופא, איז כמעט אונגלויבליך פאַר די וואָס זיינען דערמיט ניט בעקאַנט. די פּאַלגענדע פּאַסירונג וועט געבען אַ שטיקעל בעגריף דערפון. עטליכע יאָהר שפּעטער, האָט איינער פון די גרויספירסטען געקראַגען אַ שטרענגע לעקציע פון אַ פעטערבורגער אַדעל־מאַן. דער לעצטער האָט דעם גרויספירסט געהאַט פּערבאָמען צו בעזוכען זיין הויז, אָבער, קומענדיג איינמאָל אַהיים אונעררוואַרטעט, האָט ער איהם געטראָפּען ביי זיך אין סאַלאָן און האָט זיך אויף איהם אַ לאָז געטהאָן מיט אַן אויפגעהויבענעם שטעקען. דער יונגער־מאַן איז אַרונטערגעלאָפּען פון די טרעפּ, און ווען ער האָט שוין געהאַלטען ביים אַריינשפּרינגען אין זיין קאַרעטע, האָט דער נאָכיאַגער איהם געפּאַקט און איהם אַרונטערגעלאָזט אַ זעץ מיט'ן שטעקען. דער פּאַליציסט, וואָס איז געשטאַנען ביים טהיר, האָט צוגעזעהן די פּאַסירונג און איז גלייך אַוועקגעלאָפּען אָנגעבען אַ רעפּאָרט דעם שעה פון דער פּאַליציי, גענעראַל טרעפּאַף, וועלכער איז באַלד אַריינגעשפּרונגען אין זיין קאַרעטע און איז געשווינד געפּלויגען צום קייזער, כדי צו זיין דער ערשטער צו מעלדען וועגען דעם „טרויעריגען פּאַל“. אַלעקסאַנדער דער צווייטער האָט גערופּען צו זיך דעם גרויספירסט און געהאַט אַ געשפרעך מיט איהם. אַ פּאַר טעג שפּעטער האָט אַן אַלטער בעאַמטער פון דער „דריטער אָבטיילונג“ פון קייזערליכען געריכט — דאָס הייסט, די שטאַטס־פּאַליציי — וועלכער איז אויך געווען אַן איינגעהער אין דעם הויז פון איינעם פון מיינע חברים, איבערגעגעבען דעם גאַנצען געשפרעך. „דער קייזער“, האָט ער אונז דערצעהלט, „איז געווען שטאַרק אין כעס, און צום סוף האָט ער געזאָגט צום גרויספירסט, „דו האָסט געדאַרפט וויסען בעסער ווי אָנצוגעהן מיט דינע קליינע עסקים.“ מען האָט איהם נאַמירליך געפרעגט ווי אזוי ער קען עפעס וויסען וועגען אַ גאַנץ פריוואַטען געשפרעך, אָבער דער ענטפּער איז געווען זעהר כאַראַקטעריסטיש: „די ווערטער און די מיינונגען פון זיין מאַיעסטעט מוזען זיין בעוואוסט צו אונזער. דעפּאַרטאַמענט. ווי דען אַנדערס וואָלט אזא איי־דעלע אינסטיטוציע ווי די שטאַטס־פּאַליציי געקענט געפיהרט ווערען? זייט זיכער, אַז דער קייזער ווערט נאָכגעשפּירט מעהר פון אַלעמען אין גאַנץ פעטערבורג.“

עס האָט ניט געשטעקט קיין בעריהמעריי אין די דאָזיגע ווערטער. יעדער מיניסטער, יעדער גענעראַל־גובערנאַטאָר, איידער ער איז אַריין אין

קייזער'ס קאבינעט מיט זיינע בעריכטען, האָט פריהער געהאט א געשפרעך מיט'ן קייזער'ס לייבדיענער, אויסצוגעפינען אין וואָס פאַר א שטימונג זיין הערר איז היינט; און לויט נאָך דער שטימונג נאָך פלעגט ער פאַרלעגען פאַר איהם עפעס א פערוויקעלטען עסק, אָדער לאָזען עס ליעגען אויפ'ן דעק פון דעם פאַרטפּעל, האָפענדיג אויף א מול'דיגערען טאָג. דער גענעראַל-גובערנאַטאָר פון מזרח-סיביר, ווען ער איז געקומען אין פעטער-בורג, פלעגט ער יעדעס מאָל שיקען זיין לייב-אַדיוטאַנט מיט א שעהנער מתנה פאַר דעם קייזער'ס לייבדיענער. „עס גיבען טעג“, פלעגט ער זאָגען, „ווען דער קייזער קען אַריינקומען אין כעס און בעפעהלען אן אויספאַרשענדע אונטערזוכונג אויף יעדען איינעם און אויף אויף מיר, ווען איך זאָל איהם אין אזא טאָג פאַרלעגען געוויסע בעריכטען; בעת עס גיבען אַנדערע טעג, ווען אַלעס וועט אַרונטערגעהן גאַנץ גלאַט. א טהייערער מענש דער דאָזיגער לייבדיענער.“ צו וויסען פון טאָג צו טאָג דעם קייזער'ס געמיטהס-צושטאַנד איז געווען א וויכטיגער טייל פון דער קונסט אַנצוהאַלטען א הויכע שטעלע — א קונסט וועלכע גראַף שאַוואַלאַף און גענעראַל טרעפּאַף האָבען שפּעטער-צו פּערשטאַנען ביז צו פּאַלקאַמענהייט. אויך גראַף איגנאַטיעף, אורטיילענדיג פון דעם וואָס איך האָב פון איהם געזעהן, האָט בעזעסען די דאָזיגע קונסט, אפילו אָהן דער הילף פון דעם לייבדיענער.

אין אָנהויב פון מיין דיענסט האָב איך געפיהלט א גרויסע אַכטונג צו אַלעקסאַנדער דעם 2טען, דעם בעפרייער פון די לייבאייגענע. די פאַנ-טאזיע טראַגט אַפּטמאָל א יונגען מענשען אַוועק ווייט פון די ווירקליכ-קייטען פון דעם מאַמענט, און מיין געמיטהס-צושטאַנד איז דעמאָלט געווען אַזעלכער, אז אין פאַר אימיצער וואָלט געמאַכט אן אָנגריף אויפ'ן קייזער אין מיין געגענוואַרט, וואָלט איך איהם בעשיצט מיט מיין קערפּער. איין טאָג, אָנהויב יאַנואַר 1862, האָב איך איהם געזעהן אַרויס-טרעטענדיג פון דער פּראָצעסיע און אַוועקגעהענדיג געשווינד איינער אַליין צו די זאַלען, וואו טיילען פון אַלע רעגimענטען פון פעטערבורגער גאַרניזאָן זיינען געווען אויסגעשטעלט פאַר א פאַראַד. געוועהנליך פלעגט דער פאַראַד אָבגעהאַלטען ווערען אין דרויסען, דעם יאָהר אָבער, צוליב דעם פּראָסט, איז ער אָבגעהאַלטען געוואָרען אינוועניג, און אַלעקסאַנדער דער 2טער, וועלכער פלעגט געוועהנליך אויף די רעוויזיעס רייטען אין פּולען גאַלאַפּ פאַראויס פאַר די סאָלדאַטען, האָט איצטער געמוזט מאַר-שירען אין פּראָנט פון די רעגimענטען. איך האָב געוואוסט אז מינע הויפּ-פליכטען ענדיגען זיך אזוי געשווינד ווי דער קייזער טרעט אַריין

אין דער ראלע פון מיליטערישען קאמאנדיר פון די פאָלקען, און אז איך דארף איהם בעגלייטען ביז אהער, אָבער ניט ווייטער. אַרומקוקענדיג זיך אָבער, האָב איך בעמערקט אז ער איז גאַנץ אַליין. די צוויי אַדיוטאַנטן טען זיינען פערשוואונדען געוואָרען, און קיינער פון זיין סוויטע איז ניט געווען מיט איהם. „איך וועל איהם ניט לאָזען אַליין!“ האָב איך געזאָגט צו זיך, און האָב איהם נאָכגעפּאָלגט.

צי אַלעקסאַנדער דער 2טער איז געווען אין גרויס איילענדיג יענעם טאָג, צי ער האָט געהאַט אַנדערע אורזאָכען צו וועלען אז דער מושטיר זאָל זיך ענדיגען אזוי גיך ווי מעגליך, קען איך ניט זאָגען; ער האָט זיך אָבער געיאָגט אין פּראָנט פון די פּאָלקען, און פערביימאַרשירט זייערע רייהען מיט אַזא געשווינדקייט, מאַכענדיג אַזעלכע גרויסע און שנעלע שפּרייזען — ער איז געווען זעהר הויך — אז ס'איז מיר שווער אָנגעקור מען איהם נאָכצוהאַלטען, מאַכענדיג די גיכסטע און די גרעסטע שפּרייזען, און ערטערווייז האָב איך פשוט געמוזט אונטערלויפּען, כדי איך זאָל זיך קענען האַלטען ניט ווייט פון איהם. ער האָט זיך געיאָגט אזוי ווי ער וואָלט ענטלאָפּען פון א געפּאַהר. זיין אויפּרעגונג האָט זיך אַריבערגעטראָגען צו מיר, און איך בין געווען גרייט א שפּרונג צו טהאָן איהם פּאַראַויס, ווען נוימיג, בעדויערענדיג נאָר וואָס איך האָב געהאַט מיט זיך דעם אַרטי-לערע שווערד און ניט מיין אייגענעם, וועלכער האָט געשניטען קופּער און איז געווען א סך א בעסערע וואַפע. ערשט ווען ער איז פערביי דעם פּראָנט פון דעם לעצטען באַטאַליאָן האָט ער אָנגעהויבען געהן לאַנגזאַמער, און אַריינגעהענדיג אין אַן אַנדער זאָל האָט ער זיך אַרומגעקוקט און בעגעגענט מיט מיינע אויגען, וועלכע האָבען געפּלאַמט פון דער אויפ-רעגונג פון דעם דאָזיגען משוגע'נעם מאַרש. דער אינגערער אַדיוטאַנט איז געלאָפּען אין פּולען גאַלפּ, מיט צוויי זאַלען הינטער אונט. איך האָב זיך געריכט צו קריגען א שטאַרקען פּאַרוואָרף, אָנשטאַט דעם האָט אַלעקסאַנדער דער 2טער צו מיר א זאָג געטהאָן, אַרויסגעבענדיג פּילייכט דערמיט זיינע אינערליכע געדאַנקען: “דו ביזט דאָ? בראַווער יונג!” און אַוועקגעהענדיג לאַנגזאַם האָט ער געקוקט אין דער ווייטקייט מיט יענעם פּראָבלעמאַטישען, צוטראַגענעם בליק, וועלכען איך האָב אָנגעהוי-בען אָפט צו בעמערקען ביי איהם.

אָט אין אַזא גייסטיגען צושטאַנד בין איך דעמאָלט געוועזען. אָבער — פערשיידענע קליינע צופאַלען, אזוי גוט ווי די ענטשיידענע רעאַקציאָנערע פּאָליטיק וואָס אַלעקסאַנדער דער צווייטער האָט אָנגע-נומען, האָבען אַריינגעבראַכט אַלץ מעהר און מעהר צווייפּלען אין מיין האַרצען. יעדען יאָהר, דעם 6טען יאַנואַר, קומט פּאַר אין רוסלאַנד א

האַלבער־קריסטליכע און האַלבער־היינדישע צערעמאָניע פון הייליגען די וואַסערען. מען בויט אויף אַ פּאַויליאָן אויף דעם טייך נעוואַ, קעגענאייבער דעם פּאַלאַץ, און די קייזער־ליכע פּאַמיליע, נעפיהרט פון די גייסטליכע, מאַרשירט פון פּאַלאַץ, איבער דעם הערליכען טייך־ברעג צום פּאַויליאָן, וואו עס ווערט געזונגען אַ „טע־דע־אום“ און דער צלם ווערט אָבער־טובֿל'ט אין די וואַסער פון טייך. טויזענדער מענשען שטעהען ביין ברעג און אויפ'ן אייז פון דער נעוואַ, בייצואוואוינען די צערעמאָניע פון ווייטען. אַלע מוזען שטעהן מיט בלוזע קעפּ אין דער צייט פון דעם גאָטעס־דיענסט. אזוי ווי דאָס יאָהר איז גראַדע געווען אַ שאַרפֿליכער פּראָסט, האָט אַן אַלטער גענעראַל געהאַט אָנגעטהאָן אַ פּאַרוק, און אַ שלעפּ טהאַענדיג די היטעל אין דער גיך, האָט זיך דער פּאַרוק לויז געמאַכט און דער גענעראַל האָט ניט בעמערקט, אַז ער איז איהם געבליבען ליגען אויפ'ן קאָפּ אָן־אָזייט. דער גרויספירסט קאָנסטאַנטין האָט דאָס דער־זעהן, און די גאַנצע צייט וואָס מען האָט געזונגען דעם „טע־דע־אום“ האָט ער, צוזאַמען מי די אינגערע גרויספירסטען, געהאַלטען אין איין לאַכען קוקענדיג אין דער זייט וואו דער אָרעמער גענעראַל איז געשטאַנען און האָט נאַריש געשמייכעלט, ניט וויסענדיג מיט וואָס ער מאַכט זיי אזוי צום לאַכען. צום סוף האָט קאָנסטאַנטין אין דער שטיל אָנגעוויזען דערויף דעם קייזער, וועלכער האָט אויך געקוקט אויפ'ן גענעראַל און געלאַכט. עטליכע מינוטען שפעטער, ווען די פּראָצעסיע איז וויעדער אַמאָל דורכגעגאַנגען דעם ברעג, אויפ'ן וועג צוריק צום פּאַלאַץ, האָט זיך אַן אַלטער פּויער, אויך מיט אַ בלוזען קאָפּ, דורכגעשטופּט דורך דער דאָפּעלטער רייע פון סאָלדאַטען, וואָס האָט אַרומגעצאַמט דעם וועג פון דער פּראָצעסיע, און איז געפאַלען אויף די קניע האַרט נעבען דעם קייזער'ס פּיס, האַלטענדיג אויסגעשטעלט אַ פעטיציע, און אויסשרייענדיג מיט טרעהרען אין די אויגען, „פּאַטער'ס, פּערטיידיג אונז!“ דורות פון אונטערדריקונג פון דעם רוסישען פּויערנטום איז געלעגען אין זיין אויס־געשריי; אָבער אַלעקסאַנדער דער 2טער, וועלכער האָט מיט עטליכע מינוט פריהער געלאַכט אין דער צייט פון קירכען־דיענסט פון אַ פּאַרוק וואָס איז געלעגען ניט ווי עס דאַרף צו זיין, איז איצט פּערבייגעגאַנגען דעם פּויער זיך גאָר ניט אומקוענדיג אויף איהם. איך בין געגאַנגען האַרט הינטער'ן קייזער און האָב נאָר בעמערקט אין איהם אַ שוידער פון שרעק, ווען דער פּויער האָט זיך פּלוצלינג בעוויזען, און ער איז זיך געגאַנגען ווייטער, ניט געפּינענדיג פאַר ווירדיג אפּילו צוצוואַרפּען אַ בליק אויף דער מענשליכער פיגור וואָס איז געלעגען נעבען זיינע פּיס. איך האָב מיך אַרומגעקוקט. דער אַדיטאַנט איז ניט געווען; דער גרויספירסט קאָנ־

סטאנטין, וועלכער איז געגאנגען נאכ'ן קייזער האָט זיך אויך ניט מעהר אומגעקוקט אויפ'ן פויער ווי זיין ברודער; ס'איז אפילו ניט געווען אימיר צער וואָס זאָל די פעטיציע צונעהמען, דאָן האָב איך זי צוגענומען, כאָטש איך האָב געוואוסט אז איך וועל קריגען א פאָרוואורף פאַר וואָס איך האָב עם געטהאָן. עם איז ניט געווען מיין עסק אויפצונעהמען פעטיציעס, איך האָב אָבער געוואוסט ווי שווער עם האָט געמוזט אָנקומען דעם פויער איידער ער האָט זיך דערשלאָגען זיין וועג צו דער הויפטשטאָרט, און דערנאָך דורך די רייהען פאָליציסטען און סאָלדאטען. אזוי ווי אלע פויערים וואָס דערלאַנגען פעטיציעס דעם צאָר, האָט איהם ערווארטעט ארעסטירט צו ווערען ווער ווייס אויף ווי לאַנג.

אין דעם טאָג פון דער בעפרייאונג פון די לייבאייגענע איז אַלעקסאַנדער דער 2טער פערנגעטערט געוואָרען אין פעטערבורג; עם איז אָבער העכסט מערקווירדיג, וואָס מיט דער אויסנאָהמע פון יענעם מאָמענט פון אַלגעמיינעם ענטהוויאָזם, איז ער אין שטאָרט ניט געווען בעליעכט. זיין ברודער ניקאָליי — קיינער האָט ניט געקענט זאָגען פאַר וואָס — איז לכל הפחות געווען פאָפולער צווישען די קליין־הענדלער און די דראַש־קארעס; אָבער ניט אַלעקסאַנדער דער 2טער, ניט זיין ברודער קאָנסטאַנטין, דער פיהרער פון דער רעפאָרם־פאַרטיי, ניט זיין דריטער ברודער, מיכאַיל, האָבען געוואונען די הערצער פון וועלכען עם איז קלאַם מענשען אין פעטערבורג. ביי אַלעקסאַנדער דעם 2טען איז פערבליבען צופיעל פון זיין פאָטער'ס דעספאָטישען כאַראַקטער, וועלכער פלעגט זיך פון צייט צו צייט אַרויסרייסען פון זיינע געוועהנליכע גוטעהרציגע מאַנערען. ער פלעגט לייכט אויפגערגוט ווערען, און האָט אָפט בעהאַנדעלט זיינע הויפלייט אויף דעם פערעכטליכסטען אופן. ער איז ניט געווען, דאָס וואָס מען קען אָנרופען, א מענש אויף וועמען מען קען זיך פערלאָזען, סיי אין זיין פאָליטיק און סיי אין זיינע פערזענליכע סימפאטיען, און ער איז געווען א בעל נוקם. איך צווייפעל צי ער איז געווען ערנסט צוגעטהאָן צו וועמען עם איז. אייניגע מענשען וואָס זיינען געשטאַנען זעהר נאָהענט צו איהם האָבען געהערט צו דעם ערנסטען מין — גראַף אַדעלבערג, צום ביישפיעל, פאַר וועמען ער האָט עטליכע מאָל כסדר געדארפט בעצאָהלען זיינע אונגעהייערע חובות, און אַנדערע וועלכע זיינען בעריהמט געווען פאַר זייערע קאָלאָסאַלע גנבות. זינט דעם יאָהר 1862 האָט ער אָנגעהויבן בען בעווייזען אז ער קען וויעדער איינפיהרען די ערנסטע מעשים פון זיין פאָטער'ס הערשאַפט. עם איז געווען בעוואוסט, אז ער האָט נאָך אַלץ געוואָלט דורכפיהרען א רייהע פון וויכטיגע רעפאָרמען אין דער געריכט־

ליכער אָרגאַניזאַציע און אין דער אַרמע; אַז די שרעקליכע קערפּערליכע בעשטראָפּונגען האָבען געהאַלטען ביין אָבגעשאַפט ווערען און אַז אַ מין לאָקאַלע זעלבסט־רעגירונג, און אפשר אויך אַ וועלכע עס איז קאָנסטי־טוציע, וועט געגעבען ווערען. אָבער די קלענסטע אונאַרדנונג איז אונטער זיינע בעפעהלען אונטערדריקט געוואָרען מיט דער גרויזאַמסטער שטרענג־קייט; ער האָט יעדע בעוועגונג אָנגענומען אַלס אַ פּערזענליכע בעלידי־גונג, אַזוי אַז מען האָט פּון איהם יעדע מינוט געמעגט ערוואַרטען די רעאַקציאָנערסטע מאַסרעגעלען.

די אונאַרדנונגען וואָס האָבען אויסגעבראַכען אין אָקטאָבער 1861 אין פעטערבורג, מאַסקווע און קאַזאַן, זיינען אונטערדריקט געוואָרען וואָס אַמאָל מיט אַ גרעסערער שטרענגקייט. די פעטערבורגער אוניווערזיטעטען זיינען פּערמאַכט געוואָרען, און ווען די מייסטע פּראָפּעסאָרען האָבען געעפענט פּרייע קורסען אין ראַטהווי, זיינען זיי אויך באַלד געשלאָסען געוואָרען, און די בעסטע פּראָפּעסאָרען האָבען פּערלאָזען די אוניווערזי־טעט. גלייך נאָך דער אָבשאַפּונג פּון ליבאַייגענשאַפט האָט זיך אָנגעהויבן בען אַ גרויסע בעוועגונג צו עפענען זונטאַגס־שולען; זיי זיינען געעפענט געוואָרען איבעראַל פּון פּרוּאַט־פּערזאָנען און געמיינדען — אַלע לעהרער זיינען געווען פּריוויליגע — און די פּויערים און אַרבייטער, אַלטע און יונגע, האָבען זיך אַ לאַז געטהאָן אין די דאָזיגע שולען. אָפיצירען, סטור־דענטען, אפילו עטליכע פּאַזשען, זיינען געוואָרען לעהרער; און עס זיינען אויסגעאַרבייט געוואָרען אַזעלכע אויסגעצייכענטע מעטאָדען, אַז עס איז אונט געלונגען (אַזוי ווי רוסיש האָט אַ פּאַנעמישע אויסלעגונג) אויסצו־לערנען אַ פּויער לייענען אין ניין אָדער צעהן לעקציעס. אָבער פּלוזלינג זיינען אַלע זונטאַג־שולען, אין וועלכע מאַסען פּויערים וואָלטען זיך אין עטליכע יאָהר צייט אויסגעלערענט לייענען אָהן וועלכע עס איז קאָסטען פּאַר'ן שטאַט, געשלאָסען געוואָרען. אין פּוילען, וואו עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ רייע פּון פּאַטריאַטישע דעמאָנסטראַציעס, האָט מען אַרויסגעשיקט קאָזאַקען מיט זייערע נאַנאַיקעס פּונאַנדערצוטרייבען די מאַסען, און צו אַרעסטירען מיט זייער געוועהנליכער ברוליטאַט הונדערטער מענשען אין די קירכען. מענשען זיינען געשאַסען געוואָרען אין די גאַסען פּון וואַרשאַ אין ענדע פּון 1861, און אויף צו אונטערדריקען די עטליכע פּויערים־אויפשטאַנדען וואָס האָבען אויסגעבראַכען, האָט מען זיך בענוצט מיט דעם שוידערליכען שמייסען, טרייבענדיג דורך צוויי רייען סאַלדאַמען — די ליעבלינגס־שטראַף פּון ניקאָליי דעם 1טען. נאָך אין 1862 האָט מען שוין געקענט אַרויסזעהן דעם דעספּאָט, וואָס אַלעקסאַנד־דער דער 2טער איז געוואָרען אין די יאָהרען 81—1870.

פון דער גאנצער קייווערליכער פאמיליע איז די קייוערין מאריא אלעקסאנדראווא און צווייפעל געווען די מייסט סימפאטישע. זי איז געווען אויפריכטיג, און ווען זי האט געזאגט עטוואס אנגענעהמעס האט זי עס געמיינט. דער אופן ווי זי האט מיך אמאל בעדאנקט פאר א קליינער העפליכקייט (דאס איז געווען נאך איהר עמפאנגען דעם אמבאסאדאר פון די פערסייניגטע שטאאטען, וועלכער איז נארוואס געווען געקומען אין פעטערבורג) האט אויף מיר געמאכט א טיעפען איינדרוק: עס איז ניט געווען די ארט און ווייזע פון א דאמע וואס איז פערדארבען געווארען דורך העפליכקייטען, ווי מען שטעלט זיך פאר אז א קייוערין איז. אין איהר פאמיליען-לעבען איז זי זיכער ניט געווען גליקליך; זי איז אויך ניט געווען בעליעבט ביי די הויפּ-דאמען, וועלכע האָבען איהר געהאלטען פאר צרשטרענג, און האָבען ניט געקענט פערשטעהן ווארום זי נעהמט זיך אזוי צום האַרצען איהר מאן'ס חטאים. איצטער ווייס מען אז זי האט געשפיעלט ניט קיין אונבעדייטענדע ראָלע אין דער דורכפיהרונג פון דער אַבשאַפונג פון לייבאייגענשאַפט. אָבער צו יענער צייט, ווייזט אויס, האט מען וועניג געוואוסט וועגען איהר איינפלוס אין דער דאָזיגער ריכטונג, ווייל דער גרויספירסט קאָנסטאָנטיין און די גרויספירסטין העלענאַ פאולאָווא, וועלכע זיינען געווען די הויפט-שטיצע פון ניקאָלי מיליטיין אין הויף, זיינען בעטראכט געוואָרען אלס די צוויי פיהרער פון דער דעפאָרט-פארטיי אין די פאָלאַי-קרייזען. די קייוערין איז געווען בעסער בעקאנט פאר דער ענטשאַסענער שטעלונג וואָס זי האט גענומען אין איינפיהרען די גימנאזיעס פאר מיידלעך, וועלכע האָבען גלייך ביים אָנהויב געקראָגען א מוסטערהאפטע אַרגאַניזאַציע און אַן אמת דעמאָקראַטישען כאַראַקטער. איהרע פריינדליכע בעציהונגען מיט דעם גרויסען פּעדאַגאָג אוישניסקי האָבען איהם געראַטעוועט פון צו טיילען דעם גורל פון אלע בעריהמטע מענער פון יענער צייט — ראָס הייסט פון צו ווערען פּערשיקט.

זייענדיג אַליין גוט געבילדעט, האט מאריא אלעקסאנדראווא געטהאן דאָס בעסטע וואָס זי האט געקענט צו געבען איהר עלטסטען זוהן א גוטע בילדונג. די בעסטע מענער אין אלע צווייגען פון וויסענשאַפט זיינען אויסגעזוכט געוואָרען אלס לעהרער, און זי האט אפילו קאוועלין'ען איינגעלאָרען פאר דעם דאָזיגען צוועק, כאַטש זי האט גאנץ גוט געוואוסט זעגען זיינע פריינדליכע בעציהונגען מיט הערצענ'ען. ווען ער האט איהר דערמאנט אן דער דאָזיגער פריינדשאַפט, האט זי געענטפערט אז זי האט קיין שנאה ניט צו הערצענ'ען, אחוץ פאר דער שטארקע שפראך וואָס ער געברויכט געגען דער קייוערין-אלמנה.

דער קרוין־פרינץ איז געווען אויסגעהמליך שעהן — אפשר שוין אביסעל צרווייבלדיך שעהן. ער איז גאָר ניט געווען שטאַלץ, און אין דער צייט פון די „הויף־צערעמאָניעס“ פלעגט ער זיך אונטערהאלטען מיט די הויף־פּאַזשען אויף דעם קאַמעראַדשאַפּטליכסטען אופן. (איך געדענק אפילו, אז אויף אַן אויפנאהמע פון דער דיפּלאַמאַטישער געזעלשאַפט אין ניי־יאָהר־ס־טאַג, האָב איך פרובירט מאַכען איהם אַנערקענען די אייני־פּאַכקייט פון דעם אַמעריקאַנער אַמבאַסאַדאָר'ס מונדיר, אין פּערגלייך מיט די פּאַפּאַגייאַיש־קאָלירטע מונדירען פון די איבעריגע אַמבאַסאַדאָרס.) אָבער — די וואָס האָבען איהם גוט געקענט, האָבען איהם בעצייכענט אַלס אַ גרויסען גענאַאיסט, אַ מענש וואָס איז אַבסאָלוט אונפּעהיג צו שליסען פריינדשאַפט מיט וועמען עס איז. דער דאָזיגער צוג איז געווען בולט אין איהם, נאָך מעהר אפילו ווי ביי זיין פּאַטער. וואָס איז שייך זיין בילדונג, זיינען אַלע אַנשטערענגונגען פון זיין מוטער געווען אַרויס־געוואָרפּען. אין 1861 האָבען זיך זיינע עקזאַמענס, וועלכע ער האָט אָבגעגעבען אין זיין פּאַטער'ס אַנוועזענהייט, אַרויסגעשטעלט אַלס אַ מיאום־ער דורכפאַל, און איך געדענק, ווי אויף אַ פּאַראַד פון וועלכען דער קרוין־פרינץ איז געווען דער קאָמאַנדיר, און בעת וועלכען ער האָט געמאַכט עפעס אַ טעות, האָט אַלעקסאַנדער דער צווייטער אויסגעשריען אין דער הויך, אזוי אז יעדערער האָט עס געקענט הערען, „אפילו דאָס האָסטו זיך ניט געקענט אויסלערנען!“ ער איז געשטאַרבּען, ווי עס איז בעקאַנט, אין עלטער פון צוויי־און־צוואַנציג יאָהר, פון עפעס אַ רוקען־ביין קראַנקהייט.

זיין ברודער, אַלעקסאַנדער, וועלכער איז געוואָרען יורש־עצר אין 1865, און שפּעטער־צו אַלעקסאַנדער דער 3טער, איז געווען פּונקט דער געגענזאַץ פון ניקאָליי אַלעקסאַנדראָוויטש. ער האָט מיך אזוי שטאַרק דערמאָנט אָן פּאַוועל דעם ערשטען מיט זיין פנים, מיט זיין פיגור, און מיט דעם איבערנעהמען זיך מיט זיין אייגענער גרויסקייט, אז איך פלעג זאָגען, „אויב ער וועט אַמאָל רעגירען, וועט ער זיין אַ צווייטער פּאַוועל דער 1טער אין גאַטשינאַ פּאַלאַץ, און וועט האָבען דעם אייגענעם סוף וואָס זיין זיידע האָט געהאַט פון די הענד פון זיינע אייגענע הויף־מענשען.“ ער האָט זיך עקשנות־דיג ענטזאָגט פון לערנען. מען האָט געמורמעלט אז אַלעקסאַנדער דער צווייטער, האָבענדיג געהאַט אזוי פיעל שוועריגקייטען מיט זיין ברודער קאָנסטאַנטיין, וועלכער איז געווען בעסער געבילדעט ווי ער אליין, האָט עס געמאַכט פאַר זיין אויפנאַבע אַוועקצור געבען זיין גאַנצע אויפּמערקזאַמקייט אויפ'ן טראַהן־פּאַלנער און האָט פּעראַכטלעסיגט די ערציהונג פון זיינע איבעריגע זיהן. איך צווייפעל

אָבער צי דאָס איז געווען דער פּאַל: אַלעקסאַנדער אַלעקסאַנדראָוויטש האָט געמוזט זיין אונפּעהיג פאַר וועלכער עס איז בילדונג פון קינדווייז אָן. עס איז אַ פּאַקט, אַז זיין אויסלעגען, וואָס איך האָב אַמאָל געזעהן אין די טעלעגראַמען וואָס ער האָט געשיקט צו זיין כּלח אין קאָפּענהאַגען, איז געווען אזוי שלעכט, אַז איז נאָר שווער זיך פאַרצושטעלען עפּעס אזוינס.

מען זאָגט אַז ער האָט זיך געבעסערט אין זיינע מאַנערען אין די לעצטע יאָהרען פון זיין לעבען; אָבער אין 1870, און אויך אַ סך שפּעטער, איז ער געווען אַ ריכטיגער אָבשטאַמלינג פון פּאַוועל דעם 1טען. איך האָב געקאָנט אין פּעטערבורג אַן אָפיציר פון שוועדישער אָבשטאַמונג (פון פינלאַנד), וועלכען מען האָט געשיקט אין די פּעראַייניגטע שטאַטען צו בעשטעלען ביקסען פאַר דער רוסישער אַרמעע. ווען ער איז צוריקגעקומען האָט ער געדאַרפט אָבגעבען אַ בעריכט וועגען זיין מיסיאָן צו אַלעקסאַנדער אַלעקסאַנדראָוויטשען, וועלכער איז געווען ממונה אַכטונג צו געבען אויף דער בעוואַפּונג פון דער אַרמעע. אין פּערלוויה פון דער אונטעררעדונג, האָט דער צאַרעוויטש, לויז לאַזענדיג זיינע ווילדע געבליטען, אָנגעהויבען זיךלען דעם אָפיציר, וועלכער האָט איהם וואַהרשיינליך געענטפּערט מיט ווירדע. דאָן איז דער פּרינץ אַריינגעפאַלען אין אַן אַמט'ער רציחה און בעליידיגט דעם אָפיציר מיט גראַבע ווערטער. דער אָפיציר, וועלכער האָט געהערט צו יענעם טיפּ פון גאַנץ לאַיאַלע אָבער זעלבסטדעספּעקטירענדע מענשען וועלכע מען בעגעגענט זעהר אָפט צווישען דעם שוועדישען אַדעל אין רוסלאַנד, איז גלייך אַוועקגעגאַנגען און אָנגעשריבען אַ ברעף, אין וועלכען ער האָט פּערלאַנגט פון דעם קרוין־פּרינץ זיך צו ענטשולדיגען אין צייט פון פּיער־און־צוואַנציג שטונדען, צולעגענדיג אַז אויב די ענטשול־דיגונג וועט ניט קומען וועט ער זיך דערשיסען. דאָס איז געווען אַ מין יאַפּאַנישער דועל. אַלעקסאַנדער אַלעקסאַנדראָוויטש האָט קיין ענטשול־דיגונג ניט געשיקט, און דער אָפיציר האָט געהאַלטען זיין וואָרט. איך האָב איהם געזעהן אין דעם הויז פון אַ גוטען פּריינד מייענס, זיינער אַן אינד טימער פּריינד, בעת ער האָט יעדע מינוט זיך געריכט צו ערהאַלטען די ענטשולדיגונג. אויפ'ן צווייטען טאָג איז ער געווען מויט. דער צאַר איז געווען זעהר בייז אויף זיין זוהן, און האָט איהם בעפוילען ער זאָל נאָכ־גען דעם טויטען־וואָגען פון דעם אָפיציר ביז צום קבר. אָבער אפילו די דאָזיגע שרעקליכע לעקציע האָט ניט אויסגעהיילט דעם יונגען מענשען פון זיין ראַמאַנישער עזות־קייט און רציחה.

הרימעה טייל

סיביר

II

אין מיטען מאי 1867, עטליכע וואָכען פאַר אונזערע עקזאמענס, האָט מיר דער קאָפיטאַן איין טאָג געהייסען צוזאַמענשמעלען די לעצטע רשימה פון די רעגומענטען, אָן וועלכע יעדער איינער פון אונז האָט ברעה געהאַט זיך אָנצושליסען. מיר האָבען געהאַט די ברירה זיך אויסצוקלייבען וועלכען עס איז פּאָלס אין דער גוואַרדיע, וואו מיר האָבען געקענט אַרייַן טרעמען מיט דעם ערשטען ראַנג פון אָפיציר, און אין דער אַרמעע מיט דעם דריטען ראַנג פון לייטענאַנט. איך האָב גענומען אַ רייסטער פון אונזער קלאַס און בין אַרומגעגאַנגען פּרעגען צווישען מיינע חברים. יעדער איינער האָט גוט געוואוסט וועלכען רעגומענט ער וועט זיך אָנשליסען, די מייסטע פון זיי האָבען שוין אין גאָרטען געטראָגען די אָפיצירסקע היטלען פון יענע רעגומענטען.

„איחר מאיעסטעט'ס קוראסירען“, „די פּרעאָבראַזענסקי לייב-גוואַרדיע“, „די פּערדרגוואַרדיע“, זיינען געווען די ענטפּערס וואָס איך האָב פּערשריבען אין מיין רשימה.

„און דו, קראָפּאַטקין? די אַרטילעריע? די קאָזאַקען?“ — האָט מען מיך געפּרעגט פון אַלע זייטען. איך האָב די דאָזיגע פּראַגען ניט געקענט פּערטראָגען, און צום סוף, בעטענדיג אַ חבר ער זאָל פּערענדריגען די רשימה, בין איך אַוועק אין מיין צימער נאָך אַמאָל איבערצודענקען מיין לעצטען בעשלוס.

איך האָב שוין לאַנג געהאַט בעשלאָסען ניט אַרייַנצוטרעטען אין אַ גוואַרדיע רעגומענט און אַוועקגעבען מיין לעבען אויף פּאַראַדען און הויף-בעלער. מיין טרוים איז געווען אַרייַנצוטרעטען אין אַניווערזיטעט — צו שטודירען, צו פיהרען אַ לעבען פון אַ סטודענט. דאָס, פּערשטעהט זיך, האָט געהייסען אין גאַנצען איינצורייסען מיט מיין פּאַטער, וועלכער האָט געהאַט גאַנץ אַטרערע אַמביציעס און פּערלאָזען זיך אויף דעם וואָס איך וועל קענען פּערדיענען דורך געבען לעקציעס, כדי צו מאַכען אַ לעבען. טויזענד-דער רוסישע סטודענטען לעבען אויף דעם שטייגער, און אזאַ לעבען האָט מיך ניט אויף אַ האָר אָבגעשראַקען. אָבער — ווי אזוי קומט מען אַריבער

די ערשטע שטיקעל צייט פון אזא לעבען? אין עטליכע וואָכען אַרום וועל איך מוזען פּערלֶאָזען די שולע, אַנטהאַן מיינע אייגענע בנדים, קריגען אַן אייגענע קוואַרטיר, און איך האָב ניט געזעהן קיין מעגליכקייט ווי זיך צו פּערשאַפּען דאָס ביסעל געלד וואָס וועט נויטיג זיין אפילו פאַר דעם בעשיידענסטען אָנהויב. ניט קענעט דיג צוקומען צו דער אוניווערזיטעט, האָב איך די לעצטע צייט אָפּט געטראַכט אז איך וואָלט געקענט אַרייַן טרעטען אין דער אַרטילעריע אַקאדעמיע. דאָס וואָלט מיך אויף צוויי יאָהר בעפרייט פון דער לאַסט פון דעם מיליטערי־דיענסט, און צוזאַמען מיט די מיליטערישע וויסענשאַפטען וואָלט איך געקענט שטודירען מאַטעמאַטיק און פיזיק. אָבער — עס האָט געבּלֶאָזען אַ רעאַקציאָנערער ווינר, און די אָפיצירען פון די אַקאדעמיעס זיינען דעם פּערגאַנגענעם ווינטער בעהאַנדלעט געוואָרען אזוי ווי זיי וואָלטען געווען שול־קינדער; אין צוויי אַקאַדעמיעס האָבען זיי רעוואָלטירט, און פון איינער זיינען זיי אַרויסגעטרעטען אין אַ קערפּערשאַפּט.

מיינע געדאַנקען האָבען זיך אַלץ מעהר און מעהר געווענדעט צו סיביר. דער אַמור געגענד איז ניט לאַנג צוריק איינגענומען געוואָרען פון רוסי־לאַנד; איך האָב געהאַט געלייענט אַלעס וועגען דעם דאָזיגען טייך — די מיסיסיפי פון מזרח, וועגען די בערג וואָס ער שניידט דורך, וועגען די טראַפּישע געוויקסען פון צופּלייסענדען אוּזורי־טייך, און מיינע געדאַנקען זיינען געגאַנגען ווייטער — צו די טראַפּישע געגענדען וועלכע הומבאַלדט האָט בעשריבען, און צו די גרויסע גענעראַליזאַציעס פון ריטטער, וועלכע איך האָב ליעב געהאַט צו ליינען. אויסער דעם האָב איך מיר געטראַכט, אז סיביר איז אַן אָנגעהייער פּעלד אָנצואווענדען די גרויסע רעפּאַרמען, וואָס זיינען געמאַכט געוואָרען אָדער האַלטען אין קומען: טהוער מוזען דאָרטען זיין וועניג, און איך וועל געפינען אַ פּעלד פאַר טהעטיגקייט לויט מיין געשמאַק. דאָס ערגסטע איז וואָס איך וואָלט זיך געדאַרפּט שיידען מיט מיין ברודער אַלעקסאַנדער; ער איז אָבער געווען געצוואונגען צו פּערלֶאָזען די מאַסקווער אוניווערזיטעט נאָך די לעצטע אונרוהען, און אין אַ יאָהר אָדער צוויי, האָב איך מיך משער געווען (און מיין השערה איז געווען אַ ריכטיגע), וועלען מיר אויף איין אופן אָדער אויף אַן אַנדערען זיין צוזאַמען. ס'איז מיר נאָר געבליבען אויסצוקלייבען דעם רעגומענט אין דעם אַמור־געגענד. דער אוּזורי האָט מיך אַם מייסטען צוגעצויגען; אָבער, ליידער, איז אויף דעם אוּזורי געווען ניט מעהר ווי איין רעגומענט פון אינפאַנטעריע קאָזאַקען. אַ קאָזאַק אָהן אַ פּערד — דאָס איז שוין געווען צופּראַכט פאַר אַ אינגעל ווי איך בין נאָך דעמאָלט געווען, און איך האָב זיך אָבערשטעלט אויף „די רייט־קאָזאַקען פון דעם אַמור“.

אזוי האָב איך טאַקע פּערשריבען אויף דער רשימה, שטאַרק איבער-
ראַשענדיג דערמיט אַלע מיינע חברים. „ס'איז אזוי ווייט“, האָבען זיי
געזאָגט, „בעת מיין פריינד דאָרף האָט אַ כאַפּ געטהאָן דאָס אָפיצירסקע
האַנד-בוך און געלייענט פון דאָרט, אַנוואַרפענדיג אַ שרעק אויף אַלע
אַנוועזענדע: „דער מונדיר שוואַרץ, מיט אַן איינפאַכען רויטען קאַלנער
אַהן עפּאָלעטען; אַ פּוטערנע היטעל פון הינטישע אָדער וועלכע עס איז
אַנדערע פעל; די הויזען גרוי.“

„בעטראַכט דעם מונדיר!“ האָט ער אויסגערופען. — „מילא פון דער
היטעל איז אָבגערעדט! וועסט קענען טראָגען אַ היטעל פון וואַלפען-
אָדער בערען-פּוטער; אָבער דענק נאָך פון די הויזען! גרויע, ווי פון אַ
פּראַסטען סאָלדאַט!“ נאָכדעם ווי ער האָט געענדיגט לייענען האָט דאָס
שטוינען פון מיינע חברים דערגרייכט דעם העכסטען פּונקט.

איך האָב געשפּאַסט אזוי גוט ווי איך האָב געקענט, און האָב אַוועק-
גענומען די רשימה צום קאַפיטאַן.

„קראַפּאַטקין מוז זיך שטענדיג מאַכען זיינע שפּאַסען!“ האָט ער
אויסגעשריען. האָב איך דיר ניט געזאָגט אַז די רשימה מוז נאָך היינט
אָוועקגעשיקט ווערען צום גרויספירסט?“

„ס'איז מיר אָנגעקומען שווער איהם צו מאַכען גלויבען, אַז דאָס וואָס
ס'איז פּערשריבען אין דער רשימה איז ווירקליך מיין אַבזיכט.“

אויף מאַרגען אָבער, ווען איך האָב געזעהן ווי קלאַסאָווסקי האָט מיין
בעשלוס בעגעגענט, האָב איך איהם שיער ניט אויפגעגעבען. ער האָט
געהאַפט מיך צו זעהן אין דער אַוניווערזיטעט, און צוליב דעם צוועק האָט
ער מיר געגעבען לעקציעס אין לאַטיין און גריכיש; איך האָב אָבער קיין
מוטה ניט געהאַט איהם צו דערצעהלען וואָס עס האָט מיך באַמת צוריק-
געהאַלטען פון אַריינטרעטען אין דער אַוניווערזיטעט: איך האָב געוואוסט,
אַז ווען איך וואָלט איהם אויסגעזאָגט דעם אמת, וואָלט ער מיך אָנגעבאָ-
טען צו טיילען זיך מיט איהם דאָס ביסעל וואָס ער האָט פּערמאַגט.

דאָן האָט מיין פּאַטער טעלעגראַפירט צום דירעקטאָר אַז ער פּערבאַט
מיר צו געהן נאָך סיביר, און די אַטעלעגענהייט איז רעפּאַטירט געוואָרען
צום גרויספירסט, וועלכער איז געווען דער העכסטער בעאַמטער פון די
מיליטערישע שולען. זיין געהילף האָט מיך געלאָזט רופען צו זיך, און איך
האָב גערעדט וועגען די געוויקסען פון אַמור און דאָס גלייכע, ווייל איך
האָב געהאַט שטאַרק גרינדע צו גלויבען, אַז ווען איך וואָלט געזאָגט אַז
איך וויל געהן אין דער אַוניווערזיטעט און קען עס ניט בעהויפטען, וואָלט
אימיצער פון דער קייזערליכער פּאַמיליע מיר אָנגעבאָטען אַ סטיפענדיע
— אַ זאַך וואָס איך האָב אונטער אַלע אומשטענדען געוואָלט אויסמירדען.

ס'איז אונגעגלייך צו זאָגען ווי אזוי די גאנצע געשיכטע וואָלט זיך געענדיגט, אָבער אַ פּאַסירונג פּון גרויס וויכטיגקייט — די גרויסע שרפה אין פעטערבורג — האָט אויף אַן אינדירעקטען אופן געהאַלפּען לייזען מיינע שוועריגקייטען.

דעם מאָנטאָג נאָך דעם „דרייאַייניגקייטס“ יום־טובּ („טראַיצא“) — דער טאָג פּון דעם הייליגען גייסט, וועלכער איז יענעם יאָהר אויסגע־פּאַלען דעם 26טען מאי (רוסישען סטיל) — האָט אויסגעבראַכען אַ שרעק־ליכער פייער אין דעם אזוי גערופּענעם „אַפּראַקסין דוואָר“. דער אַפּראַקסין דוואָר איז געווען אַן אונגעהייערער פּלאַץ, כמעט אַ האַלבער סקווער מייל, וועלכער איז געווען אין גאַנצען בעדעקט מיט קליינע קראַמען — פּשוט'ע הילצערנע ביידלעך — וואו מען האָט פּערקויפט אַלערליי אַלט־וואַרג. אַלט מעבל און בעטגעוואַנד, אַבגעטראַגענע קליידער און אַבגע־ניצטע ביכער, פּון אַלע ווינקעלעך פּון שטאָדט, האָט מען דאָרטען צונויפ־געטראַגען, און זיי זיינען געווען אַנגעפּאַקט אין די קליינע ביידלעך, אין די דורכגאַנגען, צווישען די ביידלעך, און אַפילו אויף די דעכער. הינטער דער דאָזיגער צונויפּהויפּונג פּון ברען־מאַטעריאַל האָט זיך געפּונען דער מיניסטעריום פּון אינערען מיט זיינע אַרכיווען, וואו אַלע דאָקומענטען וועגען דער בעפּרייאונג פּון די לייבאייגענע האַבען זיך געפּונען; און פּון פּאַרענט, פּערבויט מיט אַ רייע שטיינערנע קראַמען, איז געווען די שטאַט־באַנק. אַ שטאַלע געסעל, אויך פּערבויט מיט שטיינערנע קראַמען, האָט אַבגעטיילט דעם אַפּראַקסין דוואָר פּון אַ פּליגעל פּון פּאַזשען קאַרפּוס, פּון וועלכען דער אונטערסטער עטאַזש איז געווען פּערנומען מיט שפּייז־און אויל־קראַמען און דער אויבערסטער עטאַזש מיט די וואוינונגען פּון די אָפּיצירען. כמעט אַנטקעגען דעם מיניסטעריום פּון אינערען, אויף דער אַנדער זייט פּון אַ קאַנאַל, האַבען זיך געפּונען גרויסע האַלץ־סקלאַדען. דער לאַבירינט פּון די קליינע ביידלעך און די האַלץ־סקלאַדען אַנטקעגען האַבען זיך אַנגעצונדען כמעט אין דער זעלבער מינוט, אום פּיער אַ זייגער נאָכ־מיטאַג.

ווען עס וואָלט געווען אַ ווינד יענעם טאָג, וואָלט אַ האַלבע שטאַדט פּערניכטעט געוואָרען אין די פּלאַמען, מיט דער באַנק, מיט די פּערשיי־דענע מיניסטעריומס, מיט דעם גאַסטינאָי דוואָר (אַ צווייטער גרויסער פּיערעקווער פּלאַץ פּערבויט מיט קראַמען אויפֿן נעווסקי פּראַספעקט), מיט דעם פּאַזשען קאַרפּוס, און מיט דער נאַציאָנאַלער ביבליאָטעק. יענעם נאַכמיטאַג בין איך געווען אין קאַרפּוס, צו מיטאַג ביי איינעם פּון אונזערע אָפּיצירען, און מיר האַבען זיך אַ לאָז געמאַן צו דעם פּלאַץ,

אזוי געשווינד ווי מיר האָבען בעמערקט דורך די פענסטער די ערשטע וואַלקענס רויד, וואָס האָבען זיך אויפגעהויבען האַרט נעבען אונזער נאָכ-באַרשאַפט. דער אָנבליק איז געווען שוידערליך. אזוי ווי אַן אונגעהויערע שלאַנג, קנאַקענדיג און פייפענדיג, האָט זיך דער פייער געוואָרפֿען אויף אַלע זייטען, רעכטס און לינקס, האָט אַרומגעוויקעלט די ביידלעך, און פֿלוצלינג זיך אויפהויבענדיג אין אַ ריעזיגען זייל, האָט ער אַרויסגעשטעקט זיינע פייפענדיגע צונגען איינצושלינגען די אַנדערע ביידלעך מיט אַליץ וואָס האָט זיך געפונען אין זיי. עס איז געוואָרען אַ ווירבעל־שטורעם פון פייער און רויד; און ווען עס האָבען זיך אָנגעהויבען אַרומטראָגען אין דער לופט גאַנצע שטראָמען ברענענדיגע פֿעדערען פון די בעטגוואַנד קראַמען, איז עס געוואָרען אונטערגליך לענגער צו פֿערבלייבען אין דעם ברענענדיגן מען מאַרק. מען האָט איהם אין גאַנצען געמוזט אויפגעבען.

די בעאַמטע האָבען אין גאַנצען פֿערלאָרען די קעפּ. צו יענער צייט איז נאָך ניט געווען קיין איינציגע פייערלעשענדרע דאַמפּפּראַשין אין פעטערבורג, און אַרבייטער האָבען פֿאַרגעשלאָגען מען זאָל ברענגען אַ מאַשין פון די אייזענ־פאַבריקען אין קאַלפינאַ, צוואַנציג מייל מיט'ן אייזענבאַהן ווייט פון דער הויפטשטאָרט. ווען דער פייערלעשער איז אָנגעקומען אויף דער באַהן־סטאַנציע, האָט דאָס פּאָלק איהם געבראַכט צו שלעפּען צום פּלאַץ פון דער שרפּה. איינע פון די פיער שפּריי־קישקעס, האָט ווער עס איז געשעדיגט, און די איבעריגע דריי האָט מען אָנגעשטעלט אויף דעם מיניסטעריום פון איינערען.

די גרויספירסטען זיינען געקומען צום פּלאַץ און זיינען צוריק אַוועק. שפעט אין אָבענד, ווען די באַנק איז געווען אויסער געפּאָהר, האָט זיך אויף דער קייזער בעוויזען און האָט געזאָגט, דאָס וואָס אַלע האָבען שוין געוואוסט, אַז איצט מוז מען זיך נעהמען צום פּאַזשען קאַרפּוס, און מיט אַלע מיטלען איהם זעהן צו ראַטעווען. עס איז געווען קלאַר אַז ווען דער קאַרפּוס זאָל זיך אָנצוינדען, וועט די נאַציאָנאַלע ביבליאָטעק און אַ האַלבער נעווסקי פּראָספעקט אַרונטער מיט'ן פייער.

עס איז געווען די מאַסע, דאָס פּאָלק, וואָס האָט אַלעס געמאָהן כדי אָבצוהאַלטען דעם פייער ער זאָל זיך ניט פֿערשפּרייטען ווייטער און ווייטער. ס'איז געווען אַ מאַמענט ווען די באַנק איז געווען אין אַן ערנסטער געפּאָהר. די סחורות וואָס מען האָט אויסגערייניגט פון די אַנטקעגענדיגע קראַמען האָט מען אַריינגעוואָרפֿען אין דער סאַדאַוואַיאַ גאַס, און זיי זיינען געווען אָנגעלעגט אין גרויסע קופּעס ביי די ווענט פון דעם לינקען פּליגעל פון דער באַנק. די הפּצים וואָס זיינען געלעגען אויף דער גאַס גופּא האָבען זיך אַלע וויילע אָנגעצונדען, נאָר דאָס פּאָלק, בראַטענדיג זיך אין

דער כמעט אונערטרעגליכער היץ, האָט אָנגעהאַלטען די פלאַמען זיי זאָלען זיך ניט אַריבערטראָגען צו די קופּעס סחורות אויף דער אַנדערער זייט. ניט קריגענדיג אויפ'ן אָרט קיין פּאָמפע מיט וואָס צו לעשען, האָבען זיי געשאַלטען און געזידעלט אַלע בעאַמטע. „וואָס טהוען זיי דאָרטען אַלע אין דעם מיניסטעריום פון אינערען, ווען די באַנק און דאָס פינדעל-הויז האַלטען זיך ביים אָנצינדען? זיי האָבען אַלע פּערלאָרען די קעפּ! וואו איז דער שעף פון דער פּאָליציי, וואָס ער שיקט ניט קיין פייער-בריגאָדע צו דער באַנק?“ האָבען זיי גע'טענה'ט. איך האָב געקאָנט דעם שעף, גענעראַל אַננענקאָף, פּערזענליך, ווייל איך האָב איהם איינמאָל אָדער צוויי מאָל געטראָפּען ביי אונזער אונטער-אינספּעקטאָר אין הויז, וואו ער פלעגט קומען מיט זיין ברודער, דעם גוט-בעוואוסטען קריטיקער, און איך האָב זיך אונטערגענומען איהם אויסצוגעפינען. איך האָב איהם ווירקליך געפונען אַרומדרעהנדיג זיך אָהן אַ צוועק אין גאָס; און ווען איך האָב איהם איבערגעגעבען דעם צושטאַנד, האָט ער — ווי אונגלויבליך דאָס זאָל זיך ניט אויסווייזען — מיר, אַ אינגעל, געגעבען דעם בעפעהל אַריבערצו-ברענגען איינע פון די פייער-בריגאָדעס פון דעם מיניסטעריום צו דער באַנק. איך האָב איהם נאָטירליך געענטפּערט, אַז קיינער וועט מיר אפילו ניט אויסהערען, און האָב פון איהם פּערלאָנגט אַז ער זאָל מיר געבען אַ געשריבענעם בעפעהל; אָבער גענעראַל אַננענקאָף האָט ניט געהאַט — אָדער ער האָט זיך געמאַכט אַז ער האָט ניט — אַ שטיקעל פּאַפּיר, און איך האָב געמוזט בעטען איינעם פון אונזערע אָפיצירען, ל. ס. גאָסס, אַז ער זאָל געהן מיט מיר איבערגעבען דעם בעפעהל. ענדליך האָבען מיר גע'פּועל'ט ביי דעם קאפיטאַן פון איינע פון די פייער-בריגאָדען — וועלכער האָט געשאַלטען און געזידעלט די גאַנצע וועלט און זיינע עלטסטע — אַריבערצונעהמען זיינע מענשען מיט די מאַשינען צו דער באַנק.

דאָס מיניסטעריום גופא האָט ניט געברענגט; די אַרכיווען האָבען געברענגט, און אַ סך בחורים, איבערהויפט קאָדעמען און פּאַזשען, צוזאַמען מיט אַ מאַסע קאַנצעלאַריע-שרייבערס, האָבען אַרויסגעטראָגען פּעקלעך פּאַפּירען פון דער ברענענדיגער געביידע, און זיי אויפגעלאָדען אויף דראָשקעס. אָפּטמאָל פלעגט אַ פּעקעל אַרונטערפאַלען און זיך צושימען. דער ווינד פלעגט אַ כאַפּ טהאַן די בלעטער און זיי פונאַנדערטראָגען איבער'ן פרייען פלאַץ. דורכ'ן רויך האָט מען געקענט זעהן אַ ווילדען פייער בושעווענדיג אין די האַלץ-געהעפטען אויף דער אַנדער זייט פון קאַנאַל.

דאָס שמאָלע געסעל וואָס האָט אָבגעטיילט דעם פּאַזשען קאַרפּוס פון אַפּראַקסין דוואָר איז געווען אין אַ קלענליכען צושטאַנד. די קראַמען וואָס האָבען איהר אַרומגענומען זיינען געווען פול מיט שוועבעל, אויל, טערפּענ-

טין און דאָס גלייכען, און די אונגעהייערע פייער־צונגען פון פערשיידענע קאָלירען, וואָס האָבען זיך אַרויסגעריסען פון די עקספּלאָזיאַנען האָבען געלעקט דעם דאָך פון דעם קאָרפּוס־פּליגעל, וואָס האָט פּערצאָמט דאָס געסעל פון דער אַנדער זייט. די פענסטער און די געזימסען אונטער'ן דאָך האָבען שוין געהאַט אָנגעהוויבען צו סמאַלענען, בעת די פּאַזשען און אַ טייל קאָדעטען, נאָכדעם ווי זיי האָבען אָבגערייניגט די קוואַרטירען, האָבען געפּומפּעט מיט אַ קליינער לעש־מאַשין דאָס וואַסער, וואָס זיי האָבען געקראָגען ניט אָפט און צו ביסלעך פון די אַלטימאָדישע פעסלעך, וואָס מען האָט געמוזט אָנפילען מיט עמערס. אַ פּאַר פייערלייט, וועלכע זיינען געשטאַנען אויפ'ן הייסען דאָך, האָבען געהאַלטען אין איין שרייען מיט האַרצרייסענדרע קולות: „וואַסער! וואַסער!“ איך האָב די דאָזיגע קולות ניט געקענט אַריבערטראָגען, און איך בין אַריבערגעלאָפּען אין דער סאַרְוואַיאַ גאַס, וואו איך האָב איינפּאַך געצוואַנגען איינעם פון די טרייבערס פון די דאָזיגע פעסלעך, וואָס האָבען געהערט צו דער פייער־ברויגאַדע פון דער פּאָליציי, אַז ער זאָל אַריינפּאַהרען אין אונזער הויף און צושטעלען וואַסער פאַר אונזער פּומפּ־מאַשין. ווען איך האָב אָבער פּרוּבירט אַ צווייטען מאַל צו טהאָן דאָס אייגענע, האָט זיך דער טרייבער אַבסאַלוט ענטזאָגט מיר צו פּאָלגען. „איך וועל געשטעלט ווערען אונטער אַ קריעגס־געריכט, ווען איך זאָל דיך געהאַרען“, האָט ער גע'טענה'ט. פון אַלע זייטען האָבען מיך מיינע חברים געטריבען, „געה געפין אימיצען — דעם שעה פון דער פּאָליציי, דעם גרויספירסט, וועמען־עס־איז — און זאָג זיי אַז אָהן וואַסער וועלען מיר מווען איבערלאָזען דעם קאָרפּוס פאַר'ן פייער.“ „דאַרפען מיר עס ניט רעפּאַרטירען צו אונזער דירעקטאָר?“ האָט אימיר צער בעמערקט. „צום טייוועל מיט דער גאַנצער קאַלאַסטערע! דו וועסט זיי ניט געפינען אפילו מיט אַ לאַנטערנע. געה און טהו עס אַליין.“

איך האָב נאָך אַמאַל זיך אַוועקגעלאָזט זוכען דעם גענעראַל אַנענב־קאַף, און ענדליך האָט מיר אימיצער געזאָגט אַז ער מוז זיין אויפ'ן הויף פון דער באַנק. דאָרטען זיינען ווירקליך געשטאַנען עטליכע אָפיצירען אַרום אַ גענעראַל אין וועמען איך האָב דערקענט דעם גענעראַל־גובערנאַטאָר פון פעטערבורג, פּרינץ סוואַוואַראָף. דער טהויער איז אָבער געווען פּערשלאָסען, און אַ באַנק־בעזאַמטער וואָס איז דאָרט געשטאַנען האָט זיך ענטזאָגט מיר אַריינצולאָזען. איך האָב אָבער ניט אָבגעטראָטען, איך האָב געסטראַשעט, און ענדליך האָט ער מיך אַריינגעלאָזט. איך בין דאָן גלייך צוגעגאַנגען צו פּרינץ סוואַוואַראָף, וועלכער האָט געהאַלטען אין שרייבען אַ צעטעלע אויף דער פּלייצע פון זיין אַדיוטאַנט. ווען איך האָב איהם איבערגעגעבען דעם צושטאַנד, איז זיין ערשטע פּראַגע געווען: „ווער האָט דיך געשיקט?“

„קיינער ניט — די חברים“, איז געווען מיין ענטפער. „הייסט עס, זאָנסטו, אז דער קאָרפּוס האַלט זיך ביין אָנציינרען?“ „יאָ“. ער האָט זיך גלייך געריהרט פון אַרט, און אַ כאַפּ טהאַענדיג אַ הוט־קעסטעל וואָס ער האָט געפונען אין גאַס, האָט ער דערמיט אַריבערגעדעקט דעם קאַפּ, זיך צו פערשטעלען פון דער ברענענדיגער היץ וואָס איז אַרויסגעקומען פון די ברענענדיגע קראַמען פון אַפּראַקסין דוואַר, און איז געלאָפּען מיט אַלע כחות צו דעם געסעל. לעדיגע פעסלעך, שטרוי, הילצערנע קאסטענס און דאָס גלייכען זיינען געווען אָנגעוואָרפּען אין געסעל, צווישען די פּלאַמען פון די אויל־קראַמען אויף איין זייט און צווישען דער קאָרפּוס געביידע, פון וועלכער די פענסטער־ראַהמען און געזימסען האָבען געסמאליעט, אויף דער אַנדער זייט. פרינץ סוואוואַראַף האָט געהאַנדעלט ענטשלאָסען. „אין אייער גאָרטען געפינט זיך אַ ראַטע סאָלאַרטען“, האָט ער געזאָגט צו מיר: „נעהם אַן אַבטיילונג פון זיי און זאָלען זיי גלייך אַבריינגען דאָס געסעל. מען וועט דאָ באַלד ברענגען אַ שפּריץ־קישקע פון דער דאַמפּ־מאַשין. האַלט איהר אין טהעטיגקייט. איך פּערלאָז זיך אויף דיר פּערזענליך.“

ס'איז ניט געווען קיין לייכטע זאך אַרויסצוקריגען די סאָלאַרטען פון גאָרטען. זיי האָבען אויסגעלידיגט אַליץ וואָס זיי האָבען געפונען אין די פעסלעך און קעסטלעך, און מיט פּולע אָנגעשטאַפּטע קעשענעס מיט קאַפּע און שטיקער הוט־צוקער, האָבען זיי זיך געלאָזט וואוילגעהן אין דער וואַרעמער נאַכט אונטער די בויער, קנאַקענדיג ניס. קיינער האָט זיך ניט געוואָלט ריהרען פון אַרט, סיידען אַן אָפיציר האָט זיך אַריינגעמישט. דאָס געסעל איז אָבערייניגט געוואָרען און די פּומפ־מאַשין האָט געאַרבייט. די חברים זיינען געווען גליקליכע, און אַלע צוואַנציג מינוט האָט אימיצער פון אונז איבערגעביטען די מענשען וואָס האָבען געאַרבייט מיט די וואַסער־שפּריצער, שמעהענדיג לעבען זיי אין אַ כמעט אונערטרעגליכער היץ.

אַרום דריי אָדער פיער אַ זייגער אין דער פּריה איז שוין געווען קלאַר אז דער פּייער איז אונטער קאָנטראָל; די געפּאַהר אז דער פּייער זאָל פּערכאַפּען דעם קאָרפּוס איז געווען אַריבער, און נאָכדעם ווי איך האָב אָבערלאָשען מיין דורשט אין אַ קליינער „ווייסער קרעטשמע“, וועלכע איז נאָך געווען אָפּען, בין איך אַ האַלב־טויטער פון מיעדקייט אַניערער־געפּאַלען אויף דער ערשטער לעדיגער בעטעל וואָס איך האָב געטראָפּען אין שפּיטאָל פון קאָרפּוס.

אויף מאָרגען בין איך אויפגעשטאַנען פּריה און בין אַוועק בעטראַכ־מען דעם פּלאַץ פון דער שרפּה. ווען איך האָב זיך אומגעקעהרט צוריק אין

קארפוס, האָב איך בעגעגענט דעם גרויספירסט מיכאיל, וועמען איך האָב בעגלייט, ווי ס'איז געווען מיין פליכט, אויף זיין בעזוך. די פאזשען, מיט זייערע שוואַרצע פעררויכערטע פנים'ער, מיט די אָנגעשוואַלענע רויטע אויגען, אַנדערע מיט צוגעברענטע האָר, האָבען אויפגעהויבען זייערע קעפּ פון די קישענס. ס'איז שווער געווען זיי צו דערקענען. זיי האָבען זיך אָבעה געפיהלט שטאַלץ דערמיט וואָס זיי זיינען ניט געווען מעהר ניט ווי „ווייסע הענטלעך“, און האָבען געאַרבייט אזוי שווער ווי יעדער איינער.

דער דאָזיגער וויזיט פון דעם גרויספירסט האָט בעזייטיגט מייענע שוועריגקייטען. ער האָט מיך געפרעגט ווי אזוי עס איז צו מיר געקומען דער געדאַנק צו געהן נאָך אמור — צי איך האָב דאָרטען פריינד? צי דער גענעראַל־גובערנאַטאָר קען מיך? און, דערוויסענדיג זיך אז איך האָב דאָרטען ניט קיין קרובים און קען קיינעם ניט, האָט ער אויסגערופען: „אַבער וויזשע פאַהרסטו דען דאָרטען? זיי קענען דיר דאָך אוועקשיקען אין אַ פּערוואָרפענעם קאָזאַקען־דערפעל? וואָס וועסטו דאָרטען טהאָן? איך וועל שוין בעסער שרייבען וועגען דיר דעם גענעראַל־גובערנאַטאָר און דיך פאַרשטעלען פאַר איהם.“

נאָך אזא מיין אַנבאַט בין איך געווען זיכער, אז מיין פאַטער'ס אויס־זעצונג געגען מיין פאַהרען וועט זיין בעזייטיגט; און אזוי איז טאַקע געווען. איך בין געווען פריי צו געהן נאָך סיביר.

די דאָזיגע גרויסע שרפה איז געוואָרען אַ ווענד־פונקט ניט נאָר אין אַלעקסאַנדער דעם 2טענ'ס פּאָליטיק, נאָר אויך אין דער געשיכטע פון רוסלאַנד פאַר יענעם טייל פון יאָהרהונדערט. עס איז געווען קלאָר אז דער פייער איז ניט געווען קיין איינפאַכער צופאַל. „טראַזיצאַ“ און דער טאַג פונ'ם „הייליגען גייסט“ זיינען גרויסע רוסישע ימים־טובים, און אין דעם מאַרק איז קיינער ניט געווען, אויסער עמליכע וועכטער; אַחוץ דעם, האָט זיך דער אַפּראַקסין מאַרק און די האַלץ־געהעפּטען אָנגעצונדען אין דער זעלבער צייט, און נאָך דער שרפה אין פעטערבורג האָבען געפאַלגט עהנ' ליכע אונגליקען אין מעהרערע פּראָווינציעלע שטערט. דער פייער איז פון אימיצען געווען אונטערגעצונדען, אָבער פון וועמען? די דאָזיגע פּראַגע בלייבט ניט פּערענטפּערט ביז צום היינטיגען טאַג.

קאַטאַקאָ, דער געוועזענער ליבעראַל, וועלכער איז געווען דורכגע־דרונגען מיט אַ פּערזענליכען האָס צו הערצען, און איבערהויפּט צו באַקאָנין, מיט וועמען ער האָט זיך אַמאָל געשלאָגען אויף אַ דועל, האָט גלייך אויף מאָרגען נאָכ'ן פייער בעשולדיגט די פּאַלאַקען און די רוסישע רעוואָלוציאָנערען אז זיי זיינען געווען די אונטערצינדער; און די דאָזיגע מיינונג איז געווען אָנגענומען אין פעטערבורג און אין מאַסקווע.

פוילען האָט זיך דעמאָלט צוגעגרייט צו דער רעוואָלוציע וואָס האָט אויסגעבראָכען דעם קומענדיגן יאָנוואַר. די געהיימע רעגירונג האָט געהאַט געשאַסען אַ בונד מיט די לאַנדאָנ'ער פֿליכטלינגע, און האָט געהאַט איהרע מענשען אין דעם סאַמע האַרץ פון דער פעטערבורגער אַדמיניסטראַציע. אַ גאַנץ קורצע צייט נאָכדעם ווי די שרפה האָט פאַסירט, איז דער וויצע־קעניג פון פוילען, גראַף לעדערס, דערשאַסען געוואָרען פון אַ רוסישען אָפיציר; און ווען דער גרויספירסט קאָנסטאַנטין איז ערנאַנט געוואָרען אויף זיין פּלאַץ (מיט דער אַבזיכט, אַזוי האָט מען גערעדט, צו מאַכען פון פוילען אַ בעזונדער קעניגרייך פאַר קאָנסטאַנטינען), האָט מען אויף איהם אויך גלייך געשאַסען, דעם 26טען יוני. עהנליכע אָנגריפען זיינען געמאַכט געוואָרען אין אויגוסט אויף דעם מאַרקיז וועלאָפּאָלסקי, דעם פוילישען פיהרער פון דער פּראָרוסישער פּעראַייניגונגס־פּאַרטיי. נאַפּאָ־לעאָן דער 3טער האָט אויפגעהאַלטען ביי די פּאָלאַקען די האָפּענונג, אַז ער וועט זיי העלפען אויסקעמפּען זייער זעלבסטשטענדיגקייט. אונטער אַזעלכע אומשטענדען, אורטיילענדיג פון דעם געוועהנליכען ענגען מילי־טערישען שטאַנדפונקט, האָט די פּעריניכטונג פון דער רוסישער באַנק און די פּערשיידענע מיניסטעריוםס, און דאָס אָניאָגען אַ שרעק אויף דער הויפטשטאָרט געקענט בעטראַכט ווערען פאַר אַ גוטען קריעגפיהרערישען פּלאַן; ס'איז אָבער קיינמאָל ניט געבראַכט געוואָרען דער קלענסטער בעווייז, וואָס זאָל פּעסטשטעלען די דאָזיגע בעהוויפטונג.

פון דער אַנדער זייט, וויעדער, האָבען די פּאַרטגעשרימענע פּאַרטייען אין רוסלאַנד איינגעזעהן, אַז מען קען מעהר קיין האָפּענונג ניט לעגען אויף אַלעקסאַנדער דעם 2טענ'ס רעפּאַרמאַטאָרישע איניציאַטיווע: עס איז געווען קלאָר אַז ער האָט זיך אַריבערגעקליבען אין רעאַקציאָנערען לאַגער. מענשען מיט אַ ווייטערען בליק האָבען איינגעזעהן, אַז די בע־פּרייאַונג פון די לייבאייגענע, אונטער די בעדינגונגען פון אויסקויף וואָס איז אויף זיי אַרויפגעלעגט געוואָרען, הייסט אַ זיכערער אונטערגאַנג פאַר זיי, און רעוואָלוציאָנערע פּראָקלאַמאַציעס זיינען אַרויסגעלאָזט געוואָרען, אין מאַי, אין פעטערבורג, וועלכע האָבען גערופּען דאָס פּאָלק און די אַרמעע צו אַן אַלגעמיינעם אויפשטאַנד, בעת די געבילדעטע קלאַסען זיינען אויפ־געפּאַדערט געוואָרען צו בעשטעהן אויף דער נויטווענדיגקייט פון אַ נאַציאָנאַלער קאָנווענציע. אונטער אַזעלכע אומשטענדען, האָט די דעם־אָרגאַניזירונג פון דער רעגירונגס־מאַשין געקענט אַריינגענומען ווערען אין די פּלענער פון אייניגע רעוואָלוציאָנערען.

דער אונבעשטימטער כאַראַקטער פון דער בעפּרייאַונג האָט, ענדליך, אויך ביי די הויערים, וועלכע שטעלען צוזאַמען אַ בעדייטענדיגן טייל פון דער

בעפעלקערונג אין אלע רוסישע שטערט, ארויסגערופען א שטארקע געהרונג; און יעדעס מאָל אין דער גאַנצער רוסישער געשיכטע, ווען אזא געהרונג האָט זיך אָנגעהויבען, האָט זי זיך אויסגעלאָזט מיט אַנאַנימע בריעה וואָס האָבען פאַרגעזאָגט פייערען, און שליסליך מיט אונטער-צינדונגען.

ס'איז מעגליך אז ביי איינציגע מענשען אין דעם רעוואָלוציאָנערען לאַגער איז אַרויפגעקומען דער געדאַנק צו אונטערצינדען דעם אַפראַקסין מאַרק, אָבער — סיי די שטרענגע אויספאַרשונגען, סיי די מאַסען-אַרעסטען וועלכע האָבען זיך באַלד נאָכ'ן פייער אָנגעהויבען איבער גאַנץ רוסלאַנד און פּוילען, האָבען ניט אויפגעדעקט דעם קלענסטען צייכען, וואָס זאָל בעווייזען אז דער פאַל איז ווירקליך אזוי געווען. ווען עפעס אַזעלכעס וואָלט אויסגעפונען געוואָרען, וואָלט שוין די רעאַקציאָנערע פּאַרטיי דער-פון געשלאָגען קאַפיטאַל. מאַסען עראַינערונג און גאַנצע בענדער מיט קאָרעספּאַנדענצען פון יענער צייט זיינען זינט דעמאָלט פּערעפענטליכט געוואָרען, אָבער זיי ענטהאַלטען ניט אפילו וועלכען עס איז רמו וואָס זאָל בעשטעטיגען דעם דאָזיגען חשד.

פּערקעהרט, ווען עהנליכע שרפות האָבען אויסגעבראָכען אין מעה-רעע שטערט ביי דער וואָלאָגאַ, און ספּעציעל אין סאַראַטאָף, און ווען דער צאַר האָט אַרויסגעשיקט אַ מיטגליעד פון סענאַט, זשאַנאַף, צו מאַכען אַן אונטערזוכונג, האָט ער זיך אומגעקעהרט מיט דער פּעסטער איבער-צייונג אַז די שרפה אין סאַראַטאָף איז געווען די אַרבייט פון דער רעאַק-ציאָנערער פּאַרטיי. די דאָזיגע פּאַרטיי האָט אין אַלגעמיין געגלויבט אַז עס וועט מעגליך זיין צו פּועל'ן ביי אַלעקסאַנדער דעם 2טען ער זאָל אָבלעגען די ענדליכע אָבשאַפונג פון דער לייבאייגענשאַפט, וואָס האָט געזאָלט שטאַטפינדען דעם 19טען נאָוועמבער, 1863. זיי האָבען געוואוסט די שוואַכקייט פון זיין באַראַקטער, און גלייך נאָך דעם גרויסען פייער אין פּעטערבורג האָבען זיי אָנגעהויבען אַ שטאַרקען קאַמפּף פאַר דער אָבלע-נונג און דער רעווידירונג פון דעם בעפרייאונגס-געזעץ אין זיין פּראַקטישע אָנווענדונג. אין גוט-אינפּאַרמירטע געזעצליכע קרייזען האָט מען געמור-מעלט, אַז דער סענאַטאָר זשאַנאַף קומט צוריק מיט פּאָזיטיווע בעווייזען, אַז די רעאַקציאָנערען פון סאַראַטאָף זיינען שולדיג אין דעם פּערברעכען; ער איז אָבער אויף זיין צוריקרייזע געשטאַרבען, זיין פּאַרטפּעל איז פּער-שוואַנדען, און מען האָט איהם קיינמאָל ניט געפונען.

זאָל זיין ווי עס וויל זיך, דער אַפראַקסין פייער האָט געהאַט די טרויעריגסטע רעזולטאַטען. נאָך דעם פייער האָט זיך אַלעקסאַנדער דער 2טער אונטערגעגעבען צו די רעאַקציאָנערען, און — וואָס ס'איז געווען

נאָך ערגער — די עפענטליכע מיינונג אין יענעם טייל פון דער געזעל־שאפט אין פעטערבורג, און ספעציעל אין מאַסקווע, מיט וועלכע די רעגיע־רונג האָט זיך אַם מייסטען גערעכענט, האָט פּלוצלינג אַרונטערגעוואָרפֿען איהר ליבעראַלען מאַנטעל, און איז געוואָרען פּינדליך ניט נאָר צו דעם מעהר פּאַרטגעשריטענעם טייל פון דער רעפּאַרס־פּאַרטיי, נאָר אפילו צו דעם געמעסיגטען פּליגעל. דעם געקסטען זונטאָג נאָך דער שרפה בין איך געגאַנגען זעהן מיין שוועסטערקינד, דעם קיזער'ס אַדיוטאַנט, ביי וועמען אין הויז איך האָב אָפּט געהערט די אָפיצירען פון דער רייט־גוואַרדיע אויסדריקענדיג סימפּאַטיע מיט טשערנישעווסקי'ן. מיין שוועסטערקינד איז אַליין געווען ביז יענער צייט אַ פּלייסיגער לעזער פון דעם „סאָוורע־מעניק“ (דער אָרגאַן פון דער פּאַרטגעשריטענער רעפּאַרס־פּאַרטיי). איצטער האָט ער געבראַכט עטליכע נומערען פון דעם „סאָוורעמעניק“ און, אַוועקלעגענדיג זיי אויפ'ן טיש נעבען וועלכען איך בין געזעסען, האָט ער צו מיר געזאָגט: „נון, גענוג; פון היינט אָן וויל איך מעהר ניט האָבען צו טהאָן מיט דעם דאָזיגען אויפרייצענדען שטאָף. שוין גענוג דערמיט“ — און די דאָזיגע ווערטער האָבען אויסגעדריקט די מיינונג פון „גאַנץ פעטערבורג“. רעדען וועגען רעפּאַרמען איז געוואָרען אַן אונפאַסיגע זאַך. די גאַנצע אַטמאָספּערע איז געווען אָנגעלאָדען מיט אַ גייסט פון רעאַקציע. דער „סאָוורעמעניק“ און אַנדערע עהנליכע צייטשריפטען זיינען אונטער־דריקט געוואָרען; די זונטאָג־שולען, זיינען פּערבאָטען געוואָרען, אונטער וועלכער עס איז פּאַרס; עס האָבען זיך אָנגעהויבען מאַסען־אַרעסטען. די הויפּטשטאָרט איז געשטעלט געוואָרען אונטער אַ בעלאַגערונגס־צושטאַנד.

מיט צוויי וואָכען שפּעטער, דעם 13טען (25 נ. ס.) יוני, די צייט אויף וועלכער מיר פּאַזשען און קאַדעטען האָבען אַזוי לאַנג אַרויסגעקוקט, איז ענדליך געקומען. דער קיזער האָט אונז געגעבען אַ מין מיליטערישען עקזאַמען אין אַלערליי בעוועגונגען — אין פּערלויף פון וועלכען מיר האָבען קאָמאַנדירט די ראַטעס און איך האָב פּאַראַדירט רייטענדיג אויף אַ פּערד אין פּאַראַוויס פון באַטאַליאָן — און מיר זיינען דערהויבען געוואָרען אַלס אָפיצירען.

ווען דער פּאַראַד איז געווען פּאַראַיבער, האָט אַלעקסאַנדער דער צווייטער הויך אויסגערופֿען, „די נייע אָפיצירען צו מיר!“ און מיר האָבען זיך פּערזאַמעלט אַרום איהם. ער איז געבליבען רייטענדיג אויפ'ן פּערד. דאָ האָב איך איהם געזעהן אין אַ גאַנץ נייעם ליכט. דער מאַן וועלכער איז מיט אַ יאָהר שפּעטער ערשיענען אין דער ראַלע פון אַ בלוט־דורשטיגען און ראַכעזיכטיגען אונטערדריקער פון די אויפּשטאַנדען אין פּוילען איז

איצט אויסגעוואקסען אין זיין פולער גרויס, פאר מינע אויגען, אין זיין רעדע וואָס ער האָט פאר אונז געהאלטען.

ער האָט אָנגעהויבען מיט אַ געלאַסענעם טאָן. „איך גראַטוליר אייך: איהר זיינט אַפּיצירען.“ ער האָט גערעדט וועגען מיליטער־פּליכטען און לאַיאַלימעט, ווי מען רעדט געוועהנליך ביי אַזעלכע געלענענהייטען. „אָבער אויב ווער־עס־איז פון אייך“, האָט ער פּאַרטגעזעצט, קלאַר אויס־שרייענדיג יעדעס וואָרט און זיין געזיכט האָט זיך פּלוצלינג צונויפגע־קאַרטשעט פון רציחה, „אויב אימיצער פון אייך — פון וואָס גאָט זאָל אייך אויסהיטען — זאָל זיך אונטער וועלכע עס איז אומשטענדען אַרויס־ווייזען ניט־לאַיאַל צו דעם צאַר, צו דעם טראָהן און צו דעם פּאַטערלאַנד — נעהמט אין אַכט וואָס איך זאָג! — וועט ער בעהאַנדעלט ווערען מיט דער גאַנער גרויזאַמקייט פון דעם געזעץ, אָהן אַ ברעקעל־ר־ח־מ־נ־ר־ת!“ זיין שטימע איז געוואָרען שוואַך; זיין פנים איז געווען ביז, פול מיט יענעם אויסדרוק פון בלינדען צאַרן, וועלכען איך האָב אין מיין קינד־הייט געזעהן אויף די פנים־ער פון די פּריצים ווען זיי האָבען געסטראַשעט זייערע קנעכט צו „קאַטעווען זיי מיט ריטער“. ער האָט ווילד אַ זעץ געטהאָן זיין פערד מיט די שפּאַרעס, און איז אַרויסגעריטען פון אונזער קרייז. אויף מאַרגען, דעם 14טען יוני, זיינען אויף זיין בעפעהל דריי אַפּי־צירען דערשאַסען געוואָרען אין מאַדליון, אין פּוילען, און איין סאַלדאַט, מיט'ן נאָמען סטשור, איז פּערשמיסען געוואָרען אויף טויט מיט ריטער. „די רעאַקציע איז אין פולען גאַלאַפּ אויף צוריקווענס“, האָב איך געזאָגט צו זיך, ווען מיר זיינען געגאַנגען צוריק אין קאַרפּוס.

נאָך איין מאָל האָב איך געזעהן אַלעקסאַנדער דעם 2טען איידער איך האָב פּערלאָזען פּעטערבורג. עטליכע טעג נאָך אונזרע עקזאַמענס, זיינען אַלע ניי־ערנאַנטע אַפּיצירען געווען אין פּאַלאַז, פּאַרנעשמעלט צו ווערען פאַר'ן קייזער. מיין מעהר אַלס בעשיידענער מונדיר, מיט די בעריהמטע גרויע הויזען, האָט צוגעצויגען אַלעמענס אויפּמערקזאַמקייט, און יעדע מינוט האָב איך געמוזט צופריעדענשטעלען די נייגעריגקייט פון אַפּיצירען פון אַלע ראַנגען, וועלכע זיינען צוגעקומען מיך פּרעגען וואָס פאַר אַ מונדיר דאָס איז וואָס איך טראָג. אזוי ווי די אַמורער קאַזאַקען זיינען דעמאָלט געווען דער אינגסטער רעגומענט פון דער רוסישער אַרמעע, בין איך געשטאַנען ערגעז־וואו פּעררוקט אין אַ ווינקעל צווישען די הונדערט אַפּיצירען וואָס זיינען דאָרט געווען אַנוועזענר. אַלעקסאַנדער דער צווייטער האָט מיך אויסגעפונען און געפּרעגט: „הייסט עס אַז דו געהסט נאָך סיביר? האָט דיין פּאַטער איינגעשטימט דערצו, נאָך

אלעמען? " איך האָב איהם געענטפערט אז יאָ. "האָסטו קיין מורא ניט צו געהן אזוי ווייט?" איך האָב וואַרעם געענטפערט: "ניין, איך וויל אַרבייטען. עס מוז דאָרטען זיין גענוג וואָס צו טהאָן אין סיביר אָנצואַ-ווענדען די גרויסע רעפארמעס וואָס מען געהט מאַכען." ער האָט געקומט אויף מיר; ער איז געוואָרען נאָכדענקליך; ענדליך האָט ער געזאָגט: "נון, געה; מען קען זיין ניצליך אומעטום"; און זיין פנים האָט אָנגענומען אזא אויסדרוק פון מייעדיגקייט, אזא כאַראַקטער פון פאַלשמענדיגען אונטערגעבען זיך, אז איך האָב מיר באַלד געקלערט, "ער איז אן אויס-געשפיעלטער מענש; ער געהט אַלצדינג אויפגעבען".

פעטערבורג האָט אָנגענומען אַ טרויעריגען אויסזעהן. סאָלדאטען האָבען מאַרשירט אין די גאַסען. קאָזאַקען-פּאַטרוולען זיינען אַרומגעריטען אַרום פאַלאַץ, די פעסטונגען זיינען געווען אָנגעפילט מיט געפאַנגענע. וואו איך בין געגאַנגען האָב איך געזעהן די זעלבע זאַך — דעם טריאומף פון דער רעאַקציע. איך האָב פּערלאָזען פעטערבורג אָהן פּערדרום.

איך בין יעדען טאָג געגאַנגען צו דער קאָזאַקען אַדמיניסטראַציע בעטען, זיי זאָלען עס מאַכען וואָס גיכער און מיר צושטעלען מיינע פּאַפּירען, און אזוי שנעל ווי זיי זיינען פאַרטיג געוואָרען, האָב איך מיך געאייילט אַבצופאַהרען נאָך מאַסקווע זיך צו טרעפּען מיט מיין ברודער אלעקסאַנדער.

II

די פינף יאָהר וואָס איך האָב פּערבראַכט אין סיביר זיינען פאַר מיר געווען אַן אמת'ע ערציהונג פון לעבען און מענשליכען כאַראַקטער. איך בין געקומען אין בעריהונג מיט אַלערליי מענשען: די בעסטע און די ערנסטע; מיט די וואָס זיינען געשטאַנען אויפ'ן שפיץ פון דער געזעל-שאַפט און מיט אזוינע וואָס האָבען קוים עקזיסטירט אויף דעם סאַמע אָבגרונד — די בראַדיאַגאַס און די אזוי-גערופענע אונפערבעסערליכע פּערברעכער. איך האָב געהאַט גוטע געלעגענהייטען צו בעאַבאַכטען די גענג און די זימען פון די פּויערים אין זייער טעגליכען לעבען, און נאָך מעהר געלעגענהייט אַבצושאַצען, ווי זענען די שטאַאַט-אַדמיניסטראַציע האָט זיי געקענט געבען, אפילו ווען זי וואָלט געווען דורכגעדרונגען מיט אַלער בעסטע אַבזיכטען. ענדליך, מיינע ווייטע און ברייטע ריזען, אין וועלכע איך האָב דורכגערייזט איבער פּופּציג טויזענד מייל אין פּוהרען, אויף דאַמפּ-שיפען, אויף לאַרקעס, דערהויפּט אָבער ריימענדיג אויף

פערד, האָבען געהאַט אַ וואונדערבארע קרעפטיגענדע ווירקונג אויף מיין געזונד. זיי האָבען מיר אויך געלערענט ווי קליין עס זיינען דעם מענשענ'ס ווירקליכע נוימען אזוי גיך ווי ער קומט אַרויס פון דעם פער'כשופ'טען קרייז פון דער קאַנווענציאָנעלער ציוויליזאַציע. מיט עטליכע פונט ברויט און עטליכע אונצען טהעע און אַ לעדערנעם טאַש, אַ קעסעל און אַ העקעל הענגענדיג ביי דער זייט פון זאָמעל, און אונטער'ן זאָמעל אַ דעקע אויף אויסצושפּריימען ביי דעם פונאַנדערנגעלעגטען פייער איבער אַ בעט פון פּריש אָנגעשנימענע יעלאָווע צווייגלעך, פיהלט זיך אַ מענש וואונדערבאר זעלבסטשטענדיג, אפילו צווישען די אונבעקאַנטע בערג וואָס זיינען בעוואַקסען מיט וועלדער אָדער בעדעקט מיט שנעע. מען וואָלט געקענט אָנשרייבען אַ בוך איבער דעם טייל פון מיין לעבען, איך מוז אָבער מאַכען בקיצור, ווייל מיר בלייבט נאָך אזוי פיעל מעהר צו זאָגען וועגען די שפּעטערע פעריאָדען.

סיביר איז ניט די פערפראָענע לאַנד, וואָס איז בעגראַכען אין שנעע און בעפעלקערט דורכאויס מיט פערשיקטע, ווי אפילו אַ סך רוסען שטעלען זיך פאַר. אין איהרע דרום'דיגע טיילען איז זי אזוי רייך אין נאַטירליכע פּראָדוקטען ווי די דרום'דיגע טיילען פון קאַנאַדאַ, צו וועלכער זי איז זעהר עהנליך אין איהר פיזישען אויסזעהן; און אחוץ אַ האַלבען מיליאָן איינגעבאָרענע, האָט זי אַ בעפעלקערונג פון מעהר ווי פיער מיליאָן רוסען. די דרום'דיגע טיילען פון מערב'דיגען סיביר זיינען אזוי עכט-רוסיש, ווי די פּראָווינצען אין צפון-זייט פון מאַסקווע.

אין 1862 איז די העכערע אַדמיניסטראַציע פון סיביר געווען מעהר אויפגעקלערט און אין אַלגעמיין אַ סך בעסער ווי אין אירגענד וועלכער פּראָווינץ פון ריכטיגען רוסלאַנד. עטליכע יאָהר איז די שטעלע פון גענעראַל-גובערנאַטאָר פאַר מזרח-סיביר געווען פערנומען פון אַ מערק-ווירדיגער פּערזאָן, גראַף נ. נ. מוראַוויאָף, וועלכער האָט אַנעקטירט די אַמור-געגענד צו רוסלאַנד. ער איז געווען זעהר אינטעליגענט, זעהר טהעטיג, העכסט פריינדליך, און האָט געהאַט דעם בעגעהר צו אַרבייטען פאַר דער מוכה פון דעם לאַנד. אזוי ווי אַלע אַקטיווע מענשען וואָס גלויבען אין רעגיערונג, איז ער געווען אין גרונד האַרצען אַ דעספּאָט; ער האָט אָבער געהאַט פאַרטגעשרימענע מיינונגען, און אַ דעמאָקראַטישע רעפּובליק וואָלט איהם נאָך ניט אין גאַנצען צופריעדענגעשטעלט. ביז צו אַ הויכען גראַד האָט זיך איהם איינגעגעבען פטור צו ווערען פון דעם אַלטען שטאַב פון ציוויל-בעאַמטע, וועלכע האָבען בעטראַכט סיביר אַלס אַן אַרט אויף צו רויבען, און ער האָט צוגעפונעמען אַרום זיך אַ צאָהל יונגע בעאַמטע, גאַנץ אַרענטליכע, און פיעלע וואָס זיינען געווען דורכגע-

דרונגען פון דיועלכע אויסגעצייכענטע אבזיכטען ווי ער אליין. אין זיין אייגענעם קאבינעט, האָבען די יונגע בעאמטע, מיט דעם פערשיקטען באַקוּנין צווישען זיי (ער איז ענטלאָפּען פון סיביר אין הערבסט פון 1861), דיסקוטירט ווי צו בעשאַפּען די „די פעראייניגטע שטאַאַטען פון סיביר“, וואָס זאָלען זיין פּעדערירט, איבער דעם פּאַסיפּישען אָקעאַן, מיט די „פעראייניגטע שטאַאַטען פון אַמעריקאַ“.

ווען איך בין אָנגעקומען אין אירקוטסק, די הויפטשטאָרט פון מזרח-סיביר, האָט די כּוואַליע פון רעאַקציע, וואָס איך האָב געזעהן אויפהויבען זיך אין פעטערבורג, נאָך ניט געהאַט דערגרייכט יענע ווייטע געגענדען. איך בין זעהר גוט אויפגענומען געוואָרען פון דעם יונגען גענעראַל-גובערנאַטאָר, קאַרסאַקאָף, וועלכער האָט נאָרוואָס געהאַט איבערגענומען די שטעלע פון מוראַוויאָף, און ער האָט מיר געזאָגט, אַז ער איז גליקליך צו האָבען אַרום זיך מענשען מיט ליבעראַלע אידעען. וואָס אָנבעלאַנגט דעם קאָמאַנדיר פון גענעראַל-שטאַב, קוקעל — א יונגער גענעראַל, נאָך ניט קיין פינף-און-דרייסיג יאָהר אַלט, וועמעס פּערווענליכער אַדיוטאַנט איך בין געוואָרען — האָט ער מיך באַלד אַוועקגעפיהרט אין א צימער אין זיין הויז, וואו איך האָב געפונען, צוזאַמען מיט די בעסטע רוסישע צייט-שריפטען, א פּאַלשטענדיגע קאַלעקציע פון הערצעב'ס לאַנדאָנער רעוואָלו-ציאָנערע אויסגאַבען. מיר זיינען אין גיכען געוואָרען הייסע פריינד.

גענעראַל קוקעל האָט צו יענער צייט פּראָוויזאָריש פּערטראָטען די שטעלע פון גובערנאַטאָר פון טראַנסבאַיאַליע, און אין עטליכע וואָכען שפּעטער זיינען מיר צוזאַמען אַריבער די שעהנע באַיקאַל אָזערע און זיינען געגאַנגען ווייטער אין מזרח, צו דער קליינער שטאָרט טשיטאַ, די הויפט-שטאָרט פון דער פּראָווינץ. דאָרט האָב איך זיך געמוזט איבערגעבען, מיט לייב און זעלע, ניט פּערלירענדיג קיין צייט, צו די גרויסע רעפּאָר-מען, וועגען וועלכע מען האָט גערעדט. די פעטערבורגער מיניסטעריוּםס האָבען זיך געהאַט געווענדעט צו די אַרטיגע בעאַמטע, פּערלאַנגענדיג פון זיי, זיי זאָלען אויסאַרבייטען פּלענער פאַר פּאַלשטענדיגע רעפּאָרמען אין דער אַדמיניסטראַציע פון די פּראָווינצען, אין דער אַרגאַניזירונג פון דער פּאַליציי, די געריכטען, די געפּענגניסען, די סיסטעמען פון פּערשיקונג, די זעלבסט-רעגירונג פון די שטעדרט — אַלעס אויף דעם ברייטען ליבעראַלען באַזיס, וואָס איז אַוועקגעלעגט געוואָרען פון דעם קייזער אין זיין מאַניפּעסט.

קוקעל, אונטערשטיצט פון אַן אינטעליגענטען און פּראַקטישען מענשען, פּאַלקאָוניק פּעדאַשענקאָ, און א פּאָר גוט-מיינענדע ציוויל-

בעאמטע, האָט געאַרבייט אַ גאַנצען טאָג, און אָפּטמאָל אַ היבשען טייל פון דער נאַכט. איך בין געוואָרען דער סעקרעטער פון צוויי קאָמיטעטען — פאַר דעם קאָמיטעט צו רעפּאָרמירען די געפּענגניסען און דעם גאַנצען פּערשיקונגס סיסטעם, און פאַר דעם קאָמיטעט וואָס האָט געהאַט אויסצוראַרבייטען אַ פּלאַן פאַר מוניציפּאַלער זעלבסטדעניערונג — און האָב זיך אַ נעהם געטהאָן צו דער אַרבייט מיט דעם גאַנצען ענטהוואַזום פון אַ ניינצעהן־יאָרהייגען יונגען מאַן. אזוי ווי די מיניסטעריוםס פאַר אינערליכע אַנגעלעגענהייטען און פאַר יוסטיץ האָבען אַרויסגעגעבען אויסגעצייכענטע ביכער און אַרטיקלען וואָס האָבען בעהאַנדעלט די דאָזיגע ענינים, האָב איך זעהר פּיעל געהאַט געלעזען וועגען דער היסטאָרישער ענטוויקלונג פון די דערמאָנטע אינסטיטוציעס אין רוסלאַנד און זייער געגענווערטטיגען צושטאַנד אין אויסלאַנד; אָבער דאָס וואָס מיר האָבען געטהאָן אין טראַנסבאַיקאַליע איז דורכאויס ניט געווען נאָר טעאָרעטיש. איך האָב זיך דורכגעערט מיט פּראַקטישע מענשען, וואָס זיינען געווען גוט בעקאַנט מיט די ווירקליכע נויטען און די אַרטיגע מעגליכקייטען, צוערשט וועגען די אַלגעמיינע פּלענער און דערנאָך וועגען יעדען פּונקט בעזונדער; צוליב דעם צוועק האָב איך מיך געזעהן מיט אַ גרויסער צאָהל מענשען, סיי אין שטאָדט און סיי אויף דער פּראָווינץ. די שליסע צו וועלכע מיר זיינען געקומען זיינען דערנאָך וויעדער אַרומגעערט געוואָרען צוזאַמען מיט קוקעל'ן און פּעדאַשענקאָף; און ווען איך האָב שוין געהאַט צונויפֿ־געשטעלט די רעזולטאַטען אין אַ דערווייליגער פּאַרם, איז יעדער פּונקט פון דאָס ניי גאַנץ גרינדליך דיסקוטירט געוואָרען אין די קאָמיטעטען. איינער פון די דאָזיגע קאָמיטעטען, פאַר דער צוגרייטונג פון דעם מוניציפּ־פּאַלען רעגירונגס־פּלאַן, איז געווען צוזאַמענגעשטעלט פון טשיטאַ'ער בירגער, וואָס זיינען געווען אויסגעוועהלט פון דער גאַנצער בעפעלקערונג. אזוי פּריי, ווי זיי וואָלטען געקענט אויסגעוועהלט ווערען אין די פּעראַיי־ניגטע שטאַטען. אין קורצען, אונזער אַרבייט איז געווען אַ זעהר ערנסטע; און אפילו איצט, צוריקבליקענדיג אויף דער דאָזיגער אַרבייט נאָך אַ פּערלויף פון אזוי פּיעל יאָהרען, קען איך מיט פּולען פּערטרויען זאָגען, אז ווען מוניציפּאַלע זעלבסטדעגערונג וואָלט דעמאָלט בעווייליגט געוואָרען, אין דער בעשיידענער פּאַרמע וואָס מיר האָבען אויסגעאַרבייט, וואָלטען די שטעטט אין סיביר געהאַט אַ גאַנץ אַנדער פנים ווי זיי האָבען היינט. פון דעם אַלעמען איז אָבער גאָרנישט אַרויסגעקומען, ווי מיר וועלען עס שפּעטער זעהן.

קיין זייטיגע צופעליגע אַרבייטען האָבען אויך ניט געפּעהלט. מען האָט געמוזט קריגען געלד אויפּצוהאַלטען די וואוילטעהעטיגע אַנשטאַלמען;

ס'איז נויטיג געווען צו בעזאָרגען אן עקאָנאָמישע בעשרייבונג פון די פּראָ- ווינצען צוליעב אן אָרטיגער לאַנדווירטשאַפטליכער אויסשטעלונג; אָדער עפעס אן אַנדער ערנסטע אויספאַרשונג האָט געדאַרפט געמאַכט ווערען. „ס'איז אַ גרויסע עפאַכע אין וועלכע מיר לעבען; אַרבייט, מיין טהייערער פריינד; געדענקט אַז איהר זיינט דער סעקרעטער פון אַלע עקזיסטירענדע און צוקינפטיגע קאָמיטעטען“, פלעגט קוקעל אָפטמאָל מיר זאָגען — און איך האָב געאַרבייט מיט דאָפעלטער ענערגיע.

אַ פּאַר ביישפיעלען וועלען בעווייזען וואָסערע רעזולטאַטען אונזער אַרבייט האָט געהאַט. אין אונזער פּראָווינץ איז געווען אַן „אויעדונער נאַטשאַלניק“ — דאָס הייסט, אַ פּאָליציי-בעאַמטער מיט ברייטע און אונ- בעשרענקטע רעכטען — וועלכער איז געווען פשוט אַ שאַנדע. ער האָט בעראַבעוועט די פויערים און זיי געשמיסען לינקס און רעכטס, — אפילו פרויען פלעגט ער שמייסען, וואָס דאָס איז געווען געגען געזעץ; און ווען אַ קרימינעלע אַנגעלעגעהייט איז אַריינגעפאלען אין זיינע הענד, האָט זי דאָרט געקענט אַבליעגען מאָנאַטען לאַנג, און ער פלעגט האַלטען די מענשען די גאַנצע צייט אין געפענגניס, ביז וואָנען זיי האָבען איהם ניט אונטער- געקויפט. קוקעל וואָלט איהם שוין לאַנג געהאַט אַרונטערגעזעצט, נאָך דער גענעראַל-גובערנאַטאָר האָט זיך געקוויינקעלט, ווייל יענער האָט געהאַט שטאַרקע פּראָטעקציע אין פעמערבורג. נאָך אַ לאַנגען ישוב הדעת איז ענדליך בעשלאָסען געוואָרען, אַז איך זאָל אַריבערפאַהרען מאַכען אַן אונ- טערוזונג אויפ'ן אָרט און צוזאַמענגעהמען בעווייזע געגען איהם. דאָס איז אָבער דורכאויס ניט געווען קיין לייכטע זאַך, וואָרים די פויערים, אַנגעשראַקענע און וויסענדיג גאַנץ גוט דעם אַלטען רוסישען שפּריכוואָרט: „גאָט איז ווייט אַוועק, בעת דיין עלטסטער איז דיינער אַ נאָהענטער שכן“, האָבען קיין מוטא ניט געהאַט אַרויסצוטרעטען אַלס עדות. אפילו די פרוי וואָס ער האָט געלאָזט שמייסען האָט צוערשט מורא געהאַט צו מאַכען אַ געשריבענע ערקלערונג. ערשט נאָכדעם ווי איך בין אָבעגעווען אַ פּאַר וואָכען מיט די פויערים און האָב געוואונען זייער צוטרויען, האָט זיך מיר איינגע- געבען צו קענען אַרויסברענגען די שעהנע מעשים פון זייער עלטסטען אין דער עפענטליכקייט. איך האָב צונויפגעקליבען פּעריניכטערע בעווייזען, און דער „אויעדונער נאַטשאַלניק“ איז אַרונטערגעזעצט געוואָרען. מיר האָבען זיך גראַטולירט וואָס מיר זיינען פטור געוואָרען פון אַזאַ פעסט. ווי ערשטוינט זיינען מיר אָבער געוואָרען, ווען מיר האָבען זיך דערוואוסט אין עטליכע חדשים אַרום, אַז דער זעלבער מענש איז אַנגעשטעלט געוואָר- רען אויף אַ נאָך העכערע שטעלע אין קאַמטשאַטקאַ. דאָרטען האָט ער געקענט בעראַבעווען די פויערים פרוי פון וועלכער עס איז קאָנראַאַלע,

און אזוי האָט ער טאקע געהאַן. עטליכע יאָהר שפעטער האָט ער זיך אומ-
געקעהרט אין פעטערבורג אַ רייכער מאַן. די אַרטיקלען וואָס ער שרייבט
איצט פון צייט צו צייט פאַר דער רעאַקציאָנערער פרעסע זיינען, ווי מען
קען עס ערוואַרטען, פול פון אַ הויכען „פאַטריאָטישען“ גייסט.

די כוואַליע פון רעאַקציע, ווי איך האָב שוין געזאָגט, האָט נאָך
דעמאָלט סיביר ניט געהאַט דערנרייכט, און די פּאָליטישע פּערשיקטע
זיינען נאָך אַלץ בעהאַנדעלט געוואָרען אזוי מילד ווי ס'איז מעגליך געווען,
ווי אין מוראַוויואָף'ס צייטען. ווען דער פּאָעט מיכאַילאָף איז, אין 1861,
פּער'משפּט געוואָרען צו קאַמאַרגע פאַר אַ רעוואָלוציאָנערער פּראָקלאַמאַט-
ציע, וואָס ער האָט אַרויסגעלאָזט, און ער איז פּערשיקט געוואָרען אין
סיביר, האָט דער גובערנאַטאָר פון טאַבאַלסק, די ערשטע סיבירישע
שטאַט אויף זיין וועג, געגעבען אַ מיטאָג לכבוד איהם, אויף וועלכען אַלע
בעאַמטע האָבען אַנטייל גענומען. אין טראַנסבאַיקאַליע האָט מען איהם
ניט געהאַלטען ביי שווערע אַרבייט, נאָר מען האָט איהם אָפּיציעל ערלויבט
צו זיין אין שפּיטאַל-געפּענגניס פון אַ מינען-דערפּעל. זייענדיג שוואַך אין
געזונד — ער האָט געהאַלטען ביין שטאַרבען פון שווינדוכט, און אין
עטליכע חדשים אַרום איז ער ווירקליך געשטאַרבען — האָט איהם גענעראַל
קוקעל געגעבען די ערלויבניס צו פּערבלייבען ביי זיין ברודער, אַ מינען-
אינזשעניר, וועלכער האָט געהאַט אַבגעדרונגען אַ גאָלד-מינע פון דער קרוין
אויף זיין אייגענעם חשבון. ניט-אָפּיציעל האָט מען דערפון גוט געוואוסט
אין מזרח-סיביר. איין טאָג אָבער האָבען מיר געקראָנען צו וויסען פון
אירקוטסק, אַז אַ זשענדאַרמסקער גענעראַל איז, צוליב אַ געהיימע מסירה,
אויפ'ן וועג נאָך טשיטאַ, צו מאַכען אַ שטרענגע אונטערזוכונג וועגען דער
דאָזיגער אַנגעלעגענהייט. דעם גענעראַל-גובערנאַטאָר'ס אַן אַדיוטאַנט
האָט אונז די נייעס געבראַכט. אין גרויס איילעניס האָט מען אַרויסגעשיקט
צו וואַרען מיכאַילאָף און איהם זאָגען, אַז ער מוז זיך גלייך אומקעהרען
אין געפּענגניס-שפּיטאַל, בעת דעם זשאַנדאַרמסקען גענעראַל האָט מען
דערווייל פּעהאַלטען אין טשיטאַ. און אזוי ווי דער דאָזיגער הערר איז
יעדע נאַכט אַרויסגעקומען אַלס דער געווינער פון היבשלעכע סומען געלד
ביי דעם גרינעם טישעל אין קוקעל'ס הויז, האָט ער נאָר גיך בעשלאָסען
ניט צו פּערבייטען אַזאַ אַנגענעהמען צייט-פּערטרייב אויף אַ לאַנגער נסיעה
צו די מינען אין אַזעלכענע פרעסט פון צוועלף גראַד אונטער זיראַ, ווי
דעמאָלט איז געווען, און ער האָט זיך דערנאָך אומגעקעהרט נאָך אירקוטסק
אַ גאַנץ צופריעדענער מיט די פּערדיענסטלעך, וואָס זיין מיסיאָן האָט איהם
אַריינגעבראַכט.

דער רעאַקציאָנערער שטורעם איז אָבער געקומען אַלץ נעהנטער און

געהטער, און ער האָט מיטגעשלעפט מיט זיך אַלץ וואָס ער האָט אָנגעגעד
גענט, באַלד נאָכדעם ווי דער אויפשטאַנד אין פּוילען האָט אויסגעבראַכען.

III

אין יאנואר 1863 האָט זיך פּוילען אויפגעהויבען אַנטקעגען דער
רוסישער הערשאַפט. עס האָבען זיך געבילדעט חברות בונטאָושיציקעס און
ס'האָט זיך אָנגעהויבען אַ מלחמה, וועלכע האָט אָנגעהאַלטען גאַנצע אַכט
צעהן מאָנאַטען. די פּליכטלינגע אין לאַנדאָן האָבען זיך געבעטען ביי די
פּוילישע רעוואָלוציאָנערע קאָמיטעטען, זיי זאָלען אָבלעגען די בעוועגונג.
זיי האָבען פּאַראַויסגעזעהן, אַז דער אויפשטאַנד וועט אונטערדריקט ווערען
און דאָס וועט אויך מאַכען אַ סוף פון דער רעפּאַרם-פּעריאָדע אין רוסלאַנד.
עס איז אָבער געווען פּערפּאַלען. די אונטערדריקונג פון די נאַציאָנאַליס-
טישע מאַניפעסטאַציעס, וואָס האָבען שטאַטגעפונען אין וואַרשאַ אין
1861, און די גרויזאַמע, ניט פּערדיענלע הינריכטונגען, וואָס זיינען געקור
מען דערנאָך, האָבען אויפגעבראַכט די פּאַלאַקען. דער גורל איז געווען
געוואָרפען.

די בעפרייאונג פון פּוילען האָט קיינמאָל פּריהער ניט געהאַט אזוי
פיעל סימפּאַטיזירער אין רוסלאַנד, ווי אין יענער צייט. איך רעד דאָ ניט
פון די רעוואָלוציאָנערען; אפילו די מעהר געמעסיגטע עלעמענטען פון דער
רוסישער געזעלשאַפט האָבען געדענקט, און אויך אָפען אַרויסגעזאָגט, אַז
פאַר רוסלאַנד וואָלט געווען בעסער צו האָבען פּוילען פאַר אַ פּריינדליכע
שכנה, איידער אַלס אַ פּיינדליכען אונטערטאָן. פּוילען וועט קיינמאָל
ניט פּערלירען איהר נאַציאָנאַלען כאַראַקטער, ער איז צושטאַרק ענטווי-
קעלט; זי האָט, און זי וועט האָבען, איהר אייגענע ליטעראַטור, איהר
אייגענע קונסט און אינדוסטריע. רוסלאַנד קען איהר האַלטען אונטער-
טהעניג נור דורך היילער געוואָלד און אונטערדריקונג — אַ צושטאַנד,
וואָס האָט ביז אַהער געבראַכט, און וועט נויטווענדריגער ווייזע ווייטער
ברענגען, אונטערדריקונג אין רוסלאַנד גופא. אפילו די פּריעדליכע
סלאַוואָפּילען זיינען געווען פון דער דאָזיגער מיינונג; און בעת איך בין
נאָך געווען אין דער שולע האָט די פעטערבורגער געזעלשאַפט בעגרייט
מיט פולער צושטימונג דעם „חלום“, וואָס דער סלאַוואָפּיל איוואַן אַקסאַ-
קאָו האָט געהאַט די מוטה אָבצודרוקען אין זיין צייטונג „דער טאָג“. זיין
חלום איז געווען, אַז די רוסישע אַרמעען האָבען פּערלאָזען פּוילען, און ער

האָט גערעדט מכח די אויסגעצייכענטע פּאָלגען וואָס וואָלטען דערפון אַרויסגעקומען.

ווען די רעוואָלוציאָן פון 1863 האָט אויסגעבראַכען, האָבען מעהרערע רוסישע אָפיצירען זיך אָבגעזאָגט צו מאַרשירען געגען די פּאָלאַקען, בעת אַנדערע האָבען אָפּען זיך אָנגענומען פאַר זיי, און זיינען געשטאַרבען אויף דער תּליה אָדער אויפ'ן שלאַכטפּעלד. געלדער פאַר'ן אויפשטאַנד אין געזאַמעלט געוואָרען איבער גאַנץ רוסלאַנד — אין סיביר גאַנץ עפּענטליך — און אין די רוסישע אַוניווערזיטעטען האָבען די סטודענטען אויסגע- ריכט מיט אַלעם נויטיגען זייערע חברים, וועלכע זיינען אַוועק זיך אָנשליס- סען אָן די רעוואָלוציאָנערען.

אין מיטען פון דער דאָזיגער געהרונג האָט זיך פּערשפּרייט די נייעס איבער רוסלאַנד, אז אין דער נאַכט פון דעם 10טען יאַנואַר זיינען באַנדעס אינסורגענטען בעפּאלען די רוסישע סאָלדאַטען, וואָס זיינען איינגעשטאַנען אין די דערפער, און האָבען זיי ערמאָרדעט אין די בעטען, כאַמיש ערשט מיט אַ טאָג פּריהער האָבען די פּערהעלטעניסען צווישען די סאָלדאַטען און די פּויערים געשיינט צו זיין גאַנץ פּריינדליכע. דער בעריכט איז געווען אַביסעל איבערטריבען, אָבער צום אונגליק איז עס טיילווייז געווען אמת, און דער איינדרוק פון דעם אין רוסלאַנד איז געווען אַ העכסט שעדליכער. די אַלטע אַנטפּאַטיעס צווישען די צוויי נאַציאָנען, וועלכע זיינען אַזוינע גאַהענטע קרובים לויט זייער אָבשטאַמונג אָבער אַזוי פּערשיידען לויט זייערע נאַציאָנאַלע כאַראַקטערע, זיינען וויעדער אַמאָל אויפגעוועקט געוואָרען.

ביסלעכווייז איז דער דאָזיגער שלעכטער געפיהל ביז צו אַ געוויסען גראַד אָבגעשוואַכט געוואָרען. דער העלרישער קאַמפּף פון די שטענדיג-בראַווע זיהן פון פּוילען, און די אונבעזיענבאַרע ענערגיע, מיט וועלכע זיי זיינען ווידערגעשטאַנען אַ מוראַ'דיג שטאַרקע אַרמעע, האָט געוואונען סימפּאַטיע פאַר דער העלדישער נאַציאָן. עס איז אָבער בעקאַנט געוואָר- רען, אז דער פּוילישער רעוואָלוציאָנערער קאַמיטעט, האָט אַריינגערעכענט אין זיין פּאָדערונג איינצופיהרען צוריק די פּוילישע מלוכה מיט איהרע אַלטע גרענעצען, אויך די קליין-רוסישע אָדער אוקריינישע פּראָווינצען, פון וועלכע די גריכיש-אַרטאָדאָקסישע בעפּעלקערונג האָט פּינד געהאַט איהרע פּוילישע הערשער, און האָט זיי מעהר ווי איינמאָל אין דעם לויף פון די לעצטע דריי יאָהרהונדערטען אויסגעקוילעט מאַסענווייז. דערצו נאָך, האָט נאַפּאָליאָן דער 3טער אָנגעהויבען סטראַשען רוסלאַנד מיט אַ נייער מלחמה — אַ פּוסטער סטראַשונאַק, וועלכער האָט פּוילען מעהר שאַדען געבראַכט איידער אַלעס אַנדערע צוזאַמענגענומען. און ענדליך,

האָבען די רוסישע ראַדיקאַלע עלעמענטען איינגעזעהן מיט פערדרום, אז ווי נאָר די רייזנאַציאָנאַליסטישע עלעמענטען פון פּוילען האָבען געקראָך גען די אויבערהאַנד, האָט די רעוואָלוציאָנערע רעגירונג נאָר ניט געהאַט בדעה צו בעוויליגען דאָס לאַנד פאַר די לייבאייגענע — אַ פּעהלער, מיט וועלכען די רוסישע רעגירונג האָט ניט פּערפּעהלט זיך בענוצען, כדי זיך אַרויסצושטעלען אין דער פּאַזיציע פון אַ בעשיצערין פון די פּויערים אַנט-קעגען זייערע פּוילישע פּריצים.

ווען די רעוואָלוציע האָט אויסגעבראַכען אין פּוילען, האָבען אַלע אין רוסלאַנד געגלויבט, אז זי וועט אָננעהמען אַ דעמאָקראַטישערעפּובליק-קאַנישע ווענדונג; און אז די בעפרייאונג פון די לייבאייגענע אויף אַ ברייטען דעמאָקראַטישען באַזיס וועט זיין די ערשטע זאַך, וואָס אַ רעוואָל-וציאָנערע רעגירונג, קעמפּענדיג פאַר דער אונאַבּעהענגיקייט פון דעם לאַנד, וועט דורכפיהרען.

דאָס בעפרייאונגסגעזעץ, ווי עס איז אָנגענומען געוואָרען אין פעטערבורג אין 1861, האָט געגעבען אַ גוטע געלעגענהייט פאַר אַזאַ האַנד-לונג. די פּערזענליכע פּערפליכטונגען פון די לייבאייגענע צו זייערע בעלי-בתיים האָבען זיך ערשט געענדיגט דעם 19טען פעברואַרי 1863. דאָן האָט מען געדאַרפט דורכנעהן אַ לאַנגזאַמע פּראָצעדורע אַרויסצוקריגען אַ מין אָבמאַך צווישען די פּריצים און די לייבאייגענע מכה דער גרויס און דעם פּלאַץ פון די צוגעטיילטע שטיקלעך לאַנד, וואָס האָט געדאַרפט אָנקומען צו די בעפרייטע לייבאייגענע. די יעהרליכע אָבצאַהלונגען פאַר די דאָזיגע שטיקלעך לאַנד (ניט נאָכ'ן ערף נאָך הויכע) זיינען בעשטימט געוואָרען פון געזעץ, אַ געוויסע סומע פּער אַקער; אָבער די פּויערים האָבען נאָך אַחוץ דעם געהאַט צו צאָהלען אַן עקסטראַ סומע פאַר זייערע הייזלעך, און פאַר דער סומע האָט דער סטאַטוט פּעסמגעשטעלט נאָר דעם מאַקסימום — אַזוי ווי מען האָט גערעכענט, אַז מען וועט קענען פּועל'ן ביי די פּריצים זיי זאָלען אין גאַנצען ניט מאַהנען די עקסטראַ צאָהלונגען, אָדער אז זיי וועלען זיך בענוגענען מיט אַ קליינעם טייל דערפון. וואָס איז שייך דעם אַזוי-גערופּענעם „אויסקויה“ פון לאַנד — אין וועלכען פאַל די רעגירונג האָט זיך אונטערגענומען אויסצוצאָהלען דעם לאַנדאייגענטימער דעם פּולען ווערטא מיט שטאַטס-פּאַפּירען, און די פּויערים וואָס האָבען דאָס לאַנד געקראָגען האָבען איהר דערפאַר געדאַרפט צאָהלען, פאַר ניין-און-ניינציג יאָהר, זעקס פּראָצענט אויף דער דאָזיגער סומע אַלס צינזען און יאָהר-געלד — זיינען די אָבצאַהלונגען ניט נאָר געווען משונה'דיג הויך און רואינירענד פאַר די פּויערים, נור מען האָט אַפילו קיין טערמין ניט בע-

שטימט פאר דעם אויסקויף. דאָס איז איבערגעלאָזט געוואָרען צו דעם ווילען פון דעם אייגענטימער; און אין אַ נאָנצע מאַסע פעלען זיינען נאָר קיין אויסקויף־אַבמאַכען ניט פאַרגענומען געוואָרען אפילו צוואַנציג יאָהר נאָך דער בעפרייאונג.

אונטער אַזעלכע אומשטענדען האָט אַ רעוואָלוציאָנערע רעגירונג געהאַט אַ ברייטע געלעגנהייט שטאַרק אויסצובעסערען דאָס רוסישע געזעץ. זי איז געווען פערפליכטעט צו פאַלענדיגען אַן אַקט פון גערעכטיג קייט פאַר די פויערים — וועמעס לאַגע איז אין פוילען געווען פונקט אַזוי שלעכט, און אָפטמאָל נאָך ערגער, ווי אין רוסלאַנד גופא — געבענדיג זיי בעסערע און מעהר בעשטימטע בעפרייאונגס־בעדינגונגען. קיין זאך פון דעם איז אָבער ניט געטהאָן געוואָרען. די רייז־נאַיאָנאַליסטישע און אַריסטאָקראַטישע פאַרטייען, קריגענדיג די אויבערהאַנד אין דער בעוועד גונג, האָבען די דאָזיגע וויכטיגסטע פון אַלע פראַגען אוועקגעלעגט אָדאָר זייט. דאָס האָט געמאַכט לייכט פאַר דער רוסישער רעגירונג צו געווינען די פויערים אויף איהר זייט.

דעם דאָזיגען פערזעהן האָט אַלעקסאַנדער דער 2טער ריכטיג אויס־גענוצט, ווען ער האָט אַרויסגעשיקט ניקאָליי מיליוטין'ען אין פוילען מיט דער מיסאָן צו בעפרייען די דאָרטיגע פויערים אויף דעם אופן, ווי ער האָט עס ברעה געהאַט צו טהאָן אין רוסלאַנד — ניט קימערענדיג זיך צי די פרייצים וועלען דורכדעם רואינירט ווערען, צי ניט. „געה אין פוילען; ווענד דאָרטען אָן דיין „רויטען“ פראַגראַם געגען די פוילישע לאַנדאייגענ־טימער“, האָט אַלעקסאַנדער דער 2טער צו איהם געזאָגט; און מיליוטין, צוזאַמען מיט פרינץ טשערקאַסקי און אַ סך אנדערע, האָבען ווירקליך געטהאָן אַלץ וואָס זיי האָבען געקענט אוועקצונעהמען דאָס לאַנד פון די פרייצים און איינצוטיילען גרויסע שטיקער לאַנד פאַר די פויערים.

מיר איז איינמאָל אויסגעקומען זיך צו בעגעגענען מיט איינעם פון די רוסישע בעאַמטע, וועלכער איז גענאָגען אין פוילען צוזאַמען מיט ניקאָליי מיליוטין און פרינץ טשערקאַסקי. „מיר האָבען געהאַט די פולע פרייהייט איבערצוגעבען דאָס לאַנד צו די פויערים“, האָט ער מיר דער־צעהלט. „מיין געווענהליכער פלאַן איז געווען, אַריבערצוגעהן אין אַ דאָרף און צונויפרופען אַ פויערים־פערזאַמלונג. „ראשית זאָגט מיר“, פלעג איך זיך ווענדען צו זיי, „וואָס פאַר אַ לאַנד האַלט איהר איצטער?“ זיי פלעגען מיר דאָס אָנווייזען. „האָט איהר נאָר מעהר קיינמאָל קיין ערד ניט געהאַט?“ האָב איך ווייטער געפרעגט. „אודאי האָבען מיר געהאַט“, פלעגען זיי ענטפערען אַלע אין איין קול; „מיט יאָהרען צוריק זיינען יענע

לאַנקעס געווען אונזערע; אַט דער וואַלד איז אַמאָל געווען אין אונזער בעזיץ; און אַט יענע פּעלדער האָבען געהערט צו אונז. "איך פּלעג זיי לאָזען זיך אויסרעדען, און דאַן פּלעג איך פרעגען: „נון, ווער פון אייך קען פּערזיכערען מיט אַ שבועה, אַז דאָס אָדער יענעס לאַנד איז ווען-עס-איז געווען אייערע?" פּערשטעהט זיך אַז עס איז ניט געווען קיינער וואָס זאָל זיך אַברופּען — דאָס איז אַלץ געווען מיט יאָהרען צוריק. ענדליך פּלעגט זיך עפעס אַן אַלטעטשקער דורכשפּאַרען דורכ'ן עולם, און די איבעריגע פּלעגען זאָגען: „ער ווייס וועגען אַלעס, ער קען שווערען דערויף." דער אַלטינקער פּלעגט אָנהויבען אַ לאַנגע געשיכטע מכה אַלץ וואָס ער האָט געוואוסט אין זיין יוגענד, אָדער האָט געהערט פון זיין פּאָטער, אָבער איך פּלעג מאַכען די געשיכטע קורץ... „דערקלעהר אויף דיין שבועה וואָס דו ווייסט וועגען דאָס לאַנד, וואָס איז געהאַלטען געוואָרען פון דער „נמינע" (די דאָרף-קאָמונע) — און דאָס לאַנד איז אייערס." און אזוי גיך ווי ער האָט אָנגעשוואָרען — און מען האָט זיך אויף דער דאָזיגער שבועה געקענט פּערלאָזען — האָב איך אויסגעמאַכט די פּאַפּירען און האָב ערקלערט דער פּערזאָנלונג: „איצטער איז דאָס לאַנד אייערס. איהר שטעהט ניט מעהר אונטער אירגענד וועלכע פּערפּליכטונגען צו אייערע בעלי-בתים: איהר זיינט איינפאַך זייערע שכנים; אַלעס וואָס איהר וועט דאַרפּען טהאָן איז, צאָהלען די אויסקווייטאַקסע, אזוי פּיעל יעדען יאָהר, צו דער רעגירונג. אייערע הייזלעך געהען צוזאַמען מיט'ן לאַנד: איהר קריגט זיי פּריי."

מען קען זיך פּאַרשטעלען, וואָס פאַר אַן איינדרוק אזא מין טאַקטיק האָט געמאַכט אויף די פּויערים. אַ שוועסטערקינד מיינער, פּעטער ניקאָ-לייעוויטש, אַ ברודער פון דעם אַדיוטאַנט וואָס איך האָב דערמאָנט, איז געווען אין פּוילען אָדער אין ליטווי מיט זיין אולאַנער גוואַרדיע רעגמענט. די רעוואָלוציע איז געווען אזוי ערנסט, אַז אפילו די גוואַרדיע רעגמענטען פון פּעטערבורג זיינען אַרויסגעשיקט געוואָרען געגען איהר; און איצטער ווייס מען, אַז ווען מיכאַיל מוראַוויאָף האָט געקראָגען דעם בעפעהל צו געהן נאָך דער ליטווי און ער איז געקומען געזעגענען זיך מיט דער קייזערין מאַריאַ, האָט זי צו איהם געזאָגט: „ראַטעווע כאַטש ליטווי פאַר רוסלאַנד." פּוילען איז בעטראַכט געוואָרען פאַר פּערלאָרען.

„דאָס לאַנד איז געווען אין די הענד פון די בעזאָפּענטע באַנדעס רעוואָלוציאָנערען," האָט מיין שוועסטערקינד געזאָגט צו מיר, „און מיר זיינען געווען אָהנמעכטיג זיי צו בעזיעגען, אָדער אפילו זיי צו געפּינען. קליינע באַנדעס האָבען כסדר אָנגעגריפּען אונזער קליינער אָבטיילונג, און אזוי ווי זיי האָבען אויסגעזייכענט גוט געקעמפּט, און זיי האָבען געקאָנט די געגענד און געקראָגען שטיצע פון דער בעפּעלקערונג, האָבען זיי אָפּט

געזיגט איבער אונז. מיר זיינען דעריבער געווען געצוואונגען צו מארשירען נאָר אין גרויסע קאָלאָנען. מיר פלעגען דורכגעהן א גענעד, מארשירענדיג דורך וועלדער, ניט געפינענדיג אפילו קיין שפור פון די באַנדעס; אָבער ווען מיר האָבען מארשירט צוריק האָבען מיר זיך דער-וואוסט, אז זיי האָבען זיך בעוויזען הינטער אונז, אז זיי האָבען אַרויפגע-לעגט די פאַטריאָטישע טאַקסע אויפ'ן לאַנד, און אויב א פויער האָט זיך אויף וועלכען עס איז אופן ניצליך געמאַכט פאַר אונזערע טרופען, האָבען מיר איהם געפונען אן אויפגעהאַנגענעם אויף א בוים פון די רעוואָלוציאָ-נערע באַנדעס. אזוי האָט עס אָנגעהאַלטען חרשים לאַנג, ביז וואַנען מיליטאַר און משערקאַסקי זיינען געקומען און האָבען בעפרייט די פויער-רים, אַוועקגעבענדיג זיי דאָס לאַנד. דאָן — איז געוואָרען א סוף. די פויערים האָבען זיך געשטעלט אויף אונזער זייט; זיי האָבען אונז געהאַל-פען כאַפען די באַנדעס, און דער אויפשטאַנד האָט זיך געענדיגט.

איך האָב אָפט גערעדט מיט די פוילישע פּערשיקטע אין סיביר מכה דעם דאָזיגען ענין, און אייניגע פון זיי האָבען בעגריפען דעם פעחלעך וואָס איז בעגאַנגען געוואָרען. א רעוואָלוציע מוז גלייך פון אָנהויב אָן זיין אן אַקט פון גערעכטיגקייט פאַר די „געטראָטענע און אונטערדריקטע“ — ניט א צוזאָג פון שפעטיגערע פּערגיטיגונגען; זאָנסט איז זי א זיכערער דורכפאַל. צום אונגליק טרעפט עס אָפט, אז די פיהרער זיינען אזוי שטאַרק פּערטהאַן מיט בלוז מיליטערישע טאַקטיק-פּראַגען, אז זיי פּער-געסען דאָס וויכטיגסטע. פאַר רעוואָלוציאָנערען צו פּערפעהלען איבער-צייגען די מאַסען, אז א נייע צייט האָט זיך אָנגעפאַנגען פאַר זיי, מיינט צו פּערזיכערען דעם אונבעדינגטען דורכפאַל פון דער אונטערנעהמניג.

די אונגליקליכע פּאָלגען פון דער דאָזיגער רעוואָלוציע פאַר פוילען זיינען בעוואוסט; זיי געהערען צו דעם געביעט פון היסטאָריע. וויפיעל טויזענדער מענשען זיינען פּערגיכטעט געוואָרען אין די שלאַכטען, וויפיעל הונדערטער זיינען אויפגעהאַנגען געוואָרען, און וויפיעל צעהנדליגער טויזענדער זיינען פּערשיקט געוואָרען אין פּערישידענע פּראָווינצען פון רוסלאַנד און סיביר, איז נאָך ניט אין גאַנצען בעוואוסט. אָבער אפילו די אָפיציעלע ציפערען, וואָס זיינען געדרוקט געוואָרען אין רוסלאַנד מיט עטליכע יאָהר צוריק בעווייזען, אז אין די ליטווישע פּראָווינצען אַליין — ניט רעדענדיג פון דער ריכטיגער פוילען — האָט יענער שרעקליכער מענש מיכאַיל מוראַוויאָף, פאַר וועמען די רוסישע רעגירונג האָט נאָר-וואָס אויפגעשטעלט א מאָנומענט אין ווילנאָ, אויפגעהאַנגען אויף זיין אייגענער אויטאָריטעט 128 פּאָלאַקען, און פּערשיקט אין רוסלאַנד און

מעמוארען פון א רעוואלוציאנער

סיביר 9,428 מענער און פרויען. אפיציעלע רשימות, אויך פערעפענטליכט אין רוסלאנד, גיבען אן 18,672 מענער און פרויען פערשיקט אין סיביר פון פוילען, פון וועלכע 10,407 זיינען פערשיקט געווארען אין מזרח-סיביר. איך געדענק אז דער גענעראל-גובערנאטאר פון מזרח-סיביר האט מיר אָנגעגעבען דיזעלכע צאָהל, אן ערך 11 טויזענדר פּערזאָן, וואָס זיינען אַרויסגעשיקט געוואָרען אויף קאַמאַרגע אָדער פּערשיקט אין די לענדער אונטער זיין רשות. איך האָב זיי דאָרטען געטראָפּען, און האָב צוגעזעהן זייערע ליידען. בסך-הכל, אן ערך פון 60 אָדער 70 טויזענדר מענשען, אויב גיט מעהר, זיינען אָבעריסען געוואָרען פון פוילען און פּונאַדערעגעשיקט געוואָרען אין די פּערשיידענע רוסישע פּראָווינצען אין דעם אוראַל, אויף דער קאווקאז און אין סיביר.

פאר רוסלאנד זיינען די פאלגען געווען פונקט אזוי שלעכט. מיט דעם אויפשטאנד אין פוילען האט זיך אין גאנצען געענדיגט די רעפארם-פּעריאָדע. אמת, דאָס געזעץ פון פּראָווינציעלע זעלבסטרעגירונגען (זעמסמוואָס) און די רעפארמירונג פון די געריכטען זיינען בעקאנט געמאכט געוואָרען אין 1864 און 1868; אָבער ביידע זיינען שוין געווען פארטיג אין 1862 און, נאָך מעהר, אין דעם לעצטען מאָמענט האָט אלעקסאַנדער דער 2טער בעסער אויסגעקליבען דעם פלאַן פון זעלבסט-רעגירונג, וואָס איז אויסגעארבייט געוואָרען פון וואַליוע'ס רעאַקציאָ-נערער פארטיי, אָנשטאָט דעם פלאַן וואָס איז צוגעגרייט געוואָרען פון גיקאָליי מיליוטין; און גלייך נאָך דער בעקאנטמאכונג פון די ביידע רעפארמען איז זייער וויכטיגקייט פערקלענערט געוואָרען, און אין אייניגע פּעלען אינגאנצען פּערניכטעט, דורך די איינפיהרונג פון אַ גאַנצער מאַסע געבען-געזעצען.

ערנער פון אלץ איז געווען, וואָס די עפענטליכע מיינונג נופא האָט געמאכט אַ ווייטערען שריט אויף צוריק. דער העלד פון טאָג איז געווען קאַטאַאָף, דער פיהרער פון דער לייבאייגענטומס פארטיי, וועלכער האָט זיך איצט אַרויסגעשטעלט אַלס רוסישער „פּאַטריאָט“ און האָט מיטגע-שלעפט מיט זיך דעם גרעסטען טייל פון דער פּעטערבורגער און מאַסקווער געזעלשאַפט. נאָך דער דאָזיגער צייט, זיינען אלע די וואָס האָבען געהאַט דעם מוטע צו רעדען וועגען רעפארמען באלד געשטעמפּעלט געוואָרען פון קאַטאַאָף אַלס די „פּערדעטהער פון רוסלאַנד“.

די כוואליע פון רעאַקציע האָט אין גיכען דערנרייכט אונזער פּער-וואָרפענע פּראָווינץ. איין שעהנעם טאָג אין מערץ האָט אַ ספּעציעלער שליח פון אירקוטסק געבראַכט אַ פּאַפּיר. אין פּאַפּיר האָט מען אָנגעדריי-מעט דעם גענעראַל קוקעל, ער זאָל גלייך פּערלאָזען זיין שטעלע אַלס

גובערנאטאר פון טראנסבאיקאליע און אריבערקומען אין אירקוטסק, ווארטען אויף ווייטערע בעפעהלען, און אז ער דארף ניט צוריקגעהמען די שטעלע אלס קאמאנדיר פון גענעראל-שטאב.

פארוואס? וואס זאל דאס בעדייטען? קיין ערקלערונג ניט. אפילו דער גענעראל-גובערנאטאר, קוקעל'ס א פערזענליכער פריינד, האָט ניט ריזיקירט צוצולעגען אן איינציגען וואָרט צו דעם געהיימיספאלען בעפעהל. האָט דאָס געמיינט אז קוקעל וועט אָבגעפיהרט ווערען צווישען צוויי זשאַנדארמען נאָך פעטערבורג, און וועט איינגעשפארט ווערען אין דעם גרויסען שטיינערנעם קבר, דער פעטראָפאָולאָווסקער פעסטונג? אלעס איז מעגליך געווען. שפעטער האָבען מיר ערפאהרען, אז דאָס איז טאקע געווען די אַבזיכט; און עס וואָלט טאקע אזוי געווען אויף, ווען ניקאָליי מוראָוויאָף, „דער בעזיענער פון דעם אמור“, וואָלט זיך ניט ענער-ניש אריינגעמישט און פערזענליך געבעטען דעם צאר, ער זאל האָבען איינזעהן מיט קוקעל'ן.

אונזער שידען זיך מיט קוקעל'ן און זיין ליעבליכער פאמיליע איז געווען ווי א לוויה. מיר איז געווען זעהר שווער אויפ'ן הארצען. ניט נאָר האָב איך אין איהם פערלירען א טהייערען פערזענליכען פריינד, נור איך האָב געפיהלט, אז די דאָזיגע שידונג איז געווען די קבורה פון א גאַנצער עפאָכע, וואָס איז געווען פול מיט לאַנגגעווינשטע האָפענונגען — „פול מיט אילוזיעס“, ווי די מאָדע איז געוואָרען צו זאָגען.

אזוי איז טאקע געווען. ס'איז געקומען א נייער גובערנאטאר — א גוטמוטיגער, „לאָז-מיך-צורוה“-מענש. זעהענדיג אז מען קען מעהר קיין צייט ניט פערלירען, האָב איך מיט בענייטער ענערגיע פערענדיגט אונזערע פלענער פאר דער רעפארם פון דעם פערשיקונגס-סיסטעם און דער מוני-ציפאלער זעלבסטדערעגירונג. דער גובערנאטאר האָט פון פאָרם וועגען דאָ און דאָרט געמאכט עטליכע אויסזעצונגען, אָבער ענדליך האָט ער די פלענער אונטערנעשריבען, און מען האָט זיי אוועקגעשיקט אין די העכערע מקומות. אָבער אין פעטערבורג האָט מען שוין מעהר קיין רעפארמען ניט געדארפט. אונזערע פראָיעקטען ליעגען עד היום דאָרטען בעגראָבען, צוזאמען מיט הונדערטער אנדערע פון אלע טיילען פון רוסלאַנד. עטליכע „אויסגעבעסערטע“ טורמעס, וועלכע זיינען נאָך שרעקליכער ווי די אלטע ניט-פערבעסערטע, זיינען אויסגעבויט געוואָרען אין די הויפטשטעדט, אויף צו ווייזען, אין דער צייט פון געפענגניס-קאָנגרעסען פאר בעריהמעטע אויסלענדער; אָבער די איבעריגע טורמעס און דער גאַנצער פערשיקונגס-סיסטעם, האָט דושאַרדזש קעננאָן געפונען אין 1886 פונקט אין דעם זעלבען צושטאנד, אין וועלכען איך האָב זיי איבערגעלאָזט אין 1862.

ערשט איצט, מיט זעקס-און-דרייסיג יאָהר שפעטער, פיהרען די בעאמטע איין די רעפארמירטע געריכטען און א כלומרשט'ע זעלבסטרעגערונג אין סיביר, און קאָמיטעטען זיינען וויעדער ערנאנט געוואָרען צו אונטער-זוכען דעם פערשיקונגס-סיסטעם.

ווען קעננאן איז צוריקגעקומען אין לאַנדאָן פון זיין רייזע איבער סיביר, האָט ער באַלד, אויפ'ן צווייטען טאָג נאָך זיין אָנקומען אין לאַנדאָן, אויפגעזוכט סטעפניאָק'ען, משיקאָווסקי'ן, מיך, און נאָך אַ רוסישען פליכטלינג. אין אָבענד האָבען מיר זיך אַלע צונויפגעטראַפען אין קעננאָן'ס צימער, אין אַ קליינעם האַטעל ניט ווייט פון משה'ינג קראָס. מיר האָבען איהם געזעהן דאָס ערשטע מאָל, און ניט האָבענדיג קיין צופיעל צוטרויען צו די אונטערנעמערישע ענגלענדער, וועלכע האָבען זיך פריהער אונטער-נומען אויסצוגעפניען אַלץ וועגען די סיבירישע געפענגניסען, ניט אויס-לערנענדיג זיך אפילו אַ וואָרט רוסיש, האָבען מיר קעננאָן'ען גענומען אויף אַ קרייץ-פעהרער. צו אונזער ערשטווינען אָבער, האָט ער ניט נאָך גערעדט אַן אויסגעצייכענטען רוסיש, נור ער האָט אויך געוואוסט אַלץ, וואָס עס איז ווערטאָ צו וויסען וועגען סיביר. כמעט יעדערער פון אונז איז געווען בעקאנט מיט דעם גרעסטען טייל פון אַלע פאָליטישע פער-שיקטע אין סיביר, און מיר האָבען קעננאָן'ען פערוואָרפען מיט פראַגעס: „וואו געפינט זיך דער און דער? איז ער פעהרהיראַטאָ? איז ער גליקליך מיט זיין היראַטאָ? איז ער נאָך אַלץ פריש און מונטער אין גייסט?“ מיר האָבען זיך באַלד איבערצייגט, אַז קעננאָן ווייס וועגען יעדען איינעם פון זיי.

ווען די פראַגען האָבען זיך געענדיגט, און מיר האָבען זיך געקליבען אוועקצוגעהן, האָב איך איהם געפרעגט, „ווייסט איהר ניט, הערר קעננאָן, צי זיי האָבען שוין אויסגעבויט דעם וואַך-טהורעם פאר דער פייער-בריגאָדע אין משיטאָ?“ סטעפניאָק האָט אַ קוק געטהאָן אויף מיר, אַזוי ווי ער וואָלט מיר פאָרגעוואָרפען פאר וואָס איך מיסברויך קעננאָן'ס פריינדליכקייט. אָבער קעננאָן האָט אָנגעהויבען לאַכען, און איך האָב מיטגעהאַלטען. און שטאַרק לאַכענדיג האָבען מיר זיך דורכגעוואָרפען מיט פראַגען און ענטפערס: „הייסט עס, איהר ווייסט אויך וועגען דעם?“ „און איהר אויך?“ „אויסגעבויט?“ „יא, דאָפעלטע חשבונות!“ און אַזוי ווייטער, ביז סטעפניאָק האָט זיך ענדליך אַריינגעמישט, און אויף זיין שטרענגען גוטשערציגען שטייגער האָט ער אונז פאָרגעוואָרפען: „זאָגט אונז לכל הפחות וועגען וואָס איהר לאַכט.“ דערויף האָט קעננאָן דער-צעהלט די געשיכטע פון יענעם וואַך-טהורעם, וועלכע זיינע לעזער מוזען געוויס געדענקען. אין 1859 האָבען די משיטער איינוואוינער געוואָלט

בויען א וואך-טהורעם, און האָבען צונויפגעקליבען געלד פאַר דעם צוועק; מען האָט אָבער פריהער געמוזט אוועקשיקען אַ חשבון אין מיניסטערום פון אינערען וויפיעל דאָס וועט קאָסטען. מען האָט דעם חשבון אוועק-געשיקט; אָבער, אין צוויי יאָהר אַרום, ווען עס איז אָנגעקומען אַ בעשטע-טיגונג פון דעם חשבון, זיינען די מקחים פון געהילץ און אַרבייט געשטיגען אין דער יונגער וואַקסענדער שטאַדט. דאָס איז געווען אין 1862, ווען איך בין געווען אין טשיטאַ. מען האָט אויסגעמאַכט נייע חשבונות און אוועק-געשיקט אין פעטערבורג, און די געשיכטע האָט זיך אזוי איבערגע'חזר'ט גאַנצע פינף-און-צוואַנציג יאָהר, ביז ענדליך האָבען די טשיטער איינ-וואוינער פערלאָרען די געדולד און האָבען אין זייערע חשבונות אַריינ-געשטעלט כמעט צוויי מאָל אזוי פיעל, וויפיעל די ריכטיגע מקחים זיינען געווען. די דאָזיגע משונה'דיגע חשבונות האָט מען אין פעטערבורג ערנסט בעטראַכט, און זיי בעשטעטיגט. אָט ווי אזוי טשיטאַ האָט זיך דערשלאָגען צו איהר וואַך-טהורעם.

מען האָט אָפט געזאָגט, אַז אַלעקסאַנדער דער 2טער האָט בעגאַנגען אַ גרויסען פעהלער און האָט געבראַכט אויף זיך זיין אייגענע מפלח מיט דעם, וואָס ער האָט אויפגעוועקט אזוי פיעל האָפענונגען, וועלכע ער האָט שפעטער ניט בעפריעדיגט. פון דעם וואָס איך האָב נאָר-וואָס דערצעהלט — און די געשיכטע פון דער קליינער טשיטאַ איז די געשיכטע פון גאַנץ רוסלאַנד — קען מען זעהן, אַז ער האָט נאָך ערגער געהאַנדעלט. ער האָט ניט נאָר אַזוי פגעוועקט האָפענונגען. נאָכגעבענדיג פאַר אַ וויילע דעם שטראָם פון דער עפענטליכער מיינונג אַרום איהם, האָט ער בשוואַויר גען מענשען איבער גאַנץ רוסלאַנד צו געהמען זיך צו דער אַרבייט, אַריבערגעהן פון דעם קרייז פון סתם האָפענונגען און טרוימען, און קומען אין דירעקטער בעריהרונג מיט די נויטיגע רעפאָרמען. ער האָט זיי געמאַכט איינזעהן, וואָס מען קען באַלד אויפטהאָן, און ווי גרינג דאָס איז אויפצו-טהאָן. ער האָט זיי בעוואויגען אויפצוגעבען דעם טייל פון זייערע אידע-אַלען, וואָס עס לאָזט זיך ניט גלייך פערווירקליבען, און פאָדערען נור דאָס, וואָס איז פראַקטיש גלייך מעגליך. און ווען זיי האָבען פאַרמולירט זייערע אידעען און געשטאַלמעט זיי אין געזעצען, פאַר וועלכע עס איז בלויז נויטיג געווען זיין אונטערשריפט, כדי זיי זאָלען ווערען ווירקליכקייטען, האָט ער זיך דעמאָלט אָבענזאָגט זיי אונטערצושרייבען. קיין רעאַקציע האָט ער וואָלט ניט, און האָט ניט, אויפגעוויבען זיין שטימע צו בעהויפטען, אַז דאָס וואָס עס איז געבליבען — די ניט-רעפאָרמירטע געריכטען, די סיס-טעם פון פערשיקונג, און די אַבוועזענהייט פון מיניציפאַלער פערזאָל-טונג — איז געווען ווערטה אויפגעהאַלטען צו ווערען: קיינער האָט דאָס

ניט געוואגט צו טהאָן. און דאָך, צוליעב דער מורא עטוואָס צו טהאָן, איז אלץ געבליבען ווי געווען. פאר פינף-און-דרייסיג יאָהר זיינען די, וואָס האָבען דעם מוטא געהאַט אויסצורעדען אַ וואָרט וועגען דער נויטווענד־דיגקייט פון ענדערונגען, בעטראַכט געוואָרען אַלס „פּערדעכטיגע“; און מען האָט ווייטער געלאָזט עקזיסטירען די אינסטיטוציעס, וועלכע זיינען איינשטימיג אַנערקענט געוואָרען פאַר שלעכט, נאָר כדי עס זאָל מעהר ניט אויסקומען צו הערען דעם פּערהאַסטען וואָרט „רעפּאָרמען“.

IV

איינזעהענדיג אז מען קען מעהר גאַרנישט אויפטהאָן אין פרט פון רעפּאָרמען אין טשיטאַ, האָב איך מיט צופריעדנהייט אָנגענומען דעם פּאַרשלאַג צו בעזוכען דעם אַמור אין דעמזעלבען זומער פון 1863.

די אונגעוויינערע גרויסע שטרעקע אויף דעם לינקען (צפון) ברעג פון דעם אַמור, און דעם גאַנצען שטח אין דער לענג פון דעם פּאַסיפישען ברעג, אזוי ווייט דרום-צו ביז דער בוכט פון פעטער דעם גרויסען (וולאָדיוואָ-סטאַק), האָט גראַף מוראַוויאָף איינגענומען פאַר רוסלאַנד, כמעט געגען דעם ווילען פון די פעטערבורגער בעאַמטע און זיכער אָהן פּיעל הילף פון זייער זייט. ווען איהם איז איינגעפאלען דער דרייטער פלאַן צו פּער-נעהמען דעם גרויסען טייך, וועלכער האָט פאַר די לעצטע 2 יאָהרהונדער-טען שטענדיג צוגעצויגען צו זיך די סיבירער מיט זיין דרום-לאַגע און פּרוכטבארע לענדער; און ווען ער האָט בעשלאָסען, קורץ פאַר דעם ווי יאַפּאַן האָט זיך געעפענט פאַר אייראָפּאַ, צו פּערבאַפען פאַר רוסלאַנד אַ שטאַרקע פּאָזיציע אויף דעם פּאַסיפישען ברעג און ווערען אַ נאָהענטער שכן פון די פּעראַייניגטע שטאַטען, האָט ער כמעט אַלעמען אין פעטער-בורג געהאַט פאַר געגנער: דעם קריעגס-מיניסטעריום, וועלכער האָט ניט געהאַט קיין חיל איהם צו שיקען; דעם פינאַנס-מיניסטער, וועלכער האָט קיין געלד ניט געהאַט אויף איינגעהמען נייע לענדער; און איבערהויפּט דעם אויסערען מיניסטעריום, וואָס האָט שטענדיג איין בעשעפטיגונג, אויסצומיידען „דיפּלאָמאַטישע קאָמפּליקאציעס“. מוראַוויאָף האָט דערי-בער געמוזט האַנדלען אויף זיין אייגענער פּעראַנטוואָרטליכקייט און זיך פּערלאָזען אויף די מאָגערע מיטלען, וואָס די שיטער-בּעפּעלקערטע מזרח-סיביר האָט געקענט צונויפּשלאָגען פאַר דער דאָזיגער גראַנדיאָזער אונ-טערנעהמונג. נאָך מעהר, אַלעס האָט געמוזט געטהאָן ווערען אין דער גיך, כדי מען זאָל קענען אַרויסשטעלען דעם „אַבגעטוהאַנענעם פּאַקט“

אנטקענען די פראַטעסטען פון די מערב־אייראָפּעאישע דיפּלאָמאטען, וועלכע וועלען זיכער אויפגעהויבען ווערען.

פון פערנעהמען דאָס לאַנד גלאַט אזוי, נאָר אין נאָמען, וואָלט נאָר נישט אַרויסגעקומען, און דער פּלאַן איז דעריבער געווען, צו האָבען איבער דער גאַנצער לענג פון דעם גרויסען טייך אַמור און פון דעם אוזורי, וואָס פאַלט אין איהם אַריין אין דרום־זייט — אַ שטרעקע פון 2,500 מייל — אַ קייט פון קאַלאָניעס, וואָס זאָלען זיך אַליין אויסהאַלטען, און אויף אַזא אופן זאָל געשאפּען ווערען אַ רעגעלמעסיגע פּערבינדונג צווישען סיביר און דעם פּאַסיפישען ברעג. דערצו איז נויטיג געווען מענשען, און אזוי ווי די שיטערע מורח־סיבירישע בעפעלקערונג האָט זיי ניט געקענט צושטעלען, איז מוראָוויאַף געווען געצוואונגען אָנצונעהמען אויסערגעווענהליכע מיטלען. ער האָט בעפרייט די אויסגעדיענטע פּער'משפּט'ע, וואָס זיינען געוואָרען לייבאייגענע אויף די קייזערליכע מינעס, און האָט זיי אָרנאַט ניוזרט אַלס טראַנסבאַיאַליער קאָזאַקען, אַ טייל פון וועלכע האָבען זיך בעזעצט ביי דעם אַמור און דעם טייך אוזורי און האָבען געבילדעט צוויי נייע קאָזאַקען־געמיינדעס. דאָן האָט מוראָוויאַף גע'פּועל'ט מען זאָל בעפרייען טויזענד קאַטאַרושניקעס (דאָס רוב רויבער און מערדער), וועל־כע האָבען געזאָלט זיך בעזעצען אַלס פרייע מענשען ביי דעם ניעדעריגען טייל פון אַמור. ער איז אַליין געקומען זיי בעגלייטען, און האָט זיי פּאַר'ן אָבפּאַהרען אַדרעסירט פון ברעג: „געהט, מיינע קינדער, זייט דאָרטען פריי, בעאַרבייט דאָס לאַנד, מאַכט דערפון רוסישען באָדען, הויבט אָן אַ ניי לעבען“, און אזוי ווייטער. די רוסישע פּויערטעס, ווען מען פּער־שיקט זייערע מענער אויף קאַטאַרגע, געהען מיט כמעט אַלע מאָל, פון זייער פרייען ווילען, מיט די מענער אין סיביר, און אזוי האָבען אַ סך פון די, וואָס האָבען געזאָלט ווערען קאַלאָניסטען, געהאַט מיט זיך זייערע פּאַמיליעס. די אָבער וואָס האָבען קיין פּאַמיליעס ניט געהאַט, האָבען זיך אָנגענומען מיט מוטה און געזאָגט צו מוראָוויאַף: „וואָס איז לאַנד אַרבייט אָהן אַ פּרוי? מיר האָבען געדאַרפּט זיין פּעהירראַטעט!“ אויף דער דאָזיגער בעמערקונג האָט מוראָוויאַף געענטפּערט מיט אַ בעפעהל פריי צו לאָזען אַלע פּרויען, וואָס האָבען זיך דאָרטען געפונען אויף קאַטאַרגע — בערך אַ הונדערט — און זיי געלאָזען זיך אויסקלייבען וועמען זיי ווילען פון די מענער. קיין צייט צו פּערלירען איז ניט געווען: דאָס הויך־וואַסער פון טייך איז געשווינד אָבגעפּאַלען, די פלימען האָבען געמוזט אָבגעהן, האָט מוראָוויאַף זיי געהייסען זיך אויסשטעלען ביין ברעג פּאַרווייז, האָט זיי געגעבען זיין ברטה און געזאָגט: „איך מאַך אײַך

חתונה, קינדער. זייט גוט איינע צו די אנדערע; איהר, מענער, בעהאנדעלט
ניט שלעכט אייערע ווייבער — און זייט גליקליך!"

איך האָב די דאָזיגע קאָלאָניסטען געזעהן וואָסערע זעקס יאָהר
שפעטער נאָך אַט דער סצענע. זייערע דערפער זיינען געווען אַרעם, ווייל
דאָס לאַנד אויף וועלכע זיי האָבען זיך בעזעצט האָט געמוזט אָבגערייניגט
ווערען פון וועלדער, וואָס זיינען נאָך קיינמאָל ניט בעריהרט געוואָרען פון
א האַק; אָבער אין גאַנצען גענומען, זיינען זייערע קאָלאָניעס ניט געווען
קיין דורכפאַל, און „מוראָוויאַף'ס זונגים" זיינען ניט געווען וועניגער
גליקליך ווי זונגים אין אַלגעמיין. בישאָף אינאָסענטוס פון אַמור, אַן אויס-
געצייכענטער, אינטעליגענטער מענש, האָט שפעטער אָנערקענט די
חתונות, ווי אויך די קינדער וואָס זיינען געבאָרען געוואָרען, פאַר גאַנץ
לעגאַל און האָט זיי געלאָזט פערשרייבען אין דעם קירכען־רעגיסטער.

וועניגער מול'דיג איז אָבער מוראָוויאַף געווען מיט אַן אנדער חברה
מענשען, מיט וועלכער ער האָט פּערגרעסערט די בעפעלקערונג פון מורח-
סיבור. זייענדיג בדוחק אין מענשען, האָט ער אָנגענומען אַ פאַר טויזענד
סאָלדאַטען פון די דיסציפלינאַר-באַטאַליאָנען. זיי זיינען אַריינגענומען
געוואָרען אַלס „אַדאַפּטירטע זיהן" אין די קאָזאַקען פאַמיליען, אָדער מען
האָט זיי בעזעצט אין געמיינשאַפּטליכע הייזער אין די סיבירישע דערפער.
אָבער אַ לעבען אין קאָזאַרמע, צעהן אָדער צוואַנציג יאָהר, אונטער דער
שוידערליכער דיסציפלינע פון ניקאָליי דעם 1טענ'ס צייטען, איז זיכער
ניט געווען מסוגל אַלס אַ פאַרבערייטונג פאַר אַן אַגריקולטורעלען לעבען.
די „זיהן" זיינען זיך צולאָפען פון זייערע אַדאַפּטירטע פאַטערס און האָבען
געבילדעט מיט זיך די אַרומטרייבערישע בעפעלקערונג פון די שטעט, און
לעבענדיג „פון האַנד אין מויל" פון צופעליגער אַרבייט, פער'שכור'ענדיג
דעם גרעסטען טייל פון די פערדיענסטען, און דערנאָך געלעבט, ווי די
פויגעל אונטער'ן הימעל, אויסקוקענדיג אויף אַ נייעם צופאַל עפעס צו
פערדיענען.

דער ערבֿרב פון טראַנסבאַיקאַליער קאָזאַקען, פון געוועזענע פער-
ברעכער און „זיהן", — וואָס האָבען זיך בעזעצט אין איילענים, אָפט
אַהן אַ סדר, ביי די ברעגעס פון אַמור, — האָט זיכער ניט געקענט דער-
גרייבען קיין הצלחה, איבערהויפּט ביי די ניערעריגע טיילען פון טייך און
ביי דעם אוורי, וואו יעדער אייל ערד האָט געמוזט אַרויסגעריסען ווערען
פון אַ האַלבֿטראַפּישען ניט־בעריהרטען וואַלד. די מבול'ען רעגען וואָס
קומען מיט די מאַנסונס (רעגען־ווינטען), די אונגעהייערע איבערשוועד-
מונגען, די מיליאָנען וואַנדער־פויגעל א. ד. ג. האָבען כסדר פערניכטעט

די תבואות, און האָבען ענדליך געבראַכט די גאַנצע בעפעלקערונג אין אייני-פאַכער פערצווייפלונג און יאוש.

מען האָט דעריבער געמוזט יעדען יאָהר אַריבערשיקען היבשע זאַפּאַסען זאָלן, מעהל, גערויכערטע פליישען א. א. וו., אויסצוהאַלטען די שטעהענדע סאָלאַרטען און די קאָלאָניסטען אויף דעם ניעדעריגען טייל אַמור. פאַר דעם דאָזיגען צוועק פלעגט מען אויפבויען אין טשיטאַ לערד אַ הונדערט און פופציג באַרקעס אַ יאָהר, און זיי שיקען מיט די ערשטע פרייהלינגס-שטראַמען איבער די טייכען אינגאָהאַ, שילקאַ און דעם אַמור. די גאַנצע „פלאַטע“ איז געווען איינגעטיילט אין אכטיילונגען פון צוואַנ-ציג ביז דרייסיג באַרקעס, וועלכע זיינען איבערגעגעבען געוואָרען אונטער דער אויפזיכט פון קאָזאַקען און ציוויל-בעאַמטע. די מייסטע פון זיי האָבען גאַנץ וועניג געוואוסט וועגען נאַוויגאַציע (שיף-פאָהרעריי), אָבער מען האָט זיך, לכּל הפּחות, געקענט פערלאָזען אויף זיי, אַז זיי וועלען ניט צוֹגנבענען די פראָוויאַנטען און דערנאָך אַריינשיקען אַ ראַפּאָרט, אַז זיי זיינען פערלאָרען געגאַנגען. מיך האָט מען אָנגעשטעלט אַלס געהילף צו דעם שעה פון דער גאַנצער פלאַטע — לאָמיר איהם אָנרופען — מאַיאָר מאַראָווסקי.

מיינע ערשטע ערפאַהרונגען אין מייזן נייער ראלע פון אַ נאַוויגאַטאָר, זיינען ניט געווען קיין געהויבענע. ס'האָט זיך געמאַכט אַז איך האָב געמוזט אָבפאַהרען מיט עטליכע באַרקעס אזוי געשווינד ווי מעגליך, און זיי צושטעלען צו אַ געוויסען פונקט אויפ'ן אַמור. די מענשען, וואָס זיינען נויטיג געווען צו דער נסיעה, איז מיר אויסגעקומען צו דינגען פונקט צווישען יענע „זיהן“, וועלכע איך האָב שוין דערמאָנט. ניט איינער פון זיי, און ניט איך אַליין, האָבען געהאַט די קלענסטע ערפאַהרונג ווי צו פאַהרען אויף אַ טייף. אין דעם פריהמאָרגען וואָס מיר זיינען אָבגע-פאַהרען, האָב איך מיינע מענשען געמוזט צונויפקלייבען פון די דאָרטיגע שיינקען, און דאָס רוב פון זיי איז שוין באַלד אין דער פריה געווען אזוי שכור, אַז ס'איז נויטיג געווען זיי אָבצו'טובל'ען אין טייף, כדי זיי צו ברענגען צום בעוואוסטזיין. ווען מיר זיינען אַרויס אויפ'ן וואַסער, האָב איך זיי געמוזט לערנען יעדע זאך, וואָס זיי זאָלען טהאָן. פונדעסטוועגען, איז דעם גאַנצען טאָג אַלעס געגאַנגען כּשורה; די באַרקעס, געמאַרגען פון האַסטיגען שטראַם, זיינען געשוואומען טייף-אַרונטער און מיינע מענשען, ווי ניט-ערפאַהרען זיי זיינען געווען, האָבען זיי דאָך ניט געהאַט קיין אינטערעסע אַרויפצוטרייבען זייערע שיפען אויפ'ן ברעג: צו דעם וואָלט נויטיג געווען אַ בעזונדערע אָנשטרענגונג. ווען ס'האָט אָבער אָנגע-הויבען טונקעל ווערען, און אונזערע גרויסע שווער-אָנגעלאָדענע פופציג-

טוניגע באַרקעס האָבען געדאַרפט צוגעבראַכט ווערען צום ברעג און צוגעפּעסטיגט ווערען אויף איבער-נאַכט, האָט זיך אין באַרקע, וועלכע איז געווען ווייט פּאַראַויס פון דער, אויף וועלכער איך בין געווען, ערשט דעמאָלט אָבגעשטעלט, ווען זי איז געבליבען זיצען אויף א שטיין, צופּוסען פון אַן אונגעווער הויכען פעלזען, צו וועלכען ס'איז געווען אונגעגליך צוצוקומען. די באַרקע איז געזעסען פעסט, בעת די וואַסער-הויך פון טייך, וואָס איז פאַר אַ געוויסע צייט געווען אָנגעשוואָלען פון די רעגענס, איז שנעל געפּאַלען. ס'איז געווען קלאָר, אַז מיינע צעהן מענשען וועלען איהר ניט קענען אַרונטערקריגען. איך האָב זיך צוגעשיפּט צו אַ דערבייאַגען דאָרף בעמען הילף ביי די קאָזאַקען, און פאַר איין גאַנג האָב איך אוועק-געשיקט אַ שליח צו מיינעם אַ פריינד — אַ קאָזאַקען-אָפיציר, וואָס האָט זיך געפונען אַ צוואַנציג מייל ווייט פון דאָרטען, וועלכער האָט געהאַט ערפּאהרונג אין אַזעלכע זאַכען.

ס'איז געוואָרען טאָג; אַ הונדערט קאָזאַקען — מענער און פרויען — זיינען מיר געקומען צו-הילף, מיר האָבען אָבער קיין שום מיטעל ניט געהאַט, ווי אזוי צוצוקומען פון ברעג צו דער באַרקע, אַז מיר זאָלען איהר קענען אויסלאָדען — אזוי טיעף איז געווען דאָס וואַסער אונטער'ן פעלז. און אזוי געשווינד ווי מיר האָבען פרובירט איהר אַרונטערשטופּען פון שטיין, האָט זיך איינגעבראַכען דער דעק און עס האָט אָנגעהויבען אַריינקומען וואַסער גאַנץ פריי, אוועקשווענקענדיג די מעהל און זאָל, מיט וואָס די באַרקע איז געווען אָנגעלאָדען. צו מיין גרויסען שרעק, האָב איך בעמערקט מאַסען קליינע פישלעך אַריינקומענדיג דורך דער לאָך און גאַנץ פריי אַרומשווימענדיג אין דער באַרקע — און איך בין געשטאַנען אַן אונבעהאַלפענער, ניט וויסענדיג וואָס מען הויבט אָן צו טהאָן. ס'איז אַפילו דאָ אַ גאַנץ איינפאַכער און ווירקזאַמער מיטעל אין אַזעלכע נויט-פאַלען. מען שטופּט אַריין אַ זאַק מעהל אין דער עפענונג, וועלכע ווערט באַלד פּערשטאַפּט, בעת דער אויסענוועניגסטער פּערהאַרטעוועטער טייג וואָס פּאַרמירט זיך אין זאַק לאָזט ניט דאָס וויסער אַריינקומען דורך די מעהל; אָבער מיר האָבען קיינער ניט געוואוסט דערפון. צום גליק, האָט זיך אין עטליכע מינוטען אַרום בעוויזען אַ באַרקע אַרונטערקומענדיג מיט'ן טייך צו אונז. דער שוואַן וואָס האָט אויף זיך געטראַגען לאָהענגריין איז ניט בענריסט געוואָרען מיט מעהר פרייד פון דער פּערצווייפּעלטער עלזא, ווי די דאָזיגע אונגעלומפּערטע באַרקע איז פון מיר בענריסט געוואָרען. דער טומאַן וואָס איז געלעגען איבער דעם שעהנעם שילקאַ איז דעם פריהמאָרגען, האָט נאָך פּערגרעסערט די פּאַעזיע פון דער ערשיינונג. דאָס איז געווען מיין פריינד, דער קאָזאַקען-אָפיציר, וועלכער

האָט פון מיין בעשרייבונג פערשטאַנען, אז ס'איז ניט פאר מענשליכע כחות אַרונטערצוקריגען מיין באַרקע פון שטיין — אז זי איז פערלאָרען — און געהמענדיג אַ לעדיגע באַרקע, וואָס ער האָט גראָד געפונען ביי דער האַנד, איז ער מיט איהר געקומען אַריבערנעהמען אויף איהר די לאָדונג פון דער זינקענדער שיפעל. די לאָך איז באלד פערשטאַפט געוואָרען, דאָס וואַסער האָט מען אויסגעפומפעט, און די פראָוויאַנט האָט מען אַריבער גענומען אויף דער נייער באַרקע, וועלכע מען האָט צוגעבונדען צו מיינער; און אויפ'ן צווייטען טאָג האָב איך געקענט פאַרטזעצען מיין רייזע. אָט די דאָזיגע ערפאַהרונג איז פאַר מיר געווען אַ גרויס געווינס, און אין גיכען בין איך אָנגעקומען צו דעם בעשטימטען פלאַץ אויפ'ן אַמור, אָהן וועלכע-עס איז ווייטערדיגע צופאַלען, וואָס זאָלען ווערטה זיין צו דער-מאָנען. יעדע נאַכט פלעגען מיר אַבזוכען אַ גראַמען, ניט קיין צרטיעפען פלאַץ ביים ברעג, וואו מיר האָבען זיך אָבגעשטעלט איבערנעכטיגען, און באלד האָבען געפלאַקערט אונזערע פייערס איבער'ן ברעג פון דעם שטראָמיגען און קלאָרען טייך, אין מיטען פון די הערליכסטע באַרג פאַנגאַראַמאַס. ס'איז שווער זיך פאַרצושטעלען אַן אָנגענעמערע רייזע, בייטאָג, אָהן אירגענד וועלכע גערוישען פון אַ דאַמפּפער, — פון צייט צו צייט גיט מען אַ פאַר שטרייכען מיט'ן גרויסען שטייעררודער, כדי צו האַלטען די באַרקע אין מיטען שטראָם. פאַר דעם וואָס האָט ליעב די נאַטור, גיט עס ניט קיין פראַכטפאַלערע פאַנגאַראַמאַס אין דער וועלט, ווי אין דעם נייערדיגען טייך פון שילקא און דעם העכערען טייך פון אַמור, וואו מען זעהט הערליכע, ברייטע און שטראָמיגע טייכען פליסענדיג צוויי-שען בערג פון משופע'דיגע מיט וועלדער בעדעקטע פעלזען, וואָס הויבען זיך אויף אַ פאַר טויענד פוס איבער'ן וואַסער. אָבער אָט די אייגענע פעלזען מאַכען דערפאַר די פערבינדונגען אויף דער יבשה, רייטענדיג אויף פערד איבער אַ שמאַלען שטעג, אויסערגעווענהליך שווער. דאָס האָב איך אויסגעפונען נאָך אין דעם קומענדען הערבסט אויף מיין אייגענעם חשבון. אין מזרח-סיביר זיינען די זיעבען לעצטע באַהן-סטאַנציעס פאַזשע דעם שילקא (אַן ערך 120 מייל) געווען בעקאַנט אַלס די „שבעה מדורי גיהנם“. די דאָזיגע שטרעקע פון דער טראַנסבאַיקאַליער אייזענבאַהן — אויב זי וועט ווען-עס איז אויסגעבויט ווערען — וועט אָבקאָסטען אין-לשע'דיגע סומען געלד; אַ סך מעהר וויפיעל עס האָט געקאָסט די שטרעקע פון דער „קאַנאַדאַ-פאַסיפישער ליניע“ אין די „ראַקסי מאָונטיינס“, אין די „קאַניאָנס“ פון דעם פרייער טייך.

נאָכדעם ווי איך האָב צוגעשטעלט מיינע באַרקעס, האָב איך געמאכט אַ רייזע פון אונגעפעהר טויזענד מייל אַרונטער דעם אַמור אין איינע פון די פּאַסט־שיפּלעך, וואָס ווערען בענוצט אויפ'ן טייך. דאָס הינטערסטע טייל פון שיפּל איז געווען איבערגעדעקט מיט אַ לייכטען דעכל, און אויפ'ן פּאָדערסטען שפיץ איז געווען אַ קאסטען אָנגעשאַטען מיט ערד, וואו מען האָט געהאַלטען אַ פייער צו קאָכען דאָס עסען. מײן מאַנשאַפט איז בעשטאַנען פון דריי מענשען. מיר האָבען זיך געמוזט אונטעראַיילען, און דעריבער פלעגען מיר אַ גאַנצען טאָג רודערען, איבערבייטענדיג זיך נאָך דער רייהע־נאָך, בעת ביי דער נאַכט האָבען מיר דאָס שיפּל געלאָזט שווימען מיט'ן שטראָם, און איך פלעג פאַר אַ דרוי־פיער שעה בלייבען אויף דער וואַך, אויפצופאַסטען אַז דאָס שיפּל זאָל זיך האַלטען אין מיטען טייך און ניט פערטראָגען ווערען אין איינעם פון די זייטיגע פלוסען. אַט די וואַך־נעכט — מיט די פולע שיינענדיגע לבנה פון אויבען, און די טונקלע בערג זיך אַבשפיעגלענדיג אין טייך פון אונטען — זיינען געווען אזוי שעהן, אַז עס לאָזט זיך נאָר ניט בעשרייבען. מיינע רודערערס זיינען אויך געווען פון דיזעלבע „זיהן“; דאָס זיינען געווען דריי באַרדיאַגעס, וועלכע האָבען געהאַט אַ שם אַלס אונפערבעסערליכע גנבים און רויבער — און איך האָב מיט זיך געפיהרט אַ שווערען זאַק אָנגעפילט מיט באַנד נאָטען, זילבער און קופער. אין מערב־איראָפּא וואָלט אזא רייזע אויף אַן איינזאַמען טייך בעטראַכט געוואָרען גאַנץ ריזיקאַליש — ניט אזוי אין מזרח־סיביר. איך האָב געמאכט די רייזע ניט האָבענדיג ביי זיך אפילו אַן אַלטען פיסטאַלעט, און בין מיט מיינע דריי באַרדיאַגעס גאַנץ געמיטה ליד דורכגעקומען. נאָר ווען מיר זיינען געווען ניט ווייט פון בלאַגאָוועס־טשענסק זיינען זיי געוואָרען אונרוהיג. „באַנשינאַ“ (אַ כינעזישער בראַנד־פען) איז דאָרטען ביליג, האָבען זיי גע'טענה'עט, טיעף אַבזיפּצענדיג. „מיר וועלען זיכער אַריינפאַלען אין אַ צרה! ס'איז ביליג, און איינס־צוויי איז מען אַ פאַרטיגער ווען מען איז דערצו ניט געוועהנט!“ איך האָב זיי פאַרגעלעגט איבערצולאָזען דאָס געלד, וואָס זיי האָט געקומט, ביי אַ פריינד, וועלכער וועט זיי בעהילפיג זיין אַבצופאַהרען מיט'ן ערשטען דאַמפּפער. „דאָס וועט אונז קנאַפ וואָס העלפען“, האָבען זיי פערטרויערט געענטפערט; „אימיצער וועט אָנבאָטען אַ גלעזע... ס'איז ביליג... און מיט איין גלעזעל איז מען אַ פאַרטיגער!“ האָבען זיי זיך געהאַלטען ביי דאָס זייעריגע. זיי האָבען זיך געפיהלט גאַנץ דערשלאָגען, און ווען איך בין געפאַהרען צוריק דורך דער שטאָדט, אַ פאַר חדשים שפעטער, האָב איך ערפאַהרען, אַז איינער פון „מיינע זיהן“ — ווי מען האָט זיי אין שטאָדט גערופען — איז טאַקע אַריינגעפאַלען אין אַ צרה. ווען ער האָט

שוין געהאט פערקויפט זיין לעצטע פאָר שטיוועל פאָר דער גיפטיגער משקה, האָט מען איהם אַרעסטירט פאָר עפעס אַ גנבה, וואָס ער איז בעגאַנגען. מיין פריינד האָט איהם ענדליך אַרויסגעקראָגען פון תפיסה און אַוועקגעשיקט.

נאָר די וואָס האָבען געזעהן דעם אַמור, אָדער די וואָס קאָנען דעם מיסיסיפי אָדער דעם יאַנגטסעקיאַנג, קענען האָבען אַ בעגריף ווי גרויס דער אַמור ווערט, נאָכדעם ווי ער גיסט זיך צונויף מיט'ן סונגאַרי, און קענען זיך פאָרשטעלען ווי מורא'דיג עס זיינען די כוואַליעס אויף איהם, ווען דער וועטער איז שטורעמדיג. ווען עס פאַנגט זיך אָן דער רעגען־סעזאָן אין יולי, צוליעב די „מאַנסנס“ (רעגען־ווינטען), ווערען דער סונגאַרי, דער אוזורי און דער אַמור אָנגעשוואַלען מיט איין־לשער'דיגע מאַסען וואַסער; טויזענדער פלאַכע אינזלען, וועלכע זיינען געוועהנליך בעדעקט מיט וויערבאָווע וועלדלעך, ווערען פערפלייצט אָדער אַוועקגעטראָגען, און די ברייט פון טייך דערגרייכט אין אייניגע שטעלען צוויי, דריי און זאָגאַר פינף מיילען. דאָס וואַסער גיסט זיך פונאַנדער אין הונדערטע טייכען און אַזערעס און פערשפרייט זיך איבער די פלאַכלענדער פון ביידע זייטען פון הויפט־קאַנאַל. און ווען עס בלאָזט אַ פרישער ווינד פון מזרח זייט אַנטקעגען שטראָם, הויבען זיך אויף אויפ'ן הויפט־קאַנאַל און זיינע אַבצווייגונגען אַזעלכע מורא'דיגע כוואַליעס, וואָס זיינען אַ סך העכער פון די וואָס מען זעהט אַמאָל ביי דעם ים־אַריינגוס פון דעם סט. לאָרענס. נאָך ערגער איז עס, ווען עס קומט אָן אַן אוראַגאָן פון כינעזישען ים און צושפרייט זיך איבער דער אַמור־נעגענד.

אַזא אוראַגאָן האָבען מיר מיטגעמאַכט. איך בין דעמאָלט געווען אויף אַ גרויסע געדעקטע שיף, צוזאַמען מיט מאַיאָר מאַראָווסקי, מיט וועמען איך בין מיטגעפאָהרען פון בלאַגאָוועסטשענסק. ער האָט אָנגעשטעלט די זעגלען אַזוי, אַז די שיף זאָל געהן גענוי נאָכ'ן ווינד, און ווען דער שטורעם האָט זיך אָנגעהויבען, האָבען מיר בעוויזען אַריבערצושיפען זיך אויף דער בעשיצטער זייט פון טייך און אויפזוכען אַ בעהעלטענים אין אַ קליינעם זייטיגען טייכעל. מיר זיינען דאָרטען אָבגעשטאַנען צוויי טעג, אין דער צייט וואָס דער שטורעם האָט געבושעוועט מיט אַזא ווילדקייט, אַז ווען איך האָב זיך איינגעשטעלט און אָבגעגאַנגען אַ פאָר הונדערט איילען אין אַ דערבייאַגען וואַלד, האָב איך זיך באַלד געמוזט אומקעהרען צוריק, צוליעב דער גרויסער צאָהל מעכטיגע בוימער, וואָס דער ווינד האָט אומ־געוואָרפען אויף אַלע זייטען. מיר האָבען אָנגעהויבען זיך פיהלען זעהר אונרוהיג וועגען אונזערע באַרקעס. ס'איז נאָר קיין ספּה ניט געווען, אַז אויב זיי זיינען יענעם פריהמאָרגען געווען אויפ'ן אָפענעם וואַסער, האָבען

זיי בשום אופן ניט געקענט צוקומען צו דער בעשיצטער זייט פון טייך, און האָבען געמוזט פערטראָגען ווערען צום אָפענעם ברעג, וואו דער ווינד האָט געבושעוועט מיט זיין גאַנצער ווילדקייט און זיינען צושמעטערט געוואָרען. ס'איז געווען כמעט זיכער, אז אן אונגליק האָט פּאַסירט.

מיר זיינען אַרויסגעפּאָהרען באַלד ווי דאָס בושעווען פון שטורעם האָט נאָכגעלאָזען. געוואוסט האָבען מיר, אז מיר דאַרפען באַלד אָנגעגענען צוויי אָבטיילונגען פון באַרקעס; מיר זיינען אָבער אָבגעפּאָהרען איין טאָג, צוויי טאָג, און ס'איז פון זיי אפילו קיין שפור ניט געווען צו זעהן. מיין פריינד מאַראָוסקי האָט פּערלאָרען דעם שלאָף און דעם אַפעטיט, און האָט אויסגעזעהן ווי ער וואַלט נאָרוואָס אויפגעשטאַנען פון אן ערנסטער קראַנקהייט. א גאַנצען טאָג איז ער אָבגעזעסען אויפ'ן דעק אונטערוועגליך און געשעפטשעט: „אַלעס איז פּערלאָרען, אַלעס איז פּערלאָרען!“ אין אַט דעם געגענד פון אַמור זיינען דאָ וועניג דערפער, און זיי זיינען זעהר ווייט צוואוואָרפען, און מיר האָבען קיין שום ידיעה ניט געקענט קריגען. ס'איז אָנגעקומען אַ נייער שטורעם, און ווען מיר האָבען ענדליך דערגרייכט אַ דאָרף, האָבען מיר זיך דערקונדיגט, אז קיין באַרקעס זיינען דאַרטען ניט פּערבייגעפּאָהרען, און אז מיט אַ טאָג פריהער האָבען זיך דאַרטען געזעהן גאַנצע מאַסען ברוכשטיקער פון שיפען, שווימענדיג מיט'ן שטראָם. ס'איז געווען קלאָר, אז צום וועניגסטענס פּערציג באַרקעס, אויף וועלכע עס האָט זיך געפונען צוויי טויזענד מן פּראַכט, האָבען געמוזט אונטערנעהן. דאָס האָט געהייסען, אז אויב עס וועט ניט אָנקומען אין צייט קיין פּראָוויאַנט, וועט דעם נעקסטען פריהלינג זיכער זיין אַ הונגער אין דעם נייערעריגען טייל פון אַמור. דען עס איז שוין געווען שפעט אין סעזאָן, מיט שיפען וועט מען באַלד ניט קענען פּאָהרען, און קיין טעלעגראַפישע פּערבינדונגען זיינען נאָך דעמאָלט אין יענעם געגענד ניט געווען.

מיר האָבען אָבגעהאַלטען אַ בעראַטהונג און בעשלאָסען, אז מאַראָור סקי זאָל אזוי געשווינד ווי מעגליך אָבפּאָהרען צו דעם מויל פון אַמור, טאָמער וועט ער נאָך קענען איינקויפען אַביסעל תבואה אין יאַפּאַן, איידער די נאַוויגאַציע וועט זיך שליסען. דערווייל זאָל איך פּאָהרען אַרויף וואַסער ערקונדיגען זיך, ווי גרויס דער פּערלוסט איז געווען, און זעהן מיט אַלע מעגליכקייטען צו דעקען די צוויי טויזענד מייל אַרויף דעם אַמור און די שילקא — אין שיפּלעך, רייטענדיג אויף פּערד, אָדער מיט אַ דאַמפּפּער, אויב איך וועל קריגען. וואָס ניכער איך וועל קענען געבען צו וויסען די בעאַמטע אין טשיטאַ וועגען דעם אונגליק, און אַרויסשיקען אזוי פּיעל פּראָוויאַנט וויפּיעל מען וועט קריגען, אַלץ בעסער וועט זיין. אפשר וועט מען נאָך אַ טייל קענען צושטעלען דעם אייגענעם הערבסט צו דעם אויבע-

רען טייל אמור, פון וואנען ס'וועט לייכטער זיין עס אריבערצושיקען פריה אין פריהלינג אין די פלאכלענדער. אויב מען זאל נאָר קענען געווינען א פאָר וואָכען אָדער עטליכע טעג, וואָלט עס געמאכט א גרויסען אונטערשייד אין פאל פון א הונגער.

איך האָב אָנגעהויבען מיין צוויי טויזענד מיליגע רייזע אין א רודער שיפעל, בייטענדיג די רודערע אן ערד יעדע צוואנציג מיל, אין יעדען דאָרף. אזא מין פאָהרען איז געווען צו לאַנגזאַם, אָבער וואַרטען אויף א דאַמפּפּער, וואָס וועט אפשר אונטערקומען אין א פאָר וואָכען אַרום, האָב איך ניט געוואָלט. איך האָב דערווייל געקענט אָנקומען צו די פלעצער וואו די באַרקעס זיינען צושמעטערט געוואָרען און קריגען צו וויסען, אויב וויפיעל ניט איז פראַוויאַנט איז גערעטעט געוואָרען. דערצו האָב איך גערעכענט, אז איך וועל אפשר טרעפען א דאַמפּפּער ביי דעם מויל פון אוזורי, אין כאַבאַראָוסק. די שיפּלעך וואָס איך האָב געקראָגען אין די דערפער זיינען געווען קלאַגעדיגע, און דער וועטער איז געווען זעהר שטורעמדיג. עס פערשטעהט זיך, אז מיר האָבען זיך געהאַלטען פאַזשע ברעג, אָבער ס'איז אונז אויסגעקומען דורכצושניידען אייניגע צווייגען פון דעם אמור, וואָס זיינען געווען זעהר ברייט און די כוואַליעס, וואָס זיינען געטריבען געוואָרען פון ווינד, האָבען כסדר געסטראַשעט צו פּערוינקען אונזער קליין שיפעל. איין טאָג איז אונז אויסגעקומען איבערצושניידען א צווייט פון אמור, וואָס איז געווען כמעט א האַלב מיל די ברייט. שטורעם דיגע כוואַליעס האָבען זיך אויפגעהויבען אזוי ווי בערג, זיך יאָגענדיג אין יענעם צווייטן אַרין. מינע רודערער, צוויי פּויערים, זיינען געוואָרען פּערימערטע; זייערע פנים'ער זיינען געווען ווייס ווי פּאפּיר; זייערע בלויע ליפען האָבען זיך געטרייסעלט, זיי האָבען געשעפטשעט תּפּלות. נאָר א פּופּצעהן־יאָהריגער בחור'ל, וועלכער האָט געהאַלטען דעם רודער, האָט געלאָסען אויפגעפּאַסט מיט א וואַכזאַמען אויג אויף די כוואַליעס. ווען זיי האָבען זיך אַרונטערגעלאָזט נעבען אונז און עס האָט אויסגעזעהן ווי זיי פּערוינקען פּאַר א מאַמענט, האָט ער זיך געגליטשט צווישען זיי; אָבער ווען ער האָט געזעהן ווי זיי הויבען זיך אויף אין א שרעקליכער הויכקייט פון פּאַרענט, האָט ער א לייכטען קירעווע געטהאָן די שיפעל און האָט איהר אַריבערגעפּיהרט איבער די כוואַליעס. פון יעדער כוואַליע האָט זיך דאָס שיפעל אָנגעשעפט מיט וואַסער, און איך האָב עס מיט אן אַלטען שעפעל אויסגעשעפט, בעמערקענדיג פון צייט צו צייט, אז דאָס וואַסער קלייבט זיך אָן ניכער ווי איך קען עס אויסשעפען. איינמאָל, ווען דאָס שיפעל איז אַריבערגעשוואומען איבער צוויי אַזעלכע גרויסע כוואַליעס, האָב איך, אויף א וואונק וואָס איינער פון די צושראַקענע רודערערס האָט

מיר געגעבען, אָבגעבונדען דעם שווערען זעקעל מיט קופער און זילבער, וואָס איך האָב געמראָגען אויף מיינע פלייצעס... פאַר עטליכע טעג נאָכ-אנאָנד האָבען מיר געהאַט דורכצושניידען אַזעלכע פלעצער. איך האָב זיי קיינמאָל דערצו ניט געצוואונגען, אָבער זיי אַליין, וויסענדיג צוליעב וואָס איך יאָג זיך אַזוי, פלעגען אין דעם נויטיגען מאָמענט בעשליסען, אַז מען מוז פרובירען. „זיעבען מאָל שטאַרבט מען דאָך ניט, און פון איינמאָל קען מען זיך ניט אַרויסדרעהען“, פלעגען זיי זאָגען, און, איבער'צלעם/ענדיג זיך, האָבען זיי זיך גענומען פאַר די רודערס און אַריבערנעפּאָהרען.

איך בין אין גיכען אָנגעקומען צו דעם פּלאַץ, וואו דער הויפט-אונגליק מיט די באַרקעס איז פאַרגעקומען. פיער-און-פערציג באַרקעס זיינען פערניכטעט געוואָרען פון שטורעם. אויסלאָדען זיי איז געווען אונ-מעגליך, און זעהר וועניג פראַכט איז געראַטעוועט געוואָרען. צוויי טויזענד טון מעהל איז פערלאָרען געגאַנגען אין די כוואַליעס. מיט דער דאָזיגער ידיעה האָב איך פאַרטגעזעצט מיין רייזע.

עטליכע טעג שפעטער האָט מיך אָנגעיאָגט אַ דאַמפּפער, וועלכער איז געקראַכען פאַמעלעך אַרויף דעם טייך. ווען איך בין אויף איהם אַרויפגע-שטיגען, האָבען מיר די פאַסאַזשירען דערזעהלט, אַז דער קאַפיטאַן האָט אַזוי פיעל געטרונקען, ביז ער איז אַראָב פון זינען און אַרונטערגעשפּרונגען פון דעק. מען האָט איהם אפילו געראַטעוועט, נאָר ער ליענט איצט אַ קראַנקער אין זיין קאָיוטע. זיי האָבען מיך געבעטען איך זאָל איבערנעחמען די קאַמאַנדאַ איבער'ן דאַמפּפער, און איך האָב עס געמוזט טהאָן. איך האָב אָבער באַלד אויסגעפונען, צו מיין גרויסער איבערראַשונג, אַז אַלעס איז פון זיך אַליין געגאַנגען אין אַזאַ אויסגעצייכענטער איינגעשטעלטער אַרדנונג, אַז כאַטש איך האָב זיך אַ נאַצען טאָג אַרומגעדריעהט אויפ'ן בריקעל, האָב איך אָבער גאָרנישט געהאַט וואָס צו טהאָן. אַחוץ עטליכע מינוטען פון ווירקליכער פעראַנטוואָרטליכקייט, ווען מען האָט דעם דאַמפּפער געראַפט צוברענגען צו אַ לאַנדונגס-פּלאַץ, וואו מיר האָבען אָנגענומען האַלץ אויף צו הייצען, און אַחוץ אויפצומונטערען פון צייט צו צייט מיט עטליכע ווערטער די הייצערס, זיי זאָלען זיך נעהמען צו דער אַרבייט גאַנץ בעניגען, אַזוי גיך ווי מען האָט געקענט אונטערשיידען דעם וואַסער פון דער יבשה, איז מיין אַריינמישען זיך גאַנץ וועניג נויטיג געווען. אַ קאָצמאַן וואָס פערשטעהט אַ ים-קאַרטע. וואָלט פונקט אַזוי גוט געווען.

פאַהרענדיג מיט'ן דאַמפּפער און אַ היבש ביסעל רייטענדיג אויף פערד, בין איך ענדליך אָנגעקומען אין טראַנסבאַיקאַליאַ. דער געדאַנק ווענען דער מעגליכקייט, אַז נעקסטען פרייהלינג זאָל אויסברעכען אַ הונגער

אין דעם ניעדעריגען טייל אמור, האָט מיך די גאנצע צייט געפייניגט. מיר האָט זיך געדאַכט, אז דער קליינער דאַמפּפּער אויף וועלכען איך האָב זיך געפונען איז ניט געפּאָהרען גיך גענוג אויף דעם שטראָמיגען שילקא, און כדי צו געווינען אַ שעה צוואַנציג, אָדער וועניגער, האָב איך איהם איבערגעלאָזט און בין געריטען מיט אַ קאָזאַק אַ פּאָר הונדערט מייל אַרויף דעם אַרגון, איבער איינעם פון די ווילדסטע בערג־וועגלעך אין סיביר, זיך אַבשטעלענדיג פונאַנדערצולעגען אַ פייער נאָר דעמאָלט, ווען מיר האָבען זיך געפונען אין מיטען דער נאַכט אין אַ וואַלד. אפילו די צעהן אָדער צוואַנציג שעה, וואָס איך וואָלט געקענט געווינען דורך דער דאָזיגער אַנשטרענגונג, האָבען ניט געטאָרט פּערבייגעלאָזט ווערען, וואָרים יעדער טאָג האָט אונז געבראַכט געהנטער צו דער שליסונג פון דער נאַוויגאַציע: ביינאַכט האָט זיך שוין געלעגט אַ דינער אייז אויפ'ן טייך. ענדליך האָב איך בעגעגענט דעם גענעראַל־גובערנאַטאָר פון טראַנסבאַיקאַליע און מיין פּריינד, פּאַלקאַוויניק פּעדאַשענקאַ, אויפ'ן שילקא, ביי דער פּעחברעכער־קאַלאַניע פון קאַרא, און דער לעצטער האָט איבערגענומען אין זיינע הענד צו בעזאָרגען, מען זאָל גלייך אַרויסשיקען אַזוי פיעל פּראָוויאַנט וויפיעל מען וועט נאָר קענען קריגען. וואָס מיך אַנבעלאַנגט, בין איך באַלד אַכגע־פּאָהרען נאָך אירקוטסק, אַכצוּגעבען אַ בעריכט וועגען דער גאַנצער אַנגעלעגענהייט.

אין אירקוטסק האָבען זיך מענשען געוואונדערט, ווי גיך איך האָב געמאַכט די דאָזיגע ריזיע, אָבער איך בין געווען אין גאַנצען אויסגע־מאַטערט. ווי די זאַך איז, ווען מען איז יונג קומט מען צו די כחות גאַנץ געשווינד, און איך האָב מיינע כחות צוריקגעקראָגען, שלאָפענדיג אַ וואָך צייט אַזויפיעל שעה יעדען טאָג, אז איך שעחם זיך אויסצוואַגען וויפיעל. „האָט איהר זיך גענוג אויסגערוחט?“ האָט דער גענעראַל־גובערנאַטאָר מיך געפּרעגט אונגעפּעהר אין אַ וואָך אַרום נאָך מיין אַנקור מען. „וואָלט איהר געקענט מאָרגען אַרויספּאָהרען, אַלס קוריער, נאָך פּעטערבורג, פּערזענליך אַכגעבען אַ בעריכט וועגען דעם פּערלוסט פון די באַרקעס?“

דאָס האָט געהייסען, אז אין צייט פון צוואַנציג טעג — ניט איין טאָג מעהר — וועל איך דאַרפען דורכמאַכען אַ צווייטע ריזיע פון דריי טויזענד און צוויי הונדערט מייל, פון אירקוטסק ביז נישני־נאַוונאַראַד, פון וואַנען איך וועל קענען געהמען די באַהן נאָך פּעטערבורג. דאָס האָט געהייסען, יאָגען זיך דורך טאָג און דורך נאַכט מיט פּאַסט־וועגען, וועלכע האָבען געמוזט געביטען ווערען ביי יעדער סטאַנציע, וואָרים קיין וואַגען וואָלט ניט געקענט אויסהאַלטען אַזאַ ריזיע אין פּולען גאַלפּאַ איבער די

הארטע גרודעס פון דעם איינגעפראָרענעם וועג אין סוף הערכסט. אָבער, זעהן זיך מיט מיין ברודער אַלעקסאַנדער איז פאר מיר געווען א ציגרויסע ציציהונג, אז איך זאָל זיך אַבזאָגען פון דעם פאַרשלאַג, און מיט א נאכט שפעטער בין איך אַרויסגעפאַהרען. ווען איך האָב דערגרייכט די פלאַכ־לענדער פון מערב־סיביר און די אוראַלען, איז די ריזע געוואָרען אַן אמת'ר פּיין. עס זיינען געווען טעג, ווען די רעדער פון די וועגען פלעגען פלאַצען פון קעלט, פאַהרענדיג איבער די פערפראָרענע גרודעס, ביי יעדער סטאַנציע. די טייכען זיינען געווען פערפראָרען, און איך האָב געמוזט אַריבערפאַהרען דעם אָב אין א שיפעל צווישען שווימענדיגע שטיקער אייז, וואָס האָבען יעדע מינוט געסטראַשעט צו צודריקען אונזער קליין שיפעל. ווען איך בין אָנגעקומען צום טייך טאָם, אויף וועלכען די קריעס זיינען צונויפגעפראָרען געוואָרען ערשט מיט א נאכט פריהער, האָבען די פויערים א היבשע צייט זיך ענטזאָגט מיך אַריבערצופיהרען, און האָבען פערלאַנגט אז איך זאָל זיי געבען א „קוויטאַנציע“.

„וואָס פאַר א „קוויטאַנציע“ ווילט איהר?“

„נ, שרייבט אָן אויף א פאַפּיר: „איך, דער אונטערגעשריבענער, בעשטעמיג היערמיט, אז איך בין דערטרונקען געוואָרען דורך גאָט'ס רצון, און ניט דורך דער שולד פון די פויערים“, און גיט אונז דאָס דאָזיגע פאַפּיר.“

„מיט פערגעניגען, — אויפ'ן אנדערען ברעג.“

ענדליך האָבען זיי מיך אַריבערגעפיהרט. א יונגער מאַן — א דרייַסטר, מוסהיגער בחור, וועמען איך האָב אויסגעקליבען פון דער מאַסע — האָט געמאַכט דעם אָנהויב אַריבערצוגעהן, אויספרובירענדיג די שטאַרקייט פון אייז מיט א שטאַנג; איך בין געגאַנגען נאָך איהם, טראָגענדיג מיין קוריערסקען ריזע־טאַש איבער די שולטערן, און מיר זיינען געווען אָנגעבונדען מיט שטריק, וואָס פינף פויערים האָבען געהאַל־טען, און זיינען אונז נאָכגעגאַנגען פון דער ווייטען — איינער פון זיי האָט געטראָגען א קולע שטרוי, אַרויפצואוואַרפען אויפ'ן אייז, אויב ער וועט זיך אַרויסווייזען ניט שטאַרק גענוג.

ענדליך בין איך אָנגעקומען אין מאַסקווע, וואו מיין ברודער האָט מיך אַבגעוואַרט אויפ'ן וואַקזאַל, און מיר זיינען גלייך אָבגעפאַהרען אין פעטערבורג.

די יונגער איז א גרויסאַרטיגע זאך. נאָך אזאַ מיין ריזע, וועלכע האָט געדויערט פיער־און־צוואַנציג מעת־לעת, אָנקומענדיג גאַנץ פריה אין פעטערבורג, בין איך נאָך דעם אייגענעם טאַג אוועק איבערגעבען מיין שליחות, און איך האָב אויך ניט פערפעהלט צו בעזוכען מיינע א מוהמע

— אָדער, ריכטיגער אַ קווינע — וואָס האָט געוואוינט אין פעטערבורג. זי איז געווען מלא שמחה. „מיר האָבען אַ טאַנץ־פּאַרטיע היינט אבענד. וועסטו קומען?“ האָט זי געזאָגט. „געוויס וועל איך קומען!“ און ניט נאָר בין איך געקומען, נאָר איך האָב אויך געטאַנצט ביז אין טאָג אַריין.

ווען איך בין געקומען אין פעטערבורג און האָב זיך געזעהן מיט די בעאַמטע, האָב איך פּערשטאַנען וואָרום מען האָט מיך געשיקט אָבצוגעבען דעם בעריכט. קיינער האָט ניט געוואָלט גלויבען, אַז ס'איז מעגליך, אַז אזוי פּיעל באַרקעס זאָלען פּערניכטעט ווערען. „זייט איהר געווען אויפ'ן פּלאַץ? האָט איהר געזעהן, ווי זיי זיינען צושמעטערט געוואָרען, מיט אייערע אייגענע אויגען? זיינט איהר פּאָלשטענדיג זיכער, אַז „זיי“ האָבען פּשוט ניט גע'גנב'עט די פּראָוויאַנט און האָבען איך געוויזען אַנדערע צובראָך־כענע באַרקעס?“ אָט דאָס זיינען געווען די פּראַגען, אויף וועלכע איך האָב געדאַרפט ענטפּערען.

די נאַאיווע אונטערנעיהייט פון די הויכע בעאַמטע, וועלכע זיינען געשטאַנען אויפ'ן שפיץ פון די סיבירישע אַנגעלעגענהייטען אין פעטער־בורג, איז פּראָסט געווען צום בעוואונדערען. „אָבער — ווי אזוי איז דאָס מעגליך, מיין הערר“, האָט איינער פון זיי צו מיר געזאָגט אין פּראַנצוויזיש — ער פּלעגט שטענדיג רעדען פּראַנצוויז — ווי א י ז דאָס מעגליך אַז פּערציג באַרקעס זאָלען צושמעטערט ווערען אויף דער נעוואַ און אימיצער זאָל גאָר ניט קומען העלפען זיי ראַטעווען?“ „די נעוואַ!“ האָב איך אויסגע־רופען; „לעגט צוזאַמען דריי, פיער נעוואַס איינע נעבען די אַנדערע, ערשט דעמאָלט וועט איהר האָבען דעם ניעדעריגען אַמור!“

„איז דער אַמור ווירקליך אזוי גרויס?“ און מיט אַ פּאָר מינוטען שפּעטער האָט ער געפּלאַפּעלט, אין אַן אויסגעצייכענטען פּראַנצוויזיש, וועגען פּערשיידענערליי זאַכען. „ווען האָט איהר דעם לעצטען מאָל געזעהן דעם מאַלער שוואַרץ? איז ניט זיין „יאַהאַן גראַזני“ אַ וואונדערליך בילד? ווייסט איהר וואָרום קוקעל האָט געזאָלט אַרעסטירט ווערען? ווייסט איהר, אַז טשערנישעווסקי איז אַרעסטירט? ער געפינט זיך איצט אין פעסטונג.“

„פאַר וואָס? וואָס האָט ער געטהאָן?“ האָב איך געפּרעגט. „גאַרנישט בעזאַנדערס; גאַרנישט! אָבער — מיין הערר, איהר ווייסט דאָך, שטאַאַטליכע אויסרעכענונגען! אַזאַ קלוגער מענש, זעהר אַ קלוגער! און ער האָט אַזאַ איינפלוס אויף דער יוגענד. איהר פּערשטעהט דאָך, אַז אַ רעגירונג קען אַזעלכעס ניט פּערטראַגען: ס'איז אונמעגליך!“ גראַף איגנאַטיעף האָט אַזעלכע פּראַגעס ניט געפּרעגט. ער האָט געקאָנט דעם אַמור אויסגעצייכענט, און ער האָט אויך געקאָנט פעטער־

בורג. אין מיטען פון אַלערליי שפּאַסען און וויציגע בעמערקונגען מכה סיביר, וואָס ער האָט געמאַכט מיט אַן ערשטוינענדער לעבהאַפטיגקייט, האָט ער אַ זאָג געמאַהן צו מיר: „א שטיק גליק וואָס איהר זייט דאָרטען געווען אויפ'ן פּלאַץ און געזעהן דעם חורבן. און „זיי“ האָבען שכל געהאַט צו שיקען אייך מיט'ן רעפּאָרט! גוט געמאַהן! תחילת האָט אייך קיינער ניט געוואָלט גלויבען וועגען די באַרקעס. עס איז אַ נייער שווינדעל האָט מען גערעכענט. אָבער איצטער רעדט מען, אז איהר זייט געווען גוט־בעקאַנט אַלס פּאַזש, און אז איהר האָט אינגאַנצען פּערבראַכט נור עטליכע מאָנאַטען אין סיביר, הייסט עס, אז איהר וואָלט די דאָרטיגע מענשען ניט געשיצט, ווען ס'וואָלט געווען אַ שווינדעל. מען טרויט אייך.“

דמיטרי מיליוטין, דער קריעגס־מיניסטער, איז געווען דער איינציגער מאַן אין דער הויכער פעטערבורגער אַדמיניסטראַציע, וועלכער האָט די זאָך גענומען ערנסט. ער האָט מיר געשטעלט אַ סך פּראַגען: אַלע צום פּונקט. ער האָט דעם ענין באַלד גרינדליך בעגריפען, און אונזער גאַנצער געשפּרעך איז געפיהרט געוואָרען אין קורצע זאַצען, אָהן איילעניס, אָבער אויך אָהן איבעריגע דבורים. „די ברעג־קאָלאָניעס האָרף מען שיקען מיט'ן ים, מיינט איהר? און נור די איבעריגע פון טשיטאַ?“ „גאַנץ ריכטיג.“ „אויב אָבער, נעקסטען יאָהר זאָל וויעדער אויסברעכען אַ שטורעם, — וועט וויעדער זיין אַזא חורבן?“ „ניין, אויב מיר זאָלען דאָרטען האָבען צוויי קליינע שלעפֿ־שיפען, וואָס זאָלען מיטפּאַהרען מיט די באַרקעס.“ „וועט עס זיין גענוג?“ „יא. ווען מיר וואָלטען געהאַט איין שלעפֿ־שיף, וואָלט דער שאָדען געווען קלענער אויף אַ העלפט.“ „גאַנץ מעגליך. שרייבט צו מיר, איך בעט אייך; שרייבט אויס אַלץ וואָס איהר האָט געזאָגט, גאַנץ איינפאַך; אָהן פּאַרמאָליטעמען.“

V

איין בין אין פעטערבורג לאַנג ניט געבליבען, און דעם זעלבען וויי־טער האָב אייך זיך צוריקגעקעהרט נאָך אירקוטסק. מיין ברודער האָט אויך געזאָלט קומען דאָרטען אין עטליכע חדשים אַרום; ער איז אויפגענומען געוואָרען אַלס אָפיציר פון די אירקוטסקער קאָזאַקען.

אַ ריזע איבער סיביר אין ווינטער ווערט בעטראַכט אַלס אַ שרעק־ליכע ערפאַהרונג; אָבער נעהמענדיג אין בעטראַכט אַלץ מיט אַנאַנדער, איז עס בכלל בעקוועמער איידער אין יעדער אַנדער צייט פון יאָהר. די שנעב־עדעקטע וועגען זיינען אויסגעצייכענט גוט, און כאָטש די קעלט

איז זעהר גרויס, קען מען איהר דאָך גאַנץ לייכט אַריבערטראָגען. ליעגענדיג אויסגעצויגען אין שליטען — אזוי ווי מען טהוט אין סיביר — איינגע-וויקעלט אין פוטערנע דעקעס, מיט פוטער פון אינוועניג און פון דרויסען, ליידיט מען ניט פיעל פון דער קעלט, אפילו ווען די טעמפעראטור איז פערציג אָדער זעכציג גראַד פאַרענהייט אונטער זיראַ. פאַהרענדיג אַלס קוריער — דאָס הייסט, בייטענדיג געשווינד די פערד ביי יעדער סטאַנציע און זיך אָבשטעלענדיג ניט מעהר ווי איין מאָל אין טאָג אויף אַ שטונדע אָבצוועסען — בין איך אָנגעקומען אין אירקוטסק אין ניינצעהן טעג נאָך מיין פערלאָזען פעטערבורג. די געוועהנליכע געשווינדקייט פון אזעלכע נסיעות איז צוויי הונדערט מייל אַ טאָג, און איך געדענק, אז איך בין איינגעפאַהרען די לעצטע 660 פאַר אירקוטסק אין זיעבעציג שעה. דער פראַסט איז ניט געווען גרויס, די וועגען זיינען געווען אין אַן אויסגעציי-כענטען צושטאַנד, די קוטשערס זיינען געווען גוט אויפגעלעגט, ווייל זיי האָבען געקראָגען גענוג קליינגעלד, און די דריי קליינע, פלינקע פערדלעך פון געשפאַן האָבען אויסגעזעהן, ווי זיי וואַלטען הנאה געהאַט צו לויפן האַסטיג איבער בערג און טהאַל, איבער האַרט ווי שטאַל פערפאַרענע טייכען, און דורך וועלדער, וואָס האָבען געגלימצערט אין זייער זילבערנער דעקע אונטער די שטראַהלען פון דער זון.

איך בין דאָס מאָל בעשטימט געוואָרען אַלס אַטאַשע צום גענעראַל-גובערנאַטאָר פון מזרח-סיביר פאַר די קאָזאַקען אַנגעלעגענהייטען, און האָב געמוזט בלייבען וואוינען אין אירקוטסק; אָבער וואָס אייגענטליך צו טהאָן איז ניט געווען. פון פעטערבורג איז אָנגעקומען אַ פעראַרדנונג, מען זאָל לאָזען אַלצדינג געהן לויט'ן אַלטען שטייגער, אָהן אירגענד וועלכע אַנדייטונגען אויף רעפּאַרמען. איך האָב דעריבער מיט צופריעדענהייט אָנגענומען דעם פאַרשלאָג צו אונטערנעהמען אַ געאָגראַפישע אויספאַר-שונג אין מאַנטשוריע.

ווען מען וואַרפט אַ בליק אויף אַ לאַנדקאַרט פון אזיע זעהט מען, אז דער רוסישער גרענעץ, וועלכער לויפט אין סיביר, בכלל גערעדט, איבער דעם פּופציגסטען ברייט-גראַד, פערקרימט זיך פּלוצלינג אין טראַנס-באַיקאַליאַ צו צפון-צו. פאַר דריי הונדערט מייל ציהט ער זיך מיט דעם טייך אַרגון; דאָן, דערגרייכענדיג דעם אַמור, פערקירעוועט ער זיך אין דרום-מזרח — די שטאַדט בלאַגאַוועסטשענסק, די געוועזענע הויפּשטאָרט פון אַמור-לאַנד, געפינט זיך וויעדער אונטערהער אויף דעם זעלבען פּופציג-סטען ברייט-גראַד. צווישען דעם דרום-מזרח'דיגען ווינקעל פון טראַנס-באַיקאַליאַ (ניי-טשורוכאיטו) און בלאַגאַוועסטשענסק אויפ'ן אַמור, איז דער שטח פון מערב צו מזרח אין גאַנצען פינף הונדערט מייל; אָבער

איבער דעם אַרגון און דעם אַמור איז די שטרעקע איבער טויזענד מייל, און דערצו נאָך זיינען די פערבינדונגען איבער דעם אַרגון, אויף וועלכען מען קען מיט שיפען ניט פאַהרען, אויסערגעווענהליך שווערע. אין זיינע גיערעריגע טיילען איז קיין אַנדער וועג ווי אַ שטאַרק ווילדע באַרג-סטעזשקע ניטאָ.

טראַנסבאַיקאַליע איז זעהר רייך אין בהמות, און די קאָזאַקען, וועלכע פערנעהמען דעם דרום-מזרח'דיגען ווינקעל, און זיינען רייכע פיהציכטער, האָבען געוואָלט איינפיהרען אַ דירעקטע פערבינדונג מיט'ן מיטעל-אַמור, וועלכער וואָלט געווען אַ גוטער מאַרק פאַר זייערע בהמות. זיי פלעגען האַנדלען מיט די מאַנגאָלען, און זיי האָבען פון זיי געהערט, אז עס וואָלט ניט שווער געווען צוצוקומען צו דעם אַמור, רייזענדיג מזרח-צו איבער דעם גרויסען כינגאַן. געהענדיג גלייך צו מזרח-צו, האָט מען זיי געזאָגט, קען מען זיך צונויפקומען מיט אַן אַלטען כינעזישען טראַקט, וואָס שניידט דורך דעם כינגאַן און פיהרט צו דער מאַנטשורישער שטאַרט מערנהען (אויפ'ן טייך נאַנגי, וואָס פאַלט אַריין אין סונגאַרי), פון וואַנען עס איז דאָ אַן אויסגעצייכענטער וועג, וואָס פיהרט צו דעם מיטעל-אַמור.

מען האָט מיר אָנגעבאַטען צו זיין דער פיהרער פון אַ האַנדעלס-קאַראַוואַן, וואָס די קאָזאַקען האָבען זיך פאַרגענומען צו אַרנאַניזירען, כדי אויסצוגעפינען דעם דאָזיגען טראַקט, און איך האָב עס אָנגענומען מיט בעגייסטערונג. קיין אייראָפּעער האָט נאָך קיינמאָל דעם דאָזיגען געגענד ניט געהאַט בעזוכט, און אַ רוסישער טאַפּאַגראַפּער (אַן אַרט-בעשרייבער), וועלכער האָט זיך מיט עטליכע יאָהר פריהער אוועקגעלאָזט אויף דעם דאָזיגען וועג, איז דער'הרג'עט געוואָרען. בלויז צוויי יאַפּאַנעזער, אין דער צייט פון קייזער כאַנ'סו, האָבען אויסגעפאַרשט דעם דרום-געגענד אזוי ווייט ווי מערנהען, און האָבען פעסטגעשטעלט די ברייט-ליניע. דער גאַנצער אונגעהייערער געגענד צו צפון-צו, פינף הונדערט מייל אין דער ברייט און זיעבען הונדערט מייל טיעף, איז געווען אַבסאָלוט אונבעקאַנט. איך האָב נאָכגעזוכט אַלע מעגליכע קוועלען וועגען דעם דאָזיגען געגענד. אָבער קיינער ניט, אפילו ניט די כינעזישע געאָגראַפּען, האָבען עפעס געוואוסט וועגען איהם. אחוץ דעם אַלעמען, איז די פערבינדונג פון דעם מיטעל-אַמור מיט טראַנסבאַיקאַליע פאַרזיך אַליין געווען אַ וויכטיגער פאַקט; טשורוכאַיטו ווערט איצטער דער הויפט-פונקט פון דער טראַנס-מאַנטשורישער אייזענבאַהן. מיר זיינען אויף אזא אופן געווען די פּיאָנירען פון אַט דער גרויסער אונטערנעהמונג.

עס איז אָבער געווען איין שוועריגקייט. דער אָכמאַך מיט כינא האָט גאַראַנטירט די רוסען אַ פרייען האַנדעלס-פערקעהר מיט דער "אימפעריע

פון כינא און מאַנגאָליע". מאַנטשוריע איז דאָרט ניט דערמאָנט, און האָט אזוי גוט געקענט אויסגעשלאָסען ווערען ווי איינגעשלאָסען ווערען אין אַבמאָך. די כינעזישע גרענעצ־בעאַמטע האָבען געלערענט אין פּשט, און די רוסען אַן אנדערען. נאָך מעהר, אין אַבמאָך רעדט זיך נאָר וועגען מסחר, און אַלס אָפיציר וואָלט מיר ניט געווען ערלויבט אַריינצוקומען אין מאַנטשוריע. איך האָב דעריבער געמוזט געהן אַלס אַ סוחר, און צוליב דעם האָב איך טאַקע איינגעקויפט פּערשיידענע סחורות, און בין געגאַנגען פּערשטעלט אַלס קויפּמאַן. דער גענעראַל־גובערנאַטאָר האָט מיר אַרויס־געגעבען אַ פּאַספּאָרט, „צו דעם אירקוטסקער צווייטע גילדע קופּיעץ פּעטער אַלעקסיעף און זיינע קאָמפּאַניאָנען“, און ער האָט מיר געוואָרענט, אז אין פּאַל די כינעזישע בעאַמטע וועלען מיך אַרעסטירען און אוועקפּיה־רען נאָך פּעקינג, און פון דאָרטען איבער דעם גאַבי צום רוסישען גרענעץ — אין אַ שטייג אויפ'ן רוקען פון אַ קעמעל, אזוי פּלעגען זיי פּיהרען געפּאַנגענע איבער מאַנגאָליע — זאָל איך איהם ניט פּעראַטעהן, אַרויס־געבענדיג מיין נאָמען. פּערשטעהט זיך, איך האָב די אַלע בעדינגונגען אָנגענומען; דער נסיון צו זיין דער ערשטער צו בעזוכען אַ לאַנד, וואָס קיין אייראָפּעער האָט נאָך ניט אָנגעזעהן, איז געווען צורגרויס פאַר אַ פּאַרשער.

אין טראַנסבאיקאליא וואָלט מיר אָנגעקומען ניט לייכט צו פּערשטע־לען זיך, אז מען זאָל מיך ניט דערקענען. די קאָזאַקען זיינען אויסערגע־וועהנליך נייגעריגע מענשען — אמת'ע מאַנגאָלען — און אזוי געשווינד ווי אימיצער קומט אין איינעם פון זייערע דערפער, איז בעת זיי בעהאַנד־לען איהם מיט דער גרעסטער גאַסט־פּריינדליכקייט, געהאט איהם דער בעל־הבית פון הויז אויף אַ פּאַרמאַלנעם פּערהער.

„אַ שווערע רייזע, שטעל איך מיר פּאַר“, הויבט ער אָן; „אַ לאַנגער מהלך פון טשיטאַ אהער, וואָס זאָגט איהר? און דאן, אפשר נאָך ווייטער, אויב מען קומט פון ערגעץ־וואו אויף יענער זייט טשיטאַ? אפשר פון אירקוטסק? אַ סוחר, מן הסתם? אַ סך סוחרים קומען דאָ דעם וועג. איהר פּאַהרט אויך קיין נערטשינסק, ווי ס'ווייזט אויס? — יא, לייט אין אייער עלטער זיינען שוין אָפט פּערהייראַט; און איהר, שוין אויך פּערהייראַט, איבערגעלאָזט אַ פּאַמיליעצקע, איך שטעל מיר פּאַר? אַ סך קינדערלעך?“ און אזוי ווייטער אַ האַלבע שעה נאָכאַנאַנד.

דער אַרטיגער קאָמאַנדיר פון די קאָזאַקען, קאַפיטאַן ביקסהעוודען, האָט געקאָנט זיינע מענשען, און מיר האָבען דעריבער געמוזט זיין גאַנץ פּאַרזיכטיג מיט זיי. אין טשיטאַ און אין אירקוטסק האָבען מיר געהאַט אָפטע טעאטער־פּאַרשטעלונגען פון די דילעטאַנטען, וועלכע האָבען ליעב

געהאט צו שפיעלען אַסטרָאָווסקי'ס דראַמאַס, אין וועלכע די האַנדלונגען קומען דאָס רוב פאַר צווישען די סוחרים-קלאַסען. איך האָב עטליכע מאָל געשפיעלט אין פערשיידענע דראַמאַס, און איך האָב געפונען אזא גרויסען פערגעניגען אין שפיעלען, אז איך האָב זאָגאר איינמאָל, ביי אַ געוויסער געלעגענהייט, געשריבען מיין ברודער אַן ענטהוויאָסטישען בריעף, אין וועלכען איך האָב זיך פאַר איהם מודה געווען, אז איך האָב אַ שטאַרקען וואונש אויפצוגעבען מיין מיליטערישע קאַריערע און געהן אויף דער ביהנע. דאָס רוב האָב איך גענומען די ראָלען פון יונגע סוחרים, און האָב זעהר גוט אויפגעכאַפט זייערע רייד, זייער מימיק און זייער טרינקען טהעע פון אַ שאָל — דאָס האָב איך נאָך געקענט פון מינע ערפאַהרונגען אין ניקאָלסקאַע — און איצט האָב איך געהאַט אַ גוטע געלעגענהייט אַרויס-צואווייזען די אַלע זאַכען אין דער ווירקליכקייט, פאַר אַ ניצליכען צוועק.

„זעצט אייך, פעטער אַלעקסעיעוויטש“, פלעגט קאַפיטאַן ביקסהעוור דען אַ זאָג טהאָן צו מיר, ווען מען האָט אַרויפגעשמעלט אויפ'ן טיש דעם קאַכענדיגען סאַמאָוואַר, פון וועלכען עס האָט געזעצט אַ וואָלקען פון פאַרע. „אַ דאַנק אייך, מיר קענען שטעהן“, פלעג איך ענטפערען, זיך אוועקזעצענדיג אויף אַ ברעג שטוהל פון דער ווייטענס, און אָנהויבען טרינקען מיין טהעע אויפ'ן שטייגער פון אַ מאַסקווער סוחר. ביקסהעוורען פלעגט שיער ניט צושפּרונגען ווערען פון געלעכטער, בעת איך פלעג בלאָזען אויף מיין שאָל מיט אויסגעסטאַרטשטע אויגען, און האָב געביסען אויף אַ ספּעציעלען שטייגער פּיצענאָניקע ברעקעלעך פון אַ שטיקעל צוקער, וואָס האָט געדאַרפט קלעקען אויף אַ האַלב טויז גלעזער טהעע.

מיר האָבען געוואוסט, אז די קאָזאַקען וועלען גאַנץ גיך אויסגעפינען דעם אמת וועגען מיר, אָבער עס איז געווען וויכטיג צו געווינען עטליכע טעג און אַריבערגעהן דעם גרענעץ איידער זיי וועלען זיך דערוויסען ווער איך בין. איך האָב ווי עס ווייזט אויס געשפיעלט מיין ראָלע אויסגעציי-כענט גוט, וואָרים די קאָזאַקען האָבען מיך ווירקליך בעהאַנדעלט ווי אַ קליינעם סוחר. אין איין דאָרף האָט אַן אַלטעטשקע מיך אַריינגערופען אין פאַרהויז און געפרעגט: „קומט עפעס נאָך ווער הינטער אייך אויפ'ן וועג, טהייערינקער?“ „ניין, באַבינקע, מיר האָבען דערפון ניט געהערט.“

„זיי זאָגען אז אַ פּרינץ, ראַפּאַטסקי, קומט אָן. קומט ער טאַקע?“

„אָה, איך פערשטעה. איהר זייט גערעכט, באַבינקע. זיין, וויסאַ-טשעסטוואָ“ האָט טאַקע אויך געזאָלט אַכפאַהרען פון אירקוטסק. אָבער ווי קענען „זיי“? אזא מין רייווע! ווי קומט עס פאַר „זיי“? און „זיי“ זיינען טאַקע געבליבען אויף אַן אַרט.“

„עס פערשטעהט זיך, ווי קען ער עס?“

אין קורצען, מיר זיינען אריבער דעם גרענעץ אָהן בעלעסטויגונגען. מיר זיינען געווען עלף קאָזאָקען, איין טונגוז, און אײַך, אלע רייטענדיג אויף פּערד. מיר האָבען מיט זיך געהאַט אַן ערן פּערציג פּערד צום פּערד-קויפּען און צוויי וועגען, פון וועלכע איינער, אויף צוויי רעדער, האָט געהערט צו מיר, אויף וועלכען עס האָט זיך געפונען וואַלצייג, פּראָסטער סאַמעט, טאַשמעס און אזוי ווייטער, וואָס אײַך האָב מיטגענומען אין מיין ראָלע אַלס סוחר. אײַך האָב אויפגעפאַסט אויפ'ן וואָגען און אויף מייע פּערד גאַנץ אַליין, און אַלס „עלטסטען“ פון דעם קאַראָוואַן האָבען מיר אויסגעקליבען איינעם פון די קאָזאָקען. ער האָט געדאַרפט פיהרען אלע דיפּלאָמאַטישע עסקים מיט די כינעזישע בעאַמטע. אלע קאָזאָקען האָבען גערעדט מאַנגאָליש, און דער טונגוז האָט פּערשטאַנען מאַנטשוריש. פּערד-שטעהט זיך, די קאָזאָקען פון דעם קאַראָוואַן האָבען געוואוסט ווער אײַך בין — איינער פון זיי האָט מיך געקאָנט נאָך פון אירקוטסק — אָבער זיי האָבען דאָס קיינמאַל ניט אַרויסגעגעבען, זיי האָבען פּערשטאַנען אז אָן דעם הענגט אָב דער ערפּאָלג פון דער עקספּעדיציע. אײַך האָב געטראָגען אַ לאַנגען בלויען לייווענטענעם בנד, אזוי ווי די איבעריגע, און די כינעזער האָבען מיר ניט געשענקט קיין אויפמערקזאַמקייט, אזוי אז אײַך האָב געקענט אונבעמערקטערהייט מאַכען די קאַמפּאַס-אויסמעסטונגען פון דעם מאַרשרוט. דעם ערשטען טאָג, ווען אַלערליי כינעזישע סאָלדאַטען האָבען זיך אַרומגעדערהט אַרום אונז מיט דער האָפּענונג צו קריגען אַ גלעזעל בראַנפּען, איז מיר אָפט אויסגעקומען צו כאַפּען ניט מעהר ווי אַ פּערד-גנב'עמען בליק אויף מיין קאַמפּאַס און צו פּערצייכענען דעם געגענד און די ווייטקייט אין קעשענע, ניט אַרויסנעהמענדיג דאָס פּאַפּיר. מיר האָבען מיט זיך קיין שום וואַפּען ניט געהאַט. אונזער טונגוז, וועלכער האָט זיך געקליבען חתונה האָבען, איז געווען דער איינציגער וואָס האָט מיטגע-נומען זיין פלינט-ביקס און ער איז מיט איהם געגאַנגען אויף געיענ נאָך דאַמהירשען. דאָס פלייש האָט ער געבראַכט פאַר אונז צו עסען, און די פוטער-פּעל האָט ער געקליבען אויף צו בעצאַהלען פאַר זיין צוקינפּטיגער ווייב.

ווען מען האָט שוין מעהר קיין בראַנפּען ביי אונז ניט געקענט קריגען, האָבען זיך די כינעזישע סאָלדאַטען פון אונז אָבעטשעפעט. מיר זיינען געגאַנגען גלייך צו מזרח-צו, זיך מאַכענדיג אַ וועג, אזוי גוט ווי מיר האָבען געקענט, און אָבגעהענדיג אַ פיער אָדער פינף טעג זיינען מיר ווירקליך אַרויפגעקומען אויף דעם כינעזישען טראַקט, וואָס האָט אונז געוואָלט פיהרען איבער דעם כינגאַן צו מערגהען. צו אונזער פּערוואַנדערונג האָבען מיר אויסגעפונען, אז דער אַריבער-

מעמארען פון א רעוואלוציאנער

גאנג איבער דער גרויסער בערג־קייט, וועלכער קוקט אויס אזוי שווארץ און מורא'דיג אויף די לאנדקארטען, איז זעהר לייכט. אויפ'ן וועג האָבען מיר אָנגעיאָגט אַן אַלטען כינעזישען בעאַמטען אין אַ זעהר יאָמערליכען צושטאַנד, וועלכער איז געפּאָהרען אויף אַ צוויי־רעדערדיגען וואָגען אין דערזעלבער ריכטונג. די לעצטע צוויי טעג האָט זיך דער וועג געצויגען באַרג־אַרויף, און די געגענד האָט געטראָגען די סמנים פון איהר הויכקייט. דער באַדען איז געוואָרען זומפּיג און דער וועג איז געווען בלאָטיג; דער גראָז איז געוואַקסען זעהר אַרעם, און די בוימער זיינען געוואַקסען שיטער, ניט ענטוויקעלט, אָפט פּערקריפעלט און בעוואַקסען מיט מאַך. נאָקעטע בערג אָהן וועלדער האָבען זיך אויפּגעהויבען רעכטס און לינקס, און מיר האָבען שוין אָנגעהויבען טראַכטען פון די שוועריגקייטען, וואָס מיר וועלען האָבען דורכצומאַכען אַריבערגעהענדיג די באַרג־קייט, ווען מיר האָבען בעמערקט דעם אַלטען כינעזישען בעאַמטען אַרויסקריכענדיג פון זיין וואָגען אַנטקעגען אַן „אַבאַ“ — דאָס הייסט, אַנטקעגען אַ קופּה פון צונויפֿ־געלעגטע שטיינער און צווייגען פון בוימער, צו וועלכער עס איז געווען צונעטשעפעט כינטלעך פּערדישע האָר און קליינע לאַפענס. ער האָט אויס־געריסען אַביסעל האָר פון זיין פּערד'ס גרווע און צוגעבונדען צו די צווייגען.

„וואָס איז דאָס?“ האָבען מיר געפּרעגט.

„דער „אַבאַ“; די וואַסערען וואָס מיר זעהען פליסען איצט צום אַמור.“

„איז דאָס דער גאַנצער כינגאַן?“

„יאָ! דאָס איז אין גאַנצען! קיין בערג אַריבערצוגעהן ביז צו דעם

אַמור זיינען מעהר ניטאָ; קליינע בערגלעך נאָר.“

אַ גאַנצער גערודער איז געוואָרען אין אונזער קאַראַוואַן. „די טייכען פליסען צום אַמור, דער אַמור!“ האָבען די קאָזאַקען געשריען איינער צום אַנדערען. זייער גאַנצען לעבען לאַנג האָבען זיי געהערט די אַלטע קאָזאַקען רעדענדיג וועגען דעם גרויסען טייך, וואו די וויינשטאַקען וואַקסען ווילד, וואו די פּרעריעס שפּרייטען זיך אויס אויף הונדערטער מיילען און זיי וואָלטען געקענט געבען עשירות פאַר מיליאָנען מענשען; דאָן, נאָכדעם ווי רוסלאַנד האָט איינגענומען דעם אַמור, האָבען זיי זיך אָנגע־הערט וועגען דער ווייטער ריזע אַהין, וועגען די שוועריגקייטען פון די ערשטע קאָלאָניסטען און וועגען דער הצלחה פון זייערע קרובים, וואָס האָבען זיך בעזעצט אין דעם אויבער־אַמור; און אַט האָבען מיר אויסגע־פונען דעם נאָהענטסטען וועג אַהין! מיר האָבען פאַר זיך געהאַט אַ משופּע־דיגען באַרג־אַרונטער, אויף וועלכען דער וועג איז געלאָפּען ווי אַ

זיגזאג און האָט געפיהרט צו אַ קליינעם טייכעל, וואָס האָט זיך דורכגע-
שניטען אַ וועג דורך אַ גערונצעלמען ים פון בערג, און האָט געפיהרט
צום אַמור. קיין ווייטערדיגע שטערונגען צווישען אונז און דעם גרויסען
טייך זיינען מעהר ניט געווען. אַ רייזענדר וועט זיך קענען פאַרשמעלען
מיין שמחה פון דער דאָזיגער געאָגראַפישער ענטדעקונג. וואָס איז שייך
די קאָזאַקען, זיינען זיי אויף-ניד אַרונטערגעשפרונגען פון די פערד און
איינער נאָכ'ן אַנדערען האָבען זיי צוגעטשעפעט בינמלעך האָר פון זייערע
פערד צו דעם אָבאָ. די סיבירער אין אַלגעמיין האָבען אַ געוויסען אָבשיי
פאַר די געטער פון אַ געצענדיענער. זיי האַלמען ניט שטאַרק פון זיי,
אָבער — די דאָזיגע געטער, זאָגען זיי, זיינען שלעכטע ברואים, וואָס
וויילען נאָר טהאָן שלעכטס, און עס איז קיינמאָל ניט גוט זיך איינצורייסען
מיט זיי. ס'איז אַ סך גלייכער זיי אונטערצוקויפּען, אָבערענדיג זיי כבוד
מיט קלייניגקייטען.

„זעהט, אָט איז אַ מאָדנער בוים: דאָס מוז אודאי זיין אַ דעמב“,
האָבען זיי אויסגעשריען, ווען מיר זיינען אַרונטערגעקומען פון דעם
משופּע'דיגען באַרג. קיין דעמבעס וואַסען ניט אין סיביר, און ביז וואַגען
מען דערגרייכט ניט דעם מזרח'דיגען אַרונטערגאַנג פון דער פּלאַטאַ בעגע-
גענט מען זיי ניט. „זעהט, ניס-בויער!“ האָבען זיי וויעדער אויסגע-
שריען. „און וואָס פאַר אַ בוים איז דאָס?“ האָבען זיי געפרעגט, דערזע-
הענדיג אַ לינדענבוים, אָדער עפעס אַן אַנדער בוים, וואָס וואַססט אויף
ניט אין רוסלאַנד, וועלכע זיינען מיר אָבער געווען בעקאַנט אַלס אַ טייל
פון דער מאַנטשורישער פּלאַנצען-וועלט. די צפון-איינוואוינער, וועלכע
האָבען הונדערטער יאָהרען געטרוימט פון וואַרעמערע לענדער און איצט
האָבען זיי זיי געזעהן, זיינען געווען מלא שמחה. ליעגענדיג אויף דער מיט
רייכע גראַזען בעוואַסענער ערד, האָבען זיי איהר געלאַשטשעט מיט
זייערע אויגען — זיי וואַלמען איהר געקושט. זיי זיינען געווען דורכגע-
דרונגען מיט דעם וואַנש צוצוקומען צום אַמור אזוי געשווינד ווי מעגליך.
ווען מיר האָבען זיך אָבעשטעלט, מיט אַ צוויי וואַכען שפעטער, ביי
אונזער לאַגער-פייער, אַ צוואַנציג מייל ווייט פון טייך, זיינען זיי געוואָרען
אונגעדולדיג ווי קינדער. זיי האָבען אָנגעהויבען אָנזאַמלען זייערע פערד אין
מיטען דער נאַכט, און נאָך איידער עס האָט אָנגעהויבען טאָגען האָבען זיי
מיד געטריבען אין וועג אַריין; און ווען מיר האָבען ענדליך פון אַ הויכען
אָרט דערזעהן דעם מעכטיגען שטראָם, האָבען די אויגען פון די גלייכגיל-
טיגע סיבירער, וועלכע זיינען געוועהנליך ווייט פון פּאַעטישע געפיהלען,
געלאַנצט מיט אַ פּאַעטישען פייער, קוסענדיג אויף די בלויע וואַסערען
פון דעם מאַיעסטעטישען אַמור. עס איז געווען קלאַר, אַז פריהער אָדער

שפעטער — מיט אָדער אָהן דער הילף, אָדער אפילו געגען דעם וואונש, פון דער רוסישער רעגירונג — וועלען ביידע ברעגעס פון דעם דאָזיגען טיף, וואָס זיינען איצטער אַ וויסמעניש אָבער רייך אין מעגליכקייטען, ווי אויף די אונגעהייערע ניט-בעפעלקערטע שטרעקען פון צפון-מאַנטשוריע, פּערנאָמען ווערען פון רוסישע קאָלאָניסטען, פונקט ווי די ברעגעס פון דעם מיסיסיפי זיינען קאָלאָניזירט געוואָרען פון קאַנאַדישע ים-רייזענדע.

דערווייל האָט דער אַלטער האַלב-בלינדער כינעזישער בעאַמטער, מיט וועמען מיר זיינען אַריבער דעם כינגאַן, אַנטהאַנדיג זיין בלויע קאַפּאַטע און די אַפיציעלע היטעל מיט אַ בלויען קנאַפּ פון אויבען, אויפ'ן צווייטען טאַג ערקלערט, אַז ער וועט אונז ניט לאָזען געהן ווייטער. אונזער „עלט-סטער“ האָט איהם מיט זיין שרייבער אויפגענומען אין אונזער פאַלאַטקע, און דער אַלטער, נאַכזאָגענדיג דאָס וואָס דער שרייבער האָט איהם אונטערגעשפּטשעט, האָט אויפגעהויבען אַלערליי אויסזעצונגען געגען פאַרט-זעצען אונזער רייזע. ער האָט געוואָלט אַריבערשיקען אונזער פאַספּאַרט אין פעקינג, און מיר זאָלען דאָ בלייבען וואַרטען ביז וואַנען מען וועט איהם לאָזען וויסען, וואָס צו טהאָן. דערפון האָבען מיר זיך אַבסאָלוט געטראָגט. ער האָט זיך דאָן גענומען טשעפענען צו אונזער פאַספּאַרט.

„וואָס פאַר אַ מין פאַספּאַרט איז דאָס?“ האָט ער געזאָגט, קוקענדיג מיט פּעראַכטונג אין אונזער פאַס, וועלעכער איז געווען געשריבען אין עמליכע שורות אויף אַן איינפאַכען בויגען קאַנצעלאַריע-פאַפּיר, אויף רוסיש און מאַנגאָליש, און האָט געהאַט אויף זיך אַ פּראָסטען טריפּ-וואַקסענעם זיעגעל. „איהר האָט דאָך דאָס אַליין געקענט אַנשרייבען און פּערזעגלען מיט אַ קופּער-מטבע“, האָט ער בעמערקט. „בעטראַכט מיין פאַס: אַט דאָס איז עפעס ווערט“ — און ער האָט פאַר אונז פּאָנדרע-געוויקעלט אַ פאַפּיר, צוויי פּוס די לענג, אַנגעפיקעוועט מיט כינעזישע אותיות.

אין דער צייט פון דער דאָזיגער אונטעררעדונג בין איך געזעסען שטיל אָן-אַ-זייט, איבערפאַקענדיג עפעס אין מיין קעסטעל, און מיר איז גראָד אַריינגעפאַלען אין האַנד אַ בויגען פון דער „מאַסקאַווסקאַע גאַזעטאַ“. אזוי ווי די גאַזעטאַ איז געווען דאָס איינגענומען פון דער מאַסקווער אוניווערזיטעט, איז אויפ'ן קאַפּ געווען געדרוקט אַן אַדלער. „ווייז איהם דאָס“, האָב איך אַ זאָג געטהאָן צום „עלטסטען“. ער האָט פּונאַדערגענומען דעם גרויסען געדרוקטען בויגען און האָט איהם אָנגע-צייגט אויפ'ן אַדלער. „יענער פאַספּאַרט איז געווען אייך צו צייגען“, האָט דער עלטסטער געזאָגט, „אָבער אַט דעם האָבען מיר פאַר זיך“.

„וואָס, אזוי פּיעל אָנגעשריבען וועגען אייך?״ האָט דער אַלטער געפרעגט אַ צושראָקענער.

„אַלץ וועגען אונז,״ האָט אונזער עלטסטער געענטפערט, אפילו ניט אַ פינטעל געבענדיג מיט אַן אויג.

דער אַלטער — אַן אמת'ער בעאַמטער — איז געבליבען אזוי ווי פּערשטומט, דערזעהענדיג פאַר זיך אזוי פּיעל אָנגעשריבענעס. ער האָט יעדען איינעם פון אונז גוט בעטראַכט, און געשאַקעלט מיט'ן קאַפּ. דער שרייבער אָבערהאַט נאָך אַלץ עפעס געשעפּמשעט צו זיין עלטסטען, וועל-כער האָט ענדליך ערקלערט, אַז ער וועט אונז ניט לאָזען פאַרטועצען אונזער רייזע.

„גענוג רעדען,״ האָב איך געזאָגט צו אונזער עלטסטען; „הייסט אָנזאַטלעך די פּערד.״ די קאָזאַקען זיינען געווען מיט דערזעלביגער מיינונג, און אין אַ קורצער וויילע אַרום האָט זיך אונזער קאַראַוואַן געלאָזט אין וועג אַריין, זיך געזעגענענדיג מיט דעם אַלטען בעאַמטען און צוואַנגענדיג איהם צו בעריכטען, אַז אַחוץ בענוצען זיך מיט געוואַלד — אַ זאָך וואָס ער איז ניט געווען בכח צו טהאָן — האָט ער געטהאָן אַלץ וואָס ער האָט געקענט אונז צו שטערען, און אויב מיר זיינען פונדעסטוועגען יאָ אַריין, איז דאָס געווען אונזער שולד און ניט זיינע.

איז עטליכע טעג אַרום זיינען מיר געווען אין מערגהען, וואו מיר האָבען אַביסעל געהאַנדעלט, און אין גיכען האָבען מיר דערגרייכט די כינעזישע שטאָרט אַיגון, אויפ'ן רעכטען ברעג פון אַמור, און די רוסישע שטאָרט בלאַגאָוועסטשענסק, אויפ'ן לינקען ברעג. מיר האָבען ענטדעקט דעם דירעקטען וועג און אַ סך אינטערעסאַנטע זאַכען אַחוץ-דעם: די אייגענשאַפט פון דעם בערגיגען ברעג פון גרויסען כינגאַן, די גרינגקייט מיט וועלכער מען קען איהם אַריבערגעהן, די טערציערע (די דריטע געאָ-לאָגישע פּעריאָדע) וואָולקאַנען פון דעם אויבן-כאַלדאַנטיש געגענד, וועלכע זיינען אזוי לאַנג געווען אַ רעטעניש פאַר דער געאָגראַפישער וויסענשאַפט, און אזוי ווייטער. מיט מיינע פּעהיגקייטען אַלס קרעמער קען איך מיך ניט שטאַרק איבערנעהמען, וואָרים אין מערגהען האָב איך (אויף אַ געבראָך-כענעם כינעזיש) פּערלאַנגט פאַר אַ זייגער ניט אַנדערס פינף-און-דרייסיג רובעל, בעת דער כינעזישער קונה האָט מיר שוין געבאַטען פינף-און-פּערציג; אָבער די קאָזאַקען האָבען געמאַכט ניט קיין שלעכטע געשעפּטען. זיי האָבען גענומען גוטע מקחים פאַר אַלע זייערע פּערד, און נאָכדעם ווי זיי האָבען פּערקויפט מיינ פּערד, מיינע סחורה און די איבעריגע זאַכען, האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז די עקספּעדיציע האָט דער רעגירונג געקאָסט די בעשיידענע סומע פון צוויי-און-צוואַנציג רובעל.

VI

דעם גאנצען זומער האָב איך אַרומגערייזט אויפ'ן אַמור. איך בין אוועק אזוי ווייט ווי צו זיין מויל, אָדער ריכטיגער זיין ים־אָריינגום — אין ניקאָלאַיעווסק — צו טרעפֿען זיך מיט דעם גענעראַל־גובערנאַטאָר, וועמען איך האָב בעגלייט אויף אַ דאַמפּפּער אַרויף דעם אַזורוי; און דערנאָך, אין הערבסט, האָב איך געמאַכט נאָך אַן אינטערעסאַנטערע רייזע אַרויף דעם סונגאַרי, ביז אין סאַמע האַרצען פון מאַנטשוריע, אזוי ווייט ווי גהירין (אָדער קירין, לויט דער דרום־דיגער אויסשפראַך).

אַ סך טייכען אין אזיע ענטשטעהען דורך דעם צוזאַמענגיסען זיך פון צוויי גלייך וויכטיגע שטראָמען, אזוי אַז עס איז שווער פאַר דעם געאָגראַף צו זאָגען, וועלכער פון זיי איז דער הויפּט־שטראָם און וועלכער איז אַ צופלוס. פון דער פּעראַייניגונג פון דער אינגאַדאַ און דעם אָנאָן ענטשטעהט די שילקאַ; פון דעם צוזאַמענגיסען זיך פון דער שילקאַ און דעם אַרגון ווערט דער אַמור; און דער אַמור גיסט זיך צוזאַמען מיט דעם סונגאַרי, פון וואָס עס ענטשטעהט דער מעכטיגער שטראָם, וואָס פליסט צו צפון־מערב און גיסט זיך אַריין אין פּאַסיפישען ים, אין די ניט־פּריינדליכע ברייט־גראַדען פון דעם טאַרטאַרישען סטרייט (שמאַלער וואַסער־דורכגאַנג).

ביז צו דעם יאָהר 1864 איז דער גרויסער מאַנטשורישער טייך געבליבען זעהר וועניג בעקאַנט. אַלע ידיעות וועגען איהם האָבען זיך אָנגעהויבען פון די צייטען פון די יעזואיטען, און די ידיעות זיינען ניט געווען געניגענד. איצטער אַז די אויספאַרשונג פון מאַנגאָליע און מאַנטשוריע האָבען געזאָלט וויערער אויפגעלעבט ווערען, און עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז די מוראַ פאַר כינאַ איז געווען אַן איבערטריבענע, האָבען מיר אינגערע מענשען געזוכט צו בעווייזען דעם גענעראַל־גובערנאַטאָר די נויטווענדיגקייט אויסצופאַרשען דעם סונגאַרי. עס איז אונז געווען אַ פּער־דרום צו האָבען האַרט נעבען אַמור אַן אונגעהייער גרויסען געגענד, וואָס איז כמעט אזוי וועניג בעקאַנט ווי אַן אַפּריקאַנער מדבר. גאַנץ אונגע־ריכטערהייט האָט גענעראַל קאַרסאַקאָף בעשלאָסען אַרויסצושיקען, נאָך אין דעם זעלבען הערבסט, אַ דאַמפּפּער אַרויף דעם סונגאַרי, אונטער דעם אויסרעד, אַז ער פיהרט עפעס אַ פּריינדליכע שליחות פאַר דעם גענעראַל־גובערנאַטאָר פון דער גהירין פּראָווינץ. אַ רוסישער קאַנסול פון אורגאַ האָט געזאָלט זיין דער איבערכרענער פון דער שליחות. אַ דאַקטאָר, אַן

אסטראָנאָם, צוויי טאָפּאָגראַפּען, און איד, אַלע אונטער דער קאָמאָנדאָ פון פּאָלקאָוויק טשערנאָיעף, האָבען געדאַרפט נעהמען אַנטויל אין דער עקספּעדיציע אויף אַ קליינעם דאַמפּפּער, „אוזור“, וועלכער האָט מיט זיך מיטגעשלעפּט אַ באַרקע מיט קויהלען. פינף-און-צוואַנציג סאָלדאַטען, וועמעס ביקסען עס זיינען געווען פּאָרזיכטיג בעהאַלטען אין די קויהלען, זיינען מיטגעפּאָהרען מיט אונז אויף דער באַרקע.

אַלעס איז אָרגאַניזירט געוואָרען אין גרויס איילעניס, און עס איז ניט געווען אויפ'ן קליינעם דאַמפּפּער קיין אָרט, וואו אויפצוגעהמען אזא גרויסע קאָמפּאַניע; אָבער מיר זיינען געווען פול מיט ענטהוואַזם, און מיר האָבען זיך ווי-עס-איז צונויפגעדריקט אין די קלייניקע קאָיטעס. איינעם פון אונז איז אויסגעקומען צו שלאָפּען אויף אַ מיש, און ווען מיר זיינען שוין געווען אָבערפּאָהרען האָבען מיר אויסגעפונען, אז מיר האָבען אפילו ניט געהאַט גענוג גאַפּעל-מעסער פאַר אַלעמען — שוין גאָר ניט צו רעדען וועגען אַנדערע נויטווענדיגקייטען. איינער האָט זיך ביין עסען בענוצט מיט אַ פּעדער-מעסערעל, און מיין כינעזישער מעסער מיט די צוויי עלפּאַנט-ביינענע שטעקלעך איז געווען אַ גאַנץ אָנגעלעגטער צוגאַב צו אונזער אויסשטאַמונג.

ס'איז ניט געווען קיין לייכטע אַרבייט צו פּאָהרען אַרויף דעם סונגאַרי. אין זיינע ניעדעריגע טיילען, וואו ער פליסט דורך דיזעלכע פּלאַבלענדער וואָס דער אַמור, איז דער גרויסער טייך זעהר פּלאַך, און כאַטש אונזער דאַמפּפּער האָט אין גאַנצען געצויגען דריי פוס וואַסער, האָבען מיר גאַנץ אָפּט ניט געקענט געפינען קיין גענוג טיעפען פּלאַץ דורכצופּאָהרען. עס זיינען געווען טעג, וואָס מיר זיינען קוים איינגעפּאָהרען וואַסערע פּערציג טייל, און מעהרערע מאָל האָט זיך דער גרונט-באַלקען פון אונזער שיף געשאַרט איבער'ן זאַמדיגען גרונט פון טייך; מיר האָבען גאַנץ אָפּט געמוזט אַרויסשיקען אַ רודער-שיפעל אויסצוגעפינען די נויטיגע טיעפּקייט. אָבער אונזער יונגער קאַפיטאַן האָט ביי זיך בעשלאָסען, מיר זאָלען נאָך אָנקומען אין גהירין אין דעם זעלבען הערבסט, און מיר זיינען יעדען טאָג געפּאָהרען אַלץ ווייטער. וואָס העכער אַרויף מיר זיינען געפּאָהרען, אַלץ שעהנער האָבען מיר געפונען דעם טייך און אַלץ גרינגער איז געוואָרען צופּאָהרען; און ווען מיר זיינען פּערבייגעפּאָהרען די זאַמדיגע סטעפעס און דעם צוואַמענגום פון דעם סונגאַרי מיט זיין שוועסטער-טייך, דעם נאַנני, איז די רייזע געוואָרען גרינג און אַנגענעהם. אין עטליכע וואָכען צייט זיינען מיר אָנגעקומען אין דער הויפּטשטאָרט פון דער מאַנטשורישער פּראָווינץ. אונזערע טאָפּאָגראַפּען האָבען אַראַבענעומען אַן אויסגעצייכענטע מאַפע פון טייך. ליידער האָבען מיר ניט געהאַט קיין

פיעל צייט צו פערלירען, און מיר האָבען זיך דעריבער זעהר זעלטען אָבער שטעלט אין אַ דאָרף אָדער שטאָדט. קיין פיעל דערפער זיינען ניטאָ ביי די ברעגעס פון טייך, און אין זיינע ניעדעריגע טיילען האָבען מיר געטראָך פען ניט מעהר ווי פלאַכלענדער, וועלכע ווערען פערפלייצט יעדען יאָהר. העכער אַרויף זיינען מיר אַן ערך הונדערט מייל געפאָהרען אין אַ נעבעל פון זאָמד. ערשט ווען מיר האָבען דערגרייכט דעם אויבער־סונגאָרי און האָבען אָנגעהויבען זיך דערנעהנטערען צו גהירין האָבען מיר געטראָפען אַ געדיכטע בעפעלקערונג.

ווען אונזער אויפגאָבע וואָלט געווען צו שאַפען פריינדליכע בעציהונר גען מיט מאַנטשוריע און ניט פשוט צו בעקאָנען זיך מיט'ן סונגאָרי, וואָלט אונזער עקספעדיציע געמעגט בעטראַכט ווערען פאר אַן אמת'ן דורכפאל. ביי די מאַנטשורישע בעאַמטע איז נאָך געווען פריש אין זכרון, ווי מוראַוויאַה'ס „בעזוך“, מיט אַכט יאָהר צוריק, האָט זיך אויסגעלאָזט מיט דער אַנעקטירונג פון דעם אָמור און דעם אוזורי, און זיי האָבען געמוזט קוקען מיט חשד אויף אַט די נייע ניט־געבעמטענע געסט. די פינה־אונד צוואַנציג ביקסען, וואָס זיינען געווען בעהאַלטען אין די קויהלען, וועגען וועלכע די כינעזישע בעאַמטע האָבען זיך דערוואוסט פאר אונזער אַבפאָהר רען, האָבען נאָך מעהר פערשטאַרקט זייער פּערדאַכט, און ווען מיר האָבען פּעראַנקערט אונזער דאַמפּפּער ביי דער בעפעלקערטער שטאָדט גהירין, האָבען מיר געטראָפען אַלע דאָרטיגע קרעמער בעוואַפּענט מיט פּעראַסטע שווערדען, וואָס זיינען אויסגעגראָבען געוואָרען פון עפעס אַן אַלטען אַרסענאַל. מען האָט אונז אפילו ניט געשטערט אַרומצוגעהן איבער די גאַסען, אָבער אַלע געשעפטען זיינען געווען געשלאָסען אזוי גיך ווי מיר האָבען געלאַנדעט, און מען האָט די קרעמער פּערבאַטען אונז וואָס עס איז צו פּערקויפּען. מיר האָבען געקראָגען אַרויפגעשיקט אַביסעל פּראָוויאַנט אויפ'ן דאַמפּפּער — אַלס אַ מתנה, מען האָט אָבער פון אונז דערפאר קיין געלד ניט גענומען.

דער הערבסט איז שוין באַלד געווען אַריבער, עס האָבען זיך שוין אָנגעהויבען די פּרעסט, און אזוי ווי מיר האָבען אויפ'ן סונגאָרי ניט געקענט ווינטערען, האָבען מיר זיך געמוזט איילען צוריקצופאָהרען. אין קורצען, מיר האָבען געזעהן גהירין, אָבער מיר האָבען מיט קיינעם ניט גערעדט, אחוץ צו די פּאָר דאָלמעטשער, וואָס זיינען יעדען אין־דער־פרייה אַרויפגעקומען צו אונז אויף דער שיף. אָבער אונזער ציעל איז געווען דערגרייכט. מיר האָבען אויסגעפונען, אַז מען קען פּאָהרען אויפ'ן טייך מיט שיפּען, מיר האָבען געהאַט אַ פּאַלשמענדיגע מאַפע פון טייך, וועלכע האָט אונז געהאַלפּען צו פּאָהרען אויף אונזער צוריק־רייזע מיט פּולען

דאמפף, אָהן וועלכע עס איז צופאַלען. איינמאָל נאָך האָט זיך אונזער דאָמפּפּער אָנגעשטויסען אָן גרונט. אָבער די גהירני'ער בעאַמטע, וועלכע האָבען שטאַרק ניט געוואָלט מיר זאָלען זיין געצוואונגען צו בלייבען ווינטערען אויפ'ן טייך, האָבען אַרויסגעשיקט צוויי הונדערט כינעזער, צו העלפען אונז אַרונטערשלעפען דעם דאָמפּפּער פון זאַמד. ווען איך בין אַריינגעשפרונגען אין וואַסער און האָב מיט אַ שטעקען אין האַנד אָנגעד- הויבען זינגען אונזער טייך-ליעד „רובינשקאַ“, כדי אַלע זאָלען מיט אַמאָל דערלאַנגען אַ שטופּ, האָט דאָס די כינעזער זעהר שטאַרק אַמוזירט, און נאָך עטליכע אַזעלכע שטופּען איז דער דאָמפּפּער וויעדער געשוואומען אויפ'ן וואַסער. פון אָט דעם קליינעם צופאַל זיינען געשאַפען געוואָרען די פריינדליכסטע בעציהונגען צווישען אונז און די כינעזער — פּערשטעהט זיך, איך מיין דאָס פּאָלק, וואָס האָט ווי עס ווייזט אויס זעהר שטאַרק פיינד געהאַט זייערע שטאַלצע מאַנטשורער בעאַמטע.

מיר האָבען בעזוכט עטליכע כינעזישע דערפער, וועלכע זיינען געווען בעפּעלקערט מיט פּערשיקטע פון דער „הימלישער מלוכה“, און מיר זיינען אויפגענומען געוואָרען אויף דעם הערצליכסטען אופן. איבערהויפּט האָט זיך איין אָבענד איינגעדריקט אין מיין זכרון. מיר זיינען אָנגעקומען אין אַ קליינעם ראָמאַנטישען דערפּעל, ווען עס האָט אָנגעהויבען צופאַלען די נאַכט. עטליכע פון אונז זיינען אַרונטער פון שיה, און איך בין זיך דורכ- געגאַנגען איינער אַליין איבער'ן דאָרה. אַ געדיכטער געזעמעל פון אַ הונדערט כינעזער האָט זיך באַלד אַרומגעקליבען אַרום מיר, און כאַטש איך האָב אַ וואָרט ניט פּערשטאַנען פון זייער לשון, און זיי האָבען ניט מעהר פּערשטאַנען פון מיינעם, האָבען מיר זיך פונדעסטוועגען דורכ- געשמועסט אויף דעם פריינדליכסטען אופן דורך מימיק, און מיר האָבען זיך איינע די אַנדערע פּערשטאַנען. אַ גלעט טהאָן אימעצען איבער'ן פלייצע אַלס צייכען פון פריינדשאַפט, איז געוויס אַן אויסדרוק פון אַן אינטערנאַציאָנאַלער שפּראַך. אָנבאַטען דעם אַנדערען טאַבאַק און יענער זאָל איך אָנבאַטען פייער — איז וויעדער אַן אינטערנאַציאָנאַלער אויס- דרוק פון פריינדשאַפט. איין זאָך איז זיי געווען אַ תּירוּש — פאַר וואָס איך, נאָך גאָר אַ יונגער מאַן, טראָג אַ באָרד? זיי טראָגען ניט קיין בערד איידער זיי ווערען זעכציג יאָהר אַלט. און ווען איך האָב זיי דורך צייכענס געזאָגט, אַז ווען איך האָב ניט וואָס צו עסען, קען איך קיינען די באָרד, איז דער שפּאַס איבערגעגאַנגען פון איינעם צום אַנדערען דורך דעם גאַנ- צען עולם. זיי האָבען געקויכט פון געלעכטער, און האָבען מיר אָנגעהויבען גלעטען איבער'ן פלייצע מיט נאָך מעהר ליבעליכקייט. זיי האָבען מיך איבעראַל אַרומגעפיהרט, זיי האָבען מיר געצייגט זייערע הייזער, יעדער

איינער האָט מיר אָנגעבאָטען זיין ליוולקע, און דער גאַנצער עולם האָט מיך ווי אַ פריינד בעגלייט צום דאַמפּפּער. איך מוז דאָ בעמערקען, אז אין דעם דאָזיגען דאָרף איז קיין איינציגער „באַשקאַ“ (פּאָליציסט) ניט געווען. אין אַנדערע דערפּער האָבען אינזערע סאָלדאַטען און די יונגע אָפיצירען שטענדיג געשלאָסען פריינדשאַפט מיט די כינזער, אזוי גיך אָבער ווי עס האָט זיך בעוויזען אַ „באַשקאַ“ איז אלעס געווען איבערגעפיהרט. דערפאַר אָבער איז ווערטה געווען צו זעהן וואָס פאַר אַ „מינעס“ זיי פלע- גען מאַכען הינטער דעם באַשקאַ'ס רוקען! זיי האָבען אויסדריקליך געהאַסט די דאָזיגע פּערטרעטער פון דער אויטאָריטעט.

אונזער עקספּעדיציע איז זייט דעמאָלט פּערגעסען געוואָרען. דער אַסטראָנאָם, טה. אוסאַלצער, און איך האָבען פּערפּענטליכט בעריכטען וועגען איהר אין די „מעמארען“ פון דער סיבירישער געאָגראַפישער געזעלשאַפט; אָבער עטליכע יאָהר שפּעטער זיינען אלע עקזעמפּלאַרען פון די „מעמארען“, ווי אויך די אַריגינעלע מאַפע פון סונגאַרי פּערלאַך- רען געגאַנגען אין אַ גרויסער שרפה אין אירקוטסק, און ערשט לעצטען יאָהר, ווען מען האָט אָנגעהויבען בויען די טראַנס-מאַנטשורישע אייזענ- באַהן, האָבען די רוסישע געאָגראַפּען אויסגעגראַבען אונזערע בעריכטען און האָבען אויסגעפונען, אז דער גרויסער טייך איז שוין געווען אויסגע- פאַרשט מיט פינף-און-דרייסיג יאָהר צוריק דורך אונזער עקספּעדיציע.

VII

אזוי ווי ס'איז מעהר גאָר ניט געווען וואָס צו טהאָן אין דער ריכטונג פון רעפּאָרמען, האָב איך פרובירט טהאָן, וואָס עס האָט זיך געלאָזען, אונ- זער די עקזיסטירענדע אומשטענדען; אָבער איך האָב זיך באַלד איבער- צייגט ווי אַבסאָלוט נוצלאָז מיינע אַנשטרענגונגען זיינען געווען. אין מיין נייע פּאָזיציע אַלס אַטאַשע צום גענעראַל-גובערנאַטאָר פאַר די קאָזאַקען אַנגעלענעהייטען, האָב איך, צום ביישפּיעל, געמאַכט אַ גרינדליכע אונ- זערזוכונג פון די עקאָנאָמישע אומשטענדען פון די אוזורי-קאָזאַקען, וועלכע פלעגען יעדען יאָהר פּערלירען די תבואה אויפ'ן פּעלד און די רעגיערונג האָט זיי געמוזט שפּיווען יעדען ווינטער, כדי זיי צו ראַטעווען פון הונגער. ווען איך בין צוריקגעקומען פון אוזורי מיט מיין בעריכט, האָב איך געקראָגען גראַטולאַציאָנען פון אלע זייטען, בין דערהויבען געוואָרען צו אַ העכערען ראַנג, און האָב געקראָגען ספּעציעלע בעלוינונגען. אלע מאַסערענעלען, וואָס איך האָב רעקאָמענדירט, זיינען אָנגענומען געוואָרען,

און ספעציעלע סומען, געלד זיינען בעוויליגט געוואָרען אַרויסצוהעלפֿען אַ טייל זיי זאָלען קענען אויסוואַנדערען, און צו בעזאָרגען אַנדערע מיט בהמות, אזוי ווי אײַך האָב פּאַרנעשלאָגען. אָבער די פּראַקטישע דורכפֿיהרונג פֿון די מאַסרעגעלען איז אַריינגעפּאַלען אין די הענד פֿון עפעס אַן אַלטען שבוּר, וועלכער פּלעגט דאָס געלד פּערשווענדען און אונ'ברחמנות" דיג שמייסען די אונגליקליכע קאָזאַקען, כדי זיי צו פּערוואַנדלען אין גוטע ערד-אַרבייטער. און אזוי האָט זיך עס געפֿיהרט אומעטום, אָנהויבענדיג מיט פּעטערבורג און ענדיגענדיג מיט אוזורי און קאַמטשאַטקאַ.

די העכערע אַדמיניסטראַציע אין סיביר איז געווען בעאיינפֿלוסט פֿון די בעסטע אַבזיכטען, און מיר בלייבט נאָר צו ווידערהאַלען, אַז אין אַלגעמיין גענומען איז זי געווען פּיעל בעסער, פּיעל מעהר אויפגעקלערט, און פּיעל מעהר פּעראַינטערעסירט אין דעם וואַוילזיין פֿון לאַנד, איידער די אַדמיניסטראַציעס פֿון סיי וואָסער רוסישער פּראָווינץ. זי איז אָבער געווען אַן אַדמיניסטראַציע — אַ צווייג פֿון אַ בוים, וועלכער האָט געהאַט זיינע וואַרצלען אין פּעטערבורג — און דאָס איז געווען גענוג צו פּאַראַ-ליזירען אַלע איהרע בעסטע אַבזיכטען און מאַכען, אַז זי זאָל שטערען און טויטען יעדען אָנפאַנג פֿון נאַטירליכען לאַקאַלען לעבען און פּראָגרעס. יעדער אָנפאַנג, וואָס איז נאָר געמאַכט געוואָרען פּאַר דער טובה פֿון לאַנד פֿיך לאַקאַלע מענשען, איז בעטראַכט געוואָרען מיט מיסטרויען, און איז גלייך פּאַראַליזירט געוואָרען פֿון אַ גאַנצער מאַסע שוועריגקייטען, וועלכע זיינען געקומען ניט אזוי פּיעל פֿון די שלעכטע אַבזיכטען פֿון די אַדמיני-סטראַטאָרס, ווי פּשוט פֿון דעם פּאַקט, וואָס די דאָזיגע בעאַמטע האָבען בעלאַנגט צו אַ פּיראַמידאַלער, צענטראַליזירטער אַדמיניסטראַציע. שוין דער פּאַקט אַליין, וואָס זײ האָבען געהערט צו אַ רעגירונג, וועלכע האָט געהאַט איהר מקור אין אַ ווייטער הויפּטשטאָדט, האָט געמאַכט אַז זיי זאָלען קוקען אויף אַלעס פֿון דעם שטאַנדפּונקט פֿון רעגירונגס-בעאַמטע, וואָס דענקען קודם כל וואָס זייערע העכערע וועלען זאָגען, און ווי אזוי דאָס וועט זיך אַריינפאַסען אין דער אַדמיניסטראַטיווער מאַשין, ניט וועגען די אינטערעסען פֿון דעם לאַנד.

ביסלעכווייז האָב אײַך מיין ענערגיע אַלץ מעהר און מעהר פּערווענדט אויף וויסענשאַפטליכע פּאַרשונגען. אין 1865 האָב אײַך אויסגעפּאַרשט דעם וועסטליכען סיאָנס, וואו אײַך האָב בעקומען אַ נייעם בליק איבער די סטרוקטור פֿון די סיבירישע הויכלענדער און האָב זיך אָנגעשטויסען אויף אַ צווייטען וואַלקאַנישען געגענד ביי דער כינעזישער גרענעץ; און ענדליך, מיט אַ יאָהר שפּעטער, האָב אײַך אונטערנומען אַ לאַנגע רייזע צו ענטדעקען אַ דירעקטע פּערבינדונג צווישען די גאָלדמינען פֿון דער

יאקוטסקער פראווינץ (ביי דעם וויטיס און דעם אלאסקא) און טראנס- באיקאליא. פאר אייניגע יאהרען (64—1860) האָבען די מיטגלידער פון דער סיבירישער עקספעדיציע פרובירט אויסגעפינען אזא דורכגאנג, און האָבען זיך געמיהט אַריבערצוגעהן די רייע פון זעהר ווילדע, שטיי- גערדיגע פאַראַלעלע בערג-קייטען, וועלכע טיילען פונאנדער די דאָזיגע גאָלד-מינען פון דער טראַנסבאיקאליער פלאַכלאנד. אָבער ווען זיי זיינען צוגעקומען צו דער דאָזיגער שרעקליכער באַרגגעגענד, אַנקומענדיג פון דרום-זייט, און האָבען פאַר זיך דערזעהן די וויסטע בערג אויסשפרייטענ- דיג זיך פאַר הונדערטער מיילען אין צפון-זייט, האָבען אָט די אַלע פאַר- שער, מיט דער אויסנאָהמע פון איינעם, וועלכער איז דער'הרג'עט געוואָרען פון די דאָרטיגע איינוואוינער, זיך אומגעקערט צו דרום. ס'איז געווען קלאָר, אַז כּדי די עקספעדיציע זאָל זיין ערפּאָלגרייך, מוז זי געהן פון צפון צו דרום — פון די אונבעקאַנטע שרעקליכע ווילדערניסען צו די וואַרעמערע און בעפעלקערטע געגענדען. עס האָט זיך גראַדע געמאַכט, אַז אין דער צייט וואָס איך האָב מיך צוגעגרייט צו דער עקספעדיציע, האָט מיר אימיצער געוויזען אַ מאַפע, וואָס אַ טונגוז האָט געהאַט אויס- געצייכענט מיט זיין מעסער אויף אַ שטיק קאָרע. די דאָזיגע קליינע מאַפע — אַן אויסגעצייכענטער ביישפּיעל, פערבייגעהענדיג בעמערקט, פון דער ניצליכקייט פון דעם געאַמעטרישען חוש אין די ניעדעריגע שטופען פון ציוויליזאַציע, און וועלכער וואָלט פּאָלגלייך אינטערעסירען א. ר. וואָללייס — האָט מיך אַזוי ערשטוינט מיט איהר וואַהרשיינליכער טרייקייט צו דער נאַטור, אַז איך האָב זיך אין גאַנצען פערלאָזט אויף איהר, און האָב אָנגעהויבען מיין רייזע פון צפון-זייט, נאָכפּאָלגענדיג די צייכענס פון דער מאַפע.

צוזאַמען מיט אַ יונגען און פערשפרעכענדען נאַטורפּאָרשער, פּאָלאַקאָף, און מיט אַ טאָפּאָגראַפּער, בין איך צוערשט געגאַנגען אַרונטער די לענא צו די צפון-דיגע גאָלד-מינעס. דאָרטען האָבען מיר אויסגעשטאַט די עקספעדיציע, מיטגעהענדיג פאַר דריי חדשים פראַוויאַנט, און זיך גענומען צו דרום-צו. אַן אַלטער יעגער, אַ יאַקוט, וועלכער איז שוין מיט צוואַנציג יאָהר פריהער איינמאָל געגאַנגען מיט דעם וועג, וואָס איז געווען אָנגעוויזען אויף דעם טונגוזער'ס מאַפע, האָט זיך אונטערגענומען צו זיין אונזער וועגווייזער און אונז אַריבערפיהרען דעם באַרגגעגענד — 250 מייל די ברייט — געהענדיג מיט די טייך-טהאַלען און בערג-שפּאַלמען, וואָס זיינען געווען אָנגעצייכענט פון דעם טונגוז מיט זיין מעסער אויף דער מאַפע פון בעריאָזענע קאָרע. ער האָט ווירקליך דורכגעפיהרט די דאָזיגע וואַנדערבאַר-שווערע אַרבייט, אַבוואויל עס איז ניט געווען קיין

ברעקעל שפור נאָך וועלכען נאָכצוגעהן, און אלע טהאַלען וואָס מען זעהט פון דעם שפיץ פון אַ באַרג־פּאַס, אלע גלייך בעוואַקסען מיט וועלדער, זעהען אויס פאַר דעם ניט־גענימען אויג אַבסאָלוט גלייך. דאָס מאַל האָבען מיר דעם וועג געפונען. דריי חדשים האָבען מיר געוואַנדערט אין די כמעט פאַלשטענדיג אונבעוואוינטע בערג־וויסטענישען און איבער דעם זומפיגען פלאַך־לאַנד, ביז וואַנען מיר האָבען ענדליך דערגרייכט אונזער ציעל, טשיטאַ. איך הער, אַז דער וועג איז איצט וויכטיג אויף צו ברענגען בהמות פון דרום צו די גאַלד־מינען; וואָס מיך אָנבעלאַנגט, האָט די ריזע שפעטער מיר געהאַלפּען אויסצוגעפינען דעם שליסעל צו דער סטרוקטור פון די בערג און פלאַכלענדער פון סיביר — אָבער איך שרייב ניט קיין ריזע־בוך, און מוז זיך אָבשמעלען.

די יאָהרען, וואָס איך האָב פּערבראַכט אין סיביר, האָבען מיך געלע־רענט פיעל זאַכען, וועלכע איך האָב קוים געקענט לערנען אַנדערסוואו. איך האָב זעהר גיך איינגעזעהן די אַבסאָלוטע אונמעגליכקייט דורכצופיהרען עטוואָס ווירקליך ניצליכעס פאַר די מאַסען פון פּאָלק דורך דער הילף פון דער אַרמיניסטראַטיווער מאַשין. מיט דער דאָזיגער אילוזיע האָב איך מיך געשיידט אויף אייביג. איך האָב דאָן אָנגעהויבען פּערשטעהן, ניט נאָר מענשען און דעם מענשליכען כאַראַקטער, נור אויך די אינערליכע פּר־זשינע פון דעם לעבען פון דער מענשליכער געזעלשאַפּט. די קאָנסטרוקטיווע אַרבייט פון די אונבעקאַנטע מאַסען, וועלכע ווערט אזוי זעלמען דערמאָנט אין ביכער, און די וויכטיגקייט פון אַט דער אַרבייט אין דעם וואַקסען פון די פּאַרמען פון דער געזעלשאַפּט, זיינען ערשינען פאַר מייע אַויגען אין אַ קלאַרען ליכט. צו זעהן מיט די אייגענע אויגען, צום ביישפּיעל, אויף וואָס פאַר אופנים די דוכאַבאַרען־געמיינדעס (כרידער פון יענע, וואָס בעזעצען זיך איצט אין קאַנאַדאַ, און וועלכע ווערען אזוי הערצליך געשטיצט אין ענגלאַנד און אין די פּעראַייניגטע שטאַטען) וואַנדערען נאָך דעם אַמור־געגענד; צו בעטראַכטען די גרויסע נוצען וואָס זיי האָבען פון זייערע האַלב־קאָמוניסטישע כרידערליכע אָרגאַניזאַציעס; און איינצוזעהן וואָס פאַר אַן ערפּאָלג זייער קאָלאָניאַליזאַציע איז געווען, אין מיטען פון די אלע דורכפאלען פון דער שטאַטליכער קאָלאָניאַליזאַציע, האָט געהייסען לערנען עטוואָס, וואָס מען קען ניט לערנען פון ביכער. ווייטער, צו לעבען מיט נאַטור־קינדער, צו זעהן ווי עס ווערען געשאַפּען די פּער־וויקעלעטע פּאַרמען פון געזעלשאַפּטליכער אָרגאַניזאַציע, וועלכע זיי האָבען אויסגעאַרבייט ווייט אוועק פון דעם איינפלוס פון אירגענד וועלכער ציוויליזאַציע, האָט געהייסען אין דער אייגענער צייט אָנזאַמלען שמראַ־

מען ליכט, וועלכע האָבען בעלויכטען דאָס, וואָס איך האָב שפעטער געלעד זען. די ראָלע וואָס די אונבעקאנטע מאַסען שפיעלען אין דער דורכפיהרונג פון היסטאָרישע פּאַסירונגען, און אפילו אין מלחמות, איז פאַר מיר קלאָר געוואָרען פון דירעקטע בעאַבאַכטונגען, און עס האָבען זיך ביי מיר ענטוויקעלט אידעען וועגען די פיהרער און די מאַסען, וואָס זיינען עהנליך צו די, וועלכע טאָלסטאָי דריקט אויס אין זיין מאָנומענטאַלען ווערק, „קריעג און פריעדען“.

האָבענדיג זיך אויפגעהאָדעוועט אין אַ פאַמיליע פון אַ לייבאייגענד טימער, בין איך אַריינגעטראָטען אין אַקטיווען לעבען, ווי אַלע יונגע לייט פון מיין צייט, מיט אַ שטאַרקען פערטרויען אין דער נויטווענדיגקייט פון קאָמאַנדירען, בעפעהלען, בייזערען זיך, בעשטראָפּען, און אזוי ווייטער. אָבער ווען מיר איז אויסגעקומען, גאַנץ פריה אין לעבען, צו פּערזאָנאַל טען ערנסטע אונטערנעהמונגען און צו האַנדלען מיט מענשען, און וואו יעדער טעות פלעגט גלייך מיטברענגען שווערע פאַלגען, האָב איך אָנגעד הויבען איינצוזהן דעם אונטערשייד צווישען האַנדלען לויט דעם פּרינציפּ פון קאָמאַנדיר און דיסציפּלין, און האַנדלען לויט דעם פּרינציפּ פון געמיינד שאַפּטליכער פּערשטענדיגונג. דער ערשטער פּרינציפּ אַרבייט אויסגעצייכענט אין מיליטערישע פאַראַדען, ער איז אָבער גאַרנישט ניט ווערטה ווען עס איז נוגע דעם ווירקליכען לעבען, וואו דער ציעל קען דערגרייכט ווערען נור דורך דער ערנסטער אָנשטרענגונג פון פיעלע ווילענס, וואָס שטרעבען צו איין פונקט. אויב איך האָב נאָך דעמאָלט ניט פאַרמולירט מיינע בעאַבאַכטונגען אין אויסדריקע גענומען פון פאַרטייקעמפּפּע, מעג איך אָבער איצט זאָגען, אז איך האָב פּערלאָרען אין סיביר יעדען ברעקעל גלויבען אין שטאַטס־דיסציפּלין, פון וואָס איך האָב פריהער געהאַלטען. איך בין געווען גרייט צו ווערען אַן אַנאַרכיסט.

אין דעם עלטער פון ניינצעהן ביז פיער־און־צוואַנציג יאָהר האָב איך געהאַט אויסצואַרבייטען וויכטיגע פלענער פאַר רעפּאַרמען, האָב געהאַט עסקים מיט הונדערטער מענשען אויפ'ן אַמור, האָב געדאַרפט צוגרייטען און מאַכען ריזיקאַלישע עקספּעדיציעס מיט לעכערליך קליינע מיטלען, און אזוי ווייטער; און אויב די אַלע זאַכען האָבען זיך אויסגעלאָזט מעהר אָדער וועניגער ערפּאָלגרייך, רעכען איך עס צו נור צו דעם פאַקט, וואָס איך האָב באַלד פּערשטאַנען, אז אין ערנסטע אַרבייטען זיינען דיסציפּלין און קאָמאַנדירען פון גאַנץ קנאַפען נוצען. מענשען מיט איניציאַטיווע זיינען נויטיג איבעראַל; קוים אָבער איז דער ערשטער שטויס געגעבען געוואָרען, מוז די אונטערנעהמונג געפיהרט ווערען, איבערהויפט אין רוסלאַנד, ניט אויף אַ מיליטערישען שטייגער, נאָר אויף אַ מין קאָמונאַלען

אופן, דורך א געמיינשאפטליכער פערשטענדיגונג. הלואי וואָלטען אלע די, וואָס מאַכען פֿלענער פֿון שטאַטס־דיסציפּלין, געקענט דורכמאַכען די שולע פֿון ווירקליכען לעבען איידער זיי געהמען זיך בויען זייערע שטאַטס־אומטאַפּיעס: מיר וואָלטען דעמאָלט געהערט אַ סך וועניגער ווי איצטער וועגען פֿלענער פֿון אַ מיליטערישער און פּיראַמידאַלער אָרגאַניזירונג פֿון דער געזעלשאַפט.

מיט דעם אלעמען, איז דאָס לעבען אין סיביר פאַר מיר געוואָרען אַלץ וועניגער און וועניגער צוציהענד, ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס מיין ברודער אלעקסאַנדער איז אַריבערגעקומען צו מיר אין אירקוטסק אין 1864, וואו ער האָט קאָמאַנדירט אַ סקאַדראָן קאָזאַקען. מיר זיינען געווען גליקליך צו זיין צוזאַמען; מיר האָבען געלעזען זעהר פּיעל און דיסקוטירט אלע פּילאָזאָפּישע, וויסענשאַפטליכע און סאָציאָלאָגישע פּראָגען פֿון טאָג; אָבער מיר האָבען ביידע געבענקט נאָך אַן אינטעלעקטועלען לעבען, און אין סיביר איז אַזוינס ניט געווען. דער צופּעליגער דורכפּאַהרען דורך איר־קוטסק פֿון ראַפּאַעל פּומפּעליי אָדער פֿון אַדאַלף באַסטיאַן — די איינציגע צוויי וויסענשאַפטס־מענער, וואָס האָבען בעזוכט אונזער הויפּטשטאַדט פאַר דער צייט וואָס איך בין דאָרט געווען — איז פאַר אונז ביידען געווען אַ גאַנץ גרויסע עראַייגניס. דאָס וויסענשאַפטליכע און בעזאָנדערס דאָס פּאָליטישע לעבען פֿון מערבֿ־איראָפּאַ, פֿון וועלכע מיר האָבען געהערט דורך די צייטונגען, האָט אונז געצויגען, און דאָס צוריקהערענדיק נאָך רוסלאַנד איז געווען די טעמא צו וועלכער מיר פֿלעגען שטענדיג צוריק־קומען אין אלע אונזערע געשפּרעכען. דער אויפשטאַנד פֿון די פּוילישע פּערשיקטע אין 1886, האָט ענדליך געעפּענט אונזערע אויגען אויף דער פּאָלישער פּאָזיציע, וואָס מיר ביידע האָבען פּערנומען, אַלס אָפיצירען פֿון דער רוסישער אַרמעע.

VIII

איך בין געווען ווייט אוועק, אין די ווייטים בערג, ווען אַ טייל פֿון די פּוילישע פּערשיקטע, וועלכע זיינען געווען בעשעפּטיגט ביים דורכשניידען אַ נייעם וועג אין די פּעלזען אַרום דער אָזערע באַיאַקאַל, האָבען געמאַכט אַ פּערצווייפּעלמען פּערווך צו צוברעכען זייערע קיימען און ענטלויפּען קיין כינאַ דורך מאָנגאָליע. מען האָט אַרויסגעשיקט סאָלדאַטען אַנטקעגען זיי, און אין דעם קאַמפּף איז אַ רוסישער אָפיציר געטויט געוואָרען פֿון די אינסורגענטען. איך האָב זיך וועגען דעם דערוואוסט אויף מיין ריזע

צוריק נאך אירקוטסק, וואו ארום פופציג פאלאקען האָבען געזאָלט גע'משפט ווערען פון א קריעגס-געריכט. אזוי ווי די זיצונגען פון קריעגס-געריכט זיינען אין רוסלאַנד אָפּען, האָב איך נאָכגעפּאָלגט די פּערהאַנדלונג גען און גענומען אויספיהרליכע נאָטיצען, וועלכע איך האָב געשיקט צו א פּעטערבורגער צייטונג, וואו זיי זיינען פּערפּענמליכט געוואָרען, אָהן פּערקירצונגען, צו דער גרויסער אונצופריעדענהייט פון דעם גענעראַל-גובערנאַטאָר.

עלף טויזענד פּאָלאַקען, מענער און פּרויען, זיינען פּערשיקט געוואָרען אין מורחסיביר אַליין, אַלס רעזולטאַט פון דעם אויפּשאַטאָר פון 1863. זיי זיינען מעהרסטענטיילס געווען סטודענטען, אַרטיסטען, געוועזענע אָפיצירען, אַדעללייט און געלערנטע בעלי-מאַכות פון דער אינטעליגענטער און הויך-ענטוויקלטער אַרבייטער-בעפּעלקערונג פון וואַרשאָ און אַנדערע שטעט. א גרויסע צאָהל פון זיי האָט מען געהאַלטען אויף קאַטאָרגע, בעת די איבעריגע האָט מען בעזעצט אין דערפּער צוואוואָרפען איבער'ן גאַנצען לאַנד, וואו זיי האָבען קיין שום אַרבייט ניט געקענט קריגען און האָבען געלעבט אין אַ האַלב-פּערהונגערטען צושטאַנד. יענע וואָס זיינען געווען אויף קאַטאָרגע האָבען געאַרבייט אָדער אין טשיטאַ, בויענדיג באַרקעס פאַר דעם אַמור — זיי זיינען געווען די גליקליכסטע — אָדער אין די קרונישע אייזען-גיסערייען און אין די זאַלץ-פאַבריקען. א טייל פון די לעצטע האָב איך געזעהן, ביים לענאַ, שטעהענדיג האַלב-נאַקטע אין אַ חורבה ארום אַן אונגעהייערען קעסעל אָנגעפילט מיט זאַלץ-ליאָק, און מישענדיג דעם געדיכטען קאַכענדיגען ליאָק מיט לאַנגע שופּלען, אין אַ העלישער היץ, בעת די טויערען פון דער חורבה זיינען געווען ברייט פונ-אַנדערגעפּענט אויף אַריינצולאָזען אַ שטאַרקען שטראָם פון אייזיגער לופט. אַבאַרבייטענדיג צוויי יאָהר ביי אַזאַ אַרבייט, שטאַרבען אָט די מאַרטירער געוועהנליך פון שווינדזוכט.

אין דער לעצטער צייט זיינען אַ בעדייטענדע צאָהל פּוילישע פּער-שיקטע געווען בעשעפּטיגט אַלס ערד-גראַבער ביי דעם וועג וואָס מען האָט געבויט איבער דעם דרום-ברעג פון דער באַיקאַל-אָזערע. די דאָזיגע אַלפּעך אָזערע, אַרומגערינגעלט פון פּראַכטפּאָלע בערג, וואָס הויבען זיך אויף דריי ביז פינף טויזענד פוס איבער דער פּלעכע, שניידט אָב טראַנסבאַיקאַליע און דעם אַמור פון אירקוטסק. ווינטער-צייט קען מען איהר אַריבערפּאַהרען אויפ'ן אייז און זומער-צייט געהען דאָרט דאַמפּפּערס; אָבער פאַר אַ צייט פון זעקס וואָכען אין פּריהלינג און נאָך זעקס וואָכען אין הערבסט, איז דער איינציגער וועג ווי צו גרייכען טשיטאַ און קיאָכטאַ (צו פּעקינג) פון אירקוטסק געווען, צו פּאַהרען רייטענדיג אויף פּערד איבער זעהר אַ

גערעהטען וועג דורך בערג זיעבען און אכט טויזענד פוס הויך. איך בין איינמאל געפאָהרען איבער אָט דעם וועג און האָב שטאַרק בעוואַנדערט די לאַנדשאַפטען פון די בערג, וועלכע זיינען אין מאַי געווען בעדעקט מיט שנעע, אָבער זאָנסט איז די רייזע ווירקליך געווען אַ שרעקליכע. אַרויפ־קריכען אויפֿן שפיץ פון הויפט־דורכגאַנג, דעם כאַמאַר־דאַבאַן, אין גאַנצען אַכט מייל, האָט מיר גענומען אַ גאַנצען טאָג, פון דריי אַ זייגער אין דער פריה ביז אַכט ביינאַכט. אונזערע פערד האָבען כסדר געהאַלטען אין איין פאַלען איבער דעם שמעלצענדען שנעע, אַריינפאַלענדיג צוזאַמען מיט די רייטער עטליכע מאָל דורכ'ן טאָג אין דעם אייז־קאַלטען וואַסער, וואָס איז געפאַסען אונטער דעם צודעס פון שנעע. מען האָט דעריבער בעשלאָסען צו בויען אַ רויכעהאַפטען וועג פאַזשע דעם דרום־ברעג פון דער אָזערע, דורכרייסענדיג אַ דורכגאַנג אין די משופע'דיגע, כמעט ווערטיקאַלע פעל־זען, וואָס האָבען זיך אויפגעהויבען איבער דער לענג פון ברעג, און פער־ציהען מיט בריקען אַ הונדערט ווילדע שטראָמען, וואָס פליסען מיט אַ מורא'דיגער געשווינדקייט אַרונטער פון די בערג אין דער אָזערע אַרײַן. ביי אָט דער קאַטאָרוזשנער אַרבייט האָט מען בעשעפטיגט די פּוילישע פּערשיקטע.

אין דעם לעצטען יאָרהונדערט זיינען אייניגע קאָמפּאַניעס פון רוסישע פּאָליטישע פּערברעכער פּערשיקט געוואָרען אין סיביר, אָבער זיי, מיט זייער אונטעררוואַרפען זיך צום שיקזאַל, ווי עס איז כאַראַקטעריסטיש פון די רוסען, האָבען קיינמאָל ניט רעוואָלטירט; זיי האָבען זיך געלאָזען טויטען ביסלעכווייז, קיינמאָל ניט פרובירענדיג זיך צו בעפרייען. פּער־קעהרט, די פּאָלאַקען — מען מוז עס זאָגען צו זייער עהרע — זיינען קיינמאָל ניט געווען אַזוי אונטעררוואַרפען, און דאָס מאָל זיינען זיי אַרויס־געטראָטען אין אַן אָפּענעם אויפשטאַנד. עס איז געווען קלאָר אַז זיי האָבען ניט געהאַט קיינע אויסזיכטען אויף אַן ערפּאָלג, און פונדעסטוועגען האָבען זיי דאָך רעוואָלטירט. פון פּאַרענט האָבען זיי געהאַט פאַר זיך די גרויסע אָזערע, און הינטער זיך האָבען זיי געהאַט אַ גארטעל פון אַכסאַלומ ניט־איבערשטייגליכע בערג, הינטער וועלכע עס הויבען זיך אַן די ווילדער־נישען פון צפון־מאָנגאָליע; פון דעסטוועגען האָבען זיי זיך אַריינגענומען אַ געדאַנק צו ענטוואַפּענען די סאָלדאַטען וואָס האָבען זיי געהיט, אויס־שמיעדענדיג יענע שרעקליכע וואַפען פון די פּוילישע אויפשטאַנדען — קאָסעס אַרויפגעשטעקט אַזוי ווי פיקעס אויף לאַנגע שטעקענס — און זיך דורכשלאָגענדיג אַ וועג איבער די בערג און איבער מאָנגאָליע אין כינאַ, וואו זיי וועלען טרעפען ענגלישע שיפען, וואָס זאָלען זיי אַרויפנעהמען. איין טאָג איז אָנגעקומען די נייעס אין אירקוטסק, אַז אַ טייל פון יענע

מעמוארען פון א רעוואָלוציאָנער

פאלאקען, וואָס האָבען געאַרבייט ביי דעם באַיקאַל וועג, האָבען ענטפּ וואַפענט אַ טוצען סאַלדאַטען און האָבען געמאַכט אַן אויפּשטאַנד. אַכציג סאַלדאַטען, — דאָס איז געווען אַלעס וואָס מען האָט געקענט אַרויסשיקען קעגען זיי פון אירקוטסק, — אַריבערפּאַהרענדיג די אַזערע מיט אַ דאַמפּפּער, זיינען אַוועק בעגעגענען די אינסורגענטען אויף דער אַנדערער זייט.

דער ווינטער פון 1866 איז אין אירקוטסק געווען אַן אויסערגעווענהייט לייף לאַנגווייליגער. אין דער סיבירישער הויפּטשטאָדט איז ניטאָ דער אונטערשייד צווישען די פּערשיידענע קלאַסען, ווי מען זעהט עס אין רוסישע פּראָווינציעלע שטעט; און די אירקוטסקער „געזעלשאַפּט“, וואָס איז בעשטאַנען פון אַ גרויסע צאָהל אַפיצירען און טשינאוויניקעס, צוזאַמען מיט די פּרויען און טעכטער פון די לאַקאַלע סוחרים, און אפילו גייסטליכע, פלעגט זיך דורכ'ן ווינטער צונויפקומען יעדען דאָנערסטאָג, אין די טאַגער זאַלען. דעם ווינטער אָבער האָבען זיך עפעס די צוזאַמענקומטען ניט אַיינגעגעבען. די דילעטאַנטען טהעאַטער-פּאַרשטעלונגען זיינען אויך ניט געווען קיין ערפּאָל; און דער קאַרטען-שפּיעל, וועלכער פלעגט געוועהן לייף אָנגעהן אין אירקוטסק אויפ'ן גרויסען שטייגער, האָט זיך אויך וויר עס-איז קוים געשלעפּט: אַ שטאַרקער געלד-מאַנגעל האָט זיך געלאָזט מערקען ביי די טשינאוויניקעס, און אפילו די עמליכע מינען-אַפיצירען וואָס זיינען אָנגעקומען, האָבען זיך אויך ניט געוואָרפען מיט הויפּענס אַסינגאַציעס, מיט וועלכע די דאָזיגע פּרווילעגירטע העררען פלעגען געוועהנליך פּרעהליך מאַכען די נעכט ביי די גרינע טישען. עס איז געווען אַ דורכאויס לאַנגווייליגער סעזאָן — פּונקט די פּאַסיגע צייט אויף צו מאַכען ספּיריטואַליסטישע עקספּערימענטען מיט רעדענדיגע טישלעך און רעדענדיגע גייסטער. אַיינער, אַ הערר, וועלכער איז דעם פּאַרינען ווינטער געווען דער ליעבלינג פון דער אירקוטסקער געזעלשאַפּט צוליעב די מעשה'לעך פון פּאַפּולערען לעבען, וואָס ער פלעגט דערצעהלען מיט גרויס טאַלאַנט, זעהענדיג אַז מען אינטערעסירט זיך וועניג מיט איהם און מיט זיינע מעשה'לעך, האָט זיך גענומען צום ספּיריטואַליזם אַלס אַ נייעם צייט-פּערטרייב. ער איז געווען זעהר געשיקט אין דעם, און אין אַ וואָך צייט זיינען די אירקוטסקער דאַמען געווען פּערקאַכט אין הערען מיט גייסטער. אַ ניי לעבען איז אַריינגעבלאָזען געוואָרען אין די, וואָס האָבען ניט געוואוסט ווי צו פּטר'ן די צייט. שפּרעך-טישלעך האָבען זיך בעוויזען אין יעדען סאַלאָן, און ליעבעס-ערקלעהרונגען זיינען געאַננען האַנד-אין-האַנד מיט גייסטער בלענדעניסען. אַן אַפיציר, וועמען איך וועל אָנרופּען פּאַטאַלאָג, האָט דאָס אַלעס גענומען זעהר ערנסט — די שפּרעך-טישלעך און די ליעבעס-שפּיעלען. ס'קען זיין ער האָט געהאַט וועניגער מזל אין

ליעבע ווי צו די טישלעך; אלענפאלס, ווען עס איז אָנגעקומען די ידיעה וועגען דעם פּוילישען אויפשטאַנד, האָט ער פּערלאַנגט מען זאָל איהם שיקען אַהין מיט די אכציג סאָלאַטען. ער האָט געהאַפּט, אז ער וועט צוריקקומען געקרוינט מיט מיליטערישער עהרע. „איך געה קעגען די פּאָלאַקען“, האָט ער געשריעבען אין זיין טאַגעבוך; „עס וואָלט געווען גאַנץ אינטערעסאַנט צו ווערען אַביסעל פּערוואַונדעט!“

ער איז גע'הרג'עט געוואָרען. ער איז געריטען אויף אַ פּערד נעבען דעם פּאָלאַקוויק, וועלכער האָט קאָמאַנדירט די סאָלאַטען, בעת עס האָט זיך אָנגעפּאַנגען „די שלאַכט מיט די אינסורגענטען“ — פּון וועלכער מען קען געפינען אַ גליהענדע בעשרייבונג אין די אַנאַלען פּון דעם גענעראַל־שטאַב. די סאָלאַטען זיינען לאַנגזאַם געגאַנגען פּאַרווערטס איבער דעם וועג, ווען זיי האָבען בעגעגענט אַן ערך פּופּציג פּאָלאַקען, פּון וועלכע פינף אָדער זעקס זיינען געווען בעוואַפענט מיט ביקסען און די איבעריגע מיט שטעקענס און קאָסעס; זיי האָבען פּערנומען דעם וואַלד, און פּון צייט צו צייט האָבען זיי געשאָסען פּון זייערע ביקסען. די סאָלאַטען, וואָס האָבען זיי אַרומגערינגעלט, האָבען געטהאָן דאָס זעלבע. לייטענאַנט פּאַטאַלאַף האָט צוויי מאָל געבעטען ערלויבניס פּון פּאָלאַקוויק אַרונטערצושטייגען פּון פּערד און זיך אַ לאָז טהאָן אין וואַלד. דער פּאָלאַקוויק האָט איהם זעהר בייז בעפוילען ער זאָל בלייבען וואו ער איז. ניט אכטענדיג אויף דעם, איז דער לייטענאַנט אין אַ מינוט אַרום פּערוואַונדען. מען האָט געהערט עטליכע מאָל אויסשיסען צווישען די בוימער, וועלכע זיינען בעגלייט געוואָרען פּון ווילדע געשרייען; די סאָלאַטען האָבען זיך אַ וואָרף געטהאָן אין דער ריכטונג פּון וואַנען עס זיינען געקומען די קולות, און זיי האָבען געפונען דעם לייטענאַנט בלוטענדיג אויפ'ן גראָז. די פּאָלאַקען האָבען אויסגעשאָסען זייערע לעצטע קוילען און האָבען זיך אונטער־געגעבען; די שלאַכט איז געווען פּאַראַיבער, פּאַטאַלאַף איז געווען טויט. מיט'ן רעוואָלווער אין האַנד, האָט ער זיך אַריינגעוואָרפען אין געדיכטען וואַלד, וואו ער האָט געפונען עטליכע פּאָלאַקען בעוואַפענט מיט פיקעס. נאָכדעם ווי ער האָט אין איילעניס אויסגעשאָסען אויף זיי אלע זיינע קוילען, פּערוואַונדענדיג איינעם פּון זיי, האָבען זיך יענע אַרויפגעוואָרפען אויף איהם מיט זייערע קאָסעס. אויפ'ן צווייטען ברעג פּון וועג, פּון דער אַנדער זייט אַזערע, האָבען זיך צוויי רוסישע אָפיצירען אויפגעפיהרט אויף דעם עקעלהאַפּטסטען אופן געגענאיבער די פּאָלאַקען, וואָס האָבען געבויט דעם דאָזיגען וועג און האָבען גאָר קיין אַנטייל ניט גענומען אין דעם אויפ־שטאַנד. איינער פּון די צוויי אָפיצירען איז אַריינגעפּאַלען אין זייער

געצעלט, זידלענדיג און שיסענדיג מיט זיין רעוואָלוציער אויף די פריעדליכע פּעראורטיילטע, געפעהרליך פּערוואַנדלענדיג צוויי פון זיי.

די לאַגיק פון די סיבירישע מיליטער-בעאַמטע איז געווען, אז אזוי ווי עס איז גע'הרג'עט געוואָרען אַ רוסישער אָפיציר, מוז מען הרג'ענען עטליכע פּאַלאַקען. דער קריעגס-געריכט האָט פינף פון זיי פּער'משפט צום טויט: סזאַראַמאָוויץ, אַ פּיאַניסט, אַן עדעלער מענש פון אַ יאָהר דרייסיג, וועלכער איז געווען דער פיהרער פון דעם אויפשטאַנד; צעלינסקי, אַ געוועזענער אָפיציר פון דער רוסישער אַרמעע, אַ מאַן פון אַ יאָהר זעכציג, דערפאַר ווייל ער איז אַמאַל געווען אַן אָפיציר; און אַנדערע דריי, וועמעס נעמען איך געדענק ניט.

דער גענעראַל-גובערנאַטאָר האָט דעפּעשירט אין פּעטערבורג און געבעטען ערלויבניס אָבצולעגען די בעשטראָפונג פון די פּעראורטיילטע אינסורגענטען, אָבער קיין ענטפּער איז ניט געקומען. ער האָט אונז צוגע-זאָגט זיי ניט צו הינריכטען, אָבער נאָכדעם ווי ער האָט אָנגעוואַרט עטליכע טעג, האָט ער בעפּוילען, אז דער אורטייל זאָל דורכגעפיהרט ווערען אין געהיים, פריה פאַר טאָג. דער ענטפּער פון פּעטערבורג איז אָנגעקומען פיער וואָכען שפּעטער, דורך פּאָסט: דער גובערנאַטאָר מעג האַנדלען „ווי ער פּערשטעהט אַמבעסטען“. דערווייל זיינען פינף בראַווע מענער דערשאַסען געוואָרען.

מענשען האָבען געזאָגט, אז דער אויפשטאַנד איז געווען נאַריש. און דאָך האָט דאָס קליין הייפּעל רעבעלען עטוואָס ערריכט. די נייעס וועגען דעם אויפשטאַנד איז אָנגעקומען אין אייראָפּאַ. די הינריכטונג, די ברור-טאַלימעטען פון די צוויי אָפיצירען, וועלכע זיינען בעקאַנט געוואָרען דורך די פּערהאַנדלונגען אין געריכט, האָבען אָנגעמאַכט אַ גערודער אין עסטרייך, און עסטרייך האָט זיך אַרײַנגעמישט צו נונסטען פון די גאַלי-ציאַנער, וואָס האָבען אַנטייל גענומען אין אויפשטאַנד פון 1863 און זיינען פּערשיקט געוואָרען אין סיביר. באַלד נאָך דעם באַיקאַלער אויפ-שטאַנד האָט זיך דער שיקזאַל פון די פּוילישע פּערשיקטע אין סיביר בעדיימענד פּערבעסערט, און זיי האָבען עס געהאַט צו פּערדאַנקען די רעבעלען — יענע פינף בראַווע מענער, וואָס זיינען דערשאַסען געוואָרען אין אירקוטסק, און די אַנדערע, וואָס האָבען געמאַכט דעם אויפשטאַנד מיט זיי.

פאַר מיר און מיין ברודער איז אָט דער אויפשטאַנד געווען אַ גרויסע לעהרע. מיר האָבען בעגריפען, וואָס עס מיינט צו געהערען אויף אירגענד וועלכען אופן צו דער אַרמעע. איך בין דאָן געווען ווייט אַוועק; אָבער מיין ברודער איז געווען אין אירקוטסק, און זיין סקאַדראַן איז אַרויסגעשיקט

געוואָרען געגען די אינסורגענמען. גליקליכער ווייזע האָט דער קאָמאָנדיר פֿון דעם רעגִימענט, צו וועלכען מײַן ברודער האָט געהערט, איהם גאָנץ גוט געקאָנט, און, אונטער אַ געוויסען אויסרעד, האָט ער די קאָמאָנדיר איבער דער מאָביליזירונג פֿון דעם סקאָדראָן איבערגעגעבען צו אַן אנדער אָפּיציר. ווען דאָס וואָלט ניט געווען דער פּאל, וואָלט זיך אַלעקסאַנדער, גאָנץ נאַטירליך, ענטזאָגט צו מאַרשירען. ווען איך וואָלט געווען אין אירקוטסק, וואָלט איך אויך אזוי געהאַנדעלט.

מיר האָבען דעריבער בעשלאָסען זיך צוריקצוציהען פֿון מיליטער־דיענסט און זיך אומקעהרען נאָך רוסלאַנד. דאָס איז גאָר ניט געווען אַזאָ לייכטע זאַך, איבערהויפּט צוליעב דעם וואָס אַלעקסאַנדער האָט אין סיביר געהיראַט; אָבער ענדליך איז אַלעס איינגעאַרדענט געוואָרען, און פֿריה אין 1867 זיינען מיר געווען אין וועג פֿאַהרענדיג אין פעטערבורג.

דריטער טײל.

פעטערבורג — ערשטע רײזע אין מערב-אײראָפּא

II

אנהויב הערבסט אין 1867 האָב איך זיך בעזעצט, מיט מיין ברודער און זיין פאמיליע, אין פעטערבורג. איך בין אריינגעטראָטען אין דער אוניווערזיטעט, און מיר איז אויסגעקומען צו זיצען אינאיינעם מיט יונגע בחורים'לעך, וואָס זיינען געווען אַ סך אינגער פאר מיר. וואָס איך האָב אזוי שטאַרק געוואונשען מיט פינף יאָהר צוריק איז ערפילט געוואָרען: איך האָב געקענט שטודירען. האַלטענדיג זיך ביי דער מיינונג, אז נאָ גרינדליכער אונטערריכט אין מאַטעמאַטיק איז דער איינציגער סאָלידער באַזיס פאַר אַלע ווייטערדיגע וויסענשאַפטליכע אַרבייט, האָב איך זיך אָנגעשאַסען אָן דער מאַטעמאַטישער סעקציע פון דעם פיזיקאַליש-מאַטעמאַטישען פאַקולטעט. מיין ברודער איז אריינגעטראָטען אין דער מיליטערישער אַקאַדעמיע פאַר יוריספרודענץ, בעת איך האָב אינגאַנצען אויפגעגעבען דעם מיליטערי-דיענסט, צו דער גרויסער אונצופריעדענהייט פון מיין פאָטער, וועלכער האָט פשוט ניט געקענט פערטראָגען קיין ציוויל-קליידער. מיר ביידע האָבען איצט זיך געמוזט פערלאָזען אין גאַנצען אויף זיך אַליין.

די אוניווערזיטעט-שטודיען און וויסענשאַפטליכע אַרבייט האָבען אַוועקגענומען מיין גאַנצע צייט פאַר די נעקסטע פינף יאָהר. אַ סטודענט פון מאַטעמאַטישען פאַקולטעט האָט נאַטירליך זעהר פיעל צו טהאָן, אָבער מיינע פריהערדיגע שטודיען אין העכערער מאַטעמאַטיק האָבען מיר געגעבן די מעגליכקייט צו פערווענדען אַ טייל פון מיין צייט אויף געאַגראַפיע; און דערצו האָב איך אין סיביר ניט פערלאָרען די געווענהייט שווער צו אַרבייטען.

דער בעריכט פון מיין לעצטער עקספעדיציע איז געווען אין דרוק; אונטער דער צייט אָבער איז פאַר מיר ענטשטאַנען אַ ברייטער פראָבלעם. די ריזען וואָס איך האָב געמאַכט אין סיביר האָבען מיר איבערצייגט, אז די בערג, וועלכע זיינען דעמאָלט געווען געצייכענט אויף די לאַנדקאַרטען פון צפון-אַזיע, זיינען מייסטענס געווען פאַנטאַסטישע, און האָבען ניט געגעבען קיין שום בעגריף פון דער סטרוקטור פון לאַנד. די וואָס האָבען

געצייכענט די לאַנדקארטען האָבען גאָר קיין אַהנונג ניט געהאַט פון די גרויסע לאַנד-פּלאַנען, וועלכע זיינען אזא פּראָמינענטער צוג פון אזיע. אָנשטאַט זיי איז אין די טאָפּאָגראַפישע ביוראָס אויסגעוואַקסען אַ מאַסע גרויסע בערגקייטען, אַזעלכע, ווי צום ביישפּיעל, דער מזרח-טייל פון סטאַנאַוווי, וועלכע פּלעגען געצייכענט ווערען אויף די לאַנדקארטען ווי אַ שוואַרצער וואַרעם וואָס קריכט צו מזרח, אין געגענזאץ צו די אַנדייטונג גען און אפילו די צייכונגען פון אַזעלכע פּאַרשער ווי ל. שוואַרטץ. די דאָזיגע בערגקייטען עקזיסטירען ניט אין דער ווירקליכקייט. די אָנהויב בען פון די טייכען, וועלכע פליסען צו דעם אַרקטישען אַקעאַן אויף איין זייט, און צו דעם פּאַסיפישען אויף דער אַנדערער, ליעגען דורכגעפּלאַכטען אויף דער אויבערפלעכע פון אַ ברייטער פּלאַטאָ (פּלאַטאָ) ; זיי קומען אַרויס פון דיזעלכע זומפּען. אָבער אין דער פּאַנטאַזיע פון דעם אייראָ-פּעאַישען טאָפּאָגראַף קומט אויס, אַז די העכסטע באַרגקייטען מוזען לויפּען פּאַזשע די הויפּט וואַסער-שטראָמען, און די טאָפּאָגראַפּען האָבען דאָרטען אָנגעצייכענט די העכסטע אַלפּען, פון וועלכע עס איז אין דער ווירקליכקייט קיין שפור ניטאָ. אַ סך אַזעלכע פּאַנטאַזיע-בערג זיינען געשאַפּען געוואָרען דורכצוקרייצען די לאַנדקארטען פון צפּון-אזיע אין אַלע ריכטונגען.

ענטדעקען די ריכטיגע לייטענדע פּרינציפּען פון דער פּונאַדערטייג-לונג פון די בערג אין אזיע — די האַרמאָניע פון בערג-פּאַהמירונג — איז דאָן פאַר מיר געוואָרען אַ פּראַגע, וואָס האָט יאָהרען לאַנג פּערנומען מיין גאַנצע אויפּמערקזאַמקייט. אַ היבשע צייט האָבען מיר געשטערט אין מיינע פּאַרשונגען די אַלטע לאַנדקארטען, און נאָך מעהר די גענעראַליזאַציעס פון אַלעקסאַנדער פּאַן הומבאָלדט, וועלכער, נאָך אַ לאַנגען שטודירען די כינע-זישע קוועלען, האָט בעדעקט אזיע מיט אַ געזעגענע פון בערג, וואָס לויפּען איבער די מערידיאַנען און פּאַראַלעלען (ברייט- און לענג-גראַדען, אין וועלכע די ערד ווערט געאַגראַפיש איינגעטיילט. — אי.ב.), ביז וואַנען איך האָב ענדליך איינגעזעהן, אַז אפילו הומבאָלדט'ס גענעראַליזאַציעס, ווי אָנרעגענד זיי זיינען ניט געווען, שטימען ניט איין מיט די פּאַקטען. אָנהויבענדיג אַלואָ גאָר פון אָנהויב, אויף אַ ריינעם אינדוקטיווען וועג, האָב איך צונויפּגענומען אַלע באַראַמעטרישע בעאַבאַכטונגען פון פּריהערדיגע רייזענדער, און האָב אויסגערעכענט נאָך זיי הונדערטע ברייט-ליניען ; איך האָב אָנגעצייכענט אויף אַ גרויסער מאַפע אַלע געאָלאָגישע און פיזישע בעאַבאַכטונגען, וואָס זיינען געמאַכט געוואָרען פון פּערשייד-דענע רייזענדער — די פּאַקטען, ניט די היפּאָמעזען — און האָב פּרובירט אויסגעפינען וואַסערע סטרוקטור-ליניען וועלען אַמבעסטען שטימען מיט

די בעאבאכטעמע ווירקליכקייטען. די זאָויגע צוגרייטונגס־אַרבייט האָט מיר גענומען מעהר ווי צוויי יאָהר; און דערנאָך האָבען געפאַלגט מאַנאָד־טען פון אָנגעשטרענגטען דענקען, כדי אויסצוגעפינען די בעדייטונג פון דעם פערפלאַנטערטען כאַאָס פון צוואַוואַרפענע בעאָבאכטונגען, ביז אין איין שעהנעם טאָג, גאַנץ פּלוצלינג, איז דאָס אַלעס געוואָרען קלאָר און בעגרייפליך, אזוי ווי עס וואָלט בעלויבטען געוואָרען פון אַ שטראָם ליכט. די הויפט סטרוקטור־ליניען פון אזיע זיינען גיט פון צפון צו דרום, אָדער פון מערב צו מזרח; זיי זיינען פון דרום־מערב צו צפון־מזרח — פונקט ווי אין די „פעלזען־בערג“ (ראַקסי מאָנטיינס) און פּלאַכלענדער פון אמעריקא, זיינען די ליניען פון צפון־מערב צו דרום־מזרח; און נאָר סעקאָנדערע (וועניגער וויכטיגע) בערג־קייטען שיסען אַרויס אין צפון־מערב. נאָכמעהר, די בערג אין אזיע זיינען ניט קיין קופּה'ס זעלבסט־שטענדיגע בערג־קייטען, ווי די אַלפּען, נאָר זיי געהערען צו אַן אונגעהויע־רען פּלאַכלאַנד — אַן אַלטען קאָנטינענט (וועל־טייל), וועלכער האָט זיך אַמאָל געצויגען צום בעהרינג סטרייט. הויכע ברעגיגע בערג־קייטען האָבען זיך געטהורעמט ביי זיינע ראַנדען, און אין דעם לויף פון דער צייט האָבען זיך, פון די שפעטערדיגע אַבוזעציונגען, פּאַרמירט ערד־וואַלען, וואָס האָבען אַרויסגעשטאַרטשעט פון ים, און האָבען אויף אזא אופן פּערגרע־סערט פון ביידע זייטען די ברייט פון דעם פרימיטיווען רוקען־ביין פון אזיען.

וועניג פריידען אין דעם מענשליכען לעבען קענען זיך פּערגלייכען צו דער פרייד, וואָס מען פיהלט בעת עס ווערט פּלוצלינג געבאָרען אַ גענערע־ליזאָציע, וועלכע בעלייכט דעם גייסט נאָך אַ לאַנגער פּעריאָדע פון געדולד־זאַמען פּאַרשען. וואָס עס האָט יאָהרען־לאַנג אויסגעזעהן אזוי כאַאָטיש, אזוי ווידערשפּרעכליך. און אזוי פּראָבלעמאַטיש, פּערנעהמט גלייך זיין ריכטיגען פּלאַץ אין איין האַרמאָנישעם גאַנצעס. פון דעם ווילדען פּלאַנטער פון פּאַקטען און הינטער דעם געבעל פון השּערות — וואָס ווערען בעשטרי־טען אזוי געשווינד ווי זיי ווערען געבאָרען — בעווייזט זיך אַ הערליך־בילד, וואָס שפּרינגט אַרויס ווי אַן אַלפּען־קייט אין איהר פּולער פּראַכט פון דעם טומאָן, וואָס האָט איהר אַ מינוט פּריהער פּערשטעלט, גלאַנצענ־דיג אונטער די שטראַהלען פון דער זון אין איהר גאַנצער איינפאַכקייט און פּערשיידענקייט, אין איהר גאַנצער מעכטיגקייט און שעהנקייט. און ווען די גענערע־ליזאָציע ווערט געשטעלט צו פּראָבע, אַנווענדענדיג איהר אויף הונדערטער אָבגעזונדערטע פּאַקטען, וואָס האָבען מיט אַ מינוט פּריהער אויסגעזעהן אזוי האַפּנונגסלאָז ווידערשפּרעכליך, פּערנעהמט יעדער איינער פון די פּאַקטען זיין ריכטיגע פּאַזיציע, פּערגרעסערענדיג די איינדרוקספּול־

קייט פון דעם בילד, בעטאנענדיג מאנכע כאראקטעריסטישע שטריכען, אָדער צוגעבענדיג א ניט־בעמערקטע איינצעלהייט, וואָס איז פול פון בעדייטונג. די גענעראליזאציע געווינט אין קראפט און אין גרויסקייט; איהר פונדאמענט ווערט ברייטער און פעסטער; בעת פון דער ווייטענס, דורך דעם ווייטען נעבעל אויפ'ן האַריזאָנט, ענטדעקט דאָס אויג די שטריי־כען פון נייע און נאָך ברייטערע גענעראליזאציעס.

דער וואָס האָט איינמאָל אין זיין לעבען פערזוכט דעם דאָזיגען גענוס פון וויסענשאַפֿטליכער שאַפונג, וועט עס קיינמאָל ניט פֿערגעסען; ער וועט גארען נאָכאמאָל דאָס דורכצולעבען; און ער וועט זיך מוזען פיהלען געוועהר טאָגט, וואָס דער דאָזיגער סאָרט גליק פאלט אויס אויפ'ן גורל פון אזוי וועניג פון אונז, בעת אזוי פיעל מענשען וואָלטען דאָס געקענט דורכלעבען — אויף א קלענערען אָדער גרעסערען מאַסשאַב — ווען די וויסענ־שאַפֿטליכע מעטאָדען וואָלטען ניט געווען דער חלק פון בלוז א הייפּעל מענשען.

אָט די אַרבייט בעטראַכט איך פֿאַר מיין הויפּט־בייטראַג צו דער וויסענשאַפֿט. מיין ערשטע אַבזיכט איז געווען צו שאַפֿען א גרויס ווערק, אין וועלכען די נייע אידעען מכה די בערג און פֿלאַכלענדער פון צפון־אזיע זאָלען אונטערשטיצט ווערען דורך א גענויע אונטערזוכונג פון יעדען געגענד בעזונדער; אָבער אין 1873, ווען איך האָב געזעהן, אז איך וועל אין גיכען ווערען אַרעסטירט, האָב איך נור פֿערפֿערטיגט א מאַפע, וועלכע האָט ענטהאַלטען מיינע אַנזיכטען און האָב אָנגעשריבען אַן ערקלערונגס־אַרטיקעל. ביידע זיינען פֿערעפענטליכט געוואָרען פון דער געאָגראַפֿישער געזעלשאַפֿט, אונטער דער אויפזיכט פון מיין ברודער, בעת איך בין שוין געזעסען אין דער פֿעטראָפּאָליאָאָוסיסקער פעסטונג. פֿעטערמאַן, וועלכער האָט דעמאָלט צוגעגרייט א מאַפע פון אזיע, און האָט געוואוסט פון מיין איינ־לייטונגס־ווערק, האָט אָנגענומען מיין פּלאַן פֿאַר זיין מאַפע, און זייט דאָן איז זי אַנערקענט פון די מייסטע צוואַמענשמעלער פון לאַנדקארטען. די לאַנדקארטע פון אזיע, ווי עס ווערט איצט פֿערשטאַנען, ערקלערט, גלויב איך, די הויפּט פיזישע כאַראַקטערי־שטריכען פון דעם גרויסען קאָנטינענט, ווי אויך די איינטיילונג פון זיינע קלימאַטען, זיין פּאַנאָ און פּלאַראַ (טהיער־און פּלאַנצען־לעבען), און אפילו זיין געשיכטע. זי ענטפּלעקט אויך, ווי איך האָב עס געקענט זעהן אין דער צייט פון מיין לעצטער ריזיע אין אַמעריקא, שטאַרקע עהנליכקייטען צווישען דער סטרוקטור און דעם געאָלאָגישען וואַסען פון די צוויי קאָנטינענטען פון דעם צפון־דיגען האַלב־דונד פון דער ערד. זעהר וועניגע לאַנדקארטען־צייכנער וואָלטען איצט געקענט אָגען פון וואַנען עס קומען אָט די אַלע ענדערונגען אויף דער מאַפע

פון אזוי; אבער עס איז גלייכער, אז נייע אידעען זאלען זיך דורכשלאָגען זייער וועג אין דער וויסענשאַפט, אונזאָבענגיג פון וועלכען עס איז נאָמען, וואָס איז מיט זיי פערבונדען. דאָס מאַכט לייכטער אויסצובעסערען די פעהלערען, וואָס זיינען אונפערמיידליך ביי אַן ערשטער גענעראַליזאציע.

II

אין דער זעלבער צייט האָב איך זעהר פיעל געאַרכייט פאַר דער רוסי-שער געאָגראַפישער געזעלשאַפט, אַלס סעקרעטער פאַר דער סעקציע פון פיזישער-געאָגראַפיע.

מען האָט זיך דעמאָלט זעהר אינטערעסירט אין דער אויספאַרשונג פון טורקעסטאַן און די פאַמירס. סיעווערטצאָף איז נאָרוואָס צוריקגעקומען פון זיין רייזע, וואָס האָט געדויערט עטליכע יאָהר. אַ גרויסער זאָאָלאָג, אַ בעגאַכטער געאָגראַף און איינער פון די העכסט אינטעליגענטע מענער, וואָס איך האָב ווען בעגעגענט, האָט ער, אזוי ווי פיעלע אַנדערע רוסען, פיינט געהאַט דאָס שרייבען. ווען ער האָט איבערגעגעבען מינדליך זיינע ערפאַהרונגען, האָט מען ביי איהם ניט געקענט פועל'ן ער זאָל עטוואָס אַנשרייבען, אַחוץ איבערקוקען די בעריכטען פון זיין רעדע. פון אַלעס, וואָס איז פערעפענטליכט געוואָרען אונטער זיין נאָמען קען מען אַלזאָ נאָך ווייט ניט אורטיילען איבער דעם אמת'ן ווערט פון די בעאַבאַכטונגען און גענע-ראַליזאציעס, וואָס ער האָט געמאַכט. ליידער איז דער דאָזיגער ניט וועלען פערשרייבען אויף פאַפיר די רעזולטאַטען פון דענקען און בעאַבאַכטונגען, ניט קיין אויסערגעווענהליכע זאָך אין רוסלאַנד. די בעמערקונגען וואָס איך האָב פון איהם געהערט איבער דער אָראָגראַפיע (בערג-בעשרייבונג) פון טורקעסטאַן, וועגען דער געאָגראַפישער איינטיילונג פון פלאַנצען און טהיערע, און איבערהויפט וועגען דער ראַלע וואָס די היברידיען (די געבאָד-רענע פון געמישטע פאַרען) האָבען געשפיעלט אין דעם אַרויסברענגען פון פערשיידענע מינים פויגלען און דער גלייכען, ווי אויך זיינע בעמערקונגען וועגען דער וויכטיגקייט פון געגענווייטיגער הילף פאַר דער פראַגערעסיווער ענטוויקלונג פון די מינים, וואָס איך האָב געמראָפּען בלויז אַנגעדייטעט אין אַ פאַר שורות פון אַ בעריכט אויף אַ פערזאַמלונג, האָבען געמאַנגען דעם שטעמפּעל פון מעהר איידער געוועהנליכען טאַלאַנט און אַריגינאַלי-טעט; ער האָט אָבער ניט פערמאַגט די פליסיגע קראַפט פון דאַרלעגונג אין אַ פאַסיגער שעהנער פאַרם, וועלכע וואָלט איהם געמאַכט פאַר איינעם פון די פראַמינענטסטע וויסענשאַפטס-מענער פון אונזער צייט.

מיקלובא מאקליי, וועלכער איז וואויל בעקאנט אין אויסטראליע, וואו ער איז געוואָרען אַ תושב אין די לעצטע יאָהרען פון זיין לעבען, האָט געהערט צו דעם זעלבען זאָרט מענשען — מענשען, וואָס האָבען געהאַט אזוי פיעל מעהר צו זאָגען איידער דאָס וואָס זיי האָבען געלאָזען נאָך זיך געדרוקטעס. ער איז געווען אַ קליין־געוויקסיגער, נערוועזער מענש, האָט שמענדיג געליטען פון מאַלאַריאַ־פּיבער, און איז נאָר־וואָס געווען געקומען פון די ברעגעס פון רויטען ים, ווען אײַך האָב זיך מיט איהם בעקאנט. זייענדיג אַ נאָכפּאָלגער פון העקעל, האָט ער זיך זעהר פיעל בעשעפּטיגט מיט די ים־אינווערטעבראַטען (ברואים וואָס האָבען ניט קיין חוטה־הדרה) אין דער נאַטירליכער סביבה וואו זיי לעבען. די געאָגראַפּישע געזעלשאַפט האָט שפעטער אויסגעוויקלט, ער זאָל אויפגענומען ווערען אויף אַ רוסי־שער קריעגס־שיף, וואָס איז געגאַנגען אין אַן אונגעקאַנטען טייל פון די ברעגעס ניי־גווינעאַ, וואו ער האָט געוואָלט שטודירען די גאַנץ פרימיטיווע ווילדע. אין דער געזעלשאַפט פון איין־איינציגען מאַטראָז האָט מען איהם דאָרטען איבערגעלאָזט אויף דעם אונפריינדליכען ברעג, וואו די איינגע־באָרענע זיינען געווען בעקאנט אַלס שרעקליכע קאַניבאַלען (מענשען־פרעסער). מען האָט אויסגעבויט אַ פעלד־הייזעל, ניט ווייט פון אַ דערפעל, פאַר די צוויי „קרוואַס“, און זיי האָבען דאָרטען אָבגעלעבט אַכטצען מאָנאַטען אָדער מעהר אין די פריינדליכסטע בעציהונגען מיט די איינגע־באָרענע. אַלעמאָל זיין אויפריכטיג מיט די איינגעבאָרענע און זיי קיינ־מאָל ניט אָבנאַרען — אפילו ניט אין די אַנוויכטיגסטע קלייניגקייטען, אפילו ניט צוליעב וויסענשאַפּטליכע צוועקען — איז ביי איהם געווען אַ פונקט, וואָס ער האָט אָבגעהיט הייליג. ווען ער האָט אַ צייט שפעטער אַרומגערייזט אויף דעם מאַלאַישען אַרכיפּעלאַגאָ, האָט ער מיט זיך געהאַט אַן איינגעבאָרענעם, וועלכער איז אַריינגעטראָטען אין זיין דיענסט מיט דער אויסדריקליכער בעדינגונג, ער זאָל איהם קיינמאָל ניט פאַטאַגראַפּירען. ווי עס איז בעקאַנט, דענקען די איינגעבאָרענע, אַז מען נעהמט עפעס אַרויס פון זיי ווען זייער בילד ווערט אַרונטערגענומען אויף אַ פאַטאַגראַפּיע. מאַקליי, וועלכער האָט געזאַמעלט אַנטראָפּאָלאָגישע מאַטעריאַלען, האָט זיך מודה געווען, אַז איין טאַג, ווען דער ווילדער האָט געשמאַק געשלאָפען, האָט ער געהאַט בייצושטעהן אַ שווערען נסיון; ער האָט שטאַרק חשק געהאַט איהם צו פאַטאַגראַפּירען, דערהויפּט ווייל ער איז געווען אַן עכטער טיפּ פון זיין שטאַם, און ער וואָלט קיינמאָל ניט געוואוסט אַז מען האָט איהם פאַטאַגראַפּירט. אָבער מאַקליי האָט געדענקט דעם אָבמאַך און ער האָט עס ניט געטהאָן. ווען מאַקליי האָט פערלאָזען ניי־נווינעאַ האָט ער די איינגעבאָרענע געמוזט צוואַנגען, אַז ער וועט אַמאָל

צוריקקומען, און עמליכע יאָהר שפעטער, אָבוואויל ער איז געווען שטארק קראַנק, האָט ער געהאַלטען וואָרט און זיך צוריקגעקעהרט. דער דאָזיגער מערקווירדיגער מענש האָט אָבער פּערפּענטליכט ניט מעהר ווי אַ גאַנץ קלייניקען טייל פון די ווירקליך אונשעצבאַרע בעאָבאַכטונגען וואָס ער האָט געמאַכט.

פּעדטשענקאָ, וועלכער האָט געמאַכט ווייטע רייזען און זאָלאָגישע בעאָבאַכטונגען אין טורקעסטאַן — אין דער בעגלייטונג פון זיין פרוי, אָלגא פּעדטשענקאָ, אויך אַ נאַטורפּאָרשערין — איז געווען, ווי מיר פלעגען זאָגען, אַ „מערבֿ־איייראָפּער“. ער האָט שווער געהאַרעוועט אַרויס־צוברענגען אין אַן אויסגעאַרבייטער פּאַרם די רעזולטאַטען פון זיינע בעאָבֿאַכטונגען; צום בעדויערען אָבער איז ער גע'הרג'עט געוואָרען אַרויפקלע־טערענדיג אַ באַרג אין דער שווייץ. אין עכטען ברען פון יוגענדליכען פייער נאָך זיינע רייזען אין טורקעסטאַן, און מיט אַ פּולען פּערטרויען אין זיין אייגענער קראַפט, האָט ער זיך אונטערנומען אַרויפצושטייגען דעם באַרג אָהן אַ ריכטיגען פיהרער און איז אומגעקומען אין אַ שנע־שטורעם. גליקליכער־ווייזע האָט זיין פרוי פּערענדיגט די פּערפּענטליכונג פון זיינע „רייזען“ נאָך זיין טויט, און איך גלויב אַז זי האָט איצט אַ זעהן, וועלכער זעצט פּאַרט די אַרבייט פון זיין פּאַטער.

איך האָב אויך אָפט געזעהן פּשוואַלסקי'ן. ער איז געווען אַ ליידענ־שאַפטליכער יעגער, און דער ענטהוואָזם מיט וועלכען ער האָט געמאַכט זיינע אויספּאָרשונגען פון צענטראַל־אַזיע, איז געווען כמעט אַזוי פּיעל דער רעזולטאַט פון זיין חשק צו מאַכען געיעג אויף אַלערליי ווילדע חיות — ווילדע בעק, ווילדע קעמלען, ווילדע פּערד און אַזוי ווייטער — ווי צו ענט־דעקען נייע לענדער, צו וועלכע עס איז שווער צוצוקומען. ווען מען האָט ביי איהם געפּועל'ט ער זאָל רעדען פון זיינע ענטדעקונגען, פלעגט ער זעהר ניד איבערשלאָגען זיין בעשיידענע בעשרייבונג מיט אַן ענטהוואָסטישען אויסרוף: „אָבער וואָס פאַר אַ ווילדע חיות דאַרט זיינען דאָ! וואָס פאַר אַ יאַגד!...“ און ער פלעגט ליידענשאַפטליך דערצעהלען ווי ער איז געקראַכען אויף אַלע פייער אַ געוויסע שטרעקע, כדי צו קענען דערגרייכען מיט'ן שאָס פון זיין ביקס אַ ווילדען פּערד. אַזוי געשווינד ווי ער פלעגט אַנקומען צוריק אין פּעטערבורג, האָט ער שוין געפּלאַנעוועט אַ נייע עקס־פּעדיציע, און קאַרגענדיג און שפּאַרענדיג זיין גאַנצעס געלד, האָט ער צו־ליעב דעם צוועק געזוכט צו פּערגרעסערען זיין פּערמעגען שפּיעלענדיג אויף דער בערזע. מיט זיין שטאַרקען קערפּער־געבוי און זיין קענען פּערטראָגען דאָס רויהע לעבען פון אַ באַרג־יעגער, איז ער געווען דער עכטער טיפּ פון אַ רייזענדר. ער האָט זעהר לייעב געהאַט אַזאַ לעבען. אויף זיין ערשטער

רייזע האָט ער מיט זיך געהאַט ניט מעהר ווי דריי חברים, און ער האָט זיך שטענדיג גוט פּערהאַלטען מיט די איינגעבאָרענע. אָבער, אַזוי ווי זיינע ווייטערדיגע עקספּעדיציעס האָבען אָנגענומען אַ מעהר מיליטערישען כאַראַקטער, האָט ער, צום בערויערען, אָנגעהויבען זיך מעהר צו פּערלאָזען אויף דער קראַפט פון זיינע בעוואַפענטע בעגלייטער, איידער אויף דעם פּריעדליכען פּערקעהר מיט די איינגעבאָרענע, און איך האָב געהערט זאָגענדיג פון די, וואָס זיינען געווען גוט אינפּאַרמירט, אַז ווען ער וואָלט ניט געשטאַרבען באלד אין אָנפאַנג פון זיין טיבעט־עקספּעדיציע — וועלכע איז אַזוי וואַונדערליך און פּריעדליך געפיהרט געוואָרען נאָך זיין טויט פון זיינע חברים, פּיעווצאַף, ראַבאָראַווסקי און קאַזלאָף — וואָלט ער וואַהר־שיינליך קיין לעבעדיגער יעדענפאַלס צוריק ניט געקומען.

אין יענער צייט איז אין דער געאָגראַפּישער געזעלשאַפט אָנגעגאנגען אַ שטאַרקע טעהעטיגקייט, און עס זיינען געווען אַ סך געאָגראַפּישע פּראַגען, אין וועלכע אונזער סעקציע, און פּאַלגליך אויך איהר סעקרעטער, האָט גענומען אַ לעבהאַפטע אינטערעסע. די מייסטע פּראַגען זיינען געווען פון אַזאַ טעכנישען כאַראַקטער, וואָס דאָ איז ניט דער פּלאַץ זיי צו דערמאָנען, איך מוז אָבער אַנדייטען אויף דער ערוואַכונג פון אינטערעסע אין נאַווי־נאַציע, פּיש־פאַנג און האַנדעל אין דעם רוסישען טייל פון אַרקטישען אַקטעאַן, וואָס איז פּאַרגעקומען אין יענע יאָהרען. אַ סיבירישער סוחר און נאָלד־גרעבער, סידאַראַף, האָט געמאַכט די האַרטנעקינסטע אָנשטרענגונגן נען אַרויסצורופען די דאָזיגע אינטערעסע. ער האָט פּאַראַויסגעזעהן, אַז מיט אַ קליין ביסעל הילף, אַ שטייגער עפענען מאַרין־שולען, אויספאַרשען דעם ווייסען מעער און דער גלייכען, וואָלט מען זעהר פּיעל געקענט העלפען דער ענטוויקלונג פון דעם רוסישען פּיש־פאַנג און דער רוסישער נאַוויגאַציע. ליידער אָבער האָט אָט דאָס ביסעל געדאַרפט געטהאָן ווערען דורך פּעטערבורג, און די הערשענדע קרעפטען פון דער דאָזיגער הויפּליכער, ביוראָקראַטישער, ליטעראַרישער, אַרטיסטישער און קאָסמאָפּאָליטישער שטאַדט, האָבען זיך בשום אופן ניט געלאָזט פּעראַינטערעסירען אין עטוואָס „פּראַווינציעלעס“. דער אַרעמער סידאַראַף איז איינפאַך אויסגע־לאַכט געוואָרען פאַר זיינע אָנשטרענגונגען. די אינטערעסע אין אונזער ווייסען צפון האָט געמוזט אַרויפגעצוואונגען ווערען אויף דער רוסישער געאָגראַפּישער געזעלשאַפט פון אויסלאַנד.

אין די יאָהרען 71—1869 האָבען די דרייטע נאָרוועגישע ים־הינד־פאַנגער נאַני אונטערוואַרטעט געעפענט דעם קאָראַ ים פאַר נאַוויגאַציע. צו אונזער גרויסען ערשטויען האָבען מיר איין שעהנעם טאַג ערפאַהרען אין אונזער געזעלשאַפט, אַז אַ צאָהל נאָרוועגישע שקונערס (קליינע צוויי־

מאסטריגע שיפלעך) זיינען אריינגעפאָהרען אין דעם ים, וואָס לינגט צווישען דעם אינזל נאָוואַיאַזעמליאַ און דעם סיבירישען ברעג, וועלכען מיר פלעגען מיט זיכערהייט בעשרייבען אין אונזערע דאָקומענטען אלס „אן אייזקעלער, וואָס איז שטענדיג אָנגעפאַקט מיט אייז“. אפילו דער פלאַץ, וואו דער בעריהמטער האָלענדער, באַרענץ, האָט איבערגעווינטערט, וועלכער, ווי מיר האָבען גערעכענט, איז אויף אייביג בעהאַלטען פון מענשליכע אויגען דורך די הונדערטיגאָהריגע אייז־פעלדער, איז אויך בעזוכט געוואָרען פון די דרייטע נאָרוועגער.

„אויסערגעווענהליכע סעזאָנען און אַן אויסערגעווענהליך גינסטיגער צושטאַנד פון דעם אייז“, — האָבען ערקלערט אונזערע עלטערע ים־פאָהרער. אָבער פאַר אַ קליינער צאָהל פון אונז איז געווען קלאַר, אז די נאָרוועגישע יעגער, וועלכע פיהלען זיך גאַנץ היימיש צווישען דעם אייז, האָבען מיט זייערע קליינע שיפלעך און אַ קליינער צאָהל מענשען געהאַט דעם מוטא דורכצושניידען דעם שווימענדען אייז, וועלכער פערשפאַרט געווענהליך דעם וועג צום קאַראַ ים, בעת די קאַמאַנדירען פון די רעגיע־רונט־שיפען, געשטערט דורך די פעראַנטוואָרליכקייטען פון מאַרין־דיענסט, האָבען דאָס קיינמאָל ניט ריזיקירט.

אַן אלגעמיינע אינטערעסע אין אַרקטישע פאָרשונגען איז אויפגע־וועקט געוואָרען דורך די דאָזיגע ענטדעקונגען. דאָס זיינען, טאהאָזעכליך, געווען די ים־הינד־פאַנגער, וואָס האָבען אָנגעפאַנגען אַ נייע פעריאָדע פון אַרקטישען ענטהוויאָזם, וועלכער האָט זיך אויסגעלאָזט מיט נאָהדענס־קיאָלד'ס אַרומזעלען אַרום אַזיע, מיט דעם איינפיהרען אַ שטענדיגען צפון־מזרח דורכגאַנג צו סיביר, פיערי'ס ענטדעקונג פון צפון־גרענלאַנד, און מיט נאַנסענ'ס „פראַם“־עקספעדיציע. אונזער רוסישע געאָגראַפישע געזעלשאַפט האָט זיך אויך אָנגעהויבען בעוועגען, און אַ קאָמיטעט איז בעשטימט געוואָרען אויסצואַרבייטען דעם פלאַן פאַר אַ רוסישער אַרק־טישער עקספעדיציע און אָנצוצייגען די וויסענשאַפטליכע אַרבייטען, וועלכע וואָלטען דורך דעם געקענט אויפגעטהאָן ווערען. ספעציאַליסטען האָבען זיך אונטערגענומען צו שרייבען די ספעציעלע קאָפיטלען פון דעם רעפאָרט; אָבער, ווי עס פאַסירט אָפט, זיינען נור אייניגע קאָפיטלען — יועגען באַטאַניק, געאָלאָגיע און מעטעאָראָלאָגיע — געווען פאַרטיג אין צייט, און די איבעריגע האָט דער סעקרעטער פון קאָמיטעט — ד. ה. איך אַליין — געמוזט אָנשרייבען. מעהערע ענינים, אַזוי ווי ים־זאָאָלאָגיע, עבע און פלוט, פערפענדיקולערע בעאָבאַכטונגען און ערדליכער מאַנגעטיום, זיינען געווען גאַנץ ניי פאַר מיר; אָבער קיינער קען זיך ניט פאַרשטעלען, וואָס פאַר אַ מאַסע אַרבייט אַ געוונדער מענש קען אויפטהאָן אין אַ קור־

צער צייט, ווען ער שטרענגט נאָר אָן אַלע זיינע כחות און געהט גלייך צום עיקר פון ענין — און אזוי איז מיין רעפּאָרט געווען פּאַרטיי.

איך האָב געשלאָסען דעם רעפּאָרט מיט אַ פּאָדערונג פאַר אַ גרויסער אַרקטישער עקספּעדיציע, וועלכע זאָל אויפוועקען אין רוסלאַנד אַ שטענדיגע אינמערעסע אין אַרקטישע פּראָגען און אין אַן אַרקטישער נאַוויגאַציע, און דערוויילע זאָל מען שיקען אַ מרגלים-עקספּעדיציע אויף אַ שקונער, וואָס מען זאָל דינגען אין נאָרוועגען צוזאַמען מיט'ן קאַפיטאַן, וועלכע זאָל געהן צו צפון-אָדער צפון-מזרח פון נאָוואַיאַ-זעמליאַ. די דאָזיגע עקספּעדיציע, האָבען מיר פּאַרגעשלאָגען, זאָל אויך פּרובירען דערגרייכען אָדער וועניגסטענס אָנמערקען, אַן אונבעקאַנט לאַנד, וואָס מוז זיך געפינען ניט גאַנץ ווייט פון נאָוואַיאַ-זעמליאַ. די וואַהרשיינליכע עקזיסטענץ פון אזאַ לאַנד, איז אָנגעצייגט געוואָרען פון אַן אָפיציר פון דער רוסישער פּלאַטע, באַראָן שילינג, אין אַן אויסגעצייכענטען אָבער וועניג בעקאַנטען אַרטיקעל וועגען די שטראָמען אין אַרקטישען אָקעאַן. ווען איך האָב געלייענט דעם אַרטיקעל, ווי אויך ליטקע'ס „אַ ריזע נאָך נאָוואַיאַ-זעמליאַ“, און האָב זיך בעקענט מיט די אַלגעמיינע אומשטענדען פון יענעם טייל פון אַרקטישען אָקעאַן, האָב איך באַלד איינגעזעהן, אז די השערה מוז זיין אַ ריכטיגע. אין צפון-מערב פון נאָוואַיאַ זעמליאַ מוז זיך געפינען אַ לאַנד, און זי מוז גרייכען אַ העכערען ברייטגראַד ווי שפיץ-בערגען. די פעסטע פּאָזיציע פון דעם ווייז אין מערב-זייט פון נאָוואַיאַ זעמליאַ, די בלאַטע און שטיינער וואָס האָבען זיך אויף איהם געפונען און אַנדערע קלענערע צייכענס, האָבען די השערה בעשטעטיגט. אַחוץ דעם, אויב אזאַ לאַנד זאָל זיך דאָרט ניט געפינען, דאַן וואָלט דער אייז-שטראָם, וואָס פליסט מערב-צו פון דעם מערידיאַן פון „בעהרינג סטרייט“ צו גרענלאַנד (דער שטראָם וואָס האָט געטריבען נאַנסענ'ס „פּראָם“), ווי באַראָן שילינג האָט ריכטיג בעמערקט, דערגרייכט דעם „נאָהר-קייפּ“ (לאַנד-שפיץ) און בעדעקט די ברעגען פון לאַפּאַניאַ מיט מאַסען אייז, פונקט ווי ער דעקט-צו דעם ווייטסטען צפון-ברעג פון גרענלאַנד. דער וואַרעמער שטראָם אַליין — אַ שוואַכע פּאַרמזעצונג פון גאָלף-שטראָם — וואָלט ניט געקענט שטערען דער אַנזאַמלונג פון אייז אויף די ברעגעס פון צפון-איייראָפּאַ. דאָס דאָזיגע לאַנד, ווי בעקאַנט, איז שפעטער ענטדעקט געוואָרען פון אַן עסטרייכישער עקספּעדיציע, און האָט געקראָגען דעם נאָמען „פּראַנץ-יאָזעף-לאַנד“.

דער אַרקטישער בעריכט האָט פאַר מיר געהאַט אַ גאַנץ אונערוואַר-טעמען רעזולטאַט. מען האָט מיר פּאַרגעשלאָגען אַנזענעמען די פיהרער-שאַפט פון דער מרגלים-עקספּעדיציע אויף אַ נאָרוועגישען שקונער, וואָס

מען האָט פאַר דעם צוועק געדונגען. איך האָב, פערשטעהט זיך, געענטער פערט אז איך האָב קיינמאָל נישט געהאַט קיין ערפאַהרונג אויפ'ן ים; מען האָט מיר אָבער דערויף געזאָגט, אז ווען מען זאָל נעהמען די ערפאַהרונגען פון אַ קאַרעלסען אָדער אַ יאָהאַנסען און פּעראַייניגען דאָס מיט דער איניציאַטיווע פון אַ וויסענשאַפּטס-מאַן, קען מען אויפּטהאַן עטוואָס ווערטפּולעס; און איך וואָלט דעם פּאַרשלאַג אָנגענומען, ווען דאָס פּינאַנץ-מיניסטעריום וואָלט זיך אין מיטען דערינגען נישט אַריינגעמישט מיט זיין וועטאָ. זיין ענטפּער איז געווען, אז די רעגירונגס-קאָסע קען נישט בעוויליגען די דרייסיג אָדער פּערציג טויזענד רובעל, וואָס וואָלטען נויטיג געווען פאַר דער עקספּעדיציע. זינט דעמאָלט האָט רוסלאַנד קיין אַנטווייל נישט גענומען אין די אויספּאַרשונגען פון די אַרקטישע ים'ען. דאָס לאַנד, וואָס מיר האָבען דערקענט דורך די פּאַלאַרישע נעבלען, איז ענטדעקט געוואָרען פון פּעיער און וועיפּרעכט, און די אַרכיפּעלאַגען (אינזעל-גראַפּען), וועלכע מווען עקזיסטירען אין צפון-מזרח פון נאָרוואַי — זעמליאַ — איך בין איצט אין דעם איבערצייגט מעהר ווי דעמאָלט — בלויבען נישט ענטדעקט.

אַנשטאַט צו געהן אויף אַן אַרקטישער עקספּעדיציע, האָט מיר די געאָגראַפּישע געזעלשאַפּט געשיקט אויף אַ בעשידענער רייזע אין פינלאַנד און שוועדען, אויסצופאַרשען די איינזשיכטען; און די דאָזיגע רייזע האָט מיר געטריבען אין אַ גאַנץ אַנדער ריכטונג.

די רוסישע וויסענשאַפּטליכע אַקאַדעמיע האָט יענעם זומער אַרויס-געשיקט צוויי פון איהרע מיטגליעדער — דעם אַלטען געאָלאָג, גענעראַל העלמערסען און פּריעדריך סמידט, דעם אונערמיעדליכען סיבירישען פּאַרשער — אויסצושטודירען דעם געבוי פון יענע בערגקייטען פון אָבגע-זעצטע מאַטעריאַלען, וועלכע זיינען בעקאַנט אלס „אַזאַר“ אין שוועדען און פינלאַנד, און אלס „עסקער“, „קאַמעס“, א. ד. ג. אין די בריטישע אינזלען. פאַר דעם זעלבען צוועק האָט די געאָגראַפּישע געזעלשאַפּט מיך געשיקט אין פינלאַנד. מיר האָבען אַלע דריי צוזאַמען בעזוכט די פּראַקטפּולע בערגקייט „פּונטאַהאַרזשו“ און דערנאָך זיך פּונאַנדערנע-שירט. דורכ'ן זומער האָב איך שווער געאַרבייט. איך האָב זעהר פּיעל גערייזט אין פינלאַנד און בין אַריבערגעפּאַהרען אין שוועדען, וואו איך האָב פּערבראַכט פּיעל גליקליכע שטונדען אין דער געזעלשאַפּט פון א. נאָרדענסקיאָלד. שוין דעמאָלט (אין 1871) האָט ער פאַר מיר אויסגע-רעכענט זיינע פּלענער ווי צו דערנאָריכען די עפענונגען פון די סיבירישע טייכען, און אפילו דעם „בעהרינג סטרייט“, דורך אַ צפון-וועג. אומקעהר

רעטריג זיך אין פינלאַנד, האָב איך פֿאַרטגעזעצט מינגע פֿאַרשונגען ביי שפעט אין הערבסט, און האָב צונויפגעזאָמעלט אַ מאַסע העכסט אינטערע- סאַנטע בעאַבאַכטונגען וועגען דער איינ-ווירקונג אויף דאָס לאַנד. איך האָב אָבער זעהר פיעל נאָכגעדענקט אין דער צייט פון די דאָזיגע רייזען וועגען סאָציאַלע אָנגעלעגעהייטען, און די דאָזיגע געדאַנקען האָבען געהאַט אַן ענטשיידענדען איינפלוס אויף מיינ ווייטערדיגער ענטוויקלונג. אלערליי ווערט-הפולע מאַטעריאַלען, וואָס האָבען אַ שייכות צו דער געאָגראַפיע פון רוסלאַנד, זיינען דורכגעגאַנגען דורך מיינע הענד אין דער געאָגראַפישער געזעלשאַפט און ביסלעכווייז האָט זיך ביי מיר ענטוויקעלט דער געהאַנק, אָנצושרייבען אַן אויספיהרליכע פיזיקאַלישע געאָגראַפיע פון אַט דעם גרויסען טייל פון דער ערד. מיינ אַבוזיכט איז געווען צו געבען אַ גרינדליכע געאָגראַפישע בעשרייבונג פון לאַנד, בעגרינדענדיג איהר אויף די הויפט סטרוקטור-ליניען פון דער אויבער-הפּלעכע, וועלכע איך האָב אָנגעהויבען פונאָנדערצופלאָאָנטערען פֿאַר דער אייראָפּעאישער רוסלאַנד; און צו שילדערען אין אַט דער בעשרייבונג די פּערשיידענע פֿאַרמען פון עקאָנאָמישען לעבען, וואָס האָבען געדאַרפט הערשען אין די פיזיש-פּערשיידענע געגענדען. נעהמט, צום ביישפּיעל, די ברייטע פּרעריעס פון דרום-רוסלאַנד, וואו עס קומען אַזוי אָפט פֿאַר טריקענישען און ניט-גערעמענישען. די טריקענישען און ניט-גערעמענישען דאַרפען ניט בעהאַנד-דעלט ווערען אַלס צופעליגע אונגליקען: זיי זיינען פונקט אזאָ נאַטירליכער שטריך פון יענעם געגענד, ווי זיין לאַגע אויף דעם דרום-דיגען אויסבויג, זיין פּרוכטבאַרקייט און אַלעס איבעריגע; און דער נאַנצער עקאָנאָמישער לעבען פון די דרום-פּרעריעס האָט געדאַרפט זיין אָהגאַנזירט מיט דעם געדאַנק צו פּערוואַרענען די אונפערמיידליכע טריקענישען, וואָס קומען פֿאַר פּעריאָדיש. יעדער געגענד פון דער רוישער אימפּעריע האָט געדאַרפט בעהאַנדעלט ווערען אויף דעמוזעלבען וויסענשאַפטליכען אופן, ווי קאַרל ריטטער האָט בעהאַנדעלט טיילען פון אַזיע אין זיינע פּראַכטפולע מאָנאָגראַפיען.

אָבער אזאָ אַרבייט וואָלט געפֿאַרערט זעהר פיעל צייט און פולע פרייהייט פֿאַר דעם שרייבער און איך האָב אָפט געקלערט, ווי גוט עס וואָלט מיר צוניץ געקומען פֿאַר דער דאָזיגער אַרבייט, ווען איך זאָל ווערן עסזאין קריגען די שטעלע פון סעקרעטער פֿאַר דער געאָגראַפישער געזעל-שאַפט. איצט, אין הערבסט פון 1871, ווען איך האָב געאַרבייט אין פינלאַנד, געהעטריג לאַנגזאַם צורפּוס צום ים-ברעג, פּאַזשע דעם ניי-אויסגעבויטען אייזענבאַהן, און בעאַבאַכטענדיג גענוי דעם אָרט וואו עס דאַרפען זיך ווייזען די ערשע אונצווייפּעלהאַפטע שפורען פון דער אַמאָ-

ליגער אויסדעהנונג פון דעם ים נאך דער אייז-פעריראדע, האָב איך געקראָ-
גען אַ טעלעגראַמע פון דער געאָגראַפישער געזעלשאַפט: „דער ראַטה בעט
איך אָננעהמען די שטעלע פון סעקרעטער פאַר דער געזעלשאַפט.“ צו
גלייכער צייט האָט דער אָבגעהענדער סעקרעטער מיר שטאַרק צוגערעדט
אָנצונעהמען דעם פּאַרשלאַג.

מיינע האַפּענונגען זיינען פּערזענליכט געוואָרען. אָבער דערוויילע
האַבען שוין אַנדערע אידעען און אַנדערע פּערלאַנגען פּערנומען מיין
געדאַנק. איך האָב יערנסט נאָכגעטראַכט וואָס צו ענטפּערען און איך האָב
טעלעגראַפירט: „מיין הערצליכסטען דאַנק, קען אָבער ניט אָננעהמען.“

III

עס טרעפט אָפּט אַז מענשען שפּאַנען זיך איין אין אַ געוויסען פּאַליר-
טישען, געזעלשאַפטליכען, אָדער פּאַמיליען-געשפּאַן איינפאַך דערפאַר,
וואָס זיי האָבען קיינמאָל קיין צייט ניט זיך צו פּרעגען, צי די לאַגע אין
וועלכער זיי שטעהען און די אַרבייט וואָס זיי טהוען, זיינען ריכטיג; צי
זייערע בעשעפטיגונגען פּאַסען זיך ווירקליך צו זייערע אינערליכע שטרע-
בונגען און פּעהיגקייטען און גיבען זיי די בעפריידיגונג, וואָס יעדער
איינער האָט אַ רעכט צו ערוואַרטען פון זיין אַרבייט. טהעטיגע מענשען
זיינען ספּעציעל עלול זיך צו געפינען אין אזאַ לאַגע. יעדער טאָג ברענגט
מיט זיך מיט אַ פּרישען פּעקעל אַרבייט, און דער מענטש פּאַלט אַריין ביי-
נאַכט אין בעט ניט האָבענדיג געענדיגט די אַרבייט, וואָס ער האָט גערעד-
כענט אָבצומהאַן; און אויפשטעהענדיג אין דער פּריה יאָגט ער זיך צו
דער ניט-געענדיגטער אַרבייט פון דעם פּעהאָנגענעם טאָג. דאָס לעבען
לויפט, און עס בלייבט ניט קיין צייט צו דענקען, עס בלייבט ניט קיין
צייט איבערצוקלערען וואוהין דאָס לעבען פיהרט. אזוי איז עס געווען
מיט מיר.

אָבער איצטער, אין פּערלויף פון מיין רייזע אין פינלאַנד, האָב איך
געהאַט פּרייע צייט. ווען איך בין דורכגעפּאַהרען אין אַ פינלענדישען צוויי-
רעדערדיגן „קאַרואַ“ אַ געוויסע שטרעקע, וואָס האָט ניט געהאַט קיין
אינטערעסע פאַר אַ געאָלאָג, אָדער ווען איך בין געגאַנגען, מיט'ן האַמער
אויפ'ן פּלייצע, פון איין זאַמד-גרוב צו דער צווייטער, האָב איך געקענט
דענקען; און אין מיטען פון די אָהן צווייפעל אינטערעסאַנטע געאָלאָגישע
אַרבייטען, וואָס איך האָב געטהאַן, האָט אַ אידעע, וועלכע האָט אַפּעלירט

צו מיין אינערליכען זעלבסט פיעל שטארקער איידער די געאָלאָגיע, געהאַלטען אין איין אַרבייטען אין מיין געהירען.

איך האָב געזעהן וואָס פאַר אַ געוואַלדיגע מאַסע אַרבייט דער פינף-לאַטרישער פּויער פּערשווענדט אויף אַבריינגען דאָס לאַנד און אויף אויפברעכען די האַרטע פּערשטיינערטע ליימיגע עהר, און איך האָב צו זיך געזאָגט: „איך וועל שוין אָנשרייבען די פיזישע געאָגראַפיע פון אַט דעם טייל פון רוסלאַנד, און וועל דערצעהלען די פּויערים די בעסטע מיטלען ווי צו בעאַרבייטען דעם באַדען. אַן אַמעריקאַנער וואַרצעל-רייסער וואָלט אַט דאָ גאָר ניט געווען אַבצושאַצען; דאָרט וואָלט די וויסענשאַפט געפאָר-דערט צו געברויכען געוויסע מעטאָדען פון בעמיסטיגונג. אָבער וואָס וועט העלפען דאָס רעדען צו אַט דעם פּויער וועגען אַמעריקאַנער מאַשינען, ווען ער האָט קוים ברויט גענוג צום לעבען פון איין שניט ביז דעם צווייטען; ווען די רענט וואָס ער מוז אַבצאהלען פאַר אַט דעם שטיינערדיגען ליים ווערט אַלץ שווערער און שווערער, לפי ערך וואָס עס גיט זיך איהם איין דעם באַדען צו פּערבעסערען? ער גריזשעט זיין ווי אַ שטיין האַרטען שטי-קעל ברויט, וואָס ער באַקט צוויי מאָל אַ יאָהר, און עסט דערמיט אַ שטיקעל שרעקליך געזאַלצענעם שטאַקפיש און אַ זופ אַראָבגענומענע מילך. ווי קען איך האָבען דעם מוטע צו רעדען צו איהם פון אַמעריקאַנער מאַשינען, ווען אַלץ וואָס ער קען אַרויסברענגען מוז פּערקויפּט ווערען אויף צו בעצאהלען רענט און שטייערען? ער האַרט מיך האָבען איך זאָל לעבען מיט איהם, איך זאָל איהם העלפען ווערען דער בעלהיבית אָדער דער פּרייער בעזיצער פון דאָס לאַנד. דעמאָלט וועט ער לייענען ביכער מיט נוצען, אָבער ניט איצט.“

און מיינע געדאַנקען האָבען געוואַנדערט פון פינלאַנד צו אונזערע ניקאָלסקאָער פּויערים, וועמען איך האָב לעצטענס געזעהן. איצט זיינען זיי פריי, און זיי שעצען די פרייהייט זעהר פיעל. זיי האָבען אָבער ניט קיין לאַנקעס. די פריצים האָבען אזוי צי אזוי צוגענומען אַלע לאַנקעס פאַר זיך. ווען איך בין געווען אַ קינד פלעגען די סאַוואָקיס אַרויסשיקען זעקס פּערד אויף נאַכטפּאַשע; די טאָלקאַטשאַוום האָבען געהאַט זיעבען פּערד. איצט האָבען די דאָזיגע פּאַמיליען ניט מעהר ווי צו דריי פּערד; אַנדערע פּאַמיליען, וועלכע האָבען פריהער געהאַט דריי פּערד, האָבען איצט ניט מעהר ווי איינעם אָדער גאָרניט. וואָס קען מען אויפטהאָן מיט איין עלטערען פּערדעל? זיי האָבען נישט ניט קיין לאַנקעס, ניט קיין פּערד, ניט קיין מיסט! ווי קען איך צו זיי רעדען פון גראַזפּערוען? זיי זיינען שוין רואינירט, און אין עטליכע יאָהר אַרום וועלען זיי נאָך מעהר פּעראַרעמט ווערען דורך די נאַרישע שטייערען. ווי גליקליך זיי

זיינען געווען, ווען איך האָב זיי געזאָגט, אז מיין פּאָטער ערלויבט זיי אָבצושניידען דאָס גראָז אין דעם קליינעם אָפענעם פּלאַץ אין זיין קאָסמינג וואַלד! „אייערע ניקאָלסקאָער פּויערים זיינען „פּערקאָכט“ פאַר אַרבייט“, געהט אַרום אַ שפּרוך וועגען זיי אין אונזער נאַכבאַרשאַפּט; אָבער דאָס אַקער-לאַנד, וואָס אונזער שטיפּמוטער האָט פּון זיי אַוועקגענור מען אויף דעם סמך פּון דעם „מינימום-געזעץ“ — יענער טיילוועלשער פּאַראַגראַף, וואָס איז אַרײַנגעבראַכט געוואָרען פּון די לײבאַייגנטימער, ווען מען האָט זיי ערלויבט צו רעווידירען דעם בעפּרייאַונגס-געזעץ — דאָס האָזיגע לאַנד איז איצט אַ וואַלד פּון דערנער און די „פּערקאָכטע“ אַרבייטער טאָרען עס ניט בעאַרביימען. און דיזעלכע זאָך קומט פּאַר איבער גאַנץ רוסלאַנד. אפילו דעמאָלט האָט מען עס שוין געקענט פּאַר-אויסזעהן, און אָפּיציעלע בעפּאָלמעכטיגטע האָבען געוואָרענט וועגען דעם, אז די ערשטע ערנסטע ניט-גערעכטעניש אין מיטעל-רוסלאַנד וועט זיך אויסלאָזען מיט אַ שרעקליכען הונגער — און הונגער-יאָהרען זיינען גער-קומען, אין 1876, אין 1884, אין 1891, אין 1895 און נאָך אַמאָל אין 1898. די וויסענשאַפּט איז אַן אויסגעצייכענטע זאָך. איך האָב געוואוינט אייהרע פּריידען און האָב זיי געשעצט, פּילייכט פּיעל מעהר ווי פּיעלע פּון מיינע קאָלעגען. אפילו דאָן, ווען איך פלעג קוקען אויף די אָזערעס און בערגלעך פּון פינלאַנד, זיינען נייע און גרויסאַרטיגע גענעראַליזאַציעס אויסגעוואַקסען פאַר מיינע אויגען. איך האָב געזעהן אין דער ווייטער פּענאַלענעהייט, ביי דעם סאַמע אָטהויב פּון דער מענשהייט, ווי דער אייז הויפט זיך אָן פּון יאָהר צו יאָהר אין די צפּונדליגע אַרבייטעלאַגען, איבער סקאַנדינאַווען און פינלאַנד. אַן אונגעהייערער אַטוואַוס פּון אייז האָט אַרײַנגעדרונגען אין צפּון פּון אייראָפּאַ און האָט זיך לאַנגזאַם פּערשפּרייט ביז צו די מיטעל-טיילען. דאָס לעבען איז איינגעשרומפּען אין יענעם טייל פּון דעם צפּונדליגען האַלב-קוגעל און, יאָמערליך אַרעם, אונזיכער, איז עס ענטלאָפּען ווייטער און ווייטער צו דרום-צו פּון דעם אייזיגען אָטהעם, וואָס האָט זיך געטראַגען פּון דער אונגעהייערער פּער-פּראָגער מאַסע. דער מענש — עלטער, שוואַך, אונוויסענער — האָט געהאַט אַלערליי שוועריגקייטען ווײַעס-איז אָנצוהאַלטען זיין עקזיסטענץ. דורות און דורות זיינען אַוועק, ביז דאָס שמעלצען פּון דעם אייז האָט זיך אָנגע-פּאַנגען, און מיט דעם שמעלצען פּון אייז איז געקומען די פּעריאָדע פּון טייכען, ווען אונזעהלפאַרע אָזערעס האָבען זיך פּאַרמירט אין די הייהלען און קלעגליכע סוב-פּאָלאַרישע פּלאַנצען האָבען, אַזוי ווי מיט מוראַ, אָנגע-הויבען בעדעקען די טיעפע זומפּען, מיט וועלכע יעדער אָזערע איז געווען אַרומגערינגעלט. נאָך אַ רייע פּון דורות איז אַריבער אַיידער אַ גאַנץ

מעמארען פון א רעוואלוציאנער

לאנגזאמער פראצעס פון אויסטריקענונג אין אריינגערעמען און א פלאנע צעןגעוואוקס האָט אָנגעהויבען זיין לאנגזאמען אריינדרינגען פון דרום צו. און איצט געפינען מיר זיך אין דער פּערקאָדע פון א שנעלען אויסטריקענען, וואָס איז בעגלייט מיט דעם פּאַרמירענ-זיך פון טרוקענע פרעיעס און סטעפעס, און דער מענש מוז אויסגעפינען א מיטעל אָבצורשטעלען די דאָזיגע אויסטריקעניש, צו וועלכער צענטראַל-אַזיע איז שוין געפאלען א קהבן, און וועלכע דראָהעט איצט דעם הרום-מורה טייל פון אייראָפּאַ.

גלויבען אין אַן אייזקאַפּע, וואָס האָט דערגרייכט מיטעל-אייראָפּאַ, איז צו יענער צייט געווען א שטיל אפיקורסות; אָבער פאַר מיניע אויגען האָט זיך אויפגעהויבען א פרעכטיג בילד, און איך האָב עס געוואָלט צייכענען מיט די טויזענדער איינצעלהייטען, וואָס איך האָב אין דעם געזעהן; בענוצענדיג זיך מיט דעם זוי מיט א שליטעל צו דער געגענווער-טיגער איינטיילונג פון פלאַנצען און טהיערע; אויפצופענען נייע האָרי-זאָנטען פאַר דער געאָלאָגיע און פיזישער געאָגראַפיע.

אָבער וואָס פאַר א רעכט האָב איך געהאַט אויף די דאָזיגע העכערע פריידען, ווען אומעטום ארום מיר איז מעהר ניטאָ אויסער עלענד און קאַמפּ פאַר א פּערושימעלמען ביסען ברויט; ווען אלעס וואָס מיר וואָלט געקאָסט צו קענען לעבען אין דער וועלט פון העכערע עמפינדונגען וואָלט נויטיגערזווייזע געמוזט אָבגענומען ווערען פון די מיילער פון יענע, וואָס האָבען געשאַפּען דעם ווייז און האָבען ניט געהאַט גענוג ברויט פאַר זייערע קינדער? פון אימיצענ'ס מויל מוז עס ארויסגענומען ווערען, וואָריס דער סך-הכל פון דער פּראָדוקצאַן בלייבט נאָך אלץ אזוי קליין.

וויסענשאַפּט איז אַן אונגעהייערע קראַפּט. דער מענש מוז וויסען. אָבער מיר ווייסען שוין א סך! וואָס וואָלט געווען ווען אָט דאָס וואָס מיר ווייסען — און ניט מעהר — וואָלט געוואָרען דאָס אייגענטום פון אלעמען? וואָלט ניט די וויסענשאַפּט גופא פּראָגרעסירט אין שפרונגען און געטריבען די מענשהייט צו מאַכען גרויסע שריט אין דער פּראָדוקצאַן, ערפינדונג און סאָציאַלער שאַפּונג מיט אזא שנעלקייט, וואָס מיר קענען זיך איצט קוים משער זיין?

די מאַסען ווילען ווייסען: זיי זיינען בערייט צו לערנען; זיי קענען לערנען. דראָממען, אויף דעם רוקען פון יענעם שטיין-באַרג, וואָס לויפט צווישען די אָזערעס, אזוי ווי ריעזען וואָלטען איהם אָנגעשאַמען אין איילעניש צו פּעראַייניגען די צוויי ברעגען, דאָרטען שטעהט א פינישער פּויער פּערטיעפּט אין טראַכטען וועגען די פּראַכטפולע אָזערעס, בעשפּריינקעלט מיט אינזעלעך, וואָס לעגען פאַר איהם. ניט איינער פון

די דאָזיגע פויערים, ווי אַרעם און דערשלאָגען ער זאָל ניט זיין, וועט פערבייגעהן דעם אָרט ניט אַבשטעלענדיג זיך צו בעוואונדערען די סצענע. אָדער דאָרט, ביים ברעג פון אַן אָזערע, שמעהט אַן אַנדער פויער און זינגט עמוּאַם אַזוי שעהן, אַז דער בעסטער מוזיקער וואָלט איהם מקנא געווען זיין מעלאָדיע פאַר איהר געפיהלפולקייט און טיעפקייט. ביידע פיהלען, ביידע פערטראַכטען זיך, ביידע דענקען; זיי זיינען גרייט אויס צוברייטען זייער וויסען: גיט זיי עס נאָר; גיט זיי די מיטלען צו האַבען אַ פרייע מינוט.

אין אָט דער ריכטונג, און פאַר די מענשען, מוז איך אַרבייטען. אַלע קלינגענרע פראַזען וועגען העלפען מענשען פראַגרעסירען, אין דער צייט וואָס די פראַגרעס־מאכערס אַליין שמעהען ווייט פון יענע, וועמען זיי פרעמענדירען צו שטופען פאַרווערטס, זיינען ניט מעהר ווי סאָפיזמען, וואָס זיינען געשאַפען געוואָרען פון מוחות, וועלכע זיינען גערען פטור צו ווערען פון אַ נאָגענדען ווידערשפרוך. דעריבער האָב איך געענטפערט דער געאָגראַפישער געזעלשאַפט, אַז איך קען דעם פאַרשלאַג ניט אָננעהמען.

IV

פעטערבורג האָט זיך שטאַרק געטרערט זינט איך האָב זי פערלאָזען אין 1862. „יא, איהר האָט געקאָנט די פעטערבורג פון טשערנישעווסקי'ס צייטען“, האָט אַמאָל דער פּאָעט מאַיקאָף צו מיר בעמערקט. אמת, איך האָב געקאָנט די פעטערבורג ביי וועמען טשערנישעווסקי איז געווען דער לייעבלינג. אָבער ווי זאָל איך בעשרייבען די שטאָרט וואָס איך האָב געפונען זוען איך בין צוריקגעקומען? אפשר אַלס די פעטערבורג פון די „קאפע שאַנטאַנען“, פון די קאָנצערט־וואַלען, אויב מען זאָל פערשטעהן אונטער די ווערטער „גאַנץ פעטערבורג“, די העכערע קרייזען פון דער געזעלשאַפט, וועלכע האַבען גענומען דעם טאָן פון הויף.

ליבעראַלע אידעען האַבען אין הויף און אין זיינע קרייזען געהאט אַ שלעכטען שם. אַלע פראַמינענטע מענער פון די זעכציגער יאָהרען, אפילו אַזעלכע געמעסיגטע ווי גראַף ניקאָליי מוראַוויאָף און ניקאָליי מיליוטין, זיינען בעהטרעלט געוואָרען ווי פערדעכטיגע. דער איינציגער וועמען אַלעקסאַנדער דער 2טער האָט איבערגעלאָזט אויף זיין פּאָסטען, איז געווען דמיטרי מיליוטין, דער קריעגס־מיניסטער, ווייל עס האָט געמוזט געהמען אַ סך יאָהרען צו פערזוירקליכען די רעפארמען, וועלכע ער האָט געדארפט

מעמוארען פון א רעוואָלוציאָנער

דורכפיהרען אין דער אהמעע. אלע אטרערע טהעטיגע מענער פון דער רעפארם-פעריאָדע זיינען בעזייטיגט געוואָרען.

איך האָב איינמאָל גערעדט מיט אַ הויכען בעאמטען פון דעם מיניסטעריום פאר אויסערליכע אַנגעלעגענהייטען. ער האָט שאַרף קריטיקירט אַ צווייטען הויכען בעאמטען, און פערטיידיגענדיג איהם האָב איך בעמערקט, „דאָך קען מען זאָגען וועגען איהם, אז ער האָט קיינמאָל ניט אַנגענומען קיין אַמט אונטער ניקאָליי דעם I מען“. „און איצט דיענט ער אונטער דער הערשאַפט פון שובאַלאָף און טרעפּאָף!“ איז געווען זיין ענטפער, וועלכער האָט אַזוי ריכטיג איבערגעגעבען די לאַגע, אז איך האָב ניט געהאַט מעהר וואָס צו זאָגען.

גענעראַל שובאַלאָף, דער שעה פון דער זשאַנדאַרמערע און גענעראַל טרעפּאָף, דער שעה פון דער פעטערבורגער פּאָליציי, זיינען ווירקליך געווען די אמת'ע הערשער פון רוסלאַנד. אַלעקסאַנדער דער 2טער איז געווען זייער דיענער, זייער ווערקצייג. און זיי האָבען געהערשט דורך שרעק. טרעפּאָף האָט אַזוי אַנגעשראַקען אַלעקסאַנדער דעם 2טען מיט דעם גייסט פון אַ רעוואָלוציע, וואָס האַלט ביים אויסברעכען אין פעטערבורג, אז ווען דער אַלמעכטיגער שעה פון דער פּאָליציי האָט זיך פּערשפּעטיגט אויף עמליכע מיינוט מיט זיין טעגליכען בעריכט אין פּאַלאַץ, פלעגט דער קייזער פרעגען, „איז אַלעס רוהיג אין פעטערבורג?“

אַ קורצע צייט נאָכדעם ווי אַלעקסאַנדער דער 2טער האָט געגעבען אַ „מישיסטע אָסמאַווקע“ דער פּרינצעסין „עקס“, איז ער געוואָרען אַ הייסער פּריינד פון גענעראַל פּלאָרי, דעם אַדיוטאַנט פון נאַפּאָליאָן דעם 3טען, — פון יענעם ביזנעס מענשען, וועלכער איז געווען די גשמה פון דעם שטאַט-שטרייך פון 2טען דעצעמבער 1852. מען האָט זיי שטענדיג געזעהן צוזאַמען, און פּלאָרי האָט איינמאָל דערזעהלט די פּאַרזיער פון דעם גרויסען כבוד, וואָס דער רוסישער צאַר האָט איהם צוגעטיילט. ווען דער צאַר איז איינמאָל געפּאָהרען איבער נעווסקי פּראָספעקט, האָט ער דערזעהן פּלאָרי און האָט איהם איינגעלאָרען אַריינשטייגען אין זיין קאַרעטע, אַן „איינזיצער“, וואָס האָט געהאַט ניט מעהר ווי אַ צוועלף צאָליגען זיג, פאַר איין פּערזאָן; און דער פּראַנצויזישער גענעראַל האָט דערזעהלט באַריכות, ווי דער צאַר און ער, זיך האַלטענדיג פעסט איינער אָן דעם אַנדערען, זיינען געזעסען מיט האַלבאַריבערהענגענדע קערפּערס אין דער לופטען, צוליעב דער שמואַלקייט פון דעם זיג. ס'איז נענוג צו דערמאָנען דעם נאָמען פון אַט דעם נייעם פּריינד זיינעם, זיך צו קענען משער זיין, וואָס די פּריינדשאַפט האָט בעדייט.

שובאַלאָף האָט אויסגענוצט דעם גייסטיגען צושטאַנד פון זיין האַרד

וויפיעל ער האָט געקענט. ער האָט צוגעגרייט איין רעאַקצאַנערען מאַס־
רעגעל נאָכ'ן אַנדערען, און ווען אַלעקסאַנדער האָט זיך אַביסעל געווייגערט
אונטער צושרייבען וועלכען עס־איז מאַסרעגעל, פלעגט שובאַלאָף איהם
געבען אַנצוהערעניש פון דער קומענדיגער רעוואָלוציע און דעם שיקזאַל
פון לואי דעם 16טען, און „אום צו רעמען די דינאַסטיע“, פלעגט ער זיך
בעמען ביי איהם צו אונטערשרייבען די נייע צוגאַבען צו די־אונטערדרי־
קונגס־געזעצען. דאָך פלעגט פון צייט צו צייט אָנפאַלען אַ טרויער אויף
אַלעקסאַנדער'ען און ער פלעגט דערשפירען געוויסענסביסע. ער פלעגט
אַריינפאַלען אין אַ פינסטערער מעלאַנכאָליע און רעדען מיט אַן אומע־
דיגען טאָן פון דעם גלענצענדען אָנפאַנג פון זיין העשאַפט, און פון דעם
רעאַקצאַנערען כאַראַקטער וואָס זי נעהמט־אָן. אין אַזעלכע ציימען פלעגט
שובאַלאָף אַרהאַנזירען אַ ספּעציעל פרעהליכען בערען־יאַגד. יעגערס,
לוסטיגע הויפּליים, און קאַרעמען פול מיט באַלעט־מיידלעך פלעגט אַרויס־
פאַהרען אין די נאַוואָגאַראַדער וועלדער. אַלעקסאַנדער דער 2טער, וועלכער
איז געווען אַ גוטער שיסער און פלעגט לאָזען צוקומען די חיות עטליכע
איילען ווייט פון זיין ביסק, פלעגט שיסען אַ פּאַר בערען; און דאָרטען, אין
מיטען דער אויפּרעגונג פון די יאַגד־פּיערליכקייטען, פלעגט שובאַלאָף
אַרויסקריגען די צושטימונג פון זיין האַרד צו אַ וועלכען־עס־איז אונטער־
דריקונגס־פלאַן, וואָס ער האָט צוגעגרייט.

אַלעקסאַנדער דער 2טער איז זיכער ניט געווען קיין געוועהנליכער
מענש, אָבער אין איהם האָבען געלעבט צוויי פּערשיידענע מענשען, ביידע
שטאַרק ענטוויקעלט, וואָס האָבען געקעמפּט איינער מיט דעם אַנדערען;
און אָט דער אינערליכער קאַמפּף איז געוואָרען אַלץ שטאַרקער און
שטאַרקער, וואָס עלטער ער איז געוואָרען. ער האָט געקענט זיין לעבענס־
ווירדיג אין זיין בענעהמונג, און אין אַ מינוט אַרום אַרויסווייזען איינפאַכע
ברוטאַליטעט. ער האָט פּערמאַגט אַ געלאַסענעם, אויסגערעכענטען קוראַזש
אין דער צייט פון אַ ווירקליכער געפּאָהר, אָבער ער האָט געלעבט אין אַ
שמענדיגע ציטערניש פאַר געפּאָהרען, וואָס האָבען נאָר עקזיסטירט ביי
איהם אין מוח. ער איז זיכער ניט געווען קיין פּייגלינג; ער האָט קיין
מורא ניט געהאַט צו בעגעגענען אַ בער אין געזיכט. איינמאָל ביי אַ געלע־
געטהייט, ווען די חיה איז ניט געטויט געוואָרען פון זיין ערשמען קויל,
און דער בער האָט אומגעוואָרפען דעם מאַן, וואָס איז געשטאַנען הינטער
איהם מיט אַ לאַנגען שפּיץ, איז דער צאָר איהם געקומען צו הילף און האָט
געטוישט דעם בער, האַרט לעבען דעם שפּיץ פון זיין ביסק (דאָס האָט
מיר דער מאַן אליין דערצעהלט). דאָך איז ער זיין גאַנצען לעבען געווען

פערפאלגט פון די שרעקענישען פון זיין אייגענער איינבילדונג און פון אן אונטרהיגען גשוויסען. ער איז גשווען זעהר גוטוהערציג אין זיין בענעהמונג צו זיינע פריינד, אָבער די גוטסקייט איז געגאנגען האַנדאין־האַנד מיט דער שרעקליכסטער קאלטבלוט־יגער גרויזאמקייט — אַ גרויזאמקייט פון דעם זיבעצעעהנטען יאָרהונדערט — וועלכע ער האָט אַרויסגעוויזען אין דער אונטערדריקונג פון דעם פּוילישען אויפשטאַנד, און שפעטער אין 1880, ווען עהנליכע מאַסרעגעלען זיינען אָנגעווענדעט געוואָרען צו אונטערדריקען דעם אויפשטאַנד פון דער רוסישער יוגענד — אַ גרויזאמקייט, אויף וועלכער קיינער וואָלט נישט געדענקט אז ער איז פּעהיג. אָט אזוי האָט ער געלעבט אַ דאָפּעלמען לעבען און אין דער פּעריאָדע, וועגען וועלכער איך רעד דאָ, האָט ער מיט שמחה אונטערגעשריבען די העכסט רעאַקציע ציאָנערע דעקרעטען, און אַ וויילע שפעטער איז ער געוואָרען גאַנץ פּער־צווייפעלט דעריבער. אין זיינע לעצטע יאָרען איז דער דאָזיגער איינער־ליכער קאַמפּף, ווי מיר וועלען עס זעהן שפעטער, געוואָרען נאָך שטאַרקער און האָט אָנגענומען כמעט אַ טראַגישען כאַראַקטער.

אין 1872 איז שובאַלאָף ערגאַנגט געוואָרען אלס אַמבאַסאַדאָר אין ענגלאַנד, אָבער זיין פריינד, גענעראַל פּאַטאַפּאָף, האָט פּאַרטגעזעצט דיזעלבע טאַקטיק ביז דעם אָנהויב פון דער טערקישער מלחמה אין 1877. פאַר דער גאַנצער צייט זיינען די העכסט סקאַנדאַלעזע פּלינדערייען פון דער שטאַאַטיקאַסע, ווי אויך פון די קרוין־לענדער, פון די אימעניעס וואָס זיינען קאָנפּיסקירט געוואָרען נאָכ'ן אויפשטאַנד אין ליטווי, פון די סאַסקיר לענדער אין אַרענבורג, א. א. ז. ו. אָנגעגאַנגען אויף אַ גרויסען שטייגער. עטליכע אַזעלכע סקאַנדאַלען זיינען שפעטער אַרויסגעקומען אין דער עפענטליכקייט און זיינען גע'משפּט געוואָרען פון סענאַט, פיגור־רירענדיג אלס דאָס העכסטע יוסטיץ־געריכט, נאָכדעם ווי פּאַטאַפּאָף, וועלכער איז וואַהנזיניג געוואָרען, און טרעפּאָף זיינען ענטלאָסען געוואָרען און זייערע געגנער אין פּאַלאַזי האָבען געוואָלט זיי אַרויסשטעלען פאַר אַלעקסאַנדער דעם 2טען אין זייער אמת'ן ליכט. אין איינעם פון די דאָזיגע געריכטליכע אונטערזוכונגען האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אז פּאַטאַפּאָף'ס אַ פריינד האָט אויף דעם שענדליכסטען וואָפּן בעראַבעוועט דאָס לאַנד פון די פּויערים פון אַן אימעניע אין ליטווי, און מיט דער הילף פון זיינע פריינד אין מיניסטעריום פון איינערען, געלאָזט אַרעסטירען די פּויערים, וועלכע האָבען געזוכט גערעכטיגקייט, זיי אַלעמען געלאָזט שמייסען און דערנאָך דערשאַסען. דאָס איז גשווען איינע פון די שוידערליכסטע געשיכטען מען אפילו אין די אַנאַלען פון רוסלאַנד, וועלכע זיינען פול מיט עהנליכע רויבערייען ביז צום היינטיגען טאָג. ערשט נאָכדעם ווי וויעראַ זאַסולייטש

הָאָט געשָׁסען אויף טרעפּאָרן און איהם פּערוואַנדעט (אַלס נאָמח פּאַר זיין בעפעהל צו שמיסען איינעם פון די פּאַליטישע אַרעסטירטע אין געפענגניס) זיינען די גנבות פון דער דאָזיגער פּאַרטיי געוואָרען בעקאַנט פאַר דער ברייטער עפענטליכקייט און טרעפּאָר אויב ענטלאָסען געוואָרען. דענקענדיג אז ער האָלט ביים שטאַרבען, האָט טרעפּאָר אָנגעשריבען זיין צוואה, ופון וועלכער מען האָט זיך דערוואוסט, אז אָט דער מענש, וועלכער האָט איינגערעדט דעם צאַר אז ער שטאַרפט און אַרעמאָן, כאָטש ער האָט יאָהרען לאַנג פּערנומען די איינטרעגליכע שטעלע פון שעה פון דער פּעטערבורגער פּאַליציי, האָט אין דער ווירקליכקייט איבערנעלאָזט פאַר זיינע יורשים אַ בעדייטענדען פּערמעגען. אייניגע הויפּלייט האָבען עס בעריכטעט אַלעקסאַנדער דעם 2טען. טרעפּאָר האָט פּערלאָרען דעם צו-טרוען צו זיך, און ערשט דעמאָלט זיינען דאָס אייניגע פון די רויבערייען פון דער שובאַלאָף-פּאַטאַפּאָרטרעפּאָר פּאַרטיי פּאַרנעבראַכט געוואָרען פאַר דעם סענאַט.

די רויבערייען, וואָס זיינען פּאַהגעקומען אין אַלע מיניסטעריומס, ספּעציעל אין פּערינידונג מיט די אייזענבאַהנען און אַלערליי אַנדערע איינדוסטריעלע אונטערנעמונגען, זיינען ווירקליך געווען שרעקליך גרויס. אונגעהייערע פּעשמענעס זיינען צו יענער צייט געמאַכט געוואָרען. די פּלאָטע, ווי אַלעקסאַנדער דער 2טער אַליין האָט געזאָגט צו איינעם פון זיינע זיהן, איז געלעגען „אין קעשענע ביי דעם-און-דעם“. די קאָסטען ופון די אייזענבאַהנען, וואָס דער שטאַט האָט בעוויליגט, זיינען געווען איינפאַך פּאַבעלהאַפט. וואָס אָטבעלאָנגט קאָמערציעלע אונטערנעמונגען, האָבען אַלע דערפון געוואוסט, אז מען קען זיך צו קיין איינציגער ניט צוריהרען, אַזוואו מען וועט פריהער ניט צוזאָגען אַ בעשטימטען פּראָצענט פון די דיזיידענדען צו פּערשיידענע בעאַמטע פון די פּערשיידענע מיניסטעריומס. אַ פּריינד מיינעם, וועלכער האָט ברעה געהאַט אָנצופּאַנגען אַ געוויסע אונטערנעמונג אין פּעטערבורג, האָט מען אָפּען ערקלערט אין דעם אינערען-מיניסטעריום, אז ער וועט מוזען צאָהלען פינף-און-צוואַנציג פּראָצענט פון די ריינע פּראָפּיטען צו אַ געוויסער פּערזאָן, פּופּצעהן פּראָ-צענט צו איין מאַן פון פינאַנץ-מיניסטעריום, און צעהן פּראָצענט צו אַ צווייטען אין דעמזעלבען מיניסטעריום, און פינף פּראָצענט צו אַ פּיער-טער פּערזאָן. די דאָזיגע מסחרים זיינען געמאַכט געוואָרען ניט בעהאַל-טענערהייט, און אַלעקסאַנדער דער 2טער האָט דערפון געוואוסט. דאָס קען מען אַרויסזעהן פון זיינע אייגענע בעמערקונגען, וואָס ער האָט אויפ-געשריבען אויף די בעריכטען פון דעם גענעראַל-קאָנטראָלאָר. ער האָט אָבער געזעהן אין אָט די גנבים זיינע בעשיצער פון דער רעוואָלוציע, און

ער האָט זיי געהאלטען ביז וואָנען זייערע רויבערייען זיינען געוואָרען אַן עפענטליכער סקאָנדאַל.

די יונגע גרויספירסטען, מיט דער אויסנאָהם פון דעם קרוין־פרינץ, שפעטער אַלעקסאַנדער דער צטער, וועלכער איז געווען אַ גוטער און שפּאַרזאַמער, „פאַמיליען־פאַטער“, האָבען נאָכגעפאַלגט דעם ביישפּיעל פון דעם קאַפּ פון דער פאַמיליע. די הולאַנקעס וועלכע איינער פון זיי פלעגט מאַכען אין אַ קליינעם רעסטאָראַנט אויפ'ן נעווסקי פּראָספעקט, האָבען אזוי אויפגעריסען די אויגען מיט זייערע געמיינהייטען, אַז איין נאַכט האָט דער שעה פון דער פאַליציי זיך געמוזט אַריינמישען און האָט געוואָרענט דעם בעל־הבית פון רעסטאָראַנט, אַז אויב ער וועט נאָך אַמאָל פּערדינגען דעם גרויספירסט זיין „גרויספירסט'ס צימער“ וועט ער איהם פּערשיקען אין סיביר. „שמעלט אייך פאַר מיין פּערלעגענהייט“, האָט דער רעסטאָראַטאָר זיך אויסגערערט די האַרץ פאַר מיר איינמאָל, ווייזענדיג מיר דעם דאָזיגען צימער, פון וועלכען דער סופּיט און די ווענד זיינען געווען אויסגעבעט מיט דיקע אַטלעסענע קישענס. „פון איין זייט האָב אייך געמוזט איינרייסען מיט אַ מיטגליעד פון דער קייזערליכער פאַמיליע, וועלכער האָט מיט מיר געקענט טהאָן וואָס ער האָט געוואָלט, און פון דער אַנדערער זייט האָט גענעראַל טרעפּאַף מיך געסטראַשעט מיט סיביר! פּערשטעהט זיך, געפאַלגט האָב אייך דעם גענעראַל; ווי איהר ווייסט, איז ער דאָך איצט אַלמעכטיג.“ אַ צווייטער גרויספירסט האָט שטאַרק גע'ש'מ'ט מיט זיינע גענג, וועלכע געהערען צום געביעט פון פּסיכאָפּאַטיהע; און אַ דריטער איז פּערשיקט געוואָרען נאָך טורקעסטאַן, נאָכדעם ווי ער האָט גע'גנב'עט זיין מוטער'ס דיאַמאַנטען.

די קייזערין מאַריאַ אַלעקסאַנדראָוונאַ, פּערלאָזען פון איהר מאַן, און וואַהרשיינליך שטאַרק געבראַכען פון דער ווענדונג וואָס דאָס לעבען אין הויף האָט אָנגענומען, איז געוואָרען אַלץ מעהר און מעהר אַבערגלויביש, און איז באַלד אין גאַנצען געשטאַנען אונטער דעם איינפלוס פון דעם הויף־גלח, אַ פּערטרעטער פון אַ גאַנץ נייעם טיפּ אין דער רוסישער קירכע — דעם יעזואאיטישען. אָט דער נייער מין פון גוט־צוגעפּוצטע, פּערדאָר־בענע און יעזואאיטישע גייסטליכע, האָט געמאַכט שנעלען פאַרמישונג אין יענע צייט; זיי האָבען שוין דאָן שטאַרק און ערפאַלגרייך געאַרבייט צו פּוּרען אַ מאַכט אינ'ם שטאַאַט און אַריינצונעהמען די שולען אין זייערע הוענד.

עס איז פון לאַנג בעקאַנט, אַז די דאָרפישע גלחים זיינען אזוי פּער־גומען מיט זייערע עובדות — דורכפיהרען טויפונגען און חתונות, זאָגען תּפּלות מיט די וואָס האַלטען ביים שטאַרבּען, און אזוי ווייטער — אַז זיי

קענען ניט שענקען גענוג אויפמערקזאמקייט צו די שולען; אפילו ווען מען בעצאָהלט דעם גלח פאר געבען אַ ביבעל־לעקציע אין דער דאָרף־שולע, גיט ער אויך געוועהנליך איבער די אַרבייט צו אַן אַנדערען, ווייל ער אליין האָט דערפאר קיין צייט ניט. פון דעסוועגען האָבען די העכערע גייסט־ליכע, בענוצענדיג זיך מיט אַלעקסאַנדער דעם 2טענ'ס האַס צו דעם אזוי גערופענעם רעוואָלוציאָנערען גייסט, אָנגעפאַנגען זייער קאַמפּף צו פּער־כאַפּען די שולען. „קיינע שולען אויסער קירכליכע“, ואיז געוואָרען זייער מאַטאָ. גאַנץ רוסלאַנד האָט געפּאָדערט בילדונג, אָבער אפילו די לעכערליך קליינע סומע פון צוויי מיליאָן רובעל, וואָס איז יעדען יאָהר געווען אַרייַן גערעכענט אין דעם שטאַטס־בּודזשעט אויף עלעמענטאַר־שולען, איז דערויף נ י ט אויסגעגעבען געוואָרען פון מיניסטעריום פאר פּאָלקס־בילדונג, בעת כמעט אזא סומע איז געגעבען געוואָרען צום סינאָד, אויס־צובויען שולען אונטער דער אויפזיכט פון דאָרף־גלחים — שולען, פון וועלכע די מייסטע זיינען געווען און זיינען געבליבען, ניט מעהר ווי אויפ'ן פּאָפּיר.

גאַנץ רוסלאַנד האָט פּערלאַנגט מעכנישע בילדונג, אָבער דאָס מיני־סטעריום האָט נור געעפּענט קלאַסישע גימנאַזיעס, דערפאר וואָס די שרעקליך שווערע קורסען פון לאַטיין און גריכיש זיינען בעטראַכט געוואָר־דען אַלס די בעסטע מיטלען צוריקצוהאַלטען די שילער פון לעזען און דענקען. אין די דאָזיגע גימנאַזיעס איז קוים צוויי אָדער דריי פּראָצענט פון די שילער געלונגען צו ענדיגען אַן אַכטי־יאָהריגען קורס — אַלע שילער, וועלכע האָבען אַרויסגעוויזען געוויסע פּעהיגקייטען און זעלבסטשטענדיג־קייט אין דענקען, זיינען מיט אַלע מיטלען אַרויסגעשטופּט געוואָרען איםדער זיי האָבען דעגרייכט דעם לעצטען קלאַס, און מען האָט אויס־געזוכט אַלערליי תּחבולות צו פּע ר ק ל ע נ ע ר ע ן די צאָהל שילער. בילדונג איז בעטראַכט געוואָרען פאר אַ מין לוקסוס, נאָר פאר יחידי סגולה. אין דערזעלבער צייט איז דער מיניסטעריום פאר בילדונג געווען אַרייַנגעטהאָן אין אַ שטענדיגען, העפּטיגען קאַמפּף קעגען אַלע פּריוואַט־פּערהאָנגען און אינסטיטוציעס — קרייזאון בעצירקס־ראַטהען, א. ד. ג. — וועלכע האָבען זיך אָנגעשטרענגט צו עפענען לעהרער־סעמינאַריען אָדער מעכנישע שולען, אָדער אפילו איינפאַכע עלעמענטאַר־שולען. מעכנישע בילדונג — אין אַ לאַנד, וועלכע האָט זיך אזוי שטאַרק גענויטיגט אין איינזשענדיגע, געבילדעטע אַגראָנאָמען און געאָלאָגען — איז בעהאַנדעלט געוואָרען פּונקט ווי רעוואָלוציאָנעריזם. עס איז געווען פּערבאָטען, פּער־פּאָלט; אזוי אַז נאָך ביז אויף היינטיגען טאָג ווערען יעדען הערבסט־צוויי אָדער דריי טויזענד יונגע לייט צוריקגעוויזען פון די העכערע מעכ־

נישע שולען, איינפאך ווייל עס איז ניטאָ קיין פלאַץ פאַר זיי. א געפיהל פון פערצווייפלונג האָט אַרומגעכאַפּט אַלעמען, וואָס האָבען געגאַרט טהאַן עטוואָס ניצליכעס אין עפענטליכען לעבען. אַן אונגעהייערע צאָהל פון די פויערים זיינען רואינירט געוואָרען דורך צוהויכע אַבצאָהלונגען, און דורך דעם „אַרויסשלאָגען“ די הינטערשטעליגע שטייערען דורך האַלב-מיליטערישע עקזעקוציעס, וועלכע האָבען זיי אויף אייביג רואינירט. נאָר די גובערנאַטאָרען, וועלכע האָבען געקענט אַרויסשלאָגען די שטייערען פון זייערע גובערניעס מיט די שמרענגסטע מיטלען, זיינען געווען אָנגעזעהן אין דער הויפטשאַט.

אַט דאָס איז געווען די אָפיציעלע פעטערבורג. און דאָס איז געווען דער איינפלוס, וואָס זי האָט אויסגעאיבט אויף רוסלאַנד.

V

ווען מיר האָבען געהאַלטען ביין פערלאָזען סיביר, פלעג איך מיט מיין ברודער אָפּט רעדען וועגען דעם אינטעלעגענטען לעבען, וואָס מיר וועלען געפינען אין פעטערבורג און די אינטערעסאַנטע בעקאַנטשאַפטען, וואָס מיר וועלען מאַכען אין די ליטעראַרישע קריזען. מיר האָבען ווירקט ליד געמאַכט אַזעלכע בעקאַנטשאַפטען, סיי צווישען די ראַדיקאַלען און סיי צווישען די געמעסיגטע סלאַוואַפּילען; איך מוז אָבער מודה זיין, אז מיר זיינען געווען אַביסעל ענטווישט. מיר האָבען געפונען גענוג אויסגע-צייכענטע מענשען — רוסלאַנד איז פול מיט אויסגעצייכענטע מענשען — זיי האָבען אָבער ניט ענטשפּראַכען אונזער אידעאַל פון פּאַליטישע שריפט-שמעלער. די בעסטע שריפטשמעלער — טשערנישעווסקי, מיכאַילאָף, לאַווראָף, זיינען געווען פּערשיקט אָדער פּערשפּאַרט אין פעטראָפּאָלסאָווי-סקער פעסטונג, אזוי ווי פּיסאַרעף. אַנדערע, בעטהאַכטענדיג די לאַגע פון דער פּינסטערער זייט, האָבען געענדערט זייערע אידעען און זיינען געווען גענייגט אָנצוגעהמען אַ מין פּאַטערליכען אַכסאַלוטיזם; בעת די גרעסטע צאָהל, אפילו ווען זיי האָבען זיך נאָך געהאַלטען ביי זייערע אַנזיכטען, זיינען געוואָרען אזוי פּאַרויכטיג אין אויסדריקען זיי, אז זייער אויסגע-רעכענטקייט איז געווען כמעט גלייך ווי זיי וואָלטען זיך אין גאַנצען אָבגעשאַקעלט פון דעם.

בעת די רעפּאַרס-פּעריאָדע איז געווען אין איהר פּולען גלאַנץ, האָט כמעט יעדער איינער פון די פּאַרטגעשריטענע ליטעראַרישע קריזען געהאַט וועלכע עס איז פּעהעלמעניסע ענטוועדער מיט הערצען אָדער מיט

טורגעניעף און זיינע פריינד, אָדער מיט דעם „גרויסען רוססע“, אָדער מיט די געהיימע געזעלשאַפטען „לאַנד און פרייהייט“, וועלכע האָבען יעמאָלט עקזיסטירט פאַר אַ קורצער צייט. איצט זיינען דיזעלבע מענשען נאָר געווען שטאַרק בעזאָרגט, צו בעגראָבען אזוי טיעף ווי מעגליך זייערע אמאָליגע סימפּאטיען, כדי זיי זאָלען שטעהן אויסער פּאָליטישען פּערדאָכט.

איינע אָדער צוויי פון די ליבעראַלע צייטשריפטען, וועלכע זיינען צו יענער צייט געדוקרעט געוואָרען, הויפטזעכליך צוליעב די גרויסע דיפּלאָמאטישע טאַלענטען פון זייערע רעדאַקטערע, האָבען ענטהאַלטען אויסגע- צייכענטען מאַטעריאַל, וואָס האָט געוויזען דעם אייביג וואַקסענדען עלענד און די פּערצווייפעלטע לאַגעס פון דער גרויסער מאַסע פּויערים, און האָט געמאַכט גענוג קלאָר די שטערונגען, וואָס זיינען געלעגט געוואָרען אויפ'ן וועג פון ישרען פּראָגרעסיווען טהוער. די צאָהל פון אזעלכע פּאַקטען איז געווען גענוג צו טרייבען איינעם צו פּערצווייפלונג. אָבער קיינער האָט ניט געוואָגט פּאַרצושלאָגען אירגענד וועלכען מיטעל, אָדער אָנצודייטען אויף אירגענד וועלכען פּעלד פון טהעטיגקייט, אויף וועלכען עס איז אויסגאַנג פון דער לאַגע, וועלכע איז פּאַרגעשטעלט געוואָרען אַלס האָפּנונגסלאָז. אייניגע שריפטשטעלער האָבען זיך נאָך אַלץ אַרומגעטראָגען מיט דער האָפּענונג, אַז אַלעקסאַנדער דער 2טער וועט וויערען אמאָל נעהמען אויף זיך די ראַלע פון אַ רעפּאַרמאַטאָר; ביי דער מאַיאָריטעט אָבער האָט די מורא, צו זעהן זייערע צייטשריפטען אונטעהדריקט און די רעדאַקטערע און מיטאַרבייטער פּערשיקט „אין אַ מעהר אָדער וועניגער פּערוואָרפענעם ווינקעל פון דער אימפּעריע“, בעהערשט אַלע אַנדערע געפיהלען. מורא און האָפּענונג האָבען זיי צוגלייך פּאַראַליזירט.

וואָס מעהר ראַדיקאַל זיי זיינען געווען מיט צעהן יאָהר צוריק, אַלץ גרעסער איז איצט געווען זייער שרעק. מיין ברודער און איך זיינען זעהר גוט אויפגענומען געוואָרען אין איינעם אָדער צוויי ראַדיקאַלע קרייזען, און פון צייט צו צייט פלעגען מיר געהן צו זייערע פריינדליכע צוזאַמען- קונפּטען; אָבער אין דעם מאַמענט וואָס דער געשפּרעך האָט פּערלאָרען זיין פּוסטען כאַראַקטער, אָדער מיין ברודער, וועלכער האָט געהאַט גרויס טאַלאַנט אויפצוהויבען ערנסטע פּראָגען, האָט דעם געשפּרעך אַרויסגע- פיהרט אויף היימישע ענינים, אָדער אויף דער לאַגע אין פּראַנקרייך, וואו נאַפּאָליאָן דער דריטער האָט זיך געשווינד גערוקט צו זיין מלכה אין 1870, איז מען געווען זיכער אַז ער וועט כאַלד אונטערבראַכען ווערען. „וואָס דענקט איהר, מיינע העררען, וועגען דער לעצטער פּאַרשטעלונג פון „לאַ בעלל והעלען“? אָדער, „וואָס איז אייער מיינונג וועגען אָט די גערוי-

כערטע פיש? פלעגט איינער פון די עלטערע געסט א פרעג טהאָן — און דער געשפרעך איז געווען צו ענדע.

ארויס פון די ליטעראַרישע קרייזען איז געווען נאָך ערגער. אין די זעכציגער יאָהרען איז רוסלאַנד, איבערהויפט פעטערבורג, געווען פול מיט מענער פון פּאַרטנעשרימענע מיינונגען, וועלכע זיינען יעמאָלט דאָכט זיך גרויט געווען צו ברענגען אירגענד וועלכע קרבנות פאַר זייערע אידעען. „וואָס איז פון זיי געוואָרען?״ האָב איך זיך געפרעגט. אייניגע פון זיי האָב אײַ אויפגעזוכט; אָבער, „פּאַרזיכטיג, יונגער מאַן!“ איז געווען אַלץ וואָס זיי האָבען געהאט צו זאָגען. „אייזען איז שטאַרקער ווי שטרוי, און אָדער, „א שטיינערנע וואַנד קען מען מיט'ן קאָפּ ניט דורכברעכען, און עהנליכע שפּריכווערטער, וועלכע זיינען ליידער פאַראַן צופיעל אין דער רוסישער שפּראַך, האָבען איצט צוזאַמענגעשטעלט זייער קאָדעקס פון פּראַקטישער פּילאָזאָפּיע. „מיר האָבען עטוואָס געטהאָן אין אונזער לעבען: פּערלאַנגט ניט מעהר פון אונז; אָדער, „האָט געדוילד: עס וועט לאַנג אזוי ניט אַטהאַלמען,״ האָבען זיי ואונז געזאָגט, בעת מיר, די יוגענד, זיינען געווען גרויט אויפצונעהמען דעם קאַמפּף, צו טהאָן, צו ריזיקירען, צו אָפּפּערען אַלעס, אויב נויטיג, און האָבען פון זיי פּערלאַנגט ניט מעהר ווי צו געבען אונז אַ ראַטה, אַנטווייזען דעם וועג און אונז געבען אינטער-לעקטועלע שטיצע.

טורגעניעף האָט אין זיין „רים״ געשילדערט מאַנכע פון די עקס-רעפּאָרמערס פון די העכערע שיכטען פון דער געזעלשאַפט, און זיין בילד איז האַרצרייסענד. אָבער אַ ריכטיגען בעגריף פון דער ערנידעריגונג פון די „ליבעלען פון די זעכציגער יאָהרען,״ וואָס איז דאָן פּאַרהעקומען, קען מען ערשט האָבען אין די האַרצברעכענדע נאָוועלען און סקיצען פון מאַראַם קאהאַנאָווסקאָיאַ, וועלכע האָט געשריבען אונטער דעם פּסעווד-דאָנים „ו.ו. קרעסטאָווסקי״ (וועלכע דאַרף ניט פּערביטען ווערען מיט אַן אַנדער נאָוועלען-שרייבער, זוסעוואָלאַד קרעסטאָווסקי). „די פּרייד פון לעבען״ — אָדער ריכטיגער די פּרייד פון האָבען אַריבערגעלעבט — איז געוואָרען זייער געטין, אזוי געשווינד ווי די נאָמענלאָזע מאַסען, וועלכע האָבען מיט צעהן יאָהר צוריק געשאַפען די קראַפט פון דער דעפּאַר-בעוועגונג, האָבען מעהר ניט געוואָלט הערען פון „דעם גאַנצען סענטימענט-סאַליום.״ זיי האָבען זיך געאיילט צו געניסען די רייכטימער, וואָס האָבען זיך געשאַמען אין די הענד פון „פּראַקטישע״ מענשען.

נאָך דער אָבשאַפונג פון לייבאייגענטום האָבען זיך געעפענט אַ סך נייע וועגען צו רייכטום, און דער עולם האָט זיך מיט גרויס חשק אוועק-געלאָזט אויף די דאָזיגע וועגען. אייזענבאָהנען זיינען געבויט געוואָרען

מיט א פיבערהאפטער שנעלקייט; די לאנדאייגענטימער האָבען זיך אַ שאַט געטהאָן מאַסעסווייז אין די נאַרוואַס געעפענטע פּרוּוואַט-באַנקען צו באַרגען געלד אויף זייערע אימעניעס; די ניי־עמאַבלירטע פּרוּוואַט נאַטאַ-ריוסען און אַרוואַקאַטען אין די געריכט־הייזער האָבען געהאַט גרויסע הכנסות; די אַקציען־געזעלשאַפטען האָבען זיך פּערמעהרט מיט אַ שוידער־ליכער געשווינדקייט און זייערע גרינדער האָבען געמאַכט גלענצענדע געשעפטען. אַ קלאַס מענשען, וועלכע וואָלטען פּרייהער געלעבט אויפֿן לאַנד אויף דער בעשידענער הכנסה פון אַ קליינער אימעניע, וואָס איז בעאַרבייט געוואָרען פון אַ הונדערט לייבאייגענע, אָדער אויף דעם נאָך בעשיידענער געהאַלט פון אַ געריכט־בעאַמטען, האָבען איצט געמאַכט פּערמעגענס, אָדער האָבען געהאַט אַזעלכע ישׁהר־ליכע הכנסות, וואָס אין די צייטען פון לייבאייגענשאַפט איז נאָר מעגליך געווען פאַר די לאַנד־מאַגנאַטען.

אפילו די געשמאַקען פון דער „געזעלשאַפט“ זיינען געוונקען אַלץ ניעדעריגער און ניעדעריגער. די איטאַליענישע אָפּעראַ, די אַמאָליגע טריבונע פאַר ראַדיקאַלע דעמאָנסטראַציעס, איז איצט געווען לעדיג; די רוסישע אָפּעראַ, וועלכע האָט פאַרזיכטיג געקעמפּט פאַר די רעכטע פון איהרע גרויסע קאָמפּאָזיטאָרס, איז בעזוכט געוואָרען בלויז פון עטליכע ענטהוויאָסטען. מען האָט זיי ביידען געהאַלטען פאַר „נודע לאַנגווייליג“, און די שמעמענע פון דער פּעטערבורגער געזעלשאַפט האָט אָנגעפילט די וואַלגאַרנע טהעאַטערע, וואו די צווייטער־קלאַסע שטערען פון די פאַריווער קליינע טהעאַטערע האָבען לייכט געוואונען לאַרבערקראַנצען פון זייערע „פּערד־וואַרדיע“ בעוואונדערער, אָדער מען איז גענאַנגען זעהן „לאַ בעלל העלען“, וואָס מען האָט געשפּיעלט אויף דער רוסישער ביהנע, בעת אונזערע גרויסע דראַמאַטורגען זיינען פּערגעסען געוואָרען. אָפּענבאַך'ס מוזיק האָט געהערשט איבער אַלעס.

מען מוז דערביי זאָגען, אז די פּאָליטישע אַטמאָספּערע איז געווען אַזעלכע, אז די בעסטע מענשען האָבען געהאַט אורזאַכען, אָדער וועניג־סטענס וויכטיגע אויסרעדען, צו האַלטען זיך רוהיג. נאָטדעם ווי קאַראַקאַד זאָף האָט געשאַסען אויף אַלעקסאַנדער דעם 2טען, אין אַפּריל 1866, איז די שטאַטס־פּאָליציי געוואָרען אַלמעכטיג. יעדער איינער וואָס איז געווען פּערדעכטיגט אין „ראַדיקאַליזם“, עס מאַכט ניט אויס וואָס ער האָט געטהאָן אָדער ניט־געטהאָן, האָט געמוזט לעבען אונטער דער מוראַ אַרעסטירט צו ווערען אירגענד וועלכע נאַכט, פאַר דער סימפּאַטיע וואָס ער האָט געזאָלט האָבען אַרויסגעוויזען צו אימיצען, וואָס איז געווען פּער-

וויקעלט אין דער אָדער יענער פּאָליטישער אַנגעלעגענהייט, אָדער פאַר אַן אונשולדיגען בריווע וואָס איז איבערגענומען געוואָרען אין אַ מיטען-דער נאַכמיגען הויזזוכונג, אָדער פשוט פאַר זיינע „געפערהליכע“ מיינונגען. און אַרעסטירט ווערען פאַר פּאָליטישע אורזאכען האָט געקענט מיינען אַלעס — פערשפּאַרט ווערען אויף יאָהרען אין אַן איינצעל-צעלע אין פעטראָפּאָולאָוסקער פעסטונג, פערשיקט ווערען אין סיביר, אָדער אפילו געמאַטערט ווערען אין די קאַזעמאַטען פון דער פעסטונג.

די בעוועגונג פון די קאַראַקאָזאַה-געזעלשאַפטען איז ביז היינטיגען טאָג געבליבען ניט אין גאַנצען בעקאַנט, אפילו אין רוסלאַנד. איך בין אין יענער צייט געווען אין סיביר, און האָב פון איהר געוואוסט נור פון „הערען-זאָגען“. עס צייגט זיך אָבער אַרויס, אַז אין איהר זיינען געווען פּעראייניגט צוויי פּערשיידענע שטרעמונגען. איינע פון זיי איז געווען דער אָנהויב פון יענער גרויסער בעוועגונג „צום פּאָלק“, וועלכע האָט זיך שפּעטער-צו אזוי געוואָלדיג אויסגעברייטערט; בעת די צווייטע שטרעמונג איז געווען אַ ריי פּאָליטישע. גרופּען יונגע לייט, אַ טייל פון וועלכע זיינען געווען אויפ'ן וועג צו ווערען גלענצענדע אוניווערזיטעטס-פּראָפּעסאָרען, אָדער בעדייטענדע היסטאָריקער און עטנאָגראַפּען, זיינען זיך צוזאַמען געקומען אַרום 1864, מיט דעם צוועק צו פּערשפּרייטען ביאָדונג און וויסען אונטער דאָס פּאָלק, ניט קוקענדיג אויף דער אָפּאָזיציע פון דער רעגירונג. זיי זיינען אַוועק אַלס איינפאַכע בעלי-מלאכות אין די גרויסע אינדוסטריעלע שטעט, און האָבען דאָרט געגרינדעט קאָאָפּעראַטיווע פּעראיינען און פרייע שולען, האָפּענדיג אַז זיי וועלען קענען, אַרבייטענדיג גערולדיג און מיט טאַקט, ביאָדען דאָס פּאָלק און שאַפּען אויף אַזאַ אופן די ערשטע צענטערס, פון וועלכע בעסערע און העכערע בעגריפען וועלען ביסלעכווייז זיך פונאַטערטראָגען צווישען די מאַסען. זיי זיינען געווען שטאַרק איבער געבען צו דער דאָזיגער אַרבייט; בעדייטענדע פּערמעגענס זיינען געשטעלט געוואָרען אין דיענסט פון דער זאַך; און איך בין גענייגט צו דענקען, אַז אין פּערגלייך מיט אַלע עהנליכע בעוועגונגען, וועלכע האָבען שפּעטער שטאַטגעפונען, איז פּילייכט די דאָזיגע בעוועגונג געשטאַנען אויף אַ העכסט פּראַקטישען פונדאַמענט. איהרע איניציאַטאָרס זיינען זיכער געשטאַנען גאַנץ נאָהענט צום אַרבייטענדען פּאָלק.

פון דער אַנדער זייט, דורך מאַנכע מיטגליעדער פון די דאָזיגע קרייזען — קאַראַקאָזאַה, אישומין און זייערע נאָהענטסטע פריינד — האָט די בעוועגונג אַנגענומען אַ פּאָליטישע ריכטונג. פאַר די יאָהרען פון 1862 ביז 1866 האָט אַלעקסאַנדער דעם 2טענ'ס פּאָליטיק אַנגענומען אַן ענט-שידען רעאַקציאָנערען כאַראַקטער; ער האָט זיך אַרומגערינגעלט מיט

מענשען פון דעם רעאקציאָנערסטען זאָרט, מאַכענדיג זיי פאַר זיינע נאָהענטסטע בעל־יועצים; די אויגענע רעפּאָרמען, וועלכע האָבען געשאַפֿט פֿען דעם גלאַנץ פֿון דעם אָנהויב פֿון זיין הערשאַפֿט, זיינען אַלע צושלאָגען געוואָרען דורך בייגעזעצען און מיניסטערסקע צירקולאַרען: אין אַלטען לאַגער האָט מען זיך אָפֿען געקליבען אומצוקעהרען זיך, אונטער אַ פֿער־שטעלטער פּאַרמע, צו די לאַטראַגעריכטען און לייכטיגענטום; בעת קיינער האָט מעהר ניט געקענט האָפֿען, אַז די הויפּט־רעפּאָרמע — די אַבשאַפֿונג פֿון לייכטיגענטום — זאָל קענען אויסהאַלטען די אָנגריפֿען, וואָס זיינען געגען איהר געווען געריכטעט פֿון ווינטער־פּאַלאַץ גוּפּאַ. דאָס אַלעס האָט גלעזט פיהרען קאַראַקאָזאַף און זיינע פֿריינד צו דעם געדאַנק, אַז דער ווייטערדיגער אָנהאַלטען פֿון אַלעקסאַנדער דעם 2טענ'ס הערשאַפֿט וועט שטעלען אין געפּאַהר אפילו דאָס ביסעל, וואָס איז שוין געוואונען געוואָרען; אַז רוסלאַנד וועט זיך מווען אומקעהרען צו די שוידערליכע צייטען פֿון ניקאָליי דעם 1טען, אויב אַלעקסאַנדער וועט בלייבען ביי דער הערשאַפֿט. אין דער זעלבער צייט האָט מען געלעגט גרויסע האָפענונגען — דאָס איז שוין „אַן אָפֿט ווידערהאַלטע געשיכטע, וואָס בלייבט אָבער שטענדיג ניט“ — אויף די ליבעראַלע נייגונגען פֿון דעם קרוין־פֿרינץ און זיין נעטער קאָנסטאַנטין. איך מוז אויך זאָגען, אַז פֿריהער ווי 1866 איז אַזאַ מין מורא און אויסרעכענונג ניט זעלטען אויסגעדריקט געוואָרען אין פּיעל העכערע קרייזען איהרער די, מיט וועלכע קאַראַקאָזאַף איז ווי עס ווייזט אויס געווען אין בעריהרונג. זוי די מעשה זאָל ניט זיין, איין שעהנעם טאָג האָט קאַראַקאָזאַף געשאַסען אויך אַלעקסאַנדער דעם 2טען, ווען ער איז אַרויסגעקומען פֿון זומער־גאַרטען צו נעהמען זיין קאַרעטע. די קויל האָט ניט געטראָפֿען, און קאַראַקאָזאַף איז אויפֿן שטעל אַרעסטירט געוואָרען.

קאַטאַף, דער פיהרער פֿון דער מאַסקווער רעאקציאָנערער פּאַרטיי, און אַ גרויסער קינסטלער אַרויסצוהיען געלד־פּראָפּיטען פֿון יעדען פּאָלי־טישען טומעל, האָט באַלד בעשולדיגט אַלע ראַדיקאַלען און ליבעראַלען אַלס מיטהעלפֿער פֿון קאַראַקאָזאַף — וואָס איז פֿערשטעהט זיך געווען פּאַלש — און האָט געגעבען אַנצוהענעניש אין זיין צייטונג, מאַכענדיג גאַנץ מאַסקווע גלויבען אין דעם, אַז קאַראַקאָזאַף איז געווען ניט מעהר ווי אַ ווערקצייג אין די הענד פֿון דעם גרויספירסט קאָנסטאַנטין, דעם פיהרער פֿון דער רעפּאָרם־פּאַרטיי אין די העכסטע ספּערען. מען קען זיך שוין פּאַרשטעלען ווי די צוויי הערשער, שובאַלאַף און טרעפּאַף, האָבען אויסגענוצט די דאָזיגע בעשולדיגונגען און ווי דאָס האָט אַרויפגעוואָרפֿען אַ שרעק אויף אַלעקסאַנדער דעם 2טען.

מעמארען פון א רעוואלוציאנער

מיכאיל מוראוויאָף, וועלכער האָט ערוואָרבען אין דער צייט פון פּוילישען אויפשטאַנד דעם נאָמען „דער הענקער“, האָט געקראָגען דעם בעפעהל צו מאַכען אַ העכסט גרינדליכע אונטערזוכונג, און מיט אַלע מעגליכע מיטלען אויסגעפינען די פּערשווערונג, וועלכע האָט געזאַלט עקזיסטירען. ער האָט געמאַכט אַרעסטען אין אַלע קלאַסען פון דער געזעל־שאַפט, ער האָט געלאָזט מאַכען הונדערטער הויז־זוכונגען און האָט זיך בעריהמט, אז ער „וועט געפינען די מיטלען ווי צו מאַכען די געפאַנגענע מעהר רעדעוודיג“. ער איז זיכער ניט געווען דער מענש, וואָס זאָל זיך צוריקהאַלטען אפילו פאַר פּייניגונג; און די עפענטליכע מיינונג אין פעטערבורג האָט כמעט איינשטימיג ערקלערט, אז מען האָט קאַראַקאָזאַף'ן געפּייניגט, כדי אַרויסצוקריגען פון איהם געשמענדניסען, וועלכע ער האָט אָבער ניט אַרויסגעגעבען.

שמאַטס־געהיימיסען ווערען גוט געהאַלטען אין פעסטונגען, איבערהויפט אין יענער אונגעהייערער מאַסע שטיינער אַנטקעגען דעם ווינטער־פּאַלאַץ, וואָס האָט זיך שוין אָנגעזעהן מיט אזוי פּיעל שרעקליכע זאַכען, וועלכע זיינען ערשט ניט לאַנג אויפגעדעקט געוואָרען פון היסטאָ־ריקער. דאָרטען זיינען נאָך אַלץ בעהאַלטען מוראוויאָף'ס געהיימיסען. אָבער דאָס פּאָלגענדע וועט פּיליכט וואַרפען אַביסעל ליכט אויף דעם דאָזיגען געגענשטאַנד.

אין 1866 בין איך געווען אין סיביר. איינער פון אונזערע סיבירישע אָפיצירען, וועלכער האָט געמאַכט אַ ריזע פון רוסלאַנד נאָך אירקוטסק אַרום דער ענדע פון דעם זעלבען יאָהר, האָט אויף אַ פּאָסט־סטאַנציע זיך בעגעגענט מיט צוויי זשאַנדאַרמען. זיי האָבען געהאַט אָבגעפּיהרט אין סיביר אַ בעאַמטען, וועלכער איז פּערשיקט געוואָרען פאַר גנבה, און זיי זיינען דאָן געפּאָהרען צוריק אַהיים. אונזער אירקוטסקער אָפיציר, וועל־כער איז געווען אַ זעהר פּריינדליכער מענש, טרעפענדיג די זשאַנדאַרמען ביים טהע־טיש אין אַ קאַלמער ווינטער־נאַכט, איז ער צו זיי צוגעשטאַנען און פּערפּיהרט מיט זיי אַ שמועס, אין דער צייט וואָס מען האָט איבער־געביטען די פּערה. איינער פון זיי האָט געקאָנט קאַראַקאָזאַף'ן.

„ער איז געווען זעהר שלוי, איז ער געווען“, האָט ער געזאָגט. „ווען ער איז געווען אין פעסטונג האָט מען אונז געגעבען אַ בעפעהל, צווייען פון אונז — מען האָט אונז איבערגעביטען יעדע צוויי שעה — ניט צו לאָזען איהם שלאָפען. מיר האָבען איהם דעריבער געהאַלטען זיצענדיג אויף אַ קליינעם בענקעל, און אזוי גיך ווי ער האָט אָנגעהויבען דרעמלען, האָבען מיר איהם אַ טרייסעל געטהאָן צו האַלטען איהם וואָך... וואָס קען מען מאַכען? מען האָט אזוי בעפוילען!... נו, היינט זעהט ווי שלוי ער איז

געווען: ער פלעגט זיצען מיט אַריבערגעוואָרפענע פּיס, שאַקלענדיג מיט איין פּוס, כדי אונז צו מאַכען גלויבען אז ער איז וואָך, און ער אַליין פלעגט זיך דערווייל כאַפען אַ דרעמעל, כסדר שאַקלענדיג מיט'ן פּוס. מיר האָבען עס אָבער באַלד אויסגעפונען און האָבען אָנגעזאָגט די וואָס האָבען אונז אויבערגעביטען, אז זיי זאָלען איהם אַ טרייסעל טהאָן און אויפועקען אַלע פּאַר מינוטען, סיי ער שאַקעלט מיט'ן פּוס אָדער ניט. „און זוי לאַנג האָט דאָס אזוי אָנגעהאַלטען?“ האָט מיין פּריינד געפרעגט. „אָה, אַ סך מעג — מעהר ווי אַ וואָך.“

די נאַאויטיטעט פון דער דאָזיגער שילדערונג איז אין זיך גופא שוין אַ בעווייז פאַר איהר ריכטיגקייט: זי האָט ניט געקענט זיין קיין אויסגע- טראַכטע; און מען קען זיין זיכער, אז קאַראַקאָזאַף איז געפייניגט געוואָר- דען צום וועניגסטענס ביז אַט דעם גראַד.

ווען מען האָט קאַראַקאָזאַף'ן געהאַנגען האָט איינער פון מיינע חברים פון פּאָזשען-קאַרפּוס בייגעוואוינט די הינריכטונג מיט זיין קיראסירען- רעגיימענט. „ווען מען האָט איהם אַרויסגעפיהרט פון פעסטונג“, האָט מיין חבר מיר דערזעהלמ, „זיצענדיג אויף דער הויכער פּלאַטפּאָרמע פון וואָגען, וועלכער האָט זיך געטרייסעלט איבער דעם ניט-גלאַטען באַרג-אַרונטער פון פעסטונג, איז מיין ערשטער אייטררוק געווען, אז זיי פיהרען אַרויס אַ גומענע פּופע אויפצוהענגען, און אז קאַראַקאָזאַף איז שוין טויט. שטעלט זיך פאַר אז דער קאָפּ, די הענד, דער גאַנצער גוף, איז געווען אַכסאָלומ לויט, אזוי ווי עס וואָלט גאָר אין קערפּער קיין ביינער ניט געווען, אָדער אזוי ווי די ביינער וואָלטען אַלע געווען צובראַכען. ס'איז געווען אַ שרעק- ליכע זאַך צו זעהן, און צו דענקען וואָס דאָס מיינט. פון דעסטוועגען, ווען צוויי סאָלאַטען האָבען איהם אַרונטערגענומען פונ'ם וואָגען, האָב איך געזעהן ווי ער האָט בעוועגט זיינע פּיס און האָט געמאַכט שטאַרקע אָנשטרענגונגען צו געהן אַליין און אַרויפשטייגען די טרעפּ פון דער תּליה. עס איז אַלזאָ ניט געווען קיין פּופע, און ער איז אויך ניט געווען אין אונ- מאַכט. אַלע אָפיצירען זיינען געווען שטאַרק געפּלעפט פון דעם דאָזיגען אומשטאַנד און האָבען עס זיך ניט געקענט ערקלערען.“ ווען איך האָב אָבער פאַר מיין חבר געמאַכט די השערה, אז פּילייכט האָט מען קאַראַקאָ- זאַף'ן געפייניגט, איז איהם אַרײַן די פאַרב אין פנים און ער האָט געענטפערט, „אזוי האָבען מיר אַלע טאַקע געדענקט.“

דאָס ניט-שלאָפען וואָכענלאַנג וואָלט שוין אַליין געווען גענוג צו ערקלערען דעם צושטאַנד, אין וועלכען אַט דער מאַראַליש זעהר שטאַרקער מענש איז געווען אין דער צייט פון זיין הינריכטונג. איך קען נאָך צוגע- בען, אז איך בין אַכסאָלומ זיכער, אז אין איין פּאַל וועניגסטענס האָט מען

מעמארען פון א רעוואָלוציאָנער

געגעבען גיפט א געפאנגענעם אין פעסטונג — נעמליך, אדריאן סאבוראָף, אין 1879. האָט מוראוויאָף זיך אָבגעשטעלט ביי אַט די פייניגונגס־ מיטלען? האָט מען איהם געשמערט פון צו געהן ווייטער, אָדער ניט? איך ווייס ניט. אָבער אזוי פיעל ווייס איך יאָ — איך האָב עס אָפט געהערט פון הויכע בעאמטע אין פעטערבורג — אז אין דעם פאל האָט מען זיכער זיך בענוצט מיט פייניגונג.

מוראוויאָף האָט צוגעזאָגט אויסצוראָטען אַלע ראַדיקאַלע עלעמענטען אין פעטערבורג, און אַלע די וואָס האָבען געהאַט וויפיעל־ניט־איז אַ ראַדיקאַלע פּעראַנאָנעהייט, האָבען איצט געלעבט אונטער דער מורא אַריינצופאַלען אין די לאַפּעס פּונ'ם דעספּאָט. דערהויפּט האָבען זיי זיך געהאַלטען פון ווייטען פון די אינגערע מענשען, אויס מורא פּערוויקעלט צו ווערען מיט זיי אין וועלכע עס איז געפּעהרליכע פּאָליטישע פּערבינדונגען. אויף אזא אופן האָט זיך געעפּענט אַ תּהום ניט נאָר צווישען די „פּאָטערס“ און „זיהן“, זיי טורגעניעף האָט עס געשילדערט אין זיין נאָוועלע, ניט נאָר צווישען די צוויי דורות, נאָר אויך צווישען אַלע מענשען, וואָס זיינען שוין אַריבער די דרייסיגער יאָהרען און יענע, וואָס זיינען נאָך געווען אין אָנהויב פון זייערע צוואַנציגער יאָהרען. די רוסישע יונגענר האָט זיך דעריבער געפונען אין אַ לאַגע, וואו זיי האָבען געהאַט צו קעמפּען ניט נאָר געגען זייערע פּאָטערס, די פּערטידיגער פון לייבאייגענטום, נור זיי זיינען אויך איבערגעלאָזט געוואָרען גאַנץ אַליין פון זייערע עלטערע ברודער, וועלכע האָבען ניט געוואָלט צושטעהן צו זיי אין זייער נייגונג צום סאָציאַליזם, און האָבען מורא געהאַט זיי צו שטיצען אפילו אין זייער קאַמפּ פאַר מעהר פּאָליטישע פּרייהייט. האָט זוען עס איז פּריהער אין דער געשיכטע, פּרעג איך זיך, געטראָפּען, אז אַ יונגע מחנה, וואָס האָט זיך פּערנומען אין אַ קאַמפּ מיט אזא פּירכטערליכען פּיינד, זאָל אזוי פּערלאָזען ווערען פון פּאָטערס, און אפילו פון עלטערע ברודער, בעת די דאָזיגע יונגע מענשען האָבען ניט מעהר ווי זיך גענומען צום האַרצען און פּרובירט פּערווירקליכען אין לעבען די גייסטיגע ירושה פון דיזעלכע פּאָטערס און ברודער? איז ווען עס איז אַ קאַמפּ אונטערנומען געוואָרען אונטער מעהר טראַגישע אומשטענדען ווי די דאָזיגע?

IV

דער איינציגער ליכטיגער פונקט, וואָס איך האָב געזעהן אינ'ם לעבען פון פעטערבורג, איז געווען די בעוועגונג, וואָס איז אָנגעגאַנגען אונטער דער יוגענד פון ביידע געשלעכטער. פערשיידענע שטרעמונגען האָבען זיך צונויפגעגאַסען, כדי צו שאַפען די מעכטיגע אַגיטאַציע, וועלכע האָט אין ניכע אָנגענומען אַן אונטעראירדישען און רעוואָלוציאָנערען כאַראַקטער, און האָט צו זיך צוגעצויגען די אויפמערקזאַמקייט פון רוסלאַנד פאַר די נעקסטע פופּצען יאָהר. איך וועל פון דעם רעדען אין אַ שפּעטערען קאַפיטל; דאָ מוז איך אָבער דערמאָנען די בעוועגונג, וואָס איז אָנגעדפיהרט געוואָרען גאַנץ עפענטליך פון אונזערע פרויען, צו קריגען אַ צוטריט צו העכערער בילדונג. פעטערבורג איז יעמאָלט געווען דער הויפטצענטער פון אַט דער בעוועגונג.

מיין ברודער'ס יונגע פרוי, וועלכע האָט בעזוכט די פעדאָנאַגישע קורסען פאַר פרויען, האָט יעדען נאַכמיטאָג געהאַט אונז צו דערזעהלען עטוואָס נייעס וועגען דער לעכהאַפטיגקייט וואָס האָט דאָרט געהערשט. פלענער זיינען געמאַכט געוואָרען צו עפענען אַ מעדיצינישע אַקאַדעמיע און אוניווערזיטעטען פאַר פרויען; דעבאַטען וועגען שולען אָדער וועגען פערשיידענע מעטאָדען פון ערציהונג זיינען אָרגאַניזירט געוואָרען אין צוזאַמענהאַנג מיט די קורסען, און הונדערטער פרויען האָבען גענומען אַ ליידענשאַפטיכע אינטערעסע אין די דאָזיגע פראַגען, דיסקוטירענדיג זיי נאַכאַנאַנד צווישען זיך. געזעלשאַפטען פון איבערזעצער, פערלעגער, דרור קער און בוכבינדער זיינען געגרינדעט געוואָרען, כדי צו קענען בעזאָרגען מיט אַרבייט די אַרעמסטע מיטגליעדער פון דער שוועסטערשאַפט, וועלכע זיינען זיך צוזאַמענגעלאָפען אין פעטערבורג, גרייט צו טהאָן וועלכע עס איז אַרבייט, אַבי צו לעבען מיט דער האָפענונג, אַז אויך זיי וועלען ווען עס איז האָבען אַ חלק אין דער העכערער בילדונג. אַ קרעפטיג, פול לעבען האָט געהערשט אין יענע פרויען-צענטערס, אין שטאַרקען געגענזאץ צו דאָס וואָס איך האָב בעגעגענט אַנדערסוואו.

זינט די רעגירונג האָט אַרויסגעצייגט איהר שטאַרקען בעשלוס ניט צוצולאָזען קיין פרויען צו די עקזיסטירענדע אוניווערזיטעטען, האָבען די פרויען אָנגעווענדעט אלע זייערע כחות אויפצופענען אייגענע אוניווערזיטעטען. מען האָט זיי געזאָגט אין מיניסטעריום פון בילדונג, אַז די מיידל-לעך, וואָס זיינען דורכגעגאַנגען די גימנאַזיע (די הויכשולען), זיינען ניט

גענוג צוגעגרייט נאָכצופאַלגען די אוניווערזיטעט־לעקציעס. „זעהר גוט“, האָבען זיי געענטפערט, „לאָזט אונז עפענען מיטעל־שולען, וואָס זאָלען זיי צוגריימען צו דער אוניווערזיטעט, און לעגט אויף אונז אַרויף וועלכען פראָגראַם איהר ווילט. מיר בעמען ניט קיין געלד־בעוויליגונג דערויף פון שטאַאַט. גיט אונז נור די ערלויבניש, און דאָס איבעריגע וועט שוין געטהאָן ווערען.“ פערשטעהט זיך, די ערלויבניש איז ניט געגעבען געוואָרען.

דאן האָבען זיי אָנגעפאַנגען פריוואַט־קורסען און גאַסט־צימער־לעקציעס אין אלע טיילען פון פעטערבורג. פיעלע אוניווערזיטעט־פראַפּע־סאָרען, אין סימפּאַטיע מיט דער נייער בעוועגונג, האָבען זיך פּריוויליג אָנגעשלאָגען צו געבען לעקציעס. אַבוואויל זיי זיינען אַליין געווען גאַנץ אַרעם, האָבען זיי געוואָרענט די אָרגאַניזאַטאָרען, אַז זיי וועלען בעטראַכ־טען יעדע אַנצוהערעניש וועגען בעלוינונג אַלס אַ פּערזענליכע בעליי־דיגונג. נאַטורזוויסענשאַפטליכע עקסקורסיעס פלעגען געמאַכט ווערען יעדען זומער אין דער נאַכבאַרשאַפט פון פעטערבורג, אונטער דער לייטונג פון אוניווערזיטעט־פראַפּעסאָרען, און די פּריווען האָבען צונויפ־געשטעלט דעם גרעסטען טייל עקסקורסיאַנמען. אין די אַקושערסקע קורסען האָבען זיי געצוואונגען די פראַפּעסאָרען צו בעהאַנדלען יעדען געגעשטאַנד אויף אַ פּיעל מעהר אויספיהרליכען אופן איידער דאָס פראַג־גראַם האָט עס געפאָדערט, אָדער גאָר עפענען נייע קורסען. זיי האָבען אויסגענוצט יעדע מעגליכקייט, יעדען שפּעלטעל אין דער פעסטונג, כדי זי צו שטורעמען. זיי האָבען געקראָגען אַ צוטריט צו דעם אַלמען דר. גרובער'ס אַנאַטאָמישע לאַבאָראַטאָריע, און דורך זייער פּאַרטעפליכער אַרבייט האָבען זיי דעם דאָזיגען בעגייסטערטען אַנאַטאָמיקער אין גאַנצען געוואָר־נען אויף זייער זייט. אויב זיי האָבען ערפּאָהרען, אַז אַ פראַפּעסאָר האָט נישט דאַגעגען זיי צו לאָזען אַרבייטען אין זיין לאַבאָראַטאָריע אום זונטאָג אָדער ביינאַכט, האָבען זיי זיך בענוצט מיט דיעזען פּרייען צוטריט, אַרביי־טענדיג שפּעט ביינאַכט און אַ גאַנצען זונטאָגדיגען טאַג.

ענדליך, גיט אַכטענדיג אויף דער גאַנצער אָפּאָזיציע פון דעם מיני־סטעריום, האָבען זיי דאָך געעפענט די מיטעל־קורסען אונטער דעם נאָמען פּעדאַגאָגישע קורסען. עס קען דאָך ניט זיין פּערבאַמען פאַר די צוקינפ־טיגע מוטערס צו שטודירען די מעטאָדען פון ערציהונג? אבער אזוי ווי די מעטאָדען ווי צו לערנען קינדער באַטאַניק אָדער מאַטעמאַטיק האָבען ניט געקענט אונטערייכטעט ווערען אין אַבסטראַקט, זיינען אַט די געגענ־שטענדען אין גיכען אַרײַנגענומען געוואָרען אין דעם קוריקולום פון די

פערמאגאנישע קורסען, וועלכע זיינען אויף דעם אופן געוואָרען אַ פּאַרבע-
רייטונג פאַר דער אַוניווערזיטעט.

אַט אַזוי האָבען די פּרויען טריט ביי טריט אויסגעברייטערט זייערע
רעכטען. אַזוי שנעל ווי עס איז בעקאַנט געוואָרען, אַז אין אַ דייטשער
אַוניווערזיטעט וועט אַ געוויסער פּראָפעסאָר צולאָזען צו זיינע לעקציעס
עטליכע פּרויען, האָבען זיי גלייך אָנגעקלאַפט אין יענער טהיר און זיינען
צוגעלאָזט געוואָרען. זיי האָבען שטודירט געזעץ און געשיכטע אין
היידעלבערג, און מאַטעמאַטיק אין בערלין; אין ציריך האָבען מעהר ווי
הונדערט מיידלעך און פּרויען געאַרבייט אין דער אַוניווערזיטעט און אין
דעם פּאַליטעכניקום. דאָרטען האָבען זיי זיך ערוואָרבען עטוואָס מעהר
זוערטהעפּאַלעס ווי דעם טיטעל דאָקטאָר פון מעדיצין; זיי האָבען געוואונען
די אַכטונג פון די געלערטסטע פּראָפעסאָרען, וועלכע האָבען עס מעהרערע
מאָל אויסגעדריקט אין דער עפענטליכקייט. ווען איך בין געקומען אין
ציריך אין 1872, און האָב זיך בעקענט מיט אייניגע פון די סטודענטסעס,
בין איך געווען ערשטוינט צו זעהן ווי גאָר יונגע מיידלעך, וועלכע האָבען
געלערנט אין פּאַליטעכניקום, לעזען אַזוי לייכט טיעפע פּראָבלעמען אין
דער טעאָריע פון היץ מיט דער הילף פון דיפערענציאַל-דעכענונגען,
אַקוראַט ווי זיי וואָלטען געהאַט פון פריהער יאָהרען-לאַנגע איבונג אין
מאַטעמאַטיק. איינע פון די רוסישע מיידלעך, וועלכע האָט שטודירט
מאַטעמאַטיק אונטער וועיערשטראַס אין בערלין, סאָפיע קאַוואַלעווסקי,
איז געוואָרען אַ מאַטעמאַטיקערין מיט אַ גרויסער רעפּוטאַציע, און איז
איינגעלאָרען געוואָרען אויף אַ פּראָפעסאָר-שטעלע אין שטאַקהאָלם. איך
גלויב, זי איז געווען די ערשטע פרוי אין אונזער יאָרהונדערט, וואָס האָט
געהאַלטען אַ פּראָפעסאָר-שטעלע אין אַן אַוניווערזיטעט פאַר מענער. זי
איז געווען אַזוי יונג, אַז אין שוועדען האָט איהר קיינער ניט געוואָלט רופען
אַנדערס ווי נאָר ביי איהר פּערקירצטען נאָמען, סאַניאַ.

טראַץ אַלעסאַנדער דעם 2טענ'ס אָפענעם האַס צו געבילדעטע
פּרויען — ווען ער פלעגט בעגעגענען אויף זיין שפּאַציר אַ מיידעל, וואָס
האַט געטראָגען ברילען און אַ רונדע גאַריבאַלדי היטעלע, האָט ער אָנגע-
הויבען ציטערען, דענקענדיג אַז זי מוז זיין אַ ניהיליסטקע, וואָס וויל איהם
שיסען — ניט קוקענדיג אויף דער ביטערער אָפּאַזיציע פון דער שטאַטס
פּאַליציי, וועלכע האָט פּאַרגעשטעלט יעדע פּרוי-שטודענטין אַלס אַ רעוואָ-
לוציאָנערקע; אונגעאַכטעט אויף די דראָהונגען און נידערטרעכטיגע
בעשולדיגונגען, וואָס קאַטקאָף האָט געריכטעט אַנטקעגען דער גאַנצער
בעוועגונג כמעט אין יעדען נומער פון זיין גיפטיגער צייטונג, איז עס דאָך
די פּרויען געלונגען, צום טראַץ פון דער רעגירונג, צו עפענען אַ רייע

בילדונגס-אנשטאַלטען. ווען מעהרערע פון זיי האָבען זיך דערשלאָגען צו מעדיצינישע דיפּלאָמען אין אויסלאַנד, האָבען זיי דער רעגירונג געצוואונגען, אין 1872, זי זאָל זיי לאָזען עפענען אַ מעדיצינישע אַקאַדעמיע אויף זייערע אייגענע פּריוואַט-קאָסטען. און ווען די רוסישע רעגיע-רונג האָט צוריקגערופען די פּרויען פון ציריך, כדי צו פּעהינדערען זייער פּערקעהר מיט די רעוואַלוציאָנערע פּליכטלינגע, האָבען זיי דער רעגירונג געצוואונגען, זי זאָל זיי לאָזען עפענען אין רוסלאַנד פּיער אייגענע אונג-ווערזימטען, וועלכע האָבען אין גיכען געהאַט נאָהענט פון טויזענד שילערינס. עס זעהט אויס כמעט אונגלויבליך, אָבער עס איז אַ פאַקט, אז ניט אַכטענדיג אויף די אַלע פּערפּאָלונגען, וואָס די „מעדיצינישע אַקאַדעמיע פאַר פּרויען“ האָט געהאַט דורכצולעבען, און טראַץ דעם וואָס זי איז געווען פאַר אַ צייט געשלאָסען, געפינען זיך איצט אין רוסלאַנד מעהר ווי זעקס הונדערט און זעבעציג פּרויען, וואָס פּראַקטיצירען אַלס דאָקטוירים.

עס איז זיכער געווען אַ גראַנדיעזע בעוועגונג, ערשטוינענד אין איהר ערפּאָלג און זעהר בעלעהרזאָם. מעהר ווי אַלץ האָט זי געהאַט צו פּער-דאַנקען איהר ערפּאָלג דער אונבעגרענעצטער איבערגעבענהייט פון אַ גאַנצער מאַסע פון פּרויען אויף אַלערליי מעגליכע געביעטען. אין דער קרימער קריגע האָבען זיי שוין געאַרבייט אַלס באַרמהערציגע שוועסטער, שפּעטער-צו האָבען זיי געאַרבייט אַלס אָרגאַניזירער פון שולען, אַלס די איבערגעבענסטע שול-לעהרעריןס אין די דערפּער, אַלס געבילדעטע העב-אַמעס און פּעלדשעריןס צווישען די פּויערים. דערנאָך זיינען זיי געגאַנגען אַלס קראַנקען-ווערטעריןס אין די פיבער-בעפּאלענע שפיטעלער אין דער צייט פון דער טערקישער מלחמה פון 1878, און האָבען געוואונען די בעוואונדערונג פון די מיליטערישע קאָמאַנדירען און פון אַלעקסאַנדער דעם 2טען אַליין. איך קען צוויי דאַמען, וועמען די שטאַט-פּאָליציי האָט זעהר שטאַרק געזוכט, וועלכע האָבען געדיענט אַלס קראַנקען-ווערטעריןס אין צייט פון דער מלחמה, אונטער פּרעמדע נעמען, וואָס זיינען געווען גאַראַנטירט דורך פּאַלשע פּאַספּאָרטען; איינע פון זיי, די גרעסערע „פּערברעכערין“, וועלכע האָט גענומען אַ שטאַרקען אַנטייל אין מין ענטלויפּען, איז זאָגאַר בעשטימט געוואָרען אַלס הויפּט-ווערטערין פון אַ גרויסען שפיטאַל פון פּערוואַנדעטע סאָלאַטען, בעת איהר פּריינדין איז שיער ניט געשטאַרבען פון טיפּוס-פּיבער. מיט איין וואָרט, פּרויען האָבען אָנגענומען יעטוועדע שטעלע, ווי ניעדעריג זי איז ניט געווען געזעלשאַפּט-ליך, און וויפּיעל אונבעקוועמליכקייטען עס זיינען מיט איהר ניט געווען

פערבונדען, אויב זיי האָבען נאָר ווײַעס־אין געקענט ניצליך זיין פאַר'ן פּאַלק; און דאָס האָבען געטהאָן ניט נאָר איינצעלנע, נאָר הונדערטע און טויזענדע. זיי האָבען ע ר אָ ב ע ר ט זייערע רעכטען אין אמת'ן זיין פון וואָרט.

נאָך אַ שטריך פון דער דאָזיגער בעוועגונג איז געווען, וואָס דער תהום צווישען די צוויי דורות — די עלטערע און די אינגערע שוועסטער — האָט פאַר איהר ניט עקזיסטירט, אָדער איז, וועניגסטענס, ניט טיעף געווען. יענע וואָס זיינען געווען די פיהרערנים פון דער בעוועגונג פון איהר אָנהויב, האָבען קיינמאָל ניט צוריסען די קייט, וואָס האָט זיי פער־אייניגט מיט זייערע אינגערע שוועסטער, אַבוואויל די אינגערע זיינען געווען אַ סך פאַרטגעשריטענער אין זייערע אידעאלען איידער די עלטערע פרויען.

זיי האָבען פערפאַלגט זייערע ציעלען אין די העכערע ספּערען; זיי האָבען זיך געהאַלטען שטרענג פון ווייטען פון אירגענד וועלכער פּאַליטי־שער אַגאַנטישע; זיי האָבען אָבער קיינמאָל ניט בעגאַנגען דעם פערהלער צו פערנעמען, אַז זייער אמת'ע קראַפט לייענט אין דער מאַסע פון אינ־גערע פרויען, פון וועלכע אַ גרויסע צאָהל איז לסוף צוגעשטאַנען צו די ראַדיקאַלע אָדער רעוואָלוציאָנערע קרייזען. די דאָזיגע פיהרערנים זיינען געווען די אַנשטענדיגקייט אַליין — איהן האָב זיי בעטראַכט פאַר צו־אַנשטענדיג — זיי האָבען אָבער קיינמאָל זיך ניט אָבגעריסען פון יענע אינגערע סטודענטקעס, וועלכע זיינען אַרומגעגאַנגען אַלס טיפּישע ניהי־ליסטקעס, מיט קורצ־אונטערגעשאַרענע האָר, פעראַכטענדיג די קרינאָלינע און אַרויסווייזענדיג זייער דעמאָקראַטישען גייסט אין זייער גאַנצער בענעהמונג. די פיהרערנים האָבען זיך מיט זיי ניט געמישט, און פון צייט צו צייט פלעגען פאַרקומען צוויסטיגקייטען, זיי האָבען זיך אָבער קיינמאָל ניט אָבגעשאַקעלט פון זיי — אַ גרויסע זאַך, גלויב איהן, פאַר יענע צייטען, אין וועלכע די פערפאַלגונגען האָבען אַזוי ווילד געבושעוועט. עס האָט אויסגעוויזען ווי זיי וואָלטען געזאָגט צו די אינגערע און מעהר דעמאָקראַטישע מענשען: „מיר וועלען טראָגען אונזערע סאַמעמענע קליידער און שיניאַנען, ווייל מיר האָבען צו טהאָן מיט נאַרען, וועלכע זעהען אין אַ סאַמעטער קלייד און אין אַ שיניאַן די סמנים פון „פּאַליטי־שער צופערלעסיגקייט“; אָבער איהר, מיידלעך, בלייבט איהן פריי אין אייערע געשמאַקען און נייגונגען.“ בעת די פרויען וואָס האָבען שטודירט אין ציריך האָבען געקראָגען אַ בעפעהל פון דער רוסישער רעגירונג צו קומען צוריק, האָבען די דאָזיגע „אַנשטענדיגע“ דאַמען ניט פערלאָזען די רעבעלען. זיי האָבען איינפאַך געזאָגט צו דער רעגירונג, „ס'געפעלט

איך ניט וואָס זיי זיינען אין אויסלאַנד? אַלזאָ גוט, עפענט אוניווערזי-טעטען פאַר פרויען אין דערהיים; אַז ניט וועלען אונזערע מיידלעך געהן נאָך אויסלאַנד אין נאָך גרעסערע צאָהלען און, גאַנץ נאַטירליך, וועלען זיי פיהרען בעקאַנטשאַפט מיט די פּאָליטישע פּליכטלינגע. ווען מען האָט זיי פאַרגעוואָרפען, אַז זיי ערציהען רעוואָלוציאָנערקעס, און מען האָט זיי געסטראַשעט צוזושליסען זייער אַקאַדעמיע און אוניווערזיטעטען, האָבען זיי געענטפערט, „אמת, פיעלע סטודענטקעס ווערען רעוואָלוציאָנערקעס; איז דען דאָס אָבער אַ גרונד פאַר צושליסען די אוניווערזיטעטען?“ ווי פיעל פּאָליטישע פיהרער האָבען דעם מאַראַלען קוראַזש זיך ניט אָבצור-קעהרען פון דעם מעהר פאַרטגעשריטענעם פליגעל פון זייער אייגענער פאַרטיי!

דער ווירקליכער סוד פון זייער קלוגער און גאַנץ ערפאַלגרייכער שטעלונג איז געווען, וואָס קיינע פון די פרויען, וועלכע זיינען געווען די נשמה פון יענער בעוועגונג, זיינען ניט געווען איינפאַכע „פרויען רעכטלערניס“, וועלכע גארען צו קריגען אַ חלק פון די פרווילעגירטע פּאָליציעס אין דער געזעלשאַפט און אין דעם שטאַט. גאַנץ ווייט דערפון. זייערע סימפּאָטיען זיינען מייסטענס געווען מיט די מאַסען. איך געדענק דעם לעבחהפטען אַנטייל וואָס פרוילין סטאַשאַוואַ, די ערפאַהרענע פיהר-רעין פון דער אַניטאַציע, האָט גענומען אין די זונטאַגס-שולען אין 1861, די פרוינדשאַפטען וואָס זי און איהרע פרוינדיגס האָבען געשלאָסען צוויי-שען די פאַבריק-מיידלעך, די אינטערעסע וואָס זיי האָבען אַרויסגעצייגט אין דעם שווערען לעבען פון יענע מיידלעך אויסער דער שולע, די עמפּפּע וואָס זיי האָבען געפיהרט אַנטקעגען זייערע גיציגע בעלי-בתיים. איך עראינער זיך די שטאַרקע אינטערעסע, וואָס די פרויען פון די פּעדאַגאָ-גישע קורסען האָבען אַרויסגעצייגט אין די דאָרה-שולען און אין די אַרביי-טען פון יענע וועניגע, אַ שטייגער, ווי באַראַן קאַרה, וואָס האָבען פאַר אַ שטיקעל צייט געהאַט די ערלויבניס צו טהאַן עמוואַס אין דער דאָזיגער ריכטונג; ווי איבערהויפט דעם סאָציאַלען גייסט, וואָס האָט דורכגע-דרונגען זייערע קורסען. די רעכטען צו וועלכע זיי האָבען געשמרעכט — סיי די פיהרער און סיי די גרויסע מאַסע פון די פרויען — איז געווען ניט נאָר דאָס אינדיווידועלע רעכט צו העכערע בילדונג, נאָר פיעל מעהר, ניט דער ערך מעהר, דאָס רעכט צו זיין ניצליכע אַרבייטער צווישען דעם פּאָלק און די מאַסען. דאָס איז געווען די אורזאַכע פאַר וואָס זיי האָבען געהאַט אַזאַ גרויסען ערפאַלג.

VIII

די לעצטע יאָהרען איז מיין פּאָטער'ס געזונד אלץ ערנער געוואָרען, און ווען מיין ברודער אלעקסאנדער און איך זיינען געקומען איהם זעהן, אין פריהלינג פון 1871, האָבען אונז די דאָקטוירים געזאָגט, אז ער וועט מעהר ניט ציהען ווי ביז דעם אַנקומען פון די ערשטע הערבסט־פרעסט. ער האָט נאָך אלץ געלעבט אויפ'ן אלטען שטייגער, אין דער סטאראַיאַ קאָניושעננאַיאַ, אָבער אלצדינג אַרום איהם אין דעם דאָזיגען אַריסטאָאָ קראַטישען קוואַרטאַל האָט זיך געענדערט. די רייכע לייבאייגענטימער, וועלכע זיינען אַמאָל דאָרט געווען פּראָמינענטע תושבים, זיינען פּער־שוואַנדען געוואָרען. נאָכדעם ווי זיי האָבען גע'פטר'ט אויף אַ פּערשווענ־דערישען אופן די אויסקווי־געלר, וואָס זיי האָבען אַריינגעקראָגען ביי דער בעפרייאונג פון די לייבאייגענע, און נאָכדעם ווי זיי האָבען איינמאָל און נאָכאמאָל פּער'משכנ'ט זייערע אימעניעס אין די נייע לאַנד־באַנקען, וועלכע האָבען פון זיי געריסען וויפיעל זיי האָבען געקענט, צוליבע זייער הילפלאָזיגקייט, האָבען זיי זיך ענדליך צוריקגעצויגען אויפ'ן לאַנד אָדער אין די פּראָווינציעלע שטעט, דאָרטען צו פּערוינקען אין פּערגעסענהייט. זייערע הייזער זיינען פּערנומען געוואָרען פון „די אויפגעקומענע“ — רייכע סוחרים, אייזענבאהן־פּאָדריאַטשיקעס, און דער גלייכען — בעת אין כמעט יעדער איינער פון די אלטע פּאַמיליען, וואָס זיינען געבליבען צו פּערטיידיגען זיינע רעכטען אויף די חורבות פון דעם אלטען. אַ פּאָר אין דעם אלטען שטאַלמייסטער'ס קוואַרטאַל, האָט אַ יונג לעבען געקעמפּט צוריקגעצויגענע גענעראַלען, וועלכע האָבען געשאַלטען די נייע גענג און געקיהלט זייער האַרץ מיט נביאות אויף אַ זיכערען און גיכען חורבן פאַר רוסי־לאַנד אונטער דעם נייעם סדר, אָדער עפעס אַ קרוב וואָס פלעגט פון צייט צו צייט אַריינקומען, איז געווען די גאַנצע געזעלשאַפּט, וואָס מיין פּאָטער האָט איצט געהאַט. פון אונזערע אלע קרובים, וועלכע האָבען זיך געצעהלט אין מיין קינדהייט נאָהענט פון צוואַנציג פּאַמיליען אין מאַסקווע אַליין, זיינען אין דער הויפּטשטאָרט געבליבען ניט מעהר ווי צוויי, און אויך זיי זיינען צוגעשטאַנען צו דעם נייעם שטראָם פון דעם לעבען, די מוטערס האָבען דיסקוטירט מיט זייערע מיידלעך און אינגלעך אַזעלכע ענינים ווי שולען פאַר דעם פּאַלק און אוניווערזיטעטען פאַר פרויען. מיין פּאָטער האָט אויף זיי געקוקט מיט פּעראַכטונג. מיין שטיפּמוטער און מיין איינ־גערע שטיפ־שוועסטער, פּאָלינאַ, וועלכע האָבען זיך ניט געענדערט,

האַבען געטהאָן אלץ וואָס זיי האָבען געקענט איהם צו טרייסטען; אָבער זיי אליין האָבען זיך געפיהלט פּרעמד אין דער ניט־צוגעוועהנטער אומגעבונג.

מיין פּאָטער איז אלע מאָל געווען ניט פריינדליך און גאַנץ אונגע־רעכט צו מיין ברודער אלעקסאַנדער, אָבער אלעקסאַנדער איז אַבסאָלוט אונגעהיג געווען צו טראַגען אַ האַרץ אויף וועמען עס איז. ווען ער איז אַריינגעקומען אין אונזער פּאָטער'ס קראַנקען־צימער, מיט דעם טיעפען, פריינדליכען בליק פון זיינע טונקעל־בלויע אויגען און מיט אַ שמייכלע וואָס האָט ענטפּלעקט זיין אונגענדליכע גוטסקייט, און ער האָט באַלד אויסגעפונען וואָס מען קען טהאָן אום צו מאַכען דעם ליידענדען בעקווע־מער אין זיין קראַנקען־שטוהל, און האָט עס געטהאָן אזוי נאַטירליך, פונקט ווי ער וואָלט ערשט מיט אַ שטונדע צוריק פּערלאָזען דעם קראַנקען צימער, איז מיין פּאָטער איינפאַך געווען בענומען; ער האָט אויסגע־שטעלט אויף איהם אַ פּאַר אויגען, ניט אָנהויבענדיג איהם צו פּערשטעהן. אונזער בעזוך האָט אַריינגעבראַכט לעבען אין דעם אומעדריגען, פינסטערען הויז; די אויפפאַסונג אויף דעם קראַנקען איז געוואָרען מונטערער; די שטיפּמוטער, פּאָלינאַ, די ריענסטען גופאַ, זיינען געוואָרען לעבעדיגער, און דער פּאָטער האָט געפיהלט די ענדערונג.

איין זאך אָבער האָט איהם געערגערט. ער האָט ערוואַרט אז מיר וועלען קומען צו איהם ווי בעלי תשובה און בעמען ביי איהם שטיצע. אָבער ווען ער האָט פרובירט פּערפיהרען אַ געשפּרעך מכה דעם ענין, האָבען מיר איהם אָבגעשטעלט מיט אזאַ מונטערען „זאָרג זיך ניט וועגען דעם; עס געהט אונז גאַנץ גוט“, אז ער איז נאָך מעהר ערשטוינט געוואָרען. ער האָט דערוואַרט אַ סצענע אויפ'ן אַלמען שטייגער — זיינע זיהן זאָלען איהם בעמען ער זאָל זיי מוחל זיין און זיי געבען געלד; עס האָט איהם אפּשר אויך פאַר אַ וויילע פּערדראַסען, וואָס עס איז דערצו ניט געקומען, אָבער ער האָט געקוקט אויף אונז מיט מעהר אַכטונג. ווען עס איז געקומען צום שיידען זיך, זיינען מיר אלע דריי געווען געריהרט. עס האָט אויס־געוויזען ווי ער וואָלט זיך געשראַקען אומצוקעהרען זיך אין זיין אומעדיגער איינזאַמקייט, צווישען די חורבות פון אַ סיסטעם, פאַר וועלכער ער האָט געלעבט אויפצוהאַלטען. אָבער אלעקסאַנדער האָט זיך געמוזט אומקעהרען צו זיין ריענסט, און איך האָב געהאַלטען ביין אָבפּאַהרען אין פינלאַנד.

ווען מען האָט מיך וויעדער גערופּען אַהיים, פון פינלאַנד, בין איך אויף ניד אָבגעפּאַהרען נאָך מאַסקווע, וואו איך בין אָנגעקומען פונקט צו דער לוייה, וואָס האָט זיך נאָר וואָס אָנגעהויבען, אין יענער אַלטער רויטער קירכע, וואו מיין פּאָטער איז געטיפּט געוואָרען, און וואו די לעצטע

תפלות זיינען געזאגט געוואָרען פאַר זיין מוטער. ווען די לוייה־פּראָצעסיע איז געגאַנגען דורך די גאַסען, פון וועלכע יעדער הויז איז מיר געווען גוט־בעקאַנט אין מיין קינדהייט, האָב איך בעמערקט, אַז די הייזער האָבען זיך וועניג געענדערט; איך האָב אָבער געוואוסט, אַז אַ נייעם לעבען האָט זיך אומעטום אָנגעהויבען.

אין דעם הויז, וואָס האָט אַמאָל געהערט צו אונזער פאָטער'ס מוטער און דערנאָך צו דער פּרינצעסין מירסקי, וועלכע איז איצט אָבגעקויפט געוואָרען פון גענעראַל נ—, אַן אַלטער תושב פון דעם קוואַרטאַל, האָט די איינציגע טאָכטער פון דער פּאַמיליע אָנגעפיהרט אַ פּאָר יאָהר אַ שמערצליכען קאַמפּף קעגען איהרע גוטמוטיגע אָבער איינגע'עקשנטע עלטערען, וועלכע האָבען איהר פּערגעמערט, אָבער האָבען איהר ניט געוואָלט ערלויבען צו שטודירען אין די אוניווערזיטעט־קורסען, וואָס זיינען געעפּענט געוואָרען אין מאַסקווע פאַר פּרויען. ענדליך האָט זי געקראָגען די ערלויבניס זיך אָנצושליסען אַן די דאָזיגע קורסען, אָבער מען האָט איהר אַהין געפיהרט אין אַן עלעגאַנטער קאַרעטע, אונטער דער שטרענגער אויפזיכט פון איהר מוטער, וועלכע פלעגט מוטסיג אָבזייען שטונדען־לאַנג צווישען די שטודענטקעס, ביי דער זייט פון איהר געליעב־טער טאָכטער; און דאָך, אונגעאַכטעט אויף דער גאַנצער פּאַרזיכטיג־קייט און וואַכזאַמקייט, איז די טאָכטער מיט אַ פּאָר יאָהר שפּעטער צוגעשטאַנען צו דער רעוואָלוציאָנערער פּאַרטיי, איז געווען אַרעסטירט, און האָט פּערבראַכט אַ יאָהר אין דער פּעטראָפּאָולאָווסקער פּעסמונג.

אין דעם הויז קעגענאיבער, זיינען די דעספּאָטישע קעפּ פון דער פּאַמיליע, דער גראַף און די גרעפּין ז—, געווען אין ביטערען קאַמפּף קעגען זייערע צוויי טעכטער, וועמען עס איז איבערדריסיג געוואָרען דער פּוסטער און נוצלאָזער לעבען, וואָס זייערע עלטערען האָבען זיי געצוואונג־גען צו פיהרען, און האָבען געוואָלט צושמעהן צו יענע מיידלעך, וועלכע זיינען זיך צונויפגעקומען פרייע און גליקליכע אין די אוניווערזיטעטס־קורסען. דער קאַמפּף האָט אָנגעהאַלטען יאָהרען לאַנג. די עלטערען האָבען זיך אין דעם פּאַל ניט אונטערגעגעבען, און די ענדע איז געווען, אַז די עלטערע מיידעל האָט געמאַכט אַ סוף צו איהר לעבען מיט גיפּט, און ערשט דעמאָלט האָט מען איהר אינגערע שוועסטער ערלויבט דורכצופיהרען איהרע פּערלאַנגען.

אין דעם צווייטען הויז פון אונזער טהיר, וואָס איז פאַר אַ יאָהר צייט געווען אונזער פּאַמיליע'ן־וואוינונג, ווען איך בין דאָרט אַריינגעקומען מיט טשייקאָווסקי'ן אָבצוהאַלטען די ערשטע געהיימע פּערוואַלונג פון אַ גרופּע, וואָס מיר האָבען געגרינדעט אין מאַסקווע, האָב איך באַלד דערקענט די

צימערען, וועלכע זיינען מיר אזוי גוט בעקאנט געווען אין מיין יוגענד מיט זייער גאנץ פערשיידענער אטמאספערע. איצט האָט דאָס הויז געהערט צו דער פאמיליע פון נאַטאַליאַ אַר. יפּעלד, די שטאַרק סימפּאַטישע קאַראַ- „פּערברעכערין“, וועמען געאָרָג ק'נאַן האָט אזוי ריהרענד געשילדערט אין זיין בוך וועגען סיביר.

און אין אַ הויז וואָס איז געווען גאַנץ נאָהענט פון דעם, וואו מיין פאָטער איז געשטאַרבן, האָב איך אין עטליכע חדשים אַרום נאָך מיין פאָטער'ס טויט, אויפגענומען סטעפּניאַק'ען, פּערקליידט אַלס אַ פּויער, וועלכער איז ענטלאָפּען פון אַ דאָרף אויף דער פּראָווינץ, וואו מען האָט איהם געהאַט אַרעסטירט פאַר מאַכען סאָציאַליסטישע פּראָפּאַגאַנדאַ אונטער די פּויערים.

אַט אַזעלכע ענדערונגען זיינען פאַרגעקומען אין דעם אַלטען שטאַל- מייסטערס' קוואַרטאַל אין די לעצטע פּופּצהן יאָהר. די לעצטע פּעסמונג פון דעם אַלטען אַדעל איז איצט געווען פּערכאַפט פון דעם נייעם גייסט.

VIII

דעם נעקסטען יאָהר, אָנהויב פּרייהלינג, האָב איך געמאַכט מיין ערשטע רייזע אין מערבֿ-איראָפּאַ. אַריבערפּאַהרענדיג דעם רוסישען גרענעץ האָב איך דערפיהלט, נאָך שטאַרקער ווי איך האָב זיך אויף דעם געריכט, דאָס וואָס יעדער רוס פיהלט ווען ער פּערלאָזט זיין פאָטערלאַנד. אזוי לאַנג ווי די באַהן טראָגט זיך אויף רוסישען באַדען, דורך די שיטער- בעפּעלקערטע צפּון-מערב פּראָווינצען, פיהלט זיך ווי מען וואָלט געפּאַהרען איבער אַ וויסטעניס. הונדערטע מיילען זיינען בעדעקט מיט ניעדעריגע געוויקסען, וואָס פּערדיענען קוים דעם נאָמען וועלדער. דאָ און דאָרט בעמערקט דאָס אויג אַ קליינעם, עלענדען, אַרעמען דערפּעל בעגראָבען אין שנעע, אָדער אַ בלאַטויגען, שמאָלען און געדריעהטען דאָרף-וועג, איבער וועלכען ס'איז אונגעגלייך צו פּאַהרען. אָבער אַלץ — די לאַנדשאַפט און די גאַנצע אומגעבונג — ענדערט זיך פּלוצלינג אזוי גיך ווי די באַהן פּאַהרט אַריין אין פּרייסען, מיט איהרע ציכטיגע דערפער און פּאַכטען, מיט איהרע גערטנער און ברוקירטע וועגען; און דאָס געפיהל פון דעם קאַנטראַסט ווערט אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער, וואָס מעהר מען דרינגט אַריין ווייטער אין דייטשלאַנד. אפילו די אומעטיגע בערלין זעהט אויס לעבעדיגער, אין פּערנלייך מיט אונזערע רוסישע שטעדט.

און דער קאָנטראַסט פון דעם קלימאַט! מיט צוויי טעג צוריק האָב איך איבערגעלאָזט פעטערבורג בעדעקט מיט אַ געדיכטען שנעע, און איצט, אין מיטען דרייטשלאַנד, בין איך אַרומגעגאַנגען אָהן אַ מאַנטעל איבער דער פֿלאַטפּאַרמע פון וואַקזאַל, אין וואַרעמען זון־שיין, בעוואַונדע־רענדיג די בליהענרע בלומען. דאָן איז געקומען דער רהיין, און דערנאָך די שווייץ, זיך באַדענדיג אין די שטראַהלען פון אַ ליכטיגער זון, מיט איהרע קליינע זויבערע האַטעלען, וואו פריהשטיק ווערט סערווירט אין דרויסען, פאַר דעם אַנבליק פון די שנעע־בעדעקטע בערג. איך האָב קיינ־מאָל פריהער אזוי שטאַרק ניט בעגריפען די בעדייטונג פון דער רוסישער צפון־לאַגע, און ווי אזוי די געשיכטע פון דער רוסישער נאַציאָן איז בע־איינפלוסט געוואָרען פון דעם פאַקט, וואָס די הויפּט־צענטערס פון איהר לעבען האָבען זיך געמוזט ענטוויקלען אין הויכע ברייט־גראַדען, אזוי ווייט אין צפון ווי די ברעגען פון דעם גאַלף פון פינלאַנד. ערשט דעמאָלט האָב איך ריכטיג פערשטאַנען די אונקאָנטראָלירבאַרע צוציהונג וואָס די דרום־לענדער האָבען אויסגעאיבט אויף די רוסען, די געוואַלדיגע אַנשטרענגונג גען וואָס זיי האָבען געמאַכט צו דערגרייכען דעם שוואַרצען מער, און דאָס שטענדיגע דרענגען זיך פון די סיבירישע קאַלאָניסטען דרום־צו, טיעפער אין מאַנטשוריע.

צו יענער צייט איז ציריך געווען פול מיט רוסישע סטודענטען, מענער און פרויען. די בעריהמטע אָבערשטראַס, ניט ווייט פון פּאָלימעכניקום, איז געווען אַ ווינקעל פון רוסלאַנד, וואו די רוסישע שפּראַך האָט געהערשט איבער אַלע אַנדערע שפּראַכען. די סטודענטען האָבען דאָרט געלעבט ווי די מייסטע רוסישע סטודענטען לעבען, ספּעציעל די פרויען — דאָס הייסט, מיט זעהר וועניג. טהעע מיט ברויט, אביסעל מילך, אַ דיין שטיקעל פלייש געקאָכט אויף אַ ספּיריט־לאַמפּ, אין מיטען פון לעבהאַפטע דיסקור סיאַנען מכה די לעצטע נייעסען פון דער סאַציאַליסטישער וועלט, אָדער וועגען אַ נאָר־וואָס דורכגעלייענטען בוך, — דאָס איז געווען זייער געוועהנליכער מאַהלצייט. די וואָס האָבען געהאַט מעהר געלד וויפיעל עס איז נויטיג געווען פאַר אַזאַ אַרט לעבען, האָבען עס אָנגעגעבען פאַר דער „אַלגעמיינער זאַך“ — פאַר דער ביבליאָטעק, דער רוסישער צייטשריפט וואָס מען האָט זיך געקליבען אַרויסגעבען, אויף שטיצען די שווייצאַרישע אַרבייטער־צייטונגען. וואָס אָנבעלאַנגט זייער קליידונג, האָט אויף דיעזען געביעט געהערשט די שפּאַרזאַמסטע עקאָנאָמיע. פּושקין האָט אין אַ וואויל־בעקאַנטען פּערז געשריבען, „וואָס פאַר אַ הוט וועט דען ניט פאַסען אַ זעכעהן־יעהריגער מיידעל?“ עס האָט אויסגעוויזען ווי אונזערע מייד־

לעד אין ציריך וואָלטען מוט היג צוגעוואָרפען די דאָזיגע פראַנע דער בעפעלקערונג פון דער אַלטער צווינגליאַנישער* שטאָדט: „קען עס דען געבען אַן איינפאַכקייט אין קליידונג, וואָס זאָל ניט פאַסען אַ מיידעל, ווען זי איז יונג, אינטעליגענט און פול מיט ענערגיע?“

ביי אַלעס דעם האָט די קליינע ריהרעוודיגע געמיידע געאַרבייט שווער, איידער וועלכע עס איז שטודענטען האָבען ווען עס איז געאַרבייט זינט אוניווערזיטעטען עקזיסטירען, און די ציריכער פראַפע-סאָרען זיינען קיינמאָל ניט מיעד געוואָרען ווייזענדיג אַלס אַ ביישפיעל פאַר די מענערסטודענטען דעם פראַגרעס, וואָס די פרויען האָבען דער-גרייכט אין דער אוניווערזיטעט.

יאָהרען לאַנג האָב איך געגאָרט צו בעקענען זיך מיט אַלעס מעגליכע וועגען דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבייטער אַסאָציאַציע. די רוסישע צייטונגען האָבען איהר דערמאָנט גאַנץ אָפט אין זייערע שפאַלטען, עס איז זיי אָבער ניט געווען ערלויבט צו רעדען פון איהרע פרינציפען אָדער פון איהר טהעטיגקייט. איך האָב געפיהלט אַז דאָס מוז זיין אַ גרויסע בעוועגונג, רייך אין פאַלגען, איך האָב אָבער ניט געקענט בעגרייפען איהרע ציעלען און טענדענצען. איצט אַז איך בין געווען אין דער שווייץ, האָב איך בעשלאָסען צופריעדענצושטעלען מיין בעגעהר.

די אַסאָציאַציע איז דעמאָלט געווען אויף דער העכסטער שטופע פון איהר ענטוויקלונג. גרויסע האַפענונגען זיינען אין די יאָהרען 48—1840 אויפגעוועקט געוואָרען אין די הערצער פון די אייראָפעאישע אַרבייטער. ערשט איצט הויבען מיר אָן בעגרייפען וואָס פאַר אַ געוואַלדיגע מאַסע סאָציאַליסטישע ליטעראַטור עס איז פערשפרייט געוואָרען אין יענע יאָהר-רען פון די סאָציאַליסטען פון אַלע שולען, קריסטליכע סאָציאַליסטען, שטאַאַט־סאָציאַליסטען, פוריעריסטען, סען־סימאָניסטען, אַוועניסטען, און אַזוי ווייטער. ערשט איצטער הויבען מיר אָן צו פערשטעהן די טיעפֿקייט פון יענער בעוועגונג, אויסגעפינענדיג וויפיעל פון דעם, וואָס אונזער היינטיגער דור בעטראַכט אַלס אַ פראָדוקט פון היינטיגען דענקען, איז שוין געווען ענטוויקעלט און געזאָגט געוואָרען — אָפטמאָל מיט גרויס שאַרפֿזין — אין יענע יאָהרען. די רעפובליקאַנער האָבען דעמאָלט אונטער דעם נאָמען „רעפובליק“ פערשטאַנען אַ גאַנץ אַנדער זאַך ווי אַ דעמאָ-קראַטישע אָרגאַניזירונג פון קאָפיטאַליסטישער הערשאַפט, וואָס גילט

(* אַלוריק צווינגלי, איז דער נאָמען פון אַ שווייצאַרישען רעפאָרמער, געבאָרען אין 1484. — איב.

היינט אונטער דעם נאָמען. ווען זיי האָבען גערערט פון אַ „פּעראַייניגטע שטאַטען פון אייראָפּאָ“, האָבען זיי דערביי פּערשטאַנען די ברודערשאַפט פון די אַרבייטער, די מלחמה כלי-זין פּערוואַנדעלט אין געצייג, און די דאָזיגע געצייג בענוצט פון אַלע מיטגלידער פון דער געזעלשאַפט פאַר דעם וואוילזיין פון אַלעמען — „דאָס אייזען צוריקגעקעהרט צו די אַרבייטער“, ווי פיער דופאַן האָט געזאָגט אין איינע פון זיינע ליעדער. זיי האָבען געמיינט גלייכהייט ניט נאָר כּנוגע קרימינאַל-געזעצען און פּאָליטישע רעכטען, נאָר הויפטזעכליק עקאָנאָמישע גלייכהייט. אפילו די נאַציאָנאַל-ליסטען האָבען געזעהן אין זייערע טרויערן יונג-איטאַליען, יונג-ערמאַניען און יונג אונגאַרען, וואָס געהען בראש פון אַ בעוועגונג פאַר ווייט-גרייכענדיגע אַנאַרישע און עקאָנאָמישע רעפּאָרמען.

די מפּלה פון דעם יוני אויפשטאַנד אין פּאַריז, פון די אונגאַרען דורך די אַרמעען פון ניקאָליי-דעם ערשטען, און פון איטאַליען דורך די פּראַנץ-ציוזען און עסטרייכער, און די מוראַדיגע פּאָליטישע און אינטעלעקטועלע רעאַקציע, וועלכע האָט געפּאָלגט איבעראַל אין אייראָפּאָ, האָט אין גאַנצען פּערניכטעט די דאָזיגע בעוועגונג. איהר ליטעראַטור, איהרע אויפטוואונג-גען, אפילו איהרע פּרינציפען פון עקאָנאָמישער רעוואָלוציע און אוניווער-זעלער ברידערליכקייט זיינען איינפאַך פּערגעסען געוואָרען, פּערלאָרען געגאַנגען אין די נעקסטע צוואַנציג יאָהר.

אין אידעע אָבער איז געבליבען לעבען — די אידעע פון אַן אינ-טעראַנאַציאָנאַלען ברודער-בונד פון אַלע אַרבייטער, וועלכע עטליכע פּראַנץ-ציוזישע עמיגראַנטען האָבען פּאַרטגעזעצט צו פּרעדיגען אין די פּעראַיי-ניגטע שטאַטען און די אַנהענגער פון ראַבערט אָווען האָבען געפּרעדיגט אין ענגלאַנד. די פּערשטענדיגונג, צו וועלכער עס זיינען געקומען אייניגע ענגלישע אַרבייטער און עטליכע פּראַנציוזישע אַרבייטער-דעלעגאַטען צו דער לאַנדאָנער אינטערנאַציאָנאַלער אויסשטעלונג אין 1862, איז געוואָרען דער אָנפאַנגס-פּונקט פאַר אַ מעכטיגער בעוועגונג, וועלכע האָט זיך גיך פּערשפּרייט איבער גאַנץ אייראָפּאָ און האָט אין זיך איינגעשלאָסען עטליכע מיליאָן אַרבייטער. די האָפּענונגען, וועלכע האָבען צוואַנציג יאָהר געשלאָפּען, האָבען ווידער אַמאָל אויפגעוואַכט, ווען די אַרבייטער זיינען גערופּען געוואָרען צו פּעראַייניגען זיך, „אַהן אונטער-שייד פון גלויבען, געשלעכט, נאַציאָנאַליטעט, ראַסע אָדער קאָליר“, צו פּראַקלאַמירען אַז „די בעפּרייאונג פון די אַרבייטער מוז זיין זייער אייגענע אַרבייט“, און העלפען מיט דער געוויכט פון אַ שטאַרקער, פּער-אייניגטער, אינטערנאַציאָנאַלער אָרגאַניזאַציע אין דער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט — ניט אין דעם נאָמען פון ליעבע און וואוילטהעטיגקייט,

נאָר אין דעם נאָמען פון גערעכטיגקייט, פון דער מאַכט וואָס געהערט צו אַ קערפערשאַפט פון מענשען, וועלכע בעוועגט זיך מיט אַ דורכגעדענקטען בעוואוסטזיין פון זייערע אייגענע ציעלען און שטרעבונגען.

צוויי סטרייקס אין פאריז, אין 1868 און אין 1869, מעהר אָדער וועניגער געשטיצט פון קליינע בייטרעגע, וואָס זיינען געשיקט געוואָרען פון אויסלאַנד, דערהויפּט פון ענגלאַנד, ווי אונבעדייטענדר די סטרייקס זיינען ניט געווען אַן-און-פאַר-זיך, — און די פערפאַלגונגען, וואָס די אימ-פעריאליסטישע רעגיערונג האָט אָנגעפיהרט געגען דער אינטערנאַציאָנאַלע, זיינען געוואָרען דער אורשפּרונג פון אַן אונגעהויערער בעוועגונג, אין וועלכער די סאָלידאַריטעט פון די אַרבייטער פון אַלע נאַציאָנען איז פּראָקלאַמירט געוואָרען, טראָץ די פּינדליכקייטען פון די שטאַטען. די אידעע פון אַן אינטערנאַציאָנאַלער פּעראייניגונג פון אַלע פּאַכען, און פון אַ קאַמפּה געגען קאַפיטאַל מיט דער הילף פון אינטערנאַציאָנאַלער שטיצע, האָט מיט זיך הינגעריסען די גלייכגילטיגסטע אונטער די אַרבייטער. די בעוועגונג האָט זיך פּערשפּרייט ווי אַ ווילד-פּייער אין פּראַנקרייך, בעלגיע, איטאַליען און שפּאַניע, אַרויסברענגענדיג אין פּאַדערגונד אַ גרויסע צאָהל אינטעליגענטע, אַקטיווע און אונאַבהענגיגע אַרבייטער, און צוציהענדיג צו זיך מאַנכע ענטשלאָסענע בעסערע מענער און פּרויען פון די פּערמענליכערע געבילדעטע קלאַסען. אַ קראַפט, פון וועלכער מען האָט פּרייהער קיין אַהנונג ניט געהאַט, איז געוואַקסען פון טאָג צו טאָג אין אייראָפּאַ; און ווען די בעוועגונג וואָלט ניט אָבגעהאַלטען געוואָרען אין איהר וואַקסען דורך דער דייטש-פּראַנצויזישער מלחמה, וואָלטען וואַהר-שיינליך פּאָרגעקומען גרויסע פּאַסירונגען אין אייראָפּאַ, וועלכע וואָלטען גאַנץ גרינדליך אומגעענדערט דעם אויסזעהן פון אונזער ציוויליזאַציע, און וואָלטען בלי ספק פּערשנעלערט דעם מענשליכען פּראַגרעס. אונגליק-ליכער-ווייזע האָט דער פּערניכטענדר זיעג פון די דייטשען געשאַפען אונטאַרמאַלע צושטענדען אין אייראָפּאַ; פאַר אַ גאַנצען פּערטעל יאָהר-הונדערט האָט ער אָבגעשטעלט די נאַרמאַלע ענטוויקלונג פון פּראַנקרייך און האָט אַריינגעוואָרפען אייראָפּאַ אין אַ פּעריאָדע פון מיליטאַריזם, אין וועלכער מיר לעבען נאָך היינטיגען טאָג.

אַלערליי האַלבע ענטפּערען אויף דער גרויסער סאָציאַלער פּראַגע האָבען אין יענער צייט צירקולירט אונטער די אַרבייטער — קאַפּפּעראַ-ציאָן, פּראָדוקטיווע אַסאָציאַציעס אונטערשטיצט פון שטאַט, פּאַלקס-באַנקע, פּרייע קרעדיטען, און אַזוי ווייטער. יעדער פון די דאָזיגע ענט-פּערען איז פּאַרגעבראַכט געוואָרען אין די „סעקציעס“ פון דער אַסאָציאַ-

ציע, און דערנאָך פאַר די לאַקאַלע, ראַיאָנע, נאַציאָנאַלע און אינטערנאַ-
ציאָנאַלע קאָנגרעסען, און זיינען אייפּעריג דיסקוטירט געוואָרען. יעדער
יעהרליכער קאָנגרעס פון דער אַסאָציאַציע האָט אָנגעצייכענט אַ נייעם
שריט אין דעם ווייטערדיגען גאַנג פון דער ענטוויקלונג פון אירען בנוגע
צו דעם גרויסען סאָציאַלען פּראָבלעם, וועלכער שטעהט פאַר אונזער
דור און פּאָדערט מען זאָל איהם פּערענטפּערען. די גרויסע צאָהל פּער-
נינפטיגע זאַכען, וואָס זיינען געזאַגט געוואָרען אויף די דאָזיגע קאָנגרעס-
סען, און די טיעף איבערגעדענקטע, קאָרעקט וויסענשאַפטליכע אירען,
וועלכע האָבען צירקולירט — די רעזולטאַטען פון דעם „קאָלעקטיווען“
דענקען פון די אַרבייטער — זיינען נאָך ביז אַהער קיינמאַל ניט גענוג
אַבגעשעצט געוואָרען. עס וועט אָבער ניט זיין איבערטריבען ווען מיר
וועלען זאָגען, אז אַלע פּלענער פון סאָציאַלען איבערבו, וועלכע געהען
איצט אונטער דעם נאָמען פון „וויסענשאַפטליכען סאָציאַליזם“ אָדער
„אַנאַרכיזם“ האָבען געהאַט זייער אורשפּרונג אין די דיסקוסיאָנען און
בעריכטען פון די פּערשיידענע קאָנגרעסען פון דער אינטערנאַציאָנאַלער
אַסאָציאַציע. די עטליכע געבילדעטע מענער, וואָס זיינען צוגעשטאַנען צו
דער בעוועגונג, האָבען ניט מעהר ווי צונויפגעשטעלט אין אַ מעאַרעטישער
פּאַרם די קריטיקען און בעשטרעבונגען, וואָס זיינען אויסגעדרוקט געוואָר-
ען אין די סעקציעס און שפּעטער אויף די קאָנגרעסען פון די אַרבייטער
גופאַ.

די מלחמה פון 71—1870 האָט געשטערט די ענטוויקלונג פון דער
אַסאָציאַציע, זי האָט איהר אָבער ניט אָבגעשטעלט. אין אַלע אינדוסטרי-
ריעלע צענטרען פון דער שווייץ האָבען עקזיסטירט צאָהלרייכע און לעב-
האַפּטע סעקציעס פונ'ם אינטערנאַציאָנאַל, און טויענדע אַרבייטער
פּלעגען זיך צוזאַמענקומען אויף זייערע פּערזאָמלונגען, אויף וועלכע עס
איז ערקלערט געוואָרען קריעג געגען דעם סיסטעם פון פּריוואַט אייגענטום
אין לאַנד און פּאַבריקען, און עס איז פּראָקלאַמירט געוואָרען דער נאָהענ-
טער סוף פון דעם קאַפיטאַליסטישען סיסטעם. לאַקאַלע קאָנגרעסען זיינען
אַבגעהאַלטען געוואָרען אין פּערשיידענע טיילען פון לאַנד, און אויף
יעדען פון די דאָזיגע צוזאַמענקומפטען זיינען די שווערסטע און קאָמפּלי-
צירטסטע פּראָבלעמען פון דער געגענווערטיגער סאָציאַלער אָרגאַניזאַציע
דיסקוטירט געוואָרען מיט אזאַ זאַכליכער פּערשטענדנים און אזאַ טיעפּער
אויפּפאַסונג, אז זיי האָבען פּיעל מעהר בעאונרוהיגט די מיטעלקלאַסען
אירער די גרויסע צאָהלען אָנהענגער, וואָס האָבען זיך אָנגעשאַסען אַן
די סעקציעס אָדער גרופּען פון אינטערנאַציאָנאַל. די קנאה און דער פּאַר-
אורטייל וואָס האָבען ביז אַהער עקזיסטירט צווישען די פּריווילעגירטע

פאכען (די זיינערמאכער און יואוועלירער) און די פראָסטערע פאכען (וועבעריי, בויעריי, א. א. וו.), און וועלכע האָבען פּערהינדערט א געמיינ־שאַפּטליכע אַקציען אין אַרבייטס־שטרייט־ניגקייטען, האָבען געהאַלטען אין פּערשווינדען. די אַרבייטער האָבען וואָס ווייטער אַלץ מעהר בעמאָנט די בעהויפטונג, אַז די וויכטיגסטע פון אַלע טיילונגען, וואָס עקזיסטירען אין דער מאָדערנער געזעלשאַפט, איז די צוטיילונג צווישען די בעזיצער פון קאָפיטאַל און די בעזיצלאָזע, וואָס קומען אויף דער וועלט אָהן אַ גראַשען געלט און זיינען פּעראַרטיילט צו פּערבלייבען די פּראָדוצירער פון רייכ־טום פאַר די עטליכע פּרווילעגירטע.

איטאַליען, ספּעציעל מיטעל־און צפון־איטאַליען, איז געווען דורכ־געדרונגען מיט גרופען און סעקציעס פון אינטערנאַציאָנאַל, און דאָרטען איז די איינהייט פון איטאַליען, פאַר וועלכער מען האָט אזוי לאַנג געקעמפּט ערקלערט געוואָרען אַלס אילוויע. די אַרבייטער זיינען גערופען געוואָרען צו מאַכען זייער אייגענער רעוואָלוציע — צו נעהמען דאָס לאַנד פאַר די פּויערים און די פאַבריקען פאַר די אַרבייטער אַליין, און אָבשאַפען די אַונטערדריקענדע צענטראַליזירטע אָרגאַניזאַציע פּונ'ם שטאַאַט, וועמעס היסטאָרישע מיסיען עס איז שטענדיג געווען צו בעשיצען און אויפצוהאַל־טען די עקספּלאָאַטאַציע פון מענשען דורך מענשען.

אין שפּאַניען האָבען עהנליכע אָרגאַניזאַציעס בעדעקט קאָמפּאַקט־אַניען, וואַלענציע און אַנדאַלוזיע; זיי זיינען געווען געשטיצט און פּעראַייניגט מיט די מעכטיגע אַרבייטער־יוניאָנס פון באַרצעלאָנאַ, וועלכע האָבען שוין דאָן געהאַט איינגעפיהרט דעם אַכט־שטונדען טאָג אין די בוי־פאַכען. דער אינטערנאַציאָנאַל האָט אין שפּאַניען געהאַט ניט וועניגער ווי אַכציג טוי־זענד גוטשטעהענדע מיטגליעדער; זי האָט אויך אַריינגענומען אַלע אַקטיווע און דענקענדע עלעמענטען פון דער בעפעלקערונג; און דורך איהר ענטשיידענעם אָבזאָג צו האָבען וואָס צו טהאָן מיט די פּאָליטישע אינטריגען פון די יאָהרען 72—1871 האָט זי צו זיך שטאַרק צוגעצויגען די סימפּאַטיע פון די מאַסען. די פּערהאַנדלונגען אויף די פּראָווינציעלע און נאַציאָנאַלע קאָנגרעסען און די מאַניפעסטען וואָס זיי האָבען אַרויס־געגעבען, זיינען געווען מאָדעלען פון אַ שטרענג לאַגישער קריטיק אויף די עקזיסטירענדע צושטענדען און וואַונדערבאַרקלאַרע דאַרלעגונגען פון די אַרבייטערס'ס אידעאַלען.

אין בעלגיען, האַלאַנד, און אפילו אין פּאַרטוגאַל, האָט זיך דיזעלכע בעוועגונג געהאַלטען אין פּערשפּרייטען און זי האָט שוין געהאַט אַריינגע־בראַכט אין דער אַסאַציאַציע די גרויסע מאַסע און די בעסטע עלעמענטען פון די בעלגישע קויהלען־גרעבער און די וועבער. אין ענגלאַנד האָבען זיך

די שטענדיג קאנסערוואטיווע טריידיניאנס אויף אָנגעשלאָסען אָן דער בעוועגונג, וועניגסטענס אין פּרינציפּ, און ניט איבערגעהענדיג צום סאָציאַליזם, זיינען זיי געווען גרייט צו שטיצען זייערע ברידער אויפ'ן קאָנטינענט אין זייערע דירעקטע קעמפּע געגען קאָפיטאַל, ספּעציעל אין צייט פון סטרייקס. אין דייטשלאַנד האָבען די סאָציאַליסטען געהאַט בעשלאָסען זיך צו פּעראַייניגען מיט דער גרויסער צאָהל נאָכפּאָלגער פון לאַסאַל, און עס איז געלעגט געוואָרען דער ערשטער גרונד־שטיין פאַר דער סאָציאַלדעמאָקראַטישער פּאַרטיי. עסטרייך און אונגאַרן זיינען אַזעקס אויך אויף דעם זעלבען וועג; און אַבוואַויל קיין אינטערנאַציאָנאַלע אָרגאַניזאַציע איז צו יענער צייט אין פּראַנקרייך, נאָכדעם ווי די קאָמונע איז בעזיעגט געוואָרען, ניט געווען מעגליך, צוליבע די רעאַקציע, וואָס האָט געפּאָלגט (דראַקאַנישע געזעצען זיינען איינגעפּיהרט געוואָרען געגען די אָנהענגער פון דער אַסאָציאַציע), איז יעדער איינער פון דעסטוועגען געווען איבערצייגט, אַז די רעאַקציאָנערע פּעריאָדע וועט לאַנג ניט אָנהאַל־טען און די פּראַנציווען זעלען זיך אין גיכען וויעדער אָנשליסען אָן דער אינטערנאַציאָנאַלע און ווערען איהרע טאָג־געבער.

ווען אידן בין געקומען אין ציריך האָב אידן זיך אָנגעשלאָסען אָן איינער פון די לאַקאַלע סעקציעס פון דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבייטער אַסאָציאַציע. אידן האָב זיך אויך נאָכגעפּרעגט ביי מיינע רוסישע פּריינד וואו אידן וואָלט געקענט מעהר לערנען וועגען דער גרויסער בעוועגונג, וואָס קומט פאַר אין די איבעריגע לענדער. „לייען“, איז געווען זייער ענטפּער; און מיין שוועגערין, וועלכע האָט דעמאָלט שטודירט אין ציריך, האָט מיר געבראַכט אַ גרויסע צאָהל ביכער און צייטונגס־קאָלעקציעס פאַר די לעצטע צוויי יאָהר. טעג און נעכט האָב אידן פּערבראַכט אין לעזען, און דער איינ־דרוק וואָס דאָס האָט אויף מיר געמאַכט, וועט קיינמאָל ניט אָבגעמעקט ווערען. דער שטראָם פון ניי־אויפגעוועקטע געדאַנקען איז פּערבונדען אין מיין זכרון מיט אַ קליין ציכטיג צימערעל אין דער אָבערשטראַסע, פון וואָנען מען האָט דורך אַ פּענסטער געקענט בעטראַכטען די בלויע אַזערע, מיט די בערג הינטער איהר, וואו די שווייצער האָבען געקעמפּט פאַר זייער אונאַבהענגיקייט, און די הויכע טהורעם־שפיצען פון דער אַלטהע שטאָדט — דער שוויפּלאַץ פון אַזוי פּיעל רעליגיעזע קעמפּע.

די סאָציאַליסטישע ליטעראַטור איז קיינמאָל ניט געווען דייך אין ביכער. זי ווערט געשריבען פאַר אַרבייטער, ביי וועמען אַ גראַשען איז געלר, און איהר הויפּט־קראַפּט ליגענט אין איהרע קליינע פּאַמפּלעטען און אין איהרע צייטונגען. נאָכמעהר, דער וואָס זוכט זיך צו בעקענען מיט'ן סאָציאַליזם, געפינט אין ביכער וועניג דערפון, וואָס איז פאַר איהם אַס

מייסטען נויטיג. זיי ענטהאלטען די טעאָריעס אָדער די וויסענשאַפֿטליכע אַרגומענטען צו גונסטען פון די סאָציאַליסטישע שטרעבונגען, זיי גיבען אָבער ניט קיין בעגריף ווי אזוי די אַרבייטער נעהמען אויף די סאָציאַליסטישע אידעאלען, און ווי אזוי זיי וואָלטען זיי געקענט אָנווענדען אין דער פּראַקטיק. עס איז אַלזאָ נישטאָ קיין אַנדער ברירה ווי צו נעהמען צייטונגס־זאַמלונגען און זיי אינגאַנצען דורכלייענען — די נייעס אזוי גוט ווי די לייט־אַרטיקלען — די ערשטע אפשר נאָך מעהר ווי די לעצטע. אַ גאַנץ נייע וועלט פון סאָציאַלע פּערהעלטניסען און מעמאָדען פון דענקען און האַנדלען ווערט אויפגעדרעקט דורך דעם דאָזיגען לייענען, וועלכער ניט אַן איינבליק אין דאָס, וואָס מען קען אַנדערשוואַו ניט געפינען — די טיעפ־קייט און די מאָראַלע קראַפט פון דער בעוועגונג, די מאָס וויפיעל די מענטשען זיינען דורכגעדרונגען מיט די נייע טעאָריעס, זייער גרייטקייט זיי דורכצופיהרען אין זייער טעגליכען לעבען און צו ליידען פאַר זיי. אַלע דיסקוסיאָנען מכה דער אונדורכפיהרבראַקייט פון סאָציאַליזם און די נויטיגע לאַנגזאַמקייט פון עוואָלוציע האַבען אַ קנאַפען ווערט, וואָרים מען מוז זיך אַפריהער בעקענען מיט די מענשליכע וועזענס, פון וועמענס עוואָלוציע מען רעדט, איידער מען קען אורטיילען וועגען דער שנעלקייט פון איהר גאַנג. ווי קען מען טרעפען די סומע, ווען מען ווייס ניט איהער בעשטאַנדיטיילען?

וואָס מעהר איך האָב געלייענט, אַלץ מעהר האָב איך געזעהן, אז איך האָב פאַר זיך אַ נייע וועלט, וואָס איז אונבעקאַנט פאַר מיר און אין גאַנצען אונבעקאַנט פאַר די געלעהרטע שאַפּער פון סאָציאַלאָגישע טעאָריעס — אַ וועלט, מיט וועלכער איך האָב זיך געקענט בעקאַנען נור לעבענדיג אין דער אַרבייטער אַסאָציאַציע און בעגעגענענדיג זיך מיט די אַרבייטער אין זייער אַלטעגליכען לעבען. איך האָב דעריבער בעשלאָסען צו פערברענגען אַ פאַר מאַנאַט אין אַזאַ לעבען. מיינע רוסישע פריינד האָבען מיר צוגערעדט, און אַבוזייענדיג עטליכע טעג אין ציריך, בין איך אָבגעפאַהרען אין זשענעווא, וועלכע איז דעמאָלט געווען אַ גרויסער צענטער פון דער אינטערנאַציאָנאַלער בעוועגונג.

דער פּלאַץ, וואו די זשענעווער סעקציע פלעגט זיך פּערזאַמלען, איז געווען דער גרוימיגער מאַסאַניק טעמפל „יוניק“. מעהר ווי צוויי טויזענד מענשען האָבען זיך געקענט צונויפקומען אין דעם גרויסען זאַל צו די גענעראַל פּערזאַמלונגען, וועהרענד יעדען אָבענד האָבען שטאַטגעפונען קאָמיטעטען און סעקציאָן־פּערזאַמלונגען אין די זייטיגע צימערען, אָדער עס זיינען אָבגעהאַלטען געוואָרען קלאַסען אין היסטאָריע, פיזיק, אינוושער-

נירעריי, און אזוי ווייטער. פרייער אונטערריכט איז דאָרט די אַרבייטער געגעבען געוואָרען פון די עמליכע, זעהר וועניגע, מיטעלקלאַס-מענשען, וואָס האָבען זיך אָנגעשלאָסען דער בעוועגונג, מיסמענס פראַנצויזישע פליכט-לינגע פון דער פאַריזער קאָמונע. דאָס איז געווען צו גלייכער צייט אי אַ פּאָלקס-אניווערזיטעט, אי אַ פּאָלקס-פאַרום.

איינער פון די הויפטריהער פון דער בעוועגונג אין דעם טעמפעל „יוניק“ איז געווען אַ רוסי, ניקאָליי אַוטין, אַ קלוגער, פּעהיגער און אַקטיווער מענש; און די אמת'ע נשמה פון דער בעוועגונג איז געווען אַ העכסט סימפּאָטישע רוסישע דאַמע, וועלכע איז געווען בעקאַנט ווייט און ברייט אונטער די אַרבייטער אַלס מאַדאַם אַלגאַ. זי איז געווען די אַרבייטערנדע קראַפט אין אַלע קאָמיטעטען. אַוטין און מאַדאַם אַלגאַ האָבען מיך הערצליך אויפגענומען, האָבען מיך בעקאַנט געמאַכט מיט אַלע בעדייטערנדע מענשען אין די סעקציעס פון די פּערשידענע פאַכען, און האָבען מיך איינגעלאָדען צו קומען צו די קאָמיטעטען-פּערוואַמלונגען. איך בין דאָרטען געגאַנגען, איך האָב אָבער פאַרגעצויגען צו זיין מיט די אַרבייטער טער גופאַ. נעהמענדיג אַ גלאַז זויערען וויין ביי איינעם פון די טישלעך אין זאַל, פלעג איך דאָרטען אוועקזיצען יעדען אָבענד צווישען די אַרבייטער, און בין אין גיכען בעפריינדעט געוואָרען מיט מעהרערע פון זיי, ספּעציעל מיט אַ שטיין-מויערער פון עלזאַס, וועלכער האָט פּערלאָזען פראַנקרייך נאָך דעם אויפשטאַנד פון דער קאָמונע. ער האָט געהאַט קינדער פון אונ-געפעהר אין דעם זעלבען עלטער ווי די צוויי קינדער, וואָס מיין ברודער האָט מיט עמליכע מאַנאַט פריהער אזוי פּלוצלינג פּערלאָרען, און דורך די קינדער בין איך אין גיכען זעהר גוט בעפריינדעט געוואָרען מיט דער פאַמיליע און זייערע פריינד. איך האָב אויף אזא אופן געקענט נאָכפּאַלגען די בעוועגונג פון אינוועניג, און זיך בעקענען מיט די אַרבייטערס' אַנזיכט טען וועגען איהר.

די אַרבייטער האָבען געבויט אַלע זייערע האָפּענונגען אויף דער אינ-טערנאַציאָנאַלער בעוועגונג. יונג און אַלט פלעגט זיך צונויפקומען נאָך אַ לאַנגען טאָג אַרבייט אין דעם טעמפעל „יוניק“, צו געניסען דאָס ביסעל בילדונג וואָס זיי האָבען דאָרט געקענט קריגען, אָדער זיך צוהערען צו די רעדנער, וואָס האָבען זיי פּערשפּראַכען אַ גרויסאַרטיגע צוקונפט, געבויט אויף דעם געמיינשאַפּטליכען בעזיץ פון אַלץ, וואָס איז נויטיג פאַר דעם פראָדוצירען רייכטום, און אויף דער ברידערליכקייט פון די מענשען, אָהן אונטערשייד פון קלאַסע, ראַסע, אָדער נאַציאָנאַליטעט. אַלע האָבען געהאַפּט, אז אַ גרויסע סאָציאַלע רעוואָלוציע, פריעדליך אָדער ניט, וועט אין גיכען קומען און וועט אין גאַנצען אומענדערען די עקאָנאָמישע

בעדינגונגען. קיינער האָט ניט געוואונשען קיין קלאַסען־קרעג, אָבער אַלע האָבען ערקלערט, אַז אויב די הערשענדע קלאַסען וועלען עס מאַכען אונט־פערמיירליך, דורך זייער בלינדער עקשנות, וועט די מלחמה אזוי לאַנג געפאַכטען ווערען, ביז וואַנען עס וועט אויסגעקעמפּט ווערען גליק און פרייהייט פאַר די אונטערדריקטע מאַסען.

מען האָט געמוזט לעבען אונטער די אַרבייטער אין יענער צייט, כדי זיך צו קענען מאַכען אַ בעגריף, וואָס פאַר אַ ווירקונג עס האָט געהאַט אויף זייערע מוחות דער פּלוצלינגער וואַקסען פון דער אַסאַציאַציע — דעם פערטרויען וואָס זיי האָבען איהר געשאַנקען, די לעבע, מיט וועלכער זיי האָבען גערעדט פון איהר, די קרבנות וואָס זיי האָבען פאַר איהר געבראַכט. יעדען טאָג, וואָך־איינ וואָך־אויס, יאָהר־איינ יאָהר־אויס, האָבען טויענד־דער אַרבייטער אַוועקגעגעבען זייער צייט און זייערע מטבעות, וואָס זיי האָבען אָבגעשפאַרט פון זייער עסען, כדי אויפצוהאַלטען דאָס לעבען פון יעדער גרופע, צו פערזיכערען די ערשיינונג פון די צייטונגען, צו דעקען די אויסגאַבען פון די קאָנגרעסען, צו שטיצען די חברים, וועלכע האָבען געהאַט צו ליידען פאַר דער אַסאַציאַציע. נאָך אַ זאַך וואָס האָט געמאַכט אויף מיר אַ טיעפען איינדרוק איז געווען דער הויבענדער איינפלוס, וואָס דער אינטערנאַציאָנאַל האָט אויסגעאיבט. די מייסטע פון די פאַרזייער אינטערנאַציאָנאַליסטען האָבען זיך כמעט אין גאַנצען צוריקגעהאַלטען פון טרינקען, און אַלע האָבען אויפגעגעבען רויכערען. „וואַרום זאָל איך אין זיך האַדעווען די דאָזיגע שוואַכקייט?“ האָבען זיי געזאָגט. דאָס געמיינע, דאָס קליינליכע איז פערשוואַנדען, כדי צו מאַכען פּלאַץ פאַר די גרויס־אַרטיגע, דערהויבענדע בעגייסטערונגען.

די זייטיגע מענשען האָבען זיך קיינמאָל ניט פאַרגעשטעלט וואָסערע אַפּפער די אַרבייטער ברענגען, כדי אויפצוהאַלטען ביים לעבען זייער אַרבייטער בעוועגונג. עס האָט זיך געפאַדערט אַ היבש ביסעל מאַראַלער קוראזש זיך אָנצושליסען עפענטליך אָן אַ סעקציע פון דער אינטערנאַ־ציאָנאַלער אַסאַציאַציע, און צו בעגעגענען די אונצופריעדענהייט פון דעם בעל־הבית און די מעגליכקייט אָבגעזאָגט צו ווערען פון דער אַרבייט ביי דער ערשטער געלעגענהייט, מיט דער אויסזיכט זיך אַרומצודרעהען מאַנאַטען־לאַנג אַרבייטס־לאַז, ווי ס'איז געווענהליך געווען דער פאַל. אָבער אפילו אונטער די בעסטע אומשטענדען פאַדערט דאָס געהערען צו אַ טרייר־יוניאָן, אָדער צו אַ וועלכער עס איז פאַרטגעשריטענער פאַרטיי, אַ גאַנצע רייע אונאויפהערליכע אַפּפער. אפילו די עטליכע פענים, וואָס דער אייראָפּעאישער אַרבייטער גיט אַוועק פאַר דער אַלגעמיינער זאַך, שטעלט מיט זיך פאַר אַ לאַסט אויף זיין מאַגערער הכנסה, און אַ סך

אזעלכע פענים מוזען יעדע וואָך אַוועקגעגעבען ווערען. דאָס אָפטע בעזיר
 כען די פּערוואַמלונגען מיינט אויך אַן אָפּפּער. פאַר אונז מעג זיך זיין אַ
 פּערגעניגען צו פּעברענגען אַ פאַר שעה אויף אַ פּערוואַמלונג, אָבער פאַר
 אַ מענשען, וועמעס אַרבייטס־טאַג פּאַננט זיך אָן פינף אָדער זעקס אַ
 זייגער אין־דער־פּריה, מוזען די דאָזיגע פאַר שעה אָבעריסען ווערען פון
 דער נויטיגער רוה.

איך האָב געפּיהלט די דאָזיגע איבערגעבענהייט ווי אַ שמענדיגען
 פּאַרוואַרף. איך האָב געזעהן ווי געשפּאַנט די אַרבייטער זיינען געווען
 זיך צו לערנען, און ווי טרויעריג וועניג עס זיינען געווען יענע, וואָס האָבען
 זיך אָנגעשלאָגען זיי צו העלפּען. איך האָב געזעהן ווי שטאַרק די אַרביי־
 טענדע מאַסען האָבען זיך גענויטיגט אין דער הילף פון מענשען, וואָס
 בעזיצען בילדונג און פּרייע צייט, אין זייער שטרעבען אויסצוברייטען און
 צו ענטוויקלען די אָרגאַניזאַציע; אָבער וועניג זיינען געווען די, וואָס
 זיינען זיי געקומען צו הילף, אָהן דער אַבזיכט צו שלאָגען קאַפיטאַל פון
 אַט דער אייגענער הילפּלאָזיקייט פון דעם פּאָלק! אַלץ מעהר און מעהר
 האָב איך אָנגעהויבען פּיהלען, אז עס איז מיינ פּליכט צו וואַרפען מיינ
 גורל מיט זיי. סטעפּניאַק זאָגט, אין זיין „קאַריערע פון אַ ניהיליסט“, אז
 יעדער רעוואָלוציאָנער האָט געהאַט אַ מאָמענט אין זיין לעבען, ווען אַ
 געוויסער אומשטאַנד, וואָס האָט געקענט זיין גאַנץ אוננויכטיג פאַר זיך
 אַלײן, האָט איהם מיטגעבראַכט צו שווערען זיין שבועה אָבצוגעבען זיך
 פאַר דער זאַך פון דער רעוואָלוציע. איך קאָן דעם דאָזיגען מאָמענט; איך
 האָב איהם דורכגעלעבט נאָך איינער פון די פּערוואַמלונגען אין דעם
 טעמפּעל „יוניק“, ווען איך האָב שטאַרקער ווי ווען־עס־איז פּריהער דער־
 פּיהלט ווי פּייג עס זיינען די געבילדעטע מענשען, וואָס קענען זיך ניט
 ענטשליסען צו שטעלען זייער בילדונג, זייער וויסענשאַפט, זייער ענערגיע
 אין דיענסט פון יענע, וועלכע נויטיגען זיך אזוי שטאַרק אין זייער בילדונג
 און ענערגיע. „אַט זיינען מענשען“, האָב איך צו זיך געזאָגט, „וועלכע
 זיינען בעוואוסטזיניג וועגען זייער קנעכטשאַפט, וועלכע אַרבייטען צו
 בעפּרייען זיך פון איהר; אָבער וואו זיינען די העלפּערס? וואו זיינען די,
 וואָס וועלען קומען דיענען די מאַסען — ניט אויסצוניצען זיי פאַר זייערע
 אייגענע אַמביציעס?“

ביסלעכווייז אָבער האָבען זיך אָנגעהויבען אַרײַנגיבן/ענען ביי מיר
 אין מוח געוויסע צווייפּלען מכה דער ריכטיגקייט פון דער אַגיטאַציע,
 וואָס איז אָנגעפּיהרט געוואָרען אין דעם טעמפּעל „יוניק“. אין נאַכט
 איז אַ געוויסער גוט־בעקאַנטער זשענעווער אַדוואָקאַט, הערר אַ—, געקומען

צו א פערזאמלונג און האָט ערקלערט, אז אויב ער איז ביז אהער ניט צו-געשטאנען צו דער אסאָציאָציע איז עס געווען דערפאר, וואָס ער האָט צוערשט געמוזט איינאַרדנען זיינע אייגענע געשעפטליכע אַנגעלעגענהיי-טען; און אזוי ווי דאָס האָט זיך איהם איצט איינגעגעבען, איז ער געקור מען זיך אַנשליסען אָן דער אַרבייטער בעוועגונג. איך האָב זיך געפיהלט בעלידיגט פון דער דאָזיגער צינישער ערקלערונג, און ווען איך האָב איבערגעגעבען מיינע געדאַנקען צו מיין פריינד דעם שטיינ-מויערער, האָט ער מיר ערקלערט, אז דער דאָזיגער הערר, וועלכער איז דורכגעפאלען ביי די פריהערדיגע וואַהלען, ווען ער האָט געזוכט די שטיצע פון דער ראַדי-קאַלער פאַרטיי, האָפט איצט ערוועהלט צו ווערען דורך דער הילפע פון די אַרבייטער שטימען. „דערוויילע נעהמען מיר אָן זייערע דיענסטע“, האָט מיין פריינד געענדיגט, „אַבער ווען די רעוואָלוציע וועט קומען, וועט אונזער ערשטער שריט זיין זיי אַלעמען צו בעזייטיגען.“

דערנאָך איז געקומען אַ גרויסע פערזאמלונג, צוזאַמענגערופען אין איילענדיס, צו פּראָטעסטירען, ווי עס האָט געהייסען, נעגען די פערלויב-דונגען פון דעם „זשורנאַל דע זשענעוו“. דער דאָזיגער אָרגאַן פון די בעזיי-צענדע קלאַסען אין זשענעוואַ האָט געוואַגט צו בעהויפטען, אז אין דעם טעמפעל „יוניק“ קומט פאַר עפעס בייזעס, און אז די בויפאַכען געהען נאַכאַמאָל מאַכען אַן אַלגעמיינעם סטרייק, אַזעלכען ווי זיי האָבען געמאַכט אין 1869. די פיהרער פון טעמפעל יוניק האָבען פעררופען די פערזאמ-לונג. טויזענדער אַרבייטער האָבען אַנגעפילט דעם זאַל, און אומין האָט פון זיי פערלאַנגט זיי זאָלען פאַסען אַ רעוואָלוציע, פון וועלכע די ווערטער זיינען מיר פאַרגעקומען זעהר מאַדנט: זי האָט אויסגעדריקט אַ שאַרפען פּראָטעסט קעגען דער אונגעדליכער בעהויפטונג, אז די אַרבייטער קליי-בען זיך צו סטרייקען. „פאַר וואָס זאָל די דאָזיגע בעהויפטונג בעצייכענט ווערען אַלס אַ פערלויבונג?“ האָב איך זיך געפרעגט. „איז עס דען אַ פערברעכען צו סטרייקען?“ אומין האָט דערוויילע אין איילענדיס געענדיגט אַ קורצע רעדע, וועלכע האָט אונטערשטיצט זיין רעוואָלוציאָן מיט די ווערטער, „אויב איהר בירגער זיינט מיט מיר איינשטימיג, וועל איך איהר גלייך אַוועקשיקען אין דער פרעסע“. ער האָט שוין געוואַלט פערלאַ-זען די פלאַטפאָרמע, בעת אימיצער אין זאַל האָט פאַרגעשלאָגען, אז עס וואַלט ניט געווען אויס'ן וועג מען זאָל די זאך דיסקוטירען. דאָן זיינען אויפגעשטאַנען די פערטרעטער פון אַלע צווייגען פון דעם בויפאַך, און איינער נאָכ'ן אַנדערען האָבען זיי ערקלערט, אז דער לוי און דער לעצטער צייט געוואָרען אזוי קליין, אז עס איז קוים גענויג אויף צו מאַכען אַ לעבען; אז מיט דעם אַנקומען פון פריהלינג זיינען דאָ אויסזוכטען אויף

גענוג אַרבייט, מיט וואָס זיי האָבען בדעה זיך צו בענוצען, כדי צו פּער-
גרעסערען זייערע שכירות; און אז אויב מען וועט זיך ענטזאגען צו העכער-
רען דעם לוי, האָבען זיי בדעה אָנצופאַנגען אַן אַלגעמיינעם סטרייק.

איך בין געווען אַן אויפגעקאַכטער, און אויף מאַרגען האָב איך שאַרף
אויסגערעדט אומיז'ען פאַר זיין האַלטונג. „אַלס אַ פיהרער“, האָב איך
איהם געזאָגט, „איז עס געווען דיין פליכט צו וויסען, אז מען האָט ווירק-
ליך גערעדט וועגען אַ סטרייק“. זייענדיג גאַנץ נאַאיוו האָב איך זיך גאָר
ניט אָנגעשטויסען אויף די אמת'ע מאַטיווען פון די פיהרער, און עס איז
געווען אומיז'ען אַליין, וועלכער האָט מיר געגעבען צו פּערשטעהן, אז אַ
סטרייק אין יענער צייט וואָלט געווען זעהר שעדליך פאַר דער ערוועהלונג
פון דעם אַרוואַקאט הערר. —

איך האָב באַן אופן ניט געקענט צוזאַמענפאַרען דעם דאָזיגען ציהען-
דידראַטען פון די פיהרער מיט די פייערדיגע רעדעס, וואָס איך האָב פון
זיי געהערט פון דער פּלאַטפאָרמע. איך האָב זיך געפיהלט ענטמוטהיגט,
און איך האָב גערעדט מיט אומיז'ען וועגען מיין אבזיכט זיך צו בעקענען
מיט דער צווייטער סעקציע פון דער אינטערנאַציאָנאַלער אַסאָציאַציע אין
זשענעווא, וועלכע איז געווען בעקאַנט אַלס די באַקוויסטישע. דער נאָמען
„אַנאַרכיסט“ איז דאָן ניט פיעל געברויכט געוואָרען. אומיז'ען האָט מיר באַלד
געגעבען אַ רעקאָמענדאַציאָנס-בריעף צו אַ צווייטען רוס, ניקאָלי זשור-
קאָווסקי, וועלכער האָט געהערט צו יענער סעקציע, און, קוקענדיג מיר
גלייך אין געזיכט, האָט ער מיט אַ זיפץ צוגעגעבען, „נון, דו וועסט זיך
שוין צו אונז מעהר ניט אומקעהרען; דו וועסט שוין פּערבלייבען מיט זיי“.
ער האָט ריכטיג געטראָפּען.

IX

איך בין צוערשט אוועק אין ניישאַטעל, און דאָן האָב איך פּער-
בראַכט אונגעפעהר אַ וואָך צווישען די זיינער-מאַכער אין די יוראַ-בערג.
איך האָב אויף אזא אופן געמאַכט מיין ערשטע בעקאַנטשאַפט מיט דער
בעריהמטער יוראַ-פּעדעראַציע, וועלכע האָט פאַר די געקסטע עטליכע
יאָהר געשפיעלט אַ וויכטיגע ראָלע אין דער ענטוויקלונג פון דעם סאָציאַל-
ליזם, אַריינברענגענדיג אין איהם די קיין-הערשאַפּטדיגע, אָדער אַנאַר-
כיסטישע טענדענץ.

אין 1872 האָט די יוראַ-פּעדעראַציע אָנגעהויבען ווערען ווידערשפּע-
ניג קעגען דער אויטאָריטעט פון דעם גענעראַל-ראַטה פון דער אינטערנאַ-

ציאָנאלער אַרבייטער אַסאָציאַציע. די אַסאָציאַציע אין איהר תּוֹך איז געווען אַן אַרבייטער אָרגאַניזאַציע, די אַרבייטער האָבען איהר אויפגע- פּאַסט אַלס אַן אַרבייטער בעוועגונג און ניט אַלס אַ פּאָליטישע פּאַרטיי. אין מזרח-בעלגיען, צום ביישפּיעל, האָבען זיי אַרײַנגעבראַכט אין די סטאַטוטען אַ זאַץ, לויט וועלכען קיינער האָט ניט געקענט זײַן קײן מיט- גליעד פּון אַ סעקציע, סײַדען ער איז געווען בעשעפּטיגט אין אַ געוויסער האַנד-אַרבייט פּאַך; זאָגאַר ווערק-מײסטערס זײַנען געווען אויסגעשלאָסען. די אַרבייטער זײַנען נאָך דערצו געווען פּעדעראַליסטען אין פּרינציפּ. יעדע נאַציאָן, יעדער בעזונדערער ראַיאָן, און אפילו יעדער לאָקאַלע סעק- ציע האָט געמוזט איבערגעלאָזט ווערען פּרײַ זיך צו ענטוויקלען אויף איהר אײגענעם וועג. אָבער די מיטעלקלאַס רעוואָלוציאָנערען פּון דער אַלטער שולע, וועלכע זײַנען אַרײַנגעקומען אין דעם אינטערנאַציאָנאַל, זײַענדיג דורכדרונגען מיט די בעגריפּען פּון צענטראַליזירטע, פּיראַמיד- דאַלע געהײמע אָרגאַניזאַציעס פּון די פּריהערדיגע צײַטען, האָבען דיזעלבע בעגריפּען אַרײַנגעטראָגען אין דער אינטערנאַציאָנאַלער אַסאָציאַציע. אויסער די פּעדעראַלע און נאַציאָנאַלע ראַטהען, האָט מען בעשטימט אַ גענעראַל-ראַטהע אין לאַנדאָן, וועלכער זאָל פּיגורירען אַלס אַ מײַן פּערמיטיר- לער צווישען די פּערשידענע נאַציאָנאַל-ראַטהען. מאַרקס און ענגעלס זײַנען געווען זײַנע לײטענדע גײסטער. עס האָט זיך אָבער נאָך גיך אַרויסגעצײגט, אַז נור דער פּאַקט אַלײן, וואָס מען האָט געהאַט אזא צענטראַלע קערפּערשאַפּט, איז געוואָרען אַ קוואַל פּון גרויסע אונבעקוועמ- ליכקײטען. דער גענעראַל-ראַטהע איז ניט געווען צופּריעדען מיט שפּיעלען די ראַלע פּון אַ קאַרעספּאַנדענץ-בײוראַ; ער האָט געשטרעבט צו בעהערשען די בעוועגונג, גוטהײסען אָדער טאַדלען די האַנדלונגען פּון די לאָקאַלע פּעדעראַציעס און סעקציעס, און אפילו פּון די אײַנצעלנע מיטגליעדער. ווען עס האָט זיך אָנגעהויבען דער קאָמונע-אויפּשטאַנד אין פּאַריז — און „די פּיהרער האָבען נאָר געהאַט נאָכצופּאַלגען“, ניט זײַענדיג ביכולת צו זאָגען וואו זיי וועלען זיך געפּינען אין די נעקסטע פּיער-און-צוואַנציג שטונדען — האָט דער גענעראַל-ראַטהע געוואַלט ניט אַנדערס, אַז ער זאָל לײטען דעם אויפּשטאַנד פּון לאַנדאָן. ער האָט געפּאָדערט טעגליכע בעריכ- טען פּון די פּאַסירונגען, ער האָט געגעבען בעפּעהלען, אײַן זאָך איז איהם געפּעלען, אַן אַנדער זאָך האָט ער געשטערט, און האָט אויף אזא אופן בעווײזען די שעדליכקײט פּון אַ הערשענדער קערפּערשאַפּט אפילו אין דער אַסאָציאַציע. די שעדליכקײט פּון דעם האָט זיך נאָך מעהר אַרויסגעצײגט, ווען אויף אַ געהײמען קאַנפּערענץ, וואָס איז אָבגעהאַלטען געוואָרען אין 1871, האָט דער גענעראַל-ראַטהע, אונטערשטיצט פּון עטליכע דעלעגאַטען,

בעשלאָסען צו פּערווענדען די קרעפטען פון דער אַסאָציאַציע אויף דער וואַהל-אַגאַנטיאָציע. דאָס האָט געמאַכט מענשען נאָכצודענקען וועגען די איבלען פון יעדער רעגירונג, ווי דעמאָקראַטיש עס זאָל ניט זיין איהר אורשפרונג. דאָס איז געווען דער ערשטער אַנאַרכיסטישער פּונקט. די יוראַ-פּעדעראַציע איז געוואָרען דער צענטער פון אַפּאָזיציע געגען דעם גענעראַל-ראַטה.

די אַבזונדערונג צווישען די אַרבייטער און פיהרער, וואָס איך האָב בעמערקט אין זשענעוואַ אין דעם טעמפּעל יוניק, האָט אין די יוראַ בערג ניט עקזיסטירט. עס זיינען דאָרט געווען אַ צאָהל מענשען אינטעליגענט-טערע און איבערהויפּט טהעטיגערע איידער די אַנדערע; דאָס איז געווען דער גאַנצער הילוף צווישען זיי. דושיימס גיליאָם, איינער פון די העכסט אינטעליגענטע און ברייטגעבילדעטע מענשען, וואָס איך האָב ווען בעגער גענט, איז געווען אַ קאַרעקטאָר און פּערוואַלטער פון אַ קליינער דרוקעריי. זיינע פּערדיענסטען פון דער דאָזיגער שטעלע זיינען אָבער געווען אזוי קליין, אַז ער האָט געמוזט פּערברענגען זיינע נעכט אויף איבערזעצען נאָוועלען פון דייטש אין פּראַנצויזיש, פאַר וואָס מען האָט איהם געצאָהלט אַכט פּראַנק פאַר זעכצען זייטען!

ווען איך בין אָנגעקומען אין ניישאַטעל, האָט ער מיר געזאָגט אַז צו זיין בערויערען איז ער אזוי פּערנומען, אַז ער קען אפילו ניט אַבשפּאַרען אַ שטונדע זיך פריינדליך דורכצורעדען. יענעם נאָכמיטאָג האָט מען גראָד אין דער דרוקעריי אַרויסגעגעבען דעם ערשטען נומער פון אַ לאָקאַלער צייטונג, און אויסער זיינע געוועהנליכע פליכטען אַלס קאַרעקטאָר און מיט-רעדאַקטאָר, האָט ער נאָך געהאַט אַנצושרייבען אַ טויזענד אַדרעסען, וואו די ערשטע דריי נומערען פון דער צייטונג האָבען געזאָלט געשיקט ווערען, און אַליין איינוויקלען די צייטונגען.

איך האָב זיך אָנגעשלאָגען איהם העלפען שרייבען די אַדרעסען, אָבער דאָס איז ניט מעגליך געווען, וואָרים ער האָט די אַדרעסען געהאַט אָדער אויפ'ן קאַפּ אָדער פּערשריבען אויף שטיקלעך פּאַפּיר מיט אַ כתב, וואָס איז אונמעגליך געווען צו לעזען.... „אויב אזוי“, האָב איך געזאָגט, „וועל איך אַריינקומען נאָכמיטאָג אין דער דרוקעריי פּערוויקלען די צייטונגען, און איהר וועט מיר שענקען די צייט, וואָס איהר וועט זיך דורך דעם איינשפּאַרען.“

מיר האָבען זיך איינער דעם אַנדערען פּערשטאַנען. גיליאָם האָט וואַרעם געדריקט מיין האַנד, און דאָס איז געווען דער אָנהויב פון אונזער פריינדשאַפט. מיר האָבען פּערבראַכט דעם גאַנצען נאָכמיטאָג אין דער

דרוקעריי, ער שרייבענדיג די אדרעסען, איך פערקלעפּענדיג די באַנדראַלען און אַ פראַנצויזישער קאַמונאַר, וועלכער איז געווען אַ זעצער, וואָט די גאַנצע צייט מיט אונז געשמועסט, זעצענדיג האַסטיג אַ נאָוועלע און דורכ־וואַרפענדיג אין זיין געשפרעך די זעצע פון דער נאָוועלע, וועלכע ער האָט זעצענדיג געלייענט אין דער הויף.

„דער קאַמפּף אין די גאַסען“, האָט ער דערזעהלט, „איז געוואָרען זעהר שטאַרק“... „מיין טהייערע מאַרי, איך ליעב דיך“... „די אַרבייטער זיינען געווען ווייטהענד און האָבען געקעמפּט ווי די לייבען אויפֿן מאַנטמאַרט“... „און ער איז געפאַלען פאַר איהר אויף די קניע“... „און דאָס האָט אזוי אָנגעהאַלטען גאַנצע פיער טעג. מיר האָבען געוואוסט אז גאַליפע דערשיסט אַלע געפאַנגענע — אַלץ שרעקליכער איז געווען דער קאַמפּף, און ער האָט ווייטער אזוי דערזעהלט, געשווינד כאַפּענדיג די בוכשטאַבען פון קאַסטען.

עס איז שוין געווען שפּעט אין אָבענד, ווען גיליאָס האָט אויסגעטהאָן זיין אַרבייטס־בלוּזע און מיר זיינען אַרויסגעגאַנגען פאַר אַ פאַר שטונדען זיך פריינדליך דורכצושמועסען; דערנאָך האָט ער זיך וויעדער געמוזט נעהמען פאַר זיין אַרבייט אַלס רעדאַקטאָר פונ'ם „בולעטין“ פון דער יוראַ פּעדעראַציע.

אין ניישאַטעל האָב איך זיך אויך בעקאַנט מיט מאַלאַן. ער איז געבאָרען געוואָרען אין אַ דערפעל, און אין זיין קינדהייט איז ער געווען אַ פאַסטוך. שפּעטער איז ער געקומען אין פאַריז, האָט זיך אויסגעלערענט אַ מלאכה — קערב־פּלעכטעריי — און, פונקט ווי דער בוכבינדער וואַרלען און דער טישלער פינדי, מיט וועמען ער האָט צוזאַמען געהערט צו דעם אינטערנאַציאָנאַל, איז ער געוואָרען גוט־בעקאַנט אַלס איינער פון די לייטענדרע גייסטער פון דער אַסאָסיאַציע, בעת זי איז פערפאַלגט געוואָרען אין 1869 פון נאַפּאָליאָן דעם 3טען. אַלע דריי האָבען זיי פאַלשטענדיג געוואונען די הערעצער פון די פאַריזער אַרבייטער, און ווען עס האָט אויסגעבראַכען דער קאַמונע־אויפשטאַנד, זיינען זיי ערוועהלט געוואָרען אַלס מיטגליעדער פון דעם קאַמונע־ראַטה, אַלע דריי קריגענדיג אַ געוואַל־דיגע צאָהל שטימען. מאַלאַן איז אויך געווען מאַיאָר פון איינעם פון די פאַריזער „אַראַנדיסמענטען“. איצט, אין דער שווייץ, האָט ער פערדיענט זיין חיונה אַלס אַ קאַרב־מאַכער. פאַר אַ קליינער סומע אַ מאַנאַט האָט ער זיך געדונגען אַ קליינע אָפענע ביידעל אויסער דער שטאַרט, אויף דער זייט פון אַ באַרג, פון וועלכען ער האָט אין דער צייט פון זיין אַרבייט געקענט געניסען דעם ברייטען אָנזיכט פון דער אָזערע פון ניישאַטעל. ביי נאַכט האָט ער געשריבען בריעה, אַ בוך וועגען דער קאַמונע, קורצע אַר־

טיקלען פאר די ארבייטער צייטונגען — און אזוי איז ער געוואָרען אַ שריפטשמעלער. יעדען טאָג בין איך געגאנגען איהם זעהן און הערען וואָס דער דאָזיגער ברייט־פנים־דיגער, האָרעפּאָסנער, אַביסעל פּאָעטישער, רוהיגער און העכסט גוט־הערציגער קאָמונאר האָט מיר געהאט צו דער־צעהלען וועגען דעם אויפשטאַנד אין וועלכען ער האָט גענומען אַ בערײַ־מענדען אַנטייל, און וועלכען ער האָט נאָרוואָס געשילדערט אין אַ בוך, „די דריטע גיעדערלאַגע פון דעם פּראַנצווײַשען פּראָלעטאַריאַט“.

איין אין־דער־פריה, ווען איך האָב אַרויפגעקלעמערט דעם באַרג און בין צוגעקומען צו זיין ביידעל, האָט ער מיך בענגענעט שטראַהלענדיג פון פרייד מיט די ווערטער: „איהר ווייסט, פינדי לעבט! אָט איז אַ בריעה פון איהם; ער איז אין דער שווייץ“. מען האָט גאָר ניט געהאט געהערט פון פינדי'ן זייט מען האָט איהם דאָס לעצטע מאָל געזעהן דעם 25טען אָדער דעם 26טען מאי אין די טולעריען, און מען האָט איהם געהאַלטען פאר טויט, בעת אין דער ווירקליכקייט איז ער ערגעץ געווען בעהאַלטען אין פאַריז. און אין דער צייט וואָס מאַלאַן'ס פינגער האָבען זיך געהאַלטען אין שפיעלען מיט די וויצקעס, אויספּלעכטענדיג פון זיי אַן עלעגאַנטען קאַרב, האָט ער מיר דערצעהלט מיט זיין רוהיגער שטימע, וועלכע פלעגט נאָר צייטענווייז אַ ציטער טהאָן, וויפיעל מענשען עס זיינען דערשאַסען געוואָרען פון די ווערסאַילער סאָלאַטען אויף דעם פּערדאַכט אַז זיי זיינען געווען פינדי, וואַרלען, ער אַליין (מאַלאַן), אָדער עפעס אַן אַנדער פיהרער. ער האָט מיר דערצעהלט וואָס ער האָט געוואוסט וועגען דעם טויט פון וואַרלען, דעם בוכבינדער, וועמען די פאַריזער אַרבייטער האָבען פּערגעמערט, אָדער פון דעם אַלטען דעלעקלוז, וועלכער האָט ניט געוואָלט איבערלעבען די גיעדערלאַגע, און פון פיעלע אַנדערע. ער האָט געשילדערט די שוידערליכקייטען וואָס ער האָט צוגעזעהן אין דער צייט פון יענעם בלוטיגען קאַראַוואַל, מיט וועלכען די רייכע קלאַסען פון פאַריז האָבען געפייערט זייער אומקעהרען זיך אין דער הויפטשטאָרט, און ווי דער גייסט פון נקמה האָט דורכגענומען די מאַסען, געפיהרט פון פּאָל רוגאַל, וועלכע האָבען הינגעריכטעט די פּערוואַנען, וואָס די קאָמונע האָט געהאַלטען אַלס משכון.

זיינע ליפען האָבען געצוקט בעת ער האָט גערעדט פון די העלדיש־קייטען פון די קינדער; און ער איז אין גאַנצען צוזאַמענגעבראַכען, בעת ער האָט מיר דערצעהלט די געשיכטע פון יענעם אינגעל וועמען די ווער־סאילער האָבען געהאַלטען ביין דערשיסען, און וועלכער האָט געבעטען דעם אַפּיציר'ס ערלויבניס פריהער אַבצוגעבען אַ זילבערנעם זייגער, וואָס ער האָט ביי זיך געהאט, צו זיין מוטער, וועלכע האָט געוואוינט ניט ווייט

פון דאָרט. דער אָפיציר, אונטערנעבענדיג זיך פאַר א מאָמענט דעם געפיהל פון רחמנות, האָט דעם אינגעל געלאָזט געהן, האָפענדיג זױ עס ווױזט אויס, אַז ער וועט מעהר ניט צוריקקומען. אָבער אין אַ פערטעל שעה אַרום איז דער אינגעל געווען צוריק און, פערנעהמענדיג זיין פלאַץ צווישען די געפאלענע ביי דער וואַנד, האָט ער אויסגערופען: „איך בין גרייט!“ צוועלף קוילען האָבען געמאַכט אַ סוף צו זיין יונגען לעבען.

איך דענק אַז איך האָב קיינמאָל אַזוי פיעל ניט געליטען ווי בעת איך האָב געלייענט יענעם שרעקליכען בוך, „לע ליוור רוזש דע לאַ זשיס-טיס ריאַל“ („דאָס רויטע בוך פון דער לאַנד-גערעכטיגקייט“), וועלכער האָט ענטהאַלטען ניט מעהר ווי אויסציגע פון די בריעה פון די קאַרעס-פּאַנדענטען פון „סטאַנדאַרד“, „דעילי טעלעגראַף“ און „טיימז“, וואָס זיינען געווען געשריבען אין פאַרזי אין די לעצטע טעג פון מאי 1871, שילדע-דענדיג די שוידערהאַפטע טהאַטען, וואָס זיינען בעגאַנגען געוואָרען פון דער ווערסאַלער אַרמעע אונטער גאַליפּען, און וואו עס זיינען אויך איבערגעגעבען געוואָרען אייניגע שטעלען פון דער פאַרזי, „פינאַראַ“, וואָס זיינען געווען אָנגעזאַפט מיט אַ בלוטדורשטיגען גייסט געגען די אינ-סורגענטען. ליענענדיג די דאָזיגע בלעטער האָב איך אין גאַנצען פערלאָך דען די האָפענונג אויף דער מענשהייט, און איך וואָלט געבליבען אַזוי פער-צווייפּעלט, ווען איך וואָלט שפּעטער ניט געפונען אין יענע מענשען פון דער בעזיענטער פאַרטיי, וועלכע האָבען אַליין דורכגעלעבט די אַלע שרע-קענס, יענע אַבוועזענהייט פון האַס, יענעם פערטרויען אין דעם ענדליכען טריאומף פון זייערע אידעען, יענעם רוהיגען, אַבוואויל טרויעריגען בליק געריכטעט צו דער צוקונפט, יענע גרייטקייט צו פּערגעסען דעם קאַשמאַר פון דער פּערגאַנגענהייט, וואָס איך האָב בעמערקט ביי מאַלאַן ען און כמעט טהאַטזעכליך ביי אַלע פליכטלינגע פון דער קאַמונע, וועלכע איך האָב געטראָפּען אין זשענעווא, — און וואָס איך געפין נאָך ביי לואיזע מישעל, לעפּראַנס, עליזע רעקל, און אַנדערע פריינד.

פון ניישאַטעל בין איך אַריבער אין סאַנוויליער. אין אַ קליינעם טהאַל אין די יוראַ בערג איז פאַראַן אַ גאַנצע רייהע פון שטערטלעך און דערפּלעך, פון וועלכע די פּראַנצויזישערדענדע בעפּעלקערונג איז אין יענער צייט אינגאַנצען געווען בעשעפּטיגט אין די פּערשיידענע צווייגען פון זיגעריאַ-מאַכעריי. גאַנצע פאַמיליען פלעגען אַרבייטען אין קליינע ווערקשטאַטען. אין איינער פון זיי האָב איך געטראָפּען אַן אַנדער פיהרער, אַדהעמאַר שוויטצעבעל, מיט וועמען איך בין שפּעטער אויך געוואָרען נאָהענט בעפריינדעט. ער איז געזעסען צוזאַמען מיט אַ דוצענר יונגע לייט, וועלכע האָבען גראַווירט דעקלעך פון גאָלדענע און זילבערנע זיי-

גערס. מען האָט מיך איינגעלאָדען זיך זעצן אויף אַ בענקעל אָדער אויף אַ טיש, און אין גיכען זיינען מיר אַלע געווען פּערטהאַן אין אַ געשפּרעך וועגען סאָציאַליזם, רעגירונג אָדער נייט־רעגירונג, און די קומענדע קאָנגרעסען.

אין אָבענד האָט געבושעוועט אַ שנעע־שטורעם; מיר זיינען שיער אַהן אויגען געבליבען, און דאָס בלוט איז אונז אין די אָדערען פּערפּראַך רען געוואָרען, דערשלאָגענדיג זיך צו דעם נעקסטען דאָרף. אָבער ניט קוקענדיג אויפֿן שנעע־שטורעם זיינען זיך צונויפּגעקומען פון די אַרומיגע דערפער אַן ערך פּופּציג זייגער־מאַכער, מייסטענס עלטערע מענשען — מאַנכע האָבען געהאַט צו געהן אַ מהלך פון וואַסערע זיעבען מייל — אַנטיילצונעהמען אין אַ קליינער נייט־אָפיציעלער פּערוואַמלונג, וואָס איז געווען איינגערופּען פאַר יענעם אָבענד.

די אָרגאַניזאַציע גופּא פון דעם זייגער־פּאַך, וואָס מאַכט מעגליך אַז מענשען זאָלען זיך איינער דעם אַנדערען גענוי קענען און זאָלען אַרבייט טען אין זייערע הייזער, וואו זיי קענען פריי רעדען, ערקלערט שוין וואַרום דער גראַד פון דער נייסטיגער ענטוויקלונג פון יענער בעפעלקער רונג איז אַ העכערער ווי פון די אַרבייטער, וועלכע פּערברענגען דעם גאַנצען לעבען פון זייער פריהער קינדהייט אָן אין די פּאַבריקען. ביי די אַרבייטער פון די קליינע פּאַכען איז פּאַראַן מעהר זעלבסטשטענדיגקייט און מעהר אַריגינאַליטעט. אָבער דאָס וואָס עס איז קיין אַבזונדערונג ניט געווען צווישען די פיהרער און די מאַסען אין דער יוראָ פּעדעראַציע, איז אויך געווען דער גרונד, פאַר וואָס עס איז ניט געווען קיין פּראַגע, וועגען וועלכער יעדער מיטגליעד פון דער פּעדעראַציע זאָל ניט האָבען געשטרעבט צו פּאַרמירען זיין אייגענע מיינונג. דאָ האָב איך געזעהן, אַז די אַרבייטער זיינען ניט געווען אַ מאַסע, וואָס ווערט געפיהרט און ווערט געשטעלט אין דיענסט פאַר די פּאָליטישע ציעלען פון עטליכע מענשען; זייערע פיהרער זיינען איינפאַך געווען זייערע טהעטיגערע חברים — זיי זיינען ניכער געווען אינציאָטאָרס איידער פיהרער. די קלאַרקייט פון בעמאָכט טען אַ זאַך, די ריכטיגקייט פון אורטיילען וועגען עפעס, די פעהיגקייט פונאַנדערצופּלאַנטערען קאָמפּליצירטע סאָציאַלע פּראַגען, וואָס איך האָב בעמערקט ביי די דאָזיגע אַרבייטער, דערהויפּט ביי די וואָס זיינען געווען אין די מיטעלע יאָהרען, האָבען אויף מיר געמאַכט אַ טיעפען איינדרוק; און איך בין פעסט איבערצייגט, אַז אויב די יוראָ פּעדעראַציע האָט געשפיעלט אַ בעדייטענדע ראָלע אין דער ענטוויקלונג פון סאָציאַליזם, איז עס ניט נאָר צוליבע דער וויכטיגקייט פון די הערשאַפּטלאָזע און פּעדע־ראַליסטישע אידעען, פון וועלכע זי איז געווען די פּאַרקעמפּפּערין, נאָר

אויך צוליעב דעם אויסדרוק, וואָס איז געגעבען געוואָרען צו די דאָזיגע אידעען פון דעם געזונדען פערשטאַנד פון די זייגער־מאַכער פון דער יורא. אָהן זייער הילף וואָלטען די דאָזיגע בעגריפען פיליכט געבליבען פאַר אַ לאַנגער צייט ניט מעהר ווי אַבסטראַקציעס.

די טהעאָרעטישע אַנזיכטען פון אַנאַרכיזם, ווי זיי האָבען דאָן אָנגע־הויבען אויסגעדריקט צו ווערען אין דער יורא פּעדעראַציע, ספּעציעל פון באַקונינ'ען; די קריטיק אויפ'ן שטאַט־סאָציאַליזם — די מורא פאַר אַן עקאָנאָמישען דעספּאָטיזם, וואָס איז פּיעל מעהר געפּעהרליכער ווי דער ריינער פּאָליטישער דעספּאָטיזם — וואָס איך האָב דאָרט געהערט פּאַרמיר לירענדיג; און דער רעוואָלוציאָנערער כאַראַקטער פון דער אַגיטאַציע, האָבען שטאַרק אַפּעלירט צו מיין שכל. אָבער די גלייכהייטליכע בעציר־הונגען, וואָס איך האָב געטראָפּען אין די יורא־בערג, די זעלבסטשטענ־דיגקייט פון דענקען און אויסדרוק, וואָס איך האָב געזעהן ענטוויקלען זיך ביי די אַרבייטער, און זייער אונבעגרענעצטע איבערגעבענהייט צו דער זאך, האָבען נאָך שטאַרקער אַפּעלירט צו מינע געפּיהלען. און ווען איך בין אַוועק פון די בערג, האָבענדיג פּערבראַכט אַ וואָך מיט די זייגער־מאַכער, זיינען מינע אַנזיכטען איבער'ן סאָציאַליזם געווען בעשטימטע. איך בין געווען אַן אַנאַרכיסט.

אַ רייזע וואָס איך האָב דערנאָך געמאַכט אין בעלגיען, וואו איך האָב נאָכאַמאָל געהאַט די מעגליכקייט צו פּערגלייכען די צענטראַליזירטע פּאָליטישע אַגיטאַציע אין ברוסעל מיט דער עקאָנאָמישער און אונאַב־הענגיגער אַגיטאַציע, וואָס איז אָנגעגאַנגען צווישען די טוך־אַרבייטער אין ווערוויער, האָט נאָך פּערשטאַרקט מינע אַנזיכטען. די דאָזיגע טוך־אַרבייטער זיינען געווען איינע פון די העכסט סימפּאַטישע בעפעלקערונג־גען, וואָס איך האָב ווען עס איז בעגעגענט אין מערב־איייראָפּאַ.

IX

באַקונין איז צו יענער צייט געווען אין לאַקאַרנאָ. איך האָב איהם ניט געזעהן, און איצט טהוט עס מיר זעהר שטאַרק לייד, וואָרים ווען איך בין מיט פּיער יאָהר שפּעטער צוריקגעקומען אין דער שווייץ, איז ער שוין געווען טויט. ער איז עס געווען, וועלכער האָט געהאַלפּען די פּריינד פון דער יורא קלאָר מאַכען זייערע אידעען און פּאַרמולירען זייערע שטרע־בונגען; ער איז עס געווען, וואָס האָט זיי בעגייסטערט מיט זיין מעכ־טיגען, פּלאַמענדען, אונווידערשטעהליכען ענטהוויאָזם. אַזוי גיך ווי ער

האַט בעמערקט, אז אַ קליינע צייטונג, וועלכע גיליאָם האָט אָנגעהויבען רעדאַקטירען אין די יוראַ בערג (אין לאַקל), האָט געגעבען אַ נייעם מאָן פון זעלבסטשטענדיגע געדאַנקען אין דער סאַציאַליסטישער בעוועגונג, איז ער אַריבערגעקומען אין לאַקל. גאַנצע טעג און גאַנצע נעכט האָט ער גערעדט צו זיינע נייע פּריינד וועגען דער היסטאָרישער נייטווענדיגקייט פון אַ נייעם צוג אין דער אַנאַרכיסטישער ריכטונג; ער האָט פאַר יענער צייטונג געשריבען אַ רייע פון גרינדליכע און אויסגעצייכענטע אַרטיקלען לען וועגען דעם היסטאָרישען פּראָגרעס פון דער מענשהייט צו פּרייהייט; ער האָט אַריינגעבלאָזען ענטהוויזאָם אין זיינע נייע פּריינד, און ער האָט געשאַפען יענעם צענטער פון פּראָפּאָגאַנדאַ, פון וואָנען דער אַנאַרכיזם האָט זיך שפּעטער פּערשפּרייט אין די איבעריגע טיילען פון אייראָפּאָ.

נאָכדעם ווי ער האָט זיך אַריבערגעקליבען אין לאַקאַרנאַ — פון וואָנען ער האָט אָנגעהויבען אַן עהנליכע בעוועגונג אין איטאַליען און, דורך זיין סימפּאַטישען און בענאַכטען מיטהעלפּער, פּאַנעלי, אויך אין שפּאַניען — איז די אַרבייט, וואָס ער האָט געהאַט אָנגעפּאַנען אין די יוראַ בערג, פּאַרטגעזעצט געוואָרען זעלבסטשטענדיג פון די יוראַ-מענשען גופאַ. דער נאָמען „מיכעל“ איז זעהר אָפט דערמאָנט געוואָרען אין זייערע געשפּרעכען — אָבער ניט ווי פון אַן אַבוועזענרען עלטסטען, וועמעס מיינונגען עס ווערען בעטראַכט ווי געזעצען, נאָר ווי פון אַ פּערזענליכען פּריינד, פון וועמען יעדער איינער האָט גערעדט מיט ליבע, אין אַ חבּר' - שאַפטליכען זין. וואָס מיר איז אַם מייסטען אויפּפאַלענד געווען איז דאָס, וואָס באַקוּנין'ס איינפלוס האָט זיך געלאָזט פיהלען פיעל וועניגער אַלס דער איינפלוס פון אַן אינטעלעקטועלער אויטאָריטעט, איידער פון אַ מאַראַלער פּערזענליכקייט. אין געשפּרעכען וועגען אַנאַרכיזם, אָדער וועגען דער שטעלונג פון דער פּעדעראַציע, האָב איך קיינמאַל ניט געהערט זאָגען, „באַקוּנין האָט אזוי געזאָגט“, אָדער „באַקוּנין דענקט אזוי“, גלייך ווי דאָס וואָלט אָנגעהאַקט די דיסקוסיאָן. וואָס ער האָט געשריבען אָדער געזאָגט איז ניט געווען קיין טעקסט, וואָס מען האָט געמוזט געהאָרען, ווי ס'איז ליידער אָפט דער פאַל אין פּאַליטישע פּאַרטייען. אין אַלע אזעלכע אָנגעלעגענהייטען, אין וועלכע דער שכל איז דער העכסטער ריכטער, האָט יעדער איינער אין דער דיסקוסיאָן געברויכט זיינע אייגענע אַרגומענטען. דער אַלגעמיינער געדאַנקענאַנג און דער תּמצית איז פּילייכט געאויסערט געוואָרען פון באַקוּנין'ען, אָדער באַקוּנין האָט עס אפּשר געבאַרגט פון זיינע פּריינד פון דער יוראַ — אין יעדען פאַל, האָבען ביי יעדען יחיד די אַרגומענטען בעהאַלטען זייער אייגענעם אינדיווידועלען כאַראַקטער. איין מאָל נאָר האָב איך געהערט אַנרופּען באַקוּנין'ס נאָמען ווי פון אַן אויטאָ-

רײַטעט אין זיך גופא, און דאָס איז מיר געווען אזוי שטאַרק אויפפאלענד, אז איצט נאָך געדענק איך דעם אָרט, וואו דער געשפרעך איז פאַרגעקומען, און די גאַנצע אומגעבונג. עטליכע יונגע לייט האָבען איינמאַל פערפיהרט אַ בחור'שען געשפרעך, אין דער אַנוועזענהייט פון פרויען, וואָס איז געווען ניט זעהר שמייכלהאַפט פאַר דעם שענהעם געשלעכט, ווען פלוצ־לינג האָט איינע פון די אַנוועזענדע פרויען געמאַכט אַ סוף צו איהם, אויסרופענדיג: „א שאָד וואָס מיכעל איז דאָ ניטאָ: ער וואָלט איך שוין געוויזען אייער ריכטיגען אָרט!“ די קאָלאָסאַלע פיגור פון דעם רעוואָלוציאָנער ציאָנער, וועלכער האָט אַלצדינג אויפגעגעבען צוליב דער רעוואָלוציאָן, און האָט געלעבט נור פאַר איהר, שעפענדיג פון זיין בעגריף פון דער רעוואָלוציאָן די העכסטע און ריינסטע בעגריפען פון לעבען, האָט פאַרט־געזעצט זיי צו בענייסטערען.

איך האָב זיך אומגעקעהרט פון דער דאָזיגער רייזע מיט קלאָרע סאַציאַלאָגישע אַנזיכטען, וועלכע איך האָלט ביז היינטיגען טאָג, און טהו אַלץ וואָס איך קען זיי צו ענטוויקלען אין אַלץ מעהר בעשטימטע, קאָנ־קרעטע פאַרמען.

איין פונקט איז אָבער געווען, וועלכען איך האָב ניט געקענט אָננעה־מען, ביז וואָנען איך האָב איהם ניט שטאַרק איבערגעטראַכט און פער־בראַכט אויף איהם פיעלע שטונדען פון מיינע נעכט. איך האָב קלאָר געזעהן, אז פאַר דער געוואָלדיגער ענדערונג, וואָס וועט איבערגעבען אַלעס נויטיגע פאַר דעם לעבען און דער פראָדוקציאָן אין די הענד פון דער געזעלשאַפט — צי דאָס וועט זיין דער פאַלקס־שטאַט פון די סאַציאַלדעמאָקראַטען, אָדער די פּעראַיינען פון פרייהייטליך פערבונדענע גרופען, ווי די אַנאַרכיסטען געהמען־אָן — וועט נויטיג זיין אַ פיעל גרינד־ליכערע רעוואָלוציע, איידער וועלכע עס איז פון די רעוואָלוציעס וואָס זיינען פּערשריבען אין היסטאָריע. נאָכמעהר, אין אַזאָ רעוואָלוציע וועלען די אַרבייטער האָבען געגען זיך ניט דעם צופּוילטען דור פון אַריסטאָקראַט־מען, קעגען וועמען די פראַנצויזישע פויערים און רעפּובליקאַנער האָבען געהאַט צו קעמפּען אין דעם לעצטען יאָרהונדערט — און אפילו יענער קאַמפּף איז געווען אַ פּערצווייפּעלטער — נאָר די נייסטיג און פיזיש פיעל מעכטיגערע מיטעלקלאַסען, וועלכען האָבען אין זייער דיענסט דעם גאַנצען אַרבייטענדען מעכאַניזם פון דעם מאָדערנעם שטאַט. איך האָב אָבער באַלד איינגעזעהן, אז קיין רעוואָלוציע, סיי אַ פריעדליכע, סיי אַ געוואָלדיגע, איז קיינמאַל ניט פאַרגעקומען איידער די נייע אידעאַלען זיינען טיעף אַריינגעדונגען אין דעם אייגענעם קלאַס גופא, וועמעס

עקאָנאָמישע און פּאָליטישע פּריווילעגיעס עס האָבען געמוזט אָנגערופּען ווערען. איך האָב צוגעזעהן די אַבשאַפונג פון לייבאייגענשאַפט אין רוסי-לאַנד, און איך האָב געוואוסט, אז ווען די איבערצייגונג אין דער אונגער-רעכטיגקייט פון זייערע פּריווילעגיעס וואָלט ניט געווען ווייט פּערשפּרייט אין דעם לייבאייגענטימער קלאַס גופא (אַלס אַ פּאָלגע פון דער פּריהער-דיגער עוואָלוציאָן און די רעוואָלוציאָנען, וואָס זיינען פּאַרגעקומען אין מערב-אייראָפּאָ), וואָלט די בעפּרייאונג פון די לייבאייגענע קיינמאָל ניט דורכגעפיהרט געוואָרען אזוי לייכט, ווי דאָס איז געווען דער פּאַל אין 1861. און איך האָב געזעהן, אז די אידעע פון דער בעפּרייאונג פון די אַרבייטער פון דעם היינטיגען לוינסיסטעם האָט געמאַכט פּאַרטשריט צווישען די מיטעלקלאַסען גופא. די הייסעסטע פּערטיידיגער פון די איצ-טיגע עקאָנאָמישע בעדינגונגען האָבען שוין אויפגעגעבען די טענה פון ר ע כ ט, פּערטיידיגנדיג זייערע היינטיגע פּריווילעגיעס — אָנשאַט דעם איז אויפגעהויבען געוואָרען די פּראַגע „וואָס וועט אַרויסקומען“ פון אזא אָרדנונג. זיי האָבען ניט אָבערלייקענט די ראַטהוואַקייט פון אזא מין ענדערונג, זיי האָבען נאָר געפרעגט, צי די נייע עקאָנאָמישע אָרגאַניזאַציע וואָס ווערט פּערטיידיגט פון די סאַציאַליסטען וועט ווירקליך זיין בעסער איידער די היינטיגע; צי אַ געזעלשאַפט, אין וועלכער די אַרבייטער וועלען האָבען אַ הערשענרע דעה, וועט זיין ביכולת צו פּערוואַלטען די פּאַראַדק-ציאָן בעסער איידער די קאַפיטאַליסטען, וואָס ווערען אָנגעטריבען פון אייגענע אינטערעסען-אויסרעכענונגען, פּערוואַלטען עס היינטיגען מאָג.

אַחוץ דעם האָב איך אָנגעהויבען ביסלעכווייז פּערשטעהן, אז רעוואָ-לוציאָנען, דאָס הייסט, פּעריאָדען פון געשווינדער עוואָלוציע און געשווינדע ענדערונגען, זיינען פונקט אזוי פיעל נאַטירליך פאַר דער מענשליכער געזעלשאַפט, ווי די לאַנגזאַמע עוואָלוציע וואָס געהט איצט אונאויפהערליך אָן צווישען די ציוויליזירטע ראַסען פון דער מענשהייט. און יעדעס מאָל, וואָס אזא פּעריאָדע פון אונטערנעטריבענער עוואָלוציע און גרינדליכער איבערבויאונג הויבט זיך אָן, מוז אויסברעכען אַ בירגער-קריגע אויף אַ קלענערען אָדער גרעסערען מאַסישטאַב. די פּראַגע איז דאָן ניט, ווי אזוי מען קען אויסמידען רעוואָלוציעס, נאָר ווי אזוי מען קען אַרויסקריגען די גרעסטע רעזולטאַטען מיט דער קלענסטער מעגליכער מאַס פון בירגערקריגע, מיט דער קלענסטער צאָהל קרבנות, און מיט וואָס וועניגער געגענווייטיגע ערביטערונג. פאַר דעם צוועק איז דאָ נור איין מיטעל און דאָס איז, אז דער אונטערדריקטער טייל פון דער געזעלשאַפט זאָל קריגען דעם מעגליכסט קלאַרסטען בעגריף פון דעם, וואָס ער האָט ברעה צו דערגרייכען, און ווי אזוי ער וועט עס דערגרייכען, און זיי זאָלען זיין

דורכגעדרינגען מיט דעם ענטהוויאָזם, וועלכער איז נויטיג פאַר דעם דאָזיגען אויפֿטוהן. דעמאָלט וועלען זיי זיכער צוציהען צו זייער זאָך די בעסטע און די פֿרישעסטע אינטעלעקטועלע קרעפטען פֿון דעם פֿרווילע-גירמען קלאַס.

א שרעקליכער ביישפּיעל פֿון אַן אויפשטאַנד, וואָס האָט נאָך ניט געהאַט קיין בעשטימטע אידעאָלען, איז געווען די פֿאַריזער קאַמונע. ווען די אַרבייטער זיינען געוואָרען, אין מערץ 1871, די בעלי-בתים פֿון דער גרויסער שטאָדט, האָבען זיי ניט אָנגעגריפען די איינגעוואָרצעלטע אייגענ-טומס-רעכטען פֿון די מיטעלקלאַסען. פֿערקעהרט, זיי האָבען די דאָזיגע רעכטען גענומען אונטער זייער שוין. די פּיהרערס פֿון דער קאַמונע האָבען בעשיצט מיט זייערע קערפּערס די נאַציאָנאַל-באַנק, און ניט אַכטענדיג אויף דעם קרויז, וועלכער האָט פֿאַראַלזירט די אינדוסטריע און אַ מאַסע אַרבייטער זיינען דורך דעם געבליבען אָהן חיונה, האָבען זיי מיט זייערע דעקרעמען בעשיצט די רעכטען פֿון די אייגענטימער פֿון די פֿאַב-ריקען, די געשעפּטס-הייזער און די וואוינונגס-הייזער. פֿון דעסטוועגען, ווען די בעוועגונג איז געווען דערשטיקט, האָבען זיך די מיטעלקלאַסען גאָר ניט גערעכענט מיט דער בעשיידענהייט פֿון די קאַמונאַלע פֿאַדע-רונגען פֿון די אינסורגענטען. אָבלעבענדיג צוויי חדשים אין שרעק, אַז די אַרבייטער וועלען אָנגרייפֿען זייערע אייגענטומס-רעכטען, האָבען די רייכע לייט פֿון פֿראַנקרייך גענומען ראַכע פֿון די אַרבייטער, פֿונקט ווי זיי וואָלטען יאָ געהאַט אָנגעגריפֿען זייערע רעכטען. גענויע דרייסיג טוי-זענד אַרבייטער זיינען געטויטעט געוואָרען, ווי בעוואוסט, ניט אין קאַמפּף, נור נאָכדעם ווי זיי האָבען די שלאַכט געהאַט פֿערלאָרען. ווען די אַרבייטער וואָלטען טאַקע געהאַט אָנגענומען מיטלען צו פֿערגעזעלשאַפּט-ליכען דאָס אייגענטום, וואָלט די נקמה ניט געקענט זיין קיין שרעקליכערע.

אויב אזוי — איז געווען דער שלום, צו וועלכען איך בין געקומען — אויב עס גיבען פֿעריאָדען אין דער מענשליכער ענטוויקלונג, ווען אַ קאַמפּף איז אונפֿערמיידליך, און עס ברעכט אויס אַ בירגער-קריעג נאָך אונאַב-הענגיג פֿון דעם ווילען פֿון געוויסע איינצעלנע, — דאַן זאָלען די דאָזיגע קעמפּפֿע פֿאַרקומען, לבל הפחות, ניט צוליעב אונבעשטימטע שטרעבונגען, נאָר פֿאַר בעשטימטע פֿאַדערונגען; ניט צוליעב זייטיגע פֿונקטען, וועמעס אונטוויקליכקייט פֿערקלענערט פֿון דעסטוועגען ניט די געוואָלדזאַמ-קייט פֿונ'ם קאַמפּף, נאָר פֿאַר ברייטע אידעען, וועלכע בעגייסטערען די מענשען מיט דער הערליכקייט פֿון דעם האַרזיאָנט וואָס זיי דעקען אויף. אין דעם לעצטען פּאַל וועט דער קאַמפּף גופּא פּיעל וועניגער אַבהענגען פֿון דער ווירקזאַמקייט פֿון די ביקסען און קאַנאָנען, איידער פֿון דער קראַפּט

פון דעם שאַפענדען זשעניע, וואָס וועט געבראַכט ווערען אין טהעטיגקייט אין דער איבערבוואונגס-אַרבייט פון דער געזעלשאַפט. דער קאַמפּף וועט הויפטזעכליך אָבהענגען פון די קאָנסטרוקטיווע כחות פון דער געזעלשאַפט, וועלכע געהמען אָן בעת מעשה אַ פרייען גאַנג; פון די בעגייסטערונגען, וואָס זיינען פון אַ הויכער פּראָבע און געווינען דאָרדן סימפּאַטיע אפילו פון די, וועלכע זיינען אַלס אַ קלאַס געגען דער ענדערונג. דער קאַמפּף וואָס ווערט אויף דעם אופן אָנגעפיהרט פאַר העכערע פּאַדערונגען, וועט אָבער רייניגען די סאָציאַלע אַטמאָספּערע גופא און די צאָהל קרבנות אויף ביידע זייטען וועט זיכער זיין אַ סך קלענער, איידער ווען דער קאַמפּף ווערט אָנגעפיהרט פאַר וועניגער וויכטיגע זאַכען, אין וועלכען די ניעדער-ריגע אינסטינקטען פון די מענשען שפיעלען זיך פריי פונאַנדער. מיט אַט די אידעען האָב איך זיך אומגעקערט נאָך רוסלאַנד.

XI

אין דער צייט פון מײן ריזע האָב איך אָנגעקויפט אַ סך ביכער און זאַמלונגען פון סאָציאַליסטישע צייטונגען. אין רוסלאַנד זיינען אַזעלכע ביכער געווען „אַבסאָלוט פערבאָטען“ פון דער צענזור; און אַ טייל פון די צייטונגס-זאַמלונגען און בעריכטען פון די אינטערנאַציאָנאַלע קאָנגרעסען האָט מען פאַר קיין געלד ניט געקענט קריגען צו קויפען אפילו אין בעלגיען. „זאָל איך זיך מיט זיי שיידען, בעת מײן ברודער און מיינע פריינד וואָל-טען געווען אַזוי גליקליך זיי צו האָבען אין פעטערבורג?“ האָב איך זיך געפרעגט; און איך האָב בעשלאַסען, אַז איך מוז זיי אַריינקריגען אין רוסלאַנד אונטער אַלע אומשטענדען.

איך בין געפאָהרען צוריק אין פעטערבורג איבער וויען און וואַרשאָ. ביי דעם פּוילישען גרענעץ מאַכען טויזענדער אידען אַ לעבען פון שמונד-לעריי און איך האָב געקלערט, אַז ווען איך וואָלט געקענט אויסגעפינען איינעם פון זיי, וואָלטען מיינע ביכער אַריבערגעבראַכט געוואָרען דעם גרענעץ בשלום. אַרונטערשטייגען אָבער אויף אַ קליינער באַהינדערטאַנציע ניט ווייט פון גרענעץ, בעת אַלע אַנדערע פּאַסאַזשירען פּאַהרען ווייטער, און דאָרטען זיך געהמען זוכען אַ שמוגלער, וואָלט ניט געווען זעהר פער-נינפטיג; איך האָב זיך דעריבער פערנומען אָן אַ זייט און בין פערפאָהרען מיט דער באַהן אין קראָקוי. „די הויפשטאָדט פון אַלט-פּוילען איז ניט ווייט פון גרענעץ“, האָב איך געקלערט, „און איך וועל דאָרט זיכער טרעפען אַ אידען, וואָס וועט מיר אָנווייזען די מענשען וועלכע איך זוך.“

איך בין אָנגעקומען אין דער אַמאָליגער בעריהמטער און גלענצענדער שטאָרט אין אָבענד, און גלייך אויף מאָרגען אין דער פּריה האָב איך זיך אַרויסגעלאָזט פון מיין האָטעל זוכען א אידען. צו מיין ערשטוינען האָר איך אָבער דערזעהן א אידען אויף יעדען גאַס־ווינקעל און וואו נאָר איך האָב געוואָרפען אן אויג אין דעם זאָנסט לעדיגען מאַרק־פּלאַץ. יעדער פון זיי האָט געטראָגען די טראַדיציאָנעלע לאַנגע קאַפּאַטע און פּאות ווי זייערע אור־עלטערען, און יעדער האָט אויסגעקוקט אויף עפעס א פּוילישען נאָבעל־מאַן אָדער א סוחר, וואָס וועט אפשר איהם שיקען אויף א שליחות און בעצאָהלען עטליכע קאַפּיקעס פאַר זיין טרחה. געוואַלט האָב איך געפינען א י י ו אידען און דאָ האָב איך פאַר זיך געהאַט אזוי פיעל! צו וועמען זאָל איך צוגעהן? איך בין אויסגעגאַנגען די גאַנצע שטאָרט, און דאָ, א פּערצווייפּעלטער, האָב איך בעשלאָסען א רעד טהאַן מיט דעם אידען, וועלכער איז געשטאַנען ביים איינגאַנגס־טויער פון מיין האָטעל — א גרויסער אַלטער פּאַלאַץ, פון וועלכען יעדער זאָל איז אין די אַמאָליגע יאָהרען געווען אָנגעפילט מיט אן עלעגאַנטען עולם פון רייך געקליידטע און לוסטיגע טענצער, וועלכער האָט אָבער איצט ערפילט דעם מעהר פּראָד זאַאישען צוועק, צו געבען שפּייז און נאַכטלעגער פאַר עטליכע צופעליגע רייזענדע.

„א גאַנץ לייכטע זאַך, מיין הערר“, האָט ער געענטפּערט. אָט וועל איך אייך אַריבערבּענגען דעם פּערטרעטער פון דער אוניווערזאַלער געזעל־שאַפט פאַר דעם „אינטערנאַציאָנאַלען עקסטשיינדזש פון (פּאַמיד זאַגען) קאָדער און ביינער“. זיי פיהרען אָן דעם גרעסטען שמוגעל־געשעפט אין דער וועלט, און ער וועט אייך זיכער טהאַן די טובה“. א האַלבע שעה שפּע־טער איז ער ווירקליך צוריקגעקומען מיט דעם פּערטרעטער פון דער געזעל־שאַפט — א העכסט עלעגאַנטער יונגער מאַן, וועלכער האָט גערעדט פּער־פּעקט רוסיש, דייטש און פּויליש.

ער האָט א קוק געטהאַן אויפ'ן פּעקעל, האָט איהם אָבגעוואויגען מיט די הענר, און האָט געפּרעגט וואָס פאַר א זאָרט ביכער דאָס זיינען.
„אַלע שטרענג פּערבאַטען פון דער רוסישער צענזור; און דעריבער מוזען זיי דאָס אַריינגעשמוגעלט ווערען.“

„ביכער“, האָט ער געזאָגט, „זיינען אפילו ניט די סוחר מיט וואָס מיר האַנדלען; אונזער געשעפט איז מיט טהייערע זיידענס. ווען איך זאָל דאַרפן בעצאָהלען אונזערע מענשען לויט דעם זיידענס טאַריף, וועט מיר אויסקומען צו פּערלאַנגען פון אייך א גאַנץ היבשע סומע. און, זאָגענדיג אייך דעם אמת, האָבען מיר ניט קיין שטאַרקען חשק אומצוגעהן מיט ביכער. ווען עס זאָל זיך מאַכען דער קלענסטער דורכפאַל, וואַלטען „זיי“

דערפון געמאכט אַ פּאָליטישע אַפּערע, און דאָס וואָלט אָבגעקאָסט דער „אוניווערזאַל קאָדער און ביינער קאָמפּאַניע“ אַ שלל מיט געלד זיך אַרויס-צודרעהען דערפון.

איך האָב וואַהרשיינליך אויסגעזעהן זעהר טרויעריג, וואָרים דער עלע-גאַנטער יונגער מאַן, וואָס האָט פּערטראָמען דער „אוניווערזאַל קאָדער און ביינער קאָמפּאַניע“ האָט גלייך צוגעגעבען: „זאָרגט זיך ניט אזוי שטאַרק. ער (דער האָמעל קאָמיסיאָנער) וועט עס שוין וויעס-איז בעזאָרגען פאַר אייך.“

„אַה, יא. ס'איז פאַראַן צעהנדליגער אַנדערע וועגען ווי צו בעזאָרגען אזאַ קלייניגקייט, אַ טובה צו טהאָן דעם העררען“, האָט לעבעדיג בעמערקט דער קאָמיסיאָנער, ווען דער יונגער מאַן איז אַוועק.

אין אַ שעה אַרום איז ער צוריקגעקומען מיט אַן אַנדער יונגען מאַן. דער האָט אַ נעהם געטהאָן דאָס פּעקעל, האָט איהם אַנידערגעלעגט אָן אַ זייט ביים טהיר, און האָט געזאָגט: „ס'וועט שוין רעכט זיין. אויב איהר פאַהרט אָב מאָרגען, וועט איהר קריגען אייערע ביכער אויף דער-און-דער סטאַנציע אין רוסלאַנד“, און ער האָט מיר דערקלערט ווי דאָס וועט צוגעהן.

„וויפּיעל וועט עס קאָסטען?“ האָב איך געפּרעגט.
 „וויפּיעל וואָלט איהר געוואָלט זיך לאָזען קאָסטען?“ איז געווען דער גענטפּער.

איך האָב אויסגעלעדיגט מײַן טײַטסער אויפ'ן טיש, און געזאָגט:
 „אזוי פּיעל דאַרף איך אויף דער ריזע. דאָס איבעריגע איז אייערס. איך וועל פּאַהרען דריטע קלאַס.“

„וואַי! וואַי! וואַי!“ האָבען ביידע אויף אַמאָל אויסגעשריען. „וואָס זאָגט איהר, הערר? אזא אַדעלמאַן זאָל פּאַהרען דריטע קלאַס! קיינמאָל ניט! ניין, ניין, ניין, דאָס וועט ניט געהן... אכט רובעל וועט זיין גענוג, און דערצו אַן ערף אַ רובעל פאַר'ן קאָמיסיאָנער, אויב איהר האָט נישט דאַגעגען — אזוי פּיעל וויפּיעל איהר ווילט. מיר זיינען ניט קיין וואַלד-רויבער, מיר זיינען ניט מעהר ווי עהרליכע סוחרים.“ און זיי האָבען זיך פּלומפּ געטזאָגט צו נעהמען מעהר געלד.

איך האָב אָפּט געהערט פון דער עהרליכקייט פון די אידישע שמוג-לערס ביים גרענעץ; איך האָב זיך אָבער קיינמאָל ניט געריכט צו האָבען אזא בעווייז דערויף. שפּעטער-צו, ווען אונזער „קרוזשאַק“ האָט אַריבער-געבראַכט מאַסען ביכער פון אויסלאַנד, אַדער נאָך שפּעטער, ווען אזוי פּיעל רעוואָלוציאָנערען און פּאָיכטלינגע פּלעגען אַריבער דעם גרענעץ, אַריינקומענדיג אַדער פּערלאָזענדיג רוסלאַנד, איז ניט געווען קיין איינציג-

גער פאל, ווען די שמוגלערס זאלען האָבען אימעצען פּעראַטהען, אָדער זאלען זיך געווען בענוצען מיט די אומשטענדען אַרויסצוקריגען צו-גרויסע פּריווען פאַר זייער אַרבייט.

אויף מאָרגען בין איך אָבגעפּאָהרען פון קראַקוי; און אויף דער בעשטימטער רוסישער סטאַנציע איז צוגעקומען אַ שווייצער צו מיין וואַנאַן און, רעדענדיג גאַנץ הויך, אזוי אז דער זשאַנדאַרם וואָס איז אַרומגעגאַנגען איבער דער פּלאַטפּאָרמע זאָל עס הערען, האָט ער צו מיר געזאָגט, „אָט דאָ איז דאָס פעקעל וואָס אייער הויכקייט האָט דאָ יענעם טאָג איבערגעלאָזט“, און האָט מיר דערלאָנגט מיין טהייערען פעקעל. איך בין אזוי צופריעדען געווען וואָס איך האָב עס געהאַט, אז איך האָב זיך אפילו ניט אָבגעשטעלט אין וואַרשאַ, און האָב פּאַרטגעזעצט מיין ריזע נאָך פעטערבורג, צו ווייזען מיין ברודער מייע טהייערע אוצרות.

XII

אַ מעכטיגע בעוועגונג האָט דערווילע זיך אָנגעהויבען ענטוויקלען צווישען דער געבילדעטער יוגענד פון רוסלאַנד. לייבאייגענטום איז געווען אָבגעשאַפט. אָבער פאַר די צוויי הונדערט און פּופּציג יאָהר וואָס דאָס לייבאייגענטום האָט עקזיסטירט, האָט זיך געהאַט ענטוויקעלט אַ גאַנצער נעץ-געוועב פון זיטען און מנהגים פון הויזליכער שקלאַפּעריי, פון פּאָל-שמענדיגער פּעראַכטונג פון דער מענשליכער אינדיוידואַליטעט, פון דעספּאָטיזם אויף דער זייט פון די פּאָטערס, און פון היפּאָקריטישער אונטערטעניגקייט אויף דער זייט פון די פּריווען, זיהן און טעכטער. אומעטום אין אייראָפּא, אין אָנהויב פון דעם יאָהרהונדערט, האָט עקזיסטירט אַ היבש ביסעל הויזליכער דעספּאָטיזם — די שריפטען פון טהאַקעריי און דיקענס ענטהאַלטען גענוג בעווייזען דערפון — אָבער אין ערגעץ האָט זיך די טיראַניי ניט אזוי ברייט פונאַנדערגעוואַקסען ווי אין רוסלאַנד. דאָס גאַנצע רוסישע לעבען, — אין דער פּאַמיליע, אין די פּערהעלטעניסען צווישען קאָמאַנדיר און אונטערנעאַרדענטען, מיליטערישען עלטסטען און סאָלאַט, בעלי-הבית און אַרבייטער — האָט אויף זיך געטראָגען איהר שטעמפּעל. עס איז אויסגעוואַקסען אַ גאַנצע וועלט פון מנהגים און דענקונגס-אַרטען, פון פּאַראָרטיילען און מאָראַלער פייגהייט, פון זיטען וואָס שטאַמען פון אַ לעבען פון פּוילקייט. און אפילו די בעסטע מענער פון

דער צייט האָבען געצאָהלט אַ שווערען צינו צו די דאָזיגע פרוכטען פון דער לייבאייגענטומס־פּעריאָדע.

דאָס געזעץ האָט אויף די אַלע זאכען קיין ווירקונג ניט געקענט האָבען. נאָר אַ קרעפטיגע געזעלשאַפּטליכע בעוועגונג, וועלכע זאָל אָנגרייבן פּען די סאַמע וואָרצלען פון דעם איבעל, וואָלט געקענט רעפּאַרמירען די זיטען און מנהגים פון אַלטעגליכען לעבען. און אין רוסלאַנד האָט די דאָזיגע בעוועגונג — אַט דער רעוואָלט פון דעם אינדיווידואַל — אָנגע־נומען אַ פּיעל מעכטיגערען כאַראַקטער, און איז געוואָרען פּיעל ראַדי־קאַלער אין איהר קריטיק, איידער ערגעץ אַנדערסוואו אין מערב־איייראָפּאַ אָדער אַמעריקאַ. „ניהיליזם“ איז געווען דער נאָמען, וואָס טורגעניעף האָט געגעבען דער בעוועגונג אין זיין עפּאָכע־מאַכענדער נאָוועלע, „פּאַטערס און זיהן“.

די בעוועגונג ווערט אָפט מיספּערשטאַנען אין מערב־איייראָפּאַ. אין דער פרעסע, צום ביישפּיעל, ווערט ניהיליזם שטענדיג צונויפגעמישט מיט טעראַריזם. דער רעוואָלוציאָנערער אויפרוהר, וואָס האָט אויסגעבראַכען אין רוסלאַנד צום סוף פון אַלעקסאַנדער דעם 2טענ'ס הערשאַפט און האָט זיך געענדיגט מיט דעם טראַגישען טויט פון דעם צאַר, ווערט שטענדיג בעצייכענט אַלס ניהיליזם. צו פּערמישען ניהיליזם מיט טעראַריזם איז פּונקט אזוי פּאַלש ווי צונויפמישען אַ פּילאָזאָפּישע בעוועגונג ווי סטאַיציזם אָדער פּאָזיטיוויזם מיט אַ פּאָליטישער בעוועגונג, ווי צום ביישפּיעל, רעפּובליקאַניזם. דער טעראַריזם איז אַרויסגערופען געוואָרען אין לעבען דורך געוויסע ספּעציעלע בעדינגונגען פון דעם פּאָליטישען קאַמפּף אין אַ בעשטימטען היסטאָרישען מאָמענט. ער האָט געלעבט, און איז געשטאָר־בען. ער קען וויעדער אויפלעבען און וויעדער אַבשטאַרבען. אָבער דער ניהיליזם האָט אָנגעדריקט זיין שטעמפּעל אויף דעם גאַנצען לעבען פון די געבילדעטע קלאַסען אין רוסלאַנד, און דער דאָזיגער שטעמפּעל וועט נאָך פּערבלייבען אויף יאָהרען און יאָהרען שפּעטער. עס איז דער ניהיליזם — אָהן אייניגע פון זיינע רויהערע אויסערליכקייטען, וועלכע זיינען געווען אונפּערמיידליך אין אַ יונגער בעוועגונג פון אזאַ זאָרט — וואָס גיט איצט צו דעם לעבען פון אַ גרויסען טייל פון די געבילדעטע קלאַסען אין רוסלאַנד אַ געוויסען אייגענטימליכען כאַראַקטער, וועלכען מיר רוסען געפינען לידער ניט אין דעם לעבען פון מערב־איייראָפּאַ. עס איז וויעדער דער ניהיליזם, אין זיינע פּערשיידענע מאַניפּעסטאַציעס, וואָס גיט צו פּיעלע פון אונזערע שריפּטשטעלער יענעם מערקווירדיגען ערנסט, יענע געוועהנ־הייט צו „דענקען אין דער הויך“, וואָס ערשטוינט דעם אייראָפּעאישען לעזער.

פריהער פאר אלץ האָט דער ניהיליסט ערקלערט קריעג אַנטקעגען דאָס, וואָס קען בעצייכענט ווערען אלס „די קאָנווענציאָנעלע ליגענס פון דער ציוויליזירטער מענשהייט“. אַבסאָלוטע ערנסטקייט איז געווען זיין הויפט־שטריך, און אין דעם נאָמען פון דער דאָזיגער ערנסטקייט האָט ער אויפגעגעבען, און האָט געפאָדערט אז אנדערע זאָלען אויפגעבען, יענע אַבערגלויבענס, פאָראַרטיילען, געוועהנהייטען און מנהגים, וועלכע זייער אייגענער שכל האָט ניט געקענט בערעכטיגען. ער האָט זיך ניט געלאָזען בויגען פאר אירגענד וועלכער אויטאָריטעט, אחוץ די אויטאָריטעט פונ'ם שכל, און אין דער צוגליעדערונג פון יעדער געזעלשאַפֿטליכער אינסטיטוטציע אָדער מנהג האָט ער רעוואָלטירט געגען יעדען זאָרט מעהר אָדער וועניגער פערמאָסקירטען סאָפּיזם.

ער האָט, פערשטעהט זיך, אָבגעבראָכען מיט די אַבערגלויבענס פון זיינע פאָטערס, און אין זיינע פילאָזאָפישע בעגריפען איז ער געווען אַ פאָזיטיוויסט, אַן אַנגאָסטיקער, אַ ספענסערישער עוואָלוציאָניסט, אָדער אַ וויסענשאַפֿטליכער מאַטעריאַליסט. און בעת ער האָט קיינמאָל ניט אָנגעגריפען דעם איינפאַכען, ערנסטען רעליגיעזען גלויבען, וועלכער איז אַ פּסיכאָלאָגישע נויטווענדיגקייט פון די געפיהלען, האָט ער ביטערליך געקעמפֿט קעגען דער צבוע'אָטסטוואָ, וואָס ברענגט מענשען אַנצוהאָן אַן אויסערליכע מאַסקע פון רעליגיאָן, וועלכע זיי וואַרפען אַראָב ווי אַ נוצלאָזען באַלאַסט ביי יעדער געלעגענהייט.

דאָס לעבען פון די ציוויליזירטע מענשען איז פול מיט קליינע קאָנ־ווענציאָנעלע ליגענס. פערזאָגען וואָס האָבען זיך איינער דעם אנדערען ניט ליב, ווען זיי בעגעגענען זיך אויף דער גאָס, שטעלען אָן אַ פרעהליי־בען פנים מיט אַ גליקליכען שמייכל; דער ניהיליסט איז געבליבען גלייכגילטיג און האָט געשמייכלט נאָר צו די, וואָס ער איז ווירקליך צופריעדען געווען צו בעגעגענען. אַלע פאָרמען פון אויסערליכער העפליי־כייט, וועלכע זיינען ניט מעהר ווי היפאָקריטסטוואָ, זיינען איהם פונקט אזוי געווען דערווידער, און ער האָט אויף זיך אָנגעצויגען אַ געוויסע אויסערליכע רויקהייט, אַלס פראָטעסט קעגען דער זאַנפֿטער ליכענס־ווירדיגקייט פון זיינע פאָטערס. ער האָט זיי געזעהן רעדענדיג ווי אידעאָליסטישע סענטימענטאַליסטען, און אין דער אייגענער צייט האַנד־לענדיג ווי אמת'ע באַרבאַרען קעגען זייערע פרויען, זייערע קינדער און זייערע לייבאייגענע; און ער האָט רעוואָלטירט קעגען אָט דעם מין סענטימענטאַליזם, וועלכער, נאָך אַלעמען, האָט זיך אזוי אויסגעצייכענט צוגעפאַסט צו די אומשטענדען פון רוסישען לעבען, וואָס זיינען געווען אַלץ וואָס איהר ווילט, נאָר ניט אידעאָליסטיש. די קונסט איז אויך

אריינגענומען געוואָרען אין דער זעלבער ראדיקאלער פערנייננג. דאָס שטענדיגע רעדען וועגען שעהנקייט, אידעאלען, די קונסט לשם קונסט, עסטעטיק, און דער גלייכען, מיט וואָס מען האָט זיך אָבגעגעבען אזוי גערען — בעת יעדער קונסט־ארטיקעל איז געוואָרען געקויפט מיט דעם געלד, וואָס מען האָט אַרויסגעפרעסט פון פּערהונגערטע פּויעריס אָדער פון די ניט־דערצאָהלטע אַרבייטער, און די אזוי גערופענע „פּערגע־טערונג פון דאָס שעהנע“ איז ניט מעהר געווען ווי אַ מאַסקע צוצודעקען די געמיינסטע אויסגעלאַסענהייטען — האָט איהם דורכגענומען מיט עקעל; און די קריטיק איבער קונסט, וועלכע איינער פון די גרעסטע קינסטלער פון יאָהרהונדערט, מאַלסטאָי, האָט אזוי מעכטיג פאַרמולירט, האָט דער ניהיליסט אויסגעדריקט אין זיין ראדיקאלער בעהויפטונג: „אַ פאַר שטיוועל איז פּיעל וויכטיגער איידער אַלע אייערע מאַדאָנאַס און אייערע שעהנע רעד וועגען שעקספּיער“.

אזוי אויך האָבען זיי ניט אַנערקענט די הייראַט אָהן לייעבע און די פאַמיליאַריטעט אָהן פּריינדשאַפט. די ניהיליסטקע, וועמען די עלטערען האָבען געצוואונגען צו זיין אַ ליאַלקע אין אַ ליאַלקע־הויז און הייראַטען צוליב אַ תּכּלית, האָט פאַרגעצויגען בעסער צו פּערלאָזען איהר הויז און איהר זיידען קלייד. זי האָט זיך אָנגעטהאָן אַ שוואַרצן וואָלען קלייד פון דעם איינפאַכסטען שניט, האָט זיך אָבגעשאַרען די האָר און איז אַרייַנגעטראָטען אין אַ גימנאַזיום, כדי זיך דאָרט צו ערווערבען איהר פּערזענ־ליכע אונאַבהענגיקייט. די פּרוי, וואָס האָט איינגעזעהן, אַז איהר הייראַט איז מעהר קיין הייראַט ניט — אַז עס איז מעהר ניטאָ, ניט קיין לייעבע און ניט קיין פּריינדשאַפט צווישען זיי, וואָס זיינען געזעצליך בעטראַכט אַלס מאַן און ווייב — האָט גיכער פאַרגעצויגען צו צורייסען דעם באַנד אין וועלכען עס איז שוין מעהר ניט געבליבען קיינע פון זיינע וויכטיגע אייגענשאַפטען. זי איז דאָרום אָפט אַוועק מיט איהרע קינדער צו לעבען בעסער אין איינזאַמקייט און עלענר, איידער צו לעבען אונטער קאָנווענ־ציאָנעלע בעדינגונגען, וואָס וואָלטען איהר געצוואונגען שטענדיג צו זיין פאַלש צו זיך אַליין.

דער ניהיליסט האָט אַריינגעטראָגען זיין לייעבע צו אויפריכטיגקייט אפילו אין די קלענסטע פרטים פון אַלמעגליכען לעבען. ער האָט פּערוואָר־פען די קאָנווענציאָנעלע פאַרמען פון געזעלשאַפּטליכען געשפרעך און האָט אויסגעדריקט זיינע מיינונגען אויף אַ פּלומפּען און טרוקענעם אופן, זאָגאַר מיט עטוואָס אַ געמאַכטע אויסערליכע גראַבּקייט.

אין אירקוטסק פלעגען מיר איינמאַל אין דער וואָך זיך צונויפקומען

אין א קלוב און פערברענגען אביסעל אין טאנצען. א צייט לאנג בין איך געווען א רעגעלמעסיגער בעזוכער אויף די דאזיגע אבענדען, נור שפעטער, ווען איך בין געווען פערנומען מיט ארבייט, האָב איך עס אויפגעגעבען. איין אבענד, נאָכדעם ווי איך בין שוין דאָרט עטליכע וואָכען כסדר ניט געקומען, האָט איינע פון די יונגע דאָמען געפרעגט ביי מיינעם אַ יונגען פריינד, פאָר וואָס איך קום ניט מעהר צו זייערע פערזאָמלונגען. „ער פאָהרט זיך דורך, ווען ער וויל אביסעל בעוועגונג“, האָט איהר מיין פריינד עטוואָס גראָבלעך געענטפערט. „ער מעג דאָך אָבער קומען פערברענגען מיט אונז אַ פאָר שטונדען אזוי, ניט טאנצען“, האָט איינע פון די דאָמען געוואָגט צו זאָגען. „וואָס וועט ער דאָ טהאָן?“ האָט געענטפערט מיין ניהיליסטישער פריינד, „רעדען מיט אייך וועגען מאָדעס און טורנירען? ער האָט זיך שוין גענוג אָנגעהערט די דאָזיגע נאַרישקייטען“. „אָבער מיט פרייליין אזוי-און-אזוי זעהט ער זיך יאָ פון צייט צו צייט“, האָט איינע פון די אַנוועזענדע יונגע דאָמען ניט זיכער בעמערקט. „יא, זי איז אָבער אַ פליסיגע מיידעל“, האָט פלומפ געענטפערט מיין פריינד, „ער העלפט איהר זיך לערנען דייטש“. איך מוז בעמערקען, אַז דער דאָזיגער גאַנץ זיכער גראָבלעכער פאָרוואורף האָט געהאַט אַ ווירקונג, דען דאָס רוב אירקוטסקער מיידלעך האָבען דערנאָך אָנגעהויבען פערוואָרפען מיט פראַגען מיין ברודער, מיין פריינד, און מיך אַליין, וואָס מיר וואָלטען זיי געראַטהען צו לעזען אָדער שטודירען.

מיט דער אייגענער אָפּענהערציגקייט האָט דער ניהיליסט גערעדט צו זיינע בעקאַנטע, זאָגענדיג זיי, אַז אַלע זייערע שעהע רעד וועגען „דאָס אַרעמע פאָלק“ איז ניט מעהר ווי היפאָקריטסטוואָ, אזוי לאַנג זיי זיי אַליין לעבען אויף דער ניט־דערצאָהלטער אַרבייט פון די זעלביגע מענשען, מיט וועמען זיי האָבען מיטלייד, זיצענדיג ברייטלעך און שמוע־סענדיג צוזאַמען אין רייך־פערפוצטע צימערען. מיט דער אייגענער אָפּענ־הערציגקייט פלעגט דער ניהיליסט דערקלערען אַ הויכען בעאַמטען, אַז ער (דער בעאַמטער) קימערט זיך ניט וואָס אַ האָר איז ווערט פאָר דעם וואויליין פון די, איבער וועמען ער הערשט, און אַז ער איז איינפאָך אַ גנב, א. ד. ג.

די פרוי וואָס האָט זיך אָבגעגעבען מיט פלאַפּלעריי, און האָט זיך איבערגענומען מיט איהרע „ווייבליכע“ מאַנערען און קונציגען טואַלעמ, פלעגט דער ניהיליסט אויס'מוסר'ן מיט אַ געוויסער האַרבקייט. ער פלעגט שאַרף אַ זאָג טהאָן צו אַ שעהנער יונגער פערזאָן: „ווי שעהמט איהר זיך עס ניט צו רעדען אזוינע נאַרישקייטען און טראַגען אַט דעם שיניאָן פון פאַלשע האָר?“ ער האָט געוואָלט געפינען אין דער פרוי אַ חבר, אַ מענש־

ליכע פערזענליכקייט — ניט א ליאלקע אָדער א „טולענע פּרילין“ — און ער האָט זיך אַבסאָלוט ענטזאגט צו בעטייליגען זיך אין יענע שעהנע צייכענס פון העפּליכקייטען, מיט וועלכע מענער רינגלען אַרום די, וועמען זיי האָבען אזוי ליעב צו בעטראַכטען אַלס „דאָס שוואַכע געשלעכט“. ווען אַ דאָמע איז אַריינגעקומען אין אַ צימער, איז דער ניהיליסט ניט אויפגע- שפרונגען און אָנגעבאָטען איהר זיין פּלאַץ צו זיצען — סײַדען ער האָט געזעהן אַז זי קוקט אויס מיט און עס איז קיין אַנדער פּלאַץ אין צימער ניט געווען. ער האָט זיך פּערהאַלטען צו איהר פונקט ווי ער וואָלט זיך פּערהאַלטען צו אַ חבר פון זיין אייגענעם געשלעכט; ווען אָבער אַ דאָמע — וועלכע האָט איהם געמעגט זיין אין גאַנצען פּרעמד — האָט אַרויס- געצייגט אַ וואונד צו לערנען עטוואָס, וואָס ער האָט געוואוסט און זי ניט, פלעגט ער געהן יעדע נאַכט אויף דעם אַנדער עק פון אַ גרויסער שטאָדט איהר העלפען זיך לערנען. דער יונגער מאַן, וועלכער וואָלט ניט אַ ריהר געטאָן מיט אַ האַנד צו דערלאָנגען אַ דאָמע אַ גלאַז טהעע, פלעגט אוועקגעבען דער מיידעל, וואָס איז געקומען אין מאַסקווע אָדער פּעטער- בורג שטודירען, די לעצטע שטונדע זיינע וואָס ער האָט געהאַט, פון וואָס ער האָט פּערדיענט זיין טעגליכען ברויט, זאָגענדיג גאַנץ איינפאַך צו איהר: „פאַר אַ מאַן איז לייכטער צו געפינען אַרבייט אידער אַ פּרוי. איך מײן זיך ניט צו מאַכען פאַר אַ ריטער מיט דעם וואָס איך באַט אייך אָן, עס איז איינפאַך אַ פּראַגע פון גלייכהייט“.

צוויי גרויסע נאָוועליסטען, טורגעניעף און גאַנטשאַראַף, האָבען פּרובירט פאַרשטעלען דעם דאָזיגען נייעם טיפּ אין זייערע נאָוועלען, גאַנטשאַראַף אין זיין „דער תּהום“, נעהמענדיג אַ ווירקליכע פּערזאָן אָבער ניט קיין עכטען פאַרשטעהער פון דעם קלאַס, האָט געמאַכט אַ קאַריקאַ- טורע פון דעם ניהילום. טורגעניעף איז געווען אַ צירגוטער קינסטלער, און האָט אַליין צורישטאַרק בעוואונדערט דעם נייעם טיפּ, ער זאָל זיך אַריינ- לאָזען אין קאַריקאַטור-מאַלעריי; אָבער אפילו זיין ניהיליסט, באַזאַראַף, האָט אונז ניט צופריעדענגעשטעלט. מיר האָבען איהם געפונען צו גראַב, דערהויפּט אין זיינע בעציהונגען צו זיינע אַלטע עלטערען, און מעהר ווי אַלץ האָבען מיר איהם פאַרגעוואַרפען זיין פּערנאַכלעסיגען זיינע פליכטען אַלס בירגער. די רוסישע יונגער האָט ניט געקענט בלייבען צופריעדען מיט דער בלוז פּערנייטענדער שטעלונג פון טורגעניעף'ס העלד. דער ניהיליזם, מיט זיין אַנערקענען די רעכטען פון דעם אינדיווידואום און דעם אַבליי- קענען אַלעליי היפּאָקריססטוואָס, איז געווען ניט מעהר ווי דער ערשטער שריט צו אַ העכערען טיפּ פון מענער און פּרויען, וואָס זיינען אויף פּרוי, אָבער זיי לעבען פאַר אַ גרויסער זאָך. אין טשערנישעווסקי'ס ניהיליסטען,

ווי זיי זיינען געשילדערט אין זיין פיעל וועניגער קינסטלערישער נאָוועלע, וואָס איז צו טהאָן?״ האָבען זיי געזעהן בעסערע בילדער פון זיך.

„ביטער איז דאָס ברויט, וואָס איז געשאַפֿען פון שקלאַפֿען“, האָט אונזער פּאָעט גערמאַסאָף געשריבען. דער יונגער דור האָט זיך בוכשטעבליך ענטזאָגט צו עסען דאָס דאָזיגע ברויט און צו געניסען די רייכטימער, וואָס זיינען אָנגעזאַמעלט געוואָרען אין די הייזער פון זייערע פּאָטערס דורך דער שקלאַפֿען־אַרבייט — צי די אַרבייטער זיינען געווען ווירקליכע ליבלייגענע, אָדער שקלאַפֿען פון דעם היינטיגען אינדוסטריעלען סיסטעם. גאַנץ רוסלאַנד האָט געלעזען מיט שטוינען, אין דער אָנקלאַגע וואָס איז פּאַרגעבראַכט געוואָרען אין געריכט געגען קאַראַקאָזאָף און זיינע פריינד, אַז די דאָזיגע מענשען, אייגענטימער פון בעדייטענדע פערמע־גענס, פלענען לעבען זאַלבע־דריט אָדער זאַלבע־פיערט אין איין צימער, קיינמאַל ניט אויסגעבענדיג מעהר ווי צעהן רובעל אַ חודש אויף אַ פּערזאָן פאַר אַלע זייערע בעדערפֿעניסען, אַוועקגעבענדיג אין דער אייגענער צייט זייער עשירות פאַר קאָאָפּעראַטיווע פּעראַיינען, קאָאָפּעראַטיווע ווערקשטאַטען (וואו זיי אַליין האָבען געאַרבייט), און דער גלייכען. פינף יאָהר שפּעטער האָבען טויענדע און טויענדע פון דער רוסישער יוגענד — דער בעסטער טייל פון איהר — דאָס זעלבע געטהאָן. „וו' נאַראָד!“ (צום פּאָלק; זיי מיט'ן פּאָלק) איז געווען זייער פּאַראָלע אין די יאָהרען 65—1860 איז כמעט אין יעדער רייכער פּאַמיליע פּאַרגע־קומען אַ ביטערער קאַמפּף צווישען די פּאָטערס, וועלכע האָבען געוואָלט אויפהאַלטען די אַלטע טראַדיציעס, און די זיהן און טעכטער, וועלכע האָבען פּערטיידיגט זייער רעכט איינצואָרדנען זייער לעבען לויט זייערע אייגענע אידעאַלען. יונגע לייט האָבען פּערלאָזען דעם מיליטע־רדיענסט, דעם טאַמבאַנק, די פּאַבריק און זיינען זיך צונויפגעלאָפֿען אין די אונט־ווערזיטע־שטערט. מיידלעך, ערצויגען אין די העכסטע אַריסטאָקראַטישע פּאַמיליען, זיינען געלאָפֿען אָהן אַ גראַשען געלד אין פעטערבורג, מאַסקווע און קיעף, נאַרענדיג זיך אויסצולערנען אַ פּראָפּעסיאָן, וועלכע זאָל זיי בעפרייען פון דעם הויזליכען יאָך, און אין אַ געוויסען טאַג אפּשר אויף פון דעם מעגליכען יאָך פון אַ מאַן. נאָך שווערע און ביטערע קעמפּפּע, האָבען זיך פּיעלע פון זיי ערוואָרבען די דאָזיגע פּערזענליכע פרייהייט. איצטער האָבען זיי עס געוואָלט אויסנוצען, ניט פאַר זייער אייגענעם פּערזענליכען גענוס, נור צו ברענגען דעם פּאָלק די קענטעניסען, וועלכע האָבען זיי בעפרייט.

אין יעדער רוסישער שטאָדט, אין יעדען פעטערבורגער קוואַרטאַל,

האָבען זיך פאַרמירט קליינע גרופען פאַר זעלבסט־פערבעסערונג און זעלבסט־בילדונג. די ווערק פון די פילאָזאָפֿען, די שריפטען פון די עקאָד נאַמיסטען, די פאַרשונגען פון דער יונג־רוסישער היסטאָרישער שולע זיינען אויפֿמערקזאָם געלעזען געוואָרען אין די דאָזיגע גרופען, און נאָך דעם לעזען האָבען געפּאָלגט אונענדליכע דיסקוסיאָנען. דער צוועק פון דעם דאָזיגען לעזען און דיסקוטירען איז געווען צו פערענטפערען די פראַגע, וואָס האָט זיך פאַר זיי אויפֿגעהויבען: אויף וועלכען אופן קענען זיי זיין ניצליך פאַר די מאַסען? ביסלעכווייז זיינען זיי געקומען צו דער אידעע, אַז דער איינציגער וועג דערצו איז, זיך צו בעזעצען אונטער'ן פּאָלק און לעבען אַ פּאָלקס־לעבען. יונגע מענער זיינען אַוועק אין די דערפער אַלס דאָקטוירים, פּעלרשערס, לעהרערס, דאָרף־שרייבערס, אפילו אַלס לאַנד־אַרבייטער, שמייעדען, האַלץ־זעגער, א. א. וו., און האָבען דאָרט פּרוּבירט לעבען אין נאָהענטער בעריהרונג מיט די פּויערים. מיידלעך האָבען אָנגעגעבען עקזאַמענס אַלס לעהרערקעס, אַקוּשאַרקעס אָדער קראַנקע־וועקטערינס, און אין די הונדערטער זיינען זיי אַוועק אין די דערפער, זיך אָנגעבענדיג דעם אַרעמסטען טייל פון דער בעפעלקערונג. זיי זיינען געגאַנגען אָהן וועלכע עס איז אידעאלען פון געזעלשאַפֿט־ליכען איבערבוֹי, אָהן וועלכען עס איז געדאַנק פון רעוואָלוציע; זיי האָבען גאַנץ איינפאַך געוואָלט די מאַסען פּויערים לערנען לעזען, זיי בילדען, זיי נעבען מעדיצינישע הילף, אָדער ווי־עס־איז זיי העלפען אויפהויבען זיך פון זייער פינסטערניס און עלענד, און צו גלייכער צייט לערנען פון זיי, וואָס עס זיינען זייערע אידעאלען פון אַ בעסערען געזעלשאַפֿט־ליכען לעבען.

ווען איך האָב זיך אומגעקעהרט פון דער שווייץ, האָב איך געטראָפֿען די דאָזיגע בעוועגונג אין פּוילען שוואונג.

XIII

איך האָב מיך געאויגלט צו טיילען מיט מיינע פריינד די איינדריקע פון דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבייטערס' אַסאָציאַציע און מיינע ביכער. אין אוניווערזיטעט האָב איך, ריכטיג גערעדט, קיין פריינד ניט געהאַט; איך בין געווען עלטער ווי די מייסטע פון מיינע חברים, און צווישען יונגע מענשען איז אַן אונטערשייד אין עטליכע יאָהרען שטענדיג אַ שמע־רונג פאַר פּאָלשטענדיגער חבר'שאַפֿט. מען מוז אויך בעמערקען, אַז זינט די נייע געזעצען וועגען צולאָזען שילער אין די אוניווערזיטעטען זיינען

איינגעפיהרט געוואָרען אין 1861, זיינען די בעסטע יונגע לייט, די ענט וויקעלטסטע און די זעלבסטשטענדיגסטע אין דענקען, אַרויסגעשטופט געוואָרען פון די גימנאזיעס, און זיי האָבען קיין צוטריט צו די אוניווער-זיטעטען ניט געקראָגען. די מאַיאָריטעט פון מינע חברים זיינען דעריבער געווען גוטע קינדער, פליסיגע, זיי האָבען זיך אָבער מיט קיין זאך, אויסער די עקזאמענס, ניט אינטערעסירט.

איך בין געווען בעפריינדעט נור מיט איינעם פון זיי: לאַמף איהם רופען דמיטרי קעלניטץ. ער איז געבאָרען געוואָרען אין דרום-רוסלאַנד און, אַבוואויל זיין נאָמען איז געווען אַ דייטשער, האָט ער קוים געקענט רעדען דייטש, און זיין אויסזעהן איז געווען מעהר דרום-רוסיש איידער טויטאָניש. ער איז געווען זעהר אינטעליגענט, היבש בעלעזען, און האָט ערנסט נאָכגעדינקט איבער דעם וואָס ער האָט געלעזען. ער האָט ליעב געהאַט און שטאַרק געאַכטעט די וויסענשאַפט, אָבער ווי פיעלע אונזערע, איז ער ניד געקומען צום שלום, אַז פערפאַלגען די קאַריערע פון אַ וויסענ-שאַפטס-מאַן מיינט צושטעהן צום לאַגער פון די פליסטער, און אַז עס איז פאַראַן גענוג אַנדערע און מעהר דרינגענדע אַרבייט, וואָס ער וואָלט געקענט טהאָן. נאָכדעם ווי ער האָט בעזוכט די לעקציעס אין אוניווערזי-טעט פאַר צוויי יאָהר, האָט ער זיי אויפגעגעבען און האָט זיך אינגאַנצען איבערגעגעבען צו געזעלשאַפטליכע אַרבייט. ער האָט געלעבט אַכזוי; איך בין אפילו אין ספק צי ער האָט געהאַט אַ שטענדיגע קוואַרטיר. מאַנכעסמאַל פלעגט ער אַריינקומען צו מיר און פרעגען, „האַט איהר אפשר פאַפיר?“ און, קריגענדיג דאָס וואָס ער האָט געדאַרפט, פלעגט ער זיך אַוועקזעצען פאַר אַ שטונדע אָדער צוויי ביי אַ ווינקעל פון אַ טיש, אַרבייטענדיג פליסיג אויף אַן איבערזעצונג. דאָס ביסעל, וואָס ער האָט אויף אַזאַ אופן פערדיענט, איז געווען מעהר ווי גענוג צו בעפריידיגען זיינע בעשרענקטע בעדערפניסען. דאַן פלעגט ער אַריבערלייפן אין אַ ווייטען טייל פון פון שטאָרט זעהן אַ חבר אָדער העלפן אַ פריינד וואָס איז געווען אין נויט; אָדער ער פלעגט געהן דורך פעטערבורג צופוס, אין אַ פערוואָרפענער פאַרשטעדטעל, כדי צו קריגען אַ פרייען צוטריט אין אַ גימנאזיע פאַר עפעס אַ אינגעל, אין וועמען די חברים זיינען געווען פעראינטערעסירט. ער איז אָהן צווייפּעל געווען אַ בעגאַבטער מענש. אין מערב-איראָפּא וואָלט זיך אַ פיעל וועניגער בעגאַבטער מענש דערשלאָגען צו אַ שטעלע פון פּאָליטישער אָדער געזעלשאַפטליכער פיהרערשאַפט. אָבער אַזעלכע געדאַנקען זיינען קעלניטץ'ען קיינמאַל אין קאַפּ ניט אַריין. צו זיין אַ פיהרער איז אויף קיין פאַל ניט געווען זיין אַמביציע, און עס איז ניט געווען אַן אַרבייט, ווי אונבעדייטענד דאָס זאָל ניט זיין, וואָס ער

זאל עס ניט וועלען טהאָן. אָבער אָט דער שטריף איז ניט געווען אייגענ-
טימליך פאַר איהם אַליין; אַלע וואָס האָבען געלעבט עטליכע יאָהר אין
די סטודענטישע קרייזען פון יענע צייטען, האָבען אָט אזוי זעהר שטאַרק
געפיהלט.

באַלד נאָך מיין צוריקקומען האָט מיך קעלניטץ איינגעלאָדען זיך
אַנצושליסען אָן אַ קרוזשאַק, וואָס איז בעקאַנט געווען אונטער דער יוגענד
אַלס דער „טשייקאַווסקי קרוזשאַק“. אונטער דעם דאָזיגען נאָמען האָט
ער געשפיעלט אַ וויכטיגע ראָלע אין דער געשיכטע פון דער סאַציאַלער
בעוועגונג אין רוסלאַנד, און אונטער דעם אייגענעם נאָמען וועט ער איבער-
געהן אין דער היסטאָריע. „זיינע מיטגלידער“, האָט קעלניטץ מיר
געזאָגט, „זיינען ביז אַהער מייסטענס געווען קאַנסטיטוציאָנאַליסטען;
זיי זיינען אָבער אויסגעצייכענטע מענשען און גרייט אַנצונעהמען איר-
גענד וועלכע עהרליכע אידעע; זיי האָבען גענוג פריינד איבער גאַנץ
רוסלאַנד, און איהר וועט זעהן שפעטער, וואָס איהר קענט טהאָן.“
טשייקאַווסקי'ן און עטליכע אַנדערע מיטגלידער פון דעם קרוזשאַק האָב
איך שוין געקענט פון פריהער. טשייקאַווסקי האָט געוואונען מיין האַרץ
ביי אונזער ערשטער בעגעגעניש, און אונזער פריינדשאַפט האָט ניט
אויפגעהערט די לעצטע זיעבען-און-צוואַנציג יאָהר.

אַנגעהויבען האָט זיך דער „קרוזשאַק“ מיט אַ גאַנץ קליינער גרופע
פון יונגע מענער און פרויען — איינע פון וועלכע איז געווען סאַפּיאַ
פּעראַווסקאַיאַ — וואָס האָבען זיך פּעראַייניגט פאַר דעם צוועק פון
זעלבסט-בילדונג און זעלבסט-אויסבעסערונג. טשייקאַווסקי איז געווען
איינער פון זיי. אין 1869 האָט געטשאַיעף פּרובירט גרינדען אַ געהיימע
רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציע אונטער דער יוגענד, וועלכע איז געווען
דורכדרונגען מיט דעם אויבענדערמאַנטען וואונש צו אַרבייטען צווישען
פּאָלק, און כּדי צו דערגרייכען זיין ציעל, האָט ער זיך בענוצט מיט די
מיטלען פון די אַלטע קאַנספּיראַטאָרס, ניט אָבשטעלענדיג זיך אפילו פאַר
בעטרוג, בעת ער האָט געוואָלט צוויינגען זיינע חברים נאַכצוגעהן נאָך איהם.
אַזעלכע מעטאָדען האָבען אין רוסלאַנד ניט געקענט האָבען קיין ערפּאָלג, און
נאָר ניד איז זיין געזעלשאַפט צופאַלען געוואָרען. אַלע מיטגלידער זיינען
אַרעסטירט געוואָרען, און אַ טייל פון די בעסטע און ריינסטע פון דער
רוסישער יוגענד איז אַוועק אין סיביר נאָך איידער זיי האָבען עטוואָס
געטהאָן. דער זעלבסט-בילדונגס-קרוזשאַק, פון וועלכען איך רעד דאָ, איז
געווען געגרינדעט אין אַפּאָזיציע צו געטשאַיעף'ס מעטאָדען. די עטליכע
פריינד האָבען געאורטיילט גאַנץ ריכטיג, אַז דער יסוד פון יעדער אָרגאַ-
ניזאַציע מוז זיין אַ מאָראַליש ענטוויקעלטע אינדיווידואַליטעט, — וואָס פאַר

א פאָליטישען כאַראַקטער די אָרגאַניזאַציע זאָל שפּעטער ניט אָננעמען, און וואָס פאַר אַ טהעטיגקייטס-פּראָגראַם זי זאָל ניט אַנערקענען אין דעם לויף פון די שפּעטערע פּאַסירונגען. דאָס איז די ערקלערונג פאַר וואָס דער טשייקאַווסקי קרוזשאַק, ביסלעכווייז אויסברייטערדיג זיין פּראָגראַם, האָט זיך אזוי שטאַרק פּערשפּרייט אין רוסלאַנד, האָט דערגרייכט אזעלכע וויכטיגע רעזולטאַטען, און שפּעטער, ווען די גרויזאַמע פּערפּאָלונגען פון דער רעגירונג האָבען געשאַפּען אַ רעוואָלוציאָנערען קאַמפּף, האָט ער אַרויסגעגעבען יענע מערקווירדיגע רייע פון מענער און פּויען, וועלכע זיינען געפּאַלען אין דעם קאַמפּף אַנטקעגען דער אויטאָקראַטיע.

אין יענער צייט אָבער — דאָס הייסט, אין 1872 — האָט דער קרוזשאַק קיין רעוואָלוציאָנערע טהעטיגקייט נאָך ניט געהאַט. ווען ער וואָלט געבליבען נור אַ זעלבסט-בילדונגס קרוזשאַק, וואָלט ער גאָר גיך פּער-שטיינערט געוואָרען, ווי אַ מאַנאַסטיר. אָבער די מיטגלידער האָבען געפונען אַ פּאַסענדע אַרבייט. זיי האָבען אָנגעהויבען פּערשפּרייטען גוטע ביכער. זיי האָבען געקויפט די ווערק פון לאַסאַל, בערווי (וועגען דער לאַנגע פון די אַרבייטערנדע קלאַסען אין רוסלאַנד), מאַהילס, רוסישע היסטאָרישע ווערק, א. א. וו. — גאַנצע אויפּלאַגען — און האָבען זיי פּערטיילט צוויי שעהן די סטודענטען אין די פּראָווינצען. אין עטליכע יאָהר צייט איז ניט געווען איין וויכטיגע שטאָרט אין די „אַכט-און-דרייסיג גובערניעס פון דער רוסישער אימפּעריע“, בענוצענדיג זיך מיט דער אָפּיציעלער שפּראַך, וואו דער דאָזיגער קרוזשאַק האָט ניט געהאַט אַ גרופּע פון אַכרים, וועלכע זיינען געווען פּערנומען מיט דער פּערשפּרייטונג פון דעם דאָזיגען מין ליטעראַטור. ביסלעכווייז, מיטגעהענדיג מיט דעם אַלגעמיינעם שטראָם פון דער צייט, און אָנגערעגט דורך די נייעס וואָס איז געקומען פון מערב-אייראָפּאָ וועגען דעם שנעלען וואַקסען פון דער אַרבייטער-בעוועגונג, איז דער קרוזשאַק געוואָרען אַלץ מעהר און מעהר אַ צענטער פון סאָציאַליסטישער פּראָפּאַגאַנדאַ אונטער דער יוגענד, און אַ נאַטירליכער פּערמיטלער צווישען די פּיעלע פּראָווינציעלע גרופּען. און דאָ, אין איין שעהנעם טאָג, איז דער אייז צווישען די סטודענטען און די אַרבייטער צוכראַכען געוואָרען, און דירעקטע פּערבינדונגען מיט די אַרבייטער זיינען געשאַפּען געוואָרען אין פּעטערבורג און אין אייניגע פּראָווינצען. אין אָט דער צייט האָב איך זיך אָנגעשלאָסען אַן דעם קרוזשאַק, אין פּריהלנג פון 1872.

אַלע געהיימע געזעלשאַפּטען ווערען גרויזאַם פּערפּאָלנט אין רוסלאַנד, און דער מערב-אייראָפּעאישער לעזער וועט פּילייכט ערוואַרטען פון מיר איך זאָל בעשרייבען, ווי אזוי איך בין איינגעפיהרט געוואָרען און וואָס פאַר אַ טרייהייטס-שבועה איך האָב געדאַרפט שווערען. איך וועל איהם

מווען ענמוישען, וואָרים קיין זאָך פון דעם זאָרט איז ניט געווען און האָט
 ניט געקענט זיין. מיר וואָלטען געווען די ערשטע זיך אויסצולאָכען פון
 אזעלכע צערעמאָניעס, און קעלניטיץ וואָלט ניט פערבייגעלאָזט די געלע-
 גענהייט אַריינצואוואַרפען איינע פון זיינע סאַראַסטישע בעמערקונגען,
 וועלכע וואָלט אַוועקגע'הרג'עט וועלכע עס איז צערעמאָניע. עס זיינען אפילו
 קיין סטאַטוטען ניט געווען. דער קרוזשאַק האָט אויפגענומען אַלס מיט-
 גליעדער נאָך אַזוינע פערזאָנען, וועלכע מען האָט גוט געקענט און זיינען
 אויספרובירט געוואָרען אין פערשיידענע אומשטענדען, און וועגען וועלכע
 מען האָט געפיהלט, אַז מען קען זיך אויף זיי אַבסאָלוט פערטרויען. איידער
 אַ נייער מיטגליעד איז אויפגענומען געוואָרען, האָט מען דיסקוטירט
 וועגען זיין כאַראַקטער מיט דער אָפּענהערציגקייט און ערנסטקייט, וואָס
 איז געווען כאַראַקטעריסטיש פאַר דעם ניהיליסט. דער קלענסטער שפור
 פון ניט-אויפריכטיגקייט אָדער איינגעבילדעטקייט אין זיין כאַראַקטער
 וואָלט אָבערהאַקט זיין אַריינטריט אין פּעראַיין. דער קרוזשאַק האָט זיך
 ניט געיאָגט נאָך אַ גרויסע צאָהל מיטגליעדער, און האָט ניט געהאַט די
 טענדענץ צו קאָנצענטרירען אין זיינע הענד די גאַנצע טהעטיגקייט, וואָס
 איז אָנגעגאַנגען אונטער דער יוגענד, אָדער אַריינצונעהמען אין אַיין
 אָרגאַניזאַציע די צעהנדליגער פערשיידענע גרופען, וועלכע האָבען עקזיס-
 טירט אין די הויפטשטעט און אין די פּראָווינצען. מיט די מייסטע פון
 זיי זיינען מיר געווען אין פּריינדליכע בעציהונגען; מיר האָבען זיי
 געהאַלפּען, און זיי האָבען אונז געהאַלפּען, ווען עס איז געווען נויטיג,
 אָבער עס איז קיינמאָל ניט געמאַכט געוואָרען קיין אַנגריף אויף זייער
 אויטאָנאָמיע.

דער קרוזשאַק האָט פאַרגעצויגען צו בלייבען אַ נאָהענט פּעראַייניגטע
 גרופע פון פּריינד; און אין ערגעץ האָב איך קיינמאָל ניט בעגעגענט אַזאַ
 אויסוואַהל פון מאַראַליש-הויכע מענער און פרויען, ווי די פאַר צעהנדליג
 פערזאָנען, מיט וועלכע איך האָב זיך בעקאָנט אויף דער ערשטער פערזאַמ-
 לונג פון דעם טשייקאָווסקי קרוזשאַק. נאָך איצט פיהל איך זיך שטאַלץ
 דערמיט, וואָס איך בין אויפגענומען געוואָרען אין דער דאָזיגער פאַמיליע.

XIV

ווען איך בין אַריינגעטראָטען אין דעם טשייקאָווסקי קרוזשאַק, האָב
 איך געטראָפען די מיטגליעדער היציג דיסקוטירענדיג, וואָס פאַר אַ ריכ-
 טונג זיי זאָלען געבען צו זייער טהעטיגקייט. אַ טייל איז געווען דאַפּיר,

מען זאל ווייטער פארטזעצן די ראדיקאלע און סאציאליסטישע פראפאגאנדא אונטער דער געבילדעטער יוגענד; אנדערע האָבען געדענקט, אז דער איינציגער ציעל פון דער אַרבייט דאַרף זיין צוצוגרייטען מענשען, וואָס זאָלען זיין כּחה אויפצואוועקען די גרויסע פּערשלאָפּענע אַרבייטער מאַסען, און דעריבער דאַרף זייער הויפּט־טהעטיגקייט זיין צווישען די פּויערים און די אַרבייטער אין די שטעט. דיועלכע דיסקוסיאָנען זיינען פּאַרגעקומען אין אַלע פּעראַיינען און גרופּען, וועלכע האָבען זיך פּאַרמירט אין יענער צייט הונדערטער ווייז אין פּעטערבורג און אויף דער פּראָווינץ, און אומעטום האָט די צווייטע פּראָגראַם גענומען די אויבערהאַנד איבער די ערשטע.

ווען אונזער יוגענד וואָלט אָנגענומען דעם סאָציאַליזם נאָר אין אַבסטראַקט, וואָלט זי זיך געקענט פּיהלען צופּריעדען מיט אַן ערקלערונג פון סאָציאַליסטישע פּרינציפּען, אַרײַנגעהמענדיג אַלס אַ ווייטען ציעל „דעם קאָמוניסטישען בעזײַץ פון פון די פּראָדוקציאָנס־אינסטרומענטען“, און דערוויילע וואָלט זי אָנגעפּיהרט אַ געוויסע פּאָליטישע אַניטאַציע. פּיעלע מיטעלקלאַס סאָציאַליסטישע פּאָליטיקער אין מערב־אײראָפּאַ און אַמעריקאַ געהען ווירקליך אויף דעם דאָזיגען וועג. אָבער אונזער יוגענד איז צוגעצויגען געוואָרען צום סאָציאַליזם אויף אַ גאַנצן אַנדער אָפּן. זיי זיינען ניט געווען קיין טעאָרעטיקער וועגען סאָציאַליזם, נאָר זיי זיינען געוואָרען סאָציאַליסטען דורך דעם, וואָס זיי האָבען געלעבט ניט בעסער ווי די אַרבייטער לעבען, וואָס זיי האָבען ניט געמאַכט קיין אונטערשייד צווישען „מײַן און דיין“ אין זייערע קרייזען, און וואָס זיי האָבען זיך ענטזאָגט צו בענוצען פאַר זייער אייגענער צופּריעדענשטעלונג די רייכ־טימער, וואָס זיי האָבען גע'ירשנ'ט פון זייערע פּאַטערס. זיי האָבען געטהאָן מיט'ן קאַפּיטאַליזם דאָס, וואָס טאָלסטאָי ראַטה איצט מען זאָל טהאָן מיט'ן קריעג — דאָס הייסט, אָנשטאַט צו קריטיקירען דעם קריעג און ווייטער טראָגען דעם מיליטערישען מונדיר, זאָלען די מענשען זיך אָבזאָגען, יעדערער פאַר זיך, צו זיין סאָלאַטען און צו געברויכען כל־זײַן. אָט אזוי האָט טאַקע אונזער רוסישע יוגענד געהאַנדעלט; יעדער פּאַרזיך, די מענער ווי די פּרויען, האָט זיך ענטזאָגט צו מאַכען פּערזענליכען געברויך פון די הכנסות פון זייערע פּאַטערס. אזא יוגענד האָט געמוזט געהן צום פּאָלק — און זיי זיינען געגאַנגען. טויזענדער און טויזענדער יונגע מענער און פּרויען האָבען שוין געהאַט פּערלאָזען זייערע היימען און האָבען איצט פּרובירט לעבען אין די דערפער און אין די אינדוסטריעלע שטעט ביי אַלערליי מעגליכע מלאכות. דאָס איז ניט געווען קיין אַרגאַניזירטע בעווע־גונג: עס איז געווען איינע פון יענע מאַסען־בעוועגונגען, וועלכע קומען

פאָר אין געוויסע פּערזאָדען ווען עס וואַכט פּלוצלינג אויף דאָס מענשליכע געוויסען. איצט, אז קליינע אָרגאַניזירטע גרופּען האָבען זיך פּאַרמירט, גרייט צו מאַכען אַ סיסטעמאַטישע אָנשטרענגונג צו פּערשפּרייטען די אידעען פּון פּרייהייט און רעוואָלט אין רוסלאַנד, זיינען זיי איבערגעוואַלד געטריבען געוואָרען אָנצופיהרען די דאָזיגע פּראָפּאַגאַנדאַ צווישען די מאַסען פּון די פּויערים און די אַרבייטער אין די שטעט. פּערשיידענע שרייבער האָבען פּרובירט ערקלערען אָט די בעוועגונג „צום פּאָלק“ דורך דעם איינפלוס פּון אויסלאַנד — „פּרעמדע אַגיטאַטאָרס זיינען אומעטום פאַראַן“ — איז געווען זייער בעליעבטע ערקלערונג. ס'איז זיכער אמת, אז אונזער יוגענד האָט זיך צוגעהערט צו באַקוּני'ס מעכטיגע שטימע, און אז די אַגיטאַציע פּון דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבייטערס' אַסאָציאַציע ציע האָט געהאַט אַ בעצויבערענדע ווירקונג אויף אונז. אָבער די בעוועגונג „וו' נאַראָד!“ — צום פּאָלק — האָט געהאַט אַ פּיעל טיעפּערען אורד שפּרונג: זי האָט זיך אָנגעהויבען איידער די „פּרעמדע אַגיטאַטאָרס“ האָבען גערעדט צו דער רוסישער יוגענד, און אפילו נאָך איידער די „אינ-טערנאַציאָנאַלע אַסאָציאַציע“ איז געווען געגרינדעט. זי האָט זיך שוין אָנגעפאַנגען אין קאַראַקאָזאָף'ס גרופּען אין 1866; טורגעניעף האָט זי געזעהן קומען, און שוין אין 1859 האָט ער אויף איהר שוואַך אָנגעצייגט. איך האָב געמאַהן מיין בעסטעס אויפצובויען די דאָזיגע בעוועגונג אין דעם טשייקאָווסקי קרוזשאַק; אָבער איך האָב נאָר געאַרבייט מיט'ן שטראָם, וועלכער איז געווען ניט-דער-ערך פּיעל מעכטיגער איידער וועלכע עס איז אינדוידועלע אָנשטרענגונג.

מיר האָבען זעלבסטפּערשטענדליך אָפט גערעדט וועגען דער נויט-ווענדריגקייט פּון אַ פּאָליטישער אַגיטאַציע געגען אונזער אַבסאָלוטער רעגירונג. מיר האָבען שוין געזעהן ווי די מאַסע פּויערים ווערען געטריבען צו אַן אונפּערמיידליכען אונטערגאַנג, דורך די אונזיניגע שטייערען און דורך דעם נאָך נאַרישערען אויספּערקויפּען זייערע בהמות צו דעקען די הינטערשטעליגע חובות פּון די שטייערען. מיר, „טרוימער“, האָבען געזעהן אָנקומען יענע פּאָלשטענדיגע רואינירונג פּון אַ גאַנצער בעפּעלקערונג, וועלכע איז איצטער, ליידער, דורכגעפיהרט געוואָרען אין אַ שרעקליכען ערף אין צענטראַל-רוסלאַנד, און די רעגירונג גופאַ איז זיך מודה אין דעם. מיר האָבען געוואוסט, ווי רוסלאַנד ווערט פּון אַלע זייטען בעראַ-בעוועט אויף אַ העכסט סקאַנדאַלעזען אופן. מיר האָבען געוואוסט, און יעדען טאָג האָבען מיר זיך נאָך מעהר דערוואוסט, פּון די אונגעזעצליכ-קייטען פּון די בעאַמטע, און די כּמעט אונגלויבליכע בעסטיאַליטעטען פּון פּיעלע פּון זיי. מיר האָבען כּסדר געהערט וועגען פּריינד, וועמעס הייער

זיינען אין מיטען דער נאכט איבערפאלען געוואָרען פון דער פּאָליציי, וועלכע זיינען פּערפּאלען געוואָרען אין די טורמעס, און וועלכע — ווי מיר האָבען שפּעטער ערפּאָהרען — זיינען פּערשיקט געוואָרען אָהן אַ משפּט אין קליינע דערפּלעך ערגעץ אין אַ פּערוואָרפּענער רוסישער פּראָווינץ. מיר האָבען דעריבער געפּיהלט די נויטווענדיגקייט פון אַ פּאָליטישען קאַמפּף אַנקעגען דער דאָזיגער שרעקליכער מאַכט, וועלכע האָט פּערניכט מעט די בעסטע אינטעליגענטע כחות פון דער נאַציאָן.

אונזערע עלטערע ברידער האָבען ניט געוואָלט אונזערע סאַציאַליסטישע אידעאַלען, אָבער מיר האָבען זיך מיט די אידעאַלען ניט געקענט שיידען. יאָ, ווען אפילו אייניגע פון אונז וואָלטען עס געטהאָן, וואָלט עס אויך געווען אַרויסגעוואָרפּען. דער יונגער דור, אַלס אַ גאַנצער, איז בעהאַנדעלט געוואָרען ווי „פּערדעכטיגע“, און דער עלטערער דור האָט מורא געהאַט צו האָבען עטוואָס צו טהאָן מיט זיי. יעדער יונגער מאַן מיט דעמאָקראַטישע געשמאַקען, יעדע יונגע פּרוי, וואָס האָט בעזוכט אַ קורס פון העכערער בילדונג, איז געווען פּערדעכטיג אין די אויגען פון דער פּאָליציי, און איז דענונצירט געוואָרען פון קאַטקאָף אַלס אַ פּיינד פּונ'ם שטאַט. די קורץגעשוירענע האָר און בלויע ברילען וואָס אַ מיידעל האָט געטראָגען, דער שאַטלענדישער פּלעד וואָס אַ סטודענט פּלעגט ווינטער טראָגען אָנשטאַט אַ מאַנטעל, וועלכע זיינען געווען בעווייזען פון ניהי ליסטישער איינפאַכקייט און דעמאָקראַטיע, זיינען פּער'מסר'ט געווען אַלס צייכענס פון „פּאָליטישער אונצופּערלעסיגקייט“. אויב אַ סטודענט'ס קוואַרטיר פּלעגט אָפט בעזוכט ווערען פון אַנדערע סטודענטען, פּלעגט די שטאַט-פּאָליציי פּעראָדיש זי איבערפּאלען און דורכזוכען. די ביי נאַכטיגע איבערפּאלען אויף געוויסע סטודענטישע קוואַרטירען זיינען געוואָרען אזוי געוועהנליך, אז קעלניטץ האָט איינמאַל, אויף זיין מילד הומאַריסטישען שטייגער, געזאָגט צו דעם פּאָליציי-בעאַמטען וואָס האָט אונטערזוכט די צימערען: „פאַר וואָס זאָלט איהר אייגענטליך יעדעס מאָל, ווען איהר קומט מאַכען אַן אונטערזוכונג, דורכקוקען אַלע אונזערע ביכער? איהר קענט דאָך אויסמאַכען אַ ליסטע פון זיי און קומען איינמאַל אין מאַנאַט נאַכזעהן צי זיי זיינען אַלע דאָ אויף די פּאָליצעס; און פון צייט צו צייט צושטעלען די נעמען פון די צוגעקומענע“. דער קלענסטער פּערדאַכט פון פּאָליטישער אונצופּערלעסיגקייט איז געווען גענוג גרונד, מען זאָל אוועקעהמען אַ יונגען מאַן פון דער הויכ-שולע, איהם פּערשפּאַרען אויף עטליכע מאַנאַט אין געפּענגניס, און ענדליך איהם אוועקשיקען אין ערגעץ אַ פּערוואָרפּענער פּראָווינץ אין די אוראַלען — „אויף אַן אונבעשטימטער צייט“, ווי זיי פּלעגען עס רופּען אויף זייער

ביראָמאָרטישען לשון. אפילו אין דער צייט ווען דער טשייקאָווסקי קרוך זשאָק האָט קיין אַנדער זאָך ניט געמאָהן ווי נאָר פערטיילט ביכער, וועלכע זיינען געווען געדרוקט מיט דער ערלויבניס פון דער צענזור, איז טשיי-קאָווסקי צוויי מאָל אַרעסטירט געווען און איז אָבגעהאַלטען געוואָרען אונגעפּעהר פיער אָדער זעקס חדשים אין געפּענגניס — דאָס צווייטע מאָל אקוראַט אין אַ קריטישען מאָמענט פון זיין קאַריערע אַלס כעמיקער. זיינע פּאַרשונגען זיינען נאָרוואָס פּערעפּענטליכט געוואָרען אינ'ם „בולעטין פון דער אַקאַדעמיע דער וויסענשאַפטען“, און ער האָט געהאַלטען ביים אָבגעבען זיינע לעצטע אוניווערזיטעט־עקזאַמענעס. ענדליך איז ער בעפרייט געוואָרען, וואָרים די פּאָליציי האָט ניט געקענט אויסגעפינען גענוג בעווייזען אַנטקעגען איהם, וואָס זאָלען בערעכטיגען איהם צו פּער־שיקען אין די אוראַלען! „אויב מיר וועלען דיך אָבער נאָך אַמאָל אַרעסטירען“, האָט מען איהם געזאָגט, „וועלען מיר דיך פּערשיקען אין סיביר“. ס'איז אַ פּאַקט, אַז אַלעסאַנדער דעם 2טענ'ס ליעבלינגס־חלום איז געווען צו האָבען ערגעץ־וואו אין די אוראַלען אַ ספּעציעלע שטאָדט, וואָס זאָל טאָג און נאַכט בעוואַכט ווערען פון קאָזאַקען, וואו אַלע פּערדעכטיגע יונגע מענשען זאָלען קענען פּערשיקט ווערען, אַזוי אז עס זאָל פון זיי ווערען אַ שטאָדט פון אַ צעהן אָדער צוואַנציג טויזענד איינוואוינער. נאָר די געפּאָהר פאַר דער רעגירונג, וואָס אַזאַ שטאָדט וואָלט געקענט אַמאָל ווערען, האָט איהם צוריקגעהאַלטען פון זיין אמת־איזאטישען פלאַן.

איינער פון אונזערע מיטגליעדער, אַן אָפיציר, האָט געהערט צו אַ גרופּע יונגע לייט, וועמעס אַמביציע ס'איז געווען צו דיענען אין די פּראָ-ווינציעלע זעמסטוואָס. די אַרבייט אין דער דאָזיגער ריכטונג האָבען זיי בעטראַכט אַלס אַ הויכע מיסיאָן, און זיי האָבען זיך צו דעם צוגעגרייט דורך אַן ערנסטען שטודיום פון די עקאָנאָמישע בעדינגונגען פון צענטראַל־רוסלאַנד. פיעלע יונגע לייט האָבען זיך אַ געוויסע צייט אַרומגעטראָגען מיט דיזעלבע האַפּענונגען; אָבער די אַלע האַפּענונגען זיינען צורונגען געוואָרען ביי דער ערשטער בעגעגעניס מיט דער ווירקליכער רעגירונגס־מאַשין.

האַבענדיג בעווייליגט פאַר געוויסע רוסישע פּראָווינצען אַ זעהר בעשרענקטע פאַרם פון זעלבסט־רעגירונג, האָט די רעגירונג, תיכּף נאָכ'ן אָנגעהמען דאָס דאָזיגע געזעץ, אָנגעווענדעט אַלע איהרע כחות צו מאַכען די רעפּאַרם צו גאַרנישט און אָבשוואַכען איהר גאַנצע בעדייטונג און לעבענס־קראַפּט. די פּראָווינציעלע זעלבסט־רעגירונג האָט זיך געמוזט צופּריעדענשמעלען מיט דער איינציגער ראַלע פון שטאַט־בעאַמטע וואָס

וועלען צונויפזאמלען די צונגעקומענע אַבצאָהלונגען און זיי דערנאָך אויס-
געבען אויף די אָרטיגע בעדערפעניסען פון שטאַט. יעדער פּערזאָן פון די
בעצירקס-ראַטהען צו נעהמען די איניציאַטיווע אין אַ וועלכער עס איז
פּערבעסערונג — שולען, לעהרער-סעמינאַריום, סאַניטאַרע מאַסרעגעלען,
אַגריקולטור-פּערבעסערונגען א. א. ו. — איז בעגעגענט געוואָרען פון
דער צענטראַלער רעגירונג מיט חשד, מיט פּינדשאַפט — און איז
פּער'מסר'ט געוואָרען פון דער „מאַסקאַווסקאַיאַ גאַזעטאַ“ אַלס „סעפּאַראַ-
טיזם“, אַלס אַ בעשאַפונג פון „אַ שטאַט אינ'ם שטאַט“, אַלס אַ בונט
אַנטקעגען דער אויטאָקראַטיע.

ווען אימיצער זאָל, צום ביישפּיעל, דערצעהלען די ריכטיגע געשיכטע
פון דעם טווערער לעהרער-סעמינאַריום, אָדער פון וועלכער עס איז אַנדערע
ענהליכע אונטערנעהמונג פון אַ זעמסטוואָ אין יענע יאָהרען, מיט די אַלע
קליינליכע פּערפּאָלונגען, די פּערבאַטען, די אונטערברעכונגען, און וואָס
ניט, מיט וועלכע מען האָט פּערביטערט דאָס לעבען פון יענעם אַנשטאַלט,
וואָלט עס קיין איראַפּעער, און איבערהויפּט קיין אַמעריקאַנער לעזער ניט
געגלויבט. ער וואָלט דאָס בוך אַוועקגעוואָרפּען אָן אַ זייט, זאָגענדיג,
„ס'קען ניט זיין אמת; ס'איז צורנאַריש עס זאָל אמת זיין“. און דאָך איז
עס אַזוי געווען. גאַנצע גרופּען פון די ערוועהלטע פּערטרעטער פון פּער-
שיידענע זעמסטוואָס זיינען בערויבט געוואָרען פון זייערע עמטער, מען
האַט זיי בעפוילען צו פּערלאָזען זייערע פּראָווינצען און זייערע אימעניעס,
אָדער מען האָט זיי פּשוט פּערשיקט, דערפאַר וואָס זיי האָבען געוואַנט זיך
צו ווענדען צום קייזער, אויף אַ העכסט לאַיאַלען שטייגער, מכה אַזעלכע
רעכטען, וואָס האָט די זעמסטוואָס געקומט לויט דעם געזעץ. „די
ערוועהלטע מיטגליעדער פון פּראָווינציאַל-ראַטהען מוזען זיין איינפאַכע
מיניסטעריום-בעאַמטע, און מוזען געהאָרען דעם מיניסטער פון
אינערען“: דאָס איז געווען די טעאָריע פון דער פּעטערבורגער רעגירונג.
וואָס איז שייך די וועניגער פּראָמינענטע מענשען — לעהרער, דאָקטוירים,
און דער גלייכע, אין דיענסט פון די אָרטיגע געמיינדע-ראַטהען — זיינען
זיי אַרונטערגעזעצט אָדער פּערשיקט געוואָרען דורך דער שטאַט-פּאָליציי
אין פּיער-אין-צוואַנציג שטונדען, אָהן וועלכע עס איז ווייטערדיגע צערע-
מאַניעס, אויף אַ בעפעהל פון דער אַלערהעכסטער „דריטער אַבטיילונג“
פון דער קייזערליכער קאַנצלאַריע. ניט לענגער ווי מיט איין יאָהר צוריק
האַט אַ דאַמע, וועמעס מאַן איז אַ רייכער לאַנדאייגענטימער און פּער-
נעהמט אַ הויכע שטעלע אין איינער פון די זעמסטוואָס, און וועלכע איז
אַליין פּעראינטערעסירט אין בילדונג, איינגעלאָדען אַכט שול-לעהרער צו
איחר געבורטסטאָג-פּאַרטיע. „אַרעמע מענשען“, האָט זי זיך געקלערט,

„זיי האָבען קיינמאָל ניט די געלעגעהייט צו זעהן אימיצען אויסער פויערים.“ אויף מאָרגען נאָך דער פארטיע איז געקומען אין הויף דער דאָרף־פּאָליציסט און האָט פּערלאַנגט מען זאָל איהם געבען די נעמען פון די אַכט לעהרער, כדי אָבצוגעבען וועגען זיי אַ רעפּאָרט צו די פּאָליציי־בעאַמטע. די דאַמע האָט זיך ענטזאָגט איהם צו געבען די נעמען. „זעהר שעהן“, האָט ער געענטפּערט, „איך וועל זיי שוין אויסגעפינען אָהן אייך, און מאַכען מיין רעפּאָרט. לעהרער ט אַ ר ע ז נ י ט זיך צוזאַמען־קומען, און אויב זיי קומען זיך יאָ צוזאַמען, איז עס מיין פליכט צו געבען אַ רעפּאָרט.“ אין דעם פאַל האָט די הויכע שטעלונג פון דער דאַמע בעשיצט די לעהרער; ווען זיי וואָלטען זיך אָבער געהאַט צונויפגעקומען אויף דער קוואַרטיר פון אינעם פון זיי, וואָלטען זיי געקראָגען אַ בעזוך פון דער שטאַט־פּאָליציי, און אַ העלפט פון זיי וואָלט דער בילדונגס־מיניסטער אָבגעזאָגט פון זייערע שטעלען; און וואָלט חס ושלום ביי אימיצען זיך אַרויסגעכאַפט אַ ביז וואָרט אין דער צייט פון דעם איבערפאַל פון דער פּאָליציי, וואָלט ער אָדער זי פּערשיקט געוואָרען ערגעצוואו אין די אוראלען. דאָס איז וואָס פּאַסירט היינט צו טאָג, דריי־און־דרייסיג יאָהר נאָכדעם ווי די פּראָוויניץ און בעצירק־ראַטהען זיינען געעפּענט געוואָרען; ס'איז אָבער געווען פּיעל ערגער אין די זיעבעציגער יאָהרען. וואָס פאַר אַ מין באַזיס פאַר אַ פּאָליטישען קאַמפּף האָבען געקענט געבען אַזעלכע אינסטיטוציעס?

ווען איך האָב געקראָגען בירושה פון מיין פּאָטער זיין טאַמבאָווער אימעניע, האָב איך אַ געוויסע צייט גאַנץ ערנסט געדענקט זיך צו בעזעצען אויף דער אימעניע, און אָבגעבען מיין ענערגיע פאַר דער אַרבייט אין דער אָרטיגער זעמסטוואָ. מאַנכע פויערים און די אָרעמערע גלחים פון דער נאַכבאַרשאַפט האָבען מיך געבעטען איך זאָל עס טהאָן. וואָס מיך אָנבע־לאַנגט, וואָלט איך צופריעדען געווען מיט וויפּיעל עס איז וואָס איך וואָלט געקענט טהאָן, ווי קליין דאָס זאָל ניט זיין, ווען עס זאָל נאָר זיין אַ הילף אויפצוהויבען די אינטעלעקטועלע שטופּע און דעם וואוילזיין פון די פויערים. איין טאָג אָבער, ווען מעהרערע פון מיינע ראַטהעגער זיינען געווען צוזאַמען, האָב איך זיי געפּרעגט: „ווי אַ שטייגער ווען איך זאָל פּרובירען עפּענען אַ שולע, אַן עקספּערימענט־פּערמע, אַ קאַאָפּעראַטיווע אונטערנעהמונג, און איך וואָלט אויף זיך גענומען די פּערטיידיגונג פון יענעם פויער אין אונזער דאָרף, וועלכער איז ניט לאַנג צוריק געקרויודעט געוואָרען — וואָלטען די בעאַמטע מיר דאָס געלאָזט טהאָן?“ „קיינמאָל ניט!“ איז געווען דער איינשטימיגער ענטפּער.

אַן אַלטער גרייזגרויער גלח, אַ מענש וואָס איז געווען שטאַרק

געאכטעט אין אונזער נאכבארשאפט, איז עטליכע טעג שפעטער געקומען צו מיר מיט צוויי איינפלוסריכע פיהרער פון די נאָנקאָנפארמיסטען, און האָט געזאָגט: „רעדט זיך דורך מיט די צוויי מענשען. אויב איהר קענט עס דורכפיהרען, געהט מיט זיי און, מיט דער ביבעל אין האַנד, פּרעדיגט צו די פּויערים... נו, איהר ווייסט וואָס צו פּרעדיגען... קיין פּאָליציי אין דער וועלט וועט אייך ניט אויסגעפינען, אויב זיי וועלען אייך בעהאַלטען... אויסער דעם לאָזט זיך גאַרנישט ניט טהאָן; דאָס איז, וואָס איך, אַן אַלטער מאַן, ראַט אײך.“

איך האָב זיי אָפּגעהערציג ערקלערט פאַר וואָס איך קען ניט אָננעהן מען די ראַלע פון אַ ווייקליך (אַ קירכען רעפּאָרטער אין 14טען יאָהר-הונדערט אין ענגלאַנד — אי.ב.). אָבער דער אַלטער מאַן איז געווען גערעכט. אַ בעוועגונג, עהנליך צו די פון די לאַלאַרדס (די נאָכפּאָלגערס פון דזשאָהן ווייקליך, וועלכע האָט זיך שפעטער ענטוויקעלט אויך אין אַן עקאָנאָמישע בעוועגונג — אי.ב.) וואַקסט איצט געשווינד אונטער די רוסישע פּויערים. אַזעלכע ענוים ווי מען האָט אָנגעהאַן די פּרעדיקט-ליבענדע דוכאַבאָרען, און אַזעלכע איבערפּאַלען ווי עס זיינען געמאַכט געוואָרען אין 1897 אויף די נאָנקאָנפארמיסטישע פּויערים אין דרום-רוסלאַנד, ווען מען האָט ביי זיי אַוועקגע'גנב'עט די קינדער, כדי זיי צו ערציהען אין אַרטאָדאָקסישע מאַנאַסטירען, וועלען נאָר געבען יענער בעוועגונג אַ קראַפט, וואָס זי וואָלט ניט געקענט דערגרייכען מיט פינף-און צוואַנציג יאָהר צוריק.

אַזוי ווי די פּראַגע פון אַגיטירען פאַר אַ קאָנסטיטוציע פּלעגט שטענ-דיג אויפּגעהויבען ווערען אין אונזערע דיסקוסיאָנען, האָב איך איינמאַל פאַרגעשלאָגען אונזער קרוזשאַק, מיר זאָלען די פּראַגע אויפּגעהמען ערנסט און זיך אויסקלייבען אַ פּאַסענדען פּלאַן פון טהעטיגקייט. איך בין אַלע מאָל געווען פון דער מיינונג, אַז ווען דער קרוזשאַק בעשליסט עטוואָס איינשטימיג, דאַרף יעדער מיטגליעד פּערבויגען זיינע פּערזענליכע געפיה-לען און אָבערבען אַלע זיינע כחות פאַר דער אויפּגאַבע. „אויב איהר וועט בעשליסען צו אַגיטירען פאַר אַ קאָנסטיטוציע“, האָב איך געזאָגט, „איז מײן פּלאַן אַזוי: איך וועל זיך לּפּנים אָבזונדערען פון אייך און וועל שטעהן אין פּערבינדונגען נור מיט אייזן מיטגליעד פון קרוזשאַק — לאַמיר זאָגען מיט טשייקאָוסקי — דורך וועמען איך וועל קריגען צו וויסען ווי איהר געהט אָן מיט אייער אַרבייט, און וועל אייך קענען איבערגעבען אין אַלגע-מײן וואָס איך טהו. מײן אַרבייט וועט זיין צווישען די הויפּלייט און די העכערע בעאַמטע. איך האָב צווישען זיי אַ סך בעקאַנטע, און איך קען

פיעלע וואָס זיינען אונצופריעדען מיט די היינטיגע צושטענדען. איך וועל זיי צוזאמענברענגען און אויב מעגליך פּעראייניגען אין אַ מיין אָרנאַנז זאַציע; און דאָן, ווען עס־איז, וועט זיך זיכער מאַכען אַ געלעגנהייט אָנצואווענדען אָט די אַלע כחות אויף צו צווינגען אַלעקסאַנדער דעם 2טען ער זאָל געבען רוסלאַנד אַ קאָנסטיטוציע. עס וועט זיכער קומען אַ צייט ווען אָט די אַלע מענשען, פיהלענדיג אַז זיי זיינען קאָמפּראַמיטירט, וועלען אין זייערע אייגענע אינטערעסען מאַכען אַן ענטשיידענדען שריט. אויב ס'איז נויטיג קענען אייניגע פון אונז, וועלכע זיינען געווען אָפיציערען, בעהילפיג זיין אין פּערשפּרייטען די פּראָפּאַגאַנדאַ אונטער די אָפיציערען אין דער אַרמעע; אָבער די דאָזיגע טהעטיגקייט מוז אין גאַנצען זיין אָבגע־זונדערט פון אייערער, אָבוואויל זיי פיהרען ביידע צו איין ציעל. איך האָב ערנסט נאָכגעדענקט וועגען דעם. איך ווייס וואָסערע פּערבינדונגען איך האָב און אויף וועמען מען קען זיך פּערלאָזען, און איך גלויב, אַז אייניגע פון די אונצופריעדענע קוקען שוין אויף מיר ווי אויף אַ מעגליכען מיטעל־פּונקט פאַר אַזאַ מיין טהעטיגקייט. דעם דאָזיגען וועג וועל איך מיר אַליין ניט געהען; אָבער אויב איהר דענקט אַז אַזוי איז אַמבעסטען, וועל איך זיך צו דעם איבערגעבען מיט לייב און לעבען."

דער קרוזשאַק האָט דעם דאָזיגען פּאַרשלאַג ניט אָנגענומען. קענענדיג זיך איינער דעם אַנדערען אַזוי גוט, האָבען מיינע חברים וואַהרשיינליך געדענקט, אַז ווען איך וואָלט אַוועק אין דער דאָזיגער ריכטונג, וואָלט איך אויפגעהערט זיין טריי זיך אַליין. וואָס עס געהערט מיין אייגענעם פּער־זענליכען גליק, מיינ אייגענעם פּערזענליכען לעבען, קען איך איצט ניט פיהלען גענוג דאַנקבאַר, וואָס מיינ פּאַרשלאַג איז ניט אָנגענומען געוואָרען. איך וואָלט אַוועק אין אַ ריכטונג, וואָס איז ניט געווען דיקטירט פון מיינ אייגענער נאַטור, און איך וואָלט דאָרטען ניט געפונען דעם פּערזענליכען גליק, וואָס איך האָב געפונען אויף אַנדערע וועגען. אָבער בעת די טעראַ־ריסטען, זעקס אָדער זעבען יאָהר שפּעטער, זיינען אַריינגעטראַטען אין זייער ביטערען קאַמפּף אַנטקעגען אַלעקסאַנדער דעם 2טען, האָב איך בעדויערט וואָס עס האָט זיך ניט געפונען אימיצער, וואָס זאָל טהאָן די אַרבייט וואָס איך האָב פּאַרגעשלאָגען, אין די העכערע קרייזען אין פּעטער־בורג. ווען עס וואָלט געווען אַזאַ פּערשטענדיגונג אין יענע קרייזען פון פריהער, און פון דאָרטען וואָלט עס וואַהרשיינליך זיך פּערשפּרייט איבער דער גאַנצער אימפּעריע, וואָלטען די צאָהלרייכע קרבנות וואָס זיינען געפאַלען, ניט געווען אומזיסט. יעדענפאַלס האָט די אונטעראַירדישע אַרבייט פון דעם עקזעקוטיווען קאָמיטעט געדאַרפט אונטער אַלע בעדי־

מעמוארען פון א רעוואלוציאָנער

גונגען אונטערשטיצט ווערען פון א גלייכצייטיגער אגיטאציע אין ווינטער-פאלאץ.

אָט אזוי האָט מען אין אינוער קליינער גרופע כסדר דיסקוטירט וועגען דער נויטווענדיגקייט פון פּאָליטישע אָנשמערענגונגען אָהן וועלכע עס איז רעזולטאַטען. די אָבגעלעזטקייט און גלייכניגליכקייט פון די רייכערע קלאַסען איז געווען האָפּנונגסלאָז, און די ערביטערונג צווישען דער פּערפּאָלגטער יוגענד האָט נאָך ניט געגרייכט יענע הויכע מדרגה, וועלכע האָט זיך מיט 6 יאָהר שפּעטער געענדיגט אין דעם קאַמפּף פון די טעראָריסטען אונטער דער לייטונג פונ'ם עקזעקוטיווען קאָמיטעט. נאָכ-מעהר — און דאָס איז איינע פון די העכסט טראַגישע איראַניען פון דער געשיכטע — די אייגענע יוגענד, וועמען אַלעקסאַנדער דער 2טער, אין זיין בלינדער מורא און רציחה, האָט געלעזט פּערשיקען אין די הונדערטער אויף קאַטאַרגע און פּעראורטיילט צו אַ לאַנגזאַמען טויט אין פּערשיקונג, אָט די ועלכע יוגענד האָט איהם בעשיצט אין 78—1871. די לעהרען גופא פון די סאָציאַליסטישע גרופען זיינען געווען אזעלכע, וואָס האָבען ניט צוגעלעזט עס זאָל זיך ווידערהאַלען אַ צווייטער קאַראַקאָזאַ-אַנגריף אויף דעם לעבען פונ'ם צאַר. „גרייט-צו אין רוסלאַנד אַ גרויסע סאָציאַליסטישע מאַסען-בעוועגונג אונטער די אַרבייטער און די פּויערים“, איז געווען די פּאַראָלע אין יענע צייטען. „קימערט זיך ניט וועגען דעם צאַר און זיינע ראַטהגעבער. ווען אזא בעוועגונג וועט זיך אָנהויבען, ווען די פּויערים וועלען צושטעהן צו דער מאַסען-בעוועגונג, פּאָדערענדיג דאָס לאַנד און די אָבשאַפונג פון די לייבאייגענטום'ס אויסקווי-צינען, וועט די קייזער-ליכע מאַכט זיין די ערשטע צו זוכען הילף ביי די קאַפיטאַליסטען און לאַנדאייגענטימער און צונויפרופען אַ פּאַרלאַמענט — פּונקט ווי די פּויערים-אויפשטאַנדען אין פּראַנקרייך, אין 1789, האָבען געצוואונגען די קעניגליכע מאַכט צונויפצורופען די נאַציאָנאַל-פּערזאָנלונג, אזוי וועט עס אויך זיין אין רוסלאַנד.“

אָבער דאָס איז ניט געווען אַלעס. איינצעלנע מענשען און גרופען, זעהענדיג אז די הערשאַפט פון אַלעקסאַנדער דעם 2טען איז פּעראורטיילט צו זינקען אַלץ טיעפּער און טיעפּער אין רעאַקציע, און לעגענדיג צו דער זעלבער צייט געוויסע האָפּענונגען אויף דעם כלומרש'דיגען „ליבעראַ-ליזם“ פון דעם טראַהן-פּאָלגער — אויף אַלע יונגע טראַהן-פּאָלגער זאָגט מען אז זיי זיינען ליבעראַלען — זיינען זיי אַלץ צוריקגעקומען צו דעם געדאַנק, אז מען דאַרף יאָ נאָכפּאָלגען קאַראַקאָזאַ'ס ביישפּיעל. די אָרגאַ-ניזירטע גרופען אָבער זיינען געווען שטאַרק דאַגעגען אזא געדאַנק, און

האָבען גע'טענה'ט מיט זייערע חברים זיך ניט צו נעהמען פאר אזא טהע-
טיגקייט. איך מעג שוין איצט דערזעהלען דעם פאָלגענדען פאָסט, וועלכער
איז ביז היינט געבליבען ניט בעקאנט. א יונגער מאן פון איינער פון די
דרום-פראַנצויזישע איז געקומען אין פעטערבורג מיט דעם פעסטען בעשלוס
צו טויטען אלעקסאנדער דעם 2טען, און ווען אייניגע מיטגליעדער פון דעם
טשייקאָווסקי קרוואַק האָבען זיך דערוואוסט פון זיין פלאַן, האָבען זיי
ניט נאָר אָנגעווענדעט אלע זייערע שטאַרקסטע אַרגומענטען איהם אָבצו-
רעדען דערפון, נאָר, ווען ער האָט זיך ניט געלאָזט איבעררעדען, האָבען
זיי איהם געלאָזט וויסען, אז זיי וועלען האַלטען וואָך איבער איהם און
מיט געוואָלד איהם שטערען פון מאַכען אזא אָנגריף. וויסענדיג גוט ווי
שוואַך דער ווינטער-פאָלאַץ איז צו יענער צייט געווען בעוואַכט, קען איך
מיט זיכערהייט זאָגען, אז זיי האָבען אלעקסאנדער דעם 2טען געראַטעוועט
דאָס לעבען. אזוי פעסט איז די יוגענד צו יענער צייט געווען אַנטקעגען
דער מלחמה, אין וועלכער זיי האָבען זיך שפעטער בעמיייליגט, ווען דער
כּוּם פון זייערע ליידען איז שוין געווען איבער-פּוּל.

XVI

די צוויי יאָהר, וואָס איך האָב געאַרבייט מיט דעם טשייקאָווסקי
קרוואַק, איידער איך בין אַרעסטירט געוואָרען, האָבען איבערגעלאָזט א
טייעפען איינדרוק אויף מיין גאַנצען שפעטערדיגען לעבען און דענקען.
דאָס זיינען געווען צוויי יאָהר פון לעבען אונטער א שטאַרקע דראַנג —
עס איז געווען אזא איבער-פּוּלסקייט פון לעבען, בעת מען פיהלט יעדע
מינוט דעם שטאַרקען קלאַפען פון אלע פיברען פונ'ם אינערליכען איך,
בעת דאָס לעבען איז ווירקליך ווערטה צו לעבען. איך האָב זיך געפונען
אין א פאַמיליע פון מענער און פרויען, וואָס זיינען געווען אזוי ענג צוגע-
בונדען איינער צום אנדערען דורך זייער אַלגעמיינעם ציעל, און אזוי פריי
און צערטליך-מילד אין זייערע געגענווייטיגע בעציהונגען, אז איך קען זיך
איצט ניט דערמאָנען קיין איינציגען מאַמענט, ווען א וועלכע עס איז ניט
איינשטימונג זאָל אפילו אויף א ווילע האָבען פערשטערט דאָס לעבען פון
אונזער קרוואַק. די וואָס האָבען געהאַט וועלכע עס איז ערפאַהרונג אין
פאַליטישע בעוועגונגען, וועלען קענען אָבשאַצען דעם ווערטה פון דאָס,
וואָס איך האָב דאָ געזאָגט.

איידער איך האָב בעשלאָסען אינגאַנצען אויפצוגעבען מיין וויסענ-
שאַפטליכע קאַריערע, האָב איך זיך געהאַלטען פערפליכטעט צו פערענ-
דיקען מיין פּוּבליציסטישע אַרבעט.

מעמוארען פון א רעוואָלוציאָנער

דיגען דעם בעריכט פון מיין רייווע אין פינלאַנד פאר דער געאָגראַפישער געזעלשאַפט, ווי אויך די אנדערע אַרבייטען וואָס איך האָב געהאַט אָנגע-
הויבען פאר דער אייגענער געזעלשאַפט; און מייע פריינד זיינען געווען
די ערשטע צו פערשטאַרקערען אין מיר דעם דאָזיגען בעשלוס. ס'וואָלט
געווען אַן עולה, האָבען זיי געזאָגט, צו האַנדלען אַנדערס. איך האָב
דעריבער געאַרבייט שווער צו פערענדיגען מייע געאָלאָגישע און געאָ-
גראַפישע ביכער.

די פערזאָמלונגען פון אונזער קרוזשאַק זיינען געווען אַפטע, און איך
האָב זיי קיינמאָל ניט פערפעהלט. מיר פלעגען זיך צונויפקומען דעמאָלט
אין אַ פאָרשטעדטעל פון פעטערבורג, אין אַ קליין שטיבעל, וואו סאָפיאַ
פעראַווסקאַיאַ האָט געוואוינט אונטער אַ פרעמדען נאָמען און אַ פאַלשען
פאָס פון אַן אַרבייטער'ס פרוי. זי האָט געשטאַמט פון אַ זעהר אַריסטאָ-
קראַטישער פאַמיליע, און איהר פאָטער איז אַ געוויסע צייט געווען דער
מיליטערישער גובערנאַטאָר פון פעטערבורג; אָבער, מיט דער צושטימונג
פון איהר מוטער, וועלכע האָט איהר שטאַרק ליעב געהאַט, איז זי אַוועק
פון דערהיים אַריינצוטערעטען אין אַ גימנאַזיע, און מיט די דריי שוועסטער
קאָרנילאָף — טעכטער פון אַ רייכען פאַבריקאַנט — האָט זי געגרינדעט
יענע קליינע זעלבסט-בילדונגס גרופע, וועלכע איז שפעטער געוואָרען
אונזער קרוזשאַק. איצט אין דער ראָלע פון אַן אַרבייטער'ס פרוי, אין איהר
קאַרטונענער קלייד און מענערשע שטיוועל, דער קאָפּ בעדעקט מיט אַ
קאַרטונענער פאַטשיילקע, טראָגענדיג אויף איהרע שולטער איהרע צוויי
עמערס וואָסער פון דער נעוואַ, וואָלט קיינער אין איהר ניט דערקענט יענע
מידעל, וועלכע האָט מיט עטליכע יאָהר צוריק געשיינט אין איינעם פון
די העכסט מאָדישע סאַלאָנען פון דער הויפטשטאָדט. זי איז געווען
אַלעמענס ליעבלינג, און יעדער איינער פון אונז, אַריינקומענדיג אין הויז,
האָט געהאַט אַ ספעציעלען שטייבעל פאַר איהר — אפילו בעת זי פלעגט
זיך קריגען מיט אונז פאַר דער בלאָטע וואָס מיר, אָנגעטהאַנענע אין
פויערשע לאַנגע שטיוועל און שאַפען-פעלצען, פלעגען אָנטראָגען פון די
בלאָטיגע נאַסען פון די פאָרשטעדט, וועלכע מיר זיינען דורכגעגאַנגען. ביי
איהר איז דאָס געווען אַן עהרען-זאַך צו האַלטען דאָס הויז אַזוי ריין ווי
מעגליך, און זי פלעגט דאָן וועלען אַרויפציהען אויף איהר מידעלש-
נאַאיווען און זעהר אינטעליגענטען קליינעם פנים דעם שטרענגסטען
אויסדרוק, וואָס זי האָט נאָר געקענט. אין איהרע מאָראַליבעגריפען איז זי
געווען אַ „ריגאָריסטקע“ (שטרענג מאָראַליש), אָבער דורכאויס ניט פון
דעם מוסר-וואָגערישען טיפ. ווען זי איז געווען אונצופריעדען מיט אימע-
צענ'ס בענעהמונג, פלעגט זי אויף איהם וואַרפען אַ שטרענגען בליק פון

אונטער איהרע ברעמען; אָבער אין דעם דאָזיגען בליק האָט מען געקענט אַרויסזעהן איהר פרייע, גוטערציגע נאַטור, וועלכע האָט פערשטאַנען אַלעס וואָס איז מענשליך. איין זאָך נאָך האָט זי ניט געקענט מוחל זיין. „ער איז אַ ווייבערניק“, האָט זי איינמאָל געזאָגט, רעדענדיג וועגען אימע-צען, און דער אויסדרוק, ווי אויף דער אופן ווי זי האָט דאָס געזאָגט, ניט אונטערברעכענדיג איהר אַרבייט, איז אויף אייביג איינגעקריצט אין מײן זכרון.

פּעראַווסקאַיאַ איז געווען אַ „פּאַלקס-מענש“ ביז דער סאַמע טיעפע-נים פון איהר האַרצען, און צו דערזעלבער צייט אַ רעוואָלוציאָנערקע פון דעם ריינסטען שטאַהל. זי האָט ניט נויטיג געהאַט צו בעפוצען די אַרביי-טער און די פּויערים מיט איינגערעדטע טוגענדען, כדי זי זאָל זיי ליעב האָבען און אַרבייטען פאַר זיי. זי האָט זיי גענומען ווי זיי געהען, און איינ-מאָל האָט זי צו מיר געזאָגט: „מיר האָבען זיך אונטערגענומען אַ גרויסע זאָך. צוויי דורות וועלען פּילייכט אונטערגעהן אין אַט דער אַרבייט, און דאָך מוזען מיר עס טהאָן“. קיין איינע פון די פּרויען אין אונזער קרוזשאַק וואָלט זיך ניט אָבגעשראַקען פאַר אַ זיכערען טויט אויף דער תּליה. יעדע וואָלט געקוקט דעם טויט גלייך אין פנים אַרײן. אָבער קיינע פון זיי האָט צו יענער צייט ניט געטראַכט פון אזאַ שיקזאַל. פּעראַווסקאַיאַ'ס גוט-בעקאַנטער בילד איז אַן אויסגעצייכענט ריכטיגער; ער גיט אזוי גוט איבער איהר ערנסטען מוטה, איהר קלאָרען גייסט, און איהר ליעבענדע נאַטור. דער בריעה, וואָס זי האָט געשרייעבען צו איהר מוטער עטליכע שטונדען איידער זי איז געגאַנגען צו דער תּליה, איז איינער פון די בעסטע אויסדרוקען פון אַ ליעבענדער נשמה, וואָס אַ פּרויען-האַרץ האָט ווען עס איז דיקטירט.

דער פּאַלגענדער פּאַל וועט צייגען וואָס פאַר פּרויען די אַנדערע פון אונזער קרוזשאַק זיינען געווען. איין נאַכט בין איך מיט קופּריאַנאַף'ן געגאַנגען צו וואַרוואַראַ ב., וועמען מיר האָבען געדאַרפט איבערגעבען זעהר אַ נויטיגע זאָך. ס'איז שוין געווען נאָך האַלבע נאַכט, נאָך זעהענדיג אז אין איהר פּענסטער איז נאָך ליכטיג, זיינען מיר אַרויפגעגאַנגען אויבען. זי איז געזעסען ביי אַ טישעל אין איהר קליין צימערעל און האָט קאָפּירט אַ פּראָגראַם פון אונזער קרוזשאַק. מיר האָבען געוואוסט ווי ענט-שלאָסען זי איז, און אונז איז איינגעפאַלען צו מאַכען מיט איהר איינעם פון יענע נאַרישע שפּאַסען, וואָס מענער דענקען אָפטמאָל אז עס איז אַ חכמה. „ב., האָב איך געזאָגט, „מיר זיינען געקומען נאָך דיר: מיר געהען מאַכען אַ האַלב-וואַהעניגניגען פּערזוך צו בעפרייען אונזערע פּריינד פון דער פּעסטונג“. זי האָט קיין שאַלח ניט געפּרעגט. זי האָט רוהיג אַוועקגעלעגט

די פּעדער, איז אויפגעשטאנען פון שטוהל, און האָט נאָר געזאָגט, „לאָמיר געהן“. זי האָט עס געזאָגט מיט אזא איינפאַכקייט, מיט אזא נאַטירליכ־קייט, אז איך האָב גלייך דערפיהלט ווי נאַריש איך האָב געהאַנדעלט, און איך האָב איהר דערצעהלט דעם אמת. זי איז צוריקגעפאלען אין איהר שטוהל, און האָט געפרעגט, מיט טרעהרען אין די אויגען און מיט א פּער־צווייפעלטען קול: „איז דאָס געווען ניט מעהר ווי א שפּאַס? פאַר וואָס מאַכט איהר אַזעלכע שפּאַסען?“ איך האָב דאָן בעגריפען די גאַנצע גריוואַמקייט פון דאָס וואָס איך האָב געטהאָן.

אַ צווייטער אַלגעמיינער ליבעלינג אין אונזער קרוזשאַק איז געווען סערגעי קראַוטשינסקי, וועלכער איז געוואָרען אזוי וואויל־בעקאַנט, אי אין ענגלאַנד, אי אין די פּעראייניגטע שטאַטען, אונטער דעם נאָמען סטעפּניאַק. ער האָט זיך אזוי וועניג געקיימערט וועגען זיין אייגענער זיכערקייט, אז מיר פלעגען איהם רופען, „דאָס קינד“. אָבער די אונפאַר־זיכטיגקייט זיינע וועגען זיך איז געווען דער רעוולטאַט פון אַ פּאָלשטענ־דיגער אַבוועזענהייט פון שרעק, וואָס איז נאָך אַלעמען אַפּטמאַל די בעסטע טאַקטיק פאַר דעם, נאָך וועמען די פּאָליציי יאָגט זיך נאָך. ער איז זעהר גיך געוואָרען גוט־בעקאַנט פאַר זיין פּראָפּאַגאַנדאַ אין די אַרבייטער־קרייזען אונטער זיין ריכטיגען פּאַרנאָמען סערגעי, און די פּאָליציי האָט איהם דעריבער שטאַרק געזוכט. אונגעאַכטעט דערויף, האָט ער גאַרנישט געטהאָן זיך אויסצוהיטען פון דער פּאָליציי, און איך געדענק אז אין טאָג האָט מען איהם שטאַרק פּאַרגעוואָרפען אויף אונזערע אַ פּערוואַלונג פאַר אזא אַקט פון פּשוט'ער ניט־בעדאַכטקייט. איינמאַל ווען ער האָט פּערשפעטיגט צו דער פּערוואַלונג, וואָס עס פלעגט ביי איהם טרעפען זעהר אַפּט, און האָבענדיג דורכצומאַכען אַ לאַנגען מהלך ביז צו אונזער הויז, האָט ער זיך געלאָזט לויפען אין פולען גאַלאַפּ, פּערקליידט אַלס אַ פּויער אין אַ שפּעסען־פעלי, אין מיטען פון איינער פון די הויפט־גאַסען פון שטאָדט. „ווי אזוי האָט איהר עס געטהאָן?“ האָט מען איהם מיט פּאַרוואורף געפרעגט. „איהר האָט דאָך געקענט ווערען פּערדעכטיג, און אַרעסטירט ווערען אַלס איינפאַכער גנב.“ אָבער הלאַזי וואָלט יעדער איינער געווען אזוי פּאַרויכטיג ווי ער, אין אַנגעלעגעהייטען וואו אַנדערע האָבען געקענט קאָמפּראַמיטירט ווערען.

אונזער ערשטע אינטימע בעקאַנטשאַפט האָבען מיר געשלאָסען איבער סטאַנלעי'ס בוך, „ווי אזוי איך האָב אויסגעפונען ליווינגסטאָן'ען“. איין נאַכט האָט אונזער פּערוואַלונג אַנגעהאַלטען ביז אַ זייגער צוועלף, און ווען מיר האָבען געהאַלטען ביים אוועקגעהן, איז איינע פון די קאָרני־

לאָפּס אַרײַנגעקומען מיט אַ בוך אין האַנד און האָט געפרעגט, ווער פון אונז עס וואָלט זיך געקענט אונטערנעהמען איבערזעצען, ביז מאָרגען אַכט אַ זײַגער אין דער פּריה, זעכצען געדרוקטע זײַטלעך פון סטאַנלעײַס בוך. אײַך האָב בעטראַכט די גרויס פון די זײַטלעך און געזאָגט, אַז אױב אײַמיצער זאָל מיר צוהעלפען, וואָלט די אַרבייט פאַרטיג געוואָרען דורך דער נאַכט. סערגעי האָט זיך אָנגעשלאָגען, און אַרום פיער אַ זײַגער זײַנען די זעכצען זײַטלעך געווען פאַרטיג. מיר האָבען פאַרנגעלעזען אונזערע אײַבערזעצונגען אײַנער פאַר'ן אַנדערען, אײַנער האָט געלעזען און דער אַנדערער האָט נאָכגעפאַלגט דעם ענגלישען טעקסט; מיר האָבען דערנאָך אױסגעלעדריגט אַטעפּעל רוסישע קאַשע, וואָס מען האָט אײַבערגעלאָזט פאַר אונז אױפ'ן טיש, און מיר זײַנען צוזאַמען אַוועק אַהיים. פון יענער נאַכט אָן זײַנען מיר געוואָרען נאָהענטע פּרײַנד.

אײַך האָב אַלע מאָל ליעב געהאַט מענשען וואָס קענען אַרבייטען, און טהוען זײער אַרבייט ריכטיג. סערגעי'ס אײַבערזעצען און זײן פּעהיגקײט צו אַרבייטען געשווינד איז דעריבער שוין אַליין געווען גענוג, ער זאָל מיר געפּעלען. ווען אײַך בין אָבער מיט איהם געהנטער בעקאַנט געוואָרען, האָב אײַך איהם באַמט ליעב געקראָגען פאַר זײן עהרליכען, אָפּענהערציגען כאַראַקטער, פאַר זײן יוגענדליכער ענערגיע און געזונדען פּערשטאַנד. פאַר זײן הויכער אײַנטעליגענץ, אײַנפאַכקײט און טרײַקײט, און פאַר זײן מוטא און אױסגעהאַלטענקײט. ער האָט זעהר פיעל געלעזען און נאָכגעדענקט, און עס האָט זיך אַרויסגעוויזען אַז מיר האָבען ביידע געהאַט דיזעלבע אַנשוואַונגען בנגוע דעם רעוואָלוציאָנערען כאַראַקטער פון דעם קאַמפּף, וואָס מיר האָבען אונטערגענומען. ער איז געווען מיט צעהן יאָהר אײַנגער פאַר מיר, און האָט נאָך פיליכט ניט אין גאַנצען בעגריפען, וואָס פאַר אַ שווערער קאַמפּף די קומענדע רעוואָלוציע וועט זײן. שפּעטער האָט ער אונז דערצעהלט, מיט אַרעכט ביסעל הומאָר, ווי ער האָט אַמאָל געאַרבייט אונטער די פּויערים אױפ'ן לאַנד. „אײן טאַג“, האָט ער געזאָגט, „בין אײַך געגאַנגען מיט מײַנעם אַ חבּר אױפ'ן וועג, ווען עס האָט אונז אָנגעיאָגט אַ פּויער אין אַ שליטען. אײַך האָב אָנגעהויבען דערצעהלען דעם פּויער, אַז ער דאַרף ניט צאָהלען קײן שטײערען, אַז די בעאַמטע בערויבען דעם פּאָלק, און אײַך האָב געזוכט איהם צו אײַבערצייען מיט פּסוקים פון דער ביבעל, אַז די פּויערים מוזען רעוואָלטירען. דער פּויער האָט אונטערגעשמיסען דעם פּערד, נאָר מיר האָבען איהם נאָכגעהאַלטען; ער האָט איהם גענומען טרײַבען האַסטיגער, און מיר האָבען אָנגעהויבען איהם נאָכלויפען; די גאַנצע צײַט האָב אײַך געהאַלטען אין אײַן רעדען צו איהם וועגען שטײערען און אױפּשטאַנד. ענדליך האָט ער גענומען יאָגען דעם פּערד גאַנץ האַסטיג;

מעמארען פון א רעוואָלוציאָנער

אָבער דער סוס איז ניט געווען קיין שטארק פויגעלדיגער — א ניט דערקארמעטער פויערשער פערדעל — אזוי אז איך מיט מיין חבר זיינען ניט געבליבען הינטערשמעליג, און מיר האָבען געהאלטען אין איין פראָ- פאָגאָנדירען צו איהם, ביז מיר זיינען געבליבען אין גאנצען אָהן אָטהעם.

סטעפניאַק האָט פערוויילט א שטיקעל צייט אין קאזאַן, און איך האָב געדארפט זיך דורכשרייבען מיט איהם. ער האָט אלע מאָל פיינד געהאַט צו שרייבען שיפריטע בריעף, האָב איך איהם פאָרגעשלאָגען א מיטעל פאַר אונזער קאַרעספּאָנדענץ, וועלכער איז שוין פריהער אָפט געברויכט געוואָרען אין קאָנספּיראַציעס. מען שרייבט א געווענהליכען בריעף וועגען פערשיידענע זאַכען, אָבער נאָר געוויסע ווערטער פון דעם בריעף — לאָמיר זאָגען יעדער פינפטער וואָרט — האָבען א בעדייטונג. איהר שרייבט, צום ביישפּיעל: „ענטשולדיג מיין קורצען בריעף. קום צו מיר היינט אָבענד. מאָרגען פריה פאָהר איך אַוועק צו מיין שוועסטער. מיין ברודער ניקאָלי פיהלט ערגער; ס'איז געווען שפעט צו מאַכען אן אָפּע- ראַציע.“ ווען איהר לייענט יעדען פינפטען וואָרט, לייענט זיך עס: „קום מאָרגען צו ניקאָלי, שפעט.“ אום איבערצוגעבען איין זייטעל נויטיגע ידיעות, איז אונז אויסגעקומען צו שרייבען בריעף פון זעקס אָדער זעבען זייטלעך, און מיר האָבען געמוזט שאַרפען אונזערע פאַנטאַזיעס, ווי אָנזוך פילען די בריעף מיט אַלערליי זאַכען אזוי, אז מיר זאָלען קענען אַרייַן ברענגען די נויטיגע ווערטער. סערגעי, פון וועמען ס'איז געווען אונגעגליך אַרויסצוקריגען א שיפריטען בריעף, האָט זיך גענומען צו דער דאָזיגער מיין קאַרעספּאָנדענץ מיט חשק, און ער פלעגט מיר שיקען בריעף, וועלכע האָבען אין זיך ענטהאַלטען ערצעהלונגען מיט אויפשוידערענדע פאַסיר- רונגען און דראַמאַטישע אויסלאָזען. שפעטער האָט ער מיר געזאָגט, אז די דאָזיגע קאַרעספּאָנדענץ האָט בייגעטראָגען צו דער ענטוויקלונג פון זיין ליטעראַרישען טאַלאַנט. אז מען האָט טאַלאַנט, ווערט שוין יעדע זאַך א בייטראַג צו זיין ענטוויקלונג.

אין יאַנואַר אָדער פעברואַר 1874 בין איך געווען אין מאַסקווע, אין איינע פון די הייזער, אין וועלכע איך האָב פערבראַכט מיין קינדהייט. באַלד אין דער פריה האָט מען מיר אָנגעזאָגט, אז א פויער וויל מיך זעהן. איך בין אַרויסגעגאַנגען זעהן ווער דאָס איז און האָב באַלד אויסגעפונען אז דאָס איז סערגעי, וועלכער איז נאָרוואַס ענטלאָפּען פון טווער. ער איז געווען שטאַרק געבויט, און ער, צוזאַמען מיט נאָך א געוועזענעם אָפיציר, ראָגאַטשאַף, וועלכער איז אויך געווען אזוי קרעפטיג ווי ער, האָבען אַרומ- גערייט אויפ'ן לאַנד אַלס האַלץ-זעגער. די אַרבייט איז געווען א גאַנץ שווערע, איבערהויפט פאַר ניט-געניטע הענד, אָבער ביידע האָבען די

ארבייט ליעב געהאט; און קיינעם וואָלט נאָר ניט איינגעפאלען צו זוכען פערקליידטע אָפיצירען אין אָט די צוויי קרעפטיגע האָליצזענערס. אין דער דאָזיגער ראָלע זיינען זיי אַרומגעגאַנגען אַן ערך צוויי וואָכען ניט אַרויס־רופענדיג קיין פערדראַכט, און האָבען געמאַכט רעוואָלוציאָנערע פּראָפּאַגאַנדאַ רעכטס און לינקס און זיינען געגאַנגען ווייטער אָהן מורא. אָפּטמאָל פלעגט סערגע, וועלכער האָט געקענט דעם טעסטאַמענט כמעט אויף אויסוועניג, רעדען צו די פויערים אַלס רעליגיעזער פּרעדיגער, בעווייזענדיג זיי מיט אויסציגע פון דער ביבעל, אַז זיי דאַרפֿען אָנהויבען אַ רעוואָלוציע. מאַנכעסמאָל פלעגט ער צוגנויפשטעלען זיינע אַרגומענטען מיט אויסציגע פון די עקאָנאָמיסטען. די פויערים האָבען זיך צוגעהערט צו די צוויי מענ־שען ווי צו אַמט'ע אָפּאָסטעלס, זיי האָבען זיי געפיהרט פון איין הויז אין דעם אַנדערען, און האָבען זיך ענטזאָגט צו געהמען פון זיי געצאָהלט פאַר'ן עסטן. אין צוויי וואָכען צייט האָבען זיי אַרויסגערופען אַ גאַנצע בעוועגונג אין אַ מאַסע דערפֿער. זייער נאָמען האָט זיך פּונאַדערגעטראָג־גען ווייט און ברייט. די פויערים, יונג און אַלט, האָבען זיך אָנגעהויבען סור'ענען אין די שפּייכלער מכה די „דעלעגאַטען“; זיי האָבען אָנגעהויבען רעדען העכער ווי געוועהנליך, אַז דאָס לאַנד וועט אין גיכען אַוועקגענומען ווערען פון די לאַנדאייגענטימער, וועלכע וועלען קריגען אַ פענסיע פון צאַר. די אינגערע מענשען זיינען געוואָרען העז'דיגער קעגענאיבער די פּאָליציי־בעאַמטע, זאָגענדיג צו זיי: „וואַרט נאָר אַביסעלע, אונזער צייט וועט באַלד קומען: איהר הורדס'עס וועט שוין לאַנג מעהר ניט הערשע־ווען.“ אָבער דער שם פון די האָליצזענער האָט דערגרייכט די אויערען פון איינעם פון די פּאָליציי־בעאַמטע, און מען האָט זיי אַרעסטירט. דער בעפעהל איז געווען זיי אַוועקצופיהרען צו דעם נעקסטען פּאָליציי־בעאַמטען, צעהן מייל ווייטער.

מען האָט זיי געפיהרט אונטער דער וואַך פון עטליכע פויערים, און אויף זייער וועג איז זיי אויסגעקומען דורכצוגעהן אַ דאָרף, וועלכער האָט געפראַוועט זיינעם אַ יום־טוב. „אַרעסטאַנטען? גאַנץ גוט! קומט אַהער, פעטערעל“, האָבען געזאָגט די פויערים, וועלכע האָבען געטרונקען לכבוד דער שמחה. מען האָט זיי אָבגעהאַלטען אין דאָרף כמעט אַ גאַנצען טאָג, די פויערים האָבען זיי געפיהרט פון איין הויז אין דעם אַנדערען, און אומעטום האָט מען זיי מכבד געווען מיט אייגענע געמאַכטע ביער. די וועכטער האָבען זיך ניט געלאָזט שטאַרק בעטען. זיי האָבען געטרונקען, און זיי זיינען צוגעשטאַנען צו זייערע געפאַנגענע זיי זאָלען אויך טרינקען. „צום גליק“, האָט דערצעהלט סערגע, „האָבען זיי אונז געגעבען דאָס ביער אין גרויסע הילצערנע שעפּערס, וועלכע איינער פלעגט איבערנעבען

דעם אנדערען, אזוי אז איך האָב געקענט צולעגען די ליפען צום ראַנד פון שעפער, גלייך ווי איך וואָלט געטרונקען, אָבער קיינער האָט ניט געקענט זעהן וויפיעל איך האָב געטרונקען". אָבער-צייט זיינען די וועכטער אַלע געווען שכור, און ניט וועלענדיג קומען אין אזא צושטאנד פאר'ן פּאָליציי-בעאמטען, האָבען זיי בעשלאָסען צו בלייבען אין דאָרף ביז אין דער פריה. סערגעי האָט געהאלטען אין איין רעדען צו זיי, און אַלע האָבען זיך צוגע-הערט צו איהם, בעדויערענדיג וואָס אזא גוטער מענש איז אַריינגעפאלען. ווען זיי זיינען גענאָנגען שלאָפען, האָט אַ יונגער פויער איינגערוימט סערגעי'ען אויפ'ן אויער: „ווען איך וועל געהן צומאכען דעם טהויער, וועל איך איהם לאָזען ניט פּערריגעלט". סערגעי און זיין חבר האָבען דעם וואונק פּערשטאָנען, און אזוי געשווינד ווי אַלע זיינען איינגעשלאָפען, זיינען זיי אַרויס אין גאַס. זיי האָבען זיך גענומען געהן גאַנץ האַסטיג, און אַרום פינף אַ זייגער אין דער פריה זיינען זיי געווען צוואַנציג מייל אוועק פון דאָרף, נעבען אַ קליינער באַהן-סטאַנציע, וואו זיי האָבען גענומען די ערשטע באַהן און זיינען אָנגעקומען אין מאַסקווע. סערגעי איז דאָרט פּערבליבען, און שפעטער, ווען מיר אַלע פון פּעטערבורג זיינען אַרעסטירט געוואָרען, איז דער מאַסקווער קרוזשאַק, אונטער דער בענייסטערונג פון איהם און וואָינערלאַסקי, געוואָרען דער הויפט-צענטער פון דער אַגיטאַציע.

דאָ און דאָרט האָבען זיך קליינע גרופּעס פּראָפּאָגאַנדיסטען בעזעצט אין שטעדט און דערפער ביי פּערשיידענע בעשעפטיגונגען. זיי האָבען געעפּענט קוונעס און געגרינדעט קליינע פּאַכטען, און יונגע לייט פון די רייכערע קלאַסען האָבען געאַרבייט אין די שמייערערייען אָדער אויף די פּאַכטען, כדי צו זיין אין שטענדיגער בעריהרונג מיט די אַרבייטענדע מאַסען. אין מאַסקווע זיינען אַ מאַסע יונגע מיידלעך פון רייכע פּאַמיליען, וועלכע האָבען שטודירט אין דער ציריכער אוניווערזיטעט און האָבען געגרינדעט אַן אייגענע אָרגאַניזאַציע, אוועק אזוי ווייט, אז זיי זיינען אַריינגעטרעטען אין די באַוועל-פּאַבריקען, וואו זיי האָבען געאַרבייט פון פּערצעהן ביז זעכצען שעה אַ טאָג, און האָבען געלעבט אין די פּאַבריק-קאַזאַרמעס דעם עלענדען לעבען פון די רוסישע פּאַבריק-מיידלעך. דאָס איז געווען אַ גראַנדיאָזע בעוועגונג, אין וועלכער עס האָבען גענומען אַ טהעטיגען אַנטייל, ווי וועניג מען זאָל ניט שאַצען, פון צוויי ביז דריי טויזענד פּערזאָן, וועהרענד צוויי-און דריי-מאַל אזוי פיעל סימפּאַטיזירער און שטיצער האָבען געהאַלפּען דעם טהעטיגען אוואַנגאַרד אויף פּערשיי-דענע אופנים. מיט אַנטער העלפּט פון דער דאָזיגער אַרמעע איז אונזער

פעטערבורגער קרוזשאק געשטאנען אין א רעגעלמעסיגער קארעספאָנדענץ — וואָס איז אלע מאָל געפיהרט געוואָרען, ווי עס פערשטעהט זיך, אין א שיפער־שפראַך.

די ליטעראַטור וואָס מען האָט געקענט פערעפענטליכען אין רוסלאַנד אונטער אַ שטרענגער צענזור — דער קלענסטער אָנצוהערעניס פון סאָ" ציאַליזם איז געווען פערבאַטען — האָט זיך באַלד אַרויסגעשטעלט אַלס ניט־געניגענד, און מיר האָבען געגרינדעט אַן אייגענע דרוקעריי אין אויס־לאַנד. פאַמפלעטען פאַר די אַרבייטער און די פויערים האָבען געמוזט געשריבען ווערען, און אונזער קליינער „ליטעראַרישער קאַמיטעט“, פון וועלכען איך בין געווען אַ מיטגליעד, איז געווען פערוואָרפען מיט אַרבייט. סערנעי האָט אָנגעשריבען אַ פאַר אַזעלכע באַשרען — איינע אין דעם סטיל פון לאַמניע*, און אַ צווייטע האָט ענטהאַלטען אַן ערקלערונג פון סאַציאַליזם אין אַ צויבערגעשיכטע — און ביידע האָבען געהאַט אַ שטאַר־קען אָבגאַנג. די ביכער און באַשרען וועלכע זיינען געווען געדרוקט אין אויסלאַנד און אַריינגעשמוגעלט געוואָרען אין רוסלאַנד אין די טויזענד־דער, זיינען אָבגעלעגט געוואָרען אין געוויסע פלעצער, און פונאַנדערנע־שיקט געוואָרען צו די אַרטיגע גרופען, וועלכע האָבען זיי פונאַנדערנע־טיילט צווישען די פויערים און די אַרבייטער. צו דעם אַלעמען איז נויטיג געווען אַ געהיימערע אָרגאַניזאַציע, ווי אויך זעהר פיעל אַרומפאַהרעניסען, און אַ קאָאָסאַלע קארעספאָנדענץ, איבערהויפט צו בעשיצען אונזערע מיטהעלפער און די ביכער־לאַגערען פון דער פּאָליציי. מיר האָבען געהאַט ספּעציעלע שיפערס פאַר פערשיידענע פּראָווינציעלע גרופען, און אַפּטמאַל, נאָכדעם ווי עס איז פערבראַכט געוואָרען זעקס אָדער זיעבען שעה דיסקור־טירענדיג אַלע איינצעלהייטען, פלעגען די פרויען, וועלכע האָבען ניט געטרויט אונזער פינקטליכקייט אין די שיפער־קארעספאָנדענצען, אָבויצען נאַנצע נעכט און פערשרייבען בויגענס פאַפיר מיט קבלה־פיגורען און דראַכען.

די הערצליכסטע פריינדשאַפט האָט אַלע מאָל געהערשט אויף אונז־זערע פערזאַמלונגען. פּאָרויצענדע און אַלע אַנדערע פּאַרמאַליטעמען זיינען אַזוי פּאַלשטענדיג אָבשטויסענד פאַר דעם רוסישען גייסט, אַז מיר האָבען עס ניט געהאַט; און כאַטש אונזערע וכוּחים זיינען מאַנכעסמאַל געווען נאַנץ היציג, איבערהויפט ווען „פּראָגראַם־פּראַגען“ זיינען דיסקור־

(* אַ פּראַנצויזישער טהעאָלאָג, פּילאָזאָף און פּאָליטישער שריפטשטעלער, געלעבט 1782—1854. בעקאַנט דעם אידישען לעזער דורך זיין ווערק „ווערטער פון אַ גלויביגען“, געדרוקט אין לאַנדאָנער „אַרבייטער פּריונד“ — איב.

טירט געוואָרען, זיינען מיר שטענדיג גאנץ גוט אויסגעקומען, ניט בענר-
צענדיג זיך מיט די מערב־אייראָפּעאישע פּאַרמאַליטעמען. אַן אַבסאָלומע
ערנסטקייט, אַן אַלגעמיינער וואונש צו ערלעדיגען די שוועריגקייטען ווי
אַם בעסטען, און אַן אַפּענהערציג אויסגעדריקטע פּעראַכטונג פאַר אַלעס
וואָס האָט געשמעקט מיט טהעאַטראַלישען עפעקט — איז גאנץ גענוג
געווען. אויב אימיצען פון אונז וואָלט איינגעפאַלען זיך צו בענוצען מיט
אַראַטאָרישע עפעקטען אין רעדען, וואָלטען איהם פּריינדליכע שפּאַסען
באַר געוויזען, אַז רעדעס־האַלטען זיינען ניט אין פּלאַץ. אַפּטמאַל איז
אונז אויסגעקומען צו האָבען אונזערע מאַהלצייטען אין דער צייט פון די
פּערוואַלונגען, און זיי זיינען שטענדיג בעשטאַנען פון קאַרן־ברויט, מיט
אוגערקעס, אַ שטיקעל קעז, און אַ סך שוואַכע טהעע צו לעשען דעם
דורשט. ניט דערפאַר וויל עס האָט געפּעהלט געלד; מיר האָבען שטענדיג
געזאָגט גענוג, און דאָך איז עס קיינמאַל ניט געווען צופיעל צו דעקען די
כסדר וואַסקענדע אויסגאַבען פאַר דרוקען, טראַנספּאַרטירען ביכער,
בעהאַלטען פּריינד, וואָס די פּאָליציי האָט געזוכט, און אַנפאַנגען נייע
אונטערנעמונגען.

אין פעטערבורג האָט עס אונז ניט לאַנג גענומען צו בעקומען אַ
ברייטע בעקאַנטשאַפט אונטער די אַרבייטער. סערוואַקאַ, אַ יונגער מאַן
מיט אַ גלענצענדער בילדונג, האָט געקראָגען אַ היבשע צאָהל פּריינד צווי-
שען די אינזשענירען, די מייסטע פון זיי האָבען געאַרבייט אין אַ רעגיע-
רונגס־פאַבריק פון דעם אַרטילעריע־דעפּאַרטמענט, וועלכע פלעגען זיך
צונויפקומען פאַר פּאַרלעזונגען און דיסקוסיאָנען. די אינזשענירען אין
פעטערבורג קריגען פּערהעלטניסמעסיג גוט בעצאָהלט, און די וואָס זיינען
געווען ניט־פּערהייראַט, זיינען געווען אין גאַנץ גוטע פּערהעלטעניסע. אין
גיכען זיינען זיי געוואָרען גאַנץ גוט בעקאַנט מיט דער אַלגעמיינער ראַדי-
קאַלער און סאָציאַליסטישער ליטעראַטור — באַקעל, לאַסאַל, מילל, דרע-
פּער, שפּיעלע־האַגען, זיינען פאַר זיי געווען גוט־בעקאַנטע נעמען; און אין
זייער אויסזעהן האָבען זיך די דאָזיגע אינזשענירען זעהר וועניג אונטער-
שיידט פון סטודענטען. ווען קעלניטיץ, סערגעי און איך האָבען זיך אָנגע-
שלאָסען אַן דעם קרוזשאַק, האָבען מיר אַפּט בעזוכט זייער גרופּע און
האָבען פאַר זיי געהאַלטען ניט־פּאַרמעלע לעקציעס איבער פּערשיידענע
זאַכען. אָבער אונזערע האַפּענונגען, אַז די דאָזיגע יונגע מענשען וועלען
ווערען אייפּעריגע פּראַפּאַגאַנדיסטען אונטער די וועניגער פּרווילעגירטע
קלאַסען פון די אַרבייטער, זיינען ניט אין גאַנצען פּערווירקליכט געוואָרען.
אין אַ פּרייעס לאַנד וואָלטען זיי געווען די געווענהליכע רעדנער אויף
עפענטליכע פּערוואַלונגען; אָבער, פּונקט ווי די פּרווילעגירטע אַרביי-

טער פון דעם זייגער-פאך אין זשענעווא, האָבען זיי בעהאַנדעלט די מאַסע פון די פאַבריק-הענד מיט אַגעוויסער פּעראַכטונג, און זיי האָבען זיך ניט געאַיילט צו ווערען מאַרטירער פאַר דער סאַציאַליסטישער זאַך. ערשט נאָכדעם ווי זיי זיינען אַרעסטירט געוואָרען און מען האָט זיי אָבגעהאַלטען דריי אָדער פיער יאָהר אין געפּעננגים, דערפאַר וואָס זיי האָבען געוואַנט צו דענקען סאַציאַליסטיש, און האָבען אויסגעמאַסטען די גאַנצע מיטעפּקייט פון דעם רוסישען אַבסאָלוטיזם, — ערשט דעמאָלט זיינען מעהרערע פון זיי געוואָרען אייפּעריגע פּראָפּאַגאַנדיסטען, הויפּטזעכליך פון אַ פּאָליטישער רעוואָלוציע.

בעזאַנדערס סימפּאַטיזירט האָב איך מיט די וועבער און די אַרביי-טער אין די באַוועל-פאַבריקען. פיעלע טויווענדער זייערע זיינען פאַראַן אין פעטערבורג, וואָס אַרבייטען דאָרטען דורכ'ן ווינטער, און פאַר די דריי זומער-מאָנאַטען קעהרען זיי זיך אום אין זייערע היימישע דערפער צו בעאַרבייטען דאָס לאַנד. האַלב-פויערים און האַלב שטאָדט-אַרבייטער, האָבען זיי ביי זיך אויפּגעהאַלטען דעם געזעלשאַפטליכען גייסט פון דעם רוסישען דאָרפּס-מענש. די בעוועגונג האָט זיך אונטער זיי פּערשפּרייט ווי אַ ווילד-פּייער. מיר האָבען געמוזט איינהאַלטען דעם ענטהוויאָזם פון אונזערע נייע פּריינד; זאָנסט וואָלטען זיי צונויפּגעבראַכט אויף אונזערע קוואַרטירען הונדערטער אויף אַמאָל, יונג און אַלט. די מייסטע פון זיי האָבען געלעבט אין קליינע חבורות אָדער „אַרטעלען“, וואו צעהן אָדער צוועלף פּערזאָן האָבען געדונגען אַ געמיינשאַפטליכע דירה און געגעסען צוזאַמען, פאַר וואָס יעדער האָט יעדען חודש בעצאַהלט זיין חלק פון די געמיינשאַפטליכע הוצאות. אויף די דאָזיגע קוואַרטירען פלעגען מיר דאָס געהן, און די וועבערס האָבען אונז באַלד געבראַכט אין בעריהרונג מיט אַנדערע „אַרטעלען“ פון שטיין-האַקער, טשעסלערס, און דער גלייכען. אין מאַנכע פון די דאָזיגע אַרטעלען זיינען סערגעי, קעלניטיץ, און נאָך אַ פּאָר פון אונזערע פּריינד, געווען ווי ביי זיך אין דערהיים און האָבען פּער-בראַכט גאַנצע נעכט אין רעדען וועגען סאַציאַליזם. דערצו האָבען מיר נאָך געהאַט אין פּערשיידענע טיילען פון פעטערבורג ספּעציעלע דירות, וואָס מאַנכע פון אונזערע פּריינד האָבען אָנגעהאַלטען, וואו צעהן אָדער צוועלף אַרבייטער פלעגען זיך צונויפּקומען יעדע נאַכט לערנען זיך שרייבען און לייענען, און דערנאָך זיך אַביסעל דורכרעדען. פון צייט צו צייט פלעגט אימיצער פון אונז אַריבערגעהן אין די געבורטס-דערפער פון אונזערע שטאָדטיגע פּריינד און דאָרט פּערברענגען אַ פּאָר וואָכען אין כמעט אַן עפענטליכער פּראָפּאַגאַנדאַ צווישען די פּויערים.

פערשטעהט זיך, יעדער איינער פון אונז, וואָס האָט געהאַט עסקים מיט דעם דאָזיגען קלאַס אַרבייטער, האָט געמוזט געהן געקליידט ווי די אַרבייטער אַליין — דאָס הייסט, ווי פויערים. די שייד-וואַנד צווישען די פויערים און די געבילדעטע מענשען אין רוסלאַנד איז אזוי גרויס, און די בעריהרונג צווישען זיי אזוי זעלטען, אז דאָס בעווייזען זיך פון אַ שטאָד-טיש-געקליידטען מענשען רופט אַרויס אַן אַלגעמיינע אויפמערקזאַמקייט ניט נאָר אין דאָרף, נאָר אפילו אין שטאָדט. ווען מען זעהט אימיצען וועמעס רעד און קליידונג צייגען אז ער איז ניט קיין אַרבייטער, זיך אַרומ-דרעהענדיג צווישען אַרבייטער, רופט עס גלייך אַרויס דעם פערדאַכט פון דער פּאָליציי. „וואָס פיהרט ער זיך עפעס אַרום מיט'ן „פּראַסמען פּאָלק“, אויב ער האָט ניט קיין בייזע אַבויכטען?“ גאַנץ אָפט, נאָך אַ מיטאַג אין אַ רייכער הויז, אָדער אין ווינטער-פּאַלאַצ אפילו, וואו איך פלעג אָפט געהן זיך זעהן מיט אַ פריינד, פלעג איך געהמען אַ דראַשקע, זיך געשווינד אַריבערכאַפען אויף דער קוואַרטיר פון אַן אַרעמען סטודענט, איבערביי-טען מיינע שעהנע קליידער אויף אַ באַוועלנער העמד, פויערשע לאַנגע שטיוועל און אַ שעפּסען-פּעלץ, און שפּאַסענדיג מיט די פויערים אויפ'ן וועג, אַוועקגעהן זיך צונויפטרעפען מיט מיינע אַרבייטער פריינד אין ערגעץ אַ שמוציגער הינטער-געסעל. איך האָב זיי דערצעהלט וואָס איך האָב געזעהן פון דער אַרבייטער בעוועגונג אין אויסלאַנד. זיי האָבען זיך צוגעהערט מיט אַ געשפּאַנטער אויפמערקזאַמקייט; ניט אַ וואָרט האָבען זיי פּערלאָרען פון דעם וואָס איך האָב געזאָגט; און דאַן זיינען געקומען די פּראַגען: „וואָס קענען מיר טהאָן אין רוסלאַנד?“ „אַגיסירען, אָרנאַני-זירען“, איז געווען אונזער ענטפּער; „קיין קעניגליכער וועג איז ניטאָ;“ און מיר האָבען פאַר זיי געלייענט אַ פּאָלקסטימליכע געשיכטע פון דער פּראַנצויזישער רעוואָלוציע, אַן אַדאַפּטירונג פון עקערמאַן-שאַטוריאַן'ס פּאַרטערפליכע „געשיכטע פון אַ פויער“. יעדער איינער האָט בעוואונדערט דערפּער פּערטיילענדיג פּערבאַטענע ביכער, און זיי האָבען געברענט מיט חשק נאָכצוגעהן אין זיינע טריט. „רעדט צו אַנדערע“, האָבען מיר געזאָגט; „ברענגט צונויף מענשען;“ און ווען מיר וועלען זיין מעהר אין צאָהל, וועלען מיר זעהן וואָס מיר קענען אויפטהאָן.“ זיי האָבען פּאָלשטענדיג בעגריפּען, און מיר האָבען נאָר געדאַרפט מילדערען זייער ענטהוואַום.

צווישען זיי האָב איך פּערבראַכט מיינע גליקליכסטע שטונדען. דער ניי-יאָהר-טאַג פון 1874, דער לעצטער וואָס איך האָב פּערבראַכט אין רוס-לאַנד אויף דער פרייהייט, איז מיר בעזאָנדערס געבליבען אַלס אַ טהייע-רער אַנדענקען. דעם אָבענד פריהער בין איך געווען אין אַ געקליבענער

געזעלשאפט. בענייטערעדע, נאָבעלע ווערטער זיינען אַרויסגעזאָגט געוואָרען יענע נאכט מכה די בירגערליכע פליכטען, דעם וואוילזיין פונ'ם לאַנד, און דער גלייכען. אָבער אונטער אַלע ריהרענדע רעדען, האָט איין טאָן אַרויסגעקלונגען: ווי אזוי קען זיך יעדער איינער פון די רעדנער בעוואָרענען מיט זיין אייגענעם וואוילזיין? דאָך האָט קיינער ניט געהאט דעם מוטה צו זאָגען, פריי און אָפען, אַז ער איז בערייט צו טהאָן נאָר דאָס, וואָס וועט ניט שטעלען אין סכנה זיין אייגענעם טויבען-הייזעל. סאָפּיזמען — סאָפּיזמען אָהן אַ ברעג — וועגען דער לאַנגזאַמקייט פון עוואָלוציע, די פּוילקייט פון די ניעדעריגע קלאַסען, די נוצלאַזיגקייט פון קרבנות, זיינען אַרויסגעזאָגט געוואָרען צו בערעכטיגען די ניט-דערערדטע ווערטער, און אַלעס איז געווען דורכגעמישט מיט דער פּערוזיכערונג פון יעדען איינעם'ס גרייטקייט צו ברענגען קרבנות. פּלוצלינג האָט זיך אויף מיר אָנגערקט אַ טיעפער אומעט אין מיטען פון די דאָזיגע רעדערייען, און איך בין אוועק אַהיים.

דעם נעקסטען פריהמאָרגען בין איך אוועק צו איינער פון די פּער-זאַמלונגען פון אונזערע וועבער. די פּערוזאַמלונג האָט שטאַטגעפונען אין אַן אונטעראַרדירישען פינסטערען צימער. איך בין געווען אָנגעטהאָן ווי אַ פּויער, און האָב זיך פּערלאָרען אין דער מאַסע פון די איבעריגע שעפּסען-פּעלצען. מיין חבר, וועלכער איז געווען בעקאַנט מיט די אַרבייטער, האָט מיך פּאָרגעשטעלט איינפאַך: „באָראָדין, אַ פּריינר.“ „דערצעהל אונז, באָראָדין“, האָט ער געזאָגט, „וואָס דו האָסט געזעהן אין אויסלאַנד.“ און איך האָב גערעדט וועגען דער אַרבייטער בעוועגונג אין מערב-אייראָפּא, וועגען איהרע קעמפּע, איהרע שוועריגקייטען און איהרע אָמפּענונגען.

דער עולם איז בעשטאַנען מייסטענס פון מיטעל-יעהריגע מענשען. זיי זיינען געווען שטאַרק פּעראַינטערעסירט. זיי האָבען מיר געשטעלט פּראַגען, אַלע צום פונקט, וועגען די קלענסטע איינצעלהייטען פון די אַרבייטער-פּעראַיינען, וועגען די ציעלען פון דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבייטערס' אַסאָציאַציע און איהרע אויסזיכטען אויף ערפּאָלג, און דאָן זיינען געקומען פּראַגען וועגען דעם, וואָס מען קען טהאָן אין רוסלאַנד, און די אויסזיכטען פון אונזער פּראָפּאָגאַנדאַ. איך האָב קיינמאָל ניט פּער-קלענערט די געפּאָהרען פון אונזער אַגיטאַציע, און האָב אָפּענהערציג געזאָגט וואָס איך האָב געדענקט. „א ו נ ז וועט מען וואַהרשיינליך פּערשיקען אין סיביר, אין איינעם פון די דאָזיגע טעג; און איך — אַ טייל פון איך — וועט מען אָבהאַלטען חדשים לאַנג אין טורמע פאַר'ן צוהערען זיך צו אונז.“ די דאָזיגע טרויעריגע אויסזיכט האָט זיי ניט אָבגע-שראַקען. „נאָך אַלעמען זיינען אין סיביר אויך דאָ מענשען — ניט נאָר

בערען". „וואו מענשען לעבען, קענען אנדערע אויך לעבען". „דער טייוועל איז ניט אזוי שוואַרץ ווי מען מאַהלט איהם". „אויב איהר האָט מורא פאר וועלף, געהט קיינמאָל ניט אין וואַלד", האָבען זיי געזאָגט, ווען מיר האָבען זיך געזעגענט מיט זיי. און שפעטער, ווען מעהרערע פון זיי זיינען געוואָרן רען אַרעסטירט, האָבען זיי זיך כמעט אַלע פּערהאַלטען בראַוו, שיצענדיג אונז און ניט פּערהאַטענדיג קיינעם.

XVI

אין די צוויי יאָהר, וועגען וועלכע מיר רעדען דאָ, זיינען געמאַכט געוואָרען פּיעלע אַרעסטען, אי אין פּעטערבורג, אי אויף דער פּראָוויני. עס איז ניט אַריבער איין מאָנאַט, וואָס מיר זאָלען אימיצען ניט פּערלירען, אָדער וואָס מיר זאָלען ניט הערען, אז עס זיינען פּערשוואַנדען געוואָרען מיטגליעדער פון דער אָדער יענער פּראָווינציעלער גרופּע. ביי דער ענדע פון 1873 זיינען די אַרעסטען געוואָרען אַלץ אָפּטער און אָפּטער. אין נאָוועמבער איז איינע פון אונזערע הויפּט־קאָלאָניעס אין אַ פּעטערבורגער פּאַרשטאַדט איבערפּאַלען געוואָרען פון דער פּעטערבורגער פּאַליציי. מיר האָבען פּערלאָרען פּעראַוסקאַיאַן און דריי אַנדערע פּריינד, און אַלע אונזערע פּערבינדונגען מיט די אַרבייטער פון דער דאָזיגער פּאַרשטאַדט האָבען געמוזט אויפהערען. מיר האָבען געגרינדעט אַ נייע קאָלאָניע, ווייטער אַוועק פון שטאַדט, אָבער מיר האָבען איהר אין גיכען געמוזט אויפגעבען. די פּאַליציי איז געוואָרען זעהר וואַכזאַם, און קוים האָט זיך אַ סטודענט בעוויזען אין די אַרבייטער קוואַרטאַלען איז ער גלייך בעמערקט געוואָרען. שפּיאָנען האָבען זיך אַרומגעדריעהט צווישען די אַרבייטער, וועלכע זיינען שטאַרק בעוואַכט געוואָרען. דמיטרי קעלניטץ, סערגעי און איד, אין אונזערע שפּעסען־פּעלצען און מיט אונזער פּויערשען אויסזעהן, זיינען אַריבער ניט בעמערקט, און מיר האָבען ווייטער בעזוכט די פּערפּאָלגטע פּלעצער. אָבער דמיטרי און סערגעי, וועמעס נעמען עס האָבען זיך געהאַט ערוואַרבען אַ ברייטע בעקאַנטשאַפט אין די אַרבייטער־קוואַרטאַלען, זיינען שטאַרק געזוכט געוואָרען פון דער פּאַליציי; און ווען מען וואַלט זיי צופּעליג געפונען אין דער צייט פון די ביינאַכטיגע איבער־פּאַלען ביי אַ פּריינד אויף אַ קוואַרטיר, וואַלט מען זיי גלייך אַרעסטירט. עס זיינען געווען צייטען, ווען דמיטרי האָט יעדען טאָג געמוזט זוכען אַ פּלאַץ וואו ער זאָל קענען איבערנעכטיגען ווי עס איז אין זיכערהייט. „קען איד בלייבען ביי איד די נאַכט?" פּלעגט ער פּרעגען, אַריינקומענדיג אַ

זייגער צעהן ביי א חבר אין צימער, „אונמעגליך! מיין קווארטיר ווערט לעצטענס שטרענג בעוואכט. געהט בעסער אריבער צו נ.—“, „איך קום ערשט פון איהם, ער זאגט אז אין זיין נאכבארשאפט קישעט מיט שפיאָנען.“ „דאן געהט אריבער צו מ.—; ער איז מיינער א גוטער פריינד, און אויסער פערדאכט. ס'איז אָבער ווייט פון דאָנען, און איהר וועט מוזען נעהמען א דראָשקע. אָט איז געלד.“ אָבער דמיטרי האָט פרינציפיעל ניט גענומען קיין דראָשקע, ער פלעגט געהן צופוס אין צווייטען עק שטאָרט געפינען א מקום מקלט, אָדער ענדליך פלעגט ער אוועקגעהן צו א פריינד, וואו מען האָט זיך געמעגט ריכטען אויף אן איבערפאל יעדע מינוט.

אין אָנהויב יאנואר 1874 האָבען מיר פערלאָרען א צווייטע קאלאָניע, וועלכע איז געווען אונזער הויפט־פעסטונג פאר פראָפאגאנדא אונטער די וועבער. אייניגע פון אונזערע בעסטע פראָפאגאנדיסטען זיינען פער־שוואנדען געוואָרען הינטער די טהויערען פון דער געהיימיניספולער „דריטער אָבטיילונג“. אונזער קרוזשאַק איז געוואָרען איינגעשרומפּען, אַלגעמיינע פערזאמלונגען זיינען געוואָרען אַלץ שווערער, און מיר האָבען געמאכט די גרעסטע אָנשטרענגונגען צו פאַרמירען נייע גרופען פון יונגע מענשען, וועלכע זאָלען קענען פאַרטזעצען אונזער אַרבייט ווען מען זאָל אַרנו אַלעמען אַרעסטירען. טשייקאָווסקי איז געווען אין דרום־רוסלאַנד, און מיר האָבען געצוואונגען דמיטרי'ן און סערגעי'ען זיי זאָלען אוועק פון פעטערבורג — פשוט זיי געצוואונגען מיט געוואָלד, בעפולען זיי זאָלען אוועקגעהן. ניט מעהר ווי פינף אָדער זעקס אונזערע זיינען געבליבען צו בעזאָרגען די אַלע עסקים פון אונזער קרוזשאַק. איך האָב געהאט בדעה, אזוי געשווינד ווי איך וועל האָבען צוגעשטעלט מיין בעריכט צו דער געאָגראַפישער געזעלשאַפט, אַבזאָפּאָהרען נאָך דרום־מערב־רוסלאַנד און דאָרטען גרינדען אַ מיין לאַנד־ליעג, עהנליך צו דער ליעג, וועלכע איז געוואָרען אזוי מעכטיג אין אירלאַנד ביים סוף פון די זיעבעציגער יאָהרען.

נאָך צוויי פּערהעלטניסמעסיג רוהיגע מאָנאַטען, האָבען מיר זיך אין מיטען מערץ דערוואוסט, אז כמעט דער גאַנצער קרוזשאַק פון די אינזשער־נירען איז אַרעסטירט געוואָרען, און צוזאַמען מיט זיי אַ יונגער מאַן מיט'ן נאָמען ניו־אָוקין, אַ געוועזענער סטודענט, וועלכער האָט צום אונגליק געוואונגען זייער צוטרויען, און, מיר זיינען געווען זיכער, אז ער וועט באַלד זוכען זיך ריינצוואוואַשען דערמיט, וואָס ער וועט דערצעהלען אַלעס וואָס ער ווייס וועגען אונז. אַחוץ דמיטרי'ן און סערגעי'ען האָט ער אויך געקענט סערוקאָווען, דעם גרינדער פון דעם קרוזשאַק און מיד, און ער וואָלט זיכער אַרויסגעגעבען אונזערע נעמען אזוי גיך ווי מען וועט איהם צורדיקען מיט פראַגען. עטליכע טעג שפעטער זיינען אַרעסטירט געוואָרען צוויי

וועבער — העכסט אונצופערלעסיגע מענשען, וואָס האָבען זאָגאר אַרויס-געשווינדעלט אַביסעל געלד פון זייערע חברים — וועלכע האָבען מיך געקאָנט אונטער דעם נאָמען באַראָדין. די דאָזיגע צוויי מענשען וועלען זיכער אָנווייזען די פּאָליציי אויפ'ן שפור פון באַראָדין, דער מאַן וואָס איז געווען פּערקליידט אַלס אַ פּויער, וועלכער האָט גערעדט אויף די פּער-זאַמלונגען פון די וועבער. אין צייט פון צוויי וואָכען זיינען אַלע מיטגליע-דער פון אונזער קרוזשאַק, אַחוץ סעדרוקאָף און איד, געווען אַרעסטירט.

עס איז פאַר אונז קיין אַנדער זאַך נישט געבליבען ווי נאָר ענטלויפּען פון פּעטערבורג: אַקוראַט דאָס וואָס מיר האָבען נישט געוואָלט טהאָן. אונזער גאַנצע אונגעהייערע אָרגאַניזאַציע פון דרוקען פאַמפּלעטען אין אויסלאַנד און אַריינשמוגלען זיי אין רוסלאַנד; די גאַנצע געזעווערק פון גרופּען, פּערמען און לאַנדקאָלאָניעס, מיט וועלכע מיר האָבען קאָרעס פּאָנדרט אין אַלע פּערציג (פון די פּופּציג) פּראָווינצען פונ'ם אייראָפּע-אישען רוסלאַנד, און וועלכע זיינען לאַנגזאַם אויפגעבויט געוואָרען פאַר די לעצטע צוויי יאָהר; ענדליך, אונזערע אַרבייטער גרופּען אין פּעטער-בורג און אונזערע 4 פּערשיידענע צענטערס פאַר פּראָפּאַגאַנדאַ אונטער די אַרבייטער פון דער הויפטשטאָרט — ווי האָבען מיר דאָס אַלעס געקענט אוועקוואַרפּען, נישט געפינענדיג קיין מענשען, וואָס זאָלען אָנהאַלטען די בעזיהונגען און די קאָרעספּאָנדרענץ? סעדרוקאָף און איד האָבען בעשלאָג-סען אַריינצונעהמען אין אונזער גרופּע צוויי נייע מיטגליעדער און איבער-געבען די עסקים צו זיי. מיר פלעגען זיך צונויפקומען יעדען אָבענד אין פּערשיידענע טיילען פון שטאָרט, און אזוי ווי מיר האָבען קיינמאָל נישט געהאַלטען קיין נעמען און אַדרעסען פּערשריבען — בלויז די שמוגלינג אַדרעסען זיינען געווען פּערשריבען אין אַ שיפּער און בעהאַלטען אין אַ זיכערען פּלאַץ — האָבען מיר געהאַט אויסצולערנען אונזערע נייע מיט-גליעדער הונדערטער נעמען און אַדרעסען און אַ דוצענד שיפּערס, איינ-חור'נדיג מיט זיי אזוי לאַנג, ביז אונזערע נייע פּריינד האָבען זיי געדענקט אויף אויסוועניג. יעדען אָבענד זיינען מיר אויף אַזאַ אופן איבערגעגאַנגען די גאַנצע רוסישע מאַפע, אָבשטעלענדיג זיך איבערהויפט אויף איהרע מערב-גרענעצען, וועלכע זיינען געווען בעזעצט מיט מענער און פּרויען, וואָס זיינען געווען בעשעפּטיגט מיט דעם צונעהמען ביכער פון די שמוג-לערס; און אויף די מזרח-פּראָווינצען, וואו מיר האָבען געהאַט אונזערע הויפטקאָלאָניעס. דערנאָך, אַליץ זייענדיג פּערקליידט, האָבען מיר געמוזט אונזערע נייע מיטגליעדער אַריבערפיהרען צו אונזערע סימפּאַטזירער אין שטאָרט און זיי פּאַרשטעלען פאַר די, וואָס זיינען נאָך נישט געווען אַרעסטירט.

וואָס מען האָט אין אזא פּאַל געדאַרפּט טהאַן, איז געווען, פּערשווינדען פון דער פּריהערדיגער דירה און זיך בעזעצען ערגעץ אַנדערסוואו אונטער אַן אַנדער נאָמען. סעדרוקאַף האָט אויפגעגעבען זיין קוואַרטיר, אָבער אזוי ווי ער האָט קיין פּאַספּאָרט ניט געהאַט, האָט ער זיך אויסבעהאַלטען אין די הייזער פון פּריינד. איך האָב אויך געדאַרפּט טהאַן דאָס אייגענע, נאָר אַ זייטיגער אומשטאַנד האָט מיר דערין געשטערט. איך האָב גראָד געהאַט געענדיגט מיין בעריכט איבער די אייזפּאַרמירונגען אין פּינלאַנד און אין רוסלאַנד, און דער דאָזיגער בעריכט האָט געזאָלט פּאַרדעלעזען ווערען אויף אַ פּערזאָמלונג פון דער געאָגראַפּישער געזעלשאַפּט. די איינלאַדונגען זיינען שוין געווען אַרויסגעשיקט, אָבער עס האָט זיך גראָד געמאַכט, אז אין דעם בעשטימטען טאָג האָבען ביידע פּעטערבורגער געאָלאָגישע געזעלשאַפּטען געהאַט אַ געמיינשאַפּטליכע פּערזאָמלונג, און זיי האָבען געבעטען די געאָגראַפּישע געזעלשאַפּט אָבצולעגען די פּאַרלע-זונג פון מיין בעריכט אויף אַ וואָך שפּעטער. עס איז געווען בעוואוסט, אז איך געה פּאַרברענגען געוויסע אידעען וועגען דער אויסברייטונג פון דעם אייזקאַפּ אזוי ווייט ווי מיטעל-רוסלאַנד, און אונזערע געאָלאָגען, מיט דער אויסנאַהמע פון מיין פּריינד און לעהרער, פּריעדריך שמירט, האָבען עס בעטראַכט פּאַר אַ ספּעקולאַציע פון אַ צווייט גרייכענרען כאַראַקטער, און זיי האָבען איהר געוואָלט גרינדליך דורכדיסקוטירען. איך האָב דעריבער געמוזט בלייבען נאָך אַ וואָך, איידער איך האָב געקענט אָבפּאַרען.

פּרעמדע מענשען זיינען אַרומגעקראַכען אַרום מיין הויז און האָבען זיך געווענדעט צו מיר אונטער אַלערליי פּאַנאַסטישע אויסרעדען: איינער פון זיי האָט געוואָלט קויפען אַ וואַלד אויף מיין טאַמבאָווער אימעניע, וועלכע האָט זיך געפונען אין די פּרעריעס, וואו קיין בוימער זיינען אַכסאַלוט ניט געוואַקסען. איך האָב בעמערקט אין מיין גאַס — די פּראַנטישע מאַרסקאַיאַ — איינעם פון די צוויי אַרעסטירטע וועבער, וואָס איך האָב דערמאַנט, און איך האָב מיר אויף דעם אופן דערוואוסט, אז מיין הויז ווערט בעוואַכט. און דאָך האָב איך געמוזט זיך פּערהאַלטען אזוי ווי גאָרנישט וואָלט פּאַסירט, וואָרים איך האָב געדאַרפּט ערשיינען צו דער פּערזאָמלונג פון דער געאָגראַפּישער געזעלשאַפּט דעם קומענדיגן פּרייטאָג אָבענד.

די פּערזאָמלונג האָט שטאַטגעפונען. די דיסקוסיאָנען זיינען געווען זעהר לעבהאַפּטע, און איין פונקט וועניגסטענס איז געוואונען געוואָרען. עס איז אַנערקענט געוואָרען, אז אַלע אַלטע טעאָריעס, וואָס זיינען נוגע די מבול-פּעריאָדע אין רוסלאַנד, זיינען געווען אין גאַנצען אונבעגרינדעט, און אז מען מוז אָנהויבען גאָר פון דאָס ניי אונטערוזוכען די גאַנצע פּראַגע.

איך האָב געהאַט די צופריעדענהייט צו הערען, ווי אונזער ערשטער געאַלאָג, באַרבאַדע־מאַרני, האָט געזאָגט, „יאָ אייז־קאַפּ אָדער ניט, מיר מוזען צוגעבען, מיינע העררען, אז אַלעס וואָס מיר האָבען ביז אַהער אָנגע־נומען מכה די ווירקונג פון שווימענדען אייז, האָט קיין שום בעגרינדונג ניט געהאַט אין דער ווירקליכער פּאַרשונג“. און אויף דער אייגענער פּער־זאַמלונג איז פּאַרנעשלאָגען געוואָרען, אז איך זאָל ערנאַנט ווערען אַלס פּרעזידענט פון דער פיזיקאַליש־געאָגראַפּישער סעקציע, בעת איך האָב זיך געפּרעגט, צי וועל איך נאָך די אייגענע נאַכט ניט פּערברענגען אינ'ם געפּענגנים פון דער „דריטער אָבטיילונג“.

דאָס בעסטע וואָלט געווען, ניט צו געהן צוריק אין מיין וואוינונג; איך בין אָבער געווען צובראַכען פון מיעדקייט נאָך די אָנשטרענגונגען פון די לעצטע עטליכע טעג, און איך בין אוועק אַהיים. יענע נאַכט איז קיין איבערפאַל פון דער פּאַליציי ניט געווען. איך האָב דורכגעקוקט די בערג פּאַפּירען מיינע, האָב פּערניכטעט אַלעס וואָס האָט אימיצען געקענט קאָמ־פּראָמיטירען, האָב פּערפאַקט אַלע מיינע זאַכען, און האָב זיך צוגעגרייט אוועקצופּאַהרען. איך האָב געוואוסט אז מיין וואוינונג ווערט בעוואַכט, איך האָב אָבער געהאַפּט אז די פּאַליציי וועט מיר ניט אָבשטאַמען קיין בעזוך ביז שפּעט אין אָבענד, און אז ווען עס וועט דונקעל ווערען וועל איך זיך קענען אַרויסגליטשען פון הויז אונבעמערקט. עס איז געוואָרען פינפֿ־טער און, ווען איך האָב געהאַלטען ביים אַרויסגעהן, האָט איינע פון די דיענסטמיידילעך צו מיר געזאָגט, „ס'וועט זיין גלייכער איהר זאָלט געהן דורך דער הינטער־טהיר“. איך האָב פּערשטאַנען וואָס זי מיינט, איך בין געשווינד אַרונטער די טרעפּ און אַרויס פון הויז. אַן איינציגע דראַשקע איז געשטאַנען פּאַר'ן טהויער; איך בין אין איהר אַריינגעשפּרונגען. דער טרייבער איז מיט מיר אוועק אויפ'ן נעווסקי פּראָספּעקט. תּהילת האָט אונז קיינער ניט נאַכגעפּאַלגט, און איך האָב זיך שוין געפּיהלט זיכער; באַלד האָב איך אָבער בעמערקט נאָך אַ דראַשקע יאַגענדיג זיך נאָך אונז אין פּולען גאַלפּ; אונזער פּערד איז צוליעב עטוואָס פּערהאַלטען געוואָר־רען און די צווייטע דראַשקע האָט איבערגעיאָגט אונזערע.

צו מיין ערשטוינען האָב איך אין איהר בעמערקט איינעם פון די צוויי אַרעסטירטע וועבערס, בעגלייט פון נאָך אימיצען. ער האָט אַ מאַך געטהאָן מיט דער האַנד, אזוי ווי ער וואָלט געהאַט מיר עפעס צו זאָגען. איך האָב געהייסען מיין איזוואָסטשיק זיך אָבשטעלען. „פּילייכט“, האָב איך געקלערט, „האַט מען איהם אַרויסגעלאָזט פּריי, און ער האָט עטוואָס וויכטיגעס מיר איבערצוגעבען“. אזוי געשווינד אָבער ווי איך האָב זיך אָבגעשטעלט, האָט דער מאַן, וואָס איז געווען מיט דעם וועבער — דאָס

איז געווען א געהיים־פאליציסט — הויך אויסגעשריען, „הערר באַראַדן, איך אַרעסטיר אייך!“ ער האָט געגעבען אַ סיגנאַל צו די פּאָליציסטען, פון וועלכע עס זיינען דאָ גאַנצע מהנות איבער דער לענג פון דעם הויפט פעטערבורגער דורכפּאַהר, און צוגלייכער צייט איז ער אַריינגעשפּרונגען אין מיין דראָשקע און האָט מיר געוויזען אַ פּאַפּיר, וואָס האָט געטראָגען דעם זיעגעל פון דער פעטערבורגער פּאָליציי. „איך האָב אַ בעפעהל אייך צו ברענגען פאַר דעם גענעראַל גובערנאַטאָר פאַר אַן ערקלערונג“, האָט ער געזאָגט. ווידערשטאַנד איז געווען אונמעגליך — אַ פאַר פּאָליציסטען זיינען שוין געווען גאַנץ נאָהענט פון אונז — און איך האָב געהייסען מיין אייוואָסטשיק זיך אומקעהרען און פּאַהרען צום גענעראַל־גובערנאַטאָר'ס הויז. דער וועבער איז געבליבען אין זיין דראָשקע און איז אונז נאָכגע־פּאַהרען.

עס איז איצט געווען קלאַר, אַז די פּאָליציי האָט זיך גאַנצע צעהן טעג ניט געקענט ענטשליסען מיך צו אַרעסטירען, וואָרים זי איז ניט געווען זיכער, אַז באַראַדן און איך זיינען איין־און־דיוועלכע פּערזאָן. מיין אָברור פּען זיך אויף דעם וועבער'ס מאַך מיט דער האַנד האָט זייערע צווייפלען בעזייטיגט.

עס האָט זיך גראַדע געמאַכט, אַז ווען איך האָב געהאַלטען ביים פּער־לאָזען דאָס הויז, איז געקומען אַ יונגער מאַן פון מאַסקווע און געבראַכט צוויי בריעף, איינעם צו מיר פון אַ פּריינד, וואָינעראַלסקי, און אַ צווייטען פאַר דמיטרי, וועלכער איז געווען אַדרעסירט צו אונזער פּריינד פּאַלאַקאָף. דער ערשטער האָט מיר מודיע געווען, אַז אין מאַסקווע איז געגרינדעט געוואָרען אַ געהיימע דרוקעריי און איז געווען פּול מיט פרעהליכע נייעס וועגען דער טהעטיגקייט אין יענער שטאָדט. איך האָב איהם דורכגעלייענט און פּערניכטעט. דעם צווייטען בריעף, אַזוי ווי אין איהם האָט זיך גאָר נישט געפונען אויסער אַן אונשולדיגער פּריינדליכער געשפּרעך, האָב איך מיטגענומען מיט זיך. איצטער, אַז איך בין געווען אַרעסטירט, האָב איך געקלערט, אַז עס וואָלט גלייכער געווען איהם צו פּערניכטען, און בעמענט־דיג דעם געהיים־פּאָליציסט ער זאָל מיר נאָכאַמאָל ווייזען זיין פּאַפּיר, האָב איך אויסגענוצט די צייט, וואָס ער האָט זיך געפּאַרעט אין דער קעשענע, אַרויסצואוואַרפען דעם בריעף אויפ'ן טראַטואַר, אַז ער זאָל ניט בעמער־קען. ווען מיר זיינען אָבער צוגעקומען צום גענעראַל־גובערנאַטאָר'ס הויז, האָט דער וועבער דעם בריעף דערלאַנגט דעם געהיים־פּאָליציסט, זאָגענט־דיג, „איך האָב געזעהן ווי דער הערר האָט דעם בריעף אַרויסגעוואַרפען אויפ'ן טראַטואַר, האָב איך איהם אויפגעהויבען.“

איצט זיינען געקומען שווערע שעה'ען פון וואַרטען אויף דעם פּער־

טרעטער פון דער געריכטליכער אויטאָריטעט, דעם פראָקוראָר אָרער דעם שטאַטס-אָנוואַלט. דער דאָזיגער בעאַמטער האָט געשפּיעלט די ראַלע פון אַ שמרוענעם מענש, מיט וועמען די שטאַטס-פּאָליציי מאַכט אַ פּאַראַד אין דער צייט פון די אונטערזוכונגען: ער מאַכט דאָס אז זייערע פּראָטאָקאָלען זאָלען האָבען אַ פּנים פון געזעצליכקייט. שטונדען האָט עס גענומען, איידער מען האָט דעם דאָזיגען העררען אויסגעפונען און איהם געבראַכט, אָבצוטהאָן זיין אַרבייט אַלס דער כלומרשט'דיגער פּער-טרעטער פון גערעכטיגקייט. מען האָט מיך צוריקגעפיהרט צו מיין הויז, און אַ גרינדליכע אונטערזוכונג איז געמאַכט געוואָרען פון אַלע מיינע פּאַפּירען: דאָס האָט געדויערט ביז דריי אַ זייגער אין דער פּריה, אָבער קיין פּיצעל פּאַפּיר איז ניט אויסגעפונען געוואָרען, וואָס זאָל רעדען געגען מיר אָרער אימיצען אַנדערס.

פון מיין הויז האָט מען מיך צוריקגעפיהרט אין דער דריטער אָבטיי-לונג, אין יענער אַלמעכטיגער אינסטיטוציע, וועלכע האָט געהערשט איבער רוסלאַנד זינט דעם אָנהויב פון ניקאָליי דעם ערשטענ'ס הערשאַפט ביז צום היינטיגען טאָג — אַן אמת'ער „שטאַט אינ'ם שטאַט“. אָנגע-פאַנגען האָט זי זיך אונטער פּעטער דעם ערשטען אין דעם געהיימען דעפּאַרטאַמענט, וואו די געגנער פון דעם גרינדער פון דער רוסישער מילי-טערישער אימפעריע זיינען געמאַטערט געוואָרען מיט די שוידערליכסטע ענוים, אונטער וועלכע זיי האָבען אויסגעהויכט זייערע נשמות. זי איז פּאַרטגעזעצט געוואָרען אין די געהיימע קאַנצעלאַריעס אין דער צייט וואָס די קייזערינעס האָבען געהערשט, בעת דער מאַרטער-קאַמער פון דעם מעכטיגען מינישט האָט אָנגעיאָגט אַ פּחד אויף גאַנץ רוסלאַנד; און זי האָט געקראָגען איהר איצטיגע אָרגאַניזאַציע פון דעם אייזערנעם דעספּאָט, ניקאָליי דעם ערשטען, וועלכער האָט צו איהר צוגעגעבען דעם קאָרפּוס פון זשאַנדאַרמען — און דער שעה פון די זשאַנדאַרמען איז געוואָרען אַ פּער-זאָן, פאַר וועמען מען האָט אין דער רוסישער מלוכה מעהר מורא געהאַט ווי פאַר דעם קייזער אַליין.

אין יעדער רוסישער פּראָווינץ, אין יעדער בעפעלקערטער שטאָדט, נאָכמעהר, אויף יעדער באַהן-סטאַנציע, געפינען זיך זשאַנדאַרמען, וועלכע גיבען בעריכטען גלייך צו זייערע אייגענע גענעראַלען אָדער פּאָלקאָור-ניקעס, וועלכע גיבען עס דערנאָך איבער דעם שעה פון די זשאַנדאַרמען; און ער, וועלכער זעהט דעם קייזער יעדען טאָג, בעריכטעט איהם דאָס וואָס ער געפינט פאַר נויטיג. אַלע בעאַמטע פון דער מלוכה שטעהען אונ-טער דער אויפזיכט פון די זשאַנדאַרמען; עס איז די פליכט פון די גענע-ראַלען און פּאָלקאָוויקעס צו האַלטען זייערע אויגען אָפּען אויף דעם

עפענטליכען און פריוואטלעכען פון יעדען אונטערטאהן פון צאר — אפילו אויף די גובערנאטארען פון די פראווינצען, אויף די מיניסטארען און אויף די גרויספירסטען. דער קייזער אליין איז אונטער זייער שטרענג גער וואך, און אזוי ווי זיי זיינען גוט-בעקאנט מיט אלע קלייניגקייטען וואס עס קומען פאר אין פאלאץ, און זיי וויסען יעדען טריט וואס דער קייזער מאכט אויסער'ן פאלאץ, ווערט דער שעה פון די זשאנדארמען, אזוי צו זאגען, א פערטרויטער פון די העכסט אינטימסטע אנגעלעגענהייט טען פון דעם הערשער פון רוסלאנד.

אין יענער פעריאדע פון אלעקסאנדער דעם צווייטענ'ס הערשאפט, איז די דריטע אבטיילונג געווען אבסאלוט אלמעכטיג. די זשאנדארמסקע פאלקאוניקעס האבען געמאכט הויז-זוכונגען אין די טויזענדער, אבסאלוט ניט קימערענדיג זיך צי עס עקזיסטירען געזעצען און געריכטען אין רוסלאנד. זיי האבען ארעסטירט וועמען זיי האבען געוואלט, זיי האבען געהאלטען מענשען איינגעשפארט אזוי לאנג ווי עס האט זיך זיי געלויבט, און זיי האבען פערשיקט הונדערטער אין צפון מזרח פון רוסלאנד אדער אין סיביר, לויט דעם קאפריז פון א גענעראל אדער פאלקאוניק. די אונטערשריפט פון דעם מיניסטער פון אינערען איז געווען ניט מעהר ווי א פארמאליטעט, ווארים ער האט איבער זיי קיין קאנטראלע ניט געהאט און ער האט ניט געוואוסט וואס זיי טהוען.

עס איז געווען פיער א זייגער אין דער פריה ווען עס האט זיך אנגע-הויבען מיין פערהער. „איהר ווערט בעשולדיגט“, האט מען מיך ערקלערט, „אין געהערען צו א געהיימער געזעלשאפט, וועלכע האט אלס איהר צוועק אומצושטירצען די עקזיסטירענדע פארם פון דער רעגירונג און אין קאנ-ספירירען געגען דער הייליגער פערזאן פון זיין קייזערליכער מאיעסטעט. זייט איהר שולדיג אין די דאזיגע פערברעכען?“

„אזוי לאנג ווי איך וועל ניט געבראכט ווערען פאר א געריכט, וואו איך וועל קענען רעדען עפענטליך, וועל איך קיינע ענטפערען ניט געבען.“ „שרייבט“, האט דער פראקוראָר דיקטירט צו א שרייבער: „אנער-קענט זיך ניט שולדיג.“ „דאך“, האט ער פארטגעזעצט, „איך מוז איך שטעלען געוויסע פראגען. קענט איהר א פערזאן מיט דעם נאָמען ניקאליי טשיקאָוסקי?“

„אויב איהר האלט זיך ניט אנדערס ביי אייערע פראגען, דאן שרייבט „ניין“ אויף יעדער פראגע, וואס איהר ווילט מיר נאָר פרעגען.“ „אבער ווען מען זאל איך, צום ביישפיעל, פרעגען צי איהר קענט דעם העררען פאלקאָפּא, פון וועמען איהר האט נאָרוואס גערעדט?“ „אין דעם מאָמענט וואס איהר פרעגט מיר אזא פראגע, שטעלט

זיך גאָר ניט אָב : שרייבט „ניין“. און אויב איהר פרעגט מיר, צי קען איך מיין ברודער, אָדער מיין שוועסטער, אָדער מיין שטיפמוטער, שרייבט „ניין“. קיין אַנדער ענטפער וועט איהר פון מיר ניט קריגען : וואָרים אויב איך זאָל איך ענטפערן „יא“ בנוגע וועלכער עס איז פּערזאָן, וועט איהר שוין גלייך אויספלאַנעווען עטוואָס שלעכטס קעגען איהם, מאַכען אַן איבערפאַל אָדער עטוואָס ערנערס, און דערנאָך וועט איהר זאָגען, אַז איך האָב איהם אַרויסגעגעבען.”

אַ לאַנגע ליסטע פון פּראַגען איז מיר פאַרגעליינט געוואָרען, אויף וועלכע איך האָב יעדעס מאָל געדולדיג געענטפערט, שרייבט נ י י ן . דאָס האָט אָנגעהאַלטען פאַר אַשטונדע, אין וועלכער איך האָב ערפּאָהרען, אַז אַלע וואָס זיינען אַרעסטירט געוואָרען, מיט דער אויסנאָמע פון די צוויי וועבער, האָבען זיך פּערהאַלטען אויסגעצייכענט. די וועבער האָבען נאָר געוואוסט, אַז איך בין צוויי מאָל זיך צוגעקומען מיט אַ רוצענר אַרבייטער, און די זשאַנדאַרמען האָבען גאָרנישט געוואוסט וועגען אונזער קרוזשאַק.

„וואָס טהוט איהר, פּרינץ ?“ האָט אַ זשאַנדאַרמסקער אָפיציר געזאָגט, אַוועקפיהרענדיג מיך אין מיין צעלע. „אייער ענטזאָגען זיך צו ענטפערען אויף פּראַגען וועט דיענען אַלס אַ שרעקליכע וואַפע קעגען אייך.“

„דאָס איז מיין רעכט, איז עס ניט ?“

„יא, אָבער — איהר ווייסט דאָך... איך האָף איהר וועט זיך פיהלען בעקוועם אין דעם דאָזיגען צימער. מיר האָבען איהם געהאַלטען וואַרעם זינט איהר זייט אַרעסטירט געוואָרען.“

איך האָב דעם צימער געפונען גאַנץ בעקוועם, איך בין פעסט אַנט-שלאָפען געוואָרען. אין דער פּרייה בין איך אויפגעוועקט געוואָרען פון אַ זשאַנדאַרם, וועלכער האָט מיר אַריינגעבראַכט טהעע. באַלד נאָך איהם איז נאָך אימיצער אַריינגעקומען, וועלכער האָט צו מיר אַ שעפּטשע געטהאָן, אַזוי ווי דאָס וואָלט איהם גאָר ניט אָנגעגאַנגען, „אַט האָט איהר אַ שטיקעל פּאַפּיער און אַ בלייפּעדער, שרייבט אייער בריעף“. דאָס איז געווען אַ סימפּאַטיוירער, וועמען איך האָב געקאַנט ביים נאָמען; ער פּלעגט דאָס פיהרען אונזער קאַרעספּאַנדענץ מיט די געפּאַנגענע פון דער דריטער אָבטיילונג.

פון אַלע זייטען האָב איך געהערט קלעפּ אויף די ווענד, וועלכע זיינען געשווינד געקומען איינע נאָך די אַנדערע. דאָס האָבען די געפּאַנגענע גערעדט צווישען זיך דורך לייכטע קלעפּ אין די ווענד; נאָר אַזוי ווי איך בין געווען אַ פּרישער, האָב איך גאָרנישט געקענט אַרויסקריגען פון דעם

גערויש, וועלכער האָט אויסגעוויזען צו קומען פון אלע טיילען פון דער געביידע מיט אַמאָל.

איין זאך האָט מיר ניט געלאָזט רוהען. אין דער צייט פון די אונטערזוכונגען אין מיין הויז, האָב איך געקראָגען צו הערען, ווי דער פראָקוראָר ראָד האָט אין דער שטיל גערעדט צום זשאַנדארמסקען אָפיציר וועגען מאַכען אַן אונטערזוכונג אין מיין פריינד פּאַלאַקאָף'ס וואוינונג, צו וועמען דער בריעף פון דמיטרי איז געווען אַררעסירט. פּאַלאַקאָף איז געווען אַ יונגער סטודענט, אַ זעהר בענאָבטער זאָלאָג און באַטאַניקער, מיט וועמען איך האָב געהאַט געמאַכט מיין וויטיים עקספּעדיציע אין סיביר. ער האָט געשטאַמט פון אַן אַרעמער קאָזאַקען-פּאַמיליע ביי דעם גרענעץ פון מאַנ-נאָליע, און נאָכדעם ווי ער איז בייגעקומען אַלערליי שוועריגקייטען, איז ער געקומען אין פעטערבורג, אַריינגעטראָמען אין דער אוניווערזיטעט, וואו ער האָט זיך פּערשאַפט דעם נאָמען אַלס העכסט-פּערשפּרעכענדר זאָלאָג, און ער האָט דאָן געהאַלטען ביים דורכמאַכען זיינע לעצטע עקזאַמענס. מיר זיינען געווען שטאַרק בעפריינדעט זינט אונזער לאַנגער רייע, און מיר האָבען אפילו געוואוינט צוזאַמען אין פעטערבורג, ער האָט אָבער קיין אינטערעסע ניט גענומען אין מיין פּאַליטישער טהעטיגקייט.

איך האָב וועגען איהם גערעדט מיט דעם פּראָקוראָר. „איך גיב איך מיין עהרענוואָרט“, האָב איך געזאָגט, „אַז פּאַלאַקאָף האָט קיינמאָל קיין אַנטייל ניט גענומען אין וועלכער עס איז פּאַליטישער אָנגעלעגענהייט. מאָרגען דאַרף ער דורכמאַכען אַן עקזאַמען, און איהר וועט אויף אייביג פּערניכטען די וויסענשאַפּטליכע קאַריערע פון אַ יונגען מענשען, וועלכער האָט דורכגעמאַכט גרויסע שוועריגקייטען און האָט יאָהרען און יאָהרען געקעמפּט, זיך צו דערשלאָגען צו זיין איצטיגער לאַגע. איך ווייס אַז איך געהט דאָס גאַנץ וועניג אָן, אָבער אין דער אוניווערזיטעט ווערט ער בעטראַכט אַלס איינער פון די צוקינפּטיגע בעריהמטהייטען פון דער רוסישער וויסענשאַפּט.“

די אונטערזוכונג האָט מען פונדעסטוועגען געמאַכט, מען האָט נאָר אָבעלענגט דעם פּערהער אויף דריי טעג. אַביסעל שפּעטער האָט מען מיך גערופּען צום פּראָקוראָר, וועלכער האָט מיט טריאומף מיר געצייגט אַ קאָנווערט אַררעסירט מיט מיין האַנדשריפט, און אינוועניג איז געווען אַ צעטעלע, אויך מיט מיין האַנדשריפט, וועלכער האָט זיך געלייענט, „זייט אזוי גוט, נעהמט אוועק דעם דאָזיגען פּאַקעט צו וו. ע. און זאָגט, אַז מען זאָל איהם האַלטען ביז וואַנען מען וועט איהם פּאַדערען אין דער געהעריגער פּאַרם“. די פּערוואָן צו וועמען דאָס צעטעלע איז געווען געשרי-

בען, איז דאָרט ניט געווען דערמאָנט. „אָט דעם בריעה“, האָט דער פּראָד קוראָר געזאָגט, „האָט מען געפונען ביי הערר פּאָלאַקאָף; און איצט, פרינץ, איז זיין שיקזאָל ביי אייך אין די הענד. אויב איהר וועט מיר זאָגען ווער וו. ע. איז, וועט הערר פּאָלאַקאָף פריי געלאָזט ווערען; אויב אָבער איהר ענטזאָגט זיך דערפון, וועט מען איהם האַלטען אזוי לאַנג, ווי ער וועט ביי זיך ניט בעשליסען צו געבען דעם נאָמען פון דער פּערוואָן.“

א קוק טהאָנדיג אויפ'ן קאָנווערט, וועלכער איז געווען אַרדעסירט מיט שוואַרצען קרייד און אויפ'ן בריעה, וועלכער איז געווען געשריבען מיט אַ געוועהנליכען בליישטיפט, האָב איך זיך גלייך דערמאָנט די אומר שטענדען, אונטער וועלכע זיי זיינען ביידע געשריבען געוואָרען. „איך בין זיכער“, האָב איך באלד אויסגערופען, „אז דאָס צעמעלע און דעם קאָנר ווערט האָט מען ניט געפונען צוזאַמען! א י ה ר האָט דאָס דעם בריעה אַריינגעלעגט אין דעם קאָנווערט.“

דער פּראָקוראָר איז בלייב געוואָרען. „ווילט איהר אז איך זאָל אייך גלויבען“, האָב איך פּאַרטגעזעצט, „אז איהר, אַ פּראַקטישער מענש, האָט ניט בעמערקט, אז זיי זיינען ביידע געשריבען מיט פּערשיידענע בליי-פּעדערס? און איצט פּרובירט איהר איינרעדען מענשען, אז זיי געהערען ביידע צוזאַמען! נו, מיין הערר, דאָן זאָג איך אייך, אז דער בריעה איז ניט געווען פאַר פּאָלאַקאָף.“

פאַר אַ וויילע איז ער געבליבען אין פּערלענגעהייט, ער האָט אָבער דערנאָך צוריקגעקראַגען זיין הוצפה און געזאָגט, „פּאָלאַקאָף האָט צוגע-געבען אז אָט דער בריעה אייערער איז געווען געשריבען צו איהם.“

איצט האָב איך געוואוסט אז ער לייגט. פּאָלאַקאָף וואָלט אַלעס מודה געווען וועגען זיך; ער וואָלט אָבער גיכער זיך געלאָזט פּערשיקען אין סיביר, איידער פּערוויקלען אַ צווייטע פּערוואָן. קוקענדיג דעם פּראָקוראָר גלייך אין פנים אריין, האָב איך דעריבער געענטפּערט, „ניין, מיין הערר, ער האָט עס קיינמאָל ניט געזאָגט, און איהר ווייסט גאַנץ גוט, אז אייערע ווערטער זיינען ניט אמת.“

ער איז געוואָרען ווילד פון כעס, אָדער ער האָט נור געמאַכט אַן אַנשטעל אז ער איז אין כעס. „נו, גוט“, האָט ער געזאָגט, „אויב איהר וואַרט דאָ אַ וויילע, וועל איך אייך אַריינברענגען פּאָלאַקאָף'ס געשריבענע ערקלערונג וועגען דעם. ער איז אין צווייטען צימער אונטער פּערהער.“

„איך בין גרייט צו וואַרטען אזוי לאַנג ווי איהר ווילט אַליין.“

איך בין געזעסען אויף אַ זאָפּע, רויכערענדיג פּאַפּיראַסען אָהן אַ צאָהל. די ערקלערונג איז ניט געקומען.

פּערשטעהט זיך, אזא ערקלערונג איז קיינמאָל ניט געמאַכט געוואָרען.

איך האָב זיך געטראָפּען מיט פּאָלאַקאָר'ן אין 1878 אין זשענעווא, פון וואָנען מיר האָבען געמאַכט אַן אַנגענעהמע עקספּורטירע צו דעם אַלעמטש-גלעטשער. עס איז פאַר מיר ניט נויטיג צו דערצעהלען, אַז זיינע ענט-פערען זיינען געווען אַקוראַט אַזוי ווי איך האָב ערוואַרטעט: ער האָט געלייקענט אַז ער ווייס עפעס וועגען דעם בריעה, אָדער וועגען דער פּערזאָן פאַר וועמען די בוכשטאַבען וו. ע. זיינען געווען געמיינט. צעהנדליגער ביכער זיינען איבערגעטראָגען געוואָרען פון מיר צו איהם, און צוריק צו מיר, און דעם בריעה האָבען זיי געפונען אין אַ בוך, וועהרענד דעם קאַנד-ווערט האָט מען געפונען אין דער קעשענע פון אַן אַלטען ראָק. עטליכע וואָכען האָט מען איהם געהאַלטען אונטער אַרעסט, און דאַן האָט מען איהם פּרייגעלאָזט, צוליבע דעם אַריינמישען זיך פון זיינע וויסענשאַפּט-ליכע פּריינד. וו. ע. האָט מען ניט בעלעסטיגט, און ער האָט מיינע פּאַפּיר-רען איבערגעגעבען אין דער ריכטיגער צייט.

יעדעס מאָל וואָס איך האָב דערנאָך געזעהן דעם פּראָקוראָר, פלעג איך איהם קוועלען מיט דער פּראַגע: „און וואָס הערט זיך מכה פּאָלאַ-קאָר'ס ערקלערונג?“

מען האָט מיך מעהר אין מיין צעלע צוריק ניט געפיהרט, אָבער אַ שמונדע שפעטער איז געקומען דער פּראָקוראָר, אין דער בעגלייטונג פון אַ זשאַנדאַרמסקען אָפיציר. „אונזער פּעהרער“, האָט ער מיר געלאָזט וויסען, „איז איצט געענדיגט; מען וועט אייך אַריבערפיהרען אין אַן אַנדער פּלאַץ.“

אַ פּיעררעדערדיגע קארעטע איז געשטאַנען פאַר'ן טהויער. מען האָט מיך געהייסען איינשטייגען אין איהר, און אַ דיקער זשאַנדאַרמסקער אָפיציר, וואָס האָט געשטאַמט פון קאווקאַז, האָט זיך אַנידערגעזעצט ביי מיין זייט. איך האָב צו איהם גערעדט, אָבער ער האָט נאָר געכראַפּעט. די קארעטע איז אַריבערגעפּאַהרען דעם קייטען-בריק, דאַן איז זי דורכגעפּאַהר-רען דעם פּאַראַד-פּלאַץ און איז געלאָפּען פּאַזשע די קאַנאַלען, אַזוי ווי זי וואָלט אויסגעמידען די מעהר בעזוכטע גאַסען. „פּאַהרען מיר צו דער ליטאַווסקער טורמע?“ האָב איך דעם אָפיציר געפרעגט, וויסענדיג אַז פּיעלע פון מיינע חברים זיינען שוין דאָרטען. ער האָט ניט געענטפּערט. די סייטעמע פון אַבסאָלוטען שווייגען, וועלכע איז אַנגעווענדעט געוואָרען אויף מיר פאַר די נעקסטע צוויי יאָהר, האָט זיך אַנגעהויבען אין דער דאָזיגער פּיעררעדערדיגער קארעטע; אָבער ווען מיר האָבען אַנגעהויבען פּאַהרען איבער דעם פּאַלאַץ-בריק, האָב איך פּערשטאַנען, אַז מען פּיהרט מיר אין דער פּעטראָפּאָולאָווסקער פּעסטונג.

מעמארען פון א רעוואָלוציאָנער

איך האָב בעוואונדערט דעם שעחנעם טייך, וויסענדיג אז איך וועל איהם שוין אזוי געשווינד ניט זעהן. די זון האָט געהאַלטען ביים אונטער-געהן. געדיכטע גרויע וואָלקענס זיינען געהאַנגען אין מערבֿזייט איבער דעם פינלאַנדישען ים־אויסגוס, וועהרענד לייכטע וואָלקענס האָבען געשוועבט איבער מײן קאַפּ, אַרויסווייזענדיג דאָ און דאָרט פֿלעקען פון בלויען הימעל. דאָן האָט זיך די קאַרעטע פֿערקירעוועט צו לינקס און איז אַריינגעפֿאַהרען אין אַ דונקעלען געוועלכטען דורכגאַנג, דעם טהויער פון דער פעסטונג.

„איצט וועל איך שוין דאָ דאַרפֿען בלייבען אַ פֿאַר יאָהר“, האָב איך בעמערקט צום אָפיציר.

„ניין, וואַרום אזוי לאַנג?“ האָט געענטפֿערט דער טשערקעס, וועלכער זייענדיג שוין אין פעסטונג האָט צוריקגעקראָגען דעם כּח הריבור. „אייער אנגעלעגענהייט איז כּמעט געענדיגט, און זי קען אין אַ פֿאַר וואָכען אַרום פֿאַרהעבראַכט ווערען אין געריכט.“

„מײן אנגעלעגענהייט“, האָב איך געענטפֿערט, „איז זעהר איינפֿאַך; אָבער איידער איהר וועט מיך ברענגען אין געריכט, וועט איהר זוכען צו אַרעסטירען אַלע סאָציאַליסטען אין רוסלאַנד, און זיי זיינען פּיעל, זעהר פּיעל; אין צוויי יאָהר וועט איהר דערמיט ניט פֿאַרטיג ווערען.“ איך האָב דאָן ניט בעגריפֿען ווי פֿראַפעטיש מײן בעמערקונג איז געווען.

די קאַרעטע האָט זיך אָבגעשטעלט פֿאַר דער טהיר פון דעם מילי-טערישען קאַמאַנדיר פון דער פעסטונג, און מיר זיינען אַריין אין דעם עמפֿפאַנגס־זאַל. גענעראַל קאַרסאַקאָף, אַ דאַרער אַלטער מאַן, איז אַריינגע-קומען, מיט אַבייזען אויסדרוק אויף זיין געזיכט. דער אָפיציר האָט צו איהם גערעדט מיט אַן איינגעהאַלטענעם קול, און דער אַלטער מאַן האָט געענטפֿערט „שוין רעכט“, קוקענדיג אויף איהם מיט אַ מין פֿעראַכטונג, און דאָן האָט ער געווענדעט זיינע אויגען אויף מיר. עס איז געווען קלאַר, אז ער איז ניט געווען אזוי שטאַרק צופֿריעדען אויפֿצונעהמען אַ נייעם גאַסט, און אז ער האָט זיך אַביסעל געשעהמט מיט זיין ראָלע; עס האָט אָבער אויסגעוויזען ווי ער וואָלט זאָגען, „איך בין אַ סאָלדאַט, און איך טהו נאָר מײן פֿליכט.“ מיר זיינען באַלד וויעדער אַריין אין דער קאַרעטע, אָבער מיר האָבען זיך געשווינד אָבגעשטעלט פֿאַר אַ צווייטען טהויער, וואו מען האָט אונז געלאָזט וואַרטען אַ היבשע צייט, ביז אַן אַבטיילונג סאָלדאַטען האָט איהם געעפענט פון אינוועניג. געהענדיג צופֿום דורך די שמאַלע קאַרידאַרען, זיינען מיר געקומען צו אַ דריטען אייערנעם טהויער, וועלכער האָט זיך געעפענט אין אַ פינסטערען געוועלכטען קאַרידאַר, פון

וועלכען מיר זיינען אריינגעגאנגען אין א קליינעם צימער, וואו עס האָט געהערשט חושך און פייכטקייט.

עטליכע אונטער־אָפיצירען פון די פעסטונג'ס סאַלדאַטען זיינען אַרומ־געגאַנגען גערוישלאָז אין זייערע ווייכע פילצענע שטיוועל, ניט אַרויס־רעדענדיג אַ וואָרט, אין דער צייט וואָס דער אויפֿזעהער האָט אונטער־געשריבען דעם משערקעס' בוך, בעשטעטיגענדיג אַז ער האָט אויפֿגע־נומען אַ נייעם געפֿאַנגענעם. מען האָט מיך געהייסען אויסטהאַן אַלע מיינע בגדים און אָנטהאַן די געפֿענגניס־קליידער — אַ גרינער פֿלאַנעלענער כאַלאַט, גרויסע וואַלענע זאַקען, וואָס זיינען געווען אונגלויבליך גראָב, און געלע שמעק־שיך, וואָס האָבען אויסגעזעהן ווי שיפֿלעך, אַזוינע גרויסע, אַז איך האָב זיי קוים געקענט האַלטען אויף די פיס, ווען איך האָב פרובירט געהן. איך האָב שטענדיג פיינד געהאַט כאַלאַטען און שטעק־שיך, און די גראָבע זאַקען האָבען אויף מיר אַרויפֿגעוואָרפֿען אַן עקעל. איך האָב אפילו געמוזט אויסטהאַן מיינע זיידענע אונטעררועש, וועלכע וואַלטען מיר אין דער פייכטער פעסטונג בעזאַנדערס זעהר גוט צונייץ געקומען, אָבער מען האָט דאָס ניט געקענט ערלויבען. איך האָב נאטירליך אָנגעהויבען פראַטעסטירען און מאַכען אַ טומעל דעריבער, און אַן ערך אַ שעה אַרום האָט מען עס מיר צוריקגעבראַכט אויף דעם בעפעהל פון גענעראַל קאַרסאַקאָף.

דאָן האָט מען מיך געפיהרט דורך אַ פינסטערען קאָרידאָר, וואו איך האָב געזעהן בעוואַפענטע וואַך־סאַלדאַטען אַרומגעהענדיג, און מען האָט מיך אַריינגעלאָזט אין אַ צעלע. אַ שווערע דעמבאָווע טהיר האָט זיך הינטער מיר פערמאַכט, אַ שליסעל האָט זיך איבערגעדריעהט אין שלאָס, און איך בין געבליבען אַליין אין דעם האַלב־פינסטערען צימער.

פּוֹנֶטֶט עַר טײַל.
די פּעסזונג — דאָס ענטוואַרפֿען

דאָס איז אַלזאָ געווען די שרעקליכע פעסטונג, וואו אזוי פיעל פון רוסלאַנד'ס ווירקליכער קראפט איז פערניכטעט געוואָרען אין דער צייט פון די לעצטע צוויי יאָרהונדערטען, און וואָס איהר נאָמען אַליין ווערט אין פעטערבורג אַרויסגערעדט מיט אַ פערשטיקטער שטימע.

דאָ האָט פעטער דער 1טער געמאַטערט זיין זוהן אַלעקסעי און איהם געטויטעט מיט זיינע אייגענע הענד; דאָ איז די פרינצעסין טאַראַקאַנאַווא געווען פערשפּאַרט אין אַ צעלע, וועלכע איז אין דער צייט פון אַ פערפליי-צונג אָנגעפילט געוואָרען מיט וואַסער — און די ראַצען זיינען געקראַכען אויף איהר, כדי ניט דערטרונקען צו ווערען; דאָ האָט דער שרעקליכער מיניטש געפייניגט זיינע פיינד, און קאַטהערינאַ די 2טע האָט בעגראַכען לעבעדיגערהייד די וואָס האָבען גערעדט אַנטקעגען איהר, פאַר וואָס זי האָט ערמאָרדעט איהר מאַן. און פון די צייטען פון פעטער דעם 1טען, אַ משך פון הונדערטאון זיעבעציג יאָהר, זיינען די אַננאַלען פון דער דאָזיגער שטיינערנער מאַסע, וועלכע הויבט זיך אויף פון דער נעוואַ אין פראַנט פון דעם ווינטער-פּאַלאַץ, געווען די אַננאַלען פון ערמאָרדונגען און פייני-גונגען, פון מענשען לעבעדיג בעגראַכענע, פּעראורטיילט צו אַ לאַנגזאַמען טויט, אָדער געטריבען צו משוגעט אין דער איינזאַמקייט פון די פינסטערע און פייכטע קערקערס.

דאָ האָבען די דעקאַבריסטען, וועלכע זיינען געווען די ערשטע אין רוסלאַנד פונאַנדערצוואוויקלען די פּאַהן פון רעפּובליק-הערשאַפט און די אָבשאַפונג פון לייבאַייגענשאַפט, דורכגעמאַכט זייער ערשטע ערפּאַהרונג פון מאַרטירערטום, און נאָך היינט קען מען געפינען שפורען פון זיי אין דער רוסישער באַסטיל. דאָ זיינע געזעסען פערשפּאַרט די פּאַעטען רילעיעף און שעוויטשענקאַ, דאָסמאַיעווסקי, באַקונין, טשערנישעווסקי, פּיסאַרעף, און אזוי פיעל אַנדערע פון די בעסטע שריפטשטעלער פון אונז-זער צייט. דאָ האָט מען קאַראַקאָזאַף'ן געמאַטערט און געהאַנגען.

דאָ, ערגעץ אין דעם אַלעקסעי-ראַוועלין, האָט מען נאָך אַלץ געהאַלטען געטשאַיעף'ן, וועלכען די שווייץ האָט איבערגעגעבען צו רוסלאַנד אַלס אַ געוועהנליכען פערברעכער, וועמען אָבער רוסלאַנד בעהאַנדעלט אַלס אַ געפעהרליכען פּאָליטישען אַרעסטאַנט, און וועט שוין קיינמאַל מעהר די

ליכטיגע זון ניט אָנזעהן. אין דעם אייגענעם ראַוועלין האָבען זיך אויך געפונען צוויי אָדער דריי מענער, וועגען וועמען מען האָט גערעדט, אז אַלעקסאַנדער דער 2טער האָט בעפּוילען צו פּערשפּאַרען אויף זייער גאַנצען לעבען, דערפאַר ווייל זיי האָבען געוואוסט, וואָס אַנדערע האָבען ניט געמאַרט וויסען, וועגען אַ געוויסער פּאַלאַזי-געהיימניס. איינעם פון זיי, בעציערט מיט אַ לאַנגער גרויער באַרד, האָט לעצטענס אַ בעקאַנטער מיינער געזעהן אין דער געהיימניספּולער פעסטונג.

אַט די אַלע שאַטענס זיינען אויפגעשטיגען אין מיין דמיון. אָבער מיינע געדאַנקען האָבען זיך בעזאָנדערס אָבגעשטעלט אויף באַקווינ'ען, וועלכער איז אָבגעזעסען אין אַט דער פעסטונג גאַנצע זעקס יאָהר, נאָכ-דעם ווי ער איז איבערגעליפּערט געוואָרען צו ניקאָליי דעם 1טען פון עסטרייך, וואו ער איז צוויי יאָהר (נאָך 1848) געזעסען אין אַ געפענגניס צוגעשמידט מיט קייטען צום וואַנד, און איז פּונדעסטוועגען אַרויסגעקומען נאָך אַן אַכט-יאָהריגער געפענגניס פּיעל פּרישער און פּולער מיט לעבען איידער זיינע חברים, וועלכע זיינען געווען געבליבען אויף דער פּרייהייט. „ער האָט דאָס אַלעס איבערגעטראָגען“, האָב איך צו זיך געזאָגט, „און איך מוז עס אויך אויסהאַלטען; איך וועל דאָ נישט אונטערגעהן!“

מיין ערשטע בעוועגונג איז געווען צוצוגעהן צום פענסטער, וועלכער איז געווען אזוי הויך, אז איך האָב איהם קוים געקענט דערגרייכען מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנד. דאָס איז געווען אַ לאַנגע און שמאַלע עפענונג, אויסגעשניטען אין אַ פינף פּוס דיקער וואַנד, און בעשיצט מיט אייזערנע גראַטעס און אַ דאָפּעלטע אייזערנע פענסטער-ראַם. שטעהענדיג אָבגע-רוקט אַ צוועלף איילען פון דעם דאָזיגען פענסטער האָב איך געזעהן די אויסערע וואַנד פון פעסטונג, אַן אונגעהייער דיקע, אויף וועלכער איך האָב געקענט דערקענען אַ גרויע וואַך-שטיבעל. נאָר דאָן ווען איך האָב געקוקט אין דער-הויך האָב איך געקענט בעמערקען אַ פּיצעל הימעל.

איך האָב געמאַכט אַ גענויע אויספאַרשונג פון דעם צימער, וואו איך האָב געדאַרפט פּערברענגען ווער ווייסט וויפּיעל יאָהרען. נאָך דער לאַגע פון דעם הויכען קוימען פון דער מינץ-ניסעריי האָב איך מיך משער געווען, אז איך געפין זיך אין דעם דרום-מערב'דיגען ווינקעל פון דער פעסטונג, אין אַ באַסטיאָן (אַ שוץ-וואַנד) וואָס האָט אַרויסגעקוקט אויף דער נעוואַ. די געביידע, אין וועלכער איך בין געווען איינגעקערקערט, איז אָבער ניט געווען דער באַסטיאָן גופא, נאָר דאָס וואָס מען רופט אין דער פעסטונגס-בויעריי אַ רעיוואַלט; דאָס הייסט, אַן אינערליכע צוויי-עטאָזיגע פינף-עקיגע שטיין-ווערק, וואָס העכט זיך אויף אַביסעל העכער ווי די ווענד פון דער באַסטיאָן, און איז בעשטימט פאַר צוויי באַטערייען

קאנאָנען. מיין צימער איז געווען אַ קאָזעמאָט, וואו עס האָט געזאָלט שטעהן אַ גרויסע קאָנאָנע, און דער פענסטער איז דאָס געווען די שיס־לאָך. די שטראַהלען פון דער זון האָבען דורך איהר קיינמאָל ניט געקענט דורכדרינגען; אפילו זומער האָבען זיי זיך פערלאָרען אין דער דיקקייט פון וואַנר. אין צימער האָט זיך געפונען אַן אייזערנע בעט, אַ קליינער דעמבאָווער טיש און אַ דעמבאָווער בענקעל. די פאָדלאָגע איז געווען בעדעקט מיט געפארבטען פילץ און די ווענד מיט געלען פאָפיר. אָבער, כרי אָבצוטוימען יעדען קלאַנג, האָט מען דאָס פאָפיר ניט אַרויפגעטהאָן אויף דער וואַנד גופא; עס איז געווען אַרויפגעקלעפט אויף אַ גראָבע לייווענט, און אונטערען לייווענט האָב איך אויסגעפונען אַ דראַטענע גראַטע, וועלכע איז וויעדער געווען אונטערגעבעט מיט פילץ; ערשט הינטער דעם פילץ האָב איך געקענט צוקומען צו דער שטיינערנער וואַנר. ביי דער אינווענינסטער וואַנר פון צימער איז געווען אַ וואַש־טישעל, און אַ דיקע דעמד באָווע טהיר, אין וועלכער איך האָב בעמערקט אַ פערשלאָסענע עפענונג, אויף צו דערלאָנגען עסענוואַרג, און אַן אויסשניט, וואָס איז געווען פער שטעלט מיט אַ גלאָז און אַ לאָדענדעל פון אינוועניג: דאָס איז געווען דער „יודאָס“ (יהודה איש קריות, וועלכער האָט פערראַטהען קריסטוס'ען — א.) דורך וועלכען מען האָט געקענט נאָכשפּיאַנירען דעם געפאָנגענעם צו יעדער מינוט. דער וואַך־סאָלדאָט, וועלכער איז געשטאנען אין קאָרידאָר, פלעגט פון צייט צו צייט אויפהויבען דעם לאָדענדעל און אַריינקוקען אינוועניג — סקריפענדיג מיט די שטייוועל בעת ער פלעגט צוקריכען צום טהיר. איך האָב פרובירט רעדען צו איהם; דאָן האָט זיין אויג, וואָס איך האָב געקענט זעהן דורכ'ן שייבעל, אָנגענומען אַן אויסדרוק פון שרעק און דאָס לאָדענ־דעל האָט זיך גלייך אַרונטערגעלאָזט, נאָך כרי אין אַ פאָר מינומען וויעדער געעפענט צו זוערען בנגבה; אָבער קיין איינציגען וואָרט אלס ענטפער האָב איך פון וואַך־סאָלדאָט ניט געקענט אַרויסקריגען.

אבסאָלוטע שטיקקייט האָט געהערשט אַרום און אַרום. איך האָב צוגעשלעפט מיין בענקעל צום פענסטער און האָב אַרויפגעקוקט צו דעם פיצעל הימעל, וואָס איך האָב געקענט זעהן. איך האָב זיך געמאַטערט צו כאַפען עפעס אַ קלאַנג פון דער נעוואַ, אָדער פון דער שטאָדט אויפ'ן צווייטן טען זייט פון טייך, אָבער דאָס האָט זיך מיר ניט איינגעגעבען. די טויטע שטיקקייט האָט מיך אָנגעהויבען צו דריקען, און איך האָב פרובירט זינגען, צוערשט לאַנגזאָם, און דערנאָך אַלץ העכער און העכער.

„מוז איך דען אויף אייביג מיט דער ליבע זיך געזעגענען“ — האָב איך זיך געכאַפט זינגענדיג פון מיין בעליעבטער אָפּעראַ, פון גלינאָ'ס „רוסלאַן און לודמילאַ“.

„מיין הערר, זינגט ניט, איך בעט אייך“, האָט אַ באַסאָווע שטימע
אַבעקלונגען דורך דעם שפייז־פענסטער אין מיין טהיר.

„איך וויל זינגען.“

„איחר טאָרט ניט.“

„איך וועל דאָך זינגען.“

דאָן איז געקומען דער פּערוואַלטער און געזוכט מיך צו איבערצייגען,
אַז איך טאָר ניט זינגען, ווייל מען וועט דאָס מוזען מעלדען דעם קאָמאַנ־
דיר פון פעסטונג, און אזוי ווייטער.

„אַבער מיין האַלז וועט דאָך פּערוואַקסען ווערען און מיינע לונגען
וועלען פּערשטאַפט ווערען, אויב איך וועל ניט רעדען און ניט טאָרען
זינגען“, האָב איך פּרובירט אַרגומענטירען.

„איז פּרובירט בעסער זינגען אין אַ ניעדעריגערען טאָן, מעהר אָדער
וועניגער פאַר זיך“, האָט זיך דער אַלטער אויפזעהער ביי מיר אזוי ווי
געבעטען.

אַבער דאָס אַלעס איז געווען איבעריג. מיט עטליכע טעג שפּעטער
האָב איך פּערלאָרען דעם גאַנצען חשק צום זינגען. איך האָב עס נאָך
פּרובירט טהאָן אויס פּרינציפּ, אַבער דאָס האָט גאַרנישט געהאַלפּען.

„די הויפטזאַך“, האָב איך צו זיך געזאָגט, „איז אויפהאַלטען מיין
פּיזישע קראַפט. איך טאָר ניט קראַנק ווערען. לאָמיר זיך פאַרשטע-
לען אַז איך בין געצוואונגען צו פּערברענגען אַ פאַר יאָהר אין אַ ביידעל
אין ווייטען צפון, אין דער צייט פון אַן אַרקטישער עקספּעדיציע. איך וועל
נעהמען גענוג איבונגען, מאַכען גימנאַסטיק, און וועל זיך ניט לאָזען
ברעכען דורך מיין אומגעבונג. צעהן טריט פון איין ווינקעל צום צווייטען
איז שוין עטוואָס. ווען איך זאָל זיי ווידערהאַלען הונדערט־און־פּופּציג
מאַל, וועל איך האָבען אַבעגאַנגען אַ וויאָרסט“ (צוויי דריטעל פון אַ
מייל). איך האָב בעשלאָסען צו געהן יעדען טאָג זעבען וויאָרסט — אַן
ערך פינף מייל: צוויי וויאָרסט אין דער פּריה, צוויי פאַר'ן מיטאַג, צוויי
נאַכ'ן מיטאַג, און איינעם פאַר'ן געהן שלאָפּען. „אַז איך זאָל אַוועקלעגען
אויפ'ן טיש צעהן פאַפּיראַסען, און יעדעס מאָל וואָס איך וועל פּערבייגעהן
דעם טיש איינעם אַברוקען, וועל איך לייכט קענען אַבצעהלען די דרוי
הונדערט מאָל, וואָס איך מוז נעהן היין און צוריק. געהן מוז איך געשווינד,
אַבער אומדערהען זיך אין ווינקעל מוז איך לאַנגזאַם, כדי עס זאָל מיר
ניט אָנהויבען שווינדלען דער קאָפּ, און יעדעס מאָל אויף אַן אַנדער זייט.
דערצו וועל איך צוויי מאָל אַ טאָג מאַכען גימנאַסטיק מיט מיין שווערען
בענקעל.“ איך האָב איהם אויפגעהעבען פאַר איין פּיסעל, האַלטענדיג די
האַנד אויסגעשטרעקט. איך האָב איהם גערעהט ווי אַ ראָד, און האָב זיך

גיך איינגעוועהנט איהם ווארפען פון איין האנד אין דער אנדערער, איבער'ן קאפ, הינטער'ן רוקען און דורך די פיס.

עטליכע שעה נאכדעם ווי מען האָט מיך געבראַכט אין געפענגניס אין דער אויפזעהער געקומען אָנבאַטען מיר אייניגע ביכער, און צווישען זיי האָט זיך געפונען אַן אַלטער בעקאנטער און פריינד מיינער, דער ערשטער באַנד פון דושאַרדזש לואיס'עס, „פּיזיאָלאָגיע“, אין אַ רוסישער איבערווע-צונג; אָבער דער צווייטער באַנד, וועלכען איך האָב ספּעציעל געוואָלט נאָך אַמאָל איבערלייענען, האָט געפּעחלט. איך האָב, פּערשטעהט זיך, פּערלאַנגט מען זאָל מיר געבען פּאַפּיר, טינט און פּעדער, אָבער דאָס האָט מען מיר אַבסאָלוט ענטזאָגט. טינט און פּעדער זיינען קיינמאָל ניט ערלויבט אין פעסטונג, סידען מען קריגט דערפאַר אַ ספּעציעלע ערלויב-ניס פּונ'ם צאַר אַליין. איך האָב זעהר שטאַרק געליטען פון דער דאָזיגער געצוואונגענער אונטהעטיגקייט, און האָב אָנגעהויבען פּערפּאַסען אין מיינע געדאַנקען אַ סעריע פון נאָוועלען צו לייענען פּאַר'ן פּאַלק, גענומען פון דער רוסישער געשיכטע — עטוואָס עהנליכעס צו אייושען ס'ס „געהוימניסען פון פּאַלק“. איך האָב אויסגעאַרבייט דעם פּלאַן, די שילד-דערונגען, די געשפּרעכען, און האָב דאָס אַלעס פּרוּבירט איינ'הור'ן אויף אויסוועניג פון אָנהויב ביז'ן סוף. מען קען זיך לייכט פּאַרשטעלען, ווי ערמידענד אזא אַרבייט וואָלט געווען, ווען איך וואָלט דאָס געדאַרפט אָנהאַלטען מעהר ווי צוויי אָדער דריי חדשים.

אָבער מיין ברודער אַלעקסאַנדער האָט פאַר מיר געקראָגען טינט און פּעדער. איין שעהנעם טאָג האָט מען מיך געהייסען אַריינשטייגען אין אַ פיעררעדערדיגער קאַרעמע, אין דער בעגלייטונג פון דעם זעלבען ניט-רעדענדיגען קאוואַזישען זשאַנדאַרמסקען אָפיציר, פון וועלכען איך האָב שוין פריהער גערעדט. מען האָט מיך אוועקגעפיהרט אין דער „דריטער אָבטיילונג“, וואו עס איז מיר ערלויבט געוואָרען אַן אינטערוויו מיט מייין ברודער, אין דער אַנוועזענהייט פון צוויי זשאַנדאַרמסקע אָפיצירען.

אַלעקסאַנדער איז געווען אין ציריך בעת מען האָט מיך אַרעסטירט. פון זיין פריהער יוגענד אָן האָט ער גענאַרט פּאַהרען נאָך אויסלאַנד, וואו מענשען דענקען ווי זיי ווילען, לייענען וואָס זיי ווילען, און גיבען זייערע געדאַנקען אַ פרייען אויסדרוק. דאָס רוסישע לעבען איז איהם געווען פּער-האַסט. וואַהרהאַפטיגקייט — אַבסאָלוטע וואַהרהאַפטיגקייט — און די אויפריכטיגסטע אָפּענהערציגקייט, זיינען געווען די הויפּט-צונגען פון זיין כאַראַקטער; נאַרעריי, אָדער אפילו זעלבסט-נאַרעריי, אין סיידוועלכער פּאַרם, האָט ער ניט געקענט פּערטראָגען. די אַבוועזענהייט פון רעדע-פרייהייט אין רוסלאַנד, די רוסישע גרייטקייט צו פּערליידען אונטער-

דריקונג, די פערשמעלטע ווערטער, מיט וועלכע אונזערע שריפטשמעלער האָבען זיך בענוצט, זיינען געווען העכסט אַבשטויסענד פאַר זיין פריי-און-אָפּענער נאַטור. אַ קורצע צייט נאָך מיין צוריקקומען פון מערב-אייראָפּאָ האָט ער זיך אַריבערגעקליבען אין דער שווייץ, און האָט בעשלאָסען דאָרט זיך צו בעוועזען. נאָכדעם ווי ער האָט פּערלאָרען זיינע צוויי קינדער — איינס פון באַלעראַ אין צייט פון עטליכע שטונדען, און דאָס צווייטע פון אויסצהרונג — איז פּעטערבורג איהם געוואָרען נאָך אַמאָל אזוי פּיעל אַבשטויסענד.

מיין ברודער האָט קיין אַנטייל נישט גענומען אין אונזער אַגיטאַציאָנס-אַרבייט. ער האָט געגלויבט אין דער מעגליכקייט פון אַ פּאָליטיש-אויפּשטאַנד, און אַ רעוואָלוציע האָט ער זיך נישט אַנדערס פּאַרנעשטעלט, ווי די האַנדלונג פון אַ רעפּרעזענטאַטיווע קערפּערשאַפט, פּונקט ווי די פּראַנצויזישע נאַציאָנאַל-פּערזאָנלעכע אַינזאַמלונג אין 1789. וואָס איז שייך דער סאַציאַליסטישער אַגיטאַציע, האָט ער זי פּערשטאַנען ווי זי ווערט אָנגע-פּיהרט דורך עפּענטליכע פּערזאָנלעכע אַינזאַמלונגען, נישט אַלס געהיימע, מינאַטור-אַרבייט פון פּערזענליכער פּראָפּאַגאַנדאַ, וואָס מיר האָבען אָנגעפּיהרט. אין ענגלאַנד וואָלט ער געהאַלטען מיט דזשאָהן ברייט אָדער מיט די טשאַרטיסטיען. וואָלט ער געווען אין פאַרזיין דער צייט פון דעם יוני-אויפּשטאַנד אין 1848, וואָלט ער זיכער געקעמפּט מיט דעם לעצטען הויפּעל אַרבייטער הינטער דער לעצטער באַריקאַדע; אָבער אין דער צוגרייטונגס-פּעריאָדע וואָלט ער געווען אַ נאַכפּאַלגער פון לאַוי בלאַן אָדער לעדרו ראַלען.

אין דער שווייץ האָט ער זיך בעוועזט אין ציריך, און זיינע סימפּא-טיען זיינען געגאַנגען מיט דעם געמעסיגטען פּליגעל פון דער אינטערנאַ-ציאָנאַלע. זייענדיג אַ פּרינציפּיעלער סאַציאַליסט, האָט ער דורכגעפּיהרט זיינע פּרינציפּען אין זיין העכסט שפּאַראַמען און פּלייסיגען אַרט לעבען, אַרבייטענדיג ליידענשאַפּטליך ביי זיין גרויסען וויסענשאַפּטליכען ווערק — דער הויפּט-צוועק פון זיין לעבען — אַ ווערק, וועלכעס האָט געזאָלט זיין אַ ניינצעהנטער יאָרהונדערט פּאַרטזעצונג צו דאָס בעריהמטע „בילד פון דער נאַטור“ פון די ענציקלאָפּעדיסטיען. ער איז אין ניכען געוואָרען אַ נאָהענטער פּערזענליכער פּריינד פון דעם אַלטען פּליכטלינג, פּאָלקאוויק פּ. ס. לאַוואָר, מיט וועמען ער האָט געהאַט זעהר פּיעל געמיינשאַפּטליכעס אין זיינע קאַנטיש-פּילאָזאָפּישע אַנזיכטען.

ווען ער האָט זיך דערוואויסט פון מיין אַרעסט, האָט אַלעקסאַנדער גלייך איבערגעלאָזט אַלעס — דאָס ווערק פון זיין לעבען, דאָס לעבען און פּרייהייט גופּא, וואָס איז פאַר איהם געווען אזוי נויטיג ווי פּרייע לופּט

פאר א פויגעל — און האָט זיך צוריקגעקעהרט אין פעטערבורג, די שטאָדט וואָס ער האָט געהאַט, נור כדי מיך צו העלפֿען אין מיין געפאַנגענשאַפט. מיר זיינען ביידע געווען זעהר שטאַרק געריהרט ביי דער דאָזיגער בעגענעניש. מיין ברודער איז געווען אויסערנגעוועהנליך אויפגערגנט. ער האָט געהאַט דעם סאַמע אָנבליק פון די בלויע מונדירען פון די זשאַנז דאַרמען — יענע הינריכטער פון יעדען זעלבסטשטענדיגען געדאַנק אין רוסלאַנד — און ער האָט זיינע געפיהלען אָפֿען אויסגעדריקט אין זייער געגענוואַרט. וואָס מיך אָנבעלאַנגט, האָט מיך דאָס זעהן איהם אין פעטער-בורג זעהר שטאַרק בעאונרוהיגט. איך בין געווען גליקליך צו זעהן זיין עהרליכען פנים, זיינע ליעבעפולע אויגען און צו הערען, אז איך וועל זיי זעהן איינמאָל אין מאַנאַט; און פון דעסוועגען האָב איך געוואונשען ער זאָל זיין הונדערט מיילען ווייט פון דעם אָרט, וואוהין ער איז יענעם טאָג געקומען אַ פרייער, אָבער פון וואַנען ער וועט זיך שוין ניט אַרויסדרעהען, מען זאָל איהם איין שעהנע נאַכט ניט ברענגען אונטער דער בעגלייטונג פון זשאַנדאַרמען. „צו וואָס ביזטו געקומען אין דעם לייבען־גרוב? געה גלייך צוריק!“ האָט מיין גאַנצער אינערליכער זעלבסט געשריען; און דאָך האָב איך געוואוסט, אז ער וועט ניט אַוועק, אַזוי לאַנג ווי איך וועל זיין אין געפֿענגניס.

ער האָט בעסער פֿאַר אַלעמען פֿערשטאַנען, אז די אונטעהטיגקייט וועט מיך אַוועק'הרג'ענען, און ער האָט שוין געהאַט אָנגעגעבען אַ ביטע אויסצואוויקען פֿאַר מיר אַן ערלויבניס זיך צו געהמען צוריק צו דער אַרבייט. די געאַגראַפֿישע געזעלשאַפט האָט געוואָלט איך זאָל ענדיגען מיין בוך איבער דער אייז־פֿעריאָדע, און מיין ברודער האָט איבערגע-קעהרט דאָס גאַנצע וויסענשאַפֿטליכע פעטערבורג מיט'ן קאַפּ אַראָב, כדי איהר צו בעוועגען, זי זאָל אונטערשטיצען זיין ביטע. די אַקאַדעמיע דער וויסענשאַפֿטען האָט זיך פֿעראינטערעסירט אין דער אָנגעלעגענהייט; און ענדליך, אין צוויי אָדער דריי מאַנאַטען נאָך מיין איינשפּאַרונג, איז דער אויפֿזעהער אַריינגעקומען אין מיין צעלע און האָט מיר אָנגעזאָגט, אז דער קיזער האָט מיר ערלויבט צו פֿערענדיגען מיין בעריכט פֿאַר דער געאַגראַ-פֿישער געזעלשאַפט, און אז ער וועט מיר פֿאַר דעם צוועק ערלויבען טינט און פֿעדער. „נאָר ביז זון־אונטערנאַנג“, האָט ער צוגעלעגט. אין פעטער-בורג געהט די זון אונטער ווינטער־צייט אַ זייגער דריי נאַכטיאָג; אָבער דאָס האָט מען ניט געקענט העלפֿען. „ביז זון־אונטערנאַנג“, זיינען געווען די ווערטער, וואָס אַלעקסאַנדער דער 2טער האָט געברויכט בעת ער האָט די ערלויבניש בעוויליגט.

II

איך האָב אַלזאָ געקענט אַרבייטען!

איך וואָלט איצט קוים געקענט איבערגעבען די שטאַרקע ערלייכטער-
רונג, וואָס איך האָב דעמאָלט געפיהלט, ווען איך האָב געקראָגען די מעג-
ליכקייט זיך צו נעהמען צוריק צום שרייבען. איך וואָלט אייגעווייליגט צו
לעבען אויף הויַלען ברויט מיט וואַסער, אין דעם פייכטסטען קעלער, אַבי
מען זאָל מיר ערלויבען אַרבייטען.

איך בין אָבער געווען דער איינציגער געפאנגענער, וועמען שרייב-
געצייג איז געווען ערלויבט. פיעלע חברים מיינע האָבען פערבראַכט דריי
יאָהר און מעהר אין תפיסה, איידער עס האָט שטאַטגעפונען דער בעריהמד-
טער פראָצעס פון די „הונדערט־דריי־און־ניינציג“, און מעהר ווי אַ טאָוועל
האָט מען זיי ניט ערלויבט. פערשמעהט זיך, אפילו דער טאָוועל איז זיי
ליעב געווען אין יענער אומעטיגער איינזאַמקייט, און זיי האָבען איהם
בענצט אויף שרייבען איבונגען אין די שפראַכען וואָס זיי האָבען געלע-
רנט, אָדער אויסצואַרבייטען מאַטעמאַטישע פראָבלעמען; אָבער דאָס
וואָס איז פערצייכענט געוואָרען אויפ'ן טאָוועל האָט מעהר ווי אַ פּאָה
שטונדען ניט געקענט בלייבען.

מיין געפנגעניס־לעבען האָט איצט אָנגענומען אַ מעהר רענעלמעסי-
גען כאַראַקטער. איך האָב איצט געהאַט פאַר וואָס צו לעבען. ניין אַ זייגער
איז דער פריה בין איך שוין געווען פאַרטיג מיט די ערשטע דריי הונדערט
טריט איבער מיין צעלע, און איך האָב געוואַרט אַז מען זאָל מיר אַריינ-
ברענגען מיינע בליישיטפמען און פּעדערס. די אַרבייט, וואָס איך האָב צור-
געגרייט פאַר דער געאָגראַפישער געזעלשאַפט, האָט ענטהאַלטען, אַהויך
אַ בעריכט פון מיינע אויספאַרשונגען אין פינלאַנד, אַ צוגליעדערונג פון
דעם באַזיס, אויף וועלכען די אייז־היפּאַטעזע האָט געדאַרפט זיין בעגריי-
דעט. איצטער, וויסענדיג אַז איך האָב פאַר זיך גענוג צייט, האָב איך
בעשלאָסען איבערצושרייבען און פּערגרעסערען דעם דאָזיגען טייל פון
מיין ווערק. די אַקאַדעמיע דער וויסענשאַפטען האָט מיר געשטעלט אין
דיענסט איהר וואונדערבאַרע ביבליאָטעק, און אַ ווינקעל פון מיין צעלע
איז באַלד פול געווען מיט ביכער און לאַנדקאַרטען, צווישען וועלכע עס
האָבען זיך געפונען אַלע אויסגאַבען פון דער גלענצענדער שוועדישער געאָ-

לאַגישער פאַרשונג, אַ כמעט פּאָלשמענדיגע זאַמלונג פון בעריכטען פון אַרקטישע רייזען, און גאַנצע יאָהר-גענג פון דעם „פּערטעלי-עהרליכען זשורנאַל פון דער לאַנדראָנער געאָלאָגישער געזעלשאַפֿט“. מיין בוך איז אין פעסטונג אויסגעוואַקסען צו דער גרויס פון צוויי גרויסע בענדער. דער ערשטער פון זיי איז געדרוקט געוואָרען פון מיין ברודער און פּאָלאַקאַף (אין דער געאָגראַפישער געזעלשאַפֿט „מעמואַרען“); וועהרענד דער צווייטער, נאָך ניט אין גאַנצען געענדיגט, איז געבליבען אין די הענד פון דער דריטער אָבטיילונג, בעת איך בין ענטלאָפּען. דעם מאַנוסקריפֿט האָט מען יעצט אויסגעפונען אין 1895, און מען האָט איהם איבערגעגעבען צו דער רוסישער געזעלשאַפֿט, וועלכע האָט איהם אַריבערגעשיקט צו מיר אין לאַנדראָן.

פינף אַ זייגער נאָכמיטאָג — ווינטער אַ זייגער דריי — אזוי גיך ווי מען האָט מיר אַרײַנגעבראַכט דעם קליינעם לעמפּעל, האָט מען פון מיר צוגענומען מיין שרייבגעצייג, און איך האָב געמוזט אויפהערען אַרבייטען. איך פלעג דערנאָך לײענען, מיסטענס היסטאָרישע ביכער. אַ גאַנצע ביבליאָטעק האָט זיך צונויפגעקליבען אין פעסטונג פון די דורות פּאָליטישע אַרעסטירטע, וואָס מען האָט דאָרטען געהאַלטען פּערשפּאַרט. מיר האָט מען ערלויבט די ביבליאָטעק צו פּערגרעסערען מיט אַ מאַסע גרינד־ליכע ווערק וועגען רוסישער געשיכטע, און צוזאַמען מיט די ביכער וואָס מיינע קרובים האָבען מיר געבראַכט, האָב איך געהאַט די מעגליכקייט צו לײענען אַלע ווערק און זאַמלונגען פון אַקטען און דאָקומענטען, וואָס האָבען געהאַט אַ שייכות צו דער מאַסקווע-פּעריאָדע פון דער רוסישער געשיכטע. איך האָב ליעב געהאַט צו לײענען ניט נאָר די רוסישע אַננאַלען, בעזאָנדערס די אויסגעצייכענטע אַננאַלען פון דער דעמאָקראַטישער מיטעלאַטערליכער רעפּובליק פון פּסקאָוו — פּיליכט די בעסטע אין אײראָפּאַ פאַר דער היסטאָריע פון די דאָזיגע כאַראַקטעריסטישע שטערט אין מיטעלאַטער — נאָר איך האָב אויך הנאה געהאַט פון לײענען אַלערליי טרוקענע דאָקומענטען, און אפילו די לעבענס פון די הייליגע, וואו מען געפינט אַפּטמאַל פּאַקטען פון דעם ווירקליכען לעבען פון די מאַסען, וועלכע מען קען אַנדערסוואו ניט געפינען. איך האָב אויך אין יענער צייט געלעזען אַ גרויסע צאָהל נאָוועלען, און האָב זאָגאַר געמאַכט פאַר זיך אַן אונטערהאַלטונג פאַר וויינהאַכטס-אַבענד. מיינע קרובים האָבען דאָן אויסגעפיהרט מיר צוצושיקען דיקענס׳עס „וויינהאַכטס-געשיכטען“, און איך האָב פּערבראַכט דעם יום־טוב לאַכענדיג און וויינענדיג איבער יענע פּראַכטפּאַלע שאַפונגען פון דעם גרויסען נאָוועליסט.

III

דאָס ערנסטע איז געווען די שטילקייט, ווי אויף אַ בית-עלמין, וואָס האָט אַרום מיר געהערשט. אומזיסט האָב איך געקלאַפט אין די ווענד און געהאַקט מיט'ן פּוס אין די דיעלען, איינהערענדיג זיך צו דעם מינדסטען קלאַנג אַלס ענטפער. מען האָט גאָרנישט געהערט. עס איז אַריבער איין מאָנאַט, צוויי, דריי, פּופּצהן מאָנאַטען, אָבער קיינער האָט זיך אויף מיין קלאַפען ניט אָבגערוּפּען. בלויו זעקס אונזערע זיינען מיר געווען, צוואַוואָר פּען איבער זעקס-און-דרייסיג קאַזעמאַטען — די איבעריגע אַרעסטירטע חברים מיינע האָט מען געהאַלטען אין דעם „ליטאַווסקי זאַמאַק“ געפּענגניס. ווען דער אונטעראַפיציר איז אַריינגעקומען אין מיין צעלע מיך אַרויסנעהמען אויף אַ שפּאַציר, און איך האָב איהם געפרעגט, „וואָס פאַר אַ וועטער האָבען מיר? רעגענט עס?“ האָט ער געוואָרפּען אויף מיר אַ פּער'גנב'עמען בליק פון דער זייט, און ניט אַרויסרעדענדיג אַ וואָרט, האָט ער זיך גלייך צוריקגעצויגען הינטער דער טהיר, וואו אַ וואַך-סאַלדאַט און אַ צווייטער אונטעראַפיציר האָבען געוואַכט איבער איהם. דאָס איינ-ציגע לעבעדיגע וועזען, פון וועמען איך האָב נאָך געקענט הערען עטליכע ווערטער, איז געווען דער אויפּזעהער, וועלכער פּלעגט אַריינקומען אין מיין צעלע יעדען אינ-דער-פּריה מיר זאָגען „גוט-מאָרגען“ און פּרעגען, צי דאַרף איך קויפּען טאַבאַק אָדער פּאַפּיר. איך האָב פּרובירט פּערציהען אַ געשפּרעך מיט איהם; אָבער אויך ער פּלעגט וואָרפּען פּער'גנב'עמע בליקען אויף די אונטעראַפיצירען, וועלכע זיינען געשטאַנען אין דער האַלב-אַפּענער טהיר, אזוי ווי ער וואָלט זאָגען, „איהר זעהט דאָך, מען היט מיך אויך“. בלויו די טויבען האָבען קיין מורא ניט געהאַט צו פּער-ברענגען מיט מיר. יעדען אינ-דער-פּריה און יעדען נאָכמיטאַג זיינען זיי געקומען צו מיין פּענסטער קריגען זייער שפּייז דורך די גראַטעס.

אויסער דאָס סקריפּען פון דעם וועכטער'ס שטיוועל, דעם קוים בעמערקבאַרען גערויש פּונ'ם לאַדענדעל פון דעם „יוראַס“, און דעם קלינגען פון די גלעקער אין דער פּעסטונגס-קירכע, איז קיין שום קלאַנג ניט געווען צו הערען. יעדע פּערטעל שעה פּלעגען זיי אויסקלינגען אַ „גאַט ערלעזו מיך“ („האַספּאַדי פּאַמיליואי“) — איינס, צוויי, דריי, פּיער מאָל. דאַן פּלעגט דער גרויסער גלאַק לאַנגזאַם אויסשלאַגען יעדע שעה, מיט

לאנגע פויזען פון איין קלונג ביז דעם אנדערען. דערנאך האָט געפּאָלגט אַ טרויעריגער ניגון, אויסגעקלונגען פון די גלעקער, וועלכע פלעגען אַרויס פון טאָן ביי יעדער פלעצליכער ענדערונג אין וועטער, אָנמאָכענדיג אין אַזעלכע צייטען אַזאָ שרעקליכע גרילצעניש, וואָס האָט געקלונגען ווי דער גלָקען־קלאַנג ביי אַ לוי. אין דער טרויעריגער מיט־נאַכט שטונדע פלעגט נאָך דערצו דער ניגון בעגלייט ווערען פון די ניט־האַרמאָנישע טענער פון אַ „באָזשע צאַריאַ כראַני“ („גאָט, שיץ דעם צאַר“). דאָס קלינגען פלעגט אָנהאַלטען אַ פּולע פערטעל שעה; און קוים האָט זיך עס געענדיגט, האָט דאָן אַ נייער „האַספּאַדי פּאַמיליאַוי“ אָנגעזאָגט דעם שלאָפּלאָזען געפּאָנגענעם, אַז אַ פערטעל שעה פון זיין נוצלאָז פערבראַכטען לעבען איז שוין דערווילע אַוועק, און אַז אַ סך פערטעל שעה'ן, גאַנצע שעה'ן, און טעג, און חדשים פון דעם אייגענעם זינלאָזען לעבען וועלען אַריבער, איידער די וועכטער, אָדער פּיליכט דער טויט, וועלען איהם בעפרייען.

יעדען אינדער־פריה האָט מען מיך אַרויסגעפיהרט פאַר אַ האַלבע שעה אויף אַ שפּאַציר אין דעם געפּענגניס־הויף. דער דאָזיגער הויף איז געווען אַ קליינער פינף־עקיגער פּלאַץ מיט אַ שמאַלען טראָטוואַר אַרום, און אַ קליינע געביידע — די באַד — אין מיטען. איך האָב אָבער לייעב געהאַט די דאָזיגע שפּאַצירען.

די נויטווענדיגקייט פאַר נייע איינדריקע איז אין געפּענגניס אַזוי גרויס, אַז ווען איך האָב שפּאַצירט אין אונזער שמאַלען הויף, האָב אַלע מאָל געהאַלטען מיינע אויגען אָנגעשטעלט אויף דעם הויכען בעגילטען שפיץ פון דער פעסטונג־קירכע. דאָס איז געווען די איינציגע זאך אין מיין אומגעבונג, וואָס האָט געענדערט איהר אויסזעהן, און איך האָב לייעב געהאַט איהם צו זעהן גלאַנצענדיג ווי ריינער גאָלד בעת די זון האָט געשיינט פון אַ קלאָרען בלויען הימעל, אָדער אָנגעהמענדיג דאָס געשטאַלט פון אַ פעע, ווען אַ לייכט־בלוייער נעבעל איז געהאַנגען איבער דער שטאַדט, אָדער ווערענדיג שטאַהל־גרוי בעת פינסטערע וואָלקענס האָבען פער־שטעלט דעם הימעל.

אין דער צייט פון די דאָזיגע שפּאַצירען האָב איך אָפטמאָל געזעהן דעם אויפּזעהער'ס טאַכטער, אַ מירדעל פון אַ יאָהר אַכטצעהן אָדער ניין־צעהן, ווען זי פלעגט אַרויסקומען פון איהר פּאַטער'ס וואוינונג און האָט געדאַרפט אַריבערנעהן עטליכע טריט אין אונזער הויף, כדי צוצוקומען צו דעם אַריינגאַנג־טויער, דער איינציגער אַרויסגאַנג פון דער געביידע. זי פלעגט אַלע מאָל פערביילויפען, מיט אַראָבעלעאָזטע אויגען, אַזוי ווי זי וואָלט זיך געשעהמט דערמיט, וואָס זי איז די טאַכטער פון אַ געפּענגניס־

וועכטער. איהר אינגערער ברודער, וויעדער, א קאדעט, וועמען איך האָב אויך איינמאָל אָדער צוויי מאל געזעהן אויפ'ן הויף, האָט שטענדיג געקוקט מיר גלייך אין פנים אריין מיט אזא אָפענעם אויסדרוק פון סימפאטיע, אז עס האָט מיך שטארק געריהרט, און איך האָב זאָגאר איבערגערעדט וועגען דעם צו אימיצען נאָכדעם ווי איך בין געווען בעפרייט. פיער אָדער פינף יאָהר שפעטער, ווען ער איז שוין געווען אַן אָפיציר, האָט מען איהם פערשיקט אין סיביר. ער איז צוגעשטאנען צו דער רעוואָלוציאָנערער פארטיי, און ווי עס ווייזט מיר אויס, האָט ער געמוזט העלפען פיהרען א קאָרעספּאָנדענץ מיט די געפאָנגענע אין פעסטונג.

פאר די וואָס קענען ניט זיין אין די העל־בעלויכטענע גאסען, איז ווינטער אין פעטערבורג גאנץ הושב'דיג. ס'פערשמעהט זיך, אז אין א קאזעמאט איז געווען נאָך הושב'דיגער. אָבער די פייכטקייט איז געווען נאָך ערגער ווי די פינסטערנים. די קאזעמאטען זיינען אזוי פייכט, אז אום צו פערטרייבען די נאסקייט האָט מען זיי געמוזט שטארק הייצען, און איך בין שיער ניט דערשיקט געוואָרען; ווען איך האָב אָבער גע'פועל'ט, אז מען זאָל האַלטען די טעמפעראַטור ניעדעריגער ווי פריהער, איז פון דער אויסערליכער וואַנד גערונען מיט נעץ, און דאָס פאפיער האָט אויס־געזעהן אזוי ווי מען וואָלט עס אָבגעגאַסען מיט אַן עמער וואסער יעדען טאָג, — דער רעזולטאַט איז געווען, אז איך האָב שטארק געליטען פון דהומאַטיזם.

טראָץ אלעם דעם בין איך געווען מונטער; איך האָב ווייטער געשרי־בען און געצייכענט לאַנדקארטען אין דער פינסטער, פערשארפענדיג מיינע בלייפערס מיט א צובראָכען שטיקעל גלאַז, וואָס עס האָט זיך מיר איינגעגעבען אויפצוהעבען אויפ'ן הויף. איך האָב טריי אָבגעהיט צו געהן מיינע פינף מייל יעדען טאָג אין מיין צעלע און צו מאַכען מיינע גימנאַסטישע קונצען מיט דעם דעמבאָווען בענקעל. די צייט איז זיך געגאַנגען. דאָן האָט זיך אָבער אין מיין צעלע אַריינגע'גנב'עט דער קומער און האָט מיך שיער ניט צובראָכען. מיין ברודער אלעקסאַנדער איז אַרעס־טירט געוואָרען.

ארום דער ענדע פון דעצעמבער, 1874, האָט מען מיך ערלויבט זיך צו זעהן מיט איהם און מיט אונזער שוועסטער העלענאַ אין פעסטונג, אין דער אַנוועזענהייט פון א זשאַנדאַרמסקען אָפיציר. דאָס זעהן זיך, וואָס ווערט ערלויבט זעלמען, ברענגט אלעמען אַריין, סיי דעם געפאָנגענעם און סיי זיינע קרובים, אין א צושטאַנד פון אויפגערעגטקייט. מען זעהט געליעבטע פנים'ער און מען הערט געליעבטע שטימען, וויסענדיג אז דער

טרוים וועט אָנהאַלטען ניט מעהר ווי עטליכע מינוטען; מען פיהלט זיך אזוי נאָהענט איינע צו די אַנדערע, און דאָך אזוי ווייט אַוועק, ווייל מען קען זיך אינטיים ניט דורכרעדן אין דער אַנוועזענהייט פון אַ פּרעמדען, אַ שונא און אַ שפּיאָן. אויסער דעם זיינען מיין ברודער און מיין שוועסטער געווען שטאַרק בעזאָרגט וועגען מיין געזונד, אויף וועלכען די פינסטערע, מעלאַנכאָלישע ווינטער־טעג און די פייכטקייט האָבען שוין געהאַט אָבגע־שטעמפּעלט זייער ערשטע ווירקונג. מיר זיינען זיך פּונאָדערגעגאַנגען מיט טרויעריגע הערצער.

אַ וואָך נאָך דעם דאָזיגען זעהן־זיך האָב איך, אָנשטאָט דעם בריעף וואָס איך האָב ערוואַרטעט פון מיין ברודער וועגען דעם דרוקען פון מיין בוך, ערהאַלטען אַ קורצען צעטעלע פון פּאַלאַקאָף. ער האָט מיר געלאָזט וויסען, אַז פון היינט אָן און ווייטער וועט ער לייענען די קאָרעקטורען, און אַז אַלעס וואָס האָט אַ שייכות מיט דער דרוק־אַרבייט וועל איך דאַרפֿען אַדרעסירען צו איהם. שוין פון דעם טאָג פון זיין שרייבען האָב איך גלייך פּערשטאַנען, אַז עפעס איז ניט גלאַט מיט מיין ברודער. ווען עס זאָל ניט מעהר זיין ווי אַ קראַנקהייט, וואָלט פּאַלאַקאָף געשריבען וועגען דעם. עס זיינען אויף מיר געקומען טעג פון שרעקליכען אַנגסט. אַלעקסאַנדער איז זיכער אַרעסטירט געוואָרען, און איך מוז זיין די אורזאך דערפון! דאָס לעבען האָט פּלוצלינג אויפגעהערט צו האָבען פאַר מיר וועלכע עס איז בעדייטונג. מיינע גענג, מיינע גימנאַסטיקס, מיין אַרבייט, האָבען פּערלאָך־רען זייער אינטערעסע. אַ גאַנצען טאָג בין איך געגאַנגען הין און צוריק אָהן אַן אָבשטעל אין מיינ צעלע, ניט טראַכטענדיג פון קיין אַנדער זאך ווי אַלעקסאַנדער'ס אַרעסט. פאַר מיר, אַן אונפּערהייראַטען מענשען, איז די געפאַנגענשאַפט געווען נאָר אַ פּערזענליכע אונבעקוועמליכקייט; ער איז אָבער געווען פּערהייראַט, ער האָט ליידענשאַפטליך געליעבט זיין פרוי, און זיי האָבען איצט געהאַט אַ אינגעלע, אויף וועמען זיי האָבען קאַנצענטרירט זייער גאַנצע לייעבע, וואָס זיי האָבען געפיהלט צו זייערע ערשטע צוויי קינדער.

ערגער ווי אַלץ איז געווען די אונבעשטימטקייט. וואָס האָט ער אַזעל־כעס געקענט טהאָן? אויף וואָס פאַר אַ גרונד האָבען זיי איהם פּערהאַפֿט־טעט? וואָס וועלען זיי טהאָן מיט איהם? וואָכען זיינען אַריבער; מיין אונרוהיגקייט איז געוואָרען טיעפּער און טיעפּער; קיין נייעס איז אָבער אַלץ ניט געקומען, ביז ענדליך האָב איך פּערבייגעעהנדיג זיך דערוואוסט, אַז מען האָט איהם אַרעסטירט צוליבע אַ בריעף, וואָס ער האָט געשריבען צו פ. 5. לאַווראַף.

די איינצעלהייטען האָב איך זיך דערוואוסט אַ סך שפּעטער. נאָך זיין

לעצטען זעהן זיך מיט מיר, האָט ער געשריבען צו זיין אלטען פריינד, וועלכער האָט צו יענער צייט רעדאקטירט א סאָציאַליסטישע צייטשריפט, דעם „פאָרווערטס“, אין לאָנדאָן. אין דעם ברעפּ האָט ער געשריבען, אז ער האָט מורא פאַר מיין געזונד; ער האָט גערעדט וועגען די פּיעלע פּער-האַפּטונגען וואָס זיינען דעמאָלט געמאַכט געוואָרען אין רוסלאַנד; און ער האָט גאַנץ פריי אויסגעדריקט זיין האַס קעגען דער דעספּאָטישער הער-שאַפט. דער ברעפּ איז איבערגענומען געוואָרען אויף דער פּאָסט פון דער „דריטער אַבטיילונג“, און וויינהאַכטס-אַבענד זיינען זיי געקומען מאַכען אַן אונטערזוכונג אין זיין וואוינונג. די אונטערזוכונג איז דורכגעפיהרט געוואָרען מיט נאָך מעהר ברוטאַליטעט ווי געוועהנליך. נאָך האַלבער נאַכט האָט זיך אַ האַלבער טויז מענשען אַריינגעריסען אין זיין דירה און האָבען אַלעס איבערגעקעהרט מיט'ן קאַפּ אַראָב. אפילו אין די ווענד האָבען זיי געזוכט; דאָס קראַנקע קינד האָבען זיי פון בעטעלע אַרויסגע-נומען, כדי דורכצונישטערען די בעטגעוואַנד און די מאַטראַצען. זיי האָבען קיין זאַך ניט געפונען, — עס איז ניט געווען וואָס צו געפינען.

מיין ברודער האָט שטאַרק פּראָטעסטירט קעגען דער דאָזיגער אונטערזוכונג. מיט זיין געוועהנליכער אָפּענקייט האָט ער געזאָגט צו דעם זשאַנדאַרמסקען אָפיציר, וועלכער האָט אָנגעפיהרט די אונטערזוכונג: „אויף אייך, קאַפיטאַן, האָב איך קיין פּעראַיבעל ניט. איהר האָט געקראָ-גען וועניג בילדונג, און איהר פּערשטעהט קוים וואָס איהר טהוט. אָבער איהר, מיין הערר“, האָט ער פּאַרטגעזעצט, אומקעהרענדיג זיך צום פּראָ-קוראָר, „איהר ווייסט וואָס פאַר אַ ראַלע איהר שפּיעלט אין די דאָזיגע פּערהאַנדלונגען. איהר האָט געקראָגען אַן אוניווערסיטעט-בילדונג. איהר קאַנט דאָס געזעץ, און איהר ווייסט אז איהר טראַמפּעלט אויף אַלע געזע-צען, וועלכע זיי זאָלען ניט זיין, אונטער אייערע פיס, און איהר דעקט צו די אונגעזעצליכקייטען פון די דאָזיגע מענשען מיט אייער אַנוועזענהייט; איהר זייט איינפאַך — אַ שופּט!“

זיי האָבען געשוואָרען האַס קעגען איהם. זיי האָבען איהם געהאַלטען פּערשפּאַרט אין דער דריטער אַבטיילונג ביז מאַי. מיין ברודער'ס קינד — אַ רייצענדער אינגעלע, וועמען די קראַנקהייט האָט געמאַכט נאָך ליעב-ליכער און אינטעליגענטער — האָט געהאַלטען ביים שטאַרבען פון שווינד-זוכט. די דאָקטוירים האָבען ערקלערט, אז עס איהם נאָר געבליבען נאָך עטליכע טעג צו לעבען. אַלעקסאַנדער, וועלכער האָט קיינמאַל קיין טובה ניט פּערלאָנגט פון זיינע שונאים, האָט זיי דאָס מאָל געבעטען, זיי זאָלען איהם ערלויבען צו זעהן זיין קינד פאַר איין שטונדע, אויף זיין עהרענ-וואָרט, אז ער וועט צוריקקומען, אָדער זיי זאָלען איהם דאָרט פיהרען

אונטער זייער בעגלייטונג. זיי האָבען עס איהם ענטזאגט. זיי האָבען זיך ניט געקענט אָבזאָגען פון דער דאָזיגער נקמה. דאָס קינד איז געשטאַרבען, און זיין מוטער איז אַ צווייטען מאָל אַריינגעפאלען אין אַ צושטאַנד, וואָס איז געווען ניט ווייט פון וואַהנין, בעת מען האָט מיין ברודער אָנגעזאָגט, אַז מען וועט איהם פערשיקען אין מזרח-סיביר, אין אַ קליין שטעדטעל, אין מינוסינסק. מען האָט איהם געזאָגט אַז ער וועט געפיהרט ווערען אין אַ וואָגען צווישען צוויי זשאַנ-דאַרמען, און זיין פרוי וועט מעגען אונטערקומען שפעטער, אָבער צוזאַמען מיט איהם קען זי ניט פאַהרען.

„זאָגט מיר, אַם וועניגסטען, וואָס מיין פערברעכען איז“, האָט ער געפאָדערט; ס'איז אָבער קיין שום בעשולדיגונג ניט געווען קעגען איהם, אַחוץ דעם ברעיה. דער דאָזיגער פערשיקען איז געווען אזוי ווילקירליך, אזוי קלאָר אַן אַקט פון פשוט'ער נקמה פון דער דריטער אבטיילונג, אַז קיינער פון אונזערע קרובים האָט ניט געקענט גלויבען אַז זיין פערשיקונג זאָל געדויערען מעהר ווי עטליכע חדשים. מיין ברודער האָט דערלאָנגט אַ קלאָגע צום מיניסטער דער אינערען. דער ענטפער איז געווען, אַז דער מיניסטער קען ניט הינדערען דעם ווילען פון דעם שעף פון די זשאַנדאַר-מען. אַ צווייטע קלאָגע איז דערלאָנגט געוואָרען צום סענאַט. עס האָט גאָר נישט געהאַלפּען.

אַ פּאָר יאָהר שפעטער האָט אונזער שוועסטער העלענאַ, אויף איהר אייגענער איניציאַטיווע, אָנגעשריבען אַ פעטיציע צום צאַר. אונזער שוועסטערקינד, דמיטרי, גענעראַל-גובערנאַטאָר פון כאַרקאָוו, אַדיוטאַנט פון קייזער און אַ ליעבלינג אין הויף, וועלכער איז אויף געווען שטאַרק ערכטיערט קעגען דער דאָזיגער בעהאַנדלונג פון דער דריטער אבטיילונג, האָט די פעטיציע פּערזענליך איבערגעגעבען דעם צאַר, און פאַר איין גאַנג צוגעלעגט עטליכע ווערטער און איהר אונטערשטיצט. אָבער די ראַכעזיכטיגקייט פון די ראַמאַנאָווס איז געווען אַ פאַמיליען-שטריך, וואָס איז געווען שטאַרק ענטוויקעלט אין אַלעקסאַנדער דעם 2טען. ער האָט אָנגעשריבען אויף דער פעטיציע „פּוסט פּאַסידיט“ (זאָל ער דאָרט זיצען נאָך אַביסעל). מיין ברודער איז דאָרט פּערבליבען צוועלף יאָהר, און איז קיינמאָל אין רוסלאַנד צוריק ניט געקומען.

IV

די אונזעהלכבארע פעהאפטונגען, וואָס זיינען געמאכט געוואָרען אין דעם זומער פון 1874, און די שטרענגקייט, מיט וועלכער די פּאָליציי האָט זיך גענומען פּערפּאָלגען אונזער קרוזשאַק, האָט אַרויסגערופּען אַ טיעפע ענדערונג אין די מיינונגען פון דער רוסישער יוגענד. ביז צו יענער צייט איז די הויפט־אויפגאבע געווען צו שאַפּען פון צווישען די אַרבייטער, און מיט דער צייט אויף פון די פּויערים, אַ צאָהל מענשען, וועלכע זאָלען זיין גרייט צו ווערען סאָציאַליסטישע אַניטאַטאַרען. איצט אָבער זיינען די פּאַבריקען געווען פּערפּלייצט מיט שפּיאָנען און עס איז געוואָרען קלאָר, אז וואָס מען זאָל ניט טהאָן, וועלען די פּראָפּאַגאַנדיסטען און די אַרבייטער באַלד אַרעסטירט ווערען און מען וועט זיי פּערשיקען אין סיביר אויף אייביג. דאָן האָט זיך אָנגעהויבען אַ גרויסע בעוועגונג „אין פּאָלק“ אין אַ נייער פּאַרם. עטליכע הונדערט יונגע מענער און פּרויען, פּערוואַרפענדיג אַלע ביז־איצטיגע פּאַרוזיכטיגקייטען, האָבען זיך אַוועקגעלאָזט איבער'ן לאַנד און, וואַנדערענדיג דורך די שטעט און דערפער, האָבען זיי אויפ־געבונטעוועט די מאַסען, פּערטיילענדיג כמעט עפענטליך בראַשורען, לייעדער און פּראָקלאַמאַציעס. אין אונזער קרוזשאַק האָט דער דאָזיגער זומער געקראָגען דעם נאָמען „דער וואַהנזיניגער זומער“.

די זשאַנדאַרמען האָבען פּערלאָרען זייערע קעפּ. זיי האָבען ניט געהאַט גענוג הענד צו מאַכען די אַרעסטען און ניט גענוג אויגען, נאָכצו־שפּירען יעדען פּראָפּאַגאַנדיסט. און דאָך זיינען פּופּצען־הונדערט פּער־זאָנען אַרעסטירט געוואָרען אין דעם דאָזיגען געיעג, און אַ העלפט פון זיי האָט מען אָבגעהאַלטען יאָהרען אין געפּעננגיס.

איין טאָג, אין דעם זומער פון 1875, האָב איך גאַנץ דייטליך געהערט, אין דעם נעקסטען צימער צו מיינעם, לייכטע טריט פון שיד מיט קנאַפּעל און אין עטליכע מינוטען אַרום האָב איך אויפגעכאַפּט שטיק־לעך פון אַ געשפרעך. אַ פּרויען־שטימע האָט גערעדט פון דער צעלע און אַ טיעפע באַס־שטימע — דעם וועכטער'ס וואַהרשיינליך — האָט איהר ברומענדיג געענטפּערט. דאָן האָב איך דערקענט דעם קלאַנג פון דעם פּאָלקאָווניק'ס שפּאַרען, זיינע האַסטגע טריט, זיין שימפּפען דעם וואַך־סאָלדאַט און דעם גערויש פון שליסעל אינ'ם שלאָס. ער האָט עטוואָס

געזאגט און די פרויען־שטימע האָט הויך געענטפערט: „מיר האָבען ניט גערעדט. איך האָב איהם בלויז געבעטען ער זאָל רופען דעם אונטער־אַפיציר.“ די טהיר האָט זיך פערשלאָסען, און איך האָב געהערט דעם פּאַלסאָוויק שימפּפּענדיג אין דער שטיל דעם וואָך־סאָלדאַט.

איך בין שוין אַלזאָ ניט געווען אַליין. איך האָב געהאַט אַ שכנ'טע, וועלכע האָט גלייך געבראַכען די שטרענגע דיסציפּלין, וואָס האָט בין אַהער געהערשט צווישען די סאָלדאַטען. פון יענעם טאָג אָן האָבען די ווענד פון פעסטונג, וועלכע זיינען געווען שטום פאַר די לעצטע פּופּצעהן מאָנאַטען, אָנגעהויבען לעבעדיג ווערען. פון אַלע זייטען האָב איך געהערט קלעפּ מיט'ן פּוס אין די דיעלען: איינס, צוויי, דריי, פּיער... עלף קלעפּ, פּיער־אונדצוואַנציג קלעפּ, פּופּצעהן קלעפּ; דאַן אַן אַבשטעל, נאָך וועלכען עס האָבען געפּאַלנט דריי קלעפּ און כּסדר דריי־און־דרייסיג קלעפּ. די דאָזיגע קלעפּ האָבען זיך וויעדערהאַלט עטליכע מאָל אין דעם זעלבען סדר, ביז וואַנען דער שכן האָט זיך ענדליך אָנגעשטויסען אַז דאָס מיינט „קטאַ ווי?“ (ווער זיינט איהר?) אַזוי ווי דער בוכשטאַב „ווע“ איז דער דריטער בוכשטאַב אין אונזער אַלפּאַבעט. דערויף איז באַלד איינגעפּיהרט געוואָרן רען אַ שפּראַך, וועלכע איז געפּיהרט געוואָרען אין דעם פּערקירצטען אַלפּאַבעט; דאָס הייסט, דער אַלפּאַבעט ווערט איינגעטיילט אין זעקס שורות צו פינף בוכשטאַבען, יעדער בוכשטאַב ווערט בעזייכענט לויט זיין שורה און לויט זיין פּלאַץ אין דער שורה.

מיט גרויס צופּריעדענהייט האָב איך אויסגעפּונען, אַז לינקס צו מיר האָב איך געהאַט מײַן פּריינד סערוואַקאָף, מיט וועמען איך האָב אײַן קורצען געקענט רעדען וועגען אַלעס, איבערהויפּט, ווען מיר האָבען געברויכט אונזער שיפּער. אָבער דער פּערסעהר מיט מענשען האָט אויך מיטגעבראַכט זיינע ליידען פּונקט ווי זיינע פּריידען. אונטער מיר איז געווען איינגעשפּאַרט אַ פּויער, וועמען סערוואַקאָף האָט געקאַנט. ער פּלעגט צו איהם רעדען דורך די קלעפּ; און גאָר ניט ווילענדיג, אָפּטמאָל גאַנץ אונבעוואוסט, בעת איך האָב געאַרבייט, פּלעג איך נאָכפּאַלגען זייערע געשפּרעכען. איך האָב אויך גערעדט צו איהם. אָבער אויב זיין פּערשפּאַרט אַליין, אָהן וועלכער עס איז אַרבייט, איז שווער פאַר אַ געבילדעטען מענשען, איז עס נאָך אונענדליך שווערער פאַר אַ פּויער, וועלכער איז צוגע־וועהנט צו פיזישע אַרבייט און גאָר ניט געוועהנט צו פּערברענגען זיינע יאָהרען אין לעזען. אונזער פּויער־פּריינד האָט זיך געפּיהלט גאַנץ אונ־גליקליך, און אַזוי ווי מען האָט איהם שוין געהאַט אַבגעהאַלטען גענויע צוויי יאָהר אין אַן אַנדער געפּענגניס, איידער מען האָט איהם געבראַכט אין פעסטונג — זיין פּערברעכען איז בעשטאַנען דערין, וואָס ער האָט

זיך צוגעהערט צו סאָציאַליסטען — איז ער שוין געווען אַ צובראַכענער. אין גיכען האָב איך צו מיין גרויסען שרעק אָנגעהויבען בעמערקען, אז פון צייט צו צייט פערלירט ער דעם זינען. שטופענווייז זיינען זיינע געדאַנקען געוואָרען אַלץ מעהר און מעהר צומישט, און מיר ביידע האָבען טריט ביי טריט, טאָג ביי טאָג, בעמערקט סמנים אז ער פערלירט דעם פערשטאַנד, ביז וואָנען ער האָט אָנגעהויבען אינגאַנצען רעדען ווי אַ משוגע'נער. דער נאָך האָבען אָנגעהויבען קומען פון אונטערסטען עטאָש שרעקליכע גערוי-שען און בענומענע געשרייען; אונזער נאַכבאַר איז געווען וואָהנזיניג, אָבער מען האָט איהם נאָך געהאַלטען עטליכע חדשים אין דעם קאַזעמאַט אַיידער מען האָט איהם אַריבערגעפיהרט אין אַן אַנשטאַלט, פון וועלכען ער איז שוין קיינמאַל ניט אַרויס. איך בין זיכער אז דאָס האָט בייגעטראָג גען צו פערשטאַרקען די גערווען-ערשייטערונג פון מיין גוטען און טרייען פריינד סערדוקאָף. ווען ער איז נאָך אַ פיעריאָהריגער געפאַנגענשאַפט פרייגעשפראַכען געוואָרען פון געריכט און בעפרייט געוואָרען, האָט ער זיך דערשאַסען.

איין שעהנעם טאָג האָב איך געקראָגען אַ גאַנץ אונערוואַרטעמען בעזוף. דער גרויספירסט ניקאָליי, דער ברודער פון אַלעקסאַנדער דעם 2טען, וועלכער האָט געמאַכט אַן אינספעקציע אין פעסטונג, איז אַרייני געקומען אין מיין צעלע, אין דער איינציגער בעגלייטונג פון זיין אַרויטאַנט. די טהיר האָט זיך פערשלאָסען הינטער איהם. ער איז האַסטיג צוגעקומען צו מיר, זאָגענדיג, „גוטען-טאָג, קראָפּאַטקין“. ער האָט מיך געקאַנט פער-זענליך און האָט צו מיר גערעדט אין אַ פאַמיליאַרנעם, גוטמוטיגען טאָן, ווי צו אַן אַלטען בעקאַנטען. „ווי איז דאָס מעגליך, קראָפּאַטקין, אז איהר, אַ פּאַזש-דע-שאַמבר, אַ וואַך-מיסטער פון פּאַזשען-קאַרפּוס, זאָל זיין פער-מישט אין אַט די עסקים, און זאָל זיך איצט געפינען אין אַט דעם שוידער-ליכען קאַזעמאַט ?

„יעדער האָט זיך זיינע אייגענע מיינונגען“, איז געווען מיין ענטפער. „מיינונגען! הייסט עס, אייערע מיינונגען זיינען געווען, אז איהר מוזט אויפּרודערען אַ רעוואָלוציע ?“

וואָס האָב איך איהם געוואַלט ענטפערען ? יאָ ? דאַן וואַלט מיין ענטפער אויסגעטייטשט געוואָרען, אז איך, וועלכער האָט זיך ענטוואַגט צו געבען וועלכען עס איז ענטפער צו די זשאַנדאַרמען, האָב „אַלעס מודה געווען“ פאַר דעם צאַר'ס ברודער. זיין טאָן איז געווען ווי פון אַ קאַמאַנדיר פון אַ מיליטערישער שולע, בעת ער וויל אַרויסקריגען אַ „געשעטערניס“ פו אַ קאַדעט. דאָך האָב איך ניט געקענט ענטפערען „ניין“: דאָס וואַלט

געווען א ליגען. איך האָב ניט געוואוסט וואָס צו זאָגען, און איך בין געבליבן
בען שמעהן גאָר ניט ענטפערענדיג.

„זעהט איהר! איהר שעהמט זיך איצט דערמיט —“
די בעמערקונג האָט מיך אויפגערעגט און איך האָב באלד דערויף
שארף א זאָג געמאָן, „איך האָב מיינע ענטפערען געגעבען דעם אונטער-
זוכונגס ריכטער, און איך האָב גאָרנישט וואָס צוצולעגען.“

„אַבער פערשטעהט, קראָפּאָטקין, איך בעט אייך“, האָט ער דערנאָך
געזאָגט אין דעם פריינדליכסטען טאָן, „אז איך רעד ניט צו אייך אַלס אַן
אונטערזוכונגס-ריכטער. איך רעד ווי אַ גאַנץ פריוואַטע פּערזאָן — ווי אַ
גאַנץ פריוואַטער מענש“, האָט ער וויעדערהאָלט, אַרונטעראַזענדיג זיין
שטימע.

געדאַנקען האָבען זיך גענומען טראָגען אין מיין קאָפּ. זאָל איך שפּיער-
לען די ראָלע פון מאַרקיו פּאַזאַ? זאָל איך דערצעהלען דעם קייזער דורך
דעם גרויספירסט וועגען דער פּערוויסטונג פון רוסלאַנד, וועגען דעם חורבן
פון דעם פּויערנאָם, וועגען דעם ווילקיר פון די בעאַמטע, וועגען דעם
אַנקומענדיגן שרעקליכען הונגער? זאָל איך זאָגען, אז מיר האָבען געוואָלט
אַרויסהעלפּען די פּויערים פון זייער פּערצווייפּעלטער לאַגע, מאַכען אז
זיי זאָלען אויפהעבען זייערע קעפּ און מיט דעם זוכען צו בעאיינפלוסען
אַלעקסאַנדער דעם 2טען? אָט די דאָזיגע געדאַנקען האָבען האַסטיג נאָכ-
געפּאַלגט איינער נאָך דעם אַנדערען, ביז ענדליך האָב איך צו זיך געזאָגט:
„קיינמאָל ניט! נאַרישקייטען! זיי ווייסען דאָס אַלעס. זיי זיינען פּיינד
פון פּאָלק, און אַזעלכע רעד וועלען זיי ניט איבערמאַכען.“

איך האָב איהם געענטפערט, אז ער בלייבט אַלץ אַן אָפיציעלע
פּערזענליכקייט און אז איך קען איהם ניט בעטראַכטען אַלס אַ פריוואַט-
מענש.

ער האָט מיר דאָן אָנגעהויבען פּרעגען זייטיגע פּראַגען. „איז דאָס
געווען אין סיביר, בעקאַנענדיג זיך מיט די דעקאַבריסטען, וואו איהר
האַט אָנגעהויבען אָבעבען זיך מיט אַזעלכע אידעען?“
„ניין; אין גאַנצען האָב איך געקאַנט איין דעקאַבריסט, און מיט
איהם האָב איך קיין געשפּרעכען ניט געהאַט פון אירגענד וועלכער
בעדייטונג.“

„הייסט עס אַלזאָ, אז איהר זייט מיט זיי אין פּעטערבורג בעקאַנט
געוואָרען?“

„איך בין אַלעמאָל געווען דערזעלבער.“
„וואָס הייסט! זייט איהר שוין געווען אַזעלכער אין פּאַזשעך-
קאַרפּוס?“ האָט ער מיט שרעק געפּרעגט.

„אין קאָרפּוס בין איך געווען אַ אינגעל, און דאָס וואָס עס איז אונ-
קלאָר ווען מען איז נאָך אַ אינגעל, ווערט קלאָר ווען מען ווערט אַ מאַן.“
ער האָט מיך געפרעגט נאָך עטליכע אנדערע עהנליכע פּראָגען, און פון
זיין רעדען האָב איך אַרויסגעזעהן דייטליך צו וואָס ער ציעלט. ער האָט
געזוכט אַרויסצוקריגען פון מיר אַ געשטענדניס, און מיין פּאַנטאַזיע האָט
מיר שוין איהם לעבעדיג פּאַרגעשטעלט, ווי ער זאָגט צו זיין ברודער: „אַט
די אַלע אונטערזוכונגס-דיכטער זיינען קאַליקעס. זיי האָט ער גאַרנישט
געענטפערט, איך האָב אָבער צו איהם גערעדט צעהן מינוטען און ער האָט
מיר אַלעס דערצעהלט.“ די געשיכטע האָט מיר אָנגעהויבען ווערען איבער-
דריסיג; אין ווען ער האָט צו מיר אַ זאָג געטהאָן אונגעפּעהר, „ווי האָט
איהר גאָר געקענט האָבען צו טהאָן מיט אַזעלכע מענשען — פּויערים
און סתּם נאָמענלאָזע מענשען?“ — האָב איך איהם שאַרף אָבגעהאַקט און
געזאָגט, „איך האָב אייך דאָך שוין ערקלערט, אַז איך האָב מינע ענט-
פערען געגעבען דעם אונטערזוכונגס-דיכטער.“ נאָך דעם דאָזיגען ענטפער
האָט ער האַסטיג פּערלאָזען די צעלע.

שפּטער האָבען די וואַך-סאָלדאַטען געמאַכט אַ גאַנצע לעגענדע פון
דעם דאָזיגען בעזוף. די פּערוואַן, וואָס איז געקומען אין דער קאַרעטע מיך
אַוועקפיהרען בעת מיין ענטלויפּען, האָט געטראָגען אַ מיליטערישע היטעל,
און אַזוי ווי ער האָט געהאַט אַ רויטליכע באָרד, איז ער געווען עטוואָס
עהנליך צו דעם גרויספירסט ניקאָליי. אויף אַזאַ אופן איז ביי די סאָלדאַ-
טען פון דעם פּעטערבורגער גאַרניזאָן אויסגעוואַקסען די לעגענדע, אַז
דאָס איז געווען דער גרויספירסט אַליין, וועלכער איז מיך געקומען
רעטען און האָט מיך אַרויסגע'גנב'עט. אַזוי ווערען דאָס בעשאַפּען לעגענד-
ען אפילו אין צייטען פון צייטונגען און ביאָגראַפישע ווערטערביכער.

V

צוויי יאָהר זיינען אַריבער. אַ סך פון מינע חברים זיינען געשטאַר-
בען, פיעלע זיינען משוגע געוואָרען, אָבער מען האָט נאָך אַלץ גאַרנישט
געערט וועגען פּאַרבּרענגען אונזער פּראָצעס פאַר אַ געריכט.
איינער עס האָט זיך געענדיגט דער צווייטער יאָהר בין איך געוואָ-
רען גאַנץ שוואַך אין געזונד. דער דעמבאָווער בענקעל האָט זיך מיר אויס-
געוויזען צו שווער אין האַנד, און די פינף מייל זיינען פאַר מיר געוואָרען
אַן אונענדליכער מהלך. אַזוי ווי אין פעסטונג האָבען זיך געפונען אַן ערך
זעכציג אונזערע, און די ווינטער-רעג זיינען געווען קורץ, האָט מען אונז

אַרויסגענומען אויף אַ שפּאַציר ניט מעהר ווי אויף צוואַנציג מינוטען יעדען טאָג. איך האָב געטהאָן אלעס וואָס איך האָב געקענט אויפצוהאַלטען מיין ענערגיע, אָבער די „אַרקטישע ווינטערס“, אָהן אַ צווישענדיגען זומער, האָבען מיך גוכר געווען. פון מיינע סיבירישע רייזעס האָב איך מיטגעבראַכט לייכטע סימפּטאָמען פון סקאַרבוט; איצטער, אין דער פינסטערנים און פייכטיקייט פון דעם קאָזעמאַט, האָט זיך עס ענטוויקעלט פיעל שטאַרקער; די דאָזיגע געפענגניס־פּלאַג האָט מיך געפאַקט.

אין מערץ אָדער אַפּריל 1876 האָט מען אונז ענדליך אָנגעזאָגט, אַז די דריטע אבטיילונג איז פאַרטיג געוואָרען מיט די פאַרלויפֿיגע געריכט־ליכע אונטערזוכונגען. דער פּראָצעס איז איבערגעגעבען געוואָרען צו די געריכטליכע אויטאָריטעטען, און מען האָט אונז דעריבער אַריבערגעד פיהרט אין דעם געפענגניס, וואָס האָט זיך געפונען נעבען יוסטיז־געריכט — אין דעם פּערהאַפּטונגס־הויז.

דאָס איז געווען אַ זעהר גרויסע שוויגעפענגניס, וואָס איז קירצליך אויסגעבויט געוואָרען לויט דעם מאָדעל פון די פּראַנצויזישע און בעלגישע געפענגניסען, וועלכע איז בעשטאַנען פון פיער עטאַזשען קליינע צעלען, פון וועלכע יעדע איינע האָט געהאַט אַ פענסטער, וואָס האָט אַרויסגעקוקט אין דעם אינוועניגסטען הויף און אַ טהיר, וואָס האָט זיך געעפּענט אויף אַן אייזערנעם באַלקאָן; די באַלקאָנען פון די עטליכע עטאַזשען זיינען געווען פּערבונדען מיט אייזערנע טרעפּען.

פאַר די מעהרסטע פון מיינע חברים איז דער איבערגאַנג אין דעם דאָזיגען געפענגניס געווען אַ גרויסע ערלייכטערונג. דאָ איז שוין געווען אַ סך מעהר לעבעדיגער ווי אין פעסטונג; מעהר געלעגענהייט צו קאָרעס־פּאַנדירען, זיך צו זעהן מיט קרובים און געגענווייטיג צו פּערקעהרען. דאָס קלאַפּען אין די ווענד האָט אָנגעהאַלטען דעם גאַנצען טאָג אָהן אַן איבער־שלאָג, און איך בין געווען ביכולת אויף דעם דאָזיגען אופן איבערצוגעבען אַ יונגען שכן די געשיכטע פון דער פאַריזער קאַמונע פון אָנהויב ביז'ן סוף. דאָס האָט מיר אָבער גענומען אַ גאַנצע וואָך אויסצוקלאַפּען.

וואָס אָנבעלאַנגט מיין געזונד, איז עס געוואָרען נאָך אַ סך ערגער ווי די לעצטע צייט אין פעסטונג. איך האָב ניט געקענט פּערטראָגען די פּערשטיקטע לופּט פון דעם קליינינקען צימערעל, וועלכער האָט אין גאַנצען געהאַלטען פיער טריט פון איין ווינקעל ביז דעם אנדערען, און וואו די טעמפּעראַטור, ווי נאָר די היץ־רעהרען האָבען אָנגעהויבען אַרבייטען, האָט זיך געביטען פון אַן אייזיגער קעלט אויף אַן אונערטרעג־ליכער היץ. מוזענדיג זיך אומדרעהען אַזוי אָפּט, פלעגט מיר אָנהויבען שווינדלען דער קאָפּ נאָך עטליכע מינוט געהן, און די צעהן מינוטען

בעוועגונג אין דרויסען, אין דעם ווינקעל פון א געהעפט, וועלכער איז געווען אַרומגעצאמט מיט הויכע ציגעל-וועגער, האָט מיך קנאַפּוואָס ערפרישט. וואָס אָנבעלעאַנגט דעם געפענגניס-דאָקטאָר, וועלכער האָט ניט געוואָלט הערען דערמאָנט דאָס וואָרט „סקאַרבוט“ אין „זיין געפענגניס“, איז וואָס וועניגער גערעדט וועגען איהם, אַלץ בעסער.

עס איז מיר געווען ערלויבט צו קריגען שפייז פון דער היים, און עס האָט זיך גראָד געמאַכט, אַז איינע פון מיינע קרובות, פּערהייראַט צו אַן אַדוואָקאַט, האָט געוואוינט עטליכע טהירען פון געריכטס-הויז. אָבער מיין פּערדייאָונג איז געוואָרען אזוי שלעכט, אַז איך האָב אין גיכען גאָר-נישט געקענט עסען, אויסער אַ שטיקעל ברויט און איינס אָדער צוויי אייער אַ טאָג. מיינע קרעפטען האָבען אָנגעהויבען שנעל צו פּערשווינדען, און די אַלגעמיינע מיינונג איז געווען, אַז מעהר ווי נאָך עטליכע חדשים וועל איך ניט לעבען. אַרויפקלעטערענדיג די טרעפּען, וואָס האָבען געפיהרט צו מיין צעלע אויפ'ן צווייטען עטאַזש, האָב איך זיך געמוזט אָבשטעלען אַ צוויי-דריי מאָל אָבצורוהען, און איך געדענק ווי אַן עלטער רער סאָלדאַט פון דער וואַך האָט מיר איינמאָל בעדויערט און געוואָנט, „אַרעמער מענש, איהר וועט שוין דעם סוף זומער ניט דערלעבען“.

מיינע קרובים זיינען איצט געוואָרען שטאַרק בעזאָרגט. מיין שוועס-טער העלענאַ האָט פרובירט אַרויסקריגען מיר אויף ערבות, אָבער דער פּראָקוראָר, שובין, האָט איהר מיט אַ סאַרקאַסטישען שמייכל געענטפּערט, „אויב איהר וועט מיר ברענגען אַ צייגניס פון אַ דאָקטאָר, אַז ער וועט אין צעהן טעג אַרום שטאַרבען, דאַן וועל איך איהם אַרויסלאָזען“. ער האָט געהאַט דאָס פּערגעניגען צו זעהן מיין שוועסטער אַריינפאַלענדיג אין אַ שטוהל און זיך הויך פונאַנדערוויינענדיג, אין זיין געגענוואָרט. עס איז איהר אָבער פאַרט געלונגען דורכצופיהרען איהר פּערלאַנג, אַז איך זאָל אונטערזוכט ווערען פון אַ גוטען דאָקטאָר, — דעם הויפט-דאָקטאָר פון דעם מיליטערישען שפיטאַל פון פעטערבורגער גאַרניזאָן. ער איז געווען אַ קלוגער, אינטעליגענטער, עלטערער גענעראַל, וועלכער האָט מיך אונטער-זוכט אויף אַ העכסט פּאַרזיכטיגען אופן און איז געקומען צום שלום, אַז איך האָב ניט קיין אַרגאַנישע קראַנקהייט, נור איך לייד פשוט פון מאַנגעל אין זויערשטאָף אינ'ם בלוט. „לופט איז אַלץ וואָס איהר האָט נויטיג“, האָט ער געוואָנט. ער איז געבליבען שטעהן אַ וויילע פּערטראַכט און האָט צוגעגעבען ענטשלאָסען: „וואָס העלפט דאָס רעדען, דאָ קענט איהר ניט בלייבען; מען מוז אייך אוועקנעהמען פון דאַנען“.

אַן ערך צעהן טעג שפּעטער האָט מען מיך אַריבערגעפיהרט אין מיליטערישען שפיטאַל, וועלכער געפינט זיך אין אַ פעטערבורגער פּאַר-

שטאָדט און האָט אַ ספעציעלען קליינעם געפענגניס פאַר די אָפיצירען און סאָלדאַטען, וואָס ווערען קראַנק אין דער צייט וואָס זיי שטעהען אונטער אַ משפּט. צוויי פון מיינע חברים האָט מען שוין געהאַט אַריבער געפיהרט אין דעם דאָזיגען שפיטאַל, ווען עס איז זיכער געווען, אז זיי וועלען אין גיכען שטאַרבען פון שווינדרוכט.

אין שפיטאַל האָב איך זיך גלייך אָנגעהויבען ערהוילען. מען האָט מיר אָבגעגעבען אַ גערוימיגען צימער אין ערשטען עטאַזש, נאָהענט פון דעם צימער פון דער מיליטערישער וואַך. דער צימער האָט געהאַט אַ גרויסען פענסטער, פּערצויגען מיט גראַטעס, וועלכער האָט זיך געעפענט אין אַ קליינעם בולוואַר מיט צוויי רייהען בוימער; און הינטער דעם בולוואַר איז געווען אַ ברייטער פּלאַץ, וואו צוויי הונדערט שטאַלער זיינען געווען בעשעפטיגט בויענדיג הילצערנע ביידלעך פאַר טיפּוס-פּאַציענטען. יעדען אבענד פּלעגען זיי אָבגעבען אַן ערך אַ שטונדע צו זינגען אין כאַר, — אזאַ כאַר, וואָס ווערט צונויפגעשטעלט נאָר אין די גרויסע שטאַלער-אַרטעלען. אַ וואַך-סאָלדאַט האָט מאַרשירט הין און צוריק איבער'ן בולוואַר, די בודקע זיינע איז געשטאַנען פונקט אַנטקעגען מיין צימער.

מיין פענסטער איז געווען אָפּען אַ גאַנצען טאָג, און איך האָב געקוואַלען פון די זון-שטראַלען, וועלכע האָבען מיר אזאַ לאַנגע צייט געפּעהלט. איך האָב איינגעאַטעהעמט די באלזאַמיגע מאַי-לופט מיט אַ פּולער ברוסט און מיין געזונד האָט זיך געבעסערט געשווינד, — צו געשווינד, האָב איך אָנגעהויבען צו דענקען. אין גיכען האָב איך שוין געקענט פּערדייען לייכטע שפייזען, מיר איז צוגעקומען כחות, און איך האָב זיך וויעדער גענומען צו דער אַרבייט מיט פּרישער ענערגיע. ניט זעהענדיג קיין וועג ווי אזוי איך וועל קענען ענדיגען דעם צווייטען באַנד פון מיין ווערק, האָב איך אָנגע-שריבען אַ רעזומע דערפון, וועלכע איז געווען געדרוקט אין דעם ערשטען באַנד.

אין פעסטונג האָב איך געהערט פון אַ קאַמעראַד, וועלכער איז געזע-סען אין שפיטאַל-געפענגניס, אז עס וואַלט פאַר מיר געווען ניט שווער צו ענטלויפֿען פון דאָרטען, און איך האָב וועגען דעם געלאָזט וויסען מיינע פּריינד. עס האָט זיך אָבער אַרויסגעשטעלט, אז דאָס ענטלויפֿען איז פּיעל שווערער, ווי איך האָב זיך פאַרגעשטעלט פון דעם, וואָס מען האָט מיר דערצעהלט. מען האָט אָנגעשטעלט איבער מיר אַ שטרענגע וואַך, פון וועלכער מען האָט ביז אַהער קיינמאַל ניט געוואוסט. דעם וואַך-סאָלדאַט אין קאָרידאָר האָט מען אוועקגעשטעלט נעבען מיין טהיר, און מען האָט מיך קיינמאַל ניט אַרויסגעלאָזט פון מיין צימער. די שפיטאַל-סאָלדאַטען

און די אָפּיצירען פון דער וואַך, וועלכע פלעגן ביי געלעגנהייט אַרייַן-
קומען צו מיר אין צימער, האָבען ווי עס האָט אויסגעזעהן מורא געהאט
דאָרט צו בלייבען מעהר ווי אַ מינוט אָדער צוויי.

פערשיידענע פלענער זיינען געמאַכט געוואָרען פון מיינע פריינד
מיך צו בעפרייען, — מאַנכע פון זיי גאַנץ אַמוזאָנטע. איך האָב, צום
ביישפּיעל, געזאָלט דורכפּיילען די אייזערנע גראַמעס פון מייַן פענסטער.
דאָן, אין אַ רעגענדיגער נאַכט, ווען דער וואַך-סאָלאַרט אויפ'ן בולוואַר
וועט כאַפען אַ דרעמעל אין זיין בודקע, זאָלען צוויי פריינד זיך אונטער-
גנב'ענען פון הינטען און איבערקעהרען די בודקע, אזוי אַז זי זאָל אַרויפ-
פאַלען אויפ'ן סאָלאַרט און איהם כאַפען אזוי ווי אַ מוזי אין אַ פאַסטקע,
ניט שעדיגענדיג איהם. דערוויילע האָב איך געזאָלט אַרויסשפּרינגען פון
פענסטער. אָבער אויף אַ גאַנץ אונערוואַרטעטען אָפּן האָט זיך בעוויזען אַ
בעסערער פּלאַן.

„בעט מען זאָל אייך אַרויסלאָזען אויף אַ שפּאַציר“, האָט איינער
פון די סאָלאַרטען איין שענהעם טאָג מיר איינגערויכט. איך האָב אזוי
געטהאָן. דער דאָקטאָר האָט מייַן ביטע אונטערשטיצט, און יעדען נאָכ-
מיטאָג, אַרום פיער אַ זייגער, האָט מען מיר ערלויבט צו שפּאַצירען
אַ שטונדע אין געפענגניס-הויף. איך האָב געמוזט טראָגען דעם גרינעם
פלאַנעלענעם כאַלאַט, וואָס די שפּיטאָל-פּאַציענטען טראָגען, אָבער יעדען
טאָג פלעגט מען מיר אַרייַברענגען מיינע שיק, מייַן וועסט און מיינע
הויזען.

איך וועל קיינמאָל ניט פּערגעסען מייַן ערשטען שפּאַציר. ווען מען
האָט מיך אַרויסגעפיהרט, האָב איך פאַר זיך דערזעהן אַ הויף פּולע דריי
הונדערט טריט לאַנג און מעהר ווי צוויי הונדערט טריט ברייט, אין גאַנצען
בעדעקט מיט גראַז. דער טהויער איז געווען אָפען, און דורך איהם האָב
איך געקענט זעהן די גאַס, דעם גרויסען שפּיטאָל אַנטקעגען, און די
מענשען וואָס זיינען פּעריינגעגאַנגען. פאַר אַ מאָמענט בין איך געבליבען
שטעהן ביי די טהיר-טרעפּ פון געפענגניס, ניט קענענדיג זיך ריהרען פון
אָרט, ווען איך האָב דערזעהן אַט דעם הויף און דעם דאָזיגען טהויער.

אין איין עק פון הויף איז געשטאַנען די געפענגניס, — אַ שמאַלע
געביידע, אַן ערך הונדערט און פּופּציג פּוס לאַנג, — וואו עס זיינען
געשטאַנען וואַך-בּודקעס פון ביידע זייטען. די צוויי וואַך-סאָלאַרטען
זיינען געגאַנגען הין-און-צוריק פון פאַרענט פון דער געביידע, און האָבען
אויסגעטראָמען אַ סטעזשקע אין גרינעם גראַז. אויף דער דאָזיגער
סטעזשקע האָט מען מיך געהייסען שפּאַצירען, און די צוויי וואַך-סאָלאַרטען
האָבען געהאַלטען אין איין מאַרשירען הין-און-צוריק — אזוי אַז איך בין

קיינמאל ניט געווען מעהר ווי צעהן אָדער פּופּצעהן טריט ווייט פון איינעם אָדער דעם אַנדערען. דריי שפּיטאַל-סאַלדראַטען זיינען זיך געזעסען אויף די טהיר-טרעפּ.

אויף דעם אַנטקעגענדיגען ברעג פון דעם דאָזיגען גרויסען הויף האָט מען אויסגעלאָרען פון אַ רויצענד וועגען האָלץ אויף צום הייצען, און אַ צוועלף הוייערים האָבען עס צונויפגעלעגט פּאָזשע וואַנד. דער גאַנצער הויף איז געווען אַרומגענומען מיט אַ הויכען פּאַרקען פון דיקע ברעטער. דער טהויער איז געשטאַנען אָפּען, אַריינצולאָזען און אַרויסצולאָזען די וועגען.

דער אָפּענער טהויער האָט מיך בעצויבערט. „איך טאָר אויף איהם ניט קוקען“, האָב איך צו זיך געזאָגט; און דאָך האָב איך פון איהם די גאַנצע צייט ניט געקענט די אויגען אַברייסען. אַזוי געשווינד ווי מען האָט מיך צוריקגעבראַכט אין מיין צעלע, האָב איך געשריבען צו מייע פריינד און זיי מיטגעטיילט די פּרעהליכע נייעס. „איך פיהל זיך אַזוי ווי אונ-פּעהיג צו בענוצען דעם שיפּער“, האָב איך געשריבען מיט אַ ציטערנדיגער האַנד, מאַכענדיג כמעט אונלעזבאַרע צייכענס אַנשטאַט ציפּערען. „די נאָהענטקייט פון דער פרייהייט מאַכט מיך ציטערען, ווי איך וואָלט געווען אין אַ פיבער. זיי האָבען מיך היינט אַרויסגענומען אין הויף; דער טהויער איז געווען אָפּען, און קיין וואַך איז נעבען איהם ניט געווען. דורך דעם דאָזיגען אונבעוואַכטען טהויער וועל איך אַרויסלויפען, מייע וועכטער וועלען מיך ניט כאַפּען“, — און איך האָב זיי געגעבען דעם פּלאַן פון מיין ענטלויפען. „אַ דאַמע זאָל קומען אין אַן אָפּענער קאַרעמע צום שפּיטאַל. זי זאָל אַרויסשטייגען, און די קאַרעמע זאָל וואַרטען אויף איהר אין גאַס, אַן ערך פּופּציג טריט ווייט פון טהויער. ווען מען וועט מיך אַרויספיהרען, אַ זייגער פיער, וועל איך אַ וויילע אומגעהן מיט'ן הימעל אין האַנד און אימיצער, וואָס וועט פּערבייגעהן דעם טהויער, זאָל עס נעהמען פאַר אַ סימן, אַז אינוועניג אין געפּענגנים איז אַלעס אין אַרדנונג. דאַן מוזט איהר מיר ענטפּערען מיט אַ סיגנאַל: „די גאַס איז פריי“. אָהן דעם וועל איך זיך ניט ריהרען; איינמאַל אַרויס פון טהויער, טאָר איך צוריק ניט געכאַפּט ווערען. אַלס סיגנאַל קען בענוצט ווערען נור ליכט אָדער קלאַנג. דער קוטשער קען וואַרפּען אַ בליאַסק ליכט, — די שטאַהלען פון דער זון אָבעגעשפיגעלט פון זיין לאַקירטען הימעל אויף דער הויפט שפּיטאַל-געביידע; אָדער נאָך בעסער, דער קלאַנג פון אַ ליעד, וואָס זאָל אָנהאַלטען אַזוי לאַנג ווי די גאַס איז פריי; סידען איהר וועט קענען אַבריינגען דאָס זומערהייזעל, וואָס איך זעה פון הויף, און מיר געבען סיגנאַלען דורכ'ן פענסטער. דער וועכטער וועט מיר נאָכלויפען ווי אַ הונד נאָך אַ האָז,

מאכענדיג א האלבען קרייז, בעת איך וועל לויפען אין א גלייכער ליניע, און איך וועל זיין פינף אָדער צעהן טריט ווייט פון איהם. זייענדיג אויף דער גאס, וועל איך אריינשפרינגען אין דער קארעמע און מיר וועלען אוועקגאלאָפירען. אויב דער וועכטער וועט שיסען — נון, דאן קען מען זיך ניט העלפען; דאָס קענען מיר שוין ניט בעוואָרענען. אָבער, איידער א זיכערען טויט אין געפענגניס, לוינט זיך עס גאנץ גוט צו ריזיקירען."

געגען-פאָרשלעגע זיינען געמאכט געוואָרען, אָבער דער דאָזיגער פלאַן איז ענדליך אָנגענומען געוואָרען. אונזער קרוזשאַק האָט איבערגענומען די אַנגעלעגענהייט אין זיינע הענד; מענשען וואָס האָבען מיך קיינמאָל ניט געקאָנט, האָבען זיך אין דעם בעטייליגט, אזוי ווי עס וואָלט זיך געהאַט דעלֶט וועגען דער בעפרייאונג פון זייער טהייערסטען ברודער. די אונטער-נעהמונג איז אָבער געווען אַרומגערינגעלט מיט שוועריגקייטען, און די צייט איז זיך געלאָפען מיט אַ שרעקליכער געשווינדקייט. איך האָב געאַר-בייט שווער, שרייבענדיג ביז שפעט אין דער נאַכט; אָבער מיין געזונד האָט זיך פונדעסטוועגען געבעסערט מיט אַזאַ געשווינדקייט, וואָס האָט מיך אויפגעשוידערט. ווען מען האָט מיך דאָס ערשטע מאָל אַרויסגעלאָזט אין הויף, האָב איך קוים געקענט קריבען ווי אַ טשערעפאַכע איבער דער סטעזשקע; איצטער האָב איך זיך געפיהלט גענוג שטאַרק צו לויפען. אמת, איך בין נאָך אַלץ געגאַנגען אזוי פאַמעלעך, כדי מען זאָל פון מיר די שפאַציר-גענג ניט אוועקנעהמען; אָבער מיין נאַטירליכע לעבאַפטיגקייט האָט מיך צו יעדער צייט געקענט פערראַטהען. און מיינע חברים זיינען אין דער זעלבער צייט געווען פערנומען מיט דעם צונויפברענגען מעהר ווי אַ פאָר צעהנדליג מענשען פאַר דער אונטערנעהמונג, מיט דעם קריגען אַ פערד, אויף וועלכען מען זאָל זיך קענען פערלאָזען, אַן ערפאַהרענעם קומשער, און מיט דעם בעזאַרגען אַ הונדערט אַנדערע ניט פאָראויסגע-זעהנע קלייניגקייטען, וועלכע שפרינגען תמיד אַרויס ביי אַזעלכע קאָנ-ספיראַציעס. די צוגרייטונגען האָבען אוועקגענומען אונגעפעהר אַ מאָנאַט, און יעדען טאָג האָט מען מיך געקענט צוריקפיהרען אין פערהאַפטונגס-געפענגניס.

ענדליך איז דער טאָג פאַר דעם ענטלויפען בעשטימט געוואָרען. דער 29טער יוני, אַלטען סטיל, איז דער טאָג פון די הייליגע פעטער און פאַוועל. מיינע פריינד, וועלענדיג אריינוואַרפען אַ פונק פון סענטימענט-טאַליטעט אין זייער אונטערנעהמונג, האָבען מיך געוואָלט בעפרייען אין דעם דאָזיגען טאָג. זיי האָבען מיר געלאָזט וויסען, אַז אַלס ענטפער אויף מיין סיגנאַל, "אלעס איז אין אָרדנונג אינוועניג", וועלען זיי מיר סיגנאַל-

לירען, „אלעס איז אין אָרדנונג אויסוועניג“ אַרויפלאָזענדיג אַ רויטען שפּיעל־באַלאָן. דאָן וועט אָנפֿאַהרען די קאַרעטע, און מען וועט זינגען אַ ליעד, מיר צו לאָזען וויסען ווען די גאס איז אָפֿען.

איך בין אַרויסגעגאַנגען דעם 29טען, האָב אַרונטערגענומען מיין היטעל, און געוואַרט אויפֿ'ן באַלאָן. ער האָט זיך אָבער ניט בעוויזען. עס איז אַריבער אַ האַלבע שטונדע. איך האָב געהערט דעם אָנפֿאַהרען פֿון אַ קאַרעטע אין גאס; איך האָב געהערט אַ מענער־שטימע זינגענדיג אַ ליעד, וואָס איז מיר געווען אונבעקאַנט; אָבער קיין באַלאָן האָט זיך ניט בעוויזען.

די שטונדע איז געווען אַריבער, און מיט אַ געבראַכענעם האַרצען האָב איך זיך אומגעקעהרט אין מיין צימער. „עפעס האָט זיך געמוזט ניט איינגעבען“, האָב איך צו זיך געזאָגט.

דאָס אונמעגליכע האָט יענעם טאָג פּאַסירט. הונדערטער קינדער־באַלאָנען זיינען אַלעמאָל דאָ צום פּערקויפֿען אין פּעטערבורג, נעבען גאַסטינאָי דוואַר. דעם דאָזיגען פּריהמאָרגען איז קיין איינער ניט געווען; ניט איין איינציגען קינדער־באַלאָן האָט מען געקענט קריגען. מען האָט יאָ געפֿונען איינעם, אַ קינד האָט איהם פּערמאָגט, ער איז אָבער געווען אַן אַלטער און ער איז ניט געפֿלויגען. מיינע פּריינד זיינען דאָן אַרוינגעלאָפֿען אין אַ געשעפט פֿון וויסענשאַפֿטליכע אַפּאַראַטען, האָבען געקויפט אַן אַפּאַראַט צו מאַכען וואַסער־שטאַף־גאַז, און האָבען דעם באַלאָן אָנגעפּילט דערמיט; ער איז אָבער אַלץ ניט געפֿלויגען: דער גאַז איז ניט געווען גענוג ריין. די צייט איז געוואָרען קורץ. אַ דאַמע האָט דאָן צוגעטשעפּעט דעם באַלאָן צו איהר שירם, און האַלטענדיג דעם שירם הויך איבער'ן קאָפּ, איז זי אַרומגעגאַנגען הינדאָן־צוריק פּאַזשע דער וואַנד פֿון אונזער הויף; איך האָב אָבער קיין זאַך ניט געזעהן, — די וואַנד איז געווען צו־הויך און די דאַמע צו־נידערדיג.

ווי עס האָט זיך נאָכהער אַרויסגעוויזען, האָט קיין בעסערע זאַך ווי דער צופּאַל מיט דעם באַלאָן ניט געקענט געבען. ווען די שטונדע פֿון מיין שפּאַציר איז געווען אַריבער, איז די קאַרעטע געפֿאַהרען איבער די גאַסען, וועלכע מיר האָבען געזאָלט דורכפֿאַהרען נאָך דעם ענטלויפֿען; און דאָר־טען, אין אַ שמאָלער געסעל, איז זי פּערהאַלטען געוואָרען פֿון אַ דוצענד אָדער מעהר וועגען, וועלכע האָבען געפּיהרט האַלץ פּאַר'ן שפּיטאַל. די וועגען זיינען ניט געגאַנגען אין אָרדנונג, — אייניגע זיינען געגאַנגען אין דער רעכטער זייט פֿון גאס און אַנדערע אין דער לינקער, — און די קאַרעטע האָט געמוזט דורכפֿאַהרען גאַנץ לאַנגזאַם צווישען זיי; ביי אַ

ווינקל פון גאס איז דער וועג אין גאנצען געווען פערשפארט. ווען איך וואָלט דאָרט געווען, וואָלט מען אונז זיכער געכאפט.

איצטער האָט מען איינגעפיהרט אַ גאנצען סיסטעם פון סיגנאלען איבער אַלע גאסען, דורך וועלכע מיר האָבען געוואָלט דורכפאָהרען בעת מיר וועלען ענטלויפען, כדי צו געבען צו וויסען אויב די גאסען זיינען ניט פריי. אויף אַ פאָר מײל פונ'ם שפיטאָל האָבען מײנע חברים זיך פונאַנ-דערנגעשטעלט אויף דער וואַך. איינער האָט געדארפט אַרומגעהן הײן-און-צוריק, האַלטענדיג אַ מיכעל אין האַנד, וועלכע ער האָט געוואָלט אַרײַנ-לעגען אין קעשענע בעת וועגען וועלען אָנקומען; אַ צווייטער האָט געוואָלט זיצען אויף אַ שטיין און עסען קארשען, און ווען וועגען וועלען אָנקומען זאָל ער אויפהערען; און אַזוי ווייטער. אָט די אַלע סיגנאלען האָבען געוואָלט איבערגעגעבען ווערען פון איין גאס צו דער אַנדערער, ביז זיי וועלען אָנקומען צו דער קארעטע. מײנע חברים האָבען אויך אָבערדונגען דאָס גרויע זומערהייזעל, וואָס איך האָב געזעהן פון הויף, און ביי אַן אָפענעם פענסטער פון דעם קליין הייזעל איז געשטאַנען אַ פיעדעל-שפיעלער מיט זיין פיעדעל, גרייט אָנצופאַנגען שפיעלען, ווען דער סיגנאַל „די גאס איז פריי“ וועט אָנקומען צו איהם.

דער פערזוך איז געווען בעשטימט פאַר דעם נעקסטען טאָג. אָבלענען ווייטער וואָלט געווען געפעהרליך. עס איז אַ פאַקט, אַז די קארעטע איז בעמערקט געוואָרען פון די שפיטאָל-מענשען און עטוואָס פערדעכטיגעס האָט שוין געמוזט האָבען דערגרייכט די אויערען פון די בעאַמטע, וואָרים די נאַכט פאַר מײן ענטלויפען האָב איך געהערט ווי דער פאַטרול-אָפיציר האָט געפרעגט דעם וואַך-סאָלאַדאָט, וועלכער איז געשטאַנען אַנטסקענען מײן פענסטער, „וואו האָסטו דייע קוגעל-פאַטראָנען?“ דער סאָלאַדאָט האָט זיי אָנגעהויבען אויף אַן אונגעלומפערטען אופן אַרויסנעהמען פון זיין קוילען-בייטעלע, וואָס עס האָט איהם גערויערט אַ פאָר מינוטען. דער פאַטרול-אָפיציר האָט איהם אויסגעזידעלט. „האָט מען דיר ניט געזאָגט היינט אבער, אַז דו זאָלסט האַלטען פיער קוגעל-פאַטראָנען אין שינעל-קעשענע?“ און ער איז געשטאַנען איבער'ן וואַך סאָלאַדאָט ביז ער האָט אַרײַנגעלעגט צו זיך אין קעשענע פיער קוילען. „פאַס אויף!“ האָט ער אוועקגעהענדיג געזאָגט צום סאָלאַדאָט.

דעם נייעם פלאַן מכה די סיגנאלען האָט מען מיר געמוזט גלייך איבערגעבען; און אויף מאָרגען, אַ זיינער צוויי, איז אַרײַנגעקומען אין געפענגניס אַ דאַמע — אַ טהייערע קרובה מײנע — און האָט געבעטען מען זאָל מיר איבערגעבען אַ טאַשען-זייגער. אַלעס האָט געמוזט דורכגעהן דורך די הענד פון פראָקוראַר; נאָר אַזוי ווי דאָס איז געווען ניט מעהר ווי

א זייגער, אָהן אַ קעסטל, האָט מען מיר דאָס איבערגעגעבען. אינוועניג איז געווען אַ קליין שיפּרירטער צעמעלע, וועלכער האָט ענטהאַלטען דעם גאַנצען פּלאַן. ווען איך האָב עס איבערגעלייענט, בין איך געווען אַ פּער-ציטערטער, אזא געוואַנטער שריט איז דאָס געווען. די דאַמע, וועלכע איז אליין געווען פּערפּאָלגט פון דער פּאָליציי צוליב פּאָליטישע אורזאַכען, האָט געקענט גלייך אַרעסטירט ווערען, ווען אימיצען זאָל איינפּאַלען צו עפענען דעם דעקעל פון זייגער. איך האָב איהר אָבער געזעהן געמיטהליך אַרויסקומענדיג פון געפּענגניס און אַוועקגעהענדיג לאַנגזאַם אויפ'ן בולוואַר.

אַ זייגער פּיער, ווי געוועהנליך, בין איך אַרויס און האָב געגעבען מיין סיגנאַל. באַלד דערויף האָב איך דערהערט דעם אָנפּאַהרען פון דער קאַרעטע, און מיט אַ פּאָר מינוטען שפּעטער האָבען די טענער פון דער פּיעדעל אין דעם גרויען הייזעל געקלונגען איבער'ן הויף. איך בין אָבער דאָן געווען ביי דעם צווייטען עק פון דער געביידע. ווען איך בין צוריקגע-קומען צום ברעג פון דער סטעזשקע, וואָס איז געווען נאָהענט צום טהויער, — אן ערך אַ הונדערט טריט, — איז דער וואַך-סאָלדאַט געווען האַרט נעבען מיר. „נאָך איין מאָל אַרומגעהן“, האָב איך געקלערט — אָבער איידער איך האָב דערגרייכט דעם ווייטסטען ברעג, האָט די פּיעדעל פּלוצלינג אויפּגעהערט צו שפּיעלען.

מעהר ווי אַ פּערטעל שטונדע פול מיט אַנגסט איז אַריבער, איידער איך האָב פּערשטאַנען די אורזאַך דערפון. אַ צוועלף שווער אָנגעלאָדענע וועגען האָבען זיך בעוויזען אין טהויער און זיינען געפּאַהרען צום צווייטען עק פון הויף.

באַלד דערנאָך האָט דער פּיעדעל-שפּיעלער — אַ גוטער שפּיעלער. מוז איך זאָגען — אָנגעהויבען אַ ווילד-אויפּרענענדע מאַזורקאַ פון קאַנט-סקי, אזוי ווי ער וואַלט זאָגען, „איצט לויף גלייך, — איצט איז דיין צייט!“ איך בין גענאָנגען פּאַמעלעך צום נעהנטסטען ברעג פון דער סטעזשקע, שוידערנדיג ביי דעם געראַנק, אַז די מאַזורקע קען נאָך אויפ-הערען איידער איך וועל דאָרטען צוקומען.

ווען איך בין שוין דאָרט געווען האָב איך זיך אומגעקעהרט. דער סאָלדאַט האָט זיך אָבעשטעלט אַ פינף אָדער זעקס טריט הינטער מיר, ער האָט געקוקט אין דער צווייטער זייט. „איצט אָדער קיינמאַל ניט!“ איך געדענק ווי דער דאָזיגער געדאַנק האָט דורכגעצוקט אין מיין קאָפּ. איך האָב אַרונטערגעוואָרפען מיין גרינעם כאַלאַט און אָנגעהויבען לויפֿען. פּיעל טעג כּסדר האָב איך פּראַקטיצירט ווי אזוי זיך צו בעפּרייען פון דעם דאָזיגען אונענדליך לאַנגען און אונבעקוועמען בנד. ער איז

געווען אזוי לאַנג, אז איך האָב געמוזט טראָגען די פּאַלעס אויף מיין לינקען אָרעם, אזוי ווי די דאַמען טראָגען די שלעפעס פון זייערע רייט-קליידער. וואָס איך האָב ניט צוטהאַן, האָב איך איהם אַלץ אין איין מאָמענט ניט געקענט אויסטהאַן. איך האָב פונאַנדערנעשניטען די נעט אונטער די אָרעם-לעכער, אָבער דאָס האָט ניט געהאַלפּען. איך האָב דאָן בעשלאָסען זיך אויסלערנען איהם אַרונטערצואוואַרפען אין צוויי בעוועגונגען: איינער אַרונטערואַרפענדיג די פּאַלעס פון מיין אָרעם, די צווייטע אַרונטערלאָזען דעם כאַלאַט אויף דר'ערד. געדולדיג האָב איך עס פּראַקטיצירט אין מיין צימער, ביז וואַנען איך האָב עס געקענט מאַכען אזוי געשיקט, ווי די סאָלדאַטען בעגעהען זיך מיט זייערע ביקסען. „איינס, צוויי“, און ער איז געלעגען אויף דר'ערד.

צופיעל האָב איך זיך אויף מיינע כחות ניט פּערלאָזט, און איך האָב אָנגעהויבען לויפען צוערשט לאַנגזאַם, איינצושפּאַרען די קרעפטען. אזוי געשווינד אָבער ווי איך בין אָבגעלאָפּען עטליכע טריט, האָבען די פּויערים, וועלכע האָבען צונויפגעלעגט דאָס האַלץ אויפ'ן צווייטען עק פון הויף, אָנגעהויבען שרייען, „ער ענטלויפט! כאַפט איהם! האַלט איהם!“ און זיי האָבען זיך געיאָגט מיר צו כאַפען ביים טהויער. דאָן בין איך געלאָפּען אויף טויט און אויף לעבען. איך האָב פון קיין אַנדער זאך ווי לויפען ניט געדענקט, — אפילו ניט פון דער טיעפער גרוב, וואָס די וועגען האָבען געהאַט אויסגעגראָבען ביים טהויער. לויף! לויף! פּולען גאַלאַפּ!

דער וואַך-סאָלדאַט, ווי עס האָבען מיר שפּעטער דערצעהלט מיינע פריינד, וועלכע האָבען צוגעזעהן די סצענע פון דעם גרויען הייזעל, איז געלאָפּען הינטער מיר, און נאָך איהם דריי סאָלדאַטען, וואָס זיינען געזען סען אויף די טהיר-טרעפּ. דער וואַך-סאָלדאַט איז געווען אזוי נאָהענט פון מיר, אז ער איז געווען זיכער ער וועט מיך פּאַקען. עטליכע מאָל האָט ער אַ וואַרף געטהאַן זיין ביקס פּאַראַויס, וועלענדיג מיר דערלאַנגען אַ זעץ אין נאַקען מיט'ן באַיאַנעט. איין מאָמענט האָבען מיינע חברים געדענקט, אז ער האָט מיך שוין. ער איז געווען אזוי זיכער אז ער וועט מיך אזוי אויך כאַפען, אז ער האָט נאָר ניט פרובירט צו שיסען. איך האָב זיך אָבער געהאַלטען פּאַראַויס, און ער איז געבליבען שטעהן ביים טהויער.

אַרויסקומענדיג בשלום פון טהויער, האָב איך צו מיין שרעק בעמערקט, אז אין דער קאַרעטע איז געזעסען אַ ציוויל-מענש, וועלכער האָט געטראָגען אַ מיליטעריש הימעל. ער איז געזעסען ניט אומקעהרענדיג דעם קאַפּ צו מיר. „פּערקויפט!“ איז געווען מיין ערשטער געדאַנק. די חברים האָבען אין זייער לעצטען בריעף געשריבען, „איינמאָל ביזטו אין נאַס, גיב זיך ניט אונטער: ער וועלען זיין פריינד דורך צו פּערטיידיגען,

אויב עס וועט זיין נויטיג", און איך האָב ניט געוואָלט אַרײַנשפּרינגען אין דער קאַרעמע, בעת זי איז געווען פּערנומען פּון אַ שונא. ווען איך בין אָבער צוגעקומען נעהנטער צו דער קאַרעמע, האָב איך בעמערקט, אז דער מאַן וואָס איז דאָרט געזעסען, האָט געהאַט רויטליכע באַקען-באַרדען, וועלכע ווי עס האָט מיר אויסגעזעהן האָבען געהערט צו אַ הייסען פּריינד מיינעם. ער האָט ניט געהערט צו אונזער קרוזשאַק, מיר זיינען אָבער געווען פּערזענליכע פּריינד, און איך האָב מעהר ווי איינמאָל געהאַט די געלעגנהייט זיך צו בעקענען מיט זיין וואונדערליכען, וואַגענדען מוטה, און ווי ער פּלעגט פּלוצלינג ווערען שטאַרק ווי אַ הערקולעס, ווען עס האָט געהאַלטען ביי אַ געפּאָהר. „ווי קומט ער אַהער? איז דאָס מעגליך?“ האָב איך געקלערט און האָב געוואָלט אויסשרייען זיין גאַמען, איך האָב זיך אָבער פּערבאַפּט אין צייט, און נאָך אַלץ לויפענדיג האָב איך אַ קלאַפּ געטהאָן מיט די הענד, צוצוציהען זיין אויפּמערקזאַמקייט. ער האָט אומ- געדעהט זיין פנים צו מיר — און איך האָב דערקענט ווער דאָס איז „שפּרינג אַרײַן, געשווינד, געשווינד!“ האָט ער געשריען מיט אַ שרעקליכען קול, רופּענדיג מיך און דעם קוטשער מיט אַלערליי נעמען, מיט אַ רעוואָלווער אין האַנד גרייט צו שיסען. „גאַלאַפּ! גאַלאַפּ! איך וועל דיך טויטען!“ האָט ער געשריען צום קוטשער. דאָס פּערד, אַ פּראַכט-פּולער וועט-לויפּער, וואָס מען האָט פאַר דעם צוועק געהאַט געקויפּט — האָט זיך אוועקגעלאָזט אין פּולען גאַלאַפּ. צעהנדליגער שטימען וואָס האָבען געשריען, „האַלט זיי! כאַפּט זיי!“ האָבען אָבערקלאַנגען הינטער אונז, אין דער צייט וואָס מײַן פּריינד האָט מיר געהאַלפּען אָנטהאַן אַן עלגעאַנטען מאַנטעל און אַן אָפּעראַ-הוט. אָבער די אמת'ע געפּאָהר איז ניט געווען אזוי פּיעל אין די נאַכיאַגערס, ווי אין דעם סאָלדאַט, וואָס איז געשטאַנען ביי דעם טהויער פּון שפּיטאַל, אונגעפּעהר פּונקט אַנקעגען דעם אָרט וואו די אַרעמע האָט געדאַרפּט וואַרטען. ער האָט מיך געקענט שמע- רען אַרײַנצושפּרינגען אין דער קאַרעמע, אָדער פּעהאַלטען דעם פּערד, איינפאַך געבענדיג אַ לויף עטליכע טריט פּאַרווערטס. מען האָט דעריבער בעאויפּטראַגט אַ פּריינד, אז ער זאָל פּעראינטערעסירען דעם סאָלדאַט אין אַ געשפּרעך. ער האָט עס דורכגעפּיהרט מיט דעם גרעסטען ערפּאָלג. אזוי ווי דער סאָלדאַט איז אַמאָל געווען בעשעפּטיגט אין דער לאַבאָראַטאָריע פּון שפּיטאַל, האָט מײַן פּריינד מיט איהם פּערפּיהרט אַ וויסענשאַפּטליכען שמועס, רעדענדיג וועגען דעם מיקראַסקאָפּ און די וואונדערליכע זאַכען וואָס מען זעהט דורך איהם. אַנדייטענדיג אויף אַ געוויסען פּאַראַזיט אין דעם מענשליכען קערפּער, האָט ער געפּרעגט, „האַט איהר ווען עס איז געזעהן וואָס פאַר אַ שרעקליכען עק ער האָט?“ „וואָס, מענש, אַן עק?“

„יא, ער האָט; אונטער'ן מיקראַסקאָפּ איז ער אַט אזוי גרויס“. „דער-
 צעהלט מיר נאָך ניט אזעלכע געשיכטען!“ האָט דער סאָלדאַט געענט-
 פערט. „איך ווייס בעסער. דאָס איז געווען דאָס ערשטע זאָך, וואָס איך
 האָב געזעהן אונטער'ן מיקראַסקאָפּ“. אָט די לעבעדיגע דיסקוסיאָן איז
 פאַרגעקומען פונקט דאָן, ווען איך בין זיי פערבייגעלאָפּען און אַריינגע-
 שפרונגען אין דער קארעמע. עס קלינגט ווי אַ פאַבעל, אָבער דאָס איז אַ
 טהאַטזאָך.

די קארעמע האָט זיך האַסטיג פערקירעוועט אין אַ שמאַלען געסעל,
 איז פערבייגעפּאָהרען דיזעלכע וואַנד פון הויף, וואו די פויערים האָבען
 צונויפגעלעגט דאָס האַלץ, פון וואַנען זיי זיינען זיך אַלע צולאָפּען יאָגענ-
 דיג זיך נאָך מיר. דאָס פערקירעווען זיך איז געווען אזא האַסטיגער, אז די
 קארעמע האָט זיך שיער ניט איבערגעקעהרט, ווען איך וואָלט זיך ניט אַ
 וואָרף געטהאָן אויף צוריק, מיטשלעפענדיג מיין פריינד מיט זיך; די
 דאָזיגע פּלוצלינגע בעוועגונג האָט אויסגעגלייכט די קארעמע.

מיר זיינען דורכגעפּלויגען דאָס שמאַלע געסעל און זיך פערקירעוועט
 אויף לינקס. צוויי זשאַנדאַרמען זיינען דאָרט געשטאַנען ביים טהיר פון
 אַ שענק און זיי האָבען אָבגעגעבען „משעסט“ דעם מיליטערישען היטעל
 פון מיין פריינד. „ששאַ! בערוהיג זיך!“ האָב איך צו איהם געזאָגט,
 זעהנדיג אז ער איז נאָך אַלץ שרעקליך אויפגערעגט. „אַלעס געהט כשורה;
 די זשאַנדאַרמען בעגריסען אונז!“ דער קוטשער האָט דאָן אויסגערעהט
 זיין פנים צו מיר, און איך האָב אין איהם דערקענט אַ צווייטען פריינד,
 וועלכער האָט גליקליך געשמייכעלט.

אומעטום האָבען מיר געזעהן פריינד, וועלכע האָבען אונז צוגע-
 וואונקען אָדער געוואונשען גליק, בעת מיר האָבען זיך פערבייגעיאָגט
 פערביי זיי מיט דעם פולען גאַלאָפּ פון אונזער פראַכטפאַלען פערד. מיר
 זיינען דאָן אַרויף אויף דעם גרויסען נעווסקי פראַספעקט, האָבען זיך פער-
 קירעוועט אין אַ זייטיגער גאַס און אַרויסגעשטייגט ביי אַ טהיר, אוועק-
 שיקענדיג דעם קוטשער. איך בין אַרויפגעלאָפּען די טרעפּ, און אַרויפ-
 קומענדיג אויבען, בין איך אַריינגעפאַלען אין די אַרעמס פון מיין שוועגע-
 רין, וועלכע האָט אויף מיר געווארט אין אַ שמערצליכען אַנגסט. זי האָט
 געלאַכט און געוויינט צו גלייכער צייט, מיך אונטעריאָגענדיג, איך זאָל
 וואָס גיכער איבערטהאָן אַנדערע קליידער און אונטערשנידען מיין צו-
 קעגטיגע באָרד. צעהן מינוטען שפעטער האָב איך מיט מיין פריינד פער-
 לאָזט דאָס הויז און גענומען אַ דראַשקע.

דער אַפיציר פון דער געפענגניס-וואַך און די שפיטאַל-סאָלדאַטען
 זיינען דערווייל אַרויסגעלאָפּען אין גאַס, ניט וויסענדיג וואָס אַנצוהויבען

צו טהאָן. אַ מײל אַרום האָט מען קיין דראַשקע נײַט געקענט קריגען, מײנע פריינד האָבען אַלע דראַשקעס אָבגעדונגען. אַן אַלטע פּויערטע פּון געזעמעל איז געווען קליגער ווי זיי אַלע. „אַרעמע מענשען“, האָט זי אַזוי ווי צו זיך גערעדט, „זיי וועלען זיכער אַרויסקומען אויפ'ן נעווסקי פּראָספעקט, און דאַרטען וועט מען זיי פּאַקען, אויב אימיצער וועט לױפֿען מיט אַט דער גאַס, וועלכע פּיהרט גלייך צום פּראָספעקט.“ זי איז געווען גאַנץ גערעכט, און דער אָפיציר איז צוגעלאָפֿען צום טראַמווײ-וואַגען, וואָס איז דערביי געשטאַנען, און האָט געבעטען ביי די מענשען זיי זאָלען איהם געבען זייערע פּערד, אַוועקצושיקען אימיצען רייטענדיג אונז איבערצונעהמען. אָבער די מענשען האָבען האַרטנעקיג זיך ענטזאָגט צו געבען די פּערד, און דער אָפיציר האָט נײַט געברויכט קיין געוואָלד.

וואָס אָנבעלאַנגט דעם פּיערעל־שפּיעלער און די דאַמע, וועלכע האָבען געהאַט אָבגעדונגען דאָס גרויע הייזעל, זיינען זיי אויך אַרויסגעלאָפֿען און צוגעשטאַנען צום געזעמעל מיט דער אַלטעמטשקער, וועמען זיי האָבען געהערט געבענדיג די עצה, און ווען דער געזעמעל איז זיך פּונאַנדערגע- נאַנגען זיינען זיי אויך אַוועקגעגאַנגען.

עס איז געווען אַ שעהנער נאַכמיטאַג. מיר זיינען אַוועקגעפּאַהרען צום אינזעל, וואוהין די גאַנצע פעטערבורגער אַריסטאָקראַטיע פּערקלייבט זיך אין העלע פּריהילינגס־טעג צו זעהן דעם זון־אונטערגאַנג. אויפ'ן וועג האָבען מיר זיך אָנגעשטעלט אין אַן אָבגעלאַנגענער גאַס ביי אַ פּרוזירער, אָבצוגאַלען די באַרד, פּון וואָס מײן אויסזעהן האָט זיך נאַטירליך געענ- דערט, אָבער נײַט זעהר פּיעל. מיר זיינען אַרומגעפּאַהרען איבער'ן אינזעל הין און צוריק אָהן אַ ציעל, נאָר אַזוי ווי מען האָט אונז אָנגעזאָגט נײַט צו קומען אויף אונזער נאַכט־קוואַרטיר ביז שפּעט אין דער נאַכט, האָבען מיר נײַט געוואוסט וואו צו געהן. „וואָס זאָלען מיר דערווײלע טהאָן?“ האָב איך מײן פּריינד געפּרעגט. ער האָט אויך נאַכגעטראַכט איבער דער דאָזי- גער פּראַגע. „צו דאָנאָן!“ האָט ער פּלוצלינג אַ רוף געטהאָן צום דראַשקאַר. דאָנאָנ'ס איז געווען איינער פּון די בעסטע פעטערבורגער רעסטאָראַנען. „ס'וועט קיינעם נײַט איינפּאַלען דיך צו זוכען ביי דאָנאָן“, האָ טער געלאָ- סען בעמערקט. „זיי וועלען דיך זוכען איבעראַל, אָבער נײַט דאַרטען; און מיר וועלען דערווײלע אָבעסען מיטאַג, און עפעס טרינקען אויך, לכּבוד דעם ערפּאַלג פּון דיין ענטלויפֿען.“

וואָס האָב איך געקענט אויסזעצען גענען אַזאַ פּערגניפּטיגען פּאַר- שלאַג? און מיר זיינען טאַקע אַוועק צו דאָנאָן. מיר זיינען דורכגעגאַנגען די זאַלען, וואָס זיינען געווען פּערפּלייצט מיט ליכט און געפּאַקט מיט געסט צו דער מיטאַג־שטונדע, און האָבען גענומען אַ בעזונדערען צימער,

וואו מיר האָבען פערבראכט דעם אבענד, ביז עס איז געקומען די צייט וואָס מען האָט אונז ערוואַרט. דאָס הויז, וואו מיר זיינען צוערשט פער- פאָהרען, האָט די פאָליציי דורכגעזוכט אין וועניגער ווי צוויי שטונדען נאָכדעם ווי מיר זיינען פון דאָרטען אוועק, און אזוי האָבען זיי אויך דורכ- געזוכט די וואוינונגען פון כמעט אַלע אונזערע פריינד. קיינעם איז אָבער ניט איינגעפאַלען אונז צו זוכען ביי דאָנאָן.

א פאָר טעג שפעטער האָב איך זיך געזאָלט אַריבערקלייבען אין א דירה, וועלכע מען האָט פאַר מיר אנגאַזשירט, וואו איך האָב געקענט וואוינען אויף א פאַלשען פאַספּאָרט. אָבער די דאַמע, וועלכע האָט מיך דאָרט געזאָלט בעגלייטען אין א קאַרעטע, איז געווען פאַרזיכטיג גענוג צו בעזוכען פריהער דאָס הויז אַליין, און זי האָט איהר געפונען בעלגענערט מיט שפּיאַנען. אזוי פיעל פריינד זיינען דאָרט געקומען נאָכפּרעגען זיך, צי איך בין דאָרט אויסער געפּאָהר, און זיי האָבען אַרויסגערופען דעם פער- דאַכט פון דער פּאָליציי. דערצו נאָך האָט די דריטע אַבטיילונג אָנגעדרוקט מיין בילד, און הונדערטער קאַפּיעס זיינען פערטיילט געוואָרען צווישען די פּאָליציסטען און נאַכטוועכטער. אַלע שפּיאַנען, וואָס האָבען מיך געקאָנט ביים אַנבליק, האָבען מיך אַרומגעזוכט אין די גאַסען; בעת די וואָס האָבען מיך ניט געקאָנט, זיינען געווען בעגלייט פון סאָלדאַטען און וועכטער, וועלכע האָבען מיך געזעהן דורך דער צייט פון מיין געפּאַנגענ- שאַפט. דער צאַר איז געווען ווילד, וואָס אזא מיין ענטלויפּען זאָל האָבען פאַרגעקומען אין זיין הויפטשטאָרט, אין מיטען העלען טאָג, און ער האָט געגעבען א בעפעהל, „מען מוז איהם אויסגעפינען!“

עס איז געווען אונמעגליך צו בלייבען אין פעטערבורג, און איך האָב זיך אויסבעהאַלטען אין די אַרומיגע דאַטשעס. אין דער בעגלייטונג פון עטליכע פריינד האָב איך פערבראכט אין א דערפּעל, וואָס פלעגט אין יענער צייט פון יאָהר בעזוכט ווערען פון פעטערבורגער מענשען, וועלכע ווילען אַביסעל אַרויספּאָהרען אויפ'ן לאַנד. דאָן איז בעשלאָסען געוואָרען, איך זאָל אָבפּאָהרען נאָך אויסלאַנד. אָבער פון די אויסלענדישע צייטונגען האָבען מיר זיך דערוואוסט, אז אַלע גרענעץ-טאַנציעס און באַהן-וואָקאַל- לען אין די באַלטישע פּראָווינצען און פינלאַנד ווערען שטרענג בעוואַכט פון שפּיאַנען, וועלכע קענען מיך אויפ'ן אויג. איך האָב דעריבער בעשלאָ- סען צו פּאָהרען אויף אזא וועג, וואו מען וועט זיך אַמוועניגסטענס ריכטען אויף מיר. בעוואַפענט מיט א פריינד'ס פאַספּאָרט, און בעגלייט פון אַן אַנדער פריינד, בין איך אַריבער פינלאַנד און בין געפּאָהרען אין צפון-צו צו א פּערוואָרפענעם פּאָרט אויפ'ן באַטהנישען גאַלף, פון וואָנען איך בין אַריבער נאָך שוועדען.

נאָכדעם ווי איך בין שוין געווען אַרויף אויפ'ן דעק פון דאָמפּפּער, און ער האָט שוין געהאַלטען ביים אָבנעהן, האָט מיר דער פּריינד, וועלכער האָט מיך געזאָלט בעגלייטען צום גרענעץ, אויסגעזאָגט די פעטערבורגער נייעס, וואָס ער האָט פּערשפּראַכען זיינע פּריינד פּריהער מיר ניט אויס-צוזאָגען. מיין שוועסטער העלענאַ איז געווען אַרעסטירט, ווי אויך מיין ברודער'ס פּרוי'ס שוועסטער, וועלכע פּלעגט מיך בעזוכען אין געפּענגניס איינמאַל אַ מאָנאַט, נאָכדעם ווי מיין ברודער און זיין פּרוי זיינען אַוועק נאָך סיביר.

מיין שוועסטער האָט אַבסאָלוט גאַרנישט געוואוסט וועגען די צוגרייטונגען פאַר מיין ענטלויפֿען. ערשט נאָכדעם ווי איך בין שוין געווען ענטלאָפֿען, איז אַ פּריינד אַריבערגעלאָפֿען צו איהר, אָנזאָגען איהר די פּרעהליכע נייעס. איהרע פּראָטעסטען, אַז זי האָט פון גאַרנישט ניט געוואוסט האָבען גאַרנישט געהאַלפֿען: מען האָט איהר אַוועקגענומען פון איהרע קינדער, און מען האָט איהר צוויי וואַכען געהאַלטען פּערשפּאַרט אין געפּענגניס. וואָס אָנבעלאַנגט מיין ברודער'ס פּרוי'ס שוועסטער, האָט זי געהאַט אַ שטיקעל ידיעה אַז מען פּלאַנעוועט עפעס, זי האָט אָבער קיין אַנטייל ניט גענומען אין די פּאַרבערייטונגען. דער פּראָסטער שכל האָט דאַכט זיך געקענט געבען צו פּערשטעהן די בעאַמטע, אַז אַ פּערזאָן, וועלכע האָט מיך אָפיציעל בעזוכט אין געפּענגניס, וועט זיך ניט מישען אין אַזאַ אַנגעלעגענהייט. פּונדעסטוועגען האָט מען איהר אָבגעהאַלטען העכער צוויי חדשים. איהר מאַן, אַ גוט-בעוואוסטער אַרוואַקאַט, האָט אומזיסט זיך געמאַטערט צו פּוועל'ן מען זאָל זי פּריי-לאָזען. „איצט ווייסען מיר שוין“, האָבען די זשאַנדאַרמסקע אָפיצירען איהם געזאָגט, „אַז זי האָט גאַר-נישט געהאַט צו טהאָן מיט זיין ענטלויפֿען. אָבער, פּערשטעהט איהר, אין דעם טאַג וואָס זי איז אַרעסטירט געוואָרען, האָבען מיר געמעלרעט דעם קיזער, אַז די פּערזאָן וואָס האָט אָרגאַניזירט דאָס ענטלויפֿען איז ענט-דעקט און אַרעסטירט. עס וועט אַלזאַ איצטער געהען אַ שטיקעל צייט צוצוגרייטען דעם קיזער, ער זאָל איינזעהן, אַז זי איז ניט די ריכטיגע פּערברעכערין.“

איך בין דורכגעפּאַהרען שווערען ניט אָבשטעלענדיג זיך אין ערגעץ, און בין אַוועק נאָך כּריסטיאַניאַ, וואו איך האָב געווארט עטליכע טעג אויף אַ דאָמפּפּער אָבצופּאַהרען נאָך הוּל, זאַמלענדיג דערוויילע אויס-קינפטע וועגען דער פּויעריס-פּאַרטיי פון דעם נאָרוועגישען סטאַרטינג (פּאַרלאַמענט). געהענדיג צום דאָמפּפּער האָב איך זיך מיט אַנגסט געפּרעגט, „אונטער וואָס פאַר אַ פּאַהן זענעלט ער, אַ נאָרוועגישען, דייטשען, אָדער ענגלישען?“ דאַן האָב איך דערזעהן פּלאַטערנדיג אויפ'ן

מעמוארען פון א רעוואָלוציאָנער

שפיץ פון דער שיה דעם „יוניאָן דזשעק“ — די פּאָהן אונטער וועלכע
 אזוי פיעל פליכטלינגע, רוסישע, איטאליענישע, פראנצויזישע, אונגאַר-
 רישע, און פון אלע נאַציאָנאַליטעטען האָבען געפונען אַן עיר מקלט. איך
 האָב זי בעגריסט פון מיין טיעפסטען האַרצען.

זעקסטער טייל.
מערב-איראן

I

א שטורעם האָט געבושעוועט אויף דעם נאָרד־זעע, ווען מיר האָבען זיך דערנעהנטערט צו די ברעגעס פון ענגלאַנד. איך האָב אָבער דעם שטורעם בעגעגענט מיט פרייד. דער קאמפף פון אונזער דאמפפער מיט די ווילדע רוישענדע כוואליעס האָט מיר פערשאפט פערגעניגען, און שעה'ען לאַנג בין איך געזעסען אויפ'ן פאָדערטייל פון שוף, וואו דער שוים פון די כוואליעס האָט מיר געשפריצט אין געזיכט. נאָך די צוויי יאָהר, וואָס איך האָב פערבראַכט אין דעם פינסטערען קאזעמאַט, האָב איך דערפיהלט ווי יעדער פיכר פון מיין נשמה קלאַפט און דורשט צו געניסען די פולע שטאַר־קייט פון לעבען.

איך האָב בדעה געהאַט צו פערבלייבען אין אויסלאַנד ניט מעהר ווי עטליכע וואָכען אָדער מאָנאַטען : נישט מעהר וויפיעל עס וועט נויטיג זיין, דער טומעל וועגען מיין ענטלויפען זאָל איינגעשטילט ווערען און איך זאָל קומען אביסעל צו די כחות. איך האָב געלאַנדעט אונטער דעם נאָמען לעוואשאַף, אויף וועלכען נאָמען איך האָב פערלאָזען רוסלאַנד ; און אויס־מיידענדיג לאַנדאָן, וואו די שפּיאָנען פון דער רוסישער געזאַנדטשאַפט וואַלטען זיך באַלד נאָכגעשלעפט נאָך מיר, בין איך צוערשט אַוועק אין עדינבורג.

אויסגעלאָזט האָט זיך אָבער, אז איך האָב זיך שוין קיינמאָל אין רוסלאַנד ניט צוריקגעקעהרט. איך בין נאָר אין גיכען אויפגעכאַפט געוואָר־דען פון דער כוואליע פון דער אַנאַרכיסטישער בעוועגונג, וועלכע האָט זיך פונקט דעמאָלט אויפגעהויבען אין מערב־איראָפּאַ ; און איך האָב געפיהלט, אז איך וועל מעהר ניצליך זיין העלפענדיג דער דאָזיגער בעווע־גונג צו געפינען איהר ריכטיגען אויסדרוק, איידער אויף וועלכען עס איז אופן אין רוסלאַנד. אין מיין פאָטערלאַנד בין איך געווען צורנוט בעקאַנט, איך זאָל קענען אָנפיהרען אַן עפענטליכע פּראָפּאַגאַנדאַ, דערהויפּט צוויי־שען די אַרבייטער און פּויערים ; און שפעטער, ווען די רוסישע בעוועגונג איז געוואָרען אַ קאַנספּיראַציע און אַ בעוואַפענטער קאַמפּף געגען דעם רעפּרעזענטאַנט פון דער אויטאָקראַטיע, האָט יעדער געדאַנק וועגען אַ פּאָלקס־בעוועגונג נויטווענדיגער ווייזע געמוזט אויפגעגעבען ווערען, בעת מיינע אייגענע נייגונגען האָבען מיך אַלץ שטאַרקער געצויגען צו טיילען

מיין שיקזאל מיט די ארבייטענדע און שאַפענדע מאַסען. ברענגען זיי אַזעלכע אַנזיכטען, וואָס זאָלען זיי העלפען אָנווענדען זייערע כחות צו דעם בעסטען נוצען פון אַלע אַרבייטער; פערטיעפען און אויסברייטען די אידעאַלען און פרינציפען, וועלכע וועלען זיין דער גרונד פון דער קומענדיגער סאָציאַלער רעוואָלוציע; ענטוויקלען די דאָזיגע אידעען און פרינציפען פאַר די אַרבייטער, ניט אַלס אַ בעפעהל וואָס קומט פון זייערע פיהרער, נאָר אַלס אַ רעזולטאַט פון זייער אייגענעם שכל; און אויף אַזאַ אופן דערוועקען זייער אייגענע איניציאַטיווע, איצט בעת זיי ווערען גערופען צו ערשיינען אויף דער היסטאָרישער אַרענאַ אַלס די בויער פון אַ נייער, גערעכטיגער פאַרם פון געזעלשאַפטליכער אָרגאַניזירונג, — דאָס האָט מיר געשיינט צו זיין פונקט אַזוי נויטיג פאַר דער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט, ווי אַלץ וואָס איך וואָלט געקענט צו יענער צייט אויפֿ-טהאַן אין רוסלאַנד. איך האָב זיך דעריבער אָנגעשלאָסען אַן די עטליכע מענשען, וועלכע האָבען געאַרבייט אין דער ריכטונג אין מערבֿ-איראָפּאַ, פערנעהמענדיג דעם פּלאַץ פון די, וואָס זיינען געווען צובראַכען פון דעם לאַנגיאָהריגען שווערען קאַמפּף.

ווען איך בין אַרונטער פון שיה אין הול און בין אָבענפֿאַהרען נאָך עדינבורג, האָב איך נור אייניגע פריינד אין רוסלאַנד און אין דער יוראַ פעדעראַציע געלאָזט וויסען וועגען מיין אָנקומען בשלום אין ענגלאַנד. אַ סאָציאַליסט מוז זיך אַלע מאָל פערלאָזען אויף זיין אייגענער אַרבייט צו מאַכען אַ לעבען, און איך האָב דעריבער גלייך גענומען זוכען עפעס אַ בעשעפטיגונג, אַזוי שנעל ווי איך האָב זיך בעזעצט אין עדינבורג, אין אַ קליין צימער הינטער'ן שטאָרט.

צווישען די פּאַסאַזשירען אויפֿ'ן דאַמפּפּער איז געווען אַ נאָרוועגישער פּאַרשער, מיט וועמען איך האָב גערעדט, פּרובירענדיג זיך דערמאָנען דאָס ביסעל פון דער שוועדישער שפּראַך, וואָס איך האָב אַמאָל געוואוסט. ער האָט גערעדט דייטש. „אַבער אַזוי ווי איהר רעדט אַביסעל נאָר וועגיש“, האָט ער צו מיר געזאָגט, „און איהר ווילט זיך צולערנען, לאָמיר ביידע רעדען נאָרוועגיש.“

„איהר מיינט שוועדיש?“ האָב איך איהם איבערגעפרעגט. „איך רעד שוועדיש, דאַכט זיך, ניט אַזוי?“

„לידער, איך וואָלט עס גיכער גערופען נאָרוועגיש; שוועדיש אודאי ניט“, איז געווען זיין ענטפּער.

אַזוי האָט מיט מיר פּאַסירט, וואָס עס האָט פּאַסירט מיט איינעם פון זשול ווער'ס העלדען, וועלכער האָט זיך על פי טעות אויסגעלערענט

פארטונעזיש אָנשטאַט שפּאַניש. ווי די מעשה אין, איך האָב אַ היבש ביסעל גערעדט מיט דעם פּראָפּעסאָר, — זאָל עס זיין אין נאָרוועגיש — און ער האָט מיר געגעבען אַ כריסטיאָניער צייטונג, וועלכע האָט ענט- האַלטען די בעריכטען פון דער נאָרוועגישער נאָרד-אַטלאַנטישער ים- טיעפּקייט עקספּעדיציע, וואָס האָט זיך נאָרוואָס אומגעקעהרט אַהיים.

גלייך ווי איך בין געקומען אין עדינבורג האָב איך אָנגעשריבען אַ נאָטיץ אין ענגליש וועגען די דאָזיגע אויספאָרשונגען, און האָב עס אוועק- געשיקט צו דעם זשורנאַל „נייטשור“ („נאָטור“), וועלכען איך מיט מיין ברודער פֿלעגען לעזען רעגעלמעסיג אין פעטערבורג פון זיין ערשטען נומער אָן. דער געהילפּס-רעדאַקטאָר האָט געענטפּערט אויף דעם נאָטיץ מיט אַ דאַנק, בעמערקענדיג מיט אַן אויסערגעווענהעליכער מילדקייט, וועלכע איך האָב זייט דאָן אָפט בעגעגענט אין ענגלאַנד, אַז מיין ענגליש איז „אַל- רייט“, נאָר מען דאַרף עס מאַכען „אַביסעל מעהר אידיאָמאַטיש“. איך מעג זאָגען, אַז ענגליש האָב איך געלערענט אין רוסלאַנד און צוזאַמען מיט מיין ברודער האָב איך איבערזעצט פּיידזש'עס „פּילאָזאָפּיע פון געאָלאָגיע“ און הערבערט ספּענסער'ס „פּרינציפּען פון ביאָלאָגיע“. איך האָב עס אָבער געלערענט פון ביכער, און האָב עס אַזוי שלעכט אַרויסגע- רעדט, אַז איך האָב געהאַט די גרעסטע שוועריגקייטען צו מאַכען זיך פּערשטענדליך צו מיין שאַטלענדישער בעל-הבית'טע. איהר טאַכטער און איך פֿלעגען אויפּשרייבען אויף שטיקלעך פּאַפּיער, וואָס מיר האָבען איינער דעם אַנדערען געהאַט צו זאָגען, און אַזוי ווי איך האָב קיין בעגריף ניט געהאַט פון דער ענגלישער אומגאַנגס-שפּראַך, האָב איך מסתמא געמאַכט די העכסט אַמוזאַנטע פּעהלערען. איך געדענק, אַז איינמאָל האָב איך גע'טענה'ט צו איהר, אָנשרייבענדיג עס, אַז איך ערוואַרט צו טהעע-צייט ניט „אייין גלאָז טהעע“, נאָר „עטליכע גלעזער“. איך האָב מורא אַז מיין בעל-הבית'טע האָט מיך געמוזט האַלטען פאַר אַ זולל וסובאַ, איך קען זיך נאָר פּערענטפּערען, וואָס סיי אין די געאָלאָגישע ביכער וועלכע איך האָב געלעזען אין ענגליש, סיי אין ספּענסער'ס ביאָלאָגיע, האָט זיך ניט געפונען קיין אָנדייטונג וועגען אַזאַ וויכטיגען ענין ווי טהעע- טרינקען.

פון רוסלאַנד האָב איך געקראָגען דעם „זשורנאַל פון דער רוסישער געאָגראַפּישער געזעלשאַפּט, און באַלד האָב איך פון צייט צו צייט אָנגע- הויבען בעזאָרגען אויך דער „טיימז“ מיט פאַראַגראַפּען וועגען רוסישע געאָגראַפּישע פּאַרשונגען. פּרוזשעוואַלסקי איז אין יענער צייט געווען אין צענטראַל-אַזיע, און זיין פּאַרטרעט איז אין ענגלאַנד נאָכגעפּאָלנט געוואָ- רען מיט אינטערעסע.

אָבער דאָס געלד, וואָס איך האָב מיט זיך מיטגעבראַכט, האָט זיך גענומען גיך אויסלאָזען, און אזוי ווי אלע מיינע בריווע נאָך רוסלאַנד זיינען איבערגענומען געוואָרען פון דער פּאָליציי, איז מיר ניט געלונגען צו לאָזען וויסען מיינע קרובים מיין אַררעסע. איך האָב זיך דעריבער אין עטליכע וואָכען אַרום אַריבערגעקליבען אין לאַנדאָן, דענקענדיג אז דאָרטען וועל איך קענען קריגען מעהר רעגעלמעסיגע אַרבייט. דער אַלטער פּליכט־לינג פ. ל. לאַווראַף האָט נאָך אַלץ רעדאַקטירט זיין „וופּעריאָד“ („פּאַר־ווערטס“) אין לאַנדאָן; אָבער אזוי ווי איך האָב געהאַפט אין גיכען זיך אומצוקעהרען אין רוסלאַנד, און אזוי ווי די רעדאַקציע פון דער רוסישער צייטונג האָט געמוזט שטרענג בעוואַכט ווערען פון שפּיאָנען, בין איך דאָרט ניט געגאַנגען.

איך האָב גאַנץ נאַטירליך אָבגעשטאַט אַ ווייזט אין קאָנטאַר פון „נייטשור“, וואו איך בין זעהר פריינדליך אויפגענומען געוואָרען פון דעם געהילפס־רעדאַקטאָר, מר. דזש. סקאָט קעלטיע. דער רעדאַקטאָר האָט געוואָלט פּערגרעסערען דעם נאָטיצען־קאָלומן, און ער האָט אויסגעפונען אז מיינע נאָטיצען זיינען געווען געשריבען אַקוראַט ווי מען האָט געדאַרפט. מען האָט מיך באַלד אָנגעוויזען אויף אַ טיש אין דער רעדאַקציע, אויף וועלכען מען האָט פאַר מיר אָנגעלעגט אַ גאַנצען באַרג וויסענ־שאַפטליכע צייטשריפטען אין אַלערליי מעגליכע שפּראַכען. „קומט אַריין יעדען מאָנטאָג, הערר לעוואַשאַף“, האָט מען מיר געזאָגט, „קוקט איבער די דאָזיגע צייטשריפטען און אויב איהר געפינט דאָרטען וועלכען עס איז אַרטיקעל, וואָס איהר דענקט אז ער פּערדיענט אויפּמערקזאַמקייט, שרייבט אַ נאָטיץ, אָדער צייכענטאָן דעם אַרטיקעל, וועלען מיר איהם שיקען צו אַ ספּעציאַליסט“. הערר קעלטיע האָט, פּערשטעהט זיך, ניט געוואוסט, אז איך פלעג יעדען נאָטיץ איבערשרייבען דריי אָדער פיער מאָל, איידער איך האָב דעם מוטה געהאַט איבערצוגעבען איהם אין מיין ענגליש; אָבער מיטנעהמענדיג די וויסענשאַפטליכע זשורנאַלען אהיים, האָט זיך מיר אין גיכען איינגעגעבען צו מאַכען אַ נישקשה'דיגען לעבען פון מיינע נאָטיצען אין „נייטשור“ און פון די פאַראַגראַפען אין דער „טיימוז“. איך האָב אויסגעפונען, אז די וועכענטליכע צאָהלונגען, אלע דאָנערסטאָג, צו די פאַראַגראַפען־מיטאַרבייטער אין דער „טיימוז“ איז געווען אַן אויסגעצייכענטער איינפיהר. פּערשטעהט זיך, עס זיינען געווען וואָכען, וואָס קיין אינטערעסאַנטע נייעס פון פרזשעוואַלסקי'ן איז ניט געווען, און נייעס פון אַנדערע טיילען פון רוסלאַנד האָט מען געפונען פאַר ניט אינטערעסאַנט; אין אזעלכע פעלען זיינען מיינע מאָהלצייטען בעשטאַנען פון ברויט מיט טהעע.

איין מאָל אָבער האָט הערר קעלטיע אַרונטערגענומען פון די פּאָלי-
צעס עמליכע רוסישע ביכער, בעטענדיג מיך איך זאָל אָנשרייבען אַ קריי-
טיק אויף זיי פאַר „נייטשור“. איך האָב אַ בליק געטהאָן אויף די ביכער
און בין געבליבען שטעהן אין פּערלעגענהייט דערוועהנדיג, אַז דאָס זיינען
געווען מיינע אייגענע ווערק איבער דער „אייזפּעריאָדע“ און די „אַראָד-
גראַפיע פון אַזיע“. מיין ברודער האָט זיי ניט פּערפּעהלט צו שיקען צו
אונזער בעליעבטען „נייטשור“. איך האָב ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן,
אָבער איך האָב זיי מיטגענומען אין דערהיים, נאָכצודענקען וועגען דער
זאך. „וואָס זאָל איך טהאָן מיט זיי?“ האָב איך זיך געפרעגט. „לויבען
קען איך זיי ניט, וואָרים זיי זיינען דאָך מיינע; און זיין צושטרענג מיט'ן
פּערפּאָסער קען איך אויך ניט, ווייל איך האַלט זיך ביי די אַנזיכטען וואָס
זיינען דאָרטען אויסגעדריקט“. איך האָב בעשלאָסען אויף מאַרנען זיי
אָבצוטראָגען צוריק און ערקלעהרען דעם הערר קעלטיע, אַז אָבוואויל איך
האָב זיך פאַרגעשטעלט אונטער דעם נאָמען לעוואַשאָפּאָ, בין איך אָבער דער
פּערפּאָסער פון די דאָזיגע ביכער און קען זיי ניט קריטיקירען.

הערר קעלטיע האָט געוואוסט פון די צייטונגען וועגען קראַפּאָטקי'ס
ענטלויפּען, און ער איז געווען זעהר צופריעדען אויסגעפינענדיג, אַז דער
ענטלאָפּענער איז אויסער געפּאָהר אין ענגלאַנד. וואָס איז שייך מיין פּער-
לעגענהייט, האָט ער גאַנץ קלוג בעמערקט, אַז עס ניט נויטיג איך זאָל
טאָדלען דעם פּערפּאָסער אָדער איהם לויבען, איך קען פשוט איבערגעבען
די לעזער דעם אינהאַלט פון די ווערק. זינט דעמאָלט איז צווישען אונז
אויסגעוואַקסען אַ פריינדשאַפּט, וועלכע האַלט נאָך אָן ביז היינטיגען טאָג.

אין נאָוועמבער אָדער דעצעמבער 1876, זעהענדיג אינ'ם בריעה-
קאָסטען פון פ. לאַווראַף'ס צייטונג אַן איינלאַדונג פאַר „ס.“ צו קומען אין
דער רעדאַקציע אָבנעהמען אַ בריעה פון רוסלאַנד, און דענקענדיג אַז די
איינלאַדונג איז געווען פאַר מיר, בין איך דאָרטען אַריבערגעגאַנגען, און
בין באלד בעפריינדעט געוואָרען מיט דעם רעדאַקטאָר און די אינגערע
מענשען, וועלכע האָבען די צייטונג געדרוקט.

ווען איך בין דעם ערשטען מאָל געקומען אין דער רעדאַקציע — מיט
אַן אָבגענאָלטער באָרד און אַ „צילינדער“ — און האָב געפרעגט דער
דאַמע, וואָס האָט מיר געעפענט די טהיר, אין מיין בעסטען ענגליש, „איז
הערר לאַווראַף דאָ?“ האָב איך געמיינט אַז קיינער וועט ניט דערקענען
ווער איך בין. עס האָט זיך אָבער אַרויסגעשטעלט, אַז די דאַמע, וועלכע
האָט מיך גאָר ניט געקאַנט, נאָר איז בעקאַנט געווען מיט מיין ברודער בעת
ער איז געווען אין ציריך, האָט מיך גלייך דערקענט און איז אַרויפגעלאָפּען

אנזאגען ווער דער גאסט אין. „איך האָב גלייך געוואוסט ווער איהר זייט“, האָט זי דערנאָך געזאָגט, „נאָך אייערע אויגען נאָך, וועלכע זיינען שטארק עהנליך צו אייער ברודער'ס“.

דאָס מאָל בין איך אין ענגלאַנד לאַנג ניט פּערבליבען. איך האָב געפיהרט אַ לעבהאַפטע קאָרעספּאָנדענץ מיט מיין פּריינד זשיימס גיליאָם, פון דער יורא פּעדראַציע, און אזוי געשווינד ווי איך האָב געפונען עטוואָס דויערהאַפטע געאָגראַפישע אַרבייט, האָב איך זיך אַריבערגעקליבען אין דער שווייץ. די בריעף וואָס איך האָב ענדליך ערהאַלטען פון דערהיים האָבען מיר דערצעהלט, אַז איך קען גאַנץ רוהיג בלייבען אין אויסלאַנד, ווייל עס איז ניטאָ גאַרנישט בעזאָנדערעס וואָס צו טהאָן אין רוסלאַנד. אַ כוואַליע פון ענטהוויאָזם האָט זיך צו יענער צייט געטראָגען איבער'ן לאַנד צו גונסטען פון די סלאַוואַניער, וועלכע האָבען רעוואָלטירט קעגען דער יאָהרען-לאַנגער טירקישער אונטערדריקונג, און מיינע פּריינד, סערגעי (סטעפּניאַק), קעלניטץ און פיעלע אַנדערע, זיינען אוועק אויף דער באַלקאַנישער האַלב-אינזעל זיך אָנצושליסען אָן די אינסורגענטען. „מיר לייענען“, האָבען מיינע פּריינד געשריבען, „די קאָרעספּאָנדענצען אין די טעגליכע צייטונגען וועגען די שוידערליכקייטען אין בולגאַריען; מיר וויינען לעזענדיג און געהען באַלד זיך אָנשליסען אָדער אַלס פּרייוויליגע אין די אינסורגענטען-באַנדעס, אָדער אַלס קראַנקען-וועכטערס“.

איך בין אוועק נאָך דער שווייץ, האָב זיך אָנגעשלאָסען אָן דער יורא פּעדראַציע פון דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבייטערס' אַסאָציאַציע, און פּאָלגענדיג דעם ראַטה פון מיינע שווייצאַרישע פּריינד, האָב איך זיך בעזעצט אין „לאַ שאַדדע-פּאַנד“.

II

די יורא פּעדראַציע האָט געשפּיעלט אַ וויכטיגע ראָלע אין דער מאָדערנער ענטוויקלונג פונ'ם סאָציאַליזם.

עס פּאַסירט שטענדיג, אַז נאָכדעם ווי אַ פּאָליטישע פּאַרטיי שטעלט פאַר זיך אַ צוועק און פּראָקלאַמירט, אַז קיין אַנדער זאַך ווי די פּאָלשטענ-דיגע דערגרייכונג פון דעם דאָזיגען ציעל וועט איהר ניט צופריעדען שטעלען, טיילט זי זיך פונאַנדער אין צוויי פּראַקציעס. איינע פון זיי בלייבט דאָס וואָס זי איז געווען, בעת די צווייטע, אָבּוואויל זי ערקלערט עפענטליך, אַז זי האָט קיין וואָרט ניט געענדערט פון איהרע פּריהערדיגע אויפגאַבען, נעהמט'ן אַ געוויסען מין קאָמפּראָמיס, און ביסלעכווייז, פון

איין קאמפראַמױס צו דעם אנדערען, ווערט זי געטריבען אלץ ווייטער פון איהר אורשפרינגליכען פראַגראַם, און זי ווערט אַ פארטיי פון בעשיידענע צייטווייליגע רעפארמען.

אזא מין פונאנדערטיילונג איז פאָרנעקומען אין דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבייטער'ס אַסאָציאַציע. די פּאָלשטענדיגע עקספּראָפּיאַציאָן פון די היינטיגע אייגענטימער פון לאַנד און קאָפיטאַל, און די איבערגעבונג פון אַלץ וואָס איז נויטיג פאַר דער שאַפונג פון רייכטימער צו די פּראָ-דוצירער אַליין, איז געווען דער ציעל, וואָס די אַסאָציאַציע האָט פאַר זיך אוועקגעשטעלט אין איהר אָנפאַנג. די אַרבייטער פון אַלע נאַציאָנען זיינען גערופען געוואָרען צו פּאַרמירען זייערע אייגענע אָרגאַניזאַציעס פאַר אַ דירעקטען קאַמפּף אַנטקעגען דעם קאַפיטאַליזם; אויסצואַרבייטען די מעטאָדען פון סאָציאַליזירען די פּראָדוקציאָן און קאָנטומפּיאַציע פון רייכ-טום; און ווען זיי וועלען זיין גרייט דערצו, זאָלען זיי נעהמען אין בעזיץ אַלץ וואָס איז נויטיג פאַר דער פּראָדוקציאָן און זאָלען זי קאָנטראָלירען אָהן וועלכער עס איז ריקזיכט אויף דער היינטיגער פּאָליטישער אָרגאַניזאַציע, וועלכע מוז פּאָלשטענדיג איבערגעאַנדערשט ווערען. די אַסאָציאַציע האָט אויף אזא אופן געזאָלט ווערען דער מיטעל פאַר דער צוגרייטונג פון אַ געוואָלדיגער רעוואָלוציע אין די מוחות פון די מענשען, און דערנאָך אין די לעבענס-פּאַרמען גופאַ — אַ רעוואָלוציע, וועלכע וואָלט אויפגעעפנט פאַר דער מענשהייט אַ נייע עפּאָכע פון פּראָגרעס, בעגריינדעט אויף דער אַלגעמיינער סאָלידאַריטעט. דאָס איז געווען דער אידעאַל, וואָס האָט אויפגעוועקט מיליאָנען אייראָפּעאישע אַרבייטער פון זייער דרעמעל, און האָט צוגעצויגען צו דער אַסאָציאַציע איהרע בעסטע אינטעלעקטועלע כחות.

עס האָבען זיך אָבער באַלד ענטוויקעלט צוויי פּראַקציעס. נאָכדעם ווי די מלחמה פון 1870 האָט זיך געענדיגט מיט דער פּאָלשטענדיגער ניעדערלאַגע פון פּראַנקרייף און דער אויפשטאַנד פון דער פּאַריזער קאָמונע איז געווען אונטערדריקט, און די דראַקאָנישע געזעצען, וועלכע זיינען דורכגעפיהרט געוואָרען אַנטקעגען דער אַסאָציאַציע, האָבען אויסגעשלאָסען די פּראַנציוזישע אַרבייטער פון נעהמען אַנטייל אין איהר; און נאָכדעם ווי פון דער אַנדער זייט איז איינגעפיהרט געוואָרען אַ פּאַר-לאַמענטאַרישע רעגירונג אין דעם, „פּעראַייניגטען דייטשלאַנד“ — דער ציעל-פונקט פון די ראַדיקאַלען זינט 1848 — האָבען די דייטשען געמאַכט אַ פּערוזף אומצואַנדערשען די ציעלען און די מעטאָדען פון דער גאַנצער סאָציאַליסטישער בעוועגונג. די „עראָבערונג פון מאַכט אינער האַלב די עקזיסטירענדע שטאַטען“ איז געוואָרען די פּאַראָלע

פון יענער סעקציע, וועלכע האָט זיך א נאָמען געגעבען „סאָציאלדעמאָ-קראַטיע“. די ערשטע ערפאלגען פון דער דאָזיגער פארטיי אין די וואַהלען צום דייטשען רייכסטאג האָבען אַרויסגערופען גרויסע האָפענונגען. אזוי ווי די צאָהל פון די סאָציאלדעמאָקראַטישע דעפוטאטען איז געוואַקסען פון צוויי אויף זעבען, און דערנאָך אויף נייען, האָבען זאָנסט גאַנץ שכל-דיגע מענשען מיט זיכערהייט אויסגערעכענט, אז איידער דער יאָהר הונדערט וועט זיך ענדיגען וועלען די סאָציאלדעמאָקראַטען האָבען א מאַיאָריטעט אין דעם דייטשען פאַרלאַמענט, און זיי וועלען דעמאָלט איינ-פיהרען דעם סאָציאַליסטישען „פּאַלקס-שטאַט“ דורך די ריכטיגע געזעצ-געבונג. דער סאָציאַליסטישער אידעאַל פון דער דאָזיגער פארטיי האָט שטופענווייז פערלאָרען דעם כאַראַקטער פון עטוואָס אזוינס, וואָס האָט געוואַלט אויסגעאַרבייט ווערען פון די אָרגאַניזאַציעס גופא, און האָט זיך פערוואַנדעלט אין אַ שטאַטליכער פערוואַלטונג פון די אינדוסטריען, — אין דער ווירקליכקייט, אין אַ שטאַטס-סאָציאַליזם, — דאָס הייסט, שטאַטס-קאָפיטאַליזם. היינטיגען טאָג, אין דער שווייץ, ווענדען די סאָציאַלדעמאָקראַטען אָן זייערע כחות אין דער פּאַליטיק צו העלפען די צענטראַליזאַציע אָנשטאַט דעם פּעדעראַליזם, און אויפ'ן עקאָנאָמישען פּעלד — איינצופיהרען די שטאַטס-פּערוואַלטונג פון די באַהנען, דעם שטאַט מאַנאַפּאָל אויף די באַנקען און אויף דעם פּערקויף פון שנאַפּס. זייער נעקסטער שריט אין דער מעהר אָדער וועניגער ווייטער צוקונפט וועט זיין, די שטאַטס-פּערוואַלטונג איבער'ן לאַנד און די הויפט אינדוס-טריען, און אפילו איבער דער קאָנסומירונג פון די רייכטימער.

שטופענווייז איז דאָס לעבען און די טהעטיגקייט פון דער דייטשער סאָציאַלדעמאָקראַטישער פארטיי געוואָרען אונטערגעאָרדענט צו וואַהל-אויסרעכענונגען. די טריידיוניאָנס זיינען בעהאַנדעלט געוואָרען מיט פּעראַכטונג, און סטרייקס זיינען בעגעגענט געוואָרען מיט אונצופריעדענ-הייט, וואָרים ביידע ציהען אָב די אויפמערקזאַמקייט פון די אַרכיטעך פון דעם וואַהל-קאַמפּף. יעדער פּאַלקס-אויפשטאַנד, יעדע רעוואַלוציאָנערע אַגיטאַציע אין סיי-וועלכען לאַנד אין אייראָפּאַ, איז אין יענע יאָהרען אויפגענומען געוואָרען פון די סאָציאַלדעמאָקראַטישע פיהרער מיט נאָך מעהר פיינדליכקייט, איידער פון דער קאָפיטאַליסטישער פּרעסע.

אין די לאַטיינישע לענדער אָבער האָט דער דאָזיגער נייער צוריק-טריט געפונען גאַנץ וועניג נאָכפּאַלגער. די סעקציעס און פּעדעראַציעס פונ'ם אינטערנאַציאָנאַל זיינען געבליבען טריי די פּרינציפּען, וועלכע האָבען געהערשט בעת דער גרינדונג פון דער אַסאָציאַציע. זייענדיג פּעדע-ראַליסטען לויט זייער געשיכטע, פיינדליך צו דער אידעע פון אַ צענטראַ-

ליזירטען שטאאט, און דורכדרונגען פון רעוואָלוציאָנערע טראַדיציעס, האָבען די לאַטיינישע אַרבייטער ניט געקענט נאָכפּאָלגען די עוואָלוציע פון די דייטשען.

די שפּאַלטונג צווישען די צוויי צווייגען פון דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג האָט זיך אָנגעהויבען אַרויסווייזען באַלד נאָך דעם דייטש־פּראַנצויזישען קריעג. די אַסאָציאַציע, ווי איך האָב שוין דערמאָנט, האָט זיך בעשאַפּען אַ הערשענדע קערפּערשאַפט אין דער פּאַרם פון אַ גענעראַל־ראַטה, וועלכער איז געזעסען אין לאַנדאָן; און אזוי ווי די פיהרענדע גייסטער פון דעם דאָזיגען ראַטה זיינען געווען צוויי דייטשען, ענגעלס און מאַרקס, איז דער ראַטה געוואָרען די פעסטונג פון דער נייער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער ריכטונג. די בעגייסטערער און די אינטעלעקטועלע פיהרער פון די לאַטיינישע פּעדעראַציעס זיינען געווען באַקוּנין און זיינע פריינד.

דער קאַמפּף צווישען די מאַרקסיסטען און די באַקוּניסטען איז ניט געווען קיין פּערזענליכע אָנגעלעגענהייט. עס איז געווען דער אונפערמייד־ליכער קאַמפּף צווישען די פּרינציפּען פון פּעדעראַליזם און צענטראַלי־זאַציע, צווישען די פּרייע קאָמונע און די פּאַטערליכע שטאַאַט־הערשאַפט, צווישען די פּרייע אַקציען פון די פּאַלקס־מאַסען און די אויסבעסערונג פון די עקזיסטירענדע קאַפיטאַליסטישע צישטענדען דורך געזעצגעבונג, — אַ קאַמפּף צווישען דעם לאַטיינישען פּיער און דעם דייטשען „גייסט“, וועלכער, נאָך דער מפּלה פון פּראַנקרייך אויפ'ן שלאַכטפּעלד, האָט פאַר זיך געפּאָדערט די אויבערמאַכט אין דער וויסענשאַפט, פּאָליטיק, פּילאָ־זאָפּיע, און אויך אין סאָציאַליזם, פּאַרשטעלענדיג זיין אייגענע אויפ־פּאַסונג פון סאָציאַליזם אַלס „וויסענשאַפטליך“, בעת אַלע אַנדערע אויס־טייטשונגען האָט ער בעצייכענט אַלס „אומפּאַסיטיש“.

אויף דעם האַנגער קאָנגרעס פון דער אינטערנאַציאָנאַלער אַסאָציאַ־ציע, וועלכער איז אָבגעהאַלטען געוואָרען אין 1872, האָט דער לאַנדאָנער גענעראַל־ראַטה, דורך אַ געמאַכטע מאַיאָריטעט, אויסגעשלאָסען באַקוּנין/ען, זיין פּריינד גיליאַם, און אפילו די יורא פּעדעראַציע, פון דעם אינ־טערנאַציאָנאַל. אזוי ווי עס איז אָבער געווען זיכער, אז דער גרעסטער טייל פון דעם וואָס איז נאָך געבליבען פון דעם אינטערנאַציאָנאַל — דאָס הייסט, די שפּאַנישע, די איטאַליענישע און בעלגישע פּעדעראַציעס — וועלען זיך שטעלען אויף דער זייט פון די יורא־מענשען, האָט דער קאָנ־גרעס געזוכט אויפצולעזען די אַסאָציאַציע. אַ נייער גענעראַל־ראַטה, צונויפגעשטעלט פון עטליכע סאָציאַלדעמאָקראַטען, איז נאָמינירט געוואָ־רען אין ניו יאָרק, וואו עס זיינען ניט געווען קיין אַרבייטער אָרגאַניזאַ־

ציעם, וואָס האָבען געהערט צו דער אַסאַציאַציע, וועלכע זאָלען איהם קאָנטראָלירען, און פון וואַנען מען האָט פון איהם זינט דעמאָלט גאָרנישט געהערט. די שפּאַנישע, די איטאַליענישע, די בעלגישע און די יוראַ פּעדעראַציעס פון דעם אינטערנאַציאָנאַל, האָבען אונטער דער צייט אָנגע-האַלטען זייער עקזיסטענץ, און זיי פלעגען זיך צונויפקומען אויף זייערע יעהרליכע קאָנגרעסען, ווי געוועהנליך, פאַר די נעקסטע פינף אָדער זעקס יאָהר.

אין דער צייט וואָס איך בין אָנגעקומען אין דער שווייץ אין די יוראַ פּעדעראַציע געווען דער צענטער און די טאָן-געבערין פון די אינטערנאַ-ציאָנאַלע פּעדעראַציעס. באַקוּנין איז נאָרוואָס געווען געשטאַרבן (דעם 1טען יולי 1876), אָבער די פּעדעראַציע האָט אָנגעהאַלטען די שטעלונג, וואָס זי האָט אָנגענומען אונטער זיין אָנרעגונג.

די לאַנגע אין פּראַנקרייך, שפּאַניע און איטאַליען איז געווען אַזעלכע, אַז נור די אויפהאַלטונג פון דעם רעוואָלוציאָנערען גייסט, וועלכער האָט זיך געהאַט ענטוויקעלט צווישען די אינטערנאַציאָנאַלע אַרבייטער פאַר דער דייטש-פּראַנצוזיזשער קריעג, האָט צוריקגעהאַלטען די רעגירונגען פון צו נעהמען ענטשיידענע שריטע צו פּערניכטען די גאַנצע אַרבייטער בעוועגונג און איינפיהרען די הערשאַפט פון דעם ווייסען טעראָר. עס איז וואויל-בקאַנט, אַז די צוריק-איינפיהרונג פון דער בורבאַנישער מאַנאַר-כיע אין פּראַנקרייך האָט ניט ווייט געהאַלטען פון צו ווערען אַ ווירקליכער פּאַקט. מאַרשאַל מאַקמאַהאָן איז אויפגעהאַלטען געוואָרען אַלס פּרעזי-דענט פון דער רעפּובליק, נאָר כדי זיך צוצוגרייטען פאַר אַ וויעדער-איינפיהרונג פון דער מאַנאַרכיע; אפילו דער טאָג פון דעם פייערליכען אַריינקומען פון הענרי דעם 8טען אין פאַריז איז געווען בעשטימט, און אפילו דער פּערד-געשפּאַן, בעציערט מיט דער קרוין פון דעם פּרעסענדענט, איז שוין געווען פאַרטיג. און עס איז אויך בעוואוסט, אַז נאָר אַ דאַנק דעם פּאַקט, וואָס נאַמבעט און קלעמאַנסאָ — דער אָפּאַרטוניסט און דער ראַדיקאַל — האָבען געהאַט בעדעקט גרויסע טיילען פון פּראַנקרייך מיט קאָמיטעטען, בעוואַפענט און גרייט צום אויפשטאַנד, אַזוי געשווינד ווי דער שטאַאַט-שטרייך וועט געמאַכט ווערען, איז געשטערט געוואָרען די געפּלאַנטע צוריק-איינפיהרונג פון דער מאַנאַרכיע. אָבער די ווירקליכע קראַפט פון יענע קאָמיטעטען איז געלעגען אין די אַרבייטער, פון וועלכע פיעלע האָבען פריהער געהערט צו דער אינטערנאַציאָנאַלע און זיינען געבליבען טריי דעם אַלטען גייסט. רעדענדיג פון פּערזענליכע ידיעות, מעג איך וואַנען צו בעהויפטען, אַז די ראַדיקאַלע מיטעלקלאַס-פיהרער וואַלטען

אין אזא נויט-פאל ניט ארויסגעטרעטען ענטשלאסען, בעת די ארבייטער וואָלטען זיך בענוצט מיט דער ערשטער געלעגענהייט צו מאַכען אַן אויפ־שטאַנד, וועלכער, אָנהויבענדיג זיך מיט דער פּערטיידיגונג פון דער רעפּובליק, וואָלט פּילייכט אַוועק ווייטער אין אַ סאָציאַליסטישער ריכטונג.

דאָס זעלבע איז אויך געווען דער פּאַל אין שפּאַניען. אזוי גיך ווי די קלערקאָלע און אַריסטאָקראַטישע מקורבים פון דעם קעניג האָבען איהם געטריבען אַ דרעה צו טהאָן דעם שרויף פון דער רעאַקציע, האָבען די רעפּובליקאַנער איהם געסטראַשעט מיט אַ בעוועגונג, אין וועלכער די אַרבייטער, ווי זיי האָבען עס גוט געוואוסט, וועלען זיין דער ווירקליך קעמפּפּענדער עלעמענט. אין קאַטאַלאַניע אַליין זיינען געווען איבער אַ הונדערט טויזענד מענשען אָרגאַניזירט אין שטאַרקע טריידינג־אָנס, און מעהר ווי אַכציג טויזענד שפּאַניער האָבען געהערט צום אינטערנאַציאָנאַלן אָבאַהאַלטענדיג רעגעלמעסיגע קאָנגרעסען און פינקטליך צאָהלענדיג זייערע בייטרעגע צו דער אַסאָציאַציע, מיט אמת שפּאַנישען פּליכטס־געפּיהל. איך קען רעדען פון די דאָזיגע אָרגאַניזאַציעס פון פּערזענליכער ערפּאַהרונג, וואָס איך האָב ערוואָרבען אויפ'ן אָרט, און איך ווייס אז זיי זיינען געווען גרייט צו פּראָקלאַמירען די „פּעראַייניגטע שטאַטען פון שפּאַניען“, אויפ־געבען די הערשאַפט איבער די קאָלאָניען, און אין אייניגע פון די פּאַרט־געשריטענסטע געגענדען מאַכען ערנסטע פּראָבען אין דער ריכטונג פון קאָלעקטיוויזם. אַט די שטענדיגע געפּאַהר האָט צוריקגעהאַלטען די שפּאַנישע מאַנאַרכיע פון אונטערדריקען די אַלע אַרבייטער־און פּויערים־אָרגאַניזאַציעס, און פון איינפּיהרען אַן אַפּענע קלערקאָלע רעאַקציע.

עהנליכע צושטענדען האָבען אויך געהערשט אין איטאַליען. די טריידינג־אָנס אין צפּון־איטאַליען האָבען נאָך ניט געהאַט דערגרייכט צו דער מאַכט וואָס זיי האָבען איצט; אָבער טיילען פון איטאַליען זיינען געווען דורכגעדרונגען מיט אינטערנאַציאָנאַלע סעקציעס און רעפּובליקאַנישע גרופּען. די מאַנאַרכיע איז געהאַלטען געוואָרען אין אַ שטענדיגער מורא אָבגעשאַפט צו ווערען, אין פּאַל די מיטעלקלאַס־רעפּובליקאַנער זאָלען אַפּעלירען צו די רעוואָלוציאָנערע עלעמענטען צווישען די אַרבייטער. אין קורצע ווערטער, צוריק־בליקענדיג אויף יענע יאָהרען, פון וועלכע עס טיילט אונז אָב אַ פּערטעל יאָהרהונדערט, בין איך פּעסט איבערצייגט, אז אויב איראָפּאַ האָט נאָך 1871 ניט דורכגעמאַכט אַ פּעריאָדע פון גרויזאַמער רעאַקציע, איז דאָס הויפּטזעכליך צו פּערדאַנקען דעם גייסט, וועלכער איז אויפגעוועקט געוואָרען אין מערב־איראָפּאַ פאַר דעם דייטש־פּראַנצויזישען קריעג און איז זייט דעמאָלט אויפגעהאַלטען געוואָרען פון

די אנארכיסטישע אינטערנאציאנאליסטען, די בלאַנקיסמען, די מאדזשי-ניסטען און די שפּאַנישע „קאָנטאַנאַליסטישע“ רעפּובליקאַנער. זייענדיג פערנומען מיט זייערע לאַקאַלע וואהל־קעמפּע, האָבען די מאַרקסיסטען, פּערשטעהט זיך, וועניג וואָס געוואוסט וועגען די דאָזיגע צושטענדען. שטאַרק בעזאָרגט ניט אַרונטערצוברענגען ביסמאַרק'ס דור-נערען אויף זייערע קעפּ, און דערהויפּט מורא האָבענדיג, אז דער רעוואָלוציאָנערער גייסט זאָל זיך ניט פּערקלייבען אין דייטשלאַנד און פּיה-רען צו אונטערדריקונגען, פאַר וועלכע זיי זיינען ניט געווען צוגעגרייט, האָבען זיי ניט נאָר אָבגעזאָגט זיך פּון יעדער סימפּאַטיע מיט די מערב־איראָפּעאישע רעוואָלוציאָנערען, צוליב פּראַקטישע גרינדע, נאָר זיי זיינען אויך ביסלעכווייז דורכגענומען געוואָרען מיט אַ שנאה צום רעוואָלוציאָנערען גייסט, און זיי האָבען איהם ביטערליך פּערדאַמט וואו נאָר ער האָט זיך בעוויזען, אפילו ווען זיי האָבען בעמערקט זיינע ערשטע צייכענס אין רוסלאַנד.

קיין רעוואָלוציאָנערע צייטונגען האָבען צו יענער צייט, אונטער מאַרשאַל מאַקמאַהאָן, אין פּראַנקרייך ניט געקענט ערשיינען. אפילו זינגען די „מאַרסעליעזע“ איז בעטראַכט געוואָרען פאַר אַ פּערברעכען; און איינמאַל בין איך געווען שטאַרק איבערראַשט פּון דעם שרעק, וואָס איז בעפּאַלען עטליכע פּון מיינע מיטרייענדע אויף אַ באַהן, בעת זיי האָבען דערהערט אַ פּאָר רעקרוטען זינגענדיג דאָס רעוואָלוציאָנערע ליעד (אין מאי 1878). „לאָזט מען שוין וויעדער זינגען די „מאַרסעליעזע“? האָבען זיי מיט אַנגסט געפּרעגט איינער דעם אַנדערען. די פּראַנצויזישע פּרעסע האָט דעריבער קיין סאָציאַליסטישע צייטונגען ניט געהאַט. די שפּאַנישע צייטונגען זיינען געווען אויסגעצייכענט גוט רעדאַגירט, און אַ טייל פּון די מאַניפעסטען פּון זייערע קאָנגרעסען זיינען געווען אויס-געצייכענטע דאַרלעגונגען פּונ'ם אַנאַרכיסטישען סאָציאַליזם; אָבער ווער ווייס דען עפּעס פּון די שפּאַנישע אידעען אויסערהאַלב שפּאַניען? וואָס אַנבעלאַנגט די איטאַליענישע צייטונגען, זיינען זיי אַלע געווען אויף קורצע־יאָהרען: זיי זיינען ערשיענען, האָבען אויפּגעהערט ערשיינען, און האָבען זיך וויעדער בעוויזען ערגעץ אַנדערשוואו אונטער פּערשיידענע געמען; און ווי אויסגעצייכענט מאַכע פּון זיי זיינען ניט געווען, האָבען זיי זיך אויסער איטאַליען ניט פּערשפּרייט. די יוראַ פּעדעראַציע, מיט איהרע צייטונגען געדרוקט אין פּראַנצויזיש, איז דעריבער געוואָרען אין די לאַטיינישע לענדער דער צענטער פאַר דער אויפּהאַלטונג און דעם אויס-דרוק פּון דעם גייסט, וועלכער — איך ווידערהאַל עס — האָט געדאַמטעוועט איראָפּאַ פּון אַ זעהר פינסטערער פּעריאָדע פּון רעאַקציע. און די יוראַ

פּעדעראַציע איז אויך געווען דער באַדען, אויף וועלכען די טהעאָרעטישע בעגריפען פונ'ם אַנאַרכיזם זיינען אויסגעאַרבייט געוואָרען פון באַקונין/ען און זיינע נאָכפֿאלגער אין אַ שפּראַך, וואָס איז געווען פּערשטענדליך אויף דעם גאַנצען איראָפּעאישען קאָנטינענט.

III

אַ היבשע צאָהל אויסגעצייכענטע מענשען פון פּערשיידענע נאַציאָן־נאַליטעטען, כמעט אַלע פון וועלכע זיינען געווען פּערזענליכע פּריינד פון באַקונין, האָבען אין יענער צייט געהערט צו דער יורא פּעדעראַציע. דער רעדאַקטאָר פון אַנווער הויפּט־צייטונג, דער „בולעטין“ פון דער פּעדע־ראַציע, איז געווען דזשיימס גיליאָם, אַ לעהרער ביי פּראָפּעסיאָן, וועלכער האָט געשטאַמט פון איינער פון די אַריסטאָקראַטישע פּאַמיליען אין ניישאַטעל. קליין, מאַגער, מיט אַ שטייפּען אַרויסטריט און פּעסטער ענטשלאָסענהייט פון אַ ראַבעספּיער, און מיט אַן אמת גאָלדען האַרץ וואָס האָט זיך געעפּענט נאָר אין דער אינטימקייט פון פּריינדשאַפט, איז ער געווען אַ געבאַרענער פיהרער דורך זיינע אויסערגעווענהעליכע אַרבייטס־קרעפטען און ערנסטער טהעטיגקייט. גאַנצע אַכט יאָהר האָט ער געקעמפּט אַנטקעגען אַלערליי שטערונגען אויפצוהאַלטען די עקזיסטענץ פון דער צייטונג, נעהמענדיג דעם טהעטינסטען אַנטייל אין אַלע פרטים פון דער פּעדעראַציע, ביז וואַנען ער איז געווען געצוואונגען צו פּערלאָזען די שווייץ, וואו ער האָט מעהר קיין שום אַרבייט ניט געקענט קריגען, און האָט זיך בעזעצט אין פּראַנקרייך, וואו זיין נאָמען וועט ווען־עס איז דערמאָנט ווערען מיט דעם העכסטען רעספּעקט אין דער געשיכטע פון בילדונג.

אדהעמאַד שוויטצעבעל, אויך אַ שווייצער, איז געווען דער טיפּ פון די מונטערע, לעבהאַפטע, קלאַר־אויגיגע פּראַנצויזיש־שפּרעכענדע זייגערמאַכער פון די בערנער יוראַ־בערג. ער האָט קיינמאָל ניט פרובירט אויפגעגעבען זיין שמעלע פון אַ האַנד־אַרבייטער ביי זיין פּאָך אַלס זייגער־גראַווירער. שמענדיג פּרעהליך און טהעטיג, האָט ער אויסגעהאַלטען זיין גרויסע פּאַמיליע דורך די ערגסטע צייטען פון וועניג אַרבייט און געשניטענע פּערדיענסטען. זיין פּעהיגקייט צו נעהמען אַ שווערע עקאָנאָמישע אָדער פּאָליטישע פּראַגע, און נאָכדעם ווי ער האָט איהר דורכגערענקט, בעמראַכטען איהר פון אַן אַרבייטער־שטאַנדפּונקט, ניט אַבשוואַכענדיג איהר טיעפּסטען זין, איז געווען צו בעוואַנדערען. ער איז

מעמוצערן פון א רעוואלוציאָנער

געווען ווייט און ברייט בעקאנט אין די „בערג“, און איז געווען אלגעמיין בעליעבט ביי די ארבייטער פון אלע לענדער.

דער דירעקטער געגענוואץ פון איהם איז געווען אן אנדער שווייצער, אויף א זייגער-מאכער, שפּיכיגער. ער איז געווען א פּילאָזאָף; לאַנגזאַם אין בעוועגונג און אין דענקען, אַן ענגלענדער לויט זיין פיזישען אויסזעהן; שטענדיג זוכענדיג צו דערגרייכען די פולע בעדייטונג פון יעדען פאקט, און איבערראשענדיג אונז אלעמען מיט דער ריכטיגקייט פון די שליסע צו וועלכע ער פלעגט קומען, נאָכדענקענדיג וועגען אלערליי ענינים, אין דער צייט וואָס ער האָט געארבייט אויסהייהלענדיג דעקלעך פאר זייגערס. ארום אָט די דריי האָבען זיך אַרומגעקליבען אַ מאַסע סאָלידע, מיושב'ע, מיטעל-יִעהריגע אָדער עלטערע אַרבייטער, לייִדענשאַפּטליכע ליעבִהאַבער פון פּרייהייט, וועלכע זיינען געווען גליקליך צו בעטייליגען זיך אין אזא פּערשפּרעכענדער בעוועגונג, און אַן ערך אַ הונדערט גלענצענדע יונגע לייט, אויף מייסטענס זייגער-מאַכער — אלע זעהר אונאַבענגיג און איבערגעבען, זעהר גייסטרייך און גרייט צו געהן ביז זעלבסט-אויפּאַפּערונג.

אייניגע פליכטלינגע פון דער פּאַריזער קאָמונע זיינען צוגעשטאַנען צו דער פּעדעראַציע. עליזע רעקלו, דער גרויסער געאַגראַף, איז געווען איינער פון זיי, — דאָס איז געווען אַ טיפּ פון אַן אַמת'ען פּיוריטאַנער אין זיין אַרט לעבען און פון אַ פּראַנצויזישען ענציקלאָפּעדיסטישען פּילאָזאָף פּונ'ם לעצטען יאָהרהונדערט אין זיין דענקען. ער איז געווען דער מענש, וועלכער האָט אַנדערע בענייטערט, אָבער קיינמאָל קיינעם ניט בעהערשט, און וועט עס קיינמאָל ניט טהאָן; דער אַנאַרכיסט, ביי וועמען דער אַנאַרכיזם איז אַ פּועל-יוצא פון זיין ברייטער, אינטימער קענטעניס פון די לעבענס-פּאַרמען פון דער מענשהייט אונטער אלע קלימאַטען און אויף אלע שטופּען פון ציוויליזאַציע; וועמעס ביכער עס פּערנעהמען אַן אַרט צווישען די סאַמע בעסטע פון יאָהרהונדערט; וועמעס אויסערגעווענהליך שעהנער סטיל בעוועגט דעם געדאַנק און דעם געוויסען; און וועלכער, אַריינקומענדיג אין דער רעדאַקציע פון אַן אַנאַרכיסטישער צייטונג, זאָגט צום רעדאַקטאָר — מעג ער זיין אַ אינגעל אין פּערגלייך מיט איהם — „זאָגט מיר וואָס איך זאָל טהאָן“, און וועט זיך אַוועקזעצן ווי אַן איינפאַכער מיטאַרבייטער אין אַ צייטונג, אויספילען אַ לעדיגען פּלאַץ פון אַזויפיעל און אַזויפיעל ציילען אין דעם לויפּענדען נומער פון דער צייטונג. אין דער פּאַריזער קאָמונע האָט ער איינפאַך גענומען אַ ביקס און זיך געשטעלט אין די רייהען; און ווען ער לאַדעט איין אַ מיטאַרבייטער צו אַרבייטען מיט איהם אויף אַ באַנד פון זיין וועלט-

בעריהמטער „געאָגראַפיע“, און יענער פרעגט איהם אַ שרעקעדיגער, „וואָס האָב איך צו טהאָן?“ ענטפערט איהם: „אַז דאָ האָט איהר ביכער, דאָ איז אַ טיש, טהוט וואָס אייך געפעלט“.

צוזאמען מיט איהם איז געווען לעפראנס, אַן עלטערער מענש, אַ לעהרער, וועלכער האָט דריי מאָל אין זיין לעבען געמוזט פערלאָזען זיין לאַנד: נאָך יוני 1848, נאָך נאַפּאָליאָן דעם 3טענ'ס, „קו ד'עמאַ“, און נאָך 1870. אַ געוועזענער מיטגליעד פון דער קאָמונע, און דעריבער אויך איינער פון די, אויף וועמען מען האָט געזאָגט, אז זיי זיינען אוועק פון פאַרזי מיט מיליאָנען אין די קעשענעס, האָט ער געאַרבייט אויף דער באַהן אין לאָזאַן אַלס פראַכטיגערער, און איז שיער ניט גע'הרג'עט געוואָרען ביי אַט דער אַרבייט, צו וועלכער עס איז נויטיג געווען אינגערע פלייצעס ווי זיינע. זיין בוך וועגן דער פאַרזיזער קאָמונע איז דער איינציגער, אין וועלכען די ווירקליכע בעדייטונג פון דער דאָזיגער בעוועגונג איז געשטעלט געוואָרען אין איהר ריכטיגען ליכט. „אַ קאָמונאַליסט, ניט אַן אַנאַרכיסט, איך בעט אייך“, פלעגט ער זאָגען. „איך קען ניט אַרבייטען מיט אַזעלכע נאַרען ווי איהר זייט“; און דאָך האָט ער מיט קיין אַנדערע ווי מיט אונז ניט געאַרבייט, „ווייל, איהר נאַרען“, ווי ער האָט געזאָגט, „זייט דאָך די מענשען וועמען איך ליעב אַמבעסטען. מיט אייך קען מען נאָך אַרבייטען און בלייבען דאָס וואָס מען איז“.

אַ צווייטער געוועזענער מיטגליעד פון דער קאָמונע, וועלכער איז געווען מיט אונז, איז געווען פינדי, אַ סטאַליער פון צפון־פראַנקרייך, און אַן אַדאַפּטירטעס קינד פון פאַרזי. ער איז געוואָרען ווייט־בעקאַנט, אין דער צייט פון אַ סטרייק, וואָס איז אונטערשטיצט געוואָרען פון דעם אינטערנאַציאָנאַל, פאַר זיין ענערגיע און הייטערער אינטעליגענץ, און ער איז ערוועהלט געוואָרען אַלס מיטגליעד פון דער קאָמונע, וועלכע האָט איהם בעשטימט אַלס קאָמאַנדיר פון דעם טולעריען פאַלאַץ. בעת די ווערסאַילער היל זיינען אַרײן אין פאַרזי, דערשיסענדיג זייערע געפאַנגענע אין די הונדערטער, זיינען, וועניגסטענס, דריי מענשען דערשאַסען געוואָרען אין פערשיידענע טיילען פון שטאָדט, מיינענדיג אויף יעדען פון זיי, אז ער איז פינדי. נאָך דעם קאַמפּף אָבער האָט איהם בעהאַלטען אַ מוטחיגע מיידעל, אַ נעהמאַרין, וועלכע האָט איהם געראַטעוועט דורך איהר געלאַסענקייט, בעת איהר הויז איז דורכגעזוכט געוואָרען פון די סאָלאַדאַטען, און איז שפּעטער געוואָרען זיין פרוי. ערשט מיט צוועלף חדשים שפּעטער האָט זיך זיי איינגעגעבען צו פערלאָזען פאַרזי אונבע־ מערקט, און זיי זיינען געקומען אין דער שווייץ. דאָ האָט פינדי געלערענט מינד־פרובירונג און איז געוואָרען דערביי אַ ספּעציאַליסט. ער האָט

פערבראכט זיינע טעג נעבען דעם רויט־הייסען אויווען, און האָט בינאכט זיך אָבגעגעבען מיט פּראָפּאָגאַנדאַ אַרבייט, אין וועלכער ער האָט אויס־געצייכענט פּעראַייניגט די ליידענשאַפט פון אַ רעוואָלוציאָנער מיט דעם געזונדען פּערשטאַנד און דער אָרגאַניזאַציאָנס־קראַפט, וועלכע זיינען אייגענטימליך דעם פּאַריזער אַרבייטער.

פּאָל ברום איז דעמאָלט געווען אַ יונגער דאָקטאָר, פּול מיט גייס־טיגער אַקטיוויטעט, שטורמדיג, שאַרפּזיניג, לעבשאַפט, גרייט צו ענטוויקלען אירגענד וועלכע אידעע מיט אַ געאָמעטרישער לאָגיק ביז צו איהרע אויסערסטע קאָנזעקווענצען; מעכטיג אין זיין קריטיק אויף דעם שטאַט און דער שטאַטליכער אָרגאַניזאַציע; געפינענדיג גענוג צייט צו רעדאַקטירען צוויי צייטונגען, אין פּראַנצויזיש און אין דייטש, צו שרייבען צעהנדליגער לאַנגע בריעף, און צו זיין די נשמה פון אַן אַרבייטער־אונטערהאַלטונג; שטענדיג פּערטהאַן אין אָרגאַניזירען מענשען, מיט דעם פיינעם פּערשטאַנד פון אַן אמת'ען דרום־איינוואָהנער.

צווישען די איטאַליענער, וועלכע האָבען מיטגעאַרבייט מיט אונז אין דער שווייץ, האָבען זיך געפונען צוויי מענער, וועמעס נעמען עס זיינען שטענדיג געווען צוזאַמען פּערבונדען, און וועלען בלייבען אין זכרון פון מעהר ווי איין דור אין איטאַליען, — צוויי נאָהענטע פּערזענליכע פריינד פון באַקונין — קאַפּיעראָ און מאַלאַטעסטאַ. קאַפּיעראָ איז געווען אַן אידעאָליסט פון דעם העכסטען און ריינסטען טיפּ, וועלכער האָט אָבגע־געבען זיין בעדייטענדיגן פּערמעגען פאַר דער זאַך, און האָט זיך קיינמאָל ניט געפּרעגט פון וואָס ער וועט לעבען אין דער צוקונפּט; אַ דענקער, פּערטיעפּט אין פּילאָזאָפּישע ספּעקולאַציעס; אַ מענש, וועלכער וועט קיינמאָל קיינעם ניט וועה געטהאָן, און דאָך האָט ער גענומען אַ ביקס און מאַרשריט אין די בערג פון בענעווענטאַ, ווען ער און זיינע פריינד האָבען געדענקט, אז עס וועט מעגליך זיין אַרויסצורופּען אַן אויפשטאַנד פון אַ סאָציאַליסטישען כאַראַקטער, אָדער וועניגסטענס צו ווייזען דעם פּאָלק, אז זיינע אויפשטאַנדען דאַרפּען טראָגען אַ טיעפּערע בעדייטונג. איידער פון אַן איינפאַכען רעוואָלט אַנטקעגען די שטייערען־מאַהנער. מאַלאַטעסטאַ איז געווען אַ סטודענט פון מעדיצין, וועלכער האָט אויפ־געגעבען די מעדיצינישע פּראָפּעסיאָן צוזאַמען מיט זיין פּערמעגען צוליעב דער רעוואָלוציע. העכסט אינטעליגענט און פּול מיט פּייער, אַ ריינער אידעאָליסט, וועלכער האָט זיין גאַנצען לעבען — און ער איז שוין איצט קרוב פּופּציג יאָהר — זיך קיינמאָל ניט געפּרעגט, צי ער וועט האָבען אַ שטיקעל ברויט אָבצועסען און אַ בעט וואו איבערצושלאָפּען. ניט האָבענדיג צומאָל אַ צימער, וואָס ער זאָל קענען אָנרופּען זיין אייגענס, האָט ער

פערקויפט סאָרבעט (א מיין געטראַנק) אין די גאַסען פון לאַנדאָן, כדי צו פערדייענען אויף זיין חיונה; און ביינאַכט פלעגט ער שרייבען בריליאַנטענע אַרטיקלען פאר די איטאַליענישע צייטונגען. פערשפּאַרט אין געפענגניס אין פראַנקרייך, פריינעלאָזט, ארויסגעשיקט פון לאַנד, וויעדער פער־אורטיילט אין איטאַליען, פערשיקט אויף אן אינזעל, ענטלאָפּען, און צוריקגעקומען בעהאַלטענערהייט אין איטאַליען; שטענדיג אין רעכטען ברען פון קאַמפּף, צי אין איטאַליען, צי ערגעץ אַנדערסוואו, — האָט ער אויסגעהאַלטען אזא לעבען דרייסיג יאָהר נאַכאַנאַנד. און ווען מיר בעגעגענען איהם וויעדער, בעפרייט פון א געפענגניס אָדער ענטלאָפּען פון אן אינזעל, טרעפען מיר איהם וויעדער דעמועלכען, ווי ווען מיר האָבען איהם דאָס לעצטע מאָל געזעהן; שטענדיג אויפגעהמערדיג דעם קאַמפּף פון דאָס ניי, מיט דער איינציגער ליעבע צו מענשען, אָהן שום שנאה צו זיינע שונאים און זיינע געפענגניס־וועכטער, מיט דעם אייגענעם הערצ־ליכען שמייכל פאַר א פריינד, מיט דער אייגענער לאַסקע פאַר א קינד. רוסען זיינען געווען וועניג צווישען אונז, די מייסטע פון זיי זיינען געווען נאַכפּאָלגער פון די דייטשע סאָציאַל־דעמאָקראַטען. מיר האָבען אָבער געהאַט זשוקאָווסקי'ן, א פריינד פון הערצען, וועלכער האָט פער־לאָזען רוסלאַנד אין 1863, א גלענצענדער, עלעגאַנטער, העכסט אינמע־ליגענטער אַדעלמאַן, א ליעבלינג ביי די אַרבייטער, — וועלכער האָט בעסער ווי מיר אַלע געצויגען, וואָס די פראַנצויזען רופען „דעם אַרבייטער'ס אויער“, ווייל ער האָט פערשטאַנען ווי זיי אויפצואוואַרעמען, אַנצייגענדיג זיי אויף דער גרויסער ראָלע, וואָס זיי האָבען צו שפיעלען אין איבערבויען די געזעלשאַפט; ווייל ער האָט געוואוסט ווי זיי אויפ־צוהויבען, האַלטענדיג פאַר זיי הויכע היסטאָרישע אָנזיכטען; ווי צו וואַרפען א ליכט־שטראַהל אויף די העכסט פערוויקעלטע עקאָנאָמישע פראַבלעמען, און ווי זיי צו עלעקטריזירען מיט זיין ערנסטקייט און אויפ־ריכטיגקייט. סאָקאַלאָף, א געוועזענער אָפיציר פונ'ם רוסישען גענעראַל־שטאַב, א פערעהרער פון פּאַול לואיס קוריער פאַר זיין דרייסטקייט, און פון פרודהאָן פאַר זיינע פילאָזאָפישע אידעען, וועלכער האָט געמאַכט א סך סאָציאַליסטען אין רוסלאַנד דורך זיינע קריטישע אַרטיקלען, איז אויך א געוויסע צייט געווען מיט אונז.

איך דערמאָן נאָר יענע, וועלכע זיינען געוואָרען ווייט בעקאַנט ענטוועדער אַלס שריפטשטעלער, אָדער אַלס דעלעגאַטען צו קאָנגרעסען, אָדער אויף וועלכען עס איז אַנדערען אופן. און ראָך פרעג איך זיך, צי האָב איך בעסער ניט געדאַרפט רעדען פון די, וואָס האָבען קיימאַל ניט איבערגעגעבען זייערע נעמען צום דרוק, וועלכע זיינען אָבער געווען פונקט

אזוי וויכטיג אין דעם לעבען פון דער פּעדעראַציע, ווי ווער עס איז פון די שרייבער; וועלכע האָבען געקעמפּט אין די רייזען, און זיינען געווען גרייט צוצושטעהן צו וועלכער עס איז אונטערנעמונג, קיינמאָל ניט פּרעגענדיג, צי די אַרבייט וועט זיין גרויס אָדער קליין, בעריהמט אָדער בעשיידען, — צי עס וועט זיך אויסלאָזען מיט גרויסע רעזולטאַטען, אָדער וועט זיך פשוט ענדיגען מיט אונערליכע פּלאַגענישען פאַר זיך אליין און זייערע פאַמיליען.

איך האָב אויך געדאַרפט דערמאָנען די דייטשען ווערנער און רינקע, דעם שפּאַניער אַלבאַראַצען און פּיעלע אנדערע; איך האָב אָבער מורא אז די בלאַסע סקיצען מיינע וועלען ניט איבערגעבען דעם לעזער די אייגענע געפיהלען פון ליעבע און אכטונג, מיט וועלכע יעדער איינער פון דער דאָזיגער קליינער פאַמיליע האָט בענייטערט די וואָס האָבען זיי געקענט פּערזענליך.

IV

פון אלע שטעדט, וואָס זיינען מיר בעקאַנט אין דער שווייץ, איז לאַ שאַדע-פּאַנד פּיליכט אַם וועניגסטען אַנציהענד. זי ליעגט אויף אַ הויכען פּלאַטאָ, אין גאַנצען נאַקעט, אָהן אירגענד וועלכע געוויקסען, אָפען פאַר די ביטערע קאַלטע ווינדען אין ווינטער, בעת דער שנעע ליעגט דאָרט אָנגעלעגט אזוי טיעף ווי אין מאַסקווע, און צוגעהט און פאַלט וויעדער אזוי אָפט ווי אין פעטערבורג. עס איז אָבער וויכטיג געווען צו פּערשפּרייטען אונזערע אידעען אין דעם דאָזיגען צענטער און אַריינצוגעבען מעהר לעבען אין דער אַרטיגער פּראָפּאַגאַנדאַ. פינדי, שפּיכטיגער, אַלבאַראַצען, די בלאַנקיסטען פּעררע און זשאַלאָט זיינען געווען דאָרטען, און פון צייט-צו-צייט האָב איך געקענט אָבשטאַמען אַ בעזוך ביי גיליאָם'ען אין ניישאַטעל, און ביי שוויטצעבעל'ן אין טהאַל פון סינט אימיער.

אַ לעבען, פול מיט אַרבייט, וואָס איך האָב ליעב געהאַט, האָט זיך אָנגעפּאַנגען פאַר מיר. מיר האָבען אָבגעהאַלטען אַ סך פּערזאַמלונגען, אַליין פּערטיילענדיג אונזערע בעקאַנטמאַכונגען אין די קאַפּע-הייזער און אין די אַרבייטס-פּלעצער. איין מאָל אין וואָך האָבען מיר אָבגעהאַלטען אַ פּערזאַמלונג פון אונזער סעקציע, אויף וועלכער עס זיינען פּאַרגעקומען די לעבעדיגסטע דיקוסיאָנען, און מיר זיינען אויך געגאַנגען פּרעדיגען דעם אַנאַרכיזם אויף די פּערזאַמלונגען, וואָס זיינען אייבעררופען געוואָרען

פון די פאליטישע פארטייען. איך האָב אַ היבש ביסעל אַרומגערייזט, בעזוכענדיג אַנדערע סעקציעס און העלפּענדיג זיי.

אין פּערלויף פון דעם ווינטער האָבען מיר צוגעקראָגען אַ סך סימפּאָטיזירער, אָבער אונזער רעגעלמעסיגע אַרבייט איז זעהר פּיעל געשטערט געוואָרען דורך אַ קריזיס אין דעם זייגער-מאַכער פּאַך. אַ העלפּט פון די אַרבייטער זיינען געווען אינגאַנצען אַרבייטסלאָז, אָדער זיי האָבען בלוז טיילווייז געאַרבייט, אזוי אַז די שטאַדט-פּערזאָנלעכע האָט געמוזט עפענען גאַרקעכען צו בעזאָרגען ביליגע מאָהלצייטען אויף קאַסט-פּרייז. דעם קאַפּפּעראַטיוו ווערקשטאַט, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן רען פון די אַנאַרכיסטען אין און לאַ שאַד-פּאַנאַ, אין וועלכען אַלע מיטגלידער האָבען געקראָגען אַ גלייכען חלק פון די פּערדיענסטען, איז אָנגעקומען זעהר שווער צו קריגען אַרבייט, אונגעאַכטעט אויף זיין רעפּוטאַציע, און שפּיכטיגער האָט עטליכע מאָל געמוזט אַרבייטען אַלס וואָלקעמער פאַר אַ טאַפּעצירער, כדי צו פּערדיענען אויף זיין חיונה.

מיר האָבען אַלע יענעם יאָהר אַנטייל גענומען אין אַ מאַניפעסטאַציע מיט דער רויטער פּאַהן אין בערן. די כוואַליע פון רעאַקציע האָט זיך פּערשפּרייט ביז אין דער שווייץ, און אין בערן האָט די פּאָליציי פּערבאַטען צו טראָגען די אַרבייטער-פּאַהן, טראָץ דער קאַנסטיטוציע. עס איז דעריבער געווען נויטיג צו ווייזען, אַז וועניגסטענס ניט אומעטום לאָזען די אַרבייטער טרעטען אויף זייערע רעכטען מיט די פּיס, און אַז זיי צייגען אַרויס אַ ווידערשטאַנד. מיר זיינען אַלע אַוועק נאָך בערן צו דער פייערונג פון דער פּאַריזער קאַמונע, טראָגען די רויטע פּאַהן איבער די גאַסען, ניט אַכטענדיג וואָס עס איז פּערבאַטען. פּערשטעהט זיך, עס איז געקומען צו אַ צוזאַמענשטויס מיט דער פּאָליציי, אין וועלכען צוויי חברים האָבען בעקומען שווער-שניטען און צוויי פּאָליציסטען זיינען שווערליך פּערוואונדעט געוואָרען. אָבער די רויטע פּאַהן איז אַוועק געטראָגען געוואָרען גאַנץ אין זאַל, וואו אַ העכסט לעבעדיגע פּערוואונדונג איז אָבגעהאַלטען געוואָרען. ס'איז מיר קוים נויטיג צו דערצעהלען, אַז די אזוי גערופּענע פּיהרער האָבען זיך געפונען אין די רייען, און האָבען געקעמפּט מיט אַלעמען צוגלייך. אין דעם פּראָצעס זיינען געווען פּער-וויקעלט גענויע דרייסיג שווייצאַרישע בירגער, וועלכע האָבען אַליין געפּאָדערט מען זאָל זיי משפּט'ן, און די וואָס האָבען פּערוואונדעט די פּאָליציסטען, זיינען פּרייוויליג אַרויסגעטראָטען און האָבען ערקלעהרט, אַז זיי האָבען עס געטהאַן. אַ היבש ביסעל סימפּאַטיע איז געוואונען געוואָרען פאַר דער זאַך אין פּערלויף פון דעם משפּט; מען האָט פּער-שטאַנען, אַז אַלע פּרייהייטען מוזען אייפּעריג פּערטיידיגט ווערען, כדי

זיי זאָלען ניט פערלאָרען געהן. דער אורטייל איז דעריבער געווען א זעהר לייכטער, וועלכער איז ניט געגאנגען העכער ווי דריי חדשים געפענגניס. פונדעסטוועגען האָט די רעגירונג פון בערן פערבאָטען צו טראָגען די רויטע פּאָהן איבעראַל אין דעם גאַנצען קאָנטאָן; און די יוראָ פּעדעראַציע האָט באַלד דערנאָך בעשלאָסען, אז מען זאָל זי יאָ טראָגען, ניט אַכטענדיג אויף דעם פערבאָט, אין סט. אימיער, וואו מיר האָבען יענעם יאָהר אָבגעהאַלטען אונזער קאָנגרעס. דאָס מאַל זיינען די מייסטע פון אונז געווען בעוואַפּענט, און מיר זיינען געווען גרייט צו פּערטיידיגען אונזער פּאָהן ביז צום לעצט. אַ מחנה פּאָליציי איז אוועקגעשטעלט געוואָרען אויף אַ גרויסען פּרייען פּלאַץ, אָבצושטעלען אונזער קאָלאָנע; אַן אָבטיילונג פון דער מיליץ האָט מען געהאַלטען גרייט אויף אַ דערביי־איגען פּעלד, אונטער דעם אויסרעד, אז זיי מאַכען דאָרט איבונגען צו שייסען אין ציעל, — מיר האָבען דייטליך געהערט זייער שייסען בעת מיר האָבען מאַרשירט איבער'ן שטאָרט. ווען אונזער קאָלאָנע איז אָבער אָנגעקומען צו דעם פּרייען פּלאַץ, און פון איהר אויסעהן האָט מען געקענט אורטיילען, אז אַן אַנגריף וועט זיך אויסלאָזען מיט אַן ערנסטער בלוט־פּערגיסונג, האָט דער בירגערמייסטער אונז געלאָזט אונגעשטערט פּאַרטזעצען אונזער מאַרש ביז צום זאָל, וואו די פּערזאָנלונג האָט געזאָלט אָבגעהאַלטען ווערען. קיינער פון אונז האָט ניט געוואונשען עס זאָל קומען צו אַ קאַמפּף; אָבער די געשפּאַנטקייט פון דעם מאַרש, אין אַ קעמפּפּענדער אָרדנונג, אונטער דעם קלאַנג פון דער מיליטערישער קאַפּעלע, איז געווען אַזעלכע, אז איך ווייס ניט וועלכער געפיהל עס איז געווען שטאַרקער ביי די מייסטע פון אונז אין די ערשטע מאָמענטען נאָכדעם ווי מיר זיינען צוגעקומען צום זאָל, — צי דער געפיהל פון ערלייכטערונג, וואָס מיר זיינען אויסגעקומען אָהן דעם ניט־געווינשטען קאַמפּף, אָדער דער געפיהל פון בעדויערען, וואָס דער קאַמפּף איז ניט פּאַרגעקומען. דער מענש איז אַ זעהר קאָמפּליצירטעס וועזען.

אונזער הויפּט־אַרבייט אָבער איז בעשטאַנען אין אויסאַרבייטען די פּראַקטישע און טעאָרעטישע אַנזיכטען פּונ'ם אַנאַרכיסטישען סאָציאַליזם, און אין דער דאָזיגער ריכטונג האָט די פּעדעראַציע אָהן צווייפּעל אויפ־געטהאָן עטוואָס דויערהאַפּטיגעס.

מיר האָבען געזעהן, אז אַ נייע געזעלשאַפּטליכע פּאַרם שפּראַצט אַרויס ביי די מייסטע ציוויליזירטע נאַציאָנען, און זי מוז פּערנעהמען דעם פּלאַץ פון דער אַלטער: אַ געזעלשאַפּט פון גלייכע מענשען, וועלכע וועלען ניט זיין געצוואונגען צו פּערקויפּען זייערע הענד און זייערע מוחות

צו די, וועמען זיי וועלען צופעליג געפעלען ווערען, נאָר זיי וועלען זיין ביכולת צו פערוענדען זייערע קענטעניסען און פעהיגקייטען צום שאַפּען, אין אַן אָרגאַניזם, וועלכער איז אַזוי צונויפגעשטעלט, אַז ער זאָל פּער-אייניגען אַלע כּחות צו בעזאָרגען דעם העכסט מעגליכען וואוילשטאַנד פאַר אַלעמען, אין דער צייט וואָס אַ פּולער און פּרייער רוים וועט איבער-געלאָזט ווערען פאַר יעדער אינדיווידועלער איניציאַטיווע. די דאָזיגע געזעלשאַפט וועט בעשטעהן פּון אַ גרויסער צאָהל אַסאַציאַציעס, פּעדערירט פאַר דיאַלע צוועקען, וועלכע פּאָדערען זיך צו זיין פּעדערירט: פּאָדפּעדע-ראַציעס פאַר אַלערליי זאָרטען פּראָדוקצאַן, — אַנדריקולטורעלע, אינדור-סטריעלע, אינטעלעקטועלע און אַרטיסטישע; קאָמונען פאַר דעם צוועק פּון קאָנסום, וואָס בעזאָרגען געביידען, גאַדווערק, שפּייז-מאַנאַזשען, סאַניטאַרע אינדריכטונג א. א. וו.; פּעדעראַציעס פּון קאָמונען צווישען זיך, און פּעדעראַציעס פּון קאָמונען מיט פּאָדאָרגאַניזאַציעס; און ענדליך, ברייטערע גרופּען, וואָס בעדעקען דאָס גאַנצע לאַנד, אָדער מעהרערע לענדער, וואָס בעשטעהען פּון מענשען וואָס אַרבייטען צוזאַמען פאַר דער צופריעדענשטעלונג פּון אַזעלכע עקאָנאָמישע, אינטעלעקטועלע, אַרטיסטישע און מאָראַלע נויטווענדיגקייטען, וואָס זיינען ניט בעשרענקט אויף אַ געוויסער טעריטאָריע. אַט די אַלע וועלען זיך פּעראייניגען דירעקט, דורך אַ פּרייען אָבמאַך צווישען זיך, פּונקט ווי די באַהן-געזעל-שאַפטען אָדער פּאָסט-דעפּאַרטאַמענטען פּון פּערשיידענע לענדער פּעראייניגען זיך איצט, ניט האָבענדיג קיין צענטראַל-באַהן אָדער פּאָסט-רעגירונג, אָבנאָהל די ערשטע (די באַהן-פּעראייניגונגען) ווערען צו-שטאַנד-געבראַכט דורך ריינע עקאָניסטישע צוועקען, און די לעצטע (פּאָסט-פּעראייניגונגען) געהערן צו פּערשיידענע און אָפּטמאַל פּינדליכע שטאַטען; אָדער אַזוי ווי די מעטעאָראָלאָגיסטען, די אַלפּען-קלובען, די לעבענס-דעטונגס סטאַציאָנען אין גרויס-בריטאַניען, די וועלאָסיפּעדיסטען, די לעהרער און דער גלייכען, פּעראייניגען זיך פאַר אַלערליי געמיינ-שאַפּטליכע אַרבייטען, פאַר אינטעלעקטועלע צוועקען, אָדער איינפאַך צוליעב פּערגעניגען. עס וועט דאָרט זיין פּולע פּרייהייט פאַר דער ענטוויקלונג פּון נייע פּאַרמען פּון פּראָדוקצאַן, ערפינדונג און אָרגאַ-ניזאַצאַן; אינדיווידועלע איניציאַטיווע וועט ווערען ערמונטערט, און די טיגט. נאָכמעהר, די געזעלשאַפט וועט זיך ניט קריסטאַליזירען אין טענדענץ צו איינפאַרמינקייט און צענטראַליזאַציע וועט ווערען ענטמור-געוויסע אונפערענדערליכע פּאַרמען, נאָר זי וועט כּסדר אומענדערען איהר אויסזעהן, ווייל זי וועט זיין אַ לעבעדיגער, זיך-ענטוויקלענדער אָרגאַניזם. ס'וועט זיך ניט פּיהלען קיין נויטווענדיגקייט פאַר אַ

רעגירונג, וואָרים דער פרייער אָכמאָך און די פּעדראַציע וועט פּער-
נעהמען אין פּלאַץ אין אַלע יענע פּונקציאָנען, וועלכע די רעגירונגען
בעטראַכטען היינטיגען טאָג אַלס זייערע; און ווייל די אורזאָכען פאַר
אַרומרייסעניסען וועלען פּערקלענערט ווערען אין צאָהל, וועלען די צוויס-
טיגקייטען, וועלכע וועלען פון דעסטוועגען דאָך אַרויסקומען, קענען
איבערגעגעבען ווערען צו אַ בורריס-גערעכט.

קיינער פון אונז האָט ניט פּערקלענערט די וויכטיגקייט און די
גרויסקייט פון דער ענדערונג, וואָס מיר האָבען ערוואַרטעט. מיר האָבען
פּערשטאַנען, אַז די אָנגענומענע מיינונגען וועגען פּרוואַט-אייגענטום אין
לאַנד, פאַבריקען, מינען, וואוינונגען, און דערגלייכען, אַלס אַ מיטעל צו
פּערזיכערען אינדוסטריעלען פּראָגרעס, און וועגען דעם לויט-סיסטעם אַלס
מיטעל צו צווינגען מענשען זיי זאָלען אַרבייטען, וועלען אזוי גיך ניט
אָבטרעטען זייער פּלאַץ צו די העכערע בעגריפען פון סאָציאַליזירטעם
אייגענטום און פּראָדוקציאָן. מיר האָבען געוואוסט, אַז עס וועט נויטיג
זיין דורכצומאַכען אַ לאַנגזאַמע פּראָפּאָגאַנדא און אַ לאַנגע רייע פון
קעמפּע פון אינדיוידועלע און קאָלעקטיווע רעוואָלוציען אַנטקעגען די
היינטיגע הערשענדע פּאַרמען פון אייגענטום-בעזיצ; אַז עס וועט נויטיג
זיין אינדיוידועלע זעלבסט-אַפּפּערונג, צו מאַכען שטיקלעך פּראָבען פון
איבערבוואונג און קליינע רעוואָלוציעס, איידער די איצטיגע אָנגענומענע
אידעען וועגען פּרוואַט-אייגענטום וועלען אומגענדערט ווערען. און
מיר האָבען אויך פּערשטאַנען, אַז די הערשענדע אידעען אין בעזוג צו
דער נויטווענדיגקייט פון אויטאָריטעט — אין וועלכע מיר אַלע זיינען
ערצויגען געוואָרען — וועלען ניטאון קענען ניט אַלע מיט אַמאָל אויפגעגעבען
ווערען פון דער ציוויליזירטער מענשהייט. לאַנגע יאָהרען פון פּראָפּאָ-
גאַנדא און אַ לאַנגע רייע פון איינצעלנע רעוואָלוציאָנערע טהאַטען
אַנטקעגען דער אויטאָריטעט, ווי אויך אַ פּאַלשטענדיגע רעווידירונג פון
די לעהרען, וואָס ווערען איצט גענומען פון היסטאָריע, וועלען זיך
פּאַדערען איידער מענשען וועלען בעגרייפען, אַז זיי זיינען געווען אין
טעות צושרייבענדיג צו זייערע הערשער און זייערע געזעצען דאָס, וואָס
איז אין דער ווירקליכקייט געקומען פון זייערע אייגענע געזעלשאַפּטליכע
געפיהלען און מנהגים. מיר האָבען דאָס אַלעס געוואוסט. מיר האָבען
אָבער אויך געוואוסט, אַז פּרעדיגענדיג ענדערונגען אין אַט די ביידע
ריכטונגען, וועלען מיר אַקוראַט אַרבייטען מיט דעם שטראָם פון דעם
מענשליכען פּראָגרעס.

ווען איך בין נעהנטער בעקאַנט געוואָרען מיט דער אַרבייטער-
בעפּעלקערונג און מיט זייערע סימפּאַטיזירער פון די מעהר געבילדעטע

קלאַסען, האָב איך באַלד איינגעזעהן, אז זיי שעצען פּיעל מעהר זייער פּערזענליכע פּרייהייט איידער זייער פּערזענליכען וואוילזיין. מיט פּופּציג יאָהר צוריק זיינען די אַרבייטער געווען גרייט צו פּערקויפּען זייער פּערזענליכע פּרייהייט צו אַלערליי הערשער, און אפילו צו אַ צעזאַר, פאַר אַ צוזאַג אויף מאַטעריעלען וואוילזיין; איצט אָבער איז שוין דאָס ניט געווען דער פאַל. איך האָב געזעהן אז דער בלינדער גלויבען אין די אויסדערוועהלעכע הערשער, ווען זיי זיינען אפילו גענומען געוואָרען פון די בעסטע פיהרער פון דער אַרבייטער בעוועגונג, האַלט ביים אָבשטאַרבּען ביי די לאַטיינישע אַרבייטער. „מיר מוזען צוערשט וויסען וואָס מיר ווילען, און דאָן וועלען מיר עס אַמבעסטען אַליין קענען טהאָן“, איז געווען אַ געדאַנק, וועלכען איך האָב געפונען שטאַרק פּערשפּרייט ביי זיי, — פּיעל שטאַרקער ווי מען גלויבט עס געוועהנליך. דער זאַץ, וועלכער איז אַריינגעשטעלט געוואָרען אין די סטאַטוטען פון דער אינטער־נאַציאָנאַלער אַרבייטערס' אַסאָציאַציע, „די בעפרייאונג פון די אַרבייטער מוז דורכגעפיהרט ווערען פון די אַרבייטער אַליין“, איז בעגעגענט געוואָרען מיט אַן אַלגעמיינער סימפּאַטיע, און האָט זיך איינגעוואָרצעלט אין די מוחות. די טרויעריגע ערפּאהרונג פון דער פּאַריזער קאָמונע האָט דאָס נאָך בעשטעטיגט.

ווען דער אויפשטאַנד האָט אויסגעבראַכען, זיינען אַ בעדייטענדע צאָהל מענשען, אַליין געהערענדיג צו די מיטעל־קלאַסען, געווען גרייט צו מאַכען, אָדער וועניגסטענס אָנצונעהמען אַ נייעם אָנהויב אין דער סאָציאַל־לער ריכטונג. „ווען איך מיט מיין ברודער, אַרויסקומענדיג פון אונזער קליין צימערעל, זיינען אַרויס אין גאַס“, האָט מיר איינמאָל עליוע רעקלד דערצעהלט, „האָבען אונז מענשען, וועלכע האָבען געהערט צו די רייכערע קלאַסען, פון אלע זייטען געפרעגט: „זאָגט אונז וואָס מען זאָל טהאָן? מיר זיינען גרייט צו פרובירען עטוואָס נייעס“, מיר זיינען אָבער נאָך ניט געווען צוגעגרייט צו מאַכען נייע פּלענער“.

קיינמאָל פריהער איז נאָך אַ רעגיערונג אזוי אַרענטליך ניט געווען פּערטראַטען פון אלע פּאַרטגעשריטענע פּאַרטייען, ווי עס איז געווען דער קאָמונע־ראַטה, וועלכער איז ערוועהלט געוואָרען דעם 25טען מערץ 1871. אלע שאַטירונגען פון רעוואָלוציאָנערע אַנזיכטען — בלאַנקיסטען, יאַקאָביניסטען, אינטערנאַציאָנאַליסטען — זיינען דאָרט ריכטיג פּראָ־פּאַרציאָנעל געווען פּערטראַטען. און דאָך, צוליבע דעם, וואָס די אַר־בייטער אַליין האָבען ניט געהאַט קיין קלאָרע אידעען וועגען סאָציאַלע רעפּאַרמען אַרויפצוריינגען אויף זייערע פּערטרעטער, האָט די קאָמונע־רעגיערונג נאָרנישט געטהאָן אין דער דאָזיגער ריכטונג. שוין דער פּאַקט

אַליין, וואָס זיי זיינען געווען אָבגעזונדערט פון די מאַסען און אָבגע-
שלאָסען אין „האַטעל דע וויל“ (שטאָרט-ראַטה), האָט זיי פאַראַלזירט.
פאַר דעם ערפּאָלג פּונ'ם סאַציאַליזם, מוזען די אידעען פון הערשאַפּטס-
לאַזיגקייט, פון זעלבסט-פּערטרויען, פון דער פּרייער איניציאַטיווע פון
דעם יחיד — מיט איין וואָרט, פון אַנאַרכיזם — געפּרעדיגט ווערען
צוזאַמען מיט די אידעען פון פּערגעזעלשאַפּטליכמען אייגענטום און
פּראָדוקצאַן.

מיר האָבען אודאי פאַראויסגעזעהן, אַז ווען יעדער וועט קריגען די
פּולע פּרייהייט אויסצודריקען זיינע אידעען און זיינע האַנדלונגען, וועלען
מיר זיך מוזען רעכענען מיט אַ געוויסער מאָס פון נאַרישער איבער-
טרייבונג פון אונזערע פּרינציפּען. איך האָב עס געזעהן אין דער
נייהליסטישער בעוועגונג אין רוסלאַנד. אָבער מיר האָבען זיך פּערלאָזט
— און די ערפּאהרונג האָט בעוויזען, אַז מיר זיינען געווען גערעכט —
אַז דאָס געזעלשאַפּטליכע לעבען גופּא, מיט דער הילף פון אַן אָפּענהער-
ציגער, פּרייער קריטיק איבער מיינונגען און האַנדלונגען, וועט זיין דער
ווירקזאַמסטער מיטעל צו פּונאַנדערקלייבען די מיינונגען און צו בעוויי-
טיגען פון זיי די אונפּערמיידליכע איבערטרייבונגען. מיר האָבען טהאַט
זעכליך געהאַנדעלט אין איינקלאַנג מיט דעם אַלטען שפּריכוואָרט, אַז
פּרייהייט בלייבט אַלץ די קלוגסטע רפּואה פאַר פּרייהייט'ס דערווייליגע
אונבעקוועמליכקייטען. אין דער מענשהייט איז פאַראַן אַ קערנערעל
פון געזעלשאַפּטליכע אייגענשאַפּטען — אַ ירושה פון דעם עבר, וואָס
איז נאָך ניט ריכטיג אָבגעשאַצט געוואָרען — וועלכע ווערט ניט אויפ-
געהאַלטען דורך צוואַנג, נאָר שטעהט העכער פון צוואַנג. אויף דעם
איז געבויט דער גאַנצער פּראָגרעס פון דער מענשהייט, און אזוי לאַנג
ווי די מענשהייט הויבט נאָך ניט אַן אַבזישטאַרבען פיזיש און גייסטיג,
וועט ער ניט פּערניכטעט ווערען, וויפּיעל מען זאָל איהם ניט קריטיקירען
און ווי מען זאָל געגען איהם ניט רעבעלירען. דאָס זיינען געווען די
מיינונגען, אין וועלכע איך בין געוואָרען אַלץ מעהר און מעהר איבער-
צייגט, וואָס גרעסער עס זיינען געוואָרען מיינע ערפּאהרונגען וועגען
מענשען און זאַכען.

מיר האָבען צו גלייכער צייט פּערשטאַנען, אַז אַזאַ ענדערונג קען
ניט אַרויסגערופּען ווערען דורך די השּׁערות פון אַן איינציגען זשעניע,
אַז דאָס וועט ניט זיין אַן ענטדעקונג פון אַן איינציגען מענשען, נאָר עס
וועט מוזען זיין דער פּועל יוצא פון דער קאָנסטרוקטיווער אַרבייט פון די
מאַסען, פּונקט ווי די פאַרמען פון געריכטליכע פּערהאַנדלונגען, וועלכע
זיינען אויסגעאַרבייט געוואָרען אין דער ערשטער פּעריאָדע פּונ'ם מיטעל-

אלטער אין דער דאָרף-קאָמונע, די גילדע, די מיטעלאַלטערליכע שטאָדט, און פונקט ווי די יסודות פון דאָס אינטערנאַציאָנאַלע געזעץ איז אויסגעאַרבייט געוואָרען פון פּאַלס.

פיעלע פון אונזערע פאָרגעהער האָבען זיך אונטערנענומען אויסצומאַהעלען אידעאַלע געזעלשאַפטען, בעגרינדיגענדיג זיי מאַנכעס מאַל אויף אַן אויטאָריטערען פרינציפ, און אין זעלטענע פעלע — אויף דעם פרינציפ פון פרייהייט. ראָבערט אָווען און פורייער האָבען געגעבען דער וועלט זייערע אידעאַלען פון אַ פרייער, אָרגאַניש זיך ענטוויקלענדיגער געזעלשאַפט להיפך צו די פיראַמידאַלע אידעאַלען, וועלכע זיינען קאָפּירט געוואָרען פון דער רוימישער מלוכה אָדער דער רוימישער קירכע. פרודהאָן האָט פאָרטגעזעצט זייער אַרבייט, און באַקוּנין, אָנווענדענדיג זיין ברייטען און קלאָרען פערשטעהן פון דער היסטאָרישער פילאָזאָפיע אויף דער קריטיק פון די געגענווערטטיגע אינסטיטוציעס, „האָט געבויט אין דער צייט וואָס ער האָט צושטערט.“ אָבער דאָס אלעס איז ניט מעהר געווען ווי צוגרייטונגס-אַרבייט.

די אינטערנאַציאָנאַלע אַרבייטערס' אַסאָציאַציע האָט אַריינגעבראַכט אַ נייע מעטאָדע ווי צו לעזען די פּראָבלעמען פון פּראַקטישער סאָציאַלאָגיע, ווענדענדיג זיך צו די אַרבייטער אַליין. די געבילדעטע מענשען, וועלכע האָבען זיך אָנגעשלאָסען אָן דער אַסאָציאַציע, האָבען זיך נאָר אונטערנומען אויפצוקלערען די אַרבייטער וועגען דעם וואָס עס קומט פאַר אין די פערשיידענע לענדער פון דער וועלט, פונאַנדערצוגליעדערען די דער-גרייכטע רעזולטאַטען, און דערנאָך זיי צו העלפען פאַרמולירען זייערע שליסע. מיר האָבען זיך ניט פערמאָסטען צו ענטוויקלען אַן אידעאַלע געזעלשאַפט פון אַזעלכע טעאָרעטישע אַנזיכטען מכה דעם וואָס אַ געזעלשאַפט האָט געדאַרפֿט זיין; מיר האָבען אָבער אַיינגעלאָדערט די אַרבייטער זיי זאָלען אונטערזוכען די אַרזאַכען פון די היינטיגע אַיבלען, און אין זייערע דיסקוסיאָנען און אויף זייערע קאָנגרעסען זאָלען זיי בעטראַכטען די פּראַקטישע אַנזיכטען פון אַ בעסערער געזעלשאַפטליכער אָרגאַניזאַציע ווי די, אין וועלכער מיר לעבען. אַ פּראַגע וואָס איז אויפֿגעהויבען געוואָרען אויף אַן אינטערנאַציאָנאַלען קאָנגרעס, איז רעקאָמדענדירט געוואָרען אַלס אַ געגענשטאַנד צום שטודירען פאַר אַלע אַרבייטער אָרגאַניזאַציעס. אַינ'ם לויף פּונ'ם יאָהר איז זי דיסקוטירט געוואָרען איבער גאַנץ אַיראָפּאַ, אויף די קליינע פּערזאָנלונגען פון די סעקציעס, מיט אַ פּולער בעקאַנטשאַפט פון די אָרטיגע נויטען פון יעדען פּאַך און יעדער לאָקאַליטעט; דאַן איז די אַרבייט פון די סעקציעס

פאָרגעבראכט געוואָרען פאַר די נעקסטע קאָנגרעסען פון יעדער פּעדע-
 ראַציע, און ענדליך איז עס פאָרגעלעגט געוואָרען אין אַ מעהר אויסגע-
 אַרבייטער פאָרם פאַר דעם נעקסטען אינטערנאַציאָנאַלען קאָנגרעס. דער
 געבוי פון דער געזעלשאַפט, צו וועלכער מיר האָבען אַלע געשמרעבט, איז
 אויף אזאָ אופן אויסגעאַרבייט געווען אין דער טעאָריע און פּראַקטיק.
 פון אונטען נאָך אויבען, און די יוראָ פּעדעראַציע האָט גענומען אַ
 גרויסען אַנטייל אין דער אויסאַרבייטונג פון דעם אַנאַרכיסטישען אידעאַל.
 וואָס מיך אָנבעלאַנגט, געפינענדיג זיך אין אַזעלכע גינסטיגע
 בעדינגונגען, האָב איך ביסלעכווייז אָנגעהויבען איינזעהן, אַז דער
 אַנאַרכיזם שטעלט מיט זיך פאַר מעהר ווי אַן איינפאַכע פאָרם פון
 טהעטיגקייט און אַן איינפאַכען בעגריף פון אַ פרייער געזעלשאַפט; אַז
 ער איז אַ טייל פון אַ פּילאָזאָפיע, אַ נאַטירליכע און סאָציאַלע, וועלכע
 מוז ענטוויקעלט ווערען אויף אַ גאַנץ אַנדער אופן פון די מעטאָפּיזישע
 און דיאַלעקטישע מעטאָדען, וועלכע זיינען געברויכט געוואָרען אין דער
 וויסענשאַפטליכער בעהאַנדלונג פונ'ם מענשען. איך האָב איינגעזעהן,
 אַז ער מוז בעהאַנדעלט ווערען מיט די זעלכע מעטאָדען ווי די נאַטור-
 וויסענשאַפטען; אָבער ניט אויף דעם גליטשיגען באַדען פון איינפאַכע
 אַנאַלאָגיען (פּערגלייכונגען) ווי הערבערט ספּענסער טהוט עס, נאָר אויף
 דעם פּעסטען יסוד פון אינדוקציע, וואָס ווערט אָנגעווענדעט אויף די
 מענשליכע אינסטיטוציעס. און איך האָב געטאָן אַלעס וואָס איך האָב
 געקאָנט אין דער דאָזיגער ריכטונג.

V

צוויי קאָנגרעסען זיינען אָבגעהאַלטען געוואָרען אינ'ם הערנסט
 פון 1877 אין בעלגיע: איינער פון דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבייטערס
 אַסאָציאַציע אין ווערוויער, און דער צווייטער — אַן אינטערנאַציאָנאַלער
 סאָציאַליסמען-קאָנגרעס אין גהענט. דער צווייטער קאָנגרעס איז געווען
 בעזאָנדערס וויכטיג, ווייל ס'איז געווען בעוואוסט, אַז די דייטשע
 סאָציאַלדעמאָקראַטען וועלען מאַכען אַ פּערזוך אַריינצונעהמען די גאַנצע
 אַרבייטער בעוועגונג אין איראָפּא אין איין אָרגאַניזאַציע, זי שטעלען
 אונטער דער אויפזיכט פון אַ צענטראַל קאָמיטעט, וועלכער וועט זיין
 דער גענעראַל-ראַטה אונטער אַ נייעם נאָמען. עס איז דעריבער געווען
 נויטיג אויפצוהאַלטען די אויטאָנאָמיע פון די אַרבייטער אָרגאַניזאַציעס
 אין די לאַטיינישע לענדער, און מיר האָבען געטאָן אַלץ וואָס מיר האָבען

געקענט, כדי צו זיין גוט פערטראַטען אויף דעם דאָזיגען קאָנגרעס. איר בין געגאנגען אונטער דעם נאָמען לעוואַשאָף; צוויי דייטשען, דער שריפטוועצער ווערנער און דער אינזשענער רינקע, זיינען כמעט דעם גאנצען מחלף פון באַזעל ביו בעלגיען געגאנגען צופום; און אַבוואויל מיר זיינען אין גאנצען געווען ניט מעהר ווי נייען אַנאַרכיסטען אין גהענט, איז אונז געלונגען אַבצושטעלען דעם צענטראַליזאַציאָנס־פלאַן.

צוויי־אונ־צוואַנציג יאָהר זיינען אַריבער זינט דעמאָלט; פיעלע אינטערנאַציאָנאַלע סאָציאַליסטען־קאָנגרעסען זיינען אַבגעהאַלטען גע־וואָרען, און יעדעס מאָל האָט זיך דער אייגענער קאָמפּאָ איבערגע'הור'ט פון דאָס ניי, — די סאָציאַל־דעמאָקראַטען האָבען פרובירט אַרייַנ־נעהמען די גאַנצע אייראָפּעאישע אַרבייטער בעוועגונג אונטער זייער פּאָהן און איהר ברענגען אונטער זייער קאָנטראָל, און די אַנאַרכיסטען האָבען זיך געשטעלט דאָגעגען און זיי אין דעם געהינדערט. וויפיעל כחות געהען אין ניוועץ, וויפיעל בייסענדע ווערטער זאָגט מען זיך איינער דעם אַנדערן און וויפיעל ענערגיע ווערט עס צושפּאַלטען, פּשוט דערפאַר, וואָס די, וועלכע האָבען אָנגענומען די פּאַרמולע פון „עראַבערען די מאַכט אינערהאַלב די עקזיסטירענדע שטאַטען“, פּערשטעהען ניט, אַז אַ טהעטיגקייט אין דער ריכטונג קען אין זיך ניט פּערקערפּערען די גאַנצע סאָציאַליסטישע בעוועגונג! פון אָנהויב האָט זיך דער סאָציאַליזם גענומען ענטוויקלען אין דריי זעלכסטשטענדיגע ריכטונגען, וועלכע האָבען געפונען זייער אויסדרוק אין סען־סימאָן, פּוריער און ראָבערט אַווען. דער סען־סימאָניזם האָט זיך ענטוויקעלט אינ'ם סאָציאַל־דעמאָ־קראַטיזם, און דער פּוריעריזם אינ'ם אַנאַרכיזם; בעת דער אַוועניזם ענטוויקעלט זיך אין ענגלאַנד און אין אַמעריקא אין טרי־יוניאָניזם, אין קאָאָפּעראַציע און דעם אַזוי־גערופּענעם מוניציפּאַל־סאָציאַליזם, און ער בלייבט פּינדליך צום סאָציאַל־דעמאָקראַטישען שטאַטס־סאָציאַליזם, אין דער צייט וואָס ער האָט פיעל בעריהרונגס־פונקטען מיט'ן אַנאַרכיזם. אָבער דערפאַר וואָס מען וויל ניט אַנערקענען, אַז אַלע דריי געהען צו איין אַלגעמיינעם ציעל אויף דריי פּערשיעדענע וועגען, און אַז די לעצטע צוויי טראָגען־צו זייער אייגענעם ווערטהפּולען בייטראָג צו דעם מענשליכען פּראָגרעס, האָט מען פּערבראַכט אַ פּערטעל יאָהרהונדערט אויף אַנשטערנ־גונגען צו פּערווירקליכען די אונדורכפיהרבראַע אומפּאָפּיע פון אַן איינהייט־ליכער אַרבייטער־בעוועגונג נאָך דעם סאָציאַל־דעמאָקראַטישען שניט.

דער קאָנגרעס אין גהענט האָט זיך פאַר מיר געענדיגט אויף אַז אונערוואַרטעטען אופן. דריי אָדער פיער טעג נאָכדעם ווי דער קאָנגרעס

האָט זיך אָנגעהויבען, האָט זיך די בעלגישע פּאָליציי דערוואוסט ווער לעוואשאָף איז, און זי האָט געקראָגען אַ בעפעהל מיך צו אַרעסטירען פאַר וואָס איך האָב עובר געווען אויף אַ פּאָליציי־רעגעל, אָנגעבענדיג אין האָטעל אַ פּאַלשען נאָמען. מייע בעלגישע פּריינד האָבען מיך געוואָרענט. זיי האָבען בעהויפטעט, אַז דער קלעריקאַלער מיניסטעריום, וועלכער איז דעמאָלט געווען אין קראפט, איז פּעהיג מיך איבערצוגעבען צו רוסלאַנד, און זיי זיינען צו מיר צוגעשטאַנען, איך זאָל באַלד פּערלאָזען דעם קאַנגרעס. זיי האָבען מיך אַפילו ניט געלאָזט צוריקגעהן אין האָטעל. גיליאָם האָט מיר פּערשטעלט דעם וועג, זאָגענדיג צו מיר, אַז איך וועל מווען געברויכען געוואַלד קעגען איהם, אויב איך וועל זיך איינשפּאַרען צו געהן אין האָטעל. איך האָב קיין כּרירה ניט געהאַט און האָב געמוזט געהן מיט אייניגע געהענטער חברים, און אזוי געשווינד ווי איך בין צוגעשטאַנען צו זיי, האָבען זיך פון אַלע זייטען, פון אַ פינסטערען פּיער־עקיגען פּלאַץ, איבער וועלכען עס זיינען געווען פּאַנאַנדערנעוואָרפען אַרבייטער־גרופען, געלאָזט הערען פּערשטיקטע פּייפּערייען. דאָס אַלעס האָט אויסגעזעהן גאַנץ געהיימיניספּול. ענדליך, נאָך פּיעל שפּעטשעניסען און פּערשטיקטע פּייפּערייען, האָט מיך אַ גרופּע חברים אונטער זייער בעגלייטונג אַוועקגעפּיהרט צו אַן אַרבייטער, אַ סאָציאַלדעמאָקראַט, ביי וועמען איך האָב געזאָלט איבערנעכטיגען, וועלכער האָט מיך אויפגענומען, אָבוואויל איך בין געווען אַן אַנאַרכיסט, אויף אַ העכסט ריהערנדיגן אופן אזוי ווי אַ ברודער. אויף מאָרגען בין איך וויעדער אַמאָל אָבעגעפּאַהרען אויף אַ דאַמפּפּער נאָך ענגלאַנד, אַרויסרופּענדיג עטליכע גוטמוטהיגע שמיכלען פון די בריטישע טאַמאַזשע־בעאַמטע, וועלכע האָבען פּער־לאַנגט איך זאָל זיי ווייזען מיין באַנאַזש, בעת איך האָב זיי גאַרנישט געהאַט וואָס צו צייגען אויסער אַ קליין רייזע־טאַש.

לאַנג בין איך אין לאַנדאָן ניט געבליבען. אין די אויסגעצייכענטע זאַמלונגען פון דעם בריטישען מוזעאום האָב איך שטודירט די אָנפאַנגען פון דער פּראַנצויזישער רעוואָלוציע, — ווי אזוי עס קומט אַז רעוואָלוציעס זאָלען אויסברעכען, — איך האָב אָבער געזוכט מעהר טהעטיגקייט, און איך בין באַלד אַוועק נאָך פאַריז. נאָך דער שטרענגער אונטערדריקונג פון דער קאָמונע, האָט דאָרטען די אַרבייטער־בעוועגונג פון דאָס ניי אָנגעהויבען אויפּלעבען. מיט דעם איטאַליענער קאַסטאַ און די עטליכע אַנאַרכיסטישע פּריינד, וואָס מיר האָבען געהאַט צווישען די פּאַריזער אַרבייטער, און מיט זשול געד און זיינע קאַלעגען, וועלכע זיינען נאָך צו יענער צייט קיין שטרענגע סאָציאַלדעמאָקראַטען ניט געווען, האָבען מיר געגרינדעט די ערשטע סאָציאַליסטישע גרופּען.

אונזער אָנהויב איז געווען לעבערליך קליין. א זעקס אונזערע פלעגען זיך צונויפקומען אין די קאפעען, און ווען מיר האָבען געהאט אויף א פּערזאָמלונג אַן עולם פון הונדערט מענשען, האָבען מיר זיך געפיהלט גליקליך. קיינער וואָלט זיך גאָר דעמאָלט ניט פּאַרגעשמעלט, אז מיט צוויי יאָהר שפעטער וועט די בעוועגונג זיין אין פּולען שוואונג, אָבער פראנקרייך האָט זיך איהרע אייגענע וועגען פון ענטוויקלונג. ווען א רעאקציע געווינט די אויבערהאנד, פּערשווינדט יעדער מערקבארער שפור פון א בעוועגונג. די וואָס קעמפּען געגען שטראָם זיינען וועניג אין צאָהל. אָבער אויף עפעס א געהיימניספּאַלען אופן, דורך אַ מין אונבעמערקבארען איינדריינגען פון אידעען, ווערט די רעאקציע אונטער־געראָבען; אַ נייער שטראָם טרעט אַרײַן, און דאָן שמעלט זיך גאָר פּלוצלונג אַרויס, אַז די אידעע וואָס מען האָט געהאַלטען פאַר טויט, האָט גאָר די גאַנצע צײַט געלעבט, איז געוואקסען און האָט זיך פּערשפּרייט; און אזוי געשווינד ווי עס ווערט מעגליך צו אַגיטירען עפענטליך, טרעטען אַרויס אין פּאָדערגרונד טױזענדער אנהענגער, פון וועמעס עקזיסטענץ קיינער האָט אַפילו ניט געטרוימט. „אין פאַריז זײַנען דאָ“, פלעגט דער אַלטער בלאַטקי זאָגען, „פּופּציג טױזענד מענשען, וועלכע קומען קײנמאַל ניט צו אַ פּערזאָמלונג אָדער אַ דעמאָנסטראַציע; אין דעם מאָמענט אָבער וואָס זײ פּײַהלען, אַז דאָס פּאָלק קען אַרויס אין די גאַסען מאַניפעסטירען זײַנע מײַנונגען, זײַנען זײ דאָ אויפ'ן פּלאַץ צו שטורמען די פּאָזיציע“: אזוי איז עס דעמאָלט געווען. מיר האָבען ניט געהאַט קײן צוואַנציג אונזערע אַנצופּיהרען די בעוועגונג, קײן צוויי הונדערט וואָס זאָלען איהר עפענטליך אונטערשטיצען. אויף דעם ערשטען אָנדענקונגס־פּײַער פון דער קאָמונע אין מערץ 1878, זײַנען מיר זיכער ניט געווען קײן צוויי הונדערט. אָבער צוויי יאָהר שפעטער, ווען עס איז געשטימט געוואָרען פאַר דער אַמנעסטיע פון דער קאָמונע, איז די אַרבייטער בעפעלקערונג פון פאַריז געווען אין די גאַסען צו בעגריסען די צוריק־קומענדע קאָמו־נאַרען; אין די טױזענדער זײַנען זײ זיך צונויפגעקומען זײ אַפּלאָדירען אויף די פּערזאָמלונגען, און די סאָציאַליסטישע בעוועגונג האָט זיך פּלוצלונג אזוי שטאַרק אויסגעברײטערט, אַז זי האָט מיטגעריסען מיט זיך די ראַדיקאַלען.

די צײַט אָבער פאַר דעם דאָזיגען אויפּלעבען איז נאָך ניט געווען געקומען, און אײַן נאַכט, אין אַפּריל 1878, איז קאָסטאַ און אַ פּראַנץ צױזשער חבר אַרעסטירט געוואָרען. אַ פּאָליצײ־נעריכט האָט זײ פּער־אורטיילט צו אַכטצען חדשים געפּענגניס אַלס אײַנטערנאַציאָנאַליסטען. אײך האָב מײך אויסגעדרעהט פון אַרעסטירט ווערען בלױז דורך אַ טעות.

די פּאָליציי האָט געזוכט לעוואַשאַפֿן, און זי איז אוועק אַרעסטירען אַ רוסישען סטודענט, וועמעס נאָמען עס האָט געקלונגען זעהר עהנליך צו דעם. איך האָב אָנגעגעבען מיין ריכטיגען נאָמען און איך בין ווייטער פּערבליבען אין פּאַריז אונטער דעם נאָמען פאַר נאָך אַ מאָנאַט. מען האָט מיך דאַן גערופּען נאָך דער שווייץ.

VI

אונטער דער צייט, וואָס איך בין געווען אין פּאַריז, האָב איך גע-
שלאָסען מיין ערשטע בעקאַנטשאַפט מיט טורגעניעף. ער האָט אויס-
געדריקט זיין וואונש מיך צו זעהן, פאַר אונזער ביידענס פּריינד פ. ל.
לאַווראַף, און אזוי ווי אַן אמת'ער רוסי, פּיערען מיין ענטלויפּען מיט אַ
קליינעם פּריינדליכען מיטאָג. מיט אַ געפּיהל פון כּמעט פּערגעטערונג
האָב איך אַריבערגעטראָטען דעם שוועל פון זיין צימער. אויב מיט זיין
„זאַפּיסקי אַכאַטניקאַ“ („נאָטיצען פון אַ יענער“) האָט ער געלייסטעט
פאַר רוסלאַנד דעם גרויסען דיענסט פון וואַרפּען פּעראַכטונג אויף דער
ליבאַייגענשאַפט (איך האָב נאָך דעמאָלט ניט געוואוסט, אַז ער האָט
גענומען אַ בעדייטענדען אַנטייל אין הערצען'ס „קאַלאַקאַל“), האָט ער
ניט וועניגער געלייסטעט דורך זיינע שפּעטערדיגע נאָוועלען. ער האָט
געצייגט וואָס די רוסישע פּרוי איז, וואָס פאַר אוצרות פון גייסט און
האַרץ זי פּערמאָגט, וואָס זי וואָלט געקענט זיין אַלס אַ בענייסטערין פון
די מענער; און ער האָט אונז געלערענט ווי אזוי מענער, וועלכע האָבען
אַ ווירקליכע פּרעטענזיע צו שטעהן העכער, קוקען אויף פּרויען, ווי אזוי
זיי ליבען. אויף מיר און אויף טויוזענדער פון מיינע צייטגענאָסען
האָט דער דאָזיגער טייל פון זיין לעהרע געמאַכט אַן איינדרוק וואָס קען
ניט אָבגעמעקט ווערען, אַ פּיעל מעכטיגערען ווי די בעסטע אַרטיקלען
איבער די פּרויען-רעכטע.

זיין אויסזעהן איז וואויל־בעקאַנט. הויך, פּעסט געבויט, דער קאַפּ
בעדעקט מיט ווייכע און געדיכטע גרויע האָר, איז ער זיכער געווען שעהן;
זיינע אויגען האָבען געגלאַנצט מיט אינטעליגענץ, אין וועלכע עס האָט
ניט געפּעהלט אַ שטריך פון הומאָר, און זיין גאַנצער בענעהמען איז
געווען אַ בעשטעטיגונג פון יענער איינפאַכקייט און ניטגעקוינצעלטקייט,
וועלכע זיינען כאַראַקטעריסטיש פאַר די בעסטע רוסישע שריפטשמעלער.
זיין שעהנער קאַפּ האָט ענטפּלעקט אַ געוואַלדיגע ענטוויקלונג פון געהירער-
קראַפט, און ווען ער איז געשטאַרבען און פּאַול בערט צוזאַמען מיט פּאַול

רעקלן (דער כירורג) האָבען געוואויגען זיין מאַרד, האָט עס אזוי פיעל איבערשטיגען דעם שווערסטען מאַרד פון וועלכען מען האָט דאָן געוואוסט — פון קוואויער — גרייכענדיג עטוואָס מעהר ווי צוויי טויזענד גראָם, אז זיי האָבען זיך ניט געוואַלט פערלאָזען אויף זייערע וואָגשאַלען און האָבען געקראָגען אַנדערע, נייע וואָגשאַלען, כדי נאָכאַמאָל איבערצו-וועגען.

בעזאַנדערס מערקווירדיג איז געווען זיין רעדען. ער האָט גערעדט אזוי ווי ער האָט געשריבען, אין בילדער. ווען ער האָט געוואַלט ענטוויקלען אַן אידעע, האָט ער זיך ניט בענוצט מיט אַרגומענטען, אַבוואוייל ער איז געווען אַ מייסטער אין פילאָזאָפישע דיסקוסיאָנען; ער האָט זיין אידעע אילוסטרירט דורך אַ סצענע, וועלכע איז פאַרנעשמעלט געוואָרען אין אַזאַ פראַכטפאַלער פאַרם, אזוי ווי זי וואַלט אַרויסגענומען געוואָרען פון איינער פון זיינע נאָוועלען.

„איהר האָט געמוזט האָבען אַ היבש ביסעל ערפאַהרונג אין אייער לעבען צווישען פראַנצויזען, דייטשען און מענשען פון אַנדערע פעלקער.“ האָט ער איינמאָל צו מיר געזאָגט. „האָט איהר ניט בעמערקט, אז עס איז פאַראַן אַ טיעפער תהום, ניט צו דערגרונטעווען, צווישען זייערע און די רוסישע בעגריפען און אַנזיכטען וועגען איינע און דיזעלכע אַנגע-לעגענהייטען, — אז עס גיבען פונקטען, אויף וועלכע מיר קענען זיך שיינמאָל ניט אייניגען?“

איך האָב געענטפערט, אז איך האָב אַזעלכע פונקטען ניט בעמערקט. „יא, עס זיינען פאַראַן אַזעלכע. אַט האָט איהר איינעם. איין אָבענד זיינען מיר געווען אויף דער ערשטער פאַרשטעלונג פון אַ נייער טהעאַטער-שטיק. איך בין געווען אין אַ לאָזשע צוזאַמען מיט פלאָבערט, דאָדע און זאָלאַ. (איך בין ניט גאַנץ זיכער צי ער האָט דערמאָנט ביידען, זאָלאַ און דאָדע, איינעם פון זיי האָט ער זיכער דערמאָנט.) אַלע זיינען געווען מענשען מיט פאַרטגעשריטענע אידעען. דער סוזשעט פון דער דראַמאַ איז געווען אַזאַ: אַ פרוי האָט זיך געשיידט פון איהר מאַן. זי האָט זיך וויעדער פערליעבט, און איצט האָט זי געלעבט מיט אַן אַנדער מאַן. דער דאָזיגער מאַן איז פאַרנעשמעלט געוואָרען אין דער שטיק אַלס אַן אויסגעצייכענטע פערזאָן. יאָהרענלאַנג זיינען זיי געווען גאַנץ גליקליך. איהרע צוויי קינדער — אַ מיידעל און אַ אינגעל — זיינען נאָך געווען עופה'לעך אין דער צייט פון דער שיידונג; איצט זיינען זיי געווען אויסגעוואקסען און זיינען די גאַנצע צייט געווען זיכער אז דער מאַן איז זייער ריכטיגער פאַטער. די מיידעל איז געווען אַרום אַכצעהן יאָהר און דער אינגעל אַרום זעבעצעהן. דער מאַן האָט זיי בעהאַנדעלט

פונקט ווי א פאָטער, זיי האָבען איהם געליעבט און ער האָט זיי געליעבט. די סצענע האָט פאָרנעשטעלט ווי די פאָמיליע בעגעגענט זיך ביים פרייה שטיק. די מיידעל קומט אריין און געהט צו צו איהר אָנגענומענעם פאָטער, און ער וויל זי א קוש טהאָן, בעת דער אינגעל, וועלכער האָט זיך ווי עם איז דערוואוסט דעם אמת וועגען דער אָנגעלעגענהייט, לויפט צו און שרייט אויס, „דערוועגט זיך ניט!“

„דער דאָזיגער אויסגעשריי האָט אויפגעשטורעמט דעם טהעאָטער. עם האָט אויסגעבראַכען א ווילדער אפלאָז. פלאָבערט און דאָרע האָבען זיי מיטגעהאלטען. מיך האָט עם אָבעקעלט.“

„סטייטש“, האָב איך גע'טענה'ט, „די דאָזיגע פאָמיליע איז געווען גליקליך; דער מאַן איז געווען א בעסערער פאָטער צו די דאָזיגע קינדער איידער זייער אייגענער פאָטער... זייער מוטער האָט איהם געליעבט און איז געווען גליקליך מיט איהם... אָט דעם צולאָזענעם, פערדאָרבענעם אינ' געל האָט מען פשוט געדארפט אָבשמייסען פאר דאָס, וואָס ער האָט געזאָגט... ס'האָט גאָרנישט געהאלפּען. שטונדען לאַנג האָב איך דערנאָך מיט זיי דיסקוטירט; זיי האָבען מיך קיינער ניט געקענט פערשטעהן!“

פערשטעהט זיך, איך בין געווען פאָלשטענדיג איינפערשטאָנען מיט טורגעניעף'ס שטאנדפונקט. איך האָב אָבער בעמערקט, אז זיינע בעקאנט-שאפטען זיינען מייסטענס געווען צווישען די מיטעלקלאַסען. דאָרטען איז דער אונטערשייד צווישען די נאציאָנאליטעטען ווירקליך אונגעהייער גרויס. מיינע בעקאנטשאפטען אָבער זיינען געווען אויסשליסליך צווישען די אַרבייטער, און צווישען די אַרבייטער, דערהויפּט די פויערים, פון אלע זאציאָנען, איז דוקא פאָראַן א גרויסע עהנליכקייט.

דאָס וואָס איך האָב געזאָגט איז אָבער געווען אין גאַנצען פאָלש. נאָכדעם ווי איך האָב געהאט די געלעגענהייט זיך נעהנטער צו בעקענען מיט די פראַנצויזישע אַרבייטער, האָב איך אָפּט געטראַכט וועגען דער וואהרהייט פון טורגעניעף'ס בעמערקונג. עם איז ווירקליך פאָראַן אַן אמת'ער תהום צווישען די רוסישע בעגריפען וועגען די הייראַטס-פּערהעל-טעניסען און די וואָס הערשען אין פראַנקרייך, אונטער די אַרבייטער אזוי גוט ווי ביי די מיטעלקלאַסען; און אין פיעלע אַנדערע זאכען איז פאָראַן אַן עהנליכער אונטערשייד צווישען דעם שטאנדפונקט פון די רוסען און די אַנדערע נאציאָנען.

נאָך טורגעניעף'ס טויט האָב איך ערגעץ געהערט זאָגען, אז ער האָט ברעה געהאט אָנצושרייבען א נאָוועלע איבער דעם דאָזיגען ענין. אויב ער האָט עם אָנגעהויבען, מוז זיך די אויבענדערמאָנטע סצענע געפינען אין זיין מאַנוסקריפט. וואָס פאר אַ שאַד, וואָס ער האָט עם ניט אָנגעשריבען!

ער, אן עכטער מערב-אייראפאער אין זיין דענקונגס-ווייזע, האָט געקענט זאָגען זעהר טיעפע זאָכען וועגען אָן ענין, וועלכער האָט איהם פּערזענליך געמוזט אזוי טיעף אָנהערען זיין גאַנצען לעבען.

פון אַלע נאָוועלען-שרייבער פון אונזער יאָרהונדערט, האָט טור-געניעה זיכער דערגרייכט די גרעסטע פּאָלקאָמענהייט אַלס קינסטלער, און זיין פּראָזא קלינגט פאַר דעם רוסישען אויער אזוי ווי מוזיק — מוזיק, וואָס איז אזוי טיעף ווי בעטהאָווען'ס. זיינע הויפט נאָוועלען — די סעריע פון „דמיטרי רודין“, „א נעסט פון אַדעליגע“, „אם פּאַראַכענד“, „פּאַטערס און זיהן“, „רויך“ און „אונבעריהרט לאַנד“ — שמעלען פאַר די בעדייטענדע „עפּאָכע-מאַכענדע“ טיפּען פון די געבילדעטע קלאַסען אין רוסלאַנד, וועלכע האָבען זיך האַסטיג ענטוויקעלט איינע נאָך די אַנדערע נאָך 1848. אַלע זיינען געצייכענט מיט דער פּולקייט פון פּילאָזאָפּישער אויפפאַסונג, מיט הומאַניטערער פּערשטענדנים און אַ שעהקייט, וואָס האָט צו זיך קיין גלייכען ניט אין אירגענד וועלכער אַנדער ליטעראַטור. און דאָך איז זיין „פּאַטערס און זיהן“ — אַ נאָוועלע, וועלכע ער האָט מיט רעכט בעטראַכט אַלס זיין טיעפסטעס ווערק — אויפגענומען געוואָרען פון דער רוסישער יוגענד מיט שטאַרקען פּראָטעסט. אונזער יוגענד האָט ערקלערט, אַז דער ניהיליסט באַזאַראַף איז בשום אופן ניט געווען קיין ריכטיגער פּערטרעטער פון זיין קלאַס; פּיעלע האָבען איהם זאָגאַר בעציי-כענט אַלס אַ קאַריקאַטור פון ניהיליזם. טורגעניעה איז געווען שטאַרק געטראָפּען פון דער דאָזיגער מיספּערשטענדנים, און כּאָטש שפּעטער, נאָכדעם ווי ער האָט אָנגעשריבען זיין „אונבעריהרט לאַנד“, האָט זיך די יוגענד אין פעטערבורג מיט איהם איבערגעבעטען, איז די וואונד פון די אָנגעגריפען, וואָס זיינען אויף איהם געמאַכט געוואָרען, קיינמאַל ניט פּער-היילט געוואָרען.

פון לאַווראַף'ען האָט ער געוואוסט, אַז איך בין אַן ענטהוויאַסטישער פּערעהרער פון זיינע שריפטען; און איין טאָג, צוריקפּאַהרענדיג אין אַ קאַרעטע פון אַ בעזוך אין אַנטאַקאַלסקי'ס סטוריאָ, האָט ער מיך געפּרעגט וואָס איך דענק וועגען באַזאַראַף. איך האָב גאַנץ אָפּענהערציג געענטפּערט, „באַזאַראַף איז אַן אויסגעצייכענטער פּאַרטערט פון אַ ניהיליסט, אָבער איהר האָט איהם ניט געליעבט אזוי פּיעל ווי אייערע אַנדערע העלדען“.

„אין געגענטייל, איך האָב איהם געליעבט, שטאַרק געליעבט“, האָט טורגעניעה געענטפּערט, מיט אַן אונערוואַרטעטער פּרישקייט. „ווען מיר וועלען קומען אַהיים, וועל איך אייך ווייזען מיין טאַגעבוך, אין וועלכען איך האָב פּערצייכענט ווי איך האָב געוויינט, בעת איך האָב געענדיגט די נאָוועלע מיט באַזאַראַף'ס טויט.“

טורגעניעף האָט זיכער ליעב געהאַט באַזאַראַף'ס אינטעלעקטועלע זייט. ער האָט זיך אזוי צונויפגעגאַסען מיט דער ניהיליסטישער פילאָזאָפֿיע פון זיין העלד, אַז ער האָט זאָגאַר געפיהרט אַ טאגעבוך אין זיין נאָמען, אָבשעצענדיג די טעגליכע פאַסירונגען פון באַזאַראַף'ס שטאַנד־פונקט. איך דענק אָבער, אַז ער האָט איהם בעוואונדערט מעהר איידער ער האָט איהם געליעבט. אין אַ גלענצענדער לעקציע איבער האַמלעט און דאָן קיכאַט האָט ער פונאַנדערגעטיילט די וואָס שאַפען די געשיכטע פון דער מענשהייט אין צוויי קלאַסען, וועלכע ווערען פאַרגעשטעלט דורך איינעם אָדער דעם אַנדערען פון די דאָזיגע כאַראַקטערע. „ערשטענס אַ נאַטירלעך (צוגליעדערונג), דאָן עגאָאיזם, און פאַלגליך קיין גלויבען, — אַן עגאָאיסט קען אפילו אין זיך אַליין ניט גלויבען“: אזוי כאַראַקטעריזירט ער האַמלעט'ן. „דעריבער איז ער אַ סקעפטיקער, און וועט קיינמאָל נאָרנישט ניט דערגרייכען; בעת דאָן קיכאַט, וועלכער קעמפּט אַנטקעגען ווינדמיהלען און נעהמט'אָן אַ פּריוזער'ס טעלער פאַר מאַמבריינאָ'ס מאַנישען קיווער (ווער פון אונז האָט ניט געמאַכט דעם אייגענעם טעות?)“, איז אַ פיהרער פון די מאַסען, ווייל די מאַסען פאַלגען תּמיד נאָך יענע, וועלכע קימערען זיך ניט וועגען דעם סאַרקאַזם פון דער מאַיאָריטעט, אָדער אפילו פאַר פערפאַלגונגען, און מאַרשירען פאַרווערטס, האַלטענדיג זייערע אויגען געריכטעט צו דעם ציעל, וועלכען פיליכט קיינער זעהט ניט אויסער זיי אַליין. זיי זוכען, זיי פאַלען, זיי שטעהען אָבער וויעדער אויף, און זיי געפינען עס, — און עס איז גאַנץ רעכט אזוי. דאָך, אָבּוואויל האַמלעט איז אַ צווייפלער און גלויבט ניט אין דאָס גוטע, פונדעסטוועגען הערט ער ניט אויף גלויבען אין דאָס בעזע. ער האַסט עס; שלעכטסקייט און פאַלשקייט זיינען זיינע פּיינד; און זיין סקעפטיציזם איז ניט קיין גלויבגילטיגקייט, ער איז ניט מעהר ווי די פּייניגונג און דער צווייפלעל, וועלכע פערצעהרען ענדליך זיין ווילען“.

די דאָזיגע געדאַנקען טורגעניעף'ס, דענק איך, גיבען דעם ריכטיגען שליסעל צו פערשטעהן זיין שייכות צו זיינע העלדען. ער אַליין, און מעהר רערע פון די בעסטע פּריינד זיינע, האָבען מעהר אָדער וועניגער געהערט צו די האַמלעט'ס. האַמלעט'ן האָט ער ליעב געהאַט, דאָן קיכאַט'ן האָט ער בעוואונדערט. אזוי האָט ער אויך באַזאַראַף'ן בעוואונדערט. ער האָט פאַר־געשטעלט זיינע העכערע מעלות אויסגעצייכענט גוט. ער האָט פערשטאַנען דעם טראַגישען כאַראַקטער פון זיין איינזאַמער לאַגע, ער האָט איהם אָבער ניט געקענט אַרומרינגלען מיט יענער צאַרטער, פאַעטישער ליעבע, מיט וועלכער ער האָט בעשאַנקען אזוי ווי אַ קראַנקען פּריינד יענע העלדען.

זיינע, וואָס זיינען נאָהענט געווען צו דעם האַמלעט טיפּ. אזאָ ליבע וואָלט ניט געווען אַם פּלאַץ.

„האַט איהר געקאַנט מישקין'ען?“ האָט ער מיך איינמאַל געפרעגט אין 1878. אויפ'ן פּראָצעס פון אונזער קרוזשאַק האָט זיך מישקין אַרויס-געוווּזען אַלס די מעכטיגסטע פּערזענליכקייט. „איך וואָלט געוואָלט וויסען אַלעס וועגען איהם“, האָט ער פּאַרטגעזעצט. „דאָס איז אַ מאַן; ניטאָ אין איהם קיין ברעקעל שפור פון האַמלעטיזם“. און זאָגענדיג עס האָט ער ווי עס ווייזט אויס זיך פּערטראַכט איבער דעם דאָזיגען נייעם טיפּ אין דער רוסישער בעוועגונג, וועלכער האָט נאָך ניט עקזיסטירט אויף דער שטופּע, וואָס טורגעניעף האָט געהאַט בעשריבען אין זיין „אונבעריהרט לאַנד“ — אַבוואַוירל דאָס בוך איז ערשט ערשיענען מיט צוויי יאָהר שפּעטער.

דאָס לעצטע מאָל האָב איך איהם געזעהן אינ'ם הערבסט פון 1881. ער איז געווען זעהר קראַנק און געפּלאַגט פון דעם געדאַנק, אז עס לייענט אויף איהם אַ פּליכט צו שרייבען אַלעקסאַנדער דעם 3טען — וועלכער איז נאָרוואַס אַרויף אויפ'ן טראָהן און איז נאָך ניט געווען ענטשלאָסען איבער דער פּאָליטיק וואָס ער זאָל פּערפּאָלנען — און איהם בעטען ער זאָל געבען רוסלאַנד אַ קאָנסטיטוציע, בעווייזענדיג איהם מיט פּעסטע אַרגו-מענטען די נויטווענדיגקייט פון אזאָ שריט. מיט אַ דייטליכען שמערץ האָט ער צו מיר געזאָגט: „איך פּיהל, אז איך מוז עס טהאָן, איך פּיהל אָבער, אז איך וועל עס ניט קענען טהאָן“. אין דער ווירקליכקייט האָט ער שוין דעמאָלט געליטען שרעקליכע יסורים, וואָס זיינען איהם פּעראורזאַכט געוואָרען פון אַ קרעבס אין רוקען-מאַרד, און עס איז איהם אָנגעקומען מיט גרויס שווערקייט צו זיצען אַ וויילע און רעדען מיט אַ פּריינד. ער האָט דעמאָלט ניט געשריבען, און אין עטליכע וואָכען אַרום וואָלט עס געווען אַרויסגעוואָרפען. אַלעקסאַנדער דער 3טער האָט בעקאַנט געמאַכט אין אַ מאַניפעסט זיין אַבייכט צו בלייבען דער אַכסאָלומער הערשער פון רוסלאַנד.

VII

די געשעהעניסען אין רוסלאַנד האָבען דערווייל גענומען אַ נאַנץ נייע ווענדונג. די מלחמה, וואָס רוסלאַנד האָט אָנגעהויבען אַנטקעגען דער טירקיי אין 1877, האָט זיך אויסגעלאָזט מיט אַן אַלגעמיינער ענטווישונג. איידער די מלחמה האָט אויסגעבראַכען האָט אין לאַנד געהערשט אַ שטאַר-קער ענטוויזיאָם צו גונסטען די סלאַווען. פּיעלע האָבען אויך געגלויבט, אז אַ בעפּרייאַונגס-קריעג אין די באַלקאַנען וועט זיך אויסלאָזען מיט אַ בעווע-

גונג אין דער ריכטונג פון פראַגרעס אין רוסלאַנד גופא. אָבער די בעפריי-
אונג פון די סלאַווען איז נאָר טיילווייז דורכגעפיהרט געוואָרען. די
אונגעהויערע קרבנות, וואָס די רוסען האָבען געבראַכט, זיינען געבליבען
אָהן ווירקונג צוליעב די פעהלערען פון די העכערע מיליטערישע בעאַמטע.
הונדערטער טויזענדער מענשען זיינען אויסגעשלאַכטעט געוואָרען אין די
מלחמות, וואָס זיינען נאָר געווען האַלב זיעגרייך, און די קאַנצעסיעס
וואָס מען האָט אַרויסגעריסען פון דער טירקיי, זיינען געוואָרען צו נאָר
נישט אויף דעם בערלינער קאָנגרעס. עס איז אויך געווען גוט בעוואוסט,
אַז נכות פון שטאַט-געלדער זיינען פאַרגעקומען אין דער צייט פון דער
דאָזיגער מלחמה, כמעט אויף אַזאַ גרויסען מאַסשטאַב ווי בעת דער
קרימער קריגע.

אין מיטען פון דער אַלגעמיינער אונצופריעדנהייט, וואָס האָט
געהערשט אין רוסלאַנד ביי דעם סוף פון 1877, איז פאַרגעקומען פאַר אַ
הויכען געריכט דער פראַצעס פון הונדערט און דריי-און-ניינציג פערזאָנען,
וואָס זיינען אַרעסטירט געוואָרען זינט דעם יאָהר 1878 אין צוזאַמענהאַנג
מיט אונזער אַגיטאַציע. די אָנגעקלאַגטע, פערטיידיגט פון אַ היבשער צאָהל
טאַלאַנטפולע אַדוואָקאַטען, האָבען באַלד געוואונען די סימפּאַטיע פון דעם
גרויסען עולם. זיי האָבען געמאַכט אַ זעהר גינסטיגען איינדרוק אויף דער
פעטערבורגער געזעלשאַפט; און ווען עס איז בעקאַנט געוואָרען, אַז די
מייסטע פון זיי האָבען פערבראַכט דריי אָדער פיער יאָהר אין געפּענגניס,
וואַרטענדיג אויף דעם דאָזיגען פראַצעס, און אַז ניט וועניגער ווי איין-און-
צוואַנציג פון זיי האָבען אָדער געמאַכט אַ סוף פון זייערע לעבענס דורך
זעלבסט-מאָרד, אָדער זיינען משוגע געוואָרען, איז דער געפיהל פון סימפּאַ-
טיע צו זיי געוואָרען נאָך שטאַרקער אפילו צווישען די ריכטער גופא. דאָס
געריכט האָט אַרויסגעגעבען זעהר שווערע אורטיילען אויף אייניגע, און
פעהלעלטינסמעסיג לייכטע אויף די איבעריגע, ערקלערענדיג, אַז די צייט
וואָס זיי זיינען אָבגעזעסען פאַר'ן פראַצעס, איז געווען גענוג לאַנג, און
שוין אַליין אַ גענוג שווערע שטראַף, אַז עס איז ניט רעכט צו בעשטראַפען
זיי נאָך מעהר. מען האָט ערוואַרטעט, אַז דער קייזער וועט זיכער נאָך
מעהר פערגרינגערען דעם אורטייל. צו אַלעמענס ערשטווינען האָט אָבער
פאַסירט, אַז ער האָט די אורטיילען געענדערט, אָבער כדי זיי שווערער צו
מאַכען. די, וועמען דאָס געריכט האָט בעפרייט, זיינען פערשיקט געוואָרען
אין ווייטע געגענדען פון רוסלאַנד און סיביר, און פון פינף ביז צוועלף
יאָהר קאַטאַרגע איז אַרויפגעלעגט געוואָרען אויף די, וועמען דאָס געריכט
האָט פּעראורטיילט צו קורצע געפּענגניס טערמינען. דאָס איז געווען די
אַרבייט פון דעם שעף פון דער דריטער אבטיילונג, גענעראַל מעזענצאָף.

אין דער אייגענער צייט האָט פּאָסירט, אַז דער שעה פון דער פעטער־
 בורגער פּאָליציי, גענעראַל טרעפּאָף, בעמערקענדיג אין פּערהאַפּטונגס־
 הויז, אַז איינער פון די פּאָליטישע געפּאָנגענע, באַגאַליובאָף, האָט ניט
 אַרונטערגענומען דעם הוט צו בעגריסען דעם אַלמעכטיגען סאַטראַפּ, האָט
 ער זיך אַ לאָז געטהאָן צו איהם, האָט איהם געשלאָגען, און ווען דער
 געפּאָנגענער האָט זיך געשמעלט אַנטקעגען, האָט ער געגעבען אַ בעפעהל
 מען זאָל איהם שמייסען. די איבעריגע געפּאָנגענע, דערוויסענדיג זיך אין
 זייערע צעלען וועגען דעם פּאַקט, האָבען גאַנץ הויך אויסגעדריקט
 זייער עמפּעהרונג, און דערפּאַר זיינען זיי שרעקליך געשלאָגען געוואָרען
 פון די אויפּזעהער און די פּאָליציי. די רוסישע פּאָליטישע געפּאָנגענע
 האָבען אַריבערגעטראָגען, ניט בעקלאָגענדיג זיך, אַלע ליידען וואָס מען
 האָט זיי אויסגעטיילט אין סיביר אַדער אויף קאַטאַרגע, זיי זיינען אָבער
 געווען פעסט ענטשלאָסען ניט צו דולדען קיין קערפּערליכע בעשטראַפּונג.
 אַ יונגע מיידעל, וויעראַ זאַסוליש, וועלכע האָט אפילו פּערזענליך ניט
 געקאָנט באַגאַליובאָף, האָט גענומען אַ רעוואָלוציע, איז אַוועק צום שעה
 פון דער פּאָליציי, און האָט אויף איהם געשאָסען. טרעפּאָף איז מעהר ניט
 ווי פּערוואַונדעט געוואָרען. אַלעקסאַנדער דער 2טער איז געקומען אַנקוקען
 די העלדישע מיידעל, וועלכע האָט געמוזט מאַכען אויף איהם אַן איינדרוק
 מיט איהר אויסערגעווענהליך ליעבליכען פנים און בעשיידענהייט. טרע־
 פּאָף האָט געהאַט אַזוי פיעל שונאים אין פעטערבורג, אַז עס האָט זיך זיי
 איינגעגעבען פּאַרצוברענגען דעם פּראָצעס פאַר אַ געוועהנליכען געריכט
 פון געשוואָרענע, און וויעראַ זאַסוליש האָט אין געריכט ערקלערט, אַז
 זי האָט זיך נור דאַן גענומען צו דער וואַפע, ווען אַלע מיטלען ווי אַזוי
 פּאַרצוברענגען די אַנגעלעגענהייט פאַר דער עפענטליכקייט און געפינען
 וויפיעל עס איז גערעכטיגקייט, זיינען שוין געווען אויסגעשעפּט. אפילו
 דעם פעטערבורגער קאַרעספּאַנדענט פון דער לאַנדאָנער „טיימו“ האָט מען
 געבעטען ער זאָל דעם פאַל דערמאָנען אין זיין צייטונג; ער האָט עס אָבער
 ניט געטהאָן, אפשר דערפּאַר ווייל ער האָט עס געהאַלטען פאַר אונגלויב־
 ליך. דאַן, קיינעם ניט דערצעהלענדיג וועגען איהר בעשלוס, איז זי אַוועק
 שיסען טרעפּאָף. איצט אַז די זאַך איז אַרויסגעקומען אין דער עפענט־
 ליכקייט, איז זי גאַנץ צופריעדען צו הערען, אַז ער איז ניט מעהר ווי לייכט
 פּערוואַונדעט. די געשוואָרענע האָבען איהר איינשטימיג פּרייגעשפּראַכען;
 און ווען די פּאָליציי האָט פרובירט איהר אַ צווייטען מאָל אַרעסטירען,
 בעת זי האָט פּערלאָזען דאָס געריכט־הויז, האָבען די פעטערבורגער יונגע
 לייט, וועלכע זיינען געשטאַנען מאַסענווייז פאַר די תּהויערען, איהר

ארויסגעראטעוועט פון זייערע לאפעס. זי איז אוועק אין אויסלאנד, און איז אין גיכען געווען צווישען אונז אין דער שווייץ.

די דאזיגע אפערע האָט אָנגעמאַכט אַ גאַנצע סענזאַציע אין אייראָפּאַ. איך בין געווען אין פּאַרזי, ווען די נייעס פון איהר פריישפרעכונג איז אָנגעקומען, און יענעם טאָג איז מיר גראָד אויסגעקומען צו בעזוכען אייניגע צייטונגס-קאָנטאַרען צוליב געשעפטס-אַנגעלעגנהייטען. איך האָב די רעדאַקטערע געטראָפּען אויפגעוואַרעמט מיט ענטהוויאַזם, און שרייבענדיג שטאַרק אַרטיקלען צו פּערהערליכען די מידעל. אפילו די ערנסטע „רעווי דע דעמאָנדר“ האָט געשריבען אין איהר איבערבליק איבער'ן יאָהר, אַז די צוויי פּערוואַנען, וועלכע האָבען געמאַכט דעם שטאַרקסטען איינדרוק אויף דער עפענטליכער מיינונג אין אייראָפּאַ אין 1878, זיינען געווען פּרינץ גאַרטשאַפּאַ, אויף דעם בערלינער קאָנגרעס, און וויעראַ זאַסוליטש. אין אייניגע קאַלענדאַרען האָט מען געגעבען זייערע בילדער איינעם נעבען דעם אַנדערען. אויף די אַרבייטער פון אייראָפּאַ האָט וויעראַ זאַסוליטש'עם איבערגעבענהייט געמאַכט אַ געוואַלדיגען איינדרוק.

עטליכע חדשים שפעטער, אָהן וועלכער עס איז צונויפגערעדטער פּערשווערונג, זיינען געמאַכט געוואָרען פיער אָנגריפע אויף געקרוינטע קעפּ, איינער נאָכ'ן אַנדערען. דער אַרבייטער היידעל און דר. נאָבלינג האָבען געשאַסען אויפ'ן דייטשען קייזער; עטליכע וואָכען שפעטער האָט אַ שפּאַנישער אַרבייטער, אַליוואַ מאָנקאַסי, געמאַכט אַ פּערוודף צו שיסען דעם שפּאַנישען קעניג, און דער קוכער פּאַססאַנאַטע האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן מיט זיין מעסער אויף דעם קעניג פון איטאַליען. די אייראָפּעאישע רעגירונגען האָבען ניט געקענט גלויבען, אַז אַזעלכע אַמענטאַמען אויף די לעבענס פון די דריי קעניגע זאַלען האָבען פּאַרנעקומען אָהן אַ וועלכער עס איז אינטערנאַציאָנאַלער קאָנספּיראַציע הינטער זיך, און זיי האָבען זיך אָנגעכאַפט אָן דעם שלום, אַז די יורא פּעדעראַציע און די אינטערנאַ-ציאָנאַלע אַרבייטערס' אַסאָציאַציע זיינען פּעראַנטוואָרטליך דערפאַר.

מעהר ווי צוואַנציג יאָהר זיינען שוין אַריבער זינט דעמאָלט, און איך קען זאָגען מיט דער גרעסטער זיכערהייט, אַז עס איז אַבסאָלוט קיין שום גרונד ניט געווען פאַר אַזאַ השערה. פּונדעסטוועגען האָבען זיך אַלע אייראָפּעאישע רעגירונגען אַרויפגעוואָרפּען אויף די שווייץ, פּאַרוואַר-פּענדיג איהר, אַז זי איז אַ מקום מקלט פאַר רעוואָלוציאָנערען, וועלכע אָרנאַניזירען אַזעלכע פּערשווערונגען. פּאול ברוס, דעך רעדאַקטאָר פון דער יוראַ צייטונג, דער „אָוואַנגאַרד“, איז אַרעסטירט און אָנגעקלאָגט געוואָ-רען. די שווייצאַרישע ריכטער, זעהענדיג אַז עס איז קיין שום גרונד ניטאָ

אויף וועלכען מען זאל קענען פערבינדען ברום'ען אָדער די יורא פּעדע-
ראַציע מיט די לעצטע אַטענטאַמען, האָבען ברום'ען בלויז פּער'משפּט צו
א פּאַר מאַנאַטען געפּענגניס פּאַר זיינע אַרטיקלען; אָבער די צייטונג האָט
מען אונטערדריקט, און אַלע דרוקערייען אין דער שווייץ זיינען אויפּגע-
פּאָדערט געוואָרען פּון דער פּעדעראַלער רעגירונג ניט צו דרוקען די
דאָזיגע צייטונג, אָדער וועלכע עס איז אנדערע עהנליכע צייטונג. די יורא
פּעדעראַציע איז אויף אזא אופן געבליבען אַהן אַן אָרגאַן.

אחוץ דעם האָבען נאָך די שווייצאַרישע פּאַליטיקער, וועלכע האָבען
געקוקט קרום אויף דער אַנאַרכיסטישער אַגיטאַציע אין זייער לאַנד, פּריי-
וואַט געהאַנדעלט אַזוי, ווי זיי וואָלטען געוואָלט צווינגען די וויכטיגסטע
שווייצאַרישע מיטגליעדער פּון דער יורא פּעדעראַציע זיך צוריקצוגייען
פּון עפענטליכען לעבען, אָדער צו פּערהונגערען. ברום איז אויסגעוויזען
געוואָרען פּון דער שווייץ. זשיימס גיליאָם, וועלכער האָט גאַנצע אַכט יאָהר
אַנגעהאַלטען דעם אַפיציעלען אָרגאַן פּון דער פּעדעראַציע, טראָץ אַלע
שטערונגען, און האָט געמאַכט אַ לעבען הויפּטזעכליך פּון לעהרעריי, האָט
מעהר קיין בעשעפּטיגונג ניט געקענט קריגען, און ער איז געווען געצוואונ-
גען צו פּערלאָזען די שווייץ און אַריבערפּאַהרען אין פּראַנקרייך. אַדעהעמאַר
שוויצעגעבעל האָט ניט געפונען קיין אַרבייט אין דעם זייגער-פּאַך, און
אַזוי ווי ער איז געווען בעפּאַלען מיט אַ גרויסער פּאַמיליע, האָט ער זיך
געמוזט צוריקגייען פּון דער בעוועגונג. שפּיכגער איז געווען אין דער
זעלבער לאַגע, און ער האָט אויסגעוואַנדערט. עס איז אויף אזא אופן אויס-
געקומען, אַז איד, אַן אויסלענדער, האָב געמוזט איבערנעהמען די רעדאַ-
גירונג פּון דעם אַפיציעלען אָרגאַן פּון דער פּעדעראַציע. איד האָב נאַטיר-
ליך דערצו קיין גרויס חשק ניט געהאַט, עס איז אָבער קיין ברירה ניט
געווען, און צוזאַמען מיט צוויי פּריינד, דומאַרטהעריי און הערציג, האָב
איד געגרינדעט אַ נייע צוויי-וועכענטליכע צייטונג אין זשענעווא, אין
פּעברואַר 1879, אונטער דעם נאָמען „לע רעוואָלטע“. דעם גרעסטען טייל
פּון דער צייטונג האָב איד געמוזט אַליין אַנשרייבען. אַנצופּאַנגען די
צייטונג האָבען מיר געהאַט ניט מעהר ווי דריי-און-צוואַנציג פּראַנק (אַן
ערך פּיער דאָלאַר), אָבער מיר האָבען זיך אַלע גענומען פּאַר דער אַרבייט
צו קריגען אַבאַגעמענטען, און עס איז געלונגען אַרויסצוגעבען אונזער
ערשטען נומער. זי איז געווען געמעסיגט אין טאָן, אָבער רעוואָלוציאַנער
אין איהר עצם, און איד האָב זיך גענומען די גרעסטע מיה צו שרייבען אין
אַזא סטיל, אַז קאָמפּליצירטע היסטאָרישע און עקאָנאָמישע פּראַגען זאָלען
זיין צוגעגליך פּאַר יעדען אינטעליגענטען אַרבייטער. זעקס הונדערט
קאָפּיעס איז געווען די העכסטע צאָהל, וואָס די פּריהערדיגע אויפלאַגען

פון אונזערע צייטונגען האָבען ווען עס איז דערגרייכט. פון „לע רעוואָלטע“ האָבען מיר געדרוקט צוויי טויזענד קאָפּיעס, און אין עטליכע טעג אַרום איז קיין איינע ניט געבליבען. די צייטונג איז געווען אַן ערפּאָלג און זי ווערט נאָך איצט פּאַרטגעזעצט אין פּאַרזיז, אונטער דעם נאָמען „טאַן נואוואָ“ („נייע צייט“).

סאָציאַליסטישע צייטונגען האָבען אָפט אַ טענדענץ צו ווערען איינ-פּאַכע קלאַנג-שריפטען איבער די עקזיסטירענדע אומשטענדען. עס ווערט דאָרטען דערזעהלט פון דער אונטערדריקונג פון די אַרבייטער אין די מינען, אין די פּאַבריקען און אויפ'ן פעלד; דער עלענד און די ליידען פון די אַרבייטער אין די צייטען פון סטריקס ווערען געשילדערט מיט לעבעדיגע פּאַרבען; זייער הילפּלאַזינקייט אין דעם קאַמפּף אַנטקעגען זייערע אַרבייט-געבער ווערט שטאַרק בעטאָנט: און דאָס דאָזיגע שטענדיגע דערזעהלען פון די האַפּנונגסלאַזע אַנשטרענגונגען, איבט אויס אַ העכסט פּערצווייפלענדען איינפּלוס אויפ'ן לעזער. כדי אַבזשוואַכען די דאָזיגע ווירקונג, מוז זיך דער רעדאַקטאָר הויפּטזעכליך פּערלאַזען אויף פּלאַמענדע ווערטער, דורך וועלכע ער זוכט צו בעגייסטערען זיינע לעזער מיט ענערגיע און בטחון. איך האָב געדענקט פונקט פּערקעהרט, אַז אַ רעוואָלוציאָנערע צייטונג מוז מעהר ווי אַלץ זיין אַ פּערצייכענונג פון יענע סימפּטאָמען, וועלכע זאָגען אומעטום אָן דאָס אָנקומען פון אַ נייער עפּאָכע, דאָס אויפּשפּראַצען פון נייע פּאַרמען פון סאָציאַלען לעבען, דעם וואַס-סענדען רעוואָלט אַנטקעגען די פּערעלטערטע אינסטיטוציעס. מען מוז אויפּפּאַסען אויף אַט די סימפּטאָמען, מען דאַרף זיי צונויפּברענגען אין זייער נאָהענטער שייכות און אזוי גרופּירען, אַז זיי זאָלען צייגען די אונטערענטשלאַסענע מוחות פון דער מאַיאָריטעט די אונזיכטבאַרע און אָפּטמאַל אונטער-וואַוסטע שטיצע, וואָס די פּאַרטגעשריטענע אידעען געפינען איבעראַל, בעת עס קומט פאַר אין דער געזעלשאַפט אָן אויפּבליהען פון געדאַנקען. מאַכען מען זאָל פּיהלען סימפּאַטיע מיט דעם קלאַפען פון דער מענשליכער האַרץ איבער דער גאַנצער וועלט, מיט איהר אויפשטאַנד אַנטקעגען דער דורות-לאַנגער אונטערטעניגקייט, מיט איהר פּערזוך זיך אויסצואַרבייטען נייע פּאַרמען פון לעבען — דאָס דאַרף זיין די הויפּט-פּליכט פון אַ רעוואָלוציאָנערער צייטונג. האַפּענונג, ניט פּערצווייפלונג, מאַכט ערפּאָלגרייכע רעוואָלוציעס.

היסטאָריקער דערזעהלען אונז אָפט, ווי דער אַדער יענער סיסטעם פון פּילאָזאָפּיע האָט דורכגעפּיהרט אַ געוויסע ענדערונג אין די מענשליכע געדאַנקען, און דערנאָך אין די אינסטיטוציעס. אָבער דאָס איז ניט קיין היסטאָריע. די גרויסע סאָציאַלע פּילאָזאָפען האָבען ניט מעהר ווי אויפ-

געכאפט די צייכענס פון די קומענדע ענדערונגען, זיי האָבען פערשטאנען זייער אינערליכע שייכות, און מיט דער הילף פון אינדוקציע און אינער־ליכער דערקענטנים, האָבען זיי פאַראויסגעזאָגט, וואָס עס וועט פאַסירען. עס מעג זיך אויך זיין לייכט צו צייכענען אַ פּלאַן פון געזעלשאַפּטליכער אָרגאַניזאַציע, אויסגעהענדיג פון אייניגע פּרינציפּען און ענטוויקלענדיג שלום פון אייניגע אַקסיאָמען; אָבער דאָס איז ניט קיין סאָציאָלאָגיע. אַ ריכטיגע געזעלשאַפּטליכע פאַראויסזאָגונג קען אַנדערס ניט געמאַכט ווערען, סיידען מען האַלט די אויגען אָפּען אויף די טויענדער צייכענס פון דעם נייעם לעבען, אָבזונדערענדיג די צופעליגע פאַקטען פון די וואָס זיינען אָרגאַניש וויכטיג, און בויענדיג די גענעראַליזאַציעס אויף דעם דאָזיגען באַזיס.

דאָס איז געווען די מעטאָדע פון דענקען, מיט וועלכער איך האָב זיך בעמיהט בעקאַנט־צורמאַכען מיינע לעזער, געברויכענדיג איינפאַכע, פּער־שטענדליכע ווערטער, כדי אַז דער בעשיידענסטער פון זיי זאָל זיך צוגע־וועהנען צו אורטיילען פאַר־זיך, וואוהיין די ענטוויקלונג פון דער געזעל־שאַפּט געהט, און זאָל קענען פּערריכטען דעם דענקער, אויב יענער קומט צו פאַלשע שליסע. וואָס אָנבעלאַנגט דער קריטיק אויף דאָס עקזיסטי־רענדע, האָב איך זיך מיט דעם אָבגעגעבען נאָר כדי צו פונאָדערפלאַנ־טערען די וואַרצלען פון די איבלען און צו צייגען, אַז אַ טיעף־איינגע־וואַרצעלטער און פאַרזיכטיג־ערצויגענער געצענדיענסט בנוגע צו די אַלטע איבערבלייבעכצען פון די פּערגאַנגענע שטופּען פון מענשליכער ענטוויק־לונג, און אַ ווייט־פּערברייטעטע פייגהייט פון געדאַנק און פון ווילען, זיינען די הויפּט־קוועלען פון אַלע איבלען.

דומאַרטהעריי און הערציג האָבען מיך פאַלשטענדיג אונטערשטיצט אין דער דאָזיגער ריכטונג. דומאַרטהעריי איז געבאָרען געוואָרען אין איינער פון די אַרעמסטע פּויערים־פאַמיליען אין סאַוואַי. זיין שול־אונטער־ריכט איז ניט אוועק ווייטער ווי די ערשטע רעגעלען פון אַן עלעמענטאַר־שולע. און דאָך איז ער געווען איינער פון די העכסט אינטעליגענטע מענ־שען, וואָס איך האָב ווען בעגעגענט. זיינע אָבשעצונגען פון מענשען און טעגליכע פאַסירונגען זיינען געווען אזוי מערקווירדיג פול פון אַן אויסער־געווענהליכען גלייכען־פּערשטאַנד, אַז זיי זיינען אָפטמאָל געווען פּראָפּע־טיש. ער איז אויך געווען איינער פון די פיינסטע קריטיקער פון דער דעמאָלטירגער סאָציאַליסטישער ליטעראַטור, און האָט זיך קיינמאָל ניט געלאָזט פּערפיהרען פון שעהנע פּראָזען, אָדער כלומרשט־דיגער וויסענ־שאַפּטליכקייט. הערציג איז געווען אַ יונגער געשעפּטס־דיענער, געבאָרען

מעמוארען פון א רעוואָלוציאָנער

אין זשענעווא; א צוריקגעהאלטענער מענש, א שעמעוודיגער, וואָס פלעגט רויט ווערען ווי א מיידעל בעת ער האָט אַרויסגעזאָגט אַן אַריגינעלען געדאַנק. נאָכדעם ווי איך בין אַרעסטירט געוואָרען און ער איז געוואָרען די פּעראַנטוואָרטליכע פּערזאָן פאַר דער ווייטערדיגער ערשיי-נונג פון דעם זשורנאַל, האָט ער זיך אויסגעלערענט איינפאַך דורך זיין ווילענסקראַפט גאַנץ גוט שרייבען. באַיקאַטירט פון אַלע זשענעווער אַרבייטס-געבער, און לעבענדיג מיט זיין פאַמיליע אין אַרעמקייט און עלענדר, האָט ער פונדעסטוועגען אויסגעהאַלטען די צייטונג, ביז עס איז מעגליך געוואָרען איהר אַריבערצופיהרען אין פאַרזי.

אויף דעם אורטייל פון אָט די צוויי פריינד מיינע האָב איך זיך פאַלשטענדיג געקענט פּערלאָזען. ווען הערציג האָט פּערקאַרטשעט דעם שטערען, מורמלענדיג, „יאָ — נישקשה — ס'קען געהן“, האָב איך געוואוסט אַז עס וועט ניט טויגען. און בעת דומאַרטהעריי, וועלכער האָט זיך שטענדיג בעקאָנגט אויף זיינע ברילען, ווען עס איז איהם אויסגעקור-מען צו לייענען אַ ניט-קאָרען מאַנוסקריפט, און האָט דעריבער געוועהנט זיך געלייענט נור די קאַרעקטורען, פלעגט אונטערברעכען זיין לעזען מיט אַן אויסרוף, „ניין, עס וועט ניט טויגען!“ האָב איך באַלד דערפיהלט, אַז עס איז ניט די ריכטיגע זאַך, און האָב פרובירט טרעפען וואָס פאַר אַ געדאַנק אָדער אויסדרוק האָט אַרויסגערופען זיין אונזערפריעדענקייט. איך האָב געוואוסט אַז עס איז אַרויסגעוואָרען איהם צו פרעגען, „פאַר וואָס וועט עס ניט טויגען?“ ער וואָלט געענטפערט: „אַה, דאָס איז ניט מין עסק; דאָס איז אייערער. ס'וועט ניט טויגען; דאָס איז אַלץ וואָס איך קען זאָגען.“ איך האָב אָבער געפיהלט אַז ער איז גערעכט, און איך האָב זיך פשוט אַוועקגעזעצט איבערשרייבען דעם זאַץ אָדער האָב גענומען אַ ווינקעל-האַקען און אויפגעזעצט אַ נייעם זאַץ אָנשטאַט דעם פריהערדיגען.

איך מוז אויך מודה זיין, אַז מיר האָבען געהאַט שווערע צייטען מיט דער צייטונג אונזערער. מיר האָבען קוים צייט געהאַט אַרויסצוגעבען פיער אָדער פינף נומערען, האָט אונז דער דרוקער אָנגעקנידניגט, מיר זאָלען זיך אויסזוכען אַן אַנדער דרוקעריי. פאַר די אַרבייטער און זייערע אויסנאַבען האָט די אין דער קאַנסטיטוציע פּערשריבענע פּרעסע-פרייהייט געהאַט אַ סך בעגרענצונגען, אַחוץ די פאַראַגראַפען פונ'ם געזעץ. דער דרוקער האָט גאַרינישט געהאַט וואָס אויסצוזעצען קעגען אונזער צייטונג; אָבער אין דער שווייץ זיינען אַלע דרוקערייען אָבעהנגיג פון דער רעגירונג, וועלכע בעשעפטיגט זיי מעהר אָדער וועניגער מיט סטאַטיסטישע בעריכטען און

דער גלייכען; און מען האָט אונזער דרוקער פשוט ערקלערט, אז אויב ער וועט ווייטער דרוקען אונזער צייטונג, דאַרף ער זיך מעהר אויף קיין בעשטעלונגען פון דער זשענעווער רעגירונג ניט ריכטען. איך האָב געמאַכט אַ ריזע איבער דעם גאַנצען פראַנצויזיש-שפּרעכענדען טייל פון דער שווייץ, האָב זיך געזעהן מיט די בעלי-בתים פון די דרוקערייען, אומעטום אָבער, אפילו פון די וואָס זיינען ניט געווען קעגען דער טענדענץ פון אונזער צייטונג, האָב איך געקראָגען דעם אייגענעם ענטפּער: „מיר וואָלטען ניט געקענט עקזיסטירען אָהן דער אַרבייט פון דער רעגירונג, און ווען מיר זאָלען אָננעהמען צו דרוקען „לע רעוואָלטע“ וועלען מיר מעהר קיין אַרבייט ניט קריגען“.

איך האָב זיך אומגעקעהרט אין זשענעוואַ זעהר דערשלאָגען; דומאַרטהעריי אָבער איז געוואָרען אלץ ענטשלאָסענער און האָפּנונגס-פולער. „ס'הייסט נאָר פראָסט“, האָט ער געזאָגט, „מיר קויפען אונזער אייגענע דרוקעריי אויף אַ דריי-מאַנאַטליכען קרעדיט, און אין דריי מאָנאַט טען אַרום וועלען מיר האָבען בעזאַהלט דערפאַר“. „אָבער מיר האָבען דאָך קיין געלד ניט, מיר האָבען אין גאַנצען אַ פּאָר הונדערט פראַנק“, בין איך געווען געגען דעם פּלאַן. „געלד איז גאַרנישט! מיר וועלען שוין האָבען! לאָמיר נאָר באַלד בעשטעלען די שריפט און גלייך אַרויס-געבען דעם נעקסטען נומער — און געלד וועט שוין קומען!“ און וויעדער-אַמאָל איז זיין אורטייל געווען אַ גאַנץ ריכטיגער. ווען אונזער נעקסטער נומער איז אַרויסגעקומען פון אונזער אייגענער „יורא דרוקעריי“, און מיר האָבען דאָרטען דערקלערט אונזערע שוועריגקייטען און דערצו נאָך אַרויס-געגעבען אַ פּאָר קליינע בראַשורען — יעדער איינער פון אונז העלפּענדיג אין דער דרוק-אַרבייט — איז די געלד אַריינגעקומען; מייסטענס אין קופּער און קליינע זילבער מטבעות, עס איז אָבער געקומען. מעהרערע מאָל אין מיין לעבען האָב איך געהערט בעקלאָגענדיג זיך אין פּאַרטגע-שריטענע פּאַרטייען וועגען מאַנגעל אין געלד; אָבער וואָס מעהר איך לעב, אַלץ מעהר ווער איך איבערצייגט, אז אונזער הויפט שוועריגקייט בעשטעהט ניט אזוי פיעל אין דעם מאַנגעל אין געלד, ווי אין דעם מאַנגעל אין מענשען, וואָס זאָלען מאַרשירען פּעסט און ענטשלאָסען צו אַ געוויסען ציעל אין דער ריכטיגער ריכטונג, און זאָלען בעגייסטערען אַנדערע. עס איז שוין איצט איין-און-צוואַנציג יאָהר ווי אונזער צייטונג לעבט כּסדר פון האַנד צום מויל, — אויפּרופּען פאַר פּאַנדען ערשיינען אויף דער ערשטער זייט כּמעט אין יעדען נומער; אזוי לאַנג אָבער ווי עס איז דאָ אַ מענש, וואָס האַלט זיך ביי דער צייטונג און פּערווענדט זיין גאַנצע ענערגיע אויף איהר, אזוי ווי הערציג און דומאַרטהעריי אין זשע-

נעוואָ, און אזוי ווי גראַוו האָט עס געטהאָן די לעצטע זעכצעהן יאָהר אין פאַרזי, קומט דאָס געלד אַרײַן, און א יעהרליכע הכנסה פון אַן ערד אַכט הונדערט פונט ווערט געשאַפֿען — הויפטזעכליך פון די קופער־און קליינע זילבער־מטבעות פון די אַרבייטער — צו דעקען די יעהרליכע הוצאה פאַר'ן דרוקען די צייטונג און די בראַשורען. פאַר א צייטונג, אזוי ווי פאַר אַלעס אַנדערעס, זיינען מענשען פון ניט־דער־ערד גרעסערען ווערטה איידער געלד.

מיר האָבען אָנגעפאַנגען אונזער דרוקעריי אין אַ קליין צימער, און אונזער זעצער איז געווען אַ „מאַל־ראַס“, וועלכער האָט זיך אונטערגענוֹר מען אויפֿצוזעצן אונזער צייטונג פאַר דער בעשיידענער סומע פון זעכציג פראַנק אַ מאַנאַט. אויב ער האָט נאָך געקענט האָבען זיין בעשיידענעם מיטאַן יעדען טאָג און די מעגליכקייט צו בעזוכען פון צייט צו צייט אַן אַפּעראַ, האָט ער מעהר נאָרנישט פּערלאַנגט. „איהר געהט אין אַ טערקישע באַד, יאָהאַן?“ האָב איך איהם געפּרעגט, בעגעגענענדיג איהם אין זשע־נעוואָ אויף דער גאַס, מיט אַ פּעקעל פון כרוינעס פאַפּיר אונטער'ן אָרעם. „ניין, איך ציה זיך אַרבייטער אויף אַ נייער קוואַרטיר“, האָט ער געענט־פּערט, מיט זיין געוועהנליכער מעלאָדישער שטימע אז זיין שטענדיגען שמייכל אױפֿן פנים.

צום של־מול האָט ער ניט געקענט קיין פּראַנציוזיש. איך פּלעג שרייבען מיין מאַנסקריפּט אין מיין בעסטער האַנדשריפּט — קלערענדיג אַפּט מיט בעדויערען וועגען דער צייט וואָס איך האָט פּערשווענדט אין די קלאַסען פון אונזער גוטען עבערט אין דער שולע — אָבער יאָהאַן האָט נאָך געקענט לייענען פּראַנציוזיש מיטעלמעסיג, און אַנשטאָט „איממע־דיאַטמענט“ פּלעגט ער לייענען „איממדיאַטאַרמענט“, אָדער „איממיר־דיאַטמונט“ און פּלעגט אויפּזעצן נאָך אזעלכע וואונדערליכע ווערטער; אָבער אזוי ווי ער פּלעגט „איבערלאָזען פּלאַץ“ און מען האָט ניט געדאַרפּט איבערברעכען די ציילען מאַכענדיג די קאָרעקטורען, פּלעגט מען נאָך דאַרפֿען איבערבייטען אַ פיער אָדער פינף בוכשטאַבען אויסצובעסערען אזעלכע מאַדנע לאַנגע ווערטער ווי די אויבענדערמאַנטע, און איינעם אָדער צוויי בוכשטאַבען אין יעדען קירצערען וואָרט; און מיר זיינען אויף אזאַ אױפֿן ווי עס איז דורכגעקראַכען. מיר האָבען זיך זעהר גוט פּערטראַגען מיט איהם, און איך האָב זיך אין גיכען אויסגעלערענט אַביסעל זעצען אונטער זיין השגחה. דער זאַץ פּלעגט שטענדיג זיין פאַרטיג אין צייט, אַז מען זאָל קענען אוועקטראַגען די קאָרעקטורען צו אַ שווייצאַרישען חבר, וועלכער איז געווען דער פּראַנטוואָרטליכער רעדאַקטאָר, און וועמען מיר פּלעגען זיי צושטעלען איידער מיר זיינען געגאַנגען צום דרוק, און דערנאָך

פלעגט איינער פון אונז אוועקפיהרען די פארמס צו א דרוקער. אונזער „יורא דרוקעריי“ איז אין גיכען געוואָרען ווייט און ברייט בעקאנט פאר איהרע אויסגאבען, בעזאָנדערס פאר איהרע בראַשורען, וואָס דומארט טהעריי האָט קיינמאָל נישט צוגעלאָזט מען זאָל זיי פערקויפֿען טהייערער ווי איין פעני. אַ גאַנץ נייער סטיל האָט געמוזט אויסגעארבייט ווערען פאר זעלבע פאַמפּלעטען. איך מוז מודה זיין, אַז אָפּטמאָל בין איך געווען זינדיג גענוג מקנא צו זיין יענע שרייבער, וועלכע האָבען זיך געקענט פער־נעהמען וויפיעל זיימען זיי האָבען געוואָלט צו ענטוויקלען זייערע אידעען, און עס איז זיי נאָך געווען ערלויבט צו מאַכען טאַלעראַנד'ס וואויל־בעקאנטע ענטוואָרדיגונג: „איך האָב קיין צייט נישט געהאט צו זיין קורץ.“ ווען מיר איז אויסגעקומען אַריינצופּרעסען דעם רעזולטאַט פון עטליכע חדשים אַרבייט — לאָמיד זאָגען, וועגען דעם אורשפּונג פון געזעץ — אין אַ פעני־פאַמפּלעט, האָב איך זיך שוין געמוזט נעהמען די צייט צו זיין קורץ. מיר האָבען אָבער געשריבען פאר אַרבייטער, און פינד־און־צוואַנציג סאַנטים פאר אַ בראַשורע איז אָפּטמאָל צופיעל פאר דעם דורכשניטליכען אַרבייטער. דער רעזולטאַט איז געווען, אַז אונזערע פעני'דיגע און האַלב־פעני'דיגע פאַמפּלעטען האָבען זיך פערקויפֿט אין די צעהנדליגער טויזענ־דער, און זיינען איבערגעדרוקט געוואָרען אין פיעלע לענדער און שפּראַ־כען. מיינע לייט־אַרטיקלען פון יענער פּעריאָדע זיינען שפּעטער פער־עפענטליכט געוואָרען פון עליזע רעקל, בעת איך בין געזעסען אין געפּענגניס, אונטער דעם נאָמען „פּאַראַל ד'אַן רעוואָלטע“ (ווערטער פון אַ רעוואָלוציאָנער).

פּראַנקרייך איז שטענדיג געווען דער הויפּט־צוועק פון אונזערע שטרעבונגען; אָבער „לע רעוואָלטע“ איז געווען שטרענג פערבאָטען אין פּראַנקרייך, און די שמוגלערס האָבען געהאט אזוי פיעל גוטע זאַכען אַריינצוברענגען אין פּראַנקרייך פון דער שווייץ, אַז זיי האָבען זיך נישט געוואָלט פערנעהמען מיט אונזער צייטונג. איינמאָל בין איך מיט זיי צוזאַמען אַריבער דעם פּראַנצוווישען גרענעץ, און האָב אויסגעפונען, אַז זיי זיינען זעהר אָרענטליכע און צופּערלעסיגע מענשען, איך האָב זיי אָבער נישט געקענט בעוועגען זיי זאָלען זיך אונטערנעהמען אַריינצושמוגלען אונזער צייטונג. אַלעס וואָס מיר האָבען געקענט טהאָן איז דעריבער געווען, שיקען די צייטונג אין פּערויגעלמע קאַנווערטען צו אַן ערך אַ הונ־דערט פּערוואַנען אין פּראַנקרייך. פאר דער פּאַרטאָ האָבען מיר גאַרנישט גערעכענט, פּערלאָזענדיג זיך אַז די פּרייוויליגע בייטרעגע פון אונזערע אבאָגענטען וועלען דעקען אונזערע אויסגאבען, — און זיי האָבען שטענדיג געדעקט, — מיר האָבען אָבער אָפט געטראַכט אַז די פּראַנצוווישע

פאָליציי לאָזט דורך אן אויסגעצייכענטע געלעגענהייט צו רואנירען אונזער צייטונג, ווען זי וואָלט זיך אַבאָנירט אויף אַ הונדערט עקזעמפּל־ליאַרען, און ניט צושיקען קיין פּריוויליגע בייטרעגע.

דעם ערשטען יאָהר האָבען מיר זיך אינגאַנצען געמוזט פּערלאָזען אויף זיך אַליין; אָבער ביסלעכווייז האָט עליזע רעקלו אָנגעהויבען געהמען אַ שטאַרקערע אינטערעסע אין דער אַרבייט, און ענדליך, נאָך פיין אַרעסט, האָט ער אַריינגעגעבען מעהר לעבען אין דער צייטונג ווי ווען עס איז. רעקלו האָט מיך געהאַט איינגעלאָרען איהם צו העלפען אין דער צוגרייטונג פון דעם באַנד פון זיין מאָנומענטאַלער געאָגראַפיע, וועלכער האָט צו טהאָן מיט דער רוסישער מלוכה אין אַזיע. ער האָט זיך אויסגע־לערענט רוסיש, ער האָט אָבער גערענקט, אַז אַזוי ווי איך בין גוט־בעקאַנט מיט סיביר, וועל איך איהם קענען בעהילפיג זיין; און אַזוי ווי מיין פּרוי'ס געזונד איז געווען שוואַך און דער דאָקטאָר האָט איהר פּעראַרדענט זי זאָל גלייך פּערלאָזען זשענעוואַ מיט איהרע קאַלטע ווינדען, האָבען מיר פּריה אין פּריהלינג פון 1880 זיך אַריבערגעקליבען אין קלאַרענס, וואו עליזע רעקלו האָט צו יענער צייט געוואוינט. מיר האָבען זיך בעזעצט ניט ווייט פון קלאַרענס אין אַ קליינעם דאָרף־הייזעל, וואָס האָט אַרויסגעקוקט איבער די בלויע וואַסערען פון דער אָזערע זשענעוואַ, מיט דעם קלאַרען שנעע פון דעם „דענט די מידו“ אין הינטערגרונד. אַ טייכעל, וועלכער האָט גערוישט ווי אַ מעכטיגער שטראָם נאָך אַ רעגען, מיטטראָגענדיג מיט זיך אונגעהייערע פעלזען און אויסגראָבענדיג פאַר זיך אַ נייע בעט, איז געלאָפען פּערביי אונזער פּענסטער, און אויף דער זייט פון באַרג אַנט־קעגען האָט זיך אויפגעהויבען דער אַלטער שלאָס פון „שאַטעלאַר“, וועמעס אייגענטימער עס האָבען געלעבט, ביז צו דער רעוואָלוציע פון די „בורלאַ פּאַפּעי“ (די פּאַפּירען־ברענער) אין 1799, פון די ליבאייגענטומס־שטייערען, וואָס זיי האָבען אַרויפגעלעגט אויף די אַרימע פּויערים ביי די געלעגענהייטען פון געבורטען, חתונות און לוינות. מיט דער הילף פון מיין פּרוי, מיט וועמען איך פלעג דיסקוטירען יעדע טאַגעס־פּראָגע און יעדען געפּלאַנטען אַרטיקעל, און וועלכע איז געווען אַ שטרענגע ליטעראַרישע קריטיקערין פון מינע שריפטען, האָב איך דאָרטען געשאַפען די בעסטע זאַכען, וואָס איך האָב אָנגעשריבען פאַר „לע רעוואָלמע“, צווישען זיי דעם אויפרוה „צו דער יוגענד“, וועלכעס איז פּערשפּרייט געוואָרען אין הונד־דערטער טויזענדער עקזעמפּליאַרען אין אַלע שפּראַכען. דאָרטען האָב איך, בוכשטעבליך, אויסגעאַרבייט דעם יסוד פון כמעט אַלץ וואָס איך האָב שפּעטער געשריבען. דער פּערקעהר מיט געבילדעטע מענשען, מיט עהנליכע אידעען ווי אונזערע איז דאָס, וואָס אונז אַנאַרכיסטישע שריפטשטעלער,

צוטריבען און צווינגט איבער דער גאַנצער וועלט, פעהלט פיליכט מעהר ווי עטוואָס אַנדערעס. אין קלאַרענס האָב איך דעם דאָזיגען פּערקעהר געהאַט מיט עליזע רעקל און לעפּראַנס, אחוץ די שטענדיגע בעריהרונג מיט די אַרבייטער, וואָס איך האָב ווייטער אָנגעהאַלטען; און אַבוואויל איך האָב אַ סך געאַרבייט פאַר דער „געאַגראַפיע“, האָב איך פונדעסט־וועגען דאָרט געקענט שאַפען מעהר ווי געוועהנליך פאַר דער אַנאַרכיסטי־שער פּראָפּאגאַנדאַ.

VIII

אין רוסלאַנד האָט דער קאַמפּפּ פאַר פּרייהייט אָנגענומען אלץ מעהר און מעהר אַ שאַרפען קאַראַקטער. מעהרערע פּאָליטישע פּראָצעסען זיינען פאַרגעבראַכט געוואָרען פאַר די העכערע געריכטען, — דער פּראָצעס פון די „הונדערט און דריי־און־צוואַנציג“, פון „די פּופּציג“, פון דעם „דאָלגור־שין קרוזשאַק“, און אזוי ווייטער, — און אין אלע האָט זיך אַרויסגעוויזען די אייגענע זאַך. די יוגענד איז געגאַנגען צו די פּויערים און די פּאַבריק־אַרבייטער, פּרעדיגענדיג צו זיי סאָציאַליזם; סאָציאַליסטישע בראַשורען, געדרוקט אין אויסלאַנד, זיינען פּערטיילט געוואָרען; עס זיינען געמאַכט געוואָרען אויפּרופּען — אויף אַ געוויסען אונקלאַרען, אונבעשטימטען אופן — אַרויסצוטערעטען אַנטקעגען די דריקענדיגע עקאָנאָמישע בעדינגונג־גען. קורץ, עס איז מעהר גאַרנישט ניט געטהאָן געוואָרען איידער דאָס, וואָס עס קומט פאַר אין דער סאָציאַליסטישער אַגיטאַציע אין אלע אַנדערע לענדער. מען האָט ניט געקענט געפינען קיין שפור פון קאַנספּיראַציע קעגען דעם צאַר, אָדער אפילו פון צוגרייטונגען צו רעוואָלוציאַנערע טהע־טיגקייטען; דער פּאַקט איז, אַז אַזעלכעס איז טאַקע גאַר ניט געווען. די גרויסע מאַיאָריטעט פון אונזער יוגענד איז צו יענער צייט געווען געגען אַזאַ טהעטיגקייט. נאָכמעהר, בעטראַכטענדיג איצט די בעוועגונג פון די יאָהרען 78—1870, קען איך מיט פולער זיכערהייט זאָגען, אַז די מייסטע פון זיי וואָלטען זיך געפיהלט צופריעדען, ווען מען וואָלט זיי פשוט ערלויבט צו לעבען צוזאַמען מיט די פּויערים און די אַרבייטער, זיי צו לערנען, מיטצואַרבייטען מיט זיי אויף אירגענד וועלכען פון די טויערנדיג אופנים — פּריוואַט אָדער אַלס אַ טייל פון דער אָרטיגער זעלבסט־רעגירונג — אין וועלכע געבילדעטע און ערנסטע מענער אָדער פּרויען קענען ניצליך זיין פאַר די מאַסען פון פּאָלק. איך האָב די מענשען געקאַנט, און איך זאָג וואָס איך ווייס וועגען זיי.

דאָך זיינען די אורטיילען געווען גרויזאם — נאַריש גרויזאם, וואָרים

די בעוועגונג, וועלכע איז ארויסגעוואקסען פון די פריהערדיגע צושטענדען אין רוסלאַנד, איז געווען צוטייער איינגעוואָרצעלט, אז מען זאָל זי קענען אויסרויסען מיט פשוט'ער ברוטאליטעט. קאטאָרנע אויף זעקס, צעהן, צוועלף יאָהר אין די מינען, און דערנאָך פערשיקט ווערען אין סיביר אויפ'ן גאַנצען לעבען, איז געווען א געוועהנליכער אורטייל. עס זיינען געווען אזעלכע פעלע, ווי צום ביישפיעל, אז א מיידעל האָט געקראָגען נייען יאָהר קאטאָרנע און לעבענסלענגליכע פערשיקונג אין סיביר, פאַר וואָס זי האָט געגעבען אַן אַרבייטער איין איינציגע סאַציאַליסטישע בראַשורע; דאָס איז געווען איהר גאַנצער פערברעכען. א צווייטע פערצעהן־יאָהריגע מיידעל, פרייליך גוקאָוסקאָיא, איז פערשיקט געוואָרען אויפ'ן גאַנצען לעבען אין א פערוואָרפענעם סיבירישען דערפעל, דערפאַר וואָס זי האָט פרובירט, ווי געטהע'ס קלערבען, אויפצורייצען א גלייכנילטיגען עולם, צו בעפרייען קאָוואַלסקי'ן און זיינע פריינד, בעת מען האָט זיי געפיהרט צו דער תליה — א טהאַט וואָס איז נאָך מעהר נאַטירליך פאַר רוסלאַנד. אפילו פון דעם „טשינאָוויניק'ס“ שטאַנדפונקט, דערפאַר וואָס אין אונזער לאַנד איז ניטאָ קיין טויט־שטראַף פאַר געוועהנליכע קרימינעלע פערברע־כען, און די אָנווענדונג פון דער טויט־שטראַף אויף „פּאַליטישע“ איז דאָן געווען א נייעס, אַן אומקעהרען זיך צו כמעט פּרגעסענע טראַדיציעס. פערוואָרפען איז דער ווילדערניס, האָט די דאָזיגע יונגע מיידעל זיך אין גיכען דערטרונקען אין טייך יעניסעי. אפילו די וואָס זיינען פרייגעשפּראַך־כען געוואָרען פון די געריכטען, זיינען פערשיקט געוואָרען פון די זשאַני דאַרמען אין קליינע סיבירישע דערפלעך און אין צפון־מזרח פון רוסלאַנד, וואו עס איז זיי אויסגעקומען צו הונגערען אויף דער רעגיערונג'ס שטיצע פון דריי רובעל (1 דאָלאַר מיט 50 סענט) א מאָנאַט. אין אזעלכע דערפלעך זיינען ניטאָ קיין אינדוסטריען און די פערשיקטע זיינען געווען שטרענג פערבאָטען צו בעשעפטיגען זיך מיט לעהרעריי.

כדי צו מאַכען די יוגענד נאָך מעהר אויפגעבראַכט, האָט מען זייערע פּעראורטיילטע פריינד ניט געשיקט גלייך אין סיביר. מען האָט זיי פריהער געהאַלטען יאָהרען־לאַנג פערשפּאַרט אין די צענטראַל־טורמעס, וואו זייער לעבען איז געווען אזוי טרויעריג, אז זיי האָבען מקנא געווען דאָס לעבען פון די פערברעכער אין סיביר. די דאָזיגע געפענגניסען זיינען ווירקליך געווען שוידערליך. אין איינעם פון זיי — „א נעסט פון טיפּ־סיבירער“, ווי א גלח פון דער דאָזיגער תפיסה האָט זיך אויסגעדריקט אין א דרשה — האָט די שטערבליכקייט דערגרייכט ביז צוואַנציג פּראָצענט פון די געפאַנ־גענע אין צוועלף חדשים. אין די צענטראַל־געפענגניסען, אין די קאטאָרזשנע טורמעס פון סיביר, אין די פעסטונגען, האָבען זיך די געפאַנ־

גענע געמוזט בענוצען מיט דעם טויט־סטריק, דעם הונגערי־סטריק, זיך צו שיצען אנטקעגען די ברוטאליטעט פון די אויפזעהער, אָדער אַרויסצור־קריגען בעדינגונגען — וועלכע עס איז אַרבייט, אָדער דאָס רעכט צו לעזען, אין זייערע צעלען — וואָס זאָל זיי ראַטעווען פון געטריבען ווערען צו משוגעת אין עטליכע חדשים. די שוידערליכקייט פון אַזעלכע סטריקס, אין דער צייט פון וועלכע מענער און פרויען האָבען זיך ענטזאָגט צו געהמען וועלכע עס איז שפּייז זיעבען אָדער אַכט טעג כסדר, און זיינען דערנאָך געלעגען אונבעוועגליך, מיט פּערווירטע געדאַנקען, האָבען ווי עס ווייזט אויס קיין שום ווירקונג ניט געהאַט אויף די זשאַנדאַרמען. אין כאַרקאָף האָט מען די פּערשמאַכטע געפאַנגענע געבונדען מיט שטריק און זיי געקאַרמעט קינסטליך, איבערגעוואַלד.

ידיעות פון די דאָזיגע שוידערליכקייטען האָבען זיך דורכגעריסען פון די געפּענגניסען, זיינען אַריבער די אונגענדליכע שטרעקען פון סיביר, און האָבען זיך פּונאַנדערגעטראָגען ווייט און ברייט אונטער דער יוגענד. עס איז געווען אַ צייט, ווען עס איז ניט אַריבער אַ וואָך, וואָס עס זאָל ניט אויפּעדעקט ווערען עפּעס אַ נייע עהנליכע שאַנד־טהאַט, אָדער נאָך ערגערס.

אַ פּלעצליכע ערביטערונג האָט אַרומגעכאַפט אונזער יוגוואַרג. „אין אַנדערע לענדער“, האָבען זיי אָנגעהויבען זאָגען, „ האָבען מענשען דעם מומה זיך צו שטעלען אַנטקעגען. אַן ענגלענדער, אַ פּראַנצויז, וואָלטען אַזעלכע געוואַלד־טהאַטען ניט געדולדעט. ווי קענען מיר עס דולדען? לאָמיר אַרויסטרעטען, מיט וואַפען אין די הענד, קעגען די ביינאַכטיגע איבערפּאַלען פון די זשאַנדאַרמען; זאָלען זיי לבל הפּחות וויסען, אַז ווי־באַלד אַרעסטירט ווערען מיינט אַ לאַנגזאַמער און אַ שענדליכער טויט דורך זייערע הענד, וועלען זיי אונז מווען געהמען אין אַ קאַמפּף אויף לעבען און טויט.“ אין אַדעס האָבען קאָוואַלסקי און זיינע פּריינד בעגע־גענט מיט רעוואָלוציע־שיסערייען די זשאַנדאַרמען, וועלכע זיינען איין נאַכט געקומען זיי אַרעסטירען.

אַלעקסאַנדער דעם 2טענ'ס ענטפּער אויף דעם דאָזיגען נייעם שריט איז געווען, די ערקלערונג פון בעלאַגערונגס־צושטאַנד. רוסלאַנד איז איינ־געטיילט געוואָרען אין אַ צאָהל בעצירקען, יעדערער אונטער אַ גענעראַל־גובערנאַטאָר, וועלכער האָט געקראָגען אַ בעפּעהל, צו הענגען די פּערברע־כער אָהן רחמנות. קאָוואַלסקי און זיינע פּריינד — וועלכע, פּערבייגעהענ־דיג בעמערקט, האָבען קיינעם ניט געטויט מיט זייער שיסען — זיינען אויפּגעהאַנגען געוואָרען. הענגען איז געוואָרען די טאַגעס־אַרדנונג. דריי־און־צוואַנציג מענשען זיינען פּערניכטעט געוואָרען אין צייט פון צוויי

יאָהר, אונטער זיי א ניינצעהן־יאָהריגער אינגעל, וועמען מען האָט געכאַפט אויפֿפלעפענדיג א רעוואָלוציאָנערע פּראָקלאַמאַציע אויף א וואַקזאַל; די דאָזיגע טהאַט — איך זאָג עס אויסדריקליך — איז געווען די איינציגע בעשולדיגונג קעגען איהם. ער איז געווען א אינגעל, ער איז אַבער געשטאַר- בען ווי א מאַן.

דאָן איז די פּאַראַלעל פון די רעוואָלוציאָנערען געוואָרען „זעלבסט־ פּערטיידיגונג“: זעלבסט־פּערטיידיגונג אַנטקעגען די שפּיאָנען, וועלכע האָבען זיך אַריינגע'גנב'עט אין די גרופּען אונטער דער מאַסקע פון פּריינד־שאַפט און האָבען פּערראַטהען די מיטגליעדער רעכטס און לינקס, איינ־פּאַך ווייל מען וואָלט זיי ניט געצאָהלט, ווען זיי זאָלען ניט אַרויסגעבען א גרויסע צאָהל פּערזאָנען; זעלבסט־פּערטיידיגונג קעגען יענע, וואָס האָבען מיסהאַנדעלט די געפּאַנגענע; זעלבסט־פּערטיידיגונג קעגען די שעפען פון דער שטאַטס־פּאַליציי.

דריי בעדייטענדע בעאַמטע און א צוויי אָדער דריי קלענערע שפּיאָ- נען זיינען געפּאַלען אין דער דאָזיגער נייער פּאַזע פון קאַמפּת. גענעראַל מעזענצאַף, וועלכער האָט צוגערעדט דעם צאָר, ער זאָל פּערצווייפּאַכען דעם אורטייל פון די הונדערט־דריי־און־ניינציג, איז גע'הרג'עט געוואָרען אין מיטען העלען טאָג אין פעטערבורג; א זשאַנדאַרמסקער פּאַלקאָוויק. וועלכער האָט זיך פּערשולדיגט אין עטוואָס ערגערס ווי דאָס, האָט געהאַט דעם זעלבען שיקזאַל אין קיעף; און דער גענעראַל־גובערנאַטאָר פון כאַרקאָף — מיין שוועסטערקינד, דמיטרי קראָפּאַטקין — איז דערשאַסען געוואָרען, בעת ער איז צוריקגעפּאַהרען אַהיים פון טהעאַטער. די צענטראַל־געפענגניס, אין וועלכער דער ערשטער הונגערי־סטרייק און די קינסטליכע ערנעהרונג איז פּאַרגעקומען, איז געשטאַנען אונטער זיין בעפעהל. בטבע איז ער ניט געווען קיין שלעכטער מענש, — איך ווייס, אַז זיינע געפּיהלען זיינען געווען אַביסעל גינסטיג צו די פּאַליטישע געפּאַנגענע; ער איז אַבער געווען א שוואַכער מענש און אַן אַנהענגער פון הויף, און ער האָט זיך ניט געקענט ענטשליסען אַריינצומישען. איין וואָרט זיינער וואָלט געמאַכט א סוף צו די מיסהאַנדלונגען פון די געפּאַנגענע. אַלעקסאַנדער דער 2טער האָט איהם אַזוי לייעב געהאַט, און זיין פּאַזיציע אין הויף איז געווען אַזוי פעסט, אַז מען וואָלט גאַנץ וואַהרשיינליך צוגעשטימט צו זיין אַריינמישען זיך. „איך דאַנק אייך; איהר האָט געהאַנדעלט אין איינקלאַנג מיט מיין אייגענעם וואונש“, האָט דער צאָר צו איהם געזאָגט א פּאַר יאָהר פּריהער, ווען ער איז געקומען אין פעטערבורג בעריכטען, אַז ער האָט גענומען א פּריעדליכע שטעלונג אין אַן אויפשטאַנד פון דער אַרעמער בעפעלקערונג אין כאַרקאָף, און האָט בעהאַנדעלט די בונטאָושיציקעס

זעהר מילד. דאָס מאָל אָבער האָט ער געגעבען זיין צושטימונג צו די געפענגניס־זוועכטער, און די כאַרקאָווער יונגע לייט זיינען געווען אזוי ערביטערט פאַר דער בעהאַנדלונג פון זייערע פריינד, אז איינער פון זיי האָט איהם דערשאָסען.

פונדעסטוועגען האָט מען דעם קייזער'ס פּערזענליכקייט אויסגעלאָזט פונ'ם קאַמפּף, און ביז צום יאָהר 1879 איז קיין אַנגריף אויף זיין לעבען ניט געמאַכט געוואָרען. די פּערזאָן פון דעם „בעפרייער“ פון די לייב־אייגענע איז געווען אַרומגערינגעלט מיט אַ שטראַהלען־קרין, וועלכע האָט איהם פּיעל, פּיעל מעהר געשיצט איידער די מחנות פון פּאָליציי־בעאַמטע ווען אַלעקסאַנדער דער 2טער וואָלט אין יענעם קריטישען מאָמענט אַרויס־געצייגט דעם קלענסטען וואונש צו פּערבעסערען די אומשטענדען אין רוסי־לאַנד; ווען ער וואָלט נאָר אַ רוף געטהאָן איינעם אָדער צוויי פון יענע מענשען, מיט וועלכע ער האָט צוזאַמען געאַרבייט אין דער צייט פון דער רעפּאָרס־פּעריאָדע, און וואָלט זיי געגעבען דעם בעפעהל צו אונטערזוכען די צושטענדען פונ'ם לאַנד, אָדער בלויז פון דעם פּויערנטום; ווען ער וואָלט אַרויסגעוויזען וואָסער עס איז אַבזיכט צו בעשרענקען די מאַכט פון דער געהיים־פּאָליציי, — וואָלטען זיינע טריט בעגריסט געוואָרען מיט ענטהוויאַזם. איין וואָרט זיינער וואָלט איהם וויעדער געמאַכט צום „בעפרייער“, און וויעדער אַמאָל וואָלט די יונגע וויעדערהאַלט הערצענ'ס ווערטער: „דו האָסט געזיעגט, גאַלילעער“. אָבער פונקט אזוי ווי אין דער צייט פון דעם פּוילישען אויפשטאַנד האָט אין איהם דערוואַכט דער דעם־פּאַט, און בעאיינפלוסט פון קאַטקאָף, האָט ער זיך בענוצט מיט דער תּלּיּה, אזוי האָט ער איצט וויעדער, פּאָלגענדיג די עצה פון זיין טייוועלשען זשעניע, קאַטקאָף, קיין אַנדער זאך ניט געפונען וואָס צו טהאָן, ווי צו ערנענען ספּעציעלע מיליטערישע גובערנאַטאָרען — צו הענגען.

דאן, און נור דאן, האָט אַ הייפּעלע רעוואָלוציאָנערען, — דער עקזע־קוטיווער קאָמיטעט, — געשטיצט, מוז איך זאָגען, פון דער וואַקסענדיגער אונצופריעדענהייט אין די געבילדעטע קלאַסען, און אפילו אין דעם קייזער'ס סביבה גופא, ערקלערט יענע מלחמה אַנטקעגען דעם אַבסאָלו־טיזם, וועלכע האָט זיך, נאָך עטליכע פּערוזכען, געענדיגט אין 1881 מיט דעם טויט פון אַלעקסאַנדער דעם 2טען.

ווי איך האָב שוין בעמערקט, האָבען אין אַלעקסאַנדער דעם 2טען געלעבט צוויי מענשען, און איצט האָט דער קאַמפּף צווישען זיי ביי־דען, וועלכער איז געוואַקסען די נאַנצע צייט פון זיין לעבען, אָנגענומען אַ טראַגישען כאַראַקטער. בעת ער האָט זיך בעגעגענט מיט סאָלאָוויאַף.

וועלכער האָט אויף איהם געשאַסען, און די ערשטע קויל האָט איהם ניט געטראַפּען, האָט ער זיך ניט פּערלאָרען און איז געלאָפּען צו דער נעהנט-סטער טהיר ניט אין אַ גלייכער ליניע, נאָר אין אַ זיגזאַג, בעת סאָלאָוויאַף האָט געהאַלטען אין איין שיסען; ער איז אויף דעם אופן אָבגעקומען מיט נאָר אַ לייכטען ריס אין זיין מאַנטעל. אין דעם טאָג פון זיין טויט האָט ער אויך בעוווּזען אַ ביישפּיעל פון אונצווייפּעלהאַפטען מוטה. פנים אל פנים מיט אַ ווירקליכער געפּאהר, איז ער געווען מוטהיג; ער האָט אָבער געהאַלטען אין איין ציטערען פּאַר די שאַטענס פון זיין אייגענער פּאַנ-טאַזיע. איינמאַל האָט ער געשאַסען אויף אַן אַדיוטאַנט, בעת יענער האָט געמאַכט אַן אונערוואַרטעטע בעוועגונג, און אַלעקסאַנדער האָט געדענקט. אז ער וויל מאַכען אַן אָנגריף אויף זיין לעבען. בלויז צו ראַטעווען זיך דאָס לעבען, האָט ער פּאַלשטענדיג איבערגעגעבען זיין גאַנצע קייזערליכע מאַכט אין די הענד פון יענע, וועלכע האָבען זיך גאָר ניט געקומערט וועגען איהם, נאָר וועגען זייערע איינטרעגליכע שטעלען.

עס איז קיין צווייפּעל ניט, אז ביי איהם איז געבליבען אַ פּריינדליי-כער געפּיהל פּאַר דער מומער פון זיינע קינדער, אָבוואויל ער האָט שוין דעמאָלט געלעבט מיט דער פּרינצעסין יוריעווסקי-דאָלגאַרוקי, מיט וועמען ער האָט חתונה געהאַט באלד נאָך דער קייזערין'ס טויט. „רעדט ניט צו מיר וועגען דער קייזערין; עס מאַכט מיך צופּיעל ליידען“, האָט ער מעהר ווי איינמאַל געזאָגט צו לאָרים מעליקאָף. און דאָך האָט ער אינגאַנצען פּערלאָזען די קייזערין מאַריאַ, וועלכע איז געשטאַנען טרוי ביי זיין זייט אין דער צייט וואָס ער איז געווען דער „בעפּרייער“; ער האָט איהר געלאָזט שטאַרבען אַ פּערנאַכלעסיגטע אין פּאַלאַץ. אַ גוט-בעוואוסטער רוסישער דאָקטאָר, ער איז שוין איצט טויט, האָט דערצעהלט זיינע פּריינד-אז ער, אַ פּרעמדער, האָט זיך געפּיהלט שאַקירט פון דער נאַכלעסיגקייט. מיט וועלכער די קייזערין איז בעהאַנדעלט געוואָרען אין דער צייט פון איהר לעצטער קראַנקהייט. די הויפּראַמען האָבען זי, זעלבסט-פּערשטענדי-ליך, פּערלאָזען און זי האָט געבען זיך אין גאַנצען געהאַט צוויי דאַמען, וועלכע זיינען געווען שטאַרק איבערגעבען צו איהר. יעדען טאָג האָט זי געקראָגען ניט מעהר ווי אַ קורצען אָפּיציעלען בעזוך פון איהר מאַן, וועל-כער האָט פּאַר דער צייט זיך אויפּגעהאַלטען אין אַן אַנדער פּאַלאַץ.

ווען דער עקזעקוטיווער קאָמיטעט האָט געמאַכט דעם געוואַנטע פּערוואַך אויפּצורייסען דעם ווינטער-פּאַלאַץ גופּא, האָט אַלעקסאַנדער דער צווייטער געמאַכט אַ שריט, וועלכער האָט צו זיך קיין גלייכען ניט געהאַט. ער האָט געשאַפּען אַ מין דיקטאַטור, איבערגעבענדיג לאָרים מעליקאָף זי

אונבעשרענקטע מאכט. דער דאָזיגער גענעראַל איז געווען אַן אַרמעניער, און אַלעקסאַנדער דער צווייטער האָט איהם שוין פריהער אַמאָל געהאַט געגעבען אַן עהנליכע דיקטאַטאָרישע מאַכט, בעת די בובאַנישע פעסט האָט אויסגעבראַכען אין דעם ניעדערדיגען טייל פון דער וואָלאַגאַ און דייטש-לאַנד האָט געסטראַשעט צו מאָביליזירען איהרע טרופען און שטעלען רוסי-לאַנד אונטער קאַראַנטין, אויב די פעסט וועט ניט אָבגעשטעלט ווערען. איצטער, אַז אַלעקסאַנדער דער צווייטער האָט געזעהן אַז ער קען ניט האָבען קיין צוטרויען אפילו צו דער וואַכזאַמקייט פון דער פּאַליציי-פּאַליציי, האָט ער געגעבען לאָרים מעליקאָף'ן דיקטאַטאָרישע מאַכט, און אַזוי ווי מעליקאָף האָט געהאַט אַ שם אַלס ליבעראַל, איז דער דאָזיגע ניער שריט אויסגעטייטשט געוואָרען אַלס אַן אָנצוהערעניש, אַז די צונויפרופונג פון אַ נאַציאָנאַל-פּערוואַמלונג וועט באַלד נאָכפּאַלגען. אַזוי ווי אָבער קיין נייע אַמענטאַטען אויף זיין לעבען באַלד נאָך דער דאָזיגער אויפרייסונג זיינען ניט געמאַכט געוואָרען, איז דער צאָר וויעדער געוואָרען שטייפער ביי זיך, און מיט עטליכע חדשים שפעטער, איידער מעליקאָף האָט צייט געהאַט עטוואָס צו טהאָן, איז ער שוין מעהר קיין דיקטאַטאָר ניט געווען, נאָר אַן איינפאַכער מיניסטער דער אינערען. די פּלוצליכע אָנפאַלען פון טרויעריגקייט, וועגען וועלכע איהן האָב שוין גערעדט, איז דער צייט פון וועלכע אַלעקסאַנדער דער צווייטער האָט זיך געמאַכט פאַר-ווירפּע פאַר דעם רעאַקציאָנערען כאַראַקטער, וואָס זיין הערשאַפט האָט אָנגענומען, האָבען זיך איצט אַרויסגעוויזען אין דער פּאַרם פון העפּטיגע טרערען-שפּאַזמען. ער פּלעגט אָביצען שטונדען-לאַנג וויינענדיג, אַרייַן ברענגענדיג מעליקאָף'ן אין פּערצווייפּלונג. דאַן פּלעגט ער פּרעגען זיין מיניסטער, „ווען וועט אייער קאָנסטיטוציאָנס-פּלאַן פאַרטיג ווערען?“ מיט צוויי טעג שפעטער, ווען מעליקאָף האָט איהם געוואָנט, אַז איצט איז ער שוין פאַרטיג, האָט עס אויסגעוויזען ווי דער קייזער וואָלט געהאַט נאָר אין גאַנצען פּערגעסען וועגען דעם. „האָב איהן דען דערמאָנט וועגען דעם?“ פּלעגט ער פּרעגען. „צו וואָס? לאָמיר עס בעסער איבערלאָזען פאַר מיין נאַכפּאַלגער. זאָל עס זיין זיין מתנה פאַר רוסיאַנד.“

ווען עס פּלעגען צו איהם אָנקומען קלאַנגען וועגען אַ ניער פּער-שווערונג, איז ער געווען גרייט צו אונטערנעמען עטוואָס; אָבער ווען אַלעס האָט אויסגעוויזען צו זיין שטיל ביי די רעוואָלוציאָנערען, האָט ער וויעדער זיך צוגעהערט צו זיינע רעאַקציאָנערע ראַטהעבער, און האָט אַלעס געלאָזט געהן ווי געווען. מעליקאָף האָט יעדע מינוט זיך געריכט ענטלאַסען צו ווערען.

אין פעברואַר 1881 האָט מעליקאָף געמעלדעט, אַז דער עקזעקוטיווער

קאָמיטעט האָט אויסגעאַרבייט אַ נייע פּערשווערונג, אָבער וויפּיעל מען האָט ניט געזוכט, האָט מען דעם פּלאַן בשום אופן ניט געקענט ענטדעקען. גלייך דערויף האָט אַלעקסאַנדער דער 2טער בעשלאָסען איינצורופּען אַ בעראַטהונגס-פּערזאָמלונג פון דעלעגאַטען פון די פּראָווינצען. שטענדיג אַרומטראָגענדיג זיך מיט דעם געדאַנק, אַז ער וועט טיילען דעם שיקאַל פון לואי דעם 16טען, האָט ער די דאָזיגע פּערזאָמלונג בעצייכענט אַלס אַ „נאָטאַבעלען-פּערזאָמלונג“ ווי די, וועלכע לואי דער 16טער האָט איינגע-רופּען פּריהער איידער די נאַציאָנאַל-פּערזאָמלונג פון 1789. דער פּלאַן האָט געזאָלט פּאַרגעלעגט ווערען פאַר דעם שטאַטס-ראַטה, אָבער ער האָט זיך דערנאָך ווידער איבערלעגט. און ערשט דעם 1טען (13טען) מערץ, איז דער פּריה, נאָך מעליקאַף'ס לעצטער וואַרונג, האָט ער געגעבען דעם בעפּעהל, אַז דער פּלאַן זאָל פּאַרגעלעגט ווערען פאַר'ן ראַטה דעם קומענ-דען דאָנערסטאָג. דאָס איז געווען זונטאָג, און מעליקאַף האָט איהם געבע-טען, אַז ער זאָל דעם טאָג ניט געהן צום פּאַראַד, ווייל עס איז דאָ אַ געפּאהר פון אַן אַטענטאַט אויף זיין לעבען. פּונדעסטוועגען איז ער געגאַנגען. ער האָט געוואָלט זעהן די גרויספירסטין קאַטהערינאַ (זיין מוהמע העלענאַ פּאַוּלאָוונאַ'ס טאָכטער, וועלכע איז געווען איינע פון די פּיהרעניס פון דער בעפּרייאונגס-פּאַרטיי אין 1861) און איהר איבער-געבען די אַנגענעהמע נייעס, פּילייכט אַלס תּשובּה-אַפּפּער צו דעם אַנדער-קען פון דער קייזערין מאַריאַ. מען דערצעהלט, אַז ער האָט צו איהר געזאָגט: „איך האָב דאָך בעשלאָסען איינצורופּען אַ „נאָטאַבעלען-פּער-זאַמלונג“.“ אָבער די דאָזיגע פּערשפּעיגטע און מיט אַ האַלבען-האַרצען געגעבענע קאָנצעסיע איז ניט בעקאַנט-געמאַכט געוואָרען. אויף זיין וועג צוריק צום ווינטער-פּאַלאַץ איז ער געמיטעט געוואָרען.

ווי אזוי דאָס האָט פּאַסירט איז בעוואוסט. אַ באַמבע איז געוואָרפּען געוואָרען אונטער דער אייזען-געדעקטער קאַרעטע, איהר אָבצושטעלען. עטליכע טשערקעסען פון דער סוויטע זיינען פּערוואונדעט געוואָרען. ריסאַקאַף, וועלכער האָט די באַמבע געוואָרפּען, איז אויפ'ן שטעל אַרעס-טירט געוואָרען. דערנאָך, אָכוואויל דער קומשער האָט שטאַרק געדאַטהען דעם צאַר ער זאָל ניט אַרויסגעהן, ערקלערענדיג אַז ער קען נאָך פּאַהרען אין דער לייכט בעשעדיגטער קאַרעטע, האָט ער זיך דוקא איינגעשפּאַרט אַרויסצושטייגען. ער האָט געפּיהלט אַז זיין מיליטערישע ווירדע פּאַדערט פון איהם, ער זאָל זעהן די פּערוואונדעטע טשערקעסען, ער זאָל מיטפּיהלען מיט זיי, פּונקט ווי ער האָט עס געטהאָן צו די פּערוואונדעטע אין דער צייט פון דער טירקישער מלחמה, בעת דער ווילדער שטורעם אויף פּלעוונאַ, וועלכער האָט זיך געמוזט אויסלאָזען מיט אַ שרעקליכער קאַטאַ-

טסראָפּע, איז געמאכט געוואָרען אין דעם טאָג פון זיין יום־טוב. ער איז צוגעגאנגען צו ריסאקאָו'ען און האָט איהם עמוואָס געפרעגט; און ווי ער איז פּערבייגעגאנגען גאַנץ נאָהענט פון אַ צווייטען יונגען מאַן, גרינע־וויצקי, האָט יענער געוואָרפּען אַ באַמבע צווישען זיך און אַלעקסאַנדער דעם צווייטען, אַזוי אַז ביידע זאָלען גע'הרג'עט ווערען. ביידע האָבען זיי געלעבט ניט מעהר ווי עטליכע שטונדען.

אַלעקסאַנדער דער צווייטער איז געבליבען ליגען אויפ'ן שנעע, אַבלייפּענדיג מיט בלוט, פּערלאָזען פון יעדען איינציגען פון זיינע נאָכ־פּאָלגער! אַלע זיינען זיי פּערשוואַנדען. עס זיינען געווען די קאַדעטען, צוריקגעהענדיג פּונ'ם פּאַראַד, וועלכע האָבען אויפּגעהויבען דעם גוסס'ען צאַר פּונ'ם שנעע און האָבען איהם אַרויפּגעלעגט אויף אַ שליטען, איבער־דעקענדיג זיין ציטערענדיגן קערפּער מיט אַ קאַדעטסקען מאַנטעל און זיין נאַקעטען קאָפּ מיט אַ קאַדעטסקע היטעל. און עס איז געווען איינער פון די טערראָריסטען, עמעליאַנאַף, מיט אַ באַמבע איינגעוויקעלט אין אַ פּאַפּיר אונטער'ן אָרעם, ריזיקירענדיג צו ווערען אַרעסטירט אויפ'ן אָרט און אויפּגעהאַנגען, וועלכער איז מיט די קאַדעטען געלאָפּען העלפּען דעם פּער־וואַנדעטען מענשען. די מענשליכע נאַטור איז פול מיט אַזעלכע קאָנטראַסטען.

אַזוי האָט זיך געענדיגט די טראַגעדיע פון אַלעקסאַנדער דעם 2טענ'ס לעבען. מענשען האָבען ניט געקענט פּערשטעהן, ווי אַזוי עס איז מעגליך געווען אַז דער צאַר, וועלכער האָט אַזוי פּיעל געמאַהן פאַר רוסלאַנד זאָל בעגעגענען זיין טויט דורך די הענד פון רעוואָלוציאָנערען. פאַר מיר, וועל־כער האָט געהאַט די געלעגנהייט בייצואוואוינען די ערשטע רעאַקציאָ־נערע שריט פון אַלעקסאַנדער דעם 2טען, און ווי אַזוי ער איז שטופּענווייז אַרונטערגעזונקען, וועלכער האָט אַריינגעבליקט אין זיין קאָמפּליצירטער פּערזענליכקייט, — פון אַ געבאָרענעם אויטאָקראַט, וועמעס גרויזאַמ־קייט איז נאָר טיילווייז געמילדערט געוואָרען דורך בילדונג, פון אַ מענשען וואָס איז געווען דורכדרונגען פון מיליטערישער גאַלאַנטקייט, אָבער אַהן דעם מוטה פון אַ שטאַאַטס־מאַן, פון אַ מענשען מיט שטאַרקע ליידענ־שאַפטען און אַ שוואַכען ווילען, — פאַר מיר האָט עס אויסגעזעהן, אַז די טראַגעדיע האָט זיך ענטוויקעלט מיט אַן אונפּערמיירליכער פּאַטאַליטעט פון שעקספּיער'ס אַ דראַמאַ. דער לעצטער אַקט איהרער איז שוין פאַר מיר געווען אַנגעשריבען אין דעם טאָג, וואָס איך האָב געהערט זיין רעדע פאַר אונז, די ערנאַנטע אָפיצירען, דעם 13טען יוני 1862, כאַלד נאָכדעם ווי ער האָט בעפוילען די ערשטע הינריכטונגען אין פּוילען.

א ווילדע פאניק האָט אַרומגעכאַפט די הויף-קריווען אין פעטער-בורג. אַלעקסאַנדער דער דריטער, ניט קוקענדיג אויף זיין ריעזיגער פיגור, איז ניט געווען קיין זעהר מוטהיגער מענש; ער האָט זיך ענטזאגט אַריינגעצויהען אין ווינטער-פּאַלאַץ, און האָט זיך צוריקגעצויגען אין דעם פּאַלאַץ פון זיין זיידען, פּאַוועל דער ערשטער, אין גאַטשינאַ. איך קאָן די דאָזיגע אַלטע געביידע, וואָס איז געבויט נאָך דעם פּלאַן פון אַ וואָבישער פעפּ-טונג, אַרומגערינגעלט מיט גראָבענס און בעשיצט מיט וואַך-טהורעמס, וואָס פון זייערע שפיצען פיהרען געהיימע טרעפּ צו דעם קייזער'ס קאַבי-נעט. איך האָב געזעהן די פּאַלטהירען אין דעם קאַבינעט, דורך וועלכע מען האָט געקענט פּלוצלינג אַרונטערוואַרפען אַ שונא אויף די שפיציגע שטיינער אין דעם וואַסער פון אונטען, און די געהיימע טרעפּ וואָס האָבען געפיהרט צו אַן אונטעראירדישען געפענגניס און צו אַן אונטעראירדישען טונעל, וועלכער האָט זיך געעפענט אויף אַן אַזערע. אַלע פּאַלאַצען פון פּאַוועל דעם 1טען זיינען געבויט געוואָרען לויט אַן עהנליכען פּלאַן. אין צווישען צייט האָט מען געגראָבען אַרום דעם אַניטשקאָף פּאַלאַץ, אין וועלכען אַלעקסאַנדער דער צווייטער האָט געוואוינט בעת ער איז נאָך געווען יורש עזר, אַן אונטעראירדישע גאַלערעע, בעזאָרגט מיט אויטאָ-מאַטישע עלעקטרישע איינריכטונגען, וואָס זאָלען בעשיצען דעם פּאַלאַץ פון רעוואָלוציאָנערע מינען.

עס איז געגרינדעט געוואָרען אַ געהיימע ליעגע צו בעשיצען דעם צאַר. אַפיצירען פון אַלערליי ראַנגען זיינען צוגעצויגען געוואָרען, דורך פּערדרייפּאכטע געהאַלטען, זיך אַנצושליסען אַן איהר, און זיך פּרייוויליג צו אונטערנעהמען נאָכצושפּיאַנירען אַלע קלאַסען פון דער געוועלשאַפט. דערפון איז, פּערשטעהט זיך, אַרויסגעקומען קאָמישע סצענעס. צוויי אַפּיר-צירען, ניט וויסענדיג אז זיי געהערען ביידע צו דער ליעגע, פּהאַרענדיג אויף אַ באַהן, פּלעגען זוכען איינער דעם אַנדערען אַריינצויהען אין אַ ניט-לאַיאַלען געשפּרעך, און דערנאָך פּלעגען זיי וועלען איינער דעם אַנדער-רען אַרעסטירען, אויסגעפינענדיג אין דער לעצטער מינוט, אז זייער טרחה איז געווען אומזיסט. די דאָזיגע ליעגע עקזיסטירט נאָך היינט אין אַ מעהר אַפיציעלער פּאַרמע אונטער דעם נאָמען „אַכראַנאַ“ (בעשיצונג), און פון

צייט צו צייט שרעקט זי דעם איצטיגען קייזער מיט אַלערליי אויפגעבלאָ-
זענע „געפאהרען“, כדי אויפצוהאלטען איהר עקזיסטענץ.
א נאָך מעהר געהיימע אָרגאַניזאַציע, די „הייליגע ליעגע“, איז אין
דער אייגענער צייט פאַרמירט געוואָרען, אונטער דער פיהרערשאפט פון
דעם צאַר'ס ברודער, וולאַדימיר, מיט דעם צוועק צו בעקעמפפּען די רעוואָ-
לוציאָנערען אויף פּערשיידענע וועגען, איין וועג פון וועלכע עס איז געווען,
צו טויטען יענע פליכטלינגע, אויף וועלכע מען האָט געהאַט אַ חשד, אַז
זיי זיינען געווען די פיהרער פון די לעצטע קאָנספּיראַציעס. איך בין געווען
איינער פון די וואָס האָבען געזאָלט געטויט ווערען. דער גרויספירסט האָט
שטאַרק פאַרגעוואָרפּען די אָפיצירען פון דער ליעגע פאַר זייער פייגהייט,
בעדויערנדיג וואָס עס געפינט זיך ניט קיין איינציגער צווישען זיי, וועל-
כער זאָל זיך אונטערנעמען צו טויטען אַזעלכע פליכטלינגע; און אַן אָפּ-
ציר, וועלכער איז געווען אַ פּאַזש דע שאַמבער אין דער אייגענער צייט,
וואָס איך בין געווען אין פּאַזשען-קאַרפּוס, איז פון דער ליעגע בעשטימט
געוואָרען אויסצופיהרען די דאָזיגע ספּעציעלע אַרבייט.

די טהאַטזאַך איז, אַז די פליכטלינגע אין אויסלאַנד האָבען זיך ניט
געמישט אין דער אַרבייט פון דעם עקזעקוטיווען קאָמיטעט אין פעטער-
בורג. זיך אונטערנעמען צו פיהרען קאָנספּיראַציעס פון דער שווייץ, אין
דער צייט וואָס די, וועלכע זיינען געווען אין פעטערבורג, האָבען געהאַט
דעלט אונטער דער שטענדיגער געפּאָהר פון טויט, וואָלט געווען אַ
פשוט'ער אונזין; און ווי סטעפּניאַק און איך האָבען מעהרערע מאָל
געשריבען, וואָלט קיינער פון אונז ניט אָנגענומען די צווייפּעלהאַפטע
אויפּגאַבע, אויסצואַרבייטען פּלענער פון טהעטיגקייט, ניט זייענדיג אויפ'ן
אַרט. עס פּערשטעהט זיך אָבער, אַז פאַר די פּלענער פון דער פּאָליציי האָט
בעסער געפּאַסט צו בעהויפטען, אַז זיי זיינען ניט בכח צו בעשיצען דעם
צאַר, ווייל אַלע פּלענער ווערען אויסגעאַרבייט אין אויסלאַנד, און זייערע
שפּיאָנען — איך ווייס עס גאַנץ גוט — האָבען זיי פּאָלשטענדיג בעזאָרגט
מיט די געווינשטע בעריכטען.

סקאַבעלעף, דער העלד פון דער טערקישער מלחמה, איז אויך איינ-
געלאָרען געוואָרען צוצושטעהן צו דער ליעגע, ער האָט זיך אָבער אַבסאָלוט
ענטזאַגט. עס שטעלט זיך אָבער אַרויס פון לאָרים מעליקאָף'ס נאַכגעבלי-
בענע דאָקומענטען, אַ טייל פון וועלכע עס זיינען פּערפּענטליכט געוואָ-
רען פון זיינעם אַ פריינד אין לאַנדאָן, אַז בעת אַלעקסאַנדער דער צטער
איז אַרויף אויפ'ן טראָהן און האָט זיך אָבגעהאַלטען פון איינצורופּען די
„נאַטאַבעלען-פּערזאָנלונג“, האָט סקאַבעלעף פאַרגעלעגט פאַר לאָרים

מעליקאָף'ן און גראַף אינגאָטיעף („דער לינגערישער פּאַשאַ“, ווי די קאַנ-
סטאַנטינגפּאָלער דיפּלאָמאַטען פּלעגען איהם רופען, אַלס צונאַמען), צו
אַרעסטירען אַלעקסאַנדער דעם דריטען און איהם צווינגען אונטערצושריי-
בען אַ קאָנסטיטוציאָנעלען מאַניפעסט. מען זאָגט אָבער, אַז אינגאָטיעף זאָל
האַבען פּערראַטהען דעם פּלאַן פּאַר'ן צאַר, און אויף דעם אופן זיך דער-
שלאָגען צו דער שטעלע פון ערשטער מיניסטער, אין וועלכען אַמט ער האָט
זיך גענומען צו פּערשיידענע דורכגעטריבענע פּלענער, לויט דער עצה פון
מ. אַנדרעע, דעם געוועזענעם פּאָליציי-פּרעפּעקט פון פּאַריז, כדי צו פּאַראַ-
ליזירען די רעוואָלוציאָנערען.

ווען די רוסישע ליבעראַלען וואַלטען צו יענער צייט אַרויסגעצייגט
וויפּיעל ניט איז בעשיידענעם מוטא און עטוואָס קראַפט פון אַרגאַניזיר-
טער טהעטיגקייט, וואַלט אַ נאַציאָנאַל־פּערוואַמלונג איינבערופען געוואָ-
רען. פון די אייגענע נאָכגעבליבענע כתבים פון פּאַריס מעליקאָף שטעלט
זיך אַרויס, אַז אַלעקסאַנדער דער 3טער איז אַ צייט לאַנג געווען בערייט
אַזא פּערוואַמלונג איינצורופען. ער האָט געהאַט בעשלאָסען דאָס צו טהאָן,
און ער האָט עס געלאָזט וויסען זיין ברודער. דער אַלטער ווילהעלם דער
1טער האָט איהם אונטערשטיצט אין זיין בעשלוס. ערשט דאָן ווען ער
האַט איינגעזעהן אַז די ליבעראַלען האָבען גאַרנישט אונטערנומען, בעת
די קאַטאָקאָ פּאַרטיי איז געווען טהעטיג אין דער ענטגענגעזעצטער ריכ-
טונג, — מ. אַנדרעע האָט איהם געראַטהען צו פּעריכטען די ניהיליסטען,
און האָט אָנגעוויזען ווי אַזוי דאָס דאַרף געטהאָן ווערען (זיין בריעף וועגען
דעם ענין געפינט זיך אין דער בראַשורע, וועגען וועלכער איך רעד דאָ), —
ערשט דעמאָלט האָט אַלעקסאַנדער דער 3טער ענדליך בעשלאָסען צו
ערקלערען, אַז ער בלייבט דער אַבסאָלוטער הערשער פון דער מלוכה.

עטליכע חדשים נאָך אַלעקסאַנדער דעם 2טענ'ס טויט, האָט מען מיך
אויסגעוויזען פון דער שווייץ, אויף אַ בעפעהל פון דעם פּעדעראַל־ראַטה.
איך האָב אויף זיי קיין פּעראַיבעל ניט געהאַט דערפאַר. אַזוי ווי זיי זיינען
אָנגעגריפען געוואָרען פון די מאַנאַרכיסטישע מעכטע פאַר דעם מקום
מקלט, וואָס די שווייץ האָט אָנגעבאָטען די פּליכטלינגע, און אַזוי ווי די
רוסישע אָפיציעלע פּרעסע האָט געסטראַשעט אַרויסצוטרייבען פון רוסי-
לאַנד אַלע שווייצאַרישע גוואַוערנאַנטים און קאַמער־פּרויען, וועלכע
געפינען זיך מאַסענהאַפט אין רוסלאַנד, האָבען די שווייצאַרישע רעגירער
אַביסעל צוליעב געטהאָן די רוסישע פּאָליציי מיט דעם, וואָס זיי האָבען
מיך אויסגעוויזען. מיר האָט אָבער לייך געטהאָן פאַר דער שווייץ נופּא.
וואָס זי האָט געמאַכט אַזא שריט. דאָס איז געווען אַ בעשטעטיגונג פון

דער טעאָריע פון „קאָנספּיראציעס געפלאַנעוועט אין דער שווייץ“, און עס איז געווען אַן אנערקענונג פון שוואַכקייט, מיט וואָס אימאָליען און פראַנקרייך האָבען זיך גלייך בענוצט. ווען זשול פּעררי האָט מיט צוויי יאָהר שפעטער פאַרנעשלאָגען אימאָליען און דייטשלאַנד, אז זיי זאָלען זיך צוטיילען מיט דער שווייץ, האָט ער געוויס געמוזט אָנגעבען דעם אַרגו־מענט, אז די שווייצאָרישע רעגירונג אליין האָט צוגעגעבען, אז די שווייץ איז „אַ נעסט פאַר אינטערנאַציאָנאַלע קאָנספּיראציעס“. די דאָזיגע ערשטע הנחה האָט געפיהרט צו מעהר חוצפה'דיגע פאַרערונגען, און האָט זיכער אוועקגעשטעלט די שווייץ אין אַ פּיעל וועניגער אָנגענעמערע פּאָזיציע, ווי זי וואָלט זאָנסט געווען פּערנומען.

דעם אויסווייזונגס דעקרעט האָט מען מיר איבערגעגעבען באַלד ווי איך בין צוריקגעקומען פון לאַנדאָן, וואו איך בין געווען אָנוועזענד אויף אַן אַנאַרכיסטישען קאָנגרעס אין יולי, 1881. נאָכ'ן קאָנגרעס בין איך פּערבליבען עטליכע וואָכען אין ענגלאַנד, שרייבענדיג די ערשטע אַרטיקל־לען איבער רוסישע אָנגעלעגענהייטען פון אונזער שטאַנדפונקט פאַר דער „ניוקאָסטל קראַניקל“. די ענגלישע פּרעסע צו יענער צייט איז געווען אַ ווידער־קול פון מאַדאָם נאָוויקאָף'ס מיינונגען, — דאָס הייסט, פון קאָטקאָף און דער רוסישער שטאַטס־פּאַליציי, — און איך בין געווען העכסט גליקליך, ווען דזשאָזעף קאָווען איז מרוצה געוואָרען מיר צו געבען די נאַסט־פּריינדליכקייט פון זיין צייטונג, כדי צו ערקלערען אונזער שטאַנדפונקט.

איך האָב זיך נאָרוואָס געהאַט בעגעגענט מיט מיינ פרוי אין די הויכע בערג, וואו זי האָט זיך אויפגעהאַלטען, ניט ווייט פון עליוע רעקלו'ס וואוינונג, ווען איך בין אויפגעפאָדערט געוואָרען צו פּערלאָזען די שווייץ. מיר האָבען אוועקגעשיקט דאָס ביסעל באַנאַזש, וואָס מיר האָבען געהאַט, צו דער נעקסטער באַהן־סטאַנציע און מיר זיינען אוועק צופום נאָך איגעל, געניסענדיג צום לעצטען מאָל דעם אָנבליק פון די בערג, וועלכע מיר האָבען אזוי ליעב געהאַט. וועלענדיג אָבקירצען דעם וועג, זיינען מיר געגאַנגען גלייך איבער די בערג, און מיר האָבען געלאַכט בעת מיר האָבען אויסגעפונען, אז די קורצע וועגען האָבען זיך אויסגעלאָזט מיט לאַנגע אַרומדרעהניסען; און ווען מיר זיינען אַרונטערגעקומען אין טהאַל האָבען מיר געוואַנדערט איבער'ן שטויביגען וועג. דאָס קאָמישע וואָס פאַסירט שטענדיג אין אַזעלכע פעלע, איז דעם מאָל געקומען דורך אַן ענג־לישער דאַמע. אַ רייך־געקליידטע דאַמע, וועלכע איז געזעסען אָנגעלעהנט אין אַ געדונגענער קארעטע געבען אַ דזשענטלמאַן, האָט אַרויסגעוואָרפּען עטליכע בראָשורקעס פאַר די צוויי אַרעם־געקליידטע וואַנדערער, ווען מיר

זיינען זיי פערבייגעגאנגען. איך האָב די בראַשורקעס אויפגעהויבען פונ'ם שטויב. זי איז וואַהרשיינליך געווען איינע פון יענע דאַמען, וואָס גלויבען אַז זיי זיינען קריסטען, און זיי האַלטען עס פאַר זייער פליכט צו פער-שפרייטען רעליגיעזע ספרים צווישען די „אויסגעלאַסענע אויסלענדער“.

דענקענדיג אַז מיר וועלען זיכער אָניאַגען די דאַמע ביי דער באַהן סטאַנציע, האָב איך אָנגעשריבען אויף איינער פון די בראַשורקעס דעם וואויל-בעקאַנטען פערז מכה די רייכע אינ'ס געטליכען קעניגרייך, און עהנליכע פאַסענדע אויסצוגען וועגען די פאַרזוער, וועלכע זיינען די ערגסטע פיינד פונ'ם קריסטענטום. ווען מיר זיינען אָנגעקומען אין אַיגעל, האָבען מיר די דאַמע געטראָפּען צובייסענדיג אין איהר קאַרעטע. עס איז איהר בעסער געפעלען געווען פאַרטצוועצען איהר רייזע אין דער קאַרעטע איבער דעם פראַכטפאַלען טהאַל, איידער צו זיצען פערשפאַרט אין אַ שטיקענדען באַהן-וואַגאָן. איך האָב איהר העפליך אומגעקעהרט די בראַ-שורען, זאָגענדיג, אַז איך האָב אין זיי צוגעגעבען עטוואָס, וואָס זי וועט פילייכט געפינען ניצליך פאַר איהר אייגענער אונטערריכטונג. די דאַמע האָט ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן, צי זי זאָל מיר אָבוידלען, אָדער זי זאָל אָנגעהמען די לעהרע מיט קריסטליכער געדולד. איהרע אויגען האָבש אויסגעדריקט ביידע געפיהלען מיט אַמאָל.

מיין פרוי האָט געהאַלטען ביים דורכמאַכען איהרע עקזאַמענס פאַר דעם טיטעל באַקעלאָר דער וויסענשאַפט אין דער זשענעווער אוניווערזיי-טעט, און מיר האָבען זיך דעריבער בעזעצט אין אַ קליינער פראַנצויזישער שטעדטעל, טהאַנאָן, וועלכע ליעגט ביי דעם סאַוואַזישען ברעג פון דער אָזערע זשענעווא, וואו מיר האָבען פערבראַכט אַ פאַר חדשים.

וואָס אָנבעלאַנגט מיין טויט-אורטייל פון דער „הייליגער ליגענע“, האָב איך וועגען דעם געקראָגען אַ וואַרנונג פון איינעם פון די העכסטע מקומות אין רוסלאַנד. איך האָב אפילו געקראָגען צו וויסען דעם נאָמען פון דער דאַמע, וועמען מען האָט אַרויסגעשיקט פון פעטערבורג נאָך זשענעווא, זי זאָל זיין דער הויפּט-צענטער פון דער קאַנספּיראַציע. איך האָב דעריבער גאָר פראַסט איבערגעגעבען דעם פאַקט און די נעמען דעם זשענעווער קאַרעספּאַנדענט פון דער „טיימו“, בעטענדיג ער זאָל עס פער-עפענטליכען אין פאַל עטוואָס וועט פאַסירען, און איך האָב אַריינגעשטעלט אַ נאָטיץ וועגען דעם אין „לע רעוואָלמע“. דערנאָך האָב איך זיך וועגען דעם מעהר ניט געקיימערט. מיין פרוי האָט עס ניט גענומען אַזוי גרינג, און די נומע פויערטע, מאַראַם סאַנסאָ, ביי וועמען מיר זיינען געווען אויף קעסט און לאָזשי אין טהאַנאָן, און וועלכע האָט זיך דערוואוסט פון דער פערשווערונג פון אַן אַנדער קוועלע (דורך איהר שוועסטער, וועלכע איז

געווען אן אים אין דער פאמיליע פון א רוסישען אנענט), האָט מיר אָבער היט אויף א העכסט צערטליכען אופן. איהר הייזעל איז געווען אַרויס פון שטאָרט, און ווען איד בין נאָר געגאנגען אין שטאָרט בינאכט, — מאַנד כעס מאָל אָבוואַרטען מיין פרוי אויפ'ן וואָקזאַל — האָט זי אַלע מאָל געפונען אַ תירוץ, איהר מאַן זאָל מיך בעגלייטען מיט אַ לאַנטערנע. „וואַרט נאָר אויף אַ וויילעצקע, הערד קראָפּאַטקין“, פלעגט זי זאָגען, „מיין מאַן געהט דעם זעלבען וועג עפעס איינקויפען, און איהר ווייסט דאָך, אז ער געהט שטענדיג מיט אַ לאַנטערנע!“ אז גיט פלעגט זי אונטערשיקען איהר ברודער, ער זאָל מיך נאָכגעהן פון ווייטען, איד זאָל עס גיט בעמערקען.

X

אין אָקטאָבער אָדער נאָוועמבער, 1881, באַלד ווי מיין פרוי איז דורכגעגאנגען איהר עקזאמען, זיינען מיר אַריבערגעפאָהרען פון טהאָנאָן נאָך לאַנדאָן, וואו מיר זיינען אָבעווען גענויע צוועלף חדשים. וועניגע יאָהרען טיילען אונז אָב פון יענער צייט, און דאָך קען איד זאָגען, אז דאָס אינטעלעקטועלע לעבען פון לאַנדאָן און פון גאַנץ ענגלאַנד איז געווען אַ גאַנץ אנדערער, ווי ער איז געוואָרען אביסעל שפעטער. אַלע ווייסען אז אין די פערציגער יאָהרען איז ענגלאַנד געשטאַנען כמעט אָן דער שפיץ פון דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג אין אייראָפּאָ, אָבער אין פערלויף פון די יאָהרען פון רעאַקציע, וואָס זיינען דערנאָך געקומען, איז די גרויסע בעוועגונג, וועלכע האָט שטאַרק בעאיינפלוסט די אַרבייטער קלאַסען, און אין וועלכער אַלעס וואָס עס ווערט איצט אַרויסגעשטעלט אַלס וויסענשאַפט ליכער אָדער אַנאַרכיסטישער סאָציאַליזם איז שוין געזאָגט געוואָרען, געקומען צו אַ שטילשטאַנד. זי איז פערגעסען געוואָרען, אין ענגלאַנד אזוי גוט ווי אויף דעם קאָנטינענט, און דאָס וואָס די פראַנצויזישע שריפט־שטעלער בעצייכענען אַלס „דאָס דריטע אויפֿוואַכען פון די פראַלעמא־ריער“, האָט זיך נאָך אין בריטאַניען גיט געהאַט אָנגעפאַנגען. די אַרבייטען פון דער אַנטיקולטורעלער קאָמיסיע פון 1871, די פראַפּאָנאַנדאַ צווישען די לאַנד־אַרבייטער און די פריהערדיגע אָנשטרענגונגען פון די קריסטליכע סאָציאַליסטען האָבען זיכער עטוואָס בייגעטראָגען אָבצורייניגען דעם וועג; אָבער דער אויסברוך פון סאָציאַליסטישע געפיהלען אין ענגלאַנד, וועלכער האָט געפאַלגט נאָך דער פערעפענטליכונג פון הענדי דזשאַר־דזש'עס, „פראַגרעס ענד פּאָוערטי“ („פראַגרעס און אַרעמקייט“) האָט נאָך גיט געהאַט שטאַטגעפונען.

דער יאָהר, וואָס איך האָב דאָן פּערבראַכט אין לאַנדאָן, איז געווען אַ יאָהר פון ווירקליכען גלות. פאַר דעם וואָס האָט געהאַט פּאַרטנערשני-טענע סאָציאַליסטישע מיינונגען, איז ניט געווען קיין אַטמאָספּערע וואו צו אַטהעמען. עס איז קיין סימן ניט געווען פון יענער לעבנשאַפּטער סאָציאַליסטישער בעוועגונג, וועלכע איך האָב געפונען אזוי שטאַרק ענטוויקעלט, ווען איך בין צוריקגעקומען אין 1886. פון בערנס, טשעמפּיאָן, האַרדי און די אַנדערע אַרבייטער-פיהרער האָט מען נאָך ניט געהערט; די פּאַביאָנער האָבען נאָך ניט עקזיסטירט; מאַרס האָט זיך נאָך ניט געהאַט ערקלערט אַלס סאָציאַליסט; און די טרייד-יוניאָנס, וועלכע זיינען געווען בשערענקט אין לאַנדאָן אויף בלויז עטליכע פריווילעגירטע פּאַכען, זיינען געווען פיינדליך צום סאָציאַליזם. די איינציגע טהעטיגע און אויסגעשפּראַכענע פּערטרעטער פון דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג זיינען געווען הערר און מאַדאַם היינדמאַן, מיט אַ קליין הייפעלע אַרבייטער, וועלכע האָבען זיך גרופּירט אַרום זיי. אין הערבסט פון 1881 האָבען זיי אָבגעהאַלטען אַ קליינעם קאָנגרעס, און מיר פלעגען זאָגען אין שפּאַס — עס איז אָבער געווען גאָר ניט ווייט פון אמת — אַז מאַדאַם היינדמאַן האָט אויפגענומען דעם גאַנצען קאָנגרעס ביי זיך אין הויז. נאָכמעהר, די מעהר אָדער וועניגער סאָציאַליסטיש-דאָריקאַלע בעוועגונג, וועלכע איז אָהן צווייפעל פּאַר-געגאַנגען אין די מוחות פון די מענשען, איז נאָך ניט געווען אַרויסגעקומען אין דער עפענטליכקייט. יענע בעדייטענדע צאָהל פון געבילדעטע מענער און פרויען, וועלכע האָבען זיך בעוויזען אין עפענטליכען לעבען מיט פיער יאָהר שפּעטער, און ניט בינדענדיג זיך צום סאָציאַליזם, האָבען זיי אַנטהיל גענומען אין פּערשיידענע בעוועגונגען, וואָס האָבען געהאַט אַ שייכות מיט דעם וואויל-זיין אָדער בילדונג פון די מאַסען, און וועלכע האָבען איצטער געשאַפען אין כמעט יעדער שטאָדט פון ענגלאַנד און שאַטלאַנד אַ גאַנץ נייע אַטמאָספּערע פון רעפּאָרמען און אַ נייע געזעל-שאַפט פון רעפּאָרמער, האָט זיך נאָך דעמאָלט ניט געלאָזט פיהלען. עס פּערשטעהט זיך, געווען זיינען זיי שוין דאָרטען; זיי האָבען גערענקט און גערעדט; אַלע עלעמענטען פאַר אַ ווייט-פּערשפּרייטער בעוועגונג האָבען שוין עקזיסטירט; אָבער, ניט געפינענדיג קיינע פון די צויהונגס-פונקטען, וועלכע די סאָציאַליסטישע גרופּען זיינען דערנאָך געוואָרען, האָבען זיי זיך פּערלאָרען צווישען דער מאַסע; זיי האָבען איינער פון דעם אַנדערען ניט געוואוסט, אָדער זיי זיינען געבליבען אונבעוואוסט וועגען זיך גופאַ.

טשייקאָוסקי איז דעמאָלט געווען אין לאַנדאָן, און אזוי ווי אין די פריהערדיגע יאָהרען, האָבען מיר אָנגעפאַנגען אַ סאָציאַליסטישע פּראָפּאַ-

גאַנצא צווישען די אַרבייטער. מיט דער הילף פון עטליכע ענגלישע אַרבייטער, מיט וועלכע מיר האָבען זיך בעקאַנט אויף דעם קאָנגרעס פון 1881, אָדער וועמען די פּערפֿאַלגונגען אַנטקעגען יאָהאַן מאַסט האָט צוגעצויגען צו די סאָציאַליסטען, זיינען מיר געגאַנגען צו די ראַדיקאַלע קלובען, רעדענדיג וועגען רוסישע אַנגעלעגענהייטען, וועגען דער בעוועגונג פון אונזער יוגענד, „צום פּאַלק“ און וועגען סאָציאַליזם אין אַלגעמיין. די צאָהל פון אונזערע צוהערער איז געווען לעבערליך קליין, זעלטען ווען האָבען מיר געהאַט מעהר ווי צוועלף, ווען נישט־איז פּלעגט זיך אויפהויבען פון צווישען עולם אַ גרוי־באַרדיגער טשאַרטיסט און אונז דערצעהלען, אַז אַלעס וואָס מיר רעדען איז שוין געוואָנט געוואָרען מיט פּערציג יאָהר צוריק, און איז דאָן בעגרייט געוואָרען מיט ענטהוויאָזם פון מאַסען אַר־בייטער, אָבער איצט איז אַלעס טויט און עס איז גאָר נישטאָ קיין האָפענונג עס זאָל ווידער אויפֿלעבען.

הערר היינדמאַן האָט נאָר־וואָס געהאַט פּערעפּענטליכט זיין אויסגע־צייכענטע דאַרלעגונג פון מאַרקסיסטישען סאָציאַליזם אונטער'ן טיטעל „ענגלאַנד פאַר אַלעמען“; און איך געדענק, אַז איין טאָג אין זומער פון 1882 האָב איך איהם שטאַרק צוגערעדט, ער זאָל גרינדען אַ סאָציאַליסטישע צייטונג. איך האָב איהם דערצעהלט מיט וואָס פאַר קאַרגע מיטלען מיר האָבען געגרינדעט „לע רעוואָלטע“, און האָב איהם פאַראַוויסגעוואָנט אַ זיכערען ערפֿאָלג אויב ער וועט זיך נעהמען דערפאַר. אָבער די אַלגע־מיניע אויסזיכטען זיינען געווען אַזעלכע שוואַכע, אַז אפילו ער האָט געדענקט אַז די אונטערנעהמונג וועט זיין אַבסאָלוט האָפּנונגסלאָז, סידען ער וועט האָבען די מיטלען צו דעקען אַלע איהרע אויסגאַבען. אפּשר איז ער גערעכט געווען; אָבער ווען ער האָט געגרינדעט די „רושאַסטיס“ מיט גענויע דריי יאָהר שפּעטער, האָט זי געפונען אַ הערצליכע שטיצע צווישען די אַרבייטער, און אין אָנפאַנג פריהלינג פון 1886 זיינען שוין געווען דריי סאָציאַליסטישע צייטונגען, און די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּעדעראַציע איז געוואָרען אַן איינפֿלוסרייכע קערפּערשאַפט.

אין דעם זומער פון 1882 האָב איך גערעדט, אין אַ נעבראָכענעם ענגליש, פאַר די דורחאַמער מינען־אַרבייטער אויף זייער יעהרליכער צוזאַמענקונפּט; איך האָב געהאַלטען פאַרטרגע אין ניוקאַסטל, נלאַזווי און עדינבורג וועגען דער רוסישער בעוועגונג, און איך בין אויפגענומען געוואָרען מיט ענטהוויאָזם, אַן אַרבייטער־עולם האָט הערצליך אַפֿלאַדירט די ניהיליסטען, נאָך דער פּערוואַמלונג, אויפ'ן נאַם. מיין פרוי און איך האָבען זיך אָבער געפיהלט אַזוי אומעטיג אין לאַנדאָן, און אונזערע אָנ־שטרענגונגען אויפצואוועקען אַ סאָציאַליסטישע בעוועגונג אין לאַנדאָן

האַט אויסגעזעהן אזוי האַפנונגסלאָז, אז אין הערבסט 1882 האָבען מיה בעשלאָסען זיך אַריבערצוקלייבען וויעדער אין פראַנקרייך. מיר זיינען געווען זיכער, אז אין פראַנקרייך וועל איך באַלד אַרעסטירט ווערען; אָבער מיר האָבען אָפּט געזאָגט איינער צום אַנדערען, „בעסער אַ פראַנצויז־זישע טורמע איידער אָט דער קבר“.

די וואָס האָבען אַ טבע צו רעדען פון דער לאַנגזאַמקייט פון עוואָלוציע, האָבען געמעגט שטודירען די ענטוויקלונג פונ'ם סאָציאַליזם אין ענגלאַנד. עוואָלוציע איז לאַנגזאַם; אָבער איהר גאַנג איז ניט קיין צוגעד-מאַסטענער. זי האָט איהרע צייטען, ווען זי געהט שלעפּעריג און איהרע פּעריאָדען, וואָס זי פראַגרעסירט שנעל.

XI

מיר האָבען זיך וויעדער אַמאָל בעזעצט אין טהאַנאָן, דינגענדיג אַ קוואַרטיר ביי אונזער געוועזענער בעל־הבית'טע, מאַדאַם סאַנסאָ. מײן פרוי'ס אַ ברודער, וועלכער האָט געהאַלטען ביים שטאַרבען פון שווינד־זוכט און איז געקומען אין דער שווייץ, איז איינגעשטאַנען ביי אונז. איך האָב קיינמאָל ניט געזעהן אזוי פיעל רוסישע שפּיאָנען, ווי אין די צוויי חדשים, וואָס איך בין פּערבליבען אין טהאַנאָן. ראשית, אזוי געשווינד ווי מיר האָבען אַנגאַזשירט די קוואַרטיר, האָט אַ פּערדעכטיגע פּערוואָן, וואָס האָט זיך אויסגעגעבען פאַר אַן ענגלענדער, אָבגעדונגען די צווייטע טייל פונ'ם הויז. מחנות, בוכשטעבליך מחנות רוסישע שפּיאָנען האָבען בעלאַגערט דאָס הויז, זוכענדיג אַריינצוקומען אונטער אַלערליי מעגליכע תירוצים, אָדער האָבען זיך איינפאַך אַרומגעשלעפּט זאַלבע־צווייט, זאַלבע־דריט און זאַלבע־פּיערט פאַר'ן הויז. איך קען מיר שוין פאַרשטעלען וואָסערע וואַנדערליכע בעריכטען זיי האָבען געשריבען. אַ שפּיאָן מוז בעריכטען. ווען ער זאָל מעהר נישט דערצעהלען, אז ער איז אָבגעשטאַנען אַ וואָך אויפ'ן גאַס, ניט בעמערקענדיג עטוואָס געהיימיס־פּולעס, וועט מען איהם באַלד אַוועקשטעלען אויף דער ליסט פון האַלבע שכירות, אָדער אָבזאָגען פון שטעל.

עס איז דעמאָלט געווען די גאַלדענע צייט פון דער רוסישער געהיימ־פּאָליציי. אינגאַנצטענעם טאַקטיק האָט געבראַכט פּרוכט. עס זיינען געווען צוויי אָדער דריי פּאָליציי־קערפּערשאַפטען, וועלכע האָבען קאַנטור־רירט איינע מיט דער אַנדערער, אַלע האָבען געקראָגען אזוי פיעל געלד וויפיעל זיי האָבען נור געוואָלט, און זיי האָבען אָנגעפיהרט די חוצפּה־

דינסטע אינטריגעס. פּאָלקאָוויק סודייקין, צום ביישפּיעל, דער שעף פון איינער פון די אָבטיילונגען, — אינטריגירענדיג מיט אַ געוויסען דענאיעף, וועלכער האָט איהם סוף־כל־סוף געטויטעט — האָט אַרויסגעגעבען איג נאַמיע'ס אַגענטן פאַר די זשענעווער רעוואָלוציאָנערען, און האָט אָנגעײ באַטען די טעראַריסטען אין רוסלאַנד אַלע געלעגענהייטען צו טויטען דעם מיניסטער דעם אינערען, גראַף טאַלסטאָי, און דעם גרויספירסט וולאַדימיר, צוגעבענדיג דערצו, אַז ער אַליין וועט דעמאָלט בעשטימט ווערען אַלס מיניסטער דעם אינערען מיט דיקטאַטאָרישער מאַכט, און דער צאַר וועט זיין אינגאַנצען אין זיינע הענד. די דאָזיגע טהעטיגקייט פון דער רוסישער פּאָליציי האָט שפּעטער געגרייכט איהר הויך־פּונקט דערמיט וואָס זיי האָבען אַרויסגע׳גנב׳עט דעם פּרינץ פּאַן באַטענבערג פון בולגאַריען.

אויף די פּראַנצויזישע פּאָליציי איז געווען אויף דער וואַך. די פּראַגע, ״וואָס טהוט ער דאָרטען אין טהאַנאַן?״ האָט זיי ניט געלאָזט רוהען. אײד האָב ווייטער רעדאַקטירט, ״לע רעוואָלטע״, און האָב געשריבען אַרטיקלען פאַר דער, ״ענציקלאָפּעדיאַ בריטאַניקאַ״ און דער, ״ניוקאַסטל קראַניקל״. אָבער וואָסערע בעריכטען האָבען זיי דערפון געקענט מאַכען? איין טאַג האָט דער אָרטיגער זשאַנדאַרם אָבגעשטאַט אַ וויזיט ביי מיין בעל־הבית'טע. ער האָט געהערט אין גאַס דאָס רוישען פון עפעס אַ מאַשין, און עס האָט זיך איהם געוואָלט בעריכטען, אַז אײד האָב ביי זיך אין הויז אַ געהימע דרוקעריי. ער איז אַלואַ געקומען, ווען אײד בין ניט געווען דערהיים, און האָט געבעטען, די פרוי זאָל איהם וויזען די דרוק־מאַשין. זי האָט איהם געענטפּערט אַז קיין דרוקמאַשין איז אין הויז ניטאָ, און זי האָט איהם געגעבען צו פּערשטעהן, אַז ער האָט אודאי געמוזט הערען דעם גערויש פון איהר נעה־מאַשין. ער האָט זיך אָבער ניט געלאָזט אַב'פּטר'ן מיט אַזאַ פּראָזאַאישער ערקלערונג, און ער האָט איהר פּשוט געצוואונגען זי זאָל נעהען אויף דער מאַשין, בעת ער האָט זיך איינגעהערט אין הויז פון אינוועניג און פון דרויסען, כדי זיך צו איבערצייגען, אַז דאָס איז דער אייגענער גערויש וואָס ער האָט געהערט.

״וואָס טהוט ער פּאַרט נאַנצענע טעג?״ האָט ער געפּרעגט.

״ער שרייבט.״

״ער קען דאָך ניט זיצען און שרייבען אַ נאַנצען טאַג.״

״ער זענט האַלץ אין גאַרטען אַרום מיטאַג־צייט, און צווישען פיער און פינף נעהמט ער אַ שפּאַציר יעדען נאַכמיטאַג.״ דאָס איז געווען אין נאָוועמבער.

״אַה, דאָס איז עס טאַקע! ווען עס הויבט אָן ווערען פינסטער-

לעד? " און ער האָט פּערשריבען אין זיין נאָטיד-ביכעל, "ער געהט קיינמאָל ניט אַרויס, אויסער ווען עס ווערט טונקעל".

איך האָב זיך צו יענער צייט ריכטיג ניט געקענט ערקלערען די דאָזיגע ספּעציעלע אויפמערקזאמקייט פון די רוסישע שפּיאָנען; עס האָט אָבער געמוזט האָבען עפּעס אַ שייכות מיט דאָס פּאָלגענדע. ווען איגנאַטיעף איז בעשטימט געוואָרען אַלס ערשטער מיניסטער, איז ער, דורך דער עצה פון דעם געוועזענעם פּאַריזער פּרעפּעקט אַנדרעע, געפאַ- לען אויף אַ נייעם פּלאַן. ער האָט אַרויסגעשיקט אַ מחנה פון זיינע אַגענטען אין דער שווייץ, און איינער פון זיי האָט זיך אונטערגענומען אַרויסצוגעבען אַ צייטונג, וועלכע האָט אויבערפלעכליך אַניטירט פאַר דער אויסברייטונג פון פּראָווינציעלער זעלבסט-רעגירונג אין רוס- לאַנד, וועמעס הויפּט-אויפגאַבע איז אָבער געווען צו בעקעמפּען די רעוואָלוציאָנערען און צוגנויפנעהמען אַרום איהר פּאַהן יענע פּליכט- לינגער, וואָס האָבען ניט סימפּאַטיזירט מיט'ן טעראָריזם. דאָס איז זיכער געווען אַ מיטעל אַרויסצוברענגען אַ שפּאַלטונג. דערנאָך, ווען כמעט אַלע מיטגליעדער פון דעם עקזעקוטיווען קאָמיטעט אין רוסלאַנד זיינען אַרעסטירט געוואָרען, און אַ פּאַר פון זיי זיינען ענטלאָפּען אין פּאַריז, האָט איגנאַטיעף אַרויסגעשיקט אַן אַגענט נאָך פּאַריז, וועלכער זאָל זיי פּאַרלעגען אַ וואַפּען-שטילשטאַנד. ער האָט צוגעזאָגט, אַז עס וועלען מעהר ניט זיין קיין הינריכטונגען צוליעב די פּערישוערונגען אין דער צייט פון אַלעקסאַנדער דעם 2טענ'ס הערשאַפּט, אפילו אויב די וואָס האָבען זיך אַרויסגעדריעהט פון אַרעסט, וועלען אַריינפאַלען אין די הענד פון דער רעגירונג; אַז משערנישעווסקי וועט בעפרייט ווערען פון סיביר; און אַז אַ קאָמיטע וועט בעשטימט ווערען צו רעווידירען די פּראָצעסען פון די אַלע, וואָס זיינען פּערשיקט געוואָרען אין סיביר אַהן אַ משפּט. פון דער צווייטער זייט האָט ער געפּאָדערט, אַז דער עקזעקור טיווער קאָמיטעט זאָל צוזאָגען, ניט צו מאַכען קיין אַנגריפּע אויף דעם לעבען פּונ'ם צאַר ביז נאָך דער קרוינונג. אפּשר האָט ער אויך דערמאָנט די רעפּאָרטען צו גונסטען די פּויעריס, וועלכע אַלעקסאַנדער דער 3טער האָט געהאַט בדעה צו מאַכען. דער אָבמאַך איז געשלאָסען געוואָרען אין פּאַריז, און ביידע צדדים האָבען איהם אָבגעהיט. די טעראָריסטען האָבען אויפגעגעבען דעם קאַמפּף. קיינער איז ניט הינגעריכטעט געוואָרען פאַר אַנטיילנעהמען אין די פּריהערדיגע קאַנספּיראַציעס; די וואָס זיינען שפּעטער אַרעסטירט געוואָרען אונטער דער דאָזיגער בעשולדיגונג זיינען פּערשפּאַרט געוואָרען אין דער רוסישער באַסטיל אין שליסעלבורג, פון וואַנען מען האָט פון זיי גאַרנישט געהערט פאַר די לעצטע פּופּצען

יאָהר, און וואו די מייסטע פון זיי געפינען זיך נאָך איצט. טשערני-
שעווסקי'ן האָט מען צוריקגעבראַכט פון סיביר און מען האָט איהם
בעפוילען צו בלייבען אין אַסטראַכאַן, וואו ער איז געווען אָבגעשניטען
פון יעדער פּערבינדונג מיט דער אינטעלעקטועלער וועלט אין רוסלאַנד,
און ער איז אין גיכען געשטאַרבען. אַ קאָמיסיע איז דורכגעפּאָהרען דוּיף
סיביר, וועלכע האָט מאַכע פון די פּערשיקטע בעפּרייט, און בעשטימט
טערמינען פאַר די איבעריגע. מײן ברודער אַלעקסאַנדער האָט פון דער
דאָזיגער קאָמיסיע געקראָגען אַ צוגאַב פון נאָך פינף יאָהר.
בעת אײך בין געווען אין לאַנדאָן, אין 1882, האָט מען מיר אײן
טאָג דערצעהלט, אז אַ מאַן, וועלכער בעהויפטעט צו זײן „אַ ריכטיגער“
אַגענט פון דער רוסישער רעגירונג, און וועלכער קען עס בעווייזען,
האָט געוואָלט אַריינקומען אין פּעהאַנדלונגען מיט מיר. „זאָגט איהם,
אַז אויב ער וועט אַריינקומען צו מיר אין הויז, וועל אײך איהם אַרונטער-
וואַרפען פון אַלע טרעפּ“, איז געווען מײן ענטפּער. וואַהרשיינליך איז
דאָס געקומען דערפון, וואָס וועהרענד אינגאַטיעף האָט גערעכענט, אז
דער צאַר איז זיכער פון אַן אָנגריף פון דעם עקזעקוטיווען קאָמיטעט,
האָט ער אָבער מוראַ געהאַט, אז די אַנאַרכיסטען וועלען מאַכען וועלכען
עס איז פּערזוך, און ער האָט געוואָלט אז אײך זאָל איהם ניט זײן אין וועג.

XII

אין די יאָהרען 1881 און 1882 האָט די אַנאַרכיסטישע בעוועגונג
אין פּראַנקרייך דורכגעמאַכט אַ בעדייטענדע ענטוויקלונג. מען האָט
בכלל געגלויבט, אז דער פּראַנצויזישער גײסט איז געווען פּינדליך צום
קאָמוניזם, און אין דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבייטערס' אַסאָציאַציע
האָט מען אָנשטאַט דעם געפּרעדיגט „קאָלעקטיוויזם“. דאָס האָט
דעמאָלט געהייסען, אז די פּראָדוקציאָנס-אינסטרומענטען זאָלען געהע-
רען צום כלל, און יעדער בעזונדער גרופּע פּאַרזיך זאָל קענען בעשליסען
צי דער געברויך פון די פּראָדוקטען זאָל פּאַרקומען אויף אַן אינדיווידואַל-
ליסטישען אָדער קאָמוניסטישען שטייגער. אין דער ווירקליכקייט אָבער
איז דער פּראַנצויזישער גײסט געווען פּינדליך נאָר צו דעם מאַנאַסטיר-
קאָמוניזם, צו די „פּאַלאַנסטעריען“ פון די אַלטע שולען. ווען די יוראַ
פּעדעראַציע, אויף איהר קאָנגרעס אין 1880, האָט זיך דרייט ערקלערט
אַנאַרכיסטיש-קאָמוניסטיש — דאָס הייסט, צו גונסטען פון דעם פּרייען
קאָמוניזם — האָט דער אַנאַרכיזם געוואונען אַ שטאַרקע סימפּאַטיע אין

פראַנקרייך. אונזער צייטונג האָט זיך אָנגעהויבען פערשפרייטען אין דער דאָזיגער מדינה, אַ גרויסע קאָרעספּאָנדענץ איז אָנגעפיהרט געוואָרען מיט די פראַנצויזישע אַרבייטער, און אַ בעדייטענדע אַנאַרכיסטישע בעוועגונג האָט זיך שנעל ענטוויקעלט אין פאַרזי און אין אַ טייל פון די פראַווינצען, דערהויפּט אין דעם ליאָן-געגנט. ווען איך בין דורכגעפאָהרען רען פראַנקרייך אין 1881, אויף מיין רייזע פון טהאַנאָן נאָך לאַנדאָן, האָב איך בעזוכט ליאָן, סענט עטיען און וויען, האַלטענדיג דאָרטען פאַרטעגע, און איך האָב געטראָפּען אין די דאָזיגע שטעדט מאַסען אַרבייטער, וואָס זיינען געווען גרייט אָנצונעהמען אונזערע אידעען.

ביים סוף פון 1882 האָט אין דעם ליאָן-געגנט געהערשט אַ שרעק-ליכער קריזיס. די זידענס-אינדוסטריע איז געווען פאַראַלזירט, און דער עלענד אונטער די וועבער איז געווען אזוי גרויס, אז מאַסען קינדער פלעגען יעדען אין דער פריה שטעהן ביי די טהויערען פון די קאזאַרמעס, וואו די סאָלאַרטען האָבען פערטיילט דאָס וואָס זיי האָבען געקענט אָב-שפאַרען פון זייער ברויט און זוף. דאָס איז געווען דער אָנהויב פון בולאַנזשע'ס פּאָפּולאַריטעט, וועלכער האָט ערלויבט די דאָזיגע פערטיי-לונג פון שפּיז. די מינען-אַרבייטער זיינען אויך געווען אין אַ זעהר אונזיכערער לאַגע.

איך האָב געוואוסט אז דאָרט קומט פאַר אַ שטאַרקע געהרונג, אָבער דורך דער צייט פון די עלף חדשים, וואָס איך האָב פערבראַכט אין לאַנדאָן, האָב איך פערלאָרען די נאָהענטע בעריהרונג מיט דער פראַנצויז-זישער בעוועגונג. עטליכע וואָכען נאָך מיין צוריקקעהרען זיך אין טהאַ-נאָן, האָב איך זיך דערוואוסט פון די צייטונגען, אז די מינען-אַרבייטער פון מאַנסאַר-לע-מין, זייענדיג ערביטערט פון די צרות, וואָס זיי זיינען זיך אויסגעשטאַנען פון די שטרענג-קאָמוניקאַטישע מינען-אייגענטימער, האָבען אָנגעהויבען אַ שטיקעל בעוועגונג; זיי האָבען אָבגעהאַלטען געהיימע פערזאַמלונגען, זיי האָבען גערעדט פון אַן אַלגעמיינעם סטרייק; די שטיינערנע צלמים, וועלכע זיינען געווען אויפגעשטעלט אויף אַלע וועגען אַרום די מינען, זיינען אַרונטערגעריסען געוואָרען, אָדער אויפ-געבלאָזען געוואָרען דורך דינאַמיט-פאַטראָנען, וועלכע ווערען זעהר פיעל געברויכט פון די מינען-אַרבייטער אין דער אונטעראירדישער אַרבייט, און אָפטמאָל בלייבען זיי ביי זיי. די אַגיטאַציע אין ליאָן האָט אויך אָנגענומען אַ געוואָלדיגען כאַראַקטער. די אַנאַרכיסטען, וועלכע זיינען געווען אין אַ היבשער צאָהל אין דער שטאָרט, האָבען ניט פערבייגעלאָזט קיין פערזאַמלונג פון די אָפּאָרטוניסטישע פּאָליטיקער, וואו זיי זאָלען זיך ניט לאָזען הערען, — שטורמענדיג די פּלאַטפאָרמע אַלס אַ לעצטען

מיטעל. זיי האבען פארגעלעגט רעזאלוציעס אין דעם זין, אז די מינען און אלע נויטענדיגקייטען פאר דער פראדוקציע, ווי אויך די וואויר-נונגען, דארפען ווערען דאס אייגענטום פון דער נאציאן; און די דאזיגע רעזאלוציעס זיינען אָנגענומען געוואָרען מיט בענייסטערונג, צום שרעק פון די מיטעלקלאַסען.

די געפיהלען פון די ארבייטער אנטקעגען די אַפּאַרטיניסטישע שטאַדט־בעאַמטע און די פּאַליטישע פיהרער, ווי אויך קעגען דער פרעסע, וועלכע האָט געמאַכט צו גאַרנישט דעם גאַנץ שטאַרקען קריזיס, בעת קיין זאָך איז ניט אונטערגענומען געוואָרען צו פערלייכערען דעם ווייט־פערשפרייטען עלענד, זיינען געוואַקסען מיט יעדען טאָג. ווי עס איז געוועהנליך דער פאל אין אַזעלכע צייטען, איז דער כעס פון דעם אָרעמערען פּאַלק געווען געריכטעט איבערהויפט קעגען די פלעצער פון פערגעניגען און אויסגעלאַסענהייט, וועלכע זעהען זיך אָן נאָך דייט־ליכער אין די צייטען פון עלענד און נויט, ווייל זיי פערקערפערען פאר די אַרבייטער דעם ענגאַזיום און די אויסגעלאַסענהייט פון די רייכערע קלאַסען. אַ פּלאַץ, וועלכער איז בעזאָנדערס געווען פערהאַסט ביי די אַרבייטער, איז געווען די אונטעראירדישע קאַפּעע ביי דעם טהעאַטער בעללעקור, וועלכער פלעגט זיין אָפּען די גאַנצע נאַכט, און וואו מען האָט נאָך האַלבער נאַכט געקענט זעהן די צייטונגס־מענשען און פּאַליטיקער פרעסענדיג און טרינקענדיג אין דער געזעלשאַפט פון אויסגעלאַסענע פרויען. קיין פערזאַמלונג איז ניט אָבגעהאַלטען געוואָרען, אויף וועלכער עס זאָל ניט געמאַכט ווערען וועלכע עס איז דראָהענדע אָנצוהערעניס וועגען דער דאָזיגער קאַפּעע, און איין נאַכט האָט דאָרטען עקספּלאָדירט אַ דינאַמיט־פּאַטראָנע, וואָס איז געוואָרפען געוואָרען פון אַן אונבע־קאַנטער האַנד. אַן אַרבייטער, אַ סאָציאַליסט, וועלכער איז דאָרט צופּע־ליג געווען, האָט אַ שפרונג געטהאָן אויסלעשען דעם אָנגעצונדענעם קנויט פון דער פּאַטראָנע, און ער איז גע'הרג'עט געוואָרען, וועהרענד עטליכע פּאַליטיקער, וואָס האָבען דאָרט געלעבט אַ גוטען טאָג, זיינען לייכט פערוואונדעט געוואָרען. דעם צווייטען טאָג האָט עקספּלאָדירט נאָך אַ דינאַמיט־פּאַטראָנע ביי די טהירען פון אַ רעקרוטען־ביוראָ, און מען האָט גערעדט, אז די אַנאַרכיסטען האָבען ברעה אויפצורייסען די גרויסע סטאַמוע פון דער „יונגפּרוי“, וועלכע שטעהט אויף איינעם פון די ליאָנער בערג. ווער עס האָט ניט געלעבט אין ליאָן, אָדער אין איהר אומגעגענד, קען גאָר ניט בעגרייפען אויף וואָס פאר אַ גראַד די בעפּעל־פּערונג און די שולען זיינען נאָך אין די הענד פון די קאַטוילישע נייסט־

ליכע, און קען ניט פערשטעהן די שנאה, וואָס דער מענליכער טייל פון דער בעפעלקערונג טראַגט אויף די גלחים.

א טויט־שרעק האָט אַרומגעכאַפּט די רייכערע קלאַסען פון ליאָן. וואָסערע זעכציג אַנאַרכיסטען, — אַלע אַרבייטער, און בלויז איינער אַ מיטעלקלאַס־מענש, עמיל גאַטהיער, וועלכער איז אַרומגעפּאַהרען האַל־טענדיג פּאַרטרגע אין יענעם געגענד, — זיינען אַרעסטירט געוואָרען. די ליאָנער צייטונגען האָבען זיך דערווייַל גענומען אויפהעצען דער רעגירונג זי זאָל מיך אַרעסטירען, פּאַרשטעלענדיג מיך אַלס דעם פּיה־רער פון דער אַגיטאַציע, וועלכער איז ספּעציעל געקומען פון ענגלאַנד צו לייטען די בעוועגונג. רוסישע שפּיאָנען האָבען זיך ווידער מאַסענ־האַפט אָנגעהויבען אַרומדרעהן אין אונזער קליין שטעדטעל. כמעט יעדען טאָג איז מיר אָנגעקומען בריעף, פון וועלכע עס איז געווען קלאָר אז זיי זיינען געשריבען געוואָרען פון דער אינטערנאַציאָנאַלער פּאָליציי, אין וועלכע עס האָט זיך גערעדט וועגען עפעס אַ דינאַמיט פּערשווערונג, אָדער מען האָט מיר געהיימניספּאַל געלאָזט וויסען, אז מען האָט מיר אַרויסגעשיקט פּעקלעך דינאַמיט. איך האָב צונויפגעקליבען אַ גאַנצע קאַלעקציע פון די דאָזיגע בריעף, אַנשרייבענדיג אויף יעדען „אינטער־נאַציאָנאַלע פּאָליציי“, און די פּראַנצוויזישע פּאָליציי האָט זיי מיטגענו־מען מיט זיך בעת זי האָט געמאַכט אַן אונטערזוכונג אין מיין הויז. זיי האָבען אָבער ניט געהאַט דעם מוטא פּאַרצוברענגען די דאָזיגע בריעף אין געריכט, און זיי האָבען מיר זיי אויך קיינמאַל ניט צוריקגעגעבען.

ניט נאָר אין הויז האָבען זיי געזוכט, נאָר אפילו מיין פּרוי, וועלכע האָט געהאַלטען ביים אַבפּאַהרען נאָך זשענעוואַ, איז אַרעסטירט געוואָ־רען אויפ'ן וואָקזאַל, און מען האָט איהר אַרומגעזוכט. עס פּערשטעהט זיך אָבער, אז זיי האָבען אַכסאַלוט גאָרנישט געפונען, וואָס זאָל קאָמ־פּראַמיטירען מיך אָדער אימיצען אַנדערס.

צעהן טעג זיינען אַריבער, אין וועלכע איך בין געווען גאַנץ פּריי אַוועקצופּאַהרען, ווען איך זאָל עס נאָר געווען וועלען. איך האָב ערהאַל־טען עטליכע בריעף, אין וועלכע מען האָט מיך געראַטהען איך זאָל זיך אָבטראַגען — איינער איז געווען פון אַן אונבעקאַנטען רוסישען פּריינד, וואַהרשיינליך אַ מיטגליעד פון דעם דיפּלאַמאַטישען שטאַב, וועלכער האָט מיך הפנים געקאָנט, און ער האָט מיר געשריבען אז איך זאָל גלייך אָבפּאַהרען, וואָרים אז ניט וועל איך זיין דער ערשטער קרבן פון דעם אויסליפּערונגס־אַבמאַך, וועלכער האָט געהאַלטען ביים געשלאָסען ווערען צווישען פּראַנקרייך און רוסלאַנד. איך בין געבליבען אויף מיין אָרט; און ווען די „טיימו“ האָט געדרוקט אַ טעלעגראַמע, אז איך בין פּער־

שוואונדען פון טהאָנאָן, האָב איך געשריבען אַ בריעף צו דער צייטונג און האָב אָנגעגעבען מיין אַרעס. אזוי לאַנג ווי אזוי פיעל פון מייע פריינד זיינען געווען אַרעסטירט, האָב איך גאָר ניט געהאט ברעה אַוועק צופאַהרען.

אין דער נאַכט פון דעם 21טען דעצעמבער איז מיין שוואַגער געשטאָרבען אויף מייע אַרעס. מיר האָבען געוואוסט אז זיין קראַנק־הייט איז אונגלייבאַר, עס איז אָבער שרעקליך צוצוזהן ווי אַ יונג לעבען לעשט זיך אויס אין אייער געגענוואָרט נאָך אַ מוטהיגען קאַמפּף אַנט־קעגען טויט. איך מיט מיין פרוי זיינען ביידע געווען צובראַכען. דריי אָדער פיער שעה שפּעטער, בעת דער כּוּמ־ע־מאָרגען האָט אָנגעהויבען טאָגען, זיינען זשאַנדאַרמען אַריינגעקומען אין מיין הויז מיך אַרעסטירען. זעהענדיג אין וואָס פאַר אַ צושטאַנד מיין פרוי געפינט זיך, האָב איך געבעטען זיי זאָלען מיר ערלויבען צו פּערבליבען מיט איהר ביז די לוייה וועט זיין אריבער, צוואַגענדיג אויף מיין עהרע־וואָרט, אז איך וועל זיין ביי דער טהיר פון געפּענגניס צו אַ בעשטימטער שטונדע; דאָס האָט מען מיר אָבער ענטזאָגט, און נאָך די אייגענע נאַכט האָט מען מיך אַוועקגעפיהרט אין ליאָן. עליזע רעקל, קריגענדיג צו וויסען דערפון דורך אַ טעלעגראַם, איז באַלד געקומען, אַרויסווייזענדיג צו מיין פרוי די גאַנצע ערעקלייט פון זיין גאָלדענער האַרץ. עס זיינען געקומען פריינד פון זשענעוואַ; און אַבוואַיל די לוייה איז צוגעגאַנגען אַבסאָלוט אָהן וועלכע עס איז צערעמאָניעס, וואָס עס איז געווען אַ נייעס אין דער דאָזיגער קליין שטעדטעל, איז אַ האַלבע שטעדטעל געווען ביי דער לוייה, צו צייגען מיין פרוי, אז די הערצער פון די אַרעמע קלאַסען און די פּראַסטע סאַוואַיער פּויערים זיינען געווען מיט אונז און ניט מיט זייערע הערשער. ווען עס איז אָנגעגאַנגען מיין פּראַצעס, פלעגען די פּויערים אַרונטערקומען פון די בערג־דערפער אין שטאָרט אַרײַן, כדי צו קריגען די צייטונגען און זעהן ווי עס האַלט מיט מיין פּראַצעס פאַר'ן געריכט.

אַ צווייטער פאַל, וועלכער האָט מיך טיעף געריהרט, איז געווען דער אָנקומען פון אַן ענגלישען פריינד אין ליאָן. ער איז געווען געשיקט פון אַ דושענטעלמאַן, וועלכער איז גוט־בעקאַנט און געאַכטעט אין דער ענג־לישער דיפּלאָמאַטישער וועלט, אין וועמעס פאַמיליע איך האָב אין לאַנד־דאָן פּערבראַכט פיעלע גליקליכע שטונדען, אין 1882. ער האָט מיט זיך מיטגעבראַכט אַ בעדיימענדע סומע געלד, כדי מיך אַרויסצוקריגען אויף ערבות, און ער האָט מיר צו גלייכער צייט איבערגעגעבען די שליהות פון מיין לאַנדאָנער פריינד, אז איך זאָל זיך גאָר ניט קימערען וועגען די

ערבות, נאָר איך מוז גלייך פערלאָזען פראַנקרייך. אויף א געוויסען געהיימיספולען אופן איז עס איהם געלונגען זיך צו זעהן מיט מיר פריי — ניט אין דער שטייג מיט דאָפעלטע גראַטעס, אין וועלכער עס איז מיר געווען ערלויבט זיך צו זעהן מיט מיין פרוי — און ער איז געווען פונקט אזוי פיעל געריהרט פון מיין ענטזאָגען זיך אָנצונעהמען דעם אָנבאָט, ווי איך בין געווען געריהרט פון דעם געפיהלפאלען צייכען פון פריינדשאַפט פון א מענשען, וועמען איך האָב שוין אזוי אויך געשעצט, צוזאמען מיט זיין פרוי, זעהר הויך.

די פראַנצויזישע רעגירונג האָט געוואָלט האָבען איינעם פון יענע גרויסע פראַצעסען, וואָס מאַכען אן איינדרוק אויף דער בעפעלקערונג; עס איז אָבער קיין מעגליכקייט ניט געווען צו פראַצעסירען די אַרעס-טירטע אַנאַרכיסטען פאַר די עקספּלאָזיאַנען. עס וואָלט זיך געפאַדערט אונז צו ברענגען פאַר א געריכט פון געשוואָרענע, וועלכע וואָלטען אונז לויט אַלע וואַהרשיינליכקייטען פרייגעשפראַכען. די רעגירונג האָט דעריבער אָנגענומען דעם מאַקיאַוועלישען גאַנג, אונז אָנצוקלאָגען פאַר'ן געהערען צו דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבייטערס' אַסאָציאַציע. אין פראַנקרייך איז געווען א געזעץ, וועלכער איז דורכגעפיהרט געוואָרען באַלד נאָך דעם פאַל פון דער קאָמונע, לויט וועלכען מענשען האָבען געקענט פאַרגעבראַכט ווערען פאַר אן איינפאַכען פּאָליציי-געריכט, פאַר דעם געהערען צו יענער אָרגאַניזאַציע. די העכסטע שטראַף איז געווען פינף יאָהר געפּענגניס; און אויף א פּאָליציי-געריכט קען מען זיך שטענדיג פערלאָזען, אז ער וועט אַרויסגעבען אַזא אַרטיל, ווי די רעגירונג וועט פערלאָנגען.

דער פראַצעס אין ליאָן האָט זיך אָנגעהויבען אין די ערשטע טעג פון יאַנואַר, 1883, און האָט אָנגעהאַלטען אַן ערך צוויי וואָכען. די בעשולדיגונג איז געווען א לעכערליכע, וואָרים יעדער איינער האָט געוואוסט, אז קיינער פון די ליאָנער אַרבייטער האָט זיך קיינמאָל ניט אָנגעשלאָסען אָן דער אינטערנאַציאָנאַלע, און די בעשולדיגונג איז אינע גאַנצען דורכגעפאַלען, ווי מען קען עס זעהן פון דעם פּאָלגענדען עפיוואָד. דער איינציגער עדות פאַר דער אָנקלאָגע איז געווען דער שעה פון דער געהיים-פּאָליציי אין ליאָן, אַן עלטערער מענש, וועלכער איז אין געריכט בעהאַנדעלט געוואָרען מיט דעם העכסטען רעספעקט. זיין בעריכט, מוז איך צוגעבען, איז געווען גאַנץ קאַרקט בנוגע צו די פאַקטען. די אַנאַר-כיסטען, האָט ער געזאָגט, האָבען געקראָגען אַן איינפלוס אויף דער בעפעלקערונג; זיי האָבען געמאַכט אונמעגליך פאַר די אָפּאַרטוניסטען אָבצוהאַלטען פּערזאָמלונגען, פּרעדיגענדיג קאָמוניזם און אַנאַרכיזם, און

דער עולם איז געווען אויף זייער זייט. זעהנדיג אז ער פעהאלט זיך אזוי אנטשטענדיג אין זיינע אויסזאָגונגען, איז מיר איינגעפאלען איהם צו שמעלען א פראגע: „האָט איהר ווען עס איז געהערט רעדנדיג וועגען דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבייטער'ס אַסאָציאַציע אין ליאָן?“

„קיינמאָל ניט“, האָט ער געענטפערט ביזלעך.
 „ווען איך בין צוריקגעקומען פון דעם לאַנדראָנער קאָנגרעס אין 1881 און איך האָב געהאָן אלעס וואָס איך האָב געקענט אויפצובויען פון דאָס ניי די אינטערנאַציאָנאַלע אין פראַנקרייך, האָט זיך עס מיר איינגעגעבען?“

„ניין. זיי האָבען איהר געהאַלטען פאַר ניט גענוג רעוואָלוציאָנער.“
 „איך דאַנק אייך“, האָב איך צו איהם געזאָגט, און ווענדענדיג זיך צום פראַקטוראָר האָב איך צוגעגעבען, „אַט האָט איהר אייער גאַנצע אָנקלאַגע געמאַכט צו גאָרנישט פון אייער אייגענעם עדות.“

פונדעסטוועגען זיינען מיר אלע פּעראַורטיילט געוואָרען פאַר'ן געהערען צו דער אינטערנאַציאָנאַלע. פיער פון אונז האָבען געקראָגען די העכסטע שטראַף, פינף יאָהר געפּענגניס און פיער הונדערט דאָלאַר געלד-שטראַף; די איבעריגע האָבען געקראָגען פון פיער ביז איין יאָהר געפּענגניס. די טהאַטואַף איז, אז זיי האָבען גאָר ניט פרובירט בעווייזען עטוואָס וועגען דער אינטערנאַציאָנאַלע. מען האָט גאָר אין גאַנצען פּער-געסען וועגען איהר. מען האָט אונז איינפאַך געהייסען רעדען וועגען אַנאַרכיזם, און אזוי האָבען מיר געהאַן. ניט אַ וואָרט איז דערמאָנט געוואָרען וועגען די עקספּלאָזיאָנען; און ווען איינער אָדער צוויי פון די ליאָנער חברים האָבען געוואָלט קלאָר מאַכען דעם דאָזיגען פּונקט, האָט מען זיי פראַסט ערקלערט, אז דערפאַר קלאָגט מען זיי ניט, נאָר פאַר'ן געהערען צו דער אינטערנאַציאָנאַלע, — צו וועלכער איך איינער האָב געהערט.

ביי אזעלכע פראַצעסען קומט שטענדיג פאַר עטוואָס קאָמישעס, און דאָס מאַך איז עס געקומען דורך מיינעם אַ בריעה. עס איז קיין זאַך ניט געווען אויף וואָס צו בעגרינדען די אָנקלאַגע. צעהנדליגער הויז-זוכונגען זיינען געמאַכט געוואָרען ביי פראַנצויזישע אַנאַרכיסטען, אָבער אלעס וואָס זיי האָבען געפונען, איז געווען צוויי בריעה מיינע. די אָנקלאַגע האָט געזוכט אַרויסצוקריגען פון זיי אלעס וואָס זי האָט געקענט. איינער פון זיי איז געווען געשריבען צו אַ פראַנצויזישען אַרבייטער, אין אַ צייט וואָס ער איז געווען ענטמוטהיגט. איך האָב צו איהם גערעדט וועגען די הערליכע ציימען אין וועלכע מיר לעבען, וועגען די גרויסע ענדערונגען וועלכע האַלטען אין קומען, וועגען דער געבורט און פּער-

שפרייטונג פון נייע אידעען, און דער גלייכען. דער בריעה איז געווען א קורצער, און דער פראָקוראָר האָט פון איהם געשלאָגען וועניג קאָפיטאל. וואָס אָנבעלאַנגט דעם צווייטען בריעה, האָט ער ענטהאלטען צוועלף זייטלעך. איך האָב איהם געהאט געשריבען צו אן אנדער פראַנצויזישען פריינד, א יונגען שוסטער. אויף זיין חיונה האָט ער פערדיענט פון מאַכען שיף אין זיין אייגענעם צימער. אין דער לינקער זייט פלעגט ביי איהם שטעהן א קליינער אייזערנער אויוועלע, אויף וועלכען ער פלעגט זיך אַליין קאַכען זיינע טעגליכע מאָהלצייטען, און ביי דער רעכטער זייט א קליינער בענקעל, אויף וועלכען ער האָט געשריבען לאַנגע בריעה צו די חברים, ניט אָבטרעטענדיג פון זיין ניעדעריגען שוסטער־בענקעל. נאָכ־דעם ווי ער איז פאַרטיג געוואָרען מיט אזוי פיעל פאַר שיף, וויפיעל עס איז נויטיג געווען צו דעקען די הוצאה פון זיין העכסט בעשיידענעם לעבען, און אויף אוועקשיקען עטליכע פראַנק זיין אַלטער מוטער אויפ'ן דאַרף, פלעגט ער פערברענגען לאַנגע שטונדען אין שרייבען בריעה, אין וועלכע ער האָט ענטוויקעלט די טעאָרעטישע פרינציפען פונ'ם אַנאַרכיזם מיט אן אויסגעצייכענטען געזונדען פערשטאַנד און אינטעליגענץ. ער איז איצט א גוט־געוואוסטער שריפטשטעלער אין פראַנקרייך און ווערט אַלגעמיינ געאַכטעט פאַר דער אויסגעהאַלטענקייט פון זיין כאַראַקטער. צום בעדויערען, פלעגט ער צו יענער צייט אָנשרייבען אַכט אָדער צוועלף זייטלעך שרייב־פאַפיר אָהן אן איינציגען פונקט אָדער קאָמא אַפילו. איינמאַל האָב איך זיך אוועקגעזעצט און האָב אָנגעשריבען א לאַנגען בריעה, אין וועלכען איך האָב איהם ערקלערט ווי אזוי אונזערע געשריי־בענע געדאַנקען טיילען זיך איין אין זעצע, אין האַלבע זעצע און פראַזען, פון וועלכע יעדע איינע דאַרף זיך ענדיגען מיט איהר אייגענטימליכען פונקט, שטרייך־פונקט, אָדער קאָמא, און דער גלייכען, — אין קורצען, איך האָב איהם געגעבען א קורצען אונטערריכט אין די ערשטע כללים פון פונקטאַציאָן. איך האָב איהם ערקלערט מיט וויפיעל זיין שרייבען וואָלט זיך פערבעסערט, ווען ער זאָל אָננעמען דעם דאָזיגען איינפאַכען פלאַן.

דער דאָזיגער בריעה איז פאַרגעלייענט געוואָרען פון דעם פראָקור־ראָר פאַר'ן געריכט, און ער האָט אויף איהם געמאַכט העכסט פאַטעטישע פרושים. „איהר האָט געהערט, מינע העררען, דעם דאָזיגען בריעה“ — האָט ער פאַרטגעזעצט, אַרעסירענדיג דעם געריכט. „איהר האָט זיך גוט איינגעהאַרט. אויפ'ן ערשטען בליק איז אין איהם גאַרנישט ניטאָ בעזונדערעס. ער גיט דאָרטען אן אַרבייטער אַ לעקציע אין גראַמאַ־טיק.... אָבער“ — און דאָ האָט זיין שטימע געציטערט פון טיעפער אויפ־

רעגונג — „דאָס איז ניט געמאָן געוואָרען כדי צו העלפּען אָן אָרעמען אַרבייטער קריגען די בילדונג, וועלכע ער האָט, וואַהרשיינליך צוליעב פּוילקייט, אין דער שולע ניט געקראָגען. ניט כדי איהם צו העלפּען פּער־דיענען אָרענטליך זיין ברויט. ניין! מיינע העררען, דער בריעף איז געשריבען געוואָרען כדי איהם צו בעגייסטערען מיט האַס צו אונזערע שעהנע און ערהאַבענע אינסטיטוציעס, כדי צו קענען בעסער אַריינגיסען אין איהם די גיפּט פּון אַנאַרכיזם, כדי איהם צו מאַכען פּאַר נאָך אַ שרעק־ליכערען פּינד פּון דער געזעלשאַפּט. פּערשאַלטען זאָל זיין דער טאָג, אין וועלכען קראָפּאַטקין האָט אַרויפגעשטעלט זיין פּוס אויף דעם באַדען פּון פּראַנקרייך!“

מיר האָבען זיך ניט געקענט צוריקהאַלטען פּון לאַכען ווי קינדער די גאַנצע צייט, וואָס ער האָט געהאַלטען די דאָזיגע רעדע; די ריכטער האָבען איהם אָנגעקוקט, אזוי ווי זיי וואָלטען איהם געוואָלט זאָגען, אַז ער איבערטרייבט זיין ראָלע; ער האָט אָבער פּנים גאַרנישט בעמערקט, און הינגעריסען פּון זיין שעהן־רעדעריי, האָט ער ווייטער פּאַרמגעזעצט זיין רעדע מיט אַלץ מעהר טהעאַטראַלישע בעוועגונגען און אויסרופּונג־גען. ער האָט ווירקליך געאַרבייט מיט אַלע כּחות צו פּערדיענען זיין בעלויבונג פּון דער רוסישער רעגירונג.

אַ קורצע צייט נאָך אונזער פּעראַורטיילונג איז דער פּאַרוזי־ריכטער ערנאַנט געוואָרען צו אַ מאַגיסטראַטור פּון אַ שוואַריגעריכט; וואָס איז שייך דעם פּראָקוראָר און אַ צווייטען ריכטער, — מען קען עס קוים גלויבען, — האָט זיי די רוסישע רעגירונג אָנגעבאָטען דעם „רוסי־שען קרייז פּון דער הייליגער אַננאַ“, און די רעפּובליק האָט זיי ערלויבט עס אָנצונעהמען! די בעריהמטע רוסישע אַליאַנץ האָט אויף אזאַ אופן געהאַט איהר אורשפּרונג אין דעם ליאַנער פּראָצעס.

דער דאָזיגער פּראָצעס — אין דער צייט פּון וועלכען העכסט גלענ־צענדע אַנאַרכיסטישע רעדען, וועלכע זיינען געדרוקט געוואָרען אין אַלע צייטונגען, זיינען געהאַלטען געוואָרען פּון אַזעלכע ערשטע־קלאַסע רעד־נער ווי דער אַרבייטער בערנאַר און עמיל גאַטהיער, און אין וועלכען אַלע אָנגעקלאַגטע האָבען גענומען אַ זעהר ענטשאַלטענע שטעלונג, גאַנצע צוויי וואָכען פּרעדיגענדיג אונזערע לעהרען — האָט געהאַט אַ מעכטיגע ווירקונג פּאַר דער בעזייטיגונג פּון די פּאַלישע בעגריפען וועגען אַנאַרכיזם אין פּראַנקרייך, און האָט בלי ספּק אויף אַ געוויסען גראַד בייגעטראָגען צו דעם אויפלעבען פּונם סאַציאַליזם אין אַנדערע לענדער. וואָס איז שייך דעם אורטייל, איז ער אזוי וועניג געווען בערעכטיגט דורך די פּער־האַנדלונגען, אַז די פּראַנצויזישע פּרעסע — מיט דער אויסנאַמע

פון די איבערגעגעבענע רעגירונגס-צייטונגען — האָט אָפּען געשימפּט די ריכטער. אפילו דער געמעסיגטער „זשורנאַל דעם עקאָנאָמיסטס“ איז ניט צופריעדען געווען מיט דעם אורטייל, אויף וועלכען „קיינער האָט זיך ניט געקענט ריכטען, פון דאָס וואָס איז פּאַרגעבראַכט געוואָרען פאַר'ן געריכט“. דעם שטרייט צווישען אונז און די אַנקלעגער, האָבען מיר געוואונען, לויט דער עפענטליכער מיינונג. א פאַרשלאַג אונז צו אַמנעסטירען איז באלד אַרײַנגעבראַכט געוואָרען אין דעפוטירטען-קאַמער, און ער איז אונטערשטיצט געוואָרען פון אַן ערך אַ הונדערט שטימען. דער דאָזיגער פאַרשלאַג איז פאַרגעבראַכט געוואָרען רעגעל-מעסיג יעדען יאָהר, יעדעס מאָל צוקריגענדיג מעהר און מעהר שטימען, ביז וואָגען מיר זיינען בעפרייט געוואָרען.

XIII

דער פּראָצעס איז געווען אַריבער, איך בין נאָך אָבער געבליבען א פּאָר חדשים אין ליאָנער געפענגניס. די מייסטע פון מיינע גענאָסען האָבען אַפּעלירט קעגען די ענטשיידונג פון פּאַליציי-געריכט, און מיר האָבען געמוזט וואַרטען אויף דעם רעזולטאַט. איך און אַנדערע פיער חברים האָבען זיך ענטזאָגט צו נעהמען אירגענד וועלכען אַנטייל אין דעם אַפּיעל צו אַ העכערען געריכט, און איך האָב פּאַרטגעזעצט מיין אַרבייט אין מיין צעלע. אַ שטאַרקער פּריינד מיינער — מאַרטין, אַ קליידער-מאַכער פון וויען — איז געזעסען אין אַנדער צעלע, וועלכע איז געווען געבען מיינער, אין אזוי ווי מיר זיינען שוין געווען פּעראַורטיילט, האָט מען אונז ערלויבט צו געהן צוזאַמען אויף אונזער טעגליכען שפּאַציר; און ווען מיר האָבען זיך געהאַט וואָס צו זאָגען איינער דעם אַנדערען אין דער צווישען-צייט, פלעגען מיר זיך דורכרעדען דורך קלאַפּען אין וואַנד, אזוי ווי אין די רוסישע טורמעס.

אין דער צייט וואָס איך בין געזעסען אין ליאָן, האָב איך אָנגעפאַנגען בעגרייפּען דעם שרעקליך דעמאָראַליזירענדען איינפלוס פון די געפענג-ניסען אויף די געפאַנגענע, און דאָס האָט מיר שפּעטער מיטגעבראַכט צו פּערדאַמען די גאַנצע אינסטיטוציע, אָהן אויסנאַהמען.

דאָס געפענגניס אין ליאָן איז אַ „מאָדערנע“ געביידע, געבויט אין דער פּאַרם פון אַ שטערן, לויט דעם סיסטעם פון צעלען. אין די לעדיגע פלעצער צווישען די שטראַהלען פון דעם שטערן, זיינען דאָ קליינע געהעפ-טען, אויסגעפלאַסטערט מיט אַספּאַלט, און ווען דער וועטער ערלויבט,

לאָזט מען דאָרטען אַרויס די געפאַנגענע אַרבייטען אין דרויסען. די הויפט־בעשעפטיגונג איז אויסצוקלאַפּען די זייד־קאָקאָנס, בדי אַרויסצו־קריגען די פּלאַק־זייד. אין געוויסע שטונדען ווערען אין די דאָזיגע געהעפֿט־טען אויך אַריינגענומען מחנות קינדער. איך האָב זיי אָפּט בעטראַכט פון מיין פענסטער, אָט די שוואַכע, ניט־דערקאָרמעטע, שאַטענס פון קינדער. בלוט־אַרעמקייט איז דייטלעך געווען אָנגעשריבען אויף די דאָזיגע קליינע פּנים'לעך און האָט זיך בעוויזען אין זייערע דינע, ציטערנדיגע קערפּערס; און דעם גאַנצען טאָג לאַנג — ניט נאָר אין זייערע שלאָפּצימערען, נאָר אפילו אין די געהעפטען, אין מיטען העלען טאָג — האָבען זיי פּאַרט־געזעצט זייער אָבשוואַכענדע אַרבייט. וואָס וועט ווערען פון זיי, ווען זיי וועלען דורכגעהן אָט די לעהרע און וועלען אַרויסקומען רואינירט אין געזונד, זייערע ווילענס פּערניכטעט, זייער ענערגיע געמינערט? די בלוט־אַרעמקייט מיט איהר פּערקלענערטער ענערגיע, איהר אונוויליגקייט צו אַרבייטען, מיט איהר אָבגעשוואַכטען ווילען, שוואַכען פּערשטאַנד, און פּערדאָרבענער פּאַרשטעלונגס־קראַפט, איז אין אַ פּיעל גרעסערער מאָס פּעראַנטוואָרטליך פאַר פּערברעכען איהדער פּול־בלוטטיגקייט, און אָט דער פּיינד פון דער מענשליכער ראַסע ווערט ערצויגען אין געפּענגנים. היינט די לעהרען, וועלכע די דאָזיגע קינדער בעקומען אונטער אָט די אומשמענ־דען! אָבזונדערונג אַליין, אפילו ווען עס וואָלט שטרענג דורגעפּיהרט געוואָרען — און דאָס קען ניט זיין — וואָלט וועניג נוצען געבראַכט; די גאַנצע אַטמאָספּערע פון יעדען געפּענגנים איז אַן אַטמאָספּערע פון פּער־הערליכען יענעם זאָרט שפּיעלען אין „קלוגע איינפּעלע“, וואָס איז אייגענטליך דער עצם פון גנבה, שווינדעל, און אַלערליי עהנליכע אַנטוי־סאַציאלע האַנדלונגען. גאַנצע דורות פון שפּעטערדיגע פּערברעכער ווערען ערצויגען אין די קינדער־ערציהונגס אַנשטאַלמען, וועלכע דער שטאַאַט אונטערשטיצט און די געזעלשאַפט דולדעט איינפאַך דערפאַר, ווייל זי וויל ניט הערען וועגען איהרע אייגענע קראַנקהייטען און וויל ניט מען זאָל זיי אַנאַליזירען. „איינגעקערקערט אין דער קינדרהייט, מיינט אַ טורמעניק אויפ'ן גאַנצען לעבען“, דאָס האָב איך שפּעטער געהערט פון אַלע די, וואָס האָבען זיך אינטערעסירט אין קרימינאַל־זאַכען. און ווען איך האָב געזעהן די קינדער און האָב בעגריפּען, וואָס זיי האָבען צו ערוואַרטען אין דער צוקונפּט, האָב איך שטענדיג זיך אַליין געמוזט פּרעגען: „ווער פון זיי איז דער גרעסערער פּערברעכער — דאָס קינד אָדער דער ריכטער, וועל־כער פּעראַורטיילט יעדען יאָהר הונדערטער קינדער צו אָט דעם שיקזאַל?“ איך גיב גערען צו, אַז דעם ריכטער'ס פּערברעכען איז ניט בעוואוסטיזניג. אָבער זיינען דען אַלע פּערברעכענס, פאַר וועלכע מענשען ווערען אַריינגע־

זעצט אין געפענגניס, אזוי בעוואוסטזיניג געטהאָן, ווי מען נעהמט עס געוועהנליך אָן?

נאָך אַ פּונקט האָב איך דייטליך בעגריפען גלייך אין די ערשטע וואָכען פון מיין געפאָנגענשאַפט, וועלכער האָט אָבער אויף אַן אונבעגרייפ־ליכען אופן ניט געצויגען אויף זיך די אויפמערקזאָמקייט, ניט פון די ריכטער און ניט פון די שרייבער וועגען קרימינאַל־געזעצען; און דאָס איז, אַז די געפאָנגענשאַפט איז אין אַן אונגעהיער גרויסער צאָהל פעלע אַ בעשטראָפונג, וואָס ווירקט פיעל שטאַרקער אויף גאַנץ אונשולדיגע מענ־שען איידער אויף דעם פּעראורטיילטען אַליין.

כמעט יעדער איינער פון מיינע חברים, וועלכער האָט מיט זיך פאָר געשטעלט דעם דורכשניט פון דער אַרבייטער בעפעלקערונג, האָט געהאַט ענטוועדער אַ פרוי און קינדער צו ערנעהרען, אָדער אַ שוועסטער, אָדער אַן אַלטע מוטער, וועלכע איז אָבהענגיג געווען פון זיינע פּערדיענסטען. איצט, בלייבענדיג אָהן אַן ערנעהרער, האָבען אָט די אַלע פרויען געטהאָן אַלעס וואָס זיי האָבען געקענט צו קריגען אַרבייט, און אייניגע פון זיי האָבען עס בעקומען; אָבער קיינער פון זיי איז ניט געלונגען צו פּערדיע־נען רעגעלמעסיג אפילו צו דרייסיג סענט (1 פּראָנט און 50 סאַנטים) אַ טאָג. ניין פּראָנט (וועניגער ווי 2 דאָלאַר) און אָפט ניט מעהר ווי אַ דאָלאַר און אַ האַלב אַ וואָך, אויפצוהאַלטען זיך מיט די קינדער — דאָס זיינען געווען זייערע פּערדיענסטען. און דאָס האָט, זעלבסט־פּערשטענדליך, געמיינט, ניט דערעסען, מאַנגעל אין פּערשיידענע זאַכען, אַ פּערדאַרבונג פון געזונד, אָבגעשוואַכטער פּערשטאַנד, אַ פּערקלענערונג פון ענערגיע און ווילענס־קראַפט. אויף דעם אופן האָב איך בעגריפען, אַז דאָס וואָס קומט פאָר אין אונזערע געריכטען, איז אין די מייסטע פעלע אין דער ווירקליכקייט אַ פּעראורטיילונג פון גאַנץ אונשולדיגע מענשען צו אַלערליי שוועריגקייטען, וואָס איז פיעל שווערער איידער די, וואָס דער פּעראור־טיילטער אַליין קריגט. מען בילדעט זיך איין, אַז דאָס געזעץ בעשטראָפט אַ מענשען, אַרויפלעגענדיג אויף איהם ערנידערענדיגע פיזישע און גייס־טיגע שטראָפּען. אָבער דער מענש איז אזוי געשאַפּען, אַז ער ווערט ביסל לעכווייז צוגעוועהנט צו אַלע שוועריגקייטען, וואָס מען זאָל אויף איהם ניט אַרויפלעגען. אויב ער קען זיי ניט ענדערען, נעהמט ער זיי אָן, און נאָך אַ געוויסער צייט דולדעט ער זיי, פּונקט ווי ער דולדעט אַ כראָנישע קראַנקהייט, און הערט זיי אויף צו פיהלען. אָבער אין משך פון זיין געפאָר־גענשאַפט, וואָס ווערט פון זיין פרוי און קינדער, אָדער פון די אַנדערע אונשולדיגע מענשען, וועלכע זיינען אָבהענגיג פון זיין שטיצע? זיי זיינען בעשטראָפט נאָך גרויזאַמער ווי ער אַליין. אָבער מחמת אונזער אַלטענליי־

כער רגילות, דענקט גאָר קיינער קיינמאָל ניט פון דער אונגעהייערער אונזערערעכטיגקייט, וואָס ווערט אויף דעם אופן בעגאנגען. איך האָב עס גאָר בעגריפען פון טהאַטזעכליכער ערפּאָהרונג.

אין מיטען מערץ, פון 1883, זיינען צוויי-און-צוואַנציג אונזערע, וועלכע זיינען פּערארטילט געוואָרען צו מעהר ווי איין יאָהר געפּאָנגענ-שאַפט, גאַנץ געהיים אַריבערגעפיהרט געוואָרען אין דער צענטראַל-געפּענגניס פון קלערוואָ. אַמאָל איז דאָס געפּענגניס געווען אַ מאָנאַסטיר פון סענט בערנאַרד, פון וועלכען די גרויסע רעוואָלוציע האָט געמאַכט אַ הויז פאַר אַרעמעלייט. שפּעטער איז עס געוואָרען אַ פּערבסערונגס-אַנשטאַלט, וועלכער איז געגאַנגען אונטער די געפּאָנגענע און די בעאַמטע גופא אונטער דעם מיט-רעכט-פּערדיענטען צונאַמען — „קאַרופּציאָנס-אַנשטאַלט“.

אזוי לאַנג ווי מען האָט אונז געהאַלטען אין ליאָן, זיינען מיר בעהאַנט-דעלט געוואָרען ווי געפּאָנגענע אונטער פּאַרליאָמענט-אַרעסט ווערען בעהאַנדעלט אין פּראַנקרייך; דאָס הייסט, מיר האָבען געטראָגען אונזערע אייגענע קליידער, מיר האָבע געקענט קריגען אונזער אייגענע שפּייז פון אַ רעסטאָראַן, און פאַר אייניגע פּראַנק אַ מאָנאַט האָט מען געקענט דינגען אַ גרעסערע צעלע. איך האָב זיך דערמיט בענוצט, כדי צו קענען אַרבייטען אויף מיינע אַרטיקלען פאַר דער „ענציקלאָפּעדיאַ בריטאַניקאַ“ און דער „ניינטינטה סענטשוריו“. די בעהאַנדלונג אָבער, וואָס מיר וועלען קריגען אין קלערוואָ, איז פאַר אונז געווען אַן אַפענע פּראַגע. אַלענפאַלס, אין פּראַנקרייך ווערט אַלגעמיין פּערשטאַנען, אַז פאַר פּאַליטישע געפּאָנגענע איז דער פּערלוסט פון פּרייהייט און די געצוואונגענע אונטערגעטינקייט שוין אַליין אזוי שווער, אַז עס איז ניט נויטיג אַרויפצולענען נאָך אַנדערע שווע-ריגקייטען. מען האָט אונז דעריבער געלאָזט וויסען, אַז מיר וועלען בלייבען אונטער די זעלבע רעגעלען, וואָס מיר האָבען געהאַט אין ליאָן. מיר וועלען האָבען בעזונדערע קוואַרטירען, טראָגען אונזערע אייגענע קליידער, זיין פּריי פון געצוואונגענער אַרבייט, און האָבען די ערלויבניס צו רויכערען. „די יעניגע צווישען אייך“, האָט דער פּערוואַלטער געזאָגט, „וועלכע ווילען עפעס פּערדיענען דורך אַרבייט, וועלען האָבען די מעגליכקייט צו געהען קאַרסעטען אָדער גראַווירען אין פּערל-מוטער. די אַרבייט בעצאָהלט זיך שלעכט; איהר קענט אָבער ניט בעשעפּטיגט ווערען אין די ווערק-שטאַטען פון געפּענגניס, וואו עס ווערען פּאַבריצירט אייזערנע בעטען, בילדער-ראַהמען, און דער גלייכען, ווייל דאָס וואָלט פּאַדערען איהר זאָלט אַזשירען מיט די געוועהנליכע אַרעסטאַנטען“. מען האָט אונז ערלויבט,

גלייך מיט די אנדערע ארעסטאנטען, צו קויפען פון דער געפענגננים פערוואלטונג שפייו און א שטאף קלארעט יעדען טאג, וואָס זיי פלעגען צושטעלען צו זעהר ביליגע פרייען און פון א גוטען זאָרט.

דער ערשטער איינדרוק, וואָס קלערוואָ האָט אויף מיר געמאכט, איז געווען אַ העכסט גינסטיגער. מען האָט אונז איינגעשלאָסען און מיר זיינען געפאָהרען דעם גאנצען טאָג, פון צוויי אָדער דריי אין דער פריה, אין די קליינע קעסטלעך, אין וועלכע די באַהן-וואַגאָנען, וואָס ווערען בענוצט אַריבערצופיהרען געפאָנגענע, זיינען געוועהנליך איינגעטיילט. ווען מיר זיינען אָנגעקומען אין דער צענטראַל-געפענגננים, האָט מען אונז פאַרלוויפֿן גענומען אין די שטראַף-קוואַרטירען, און מען האָט אונז אַריינגעפיהרט אין זעהר ריינע צעלען. מען האָט אונז דערלאָנגט הייסע שפּיז, איינפאַכע אָבער זעהר גוטע, אַבוואַיל עס איז געווען שפעט אין דער נאַכט, און מען האָט יעדערען פון אונז געגעבען די מעגליכקייט צו קויפען אַ האַלבען שטאָף פון דעם זעהר גוטען וויין, וואָס איז פּערקויפט געוואָרען אין געפענגס-געוועלכ, צו דעם זעהר בעשיידענעם פרייז פון פיער-און-צוואַנציג ציג סאַנטים (וועניגער ווי פינף סענט) אַ קוואַרט. דער פּערוואַלטער און אַלע אויפזעהער זיינען צו אונז געווען זעהר העפליך.

אויף מאָרגען האָט דער פּערוואַלטער פון טורמע מיך געפיהרט אָנקור קען די צימערען, וועלכע ער האָט גערעכענט אונז צו געבען, און ווען איך האָב בעמערקט, אז זיי זיינען גוט נור אַביסעל צו-קליין פאַר אונזער צאָהל, — מיר זיינען געווען צוויי-און-צוואַנציג, — און אז ענגשאַפט קען אַרויס-רופען קראַנקהייטען, האָט ער אונז געגעבען אַן אנדער רייה צימערען, וועלכע האָבען אין אַמאָליגע צייטען געהערט צו דעם הויז פון דעם אויפ-זעהער פון מאַנאַסטיר, און וועלכע מען האָט איצט בענוצט אַלס שפּיטאַל. אונזערע פענסטער האָבען אַרויסגעקוקט אויף אַ קליינעם גאַרטען, און מען האָט דורך זיי געקענט זעהן פּראַכטפאַלע אָנזיכטען פון דאָס אַרומיגע לאַנד. אין אַן אנדער צימער אויפ'ן זעלבען באַלאַקאָן, איז געזעסען דער אַלטער בלאַנקי די לעצטע דריי אָדער פיער יאָהר פאַר זיין בעפרייאונג. פריהער איז ער געווען איינגעשפּאַרט אין איינעם פון די צעלען אין דער שטערנ-אַרטיגער געביידע.

מיר האָבען אַלזאָ געקראָגען דריי גרויסע צימערען, און איינעם אַ קלענערען בעזונדער פאַר גאָטהיער'ן און מיר, כדי מיר זאָלען קענען פאַרט-זעצען אונזער ליטעראַרישע אַרבייט. פאַר אָט דער טובה האָבען מיר וואַהרשיינליך געהאַט צו פּערדאַנקען דעם אַריינמישען זיך פון אַ בעדיי-טענדער צאָהל ענגלישע וויסענשאַפטס-מענער, וועלכע האָבען, אזוי שנעל ווי איך בין פּעראַרטיילט געוואָרען, אונטערגעשריבען אַ פעטיציע און

געבעטען מען זאל מיך בעפרייען. צווישען די אונטערגעצייכענטע אויף דער פעטיציע זיינען געווען פיעלע מיטארבייטער פון דער „ענציקלאָפּעדיאָ בריטאַניקא“, ווי אויך הערבערט ספענסער און סווינבאָרן; וויקטאָר הונגאָ האָט צו זיין אונטערשריפט נאָך צוגעגעבען אַ פּאָר וואַרעמע ווער-טער. די עפענטליכע מיינונג אין פראַנקרייך האָט געקוקט אויף אונזער פּעראַורטיילונג גאַנץ קרום; און ווען מײן פּרוי האָט געלאָזט וויסען אין פאַרזי, אַז איך נויטיג זיך אין ביכער, האָט די אַקאַדעמיע דער וויסענדי-שאַפט אָנגעבאָטען איהר ביבליאָטעק, און ערנסט רענאַן האָט, אין אַ זעהר ליבעליכען בריעף, איהר אָנגעבאָטען זיך צו בענוצען מיט זיין פּרי-וואַט ביבליאָטעק.

מיר האָבען געהאַט אַ קליינעם גאָרטען, וואו מיר האָבען געקענט שפּיעלען קעגנעל, און אין אַ קורצע צייט האָבען מיר בעאַרבייט אַ שמאַלען בייט, נעבען וואַנט פון דער געביידע, און פון אַ שטח פון אַן ערך אַכציג קוואַדראַט אײלען האָבען מיר אַרויסגעקראָגען אַן אונגלויבליכע צאָהל סאַלאַט און רעטעף, ווי אויך אייניגע בלומען. עס איז איבעריג צו זאָגען, אַז מיר האָבען גלייך אָרגאַניזירט קלאַסען, און אין פּערלויף פון די דריי יאָהר, וואָס מיר זיינען פּערבליבען אין קלערוואַ, האָב איך געגעבען מיינע חברים לעקציעס אין קאָמפּאָגראַפיע, געאָמעטריע, אָדער פיזיק, און האָב זיי אויך געהאַלפּען אין דעם שטודיום פון שפּראַכען. כמעט יעדער איינער האָט געלערענט וועניגסטענס איין שפּראַך, — ענגליש, דייטש, איטאַליעניש ניש אָדער שפּאַניש, — בעת אייניגע האָבען געלערענט צוויי שפּראַכען. מיר האָבען אויך אַביסעל געאַרבייט בוכבינדעריי, וואָס מיר האָבען זיך אויסגעלערענט פון איינער פון די אויסגעצייכענטע ענציקלאָפּעדיע-ראַרע באַשאַרען.

צום סוף אָבער פון ערשטען יאָהר איז מײן געזונד וויעדער שוואַך געוואָרען. קלערוואַ איז געבויט אויף אַ זומפּיגען באַדען, וועלכער איז די היים פון קדחת-פיבער, און איך האָב געקראָגען דעם פיבער צוזאַמען מיט דער סקאַרבוט-קראַנקהייט. מײן פּרוי, וועלכע האָט דאָן שטודירט אין פאַרזי, אַרבייטענדיג אין ווירטז'ס לאַבאָראַטאָריע, פאַרבערייטענדיג זיך צום עקזאַמען אויף דעם טיטעל דאָקטאָר דער וויסענשאַפט, האָט אַלעס אויפגעגעבען און האָט זיך אַריבערגעקליבען אין דעם קליינעם דערפעל פון קלערוואַ, וועלכער בעשטעהט פון וועניגער ווי אַ דוצענד הייזער, גרופירט אונטער דער אונגעהייער הויכער וואַנד, וואָס רינגעלט אַרום דאָס געפענגדי-גים. דאָס לעבען אין דעם דערפעל, מיט דער געפענגניס-וואַנד קענענאיבער, איז געוויס ניט געווען זעהר הייטער; דאָך איז זי דאָרטען פּערבליבען בין איך בין בעפרייט געוואָרען. אין פּערלויף פון דעם ערשטען יאָהר האָט מען

איהר ערלויבט מיך צו זעהן נור איין מאָל אין צוויי חדשים, און אלע געשפרעכען אונזערע זיינען פאַרגעקומען אין דער אַנוועזענהייט פון אַ וועכטער, וועלכער איז געזעסען צווישען אונז. אָבער ווען זי האָט זיך בעזעצט אין קלערוואָ, ערקלערענדיג איהר פעסטען בעשלוס דאָרט צו בלייבען, האָט מען איהר באַלד ערלויבט מיך צו זעהן יעדען טאָג אין איינעם פון די קליינע הייזער אין די מויערען פון געפענגניס, וואו די געפענגניס-בעדיענטע האָבען זיך אויפגעהאַלטען, און מען פלעגט מיר ברענגען שפייז פון דעם גאַסטהויז וואו זי איז איינגעשטאַנען. שפעטער האָט מען אונז זאָגאַר ערלויבט צו שפאַצירען אין דעם פּערוואַלטער'ס גאַרטען, שטאַרק בעוואַכט די גאַנצע צייט, און געוועהנליך פלעגט איינער פון מיינע חברים מיטשפאַצירען מיט אונז.

איך בין געווען גאַנץ ערשטוינט ווען איך האָב ענטדעקט, אז די צענטראַל-געפענגניס פון קלערוואָ האָט אין אלע פרטים אויסגעזעהן ווי אַ קליינע פאַבריק-שטאָדט, אַרומגערינגעלט פון סעדרער און קאַרען-פלעלדער, איינגעצוימט מיט אַן אויסערליכער וואַנד. עס איז אַ פאַקט, אז אויב אין אַ פּראַנציווישער צענטראַל-געפענגניס זיינען די געפאַנגענע פּייליכט קעהר אָבהענגיג פון די קאַפּריזען פון דעם פּערוואַלטער און די וועכטער ווי עס זעהט אויס אז זיי זיינען אין ענגלישע געפענגניסען, איז אָבער די בעהאַנדלונג פון די געפאַנגענע פּיעל מענשליכער איידער אין די זעלביגע אינסטיטוטציעס אויף דער אַנדער זייט פון קאַנאַל. דער פאַרצייטיגער ראַכעזיכטיגער סיסטעם, וועלכער הערשט נאָך אין די ענגלישע געפענגניסען, איז אין פּראַנקרייך שוין לאַנג אָבגעשאַפט געוואָרען. דער געפאַנגענער איז ניט געצוואונגען צו שלאָפּען אויף ברעטער, אָדער צו האָבען אַ מאַטראַץ נור אין געוויסע טעג; דעם טאָג וואָס ער קומט אין טורמע, בעקומט ער אַן אַנטשטענדיגע בעט, און ער בענוצט זי די גאַנצע צייט. ער ווערט אויך ניט געצוואונגען צו טהאָן ערניערעריגענדע אַרבייט, ווי צו טרעטען דעם ראָד, אָדער פּונאַנדערצוזופּען אַלטע שטריק; ער איז אין געגענטייל בעשעפּטיגט מיט ניצליכע אַרבייט, און דערפאַר האָט דאָס געפענגניס אין קלערוואָ דעם אויסזעהן פון אַ פאַבריק-שטאָדט. אייזערנע מעבעל, בילדער-ראַהמען, שפּיעגלען, מעטרישע מאַסען, סאַמעט, לייווענט, דאַמען-קאַרסעמען, קליינע זאַכען פון פּערלמוטער, הילצערנע שיק, א. ד. ג. ווערען געמאַכט פון די קרוב זעכצען הונדערט מענער, וועלכע ווערען דאָרט געהאַלטען.

אויסערדעם, אויב די בעשטראַפונג פאַר אונגעהאָרזאָמקייט איז זעהר גרויזאַם, איז דאָרטען צום וועניגסטען ניטאָ די שטראַף פון שמיסען, וואָס קומט נאָך איצט פאַר אין ענגלישע טורמעס. אזאַ בעשטראַפונג וואָלט געווען אַן אונמעגליכע זאַך אין פּראַנקרייך. אין אַלגעמיין קען דאָס

צענטראל-געפענגנים פון קלערוואָ בעצייכענט ווערען אלס איינע פון די בעסטע שטראָף-אַנשטאַלטען אין איראָפּאָ. און נאָך דעם אַלעמען זיינען די רעזולטאַטען, וועלכע ווערען ערריכט אין קלערוואָ, אזוי שלעכט ווי אין סיי-וועלכען געפענגנים פון דעם אַלטען שטייגער. „די היינטיגע מיט-נונג איז, אז די פערברעכער ווערען רעפּאַרמירט אין אונזערע געפענגני-סען“. האָט איינער פון די מיטגליעדער פון דער געפענגנים-פּערוואַלטונג איינמאַל צו מיר געזאָגט, „דאָס איז אַן אונזין, און איך וועל קיינמאַל ניט צושטימען צו זאָגען אזאָ ליגען.“

דער אַפטייק פון קלערוואָ איז געווען אונטער די צימערען, וועלכע מיר האָבען בעוואוינט, און מיר האָבען געהאַט די געלעגנהייט צו קומען אין בעריהרונג מיט די געפאַנגענע, וועלכע זיינען דאָרט געווען בעשעפּ-טיגט. איינער פון זיי איז געווען אַ גרויער מאַן אין די פּופציגער, וועלכער האָט געענדיגט זיין טערמין אין דער צייט וואָס מיר זיינען דאָרט געווען. עס איז געווען ריהרענד צו זעהן, ווי ער האָט זיך געזעגענט מיט דער טורמע. ער האָט געוואוסט, אז אין עטליכע חדשים אָדער וואָכען וועט ער קומען צוריק אין טורמע און ער האָט געבעטען דעם דאָקטאָר, אז ער זאָל האַלטען פאַר איהם דעם פּלאַץ אין אַפטייק. עס איז ניט געווען דאָס ערשטע מאָל וואָס ער איז געווען אין קלערוואָ און ער האָט געוואוסט, אז עס וועט ניט זיין דאָס לעצטע מאָל. ווען מען האָט איהם אַרויסגעלאָזען פריי, האָט ער ניט געהאַט קיינעם צו וועמען צו קענען געהן פערברענגען זיינע אַלטע יאָהרען. „ווער וועט מיך וועלען בעשעפּטיגען?“ האָט ער געזאָגט. „און וואָס פאַר אַ פּראָפעסיאָן האָב איך? קיינע! ווען איך קום אַרויס, מוז איך געהן צו מיינע אַלטע חברים; זיי, וועניגסטענס, וועלען מיך זיכער אויפֿ-געהמען ווי אַן אַלטען פריינד“. דאָן וועט קומען אַן איבעריגע גלעזעל אין זייער געזעלשאַפּט, אַן אויפּרעגענדער געשפּרעך וועגען עפעס אַן אויסגע-צייכענטען שפּאַס, — אַ געוויסען „נייעם שטריך“ צו מאַכען ביי אַ גנבה, און טיילווייז פון שוואַכען ווילען, טיילווייז צו טהאָן אַ געפּעליגקייט זיינע איינציגע פריינד, וועט ער זיך דעריין בעטייליגען, און וועט וויעדער אַמאָל איינגעשפּאַרט ווערען. אזוי איז פּאַרגעקומען אייניגע מאָל פריהער אין זיין לעבען. עס זיינען אָבער אַריבער צוויי חדשים נאָך זיין בעפרייאונג און ער האָט זיך נאָך ניט געהאַט צוריקגעקעהרט אין קלערוואָ. די געפאַנ-גענע, ווי אויף די וועכטער, האָבען דאָן אָנגעהויבען צו ווערען אונרוהיג וועגען איהם. „זאָל ער האָבען אַריבערגעצויגען אין אַן אַנדער געריכטס-בעצירק, וואָס ער איז נאָך ניטאָ צוריק?“ „הלוואי זאָל ער נאָר ניט זיין פערמישט אין אַ וועלכען עס איז שלעכטען עסק“, פלעגען זיי זאָגען, מיינענדיג עטוואָס ערגערעס ווי גנבה. „דאָס וואָלט געווען צום בעדויערען:

ער איז געווען אזא פיינער, שטילער מענש". עם האָט זיך אָבער באלד אַרויסגעשטעלט, אז די ערשטע השערה איז געווען די ריכטיגע. עם איז אָנגעקומען א ידיעה פון אן אנדער געפענגנים, אז דער אלטער זיצט דאָר-טען און ער מיהט זיך אויסצואווירקען מען זאָל איהם אַריבערפיהרען אין קלערוואָ.

עם איז געווען העכסט טרויעריג אָנצוקוקען די אלטע מענער. פיעלע פון זיי האָבען אָנגעפאָנגען זייער געפענגנים ערפאָהרונג אין קינדהייט, אָדער פריה אין דער יוגענד; אנדערע אין א שפעטערען עלטער. אָבער „איינמאָל אין געפענגנים — אלע מאָל אין געפענגנים“, איז א שפרוך, וואָס שטאַמט פון ערפאָהרונג. און ווען זיי גרייכען דעם עלטער פון זעכציג יאָהר אָדער מעהר, ווייסען זיי, אז זיי מווען ענדיגען זייער לעבען אין געפענגנים. כדי צו פערקירצען זייער לעבען פלעגען די געפענגנים-פער-וואַלטער זיי שיקען אין די ווערקשטאַטען, וואו עם ווערען אויסגעאַרבייט פיליזאָכען פון אלערליי זאָרטען אָבפאַל פון וואָל. פון דעם שטויב אין ווערקשטאַט האָבען זיי באלד געקראָגען די אויסצעהרונג, וועלכע האָט זיי ענדליך בעפרייט. פיער מיטגעפאָנגענע פלעגען דאָן טראָגען דעם אלטען צום געמיינשאַפטליכען קבר; דער בית-עלמין-וועכטער און זיין שוואַרצער הונד זיינען די איינציגע צוויי בעשעפעניסען, וועלכע געהען נאָך זיין לויה, בעת דער געפענגנים-גלח געהט פאָראויס, זינגענדיג מעכאַניש זיין תפלה און אַרומקוקענדיג זיך אויף די קאַשטאַנען בוימער אָדער סאָסנע בוימער, וואָס וואַקסען ביים וועג. די פיער חברים, וועלכע טראָגען דעם ארון, זיינען צופריעדען מיט דער מאָמענטאַנער פרייהייט, און דער שוואַרצער הונד איז די איינציגע בעשעפעניס, וואָס איז געריהרט פון דער פייערליכקייט פון דער צערעמאָניע.

ווען אין פראַנקרייך זיינען איינגעפיהרט געוואָרען די רעפאָרמירטע צענטראַל-טורמעס, האָט מען געגלויבט, אז מען וועט קענען אויפהאַלטען אין זיי דעם פרינציפ פון פאָלשטענדיגער שטילקייט. עם איז אָבער אזוי פיעל קעגען דער מענשליכער נאַטור, אז די שטרענגע דורכפיהרונג דערפון האָט געמוזט אויפגעגעבען ווערען.

פאַר דעם פרעמדען בעאַבאַכטער איז די געפענגנים דאַכט זיך נאַנץ שטום; אָבער אין דער ווירקליכקייט געהט דאָרטען אָן דאָס לעבען אזוי מונטער ווי אין אַ קליין שטערטעל. אין אונטערדריקטע שטימען, שטילער-הייד, עמליכע ווערטער אַרויסגעזאָגט פערבייגעעהענדיג, אויף שטיקלעך צעטעלעך, ווערען אלע נייעסען אויגענבליקליך פערשפרייט איבער דער גאַנצער געפענגנים. עם איז ניטאָ אַ זאָך וואָס פאַסירט צווישען די געפאַנג-גענע, אָדער אין דעם „עהרען-הויף“, וואו עם געפינען זיך די וואוינונגען

פון דער פֿערוואַלטונג, אָדער אין דאָרף פון קלערוואָ, אָדער אין דער בריי־
טער וועלט פון פּאַריזער פּאַליטיק, וואָס עס זאָל ניט גלייך מיטגעטיילט
ווערען אין אַלע שלאָפּצימערען, ווערקשמאַטען און צעלען. די פּראַנציווען
זיינען צו רעדעוויג, זיי זאָלען דערלאָזען אַז זייער „אונטעראירדישער
מעלעגראַף“ זאָל ווען עס איז אָבגעשטעלט ווערען.

מיר האָבען ניט געהאַט קיין פּערקעהר מיט די אַלגעמיינע געפּאָנגענע,
און דאָך האָבען מיר געוואוסט אַלע נייעס פון טאָג, „זשאַן, דער גערטנער,
איז דאָ צוריק אויף צוויי יאָהר.“ „די פרוי פון דעם און דעם אינספּעקטאָר
האָט זיך שרעקליך צוקריעגט מיט יענער און יענער פרוי.“ „זשיימס'ען,
אין די צעלען, האָט מען געכאַפּט איבערגעבענדיג אַ פּריינדליכען צעטעל צו
זשאַן'ען פון דעם ראַהמען־ווערקשמאַט.“ „די אַלטע בעסטיע דער און דער
איז שוין ניט מעהר מיניסטער פון גערעכטיגקייט; דאָס מיניסטעריום איז
געפּאַלען; און אזוי ווייטער; און ווען די נאַכריכט קומט, אַז „זשאַק האָט
געקראָגען צוויי צעהן־סענטיגע פּעקלעך טאַבאַק און ער בייט זיי אויף צוויי
פּלאַנעלענע וועסטען“, מאַכט עס די רייזע דורכ'ן געפּענגנים זעהר שנעל.
איינמאָל האָט עפּעס אַן אַדוואָקאַטעל, וועלכער איז געזעסען אין אונזער
געפּענגנים, געוואָלט מיר איבערגעבען אַ צעטעלע, איך זאָל בעטען מיין
פּרוי, וועלכע האָט געוואוינט אין דאָרף, אַז זי זאָל זיך זעהן מיט זיין
פּרוי, וועלכע האָט אויך דאָרט געוואוינט, — און אַ היבשע צאָהל מענשען
האָבען גענומען די לעבאַפּטסטע אינטערעסע אין איבערגעבען די שליחות,
וועלכע האָט געמוזט דורכגעהן איך ווייס ניט דורך וויפּיעל הענד, איידער
עס איז אָנגעקומען צו מיר. ווען עס איז עפּעס געווען אין אַ צייטונג, וואָס
האָט אונז ספּעציעל געקענט אינטערעסירען, פּלעגט די צייטונג אויף אַ
זאָנדערבארען אופן קומען צו אונז, אַרומגעוויקעלט אַרום אַ שטיינדעל און
אַריבערגעוואָרפען איבער דער הויכער וואַנד.

די אָבגעשלאָסענקייט איז ניט קיין שטערונג אין דעם פּערקעהר. ווען
מיר זיינען אָנגעקומען אין קלערוואָ און מען האָט אונז איינגעקוואַרטירט
אין דעם צעלען־פּערטעל, איז אין די צעלען געווען זעהר קאַלט; עס איז
געווען אזוי קאַלט, אַז איך האָב טהאַטזעכליך ניט געקענט שרייבען, און
ווען מיין פּרוי, וועלכע איז דאָן געווען אין פּאַריז, האָט בעקומען מיין
בריעף, האָט זי ניט דערקענט מיין האַנדשריפט. עס איז געקומען אַ
בעפּעהל צו הייצען די צעלען אזוי פּיעל ווי מעגליך; אָבער וואָס זיי האָבען
ניט געמאָגן, האָט ניט געהאַלפּען, די צעלען זיינען געבליבען קאַלט ווי
פּריהער. עס האָט זיך נאָכדעם אַרויסגעצייגט, אַז אַלע רעהרען פון די הייסע
לופט זיינען געווען פּערשטאַפּט מיט שטיקלעך פּאַפּיער, שטיקלעך צעטע־

לעך, מעסערלעך און פערשיידענע קליינע זאכען, וועלכע אייניגע דורות געפאנגענע האָבען כּעהאַלטען אין די רעהרען.

מאַרטין, דער זעלבער פּריינד מיינער, וועמען איך האָב שוין דער-מאַנט, האָט געקראָגען די ערלויבניס צו זיצען אַ טייל פון זיין צייט אין אַן איינצעל-צעל. ער האָט פּאַרנעצויגען צו זיין אַליין פּאַר-זיך, איידער צו לעבען צוזאַמען אין צימער מיט נאָך אַ דוצענד אַנדערע, און ער האָט זיך אַריבערגעקליבען אין אַ צעלע. ער האָט אָבער אויסגעפונען, צו זיין גרויסער איבערראַשונג, אַז ער איז גאָר ניט געווען אַליין. די ווענד און די שליסעל-לעכער האָבען גערעדט. אין אַ קורצער צייט האָבען אַלע איינ-וואוינער פון די צעלען געוואוסט ווער ער איז, און ער האָט געהאַט בעקאַנטשאַפטען אין דער גאַנצער געביידע. ווי אין אַ ביזנעס-געהאַט אָן דאָס לעבען צווישען די צעלען, וואָס זעהען אויס צו זיין אָבגעזונדערט; וואָס לעבען געהאַט אָבער אָפט אַן אַזאַ כאַראַקטער, וואָס עס שעטלט איהם אינגאַנצען אַריין אין דעם געביעט פון פּסיכאָפּאַטיע. קראַפט-עבינג אַליין האָט קיין אידעע ניט געהאַט פון די פּאַרמען וואָס עס געהאַט אָן ביי געוויסע געפאַנגענע אין איינצעל-האַפט.

איך וועל דאָ ניט ווידערהאַלען וואָס איך האָב געזאָגט אין אַ בוך, „אין רוסישע און פּראַנצויזישע געפּענגניסע“, וועלכען איך האָב פּער-עפּענטליכט אין ענגלאַנד אין 1886, גלייך נאָך מיין בעפּרייאַונג פון קלערוואָ, וועגען דעם מאַראַלישען איינפלוס פון געפּענגניסע אויף די געפאַנגענע. אָבער איין זאך מוז דאָ געזאָגט ווערען. די געפּענגניס-בעפּעלקערונג בעשטעהט פון פּערשיידענאַרטיגע עלעמענטען; אָבער, געהענדיג נאָך די, וועלכע ווערען געוהאַלף בעצייכענט אַלס „די איינגע-באַרענע פּערברעכער“, און וועגען וועלכע מיר האָבען לעצטענס געהערט אַזוי פּיעל פון לאַמבראַזאָן און זיינע נאָכפּאַלגער, — איז מיר געוואָרען העכסט אויפפאַלענד, אַז די געפּענגניסע, וועלכע ווערען בעטראַכט אַלס פּערהיטונגס-מיטלען פון אַנטי-סאָציאַלע טהאַטען, זיינען פּונקט די איינ-סטימוציאָנען, וואָס רופּען אַרויס אַזעלכע טהאַטען. יעדער איינער ווייס, אַז דער מאַנגעל אין בילדונג, די אָבנייגונג פון רעגולערער אַרבייט, די פיזישע אונפּעהיגקייט צו מאַכען לענגערע אָנשטרענגונגען, די פּאַלש-געלייטעטע לייעבע פאַר ריזיקאַלישע אונטערנעמונגען, די נייגונגען צום שפּיעלען, די אַבוועזענהייט פון ענערגיע, אַן אונערצויגענער ווילען, דאָס ניט אַהרען פאַר אַנדערע, זיינען די אורזאַכען, וועלכע ברענגען אָט דעם קלאַם מענשען פאַר'ן געריכט. איצט, זיצענדיג אין געפּענגניס, האָט דער פּאַקט געמאַכט אויף מיר אַ שטאַרקען איינדרוק, אַז גראַד אָט די פּעהלערען פון דער מענשליכער נאַטור — יעדען איינעם פון זיי — ערציהט די

געפענגנים אין איהרע אינוואוינער; און אלס געפענגנים מוז זי זיין ערציהען און וועט זיי ערציהען, אזוי לאנג ווי זי עקזיסטירט. די איינ-קערקערונג אין געפענגנים מוז נויטווענדיגער ווייזע אינגאנצען פערניכטען די ענערגיע און דעם ווילען פון א מענשען. אין געפענגנים-לעבען איז ניטאָ קיין פלאץ פאר די אויסאיבונג פון דעם ווילען; צו האָבען אַן אייגענעם ווילען אין געפענגנים מיינט זיכערע צרות. דער ווילען פון דעם געפאנגענעם מוז פערניכטעט ווערען, און ער ווערט פערניכטעט. נאָך וועניגער פלאץ איז דאָרט דאָ פאר דער אויסאיבונג פון אַ מענשענ'ס נאטירליכע סימפאטיען: עס ווערט אלץ געטהאָן כדי צו פעהינדערען אַ פרייע בעריהונג מיט אלע מענשען, אינוועניג און דרויסען פון טורמע, צו וועמען דער געפאנגענער וואָלט געקענט האָבען סימפאטישע געפיהלען. מען מאַכט איהם פיזיש און גייסטיג אלץ וועניגער און וועניגער פעהיג צו מאַכען לענגערע אָנשטרענגונגען, און אויב ער האָט שוין פריהער געהאַט אַן אָבנייגונג צו רעגעלמעסיגער אַרבייט, ווערט אָט די אָבנייגונג נאָך מעהר פערגרעסערט אין פערלויף פון די יאָהרען, וואָס ער זיצט אין געפענגנים. אויב פריהער, איידער ער איז דאָס ערשטע מאָל געקומען אין געפענגנים, איז ער גיך מיעד געוואָרען פון מאָנאָטאָניע אַרבייט, וועלכע ער האָט ניט געקענט מאַכען ריכטיג, אָדער ער האָט געפיהלט אַן אַנטי-פאָטיע פאר צו-וועניג בעצאָהלטע אַרבייט, ווערט עס איצטער ביי איהם אַן אויסגעשפראַכענער האַס. אויב ער האָט פריהער געצווייפעלט אין דער סאָציאלער ניצליכקייט פון די אלגעמיינע מאָראַל־רעגעלען, איז איצטער אַז ער האָט געוואָרפען אַ קריטישען בליק אויף די אָפיציעלע פערטיידיגער פון די דאָזיגע רעגעלען, און האָט געהערט די מיינונגען פון זיינע חברים וועגען זיי, וואָרפט ער עפענטליך אוועק די דאָזיגע רעגעלען. און אויב ער איז אַריינגעפאלען צוליב די פאָלגען פון אַן אונגעזונטער ענטוויקלונג פון דער ליידענשאַפטליכער זייט פון זיין נאָטור, איז איצט, נאָכדעם ווי ער האָט פערבראַכט אייניגע יאָהרען אין געפענגנים, זיין קרענקליכער כאַראַקטער נאָך מעהר ענטוויקעלט, אין אַ סך פעלען, ביז זעהר אַ שרעקליכען גראַד. אין אָט דער לעצטער ריכטונג — די געפעהרליכסטע פון אלע — איז די געפענגנים-ערציהונג העכסט ווירקזאָם.

אין סיביר האָב איך געזעהן, וואָס פאר רינשמאָקען פון שמוץ און וואָס פאר בריהונגס-פּלעצער פון פיזישער און מאָראַלישער פערדאָרבענ-קייט די שמוציגע, „אונרעפאָרמירטע“ רוסישע געפענגנים זיינען; דאָן ווען איך בין אַלט געווען ניינצעהן יאָהר איך זיך פאָרגעשטעלט, אַז ווען די צימערען זאָלען זיין וועניגער איבערפילט און עס וואָלט געווען אַ געוויסע קלאַסיפֿיצירונג פון די געפאנגענע, און ווען מען וואָלט זיי

בעזאָרגט מיט אַ געזונדער בעשעפטיגונג, וואָלטען די געפענגניס־אינסטיטוציעס געקענט שטארק פערבעסערט ווערען. איצט האָב איך געמוזט אויפגעבען די דאָזיגע אילוזיעס. איך האָב זיך געקענט איבערצייגען, אַז בנוגע זייער ווירקונג אויף די געפאָנגענע און זייערע רעזולטאַטען פאַר דער געזעלשאַפט אין אַלגעמיין, זיינען די בעסטע „רעפאָרמירטע“ — מיט בעזונדערע צעלען אָדער ניט — אַזוי שלעכט, אָדער אפשר נאָך ערגער, ווי די שמוציגע געפענגניסען פון די אַלטע צייטען. זיי רעפאָרמירען ניט די געפאָנגענע. אין געגענטייל, אין דער גרעסטער מעהרצאָהל פון פעלען, איבען זיי אױס אויף זיי אַ העכסט פערדאַרבענדע ווירקונג. דער גנב, דער שווינדלער, דער בויאָן, וועלכער האָט פערבראַכט אייניגע יאָהר אין געפענגניס, קומט אַרויס נאָך מעהר גרייט ווידער אויפצונעהמען זיין פריהרעדיגע קאַריערע; ער איז בעסער פאַרבערייטעט דערצו; ער האָט זיך אויסגעלערענט דאָס צו טהאָן בעסער; ער איז מעהר ערביטערט אויף דער געזעלשאַפט, און ער געפינט אַ פעסטערע גערעכטפערטיגונג צו רעוואָלטירען אַנטקעגען איהרע געזעצען און מנהגים. נויטווענדיגער ווייזע, אונפערמיידליך, מוז ער זינקען טיעפער און טיעפער אין די אַנטי־סאָציאַלע טהאַטען, וועלכע האָבען איהם צוערשט געבראַכט פאַר'ן געריכט. די פערברעכענס, וואָס ער וועט בעגעהן נאָך זיין בעפרייאונג, וועלען אונטערמיידליך זיין ערנסטער איידער די, וועלכע האָבען איהם דאָס ערשטע מאָל געבראַכט אין געפענגניס; און ער וועט שוין בעשטימט ענדיגען זיין לעבען אין געפענגניס אָדער אויף קאַטאַרגע. אין דעם אויבענדערמאָנטען בוך האָב איך געזאָגט, אַז געפענגניסע זיינען „אוינווערויטעמען פון פערברעכען, וועלכע ווערען אויסגעהאַלטען פון דעם שטאַט“. און איצט, דענקענדיג וועגען דעם מיט פופצעהן יאָהר שפעטער אין דעם ליכט פון מיינע שפעטערע ערפאַהרונגען, קען איך דאָס נאָר בעשטעטיגען.

פערזענליך האָב איך קיין אַרואַך ניט זיך צו בעקלאָגען אויף די יאָהרען, וועלכע איך האָב פערבראַכט אין אַ פראַנצויזישען געפענגניס. פאַר אַ טהעטיגען און אונאַבהענגיגען מענשען איז געוויס די בעשרענקונג פון פרייהייט און טהעטיגקייט אַליין אַזאַ גרויסער מאַנגעל, אַז אַלעס איבעריגע — די קליינע צרות פון געפענגניס־לעבען — זיינען ניט ווערטע מען זאָל רעדען וועגען זיי. געוויס, ווען מיר האָבען געהערט וועגען דעם אַקטיווען פאַליטישען לעבען, וואָס איז אָנגעגאַנגען אין פראַנקרייך, זיינען מיר געווען שטאַרק גערגערט פון אונזער געזוואונגענער אונטהעטיגקייט. דער סוף פון דעם ערשטען יאָהר, דערהויפּט אין פערלויף פון אַן אומע־דיגען ווינטער, איז אַלעמאָל שווער פאַר דעם געפאָנגענעם. און ווען דער פריהלינג קומט, פיהלט מען נאָך שטאַרקער ווי אימער דעם פערלאַנג נאָך

פרייהייט. ווען איך האָב דורך אונזער פענסמער געזעהן ווי די לאַנקעס טהוען אָן זייערע גרינע קליידער און די בערג ווערען בעדעקט מיט אַ פריהלינגס-געבעל; אָדער ווען איך האָב געזעהן אַ באַהן לויפענדיג אין טהאַל צווישען די בערג, האָב איך געוויס געפיהלט אַ שטאַרקען פערלאַנג איהם נאָכצולויפן און אַריינצואַטהעמען די לופט פון די וועלדער, אָדער מיטגעשלעפט צו ווערען מיט דעם שטראָם פון מענשליכען לעבען אין אַ קאָכיגער שטאָרט. אָבער אַ מענש, וואָס קלייבט זיך אויס דעם גורל צו אַרבייטען מיט אַ פּאָרטגעשרימענער פאַרטיי, מוז זיין פּאַרבערייט צו פער-ברענגען געוויסע יאָהרען אין געפענגניס, און ער דאַרף עס ניט בעקלאָגען. ער פיהלט, אז אַפילו אין געפאַנגענשאַפט בלייבט ער אויך ניט אינגאַנצען אַן אונטהעטיגער טייל פון דער בעוועגונג, וועלכע פערשפרייט און שטאַרקט די אידעען וואָס זיינען איהם טהייער.

אין ליאָן האָבען מיינע חברים, מיין פרוי און איך אַליין, גאַנץ געוויס אויסגעפונען, אז די געפענגניס-וועכטער זיינען געווען אַ זעהר פּראָסטער זאָרט מענשען. אָבער נאָך עטליכע צונויפשוטיסונגען איז אַלץ רעכט געוואָרען. די געפענגניס-אַרמיניסטראַציע האָט יעדענפאַלס געוואוסט, אז מיר האָבען געהאַט די פּראַנציוזישע פּרעסע אויף אונזער זייט, און זיי האָבען ניט געוואָלט אַרויפציהען אויף זיך די דונערען פון ראַשפּאַר, אָדער די בייסענרע קריטיק פון קלעמאַנסאָ. אין קלערונג איז אַזא אַיינצאַמונג גאָר ניט נויטיג געווען. די גאַנצע אַרמיניסטראַציע איז אומגעביטען געוואָרען מיט עטליכע מאָנאַט אידער מיר זיינען אַהין אָנגעקומען. די וועכטער האָבען דאָרט פריהער דער'הרג'עט אַ געפאַנגענעם אין זיין צעלע און האָבען אויפגעהאַנגען זיין טויטען קערפּער, כדי מען זאָל מיינען אז ער איז בעגאַנגען זעלבסטמאָרד. אָבער דאָס מאָל איז די אַנגעלעגענהייט בעקאַנט געוואָרען דורכ'ן דאָקטאָר; דער פּערוואַלטער איז ענטלאָסען געוואָרען, און אַ גאַנץ אַנדער טאָן האָט אָנגעהויבען צו הערשען זינט דעמאָלט אין געפענגניס. איך האָב מיטגענומען פון קלערונג די בעסטע עראַינערונגען פון דעם פּערוואַלטער, און איך האָב מעהר ווי אַיינמאָל געטראַכט פאַר דער צייט וואָס איך בין דאָרט געווען, אז נאָך אַלעמען זיינען די מענשען אָפטמאָל בעסער איידער די אינסטיטוציעס, צו וועלכע זיי געהערען. אָבער, ניט האָבענדיג איבער וואָס זיך צו בעקלאָגען פּערווענ-ליך, קען איך אַלץ מעהר פריי און אָהן בעדינגונגען פּעראַמען די אינסטי-טוציע אַליין אַלס אַן איבערבלייבעכץ פון דער פינסטערער פּערגאַנגענ-הייט, אונטערעכט אין איהרע פּרינציפען און אַ קוואַל פון אונבעשרייבליכע איבלען פאַר דער געזעלשאַפט.

נאָך איין זאַך מוז איך דערמאַנען, אַזוי ווי עס האָט אויף מיר

געמאכט אפשר נאָך א שטארקערען איינדרוק איידער די דעמאָראַליז-
רענדע ווירקונגען פון די געפענגניסע אויף די געפאנגענע. וואָס פאר א
קוואַל פון אַנשטעקונג עס איז יעדע געפענגניס — און אפילו יעדער
געריכטס-הויז — פאר איהר נאכבארשאפט, פאר די מענשען וועלכע
וואוינען נעבען זיי! לאַמבראָזאָ האָט געמאכט א גאנצען וועזען פון דעם
„קרימינאַליזם“, וואָס ער דענקט אז ער האָט ענטדעקט צווישען די
געפאנגענע. ווען ער וואָלט געמאכט דיזעלכע אונטערזוכונגען צו בעאַב-
אכטען די מענשען, וועלכע בעלאגערען די געריכטס-הייזער, — שפּיאָנען,
קליינליכע אַדוואָקאַטען, מוסרים, מענשען וואָס לעבען אויף די דומקעפּ,
און עהנליכע צו זיי, — וואָלט ער פיליכט געקומען צום שלום, אז זיין
פערברעכער-טיפּ האָט א גרעסערע געאָגראַפישע אויסברייטונג איידער די
ווענד פון געפענגניס. איך האָב קיינמאָל ניט געזעהן אזא זאַמלונג פון
געזיכטער פון דעם ניעדערניגסטען מענשליכען טיפּ, ווי איך האָב געזעהן
אין דעם פּאַלעסטינע-זישיסטיס אין ליאָן און אַרום איהם, — געוויס ניט אין
דער געפענגניס פון קלערוואָ. דיקענס און קרוקשענק האָבען אונשטערבליך
געמאכט אייניגע פון די טיפּען; אָבער זיי רעפּרעזענטירען א גאנצע וועלט,
וועלכע בעוועגט זיך אַרום די געריכטס-הייזער און זיי פליסען איין זייער
אַנשטעקונג ווייט און ברייט אַרום זיי. און דאָס איז אויך אמת וועגען יעדע
צענטראַל-געפענגניס, ווי קלערוואָ. עס איז אַן אַטמאָספּערע פון קליינע
גנבות, קליינע שווינדלערייען, שפּיאָנעריי און קאַרופּציאָן פון יעדען
זאָרט, וועלכע פערשפּרייט זיך ווי אַן אויל-פּלעק אַרום דער געפענגניס.

איך האָב דאָס אַלעס געזעהן; און אויב איך האָב שוין פאר מיין
פּראָורטיילונג געוואוסט, אז די געזעלשאַפט איז אונגערעכט אין דעם
היינטיגען סיסטעם פון בעשטראַפונג, האָב איך נאָך מיין פּערלאָזען
קלערוואָ געוואוסט, אז זי איז ניט נאָר אונגערעכט, נאָר אויך איינפאַך
נאַריש, ווען זי האַלט אויס אויף איהר רעכענונג, טיילווייז אונבעוואוסט-
זיניג און טיילווייז אַביזאַנטיש, ניט קענענדיג די ווירקליכקייט אָט די
קאַרופּציאָנס-אוניווערזיטעטען, אין דער אילוזיע אז זיי זיינען נויטיג אַלס
א צוים פאַר דעם מענשענ'ס פּערברעכערישע אינסטינקטען.

XIV

יעדער רעוואָלוציאָנער בענגעננט פיעל שפּיאָנען און „אגענטען פּראָ-
וואַקסאַטאָרען“ אויף זיין וועג, און איך האָב אויך געהאַט מיין חלק. אַלע
רעגירונגען גיבען אויס בעדייטענדע סומען געלד אויפצוהאַלטען אָט דעם
זאָרט שלאַנגען. אָבער זיי זיינען געפעהרליך נאָר פאַר יונגע מענשען.
איינער וואָס האָט געהאַט אַביסעל ערפּאהרונג פון לעבען און מענשען,
ענטדעקט גלייך עפעס אזוינס אַרום אָט די ברואים, וואָס מאַכט איהם ער
זאָל זיין אויף דער וואַך. זיי ווערען אויסגעקליבען פון דעם אָבפאַל פון
דער געזעלשאַפט, צווישען מענשען פון דעם ניעדעריגסטען מאָראַלען
צושטאַנד, און אויב מען איז אויפּמערקזאַם אויף דעם מאָראַלען כאַראַקט
טער פון די מענשען מיט וועמען מען טרעפט זיך, בעמערקט מען גלייך
עפעס אין דער אויפּפיהרונג פון אָט די „זיילען פון דער געזעלשאַפט“,
וואָס עס מאַכט אונז שוידערען, און דאַן שטעלט מען זיך די פּראַגע:
„וואָס האָט אָט דעם מענשען געבראַכט צו מיר? וואָס קען ער האָבען
געמיינשאַפּטליכעס מיט אונז?“ אין די מייסטע פעלען איז אָט די איינ-
פאַכע פּראַגע גענוג צו מאַכען, אַז מיר זאָלען זיין פּאַרזיכטיג.

ווען איך בין דאָס ערשטע מאָל געקומען אין זשענעוואַ, איז דער
אגענט פון דער רוסישער רעגירונג, וועלכער איז בעאויפטראַגט געווען צו
שפּיאָנירען די פליכטלינגע, אונז אַלעמען געווען גוט בעקאַנט. ער האָט
געוואוינט אונטער'ן טיטעל גראַף; אזוי ווי ער האָט אָבער ניט געהאַט
קיין לאַקיי און קיין קאַרעטע, אויף וועלכער ער זאָל קענען אויסמאַלען
זיין הערב און וואַפען, האָט ער זיי געהאַט אויסגענעהט אויף אַזאַ מאַנטעל,
וואָס האָט צוגערעקט זיין קליינעם הינטעל. מיר האָבען איהם אָפט געזעהן
אין די קאַפען, ניט רעדענדיג צו איהם; ער איז טהאַטזעכליך געווען אַן
„אונשעדליכער“, וועלכער האָט אָנגעקויפט אין די צייטונגס־בידלעך אַלע
אויסנאַבען פון די פּערשיקטע, וועלכע ער האָט גערעכענט וועלען צופריע-
דענשטעלען זיינע בעל־בתיים.

אזוי ווי זשענעוואַ האָט אָנגעהויבען פול ווערען מיט פליכטלינגע פון
דער יונגער גענעראַציאָן, האָבען פּערשיידענע מענשען אָנגעהויבען אַריינ-
שטראַמען; און דאָך זיינען זיי אויך, אויף איין אופן אָדער אַן אנדערען,
אונז בעקאַנט געוואָרען.

מעמוארען פון א רעוואלוציאנער

ווען א פרעמדער איז ערשיענען אויף אונזער האַרזיאָנט, פֿלעגט מען איהם פרעגען מיט דער געוועהנליכער ניהיליסטישער אָפּענקייט וועגען זיין פּערזאָנלעכייט, וועגען זיינע איצטיגע אויסזיכטען, און עס האָט זיך באַלד אַרויסגעצייגט וואָס פֿאַר אַ זאָרט פּערזאָן ער איז געווען. אָפּענהערציגקייט אין געגענזייטיגען פּערקעהר איז אַלעמאָל דער בעסטער מיטל צו שאַפּען ריכטיגע פּערהעלטעניסען צווישען מענשען. אין דעם פֿאַל איז עס גאָר אונשעצבאַר. פּיעלע פּערזאָנען, וועמען קיינער פון אונז האָט ניט געקענט, אָדער פון זיי ניט געהערט אין רוסלאַנד — גאַנץ פּרעמד דע פֿאַר אונזערע קרייזען — זיינען געקומען אין זשענווע, און פּיעלע פון זיי זיינען אין אייניגע טעג, אָדער זאָגאַר אין אייניגע שטונדען נאָך זייער אָנקומען, שוין געשטאַנען אין די העכסט פּריינדליכע בעזיהונגען מיט דער קאָלאָניע פון פּליכטלינגע; ווי עס איז אָבער, איז קיינמאָל ניט געלונגן גען די שפּיאָנען איבערצוטערעטען דעם שוועל פון פּערטרויליכקייט. אַ שפּיאָן האָט געקענט אָנרופּען געמען פון אַלגעמיינע בעקאַנטע, געבען די בעסטע בעריכטען, פּיעל מאָל ריכטיגע, פון זיין פּערזאָנלעכייט אין רוסי לאַנד; ער האָט געמעגט פּאַלקאַם בעזיצען די ניהיליסטישע שפּראַך און מאַנערען, ער האָט אָבער קיינמאָל ניט געקענט נאָכמאַכען דעם זאָרט זיטען, וועלכע זיינען אויסגעוואַקסען ביי דער רוסישער יוגענד; און דאָס אַליין האָט איהם געהאַלטען פון דער ווייטענס פון אונזער קאָלאָניע. שפּיאָנען קענען נאָכמאַכען אַלץ, אויסער עהרליכע זיטען.

ווען איך האָב געאַרבייט מיט רעקל, איז אין קלאַרען געווען אזא פּערזאָן, פון וועמען מיר אַלע האָבען זיך געהאַלטען פון דער ווייטענס. מיר האָבען קיין שלעכטעס ניט געוואוסט וועגען איהם, נאָר מיר האָבען געפּיהלט אז ער איז ניט „אונזערער“, און אזוי ווי ער האָט געזוכט אַלץ מעהר אַריינצודרינגען אין אונזער געזעלשאַפּט, זיינען מיר געוואָרען פּערדעכטיג וועגען איהם. איך האָב קיינמאָל צו איהם אַ וואָרט ניט גערעדט, און פּאַלנליך האָט ער ספּעציעל געזוכט מיין בעקאַנטשאַפּט. זעהענדיג אז ער קען צו מיר ניט צוקומען דורך די געוועהנליכע וועגען, האָט ער אָנגעהויבען צו שרייבען בריעף צו מיר, אָנגעבענדיג געהיימיניס פּולע פּלעצער, וואו זיך צו טרעפּען מיט איהם, וועגען געהיימיניספּאַלע צוועקען. אַלס שפּאַס האָב איך איינמאָל אָנגענומען זיין איינלאַדונג און בין געגאַנגען צום בעשטימטען פּלאַץ מיט אַ גוטען פּריינד, וועלכער איז מיר נאָכגעגאַנגען פון דער ווייטענס; אָבער דער מאַן, וועלכער האָט וואַהרשיינליך געהאַט אַ מיטפּערטרויטען האָט געמוזט בעמערקען, אז איך בין ניט געווען אַליין, און ער איז ניט ערשיענען. אזוי איז מיר ניט בעשערט געווען דאָס פּערגעניגען צו זאָגען איהם ווען עס איז איינצי-
 גלייך געווען.

געם וואָרט. אויסער דעם, האָב איך אין יענער צייט אזוי שווער געאַרבייט, אז יעדע מינוט פון מיין צייט איז געווען פערנומען ענטוועדער מיט דער געאַגראַפיע אָדער מיט „לע רעוואָלטע“, און איך בין ניט אַרײַן אין קײנע קאַנספּיראַציעס. מיר האָבען אַלענפאַלס נאָכדעם ערפּאָהרען, אז דער מאַן פּלעגט שיקען צו דער „דריטער אָבטיילונג“ אויספיהרליכע בעריכטען וועגען די כלומרשט'ע געשפרעכען וואָס ער האָט געהאַלטען מיט מיר, וועגען דעם וואָס ער האָט געוואונען מיין פּערטרויאונג, און וועגען די שרעקליכע פּערשווערונגען וועלכע איך האָב צוגעגרייט אין פּעטערבורג אויף דעם קײזער'ס לעבען! דאָס אַלעס איז אָנגענומען געוואָרען פאַר באַזאָרעם געלד אין פּעטערבורג, און אויך אין איטאַליען. ווען קאַפּיעראָ איז אײַן טאַג פּערהאַפּטעט געוואָרען אין דער שווייץ, האָט מען איהם געצײגט שרעקליכע בעריכטען פון איטאַליענישע שפּיאָנען, וועלכע האָבען געוואָ- רענט זײער רעגירונג, אז קאַפּיעראָ און איך, אָנגעוואָרען מיט באַמבעס, פּאָהרען קײן איטאַליען. דער פּאַקט איז, אז איך בין קײנמאַל ניט געווען אין איטאַליען און האָב קײנמאַל ניט געהאַט די אַבזיכט צו בעזוכען דאָס לאַנד.

די טהאַטזאַכע איז אָבער, אז די שפּיאָנען שרײַבען זײערע בעריכטען ניט אַלע מאָל גלאַט אין דער וועלט אַרײַן. זײ בעריכטען אָפּטמאַל זאַכען וואָס זײנען אמת, עס ווענדט זיך אָבער ווי אזוי אַ געשיכטע ווערט דער- צעהלט. מיר האָבען פּערבראַכט אײניגע העכסט לוסטיגע מאַמענטען וועגען אַ בעריכט וואָס אַ פּראַנצויזישער שפּיאָן, וועלכער האָט נאָכגעפּאָלגט מיין פּרוי און מיר, בעת מיר זײנען געפּאָרען אין 1881 פון פּאַריז נאָך לאַנדאָן, האָט געשיקט צו דער פּראַנצויזישער רעגירונג. דער שפּיאָן, וואַהרשײנ- ליך שפּיעלענדיג אַ דאָפּעלטע ראָלע, ווי זײ טהוען עס אָפט, האָט דעם בעריכט פּערקויפט צו ראָשפּאַר'ן, וועלכער האָט עס פּערפּענטליכט אין זײן צײטונג. אַלעס וואָס דער שפּיאָן האָט בעריכטעט איז געווען גאַנץ ריכטיג, — אָבער ווי אזוי ער האָט עס דערצעהלט! ער האָט געשריבען, צום בײשפּיעל: „איך האָב גענומען דעם נעקסטען צימער צו דעם, וואָס קראָפּאַטקין האָט גענומען מיט זײן פּרוי“. גאַנץ ריכטיג; ער איז דאָרט געווען. מיר האָבען איהם בעמערקט, ווייל ער האָט גלייך געצײגען אויף זיך אונזער אויפּמערקזאַמקײט דורך זײן בײזען, אונאַנגענעמען פּנים. „זײ האָבען די גאַנצע צײט גערעדט רוסיש, כדי די פּאַסאַזשירען זאָלען זײ ניט פּערשטעהן“. וויעדער גאַנץ ריכטיג; מיר האָבען גערעדט רוסיש, ווי מיר טהוען עס אַלעמאַל. „ווען זײ זײנען אָנגעקומען אין קאַלע, האָבען זײ בײדע בעשטעלט אַ בוליאָן“. וויעדער גאַנץ ריכטיג; מיר האָבען בעשטעלט

מעמוארען פון א רעוואלוציאנער

א בוליאן. אבער דאָ פאנגט זיך אָן דער געהיימיניספאלער טייל פון דער רייזע. „נאָכדעם זיינען זיי ביידע פלוצלינג פערשוואונדען, און איך האָב זיי אומזיסט אַרומגעזוכט אויף דער פלאַטפארמע און אומעטום; ווען זיי זיינען וויעדער ערשיענען, איז ער געווען פערקליידט און אַ רוסישער גייסטליכער איז איהם נאָכגעגאַנגען, וועלכער האָט איהם ניט פערלאָזען ביז זיי זיינען אָנגעקומען אין לאַנדאָן, וואו איך האָב דעם גייסטליכען פער-לאָרען אויסן אויג.“ דאָס אַלעס איז וויעדער געווען ריכטיג. מיין פרוי האָט געהאַט אַ לייכטען צאָהן-וועהטאָג, און איך האָב געבעטען די ערלויבניס פון דעם רעספּאַראַטאָר אַריינצוגעהן אין זיין פּרוואַט צימער, וואו מיין פרוי האָט עפעס געטהאָן צו איהר צאָהן. אזוי זיינען מיר ווירקליך „פער-שוואונדען“; און אזוי ווי מיר האָבען געדאַרפט אַריבערפּאַהרען דעם קאַנאַל, האָב איך מיין ווייבע פילץ-הוט אַריינגעלעגט אין קעשענע און האָב אָנגעטהאָן מיין פּוטערנע היטעל; איך בין געווען „פערקליידט“. וואָס אָנבעטרעפט דעם געהיימיניספאלען גייסטליכען, איז ער דאָרט אויך געווען. ער איז ניט געווען קיין רוסישער, אָבער דאָס האָט ניט קיין שייכות מיט דער זאַך: ער האָט געטראָגען די קליידער פון אַ גריכישען גייסטלי-כען. איך האָב איהם געזעהן שטעהענדיג ביים בופעט בעמענדיג עטוואָס, וואָס קיינער האָט ניט פערשטאַנען. „אגוא, אגוא“, האָט ער וויעדערהאַלט אין אַ טרויעריגען טאָן. „גיט דעם העררען אַ גלאָז וואַסער“, האָב איך געזאָגט צום קעלנער. דער גייסטליכער, פערוואונדערט פון מיין זעלמענע שפראַכען-קענטעניס, האָט מיר אָנגעפאַנגען צו דאַנקען פאַר דער טובה אויף אַן אמת מורה-לענדישען שטייגער. מיין פרוי האָט אויף איהם געהאַט רחמנות און גערעדט צו איהם אין פערשיידענע שפראַכען, ער האָט אָבער קיינע פון זיי ניט פערשטאַנען. עס האָט זיך נאָכהער אַרויסגעצייגט, אַז ער האָט געקענט אייניגע ווערטער פון איינער פון די דרום-סלאַווישע שפראַכען, און מיר האָבען געכאַפט דעם זין: „איך בין אַ גריך; טערקישער קאַנסולאַט, לאַנדאָן“. מיר האָבען איהם געזאָגט, מייסטענס דורך צייכענס, אַז מיר פּאַהרען אויך קיין לאַנדאָן און אַז ער קען פּאַהרען מיט אונז.

דער אַמוזאַנטסטער טייל פון דער געשיכטע איז, וואָס איך האָב פאַר איהם ווירקליך אויסגעפונען דעם אַדרעס פון דעם טערקישען קאַנסולאַט נאָך איידער מיר זיינען אָנגעקומען אין טשאַרינג קראָס. דער צוג איז געבליבען שטעהן אויף אַ געוויסער סטאַציאָן אויפ'ן וועג, און צוויי עלעגאַנטע דאַמען זיינען אַריינגעגאַנגען אין אונזער דריטער-קלאַס אָבטיר-לונג, וועלכע איז שוין געווען פול. ביידע האָבען געהאַט צייטונגען אין זייערע הענד. איינע איז געווען אַן ענגלענדערין, און די אַנדערע, אַ שעהע

פרוי, וועלכע האָט גערעדט אַ גוטען פראַנצויזיש — האָט פּרעמענדירט צו זיין אַן ענגלענדערין. גלייך נאָך די ערשטע פּאַר ווערטער, האָט די לעצטע מיך ראַפּטאָם אַ פּרעג געטהאָן: „וואָס דענקט איהר וועגען גראַף איגנאַר טיעף?“ און גלייך נאָכדעם: „וועט איהר באַלד הרג'ענען דעם נייעם צאַר?“ פון די צוויי פּראַגען איז מיר גלייך קלאָר געוואָרען וואָס איהר פּראָפּעסיאָן איז, אָבער טראַכטענדיג וועגען דעם גייסטליכען, האָב איך צו איהר געזאָגט: „ווייסט איהר פיליכט דעם אַדרעס פון דעם טירקישען קאָנסולאַט?“ „די-און-די נאַס, דע-און-דער נומער, האָט זי געענטפּערט אָהן אַן אַבהאַלט, ווי אַן אונשולדיג מיידעל אין קלאַס. „איך שטעל זיך אויך פאַר, אַז איהר קענט אָנגעבען דעם אַדרעס פון דעם רוסישען קאָנסולאַט?“ האָב איך איהר געפרעגט, און ווען זי האָט מיר געגעבען דעם אַדרעס מיט דער זעלבער בערייטקייט, האָב איך זיי ביידען איבער-געגעבען דעם גייסטליכען. ווען מיר זיינען אָנגעקומען אין טשאַרינג קראָס, איז די דאַמע געווען זעהר וויליג צו בעזאָרגען מיין באַגאַזש, און זאָגאַר צו טראָגען אַליין אַ שווערען פעקעל מיט איהרע האַנדשוה אויף די הענד, ביז איך האָב איהר ענדליך געזאָגט, צו איהר איבערראַשונג: „גענוג, גענוג: דאַמען טראָגען ניט דעם באַגאַזש פון העררען, געהט אוועק!“

לאָמיר זיך אָבער אומקעהרען צו מיין פּערטרויענסווערטעהען פּראַנצויזישען שפּיאָן. „ער איז אַרונטערגעשטיגען אין טשאַרינג קראָס“, האָט ער געשריבען אין זיין בעריכט, „אָבער ער האָט ניט פּערלאָזען דעם וואָקס זאַל, פאַר מעהר אַלס אַ האַלבע שטונדע נאָכ'ן אָנקומען פון צוג, ביז ער איז געווען זיכער, אַז אַלע זיינען שוין אוועקגעגאַנגען. איך האָב זיך געהאַלטען פון ווייטען, זיך בעהאַלטענדיג הינטער אַ זייל. ווען זיי האָבען אויסגעפּור-נען אַז אַלע פּאַסאַזשירען האָבען שוין פּערלאָזען די פּלאַטפּאָרמע, זיינען זיי ביידע פּלוצלונג אַריינגעשפּרונגען אין אַ דראָזשקע. איך האָב פון דער ווייטענס זיי נאָכגעפּאָלגט און איך האָב געהערט דעם אַדרעס, וואָס דער פּוהרמאַן האָט געגעבען דעם פּאָליצייסט ביים טהווער, — נומער 12, די-און-די נאַס, — און איך בין נאָכגעלאָפּען די דראָזשקע. עס זיינען ניט געווען קיין דראָזשקעס אין דער נאַכבאַרשאַפט, בין איך געלאָפּען צום „טראַפּאַלגאַר סקווער“, וואו איך האָב געקראָגען אַ דראָזשקע און בין זיי נאָכגעפּאָהרען. ער האָט זיך אָבגעשטעלט ביי דעם דערמאַנטען אַדרעס.“

יעדער פּונקט פון דער בעשרייבונג איז וויעדער אמת, — דער אַדערס און אַליץ; אָבער ווי געהיימיספּול דאָס אַלעס לעזט זיך! איך האָב אָנגער-זאָגט מיינעם אַ רוסישען פּריינד וועגען מיין אָנקומען, עס איז אָבער געווען אַ געריכטער נעבעל יענעם פּריהמאַרגען און ער האָט פּערשלאָפּען. מיר

האָבען אויף איהם געוואַרט אַ האַלבע שטונדע, און דאָן, איבערלאָזענדיג אונזער באַנאָזש אויף דער סטאַנציע, זיינען מיר געפּאָהרען צו זיין הויז. „זיי זיינען דאָרט געזעסען ביז אַ זייגער צוויי מיט אַרונטערגעלאָזענע פּאַרהאַנגען, און ערשט דאָן איז אַ הויכער מאַן אַרויסגעקומען פון הויז און איז צוריקגעקומען אַ שטונדע שפעטער מיט זייער באַנאָזש“. אפילו די בעמערקונג וועגען די פּאַרהאַנגען איז געווען ריכטיג; צוליב דעם נעכעל האָבען מיר געמוזט אָנצינדען די גאָז, און מיר האָבען אַרונטערגע- צויגען די פּאַרהאַנגען, כדי צו פּערשטעלען דעם העסליכען אָנבליק פון דער קליינער איזלינגסטאַנער גאַס, וואָס איז געווען איינגעוויקעלט אין אַ געריכטען נעכעל.

ווען איך האָב געאַרבייט מיט עליזע רעקלר אין קלאַרען, פלעג איך געהן אלע צוויי וואָכען אין זשענעוואַ צו בעזאָרגען די אַרויסנאַבע פון „לע רעוואָלמע“. איינמאָל, ווען איך בין אַריינגעקומען אין אונזער דרוקעריי, האָט מען מיר געזאָגט, אַז אַ רוסישער הערר האָט מיך געוואָלט זעהן. ער האָט שוין געהאַט געזעהן מיינע פריינד און ער האָט זיי געזאָגט, אַז ער איז געקומען מיך בעוועגען אַרויסצוגעבען אַ צייטונג, ווי „לע רעוואָלמע“ אין רוסיש. ער האָט פאַר דעם צוועק אָנגעבאָטען דאָס גאַנצע געלד, וואָס עס וועט זיך פּאַדערען דערויף. איך בין געגאַנגען איהם טרעפּען אין אַ קאַפּע, וואו ער האָט מיר אָנגעגעבען אַ דייטשען נאָמען, — טאַהנלעהם, לאַמיר זאָגען, — און האָט מיר געזאָגט, אַז ער איז אַ געברויגער פון די באַלטישע פּראָווינצען. ער האָט זיך בעריהמט, אַז ער בעזיצט אַ גרויסען פּערמגען און געוויסע גיטער און פאַבריקען, און ער איז זעהר אויפגע- בראַכט אויף דער רוסישער רעגירונג פאַר איהרע רוסיפּיצירונגס- פלענער. אין אַלגעמיין האָט ער געמאַכט אַן אונבעשטימטען איינדרוק, אזוי אַז מיינע פריינד זיינע פעסט בעשטאַנען, איך זאָל אָננעהמען זיין אַנבאָט; איך האָב אָבער דעם מאַן ניט פּיעל לייעב געהאַט פון ערשטען בליק אָן.

פון דער קאַפּע האָט ער מיך גענומען אין זיינע צימערען אין אַ האַטעל, און דאָ האָט ער אָנגעפּאַנגען אַרויסצואווייזען וועניגער צוריקגע- האַלטענקייט, מעהר וואָס ער איז און נאָך מעהר אונאַנגעהעם. „צוויי- פעלט ניט אין מיין רייכטום“, האָט ער מיר געזאָגט, „איך האָב אויף אַ גרויסאַרטיגע ערפינדונג. עס שטעקט אין דעם זעהר פּיעל געלד. איך וועל עס פאַטענטירען, און וועל דערפון קריגען אַ בעדייטענדע סומע, — אַלץ פאַר דער רעוואָלוציאָן אין רוסלאַנד“. און צו מיין ערשטוינונג האָט ער מיר געציגט, עפעס אַ צרה'דיגען לייכטער, וואָס איז נאָר געווען אַריינגעל מיאום און האָט געהאַט דריי שטיקלעך דראָט, אין וואָס אַריינצושטעקען

דאָס ליכט. די אַרעמסטע הויז־פרוי וואָלט עס אין האַנד ניט גענומען, און ווען מען וואָלט עס שוין געקענט פאַטענטירען, וואָלט קיין פאַבריקאַנט ניט געגעבען מעהר. ווי צעהן דאָלאַר פאַר דעם פאַטענט. „אַ רייכער מאַן לעגט זיינע האַפּענונגען אויף אַזאָ לייכטער! דער מאַן“, האָב איך זיך געטראַכט, „האַט קיינמאָל ניט געקענט זעהן קיין בעסערע“, און מיין מיי־נונג וועגן איהם איז געווען אָבגעמאַכט. ער איז גאָר ניט געווען קיין רייכער מאַן און דאָס געלד, וואָס ער האָט אָנגעבאַטען, איז ניט געווען זיינע. האָב איך איהם פּראָסט געזאָגט: „זעהר גוט, אויב איהר האָט אַזאָ שטאַרקען פּערלאַנג צו האָבען אַ רוסישע רעוואָלוציאַנערע צייטונג, און האָט אַזאָ גוטע מיינונג וועגן מיר, ווי איהר האָט זיך אויסגעדריקט, וועט איהר איינלעגען אייער געלד אין אַ באַנק אויף מיין נאָמען, איך זאָל קענען טהאָן דערמיט וואָס איך וויל. איך וואַרען אייך אָבער, אַז איהר וועט גאָרנישט האָבען וואָס צו טהאָן מיט דער צייטונג.“ „געוויס, געוויס“, האָט ער געזאָגט, „אָבער נור אַכטונג געבען אויף דעם, אַמאָל אייך געבען אַ ראַטה, און העלפען אַריינברענגען זי אין רוסלאַנד.“ „ניין, קיין זאָך ניט! איהר דאַרפט מיך אפילו גאָר ניט זעהן“. מיינע פּריינד האָבען געדענקט, אַז איך בין געווען צו שטרענג מיט איהם, אָבער אַ געוויסע צייט שפּעטער איז אָנגעקומען אַ בריעף פון פעטערבורג, וועלכער האָט אונז געוואַרענט, אַז מיר וועלען קריגען אַ בעזוך פון אַ שפּיאַן פון דער דריטער אָבטיילונג, מיט'ן נאָמען טאַהלעחם. דער לייכטער האָט אונז אַלזאָ געטהאָן אַ גרויסע טובה.

צי דורך לייכטער, צי דורך עפעס אַנדערס, אַט די מענשען פּער־ראַטהען זיך אַלעמאָל אויף איין אופן אָדער אויף אַן אַנדערען. ווען מיר זיינען געווען אין לאַנדאָן אין 1881, האָבען מיר אין אַ נעבעלדיגען פּרייה־מאַרגען געקראָגען אַ בעזוך פון צוויי רוסען. איינעם פון זיי האָב איך געקענט ביים נאָמען; דער צווייטער, אַ יונגער מאַן, וועמען ער האָט רעקאָמענדירט אַלס זיינעם אַ פּריינד, איז געווען אַ פּרעמדער. דער לעצ־טער האָט זיך פּרייוויליג אונטערגענומען צו בעגלייטען זיין פּריינד אויף אַ קורצען בעזוך נאָך לאַנדאָן. אזוי ווי ער איז פאַרגעשטעלט געוואָרען פון אַ פּריינד, האָב איך קיין פּערדאַכט אויף איהם ניט געהאַט; איך בין אָבער דעם טאָג געווען זעהר בעשעפּטיגט און האָב געבעטען אַן אַנדער פּריינד, וועלכער האָט געוואוינט דערביי, ער זאָל פאַר זיי געפינען אַ צימער און ער זאָל זיי אַרויסנעהמען אָנצוקוקען לאַנדאָן. מיין פּרוי האָט נאָך אויך ניט געהאַט געזעהן ענגלאַנד, און זי איז מיטגעגאַנגען מיט זיי. נאָכמיטאָג איז זי צוריקגעקומען, מיר זאָגענדיג: „דו ווייסט, איך האָב

זעהר ניט ליעב אָט דעם מענשען. היט זיך פאַר איהם". „אָבער פאַר וואָס? וואָס איז די אורזאַכע?" האָב איך געפרעגט. „גאַרנישט, אַבסאָלוט גאַר-נישט, ער איז אָבער זיכער ניט „אונזערער". פון דעם אופן ווי ער האָט בעהאַנדעלט דעם קעלנער אין אַ קאפּעע האָב איך גלייך געזעהן, אַז ער איז ניט „אונזערער"; און וויבאַלד ער איז עס ניט, צו וואָס זאָל ער קומען צו אונז?" זי איז געווען אַזוי זיכער אין דער ריכטיגקייט פון איהר פּערדאַכט, אַז בעת זי האָט ערפילט איהרע פליכטען פון גאַסט-פריינדליכ-קייט, האָט זי פונדעסטוועגען געזעהן ניט צו לאָזען דעם יונגען מאַן אליין מיט מיר אין מיין שטודיר-צימער, זאָגאַר פאַר אַ מינוט. מיר זיינען געזעסען און גערעדט, און דער גאַסט האָט זיך אַלץ מעהר און מעהר אַרויסגעשטעלט אין אַזאַ ניעדעריגען מאָראַלישען ליכט, אַז אפילו זיין פריינד איז רויט געוואָרען פון שאַנדע; און ווען איך האָב פּערלאַנגט מעהר איינצעלהייטען וועגען איהם, זיינען די ערקלעהרונגען וואָס זיי האָבען געגע-בען געווען נאָך וועניגער צופריעדענשמעלענד. מיר זיינען ביידע געווען אויף דער וואַך. אין קורצען, זיי האָבען פּערלאָזען לאַנדאָן אין אַ פאַר טעג, און אין צוויי וואָכען שפּעטער האָב איך געקראָגען אַ בריעף פון מיין רוסישען פריינד, אין וועלכען ער האָט זיך פּיעל מאַל ענטשולדיגט פאַר וואָס ער האָט מיר פאַרגעשטעלט דעם יונגען מאַן, וועלכער, ווי זיי האָבען אויסגע-פונען אין פאַריז, איז געווען אַ שפּיאַן אין דיענסט פון דעם רוסישען קאַנסולאַט. איך האָב דאָן נאָכגעקוקט אַ ליסטע פון רוסישע געהיים-פּאָליציי-אַגענטען אין פּראַנקרייך און אין דער שווייץ, וועלכע מיר פליכט-לינגע האָבען ניט לאַנג צוריק ערהאַלטען פון דעם עקזעקוטיווען קאַמיטעט, — זיי האָבען געהאַט איבעראַל זייערע מענשען אין פעטערבורג, — און איך האָב געפונען דעם נאָמען פון דעם יונגען מאַן אויף דער ליסט, נור מיט איין בוכשטאַב געענדערט.

אַרויסצוגעבען אַ צייטונג, אונטערשטיצט פון דער פּאָליציי, מיט אַ פּאָליציי-אַגענט אָן דער שפּיצע, איז אַן אַלטער פּלאַן, און דער פרעפּעקט פון דער פּאַריזער פּאָליציי, אַנדרעע, האָט זיך בענוצט דערמיט אין 1881. איך האָב זיך אויפגעהאַלטען ביי עליווע רעקלז אין די בערג, ווען מיר האָבען ערהאַלטען אַ בריעף פון אַ פּראַנצויז, אָדער ריכטיגער אַ בעלגיער, וועלכער האָט אונז בעקאַנט געמאַכט, אַז ער וויל אַרויסגעבען אַן אַנאַר-כיסטישע צייטונג אין פּאַריז, און בעט אונזער מיטוויקונג. דער בריעף, פול מיט חניפות, האָט אויף אונז געמאַכט אַן אונגינסטיגען איינדרוק, און רעקלז האָט אויסער דעם געהאַט עפעס אַן עראינערונג, אַז ער האָט געהערט דעם נאָמען פון אָט דעם שרייבער אין אַ ניט גינסטיגער פּער-

בינדונג. מיר האָבען בעשלאָסען צו ענטזאָגען אונזער מיטווירקונג, און איך האָב געשריבען צו אַ פריינד אין פאַרין, אז צוערשט מוזען מיר אויסגעפירן גען פון וואַנען דאָס געלד איז געקומען, מיט וועלכען די צייטונג וועט אַרויסגעגעבען ווערען. עס קען קומען פון די אַרלעאניסטען, — אן אלטער שפיצעל פון דער פאַמיליע, — און מיר מוזען וויסען די קוועלע. מײן פאַרזייער פריינד, ווי אן אַרבייטער, אָהן צערעמאַניעס, האָט דעם בריעה פאַרגעלעזען אויף אַ פערזאָמלונג, וואו דער דאָזיגער קאַנדידאַט אויף רעדאַקטאָר פון דער צייטונג איז געווען אַנוועזענדיג. ער האָט געמאַכט אן אַנשטעל ווי ער וואָלט זיך בעליידיגט, און איך האָב געהאַט צו ענטפערען אייניגע בריעה וועגען דער אַנגעלעגענהייט; איך בין אָבער געבליבען ביי דאָס מייניגע: „אויב דער מאַן איז אין ערנסט, מוז ער אונז ווייזען די קוועלע פון דעם געלד“.

ענדליך האָט ער נאָכגעגעבען. געצוואונגען דורך אונזערע פראַגען, האָט ער געזאָגט, אז דאָס געלד קומט פון זיינער אַ מוהמע, אַ רייכע דאַמע מיט פערעלטערטע מיינונגען, וועלכע האָט פונדעסטוועגען נאָכגעגעבען זיין פערלאַנג צו האָבען אַ צייטונג, און גיט דערויף איהר געלד. די דאַמע איז גיט געווען אין פראַנקרייך; זי האָט געוואוינט אין לאַנדאָן. מיר האָבען געפאַדערט איהר נאָמען און אַדרעס, און אונזער פריינד מאַלאַט טעסטאָ האָט זיך פרייוויליג אונטערגענומען זי צו זעהן. ער איז געגאַנגען מיט אן איטאַליענער פריינד, וועלכער האָט געהאַט אַ געשעפט פון געניצטע מעבלעך. זיי האָבען געפונען, אז די דאַמע פערנעהמט אַ קליינע וואוינונג, און בעת מאַלאַטעסטאָ האָט מיט איהר גערעדט און אַלץ מעהר זיך איבערצייגט, אז זי האָט איינפאַך געשפּיעלט די ראָלע פון אַ מוהמע אין דער קאָמעדיע, האָט דער פריינד דער מעבעל־הענדלער, בעטראַכטענדיג די שטוהלען און די טישען, ענטדעקט אז זיי זיינען אַלע גענומען געוואָרן רען מיט עטליכע טעג פריהער — וואַהרשיינליך אויף פראַקאַט — פון אַ הענדלער פון געניצטע מעבלעך, זיינער אַ שכן. דעם הענדלער'ס עטיקעט טען זיינען נאָך געהאַנגען אויף די שטוהלען און טישען. דאָס איז גיט געווען קיין גרויסער בעווייז, אָבער עס האָט נאַטירליך פערשטאַרקט אונזער פערדאַכט. איך האָב זיך פאַלשטענדיג ענטזאָגט צו האָבען עטוואָס צו טהאָן מיט דער צייטונג.

אונזעהערטע געוואַלד־מיטלען איז פראַפּאָאנאַדירט געוואָרען אין דער צייטונג; עס איז קיין אַנדער זאַך גיט געווען אין איהר ווי באַנדר, מאַרד און דינאַמיט־באַמבען. איך האָב דעם מאַן, דעם רעדאַקטאָר פון דער צייטונג, געטראַפּען בעת איך בין געווען אויפ'ן לאַנדאָנער קאָנגרעס, און אין דעם אויגענבליק, וואָס איך האָב געזעהן זיין ביזנעס געזיכט, געהערט אַ

פאָר ווערטער פון זיין רעדען און געכאפט א בליק אויף די פרויען, מיט וועלכע ער פלעגט שטענדיג ארומגעהן, איז מיין מיינונג וועגען איהם געווען בעשטימט. אויפ'ן קאָנגרעס, אין פערלוויף פון וועלכען ער האָט פאָרגעשלאָגען פערשיידענע שרעקליכע רעוואָלוציאָנען, האָבען אלע אָנווע-זענדע זיך געהאלטען פון ווייטען פון איהם; און ווען ער האָט געפאָדערט די אַדרעסען פון אלע אַנאָרכיסטען פון דער גאַנצער וועלט, איז דער אָבזאָג וואָס ער האָט געקראָגען גאָר ניט געווען שמייעכע־האפט פאַר איהם.

צו מאַכען די געשיכטע קורץ, אין א פאָר מאָנאַט שפעטער איז זיין מאַסקע אַרונטערגעריסען געוואָרען, און דעם נעקסטען טאָג איז זיין צייטונג אונטערגעגאַנגען אויף אייביג. עטליכע יאָהר שפעטער האָט דער פאָליציי־פּרעפּעקט, אַנדערע, אַרויסגעגעבען זיינע מעמואַרען, און אין דעם בוך האָט ער אלעס דערצעהלט וועגען דער צייטונג, וואָס ער האָט אַרויס־געגעבען, און וועגען די עקספּלאָזיאָנען, וועלכע זיינע אַגענטען האָבען אָרגאַניזירט אין פאַרזי, אונטערלעגענדיג סאַרדינען־קעסטלעך אָנגעפילט מיט עפעס אונטער טהיער'ס סטאַטוע.

מען קען זיך פאַרשטעלען די געלד־סומען, וואָס די אלע זאַכען האָבען אָבגעקאַסט די פּראַנצויזען און די אַנדערע נאַציאָנען.

איך וואָלט געקענט אָנשרייבען אייניגע קאַפיטלען וועגען דעם געגענשאַטאַנד, איך וועל אָבער דערמאָנען נור נאָך איין געשיכטע, וועגען צוויי אַזעלכע „פּויגלען“ אין קלערוואָ.

מיין פרוי איז איינגעשטאַנען אין דער איינציגער אַכסניה פון דעם קליינעם דערפּעל, וואָס איז אויסגעוואַקסען אונטער דעם שאַטען פון געפענגניס־וואַנד. איין מאָל איז די בעל־הבית'טע אַריין צו איהר אין צימער מיט א שליחות פון צוויי העררען, וועלכע זיינען געקומען אין האַטעל און האָבען געוואָלט זעהן מיין פרוי. די בעל־הבית'טע האָט אָנגע-ווענדעט איהר גאַנצע רעד־קונסט צו גונסטען פון זיי. „אַה, איך קען די וועלט“, האָט זי געזאָגט, „און איך פּערזיכער איך, מאַדאַם, אַז זיי זיינען העכסט־אַנשטענדיגע העררען. זייער האַלטען זיך קען ניט זיין מעהר „קאַם־איך־פאַ“ (ווי עס דאַרף צו זיין). איינער פון זיי האָט אָנגעגעבען זיין נאָמען פון א דייטשען אָפיציר. ער איז געוויס א באַראָן, אַדער א לאַרד. און דער צווייטער איז זיין דאָלמעטשער. זיי קענען איך זעהר גוט. דער באַראָן פאַהרט איצט אַזעק נאָך אַפּריקאַ, פּילייכט קיינמאָל ניט צוריקצוקומען, און ער וויל איך זעהן פאַר זיין אַברייזען“.

מיין פרוי האָט א קוק געטהאָן אויף דער וויזיט־קאַרט, וועלכע איז געווען אַדרעסירט „א מאַדאַם לאַ פּרינציפּעס קראַפּאַטין. קוואַנד אַ

וואָר? און זי האָט שוין קיין פירושים ניט געדארפט וועגען דעם זאָרט „קאָם-איל-פּאַ“ פון די צוויי העררען. וואָס אָנבעטרעפט דעם אינהאַלט פון דער מיטטיילונג, איז עס געווען נאָך ערגער איידער דער אַדרעס. געגען אַלע רעגעלען פון גראַמאַטיק און פּשוט'ען מענשען-פּערשטאַנד האָט דער „באַראָן“ געשריבען וועגען אַ געהיימער מיטטיילונג, וואָס ער האָט געהאַט צו מאַכען. זי האָט זיך איינפאַך ענטזאָגט אויפצונעהמען דעם שרייבער און זיין דאָלמעטשער. דער „באַראָן“ האָט דאָן געשריבען צו מיין פרוי איין בריעף נאָך דעם צווייטען, וועלכע זי האָט גלייך צוריקגעשיקט ניט געענטפערטערהייט. דער גאַנצער דאָרף האָט זיך באַלד צוטיילט אין צוויי פּאַרטייען, — איין פּאַרטיי האָט געהאַלטען מיט'ן באַראָן און איז געווען אָנגעפיהרט פון דער ווירטהיין, די צווייטע איז געווען געגען איהם און אָנגעפיהרט טהאַטזעכליך פון דער ווירטהיין'ס מאַן. עס האָט זיך פּער־שפּרייט אַ גאַנצער ראָמאַן. דער באַראָן האָט געקענט מיין פרוי פאַר איהר חתונה. ער האָט מיט איהר פּיעל געטאַנצט אין רוסישען קאָנסולאַט אין וויען. ער האָט איהר נאָך אַלץ געליעבט, אָבער זי, די גרויזאַמע, האָט זיך ענטזאָגט איהם צו ערלויבען אפילו אַ קוק צו טהאָן אויף איהר, איידער ער פּאַהרט אַוועק אויף זיין געפעהרליכער עקספּעדיציע.

דאָן איז אָנגעקומען די געהיימיספּולע געשיכטע פון אַ אינגעל, וואָס מען האָט געזאָגט, אַז מיר האָבען בעהאַלטען. „וואו איז זייער אינגעל?“ האָט דער באַראָן געוואָלט וויסען. „זיי האָבען אַ זעהן, וועלכער דאָרף איצט זיין זעקס יאָהר אַלט, — וואו איז ער?“ „זי וואָלט זיך קיינמאַל ניט געשיידט מיט דעם אינגעל, ווען זי וואָלט איהם געהאַט“, האָט איין פּאַרטיי געזאָגט. „יא, זיי האָבען אַן אינגעל, אָבער זיי בעהאַלטען איהם“, האָט די צווייטע בעהויפטעט.

פאַר אונז ביידען האָט דער שטרייט ענטהאַלטען אַ זעהר אינטערע־סאַנטע ענטדעקונג. עס האָט אונז איבערצייגט, אַז מיינע בריעף ווערען געלעזען ניט נאָר פון די געפּענגניס-בעאַמטע, נאָר זייער אינהאַלט ווערט אויך איבערגעגעבען צום רוסישען קאָנסולאַט. ווען איך בין געווען אין לייאָן, און מיין פרוי איז געפּאַהרען זעהן עליוזע רעקלז אין דער שווייץ, האָט זי מיר אַמאָל געשריעבען אַז „אונזער אינגעל“ פיהלט זיך זעהר גוט; זיין געזונד איז פּאַרטערפליך, און זיי האָבען אַלע פּערבראַכט אַן אַנגענעהמען אַבענד אויף דעם יאָהרעס-פּעסט פון זיין פינפטען געבורטסטאָג. איך האָב געוואוסט, אַז זי האָט געמיינט „לע רעוואָלטע“, וועלכען מיר פלעגען אין אונזערע געשפּרעכען אַנרופּען „אונזער גאַמין“, — אונזער שלעכטער אינגעל. איצט, אַז אַט די העררען האָבען זיך נאָכגעפּרענט וועגען „אונזער גאַמין“, און האָבען זאָגאַר אַזוי ריכטיג בעצייכענט זיין עלטער, איז עס

געווען קלאָר, אז דער בריעה איז דורכגעגאנגען אנדערע הענד איידער דעם פֿערוואַלטער'ס. דאָס איז געווען גוט צו וויסען.

פון דאָרפֿס-לייט אויפ'ן לאַנד בלייבט קיין זאָך ניט לאַנג פֿערבאָרגען, און דער באַראָן האָט באלד דערוועקט א פֿערדאכט. ער האָט געשריבען א נייעם בריעה צו מיין פֿרוי, נאָך רייכער אין ווערטער איידער די פֿריהער-דיגע בריעה. ער האָט איהר איצט געבעטען אום ענטשולדיגונג פֿאַר וואָס ער האָט פרובירט זיך פֿאַרשטעלען אַלס אַ בעקאנטער. ער האָט צוגעגעבען, אַז זי האָט איהם ניט געקאָנט; ער האָט אָבער געמיינט גוט. ער האָט אַ זעהר וויכטיגע מיטטיילונג איהר צו מאַכען. מיין לעבען איז אין געפֿאַהר, און ער האָט איהר געוואַלט וואָרענען. דער באַראָן און זיין סעקרעטער האָבען געמאכט אַ שפּאַציר אין פֿעלד צו לעזען דעם בריעה צוזאַמען און זיך בעראַטהען וועגען זיין אינהאַלט, — דער וואַלד-וועכטער איז זיי נאָכ-געגאָנגען פֿון ווייטען; זיי האָבען זיך אָבער געקריעגט וועגען דעם, און האָבען צוריסען דעם בריעה אויף שטיקלעך און אוועקגעוואָרפען. דער וואַלד-וועכטער האָט געוואַרט ביז זיי זיינען געווען אזוי ווייט, אַז ער האָט זיי מעהר ניט געקענט זעהן, האָט צונויפגעקליבען די שטיקלעך פֿאַפֿיר, האָט זיי צונויפגעשטעלט, און האָט געלעזען דעם בריעה. אין צייט פֿון אַ שטונדע האָט דער דאָרף געוואוסט, אַז דער באַראָן האָט אין דער ווירקליכקייט קיינמאָל ניט געקענט מיין פֿרוי; דער ראָמאַן, וועלכער איז אזוי סענטימענטאַל וויעדערהאַלט געוואָרען פֿון דעם באַראָן'ס פֿאַרטיי, איז צוברעקעלט געוואָרען אויף פֿיצלעך. „אָה, דאָן זיינען זיי ניט דאָס, וואָס זיי פרעטענדירען צו זיין“, האָט דער בריגאָדיר-זשאַנדאַרם געצויגען דעם שלום פֿון זיין זייט; „דאָן מוזען זיי זיין דייטשע שפּיאָנען“; און ער האָט זיי אַרעסטירט.

מען מוז זאָגען צו גונסטען פֿון דעם זשאַנדאַרם, אַז אַ דייטשער שפּיאָן איז ווירקליך מיט אַ קורצער צייט צוריק געווען אין קלערוואָ. אין צייט פֿון קריעג קענען די גרויסע געביידען פֿון געפענגניס בענוצט ווערען אַלס מאַגאַזינען פֿאַר פֿראַוואַנט אָדער אַלס קאַזאַרמעס פֿאַר דער אַרמעע, און דער דייטשער גענעראַל-שטאַב איז זיכער געווען פֿעראַינטערעסירט צו וויסען די אינוועניגסטע מאָס פֿון די געפענגניס-געביידען. אַ לוסטיגער רייזענדער פֿאַטאָגראַפֿיסט איז געקומען אין אונזער דאָרף, איז בעפֿריינט דעם געוואָרען מיט יעדען איינעם דורך דעם וואָס ער האָט זיי אַלעמען פֿאַטאָגראַפֿירט אומזיסט, און מען האָט איהם אַריינגעלאָזען פֿאַטאָגראַפֿירען. ניט נור אינוועניג אין געפענגניס-הויף, נאָר אויך די שלאָפֿצימערען. ווען ער איז דערמיט פֿאַרטיג געוואָרען, איז ער אוועקגעפֿאַהרען אין אַן אַנדער שטאָרט ביים מזרח-גרענעץ, און ער איז דאָרט אַרעסטירט געוואָרען

אלס אַ מענש, ביי וועמען מען האָט געפונען קאָמפּראָמעטירענדע מילי־טערישע דאָקומענטען. דער בריגאדיע־זשאַנדאַרם, ביי וועמען דער אייני־דרוק פון דעם בעווך איז נאָך געווען פּריש, איז געקומען צום שלום, אַז דער באַראָן און זיין סעקרעטער זיינען אויך דייטשע שפּיאַנען, האָט זיי אַרעסטירט און געבראַכט אין קליינעם שטעדטעל באַר־סור־אוב. דאָרטען זיינען זיי דעם נעקסטען טאָג בעפּרייט געוואָרען און די לאַקאַלע צייטונג האָט געמעלדעט, אַז זיי זיינען ניט געווען קיין דייטשע שפּיאַנען, נאָר „פּערזאָנען געשיקט פון אַן אנדער פּריינדליכער רעגירונג“.

איצט האָט זיך די גאַנצע עפענטליכע מיינונג אינגאַנצען אומגע־קעהרט אַנטקעגען דעם באַראָן און זיין סעקרעטער, וועמען עס איז געווען בעשערט דורכצולעבען נאָך מעהר צופּעלע. נאָך זייער בעפּרייאונג זיינען זיי אַריינגעגאַנגען אין אַ קליינער דאָרפ־ס־קאַפּע, און האָבען דאָרטען ביי אַ פּלאַש וויין אויסגעלופּטערט זייער ערגערניס אין דייטש. „דו ביזט געווען נאַריש, ביזט געווען אַ פּייגלינג“, האָט דער זעלכסט גענאַנטער דאָלמעטשער געזאָגט צום זעלכסט־גענאַנטען באַראָן. „ווען איך וואָלט געווען אויף דיין פּלאַץ, וואָלט איך דעם אונטערזוכונגס־ריכטער דערשאַד סען מיט'ן רעוואָלווער. זאָל ער נאָר ווידערהאַלען מיט מ י ר, — ער וועט האָבען די קוילען אין זיין קאַפּ!“ און אזוי ווייטער.

אַ געשעפּטס־דייזענדער, וועלכער איז געזעסען שטיל אין אַ ווינקעל פון צימער, איז גלייך אַוועקגעלאָפּען צום בריגאדיע־זשאַנדאַרם און איהם איבערגעגעבען דעם געשפרעך, וואָס ער האָט געהערט. דער בריגאדיע־זשאַנדאַרם האָט גלייך געמאַכט אַן אַפיציעלען רעפּאָרט און האָט וויעדער אַרעסטירט דעם סעקרעטער — אַן אַפּטיקער פון שטראַסבורג. ער איז געבראַכט געוואָרען אין פּאָליציי־געריכט אין דעם זעלבען שטעדטעל באַר־סור־אוב, און ער האָט געקראָגען אַ מאַנאַט געפּענגגיס פאַר „אויסגעשפּראַך־כענע דראָהונגען געגען אַ ריכטער אין אַן עפענטליכען פּלאַץ“. דער באַראָן האָט דערנאָך געהאַט נאָך מעהר צופּעלע, און דער דאָרף האָט זיך ניט בערוהיגט ביז די צוויי פּרעמדע זיינען אָבגעפּאַהרען.

איך האָב דאָ דערזעהלט נור עטליכע פון די שפּיאַנען־געשיכטען, וואָס איך האָב געקענט דערזעהלען. אָבער ווען מען דענקט פון די טויער־דער פּערדאָרבענע מענשען, וועלכע געהען אַרום אויף דער וועלט, אויס־געהאַלטען פון אַלע רעגירונגען, — און זעהר אָפט גוט בעצאָהלט פאַר זייערע געמיינהייטען, — פון די נעצען, וועלכע זיי שפּרייטען אויס פאַר אַלערהאַנד מענשען אָהן אויבער־הכמות, פון די אונגעהייערע געלד־סומען, וואָס ווערען אַרויסגעוואָרפּען אויפּצוהאַלטען אַזאַ אַרמעע, וועלכע ווערט

אויסגעקליבען פון די ניעדעריגסטע שיכטען פון דער געזעלשאפט און פון דער געפענגניס-בעפעלקערונג; פון דער קאָרופּציאָן וואָס זיי ברענגען אַרײַן אין דער געזעלשאַפֿט אין אַלגעמיין, און אפילו אין די פּאַמיליען. פון מען ערשטוינט ווערען איבער דעם אונגעהייערען איבעל, וואָס ווערט אויף דעם אופן געבראַכט.

XV.

פּאָדערונגען פאַר אונזער בעפרייאונג זיינען כסדר אויפגעהויבען געוואָרען סיי אין דער פרעסע, סיי אין דעפוטירטען-קאָמער, — דער-הויפּט, ווייל אונגעפּעהר אין דער אייגענער צייט איז אויך לואיזע מישעל פּעראורטיילט געוואָרען, פאַר רויבעריי! לואיזע מישעל — וואָס פלעגט בוכשטעבליך אַלעמאָל אוועקגעגעבען איהר לעצטען שאַל אָדער מאַנטעל דער פרוי, וועלכע נויטיגט זיך אין דעם; זי, ביי וועמען מען האָט קיינ-מאָל ניט געקענט פּוּעל'ן, אין דער צייט פון איהר געפאַנגענשאַפֿט, זי זאָל געהמען פאַר זיך בעסערע שפּייז איידער איהרע מיטגעפאַנגענע, וואָרים זי האָט זיי שטענדיג אוועקגעגעבען וואָס מען האָט געשיקט פאַר איהר — זי איז פּעראורטיילט געוואָרען, צוזאַמען מיט נאָך אַ חבר, פּוּזשע, צו גייען יאָהר געפענגניס פאַר גאַסען-רויבעריי! דאָס האָט שוין געקלונגען צו-שלעכט אפילו פאַר די מיטעלקלאַס-אַפּאַרטמאָניסטען. איין טאָג האָט זי מאַרשירט אין פאַראויס פון אַ פּראָצעסיע פון אַרבייטסלאָזע, און פּערביי-געהענדיג אַ בעקעריי האָט זי פון דאָרטען גענומען עטליכע לעבלעך ברויט און זיי פּערטיילט צו די הונגעריגע דעמאָנסטראַנטען: אין דעם איז בעשטאַנען איהר רויבעריי. די בעפרייאונג פון די אַנאַרכיסטען איז אויף אַזאַ אופן געוואָרען דער קריעגס-רוף אַנטקעגען דער רעגירונג, און אין הערבסט פון 1887 זיינען אַלע מיינע חברים, מיט דער אויסנאַהמע פון דריי, בעפרייט געוואָרען דורך אַ דעקרעט פון פּרעזידענט גרעווי. דאָן איז דער אויסגעשריי צו גונסטען פון לואיזע מישעל און מיך געוואָרען נאָך שטאַרקער. אַלעקסאַנדער דער 3טער איז אָבער געווען געגען דעם; און איין טאָג האָט דער ערשטער מיניסטער, מ. פּרויסניע, ענטפּערענדיג אויף אַן אינטערפּעלאַציע אין דעפוטירטען-קאָמער, ערקלערט, אַז „דיפּלאָמאַט“ טישע שוועריגקייטען שטעהען אין וועג פון קראַפּאַטקי'ס בעפרייאונג.“ מאָדנע ווערטער אין מויל פון דעם ערשטען מיניסטער פון אַן אונאַב-הענגיג לאַנד; אָבער נאָך מאָדנערע ווערטער זיינען זינט דעמאָלט געהערט

געוואָרען אין צוזאמענהאַנג מיט יענער פערשאַלמענער אליאַנץ פון פראַנק-רייך מיט רוסלאַנד.

אין מיטען יאנואַר, 1886, זיינען ביידע, לואיזע מישעל און פּוּזשע, ווי אויך די פיער אונזערע, וואָס זיינען נאָך געוועזען אין קלערוואָ, בעפרייט געוואָרען.

מיין בעפרייאונג האָט אויך געמיינט די בעפרייאונג פון מיין פרוי פון איהר פרייוויליגער געפאנגענשאפט, אין דעם קליינעם דערפעל נעבען די געפענגניס-טהויערען, וועלכע האָט שוין אָנגעהויבען ווירקען אויף איהר געזונד, און מיר זיינען אוועק אין פאָריו צו פערברענגען עטליכע וואָכען מיט אונזער פריינד, עלי רעקלו — אַ זעהר בעדייטענדער שריפטשמעלער אין אנטראָפאָלאָגיע, וועלכער ווערט אָפט אויסער פראַנקרייך פערביטען אויף זיין אינגערען ברודער דעם געאַגראַף, עליזע. אַ וואַרעמע פריינד-שאַפט האָט פּעראַייניגט די צוויי ברידער פון זייער פריהעסטער יוגענד אָן. ווען די צייט איז געקומען, וואָס זיי האָבען געדאַרפט אַריינטרעטען אין אַן אַוניווערזיטעט, זיינען זיי צוזאַמען אוועק פון אַ קליין דערפעל אין דעם זשיראַנד-טהאַל נאָך שטראַסבורג, מאַכענדיג די ריזע צופוס, — בעגלייט, ווי ריכטיגע וואַנדער סטודענטען, פון זייער הונד; און ווען זיי האָבען זיך אָבגעשמעלט ערגעץ אין אַ דאָרף, האָט דער הונד געקראָגען דעם טעלער זופ, בעת דער מאַהלצייט פון די צוויי ברידער איז אָפטמאָל אינאָנאַצען בעשטאַנען פון ברויט מיט עטליכע עפעל. פון שטראַסבורג איז דער אינגערער ברודער אוועק נאָך בערלין, וואוהין ער איז צוגעצויגען געוואָרען דורך די לעקציעס פון דעם גרויסען ריטער. שפעטער-צו, אין די פערציגער יאָהרען, זיינען זיי ביידע געווען אין פאָריו. עלי רעקלו איז געוואָרען אַן איבערצייגטער פוריעריסט, און זיי האָבען ביידע געזעהן אין דער רעפובליק פון 1848 דאָס אָנקומען פון אַ נייער עפאָכע פון סאָציאַלער עוואָלוציע. דערפאַר האָבען זיי ביידע, נאָך נאַפאָליאָן דעם 3טענ'ס שטאַאַט-שטרייך, געמוזט פּערלאָזען פראַנקרייך, און האָבען אויסגעוואַנט דערט נאָך ענגלאַנד. ווען די אַמעסטיע איז אָבגעשטימט געוואָרען, און זיי האָבען זיך אומגעקעהרט נאָך פאָריו, האָט עלי דאָרטען רעדאַקטירט אַ פוריעריסטיש קאָאָפּעראַטיווע צייטונג, וועלכע איז שטאַרק פּערשפּרייט געוואָרען צווישען די אַרבייטער. עס איז ניט אַלגעמיין בעקאַנט, אָבער קען זיין אינטערעסאַנט צו פּערצייכענען, אַז נאַפאָליאָן דער 3טער, וועל-כער האָט געשפּיעלט די ראָלע פון אַ צעזאַר, — און האָט זיך אינטער-רעסירט, ווי עס פאַסט פאַר אַ צעזאַר, מיט דער לאַגע פון די אַרבייטער-קלאַסען, — פלעגט שיקען איינעם פון זיינע אַדוואַטאַטען אין דער דרוקעריי פון דער צייטונג, יעדעס מאָל ווען זי האָט זיך געדרוקט, איהם

צו ברענגען אין די טוליערען דעם ערשטען בויגען, וואָס איז אַרויס פון דער פרעם. שפעטער-הין איז ער אפילו געווען גרייט צו פארטאָניזירען די אינטערנאַציאָנאַלע אַרבייטער'ס אַסאַציאַציע, מיט דער בעדינגונג, אַז זי זאָל אַריינשטעלען אין אַיינעם פון איהרע בעריכטען עטליכע צוטרוי-אונגס ווערטער צו די גרויסע סאָציאַליסטישע פלענער פון דעם צעזאַר; און בעת די אינטערנאַציאָנאַליסטען האָבען זיך ענטשידען ענטזאָגט צו טהאָן עפעס דער גלייכען, האָט ער אָבענגעגעבן אַ בעפעל צו אונטערדרי-קען דעם אינטערנאַציאָנאַל.

ווען די קאָמונע איז פראַקלאַמירט געוואָרען, האָבען זיך ביידע ברידער מיט'ן גאַנצען האַרצען אָנגעשלאָסען אַן איהר, און עלי האָט אָנגענומען דעם פּאָסטען פון אויפזעהער אין דער נאַציאָנאַל-ביבליאָטעק און אין דעם לאַווער מוזעאום אונטער וואַיאַן. מיר האָבען צו פערדאַנ-קען אין אַ גרויסער מאָס זיין אויסגערעכענטקייט און שווערער אַרבייט, וואָס די אונגעצבאַרע אוצרות פון מענשליכען וויסען און קונסט, וועלכע האָבען זיך אָנגעזאַמעלט אין יענע צוויי אינסטיטוציעס, זיינען גאַנץ געבליבען אין דער צייט, וואָס פאַריז איז באַמבאַדירט געוואָרען פון טהיער'ס אַרמעען און אין דער גרויסער שרפה, וואָס האָט דערנאָך געפאַלגט. אַ ליידענשאַפטליכער ליעבהאַבער פון דער גריכישער קונסט, און גרינדליך בעקאַנט מיט איהר, האָט ער די טהיערסטע סטאַטוען און וואַזען פונ'ם לאַווער געלאָזט פערפאַקען און זיי אַוועקגעשטעלט אין די קעלער-געוועלבען, בעת די גרעסטע פאַרויכטיגקייטס מאַסענגעלען זיינען גענומען געוואָרען אַוועקצולעגען אין אַ זיכערען פּלאַץ די ווערטפולסטע ביכער פון דער נאַציאָנאַל-ביבליאָטעק, און צו בעשיצען די געביידע פון דעם פּייער, וואָס האָט געבושעוועט אַרום איהר. זיין ווייב, אַ מוטטהיגע פרוי, אַ ווירדיגע חב'ר'טע פון דעם פּילאָזאָף, בעגלייט פון איהרע צוויי קליינע אינגלעך אין גאַס, האָט אין דער אייגענער צייט אַרגאַניזירט אין איהר קוואַרטאַל פון שטאָרט אַ סיסטעם ווי צו שפּייזען דעם פּאָלק, וואָס האָט איינפאַך געהונגערט אין דער צייט פון דער צווייטער בעלאַנגערונג. אין די לעצטע עטליכע וואָכען פון איהר עקזיסטענץ האָט די קאָמונע ענדליך בעגריפען, אַז די בעזאַרגונג פון שפּייז פאַר'ן פּאָלק, וואָס איז געבליבען אָהן מיטלען זיך אַליין צו פערזאָרגען, האָט געדאַרפט זיין די ערשטע אויפגאַבע פון דער קאָמונע, און פרייוויליגע האָבען אַרגאַניזירט די היף. עס איז געווען אַן איינפאַכער צופאַל, וואָס עלי רעקלו, וועלכער איז פערבליבען אויף זיין פּאָסטען ביז דער לעצטער מינוט, האָט זיך אַרויסגעדערעהט פון צו ווערען דערשאָסען פון די ווערסאָלער סאָלדאַטען; און אַזוי ווי ער איז פעראַורטיילט געוואָרען אַרויסגעשיקט צו ווערען פון

לאַנד, — דערפאר וואָס ער האָט געוואַנט אָנצונעמען אזא ניצליכען דיענסט אונטער דער קאָמונע, — איז ער אוועק מיט זיין פאַמיליע אין גלות. איצט, אומקעהרענדיג זיך צוריק אין פּאַרזי, האָט ער וויעדער אויפגענומען זיין לעבענס־ווערק, די עטהנאָלאָגיע. וואָס דאָס דאָזיגע ווערק איז אזוינס, קען מען אורטיילען פון עטליכע, זעהר וועניגע קאַפיט־לען פון דעם, וועלכע זיינען פערעפענטליכט געוואָרען אין בוך־פּאַרם אונטער די טיטלען „פרימיטיווע פעלקער“ און „די אויסטראַליער“, ווי אויך פון דער געשיכטע פון דעם אורשפרונג פון רעליגיאָנען, וועלכע שטעלען צוזאַמען דעם תּמצית פון זיינע לעקציעס אין דער „עקאל דעם העוטס עטיוודס“ (הויך־שולע) אין ברוסעל, — אַן אינסטיטוציע וואָס זיין ברודער האָט געגרינדעט. אויף דעם גאַנצען געביעט פון דער עטהנאָ־לאָגישער ליטעראַטור ניט עס ניט פיעל ווערק, וואָס זאָלען אויף אזוי פיעל זיין דורכדרונגען מיט אזא גרינדליכער און סימפּאַטישער פּער־שטענדיג פון דער ווירקליכער נאַטור פון דעם פרימיטיווען מענשען. וואָס איז שייך זיין געשיכטע פון רעליגיאָנען (א טייל פון וועלכער עס איז פערעפענטליכט געוואָרען אין דער צייטשריפט „סאָסיעטע נאָוועל“ („נייע געזעלשאַפט“), און וועלכע ווערט איצט פּאַרגעזעצט אין „הומא־ניטע נאָוועל“ („נייע מענשהייט“), וועלכע פערנעהמט דעם פּלאַץ פון דער ערשטער), וואָס איך צו בעהוויפטען, אז עס איז דאָס בעסטע ווערק איבער דעם געגענשאַטאַנד, וואָס איז ביז אַהער ערשינען; בלי ספק העכער פאר הערבערט ספּענסער'ס פּערזוך אין דער אייגענער ריכטונג, ווייל הערבערט ספּענסער, מיט זיין גאַנצען אונגעהייערען אינטעלעקט, בעזיצט ניט יענע פּערשטענדיג פאַר דער ניט־געקוינסטעלטער און איינ־פאכער נאַטור פון דעם פרימיטיווען מענשען, וועלכע עלי רעקלו פּער־מאָנט ביז צו אַ זעלטענער פּאָלקאָמענהייט, און צו וועלכער ער האָט צו־געטראָגען אַן אויסערגעווענהליך ברייטעם וויסען פון אַ שטאַרק פּער־נאַכעסיגטען צווייג פון פּאָלקס־פּסיכאָלאָגיע, — די ענטוויקלונג און אומגעשאַטאַלטונג פון אמונות. עס איז איבעריג צו רעדען פון עלי רעקלו'ס אונגענדליך גוטען כאַראַקטער און בעשיידענהייט, אָדער פון זיין הויכער אינטעליגענץ און אונגעהייערער קענטניס פון אַלע ענינים וואָס זיינען נוגע דער מענשהייט; דאָס אַלעס איז איינגעשאַסען אין זיין סטיל, וועלכער איז זיינער און קיין אַנדערענס. מיט זיין בעשיידענהייט, מיט זיין געאַסענער בענעהמונג און זיין טיעף פּילאָזאָפּישען איינבליק, איז ער דער טיפּ פון דעם גריכישען פּילאָזאָף פון אַלטערטום. אין אַ געזעל־שאַפט, וועלכע איז וועניגער פּערקאכט אין פּאַטענטירטער בילדונג און ספּעציאַליזירטען אונטערריכט, און לעגט מעהר געוויכט אויף דער ענט־

וויקלונג פון ברייט הומאניטערע בעגריפען, וואָלט ער געווען אַרומגע-
רינגעלט פון מהנות תלמידים, ווי איינער פון זיינע גריכישע פּראָטאַ-
פּיען.

א זעהר לעבשאפטע סאָציאַליסטישע און אַנאַרכיסטישע בעוועגונג
איז אָנגעגאַנגען אין דער צייט וואָס מיר האָבען דאָרט פּערבראַכט. לואיווע
מישעל האָט יעדען אבענד געהאַלטען פּאַרטעגע און האָט אַרויסגערופען
אַן ענטהוויאָזם ביי איהרע צוהערער, סיי זיי זיינען בעשטאַנען פון
אַרבייטער, סיי זיי זיינען געווען צונויפגעשטעלט פון מיטעלקלאַס-
מענשען. איהר אַזוי-אויך גרויסע פּאַפּולאַריטעט איז געוואָרען נאָך גרע-
סער, און האָט זיך פּערשפּרייט אפילו צווישען די אַוניווערזיטעט-
סטודענטען, וועלכע האָבען אפשר געהאַסט פּאַרטגעשריטענע אידעען,
אַבער האָבען אין איהר פּערגעטערט די אידעעלע פּרוי. בעת איך בין
געווען אין פּאַריז, איז אין אַ קאַפּע פּאַרגעקומען אַ גאַנצער אויפרוהר,
צוליב דעם וואָס אימיצער האָט אין געגענוואָרט פון סטודענטען גערעדט
מיט אומ-כבוד וועגען לואיווע מישעל. די יונגע לייט האָבען זיך פאַר
איהר אָנגענומען און געמאַכט אַ גרויסען טומעל, צוברעכענדיג אלע
מישען און גלעזער, וואָס האָבען זיך געפונען אין דער קאַפּע. איך האָב
אויך איין מאָל געהאַלטען אַ פּאַרטראַג איבער אַנאַרכיזם פאַר אַן עולם
פון עטליכע טויזענד מענשען, און באַלד נאָכ'ן פּאַרטראַג האָב איך פּער-
לאָזען פּאַריז, איידער די רעגירונג איז געווען אים שטאַנד צו געהאָרען
די אויפפאַדערונגען פון דער רעאַקציאָנערער און פּראָדוסישער פּרעסע,
וועלכע האָבען ניט אַנדערס פּערלאַנגט, איך זאָל אויסגעוויזען ווערען פון
פּראַנקרייך.

פון פּאַריז זיינען מיר אַוועק נאָך לאַנדאָן, וואו איך האָב וויערער-
אַמאָל געפונען זיינע צוויי אַלטע פּריינד סטעפּניאַק און טשייקאָוסקי.
דאָס לעבען אין לאַנדאָן איז שוין מעהר פאַר מיר ניט געווען אַזוי טרויעריג,
שלעפּעריג, ווי מיט פיער יאָהר צוריק. מיר האָבען זיך בעזעצט אין אַ קליין
הייזעל אין האַרראָן. מיר האָבען זיך וועניג געקיימערט וועגען די מעבעל
פון דעם הייזעל; אַ היבשען טייל פון די מעבעל האָב איך אַליין געמאַכט,
מיט דער הילף פון טשאַיקאָוסקי'ן, — ער איז געווען אין די פּעראַייניגטע
שטאַטען און האָט זיך דאָרטען אויסגעלערענט אַביסעל סטאַלעריי, —
מיר האָבען זיך אָבער שטאַרק געפּרעהט מיט דעם קליינעם פּלאַץ פון שווע-
דען מיידלעסעקס'ער ליים, וואָס מיר האָבען געהאַט אין אונזער נאָרטען.
מיין פּרוי און איך האָבען זיך מיט גרויס חשק גענומען צו גערטנעריי,
אַזוי ווי איך האָב שוין פּריהער איינגעזעהן די וואונדערבאַרע רעוולטאַטען
וואָס מען קען אַרויסקריגען פון דעם, בעקאַנענדיג זיך מיט די שריפטען

פון טאָובעו און אײניגע פּאַרײזער מאַרק־גערטנירער, און פון אונזער אײגענעם עקספּערײמענט אין דעם געפּענגניס־גאַרטען פון קלערוואָ. וואָס אָנבעלאַנגט מיין פּרוי, וועלכע איז קראַנק געוואָרען אויף טיפּוס־פּיבער באַלד ווי מיר האָבען זיך בעזעצט אין האַרדאַו, האָט די אַרבייט אין גאָר טען, אין דער צײט פון איהר געזונד ווערען, געהאַט אויף איהר געזונד אַ פּיעל מעהר ערהאַלענדע ווירקונג, ווי ווען זי וואָלט פּערבראַכט אין דעם בעסטען סאַנאַטאָריום.

אײדער דער זומער האָט זיך געענדיגט האָט מיך געטראָפּען אַ שווע־רער קלאָפּ. אײך האָב זיך דערוואוסט, אַז מיין ברודער אַלעקסאַנדער איז שוין ניט געווען מעהר צווישען די לעבעדיגע.

אין פּערלויף פון די יאָהרען, וואָס אײך בין געווען אין אויסלאַנד, אײדער מיין פּערהאַפּטונג אין פּראַנקרײך, האָבען מיר זיך ניט איבערגע־שריבען אײנער מיט דעם אַנדערען. לײב האָבען אַ ברודער, וועלכער ווערט פּערפּאָלגט פאַר זײנע פּאָליטישע מײנונגען, איז אין די אױגען פון דער רוסישער רעגירונג פּעררעכענט פאַר אַ חטאָ. צו שטעהן מיט איהם אין פּערבינדונג נאָכדעם ווי ער איז געוואָרען אַ פּליכטלינג, איז שוין אַ פּער־ברעכען. דעם צאַר'ס אָן אונטערטאָן מוז האַסען אַלע רעבעלען אַנטקעגען דעם אַלערהעכסטען הערשער'ס אויטאָריטעט, — און אַלעקסאַנדער איז געווען אין די לאַפּעס פון דער רוסישער פּאָליצײ. אײך האָב זיך דעריבער ענטשידען ענטזאָגט פון שרײבען צו איהם אָדער צו וועמען עס איז פון מײנע קרובים. נאָכדעם ווי דער צאַר האָט אויפגעשריבען אויף אונזער שוועסטער העלענאַ'ס פּעטיציע „פּוסט פּאָסידײט“, איז שוין מעהר קײן האָפּענונג ניט געווען אויף מיין ברודער'ס באַלדיגער בעפּרייאַונג. צוויי יאָהר נאָך דעם איז ערנאַנט געוואָרען אַ קאָמיטעט, וואָס זאָל בעשטימען טערמינען פאַר די, וועלכע זײנען אַרויסגעשיקט געוואָרען אין סיביר אָהן אַ משפּט, פאַר אַן אונבעשטימטער צײט, און מיין ברודער האָט געקראָגען פּינף יאָהר. צוזאַמען מיט די צוויי יאָהר וואָס ער איז שוין דאָרט אָבגע־זעסען, איז דאָס געוואָרען זיעבען. דאָן איז אַ נײער קאָמיטעט בעשטימט געוואָרען פון לאָרים מעליקאָף, און דער האָט איהם צוגעלעגט נאָך פּינף יאָהר. מיין ברודער האָט אויף אַזאַ אופן געזאָלט בעפּרייט ווערען אין אַקטאָבער 1886. אַלעס צוזאַמען איז ער געווען צוועלף יאָהר פּערשיקט, צוערשט אין אַ קלײן שטעטלע אין מורח־סיביר, און דערנאָך אין טאַמסק, — דאָס הײסט, אין די פּאָלענדישע פון מערב־סיביר, וואו ער האָט זאָגאַר ניט געהאַט דעם טרוקענעם און געזונדען קלימאַט פון די הויכע פּרעריען ווייטער אין מזרח.

ווען איך בין געזעסען אין געפענגניס פון קלערנאָף האָט ער צו מיר געשריבען, און מיר האָבען זיך איבערגעביטען מיט עטליכע בריעף. ער האָט געשריבען, אז אַבוואויף אונזערע בריעף וועלען געלעזען ווערען פון דער רוסישער פּאָליציי אין סיביר און פון די פּראַנציוזישע געפענגניס־בעאַמטע אין פּראַנקרייך, איז דאָך כּדאי זיך דורכצושרייבען, אפילו אונטער אזא צווייפּאַכער אויפזיכט. ער האָט גערעדט פון זיין פּאַמיליען־לעבען, פון זיינע דריי קינדער, וועמען ער האָט זעהר אינטערעסאַנט בעשריבען, און פון זיין אַרבייט. ער האָט מיר ערנסט געראַטהען, איך זאָל האַלטען אָפּען די אויגען אויף דער ענטוויקלונג פון דער וויסענשאַפּט אין איטאַליען, וואו עס ווערען אָנגעפיהרט אויסגעצייכענטע און אָריגינעלע פּאַרשונגען, וועלכע בלייבען אָבער אונבעקאַנט אין דער וויסענשאַפּטליכער וועלט, ביז וואַנען זיי ווערען עקספּלואַטירט אין דייטשלאַנד; און ער האָט מיר געגעבען זיינע מיינונגען וועגען דעם וואַהרשיינליכען פּראָגרעס פון פּאָליטישען לעבען אין רוסלאַנד. ער האָט ניט געגלויבט, ווי מיר, אין דער מעגליכקייט אז רוסלאַנד זאָל אין דער נאָהענטער צוקונפּט האָבען אַ קאָנטיטווציאָנעלע הערשאַפּט, אויף דעם שטייגער פון די וועסט־איייראָפּע־אישע פּאַרלאַמענטען; ער האָט אָבער געהאַפּט — און געהאַלטען אז פּאַר דערוויילע איז עס גאַנץ גענוג — אויף דער צינויפרופּונג פון אַ מין בעשטימענדע נאַציאָנאַל־פּערזאָנלונג (א „זעמסקי סאַבאָראַ“ אָדער „גענע־ראַל־שטאַמען“). זי וועט ניט שאַפען קיינע געזעצען, זי וועט נאָר בלויז אויסאַרבייטען די פּלענער פאַר געזעצען, צו וועלכע די קיזוערליכע מאַכט און דער שטאַטס־דראַטה וועלען געבען אַ בעשטימטע פּאַרם און זייער ענדליכער צושטימונג.

מעהר פון אַלץ האָט ער מיר געשריבען וועגען זיין וויסענשאַפּטליכער אַרבייט. ער האָט אַלעמאָל געהאַט אַן אויסגעשפּראַכענע נייגונג צו אַסט־ראַנאַמיע, און בעת מיר זיינען געווען אין פעטערבורג האָט ער אַרויסגע־געבען אין דער רוסישער שפּראַך אַן אויסגעצייכענטע רעזומע פון אַלעס וואָס מיר ווייסען מכּח די פּאַלענדע שטערן. מיט זיין פיינעם קריטישען שכל האָט ער באַלד איינגעזעהן די שטאַרקע און די שוואַכע פּונקטען פון די פּערשיידענע היפּאָטעזען; און איהם איז געלונגען, אָהן אַ געניגנדרער קענטניס פון מאַטעמאַטיק, נאָר דורך זיין מיטגעבאַרענער גרויסער פּאַר־שמעלונגס־קראַפּט, אויפצופאַסען די רעזולטאַטען פון די העכסט קאָמפּלי־צירטע מאַטעמאַטישע פּאַרשונגען. לעבענדיג מיט זיין פּאַרשמעלונגס־קראַפּט צווישען די בעוועגליכע הימעל־קערפּער, האָט ער אָפּטמאָל בעסער בעגריפּען זייערע קאָמפּליצירטע בעוועגונגען איידער מאַנכע מאַטעמאַטי־קער, — דערהויפּט די ריינע אַלגעבראַאיסטען, — וועלכע זיינען עולף צו

פערזעהן די ווירקליכקייטען פון דער פיזישער וועלט און זעהען מעהר גארנישט אויסער זייערע אייגענע פארמולען. אונזערע פעטערבורגער אסטראנאמען האָבען צו מיר גערעדט מיט גרויס אַכטונג וועגען דעם דאָזיגן גען ווערק פון מיין ברודער. איצט האָט ער זיך אונטערנומען צו שטודירען די סטרוקטור פונ'ם אוניווערום; צו אַנאַליזירען די פאקטען און היפּאָטעזעס פון די זונען-וועלטען, שמערן-סיסטעמען און נעבעלעך אין דעם אונטערליכען רוים, און אויסצוארבייטען די פראָבלעמען פון זייער גרופּיר-רונג, זייער לעבען, און די געזעצען פון זייער ענטוויקלונג און אונטערנאנג. דער אסטראנאָם פון פּוּלְקָוּוּע, גוֹלְדֶען, האָט זעהר שטאַרק געהאַלטען פון דעם דאָזיגען ווערק אַלעקסאַנדער'ס, און ער האָט איהם ברעפליך פאַר געשטעלט פאַר מר. האָלדען אין די פּעראַייניגטע שטאַטען, פון וועמען, זייענדיג אונלענגסט אין וואַשינגטאָן, איך האָב געהאַט דאָס פּערזענליכע צו הערען אַ הויכע אַבשעצונג פון דעם ווערט פון די דאָזיגע פאַרשונגען. די וויסענשאַפט נויטיגט זיך פון צייט צו צייט זעהר שטאַרק אין אַזעלכע וויסענשאַפטליכע ספּעקולאַציעס פון אַ העכערער מדרגה, וואָס ווערען געמאַכט פון אַ פּלייסיג פאַרשענדען, קרויטישען און אין דער אייגענער צייט ערפינדערישען גייסט.

אַבער אין דער קליינער סיבירישער שטערמעל, ווייט אַוועק פון די אַלע ביבליאָמעקען, ניט זייענדיג ביכולת נאָכצופאַלגען דעם פראָגראַם פון דער וויסענשאַפט, איז עס איהם נאָר געלונגען צו פּערקערפּערען אין זיין ווערק די פאַרשונגען, וואָס זיינען געמאַכט געוואָרען ביז צו דער צייט וואָס ער איז פּערשיקט געוואָרען. אַ סך בעדייטענדע ווערק זיינען זינט יענער צייט געשאַפּען געוואָרען. ער האָט עס געוואוסט, ווי אזוי אָבער האָט ער געקענט צוקומען צו די נויטיגע ביכער, אזוי לאַנג ווי ער איז געבליבען אין סיביר? דאָס דערנעהנטערען זיך פון דער צייט פון זיין בעפרייאונג, האָט איהם אויך ניט אַריינגעגעבען קיין שטאַרקע האַפּענונגען. ער האָט געוואוסט, אַז מען וועט איהם ניט ערלויבען צו וואוינען אין וועלכער עס איז פון די אוניווערזיטעט-שטעדט אין רוסלאַנד, אָדער אין מערב-איראָפּא, נאָר זיין פּערשיקונג אין סיביר וועט בעגלייט ווערען פון אַ צווייטען גלות, פּלייכט נאָך אַן ערגערער ווי דער ערשטער, אין ערגעץ אַ פּערוואָרפען דערפּעל אין מזרח-רוסלאַנד.

„צייטענווייז פאַלט אויף מיר אַן אַ פּערצווייפלונג, וואָס איז עהנליך צו פּאַוסט'ס“, האָט ער מיר געשריבען. ווען די צייט פון זיין בעפרייאונג איז שוין געווען נאָר נאָהענט, האָט ער זיך בענוצט מיט איינעם פון די לעצטע דאַמפּפּערס, איידער די נאַוויגאַציע האָט זיך געשלאָסען, און האָט אַוועקגעשיקט זיין פרוי און קינדער נאָך רוסלאַנד. און אין איינער פון די

מעלאַנכאָלישע נעכט האָט די דאָזיגע פּערצווייפּלונג געמאַכט אַ סוף צו זיין לעבען.

אַ פינסטערער וואָלקען איז געהאַנגען איבער אונזער הויז פאַר פּיעלע מאָנאַטען, — ביז וואַנען אַ שטראַהל ליכט האָט אין איהר אַריינגערונגען, בעת עס איז געקומען אויף דער וועלט, דעם נעקסטען פּריהלינג, אַ קליין וועזענדעל, אַ מיידעלע וואָס טראָגט מיין ברודער'ס נאָמען, און מיט איהר הילפּלאָזען געוויין האָט זי געמאַכט ציטערען נייע סטרוגעס אין מיין ברוסט.

XVI

אין 1886 איז די סאָציאַליסטישע בעוועגונג אין ענגלאַנד געווען אין פולען שוואַנג. גרויסע אַרבייטער־קערפּערשאַפטען האָבען זיך אָן איהר אָנגעשלאָסען אין אלע הויפט־שטערט, ווי אויף אַ צאָהל מיטעל־קלאַס־מענשען, דערהויפּט יונגע, וועלכע האָבען דער בעוועגונג געהאַלפּען אויף פּערשיידענע אופנים. אַ ביטערער קריזיס האָט יענעם יאָהר געהערשט אין די מייסטע פּאַכען, און יעדען אין דער פּריה, און אָפּטמאָל דעם גאַנצען טאָג, האָב איך געהערט גרופּען אַרבייטער אַרומגעהענדיג אין די גאַסען זינגענדיג „מיר האָבען קיין אַרבייט ניט“, אָדער עפעס אַ הימעל, און האָבען געבעטעלט ברויט. מענשען פלעגען זיך צונויפקומען ביינאַכט מחנות־ווייז אין „טראַפּאַלגער סקווער“, דאָרטען צו שלאָפּען אונטער'ן פּרייען הימעל, אין רעגען און ווינד, אונטערבעטענדיג זיך און צודעקענדיג זיך מיט צייטונגען; און איין טאָג אין פּעברואַר האָט אַן עולם מענשען, נאָכדעם ווי זיי האָבען אויסגעהערט די רעדען פון בערנס, היינריכאָן און טשעמפּיאָן, זיך אַ לאָז געטהאָן אין „פּיקאַדילי“ און האָבען אויסגעשלאָגען עטליכע פּענסטער אין די גרויסע געשעפטען. פּיעל וויכטיגער אָבער, איידער דער דאָזיגער אויסברוך פון אונצופריעדענהייט, איז געווען דער גייסט, וואָס האָט געהערשט אונטער דעם אַרעמערען טייל פון דער אַרבייטער בעפעל־קערונג אין די פּאַרשטערט פון לאַנדאָן. דער גייסט איז געווען אַזעלכער, אַז ווען די פּיהרער פון דער בעוועגונג, וועלכע זיינען אָנגעקלאָגט געוואָרען פאַר די אונאַרדנונגען, וואָלטען געקראָגען שווערע שטראַפּען, וואָלט ער זיך ענטוויקעלט אין אַזאַ געפּיהל פון האַס און ראַכע, וואָס איז ביז אַהער ניט בעקאַנט געווען אין דער געשיכטע פון דער אַרבייטער בעוועגונג אין ענגלאַנד; די סימפּטאָמען אָבער פון אַזאַ געפּיהל זיינען געווען גוט קענטיג

אין 1886, און ער וואָלט אָבערדרוקט זיין שטעמפּעל אויף דער ווייטער-דיגער בעוועגונג אויף יאָהרען און יאָהרען שפּעטער. די מיטעלקלאַסען אָבער האָבען ווי עס ווייזט אויס בעגריפען די געפּאָהר. בעדייטענדע געלד-סומען זיינען געזאַמעלט געוואָרען אין דעם מערכ-טייל כדי צו פּערגרייך גערען דעם עלענד אין דעם מורח-טייל, — דאָס איז פּערשטעהט זיך ניט געווען גענוג אָבצושוואַכען די ווייט-פּערשפּרייטע אָרעמקייט, עס איז אָבער געווען גענוג צו ווייזען, וועניגסטענס, אז עס איז דאָ דער גוטער ווילען עפעס צו טהאָן. וואָס אָנבעלאַנגט די אורטיילען, וואָס זיינען אַרויס-געגעבען געוואָרען אויף די אָנגעקלאַגטע פּיהרער, זיינען זיי געווען בעשרענקט אויף צוויי אָדער דריי חדשים געפּענגניס.

די אינטערעסע אין סאָציאַליזם און אין אַלערליי רעפּאָרם-פלענער און איבערבויאונג פון דער געזעלשאַפט איז געווען זעהר גרויס צווישען אַלע קלאַסען מענשען. מיט דעם אָנהויב פון הערכסט און דורכ'ן גאַנצען ווינטער, האָט מען מיך איינגעלאַדען צו האַלטען פּאָרטריגע איבער'ן גאַנצען לאַנד, טיילווייז וועגען די געפּענגניסען, דעהוויפט אָבער וועגען אַנאַרכיסטישען סאָציאַליזם, און איך האָב אויף דעם אופן בעזוכט כמעט יעדע גרויסע שטאָדט אין ענגלאַנד און שאַטלאַנד. אַלס אַ רעגל פּלעג איך אָננעהמען די ערשטע איינלאַדונג וואָס איך האָב געקראָגען אויף אַן אונ-טעהאַלטונג אין דעם אבענד פון דעם פּאָרטראַג, און עס איז דעריבער אויסגעקומען, אז איין אבענד האָב איך פּערכראַכט אין דעם פּאַלאַץ פון אַ רייכען מאַן, און דעם צווייטען אין דער ענגער דירה פון אַן אַרבייטער-פּאַמיליע. יעדען אבענד האָב איך זיך געזעהן מיט אַ בעדייטענדער צאָהל מענשען פון אַלע קלאַסען; און סיי אין דעם קליינעם גאַסט-צימער פון דעם אַרבייטער, סיי אין דעם עמפּאַנגס-צימער פון דעם רייכען, זיינען פּאָרגעקומען די לעבהאַפטסטע דיסקוסיאָנען איבער סאָציאַליזם און אַנאַר-כּיזם ביז שפּעט אין דער נאַכט, — מיט האַפּענונג אין דעם הויז פון דעם אַרבייטער, מיט שרעק אין דעם פּאַלאַץ, אָבער אומעטום מיט דער אייגע-נער ערנסטקייט.

אין דעם הויז פונ'ם רייכען זיינען די הויפט-פּראָגען געווען, „וואָס ווילען די סאָציאַליסטען? וואָס האָבען זיי בדעה צו טהאָן?“ און דערנאָך, „וואָס זיינען די קאָנצעסיעס, וועלכע מוזען אַבסאָלוט געמאַכט ווערען אין אַ געוויסען מאָמענט, כדי אויסצומיידען ערנסטע צוואַמענשטויסונגען?“ אין אונזערע געשפּרעכען האָב איך זעלטען געהערט, אז די גערעכטיגקייט פון די סאָציאַליסטישע טענות זאָלען איינפאַך ווערען אָנגעלייקענט, אָדער בעצייכענט ווערען אַלס פּשוט'ער אונזין. איך האָב אָבער געטראָפּען אַ פּעסטע איבערצייגונג, אז אַ רעוואָלוציע איז אין ענגלאַנד אונגעגלייך;

אז די פאָדערונגען פון די אַרבייטער מאַסען האָבען נאָך ניט דערנרייכט ניט די קלאַרקייט, ניט די ברייטקייט פון די סאָציאַליסטישע פאָדערונגען, און אז די אַרבייטער וועלען זיך צופריעדענשטעלען מיט א סך וועניגער; אזוי אז די זייטיגע קאָנצעסיעס, וועלכע געהען אזוי ווייט ווי די אויס-זיכטען אויף א קליינער פערגרעסערונג פונ'ם וואוילזיין, אָדער אביסעל מעהר פרייע צייט, וועלען אָנגענומען ווערען פון די אַרבייטער קלאַסען אין ענגלאַנד אויף דערוויילע, אַלס אַ הבטחה אויף נאָך מעהר אין דער צוקונפט. „מיר זיינען אַ לאַנד פון לינקען-צענטער; מיר לעבען אויף פשרות“, האָט מיר איינמאַל געזאָגט אַן עלטערער מיטגליעד פון פאַרלאַ-מענט, וועלכער האָט געהאַט אַ ברייטע ערפאַהרונג פון דעם לעבען אין זיין פאַטערלאַנד.

אין די אַרבייטער-וואוינונגען האָב איך אויך בעמערקט אַן אונטער-שייד אין די פראַגען, וואָס זיינען מיר געשטעלט געוואָרען אין ענגלאַנד, פון די וואָס מען האָט מיך געפרעגט אויפ'ן קאָנטינענט. די אַרבייטער פון די לאַטיינישע לענדער האָבען זיך שטאַרק אינטערעסירט מיט אַלגעמיינע פרינציפען, די טיילווייזע אָנווענדונג פון וועלכע וועלען בעשטימט ווערען פון די פרינציפען גופא. אויב אַ געוויסער מוניציפאַל-ראַטה בעשטימט אַ פאָנד צו שטיצען אַ סטרייק, אָדער צו בעזאָרגען די שול-קינדער מיט מאַהלצייטען, לעגען זיי אויף דעם ניט קיין פיעל געוויכט. דאָס ווערט ביי זיי בעטראַכט פאַר אַ גאַנץ נאַטירליכע זאַך. „פערשטעהט זיך, אַ קינד וואָס איז הונגעריג קען ניט לערנען“, וואָלט געזאָגט אַ פראַנצויזישער אַרבייטער, „מען מוז איהם געבען צו עסען“. „נו, אודאי איז דער אַרבייט-געבער געווען אונגערעכט, וואָס ער האָט געצוואונגען די אַרבייטער צו סטרייקען“. דאָס איז אַלץ וואָס מען זאָגט, און מען ווערט ניט נתפעל פון אַזעלכע קליינע קאָנצעסיעס צו די קאָמוניסטישע פרינציפען פון דער היינטיגער אינדיוידואַליסטישער געזעלשאַפט. די געדאַנקען פון דעם אַרבייטער געהען אַוועק ווייטער ווי די פּעריאָדע פון אַזעלכע קאָנצעסיעס, און ער פרעגט, צי דאָרף די קאָמונע, אָדער די אַרבייטער-יוניאָנס, אָדער דער שטאַט זיך אונטערנעהמען די אָרגאַניזירונג פון דער פראָדוקצאַן; צי דער פרייער אָבמאַך אַליין וועט זיין גענוג אויפצוהאַלמען די געזעל-שאַפט אין דער נויטיגער אָרדנונג? וואָס פאַר אַ מאַראַלער גדר וואָלט קענען זיין, אויב די געזעלשאַפט וועט זיך אָבזאָגען פון איהרע היינטיגע צוואַנגס-פאַקטאָרען? ער פרעגט, צי אַן ערוועהלטע דעמאָקראַטישע רעגירונג וועט זיין ביכולת דורכצופיהרען ערנסטע ענדערונגען אין אַ סאָציאַליסטישער ריכטונג, און צי מוזען ניט די דורכגעפיהרטע פאַקטען קומען פריהער אידער די געזעצגעבונג, און דער גלייכען. אין ענגלאַנד

אַבער איז די הויפט-געווייכט געלעגט געוואָרען אויף אַ רייע פּאַליאַטיווע קאָנצעסיעס, וועלכע זיינען שטופּענווייז געוואַקסען אין זייער וויכטיג-קייט. פון דער אַנדער זייט אַבער האָט עס אויסגעוויזען, אז די פּראַגע מכּה דער אונגעליכקייט פון דער שטאַטליכער פּערוואַלטונג פון די אינדוס-טריען איז שוין לאַנג צוריק בעשלאָסען געוואָרען אין די מוחות פון די אַרבייטער, וועהרענד דאָס וואָס זיי האָט אַם מייסטען אינטערעסירט איז געווען די פּראַגע פון דער קאָנסטרוקטיווער דורכפיהרונג, ווי אויף די פּראַגע, ווי אזוי מען קען קומען צו דער לאַגע, וואָס זאָל מאַכען מעגליך דאָס צו פּערווירקליכען. „גוט, קראַפּאַטקין, לאָמיר זיך פּאַרשטעלען, אז מאַרגען נעהמען מיר איבער אין אונזערע הענד די ווערפטען (דאָקען) פון אונזער שטאַט. ווי רעכענט איהר מיר זאָלען עס פּערוואַלטען?“ פּלעגט מען מיר, צום ביישפּיעל, פּרעגען אזוי געשווינד ווי מיר האָבען זיך אוועק-געזעצט אין דעם גאַס-צימער פון אַן אַרבייטער. אָדער, „אונז געפּעלט ניט די אידעע, אז דער שטאַט זאָל פּערוואַלטען די באַהענען, און די היינטיגע פּערוואַלטונג דורך די פּרוואַט קאָמפּאַניען איז אַרגאַניזירטער רויב. לאָמיר אַבער אָננעהמען אז די אַלע באַהענען געהערען צו די אַרבייטער. ווי אזוי וואָלט מען עס געקענט אַראַנזשירען, אז זיי זאָלען ריכטיג אַרבייטען?“ דער מאַנגעל פון אַלגעמיינע אידעען איז אַלזאָ אויסגעפּילט געוואָרען דורך אַ וואונש זיך אַריינצולאָזען טיעפּער אין די איינצעלהייטען פון די ווירקליכקייטען.

אַ צווייטער שטריך פון דער בעוועגונג אין ענגלאַנד איז געווען, די בעדייטענדע צאָהל מיטעלקלאַס-מענשען, וועלכע האָבען איהר געשטיצט אויף פּערשיידענערליי אופנים, — מאַכע פון זיי זיינען עפּענטליך צוגע-שטאַנען צו איהר, בעת די אַנדערע האָבען איהר געהאַלפּען פון אויסע-וועניג. אין פּראַנקרייך און אין דער שווייץ זיינען די צוויי פּאַרטייען — די אַרבייטער און די מיטעלקלאַסען — געשטאַנען פּיינדליך איינע אַנט-קעגען די אַנדערע, און שטאַרק אַבגעזונדערט איינע פון די אַנדערע. אזוי איז עס וועניגסטענס געווען אין די יאָהרען 85—1876. בעת איך בין געווען אין דער שווייץ האָב איך געקענט זאָגען, אז פאַר די דריי אָדער פיער יאָהר וואָס איך האָב פּערבראַכט אינ'ם לאַנד, בין איך מיט קיינעם ניט געווען בעקאַנט אויסער די אַרבייטער. איך האָב קוים געקאַנט מעהר ווי אַ פּאַר מיטעלקלאַס-מענשען. אין ענגלאַנד וואָלט עס געווען אונגעגליך. מיר האָבען געפונען אַ גאַנץ היבשע צאָהל מענער און פּרויען פון די מיטעל-קלאַסען, וועלכע האָבען זיך ניט אַבגעשראַקען פון ערשיינען עפּענטליך, סיי אין לאַנדאָן, סיי אויף דער פּראָווינץ, אַלס מיטהעלפּער אין דער אַרגאַניזירונג פון סאָציאַליסטישע פּערוואַלטונגען, אָדער אַרומגעהענדיג,

אין דער צייט פון סטרייקס, מיט קעסטלעך צו קלייבען קליינגעלך אין די פארקס. אויסער דעם, האָבען מיר געזעהן א בעוועגונג, וואָס איז געווען עהנליך צו דעם, וואָס מיר האָבען געהאט אין רוסלאַנד אין אָנפאַנג פון די זיעבעציגער יאָהרען, בעת אונזער יוגענד האָט זיך אַ לאָז געהאַן „אין פּאַלק“, אָבוואויל זי איז באַין אופן ניט געווען אזוי שטאַרק, אזוי פול מיט זעלבסט-אויפּאַפּערונג, און אזוי פּאַלשטענדיג פריי פון דעם געדאַנק פון „וואוילטהעטיגקייט“. אויך דאָ אין ענגלאַנד זיינען אַ בעדייטענדע צאָהל מענשען אוועק אין פּערשידענערליי פּאַכען לעבען נאָהענט צו די אַרביי-טער, אין די שמוציגע הינטער-געסלעך. אין די „פּאַלקס-פּאַלאַצען“, אין „טאָונבי האַל“, און דער גלייכען. מען מוז צוגעבען, אז אין יענער צייט איז דער ענטהוויאָם געווען זעהר גרויס. פיעלע האָבען וואַהרשיינליך געדענקט, אז די סאָציאַלע רעוואָלוציע האָט זיך שוין אָנגעפּאַנגען. ווי עס פּאַסירט אָבער אַלעמאַל מיט אַזעלכע ענטהוויאָסטען, בעת זיי האָבען דערזעהן אז אין ענגלאַנד, פונקט ווי אומעטום, איז נאָך דאָ אַ לאַנגער, שווערער, באַרג-אַרויף גאַנג פון צוגרייטונגס-אַרבייט, האָבען זיך פיעלע פון זיי צוריקגעצויגען פון טהעטיגער אַרבייט, און איצטער שטעהען זיי פון דרויסען אַלס איינפאַכע סימפּאַטישע צושויער.

XVII

איך האָב גענומען אַ לעכהאַפטען אַנטייל אין דער דאָזיגער בעוועגונג, און צוזאַמען מיט עמליכע ענגלישע חברים האָב איך געגרינדעט נאָך אַ צייטונג, צו די דריי סאָציאַליסטישע צייטונגען וואָס האָבען שוין עקזיסטירט, אַן אַנאַרכיסטיש-קאָמוניסטישע מאַנאַט-שריפט, די „פּרידאָם“ („פּרייהייט“), וועלכע זעצט פּאַרט איהר עקזיסטענץ ביז צום היינטיגען טאָג. אין דער אייגענער צייט האָב איך ווידער-אויפּגענומען מיין ווערק איבער'ן אַנאַרכיזם, וועלכען איך האָב געמוזט אונטערברעכען אין דער צייט פון מיין פּערהאַפטונג. דער קריטישער טייל דערפון איז פּערפּענט-ליכט געוואָרען פון עליזע דעקלז, אין דער צייט פון מיין געפּאַנגענשאַפט אין קלערוואַ, אונטער דעם טיטעל „פּאַראַל דו'ן רעוואָלמע“. איצט האָב איך אויך אָנגעהויבען אויסצואַרבייטען דעם קאָנסטרוקטיווען טייל פון אַן אַנאַרכיסטיש-קאָמוניסטישער געזעלשאַפט, — אזוי ווייט ווי מען האָט עס געקענט פּאַראַאויסזאָגען, — אין אַ סעריע אַרטיקלען, פּערפּענטליכט אין פּאַרזי אין „לאַ רעוואָלמע“. אונזער „אינגעל“ („לע רעוואָלמע“), פּערפּאַלנט פאַר זיין אַנטי-מיליטאַריסטישער פּראָפּאַגאַנדאַ, איז געווען געצוואונגען

צו ענדערען זיין נאָמען, און ער איז ערשינען אונטער א „מידעלשען“ נאָמען („לאַ רעוואָלט“). שפעטער זיינען די דאָזיגע אַרטיקלען פּערעפּענט-ליכט געוואָרען אין אַ מעהר אויסגעאַרבייטער פּאַרם אין אַ בוך, „לאַ קאַנקעט די פּען“ — „די עראָבערונג פּון ברויט“ (ערשינען אין אידיש אונטער דעם נאָמען „ברויט און פּרייהייט“ — אי.ב.).

די דאָזיגע פּאַרשונגען האָבען מיך געבראַכט צו שטודירען פּיעל גרינדליכער געוויסע פּונקטען אין דעם עקאָנאָמישען לעבען פּון די ציוויל-ליזירטע נאַציאָנען פּון היינטיגער צייט. די מייסטע סאָציאַליסטען ביז אהער האָבען בעהויפטעט, אַז אין אונזערע געגענווערטטיגע ציוויליזירטע געזעלשאַפטען פּראָדוצירען מיר ווירקליך פּיעל מעהר איידער עס איז נוי-טיג צו פּערזיכערען דעם פּולען וואוילזיין פּון אַלעמען; אַז עס איז בלוז די פּונאַנדערטיילונג פּון די פּראָדוקטען, וואָס איז ניט קיין ריכטיגע; און אַז אויב אַ סאָציאַלע רעוואָלוציע וועט שטאַטפּינדען, איז אַלעס וואָס וועט זיך פּאַרערען, וועט זיין, יעדער זאָל זיך אומקעהרען צוריק אין זיין פּאַכ-ריק אָדער ווערקשטאַט, — די געזעלשאַפט וועט צונעהמען פּאַר זיך דעם „מעהר ווערט“, אָדער די פּראָפּיטען, וועלכע געהען איצט פּאַר'ן קאַפּי-טאַליסט. איך האָב געדענקט אַקוראַט פּערקעהרט, אַז אונטער די היינטיגע צושטענדען פּון פּריוואַט-אייגענטום האָט די פּראָדוקציע גופּא גענומען אַ פּאַלשע ווענדונג, און זי איז ווייט ניט געניגענד צופּריעדענצושטעלען אפּילו די סאַמע נויטווענדיגקייטען פּון לעבען. קיין איינציגע פּון די דאָזיגע נויטווענדיגקייטען ווערען ניט פּראָדוצירט אין אַ גרעסערער קוואַנטיטעט איידער די וואָס וואָלט נויטיג געווען צו פּערזיכערען דעם אַלגע-מיינעם וואוילזיין; און אַז די איבער-פּראָדוקציע, פּון וועלכער מען רעדט אזוי אָפּט, מיינט נאָר פּשוט, אַז די מאַסען זיינען צו-אַרעם, צו בעזאַרגען זיך אפּילו מיט דעם, וואָס עס ווערט איצט בעטראַכט אַלס נויט-ווענדיג פּאַר אַן אַנשטענדיגער עקזיסטענץ. די פּראָדוקציע אין אַלע ציוויל-ליזירטע לענדער, סיי אין דער אַגריקולטור, סיי אין דער אינדוסטריע, האָט נאָר געדאַרפט, און האָט אויך גאַנץ לייכט געקענט, שטאַרק פּערגרע-סערט ווערען, אזוי אַז עס זאָל ווירקליך זיין גענוג פּאַר אַלעמען. דאָס האָט מיך געבראַכט צו אונטערזוכען די מעגליכקייטען פּון דער מאָדערנער אַגריקולטור, ווי אויך פּון אַזאַ ערציהונג, וועלכע וואָלט געבען יעדען איינעם די מעגליכקייט, זיך אָבצוגעבען מיט ביידערליי, אי מיט די אַנגענעמע האַנד-אַרבייט, אי מיט קאַפּ-אַרבייט. די דאָזיגע אידעען האָב איך ענטוויקעלט אין אַ סעריע אַרטיקלען אין דער „ניינטינטה סענטשורי“, וועלכע זיינען לעצטענס פּערעפּענטליכט געוואָרען אין אַ בוך אונטער דעם נאָמען „פּעלדער, פּאַבליקען און ווערקשטאַטען“.

אן אנדער גרויסע פראגע האָט אויך צוגעצויגען מיין אויפמערק-
זאמקייט. עס איז בעוואוסט צו וואָסערע שליסע דאָרווין'ס פּאַרמולע „דער
קאַמפּ פּאַר עקזיסטענץ“ איז ענטוויקעלט געוואָרען פון זיינע נאָכפּאַלנער
בכלל, אפילו פון די אינטעליגענטסטע פון זיי, ווי האָקסלי צום ביישפּיעל.
עס גיט ניט קיין געמיינהייט אין דער ציוויליזירטער געזעלשאַפּט, אָדער
אין די בעציהונגען פון די ווייסע צו די אַזוי גערופענע ניעדעריגע ראַסען,
אָדער פון די שטאַרקע קעגענאיבער די שוואַכע, וואָס זאָל פאַר זיך ניט
געפינען אַן ענטשולדיגונג אין דער דאָזיגער פּאַרמולע.

נאָך אין דער צייט וואָס איך האָב פּערבראַכט אין קלערונג האָב איך
איינגעזעהן די נויטווענדיגקייט, פּאַלשמענדיג צו רעוודירען די פּאַרמולע
גופא און איהר אָנווענדונג בנוגע צו מענשליכע אַנגעלעגענהייטען. די
פּראָבען, וועלכע זיינען געמאַכט געוואָרען פון אייניגע סאַציאַליסטען אין
דער דאָזיגער ריכטונג, האָבען מיך גיט צופריעדענע שטעלען, איך האָב
אָבער געפונען אַ ריכטיגע אויסטייטשונג פון דעם געזעץ פונ'ם קאַמפּ
פאַר'ן לעבען אין אַ לעקציע פון אַ רוסישען זאָלאָג, פּראָפּעסאָר קעססלער.
„געגענזייטיגע הילף“, האָט ער אין יענער לעקציע געזאָגט, „אוי פונקט
אזא נאַטור־געזעץ ווי געגענזייטיגער קאַמפּ; אָבער פאַר דער פּאַר אַ-
גּרעסיווער ענטוויקלונג פון די מינים איז דער ערשטער פּיעל מעהר
וויכטיג ווי דער לעצטער“. אַט די עטליכע ווערטער — צום בעדויערען
בעשטעמיגט גיט מעהר ווי פון אַ פּאַר אילוסטראַציעס (צו וועלכע סיע-
ווערטשאַף, דער זאָלאָג פון וועמען איך האָב גערעדט אין אַ פּריהערדיגען
קאַפיטעל, האָט צוגעגעבען נאָך איינעם אָדער צוויי) — האָבען פאַר מיר
ענטהאַלטען דעם שליסעל צו דעם גאַנצען פּראָבלעם. ווען האָקסלי האָט אין
1888 פּערעפּענטליכט זיין אבשייליכען אַרטיקעל, „דער קאַמפּ פאַר
עקזיסטענץ; אַ פּראָגראַם“, האָב איך בעשלאָסען אויפצושרייבען מיינע
אויסזעצונגען קעגען דעם אופן ווי אַזוי ער פּערשטעהט די מלחמה פאַר'ן
לעבען, צווישען היות אַזוי גוט ווי צווישען מענשען, פאַר וועלכע איך האָב
שוין געזאַמעלט מאַטעריאַל די לעצטע צוויי יאָהר. איך האָב וועגען דעם
איבערגערעדט מיט מיינע פּריינד. איך האָב אָבער אויסגעפונען, אז די
אויסטייטשונג פון „קאַמפּ פאַר'ן לעבען“ אין דעם זין פון אַ קריגעס־רוף
פון „וועה צו דעם שוואַכען“, וואָס איז דערהויבען געוואָרען צו דער מדרגה
פון אַ נאַטור־געבאָט, ענטפּלעקט פון דער וויסענשאַפּט, איז אַזוי טיעף
איינגעוואָרצלעט געוואָרען אין דעם דאָזיגען לאַנד, אז עס איז כמעט
געוואָרען אַ רעליגיאָנס־זאַך. צוויי פּערזאָנען בלויז האָבען מיך אונטער-
שטיצט אין מיין אַרויסטריט אַנטקעגען דער דאָזיגער פּאַלשער אויס-

טייטשונג פון די פאקטען פון דער נאטור. דער רעדאקטאָר פון דער „ניינטינטה סענטשורי“, מר. דזשימס נאָעלס, מיט זיין וואונדערבארען שאַרפֿזין האָט באלד געכאַפּט דעם עיקר פון דעם ענין, און מיט אַן אמת יוגענדליכער ענערגיע האָט ער מיך ערמוטהיגט איך זאָל זיך נעהמען דערצו. דער צווייטער אונטערשטיצער איז געווען דער פערשטאַרבענער ה. וו. בייטס, וועמען דאָרווין האָט אין זיין „אויטאָביאָגראַפיע“ בעציי- כענט אַלס איינעם פון די העכסט אינטעליגענטע מענשען, וואָס ער האָט ווען בעגעגענט. ער איז געווען דער סעקרעטער פון דער געאָגראַפישער געזעלשאַפּט און איך האָב איהם געקאָנט; איך האָב דעריבער מיט איהם גערעדט וועגען מיין אַבזיכט. ער איז געווען ענטציקט דערפון. „יאָ, גאַנץ געוויס, שרייבט וועגען דעם“, האָט ער געזאָגט. „אַט דאָס איז דער אמת'ר דאָרוויניזם. עס איז אַ הרפה צו דענקען, וואָס זיי האָבען געמאַכט פון דאָרווינ'ס אידעען. שרייבט עס אויף, און ווען איהר וועט עס האָבען פער- עפענטליכט, וועל איך שרייבען צו איך אַ רעקאָמענדאַציאָנס-בריעף, וועלכען איהר וועט קענען פערעפענטליכען“. קיין בעסערע ערמוטהיגונגען האָב איך ניט געקענט האָבען, און איך האָב אָנגעפאַנגען די אַרבייט, וועלכע איז פערעפענטליכט געוואָרען אין דער „ניינטינטה סענטשורי“ אונטער די טיטלען „געגענזייטיגע הילף ביי חיות“, „ביי ווילדע“, „ביי באַרבאַרען“, „אין דער מיטעלאַטער-שטאַדט“ און „ביי אונז גופאַ“. לידער האָב איך פערנאַכלעסיגט צוצושיקען צו בייטס די ערשטע צוויי אַרטיקלען פון דער סעריע, וועגען דער געגענזייטיגער הילף ביי חיות, וועלכע זיינען פערעפענטליכט געוואָרען בעת ער האָט נאָך געלעבט; איך האָב געהאַפּט אין גיכען צו זיין פאַרטיג מיט דעם צווייטען טייל פון ווערק, „געגענזייטיגע הילף ביי מענשען“; עס האָט מיר אָבער גענומען עטליכע יאָהר צו פערענדיגען די אַרבייט, און דערווייל איז בייטס געשטאַרבען. די אונטערזוכונגען, וועלכע איך האָב געדאַרפט מאַכען אין דער צייט פון אָט די פאַרשונגען, כדי זיך צו בעקענען מיט די אינסטיטוציעס פון דער באַרבאַרישער פעריאָדע און פון די מיטעלאַטערליכע פרייע שטעדט, האָבען מיך געפיהרט צו אַן אנדער פאַרשונג: די ראַלע וואָס דער שטאַאַט האָט געשפיעלט אין דער געשיכטע אין פערלויף פון זיינע לעצטע אויפ- טהואונגען אין איראָפּאַ, אין די לעצטע דריי יאָהרהונדערטען. פון דער אנדער זייט וויעדער, דאָס שטודיום פון די געגענזייטיגע אונטערשטיצונגס- אינסטיטוציעס אויף די פערשיידענע שטופען פון ציוויליזאַציע, האָט מיך געפיהרט צו אונטערזוכען די ענטוויקלונגס-גרונטען פון די געפיהלען פון גערעכטיגקייט און מאָראַליטעט ביי מענשען.

אין די לעצטע צעהן יאָהר האָט דער וואוקס פון סאָציאַליזם אין ענג-לאַנד אָנגענומען אַ נייעם אויסזעהן. די וואָס אורטיילען נאָר פון דער צאָהל סאָציאַליסטישע און אַנאַרכיסטישע פּערזאָנלונגען, וועלכע ווערען אָבגע-האַלטען אין לאַנד און די צוהערערס וואָס ווערען צוגעצויגען צו די פּער-זאַמלונגען, זיינען גענייגט צו שליסען דערפון, אַז די סאָציאַליסטישע פּראָפּאַגאַנדאָ ווערט אַלץ פּערקלענערט. און די, וועלכע אורטיילען וועגען דעם פּראָגרעס פון דער בעוועגונג לויט דער צאָהל שטימען, וואָס ווערען אָבגעגעבען פאַר די וואָס פּערטרעטען דעם סאָציאַליזם אין פּאַרלאַמענט, קומען צום שלום, אַז איצטיגע צייטען ווערט כמעט גאָר קיין סאָציאַליס-טישע אַרבייט ניט געטהאָן אין ענגלאַנד. אָבער די טיעפּקייט און דורכ-דרינגליכקייט פון די סאָציאַליסטישע אידעען קען אין ערגעץ ניט געאור-טיילט ווערען פון דער צאָהל שטימען, וואָס ווערען אָבגעגעבען צו גונסטען פון די, וועלכע נעהמען אַרײַן מעהר אָדער וועניגער סאָציאַליזם אין זייערע וואַהל-פּראָגראַמען, הויפטזעכליך איז דאָס דער פאַל אין ענגלאַנד. דער פּאַקט איז, אַז פון די דריי סיסטעמען פונ'ם סאָציאַליזם, וועלכע זיינען פּאַרמולירט געוואָרען דורך פוריער, סען-סימאָן און ראָבערט אָווען, עקזיס-טירט אין ענגלאַנד און שאַטלאַנד נור דער לעצטער. פּאָלגליך מוז מען ניט אורטיילען די שטאַרקייט פון דער בעוועגונג לויט דער צאָהל פון פּערזאָנל-לונגען אָדער סאָציאַליסטישע שטימען, נאָר לויט דעם איינדרייגען פון סאָציאַליסטישען שטאַנדפונקט אין די טרייד-יוניאָנס, די קאָאָפּעראַטיווען און אין די אַזוי גערופענע מוניציפּאַלע סאָציאַליסטישע בעוועגונגען, ווי אויך די אַלגעמיינע פּערשפּרייטונג פון סאָציאַליסטישע אידעען איבער'ן גאַנצען לאַנד. פון דעם שטאַנדפונקט איז דער גראַד אויף וויפיעל די סאָציאַליסטישע מיינונגען זיינען איינגעדרינגען, אונגעהייער, אין פּערגלייך מיט וואָס עס איז געווען אין 1886; און אויך שמעל זיך ניט אָב צו זאָגען, אַז ער איז איינפאַך קאָלאַסאַל, אין פּערגלייך מיט וואָס ער איז געווען אין די יאָהרען 82—1876. אויך קען אויך צוגעבען, אַז די שמענדיגע בעמיר-הונגען פון די קליינע אַנאַרכיסטישע גרופען האָבען בייגעטראַגען, ביז אַ געוויסען גראַד, וואָס מאַכט אונז פיהלען אַז מיר האָבען ניט פּערשווענדט אונזער צייט צו פּערשפּרייטען די אידעען פון קיין-רעגירונג, פון די רעכ-טען פון דעם איינצעלנעם, פון לאַקאַלע טהעטיגקייט און פרייען אָבמאַך, אין געגענזאץ צו די אידעען פון שטאַט-אויבערמאַכט, צענטראַליזאַציע און דיסציפּלין, וועלכע האָבען געהערשט מיט צוואַנציג יאָהר צוריק.

גאַנץ אייראָפּאַ מאַכט איצט דורך אַ זעהר שלעכטע פּאַזע פון ענט-וויקלונג פון דעם מיליטערישען גייסט. דאָס איז אַן אונפּערמיידליכער

רעוואַלטאָט פון דעם זיעג, וואָס די דייטשע מיליטערישע אימפעריע, מיט איהר אלגעמיינעם מיליטער־דיענסט סיסטעם, האָט געוואונען איבער פראַנקרייך אין 1871, ווי עס איז פאַראויסגעזעהן און פאַראויסגעזאָגט געוואָרען פון פיעלע, און בעזונדערס איינדרוקספול פון באַקונין'ען. אָבער דער געגענ־שטרעם פאַנגט זיך שוין אָן צו מאַכען פיהלכאַר אין מאָדערנעם לעבען.

קאָמוניסטישע אידעען, אָהן זייער מאַנאַסטיר־פאַרם, האָבען דורכ־געדרונגען אין אייראָפּאָ און אַמעריקאַ ביז אַן אונגעהייערען גראַד אין פערלויף פון די זיעבען־און־צוואַנציג יאָהר, אין וועלכע איה האָב גענומען אַן אַקטיווען אַנטייל אין דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג און האָב געקענט בעאַבאַכטען זייער וואַקסען. ווען איה דענק פון די אונקלאָרע, צוטומעלטע, ניט־זיכערע אידעען, וואָס זיינען אויסגעשפראַכען געוואָרען פון די אַרביי־טער אויף די ערשטע קאָנגרעסען פון דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבייטערס' אַסאָציאַציע, אָדער וואָס זיינען אַרומגעגאַנגען אין פאַרזי אין דער צייט פון דעם קאָמונע־אויפשטאַנד, אפילו צווישען די בעזאָגענסטע פון די פיהרער, און איה פּערגלויך זיי מיט די אידעען, צו וועלכע אַ גרויסע צאָהל אַרבייטער זיינען שוין געקומען היינט, מוז איה זאָגען, אַז זיי זעהען מיר אויס ווי זיי וואַלטען געהערען צו צוויי גאַנץ פּערשיידענע וועלטען.

עס איז ניטאָ קיין פּעריאָדע אין דער געשיכטע — מיט דער אויס־נאַהמע פּילייכט פון דער פּעריאָדע פון די אויפשטענדע פון דעם צוועלפטען און דרייצעהנטען יאָהרהונדערט, וועלכע האָבען געפיהרט צו דער געבורט פון די מיטעלאַטערליכע קאָמונען — אין פערלויף פון וועלכע אַן עהנליכע טיעפע ענדערונג האָט שטאַטגעפונען אין די אלגעמיינע בעגריפען פון דער געזעלשאַפט. און איצט, אין מיין זיעבען־און־פּופציגסטען יאָהר, בין איה נאָך מעהר איבערצייגט ווי איה בין געווען מיט פינף־און־צוואַנציג יאָהר צוריק, אַז אַ צופעליגע קאָמבינאַציע פון צופעליגע אומשטענדען קען אַרויסרופען אין אייראָפּאָ אַ רעוואָלוציע, וואָס וועט זיין אַזוי פּערשפּרייט ווי די רעוואָלוציע פון 1848, און אַ פיעל וויכטיגערע. ניט אין דעם זין פון בלוזע קעמפּע צווישען די פּערשיידענע פּאַרטייען, נאָר אין דעם זין פון אַ גרינדליכע און שנעלע סאָציאַלע איבערבויאונג. און איה בין איבערצייגט, אַז וואָס פאַר אַ באַראַקטער אַזא בעוועגונג זאָל ניט אָננעהמען אין פּער־שיידענע לענדער, וועט זיך איבעראַל אַרויסוויזען אַ פיעל טיעפּערער בעגריף פון די גויטיגע ענדערונגען, איידער עס האָט זיך ווען עס איז אַרויס־געוויזען אין די לעצטע זעקס הונדערט יאָהר; בעת דער ווידערשטאַנד, וועלכען די בעוועגונג וועט טרעפּען אין די פּרווילעגירטע קלאַסען, וועט

זיכער ניט טראָגען דעם כאַראַקטער פון נאַרישע עקשנות, וואָס האָט
 געמאַכט די רעוואָלוציעס פון די פּערנאַנגענע צייטען אזוי געוואַלדזאַם.
 כדי צו דערגרייכען אָט די גרויסע רעזולטאַטען איז זיכער ווערט די
 אַנשטרענגונג, וועלכע אזוי פיעל טויזענדער מענער און פרויען פון אַלע
 נאַציאָנען און אַלע קלאַסען האָבען געמאַכט אין די לעצטע דרייסיג יאָהר.

ע נ ד ע.